Ιωάννης Γ. Τελέλης

(59)

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Προσέγγιση των πληροφοριών από τις πηγές
και εμπειρικές ενδείξεις
για τις διακυμάνσεις του κλίματος
της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής
(300-1500 μ.Χ.)

Διδακτορική Διατριβή
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ιωάννινα 1995

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τελέλης Ιωάννης Γ.: Μετεωρολογικά φαινόμενα και κλίμα στο Βυζάντιο.
Προσέγγιση των πληροφοριών από τις πηγές και εμπειρικές ενδείξεις για τις διακυμάνσεις του κλίματος της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής (300-1500 μ.Χ.).

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή

Ιωάννινα 1995

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επν
Τ 10

σ' αυτούς που αγαπώ

Αρ. Εισ. 10198/2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ 7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ 8
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 9
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΡΩΝ 11
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 12
I. ΠΗΓΕΣ 12
II. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ 22
ΜΕΡΟΣ Α΄
ΕΙΣΑΓΩΓΗ 33
1. Ιστορία του Κλίματος και Ιστορική Κλιματολογία 33
1.1. Η γνώση του παρελθόντος κλίματος και ο κλάδος της Ιστορικής Κλιματολογίας 33
1.2. Τυπολογία, μέθοδος προσέγγισης και τρόπος επεξεργασίας των πηγών και των πληροφοριών για την ιστορία του κλίματος 35
2. Η χρήση των πορισμάτων της Ιστορικής Κλιματολογίας από τον Ιστορικό 47
2.1. Το πρόβλημα της επίδρασης των κλιματικών μεταβολών στις κοινωνίες του παρελθόντος. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις 47
2.2. Ιστορική κλιματολογία και ιστορική έρευνα για τον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου 4ος-15ος αι. μ.Χ. 54
ΜΕΡΟΣ Β΄
ΟΙ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ 67
1. Αντικείμενο της παρούσας έρευνας 67
1.1. Η επιλογή των πηγών 69
1.2. Μέθοδος προσέγγισης των ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών 73
1.3. Τρόπος παρουσίασης του υλικού των πηγών 78
2. Το corpus των μαρτυριών 85
4ος Αιώνας 85
5ος Αιώνας 127
6ος Αιώνας 154
7ος Αιώνας 214
8ος Αιώνας 239
9ος Αιώνας 270
10ος Αιώνας 311
11ος Αιώνας 345

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

12ος Αιώνας 388
13ος Αιώνας 426
14ος Αιώνας 430
15ος Αιώνας 465

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ 476
1. Ποιοτική διερεύνηση των μαρτυριών 476
1.1. Αίτια των φαινομένων και προειδοποιήσεις (Α 1-2) 480
1.2. Προσδιορισμός σε χρόνο και χώρο (Β 3α-6) 485
1.3. Συμπεριφορές και εμπειρίες των ανθρώπων κατα τη διάρκεια εκδήλωσης του φαινομένου (Γ 7-11) 492
1.4. Αποτελέσματα της δράσης του φαινομένου στο περιβάλλον (Γ 12-13) 498
1.5. Συναισθήματα και συμπεριφορές των ανθρώπων που προκάλεσε το συμβάν (Δ 14-23) 506
1.6. Δευτερογενή επακόλουθα του συμβάντος (Δ 24-28) 513
1.7. Θρησκευτική και δεισιδαιμονική αντίληψη του συμβάντος (Ε 29-31) 518
1.8. Συμπεράσματα 525
2. Στατιστική διερεύνηση των πηγών και των πληροφοριών 528
2.1. Κατανομή των πηγών, των συγγραφέων και των μαρτυριών 528
2.2. Χρονολογικός πίνακας των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών 540
2.3. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών 569
2.3.1. Άμεσες πληροφορίες για φαινόμενα μεγάλης διάρκειας (τύπος Α) 571
2.3.2. Άμεσες πληροφορίες για φαινόμενα μικρής διάρκειας (τύπος Β) 576
2.3.3. Έμμεσες πληροφορίες: πλημμύρες (τύπος Γπ) 577
2.3.4. Έμμεσες πληροφορίες: ανωμαλίες στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου (τύπος ΓπΝ) 577
2.3.5. Έμμεσες πληροφορίες: οι "λιμοί" (τύπος Γλ) 578
2.4. Συμπεράσματα και συζήτηση 580

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ (300-1500 μ.Χ.) 583
1. Εμπειρικές ενδείξεις για την ιστορία του κλίματος της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (300-1500 μ.Χ.) 583
2. Αντί επιλόγου 592
SUMMARY 597
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΩΡΙΩΝ 603

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

I. Τυπολογία πηγών και δεδομένων για την Ιστορία του Κλίματος 37

II. Επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών στις ανθρώπινες κοινωνίες 51

III. Κατηγόριοποίηση των πηγών που ερεύνήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης 70

IV. Ταξινόμηση των κυριότερων μετεωρολογικών πληροφοριών που περιέχρνται στις μαρτυρίες των πηγών 74

V. Κατανομή των πηγών που απέφεραν υλικό με βάση το συγγραφικό είδος στο οποίο ανήκουν σε κλίμακα αιώνων. 528

VI. Κατανομή των πηγών και των ιστορικο-κλιματολογικών σε χρονολογική κλίμακα 539

VII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών με βάση τη γεωγραφική τους προέλευση 570

VIII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Α με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό. 572

IX. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Α με βάση τα επιμέρους είδη φαινομένων. 572

X. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Β με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό 576

XI. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Β με βάση τα επιμέρους είδη φαινομένων. 576

XII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γπ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό ανά αιώνες 577

XIII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου ΓπΝ με βάση το είδος της ανωμαλίας στη διακύμανση της στάθμης του Νείλου σε κλίμακα αιώνων 578

XIV. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γλ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό ανά αιώνες 578

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Γ1.1. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Α1 και Α2 ανά κατηγορία πηγών 481
Γ1.2. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Β3α, Β3; Β4, και Β6 ανά κατηγορία πηγών 485
Γ1.3. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Γ7 έως Γ11 ανα κατηγορία πηγών 494
Γ1.4. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Γ12, Γ12α, Γ12β, Γ12γ και Γ13 ανά κατηγορία πηγών 499
Γ1.5. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Δ14 έως Δ23 ανά κατηγορία πηγών 509
Γ1.6. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Δ24 έως Δ28 ανά κατηγορία πηγών 512
Γ1.7. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Ε29 έως Ε31 ανά κατηγορία πηγών 523
Γ2.1.1.Κατανομή ανά αιώνα αριθμού πηγών που απέφεραν μαρτυρίες και πηγών που δεν απέφεραν 530
Γ2.1.2. Κατανομή ανά αιώνα πηγών που αναφέρουν μαρτυρίες 531
Γ2.1.3. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες του συνόλου των πηγών που απέφεραν ιστορικο-κλιματολογικό υλικό 533
Γ2.1.4. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των χρονογραφιών 534
Γ2.1.5. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των Ιστοριών 535
Γ2.1.6. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των Εκκλησιαστικών Ιστοριών 536
Γ2.1.7. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των Βίων Αγίων 537
Γ2.1.8. Αριθμός πηγών που απέφεραν μαρτυρίες και αριθμός μαρτυριών για κάθε συγγραφικό είδος 538
Γ2.1.9. Κατανομή αριθμού μαρτυριών ανά συγγραφικό είδος για καθέναν τύπο μαρτυρίας 538
Γ2.1.10. Διακύμανση αριθμού πηγών και συνολικού αριθμού μαρτυριών ανά αιώνα 539
Γ2.3.1. Διακύμανση αριθμών πληροφοριών για καθέναν τύπο πληροφορίας ανά αιώνα 569
Γ2.3.2. Συγκεντρωτική κατανομή των βασικών κλιματολογικών δεικτών για τις γεωγραφικές ζώνες: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΑΡΜΕΝΙΑ, ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΑΡΑΒΙΑ, Κ.ΑΣΙΑ, ΠΕΡΣΙΑ 573
Γ2.3.3. Συγκεντρωτική κατανομή των βασικών κλιματολογικών δεικτών για τις γεωγραφικές ζώνες: ΑΙΓΥΠΤΟΣ, Β.&Α. ΑΦΡΙΚΗ, ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ, ΣΥΡΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ 574
Γ2.3.4. Συγκεντρωτική κατανομή των βασικών κλιματολογικών δεικτών για τις γεωγραφικές ζώνες: ΕΛΛΑΔΑ, ΑΛΒΑΝΙΑ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΘΡΑΚΗ, ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ, ΣΕΡΒΙΑ, ΡΟΥΜΑΝΙΑ, ΟΥΓΓΑΡΙΑ, ΡΩΣΙΑ, ΓΑΛΛΙΑ, ΓΕΡΜΑΝΙΑ, ΙΤΑΛΙΑ 575
Γ2.3.5. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών για ανωμαλίες στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου (τύπος ΓπΝ) σε κλίμακα αιώνων 578
Γ2.3.6. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γλ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό σε κλίμακα αιώνων 578

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό ολοκληρώθηκε και υποβλήθηκε με μορφή διδακτορικής διατριβής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων το 1994 και αποτελεί καρπό της μεταπτυχιακής ερευνητικής προσπάθειάς μου στο πεδίο της ιστορικοκλιματολογικής έρευνας και της βυζαντινής ιστορίας.

Η συγκέντρωση του υλικού για τη σύνθεση αυτού του βιβλίου ξεκίνησε στα τέλη του 1987, όταν ο καθηγητής της Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ευάγγελος Χρυσός μου πρότεινε να λάβω μέρος ως επιστημονικός συνεργάτης σε Ερευνητικό Πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση με τίτλο *"Αναπαράσταση του Κλίματος της Μεσογείου κατά τους Ιστορικούς Χρόνους"* [πρόγραμμα EV 4C - 0028 - GR(TT)], το οποίο είχε αναλάβει ο Τομέας Αστροφυσικής και Μετεωρολογίας σε συνεργασία με τον Τομέα Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων υπό τη διεύθυνση του καθηγητή της Μετεωρολογίας κ. Διονυσίου Μεταξά.

Στην εργασία αυτή καταβλήθηκε η προσπάθεια να καταγραφούν και να παρουσιασθούν συστηματικά οι μαρτυρίες που περιέχουν κυρίως οι βυζαντινές πηγές σχετικά με φαινόμενα που άμεσα ή έμμεσα αφορούν το μετεωρολογικό γίγνεσθαι και το κλίμα κατά την βυζαντινή εποχή, καθώς και να προσεγγισθούν οι πληροφορίες που οι μαρτυρίες παρέχουν, με τελικό στόχο τη σύγκριση των πορισμάτων που προκύπτουν με τα φυσικά δεδομένα για την ιστορία του κλίματος. Ξεκινώντας από το πρωτογενές υλικό που συγκέντρωσα από τις πηγές, προσπάθησα να φέρω σε επαφή τον μελετητή και εξειδικευμένο ερευνητή της Βυζαντινής Ιστορίας με έναν επιστημονικό κλάδο που φαινομενικά είναι έξω από τα συνήθη ενδιαφέροντά του, αυτόν της Ιστορικής Κλιματολογίας, να παρουσιάσω με τρόπο συστηματικό μια έως σήμερα παραγκωνισμένη κατηγορία ιστορικών πληροφοριών της βυζαντινής περιόδου, να προχωρήσω σε ιστορικο-κλιματολογικές υποθέσεις και συμπεράσματα, καθώς και να προσδιορίσω περαιτέρω εκδοχές χρήσης αυτού του υλικού.

Στην προσπάθειά μου, τόσο στο ερευνητικό όσο και στο ανθρώπινο μέρος της, έτυχα της άμεριστης συμπαράστασης από το δάσκαλό μου και επόπτη της εργασίας μου καθηγητή κ. Ευάγγελο Χρυσό. Αισθάνομαι την ανάγκη να τον ευχαριστήσω θερμά μέσ' απ' αυτές τις γραμμές όχι μόνο γιατί με τις πολύτιμες συμβουλές και υποδείξεις του με βοήθησε να προσεγγίσω το θέμα μου μέσ' από ποικίλες οπτικές γωνίες, αλλά και γιατί με φιλικότητα και επιμονή με ενθάρρυνε στις δύσκολες στιγμές της (αυτο)αμφισβήτησης, ιδιαίτερα στο ξεκίνημα, τότε που αναρωτιέται κανείς για την "ορθότητα" των ερευνητικών του στόχων και μεθόδων.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής της διατριβής μου: στην αναπληρώτρια καθηγήτρια της Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κυρία Φλωρεντία Ευαγγελάτου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νοταρά για την ηθική συμπαράσταση, ιδιαίτερα στο ξεκίνημα της έρευνάς μου, καθως και τις υποδείξεις και επισημάνσεις της στο τελικό κείμενο, καθώς και στον αναπληρωτή καθηγητή της Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη για τις παρατηρήσεις του στο τελικό κείμενο. Επίσης, στον καθηγητή του Τομέα Αστροφυσικής και Μετεωρολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Διονύσιο Μεταξά τόσο γιατί εμπιστεύθηκε στο πρόσωπό μου τη συγκέντρωση του υλικού στα πλαίσια του προγράμματος για την "*Αναπαράσταση του Κλίματος της Μεσογείου κατά τους Ιστορικούς Χρόνους*", όσο και γιατί μου προσέφερε — ο ίδιος και οι συνεργάτες του — κάθε δυνατή βιβλιογραφική βοήθεια σε ζητήματα παλαιοκλιματογίας.

Θα ήταν όμως παράλειψη να μη μνημονεύσω και μερικά από τα πρόσωπα που με διάφορους τρόπους μου συμπαραστάθηκαν και με βοήθησαν ερευνητικά και ηθικά· τη συνάδελφο Γιασμίνα Μωϋσείδου για τις ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες από Βίους Αγίων και κάθε άλλη βιβλιογραφική πληροφορία που μου έθεσε υπ' όψη· τον συνάδελφο και φίλο Γιάννη Πολυχρόνη και τον κύκλο των μεταπτυχιακών φοιτητών του φιλόξενου Βυζαντινού Σπουδαστηρίου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, καθώς και τα εκεί στελέχη· τον καθηγητή Peter Funke του Πανεπιστημίου του Münster (Γερμανία) και τον κύκλο των μεταπτυχιακών φοιτητών του Σεμιναρίου για την Ιστορική Γεωγραφία της Αρχαίας Ελλάδος (ιδιαίτερα τους Martin Fell και Klaus Freitag) που με περισσή φιλοξενία με βοήθησαν το θερινό εξάμηνο του 1992 κατά τη διάρκεια της υποτροφίας μου στα πλαίσια του προγράμματος ERASMUS· τον καθηγητή Dario Camuffo του CNRS Padova (Ιταλία) και τη βοηθό του Silvia Enzi για την πρόσκλησή στο συνέδριο της Padovafiere την άνοιξη του 1992 καθώς και για τη φιλοξενία τους· τη Βάσω Πετροπούλου, τον Κώστα Πλατή και όλα τα στελέχη από το Κέντρο Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, που με προθυμία με βοήθησαν στα πρώτα βήματα της εξοικείωσής μου με τους Η/Υ.

Τέλος ευχαριστώ την Αδαμαντία για την αγάπη και τη συμπαράστασή της όλ' αυτά τα χρόνια, όλους μου τους φίλους και, φυσικά, τους γονείς μου για την υποστήριξη και την υπομονή τους.

Ι.Τ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΕΙΡΩΝ

AASS	Acta Sanctorum
AB	Analecta Bollandiana
AJA	American Journal of Archaeology
ASNP	Annali di Scuala Normale Superiora di Pisa - Classe di Leteratura e Filosofia
B	Byzantion
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
BHG	Bibliotheca Hagiographica Graeca
BMGS	Byzantine and Modern Greek Studies
BNJ	Byzantinische-Neugriechische Jahrbücher
BZ	Byzantinische Zeitschrift
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CSCO Scr.Syr.	Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Scriptores Syri
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DHGE	Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclesiastiques
DOP	Dumbarton Oaks Papers
ΕΕΠΑ	Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών
EO	Échos d'Orient
FHG	Fragmenta Historicorum Graecorum, I-V, έκδ. C.Müller, Parisiis 1878-1883.
GCS	Griechische Christliche Schriftsteller
JAS	Journal of Archaeological Science
JESHO	Journal of Econmic and Social History of Oriental Society
JIH	Journal of Interdisciplinary History
JÖB	Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik
MGH AA	Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi
PG	Patrologiae cursus completus, Series graeca
PL	Patrologiae cursus completus, Series latina
PW.RE	Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaften, έκδ. G. Wissowa, W. Kroll κ.α. Stuttgart 1893 κε.
RAC	Reallexikon für Antike und Christentum, T. Klauser, E. Dassmann, et al. (επιμ.), 13 τ., Stuttgart 1986
REB	Revue des Études Byzantines
ROC	Revue de l'Orient Chrétien
SC	Sources Chrétienes
SH	Subsidia Hagiographica
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυλοπαίδεια
TM	Travaux et Mémoires
TU	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur
VV	Vizantijkij Vremennik

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ι. ΠΗΓΕΣ

Σημείωση: Οι συντομογραφημένοι τίτλοι που χρησιμοποιούνται ως παραπομπές στο *corpus* των χωριών παρατίθενται υπογραμμισμένοι αριστερά από τον πλήρη τίτλο της έκδοσης, ενώ δεξιά αναφέρονται συντομογραφημένα το φιλολογικό είδος, ο αιώνας, καθώς και ο γλωσσικός- ιστορικογεωγραφικός χώρος στον οποίο ανήκει η πηγή. Επισημαίνεται ότι η ένδειξη σ. παραπέμπει σε αριθμό υποσημείωσης, καθώς οι αριθμοί των σελίδων, στο τέλος βιβλιογραφικών ενδειξεων, αναγράφονται χωρίς άλλο διακριτικό. Η ένδειξη στ. παραπέμπει σε αριθμό στήλης.

Agapius Menbidj	Agapius Menbidj, Kitab al-'Unvan, (μτφρ.): A. Vasiliev, *PO* τ.VII,4 (1911) 540-591, *PO* τ.VIII,3 (1912) 399-547.	ΧΡΟΝ 10 ΑΡΑΒ
Agathias	Agathiae Myrinaei historiarum libri quinque, (έκδ.): R. Keydell, *Agathiae Myrinaei historiarum libri quinque*, *CFHB* 2.A, Berlin 1967.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Ammian.Marc.	Ammianus Marcellinus, res gestae a fine Cornelii Taciti, (έκδ.): J. C. Rolfe, Ammianus Marcellinus, res gestae a fine Cornelii Taciti. Text with an English Translation, (Loeb Classical Library) 3 τ., London 1963, 1964.	ΙΣΤ 4 ΒΥΖ
Anna Comnena	Anne Comnène, Alexiade, (έκδ.): B. Leib, τ.I-III, Paris (Budé) 1937-1945	ΙΣΤ 12 ΒΥΖ
Aristakes Lastiv.	Aristakés Lastivert, Récit des malheurs de la nation arménienne, (μτφρ.): M. Canard & H. Berbérian, *Aristakés Lastivert, Récit des malheurs de la nation arménienne*, [Bibliothéque de Byzantion 5], Brussels 1973.	ΙΣΤ 11 ΑΡΜ
Barhebr.Chron.	The Chronography of Gregory Abu'l-Faraj known as Bar Hebraeus, (μτφρ.): E. A. W. Budge, *The Chronography of Gregory Abu'l-Faraj (1225-1286), the son of Aaron, the Hebrew Physician Commonly Known as Bar Hebraeus, being the First Part of His Political History of the World*, 2τ., London 1932.	ΧΡΟΝ 13 ΣΥΡ
Cedren.	Georgii Cedreni Σύνοψις Ἱστοριῶν, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, τ.I-II, Bonnae 1838, 1839.	ΧΡΟΝ 12 ΒΥΖ
Chron.ad a.1234	Chronicon anonymum ad annum Christi 1234 pertinens, (έκδ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, τ. XIV, Louvain 1937, 109-160.	ΧΡΟΝ 13 ΣΥΡ
Chron.ad a.819	Chronicon anonymum ad A.D. 819, (μτφρ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, vol. XIV, Louvain 1937, 1-16.	ΧΡΟΝ 10 ΣΥΡ
Chron.ad a.846	Chronicon ad annum 846 pertinens, (μτφρ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* 4, vol.4, tom.4, Chronica Minora II, Louvain 1955, 121-180.	ΧΡΟΝ 10 ΣΥΡ
Chron.Brev.	Die byzantinischen Kleinchroniken, (έκδ.): P. Schreiner, *CFHB* 12/1-3, Wien 1975-1979.	ΧΡΟΝ 15 ΒΥΖ
Chron.Edess.	Chronicon Edessenum, (μτφρ.): I. Guidi, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, tom.IV, Chronica Minora I, Paris 1903, 1-11.	ΧΡΟΝ 6 ΣΥΡ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Chron.Maroniticum	Chronicon Maroniticum, (μτφρ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* 4, vol.4, tom.4, Chronica Minora II, Louvain 1955, 35-57.	ΧΡΟΝ 7 ΣΥΡ
Chron.Miscell.ad a.724	Chronicon Miscellaneum ad annum domini 724 pertinens, (μτφρ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* 4, vol.4, tom.4, Chronica Minora II, Louvain 1955, 61-119.	ΧΡΟΝ 7 ΣΥΡ
Chron.Nestor.	Νέστορος Παλαιορωσικό Χρονικό, (έκδ.): R. Trautmann, *Die altrussische Nestorchronik*, Leipzig 1931.	ΧΡΟΝ 12 ΣΛΑΒ
Chron.Pasch.	Chronicon Paschale, (έκδ.): L. Dindorf, *CSHB* τ.I, Bonnae 1832.	ΧΡΟΝ 7 ΒΥΖ
Chron.Seert	Histoire nestorienne (Chronique de Séert), (μτφρ.): J. Périer & A. Scher, *PO* τ.IV,3 (1907) 213-313, A. Scher & P. Dib, *PO* τ.V,2 (1910) 217-344, A. Scher, *PO* τ.VII,2 (1911) 93-202, A. Scher & R. Griveau, *PO* τ.XIII,4 (1919) 433-639.	ΧΡΟΝ 11 ΑΡΑΒ
Cons.Const.	Consularia constantinopolitana, (έκδ.): Th. Mommsen, *MGH AA*, XI (=Chronica Minora I) 1892 (ανατυπ. 1961), 196-248.	ΧΡΟΝ 4 ΒΥΖ
Const.Lascaris	Κωνσταντίνου Λασκάρεως, Σύνοψις Ἱστοριῶν, (έκδ.): Σ. Λάμπρος, *Κωνσταντίνου Λασκάρεως, ἀνέκδοτος σύνοψις ἱστοριῶν νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδομένη ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 72 Μαδριτείου Κώδικος*, Ἀθῆναι 1910.	ΧΡΟΝ 15 ΒΥΖ
Const.Manass.	Constantini Manassis breviarum historiae metricum, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1837.	ΧΡΟΝ 12 ΒΥΖ
Critob.	Critobuli Imbriotae historiae, (έκδ.): D.R. Reinsch, *CFHB* 22, Berlin 1983.	ΙΣΤ 15 ΒΥΖ
Dahabi,Hist.Isl.	Al Dahabi, Geschichte des Islam, (μετάφρ.αποσπ.): A.A. Vasiliev & M. Canard, *Byzance et les Arabes. La dynastie macédonienne (857-959)*, [Corpus Bruxellense Historiae Byzantinae 2,2], Bruxelles 1950, 236-244.	ΙΣΤ 14 ΑΡΑΒ
Ducas	Ducae historia, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1834.	ΙΣΤ 15 ΒΥΖ
Elias Nisib.	Eliae metropolitae Nisibeni opus chronologicum, I-II, (μτφρ.): J.-B. Chabot & E.W. Brooks, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, vol.63, tom.7, Louvain 1910 (ανατυπ. 1954: *CSCO Scr.Syr.* ser.4, vol.63, tom.23).	ΧΡΟΝ 11 ΑΡΑΒ
Ephraem	Ephraemii chronicon, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, 1840.	ΧΡΟΝ 14 ΒΥΖ
Euseb.	Eusebii historia ecclesiastica, (έκδ.): E.H. Warmington, *Eusebius, The Ecclesiastical History*, (Loeb Classical Library) 2 τ., London 1973 & 1975.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 4 ΒΥΖ
Evagr.	Evagrii historia ecclesiastica, (έκδ.): J. Bidez-L. Parmentier, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, London 1898 (ανατυπ. 1964).	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Genesius	Iosephi Genesii regum libri quattuor, (έκδ.): A. Lesmüller-Werner, I. Thurn, *CFHB* 14, Berlin-New York 1978.	ΙΣΤ 10 ΒΥΖ
Georg.Acrop.	Georgii Acropolitae opera: chronicon, (έκδ.): A. Heisenberg-P. Wirth, Stuttgart (Teubner) 1978.	ΧΡΟΝ 13 ΒΥΖ
Georg.Bustron.	Γεώργιος Βουστρώνιος, Διήγησις χρόνικας τῆς Κύπρου, (έκδ.): Κ. Σάθας, *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, τ.2, Ἀθῆναι-Παρίσι-Βενετία 1873, 413-543.	ΧΡΟΝ 16 ΒΥΖ
Georg.Monach.	Georgii Monachi chronicon, (έκδ.): C. de Boor, 2 τ., Stuttgart (Teubner) 1904, ανατυπ. 1978.	ΧΡΟΝ 9 ΒΥΖ
Georg.Monach.Cont.	Theophanes Continuatus, Ioannes Caminiata, Symeon Magister, Georgius Monachus, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1838, 761-924.	ΧΡΟΝ 10 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Georg.Pachym.	Georgii Pachymerae historiae, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, τ.I-II. Bonnae 1835.	ΙΣΤ 14 ΒΥΖ
Georg.Sphrantz.	Georgii Phrantzae chronicon minus, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*. Bonnae 1838.	ΧΡΟΝ 15 ΒΥΖ
Gesta Francorum Hierosolym.	Anonymi gesta francorum et aliorum hierosolymitanorum, (μτφρ.): L. Brehier, *Histoire anonyme de la première croisade*, [Les classiques de l'histoire de France au Moyen Age 4] Paris (2η εκδ.) 1964.	ΙΣΤ 11 ΛΑΤ
Hieronym.	Hieronymi chronicon, (εκδ.): J.-P. Migne, *PL* 27, στ.675-702.	ΧΡΟΝ 4 ΒΥΖ
Hist.de Leon.Arm.	Historia de Leone Bardae Armenii filio, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1842, 335-362.	ΧΡΟΝ 9 ΒΥΖ
Hist.Monach. Aegypt.	Timothei historia monachorum in Aegypto, (εκδ.): A.-J. Festugière, *Historia Monachorum in Aegypto. Édition critique du grec et traduction annotée*. [SH 53], Bruxelles 1971.	Β.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Hist.Patriarch.	History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria part I, (μτφρ.): B. Evetts, *PO* τ.I.2 (1904) 105-211, *PO* τ.I.4 (1904) 383-518, *PO* τ.V.1 (1910) 1-213, *PO* τ.X.5 (1913) 354-547.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 9 ΚΟΠΤ
Historia Lausiaca	Palladii historia lausiaca, (εκδ.): C. Butler, *The Lausiac History of Palladius*, [Texts and Studies VI,1-2] τ.2, Cambridge 1904 (ανατύπ. Hildesheim 1967).	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Ibn al Athir	Ibn al Athir, Annales du Maghreb et de l'Espagne, (μτφρ.): E. Fagnan, Alger 1898.	ΙΣΤ 13 ΑΡΑΒ
Ibn al Qalanisi	Ibn al Qalanisi, the Damascus Chronicle of the Crusades, (μτφρ.): H. Gibb, London 1932.	ΧΡΟΝ 12 ΑΡΑΒ
Ibn Sasra	Mohammad ibn Muhammad ibn Sasra, Chronicle of Damascus (1389-1397), (μτφρ.): W. Brinner, Univ. of California Press, Berkeley-Los Angeles 1963.	ΧΡΟΝ 14 ΑΡΑΒ
Jacob.Edess.	Jacobi Edesseni chronicon, (μτφρ.): E. W. Brooks, *CSCO Scr.Syr.* 6, Ser.3, tom.4, (=Chronica Minora III), Louvain 1907 (ανατυπ. 1960), 197-258.	ΧΡΟΝ 7 ΣΥΡ
Joh.Antioch.	Ioannis Antiocheni fragmenta, (εκδ.): *FHG* V, 27-39, Parisiis 1883.	ΙΣΤ 7 ΒΥΖ
Joh.Cantac.	Ioannis Cantacuzeni historiarum, libri IV, (εκδ.): L. Schopen, *CSHB*, τ. I-III, Bonnae 1828, 1831, 1832.	ΙΣΤ 14 ΒΥΖ
Joh.Cinnamus	Ioannis Cinnami epitome rerum ab Ioanne Alexio Comnenis gestarum ad fidem codicis vaticani, (εκδ.): A. Meineke, *CSHB*, Bonnae 1836.	ΙΣΤ 12 ΒΥΖ
Joh.Ephes. II	Ioannis Ephesini historiae ecclesiasticae pars secunda, (μτφρ.): F. Nau, "Analyse de la seconde partie inédite de'l Histoire Ecclésiastique de Jean d'Asie, patriarche jacobite de Constantinople (†585)", *ROC* 2 (1897) 455-493.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 6 ΣΥΡ
Joh.Ephes. III	Ioannis Ephesini historiae ecclesiasticae pars tertia, (μτφρ.): E. W. Brooks, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, vol.106, tom.55, Louvain 1952.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 6 ΣΥΡ
Joh.Mosch.Prat. Spirit.	Βίβλος ἡ λεγομένη λειμών ἢ νέος παράδεισος, παρὰ Ἰωάννου Μόσχου (†619) [BHG 1441] (εκδ.): J.-P. Migne, *PG* 87.3, στ.2848-3116 και M. J. Rouet de Journel, *Le pré spirituel*, Paris 1946.	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ
Joh.Niciu	The Chronicle of John, Bishop of Nikiou, (μτφρ.): R. H. Charles, London 1916.	ΧΡΟΝ 7 ΑΡΑΒ
Joh.Scyl.	Ioannis Scylitzae synopsis historiarum, (εκδ.): J. Thurn, *CFHB* 5, Berlin-New York 1973.	ΧΡΟΝ 11 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Joh.Scyl.Cont.	Ioannes Scylitzes Continuatus, (εκδ.): Ε. Τσολακης, *Η Συνέχεια της Χρονογραφιας του Ἰωάννου Σκυλίτση*, Θεσσαλονικη 1968.	ΧΡΟΝ 11 ΒΥΖ
Josh.Styl.	The Chronicle of Joshua the Stylite, (μτφρ.): W. Wright, Cambridge 1882.	ΧΡΟΝ 6 ΣΥΡ
Laon.Chalc.	Laonici Chalcocondylae atheniensis historiarum libri decem, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1843.	ΙΣΤ 15 ΒΥΖ
Leo Diaconus	Leonis Diaconi Caloensis historiae libri X, (εκδ.): C. B. Hase, *CSHB*, Bonnae 1828.	ΙΣΤ 10 ΒΥΖ
Leo Gramm.	Leonis Grammatici chronographia, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1842.	ΧΡΟΝ 11 ΒΥΖ
Leont.Mach.	Leontios Machairas, Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled "Chronicle", (εκδ.): R. M. Dawkins, 2 τ., Oxford 1932.	ΧΡΟΝ 15 ΒΥΖ
Liud.Crem.Relat.	Liudprandus Cremonensis relatio de legatione constantinopolitana, (μτφρ.): F. A. Wright, *The Works of Liudprand of Cremona*, London 1930, 235-277.	ΙΣΤ 10 ΛΑΤ
Malal.	Johannis Malalae chronica, (εκδ.): L. Dindorf, *CSHB*, Bonnae 1831.	ΧΡΟΝ 6 ΒΥΖ
Maqrizi, Traité	Al-Maqrizi, Traité des Famines, (μτφρ.): G. Wiet, "Le traité des famines de Maqrizi", *JESHO* 5 (1962) 1-90.	ΙΣΤ 15 ΑΡΑΒ
Marcell.com.	Marcellinus comes, chronicon, (εκδ.): Th. Mommsen, *MGH AA*, XI (=Chronica Minora 2) 1894, 37-108.	ΧΡΟΝ 6 ΒΥΖ
Martyr.Arethae	Μαρτύριον ἁγίου Ἀρέθα καὶ Συντρόφων ἐν Νέγρᾳ τῇ πόλει (†523), (εκδ.): J. F. Boissonade, *Anecdota Graeca* V, Parisiis 1833, (ανατύπ. 1962) 1-62.	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Math.Edess.	Matthieu d'Édessa, chronique, (μτφρ.): M. E. Dulaurier, [Bibliothèque historique arménienne 3], Paris 1958, 1-322.	ΧΡΟΝ 12 ΑΡΜ
Mich.Attal.	Michaelis Attaliotae historia, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1853.	ΙΣΤ 11 ΒΥΖ
Mich.Glyc.	Michaelis Glycae annales, (εκδ.): J.-P. Migne, *PG* 158, στ.27-624.	ΧΡΟΝ 12 ΒΥΖ
Mich.Panaret.	Μιχαὴλ Πανάρετος, περὶ τῶν Μεγαλοκομνηνῶν, (εκδ.): Ὀ. Λαμψίδης, *Ἀρχεῖον Πόντου* 22 (1958) 1-124.	ΧΡΟΝ 14 ΒΥΖ
Mich.Psel.	Michel Psellos, Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976-1077), (εκδ.): E. Renauld, τ.2, Paris 1926-8.	ΧΡΟΝ 11 ΒΥΖ
Mich.Syr.	Michel le Syrien, chronique, (μτφρ.): J.-B. Chabot, *La Chronique de Michel le Syrien patriarche jacobite d'Antioche 1166-1199*, 3 τ., Paris 1899-1910.	ΧΡΟΝ 12 ΣΥΡ
Mirac.Eugen. Trapez.(Lazar.)	Θαύματα Εὐγενίου Τραπεζουντίου παρὰ Ἰωάννου Λαζαροπούλου (μητροπολίτου Τραπεζοῦντος 1364-1370) [BHG 612], (εκδ.): A. Papadopoulos-Kerameus, *Fontes Historiae Imperii Trapezuntini I*, St. Petersburg 1897, 78-136.	Β.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Mirac.Eugen.Trapez .(Xiphil.)	Θαύματα Εὐγενίου Τραπεζουντίου παρὰ Ἰωάννου Ξιφιλίνου (†1075) [BHG 612], (εκδ.): A. Papadopoulos-Kerameus, *Fontes Historiae Imperii Trapezuntini I*, St. Petersburg 1897, 33-51.	Β.ΑΓ. 11 ΒΥΖ
Mirac.Demetrii	Θαύματα ἁγίου Δημητρίου, [BHG 496-547z], (εκδ.): P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, τ.I-II, Paris 1979.	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Niceph.Brev.	Nicephori breviarium. [Οι εντος παρενθεσεως παραπομπες σε c. αναφερονται στην νεοτερη εκδοση]: C. de Boor, *Nicephori Archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*. Lipsiae 1880, 1-77. Νεοτερη εκδοση: C. Mango, *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History. (Text, Translation and Commentary)*. CFHB 13. Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C. 1990.	ΧΡΟΝ 9 ΒΥΖ
Niceph.Callist.	Nicephori Callisti historia ecclesiastica, (εκδ.): J.-P. Migne, *PG* 145, στ.557-1332, *PG* 146, στ.9-1274, *PG* 147, στ.9-448.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 14 ΒΥΖ
Niceph.Greg.	Nicephori Gregorae historia romaica, (εκδ.): *CSHB*, τ.I-III, Bonnae 1829, 1830, 1855.	ΙΣΤ 14 ΒΥΖ
Nicet.Chon.	Nicetae Choniatae historia, (εκδ.): A. van Dieten, *CFHB* 11.1, Berlin 1975.	ΙΣΤ 13 ΒΥΖ
Not.Beamt.Thess.	Notizbuch eines anonymen Beamten, (εκδ.): S. Kugeas, "Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts", *BZ* 23 (1914) 141-163, κειμενο: 144-154.	(ΧΡΟΝ). 15 ΒΥΖ
Orosius	Orose Histoires (Contre Païens), (εκδ.): M.P. Anaud-Lindet, (coll. Budé) 3 τ., Paris 1990-1991.	ΙΣΤ 5 ΛΑΤ
Philostorg.	Philostorgii historia ecclesiastica, (εκδ.): J. Bidez-F. Winkelmann, *Philostorgius Kirchengeschichte*, [GCS χωρις αριθμο] Berlin 1972.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 5 ΒΥΖ
Priscus	Prisci fragmenta, (εκδ.): *FHG* IV, 69-110, Parisiis 1868.	ΙΣΤ 5 ΒΥΖ
Proc.Aedif.	Procopii Caesariensis de aedificiis libri VI, (εκδ.): J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, Leipzig (Teubner) τ.IV [ανατυπ. με διορθωσεις του G.Wirth] Leipzig 1964.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Proc.Bell.Goth.	Procopii Caesariensis de bellis gothicis, (εκδ.): J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, Leipzig (Teubner) τ.II [ανατυπ. με διορθωσεις του G.Wirth] Leipzig 1963.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Proc.Bell.Pers.	Procopii Caesariensis de bellis persicis, (εκδ.): J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, Leipzig (Teubner) τ.I [ανατυπ. με διορθωσεις του G.Wirth] Leipzig 1962.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Proc.Bell.Vand.	Procopii Caesariensis de bellis vandalicis (εκδ.): J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, Leipzig (Teubner) τ.I [ανατυπ. με διορθωσεις του G.Wirth] Leipzig 1962.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Proc.Hist.Arc.	Procopii Caesariensis historia quae dicitur arcana, (εκδ.): J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, Leipzig (Teubner) τ.III [ανατυπ. με διορθωσεις του G.Wirth] Leipzig 1963.	ΙΣΤ 6 ΒΥΖ
Pseudo-Dionys.	Incerti auctoris chronicon pseudo-dionysianum vulgo dictum, [λατινικη μεταφραση του 1ου τομου της εκδ. του πληρους συριακου κειμενου απο τον J.-B. Chabot, CSCO Scr.Syr. ser.3, tom.1-2 textus, Parisiis 1927-1933. Ο δευτερος τομος παραμενει, εως σημερα, αμετάφραστος], (μτφρ.): J.-B. Chabot, *CSCO Scr.Syr.* ser.3, vol.121, tom.1, Lovanii 1949.	ΧΡΟΝ 8 ΣΥΡ
Rufin.	Rufini aquileiensis presbyteri historia ecclesiastica, (εκδ.): J.-P. Migne, *PL* 21, στ.464-540.	ΕΚΚΛ. ΙΣΤ 4 ΒΥΖ
Samuel Ani, Tabl.	Samuel d'Ani, tables chronologiques, (μτφρ.): M. Brosset, *Deux historiens Arméniens II*, St. Petersburg 1876, 340-483.	ΧΡΟΝ 12 ΑΡΜ
Sempad	Sempad, extraits de la chronique, (μτφρ.): V. Langlois, *Mémoirs de l'Academie de St.Petersburg* IV, 6 (1862), 1-38.	ΧΡΟΝ 13 ΑΡΜ
Smbat	Smbat, chronique, (μτφρ.): G. Dédéyan, *La chronique attribuée au connétable Smbat*, [Documents relatifs à l'histoire des Croisades 13] Paris 1980.	ΧΡΟΝ 13 ΑΡΜ

Socrat.	Socratae scholastici historia ecclesiastica, (εκδ.): J.-P. Migne, *PG* 67, στ.28-842.	ΕΚΚ.Λ. ΙΣΤ 5 ΒΥΖ
Sozom.	Sozomeni historia ecclesiastica, (εκδ.): J. Bidez - G.C. Hansen, *Sozomenus Kirchengeschichte*, [GCS 50] Berlin 1960.	ΕΚΚ.Λ. ΙΣΤ 5 ΒΥΖ
Sym.Magist.	Theophanes Continuatus, Ioannes Caminiata, Symeon Magister, Georgius Monachus, (εκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1838, 603-760.	ΧΡΟΝ 10 ΒΥΖ
Theod.Scut.	Theodori Scutariotae Synopsis, (εκδ.): Κ. Σάθας, *Μεσαιωνικη Βιβλιοθήκη*, τ.7, Ἀθῆναι-Παρίσι-Βενετία 1894, 1-556.	ΧΡΟΝ 13 ΒΥΖ
Theodoret.	Theodoreti episcopi cyrensis historia ecclesiastica, (έκδ.): L. Parmentier, *Theodoret Kirchengeschichte*, [GCS 44] Berlin 1911.	ΕΚΚ.Λ. ΙΣΤ 5 ΒΥΖ
Theodoret. Hist.Relig.	Theodoreti episcopi cyrensis "historia religiosa" ("φιλόθεος ἱστορία"), (έκδ.): P. Canivet - A. Leroy-Molinghen, *Théodoret de Cyr Histoire des Moines des Syrie «Histoire Philothée»*, [SC 234, 257], τ.I-II, Paris 1977, 1979.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Theophan.	Theophanis chronographia, (έκδ.): C. de Boor, Leipzig, τ.I-II, 1883-1885, ανατύπ. Hildesheim 1980.	ΧΡΟΝ 9 ΒΥΖ
Theophan.Cont.	Theophanes Continuatus, Ioannes Caminiata, Symeon Magister, Georgius Monachus, (έκδ.): I. Bekker, *CSHB*, Bonnae 1838, 3-481.	ΧΡΟΝ 10 ΒΥΖ
Theophyl.Sim.	Theophylacti Simocattae historiae, (έκδ.): C. de Boor, ανατύπ. με διορθώσεις P. Wirth, Stuttgart (Teubner) 1972.	ΙΣΤ 7 ΒΥΖ
Thomas Ardzrouni	Thomas Ardzrouni, Histoire d'Arméniens, (μτφρ.): M. Brosset, [Coll. d'Historiens Arméniens I], St. Petersburg 1874.	ΙΣΤ 10 ΑΡΜ
Vita Alypii Styl.	Βίος Ἀλυπίου Στυλίτου ἐν Ἀδριανουπόλει († circa 621-628) [BHG 64-66d] (έκδ.): H. Delehaye, *Les saints stylites*, [SH 14] Brussels 1923, 170-187 (Βίος παρὰ Συμεῶνος Μεταφραστοῦ), 148-169 (Βίος πρὸ Συμεῶνος Μεταφραστοῦ).	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ
Vita Andr.Hierosol.	Βίος Ἀνδρέου Ἱεροσολυμίτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης († 740) παρὰ Νικήτα πατρικίου [BHG 113-114c] (έκδ.): A. Papadopoulos-Kerameus, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* V, St. Petersburg 1888, 169-179.	Β.ΑΓ. 8 ΒΥΖ
Vita Andr.Sal.	Βίος Ἀνδρέου τοῦ Σαλοῦ († 8ος αἰ.) παρὰ Νικηφόρου [BHG 115-117q] (έκδ.): J.-P. Migne, *PG* 111, στ.627-888.	Β.ΑΓ. 8 ΒΥΖ
Vita Ant.	Βίος Ἀντωνίου παρὰ Ἀθανασίου († 373) [BHG 140-141h] (έκδ.): J.-P. Migne, *PG* 26, στ.835-976.	Β.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Athan.Athon.	Βίος Ἀθανασίου Ἀθωνίτου († 1004) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 187-188] (έκδ.): L. Petit, "Des Augustins de l'Assomption. Vie de Saint Athanase l'Athonite", *AB* 25 (1906) 5-89, κείμ.: 12-87.	Β.ΑΓ. 11 ΒΥΖ
Vita Athan.Met.	Βίος Ἀθανασίου Μετεωρίτου († 1383) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 195] (έκδ.): Ν. Βέης, "Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων", *Βυζαντίς* 1 (1909) 191-332, κείμ.: 237-260.	Β.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Vita Athan.Patr.Const.	Βίος Ἀθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (1289-1293 & 1303-1309) [BHG 194-197] (έκδ.): A. Papadopoulos-Kerameus, "Zitija dvuh vselenskih patriarhov XIV v.", *Zapiski ist.-filol. fakulteta imp. universiteta* 76, St. Petersburg 1905, 1-51.	Β.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Vita Auxent.	Βίος Αὐξεντίου († 470) [BHG 199-203c] (έκδ.): J.-P. Migne, *PG* 114, στ.1377-1436.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Vita Const.Iud.	Βιος Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἰουδαίων († 886) [BHG 370] (ἐκδ.): *AASS*, Nov.IV, 628-656.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Cyriaci	Βίος Κυριακοῦ ἀναχωρητοῦ († 556) παρὰ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου († 559) [BHG 463-464] (ἐκδ.): E. Schwartz, *Kyrillos von Skythopolis*, [TU 49.2] Leipzig 1939, 225-235.	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Cyrill.Phil.	Βιος Κυρίλλου Φιλεώτου († 1110) παρὰ Νικολάου Κατασκεπηνοῦ († 1150) [BHG 468] (ἐκδ.): E. Sargologos, *La Vie de saint Cyrille le Philéote, moine byzantin († 1110)*, [SH 39] Bruxelles 1964.	Β.ΑΓ. 12 ΒΥΖ
Vita Daniel.Styl.	Βίος Δανιὴλ Στυλίτου (409-493) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 489-490e] (ἐκδ.): H. Delehaye, "Vita S.Danielis Stylitae", *AB* 32 (1913) 121-214..	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita David.Sym.Georg.	Βίος Δαβὶδ († 783/793), Συμεῶνος († 843) καὶ Γεωργίου Μιτυληναίου ἐν Λέσβῳ († 865) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 494] (ἐκδ.): I. Van den Gheyn, "Acta graeca SS. Davidis, Symeonis et Georgii Mytilenae in insula Lesbo", *AB* 18 (1899) 209-259, κείμ.: 211-259.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Dometii	Βίος Δωμετίου μοναχοῦ († 362;) [BHG 560-561a] (ἐκδ.): I. Van den Gheyn, "Acta Graeca S.Dometii Martyris", *AB* 19 (1900) 285-317.	Β.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Epiphanii	Βίος Ἐπιφανείου ἐπισκόπου Κωνσταντίας († 403) παρὰ Ἰωάννου [BHG 596-601m] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 41, στ.24-73.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Euthymii	Βίος Εὐθυμίου (377-473) παρὰ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου († 559) [BHG 649] (ἐκδ.): E. Schwartz, Kyrillos von Skythopolis, [TU 49.2] Leipzig 1939, 5-85.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Eutychii	Βίος Εὐτυχίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως († 582) παρὰ Εὐστρατίου (6ος αἰ.) [BHG 657] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 86, στ.2273-2389.	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Evaresti	Βίος Εὐαρέστου Στουδίτου († 897) παρὰ ἀνωνύμου (10ος αἰ.) [BHG 2153] (ἐκδ.): C. Van de Vorst, "La vie de S.Évariste, higoumène à Constantinople", *AB* 41 (1923) 288-325, κείμ.: 295-325.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Georgii	Βίος Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Ἀμάστριδος († 806) [BHG 868-868e] (ἐκδ.): V. Vasilievskij, *Russko-vizantijskija izledovanija*, St. Petersburg 1893, 1-73.	Β.ΑΓ. 8 ΒΥΖ
Vita Gregor.Decapol.	Βίος Γρηγορίου Δεκαπολίτου (Ἰσαυρίας) († 842) παρὰ Ἰγνατίου διακόνου [BHG 711] (ἐκδ.): F. Dvornik, *La vie de saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siecle*, [Travaux publies par l'Institut d'études slaves 5] Paris 1926.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Gregor.Sinait.	Βίος Γρηγορίου Σιναΐτου μοναχοῦ († 1346) παρὰ Καλλίστου Α΄ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (1350-1353 & 1355-1363) [BHG 722] (ἐκδ.): I. Pomjalovskij; "Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita", στον τόμο: Zapiski ist.-filol. Fak. Imp. St. Peterburgskago Universiteta 35 (1894) 1-46.	Β.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Vita Hypatii	Βίος Ὑπατίου († 446) παρὰ Καλλινίκου [BHG 760] (ἐκδ.): G.J. Bartelink, *Callinicos. Vie d'Hypatios*, [SC 177] Paris 1971.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Ignatii	Βίος Ἰγνατίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως († 890) παρὰ Νικήτα Δαυὶδ [BHG 817] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 105, στ.488-573.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Jacobi	Βίος Ἰακώβου ἐρημίτου († 6ος αἰ.) [BHG 770] (ἐκδ.): R. Trautmann & R. Klostermann, "Drei griechische Texte zum Codex Suprasliensis III", *Zeitschrift für slavische Philologie* 12 (1935) 277-294, κείμ.: 278-292.	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Vita Joannicii	Βίος Ἰωαννικίου (754-846) παρα Πέτρου καὶ Σάβα [BHG 935-937] (ἐκδ.): *AASS*, Nov.II.1, 332-383 (Βίος Σάβα) καὶ 384-435 (Βίος Πέτρου).	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Johan.Clim.	Βίος Ἰωάννου τῆς Κλίμακος (†642) παρα μοναχοῦ Ραϊθηνοῦ [BHG 882-883h] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 88, στ.596-609.	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ
Vita Johan.Eleem.	Βίος Ἰωάννου ἐλεημονος (†620) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 886-889] (ἐκδ.): H. Delehaye, "Une vie inédite de Saint Jean l'aumonier", *AB* 45 (1927) 1-74, κείμ.: 19-73.	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ
Vita Johan., Euthym.et Georg.	Βιος Ἰωάννου, Εὐθυμίου καὶ Γεωργίου (11ος αἰ.) [BHG 2143] (ἐκδ.): *Μονὴ Ἰβήρων. Προσκυνητάριον τοῦ βασιλικοῦ, πατριαρχικοῦ, σταυροπηγιακοῦ τε καὶ σεβασμίου ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν Ἰβήρων τοῦ ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος*, Ἀθῆναι 1857, 49-75.	Β.ΑΓ. 11 ΒΥΖ
Vita Lazari	Βίος Λαζάρου ἐν Γελασίῳ (†1054) παρὰ Γρηγορίου [BHG 979-980e] (ἐκδ.): *AASS*, Nov.III, 508-588.	Β.ΑΓ. 11 ΒΥΖ
Vita Lucae Ster.	Βίος Λουκᾶ τοῦ νέου τοῦ Στειριώτου (†953) παρὰ ἀνωνύμου (†962) [BHG 994] (ἐκδ.): Δ. Ζ. Σοφιανός, *Οσιος Λουκάς. Ο Βίος του οσίου Λουκά του Στειριώτη*, [Αγιολογική Βιβλιοθήκη, 1], Αθήνα (Ακρίτας) 1989.	Β.ΑΓ. 10 ΒΥΖ
Vita Lucae Styl.	Βίος Λουκᾶ Στυλίτου (†979) παρά ανωνύμου (†10ος αἰ.) [BHG 2239] (ἐκδ.): H. Delehaye, *Les saints stylites*, [SH 14] Bruxelles-Paris 1923, 195-237.	Β.ΑΓ. 10 ΒΥΖ
Vita Macarii	Βίος Μακαρίου ἡγουμένου μονῆς Πελεκητῆς (†830;) [BHG 1003] (ἐκδ.): E. van den Gheyn, "S. Macarii monasterii Pelecétes necum enim Acta Graeca", *AB* 16 (1897) 140-163, κείμ.: 142-163.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Macrinae	Βίος Μακρίνης (†379) παρὰ Γρηγορίου Νύσσης [BHG 1012] (ἐκδ.): P. Maraval, *Gregoire de Nysse. Vie de Sainte Macrine*, [SC 178] Paris 1971..	Β.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Marcelli	Βίος Μαρκέλλου Ἀκοιμήτου (†484) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 1027z-1028e] (ἐκδ.): G. Dagron, "La vie ancienne de Saint Marchel l'Acémète", *AB* 86 (1968) 271-321.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Maximi	Βίος Μαξίμου Καυσοκαλυβίτου (†1365) παρὰ Νίφωνος ιερομονάχου [BHG 1236-1237] (ἐκδ.): F. Halkin, "Deux vies de S. Maxime le Kausokalybe, ermite au Mont Athos (XIVe s.)", *AB* 54 (1936) 38-112, κείμ.: 65-109.	Β.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Vita Melaniae	Βίος Μελανίας τῆς νέας (†439) παρὰ Γεροντίου (†484) [BHG 1240z-12442b] (ἐκδ.): D. Gorce, *Vie de Sainte Mélanie*, [SC 90], Paris 1962.	Β.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Meletii	Βίος ὁσίου Μελετίου τοῦ Νέου (†1105) παρὰ Νικολάου Μεθώνης (†1173) [BHG 1247-1248] (ἐκδ.): Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Β΄ ὁ ὅσιος Μελέτιος ὁ "νέος" (1035-1105)*, Ἀθῆναι 1935, 34-66.	Β.ΑΓ. 12 ΒΥΖ
Vita Nicephori	Βίος Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (†829) παρὰ Ἰγνατίου διακόνου (†9ος αἰ.) [BHG 1335] (ἐκδ.): C. de Boor, *Nicephori Archiepiscopi Constantinopolitani Opuscula Historica*, Lipsiae 1880, 137-217.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Nicephori Medec.	Βίος Νικηφόρου ἱδρυτοῦ Μεδικίου Βιθυνίας (†813) [BHG 2297-2298] (ἐκδ.): F. Halkin, "La vie de saint Nicéphore fondateur de Médikion en Bithynie (†813)", *AB* 78 (1960) 396-430, κείμ.: 401-428.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Nicetae	Βίος Νικήτα (†836) [BHG 1342b-1342e] (ἐκδ.): D. Papachryssanthou, "Un confesseur du second iconoclasme: la Vie du patrice Nicetas (†836)", *TM* 3 (1968) 309-351, κείμ.: 324-351.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Vita Nicolai	Βίος Νικολάου Σιωνιτου (†564) παρά ἀνωνύμου [BHG 1347-1364n] (ἐκδ.): G. Anrich, *Hagios Nikolaos*, [TU 1], Leipzig-Berlin 1913, τ.1, 3-55.	B.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Niconis	Βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε (†998) παρά ἀνωνύμου (†1150;) [BHG 1366] (ἐκδ.): D. Sullivan, *The Life of Saint Nikon*, Brookline 1987.	B.ΑΓ. 10 ΒΥΖ
Vita Nili	Βίος Νείλου του Νέου εκ Καλαβρίας (†1004) παρά Βαρθολομαίου (†1065) [BHG 1370] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 120, στ.16-165.	B.ΑΓ. 11 ΒΥΖ
Vita Pachomii	Βίος Παχωμίου (†346) παρά ἀνωνύμου. Παραλειπόμενα. [BHG 1396-1401] (ἐκδ.): F. Halkin, *Sancti Pachomii Vitae Graecae*, [SH 19], Bruxelles 1932, 122-165.	B.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Parthenii	Βίος Παρθενίου ἐπισκόπου Λαμψάκου (†4ος αἰ.) [BHG 1422-1423b] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 114, στ.1348-1365.	B.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Pauli	Βίος Παύλου τοῦ νέου ἐν Λάτρῳ (†955) [BHG 1474] (ἐκδ.): H. Delehaye, *AB* 11 (1892) 5-74 & 136-182, κείμ.: 19-74 & 136-181.	B.ΑΓ. 10 ΒΥΖ
Vita Petri Arg.	Βίος Πέτρου ἐξ Ἄργους (†920-924) παρά Κωνσταντίνου [BHG 1504] (ἐκδ.): Χ. Παπαοικονόμου, *Ὁ πολιοῦχος τοῦ Ἄργους ἅγιος Πέτρος ἐπίσκοπος Ἄργους ὁ θαυματουργός*, Ἀθῆναι 1908.	B.ΑΓ. 10 ΒΥΖ
Vita Petri Atr.	Βίος Πέτρου ἐν τῇ Ἀτρῶᾳ (†837) παρά Σάβα μοναχοῦ (†950) [BHG 2364-2365] (ἐκδ.): V. Laurent, *La vie marveilleuse de saint Pierre d'Atroa*, [SH 29] Bruxelles 1956.	B.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Porphyrii	Βίος Πορφυρίου ἐπισκόπου Γάζης (†420) παρά Μάρκου Διακόνου (†430) [BHG 1570-1572] (ἐκδ.): H. Gregoire & M. A. Kugener, *Marc le Diacre. Vie de Porphyre évêque de Gaza*, Paris 1930.	B.ΑΓ. 5 ΒΥΖ
Vita Romyli	Βίος Ρωμύλου (†14ος αἰ.) [BHG 2384] (ἐκδ.): F. Halkin, "Un ermite des Balkans au XIVe siecle. Le vie grecque inédite de saint Romylos", *B* 31 (1961) 111-147, κείμ.: 114-145.	B.ΑΓ. 14 ΒΥΖ
Vita Sabae	Βίος Σάβα (493-532) παρά Κυρίλλου Σκυθοπολίτου (†559) [BHG 1608-1610] (ἐκδ.): E. Schwartz, *Kyrillos von Skythopolis*, [TU 49.2] Leipzig 1939, 85-200.	B.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Spyridonis	Βίος Σπυρίδωνος ἐπισκόπου Τριμιθοῦντος (†4ος αἰ.) παρά Θεοδώρου ἐπισκόπου Πάφου (†7ος αἰ.) [BHG 1647-1648] (ἐκδ.): P. van den Ven, *La légende de S. Spyridon*, Louvain 1953.	B.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Stephani	Βίος Στεφάνου τοῦ Νέου (†764) παρά Στεφάνου διακόνου [BHG 1666-1667e] (ἐκδ.): J.-P. Migne, *PG* 100, στ.1069-1186.	B.ΑΓ. 8 ΒΥΖ
Vita Symeonis	Βίος Συμεῶνος Στυλίτου τοῦ νέου (†592) παρά ἀνωνύμου (7ος αἰ.) [BHG 1689] (ἐκδ.): P. van den Ven, *La vie anciénne de S. Syméon Stylite le jeune (521-592)*, [SH 32] 2 τ. Bruxelles 1962.	B.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Theodorae	Βίος Θεοδώρας Θεσσαλονίκης (812-892) παρά Γεωργίου (†10ος αἰ.) [BHG 1737-1741] (ἐκδ.): E. Kurtz, "Des Klerikers Georgios Bericht über Leben, Wunderthaten und Translation der Hl. Theodora von Thessalonich nebst der Metaphrase des Johannes Staurakios" στον τόμο: *Mémoires de l'Academie impériale des sciences de Saint Pétersbourg*, VIII sér., VI.1 (1902) 1-36.	B.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Theodorae imp.	Βίος αὐτοκράτειρας Θεοδώρας (†867) [BHG 1731-1735] (ἐκδ.): Α. Μαρκόπουλος, "Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας (BHG 1731)", *Σύμμεικτα* 5 (1983) 249-285, κείμ.: 257-271.	B.ΑΓ. 9 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Vita Theodori	Βίος καί Θαύματα Θεοδώρου Τήρωνος (†4ος αἰ.) [BHG 1760-1773] (ἐκδ.): H. Delehaye, "Les légendes grecques des saints militaires", Paris 1909, 183-201.	Β.ΑΓ. 4 ΒΥΖ
Vita Theodori Kyth.	Βίος Θεοδώρου Κυθήρων (870-922) παρὰ Λέοντος (†10ος αἰ.) [BHG 2430] (ἐκδ.): Ν. Οἰκονομίδης, "Ὁ Βίος τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου Κυθήρων", *Πρακτικὰ Γ΄ Πανιονίου Συνεδρίου (23-29 Σεπτεμβρίου 1965)*, Ἀθῆναι 1967, 264-291, κείμ.: 281-291.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Vita Theodori Syc.	Βίος Θεοδώρου Συκεώτου (†613) παρὰ Γεωργίου [BHG 1748-1749c] (ἐκδ.): A.-J. Festugière, *Vie de Théodore de Sykéôn*, [SH 48, I-II], Bruxelles 1970.	Β.ΑΓ. 7 ΒΥΖ
Vita Theodosii	Βίος Θεοδοσίου (423-529) παρὰ Θεοδώρου ἐπισκόπου Πέτρας καὶ παρὰ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου (†559) [BHG 1776-1778b] (ἐκδ.): H. Usener, *Der heilige Theodosios. Schriften des Theodoros und Kyrillos von Skythopolis, Leipzig 1890.*	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Theognii	Βίος Θεογνίου ἐπισκόπου Βιτυλίου (†522) παρὰ Παύλου Ἑλλαδικοῦ [BHG 1786-1787] (ἐκδ.): I. Van den Gheyn, "Acta S.Theognii episcopi Beteliae", *AB* 10 (1891) 78-113, κείμ.: 73-118.	Β.ΑΓ. 6 ΒΥΖ
Vita Theophanu imp.	Βίος αὐτοκράτειρας Θεοφανῶς (†893) παρὰ ἀνωνύμου [BHG 1794-1795e] (ἐκδ.): E. Kurtz, "Zwei griechische Texte über die Hl. Theophano, die Gemahlin Kaisers Leo IV" στον τόμο: *Mémoires de l'Academie impériale des sciences de Saint Pétersbourg*, VIII sér., III.2 (1898) 1-24.	Β.ΑΓ. 9 ΒΥΖ
Yahya Antioch.	Yahya d'Antioche, Histoire, (μτφρ.): I. Kratchkowsky-A. Vasiliev, *PO* τ.XVIII,5 (1924) 701-833, *PO* τ.XXIII,3 (1932) 345-520.	ΧΡΟΝ 11 ΑΡΑΒ
Zach.Mityl.	The Syrian Chronicle known as that of Zachariah of Mitylene, (μτφρ.): F. J. Hamilton-E. W. Brooks, London 1899.	ΧΡΟΝ 5 ΣΥΡ
Zonar.	Ioannis Zonarae epitome historiarum, libri XIII-XVIII, (ἐκδ.): Th. Büttner-Wobst, *CSHB*, τ.III, Bonnae 1897.	ΧΡΟΝ 12 ΒΥΖ
Zosim.	Zosimi historia nova, (ἐκδ.): L. Mendelsohn, Leipzig (Teubner) 1887, ανατυπ. Hildesheim 1963.	ΙΣΤ 5 ΒΥΖ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΙ. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Σημείωση: Οι εκάστοτε συντομογραφημένοι τίτλοι παρατίθενται υπογραμμισμένοι πάνω από τον πλήρη τίτλο του έργου.

Ahrens K.-Krüger G., *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, Leipzig (Teubner) 1899.

Alexander P., *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*, Oxford 1958.

Alexander P., "Historiens byzantins et croyances eschatologiques", *Actes du XIIe Congrès International des Etudes Byzantines* (Ochride 10-16 Sept. 1961), Beograd 1964, τ.2, 1-8.

Alexandre P., "Histoire du climat et sources narratives du Moyen Age", *Le Moyen Age* 29 (ser.4) (1974) 101-116.

Alexandre P., *Le climat au Moyen Age en Belgique et dans les regions voisines (Rhénanie, Nord de la France). Recherches critiques d'après les sources narratives et essai d'interpretation*, [Centre Belge d'Histoire Rurale publ.50] Louvain 1976.

Alexandre P., "Les variations climatiques au Moyen Age (Belgique, Rhénanie Nord de la France)", *Annales E.S.C.* 32 (1977) 183-197.

Alexandre, climat en Europe

Alexandre P., *Le Climat en Europe au Moyen-Age. Contribution à l'histoire des variations climatiques de 1000 à 1425, d'après les sources narratives de l'Europe occidentale*, (ed. de l'École des Hautes Études et Sciences Sociales), Paris, 1987.

Allen P., *Evagrius Scholasticus the Church Historian*, [Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et Documents no. 41], Louvain 1981.

Altheim F.-Stiehl R., "Michael der Syrer über das erste Auftreten der Bulgaren und Chazaren", *B* 28 (1958) 105-118.

Altheim F.-Stiehl R., *Geschichte der Hunnen*, τ. I-V, Berlin 1959-1962.

Ambraseys N., "Value of Historical Records of Earthquakes", *Nature* 232 (1971) 375-379.

Ambraseys N., "Studies in Historical Seismicity and Tectonics" στον τόμο: *Environmental History*, 185-210.

Αναγνωστάκης Η., "Όταν το κρασί γίνεται πάγος. Η σχετική με το κρασί διαμάχη των βυζαντινών λογίων σ' ένα ποίημα του Λέοντος Φιλοσόφου", *εφημερίδα "Καθημερινή"*, Σαράντα αιώνες κρασί (αφιέρωμα), αρ.φ. 22497, 17/10/1993, 8-9.

Anderson J.L., "Climate and the historians", στον τόμο: A.B.Pittock κ.ά. (επιμ.) *Climatic Change and Variability. A Southern Perspective*, Cambridge Univ. Press, Cambridge-London-New York-Melbourne 1978, 310-316.

Asdracha C., *La region des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siécle. Étude de Geographie Historique*, [Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 49], Athen 1976.

Austin N.J.E., "In Support of Ammianus' Veracity", *Historia* 22 (1973) 331-335.

Avramea A., "La géographie historique du monde byzantin bilan de directions et nouvelles dimensions", *XVIIIth International Congress of Byzntine Studies*, Major Papers, Moscow 1991, 314-324.

Balfour D., "St. Gregory of Sinai's life and spiritual profile", *Θεολογία* 53 (1982) 30-62.

Βαρβούνης Μ.Γ., "Διηγήσεις περί θεοσημιών πριν από την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453)", *Βυζαντινά* 17 (1994) 121-140.

Baynes N.H., "The Vita St. Danielis", *English Historical Review* 40 (1925) 397.

Baynes N.H., "The Decline of the Roman Empire: Some modern explanations", *Journal of Roman Studies* 33 (1943) 29-35.

Baynes N.H., "Konstantin der Große und die christliche Kirche" (1922) στον τόμο Kraft H. (επιμ.), *Konstantin der Große*, [Wege der Forschung 131] Darmstadt 1974.

Beck H.-G., "Zur byzantinischen «Monchschronik»", στον τόμο: C. Bauer, L. Boehm, M. Müller, *Speculum historiale. Geschichte im Spiegel von Geschichtschreibung und Geschichtsdeutung*, Freiburg-München 1965, 188-197.

Bell W.T.-Ogilvie A., "Weather Compilations as a Source of Data for the Reconstruction of European Climate during the Medieval Period", *Climatic Change* 1 (1978) 331-348.

Berg L., "Das Problem der Klimaänderung in geschichtlicher Zeit", *Penck's Geographische Abhandlungen* 10/2 (1914) 47-70.

Bintliff J.L., "Climatic change, archaeology and Quaternary science in the eastern Mediterranean region", στον τόμο: A.F. Harding, *Climatic Change in Later Prehistory*, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh 1982, 143-161.

Bitvinkas T.T., Daukantas A.Y., "Medieval Warm Period in the Baltic Region: Evidence from Tree Rings", περίληψη στο W.M.W.P., 1991, 11.

Blockley R.C., *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus, and Malchus*, τ. I-II, Trowbridge 1983.

Blum W., *Georgios Akropolites. Die Chronik*, [Bibliothek der Griechischen Literatur Bd.28], Stuttgart 1989.

Bonneau D., *Le crue du Nil, divinité egyptienne, à travers mille ans d'histoire (332 av.J.C-641 ap.J.C) d'apres les auteurs grecs et latins, et les documents des époques ptolemaique, romaine et byzantine*, [Etudes et commentaires 52] Paris 1964.

Bottema S., "Pollen proxy data from Southeastern Europe and the Near East", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene*, [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 63-79.

Bovill E.W., "The Sahara", *Antiquity* 3 (1929) 414-423.

Bradley R. & Jones P., "When was the "Little Ice Age"?", στον τόμο: Mikami T. (επιμ.), *Proceedings of the International Symposium on the Little Ice Age Climate*, Tokyo 1992, 1-4.

Brand C.M., *Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, New York 1976.

Brandes W., *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989.

Braudel F., *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β' της Ισπανίας*, τ.Ι, Αθήνα 1991 (1η έκδοση πρωτοτύπου: Paris 1949).

Brooks, Climate through the Ages

Brooks C.E.P., *Climate through the Ages*, London (1η έκδ. 1926) ^{2}1949.

Brooks E.W., "The Sources of Theophanes and the Syriac Chronicles", *BZ* 15 (1906) 578-587.

Browning R., "Notes on the "Scriptor incertus de Leone Armenio"", *B* 35 (1965) 389-411.

Bruins H.J., "The impact of man and climate on the Central Negev and northeastern Sinai deserts during the Late Holocene", στον τόμο: Bottema W. et al. (επιμ.), *Man's Role in the Shaping of the Eastern Mediterranean Landscape*, Rotterdam 1990, 87-99.

Bryer A. & Winfield D., *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, [Dumbarton Oaks Studies 20] Dumbarton Oaks Research Library, Washington DC, 2 τ., 1985.

Bryson R.A., Lamb H.H., Donley D.L., "Drought and the Decline of Mycenae", *Antiquity* 48 (1974) 46-50.

Buckler G., *Anna Comnena*, Oxford 1929 (ανατυπ. 1968).

Butzer K., "Der Umweltfaktor in der grossen arabischen Expansion", *Saeculum* 8 (1957) 359-371.

Butzer K., *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958.

Butzer K.W., *Studien zum vor-und frühgeschichtlichen Landschaftswandel der Sahara*, [Abhandlungen der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse (τόμος χωρίς αριθμό)], Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, 1958.

Butler C., *The Lausiac History of Palladius*, Hildesheim 1967.

Cameron Av., *Procopius and the sixth century*, [The Transactions of the Classical Heritage 10] Berkeley 1985.

Carile A., "Giovanni di Nikius, cronista bizantinocopto del VIIe sec.", στον τόμο: *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Στράτο*, τ. 2ος, 353-398, Αθήνα 1986.

Capizzi C., *L' imperatore Anastasio I*, [Orienalia Christiana Analecta 184], Roma 1969.

Carpenter R., *Discontinuity in Greek Civilisation*, Cambridge Univ. Press 1966.

Casanova G., "Epidemie e fame nella documentazione greca d'Egitto", *Aegyptus* 64 (1984) 163-201.

Cernovodeanu P.-Binder P., "Repéres à une histoire de la climatologie Roumaine", *Revue Roumain d'Histoire* 19 (1980) 267-275.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Chappell J.R., "Climatic pulsations in inner Asia and correlations between sunspots and weather", *Paleogeography, Paleoclimatology, Paleoecology* 10 (1971) 177-197.

Χριστοφιλοπούλου Αι., *Βυζαντινή Ιστορία*, τ. Β2. Αθήναι 1988.

Chrysos E., "Cyprus in early byzantine time", στον τόμο: *The Sweet Land of Cyprus*. Papers Given at the 25th Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies (Birmingham, March 1991), Nicosia 1993, 3-14.

Climate and History

Wigley T.M.L., Ingram M.J., Farmer G. (επιμ.), *Climate and History*. Cambridge University Press, Cambridge 1981.

Conrad L., "The Plague in Bilad al-Sham in Pre-islamic Times", στον τόμο: M.A. Bakhit-M. Asfour (επιμ.), *Proceedings of the Symposium on Bilad al-Sham During the Byzantine Period*. Amman 1986, τ.2, 143-163.

Constantinides C.N.-Browning R., *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the year 1570*. [Dumbarton Oaks Studies; 30] [Texts and Studies of the History of Cyprus; 18] Washington D.C.-Nicosia 1993.

Costa-Luillet G. da, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 24 (1954) 179-263, 453-511 και 25 (1954) 783-852.

Croke B., "Climatology and Byzantine Studies", ανακοίνωση στο Συνέδριο: *Byzantium's Present and Future*, Australian Association for Byzantine Studies, 6th Conference, (Sydney 14-16 July 1989).

Croke B., "Climatic Change in Antiquity", *Ancient History* 20 (1990) 168-175.

Croke B. & Croke J., "Procopius on Dara", *Journal of Roman Studies* 73 (1983) 143-159.

Curry J.C., "Climate and Migrations", *Antiquity* 2 (1928) 292-307.

Dagron G., *Naissance d' une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 a 451*, [Bibliotheque Byzantine no.7], Paris 1974.

Dagron G., "Quand la terre trembla...", *TM* 8 (1981) 87-103.

Darrouzès J., "Manuscrits originaires de Chypre à la Bibliothèque Nationale de Paris" *REB* 8 (1950) 162-196.

Demougeot E., "Variations climatiques et invasions", *Revue Historique* 232 (1965) 1-22.

Dichinson O.& Bryson R., "Droughts and the decline of Mycenae: some comments", *Antiquity* 48 (1974) 228-230.

Dieten van J.L., *Nikephoros Gregoras. Rhomäische Geschichte*, [Bibliothek der griechischen Literatur Bd.4, 8, 9], Stuttgart 1973-1979.

DMA: "Climatology"

Gottfried R.S., "Climatology", άρθρο στο Dictionary of the Middle Ages, 13 τ., New York 1982-1989.

Dolley R.H., "Meteorology in the Byzantine Navy", *Mariner's Mirror* 37 (1951) 5-16.

Downey G., *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton 1961, ^{3}1974.

Ducellier A., "Les seismes en Mediterranée orientale du XIéme au XIIIéme siécle. Problémes de méthode et résultats provisoires", *Actes du XVe Congrés International d'Études Byzantines*, Athénes 1980, IV, 103-113.

Dunin-Wasowicz T., "Les changements de climat en pologne médiévale. Méthodes et recherches", *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 40 (1990) 409-414.

Durliat J., "La peste du VIe siècle. Pour un nouvel examen des sources byzantines", στον τόμο: *Hommes et richesses dans l'Empire byzantin*, τ.1, Paris 1989, 107-125.

Durliat, Ville

Durliat J., *De la ville antique à la ville byzantine, le problème des subsistances*, [Collection de l'École Française de Rome 136] École Française de Rome, Rome 1990.

Duval, Littérature syriaque

Duval R., *La littérature syriaque*, Paris 1907.

Easton, Hivers

Easton C., *Les hivers dans l'Europe Occidentale. Étude statistique et historique sur leur température: discussion des observations thermometriques 1852-1916 et 1757-1851: tableaux comparatifs: classification des hivers 1205-1916: notices historiques sur les hivers remarqables: bibliographie*, Leiden 1928.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Eisma D., "Stream Deposition and Erosion by the Eastern Shore of the Aegean", στον τομο: Environmental History, 1978, 67-81.

Elisseeff N., *Nur ad-Din. Un grand prince musulman de Syrie au temps des croisades (511-569 H. / 1118-1174)*, τ.3, Institut Française de Damas, Damas 1967.

Enc. de l'Islam

Gibb H.A.R., Kramers J.H., Levi-Provençal É., Schacht J., *Encyclopaedie de l'Islam. Nouvelle Edition*, Leyden-Paris 1960 κ.ε.

Enc. of Islam

Gibb H.A.R., Kramers J.H., Lévi-Provençal É., Schacht J., *The Encyclopaedia of Islam. New Edition*, London-Leiden 1960 κ.ε.

Ensslin W., "Zur Grundungsgeschichte von Dara-Anastasiopolis", *BNJ* 5 (1926) 342-347.

Environmental History

Bruce W.C. (επιμ.), *The Environmental History of the Near and Middle East since the last Ice Age*, London-New York-San Francisco 1978.

Erinç S., "Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Glacial", στον τομο: Environmental History, 1978, 87-110.

Ευαγγελάτου-Νοταρά Φ., *Σεισμοί στο Βυζάντιο από τον 13ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Ιστορική εξέταση*, [περιοδικό "Παρουσία" - παράρτημα αρ.24] Αθήνα 1993.

Failler F., "Chronologie et composition dans l'histoire de Georges Pachymère", *REB* 39 (1981) 145-249.

Farmer G., Wigley T.M.L., *The Reconstruction of European Climate on Decadal and Shorter Time Scales*, (Final Report and Progress Report for the period March-August 1982 to the Commission of the European Communities Contract No. CL-029-81-UK(H)), Climatic Research Unit School of Environmental Sciences, Univ. East Anglia Norwich, 1983.

Fatouros G., Krischler T., *Johannes Kantakuzenus, Geschichte. Übersetzung, (Teil I, Buch I)*, Stuttgart 1982.

Festugière A.-J., *Antioche Païenne et Chrétienne (Libanius-Chrysostome et les moines de Syrie)*, Paris 1959.

Fischer D.H., "Climate and History: Priorities for Research", *JIH* 10 (1980) 821-830.

Floud R., *An Introduction to Quantitative Methods for Historians*, Princeton Univ. Press 1973.

Folk R., "The geologic framework of Stobi", στον τόμο: Dj. Mano-Zissi & J. Wiseman (επιμ.), *Studies in the Antiquities of Stobi I*, Belgrade 1973, 37-57.

Foss C., "Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia", *AJA* 81 (1977) 469-486.

Foss C., *Ephesus after Antiquity: a late Antique Byzantine and Turkish City*, Cambridge 1979.

Frei-Stolba R., "Klimadaten aus der römischen Republik", *Museum Helveticum* 44 (1987) 101-117.

Garnsey P., *Famine and food supply in the Graeco-Roman world: responses to risk and crisis*, Cambridge Univ. Press 1988.

Gentz, Xanthopulus

Gentz G., *Die Kirchengeschichte des Nicephorus Callistus Xanthopulus und Ihre Quellen*, [Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchrislichen Literatur no.198] Deutsche Akademie der Wiss. zu Berlin 1966.

Geppert, Socrates

Geppert F., *Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scholasticus*, [Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche Bd.3, Heft 4] Leiden 1898 (ανατύπωση 1972).

Gerland E., "Die Grundlagen der byzantinischen Geschichtschreibung", *B* 8 (1933) 93-105.

Geyer B., "Esquisse pour une histoire des paysages depuis l'an mil", στον τόμο: J. Lefort (επιμ.), *Les phases constitutives du paysage I: Paysages de Macédoine*, τ.1, Paris 1986, 99-106.

Ghawanmeh Y., "The Effects of Plague and Drought on the Environment of the Southern Levant During the Late Mamluk Period", στον τόμο: A. Hadidi, *Studies on the History and Archaeology of Jordan II*, Amman 1985, 315.

Graf

Graf G., *Geschichte der christl. arabischen Literatur, 2 Bd., Die Schriftsteller bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts*, [Studi e Testi 133] Vatikanstadt 1947.

Gregory J.W., "Is the Earth Drying Up?", *Geographical Journal* 43,2 (1914) 148-172 & 293-313.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Grotzfeld H., "Langzeit-Messreihen der Nilwasserstände", *Klimaforschungsprogramm. Konferenzbericht Vortragsmanuskripte. 3 Arbeitskonferenz in Heidelberg 1-4 Okt.1985.* Heidelberg 1985, 251-258.

Grotzfeld H., "Klimageschichte des Vorderen Orients 800-1800 A.D. nach arabischen Quellen", *Würzburger Geographische Arbeiten* 80 (1991) 21-43.

Grumel, La chronologie

Grumel V., *La Chronologie. Traité d'Études byzantines I.*, Paris 1958.

Grumel V., "La chronologie des patriarches de Constantinople Etienne II d'Amasée et Tryphon", *REB* 15 (1957) 214-217.

Gsell S., *Histoire Ancienne de l'Afrique du Nord. v.1: Les conditions du développement historique. les temps primitifs. la colonisation phenicienne et l'empire de Carthage*, Paris 1913.

Guilland R., *Essai sur Nicephore Gregoras. L'homme et l'œuvre*, Paris 1926.

Guiot J., "Characteristics of proxy data and methods for quantitative climate reconstruction", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene.* [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 271-284.

Gumilëv L.N., "Khazaria and the Caspian (Landscape and Ethnos, Part I)", *Soviet Geography* 5(6) (1964) 54-68.

Gumilëv L.N., "Heterochronism in the moisture supply of Eurasia in the Middle Ages (Landscape and Ethnos, Part V)", *Soviet Geography* 9(1) (1968) 23-35.

Gutwein K.C., *Third Palestine: A regional study in Byzantine Urbanisation*, Washington D.C., 1981.

Händel P., "Prodigium", P W. R E, XXIII.1, 2283-2296.

Hawkes N., "Κομήτες έφεραν τον Μεσαίωνα;", *εφημερίδα "Το Βήμα"*, 8/1/1995 (κείμενο από την αγγλική εφημερίδα "The Times"), Γ30

Hendy M.F., *Studies in the Byzantine monetary economy c.300-1450*, Cambridge Univ. Press 1985.

Hennig, Katalog

Hennig R., *Katalog bemerkenswerter Witterungsereignisse von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1800*, [Abhandlungen der preußischen meteorologischen Instituts Bd.2 No.4] 1904.

Herlihy D.,"Climate and Documentary Sources: A Comment", *JIH* 10 (1980) 713-717.

Her Majesty's Stationery Office, *Meteorological Glossary*, London 1972.

Hill G., *History of Cyprus*, τ. I, Cambridge 1940.

Hirsch F., Byzantinische Studien, Leipzig 1876.

HLRE

Bury J.B., *A History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian (A.D.395 to A.D.565)*, 2 τ., London 1931.

Hunger

Hunger H., *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, 2 τ., [Handbuch der Altertumswissenschaften XII.5.1/2 = Handbuch 5.1/2] München 1978.

Huntington E., *The Pulse of Asia. A journey in Central Asia illustrating the geographical basis of History*, Boston 1907.

Huntington E., *Palestine and Its Transformation*, Boston 1911.

Huntington E., *Civilization and Climate*, New Haven 1915.

Huntington E., "Klimaänderungen und Bodenerschöpfung als Elemente im Niedergang Roms", στον τομο: K. Christ, *Untergang des römischen Reiches*, [Wege der Forschung 269] Darmstadt 1970, 166-200 (πρώτη δημοσίευση: *Quarterly Journal of Economics* 31 (1917) 173-208, στα αγγλικά).

Huntington E., *Mainsprings of Civilization*, New York, 1945.

ΙΕΕ

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ζ΄, Η΄, Θ΄, (Εκδοτική Αθηνών) Αθήνα 1970-1980.

Ingram κ.ά., Documentary Sources

Ingram M.J., Underhill D.J., Farmer G., "The Use of Documentary Sources for the Study of Past Climates", στον τόμο: Climate and History, 180-213.

Ingram κ.ά., Impact

Ingram M.J., Farmer G., Wigley T.M.L., "Past Climates and their impact on Man: a review", στον τόμο: Climate and History, 3-50.

Ingram M.J., Underhill D.J., Wigley T.M.L., "Historical Climatology", *Nature*, 276 (1978) 329-334.

Ιντιανος Α., "Συμβολη εις την μελετην της Κυπριακης Ιστοριας", *Κυπριακαι Σπουδαι* 2 (1938) 121-195.

Janin, Constantinople

Janin R., *Constantinople Byzantine*, Paris 1964.

Janin R., *Les eglises et les monasteres des Grand centres Byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galesios, Trebizonde, Athenes, Thessalonique)*, Paris 1975.

Jansens E., *Trebizond en Colchide*, Brüssels 1969.

Jeffreys κ.α., Malalas

Jeffreys E.-Croke B.-Scott R. (επιμ.), *Studies in John Malalas*, Sydney 1990.

Jirecek K., *Die Heerstraße von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe. Eine historische-geographische Studie*, Prague 1877 (Amsterdam ^{2}1967).

Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde

Karayannopulos J. - Weiss G., *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324-1453)*, 2 Halbbände, [Schriften zur Geistesgeschichte des östlichen Europa, Bd. 14] Wiesbaden 1982.

Kazhdan A.P.-Franklin S., *Studies on the Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth centuries*, Cambridge Univ. Press 1984.

Kaplan, Hommes et la terre

Kaplan M., *Les hommes et la terre à Byzance du VIe au XIe siecle, propriété et exploitation du sol*, [Byzantina Sorbonensia 10] Paris 1992.

Kennedy H., "The last century of Byzantine Syria: A reinterpretation", *Byzantinische Forschungen* 10 (1985) 141-183.

Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, *Υλικά δια την σύνταξιν Ιστορικού Λεξικού της Κυπριακής Διαλέκτου. Μέρος Β΄: Γλωσσάριον Ξενοφώντος Π. Φαρμακίδου*, (εκδόσεις Θ.Κυπρή) Λευκωσία 1983.

Koder J., *Der Lebensraum der Byzantiner; historisch-geographischer Abriß ihres mittelalterlichen Staates im östlichen Mittelmeerraum*, [Byzantinische Geschichtsschreiber: Ergänzungsband 1], Graz-Wien-Köln 1984.

Koder J., ""Zeitwenden". Zur Periodisierungsfrage aus byzantinischer Sicht", *BZ* 84/85 (1991/1992) 409-422.

Koder J., "Historical aspects of a recession of cultivated land at the end of the late antiquity in the east Mediterranean", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *Evaluation of land surfaces cleared from forests in the Mediterranean region during the time of the Roman empire*, [European Palaeoclimate and Man 5], 157-167, Stuttgart-Jena-New York 1994.

Κονδύλης Π., *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*, 2 τ., Αθήνα 1987 (Stuttgart ^{1}1981).

Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός

Κουκουλές Φ., *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τ.Α.2, Αθήνα 1948, 218-226.

Κρεκούκιας Δ.Α., *Τα προγνωστικά του καιρού εις την αρχαίαν την μεσαιωνικήν και την νεωτέραν Ελλάδαν*, Διδ. Διατρ. Παν/μίου Θεσ/νίκης, Θεσ/νίκη 1966.

Kuniholm P.I.& Striker C.L., "Dendrochronological Investigations in the Aegean and Neighboring Regions, 1977-1982", *Journal of Field Archaeology* 10 (1983) 411-420.

Kuniholm P.I., "Archaeological evidence and non-evidence for climatic change", *Phil.Trans. Roy.Soc.Lond.* A330 (1990) 645-655.

Κωστής Κ., *Αφορία, Ακρίβεια και Πείνα. Οι κρίσεις διατροφής στην ελληνική χερσόνησο (1650-1830): Προβλήματα προσέγγισης και εμπειρικές ενδείξεις*, Αθήνα 1993.

Λάιου-Θωμαδάκη Α., *Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη Βυζαντινή εποχή*, (πρώτη έκδ. Princeton Univ. Press 1977), Αθήνα 1987.

La Meteo, *Études Rurales* 118-119 (avr.-sept. 1990) 1-174, αφιέρωμα τεύχους.

Λαμπάκης Σ., "Υπερφυσικές δυνάμεις, φυσικά φαινόμενα και δεισιδαιμονίες στην Ιστορία του Γεωργίου Παχυμέρη", *Σύμμεικτα* 7 (1987) 77-101.

Λαμψίδης Ο., *Άγιος Ευγένιος ο πολιούχος της Τραπεζούντος. Ι. Τα αρχαιότερα πεζά κείμενα. ΙΙ. Τα υμνογραφικά κείμενα*, Αθήνα 1984.

Lamb, Climate

Lamb H.H., *Climate: Present, Past, Future, v.2: Climatic history and the future*, Methuen, London 1977.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΗΤΗΣ

Lamb H. H., "On the nature of certain climatic epochs which differed from the modern (1904-1939) normal", στον τόμο: *Changes of Climate. Proceedings of the Rome Symposium organized by UNESCO and the World Meterological Organisation. 1961*, Liege 1963, 125-150.

Lamb H. H., "Climatic Changes during the Course of Early Greek History", *Antiquity* 42 (1968) 231-232.

Landsberg H., "Past Climates from Unexploited Written Sources", *JIH* 10 (1980) 631-642.

Leclainche H., "Crisis economiques a Edesse (496-506) d'apres la chronique du pseudo Josue le Stylite", *Pallas* 27 (1980) 89-100.

Leiter H., *Die Frage der Klimaänderung während geschichtlicher Zeit in Nord Africa*, [Abhandlungen der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien Bd. 8 No1], Wien 1909.

Lemerle P., "Thomas le Slave", *TM* 1 (1965) 255-297.

Lemerle P., *The Agrarian History of Byzantion from the Origins to the Twelfth Century*, Galway 1979.

Lemerle P., *Ο πρωτος βυζαντινός ουμανισμός*, (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικης Τραπέζης) Αθήνα 1981.

Leopold J. W., "Consolando per edicta : Cassiodorus Variae 4.50 and the imperial consolations for natural catastrophes", *Latomus* 45 (1986) 816-836.

Le Roy Ladurie E., "Histoire et climat" στον τόμο: *Le territoire de l' historien*, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 1973, 424-455.

Le Roy Ladurie E., "L' histoire de la pluie et du beau temps" στον τόμο: *Le territoire de l' historien*, Gallimard, Bibliotheque des histoires, 1973, 511-536.

Le Roy Ladurie, History of Climate

Le Roy Ladurie E., *Times of Feast, Times of Famine. A History of Climate since the Year 1000*, New York 1971 (μτφρ. από την πρώτη γαλλική έκδοση 1967).

Lietzmann H., *Das Leben des heiligen Symeon Stylites*, [TU 3. Reihe 2,3] Leipzig 1908.

Magny M., Richard H., "Essai de synthèse vers une courbe de l'évolution du climat entre 500 B.C. et 500 A.D.", *Les nouvelles de l'archéologie* 50 (1992) 58-60.

Malingoudis Ph., "Die Hungersnot in Thessalonike (ca. 676-678)", *JÖB* 40 (1990) 145-154.

Mango C., *Byzantium. The Empire of New Rome*, London 1980.

Mango C., "The Breviarium of the Patriarch Nicephorus", στον τόμο: *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Στράτο*, τ. 2, Αθήνα 1986, 539-552.

Manley G., "The revival of climatic determinism", *Geographical Review* 48,1 (1955) 98-105.

Manoilovic G., "Le peuple de Constantinople", *B* 11 (1936) 617-713.

Μαριολόπουλος Η., "Οι ιστορικοί δρομείς χειμώνες της Ευρώπης", *Επετηρίς Εταιρείας Ελλήνων Φυσικών*, (ανάτυπο) Αθήνα 1963.

Μαριολόπουλος Η., *Το κλίμα της Ελλάδος. Επιτομή*, [Κέντρο Ερεύνης Φυσικής της Ατμόσφαιρας και Κλιματολογίας, δημοσίευμα 7] Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1982.

Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών

Μαρκόπουλος Α., *Η Χρονογραφία του Ψευδοσυμεών και οι πηγές της*, διδ.διατρ. Ιωάννινα, 1978.

Maraval P., *Grégoire de Nysse, Vie de Sainte Macrine*, Paris 1971.

Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς

Μαυρομμάτη-Κατσουγιαννοπούλου Σ., *Η Χρονογραφία του Μιχαήλ Γλυκά και οι πηγές της*, διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1984.

McCown Ch., "Climate and Religion in Palestine", *Journal of Religion* 7 (1972) 520-539.

Mitchell J.M., "History and Mechanisms of Climate", στον τόμο H.Oescher-B.Messerli-M.Svilar (επιμ.), *Das Klima. Analysen und Modelle, Geschichte und Zukunft*, Berlin-Heidelberg-New York 1980.

Moravcsik

Moravcsik G., *Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 10] Berlin ²1958.

Muralt, Essai

de Muralt E., *Essai de chronographie byzantine pour servir à l'examen des annales du Bas-Empire et particulièrement des chronographes slavons*, τ.2, Petersburg-Leipzig 1855, 1871.

Νασταάσε Δ., "Καθημερινή ζωή, θεσμίες και πολιτική ιδεολογία στην μεσαιωνική νοτιοανατολική Ευρώπη", *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συμποσίου «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο», Αθήνα 15-17 Σεπτ. 1988*, Αθήνα 1989, 623-628,.

Nersessian S. der, "The armenian chronicle of the constable Smbad or the «royal historian»", *DOP* 13 (1959) 143-183.

Nesbitt J.W., "A geographical and chronological guide to Greek Saint Lives", *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969) 443-489.

Nesbitt J.W., *Mechanisms of Agricultural Production on Estates of the Byzantine Praktika*, Ph.D. Thesis, Univ. Wisconsin 1972.

Neuberger H., "Climate in Art", *Weather* 25(2) (1970) 46-56.

Neumann C., *Griechische Geschichtschreiber und Geschichtsquellen im 12. Jh.*, Leipzig 1888.

Newbold R.F., "The reporting of earthquakes, fires, and floods by ancient historians", *Proceedings of the African Classical Associations, Salisbbury, Zimbabwe*, 16 (1982) 28-36.

NEH Grant Application, *Dumbarton Oaks Hagiography Project*, (Progress Report for the period 1991-1993 to NEH) Washington D.C. 1993.

Oberhummer E., *Die Insel Zypern*, München 1903.

ODB

Kazhdan A.P. (editor-in chief), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford Univ. Press) New York-Oxford 1991.

Olajos Th., *Les sources de Théophylacte Simocatta historien*, [Byzantina Neerlandica, fasc.10] Leiden-N. York-Kobenhaun-Köln 1988.

Ornato E., "L'exploitation des sources narratives médiévales dans l'histoire du climat: à propos d'une ouvrage récente", *Histoire et Mesure* 3(3) (1988) 403-449.

Πολίτης Ν., "Μετεωρολογικοί μύθοι", *Λαογραφικά Σύμμεικτα* 3 (1931) 1-63.

Panessa G., "Oscillazioni e stabilità del clima nella Grecia antica: Introduzione ad una ricostruzione paleoclimatologica", *ASNP*, ser.III, XI,1 (1981) 121-158.

Panessa G., "Recenti studi sulla problematica paleoclimatilogica ed ambientale della Grecia nell'antichità", *ASNP*, ser.III, vol.XVII,4 (1987) 1164-1171.

Panessa G., *Fonti Grechi e Latine per la storia dell'ambiente e del clima nel mondo Greco*, Scuola Normale Superiora, 2 τ., Pisa 1991.

Parmentier L.-Scheidweiler F., *Theodorets Kirchengeschichte*, [GCS no.44], Berlin 1954.

Parry M.L., *Climatic Change, Agriculture and Settlement*, Folkestone Dawson 1978.

Pasuto V.T., "Les famines dans l'ancienne Rus' (Xe-XIVe siècles)", *Annales E.S.C.* 25 (1970) 185-199.

Patlagean, Pauvreté

Patlagean E., Pauvreté économique et pauvreté sociale à Byzance: 4e-7e siècles, Paris 1977.

Patlagean E., "Ancienne hagiographie byzantine et histoire sociale", *Annales E.S.C.* 23 (1968) 106-126.

Pfister Ch., "Une rétrospective météorologique de l'Europe. Un système de reconstruction de l'évolution du temps et du climat en Europe depuis le Moyen Age central", *Histoire et Mesure* 3 (1988) 313-358.

Pfister Ch., *Klimageschichte der Schweiz 1525-1860; das Klima der Schweiz von 1525-1860 und seine Bedeutung in der Geschichte von Bevölkerung und Landwirtschaft*, [Academica Helvetica 6] 2 τ., Bern-Stuttgart ^{3}1988.

Pfister Ch., "Five Centuries of Little Ice Age Climate in Western Europe", στον τόμο: Mikami T. (επιμ.), *Proceedings of the International Symposium on the Little Ice Age Climate*, Tokyo 1992, 208-213.

Philippson A., *Das byzantinische Reich als geographische Erscheinung*, Leiden 1939.

Piganiol A., *Histoire Romaine, v.IV,2: L'Empire Chrétien (325-395)*, Paris 1947.

Potthast

Potthast A., *Bibliotheca historica medii aevi. Wegweiser durch die Geschichtswerke des Europäischen Mittelalters bis 1500*, 2 τ. Berlin 1896.

Proudfoot A.S., "The Sources of Theophanes for the Heraclian Dynasty", *B* 44 (1974) 368-439.

Quinn W.H., "Changes in Southern Oscillation-Related Climatic Activity During the Medieval Warm Period", περίληψη στο W M W P, 1991, 19.

Rabb Th., "Climate and Society: a Research Agenda", στον τόμο: R.S. Chen-E. Boulding-S.H. Schneider (επιμ.), *Social Science Research and Climate Change: an Interdisciplinary Appraisal*, Dordrecht 1983, 62-76.

Raphael C.N., "The Erosional History of the Plain of Elis in the Peloponnese", στον τόμο: Environmental History, 1978, 51-66.

Reifenberg A., *The Struggle between the Desert and the Sown. Rise and Fall of Agriculture in the Levant*, Jerusalem 1955.

Repapis C.C., Schuurmans C.J.E., Zerefos C.S., Ziomas J., "A Note on the Frequency of Occurrence of Severe Winters as Evidenced in Monastery and Historical Records from Greece During the Period 1200-1900 A.D.", *Theoretical & Applied Climatology* 39 (1989) 213-217.

Ridley R.T., *Zosimus New History. A Translation with Comments*, [Byzantina Australiensia no.2] Australian Association for Byzantine Studies, Canbera 1982.

Rochow, Byzanz im 8. Jahrh.

Rochow I., *Byzanz im 8. Jahrhundert in der Sicht des Theophanes: quellenkritisch- historischer Kommentar zu den Jahren 715-813*, [Berliner Byzantinische Arbeiten Bd.57] Berlin 1991.

Rösner U.-Schäbitz F., "Palynological and sedimentological evidence for the historic environment of Khatouniye, eastern syrian Djezire", *Palaeorient* 17/1 (1991) 77-87.

Rosen K., *Ammianus Marcellinus*, [Erträge der Forschung no.183] Darmstadt 1982.

Rostovtzeff M., "Der Niedergang der alten Welt und seine Wirtschaftlichen Erklärungen", στον τομο: K. Christ, *Untergang des römischen Reiches*, [Wege der Forschung 269] Darmstadt 1970, 228-253 (πρώτη δημοσιευση, στα αγγλικά: *Economic History Review* 2 (1929/30) 197-214).

Rubin R., "The debate over climatic changes in the Negev", *Palestine Exploration Quarterly* 121 (1989) 71-78.

Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Η Κωνσταντινούπολις*, τ.Α΄, Ἀθῆναι 1851.

Salaville S., "Saint Jean Climaque: sa vie et son ouvre", *EO* 22(1923) 440-454.

Schilbach, Metrologie

Schilbach E., *Byzantinische Metrologie*, [Handbuch der Altertumswissenschaft XII,4 = Byzantinisches Handbuch 4] München 1970.

Schmidt L., *Geschichte der Wandalen*, München 1942.

Schreiner P., Theopylaktos Simokattes Geschichte, [Bibliothek der Griechischen Literatur] Stuttgart 1985.

Schüle H. & Pfister Ch., "Coding proxy information for the EURO-CLIMHIST Data Base", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *European climate reconstructed from documentary data: methods and results*, [European Palaeoclimate and Man 2], 235-262, Stuttgart-Jena-New York 1992.

Seeck Regesten

Seeck O., *Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr.*, Stuttgart 1919.

Seeck, Untergang

Seeck O., *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, 6 τ., Stuttgart ^{4}1921.

Segal J.B., *Edessa "the blessed city"*, Oxford 1970.

Serre-Bachet F., "Tree-rings in the Mediterranean Area", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene*, [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 133-147.

Shaw B.D., "Climate, environment and history: the case of Roman Africa", στον τόμο: Climate and History, 379-403.

Slicher van Bath B.H., "Le climat et les récoltes en haut Moyen Age", στον τόμο: *XIII Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull' alto Medioevo, Agricoltura e Mondo Rurale in Occidente nell' alto Medioevo, Spoleto 22-28 Aprile 1965*, Spoleto 1966, 399-425.

Sotiroudis P., *Untersuchungen zum Geschichtswerk des Johannes von Antiocheia*, [Επιστημονική Επετηρίς Παν/μίου Θεσσαλονίκης Παράρτημα 67], Θεσσαλονίκη 1989.

Soudière M.de la, "Revisiter la météo", *Études Rurales* 118-119 (1990), 9-29

Spate O.H., "Toynbee and Huntington: a study in determinism", *Geographical Journal* 118 (1952) 406-428.

Speck P., *Das Geteilte Dossier: Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Söhne bei Theophanes und Nicephoros*, [Ποικιλα Βυζαντινά 9], Freie Universität Berlin, Byzantinisch-Neugriechisches Seminar, Bonn 1988.

Sperber D., "Aspects of Agrarian Life in Roman Palestine I: Agricultural Decline in Palestine during the Later Principate", στον τόμο: Temporini H.-Haase W. (επιμ.), *Aufstieg und Untergang der Römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der Neueren Forschung*, τ. II.8, Berlin-New York 1977, 397-443.

Sperber D., "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine" *JESHO* 17(3) (1974) 272-298.

Speyer W., "Hagel", άρθρο στο *RAC* τεύχος 98 (1984-1985) 314-328.

Stein, Bas-Empire

Stein E., *Histoire du Bas-empire*, 2. τ., Amsterdam ²1968.

Stothers R.B., "Mystery cloud of AD 536", *Nature* 307 (1984) 344-345.

Stothers R.B. & Rampino M.R., "Volcanic eruptions in the Mediterranean before A.D. 630 from written and archaeological sources", *Journal of Geophysical Research* 88 (1983) 6357-6371.

Stratos A.N., *Byzantium in the 7th century*, τ.1, Amsterdam 1968.

Tchichatchef, Le Bospore

Tchichatchef P. de, *Le Bospore et Constantinople*, Paris.1864.

Teall J.L., "The grain supply of the Byzantine Empire 330-1025", *DOP* 13 (1959) 87-139.

Telelis I., "The great climatic risks of the past: The drought described by Byzantine sources (4th-6th cent. A.D.)", *Proceedings of SEP Pollution Meeting in Padova, Italy, 29. 3.-2. 4. 1992*, Padova 1992, 289-301.

Telelis I., Chrysos E., "The Byzantine sources as documentary evidence for the reconstruction of historical climate", στον τόμο: Frenzel B. (επιμ.), *European climate reconstructed from documentary data: methods and results*, [European Palaeoclimate and Man 2], Stuttgart-Jena-New York 1992, 17-31.

Τελέλης Ι., Χρυσός Ε., Μεταξάς Δ., "Οι μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών για τον δριμύ χειμώνα του έτους 763/4 μ.Χ.", *Δωδώνη* 18/1 (1989) 105-127.

Terres à hauts risques, *Hérodote* 24 (1982) αφιέρωμα τεύχους.

Tischler, Kleinasiatische Hydronymie

Tischler J., *Kleinasiatische Hydronymie. Semantische und morphologische Analyse der griechischen Gewässernamen*, Wiesbaden 1977.

Toussoun, Nil

Toussoun O., *Mémoires sur l'histoire du Nil*, [Mémoires de l'Institut d'Egypte 9] 2 τ., Le Caire 1925.

Tucker W., "Natural Disasters and the Peasantry in Mamluk Egypt", *JESHO* 24/2 (1981) 215-224.

Vailhé S., "Jean Mosch", *EO* 5 (1901) 107-116.

Vailhé S., "Saint André de Créte", *EO* 5 (1902) 278-287.

Vasiliev A.A., *Justin the first. An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, [Dumbarton Oaks Studies 1] Cambridge (Mass.) 1950.

Veh O., *Prokop I-V*, München (Tusculum) 1961-1977.

Vercleyen F., "Tremblements de terre à Constantinople: l'impact sur la population", *B* 58 (1988) 155-173.

Vita-Finzi C., "Carbon-14 dating of medieval alluvium in Libya", *Nature* 198 (1963) 880.

Vita-Finzi C., "Synchronous Stream Deposition throughout the Mediterranean Area in Historical Times" *Nature* 202 (1964) 1324.

Vita-Finzi C., "The New Elysian Fields", *AJA* 70 (1966) 175-178.

Vita-Finzi C., *The Mediterranean Valleys: Geological Changes in Historical Times*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 1969.

Vries J. de, "Measuring the Impact of Climate on History: The Search of Appropriate Methodologies", *JIH* 10 (1980) 599-630.

Wachsmuth C., *Ioannis Laurentii Lydi Liber de ostentis et Calendaria graeca omnia*, Leipzig 1897.

Wagstaff J.M., "Buried Assumptions: some Problems in the Interpretation of the "Younger Fill" Raised by Recent Data from Greece", *JAS* 8 (1981) 247-264.

Wagstaff J.M., *The Evolution of Middle Eastern Landscapes. An Outline to A.D. 1840*, London-Sydney 1985.

Weikinn K., *Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850. I. Hydrographie. I. Teil: Zeitwende -1500*, Berlin 1958.

Whitby L.M. & Whitby M., *The History of Theophylactos Simocatta. English Translation with Introduction and Notes*, Oxford 1986.

Whitby L.M., "Theophanes' Chronicle Source for the Reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (A.D. 565-602)", *B* 53(1983) 312-345.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Whitby L.M., "The Great Chronogrer and Theophanes", *BMGS* 8 (1982) 1-20.

Witakowski, Pseudo-Dionysius

Witakowski W., *The Syriac Chronicle of Pseudo-Dionysius of Tel-Mahre. A Study in the History of Historiography*. [Acta Universalis Upsaliensis. Studia Semitica Upsaliensia no.9], Uppsala 1987.

Witakowski W., "Malalas in Syriac", στον τόμο: E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott (επιμ.), *Studies in John Malalas*, Sydney 1990, 299-310.

WMWP

Workshop on the Medieval Warm Period, Tucson, Arizona, November 5-8 1991.

Wright H.E., "Climatic Change in Mycenean Greece", *Antiquity* 42 (1968) 123-127.

Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen

Zgusta L., *Kleinasiatische Ortsnamen*, [Beiträge zur Namenforschung, Beiheft 21], Heidelberg 1984.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"...Rien de plus culturel que l'atmosphere,
rien de plus idéologique que le temps qu'il fait"

Roland Barthes par Roland Barthes.
Paris Le Seuil, 1975, 178

1. Ιστορία του Κλίματος και Ιστορική Κλιματολογία

1.1. Η γνώση του παρελθόντος κλίματος και ο κλάδος της Ιστορικής Κλιματολογίας

Έως τις αρχές του αιώνα μας η πλειοψηφία των επιστημόνων της φύσης θεωρούσε ότι το κλίμα παρέμεινε σταθερό σε παγκόσμια κλίμακα τουλάχιστον κατά τα 5.000 τελευταία χρόνια.[1] Όμως κατά τα τελευταία ογδόντα χρόνια η θεωρία περί σταθερότητας του κλίματος χάνει διαρκώς έδαφος. Οι δραματικές κλιματικές αναστατώσεις που σημειώθηκαν στη διάρκεια των απώτερων γεωλογικών περιόδων παραχώρησαν τη θέση τους σε άλλες μικρότερης κλίμακας, αλλά επίσης σημαντικές, κλιματικές μεταβολές, ακόμη και κατά τη διάρκεια των ιστορικών χρόνων. Άλλωστε, όπως προκύπτει εμπειρικά από τις ποικίλες φυσικές καταστροφές που πλήττουν διαρκώς περιοχές του πλανήτη, ακόμα και σήμερα η υδρόγειος φαίνεται ότι διέρχεται μια περίοδο έντονης κλιματικής ανισορροπίας. Ιδιαίτερα μάλιστα τις τελευταίες δεκαετίες, οπότε τα περιβαλλοντικά προβλήματα αυξάνουν με ρυθμούς που συχνά ξεφεύγουν από τον ανθρώπινο έλεγχο, το ενδιαφέρον για το κλίμα και τις μεταβολές του δηλώνει — πέρα από το αυτονόητο επιστημονικό ενδιαφέρον — και την

---

[1] Κλίμα ενός τόπου θεωρείται η σύνθεση των ημερήσιων τιμών των μετεωρολογικών παραμέτρων του τόπου αυτού. Η σύνθεση αυτή προσδιορίζεται τόσο από τον μέσο όρο των τιμών, όσο και από τη μέτρηση των ακραίων τιμών, τη συχνότητα των τιμών για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, καθώς και τη συχνότητα των μετεωρολογικών φαινομένων μέσω της μέτρησης των τιμών των διαφόρων μετεωρολογικών παραμέτρων. Οι σπουδαιότερες μετεωρολογικές παράμετροι είναι: βροχή, θερμοκρασία, υγρασία, ηλιοφάνεια, ταχύτητα ανέμου, και φαινόμενα όπως ομίχλη, παγετός, καταιγίδες, ατμοσφαιρικός ηλεκτρισμός. Βλ. Her Majesty's Stationery Office, *Meteorological Glossary*, London 1972. Η νεότερη αντίληψη για το κλίμα μετατοπίζει το κέντρο βάρους από τους μέσους όρους των μετεωρολογικών τιμών προς την έννοια του δυναμικού φυσικού συστήματος. Με την έννοια του κλίματος ως σύστημα, η κατάσταση της ατμόσφαιρας σ' έναν τόπο πρέπει να θεωρείται σε συνάφεια και αλληλεπίδραση με άλλα τμήματα του επιφανειακού φυσικού περιβάλλοντος που συνδέονται με την ατμόσφαιρα μέσω ανταλλαγών θερμότητας, μάζας και ταχύτητας. Έτσι, το κλιματικό σύστημα περιλαμβάνει, εκτός από την ατμόσφαιρα, τους ωκεανούς, την επιφάνεια της ξηράς, τις μάζες χιονιού και πάγου, καθώς και τη βλάστηση. Βλ. J. M. Mitchell, "History and Mechanisms of Climate", στον τόμο H. Oescher-B. Messerli-M. Svilar (επιμ.), *Das Klima. Analysen und Modelle, Geschichte und Zukunft*, Berlin-Heidelberg-New York 1980, 31-42, εδώ 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ευαισθησία του σύγχρονου ανθρώπου για το αβέβαιο μέλλον που υποσχέται η αλόγιστη χρήση της Φύσης και των πορων της.

Η μελέτη του κλίματος του παρελθόντος βασίζεται πρωταρχικά σε σειρές στοιχείων που προερχονται από ενόργανες μετεωρολογικές μετρήσεις. Όμως, το χρονολογικό εύρος των ενόργανων μετρήσεων δεν φτάνει πέρα από τα μέσα του 17ου αιώνα για τους περισσότερους μετεωρολογικούς σταθμούς της Ευρώπης.[1] Η αυτονόητη απουσια συστηματικών ενόργανων μετεωρολογικών παρατηρήσεων για τις περιόδους πριν το 17ο αιώνα, δημιούργησε την ανάγκη εξεύρεσης άλλων τύπων δεδομένων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αναπαράσταση του κλίματος και των μεταβολών του για τις προγενέστερες ιστορικές περιόδους. Έτσι, μαζί με την ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων τέθηκαν σ' εφαρμογή νέες τεχνικές με τις οποίες επιχειρείται η αξιοποίηση των "φυσικών" μαρτυριών που τυχόν σχετίζονται με κλιματικές μεταβολές στο παρελθόν (δηλαδή των δακτυλίων των δένδρων, της κίνησης των παγετωνων, των ιζημάτων των λιμνών κλπ.), ενώ, παράλληλα, επισημάνθηκε και η αξία που μπορούσε να εχει για την παλαιοκλιματολογική έρευνα η μελέτη των γραπτών μαρτυριών και η εκμετάλλευση των πληροφοριών που περιέχονται σ' αυτές σχετικά με διαδικασίες διακύμανσης ή μεταβολής[2] του κλίματος, κυρίως για τις δύο τελευταίες χιλιετίες και ιδιαίτερα για την περίοδο πριν από την έναρξη των ενόργανων μετεωρολογικών μετρήσεων. Έτσι εμφανίζεται η Ιστορική Κλιματολογία ως χωριστός κλάδος της Παλαιοκλιματολογίας με σκοπό να εστιάσει το ενδιαφέρον των επιστημόνων της φύσης στην κλιματολογική ερμηνεία των γραπτών μαρτυριών που αφορούν το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα και που για προφανείς λόγους επιστημονικής εξειδίκευσης οι υπόλοιπες θετικές επιστήμες δεν ήταν δυνατό να προσεγγίσουν.

Η Ιστορική Κλιματολογία είναι ένας νέος ερευνητικός κλάδος που αναπτύσσεται σταθερά από τις αρχές του αιώνα μας και έχει ως βασικό αντικείμενό του την διερεύνηση του κλίματος και των μεταβολών του κατά τη διάρκεια των ιστορικών χρόνων μέσα από τη μελέτη των γραπτών μαρτυριών από κάθε είδους κείμενο που αφορούν τα μετεωρολογικά φαινόμενα και το κλίμα του παρελθόντος.[3] Ο απώτερος στόχος αυτού του ερευνητικού κλάδου είναι ο συγκερασμός του με τους υπόλοιπους κλάδους της "γεωϊστορίας" (δενδροχρονολογία, γεωμορφολογία, παγετολογία κλπ.) στην προοπτική μιας συνθετικής συμβολής τους στην ιστορία της εξέλιξης του φυσικού περιβάλλοντος.

---

[1] Για τις πρώτες συστηματικές ενόργανες μετεωρολογικές παρατηρήσεις στο χώρο τις Ευρώπης βλ. ενδεικτικά στους Lamb, Climate, 474 κ.ε., καθώς και H. Landsberg, "Past Climates from Unexploited Written Sources", *JIH* 10 (1980) 631-642. Στην Ελλάδα οι πρώτες απόπειρες ενόργανων μετεωρολογικών μετρήσεων έγιναν στην Κέρκυρα από το 1807 και σε μη συστηματική βάση ως το 1890 σε διάφορες ελληνικές πόλεις. Από το 1890 οργανώνεται το πλήρες δίκτυο μετεωρολογικών σταθμών στην ελληνική επικράτεια υπό την εποπτεία του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών. Βλ. Η. Μαριολόπουλος, *Το κλίμα της Ελλάδος. Επιτομή*, [Κέντρο Ερεύνης Φυσικής της Ατμόσφαιρας και Κλιματολογίας, δημοσίευμα 7] Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1982, 10.

[2] Οι έννοιες της διακύμανσης και της μεταβολής συχνά συμφύρονται. Η διακύμανση αναφέρεται σε μικρή κλίμακα χρόνου αντίθετα με την έννοια της μεταβολής που αναφέρεται σε κλίμακα αιώνων ή χιλιετιών. Πρβλ. Ch. Pfister, *Klimageschichte der Schweiz 1525-1860: das Klima der Schweiz von 1525-1860 und seine Bedeutung in der Geschichte von Bevölkerung und Landwirtschaft*, [Academica Helvetica 6] 2 τ., Bern-Stuttgart ^{3}1988, εδώ 1, 115.

[3] Για έναν ορισμό των σκοπών και των μεθόδων της Ιστορικής Κλιματολογίας βλ. M.J. Ingram, D.J. Underhill, T.M.L. Wigley, "Historical Climatology", *Nature* 276 (1978) 329-334, εδώ 329.

Το κλίμα και οι μεταβολές του στο παρελθόν αποτελεί ουσιαστικο παραγοντα στην εξέλιξη του φυσικού περιβάλλοντος και πέρα από το ενδιαφέρον που παρουσιαζει ως "κλειδί" για την κατανόηση το μηχανισμών οικολογικής ισορροπίας της Φύσης μέσα στη διαχρονική της εξελιξη, η γνωση και η κατανοηση των μεταβολών του ειναι δυνατό να συνεισφέρουν και σε συνθετικότερες ερμηνείες της ιστορίας του ανθρώπου. Βέβαια, σκοπός της ιστορίας του κλίματος — όπως έχει επισημάνει ο γαλλος ιστορικός Le Roy Ladurie[1]— δεν είναι να ερμηνεύσει τα βαθύτερα αίτια της ιστορικής εξελιξης, ούτε να κάνει απλουστεύσεις σχετικά με κάποια ιδιαίτερης σημασίας ιστορική μεταβολή (όπως π.χ. την κρίση του 14ου και του 16ου αιώνα στη Δυτική Ευρωπη). Οι μονο-αιτιακές ιστορικές ερμηνείες οδήγησαν σε ιστορικές παρανοήσεις και σε αιτιοκρατικά εξηγητικά σχήματα (ιστορικός ντετερμινισμός). Ο σκοπός της ιστορίας του κλίματος είναι να σκιαγραφήσει σε αδρές γραμμές το μετεωρολογικό γίγνεσθαι μέσα στο πνεύμα της "κοσμολογικής ιστορίας της φύσης".[2]

Το υλικό της Ιστορικής Κλιματολογίας προέρχεται λοιπόν από τα γραπτά κείμενα, δηλαδή από τις πηγές οι οποίες αποτελούν επίσης το αντικείμενο της Ιστορικής Έρευνας. Το γεγονός αυτό θέτει άμεσα το ζήτημα της επικοινωνίας των δύο επιστημονικών κλάδων και της ανταλλαγής μεθόδων και δεδομένων προκειμένου ο καθένας να εξυπηρετήσει τους δικούς του στόχους· για τον ερευνητή της φύσης η γνώση της ιστορίας του κλίματος συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση των κλιματικών μοντέλων και του ρόλου που αυτά διαδραματίζουν στις σύνθετες διαδικασίες ισορροπίας και μεταβολής των οικολογικών συστημάτων· για τον ιστορικό έχει ενδιαφέρον η ιστορία του κλίματος στο μέτρο που μπορεί να συσχετισθεί με οικονομικά, κοινωνικά και δημογραφικά μεγέθη, αλλά και με τη νοοτροπία των ανθρώπων που βίωσαν ή/και κατέγραψαν τα μετεωρολογικά φαινόμενα.[3]

1.2. Τυπολογία, μέθοδος προσέγγισης και τρόπος επεξεργασίας των πηγών και των πληροφοριών για την ιστορία του κλίματος

Τις πληροφορίες που ενδιαφέρουν τον ιστορικό του κλίματος μπορούμε να τις ταξινομήσουμε κατά το γένος, και το περιεχόμενό τους (βλ. πίνακα Ι).[4] Κατά γένος μπορούμε να τις διακρίνουμε ανάλογα με το πού αυτές έχουν εναποθηκευθεί: σε πληροφορίες αποθηκευμένες σε φυσικά μέσα (νερό, πάγο, έδαφος, ιζήματα, δακτυλίους του ξύλου, κλπ.) και σε πληροφορίες αποθηκευμένες σε ανθρωπογενή μέσα (γραπτές πηγές και μνημεία). Κατά το περιεχόμενο — ανάλογα με την σχέση που έχουν με το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα — διακρίνονται σε άμεσες κλιματικές πληροφορίες (περιγραφές ή μετρήσεις) και έμμεσες κλιματικές

[1] Βλ. E. Le Roy Ladurie, "L' histoire de la pluie et du beau temps" στον τόμο: *Le territoire de l' historien*, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 1973, 511-536, εδώ 513.

[2] Στο πεδίο της Ιστορικής Κλιματολογίας έχει επικρατήσει ο όρος "περιβαλλοντικός" ή "κλιματολογικός ντετερμινισμός" προκειμένου να χαρακτηρισθεί η τάση μερικών ιστορικών να αποδόσουν τα αίτια ιστορικών φαινομένων σε φυσικογεωγραφικούς ή κλιματολογικούς παράγοντες. Παρακάτω γίνεται λεπτομερέστερος λόγος για τους κυριότερους εκπροσώπους αυτής της τάσης, καθώς και για τις αντιδράσεις των νεότερων ιστορικών σ' αυτές. Βλ. συνοπτικά D M A: λήμμα "Climatology", 451 και πιο κάτω κεφ. Α2.2.

[3] Βλ. παρακάτω κεφ. Α2.

[4] Βλ. Ch. Pfister, *Klimageschichte der Schweiz 1525-1860*, όπ.π. 1, 19-21 και πίνακα.

πληροφορίες (proxy data), δηλαδή ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες σχετιζόμενες με φυσικές διαδικασίες και φαινόμενα που επηρεάζονται από μετεωρολογικές παραμέτρους.[1]

Ειδικότερα οι αποθηκευμένες σε ανθρωπογενή μέσα πληροφορίες (γραπτές πηγές και μνημεία), που αποτελούν παράλληλα και αντικείμενο ενδιαφέροντος του ιστορικού, του γεωγράφου, του αρχαιολόγου και του εθνολόγου, μπορούν να διακριθούν εκ νέου ανάλογα με τη μορφή και το περιεχόμενό τους.

Έτσι, έχουμε δεδομένα γραπτά και μνημειακά προερχόμενα είτε από γραπτές πηγές (κάθε είδους γραπτά κείμενα), είτε από πηγές μνημειακές (π.χ. παλαιούς ζωγραφικούς πίνακες και φωτογραφίες, σχέδια και χάρτες, κτίσματα, οικισμούς, οδικά δίκτυα, εγκαταλελειμμένους αγρούς και καλλιέργειες, αρχαιολογικά ευρήματα κλπ.).[2]

Η κατά περιεχόμενο διάκριση των ανθρωπογενών στοιχείων περικλείει δεδομένα δύο κατηγοριών: Άμεσα κλιματικά δεδομένα τα οποία παρέχουν πληροφορίες αναφερόμενες στο κλίμα, στην εξέλιξή του και στα μετεωρολογικά φαινόμενα (είτε σε μορφή περιγραφική είτε ως τιμές μετρήσεων). Έμμεσα κλιματικά δεδομένα (proxy data) που αποτελούν ενδείξεις αριθμητικές ή περιγραφικές σχετικές με φυσικές ή βιολογικές διαδικασίες και φαινόμενα που επηρεάζονται από μετεωρολογικές παραμέτρους (π.χ. στάθμες υδάτων, χιονοπτώσεις, χιονοκάλυψη), καθώς επίσης και βιολογικά φαινόμενα: "φαινολογικά"[3] (όπως ανθοφορία, καρποφορία φυτών), "παραφαινολογικά" (όπως έμμεσες ενδείξεις για ωρίμανση χειμερινών δημητριακών π.χ. από το ύψος του φόρου της δεκάτης), οινολογικά (ενδείξεις για το μέγεθος της σοδειάς του κρασιού ή την περιεκτικότητα του σε σάκχαρο).

---

[1] Για τα προβλήματα στη χρήση των έμμεσων κλιματικών πληροφοριών (proxy data) βλ. Ingram κ.ά., **Impact**, 9-11, D. Herlihy, "Climate and Documentary Sources: A Comment", *JIH* 10 (1980) 713-717, εδώ 713-714, DMA: όπ.π. 451, καθώς και J. Guiot, "Characteristics of proxy data and methods for quantitative climate reconstruction", στον τόμο: B. Frenzel (επιμ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene*, [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 271-284.

[2] Βλ. χαρακτηριστικά τη μελέτη του H. Neuberger, "Climate in Art", *Weather* 25(2) (1970) 46-56, όπου, με στατιστική έρευνα 12.000 ζωγραφικών πινάκων της περιόδου 1400-1967, συνάγει το συμπέρασμα ότι ο ζωγράφος, ως συνειδητός ή μη "χρονογράφος" του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο έζησε και των κλιματικών συνθηκών της εποχής του, καθώς και ως υπερ-ευαίσθητος παρατηρητής και ανατόμος των ανθρώπινων καταστάσεων και εκφράσεων, αποκαλύπτει την κλιματική εμπειρία του ως μέσους όρους κλιματικών σταθερών στους πίνακές του.

[3] Μεταγράφουμε τον όρο "φαινολογία" όπως χρησιμοποιείται στις ευρωπαϊκές γλώσσες (αγγλ. phenology). Η λέξη αποτελεί αντιδάνειο ετυμολογούμενη από το ελληνικό ρήμα "φαίνω, -ομαι" και σημαίνει τη μελέτη των ημερομηνιών, των περιόδων και των συχνοτήτων εκδήλωσης (εμφάνισης) σταθερά επαναλαμβανομένων διαδικασιών στη Φύση, όπως: η ανθοφορία, φυλλοφορία και καρποφορία των δένδρων, η ωρίμανση των καρπών, η σπορά, ο θερισμός και ο τρύγος, η αποδημία των πτηνών κλπ.

Πίνακας 1. ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ

κατά Περιεχόμενο \ κατά Γένος	**στοιχεία από τη Φύση**		**ανθρωπογενή στοιχεία**		
				μετεωρολογικές περιγραφές	ενόργανες μετρήσεις
άμεσα κλιματικά δεδομένα μετεωρολογικά στοιχεία περιγραφικά -αριθμητικά			*γραπτές πηγές*	- ακραία μετεωρ. φαινόμενα - γενικές περιγραφές εποχών έτους - ημερήσια μετεωρ. στοιχεία	τιμές για : - ατμοσφαιρική πίεση - θερμοκρασία - βροχόπτωση - υγρασία
έμμεσα κλιματικά δεδομένα (proxy data) ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες σχετικές με φυσικές διαδικασίες και φαινόμενα που επηρεάζονται από κλιματικές παραμέτρους (βλ. φυσικά- βιολογικά δεδομένα)	*φυσικά δεδομένα* - ισότοπα ^{16}O και ^{18}O - ιζήματα - απολιθώματα κλπ.	*βιολογικά δεδομένα* - κόκκοι γύρης - δακτύλιοι κορμών δένδρων κλπ.	*γραπτές πηγές*	*γεω-φυσικά δεδομένα* - στάθμες υδάτων - χιονοπτώσεις - χιονοκάλυψη - πάγωμα υδάτων	*βιολογικά δεδομένα* - <u>φυτοφαινολογικά</u>: (ανθοφορία,καρποφορία) - <u>παραφαινολογικά:</u> (έμμεσες ενδείξεις για ωρίμανση χειμερινών δημητριακών από το ύψος του φόρου της δεκάτης) - <u>οινολογικά:</u> (μέγεθος σοδειάς κρασιού, περιεκτικότητα σε ζάχαρα)
			ανθρώπινα μνημεία	παλιοί ζωγραφικοί πίνακες και φωτογραφίες, σχέδια και χάρτες, κτίσματα, οικισμοί, οδικά δίκτυα, εγκαταλελειμμένοι αγροί και καλλιέργειες, αρχαιολογικά ευρήματα κλπ.	

Πηγή: Ch.Pfister, *Klimageschichte der Schweiz 1525-1860* [Academica Helvetica 6] Bern-Stuttgart 1988.

Επομένως, η Ιστορική Κλιματολογία αντλεί το υλικό της από κάθε γραπτό κείμενο που περιέχει άμεσες ή έμμεσες μαρτυρίες για το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα του παρελθόντος. Μύθοι και θρύλοι, αρχαίες επιγραφές, αφηγηματικά κείμενα, έγγραφα σε ιδιωτικά αρχεία ή αρχεία δημόσιας διοίκησης, ιδιωτικά κείμενα (ημερολόγια, επιστολές κλπ.), εμπορικά και ναυτικά κατάστιχα, ημερήσιος και περιοδικός τύπος, είναι μερικές κατηγορίες γραπτών κειμένων που ενδιαφέρουν την ιστορικο-κλιματολογική έρευνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι πληροφορίες που προέρχονται από αυτές τις πηγές, τα εμμεσα δηλαδη ανθρωπογενή δεδομένα για την ιστορία του κλίματος, έχουν διπλό χαρακτήρα, ο οποίος ταυτοχρόνως οριοθετεί και τη μέθοδο προσέγγισής τους: Κατά το γένος και τον τύπο καθορίζονται από την ατομικότητα και τον υποκειμενισμο του συντάκτη τους — καθώς επίσης και από το γενικότερο πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο στο οποίο αυτός δρα και συντάσσει τις υπό εξέταση πληροφορίες. Κατά το περιεχόμενό τους παραπέμπουν σε φαινόμενα και διαδικασίες της φύσης, οι οποίες μπορούν να μετρηθούν και να αλληλοσυσχετισθούν. Έτσι, ως προς την πρώτη τους διάσταση οι ιστορικο-κλιματολογικές πληροφορίες αντιμετωπίζονται με τις παραδοσιακές μεθόδους έρευνας και κριτικής των ιστορικών πηγών. Ως προς τη δεύτερη προσεγγίζονται με τις ανάλογες γνώσεις από τις επιστήμες της Φύσης και την εφαρμογή ποσοτικών μεθόδων ανάλυσης. Ο συνδυασμός πορισμάτων που προέρχονται από διαφορετικούς κλάδους των φυσικών και των ιστορικών επιστημών αποτελεί αναγκαιότητα, αφού η ιχνογράφηση μιας ιστορίας του κλίματος και των μεταβολών του στο παρελθόν προϋποθέτει τον συνδυασμό πολλών και διαφορετικών τύπων δεδομένων. Από την άλλη μεριά, ο διφυής χαρακτήρας (ιστορικο-φιλολογικός και παλαιο-κλιματολογικός) του υλικού της Ιστορικής Κλιματολογίας καθορίζει αποφασιστικά τον τρόπο προσέγγισης των πηγών, καθώς επίσης και τη μέθοδο επεξεργασίας και ανάλυσης των πληροφοριών που προκύπτουν από αυτές.

Η ιστορικο-κλιματολογική έρευνα αρθρώνεται μέσα από τα εξής στάδια εργασίας:

1ο Στάδιο : Συλλογή του υλικού.

2ο Στάδιο : Κριτική των πηγών και επαλήθευση των πληροφοριών.

3ο Στάδιο : Ανάλυση των δεδομένων.

Το 1ο Στάδιο της συλλογής του υλικού απαιτεί την ανάλογη ιστορική κατάρτιση από τον ερευνητή προκειμένου αυτός να επισημάνει το υλικό που τον ενδιαφέρει μέσα στον τεράστιο βιβλιογραφικό όγκο των βιβλιοθηκών και των αρχείων, να το προσεγγίσει γλωσσικά και υφολογικά και να το καταγράψει. Σ' αυτό το στάδιο, όσο και στο επόμενο της κριτικής των πηγών και της επαλήθευσης των πληροφοριών, η συμβολή του ιστορικού είναι αποφασιστικής σημασίας, αφού είναι ο μόνος που μπορεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του στους ειδικούς επιστήμονες της φύσης εφοδιάζοντας τους με πρωτογενές υλικό έτοιμο να υποστεί ποσοτική επεξεργασία.

Το 2ο **Στάδιο**, αυτό της κριτικής των πηγών και της επαλήθευσης των πληροφοριών, αποτελεί την κρισιμότερη φάση στην πορεία της ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας αφού στο τέλος αυτής προκύπτει το *corpus* των δεδομένων που θα στηρίξουν την εφαρμογή των ποσοτικών μεθόδων που θ' ακολουθήσει. Όπως κάθε ιστορική μαρτυρία για να αξιοποιηθεί από τον ιστορικό απαιτείται πρώτα η κριτική της προσέγγιση με την εφαρμογή αυστηρών κριτηρίων ιστορικής μεθοδολογίας, έτσι και οι γραπτές μαρτυρίες για φαινόμενα ενδιαφέροντα για τον ιστορικό του κλίματος πρέπει, προτού υποστούν την όποια επεξεργασία και ανάλυση για την εξαγωγή συμπερασμάτων κλιματολογικού τύπου, να προσεγγισθούν κατά τον τρόπο που προσεγγίζεται κάθε άλλη ιστορική μαρτυρία. Είναι δηλαδή απαραίτητη η κριτική των πηγών και η διαλεύκανση του βαθμού αλήθειας και ακρίβειας των πληροφοριών τους με την ταυτόχρονη εφαρμογή όλων των διαθέσιμων μεθόδων της ιστορικής έρευνας.

Η ανάπτυξη της αυστηρής αυτής μεθοδολογίας στην προσέγγιση γραπτών μαρτυριών για τα μετεωρολογικά φαινόμενα και το κλίμα είναι καρπός συστηματικών ερευνων των νεότερων ιστορικών του κλίματος τόσο στις πρωτογενεις πηγές (τα πρωτότυπα ιστορικά κείμενα, ιδιαίτερα του Μεσαίωνα και των Νεοτέρων Χρόνων), όσο και, κυρίως, σε παλαιότερες συλλογές γραπτών μαρτυριών (weather compilations) σχετικά με μετεωρολογικά και παραμετεωρολογικά φαινόμενα (πλημμυρες, παγώματα ποταμών ή λιμνών, λιμούς, τιμές σιτηρών κ.α.) που καταγραφηκαν σε ιστορικά κείμενα της Αρχαιότητας και κυρίως του Μεσαίωνα.[1] Τα μετεωρολογικά αυτά "ανθολόγια", παρ' όλο που παρέχουν έτοιμο πρωτογενές ιστορικο-κλιματολογικό υλικό στον ιστορικό του κλίματος, διακρίνονται ωστόσο από σοβαρές ελλείψεις και μεθοδολογικά σφάλματα. Αυτές οι αδυναμίες οδήγησαν πολλούς ερευνητές που έκαναν εκτεταμένη χρήση τέτοιων μετεωρολογικών συλλογών σε ανακριβή συμπεράσματα.[2] Οι W.T.Bell, A.E.J.Ogilvie,[3] καθώς και ο P.Alexandre,[4] ανέλυσαν με λεπτομέρεια τις ατέλειες αυτών των συλλογών και κατέδειξαν:

α) την ελλιπή μετάδοση των πληροφοριών από τις πηγές που γίνεται μέσω περιλήψεων, παραφράσεων ή μεταφράσεων των σχετικών χωρίων, με αποτέλεσμα τη συχνή απώλεια ή διαστρέβλωση κάποιων στοιχείων,

β) τα συχνά λάθη, κυρίως στη χρονολόγηση και τον γεωγραφικό εντοπισμό των πληροφοριών,

γ) την αδυναμία των συντακτών τους (που συνήθως ήταν γεωγράφοι ή μετεωρολόγοι και όχι ιστορικοί) να διακρίνουν τις αυθεντικές - σύγχρονες πληροφορίες από τις μεταγενέστερες - αντιγραφές και συνεπώς να ασκήσουν κριτική στις πηγές,

δ) την προτίμησή τους στο να αντλούν υλικό όχι από πρωτογενείς πηγές, αλλά, συνήθως, από προγενέστερες παρόμοιες συλλογές, διαιωνίζοντας μ' αυτό τον τρόπο τα λάθη των προγενεστέρων.

Γενικά, οι παλαιότερες συλλογές μετεωρολογικών μαρτυριών από ιστορικές πηγές περιέχουν ένα συνονθύλευμα πολύτιμων και άχρηστων ιστορικο-

---

[1] Οι συλλογές αυτές έκαναν την εμφάνισή τους μετά την Αναγέννηση, από τον 17ο αιώνα, και εξακολουθούν να συντάσσονται έως την εποχή μας. Απ' αυτές οι πιο προσφιλείς στους ερευνητές χρησιμοποιήθηκαν πλατιά τόσο από φυσικούς επιστήμονες, όσο και από ιστορικούς και είναι αυτές των R.Hennig, C.Easton και K.Weikinn (βλ. σχετικούς τίτλους στη Βιβλιογραφία). Για έναν πλήρη κατάλογο των σημαντικότερων συλλογών αυτού του είδους βλ. W.T.Bell-A.Ogilvie, "Weather Compilations as a Source of Data for the Reconstruction of European Climate during the Medieval Period", *Climatic Change* 1 (1978) 331-348, (με παράρτημα στο τέλος όλων των μετεωρολογικών συλλογών που εκδόθηκαν από το 1858 έως το 1976). Επίσης βλ. Alexandre, climat en Europe, 13-19, όπου σχολιάζεται η αξιοπιστία των σπουδαιότερων μετεωρολογικών συλλογών που εκδόθηκαν από την Αναγέννηση έως τον 20ο αι. και Ingram κ.ά., Documentary Sources, 192.

[2] Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της εκτεταμένης χρήσης του υλικού από τη συλλογή του C.Easton για τη σύνθεση διαγραμμάτων σχετικά με την εξέλιξη του ευρωπαϊκού κλίματος από τους C.E.P.Brooks, H.Flohn, H.H.Lamb, K.W.Butzer, κ.ά. Βλ. Easton, Hivers και Alexandre, climat en Europe, 21-22. Ήδη από τις αρχές του αιώνα μας είχαν διατυπωθεί αμφιβολίες για την αξιοπιστία των πληροφοριών που περιέχονται σε τέτοιες συλλογές. Πρβλ. A.Norlind, *Einige Bemerkungen über das Klima der historischer Zeit nebst einen Verzeichnis mittelalterlicher Witterungserscheinungen*, Lund. Universitets Arsskrift. N.F. Afd.1, Bd.10, Nr.1 (1914) 3-53, εδώ 8-9, όπου και κριτική που άσκησε ο Norlind στη συλλογή του Hennig.

[3] Βλ. Alexandre, climat en Europe, 23 και Ingram κ.ά., Documentary Sources, 192.

[4] Στά ίδια. Βλ. επίσης και τις σχετικές θέσεις του B.H.Slicher van Bath, "Le climat et les récoltes en haut Moyen Age", στον τόμο: *XIII Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull' alto Medioevo, Agricoltura e Mondo Rurale in Occidente nell' alto Medioevo*, Spoleto 22-28 Aprile 1965, Spoleto 1966, 399-425, εδώ 406-407.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κλιματολογικών στοιχείων, των οποίων η άκριτη χρησιμοποίηση από τους ιστορικούς του κλίματος με σκοπό την αναπαράσταση του κλίματος παρελθόντων περιόδων έχει αποδειχθεί επισφαλής. Η επισήμανση των εγγενών αδυναμιών αυτών των έργων έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη του κλάδου της Ιστορικής Κλιματολογίας και απέδειξε ξεκάθαρα πως το ξεπέρασμά τους απαιτεί την απευθείας προσέγγιση των πηγών και την ταυτόχρονη διερεύνηση της αξιοπιστίας τους. Τέτοιες προσπάθειες έχουν σημειωθεί τις τελευταίες δεκαετίες με εντυπωσιακά αποτελέσματα στην έρευνα της ιστορίας του κλίματος. Σημαντική συμβολή σ' αυτή την κατεύθυνση αποτελούν οι εργασίες των P. Alexandre και Ch. Pfister μέσω της κριτικής προσέγγισης των πηγών και εφαρμογής αυστηρών μεθόδων για τον έλεγχο της αξιοπιστίας και της ακρίβειας των πληροφοριών.[1]

Η μεθοδολογία που έχει θεμελιωθεί από τους νεότερους ιστορικούς του κλίματος για την προσέγγιση των ιστορικών πηγών κυρίως του δυτικού Μεσαίωνα και για την εκμετάλλευση των μαρτυριών που ενδιαφέρουν την ιστορικο-κλιματολογική έρευνα (τα έμμεσα δηλαδή ανθρωπογενή δεδομένα για την ιστορία του κλίματος, σύμφωνα με τον πίνακα Ι) περιλαμβάνει τα εξής κύρια σημεία:[2]

1) εκτίμηση της αξιοπιστίας των πηγών
2) ανάλυση του περιεχομένου των μαρτυριών.

Συγκεκριμένα:

1) Η προσέγγιση του προβλήματος της αξιοπιστίας των πηγών ξεκινά από τη διαθεσιμότητα του ίδιου του κειμένου στον ερευνητή. Η πρώτη προϋπόθεση είναι να υπάρχει το πλήρες χειρόγραφο του πρωτότυπου κειμένου — σε περίπτωση που δεν υπάρχει νεότερη κριτική έκδοση του — όπου θα επισημαίνονται από τον εκδότη η ιστορία του χειρογράφου, οι τυχόν μεταγενέστερες προσθήκες κλπ. Ο έλεγχος της αξιοπιστίας της πηγής αρχίζει με την ανάλυση της φύσης της πηγής και τον προσδιορισμό του ενδιαφέροντος του συντάκτη της να αποδώσει την πραγματικότητα. Εδώ η χρησιμότητα της γραμματολογικής βιβλιογραφίας είναι μεγάλη: π.χ. είναι διαφορετική η αξιοπιστία των πληροφοριών που περιέχουν τα μεσαιωνικά παγκόσμια χρονικά (*chronica*), των οποίων οι συντάκτες δεν διέκριναν συχνά το γεγονός από το μύθο, το συγκεκριμένο από το αόριστο ή τη σύγχρονη πηγή από τη μεταγενέστερη, σε σχέση με τα μοναστηριακά χρονικά (*annales*), τα οποία περιέχουν ένα αμάλγαμα πολύτιμων μετεωρολογικών πληροφοριών, καταγραμμένων σε ετήσια βάση, μαζί όμως με πολλές αναξιόπιστες πληροφορίες που αναπαράγουν πιθανά λάθη των αντιγραφέων. Τα βασικότερα κριτήρια για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των πηγών βασίζονται στις αρχές:

(α) της χρονικής και

---

[1] Βλ. αντίστοιχους τίτλους στη Βιβλιογραφία.

[2] Βλ. W.T. Bell-A. Ogilvie, όπ.π. 336-338, Ingram κ.ά., Documentary Sources, 194-199. M.J. Ingram, D.J. Underhill, T.M.L. Wigley, "Historical Climatology", όπ.π. 330-331, Ch. Pfister, "Une rétrospective météorologique de l'Europe. Un système de reconstruction de l'évolution du temps et du climat en Europe depuis le Moyen Age central", *Histoire & Mesure* 3 (1988) 313-358, εδώ 317-319, E. Ornato, "L'exploitation des sources narratives médiévales dans l'histoire du climat: à propos d'une ouvrage récente", *Histoire et Mesure* 3(3) (1988) 403-449, G. Farmer, T.M.L. Wigley, *The Reconstruction of European Climate on Decadal and Shorter Time Scales*, (Final Report and Progress Report for the period March-August 1982 to the Commission of the European Communities Contract No. CL-029-81-UK(H)), Climatic Research Unit School of Environmental Sciences, Univ. East Anglia Norwich, 1983, 179, D. Herlihy, "Climate and Documentary Sources: A Comment", *JIH* 10 (1980) 713-717.

(β) τοπικής εγγύτητας του συντάκτη κάθε πηγής ως προς το αφηγούμενο (μετεωρολογικό) συμβάν — αν υπήρξε δηλαδή αυτόπτης μάρτυρας του φαινομένου — καθως επίσης και

(γ) της τεκμηρίωσής του συμβάντος μέσω προφορικών ή γραπτών πηγών αδιαμφισβήτητης αξιοπιστίας, στις οποίες ο συντάκτης είχε πρόσβαση, σε περίπτωση που δεν υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας.

Συχνα η εφαρμογή αυτών των κριτηρίων ιστορικής μεθοδολογίας σε μεσαιωνικες αφηγηματικές πηγές αποδεικνύει την πλήρη εξάρτηση κάποιων πηγών από άλλες προγενέστερες ή την αόριστη και στρεβλή εξάρτησή τους (σε περιπτώσεις όπου έχουμε αντιγραφικά λάθη ή παρανοήσεις εξαιτίας δυσκολιών στην κατανόηση των χειρογράφων), ή ακόμα την μερική ή πλήρη πλαστότητά τους. Έτσι, τα σπουδαιότερα λάθη που περιέχουν οι πηγές που αποδεικνύονται αναξιόπιστες είναι:

— αβέβαιες χρονολογίες,

— πλαστός πολλαπλασιασμός γεγονότων εξαιτίας της αδυναμίας των συντακτών να διακρίνουν τις μαρτυρίες των προγενεστέρων πηγών (πιθανώς και σε διαφορετικό χρονολογικό σύστημα καταχωρισμένες),

— αποδοχή μαρτυριών που αποτελούν διαστρεβλώσεις ή γενικεύσεις γνήσιων παρατηρήσεων (π.χ. τοπικά περιστατικά εμφανίζονται σε μερικούς συγγραφείς ως μεγάλες καταστροφές σε ευρύτατες περιοχές), καθώς επίσης και

— δημιουργία "φανταστικών" ή πλαστών συμβάντων.

2) Η ανάλυση του περιεχομένου των μαρτυριών που προέρχονται από τις πηγές (των οποίων η αξιοπιστία πιστοποιήθηκε με την εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων) στοχεύει στην, κατά το δυνατό, αποκάλυψη της εσωτερικής "σημειολογίας" των πληροφοριών που η κάθε μαρτυρία περιέχει και στη μεταγραφή τους σε όρους της σύγχρονης ιστορικο-κλιματολογικής ανάλυσης. Όμως η διαδικασία αυτή καθίσταται ιδιαίτερα κρίσιμη εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων που χαρακτηρίζουν το ιστορικο-κλιματολογικό υλικό σε σύγκριση με το αντίστοιχο υλικό που προκύπτει από τις ενόργανες μετεωρολογικές μετρήσεις. Σε αντίθεση με τα δεδομένα των ενόργανων μετεωρολογικών παρατηρήσεων που χαρακτηρίζονται από *ομοιογένεια*, *συνέχεια* και *ποσοτικότητα*, το υλικό που προέρχεται από περιγραφές σε κείμενα της εποχής πριν την έναρξη των ενόργανων μετεωρολογικών παρατηρήσεων είναι *αποσπασματικό* και *ανομοιογενές*, συνηθέστατα *ποιοτικού χαρακτήρα* και, εκτός τούτων, περιέχει αναπόφευκτα διαστρεβλώσεις και παραλείψεις, οι οποίες αντανακλούν τις προσωπικές και πολιτισμικές στάσεις και αντιλήψεις των προσώπων που υπήρξαν παρατηρητές των φυσικών φαινομένων και καταγραφείς αυτών.

Η προσωπικότητα του παρατηρητή, καθώς και το κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρό του, επηρεάζουν αναπόδραστα τον τρόπο με τον οποίο αυτός αντιλαμβανόταν και κατηγοριοποιούσε τα φαινόμενα της Φύσης. Αυτοί οι παράγοντες όχι μόνον υπεισέρχονται στην διαδικασία πρόσληψης και αντίληψης των μετεωρολογικών φαινομένων από τον μεσαιωνικό παρατηρητή - άνθρωπο, αλλά επιδρούν και στη διαμόρφωση των κριτηρίων που θα καθορίσουν την επιλογή κάποιων συμβάντων σε σχέση με άλλα ως σημαντικών και συνεπώς αξιομνημόνευτων, γεγονός που περιορίζει δραματικά την ποιότητα και ποσότητα των πληροφοριών που τα μεσαιωνικά κείμενα μας παρέχουν. Στην πλειονότητα των κειμένων της μεσαιωνικής περιόδου εκφράζεται το ενδιαφέρον των συγγραφέων για ζητήματα θρησκευτικά, ηθικά ή φιλοσοφικά χωρίς να παρουσιάζεται ενδιαφέρον για την καταγραφή καθημερινών περιστατικών. Ενώ, όταν καταχωρίζονται κάποιες ειδήσεις σχετικές με μετεωρολογικά φαινόμενα, αυτές διακρίνονται από έντονο

υποκειμενισμο και από τη διάθεση του συγγραφέα να αναφερθεί επιλεκτικά σε "ακραία" και "μη-κανονικά" φαινόμενα.[1]

Ετσι, καθίσταται αναγκαία η ερμηνευτική προσέγγιση του ιστορικο-κλιματολογικού υλικού των μεσαιωνικών πηγών μέσω της ανάλυσης των μαρτυριων και της εσωτερικής ανάλυσης κάθε πηγής, ώστε αφενός να διαλευκανθούν οι σημασίες των χρησιμοποιούμενων όρων και εκφράσεων, αφετέρου να επισημανθούν οι κλίσεις και οι τυχον προκαταλήψεις του συγγραφέα. Τα βασικά ερωτήματα που πρέπει να θέσει ο ερευνητης απέναντι στο ιστορικο-κλιματολογικό υλικό του είναι:

α) Γιατί καταγράφηκαν οι πληροφορίες και πώς οι συνειδητοί ή ασυνείδητοι σκοποί του συγγραφέα επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο αυτός αντιλήφθηκε τα φαινόμενα και τα επελεξε ως άξια μνήμης και καταγραφής σε σχέση με άλλα.

β) Πώς κατηγοριοποιούνται τα φαινόμενα στη συνείδηση του συγγραφέα και με ποιά έννοια εκφέρονται οι επιμερους όροι (ξηρασία, πλημμύρα, λιμός κλπ.)

γ) Ποιά η σημασία των όρων και εκφράσεων που δηλώνουν το βαθμό έντασης και διάρκειας των φαινομένων (π.χ. εκφράσεις του τύπου «αυτός ο χειμώνας υπήρξε ο χειρότερος στη μνημη όσων τον έζησαν» είναι αρκετά συνηθισμένες στα μεσαιωνικά χρονογραφικά κείμενα για να εκλαμβάνονται στην κυριολεξία).

δ) Πότε εκδηλώθηκε το φαινόμενο και με ποιά διάρκεια. Ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί εδώ η χρήση στα μεσαιωνικά κείμενα διαφορετικών χρονολογικών συστημάτων και ημερολογίων.

ε) Πού εκδηλώθηκε το φαινόμενο και σε ποια γεωγραφική κλίμακα έγιναν αισθητά αυτό και τα αποτελέσματά του.

Με την εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων έρευνας και αφού απαντηθούν τα προηγούμενα βασικά ερωτήματα που προκύπτουν από την ερμηνευτική προσέγγιση των πληροφοριών, ο ερευνητής θα προβεί στην αξιολόγηση του υλικού ως προς την χρηστική του αξία και στην εκτίμηση των δυνατοτήτων που αυτό του παρέχει ως βάση για παραπέρα έρευνα. Οι εκδοχές χρήσης του υλικού είναι τρεις:

Α΄ εκδοχή: Τέλεια απόρριψη (με την έννοια ότι άνθρωποι που ισχυρίζονταν ότι έβλεπαν δράκοντες και διαβόλους εύκολα μπορούσαν να "κατασκευάζουν" και φυσικά φαινόμενα).

Β΄ εκδοχή: Μερική αποδοχή (όταν ο συγγραφέας υπερβάλλει ή επενδύει με περιεχόμενο ηθικό ένα πραγματικό φυσικό φαινόμενο).

Γ΄ εκδοχή: Πλήρης αποδοχή (όταν ο συγγραφέας υπήρξε αυτόπτης μάρτυς του φυσικού φαινομένου και προσπάθησε να το αποδώσει χωρίς υπερβολές και με τα γλωσσικά - εκφραστικά μέσα που η εποχή και η κοινωνία του παρείχαν).

Το 3ο Στάδιο εργασίας στην πορεία της έρευνας του ιστορικού του κλίματος συνίσταται στην ανάλυση των επαληθευμένων δεδομένων. Ο στόχος εδώ είναι η ένταξη των διαθέσιμων πληροφοριών σε χρονοσειρές στοιχείων που θα μπορούν να υποστούν στατιστική ανάλυση. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαιτείται η ποσοποίηση των πληροφοριών και η απόδοσή τους με όρους τυπικών μετεωρολογικών μεταβλητών (όπως π.χ. θερμοκρασίας και βροχής). Η αξία μιας σειράς ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών, που προέρχεται από γραπτές πηγές — όσον αφορά στη δυνατότητά να υποστεί ποσοτική ανάλυση — εξαρτάται από το κατά πόσον αυτή η σειρά προσεγγίζει ως προς την ποιότητά της τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των

[1] Ιδιαίτερα σημαντικές για το πρόβλημα της ερμηνείας των μετεωρολογικών παρατηρήσεων που προέρχονται από μεσαιωνικούς χρονογράφους είναι οι διεισδυτικές επισημάνσεις του E. Ornato, όπ.π., εδώ 407-414.

ενοργάνων μετεωρολογικών σειρών: δηλαδή την *συνέχεια* (series continues), την *ομοιογένεια* (homogénes), και την *ποσοτικότητα* (quantitatives).[1] Για να είναι δηλαδή κλιματολογικώς εκμεταλλευσιμες οι χρονοσειρές των στοιχείων που ο ιστορικός του κλίματος έχει σχηματίσει μετά την αναδίφησή του στις πηγές και την εφαρμογή όλων των κριτηρίων ιστορικής μεθοδολογίας που περιγράφηκαν πιο πάνω, πρεπει οι σειρές αυτές να είναι:[2]

α) *συνεχείς* και ετήσιες, δηλαδή να μην υπάρχουν χρονολογικά κενά παρουσιαζοντας, κατά το δυνατό, στοιχεία σε ετήσια βάση,

β) *ομοιογενείς*, δηλαδή σε μία απλή σειρά στοιχείων να μη παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν διαφορετικές εποχές του έτους ή διαφορετικές κατηγορίες φαινομένων,

γ) *ποσοτικές*, δηλαδή να καθίσταται δυνατή η παρουσίαση των μετεωρολογικών παρατηρήσεων με ποσοτικούς - αριθμητικούς χαρακτήρες ή δείκτες, γεγονός που θα επιτρέψει τελικά την εφαρμογή στατιστικών μεθόδων και την εξαγωγή διαγραμμάτων.

Το γεγονός όμως ότι πολλές μετεωρολογικές μαρτυρίες, που με την πρώτη ματιά φαίνεται να εμπεριέχουν κάποια χρήσιμη κλιματολογική πληροφορία, στην πράξη θέτουν πολυσύνθετα προβλήματα ερμηνείας σε βαθμό που να καθίσταται πρακτικά η πληροφορία άνευ κλιματολογικής αξίας, καθώς επίσης και το γεγονός ότι το πληροφοριακό υλικό από τις ιστορικές πηγές — ιδιαίτερα πριν τον 16ο αι. για τη Δ. Ευρώπη — δεν παρουσιάζεται σε μορφή συστηματικής σειράς (είναι *ασυνεχές*) και ούτε εύκολα και με ασφάλεια μπορεί να μετατραπεί και να αποδοθεί με όρους τυπικών μετεωρολογικών μεταβλητών (είναι δηλαδή *ανομοιογενές* και *ποιοτικού* χαρακτήρα), θέτει το πρόβλημα του κατά ποιό βαθμό και με ποιό τρόπο ένα τέτοιο υλικό είναι τελικά εκμεταλλεύσιμο.

Από τη φύση τους οι ανθρωπογενείς μαρτυρίες που αφορούν μετεωρολογικά φαινόμενα, αναφέρονται στη μικρή διάρκεια του χρόνου. Επειδή το όργανο παρατήρησης δεν είναι το θερμόμετρο ή το βαρόμετρο, αλλά ο άνθρωπος, με όλο τον υποκειμενισμό που τον διακρίνει στις παρατηρήσεις του, οι ανθρωπογενείς πηγές για την ιστορία του κλίματος παρέχουν μαρτυρίες που χαρακτηρίζονται από την τάση τους να αναφέρουν ακραία μετεωρολογικά συμβάντα, όπως π.χ. ιδιαίτερα δριμείς ή ιδιαίτερα ήπιους χειμώνες, παγώματα μεγάλων ποταμών, καταρρακτώδεις βροχές, πλημμύρες ή παρατεταμένες ξηρασίες. Όμως ο όρος "ακραίος" δεν πρέπει να εκλαμβάνεται κατ' απόλυτη έννοια, αλλά να εκτιμάται σε συνάρτηση με την ιδέα που ο ίδιος ο παρατηρητής είχε για το τι είναι "κανονικό" - "φυσιολογικό", κάτι που προσδιορίζεται βέβαια κατά βάση από την προσωπική του εμπειρία. Για να καταχωρισθεί ένα φαινόμενο, π.χ. σε μια μεσαιωνική χρονογραφική πηγή, πρέπει πρώτα να θεωρηθεί ως "ακραίο" και στη συνέχεια να κριθεί ως ενδιαφέρον για να μεταδοθεί στους σύγχρονους και μεταγενέστερους. Το πώς ακριβώς συμπεριφερόταν στο θέμα αυτό ο μεσαιωνικός χρονογράφος είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Άλλωστε δεν διαθέτουμε επαρκείς επιστημονικές γνώσεις για τον τρόπο με τον οποίο ακόμα και σήμερα — στην εποχή μας — ο άνθρωπος προσλαμβάνει, κατηγοριοποιεί και ερμηνεύει τα μετεωρολογικά φαινόμενα και τις κλιματικές μεταβολές. Μελέτες της

---

[1] Είναι χαρακτηριστικοί οι όροι που χρησιμοποιεί ο Le Roy Ladurie για να περιγράψει τις ιδιότητες που πρέπει να διακρίνουν το εκμεταλλεύσιμο ιστορικο-κλιματολογικό υλικό. Βλ. Le Roy Ladurie, History of Climate, 24 & 275, καθώς και D. Herlihy, όπ.π. 713.

[2] Βλ. P. Alexandre, *Le climat au Moyen Age en Belgique et dans les regions voisines (Rhénanie, Nord de la France). Recherches critiques d'après les sources narratives et essai d'interpretation*, [Centre Belge d'Histoire Rurale publ.50] Louvain 1976, 96.

πειραματικής ψυχολογίας και της εθνογραφίας πανω στο θέμα θα εδιναν πιθανες εκδοχές και για τις αντιστοιχες συμπεριφορες του μεσαιωνικού ανθρώπου.[1] Έτσι, ο ιστορικός του κλίματος προσπαθεί σιωπηλα να μετατρέψει μια σειρά από υποκειμενικές αντιληψεις σε "αντικειμενικές" παρατηρήσεις, χάρη σε μια πρότυπη κλιμακα εντασης που διακριβώνεται μεσα από την παρατήρηση συγκεκριμένων φυσικων φαινομενων.

Οι ελλειψεις λοιπόν που παρουσιαζει το ιστορικο-κλιματολογικό υλικό που προκύπτει απο τις μεσαιωνικές ιστορικές πηγές ως προς τις προϋποθέσεις που πρέπει να εκπληρώνει για να είναι εκμεταλλεύσιμο από τους ιστορικούς του κλίματος, αναγκασε τους ερευνητές να προσαρμόσουν τις στατιστικές μεθόδους επεξεργασίας στον ιδιαίτερο χαρακτήρα των πληροφοριών, ώστε η ασυνέχεια, η ανομοιογένεια και το ποιοτικό στοιχείο να μην αποτελέσει εμπόδιο για την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων. Η μέθοδος στατιστικής ανάλυσης ποιοτικών ιστορικο-κλιματολογικων πληροφοριών που έχει θεμελιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες, συνίσταται στην ακόλουθη διαδικασία:[2]

1) Μετατροπή των παρεχόμενων από τις πηγές μετεωρολογικών πληροφοριών σε αριθμητικούς δείκτες με βάση κάποιες κλιματολογικές μεταβλητές (όπως π.χ. θερμοκρασία και βροχή) και δημιουργία χρονοσειρών σε κλίμακα 10, 50 ή 100 ετών. Σε μια τέτοια διαδικασία παραγωγής δεικτών, στην οποία το διαθέσιμο υλικό είναι ποιοτικού χαρακτήρα, οι παράγοντες που καθορίζουν την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων είναι αφενός η αυστηρή ανάλυση των πληροφοριών με τη βοήθεια κάθε τεχνικής που παρέχει η ιστορική έρευνα, αφετέρου η επάρκεια του υλικού· δηλαδή η βεβαιότητα ότι η χρονοσειρά αντιπροσωπεύει το σύνολο των μετεωρολογικών "ακραίων" και "μη-κανονικών" μηνών ή εποχών για την ερευνώμενη χρονολογική περίοδο και γεωγραφική περιοχή.
2) Ένταξη των χρονοσειρών που προέκυψαν με βάση την παραπάνω διαδικασία σε ευρύτερες χρονοσειρές στοιχείων που αποδεικνύουν διακυμάνσεις μεγάλης διάρκειας. Γενικά, οι τάσεις μεταβολής του κλίματος στη μεγάλη διάρκεια του χρόνου, δηλαδή σε κλίμακα αιώνων, περνούν μάλλον απαρατήρητες από τον άνθρωπο των μεσαιωνικών προ-βιομηχανικών κοινωνιών, δεδομένου ότι οι τάσεις

---

[1] Ο E. Ornato, όπ.π., εδώ 407-408, αναλύει με λεπτομέρεια τον τρόπο με τον οποίο σχηματοποιούνται στη συνείδηση του μεσαιωνικού χρονογράφου οι υποκειμενικές μετεωρολογικές παρατηρήσεις: Για κάθε κλιματική μεταβλητή (κρύο - ζέστη, βροχή - ξηρότητα) υπάρχει στη συνείδηση του παρατηρητή ένα κεντρικό σημείο αναφοράς, το σημείο κανονικότητας (point de normalité), που καθορίζεται από δύο συνιστώσες (vectors) προσανατολισμένες στις ακραίες τιμές. Για κάθε μια από τις δύο συνιστώσες υπάρχει ένα όριο υποκειμενισμού — το όριο παράθεσης της είδησης (seuil de citation) — που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, αλλά που, κυρίως, συνδέεται με τον χαρακτήρα του "μη-κανονικού" του παρατηρούμενου φαινομένου, μέσω του οποίου ένα φαινόμενο κρίνεται άξιο να καταγραφεί για τον μεταγενεστέρους ή να αγνοηθεί. Ενδεικτικά για τις γνώσεις μας σχετικά με την πρόσληψη και ερμηνεία των μετεωρολογικών φαινομένων στη σύγχρονη εποχή βλ. Terres à hauts risques, *Hérodote* 24 (1982) αφιέρωμα τεύχους, καθώς και La Météo, *Études Rurales* 118-119 (avr.-sept. 1990) 1-174, αφιέρωμα τεύχους.

[2] Βλ. σχετικά Ingram κ.ά., Documentary Sources, 204 κ.ε. Πρόκειται για μια μέθοδο ποσοποίησης ιστορικο-κλιματολογικών δεδομένων ποιοτικού χαρακτήρα προερχόμενων από ανθρωπογενείς πηγές που ανέπτυξε αρχικά ο Brooks, Climate through the Ages, 305-307, και χρησιμοποίησε με κάποιες βελτιώσεις ο H. H. Lamb, "On the nature of certain climatic epochs which differed from the modern (1904-1939) normal", στον τόμο: *Changes of Climate. Proceedings of the Rome Symposium organized by UNESCO and the World Meterological Organisation, 1961*, Liege 1963, 125-150, εδώ 141-145. Τη μέθοδο του Lamb εφάρμοσε, με μικρές τροποποιήσεις, και ο P. Alexandre για την αναπαράσταση των κλιματικών μεταβολών στη Δυτική Ευρώπη από τον 11ο έως τον 15ο αι. Βλ. Alexandre, climat en Europe, 772-786. Για τις ατέλειες αυτής της μεθόδου, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από το ογκώδες έργο του P. Alexandre, βλ. την εκτενέστατη βιβλιοκρισία του E. Ornato, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αυτές δεν εχουν άμεση σχεση με τις ετησιες διακυμάνσεις της αγροτικής οικονομίας (παραγωγή και τιμές σιτηρών, κτηνοτροφία κλπ.), οι οποιες εξαρτώνται άμεσα από τις κλιματικές διακυμάνσεις μικρής διάρκειας (σε κλίμακα ετών και δεκαετιών).[1] Στο πρόβλημα αυτό εδωσε λύση από παλιά ο C.E.P.Brooks, η οποία και σήμερα παραμένει αποδεκτή:[2] Εισάγει τη χρήση των εμμεσων φυσικων δεδομένων (proxy data) στην αναζήτηση τάσεων μακροχρονιας μεταβολής του κλίματος και χρησιμοποιεί τις γραφικές καμπύλες που προκυπτουν από τη μελέτη αυτων των στοιχείων ως "φόντο" πάνω στο οποίο θα προβληθουν οι μεσοχρόνιες και βραχυχρόνιες διακυμάνσεις που προκύπτουν από τις χρονοσειρές των ανθρωπογενών δεδομένων.

Στο βιβλίο αυτό γίνεται μια προσπάθεια συστηματικής καταγραφής και παρουσίασης των μαρτυριών που παρέχουν οι βυζαντινές πηγές σχετικά με μετεωρολογικά φαινόμενα, καθώς και μια πρώτη προσπάθεια στατιστικής προσέγγισης των πληροφοριών, που αυτές οι μαρτυρίες παρέχουν, με τελικό στόχο τη σύγκριση των πορισμάτων που προκύπτουν με τα έμμεσα φυσικά δεδομένα (proxy data) για την ιστορία του κλίματος.

Σημείο εκκίνησης για τον καθορισμό των χρονολογικών και γεωγραφικών ορίων στα οποία κινείται η παρούσα έρευνα, αποτέλεσε η διαθεσιμότητα του ίδιου του εμπειρικού υλικού, δηλαδή οι μαρτυρίες των πηγών. Παρ' όλο που αρκετές πηγές (ιδίως χρονογραφικά κείμενα) αναφέρονται και σε προγενέστερες του 4ου μ.Χ. αι. χρονικές περιόδους, κρίθηκε σκόπιμη η επιλογή του 300 μ.Χ. ως χρονολογικού ορίου έναρξης για την αναζήτηση του υλικού κυρίως για λόγους στατιστικής διευκόλυνσης, όπως θα φανεί στο Γ΄ μέρος. Το χρονολογικό εύρος της έρευνας εκτείνεται και πέραν της χρονολογίας - ορόσημο 1453, έως το 1500 μ.Χ., δεδομένου ότι μερικοί συγγραφείς εξιστορούν γεγονότα και πέραν της χρονολογίας της Άλωσης.

Οι γεωγραφικές συντεταγμένες της έρευνας καθορίζονται από τις ίδιες τις μαρτυρίες των πηγών, δηλαδή από τη σχετική πυκνότητα των πληροφοριών που προκύπτει για δεδομένες γεωγραφικές περιοχές. Κατά την πορεία της έρευνας αναζητήθηκαν και συγκεντρώθηκαν οι μαρτυρίες που θα μπορούσαν να αποφέρουν πληροφοριακό υλικό χρήσιμο για τη μελέτη των τυχόν μετεωρολογικών διακυμάνσεων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής και συγκροτήθηκε μια — όσο το επιτρέπει ή φύση των ίδιων των μαρτυριών — αξιόπιστη βάση δεδομένων που καλύπτει χρονικό διάστημα δώδεκα αιώνων (300-1500 μ.Χ.). Κρίθηκε όμως σκόπιμο να περιληφθούν στο *corpus* των μαρτυριών και οι μαρτυρίες που αναφέρονται σε γεωγραφικές περιοχές πέραν της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (π.χ. Ισπανία, Ιταλία, Κεντρική Ευρώπη, Ρωσία). Αυτό συνέβη γιατί οι μαρτυρίες που ξεφεύγουν από το γεωγραφικό πλαίσιο της έρευνας δεν παύουν να προέρχονται από καθ' αυτό βυζαντινά ή εξω-βυζαντινά κείμενα, των οποίων οι ιστορικο-γεωγραφικές συντεταγμένες αφορούν τη βυζαντινή αυτοκρατορία στις ευρύτερες γεωγραφικές διαστάσεις της. Έτσι, η παράλειψη αυτών των ειδήσεων θα

[1] Βλ. Ingram κ.ά., Impact, 18 και J.de Vries, "Measuring the Impact of Climate on History: The Search of Appropriate Methodologies", *JIH* 10 (1980) 599-630, εδώ 601.

[2] Βλ. Brooks, Climate through the Ages, 289. Ο D.Herlihy διατυπώνει επιφυλάξεις για την αξιοπιστία των συμπερασμάτων που προκύπτουν από την χρήση μιας τέτοιας μεθόδου, χωρίς όμως να την απορρίπτει. Βλ. D.Herlihy,"Climate and Documentary Sources: A Comment", *JIH* 10 (1980) 713-717, εδώ 713-714, καθώς και εφαρμογή της μεθόδου στο έργο του Alexandre, climat en Europe, 793-803.

αλλοιωνε το "πανόραμα" των μαρτυριών που η κάθε πηγή εμπεριέχει, ενω από την άλλη μεριά, θα μας αποστερούσε απο πληροφοριακό υλικό χρησιμο για περαιτέρω επεξεργασία ποιοτικού χαρακτήρα, δηλαδή αναφορικά με τους τρόπους εκφοράς των πληροφοριών σε κάθε πηγή και κατηγορία πηγων, καθώς και με τα δομικά στοιχεία που συνθέτουν τις μετεωρολογικές μαρτυρίες (κεφ. Γ.1).

Τα κριτήρια που τέθηκαν για την επιλογή των προς έρευνα πηγών αναλύονται παρακάτω στο κεφ. Β.1.1. Είναι αυτονόητο ότι δεν απέφερε ιστορικο-κλιματολογικό υλικό το σύνολο των πηγών που ερευνήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας έρευνας. Οι μετεωρολογικής σημασίας μαρτυρίες που αναζητήθηκαν στις πηγές ταξινομούνται και σχολιάζονται ως προς την ευρετική αξία τους στο κεφ. Β.1.2, ενώ στο κεφ. Β.2, που είναι και το εκτενέστερο μέρος της μελέτης, παρατίθενται σχολιασμένες και επεξεργασμένες — ο τρόπος παρουσίασης του υλικού αναλύεται στο κεφ. Β.1.3 — όλες οι μαρτυρίες που προέκυψαν από τη συστηματική έρευνα των πηγών. Στο Γ΄ μέρος επιχειρείται η ποιοτική διερεύνηση και η στατιστική προσέγγιση των πληροφοριών με τελικό στόχο τον, κατά το δυνατό, συσχετισμό των συμπερασμάτων που προκύπτουν απ' αυτη την ανάλυση με τις διατυπωμένες θεωρίες περί διακύμανσης του κλίματος σε δεδομένες γεωγραφικές περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής την περίοδο 300-1500 μ.Χ. με βάση τα έμμεσα φυσικά δεδομένα (proxy data) για την ιστορία του κλίματος (Δ΄ μέρος).

Η έρευνα αυτή θα μπορούσε θεωρητικά να συμπληρωθεί με μια προσπάθεια ανίχνευσης των τυχόν επιδράσεων που άσκησαν οι μετεωρολογικές διακυμάνσεις — όπως αυτές προκύπτουν από τη συνδυασμένη διερεύνηση φυσικών και ανθρωπογενών μαρτυριών για την ιστορία του κλίματος — σε διαδικασίες μεταβολής των οικονομικών και κοινωνικών μεγεθών στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο και γεωγραφική ενότητα. Μια τέτοια προσπάθεια όμως καθίσταται ιδιαίτερα προβληματική εξαιτίας όχι μόνο της στρυφνότητας και δυσχρηστίας του ίδιου του ιστορικο-κλιματολογικού υλικού, αλλά και εξαιτίας εγγενών θεωρητικών, μεθοδολογικών και πρακτικών προβλημάτων που ελλοχεύουν σε τέτοιες προσπάθειες ιστορικής ανάλυσης. Τα προβλήματα αυτά προσεγγίζονται με συντομία στη θεωρητική και μεθοδολογική τους βάση στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο (Α.2.1), ενώ μια περισσότερο εξειδικευμένη παρουσίαση των θεμάτων που απασχόλησαν και απασχολούν τους μελετητές της ύστερης Αρχαιότητας και του Βυζαντίου ως προς τον τρόπο προσέγγισης των μετεωρολογικών μαρτυριών που προέρχονται από ιστορικά κείμενα, καθώς και του κλιματικού παράγοντα ως παράγοντα ιστορικής ερμηνείας και απόδειξης, επιχειρείται στο κεφ. Α.2.2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Η χρήση των πορισμάτων της Ιστορικής Κλιματολογίας από τον Ιστορικό

2.1. Το πρόβλημα της επίδρασης των κλιματικών μεταβολών στις κοινωνίες του παρελθόντος. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Το κλίμα αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα στην ισορροπία και εξέλιξη του φυσικού περιβάλλοντος και πέραν του αυτονόητου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει ως "κλειδί" για την κατανόηση των μηχανισμών οικολογικής ισορροπίας της Φύσης μέσα στη διαχρονική της εξέλιξη, η γνώση και η κατανόηση των διακυμάνσεων και μεταβολών του οδηγεί σε ασφαλέστερες προγνώσεις της μελλοντικής του εξέλιξης με απώτερο στόχο τη μεθοδική αντιμετώπιση των συνεπειών (οικονομικών, κοινωνικών κλπ.). Αλλά και εκτός από την πρόγνωση, η μελέτη του κλίματος του παρελθόντος είναι δυνατό να προσφέρει στον ιστορικό περισσότερο σύνθετες ερμηνείες όσον αφορά τις διαδικασίες μεταβολής και εξέλιξης στο ιστορικό γίγνεσθαι.

Το κλίμα, ως στοιχείο που μαζί με άλλα συνθέτει την ποικιλότητα του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ο άνθρωπος υπάρχει και δρα, σαφώς επηρέασε όχι μόνο ως φυσικογεωγραφικός παράγων τους τρόπους οργάνωσης και λειτουργίας των πρώιμων κοινωνιών στην ανθρωπολογική τους βάση, αλλά και τις διακυμάνσεις στην οικονομική βάση των κοινωνιών που έχουν ξεπεράσει το προϊστορικό και πρωτοϊστορικό στάδιο εξέλιξης. Είναι μια από τις πολλές και σύνθετες παραμέτρους, των οποίων η δράση επηρεάζει κατά τρόπο λιγότερο ή περισσότερο άμεσο ανάλογα με το επίπεδο εξέλιξης και οργάνωσης κάθε κοινωνίας, την οικονομική της βάση. Και ακριβώς επειδή είναι σύνθετη και μεταβλητή, είναι δύσκολο να διαπιστωθεί ο βαθμός στον οποίο οι κλιματικές μεταβολές επηρεάζουν τις ανθρώπινες κοινωνίες.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο περιγράφηκαν με κάθε δυνατή συντομία το αντικείμενο, οι στόχοι και οι μέθοδοι του ερευνητικού κλάδου που ασχολείται με τη μελέτη του παρελθόντος κλίματος μέσα από την έρευνα των γραπτών μαρτυριών και, παράλληλα, επισημάνθηκαν τα σημεία σύγκλισης αυτού του κλάδου με άλλους ερευνητικούς τομείς (δενδροχρονολογία, βιοκλιματολογία, γεωμορφολογία, ιζηματολογία κ.α). Η πρόοδος που σημείωσε έως σήμερα η ιστορικο-κλιματολογική έρευνα μέσα από τα πεδία της διεπιστημονικής συνεργασίας συνίσταται στο ότι:[1]

α) επέκτεινε και ανανέωσε τον μεθοδολογικό οπλισμό της μέσα από τη συνεργασία της με τους άλλους επιστημονικούς κλάδους συναφούς ενδιαφέροντος,[2]

β) πέτυχε την βελτίωση της ανάλυσης των δεδομένων της και την καλύτερη δυνατή οργάνωση και διαχείρισή τους σε χρονοσειρές.[3]

---

[1] Βλ. D. H. Fischer, "Climate and History: Priorities for Research", *JIH* 10 (1980) 821-830.

[2] Στις πρωτοποριακές εργασίες του γάλλου ιστορικού Le Roy Ladourie διαφαίνεται έντονα αυτό το στοιχείο της διεπιστημονικότητας (βλ. τίτλους στη Βιβλιογραφία).

[3] Σημαντική είναι η συμβολή των ηλεκτρονικών υπολογιστών στην επεξεργασία των στοιχείων. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της κωδικοποίησης ιστορικο-κλιματολογικών στοιχείων της πανευρωπαϊκής Βάσης Δεδομένων EURO-CLIMHIST. Βλ. H. Schüle & Ch. Pfister, "Coding proxy information for the EURO-CLIMHIST Data Base", στον τόμο: B. Frenzel (επιμ.), *European climate reconstructed from documentary data: methods and results*, [European Palaeoclimate and Man 2], Stuttgart-Jena-New York 1992, 235-262.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

γ) δημιούργησε μια παγκόσμια κλιματική χρονολογία, που εμπλουτίζεται συνεχώς με νέα δεδομένα, χρήσιμη όχι μόνο στους επιστήμονες της Φύσης, αλλά και στους ιστορικούς,

δ) προόδευσε, βασιζόμενη στις χρονοσειρές στοιχείων, ως προς την χαρτογράφηση της εποχικής κυκλοφορίας των κυκλώνων και αντικυκλώνων για ευρείες γεωγραφικές περιοχές και για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους στο παρελθόν,

ε) διευρυνε τα ενδιαφέροντά της πέραν από τα παραδοσιακά θέματα της θερμοκρασίας και της βροχής (π.χ. διακυμάνσεις πίεσης, ηλιακές καταιγίδες κ.α).

Το έργο όμως του ιστορικού δεν σταματά εδώ, δηλαδή στην εξεύρεση και τεκμηρίωση πρωτογενούς υλικού χρήσιμου για την έρευνα του φυσικού επιστήμονα-κλιματολόγου προκειμένου ο τελευταίος — και με τη βοήθεια ποσοτικών μεθόδων και δεδομένων — να ανασυστήσει μέσα από καμπύλες και διαγράμματα τις μεταβολές του κλίματος του παρελθόντος, μεταβολές που άφησαν τα ίχνη τους είτε στα κύτταρα των δακτυλίων του ξύλου, είτε στα βάθη των παγετώνων, είτε στα ιζήματα των λιμνών ή ακόμα και στις σελίδες παλιών χειρογράφων και βιβλίων με τη μορφή μαρτυριών για ακραία μετεωρολογικά επεισόδια που ερέθισαν τη φαντασία των ανθρώπων που τις απομνημόνευσαν. Η προσφορά του ιστορικού στην ίδια του την επιστήμη θα μπορούσε να θεωρηθεί ελλιπής αν άφηνε αχρησιμοποίητο τον πλούτο των πινάκων και των διαγραμμάτων που προέκυψαν ύστερα και από τη δική του σημαντική συμβολή στην ιστορικο-κλιματολογική έρευνα. Κάτι τέτοιο θα υποβίβαζε την επιστήμη της Ιστορίας σε *ancilla Climatologiae* και θα καταργούσε την αμοιβαιότητα που προϋποθέτει η πραγματική διεπιστημονική έρευνα.

Έτσι, η "αιχμή" της ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας έχει προσανατολισθεί την τελευταία ιδίως δεκαετία προς δύο κύριες κατευθύνσεις:

1. Στην τελειοποίηση της περιγραφικής ιστορίας του κλίματος. Κυριότεροι άξονες σ' αυτή την προοπτική είναι η οργάνωση και η περαιτέρω ενοποίηση των επιμέρους σειρών δεδομένων και η κάλυψη των σπουδαιοτέρων κενών τους.
2. Στη μελέτη των σχέσεων κλίματος και ιστορίας.

Αυτό το δεύτερο σημείο αποτελεί και τη συμβολή του ιστορικού στην ίδια του την επιστήμη. Παρακάτω συνοψίζονται τα σπουδαιότερα βήματα που έχουν γίνει ως σήμερα προς αυτή την κατεύθυνση και στη συνέχεια επικεντρώνεται το ενδιαφέρον ιδιαίτερα στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής κατά την περίοδο 300-1500 μ.Χ.

Η προσέγγιση του προβλήματος της επίδρασης του κλίματος στις ανθρώπινες κοινωνίες του παρελθόντος προϋποθέτει την διερεύνηση επιμέρους ζητημάτων που αφορούν:

1. στην ανασύσταση του κλίματος και των μεταβολών του σε δεδομένο γεωγραφικό χώρο και διάρκεια,
2. στην επισήμανση και μέτρηση της επίδρασης του κλίματος στα οικονομικά μεγέθη των κοινωνιών,
3. στη διαπίστωση της ικανότητας προσαρμογής των κοινωνιών στις κλιματικές μεταβολές και "πιέσεις" (climatic stress) και
4. στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι των κοινωνιών του παρελθόντος αντιλαμβάνονταν το κλίμα και τις μεταβολές του.[1]

[1] Βλ. Ingram κ.ά., Impact, 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αὐτό το μοντέλο προσεγγισης προϋποθέτει για την πλήρη ανάπτυξή του κατά το δυνατόν ολοκληρωμένα στοιχεία που θα ανταποκρίνονται στα δύο επίπεδα της έρευνας· τόσο στο κλιματολογικό όσο και στο κοινωνικο-ιστορικό. Ωστόσο οι δυσκολίες που σχετίζονται με τα είδη και την ποιότητα των δεδομένων καθ' εαυτών (κλιματολογικών, ιστορικο-κοινωνικών) και με τη μέθοδο προσέγγισης των επιμέρους προβλημάτων που ανακύπτουν στην προσπάθεια διασύνδεσης των διαφορετικών κατηγοριων δεδομένων, οδήγησαν τους ιστορικούς, γεωγράφους και αρχαιολόγους σε απόψεις αντικρουόμενες, όχι τόσο πάνω στο ζήτημα της αναγνώρισης του ρόλου που διαδραματίζει ο κλιματικός παράγων στο ανθρώπινο γίγνεσθαι — κατι τέτοιο είναι θεωρητικά και γενικά αποδεκτό —, αλλά στον ακριβή προσδιορισμό του βαθμού επίδρασης αυτού του παράγοντα στην κάθε περίπτωση.

Δύο είναι οι λόγοι για τους οποίους ο κλιματικός παράγων συνήθως παραμερίζεται από τους ιστορικούς ή συνεξετάζεται με σκεπτικισμό και μεγάλη προσοχή μεταξύ των παραμέτρων ιστορικής ερμηνείας· η υπερευαισθησία των ιστορικών απέναντι στα μονο-αιτιακά ερμηνευτικά σχήματα ιστορικής εξήγησης και το γεγονός ότι η συζήτηση πάνω στο ζήτημα αυτό εντοπίζεται περισσότερο στα πεδία των φυσικών επιστημών και όχι της ιστορικής έρευνας, καθιστώντας έτσι ριψοκίνδυνη κάθε προσπάθεια για διεπιστημονική επικοινωνία.[1]

Έτσι, η πλειονότητα των ιστορικών αρκείται είτε στο να αγνοεί τον παράγοντα κλίμα, είτε απλώς στο να αποδέχεται γενικά και αόριστα την επίδραση του κλιματικού παράγοντα σε οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη, παρά το γεγονός ότι η δράση βραχυχρόνιων και μεσοχρόνιων κλιματικών μεταβολές (δηλαδή σε κλίμακα εβδομάδων ή μηνών, ετών και σειράς ετών) είναι ευρύτερα αποδεκτή, καθώς επιδρούν άμεσα στις σοδειές και σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες και έχουν επίπτωση στις οικονομικές διακυμάνσεις της αντίστοιχης κλίμακας. Αντίθετα, οι μακροχρόνιες μεταβολές του κλίματος (σε κλίμακα εκατονταετίας) κρίνονται χωρίς ιστορικό ενδιαφέρον επειδή το κλίμα θεωρείται γενικά σταθερό στη διάρκεια των ιστορικών χρόνων και οι μακροχρόνιες μεταβολές του κλίματος φαίνεται ότι δεν υπήρξαν τόσο σοβαρές ώστε να αποτελέσουν σοβαρό παράγοντα στις διαδικασίες οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής. Επίσης, η έλλειψη επαρκών πληροφοριών σχετικά με το κλίμα του παρελθόντος και η ατελής γνώση και κατανόηση των σύνθετων διαδικασιών αλληλεπίδρασης κλίματος-ιστορίας αποκλείει κάθε σοβαρή προσέγγιση του ζητήματος.

Το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι εάν παράγματι το κλίμα ασκεί επίδραση στην εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών, αλλά ο βαθμός και η σημασία αυτής της επίδρασης. Για τη διερεύνηση αυτού του προβλήματος, εκτός από επαρκή δεδομένα, κλιματικά και κοινωνικο-οικονομικά, απαιτείται και η συγκρότηση "μοντέλων"[2] συλλογιστικής που θα συνδέουν και θα ερμηνεύουν αιτιακά τα δεδομένα και των δύο επιπέδων (Κλίμα - Κοινωνία). Ένα απλό τέτοιο μοντέλο που χρησιμοποιείται στις

[1] Βλ. J. L. Anderson, "Climate and the historians", στον τόμο: A. B. Pittock κ.ά. (επιμ.) *Climatic Change and Variability. A Southern Perspective*, Cambridge Univ. Press, Cambridge-London-New York-Melbourne 1978, 310-316, εδώ 310, καθώς και M. de la Soudière, "Revisiter la météo", *Études Rurales* 118-119 (1990), 9-29, εδώ 10-13.

[2] Με τον όρο "μοντέλο" εννοείται η θεωρητική κατασκευή που πλάθει ο ιστορικός με στόχο να συσχετίσει τα ερωτήματα που θέτει και προσπαθεί να απαντήσει μέσα από την έρευνα του, με τις πληροφορίες, δηλαδή το ιστορικό υλικό που συγκεντρώνει και χρησιμοποιεί. Μια τέτοια δια-σύνδεση ερωτημάτων και πληροφοριών προϋποθέτει τον καθορισμό του πλέγματος όλων των μεταβλητών που επηρεάζουν το υπό εξέταση ιστορικό ζήτημα, καθώς και τους τρόπους επίδρασης αυτών των μεταβλητών. Για την έννοια του "μοντέλου" στην ποσοτική ιστορία βλ. R. Floud, *An Introduction to Quantitative Methods for Historians*, Princeton Univ. Press 1973, 159.

περισσότερες μελέτες αυτού του τύπου παριστανεται σχηματικά στον πινακα ΙΙ. Ωστόσο, η πρακτική αξία αυτού του μοντέλου πρεπει να θεωρείται περιορισμένη. Παρ' όλο που το μοντέλο αυτό περιλαμβάνει τους έμμεσους και πολύπλοκους συσχετισμους μεταξύ κλίματος και κοινωνικο-οικονομικών μεγεθών, δεν περιέχει το πλήθος των ανεξαρτητων μη-κλιματικών μεταβλητών οι οποίες, εκτός από αυτές που συνδεονται με το κλίμα, επηρεάζουν τις διάφορες κατηγορίες ανθρώπινης δραστηριοτητας, ούτε και καθορίζει με λεπτομέρεια ποιές κλιματικές μεταβλητές παίζουν αποφασιστικό ρολο σε κάθε δραστηριότητα.[1]

Έτσι, ξεκινώντας από τα είδη των κλιματικών επιδράσεων, πρέπει να διαχωρίσει κανείς τις συνέπειες των ξαφνικών καταστροφών (θεομηνιών) ή των απότομων κλιματικών διακυμάνσεων (φαινομένων μέσης διάρκειας) από τις επιδράσεις των αργών και σταδιακών μεταβολών των κλιματικών συστημάτων (μακροχρόνιων μεταβολών).

Από την άλλη μεριά, η σχέση που συνδέει το κλίμα με τη γεωργική παραγωγή δεν είναι γραμμική. Εξαρτάται από το είδος της παραγωγής (ποικιλίες προϊόντων), και επομένως τη διαφορετική αντίδραση κάθε καλλιέργειας στις μεταβολές της θερμοκρασίας και της υγρασίας, καθώς και από εξω-κλιματικούς παράγοντες (ποιότητα των εδαφών, είδη των καλλιεργητικών μεθόδων, επίπεδο της αγροτικής τεχνολογίας, ασθένειες των φυτών κλπ.).[2] Όλοι αυτοί είναι παράγοντες οι οποίοι συνεπιδρούν μαζί με τη διάρκεια των καλλιεργητικών περιόδων, τις ημερομηνίες συγκομιδής ή τις διακυμάνσεις στα μεγέθη της συγκομιδής και διαμορφώνουν το επίπεδο της γεωργικής παραγωγής.

Η διερεύνηση των επιδράσεων των κλιματικών μεταβολών στο 2ο και 3ο επίπεδο (σύμφωνα με τον πίνακα ΙΙ) παρουσιάζει ακόμα μεγαλύτερες δυσκολίες, καθώς το πλήθος των ανεξάρτητων μη-κλιματικών παραμέτρων που υπεισέρχονται είναι μεγάλο, καθιστώντας έτσι το πλέγμα των σχέσεων των επιμέρους μεγεθών πολυσύνθετο και, κατά συνέπεια, την έρευνα πολυεπίπεδη. Για παράδειγμα, η ανίχνευση των κλιματικών επιδράσεων στην οικιστική ανάπτυξη πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη τόσο τις επιδράσεις των ξαφνικών καταστροφών, όσο και των μακροχρόνιων μεταβολών στην εγκατάσταση, καθώς και τις διαφορές του τρόπου αντίδρασης ανάμεσα στους πληθυσμούς των αστικών κέντρων και του αγροτικού χώρου μπροστά σε τέτοιου είδους μεταβολές. Από την άλλη μεριά, η μεταβολή των αντιδράσεων με την πάροδο του χρόνου και την ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων και η ανίχνευση εξω-κλιματικών παραγόντων, οι οποίοι επιδρούν στη μετανάστευση, είναι προβλήματα που επηρεάζονται αμεσότερα από την κρατική πολιτική παρά από τις μετεωρολογικές συνθήκες.

[1] Βλ. Ingram κ.ά., Impact, 21.

[2] Βλ. B. H. Slicher van Bath, "Le climat et les récoltes en haut Moyen Age", όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πίνακας ΙΙ.

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ ΣΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

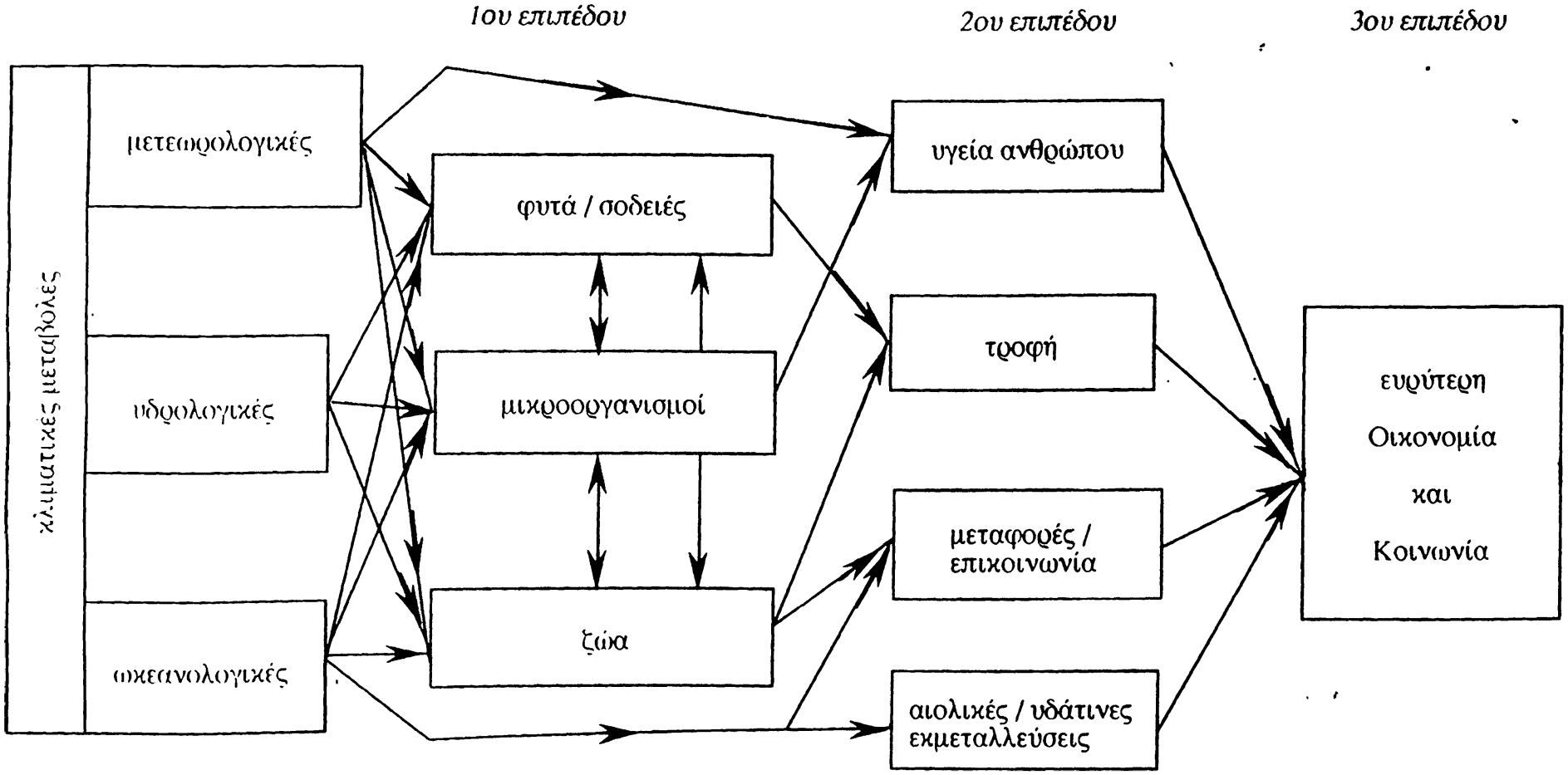

Πηγή: M.J.Ingram, G.Farmer, T.M.L.Wigley, "Past climates and their impact on Man: a review", στον τόμο: T.M.L.Wigley, M.J.Ingram, G.Farmer (εκδ.) *Climate and History*, Cambridge 1981, 1-50, ειδ. 21.

Οι δημογραφικές επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών συνδέονται με τη συχνότητα εκδήλωσης ασθενειών και επιδημιών και, συνεπώς, με τη θνησιμότητα και γονιμότητα. Εκτός από τις περιπτώσεις ξαφνικών φυσικών καταστροφών (π.χ. πλημμύρες), οι οποίες είναι δυνατό να επιφέρουν ξαφνικούς θανάτους — χωρίς όμως τέτοιου είδους φαινόμενα να είναι σε θέση να επηρεάσουν τους δείκτες θνησιμότητας — η άμεση επίδραση των μετεωρολογικών συνθηκών στη διαμόρφωση του ύψους της γεωργικής παραγωγής (και συνεπώς του ύψους των τιμών και των κρίσεων διατροφής), αλλά και στην επιβίωση των κοπαδιών και την επενέργεια/εξάπλωση παθογόνων μικροβίων επηρεάζει με τρόπο έμμεσο τους παραπάνω δημογραφικούς δείκτες. Ομως το πλήθος των άλλων μη-κλιματικών (πολιτικών, οικονομικών κλπ.) παραγόντων, που επίσης μπορούν να συμπράξουν στη διακύμανση των δεικτών, είναι μεγάλο.

Η ανίχνευση των επιδράσεων των κλιματικών μεταβολών στους θεσμούς και τις οικονομικές σχέσεις είναι ακόμα πιο προβληματική. Αν και πολιτικές κρίσεις και επαναστάσεις, μεταναστεύσεις και μετακινήσεις συνόρων, ανάπτυξη νέων πολιτικών δυνάμεων (προς αντιμετώπιση νέων συνθηκών που δημιουργούνται), δημιουργία νέων μορφών οικονομικής ανάπτυξης και εκβιομηχάνισης μέσω της ανάγκης ανακατανομής των πόρων, αστικοποίηση και αστυφιλία, καθώς και μεταβολές στην παροχή κοινωνικής πρόνοιας, είναι φαινόμενα που δυνητικά επηρεάζονται — έμμεσα βέβαια — και από τυχόν κλιματικές μεταβολές, η επίδραση αυτή είναι σχεδόν αδύνατο να μετρηθεί. Οι πολιτικές αποφάσεις για την πρακτική αντιμετώπιση των συνεπειών των κλιματικών μεταβολών διαμορφώνονται με βάση την οξύτητα, τη διάρκεια ή το είδος της κλιματικής μεταβολής (π.χ. με διαφορετικό τρόπο ενεργοποιούν τα κέντρα λήψης αποφάσεων οι μεταβολές προς το ψυχρό / το θερμό / το ξηρό / το υγρό), ενώ οι τρόποι αντίδρασης παραλλάσσουν ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή και την χρονική περίοδο.

Αντίθετα, ευκολότερα ανιχνεύσιμες είναι οι επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών στις συλλογικές νοοτροπίες. Τα διάφορα είδη των κλιματικών μεταβολών μπορούν με διαφορετικό τρόπο να κάνουν τους ανθρώπους ευαίσθητους στις μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος. Όταν οι άνθρωποι αναφέρονται στον καιρό και το κλίμα, θεωρούν ότι αυτά τους επηρεάζουν προκαλώντας αισιόδοξη ή απαισιόδοξη συμπεριφορά και στάση ζωής. Εξάλλου οι αντιδράσεις διαφέρουν και μεταβάλλονται ανάλογα με τη γεωγραφία ενός τόπου και με την πάροδο του χρόνου.

Ο παραπάνω προβληματισμός[1] αφορά κατά βάση τις επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών σε μετα-μεσαιωνικές (βιομηχανικές) κοινωνίες, στις οποίες το πλέγμα των οικονομικών και κοινωνικών δομών είναι ιδιαίτερα σύνθετο, με αποτέλεσμα οι συσχετισμοί ανάμεσα στα φαινόμενα της φύσης και τα φαινόμενα του κοινωνικού γίγνεσθαι να είναι όλο και λιγότερο άμεσοι. Προβληματισμό πάνω σε παρόμοιες βάσεις μπορεί να θέσει ο ερευνητής — λαμβάνοντας υπ' όψη τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές δομές της εποχής — όταν επιχειρεί ανάλογες μελέτες και σε απώτερες ιστορικές περιόδους. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε είναι ότι κάθε προσπάθεια εξεύρεσης γραμμικών και απλουστευτικών συσχετίσεων ανάμεσα στις κλιματικές μεταβλητές και τα οικονομικο-κοινωνικά μεγέθη (τη στιγμή μάλιστα που η σχέση ανάμεσα στο κλίμα και τις

[1] Για την παραπάνω προβληματική πρβλ. Ingram κ.ά., **Impact**, 21-44 και Th. Rabb, "Climate and Society: a Research Agenda", στον τόμο: R.S.Chen-E.Boulding-S.H.Schneider (επιμ.), *Social Science Research and Climate Change: an Interdisciplinary Appraisal*, Dordrecht 1983, 62-76.

ανθρώπινες δραστηριότητες είναι από μόνη της ιδιαίτερα σύνθετη) αποδεικνύεται περιορισμένης αξίας. Και είναι φανερό πως όσο πιο έμμεσος είναι ο τρόπος με τον οποίο επιδρά ο κλιματικός παράγων σε κάποια ανθρώπινη δραστηριότητα, τόσο μεγαλύτερο είναι το πλήθος των μη-κλιματικών παραμέτρων που υπεισέρχονται και επηρεάζουν τις αντιδράσεις της κοινωνίας που υφίσταται τη δράση του κλιματικού παράγοντα.

Επομένως, η δυνατότητα κατασκευής ενός ικανοποιητικού μοντέλου έρευνας των σχέσεων κλίματος και οικονομικο-κοινωνικών μεγεθών εξαρτάται από τους εξής παράγοντες:

α) Το πλήθος των οικονομικο-κοινωνικών παραμέτρων που μια τέτοια έρευνα περιλαμβάνει.

β) Επιδράσεις του κλίματος πρώτης και δεύτερης τάξεως, δηλαδή στο οικολογικό περιβάλλον του ανθρώπου, τη βιόσφαιρα, και στα οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη που επηρεάζονται άμεσα από αυτό (βλ. πίνακα ΙΙ), μπορούν να διαπιστωθούν ευκολότερα απ' ό,τι οι έμμεσες επιδράσεις σε ανθρώπινες δραστηριότητες τρίτης τάξεως.

γ) Η γεωγραφική κλίμακα της έρευνας επηρεάζει το μέγεθος των προβλημάτων που θα προκύψουν. Γενικά είναι ευκολότερη η ανακάλυψη των επιδράσεων του κλίματος για μικρές περιοχές απ' ό,τι για ολόκληρες χώρες ή ηπείρους.

δ) Η διερεύνηση των επιδράσεων που προέρχονται από βραχυχρόνιες κλιματικές διακυμάνσεις είναι ευκολότερη απ' ότι ο αντίστοιχος προσδιορισμός στη μακρά διάρκεια, δεδομένου ότι οι κοινωνίες προσαρμόζονται και αντιμετωπίζουν δυναμικά με την τεχνολογική τους πρόοδο και τις αλλαγές στις δομές της οικονομίας τους τις επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών στη μεγάλη κλίμακα χρόνου.[1]

[1] Πρόκειται για το κλασικό συμπέρασμα του Le Roy Ladurie: *«In the short or relatively short term (on an intradecennary, decennary, and in certain cases interdecennary scale), agricultural history is vulnerable to the caprices of meteorology which produce bad harvests and used to produce food crises. But in the long term the human consequences of climate seems to be slight, perhaps negligible, and certainly difficult to detect.»*. Βλ. Le Roy Ladurie, History of Climate, 119. Πρβλ. επίσης J. de Vries, "Measuring the Impact of Climate on History: The Search of Appropriate Methodologies", *JIH* 10 (1980) 599-630, εδώ 624-625. Εξαίρεση σ' αυτόν τον κανόνα αποτελούν οι λεγόμενες marginal societies, δηλαδή οι κοινότητες των ορεινών και άγονων περιοχών (ιδιαίτερα έχουν μελετηθεί τέτοιες περιοχές της Αγγλίας και της Νότιας Σκωτίας) που στηρίζουν την οριακή επιβίωσή τους σε μονοκαλλιέργειες και άλλες αγροτικές δραστηριότητες στενά εξαρτημένες από τις κλιματικές διακυμάνσεις. Βλ. το βασικό έργο του M.L.Parry, *Climatic Change, Agriculture and Settlement*, Folkestone Dawson 1978.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

2.2. Ιστορική κλιματολογία και ιστορική έρευνα για τον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου 4ος-15ος αι. μ.Χ.

Μέσα από το πρίσμα που συνθέτει η ανάλυση των μεθοδολογικών προϋποθέσεων που πρέπει να συντρέχουν για μια θεωρητικά — αλλά και με βάση το ιστορικο υλικο — τεκμηριωμένη προσεγγιση των σχέσεων "Κλίματος - Ανθρώπινης Κοινωνίας", επιχειρείται εδώ μια επισκόπηση της πιο πρόσφατης ιστορικής, αρχαιολογικής και παλαιοκλιματολογικής βιβλιογραφιας που ασχολείται με τη μελέτη των βυζαντινών πηγων και την έρευνα των προβλημάτων που αφορούν στη ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας — από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου έως την άλωση της Κωνσταντινουπολης και σε γεωγραφική κλίμακα ανάλογη μ' αυτην στην οποία η αυτοκρατορία αναπτύχθηκε και επεκτάθηκε — σε συσχετισμό με προβλήματα που άμεσα η εμμεσα σχετίζονται με την ιστορία του κλίματος, τα μετεωρολογικά φαινόμενα και την αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος την εποχή εκείνη. Στόχος είναι αφενός η σκιαγράφηση του ρόλου που εμφανίζονται να παίζουν τελικά στη βυζαντινολογική βιβλιογραφία οι μαρτυρίες των βυζαντινών κειμένων σχετικά με το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα, αφετέρου η διερεύνηση των ιστοριογραφικών τάσεων που αναπτύσσονται γύρω από ζητήματα που αφορούν στη χρήση του κλιματικού παράγοντα ως ερμηνευτικού "κλειδιού" με σκοπό την απάντηση κρίσιμων συχνά ιστορικών ερωτημάτων για το χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής κατά τη βυζαντινή εποχή.

Ξεκινώντας από τη σημασία που μέχρι σήμερα έχει αποδοθεί από τους ερευνητές του Βυζαντίου στις μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών σχετικά με μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα — ιδιαίτερα στο μέτρο που αυτές θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν την ιστορικο-κλιματολογική έρευνα — αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή υπήρξε μικρή. Ο όποιος προβληματισμός αναπτύσσεται γύρω από τέτοιου είδους θέματα σπάνια είναι ως προς τη μεθοδολογία του διεπιστημονικός και δεν αποσκοπεί στην πλήρη εκμετάλλευση του σχετικού υλικού που οι πηγές θα μπορούσαν να προσφέρουν, παρ' όλο που μαρτυρίες για φυσικά φαινόμενα (μαζί και μετεωρολογικά) είναι δυνατό να συναντήσει κανείς σε αρκετές ιστορικές μονογραφίες και άρθρα.[1]

Έτσι, ως προς τη συγκέντρωση ενός τέτοιου υλικού καμία συστηματική προσπάθεια με προδιαγεγραμμένο στόχο την ανασύσταση της ιστορίας του κλίματος την εποχή του Βυζαντίου δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα.[2] Τις περισσότερες παραπομπές σε χωρία με ιστορικο-κλιματολογικό ενδιαφέρον μπορεί να συναντήσει κανείς στο δίτομο μνημειώδες έργο του Eduard de Muralt για τη βυζαντινή χρονογραφία. Ο Muralt παραθέτοντας σε χρονολογική σειρά τα γεγονότα της βυζαντινής ιστορίας

[1] Χαρακτηριστική είναι η μικρή σημασία που δίνεται στο ζήτημα της μεταβολής του μεσογειακού κλίματος κατά τους ιστορικούς χρόνους στο πρόσφατο σχετικό με το κλίμα εγκυκλοπαιδικό λήμμα του Oxford Dictionary of Byzantium, παρ' όλο που η βιβλιογραφία που υπάρχει για το ζήτημα είναι εκτενής (βλ. πιο κάτω) και ο προβληματισμός έντονος. Βλ. O D B, 472, λήμμα "Climate".

[2] Αντίθετα, για την περίοδο της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας το σχετικό υλικό έχει προσεχθεί περισσότερο από τους ερευνητές. Πρβλ. παραδειγματικά στο λήμμα "Winde" της Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaften (H.Gundel, P W R E, τ.XVI, 2265-2280) τον χρονολογικό κατάλογο καταιγίδων και ναυαγίων που σημειώθηκαν εξαιτίας κακοκαιρίας από τον 8ο π.Χ. έως τον 6ο μ.Χ. αι. στη Μεσόγειο με βάση τις αρχαίες πηγές. Επίσης τις ειδικές εργασίες των R. Frei-Stolba, "Klimadaten aus der römischer Republik", *Museum Helveticum* 44 (1987) 101-117 και G. Panessa, *Fonti Greche e Latine per la storia dell'ambiente e del clima nel mondo Greco*, Scuola Normale Superiora, 2 τ., Pisa 1991.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

με βάση τις σχετικές μαρτυρίες των ιστοριογραφικών κυρίως κειμένων, αναφέρει περιστασιακά και παραπομπές χωρίων σε λιμούς, πλημμυρες, βαρυχειμωνιές και άλλα φυσικά φαινόμενα.[1] O R.H.Dolley[2] παρουσίασε δύο ναυτικά μετεωρολογικά καλενδάρια «*Τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ τῶν Κιβυρραιωτῶν περὶ τῶν παρατηρουμένων ἀστέρων...τῶν ποιούντων ζάλας καὶ ταραχὰς ἐν θαλάσσῃ*» (του β΄ μισού του 10ου αι.),[3] ενώ ο G.Casanova[4] παρέθεσε μαρτυρίες από πατύρους του 4ου-7ου αι. σχετικά με "λοιμούς" και "λιμούς", αναφέροντας συχνά και την τυχόν κλιματική τους αιτία και συσχετίζοντας αρκετές αναφορές με χωρία από τις βυζαντινές αγιολογικές και ιστοριογραφικές πηγές. H Evelyne Patlagean,[5] αναφερόμενη στη θνησιμότητα και νοσηρότητα (mortalité et morbidité) ως παράγοντες δημογραφικής διακύμανσης κατά την εποχή του πρώιμου Βυζαντίου (4ος-7ος αι.), έκανε μια προσπάθεια συστηματικής αναφοράς στα μετεωρολογικά-κλιματικά επεισόδια (η εκτενέστερη που διαθέτει η νεότερη βυζαντινολογική βιβλιογραφία) αυτής της περιόδου, εστιάζοντας το ενδιαφέρον της γύρω από τις συνέπειές τους στην αγροτική παραγωγή και τις δημογραφικές επιπτώσεις.

Κύκλοι ιστορικών κειμένων από όμορους προς τον βυζαντινό ιστορικο-γεωγραφικούς χώρους έτυχαν μεγαλύτερης προσοχής από τους μελετητές. Οι P.Cernovodeanu και P.Binder[6] παρουσίασαν πορίσματα από ιστορικο-κλιματολογικές έρευνες στις ρουμανικές ιστορικές πηγές, ενώ ο D.Sperber μελέτησε διεξοδικά τις αναφορές κειμένων της εβραϊκής φιλολογίας σχετικά με το κλίμα της Παλαιστίνης την εποχή της ύστερης Ρωμαιοκρατίας (3ος-5ος αι.), κάνοντας συχνά συσχετισμούς με αναφορές στις βυζαντινές πηγές του 4ου αι.[7] Αραβικές χρονογραφίες (9ος-19ος αι.) έχουν συστηματικά μελετηθεί ως προς τις ιστορικο-κλιματολογικές πληροφορίες που περιέχουν, με στόχο την αναπαράσταση του κλίματος της Μέσης Ανατολής (Ιράκ, Συρία-Παλαιστίνη, Αίγυπτος). Η μελέτη αυτή ολοκληρώθηκε στο Πανεπιστήμιο του Münster (Γερμανία) υπό την εποπτεία του αραβολόγου καθηγητή Heinz Grotzfeld.[8] Μόνο τα τελευταία χρόνια, στα πλαίσια ενός "ανοίγματος" των επιστημονικών συνόρων σε μορφές διεπιστημονικής

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1 & 2. Οι αναφορές του Muralt σε μετεωρολογικά φαινόμενα ή λιμούς με βάση τις μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών που χρησιμοποίησε, υπάρχουν στις παραπομπές του *corpus* (κεφ. Β2). Από την συνολική εξέταση του υλικού του Muralt διαπιστώνονται όχι μόνο μεγάλα κενά, τα οποία συμπληρώνονται από τις μαρτυρίες των αγιολογικών κειμένων, αλλά και σε αρκετές περιπτώσεις λάθη στη χρονολόγηση.

[2] Πρόκειται για κείμενα εκδεδομένα από τον Σπυρίδωνα Λάμπρο [*Νέος Ελληνομνήμων* 9 (1912) 162-172]. Βλ. R.H.Dolley, "Meteorology in the Byzantine Navy", *Mariner's Mirror* 37 (1951) 5-16.

[3] Τα κείμενα προέρχονται από τον κώδικα Venet.Marc. 335, φ. 420r — 423v.

[4] G.Casanova, "Epidemie e fame nella documentazione greca d'Egitto", *Aegyptus* 64 (1984) 163-201.

[5] Patlagean, Pauvreté 74-92.

[6] Βλ. P.Cernovodeanu-P.Binder, "Repéres à une histoire de la climatologie Roumaine", *Revue Roumain d'Histoire* 19 (1980) 267-275, όπου αναφορές σε συστηματικές συλλογές μετεωρολογικών μαρτυριών για την περιοχή της Ρουμανίας από το Μεσαίωνα έως το 1850.

[7] Βλ. D.Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine" *JESHO* 17(3) (1974) 272-298, όπου και παραπομπές και σε βυζαντινές πηγές του 4ου αι. (βλ. και υποσημειώσεις στο *corpus* των μαρτυριών κεφ. Β2). Βλ. επίσης του ιδίου, "Aspects of Agrarian Life in Roman Palestine I: Agricultural Decline in Palestine during the Later Principate", στον τόμο: H.Temporini-W.Haase (επιμ.), *Aufstieg und Untergang der Römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der Neueren Forschung*, τ. II.8, Berlin-New York 1977, 397-443.

[8] Για τα πορίσματα βλ. H.Grotzfeld, "Klimageschichte des Vorderen Orients 800-1800 A.D. nach arabischen Quellen", *Würzburger Geographische Arbeiten* 80 (1991) 21-43.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

συνεργασιας, αλλα και λογω της αυξανομενης ανησυχιας της επιστημονικης κοινοτητας εμπρος στα ολο και πιο κρισιμα περιβαλλοντικα προβλήματα, εχει εξαρθει η ανάγκη υπαρξης μιας συστηματικης συλλογης των κλιματολογικων και μετεωρολογικων μαρτυριων από τις βυζαντινές πηγές.[1]

Αντιθετα, αποσπασματικές αναφορές σε μαρτυρίες βυζαντινών πηγών σχετικά με φυσικα φαινομενα η θεομηνίες (σεισμούς, εκλείψεις, μετεωρολογικά φαινόμενα, λιμούς, επιδημιες κλπ.) συναντά κανείς σε πολλές μελέτες και άρθρα των οποίων το αντικείμενο διατραγμάτευσης έχει μικρότερη η μεγαλύτερη σχέση με τέτοιου είδους συμβάντα. Παλαιοτερα, ο E. Stein στο ογκωδες δίτομο έργο του για την εξέλιξη του βυζαντινού κρατικού μηχανισμού κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο (3ος-6ος αι.)[2] αναφέρει διασπαρτα μαρτυρίες των πηγών για φυσικά φαινόμενα (ιδιαίτερα σεισμους και λιμούς), εξετάζοντας τις δημογραφικές και οικονομικές επιπτώσεις των φυσικων αυτων καταστροφών. Γενικά, στη νεότερη βυζαντινολογική βιβλιογραφία, το ζήτημα των σχετικών με τα φυσικά φαινόμενα περιγραφών κατέχει θέση περιθωριακή. Μαρτυρίες τέτοιου είδους χρησιμοποιούνται συνήθως για την τεκμηρίωση της επιχειρηματολογίας και την ιστορική απόδειξη προκειμένου να τονισθεί ο ρόλος που τα φυσικά φαινόμενα διαδραμάτισαν κυρίως στις πολιτικο-οικονομικές εξελίξεις.[3] Σε αρκετές εξειδικευμένες ιστορικο-γεωγραφικές μελέτες

---

[1] Βλ. B. Croke, "Climatology and Byzantine Studies", ανακοίνωση στο Συνέδριο: *Byzantium's Present and Future*, Australian Association for Byzantine Studies, 6th Conference, (Sydney 14-16 July 1989), του ιδιου, "Climatic Change in Antiquity", *Ancient History* 20 (1990) 168-175, A. Avramea, "La géographie historique du monde byzantin bilan de directions et nouvelles dimensions", *XVIIIth International Congress of Byzntine Studies*, Major Papers, Moscow 1991, 314-324, εδώ 316-317, καθώς και I. Τελέλης, Ε. Χρυσός, Δ. Μεταξάς, "Οι μαρτυρίες των βυζαντινών πηγων για τον βαρύ χειμωνα του έτους 763/4 μ.Χ.", *Δωδώνη* 18/1 (1989) 105-127, I. Telelis, E. Chrysos, "The Byzantine sources as documentary evidence for the reconstruction of historical climate", στον τόμο: B. Frenzel (επιμ.), *European climate reconstructed from documentary data: methods and results*, [European Palaeoclimate and Man 2], Stuttgart-Jena-New York 1992, 17-31, εδώ 18-19 και I. Telelis, "The great climatic risks of the past: The drought described by Byzantine sources (4th-6th cent. A.D.)", *Proceedings of SEP Pollution Meeting in Padova, Italy, 29. 3.-2. 4. 1992*, Padova 1992, 289-301.

[2] Βλ. Stein, Bas-Empire. Οι αναφορές του Stein σε μετεωρολογικά φαινόμενα ή λιμούς με βάση τις μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών υπάρχουν στις παραπομπές του *corpus* (κεφ. Β2).

[3] Βλ. ενδεικτικά: A. A. Vasiliev, *Justin the first. An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, [Dumbarton Oaks Studies 1] Cambridge (Mass.) 1950, 344-353. J. L. Teall, "The grain supply of the Byzantine Empire 330-1025", *DOP* 13 (1959) 87-139, εδώ 103&107. G. Downey, *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton 1961, ³1974, 334, 336, 354, 336, 365, 383, 419, 420, 456, 514. J. B. Segal, *Edessa "the blessed city"*, Oxford 1970, 155-156. J. W. Nesbitt, *Mechanisms of Agricultural Production on Estates of the Byzantine Praktika*, Ph.D. Thesis, Univ. Wisconsin 1972, 5-16, όπου αποσπασματικές αναφορές μαρτυριών για την περιγραφή ακραίων κλιματικών καταστάσεων που επηρέαζαν την γεωργική παραγωγή της Μακεδονίας κατά τον 12-13 αι. H. Leclainche, "Crisis économiques à Édesse (496-506) d'apres la chronique du pseudo Josué le Stylite", *Pallas* 27 (1980) 89-100. O W. Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989, 175-188, ανάμεσα στους παράγοντες που επηρέασαν την αστική ζωή των μικρασιατικών πόλεων τον 7ο και 8ο αι. παρουσιάζει και τους φυσικούς (φυσικές καταστροφές από σεισμούς, επιδημίες, λιμούς, μετεωρολογικές ανωμαλίες κ.α.) και αναφέρει — χωρίς συστηματικό τρόπο — σποραδικές μαρτυρίες βυζαντινών χρονογράφων για ανάλογα φαινόμενα. J. Durliat, *De la ville antique à la ville byzantine. Le problème des subsistances*, [Collection de l'École Française de Rome 136] Rome 1990, 354-361, 365-375, 378-386, 390-397, 407-418, όπου γίνεται εμπεριστατωμένη παράθεση μαρτυριών κυρίως σχετικά με φαινόμενα που συνδέονται με τη δράση λιμών. Kaplan, Hommes et la terre, 15&24, όπου επιστρατεύονται χωρία κυρίως από το Βίο του Αγίου Θεοδώρου Συκεώτου και του Ψευδο-Ιησού του Στυλίτη, για την ερμηνεία της δράσης του κλιματικού παράγοντα στη διαμόρφωση της γεωργικής παραγωγής, ενώ γίνεται εκτενέστερη αναφορά και σε μεμονωμένα κλιματικά επεισόδια (πχ. χειμώνας του 928). Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, *Σεισμοί στο Βυζάντιο από τον 13ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Ιστορική εξέταση*, [περιοδικό "Παρουσία" - παράρτημα αρ.24] Αθήνα 1993, όπου

συναντᾶ κανεις συχνα περιγραφες είτε γενικά του κλίματος, είτε ακραιων μετεωρολογικών συμβάντων για συγκεκριμένες γεωγραφικές ενότητες ή πόλεις.[1]

Σε αντιθεση με την αποσπασματικότητα που διακρίνει τις μελέτες που προαναφερθηκαν ως προς την ανάλυση μετεωρολογικών μαρτυριων από τις βυζαντινες πηγες, ζητήματα που αφορούν στην επιδραση των φυσικών φαινομένων στη συνειδηση του βυζαντινου ανθρώπου έχουν αναλυθεί με πιο συστηματικό τρόπο. Η φιλολογικη αξία και η ιδεολογική σημασία τους, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή κυρίως μέσα απο τα ιστορικά και χρονογραφικά κείμενα, έχει σχολιασθεί γενικά από τον Herbert Hunger.[2] Ο εσχατολογικός χαρακτήρας των περιγραφών που αφορούν φυσικες καταστροφές, καθώς και οι παγανιστικές και δεισιδαιμονικές δοξασίες με τις οποίες ο βυζαντινός άνθρωπος επένδυε τα φυσικά φαινόμενα έχουν από νωρίς απασχολήσει την έρευνα. Τις εσχατολογικές δοξασίες των βυζαντινών ιστορικών έχει αναλύσει ο Paul Alexander,[3] ενώ οι αστρο-μετεωρολογικές δοξασίες και ο δεισιδαιμονικός τρόπος πρόσληψης των φυσικών και μετεωρολογικών φαινομένων μελετήθηκαν από το Νικόλαο Πολίτη και τον Φαίδωνα Κουκουλέ.[4]

συστηματικά παρουσιάζονται και αναλύονται οι μαρτυρίες των πηγών για τη σεισμική δράση μεταξύ 13ου και 15ου αι. στο Βυζάντιο και παράλληλα θίγονται θέματα δεισιδαιμονικών αντιλήψεων σε σχέση με τα φυσικά φαινόμενα.

[1]Πχ. το κλίμα της Κωνσταντινούπολης και του Βοσπόρου μέσα από χωρία βυζαντινών συγγραφέων περιγράφηκε ήδη από τον 19ο αι. Βλ. Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Η Κωνσταντινούπολις*, Αθῆναι 1851, τ.Α΄, 22-30 και Tchichatchef, Le Bospore, 259-318. Για τη Βόρεια Αφρική βλ. H. Leiter, *Die Frage der Klimaänderung während geschichtlicher Zeit in Nord Africa*, [Abhandlungen der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien Bd. 8 No1], Wien 1909 και S. Gsell, *Histoire Ancienne de l'Afrique du Nord, τ.1: Les conditions du développement historique, les temps primitifs, la colonisation phénicienne et l'empire de Carthage*, Paris 1913, 56-99. Για την Αντιόχεια βλ. G. Downey, όπ.π., 15-23 και για την περιοχή της Ροδόπης τον 13ο-15ο αι. βλ. C. Asdracha, *La region des Rhodopes aux XIIIe et XIVe s. Étude de Geographie Historique*, [Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 49], Athen 1976, 18-23.

[2]Βλ. Hunger 1, 252, 262, 268-270, όπου και παραπομπές σε σχετικά χωρία βυζαντινών χρονογράφων. Βλ. παράλληλα ειδικότερες μελέτες των: W. F. Tucker, "Natural disasters and the peasantry in Mamluk Egypt", *JESHO* 24 (1981) 215-224. R. F. Newbold, "The reporting of earthquakes, fires, and floods by ancient historians", *Proceedings of the African Classical Associations, Salisbbury, Zimbabwe*, 16 (1982) 28-36. A. Kazhdan-S. Franklin, *Studies on the Byzantine Literature of the Eleventh and Twelfth centuries*, Cambridge Univ. Press 1984, 263-278, όπου αποσπασματικές αναφορές σε φυσικά φαινόμενα για την τεκμηρίωση παρατηρήσεων που αφορούν τον φιλολογικό τόπο: "το πλοίο στην ταραγμένη θάλασσα" στη βυζαντινή λογοτεχνία του 11-12ου αι. J. W. Leopold, "Consolando per edicta : Cassiodorus Variae 4.50 and the imperial consolations for natural catastrophes", *Latomus* 45 (1986) 816-836, όπου και ανάλυση της αντίδρασης των ρωμαίων και βυζαντινών αυτοκρατόρων εμπρός σε φυσικές καταστροφές και στον κίνδυνο διατάραξης της εγκόσμιας τάξης μέσω της δεισιδαιμονικής πρόσληψής τους από το λαό. Δ. Νασταάσε, "Καθημερινή ζωή, θεοσημίες και πολιτική ιδεολογία στην μεσαιωνική νοτιο-ανατολική Ευρώπη", *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συμποσίου «Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο»*, Αθήνα 15-17 Σεπτ. 1988, Αθήνα 1989, 623-628, εδώ 624.

[3]Βλ. P. Alexander, "Historiens byzantins et croyances eschatologiques", *Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines* (Ochride 10-16 Sept. 1961), Beograd 1964, τ.2, 1-8. Για τη σημασία παρόμοιων δοξασιών στο έργο του Γεωργίου Παχυμέρη πρβλ. Σ. Λαμπάκης, "Υπερφυσικές δυνάμεις, φυσικά φαινόμενα και δεισιδαιμονίες στην Ιστορία του Γεωργίου Παχυμέρη", *Σύμμεικτα* 7 (1987) 77-100, εδώ 93-94. Περί των θεοσημιών που εκδηλώθηκαν εν όψει της Αλώσεως της Κωνσταντινούπολης βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, "Διηγήσεις περί θεοσημιών πριν από την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453)", *Βυζαντινά* 17 (1994) 121-140.

[4]Βλ. Ν. Πολίτης, "Μετεωρολογικοί μύθοι", *Λαογραφικά Σύμμεικτα* 3 (1931) 1-63 και Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός, 218-226. Βλ. επίσης Δ. Α. Κρεκούκιας, *Τα προγνωστικά του καιρού εις την αρχαίαν την μεσαιωνικήν και την νεωτέραν Ελλάδαν*, Διδ. Διατρ. Παν/μίου Θεσ/νίκης, Θεσσαλονίκη 1966, καθώς και το λήμμα στο Reallexikon für Antike und

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ομως, περα απο τη συστηματικη η αποσπασματικη παραθεση ιστορικο-κλιματολογικού υλικού σε πλαίσια έρευνας που συνήθως έχουν μικρή ή καθόλου σχέση με την ιστορία του κλίματος, αξίζει να αναλυθεί στο σημείο αυτό ο τρόπος με τον οποίο οι μελετητες της υστερης Αρχαιότητας και του Βυζαντίου ενσωμάτωσαν (ή δεν ενσωματωσαν) την έννοια της κλιματικής μεταβολής ως αιτιακή παράμετρο στις ιστορικες τους ερμηνείες.

Το ζήτημα της ανίχνευσης μειζόνων κλιματικών μεταβολών και των πιθανών συνεπειων τους στην ιστορική εξέλιξη σε παρελθούσες ιστορικές περιόδους απασχόλησε ήδη από τον προηγούμενο αιώνα την δυτικοευρωπαϊκή ιστοριογραφία. Η διαθεσιμότητα του σχετικού υλικού (μετεωρολογικές συλλογές),[1] καθώς και ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε ήδη από την εποχή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού[2] γύρω από ζητήματα αλληλεπίδρασης Κλίματος και Ανθρώπινης Κοινωνίας δημιούργησαν το κατάλληλο υπόβαθρο για την πρόοδο της ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας και τη δημιουργία "σχολών", δηλαδή ιστοριογραφικών ρευμάτων που συνυπολόγιζαν λιγότερο ή περισσότερο την επίδραση του κλιματικού παράγοντα στην ιστορική εξέλιξη και στην ερμηνεία σοβαρών ιστορικών ζητημάτων.

Τα πρώτα τέτοια ιστορικά ζητήματα που απασχόλησαν τους ιστορικούς επικεντρώνοντας τον προβληματισμό τους γύρω από την πιθανότητα επίδρασης τυχόν κλιματικών μεταβολών στην εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών, υπήρξαν τα φαινόμενα παρακμής δύο λαμπρών πολιτισμών του παρελθόντος: του Μυκηναϊκού και του Ρωμαϊκού.[3] Μεταξύ των πολλών παραγόντων που έχουν προβληθεί από τη σύγχρονη ιστοριογραφία ως υπαίτιοι για την "παρακμή και πτώση" της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ο κλιματικός μπορεί να αναχθεί στην εποχή του Eduard Gibbon.[4] Μέσα στο πλαίσιο του προβληματισμού σχετικά με τα αίτια της παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το ερώτημα για το αν σημειώθηκαν μείζονες κλιματικές μεταβολές στη διάρκεια των ιστορικών χρόνων επεκτάθηκε ως προς τη γεωγραφική του κλίμακα σε πλαίσιο ανάλογο με αυτό των ανατολικών επαρχιών της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, περιλαμβάνοντας έτσι, εκτός από την περιοχή της Ιταλικής και

Christentum για την ερμηνεία του χαλαζιού στην ειδωλολατρική, εβραϊκή και χριστιανική παράδοση: W. Speyer, "Hagel", άρθρο στο RAC τεύχος 98 (1984-1985) 314-328.

[1] Για τις μετεωρολογικές συλλογές της δυτικοευρωπαϊκής ιστοριογραφίας βλ. W.T. Bell-A. Ogilvie, "Weather Compilations as a Source of Data for the Reconstruction of European Climate during the Medieval Period", *Climatic Change* 1 (1978) 331-348.

[2] Βλ. Π. Κονδύλης, Ο *Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*, 2 τ., Αθήνα 1987 (Stuttgart 1981) εδώ 1: 167, 170 & 387 και 2: 116, 124-125 & 130, όπου παρουσιάζεται με συντομία η αναβίωση των θεωριών της αρχαιότητας πάνω στην επίδραση του κλίματος το 16ο αι. και οι απόψεις των Montaigne, Du Bos, Voltaire και Montesqieu.

[3] Για το ζήτημα αυτό βλ. εκτός από τον Lamb, Climate 420-422 και R. Carpenter, *Discontinuity in Greek Civilisation*, Cambridge Univ. Press 1966, H. E. Wright, "Climatic Change in Mycenean Greece", *Antiquity* 42 (1968) 123-127, R.A. Bryson, H.H. Lamb, D.L. Donley, "Drought and the Decline of Mycenae", *Antiquity* 48 (1974) 46-50, O. Dichinson & R. Bryson, "Droughts and the decline of Mycenae: some comments", *Antiquity* 48 (1974) 228-230, G. Panessa, "Oscillazioni e stabilità del clima nella Grecia antica; Introduzione ad una ricostruzione paleoclimatologica", *ASNP*, ser.III, XI,1 (1981) 121-158 και G. Panessa, "Recenti studi sulla problematica paleoclimatiligica ed ambientale della Grecia nell'antichità", *ASNP*, ser.III, vol.XVII,4 (1987) 1164-1171. P.I. Kuniholm, "Archaeological evidence and non-evidence for climatic change", *Phil.Trans.Roy.Soc.Lond.* A330 (1990) 645-655, εδώ 649-650. Για τις γραπτές μαρτυρίες σχετικά με το κλίμα της αρχαιότητας (15ος π.Χ.-1ος μ.Χ. αι.) βλ. πρόσφατα G. Panessa, *Fonti Grechi e Latine per la storia dell'ambiente e del clima nel mondo Greco*, Scuola Normale Superiora, 2 τ., Pisa 1991.

[4] Πρβλ. B.D. Shaw, "Climate, environment and history: the case of Roman Africa", στον τόμο: Climate and History, 379-403, εδώ 381.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Βαλκανικής χερσονήσου, την Κεντρική Μικρά Ασία, τη Μέση Ανατολή, τη Συρο-Παλαιστινιακή ενδοχώρα, την Αραβία, καθώς και τη Βόρεια Αφρική.

Ένα συνθετο πλεγμα αλληλεπιδρωντων φυσικο-γεωγραφικών και ιστορικο-πολιτικων παραγόντων συχνα επιστρατεύθηκε από τους ερευνητές με σκοπό την ερμηνεία φαινομενων όπως οι μετακινήσεις πληθυσμών ή η παρακμή της αστικής ζωης σε ανυδρους και ερημικούς σήμερα τόπους της Εγγύς και Μέσης Ανατολής. Οι εργασιες του Ellsworth Huntington αποτελούν χαρακτηριστικά παραδειγματα. Ο αμερικανός γεωγράφος και παλαιοκλιματολόγος περιηγήθηκε για πολλά χρόνια στις αρχες του αιώνα ιδιαίτερα την Κεντρική Ασία, την Παλαιστίνη και τη Βόρεια Αφρική και έθεσε τις βάσεις του λεγόμενου "περιβαλλοντικού" ή "κλιματικού ντετερμινισμού", μιας αιτιοκρατικής δηλαδή ερμηνευτικής προσέγγισης στην προσπάθεια κατανόησης των αιτίων που προκάλεσαν σπουδαίες ιστορικές αλλαγές στο ρου της ανθρώπινης ιστορίας. Πεδίο εφαρμογής αυτού του τρόπου ιστορικής ερμηνείας αποτέλεσε το ζήτημα της παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ορμώμενος από τις απόψεις του ρώσου γεωγράφου του 19ου αι. Peter Kropotkin περί βαθμιαίας ξήρανσης και ερήμωσης των στεπών της Κεντρικής Ασίας στη διάρκεια των ιστορικών χρόνων, ο Huntington υπήρξε ο βασικός εισηγητής της υπόθεσης που αφορά την προοδευτική ξήρανση του κλίματος κατά τη μεταπαγετώδη περίοδο και τις παλμικές (pulsatory) κλιματικές εναλλαγές θερμών και ψυχρών περιόδων.[1] Κατά τον Huntington, από το 200 έως το 400 μ.Χ. περίπου, άρχισε ένας ξηρός κλιματικός κύκλος ο οποίος σήμανε τη δραματική μείωση των βροχοπτώσεων σε εκτεταμένες περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου και της Ασίας με συνέπεια την ερήμωση πολλών βοσκοτόπων στην Ανατολή και, επομένως, το ξέσπασμα μεταναστευτικών κυμάτων από νομάδες (πρώην γεωργούς) — εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων απωλειών της σοδειάς τους — με κατεύθυνση την Ευρώπη (π.χ. Ούννοι και αργότερα Άραβες). Από την άλλη μεριά, ο ξηρός αυτός κλιματικός κύκλος προκάλεσε στη Β. Αφρική, τη Ν. Ιταλία, την Συρία και την Παλαιστίνη τη σταδιακή αποδάσωση, τη διάβρωση των εδαφών και την εγκατάλειψη οικιστικών συγκροτημάτων.[2] Ένας μεγάλος αριθμός ιστορικών, αρχαιολόγων, γεωγράφων και επιστημόνων της φύσης και του περιβάλλοντος, επηρεασμένοι από τις απόψεις του Huntington, προέβαλαν τη σπουδαιότητα του κλιματικού παράγοντα, επιστρατεύοντας συχνά γνώσεις από διαφορετικά επιστημονικά πεδία και αναδεικνύοντας αυτόν τον παράγοντα σε ανεξάρτητη παράμετρο που επηρέασε την ιστορική εξέλιξη τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, αλλά και αργότερα.

Ο άγγλος μετεωρολόγος C.E.P.Brooks ήδη από το 1926 επιχείρησε να υιοθετήσει ως αποδεικτικά τεκμήρια στο πεδίο της ιστορικής κλιματολογίας τη δράση ιστορικών γεγονότων, όπως οι νομαδικές μετακινήσεις, προκειμένου να διερευνήσει

---

[1] Για την επίδραση της θεωρίας του Peter Kropotkin στο έργο του Huntington βλ. J.W.Gregory, "Is the Earth Drying Up?", *Geographical Journal* 43,2 (1914) 148-172 & 293-313, εδώ 149-151. Για μια παρουσίαση της θεωρίας περί παλμικών (pulsatory) κλιματικών εναλλαγών του Huntington βλ. J.R.Chappell, "Climatic pulsations in inner Asia and correlations between sunspots and weather", *Paleogeography, Paleoclimatology, Paleoecology* 10 (1971) 177-197.

[2] Οι απόψεις αυτές του Huntington — διάσπαρτες σε πολλά βιβλία και άρθρα του — συνοψίζονται όσον αφορά στην περίπτωση της παρακμής του ρωμαϊκού κράτους στο: E.Huntington, "Klimaänderungen und Bodenerschöpfung als Elemente im Niedergang Roms", στον τόμο: K.Christ, *Untergang des römischen Reiches*, [Wege der Forschung 269] Darmstadt 1970, 166-200. Βλ. επίσης E.Huntington, Civilization and Climate, New Haven 1915: 6, 9, 227, του ιδίου, *Mainsprings of Civilization*, New York, 1945: 525, 532-546 και ιδιαίτερα του ιδίου, *The Pulse of Asia. A journey in Central Asia illustrating the geographical basis of History*, Boston 1907, και του ιδίου, *Palestine and Its Transformation*, Boston 1911.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τη μειωση των βροχοπτωσεων στην Ασια τον 3ο-4ο μ.Χ. αι., παρουσιάζοντας μαλιστα και παραλληλες καμπυλες διακύμανσης των βροχοπτωσεων, οι οποίες "προκυπτουν" από τις ιστορικες ενδείξεις για νομαδικες μετακινήσεις.[1] Ο J. Curry υιοθέτησε τις κυκλικές αποδείξεις των Huntington και Brooks και ανήγαγε την ερμηνεία τόσο των ουννικων επιδρομών του 4ου-5ου αι. όσο και των μογγολικών μετακινήσεων του 11ου-13ου αι. μ.Χ. στις αλλαγές του κλίματος.[2] Αργότερα οι F. Altheim-R. Stiehl[3] ερμηνευσαν τη διεισδυση των προϊσλαμικών αραβικών φύλων στη Μέση Ανατολή και την ταυτόχρονη αναστάτωση των νομάδων της Αραβίας με βάση μια σειρά ιστορικών μαρτυριών για ξηρασίες από τις βυζαντινές και αραβικές πηγές, διευρύνοντας τη δράση αυτών των βραχυχρόνιων ξηρών περιόδων της Ανατολικής Μεσογείου σε ολόκληρη την Κεντρική Ασία. Έτσι ανάγουν τα αίτια των ουννικων επιδρομών (4ος-5ος αι.) στη δράση κλιματικών παραγόντων.[4]

Όμως και οι μετακινήσεις των Χαζάρων στις όχθες τις Κασπίας Θάλασσας έγινε προσπαθεια να ερμηνευθούν με βάση τις μεταβολές της στάθμης της Κασπίας, μεταβολές που ανάγονταν κατ' ανάγκην σε κλιματικά αίτια. Ο ρώσος γεωγράφος L. N. Gumilëv επιχείρησε να συνδυάσει τις τεχνικές της ιστορικής γεωγραφίας, της αρχαιολογίας και της παλαιοκλιματολογίας με σκοπό να ανιχνεύσει την εξάπλωση των Χαζάρων από τον 6ο έως τον 10ο μ.Χ. αι. στο δέλτα του ποταμού Βόλγα και συμπέρανε ότι η διακύμανση της στάθμης της Κασπίας Θάλασσας (όπως αυτή προκύπτει από τη μελέτη των αρχαιολογικών και γραπτών τεκμηρίων) επηρέασε τη μοίρα των Χαζάρων, ενώ η έρευνα στην ιστορική πορεία των γύρω από το Δέλτα του ποταμού Βόλγα λαών μπορεί να συνεισφέρει στη μελέτη της διακύμανσης της Κασπίας Θάλασσας.[5]

Επίσης, ανάμεσα στις αιτίες που συνέβαλαν στην παρακμή της Παλαιστίνης και της Ιορδανίας κατά την πρώιμη περίοδο των Μαμελούκων σουλτάνων (μέσα 14ου-

---

[1] Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση αυθαίρετου συσχετισμού που κάνει ο E. Huntington, *The Pulse of Asia*, όπ.π., ανάμεσα στις διακυμάνσεις της βροχής και της ατμοσφαιρικής πίεσης των ξηρών περιοχών της κεντρικής Ασίας και στις μεταναστεύσεις των νομαδικών φύλων. Αυτόν το συσχετισμό υιοθέτησε και ο Brooks, Climate through the Ages, 318-321, για να στηρίξει το διάγραμμά του για τις διακυμάνσεις της βροχής στις ίδιες περιοχές με τα δεδομένα για τις νομαδικές μεταναστεύσεις. Την κυκλική αυτή επιχειρηματολογία επέκριναν νεότεροι ερευνητές.

[2] Βλ. J. C. Curry, "Climate and Migrations", *Antiquity* 2 (1928) 292-307.

[3] Βλ. F. Altheim-R. Stiehl, *Geschichte der Hunnen*, τ. I-V, Berlin 1959-1962, εδώ I, 111-117. Με αποσπασματική επιστράτευση μετεωρολογικών παραπομπών από τον Hennig, Katalog, αλλά και βυζαντινών και αραβικών πηγών απηχούν τις θεωρίες του Huntington. Κατά τη γνώμη τους, η σταδιακή αποξήρανση στις στέπες της Ασίας, Αραβίας και Βόρειας Αφρικής προκάλεσε μείωση των υπογείων υδάτων, αναταραχή στον εποχικό κύκλο Θέρος-Χειμώνας, μείωση της σοδειάς και λιμό- με- αποτέλεσμα την κτηνοτροφική κρίση στα νομαδικά φύλα της Ανατολής που μετακινηθηκαν προς τα δυτικά για την αναζήτηση καλύτερης μοίρας.

[4] Βλ. ανάλογες θεωρίες για τις μετακινήσεις φύλων στον ευρωπαϊκό χώρο τους πρώτους μ.Χ. αιώνες και στην E. Demougeot, "Variations climatiques et invasions", *Revue Historique* 232 (1965) 1-22.

[5] Είναι προφανής και σ' αυτό το παράδειγμα η χρήση κυκλικών επιχειρημάτων, όπως στην περίπτωση των Huntington και Brooks (βλ. υποσημείωση πιο πάνω). L. N. Gumilëv, "Khazaria and the Caspian (Landscape and Ethnos, Part I)", *Soviet Geography* 5(6) (1964) 54-68 και L. N. Gumilëv, "Heterochronism in the moisture supply of Eurasia in the Middle Ages (Landscape and Ethnos, Part V)", *Soviet Geography* 9(1) (1968) 23-35. Ο βρετανός παλαιοκλιματολόγος H. H. Lamb αποδέχθηκε την αιτιολογική σύνδεση ανάμεσα στις μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις στον ευρασιατικό χώρο και σε σημαντικά κλιματικά επεισόδια τον 4ο, αλλά και τον 13ο μ.Χ. αι., στηριζόμενος κυρίως στις απόψεις του Huntington και του Gumilëv. Βλ. Lamb, Climate, 249-250.

αρχές 15ου αι.) συγκαταλέγονται και οι κλιματικές.[1] Πρόσφατα, ο αυστριακος βυζαντινολόγος Johannes Koder επιχείρησε να εισαγάγει τη χρήση κλιματικων ερμηνειων στην αναζήτηση των αιτιων που ώθησαν τους Αβάρους και τους Σλάβους προς τη νότια Βαλκανική. Θεωρεί ότι η συρρίκνωση των καλλιεργήσιμων εδαφών σε μια σειρά τόπων της ελληνικής χερσονήσου και της Μικράς Ασίας (5-7ος αι. μ.Χ.) οφειλόταν στις μεταναστευτικές πιέσεις των Σλάβων που ήταν επακόλουθο της μετακίνησης των Αβάρων ("Völkerwanderungen") εξαιτίας μιας γενικής ψύχρανσης του κλίματος από τις αρχες του 5ου αι. Κατά τον Koder, η ψυχρή αυτη τάση διήρκεσε ως τον 10ο αι. για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ στη συνέχεια τη διαδέχθηκε μια φάση υψηλών θερμοκρασιών με επαναφορά των μέσων βροχοπτώσεων, βελτίωση η οποία επηρέασε οικονομικά και δημογραφικά τη φάση ακμής του βυζαντινού πολιτισμού. Εδώ ο παράγων "Κλίμα" εκλαμβάνεται ως αποφασιστική παράμετρος που επηρέασε καίρια την ιστορική εξέλιξη.[2]

Στον αντίποδα τέτοιων αιτιοκρατικών θέσεων τάχθηκαν από την πρώτη στιγμή της διατύπωσής τους μεγάλοι γεωγράφοι και ιστορικοί. Με μεθοδικό συνδυασμό μετεωρολογικών και ιστορικο-κλιματολογικών τεκμηρίων οι H.Leiter και S.Gsell υποστήριξαν ότι το κλίμα της Βόρειας Αφρικής και της Σαχάρας δεν μεταβλήθηκε σημαντικά σε σχέση με το σημερινό στη διάρκεια των ιστορικών χρόνων,[3] ενώ οι L.Berg και J.W.Gregory προχώρησαν σε μια συνολική ανασκευή της θεωρίας του Huntington περί "παλμικών" κλιματικών μεταβολών εξαντλώντας μαρτυρίες και επιχειρήματα για τις περιοχές της Παλαιστίνης, Ελλάδας, Αιγύπτου, Κυρηναϊκής, Κεντρικής Ευρώπης, Κεντρικής και Δυτικής Ασίας.[4] Τις αντιρρήσεις τους προς τις μεθόδους που εφάρμοσε ο Huntington για την αναγωγή των αιτίων της παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε κλιματολογικές μεταβολές διατύπωσαν και οι ιστορικοί M.Rostovtzeff, N.H.Baynes και A.Piganiol.[5] Την επιχειρηματολογία των F.Altheim-R.Stiehl περί κλιματικών

---

[1] Βλ. Y.Ghawanmeh, "The Effects of Plague and Drought on the Environment of the Southern Levant During the Late Mamluk Period", στον τόμο: A.Hadidi, *Studies on the History and Archaeology of Jordan II*, Amman 1985, 315.

[2] Βλ. J.Koder, "Historical aspects of a recession of cultivated land at the end of the late antiquity in the east Mediterranean", στον τόμο: B.Frenzel (επιμ.), *Evaluation of land surfaces cleared from forests in the Mediterranean region during the time of the Roman empire*, [European Palaeoclimate and Man 5], 157-167, Stuttgart-Jena-New York 1994 και του ιδίου, ""Zeitwenden". Zur Periodisierungsfrage aus byzantinischer Sicht", *BZ* 84/85 (1991/1992) 409-422. Η κλιματολογική περιοδολόγηση γίνεται με βάση γεωλογικές ενδείξεις από φαράγγια της Μακεδονίας που επικαλείται ο B.Geyer, "Esquisse pour une histoire des paysages depuis l'an mil", στον τόμο: J.Lefort (επιμ.), *Les phases constitutives du paysage I: Paysages de Macédoine*, τ.1, Paris 1986, 99-106, εδώ 103-104.

[3] Βλ. H.Leiter, *Die Frage der Klimaänderung während geschichtlicher Zeit in Nord Africa*, [Abhandlungen der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien Bd. 8 No1], Wien 1909 και S.Gsell, *Histoire Ancienne de l'Afrique du Nord, τ.1: Les conditions du développement historique, les temps primitifs, la colonisation phénicienne et l'empire de Carthage*, Paris 1913, 56-99. Βλ. επίσης E.W.Bovill, "The Sahara", *Antiquity* 3 (1929) 414-423. Για τα μεθοδολογικά προβλήματα και τις παρερμηνείες που διατυπώθηκαν σχετικά με το ζήτημα της μεταβολής του κλίματος της Βόρειας Αφρικής και το συσχετισμό της με το ιστορικό ερώτημα για την παρακμή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας βλ. B.D.Shaw, "Climate, environment and history: the case of Roman Africa", στον τόμο: Climate and History, 379-403.

[4] Βλ. J.W.Gregory, "Is the Earth Drying Up?", *Geographical Journal* 43,2 (1914) 148-172 & 293-313 και L.Berg, "Das Problem der Klimaänderung in geschichtlicher Zeit", *Penck's Geographische Abhandlungen* 10/2 (1914) 47-70.

[5] Βλ. M.Rostovtzeff, "Der Niedergang der alten Welt und seine Wirtschaftlichen Erklärungen", στον τόμο: K.Christ, *Untergang des römischen Reiches*, [Wege der Forschung 269] Darmstadt 1970, 228-253, ο οποίος αφήνει ανοιχτό κάποιο περιθώριο για την πιθανότητα επίδρασης

αιτιων, τα οποία πιθανώς επηρέασαν την αραβική εξάπλωση, αντέκρουσε με ειδική μελέτη του ο γερμανός γεωγράφος K. Butzer, υποστηρίζοντας ότι η κλιματική τάση της 1ης μ.Χ. χιλιετίας χαρακτηρίζεται από σταδιακή αύξηση της υγρασίας υποκειμενη στη δραση βραχυχρόνιων περιόδων ξηρασιών. Κίνητρο για την αραβική εξάπλωση αποτελεσαν οι οικονομικές συνθήκες και όχι οι κλιματικές διακυμάνσεις, παρ' όλο που κάποιες φάσεις αναταραχής στα αραβικά νομαδικά φύλα συμπίπτουν με ξηρες περιόδους.[1]

Η αιτιολόγηση της παρακμης οικιστικών κέντρων της Βαλκανικής, της Μικράς Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής κατά το πρώτο μισό της 1ης μ.Χ. χιλιετίας αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τη διατύπωση αιτιοκρατικων αποψεων από πολλούς ερευνητές, οι οποίοι επικαλέσθηκαν το κλίμα και τις μεταβολές του ως (συν)υπαίτιους παράγοντες, αλλά και πεδίο για την εφαρμογη διεπιστημονικών μεθόδων ερευνας με στόχο την ενίσχυση ή αποδυνάμωση των εκαστοτε συμπερασμάτων. O Rhys Carpenter, πέραν των θεωριών του για την ερμηνεία της παρακμης του μυκηναϊκού πολιτισμού, διατύπωσε την άποψη ότι η αύξηση της διάρκειας της ξηρής / θερινής περιόδου σε βάρος της ανοιξιάτικης / φθινοπωρινής σε μακροχρόνια κλίμακα είχε ως αποτέλεσμα την πτώση του "δείκτη πολιτισμού" στην Ανατολική Μεσόγειο τον 7ο αι. μ.Χ. αναφέροντας ως παραδείγματα την έλλειψη αρχαιολογικών τεκμηρίων στην Κόρινθο και την ερήμωση των μοναστικών κοινοτήτων ("1001 εκκλησίες") στη Μικρά Ασία.[2] O H. Wright αντιμετώπισε τις απόψεις του Carpenter για την παρακμή του πολιτισμού στην Ανατολική Μεσόγειο τον 7ο αι. αναφέροντας ότι αναλύσεις γύρης από τη Δαλματία, την Πελοπόννησο και την Ανατολία δεν παρέχουν ενδείξεις για σημαντικές κλιματικές μεταβολές τόσο κατά τη μυκηναϊκή εποχή όσο και γύρω στο 600 μ.Χ., παρ' όλο που βραχυχρόνιες διακυμάνσεις — με κάποια μεγαλύτερη συχνότητα σε φαινόμενα ξηρασιών — δεν αποκλείονται.[3]

Η μελέτη της γεωλογικής κατάστασης των ποτάμιων συστημάτων της Μεσογείου σηματοδότησε νέες διαφωνίες γύρω από τα πιθανά περιβαλλοντικά αίτια που πιθανώς προκάλεσαν τις εδαφολογικές μεταβολές που παρατηρούνται από την περίοδο της αρχαιότητας ως σήμερα. Η ύπαρξη ενός γεωλογικού στρώματος νεότερων ιζηματογενών αποθέσεων στις κοιλάδες πολλών ποταμών της μεσογειακής λεκάνης (το λεγόμενο *"Younger Fill"*), παρατηρήθηκε από τον C. Vita-Finzi και η αιτία του αποδόθηκε στη δράση κλιματικών μεταβολών μεγάλης κλίμακας.[4] Τέτοιου τύπου

βραχυχρόνιων κλιματικών διακυμάνσεων στις μετακινήσεις των ασιατικών νομαδικών φύλων. N. H. Baynes, "The Decline of the Roman Empire: Some modern explanations", *Journal of Roman Studies* 33 (1943) 29-35. A. Piganiol, *Histoire Romaine, v.IV,2: L'Empire Chrétien (325-395)*, Paris 1947, εδώ 411-412.

[1] Βλ. ιδιαίτερα K. W. Butzer, "Der Umweltfaktor in der grossen arabischen Expansion", *Saeculum* 8 (1957) 359-371, καθώς επίσης του ιδίου, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958, εδώ 121-128.

[2] R. Carpenter, *Discontinuity in Greek Civilisation*, Cambridge Univ. Press 1966, εδώ 11-15.

[3] Βλ. H. E. Wright, "Climatic Change in Mycenean Greece", *Antiquity* 42 (1968) 123-127.

[4] Βλ. C. Vita-Finzi, "Carbon-14 dating of medieval alluvium in Libya", *Nature* 198 (1963) 880. Του ιδίου, "Synchronous Stream Deposition throughout the Mediterranean Area in Historical Times", *Nature* 202 (1964) 1324. Του ιδίου, "The New Elysian Fields", *AJA* 70 (1966) 175-178. Του ιδίου, *The Mediterranean Valleys: Geological Changes in Historical Times*, Cambridge Univ. Press, Cambridge 1969, ιδιαίτερα 112-115. Για μια παρουσίαση των απόψεων του Vita-Finzi, αλλά και για αιτιοκρατικές γενικεύσεις που αποδίδουν την παρακμή της ρωμαϊκής και βυζαντινής αυτοκρατορίας στη ψύχρανση του μεσογειακού κλίματος (όπως αυτή προκύπτει έμμεσα από την μελέτη της διάβρωσης και του σχηματισμού του λεγόμενου "Younger Fill") και στην συνακόλουθη επίδρασή του στις σοδειές βλ. J. L. Bintliff, "Climatic change, archaeology and Quaternary science

συμπεράσματα χρησιμοποιηθηκαν συχνα από ιστορικούς για την αιτιολόγηση της παρακμης αστικών κέντρων σε ολόκληρη τη Μεσογειο. Η εγκατάλειψη γύρω στα 600 μ.Χ. των Στοβων, στην περιοχή της Σλαβικης Μακεδονίας, αποδόθηκε απο τον R.Folk στην ξηρασία και τη διάβρωση του εδάφους.[1] Ο C.Foss σε άρθρο του το 1977, εθεσε ως κατακλείδα το ερωτημα αν η παρακμή της αστικής ζωής των πόλεων της βυζαντινής Μικράς Ασίας (4ος-7ος αι. μ.Χ.) οφείλεται μόνο στις βαρβαρικες επιδρομες η και στην επίδραση κλιματικων μεταβολων, ενώ ο C.Mango τόνισε το ρόλο των φυσικων καταστροφων ως καθοριστικού παράγοντα στην παρακμή της αστικής ζωής του 5ου μ.Χ. αι.[2] Στη θεωρία του Vita-Finzi χαρακτηριστική είναι η αντίδραση του J.Wagstaff, τουλάχιστον σε ότι αφορά την πιθανή κλιματική αιτία των νεότερων ιζηματογενών αποθέσεων (*"Younger Fill"*) στις κοιλάδες των ελλαδικών ποταμών, ενώ από ιστορικής πλευράς τη διαφωνία του με τον Vita-Finzi, για το ζήτημα της αύξησης των βροχών τον 6ο αι. — και άρα τη διάβρωση των εδαφών και τη μείωση της γεωργικής δραστηριότητας με αποτέλεσμα την οικονομική κάμψη στην περιοχή της Συρίας — διατύπωσε ο H.Kennedy.[3]

Ο W.Brandes, αναλύοντας τη σημασία των περιβαλλοντικών παραγόντων (γεωλογικά φαινόμενα, κλιματικές διακυμάνσεις κ.ά.) στην εξέλιξη των μικρασιατικών πόλεων τον 7ο και 8ο αι. μ.Χ. θεωρεί τις ξηρές περιόδους του 6ου αι. ως παράγοντα που επέτεινε την παρακμή των πόλεων της Μικράς Ασίας, χωρίς όμως να μπορεί αυτός να θεωρηθεί ως πρωταρχικός.[4] Πρόσφατα και ο M.Kaplan, αν και θεωρεί το κλίμα της Μεσογείου σταθερό από την εποχή της αρχαιότητας ως σήμερα, αποδέχεται ως πιθανή κάποια μικρή μεταβολή κατά τη ρωμαϊκή περίοδο (προς το ηπιότερο και ξηρότερο), χωρίς όμως κάτι τέτοιο να έχει επηρεάσει τη γενικότερη κλιματική κατάσταση.[5]

Για την περιοχή της Παλαιστίνης, στη σημερινή έρημο Negev, τα αίτια της εγκατάλειψης και ερήμωσης οικισμών που στήριζαν την επιβίωσή τους σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις άμεσα εξαρτημένες από τη λειτουργία ενός εκτεταμένου δικτύου μικρών αρδευτικών έργων περισυλλογής του νερού των χειμάρρων αναζητήθηκαν ήδη

---

in the eastern Mediterranean region", στον τόμο: A.F.Harding, *Climatic Change in Later Prehistory*, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh 1982, 143-161.

[1] Βλ. R.Folk, "The geologic framework of Stobi", στον τόμο: Dj.Mano-Zissi & J.Wiseman (επιμ.), *Studies in the Antiquities of Stobi I*, Belgrade 1973, 37-57, εδώ 51-55, όπου γίνεται προσπάθεια να συνδυασθούν οι θεωρίες περί κλιματικής μεταβολής των C.Vita-Finzi, C.E.P.Brooks και H.H.Lamb.

[2] Βλ. C.Foss, "Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia", *AJA* 81 (1977) 469-486, εδώ 486 και του ιδίου, *Ephesus after Antiquity: a late Antique Byzantine and Turkish City*, Cambridge 1979, εδώ 187. Για τη θέση του Mango βλ. C.Mango, *Byzantium. The Empire of New Rome*, London 1980, 68 κε.

[3] Βλ. J.M.Wagstaff, "Buried Assumptions: some Problems in the Interpretation of the "Younger Fill" Raised by Recent Data from Greece", *JAS* 8 (1981) 247-264 και J.M.Wagstaff, *The Evolution of Middle Eastern Landscapes. An Outline to A.D. 1840*, London-Sydney 1985, 219-223 (με ηπιότερη κριτική στη θεωρία του Vita-Finzi), καθώς και H.Kennedy, "The last century of Byzantine Syria: A reinterpretation", *Byzantinische Forschungen* 10 (1985) 141-183, εδώ 182.

[4] Ο W.Brandes, παρ' όλο που χαρακτηρίζει ως "αντιεπιστημονική" («unwissenschaftlich») κάθε προσπάθεια απόδοσης της παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε κλιματικά αίτια και θεωρεί αδύνατη μια τεκμηριωμένη ανασύσταση της κλιματικής ιστορίας της Μεσογείου, παρουσιάζεται λιγότερο απόλυτος ως προς το ζήτημα των αιτίων της παρακμής των μικρασιατικών πόλεων: «*Die Trockenperiode um das Jahr 600 ist ein Umstand unter anderen, der den Niedergang byzantinischer Städte begünstigte. Als eine der primären Ursachen kann er nicht in Frage kommen.*» Βλ. W.Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989, 180-181.

[5] Kaplan, Hommes et la terre, 15 & 24.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

από την εποχή του Huntington στη σφαίρα της κλιματολογικής αιτιοκρατίας. Ο R.Rubin μετά από ερευνα όλων των διαθέσιμων δεδομένων (αναλύσεις γύρης, δενδρο-κλιματικά, δενδρο-αρχαιολογικά, γεωλογικά, λιμνολογικά, ιστορικα δεδομενα) αποφάνθηκε οτι το κλίμα κατά τη ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο ήταν παρομοιο με το σημερινο στην περιοχή της ερήμου Negev και ότι οικισμοί και γεωργια ανθισαν εξαιτίας της δράσης ιστορικών και πολιτισμικών και όχι κλιματικών παραγοντων.[1]

Τέλος, το κλίμα της Κωνσταντινούπολης και του Βοσπόρου, μέσα από την κλιματολογικη βιβλιογραφία της εποχής και με παράθεση πλούσιων χωρίων από βυζαντινές πηγές, παρουσίασαν το 19ο αι. οι Σκαρλάτος Βυζάντιος και P.de Tchichatchef.[2] Συνολικές προσεγγίσεις των επιμέρους μεσογειακών κλιματικων τυπων που απαρτίζουν το κλίμα της Μεσογείου — δηλαδή της περιοχής που υπήρξε το επίκεντρο της βυζαντινής αυτοκρατορίας — επιχείρησαν παλαιότερα ο γερμανός γεωγράφος Alfred Philippson και πιο πρόσφατα ο M.F.Hendy, χωρίς όμως να συμπεριλάβουν στην ερευνά τους την έννοια της κλιματικής μεταβολής.[3] Επίσης, σε εξειδικευμένες ιστορικο-γεωγραφικές μελέτες και άρθρα για συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές συναντά κανείς αναφορές στην κλιματική κατάσταση των υπό έρευνα περιοχών, οι οποίες συχνά συνοδεύονται και από σειρές νεότερων μετεωρολογικών στοιχείων, ενώ, παράλληλα, το κλίμα εκλαμβάνεται ως καθοριστικός φυσικο-γεωγραφικός παράγων που συνεπιδρά μαζί με άλλους στη διαμόρφωση της αγροτικής παραγωγής.[4] Σε άρθρα με έντονο τον προβληματισμό γύρω από ζητήματα

---

[1] R.Rubin, "The debate over climatic changes in the Negev, fourth-seventh centuries C.E.", *Palestine Exploration Quarterly* 121 (1989) 71-78. Παλαιότερα ο A.Reifenberg, *The Struggle between the Desert and the Sown. Rise and Fall of Agriculture in the Levant*, Jerusalem 1955, εδώ 20-24, διαφώνησε με τον Huntington στο θέμα της προοδευτικής ξήρανσης του κλίματος κατά τους ιστορικους χρόνους και θεώρησε το κλίμα της Παλαιστίνης σταθερό με δεδομένες κάποιες κλιματικές διακυμάνσεις.

[2] Βλ. Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Η Κωνσταντινούπολις*, Αθῆναι 1851, τ.Α΄, 22-30 και Tchichatchef, Le Bospore, 259-318.

[3] Βλ. A.Philippson, *Das byzantinische Reich als geographische Erscheinung*, Leiden 1939 και M.F.Hendy, *Studies in the Byzantine monetary economy c.300-1450*, Cambridge Univ. Press 1985, εδώ 21-34 & 58-68. Προσφιλέστερη υπήρξε για τον Johannes Koder η έννοια της κλιματικής μεταβολής. Στο έργο του για τον ζωτικό χώρο του βυζαντινού ανθρώπου, περιγράφει τους σπουδαιότερους κλιματικούς τύπους του μεσογειακού κλίματος και θέτει το πρόβλημα της μεταβολής του φεροντας ως παράδειγμα τις μεταβολές της στάθμης της λίμνης Κοπαΐδας στη Βοιωτία, ενώ γιο την περίπτωση της Κωνσταντινούπολης υποστηρίζει (πιθανότατα με βάση τον C.E.P. Brooks, βλ. παραπάνω) ότι το κλίμα της ήταν κατά την όψιμη αρχαιότητα παρόμοιο με το σημερινό, την περίοδο 300-700 θερμότερο, 700-1200 ψυχρότερο, και 1200-1700 ήπιο. Βλ. J.Koder, *Der Lebensraum der Byzantiner; historisch-geographischer Abriß ihres mittelalterlichen Staates im östlichen Mittelmeerraum*, [Byzantinische Geschichtsschreiber: Ergänzungsband 1], Graz-Wien-Köln 1984, εδώ 40-44.

[4] Για την περιοχή της Συρίας βλ. παραδειγματικά G.Downey, όπ.π., εδώ 15-23 και N.Elisséeff, *Nur ad-Din. Un grand prince musulman de Syrie au temps des croisades (511-569 H. / 1118-1174)*, τ.3, Institut Française de Damas, Damas 1967, εδώ 1, 95-97. Για την Παλαιστίνη βλ. K.C.Gutwein, *Third Palestine: A regional study in Byzantine Urbanisation*, Washington D.C., 1981, 53-63. Για την Μακεδονία βλ. J.W.Nesbitt, *Mechanisms of Agricultural Production on Estates of the Byzantine Praktika*, Ph.D. Thesis, Univ. Wisconsin 1972, εδώ 5-16, C.Asdracha, *La region des Rhodopes aux XIIIe et XIVe sic. Étude de Geographie Historique*, [Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 49], Athen 1976, εδώ 18-23 καθώς και Α.Λαΐου-Θωμαδάκη, *Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη Βυζαντινή εποχή*, (πρώτη εκδ. Princeton Univ. Press 1977), Αθήνα 1987, εδώ 46-49, όπου το κλίμα εκλαμβάνεται ως καθοριστικός παράγων που συνεπιδρά στο πλαίσιο των παραγόντων διαμόρφωσης της αγροτικής παραγωγής στη Μακεδονία τον 14-15ο αι., ενώ εισάγεται ο προβληματισμός για την πιθανότητα εκδήλωσης κλιματικών διακυμάνσεων την περίοδο αυτή, παρ' όλο που - κατά τη συγγραφέα - οι πηγές δεν επαληθεύουν κατι τέτοιο.

που αφορούν στην ιστορία του φυσικού περιβάλλοντος κατά την εποχή του Βυζαντίου, ο παραγων κλίμα έχει σχολιασθεί περιθωριακά, ενώ τα ερωτήματα που σχετίζονται με το ζήτημα των κλιματικων μεταβολών την περιοδο αυτή παρακάμπτεται μεσω της παραδοχής ότι το κλίμα έχει παραμεινει σταθερό στη Μεσόγειο τα τελευταία 2.500 χρονια.[1]

Μεσ' από τις διχογνωμίες των ερευνητών προκύπτει ότι η εξέλιξη του φυσικού περιβαλλοντος του μεσογειακού χώρου υπήρξε το αντικείμενο ακαδημαϊκών διχογνωμιών για πολλές δεκαετίες από ερευνητές που προσπάθησαν να πάρουν θέση ως προς το ζήτημα της σταθερότητας ή της μεταβολής του. Η αιτιοκρατική μέθοδος απόδειξης του Huntington, η οποία έγκειται στην εκ των προτέρων παραδοχή της σύμπτωσης στο χώρο και το χρόνο κλιματικών μεταβολών και ευνοϊκών ή ανάσταλτικών οικονομικών, κοινωνικών ή πολιτισμικών εξελίξεων, εισήγαγε στην ερμηνευτική προσέγγιση σπουδαίων ιστορικών ζητημάτων (όπως αυτό της παρακμής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας) δύο σημαντικά ζεύγη αντιθετικών εννοιών, τα οποία κυριάρχησαν ως θεωρητικό υπόστρωμα σε πλείστες μεταγενέστερες μελέτες. Πρόκειται για τα εννοιολογικά δίπολα: (κλιματική) μεταβολή - σταθερότητα και (πολιτισμική) ασυνέχεια - συνέχεια. Όσοι ερευνητές θέλησαν να επιλύσουν τα προβλήματα που συνεπάγεται η διερεύνηση κάποιου από τα δύο αυτά ζεύγη ιστορικών παραμέτρων, δεν απέφυγαν να ενσωματώσουν στην ιστορική τους εξήγηση τα αποτελέσματα της δράσης των κλιματικών μεταβολών (ή της κλιματικής σταθερότητας) κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, χρησιμοποιώντας συχνά αποσπασματικό αποδεικτικό υλικό αμφίβολης αξίας. Όσοι, αντίθετα, προτίμησαν να παρακάμψουν τα διλήμματα αυτά, περιορίσθηκαν απλώς στο να συνεκτιμούν τον παράγοντα "Κλίμα" μεταξύ των παραγόντων (όπως: έδαφος, βλάστηση, γεωγραφική θέση κλπ.) που διαμορφώνουν το φυσικό πλαίσιο ζωής και δράσης των ανθρώπινων κοινωνιών, αναπαράγοντας συνήθως τις γνώσεις από την εκάστοτε τρέχουσα φυσικο-γεωγραφική βιβλιογραφία.

Οι αιτιοκρατικές θέσεις του Huntington προκάλεσαν έντονες συζητήσεις και παρέσυραν ερευνητές από πολλούς και ετερόκλητους επιστημονικούς κλάδους σε εξειδικευμένες έρευνες με σκοπό την ενίσχυση ή την ανασκευή αυτών των θεωριών. Ο γάλλος ιστορικός Emmanuel Le Roy Ladurie αντιμετώπισε με ιδιαίτερο σκεπτικισμό τις αποδεικτικές μεθόδους του Huntington, καθώς και άλλων ιστορικών της ευρωπαϊκού μεσαιωνικής ιστορίας και αντέταξε σ' αυτούς το επιχείρημα ότι πολλά από τα δεδομένα που χρησιμοποιούν είναι σποραδικά, ανομοιογενή και τελικά αβάσιμα.[2] Ο Le Roy Ladurie έδωσε νέα ώθηση στην ιστορικο-κλιματολογική έρευνα παρέχοντας θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία σε μια νεότερη γενιά ιστορικών του κλίματος, η οποία αποδέχεται μεν την πιθανότητα επίδρασης των κλιματικών μεταβολών σε τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, ερευνά όμως παράλληλα τον βαθμό αυτής της πιθανότητας με τη βοήθεια όλων των διαθέσιμων μεθοδολογικών εργαλείων της ιστορικής επιστήμης, της οικονομικής ιστορίας και της κλιματολογίας, επιδιώκοντας το μέγιστο βαθμό επιστημονικής τεκμηρίωσης και απόδειξης.[3] Αυτή η τελευταία ομάδα ερευνητών, έχοντας καταφέρει να αποδεσμευθεί από τις επιδράσεις

---

[1] Βλ. A. Dunn, "The exploitation and control of woodland and scrubland in the Byzantine world", *BMGS* 16 (1992) 235-298, εδώ 252.

[2] Βλ. Le Roy Ladurie, History of Climate, ιδιαίτερα στην εισαγωγή.

[3] Πρβλ. Ingram κ.ά., Impact, 18 για βιβλιογραφικές αναφορές στις εργασίες των Ch.Pfister, J. de Vries, J.D.Post, M.Parry, P.Alexandre. Για τις νεότερες έρευνες τους βλ. Βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιστορικών μοντέλων ανθρωποκεντρικού-αιτιοκρατικού τύπου,[1] κινείται με μεγαλύτερη ευελιξία σε διεπιστημονικά πλαίσια έρευνας και — προκειμένου να τεκμηριώσει με τη βοήθεια των μεθόδων της ποσοτικής ιστορίας απαντήσεις σχετικά με το ζητημα των σχέσεων που διέπουν το δυναμικό δίπτυχο "Περιβάλλον - Ανθρωπος" σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους και για δεδομένες γεωγραφικές και πολιτισμικές συντεταγμένες — προαπαιτεί την θεμελίωση μιας ανεξάρτητης και "καθαρής" ιστορίας του κλίματος που θα προκύπτει από τη χρήση τεκμηρίων αναμφισβητητης επιστημονικής αξίας.

Τελικά το όφελος για την ιστορικο-κλιματολογική έρευνα από αυτή τη γόνιμη αντιπαράθεση αιτιοκρατικής και αντι-αιτιοκρατικής προσέγγισης της ιστορίας του κλίματος υπήρξε τριπλό:

α. Αναδείχθηκε βαθμιαία η δυναμική του ρόλου που μπορεί (ή δεν μπορεί) να διαδραματίσει το κλίμα και οι μεταβολές του ως παράγοντες ιστορικής αιτιότητας.

β. Προσεγγίσθηκαν προβλήματα που αφορούσαν όχι μόνο τη θεωρητική αξία του "ντετερμινισμού",[2] αλλά και μεθοδολογικά ζητήματα σχετικά με την επιλογή και χρήση των κάθε είδους πηγών για την υποστήριξη ή αποδυνάμωση θεωριών μεταβολής του κλίματος σε οποιαδήποτε ιστορική περίοδο.

γ. Αποκρυσταλλώθηκε η ανάγκη για διεπιστημονική προσέγγιση των θεμάτων που αφορούν στη μελέτη της ιστορίας του κλίματος σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους.

---

[1] Οι νεότεροι ερευνητές επέκριναν την "ανθρωποκεντρική" μέθοδο προσέγγισης της ιστορίας του κλίματος, τόσο στην τάση του Huntington και των υποστηρικτών του να ερμηνεύσουν συνολικά την ιστορία του ανθρώπου με βάση τις μεταβολές του κλίματος, όσο και στην στάση τους απέναντι στην προσπάθεια αναπαράστασης των κλιματικών μεταβολών για συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους λαμβάνοντας ως προϋπόθεση την προηγούμενη αρχή. Ξεκινώντας δηλαδή από την αιτιοκρατική παραδοχή ότι τα γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας (οικονομικά, δημογραφικά, κοινωνικά και πολιτικά) μπορούν να αποδοθούν σε κλιματικά αίτια, οι παραπάνω ερευνητές επιχείρησαν να "εξιστορήσουν" με αδρές γραμμές την εξέλιξη του κλίματος βασιζόμενοι όχι σε μετεωρολογικές παρατηρήσεις, αλλά σε ανθρώπινες καταστάσεις των οποίων τα αίτια μπορεί ενίοτε να είναι έμμεσα κλιματικά, χωρίς όμως αυτό να είναι απαραιτητο (πχ. λιμοί, επιδημίες, μετακινήσεις πληθυσμών διακυμάνσεις τιμών ή ακόμα και μεταβολές στον τρόπο ένδυσης). Για τις επικρίσεις στην κυκλική επιχειρηματολογία του Huntington βλ. Le Roy Ladurie, History of Climate, 17 και Alexandre, climat en Europe, 24, καθώς και B.H.Slicher van Bath, "Le climat et les récoltes en haut Moyen Age", όπ.π., 408-411.

[2] Βλ. χαρακτηριστικά O.H.Spate, "Toynbee and Huntington: a study in determinism", *Geographical Journal* 118 (1952) 406-428 και G.Manley, "The revival of climatic determinism", *Geographical Review* 48,1 (1955) 98-105.

ΜΕΡΟΣ Β΄

- ΟΙ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

1. Αντικείμενο της παρούσας έρευνας

Στο Α΄μέρος εξετάσθηκαν οι σκοποί και οι μέθοδοι της Ιστορικής Κλιματολογίας, έτσι όπως διαμορφώθηκαν σχετικά πρόσφατα, κυρίως μέσ' από την αναδίφηση των ερευνητών στις μεσαιωνικές και νεότερες γραπτές πηγές της Ευρωπαϊκής Ιστορίας.

Παρ' όλο που έχει επισημανθεί ότι για μερικές περιοχές του κόσμου το φάσμα της ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας μπορεί να διευρυνθεί πολλούς αιώνες ή ακόμα και χιλιετίες πριν από την έναρξη των ενόργανων μετεωρολογικών παρατηρήσεων,[1] οι πηγές της Μεσαιωνικής Ιστορίας της Ευρώπης αποτέλεσαν τον κυριότερο αρχειακό κορμό, ο οποίος από νωρίς προσέλκυσε το ενδιαφέρον των ιστορικών του κλίματος. Οι γενικότερες πολιτισμικές συνθήκες που επικράτησαν στη μετα-μεσαιωνική Ευρώπη (π.χ. Αναγέννηση, αναζήτηση της γραπτής παράδοσης, θεαματική ανάπτυξη των φυσικών επιστημών) συντέλεσαν αποφασιστικά στο να συνταχθούν οι πρώτες μετεωρολογικές συλλογές (weather compilations), οι οποίες έδωσαν και την τελική ώθηση στην ανάπτυξη του κλάδου της Ιστορικής Κλιματολογίας.

Ωστόσο, η επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας κειμένων, δηλαδή των γραπτών πηγών του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα, υπήρξε καθοριστική τόσο για τις χρονολογικές όσο και για τις γεωγραφικές συντεταγμένες των ερευνών που παρουσιάσθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σχετικά με την ιστορία του κλίματος. Παρ' όλο που η κλιματική ιστορία του μεσανατολικού και ευρασιατικού χώρου βρέθηκε από πολύ νωρίς στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος πολλών — και σε μερικές περιπτώσεις ετερόκλητων — επιστημονικών κύκλων (γεωγράφων, μετεωρολόγων, ιστορικών και αρχαιολόγων), τελικά οι πρώτες μεθοδικές εργασίες που συντάχθηκαν με βάση ιστορικο-κλιματολογικό υλικό προερχόμενο από γραπτές πηγές αφορούσαν κυρίως το χώρο της Ευρώπης.[2] Έτσι, ενώ οι ιστορικοί του κλίματος μπόρεσαν να καθορίσουν με αρκετή ακρίβεια τις κλιματικές μεταβολές — όπως αυτές προκύπτουν από την συνδυασμένη χρήση φυσικών και ανθρωπογενών μαρτυριών — για εκτεταμένες

---

[1] Οι πρωιμότερες χρονολογίες στις οποίες εντοπίζονται γραπτές μαρτυρίες σχετικές με κλιματικά φαινόμενα είναι: για την Αίγυπτο 3000 π.Χ., Κίνα 2500 π.Χ., Νότια Ευρώπη 500 π.Χ., Βόρεια Ευρώπη 1 μ.Χ., Ιαπωνία 500 μ.Χ., Ισλανδία 1000 μ.Χ., Βόρεια Αμερική 1500 μ.Χ., Νότια Αμερική 1550 μ.Χ., Αυστραλία 1800 μ.Χ. Βλ. M.J.Ingram, D.J.Underhill, T.M.L.Wigley, "Historical Climatology", *Nature* 276 (1978) 329-334, εδώ 329.

[2] Βλ. παραπάνω κεφ. Α2.2. Για την παλαιότερη βιβλιογραφία βλ. H. Leiter, *Die Frage der Klimaänderung während geschichtlicher Zeit in Nord Africa*, [Abhandlungen der K.K. Geographischen Gesellschaft in Wien Bd. 8 No1], Wien 1909, 3-8.

περιοχες της κεντρικης, δυτικης και βορειας Ευρωπης ιδιαιτερα απο το 1000 μ.Χ..[1] ο νοτιο-ανατολικος ευρασιατικος χωρος που οριοθετειται την περιοδο της ὑψιμης Αρχαιοτητας και του Μεσαιωνα απο τα συνορα της ανατολικης ρωμαϊκης και της διαδοχης βυζαντινης αυτοκρατοριας, εμεινε γενικα ἐξω απο το ερευνητικο τους πεδιο.[2] Ο κυριοτερος λογος γι' αυτη την εξαιρεση υπηρξε ο συνειδητος ἡ ασυνειδητος παραγκωνισμος των βυζαντινων και γενικοτερα ανατολικων (συριακων, αραβικων, αρμενικων, σλαβικων κλπ. μεσαιωνικων) πηγων που αφορουν στον παραπανω γεωγραφικο χωρο απο τους πρωτους συμπιλητες μετεωρολογικων μαρτυριων απο ιστορικα κειμενα,[3] πιθανοτατα εξαιτιας των γλωσσικων, κυριως, δυσκολιων που αυτα τα κειμενα προβαλλουν στον δυτικοευρωπαιο ερευνητη (γραμμενα σε μη-λατινικη γλωσσα, παλαιογραφικες δυσκολιες κλπ). Στη συνεχεια, οι νεοτεροι ιστορικοι του κλιματος προτιμησαν να εκμεταλλευθουν το ἑτοιμο υλικο που προσεφεραν οι μετεωρολογικες συλλογες δεδομενου ὁτι αυτο μπορουσε ευκολοτερα να συγκριθει χρονολογικα και γεωγραφικα με τα πορισματα συγχρονων κλαδων των φυσικων επιστημων (δενδροχρονολογια, παγετολογια, ανάλυση γυρης, ιξηματολογια κλπ). Αλλωστε και η μορφη του υλικου αυτου βοηθα ιδιαιτερα σε μια τετοια συγκριση, γιατι, παρ' ολα τα κενα και τις δυσκολιες στην επεξεργασια του, μπορει ευκολοτερα να προσφερει σειρες στοιχειων ικανες να υποστουν ποσοτικη επεξεργασια και στατιστικη ανάλυση.[4] Μονο τα τελευταια χρονια, με την αλματωδη ανάπτυξη του ενδιαφεροντος για την ερευνα του κλιματος και των μεταβολων του, κυριως στα πλαισια ερευνητικων προγραμματων, ἐχουν γινει προσπαθειες να "καλυφθει" ερευνητικα κατα τροπο συστηματικο και ο χωρος της Ανατολικης Μεσογειου και της Μεσης Ανατολης.[5]

Διακρινοντας λοιπον αυτο το κενο ως προς τη συλλογη ιστορικο-κλιματολογικου υλικου που αναφερεται στο χωρο της Ανατολικης Μεσογειου και της Μεσης Ανατολης

---

[1] Βλ. ενδεικτικα τα εργα: Easton, Hivers· Hennig, Katalog· K. Weikinn, *Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850. I. Hydrographie. I. Teil: Zeitwende -1500*, Berlin 1958· Alexandre, climat en Europe.

[2] Βλ. παραπανω κεφ. Α2.2 για εργασιες που αφορουν τη περιοδο της αρχαιοτητας και το χωρο της Εγγυς και Μεσης Ανατολης. Ο H. H. Lamb, "Climatic Changes during the Course of Early Greek History", *Antiquity* 42 (1968) 231-232, διατυπωσε εμφατικα τον "παραγκωνισμο" αυτου του γεωγραφικου χωρου από το επικεντρο του ενδιαφεροντος των νεοτερων ιστορικων του κλιματος.

[3] Για τα χρονολογικα και γεωγραφικα πλαισια που καλυπτουν οι γνωστοτερες μετεωρολογικες συλλογες (weather compilations) που δημοσιευθηκαν στον αιωνα μας βλ. Alexandre, climat en Europe, 15-19 και T. Dunin-Wasowicz, "Les changements de climat en pologne médiévale. Méthodes et recherches", *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 40 (1990) 409-414. Μονο ο Hennig, Katalog καλυπτει την περιοχη της Μεσογειου για την περιοδο της μεσης και ὑστερης αρχαιοτητας, μετατοπιζοντας το ενδιαφερον του στη Γερμανια και την Κεντρικη Ευρωπη για την εποχη του μεσαιωνα. Ο K. Weikinn, *Quellentexte zur Witterungsgeschichte Europas von der Zeitwende bis zum Jahre 1850*, ὁπ.π., 3,4,6,12,14,30, παραθετει μετεωρολογικες μαρτυριες από βυζαντινα κειμενα (Αμμιανος Μαρκελλινος, Πασχαλιο Χρονικο, Θεοφανης, Μιχαηλ Γλυκας), ὁχι ομως κατα τροπο συστηματικο και ἐχοντας παντοτε ως επικεντρο τη Δυτικη Ευρωπη.

[4] Πρβλ. Brooks, Climate through the Ages, 304-311 και Lamb, Climate, 224-229, (ιδιαιτερα διαγραμματα 17.2).

[5] Για τις ιστορικο-κλιματολογικες ερευνες σε αραβικα χρονογραφικα κειμενα (9ος-19ος αι.) βλ. H. Grotzfeld, "Klimageschichte des Vorderen Orients 800-1800 A.D. nach arabischen Quellen", *Würzburger Geographische Arbeiten* 80 (1991) 21-43. Ἐρευνα για ιστορικες μαρτυριες σχετικες με μετεωρολογικα φαινομενα που αφορουν την περιοχη της Ελλαδας την περιοδο 1200-1900 μ.Χ. διεξηχθη και από ερευνητικη ομαδα του Πανεπιστημιου Θεσσαλονικης. Για καποια πορισματα κλιματολογικου χαρακτηρα βλ. C. C. Repapis, C. J. E. Schuurmans, C. S. Zerefos, J. Ziomas, "A Note on the Frequency of Occurrence of Severe Winters as Evidenced in Monastery and Historical Records from Greece During the Period 1200-1900 A.D.", *Theoretical & Applied Climatology* 39 (1989) 213-217.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

για την περίοδο 300-1500 μ.Χ., περίοδο κατά την οποία ο αριθμός των ελληνικών αλλά και των συριακών, αραβικών κλπ. πηγών είναι ιδιαίτερα πλούσιος, προχωρήσαμε στη αναζήτηση μαρτυριών τέτοιου τύπου στα βυζαντινά, αλλά και σε συριακά, αραβικά και αρμενικά κείμενα. Παρακάτω συνοψίζονται τα κριτήρια που υιοθετήθηκαν στην επιλογή των πηγών, η μέθοδος προσέγγισης των μαρτυριών που αφορουσαν την ερευνά μας, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται το συγκεντρωμενο υλικό από τις πηγές σ' αυτό το βιβλίο.

1.1. Η επιλογή των πηγών

Ο βέλγος ιστορικός Pierre Alexandre, στο σημαντικό βιβλίο του για το κλίμα της Ευρώπης κατά την περίοδο του Μεσαίωνα,[1] διαίρεσε τις μετεωρολογικές μαρτυρίες που προέρχονται από μεσαιωνικά κείμενα σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την πηγή προέλευσής τους:

1. Μαρτυρίες οι οποίες περιέχονται σε αφηγηματικές πηγές. Σ' αυτή την κατηγορία πηγών ανήκουν τα *chronica* και τα *annales* της δυτικής ιστοριογραφίας.
2. Μαρτυρίες οι οποίες περιέχονται σε άλλες κατηγορίες γραπτών πηγών. Πχ. κοινοτικά και ενοριακά έγγραφα, δημοτολόγια κλπ.
3. Καθ' εαυτό μετεωρολογικές παρατηρήσεις, δηλαδή πρώιμες σειρές μετεωρολογικών παρατηρήσεων (χωρίς όργανα μέτρησης) με ποσοτικό χαρακτήρα.[2]

Αν επιχειρήσουμε να μεταφέρουμε τον παραπάνω διαχωρισμό του Pierre Alexandre, που αφορά τις πηγές του δυτικού Μεσαίωνα, στο φάσμα των πηγών της Βυζαντινής Ιστορίας, μπορούμε να επισημάνουμε ότι μόνον η πρώτη κατηγορία παρουσιάζει ιστορικο-κλιματολογικό ενδιαφέρον, αφού στη δεύτερη (π.χ. πάπυροι, έγγραφα: αυτοκρατορικά, πατριαρχικά, επισκοπικά, υπαλληλικά ή ιδιωτικά κλπ.)[3] η πιθανότητα εύρεσης μαρτυριών ιστορικο-κλιματολογικού χαρακτήρα είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, ενώ η τρίτη κατηγορία δεν υφίσταται καν ως τέτοια.[4]

---

[1] Βλ. Alexandre, climat en Europe.

[2] Για την περίοδο του Μεσαίωνα είναι ιδιαίτερα γνωστή η σειρά μετεωρολογικών παρατηρήσεων (1337-1344) του κληρικού William Merle από το Lincolnshire της ανατολικής Αγγλίας.

[3] Τα κείμενα των παπύρων και των εγγράφων διακρίνονται για τη συντομία και τη θεματική τους ομοιογένεια, αφού εξυπηρετούσαν πρακτικές ανάγκες. Επομένως, τα φυσικά φαινόμενα καθ' εαυτά δύσκολα θα μπορούσαν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των συντακτών των κειμένων αυτών, εκτός αν οι συνέπειες της δράσης κάποιων φυσικών παραγόντων (πχ. σεισμών ή λιμών) συνέβαινε να επηρεάσουν τη ζωή της κοινότητας και του συντάκτη του εγγράφου. Μαρτυρίες σχετικές με "λιμούς" και "λοιμούς" προερχόμενες από ελληνικούς παπύρους της Αιγύπτου (3ος-6ος μ.Χ. αι.) έχουν παρουσιασθεί από τον G.Casanova. Βλ. G. Casanova, "Epidemie e fame nella documentazione greca d'Egitto", *Aegyptus* 64 (1984) 163-201.

[4] Μοναδική εξαίρεση αποτελούν — όμως για περίοδο έξω από το χρονολογικό πλαίσιο της παρούσας έρευνας — οι μετεωρολογικές παρατηρήσεις για τις μετεωρολογικές συνθήκες 171 ημερών που καταγράφηκαν γύρω στο 120 μ.Χ. στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και ερευνήθηκαν επιστημονικά από τον γερμανό μετεωρολόγο G. Hellmann, "Uber die ägyptischen Witterungsangaben im Kalendar von Claudius Ptolemaeus", *Sitz.-Ber. der Kgl. Preuss. Akad. Wiss.*, XIII (1916) 332-341. Πρβλ. Brooks, Climate through the Ages, 333-334 και Lamb, Climate, 29.

Εστιάζοντας λοιπον το ενδιαφέρον μας στις αφηγηματικες πηγες της Βυζαντινής Ιστορίας, θέσαμε ως κριτήρια επιλογής των επιμέρους αφηγηματικων πηγών:

α) την πιθανότητα αναφοράς μαρτυριών ιστορικο-κλιματολογικού χαρακτήρα σε σχεση με άλλες κατηγορίες πηγών και

β) την προσιτότητα των σχετικών εκδόσεων.

Με βάση αυτά τα κριτήρια προσεγγίσθηκαν οι αφηγηματικές πηγές και μελετήθηκαν: ιστοριογραφικες και αγιολογικές πηγές (βλ. και πίνακα ΙΙΙ).

Μολονότι και στις υπόλοιπες κατηγορίες αφηγηματικών πηγών (π.χ. βιογραφικά και αυτοβιογραφικά κείμενα, ταξιδιωτικές διηγήσεις, ρητορικά κείμενα και κηρύγματα, επιστολές, ποίηση κλπ.) είναι δυνατό να ανακαλύψει κανείς αναφορές σχετικες με μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα, κρίθηκε τελικά αναγκαίος ο περιορισμός της έρευνάς μας στα ιστοριογραφικά και αγιολογικά κείμενα.[1] Όπως θα φανεί και από την αναλυση που ακολουθεί, στα δύο αυτά είδη αφηγηματικών πηγών — με διαφορετικό τρόπο και σκοπό στο καθένα — οι αναφορές σε φυσικά φαινόμενα αποτελούν, τις πιο πολλές φορές, αναπόσπαστο αλλά και αναγκαίο μέρος της αφήγησης με τελικό αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη συχνότητα αναφοράς τέτοιων συμβάντων σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες πηγών.[2]

πηγές κατά είδος / *πηγές κατά προέλευση*	ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ			ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ	*χρονολογικά όρια μελέτης*
	Ιστορία	Εκκλησιαστική Ιστορία	Χρονογραφία		
Ελληνικές	+	+	+	+	300 - 1500 μ.Χ.
Έξω-Βυζαντινές	+	+	+	-	

Πίνακας ΙΙΙ. Κατηγοριοποίηση των πηγών που ερευνήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης.

[1] Εδώ ακολουθείται η τυπολογική διάκριση των αφηγηματικών πηγών της Βυζαντινής Ιστορίας των Karayannopulos-Weiß. Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 65-91.

[2] Πολύτιμες αναφορές σε μετεωρολογικά-κλιματικά φαινόμενα μπορεί να συναντήσει κανείς διάσπαρτες σε κάθε είδους πηγή. Θεωρητικά, καμιά πηγή της εποχής δεν μπορεί εκ των προτέρων να αποκλειστεί ως πεδίο ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικές οι μεμονωμένες αναφορές σε φυσικά - μετεωρολογικά φαινόμενα που συναντά ο μελετητής σε "σημειώματα" ελληνικών χειρογράφων κωδίκων, των οποίων το περιεχόμενο συνήθως ουδεμία σχέση έχει με τη μετεωρολογία. Βλ. στο *corpus* μαρτυρίες εκδεδομένες στη συλλογή των "Βραχέων Χρονικών": (έκδ.): P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, *CFHB* 12/1-3, Wien 1975-1979 και τελευταία C.N. Constantinides - R. Browning, *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the year 1570*, [Dumbarton [illegible] Studies; 30] [Texts and Studies of the History of Cyprus; 18] Washington D.C.-Nicosia 1993, ιδιαιτερα 50-51 & 76-77. Ιδιαίτερα ζωντανή και πολύτιμη για τις οινολογικές και κλιματολογικές πληροφορίες που εμπεριέχει αναφορά του Λέοντος Φιλοσόφου - Μαθηματικού στις θερμαντικές και ιαματικές ιδιότητες του κρασιού σε καιρό χειμώνα, όταν το κρασί παγώνει και σπάζουν οι αμφορείς από την ψύξη στις χειμαζόμενες από τους βοριάδες περιοχές της Μακεδονίας, Θράκης και Θεσσαλονίκης (όπου υπήρξε αρχιεπίσκοπος μεταξύ 840 και 843 μ.Χ.) υπάρχει σε ποίημα του φιλοσόφου. Βλ. Η. Αναγνωστάκης, "Όταν το κρασί γίνεται πάγος. Η σχετική με το κρασί διαμάχη των βυζαντινών λογίων σ' ένα ποίημα του Λέοντος Φιλοσόφου", *εφημερίδα "Καθημερινή"*, Σαράντα αιώνες κρασί (αφιέρωμα), αρ.φ. 22497, 17/10/1993, 8-9.

Πίνακας ΙΙΙ. Κατηγοριοποίηση των πηγών που ερευνήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας μελέτης.

Α. *Ιστοριογραφικές πηγές*

Οι ιστοριογραφικές πηγές που μελετήθηκαν, ανήκουν ως προς την ιστορικο-γεωγραφική τους προέλευση σε δύο γενικές κατηγορίες:
α) τις Ελληνικές (Βυζαντινές) και
β) τις έξω-Βυζαντινές.[1]

Οι ελληνικές (γραμμένες στην ελληνική γλώσσα) ιστοριογραφικές πηγές, έχοντας συνήθως ως κέντρο αναφοράς τη βυζαντινή πρωτεύουσα και ευρύνοντας το φάσμα τους έως τα εκάστοτε σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας, αποτέλεσαν το βασικό πεδίο της έρευνάς μας. Όμως, ήταν ανάγκη το πληροφοριακό υλικό που προέκυψε από αυτές τις πηγές να διασταυρωθεί, εμπλουτισθεί και συσχετισθεί με μαρτυρίες από πηγές εξω-βυζαντινές, αναφερόμενες στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής. Τα έργα αυτά προέρχονται από περιοχές που αποτέλεσαν για μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα τμήματα της βυζαντινής επικράτειας και, επομένως, το ενδιαφέρον των αράβων, σύρων, αρμενίων κλπ. ιστορικών και χρονογράφων για τις περιοχές αυτές συμπίπτει με αυτό των βυζαντινών.

Στην περίπτωση των εξω-βυζαντινών ιστοριογραφικών πηγών το κριτήριο της διαθεσιμότητας των έργων αυτών σε κάποια νεότερη έκδοση — με μετάφραση σε ευρωπαϊκή γλώσσα — υπήρξε καθοριστικό.

Ως προς τα επιμέρους ιστοριογραφικά είδη, μελετήθηκαν τα έργα:
1. Ιστορικών,
2. Χρονογράφων,
3. Εκκλησιαστικών Ιστορικών.

Παρ' όλο που ο κλασικός διαχωρισμός που καθιέρωσε ο Karl Krumbarcher μεταξύ "Ιστορίας" και "Χρονογραφίας" δεν είναι σήμερα εντελώς αποδεκτός από τους ερευνητές,[2] υιοθετούμε τη συμβατική υπαγωγή των βυζαντινών συγγραφέων, που κατέθεσαν αφηγηματικά κείμενα ιστοριογραφικού χαρακτήρα, σ' αυτά τα δύο συγγραφικά είδη — κατά το πρότυπο του Herbert Hunger —[3] αφού με τον τρόπο αυτό θα καταστεί ευκολότερη η διατύπωση κάποιων γενικών συμπερασμάτων που αφορούν όχι μόνο στη συχνότητα αναφοράς ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών σε κάθε συγγραφικό είδος, αλλά και στην ποιοτική διερεύνηση αυτών των πληροφοριών με βάση τα κοινά χαρακτηριστικά που διέπουν τους συγγραφείς κάθε είδους (βλ. πιο κάτω κεφ. Γ2).

Έτσι, μπορούμε συμπερασματικά να καταλήξουμε ότι το κριτήριο για την επιλογή των παραπάνω κατηγοριών κειμένων της Βυζαντινής Ιστορίας υπήρξε όχι

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 65.

[2] Την άποψη του Karl Krumbacher ότι οι βυζαντινοί χρονογράφοι ήταν απλοί μοναχοί οι οποίοι δεν μπόρεσαν να διευρύνουν τους ορίζοντές τους πέρα από την περιγραφή φυσικών καταστροφών, εκκλησιαστικών ή ηθικών θεμάτων στα πεδία της πολιτικής ιστορίας, ανέτρεψε ο Hans-Georg Beck (H.-G. Beck, "Zur byzantinischen 'Monchschronik' ", στον τόμο: C. Bauer, L. Boehm, M. Müller, *Speculum historiale. Geschichte im Spiegel von Geschichtschreibung und Geschichtsdeutung*, Freiburg-München 1965, 188-197). Οι Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 66, καταργούν πλήρως το διαχωρισμό "Ιστοριογραφίας"-"Χρονογραφίας" στη Γραμματολογία τους και υπάγουν όλα τα σχετικά κείμενα κάτω από τον τίτλο "Geschichtschreibung" = Ιστοριογραφία.

[3] Βλ. Hunger 1, 252.

τοσο ο αφηγηματικός τους χαρακτηρας, αλλά η ιδιαίτερη τάση τους — σε σχεση με αλλα κειμενα θεολογικού ή λογοτεχνικού χαρακτηρα — να περιγράψουν φυσικα φαινόμενα.

Β. Αγιολογικές πηγές

Το γενικό κριτήριο επιλογής έργων από την αγιολογική γραπτή παράδοση υπήρξε περισσότερο εμπειρικό. Ο ωκεανός των Βίων Αγίων,[1] που εκτείνεται χρονικα σ' ολόκληρη την βυζαντινή χιλιετία και σε ευρύτατη γεωγραφική κλίμακα, θα ηταν ουτοπικό να καλυφθεί ερευνητικά στο σύνολό του στο πλαίσιο αυτού του βιβλίου. Από την άλλη μεριά, η ανάγκη εμπλουτισμού και διασταύρωσης των μαρτυριών που προέκυψαν από τη μελέτη των ιστοριογραφικών πηγών με πληροφορίες προερχόμενες από πηγές παράλληλες προς αυτές και με διαφορετικό προσανατολισμό ως προς την "κάλυψη" όψεων της ζωής του βυζαντινού ανθρώπου, μας ώθησε στην επιλογή και μελέτη ενός αριθμού από τα γνωστότερα και προσιτότερα έργα της αγιολογικής γραμματειας. Για την επιλογή των έργων χρησιμοποιήθηκαν ως βοηθήματα οι συλλογές τίτλων που υπάρχουν στη γενική γραμματολογία των Καραγιαννόπουλου-Weiß, καθώς και στον χρονολογικό και γεωγραφικό οδηγό των Βίων Αγίων του J. W. Nesbitt που συντάχθηκε με βάση την *Bibliotheca hagiographica graeca* του François Halkin.[2]

Σε καμία περίπτωση ο αριθμός των Βίων Αγίων που ερευνήθηκαν στα πλαίσια αυτής της μελέτης δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκής για τους ερευνητικούς στόχους που προδιαγράψαμε παραπάνω.[3] Από την άποψη αυτή η παρούσα έρευνα — ως προς το ποσοστό των πληροφοριών που προέρχονται από κείμενα Βίων Αγίων — μπορεί να θεωρηθεί περισσότερο "δειγματοληπτική" παρά συστηματική. Απομένουν εκατοντάδες κειμένων των οποίων η συστηματική μελέτη με επίκεντρο τις ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες ελπίζουμε ότι θα ρίξει περισσότερο φως σε πτυχές του προβλήματος των κλιματικών διακυμάνσεων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου την περίοδο 300-1500 μ.Χ.[4] Ωστόσο, εδώ παρουσιάζεται το υλικό που προέρχεται από τους Βίους Αγίων που έχουν περισσότερο αξιοποιηθεί φιλολογικά και ιστορικά από τους ερευνητές και, συνεπώς, τα ζητήματα ερμηνείας των πληροφοριών που θίγονται

[1] Στο εξής χρησιμοποιούμε τον όρο "Βίοι Αγίων" ως προσδιορισμό του συγγραφικού είδους της αγιογραφίας (**hagiographie**) που περιλαμβάνει δύο κύριες κατηγορίες κειμένων: τους καθ' εαυτό Βίους των Αγίων (Vie) και τα Θαύματά τους (Miracles). Βλ. E. Patlagean, "Ancienne hagiographie byzantine et histoire sociale", *Annales E.S.C.* 23 (1968) 106-126, εδώ 108. Το συγγραφικό αυτό είδος γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση ανάμεσα στον 8ο και 10 αι., οπότε συντέθηκαν και αρκετοί Βίοι που αναφέρονται στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες στηριζόμενοι σε πρωιμότερους Βίους που έχουν χαθεί.

[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde και J. W. Nesbitt, "A geographical and chronological guide to Greek Saint Lives", *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969) 443-489.

[3] Μελετήθηκαν 164 Βίοι Αγίων από τους οποίους μόνο οι 70 απέφεραν μαρτυρίες (βλ. Βιβλιογραφία).

[4] Ήδη έχουν αρχίσει συστηματικές προσπάθειες στα πλαίσια ερευνητικών προγραμμάτων προκειμένου να καταγραφεί μεθοδικά το σύνολο των κάθε είδους πληροφοριών που περιέχουν οι Βίοι Αγίων της βυζαντινής αγιολογικής παράδοσης. Η δημιουργία μιας ηλεκτρονικής Τράπεζας Πληροφοριών για τους τους Βίους Αγίων (8ος-10ος αι.) βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο στο Dumbarton Oaks Research Center, Washington D.C., υπό τη διεύθυνση του A. Kazhdan. Βλ. NEH Grant Application, *Dumbarton Oaks Hagiography Project*, (Progress Report for the period 1991-1993 to NEH), Washington D.C. 1993.

στο Β΄μέρος του βιβλίου είναι δυνατό να θεωρηθούν ως αντιπροσωπευτικά των πηγών αυτού του είδους.[1]

1.2. Μέθοδος προσέγγισης των ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών

Από τις κατηγορίες των πηγών, των οποίων τα κριτήρια επιλογής αναλύθηκαν παραπάνω, απομονώθηκαν και παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο όσες μαρτυρίες αναφέρονται σε μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα. Εδώ επιχειρείται μια ταξινόμηση των βασικών μετεωρολογικών πληροφοριών που περιέχονται στις μαρτυρίες των πηγών, ώστε να αποσαφηνισθούν τα κριτήρια επιλογής τους, αλλά και να διερευνηθεί τελικά η κλιματολογική αξία τους.[2]

Τα αποσπάσματα που τράβηξαν την προσοχή μας είναι διαφόρων ειδών και η κλιματολογική τους αξία ποικίλει (βλ. και πίνακα IV).

1. *Αναφορές που περιέχουν άμεσες μετεωρολογικές ενδείξεις σχετικές με θερμοκρασία ή βροχή*

Τέτοιες είναι όσες περιγράφουν μετεωρολογικά φαινόμενα μεγάλης διάρκειας (των οποίων η χρονική κλίμακα κυμαίνεται από μερικές εβδομάδες έως μερικά χρόνια). Εννοούμε δηλαδή τις αναφορές που παρέχουν μια γενική εικόνα των μετεωρολογικών συνθηκών για μια ολόκληρη εποχή του χρόνου, για μήνες, για εβδομάδες (π.χ. "ξηρασία επί χ έτη", "βαρύς χειμώνας", "Μάιος ξηρός", "ραγδαίες βροχές για διάστημα χ ημερών" κλπ.). Οι πληροφορίες αυτού του τύπου — όταν προσδιορίζονται με γεωγραφική και χρονολογική ακρίβεια — είναι οι πιο σημαντικές για τη διερεύνηση της εξέλιξης του κλίματος μιας συγκεκριμένης περιοχής, αφού παρέχουν τη δυνατότητα στον ιστορικό του κλίματος να καταρτίσει ομοιογενείς σειρές στοιχείων (séries homogènes).

Το μεσογειακό κλίμα χαρακτηρίζεται έντονα από τη δράση της ξηρασίας, αφού αυτή αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο του ετήσιου κλιματικού κύκλου: οι βροχές πέφτουν κυρίως το φθινόπωρο και την άνοιξη, ενώ το καλοκαίρι η ανομβρία μειώνει ή

---

[1] Πράγματι, Συγκρίνοντας τους μέσους όρους αναφοράς μετεωρολογικών μαρτυριών των τεσσάρων συγγραφικών ειδών που μας απασχολούν (βλ. παρακάτω κεφ. Γ2.1 διάγραμμα Γ2.1.8), και παίρνοντας ως δείγμα τους συνολικά 166 Βίους Αγίων που ερευνήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η στατιστική πιθανότητα εύρεσης τέτοιων μαρτυριών στους Βίους των Αγίων είναι 1.03 μαρτυρίες για κάθε ερευνώμενο κείμενο.

[2] Υιοθετούμε τη διάκριση των κλιματολογικών μαρτυριών που προέρχονται από αφηγηματικές πηγές του δυτικού Μεσαίωνα, την οποία καθιέρωσε ο Piere Alexandre και ακολούθησαν και άλλοι νεότεροι ιστορικοί του κλίματος. Βλ. P. Alexandre, "Histoire du climat et sources narratives du Moyen Age", *Le Moyen Age* 29 (ser.4) (1974) 101-116, εδώ 113-115, του ιδίου, *Le climat au Moyen Age en Belgique et dans les regions voisines (Rhénanie, Nord de la France). Recherches critiques d'apres les sources narratives et essai d'interpretation*, [Centre Belge d'Histoire Rurale publ.50] Louvain 1976, 96-99, του ιδίου, "Les variations climatiques au Moyen Age (Belgique, Rhénanie Nord de la France)", *Annales E.S.C.* 32 (1977) 183-197, εδώ 185-186, Alexandre, climat en Europe 37-38. Επίσης βλ. Ch. Pfister, "Une rétrospective météorologique de l'Europe. Un système de reconstruction de l'évolution du temps et du climat en Europe depuis le Moyen Age central", *Histoire & Mesure* 3 (1988) 313-358, εδώ 321.

στερεύει τα τρεχούμενα νερά και τη φυσική αρδευση.[1] Ετσι οι περιπτωσεις αναφορας πληροφοριών σχετικά με εκδήλωση ξηρασίας είναι συχνές. Οταν μνημονεύεται ξηρασία στις πηγές, αλλά χωρις να προσδιορίζεται με ακρίβεια η ημερολογιακη της διαρκεια, συναγεται οτι αυτη ελαβε χωρα κατα τους βροχοφορους μηνες του έτους, δηλαδη τους φθινοπωρινούς και τους ανοιξιάτικους.

ΑΜΕΣΕΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ					
ενδείξεις μεγάλης διάρκειας			ενδείξεις μικρής διάρκειας		
θερμοκρασία	**Α**	*βροχή*	*θερμοκρασία*	**Β**	*βροχή*
• για σειρά ετών: πχ. "ξηρασία μακρόχρονη" • σε ετήσια κλίμακα: πχ. "έτος υγρό" • σε εποχιακή κλίμακα: πχ. "θέρος ψυχρό" • σε μηνιαία κλίμακα: πχ. "Μάϊος υγρός" • σε εβδομαδιαία κλίμακα: πχ. "καύσωνας παρατεταμένος"			• σε ημερήσια κλίμακα: πχ. "βροχή συνεχής" • σε ωριαία κλίμακα: πχ. "χαλάζι, καταιγίδα"		

ΕΜΜΕΣΕΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ		
υδρολογικές ενδείξεις	ενδείξεις για το μέγεθος της αγροτικής παραγωγής	ενδείξεις για ύπαρξη σκόνης στα ανώτερα ατμοσφαιρικά στρώματα
Γπ/ΓπΝ	**Γλ**	**-**
• "πλημμύρες ποταμών ή λιμνών" • ανωμαλία στη διακύμανση της στάθμης του Νείλου • "αποξήρανση κοίτης ποταμών ή λιμνών"	• διατροφικές κρίσεις (="λιμοί")	• "βροχή με στάχτη" • "κόκκινη βροχή" • "σκόνη από τον ουρανό"

Πίνακας IV. Ταξινόμηση των κυριότερων μετεωρολογικών πληροφοριών που περιέχονται στις μαρτυριες των πηγών. Με σκιασμένους χαρακτήρες παριστάνονται οι κωδικοί του είδους κάθε πληροφορίας, όπως αυτοί εμφανίζονται στο corpus των μαρτυριών. Με πλάγιους χαρακτήρες παριστάνονται οι μετεωρολογικές μεταβλητές που σχετίζονται με την κάθε κατηγορία φαινομένων.

[1] Για μια ανάλυση των επιπτώσεων της ξηρασίας στις κοινωνίες του μεσογειακού χώρου πρβλ. F. Braudel, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ της Ισπανίας*, τ.Ι Αθήνα 1991, 292 κε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΗΤΗΣ

Από την άλλη μεριά, αναφορές σε εφημερα (μικρής διαρκειας) μετεωρολογικα επεισοδια, των οποίων η χρονικη κλιμακα κυμαίνεται από μερικες ωρες έως λιγες ημερες (π.χ. "καταιγιδα", "δυνατή βροχή ή χιονόπτωση", "χαλαζόπτωση" κλπ.), αποτελουν τη δευτερη κατηγορία χωριων που περιεχουν άμεσες μετεωρολογικες ενδειξεις. Η κλιματολογική αξία των πληροφοριών τέτοιου τυπου εξαρτάται από το κατα πόσο αυτές παρέχονται σε συστηματική βάση μέσα στις πηγές, ώστε να μπορούν να ενταχθούν στις ομοιογενείς σειρές στοιχείων που προκύπτουν από τις αναφορές μεγάλης διάρκειας.

2. *Αναφορες που περιέχουν έμμεσες μετεωρολογικές ενδείξεις*

Σ' αυτή την κατηγορία εντασσονται μαρτυρίες οι οποίες, όταν αναλυθούν, μπορούν να επαληθεύσουν τη δράση μετεωρολογικών φαινομένων μεγάλης διάρκειας (1η κατηγορία). Οι μαρτυρίες τέτοιου τύπου περιέχουν πληροφορίες για φαινόμενα οπως:

α. *Πλημμύρες*

Μαρτυρίες σχετικά με πλημμύρες ποταμών ή λιμνών καί υπερχειλίσεις χειμάρρων είναι δυνατό να περιέχουν έμμεσες κλιματικές πληροφορίες. Εκτός από την περίπτωση όπου τέτοια φαινόμενα οφείλονται στη δράση γεωλογικών παραγόντων (π.χ. σεισμών), η αιτία τους δεν μπορεί να είναι άλλη παρά κλιματική. Μαρτυρίες τέτοιου τύπου μπορούν, όταν ερμηνευθούν κατάλληλα, να συμβάλουν στη διερεύνηση του ισοζυγίου της βροχής και της εξάτμισης (θερμοκρασίας) για τις περιοχές όπου εντοπίζονται οι λεκάνες απορροής. Έτσι, όταν παραδίδεται από τις πηγές η πληροφορία για κάποια πλημμύρα, η αιτία της πρέπει να αποδοθεί — ανάλογα με την εποχή του έτους κατά την οποία εκδηλώνεται το φαινόμενο — είτε στην τήξη του χιονιού στους ορεινούς όγκους οι οποίοι τροφοδοτούν το υδάτινο όγκο που πλημμύρησε, είτε σε βροχές μεγάλης διάρκειας (κυρίως κατά τη διάρκεια του χειμώνα), ή ακόμα και σε μια δυνατή καταιγίδα (κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο).

β. *Διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου*

Μελετώντας κανείς τις βυζαντινές και τις αραβικές πηγές και ερευνώντας τις μαρτυρίες που αφορούν πλημμύρες διαφόρων ποταμών, συναντά συχνά χωρία που αναφέρονται στο ύψος της στάθμης του Νείλου κατά την περίοδο της ετήσιας πλημμυρίδας του (Ιούλιος-Σεπτέμβριος).

Ο Νείλος τροφοδοτείται από δύο υδατικά σύνολα: το Λευκό Νείλο (που ξεκινά από τη λίμνη Βικτόρια της Κεντρικής Αφρικής και αρδεύει μια μεγάλη περιοχή της ισημερινής-Αφρικής) και το Γαλάζιο Νείλο (που πηγάζει από τα όρη της Αιθιοπίας). Οι δύο παραπόταμοι συμβάλλουν στο Χαρτούμ του Σουδάν και δημιουργούν τον ενιαίο ποταμό Νείλο μήκους 3.000 χλμ., ο οποίος καταλήγει στη Μεσόγειο. Η εποχιακή μεταβολή της στάθμης του Νείλου στην περιοχή της Αιγύπτου είναι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

φαινόμενο κανονικό και μετρησιμο.[1] γνωστό ήδη από την αρχαιότητα.[2] Η σταθμη του ποταμού είναι χαμηλή κατά τον Απρίλιο και Μάιο, ενώ ανεβαίνει απότομα τον Ιούλιο και παραμένει υψηλή ως τα τέλη Αυγούστου και το Σεπτεμβριο. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στην πλημμύρα των υδάτων του Γαλάξιου Νείλου εξαιτίας των τροπικων βροχών (μουσώνων) στα υψίπεδα της Αιθιοπίας, όπου τα 3/4 των ετήσιων βροχοπτώσεων πέφτουν κατά το διάστημα μεταξύ Ιουνίου και Σεπτεμβρίου. Έτσι, η διακύμανση της στάθμης του Νείλου στο Κάιρο αποτελεί τελικά ένδειξη για το μεγεθος των θερινών μουσώνων της Αφρικής σε Βόρειο πλάτος 10°.[3]

Παρ' όλο που οι πληροφορίες σχετικά με τη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου αφορούν στην κλιματική ιστορία της κεντρικής Αφρικής και — συνεπώς — ξεφεύγουν από τα γεωγραφικά πλαίσια της παρούσας έρευνας, κρίθηκε τελικά σκόπιμο να περιληφθούν και αυτές στο *corpus* των μαρτυριών με σκοπό την πληρέστερη παρουσίαση του ιστορικο-κλιματολογικού υλικού που περιείχαν οι πηγές που εξετάσθηκαν.

γ. *"Λιμοί"*

Οι πηγές περιέχουν συχνές αναφορές σε κρίσεις διατροφής, σε πληροφορίες δηλαδή ενδεικτικές για την ανεπάρκεια της ετήσιας γεωργικής παραγωγής σε αστικά κέντρα αλλά και στον αγροτικό χώρο. Το ζήτημα της διαχείρισης των δεδομένων σχετικά με έτη που μνημονεύονται στις ιστορικές πηγές ως έτη λιμού (πείνας) ή ανόδου της τιμής των γεωργικών προϊόντων (κυρίως των σιτηρών) αποτελεί κρίσιμο σημείο για τον ερευνητή της ιστορίας του κλίματος. Η κρισιμότητα έγκειται στο γεγονός ότι στην περίπτωση των διατροφικών κρίσεων ο ερευνητής αντιμετωπίζει μαρτυρίες σχετικές με φαινόμενα των οποίων τα αίτια δεν είναι αμιγώς φυσικά (δηλαδή κάποια διαταραχή στον ετήσιο κλιματικό κύκλο, η οποία επιφέρει μερικές ή ολικές απώλειες κατά την καρποφορία των φυτών), αλλά τις πιο πολλές φορές κοινωνικο-οικονομικά.[4]

Ο όρος "λιμός" (*λιμός, σιτοδεία, σπάνις, ἀπορία, ἔνδεια, πεῖνα / fames, inopia, penuria, caritas*) χρησιμοποιείται τόσο στις πηγές, όσο και στη σύγχρονη ιστοριογραφία,[5] ως όρος "γενικής χρήσης" (blanket term), με σκοπό να περιγράψει

---

[1]Τις μετρήσεις για τη διακύμανση της στάθμης του Νείλου στο Κάιρο από το έτος 622 μ.Χ. δημοσίευσε ο O. Toussoun, *Mémoires sur l'histoire du Nil*, [Mémoires de l'Institut d'Egypte 9] 2 τ., Le Caire 1925. Για την πρωιμότερη περίοδο 332 π.Χ.-641 μ.Χ. βλ. D. Bonneau, *Le crue du Nil, divinité égyptienne, à travers mille ans d'histoire (332 av.J.C-641 ap.J.-C) d'apres les auteurs grecs et latins, et les documents des époques ptolémaïque, romaine et byzantine*, [Études et commentaires 52] Paris 1964.

[2]Το αξιοπερίεργο φαινόμενο της πλημμυρίδας του Νείλου κατά τη διάρκεια του θέρους (όταν η στάθμη των άλλων ποταμών του μεσογειακού χώρου ελαττώνεται) προβλημάτισε πολλούς αρχαίους αλλά και βυζαντινούς συγγραφείς. Πρβλ. ενδεικτικές εκτενείς αναφορές στο θέμα από τους Ammian.Marc. (XXII 15,3-13) και Theophyl.Sim. (VII 17).

[3]Βλ. Lamb Climate 138-141.

[4]Οι μετεωρολογικές διακυμάνσεις δεν αποτελούν υποχρεωτικά τη βασικότερη ανεξάρτητη μεταβλητή στο μηχανισμό εκδήλωσης μιας κρίσης διατροφής. Άλλοι επιπλέον παράγοντες παρεμβαίνουν σ' αυτό το μηχανισμό και καθορίζουν περισσότερο ή λιγότερο, όχι μόνο το ύψος της αγροτικής παραγωγής, αλλά κυρίως το πλέγμα σχέσεων που συνθέτουν τη συγκυρία για την διαμόρφωση του ύψους των τιμών. Πρβλ. Κ. Κωστής, *Αφορία, Ακρίβεια και Πείνα. Οι κρίσεις διατροφής στην ελληνική χερσόνησο (1650-1830): Προβλήματα προσέγγισης και εμπειρικές ενδείξεις*, Αθήνα 1993, 34-55.

[5]Πρέπει να γίνει σαφής εννοιολογικός διαχωρισμός ανάμεσα στο λιμό (famine, Hungersnot), από τη μια μεριά (την επικίνδυνη δηλαδή ανεπάρκεια των βασικών ειδών διατροφής η οποία οδηγεί στην πείνα με τελικό αποτέλεσμα τη λιμοκτονία και την αύξηση του δείκτη θνησιμότητας σε μία περιοχή),

κάθε ειδους κρίση στον κυκλο: παραγωγή - διακίνηση - διαθεση - κατανάλωση αγαθων διατροφής. Η ανάλυση των αιτίων των κρίσεων διατροφής προϋποθέτει τη διερευνηση ενός σύνθετου πλέγματος φυσικών και κοινωνικών παραγόντων, ανάλογου με αυτό που οριοθετήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.[1] Οι μέθοδοι καλλιεργειας, τα συστηματα μεταφοράς και διακίνησης των αγαθών, καθώς και το επιπεδο αστικοποίησης μιας γεωγραφικής περιοχής, είναι παράμετροι οι οποίες πρεπει να λαμβανονται καθε φορά υπ' όψη προκειμένου να διερευνηθούν τα αίτια ενός "λιμού". Οσον αφορά στο ρόλο του κλίματος, η γεωγραφική ποικιλότητα[2] και η χρονική μεταβλητότητα[3] είναι δύο εγγενείς παράγοντες οι οποίοι διέπουν το μεσογειακό κλίμα και, συνεπώς, επηρεάζουν πρωταρχικά το ύψος της γεωργικής παραγωγής μιας δεδομένης γεωγραφικής περιοχής, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν τον δείκτη συχνοτητας φαινομένων καταστροφής της σοδειάς.[4]

Οι νεότεροι ιστορικοί του κλίματος[5] θεωρούν ότι οι πληροφορίες για το μέγεθος της γεωργικής παραγωγής — στο μέτρο που εξω-κλιματικοί παράγοντες μπορούν να παίξουν μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο κάθε φορά — δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν ως ασφαλή τεκμήρια για την επεξεργασία διαγραμμάτων που αφορούν στην εξέλιξη του κλίματος. Ο ρόλος τέτοιων πληροφοριών έγκειται στο ότι αυτές μπορούν να επαληθεύσουν την ένταση και τη σπουδαιότητα διαφόρων μετεωρολογικών επεισοδίων, τα οποία όμως έχουν γίνει εκ των προτέρων γνωστά από

και στη διατροφική κρίση (food crisis) από την άλλη (δηλαδή τη βραχυχρόνια μείωση των αποθεμάτων σε βασικά είδη διατροφής η οποία έχει ως αποτέλεσμα την απότομη άνοδο στις τιμές των αγαθών, τη λαϊκή δυσαρέσκεια και ανησυχία, την πείνα και, σπανίως, τη λιμοκτονία). Για την εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων "λιμός" και "διατροφική κρίση" βλ. P. Garnsey, *Famine and food supply in the Graeco-Roman world: responses to risk and crisis*, Cambridge Univ. Press 1988, εδώ ix-xii και Κ. Κωστής, όπ.π., 93.

[1] Βλ. κεφ. Α2.1 "Το πρόβλημα της επίδρασης του κλίματος στις κοινωνίες του παρελθόντος".

[2] Το λεγόμενο "μεσογειακό" κλίμα δεν είναι ενιαίο για ολόκληρη τη μεσογειακή λεκάνη. Έχουν επισημανθεί 64 τουλάχιστον επιμέρους τύποι κλίματος για την περιοχή της Μεσογείου, γεγονός που κάνει την περιοχή να διακρίνεται από μεγάλη κλιματική ποικιλότητα. Βλ. P. Garnsey, όπ.π., 9.

[3] Η διαμόρφωση του ύψους της σοδειάς δεν εξαρτάται από έναν μόνο μετεωρολογικό παράγοντα, αλλά από τη συνεπίδραση μιας σειράς μεταβλητών οι οποίες παρεμβαίνουν στις διάφορες φάσεις της ανάπτυξης των φυτών και επηρεάζουν τελικά τον όγκο του αγροτικού προϊόντος. Τρεις κλιματικές σταθερές είναι δυνατό να απομονωθούν, οι οποίες στην αλληλεξάρτησή τους καθορίζουν το μέγεθος της συγκομιδής κατά τη διάρκεια του γεωργικού έτους: α) οι βροχοπτώσεις του φθινοπώρου, β) η δριμύτητα του χειμώνα και γ) οι βροχοπτώσεις της άνοιξης. Ο απόλυτος όγκος της σοδειάς καθορίζεται από τη συνεπίδραση των τριών αυτών μεταβλητών και σπάνια από την μεμονωμένη δράση της μίας απ' αυτές. Η βροχή, ο πιο σπουδαίος αγρο-κλιματικός παράγων, κατανέμεται ιδιόμορφα μέσα στον ενιαύσιο κύκλο αλλά και στη μεγάλη κλίμακα ετών, με αποτέλεσμα οι διακυμάνσεις στο μέγεθος της ετήσιας γεωργικής παραγωγής να είναι συνήθεις και η απώλεια της σοδειάς να είναι αναπόφευκτη και συχνά απρόβλεπτη. Καθίσταται επομένως εξαιρετικά δύσκολη η προσεγγιση των σχέσεων καιρικών συνθηκών - σοδειάς με τρόπο ακριβή, ιδιαίτερα όταν απουσιάζουν σειρές μετεωρολογικών στοιχείων και όταν η τυχόν πληροφόρησή μας για μετεωρολογικά συμβάντα εξαρτάται από γραπτές μαρτυρίες οι οποίες συνήθως αναφέρουν τα δυσμενέστερα των φαινομένων. Βλ. Κ. Κωστής, όπ.π., 43.

[4] Για μια ανάλυση της συνεπίδρασης των αγρο-κλιματικών παραγόντων στη διαμόρφωση του ύψους της σοδειάς στο πλαίσιο της Δυτικής Ευρώπης πρβλ. B. H. Slicher van Bath, "Le climat et les récoltes en haut Moyen Age", στον τόμο: *XIII Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull' alto Medioevo, Agricoltura e Mondo Rurale in Occidente nell' alto Medioevo*, Spoleto 22-28 Aprile 1965, Spoleto 1966, 399-425. Για τα προβλήματα που παρουσιάζει η προσπάθεια μεταφοράς του μοντέλου αναπαράστασης της συμπεριφοράς του φυσικού προϊόντος σε σχέση με τις μεταβολές των μετεωρολογικών συνθηκών για τη Δυτική Ευρώπη στο χώρο της Μεσογείου βλ. τις παρατηρήσεις του Κ. Κωστή, όπ.π., 36-37.

[5] Βλ. πχ. Alexandre, climat en Europe 38.

τη διερεύνηση πληροφοριών άλλου τύπου (π.χ. άμεσες κλιματικές πληροφορίες).[1] Η άποψη αυτή ανταποκρίνεται στους προδιαγραμμένους στόχους της έρευνας μας. Για τη δημιουργία μιας χρονοσειράς ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών με σκοπό αυτές να χρησιμεύσουν στο χτίσιμο μιας "καθαρής" ιστορίας του κλίματος της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής την περίοδο 300-1500 μ.Χ., τα δεδομένα που αφορούν λιμούς έχουν συγκεντρωθεί και προσεγγισθεί με γνώμονα την αποδεδειγμένη (μεσα από τις πηγές) ή την πιθανή (μέσα από το συσχετισμό τους με άλλες πληροφορίες) σχέση τους με μετεωρολογικά φαινόμενα. Στο τελικό όμως στάδιο ποσοποίησης των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών χρησιμοποιούνται μόνο όσες μαρτυρίες αποδεδειγμένα είχαν σχέση με τη δράση κλιματικών αιτίων.

δ. *Φυτοφαινολογικές και οινολογικές παρατηρήσεις*

Ενώ οι δυτικές μεσαιωνικές πηγές προσφέρουν σημαντικό αριθμό πληροφοριών σχετικά με τις ημερομηνίες ανθοφορίας των φυτών και ωρίμανσης των καρπών των δένδρων, αλλά και ενδείξεις για τις ημερομηνίες του τρύγου και την ποιότητα του παραγόμενου μούστου,[2] οι ιστορικές πηγές που μελετήθηκαν στα πλαίσια της παρούσας έρευνας δεν περιλαμβάνουν πληροφορίες τέτοιου τύπου. Εξαίρεση αποτελούν δύο μεμονωμένες μαρτυρίες.[3]

1.3. Τρόπος παρουσίασης του υλικού των πηγών

Στο επόμενο κεφάλαιο εκτίθεται αναλυτικά με τη μορφή *corpus* το σύνολο των άμεσων και έμμεσων κλιματολογικών - μετεωρολογικών μαρτυριών που απέφερε η συστηματική μελέτη των βυζαντινών ιστοριογραφικών και αγιογραφικών πηγών, καθώς επίσης και μεμονωμένων ιστοριογραφικών πηγών της αραβικής, συριακής και αρμενικής μεσαιωνικής γραμματείας. Εδώ επιχειρείται η ανάλυση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζονται οι μαρτυρίες των πηγών στο επόμενο κεφάλαιο.

Το σύστημα που υιοθετήθηκε για την παρουσίαση αυτού του υλικού βασίζεται στη χρονολογική παράθεση των μαρτυριών. Παρατίθενται δηλαδή οι μαρτυρίες κατ' απόλυτη χρονολογική σειρά, ενώ για όποιο συμβάν παραδίδονται περισσότερες από μία μαρτυρίες στους συγγραφείς (κάτι τέτοιο συμβαίνει πολύ συχνά, αφού περισσότεροι σύγχρονοι συγγραφείς μπορεί να αναφέρουν το συμβάν, ή, ακόμα συχνότερα, μεταγενέστεροι συγγραφείς να αντλούν μέρος του πληροφοριακού υλικού τους από προγενεστέρους), αυτές επιμερίζονται με βάση τον αιώνα στον οποίο κάθε συγγραφέας συνέταξε το κείμενό του (επιμέρους χρονολογική σειρά).

---

[1] Βλ. πίνακα IV παραπάνω.

[2] Εκτός από τον Alexandre, climat en Europe, βλ. επίσης Le Roy Ladurie, History of Climate, ιδιαίτερα 23-80, καθώς και Ch.Pfister, "Une rétrospective météorologique de l'Europe. Un système de reconstruction de l'évolution du temps et du climat en Europe depuis le Moyen Age central", *Histoire & Mesure* 3 (1988) 313-358, εδώ 331-338.

[3] Βλ. [110] Josh.Styl.c.45,p.34. Πρόκειται για την ημερομηνία ωρίμανσης των σταφυλιών και — έμμεσα — τον προσδιορισμό της ημερομηνίας του τρύγου το έτος 502. Βλ. επίσης [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25, όπου η αναφορά σε μία δεύτερη ετήσια ανθοφορία των δένδρων τους φθινοπωρινούς μήνες του 551.

Το συστημα αυτο επιτρεπει αφενος την πλήρη εποπτεία του υπάρχοντος υλικού με βάση την σπουδαιότερη παράμετρο για την ιστορικο-κλιματολογική ερευνα, δηλαδή την παράμετρο του Χρόνου, αφετέρου την επισήμανση των φιλολογικων εξαρτήσεων που υπαρχουν ανάμεσα στις πηγες για κάθε μία "ιστορημένη" μαρτυρία. Μια κατά κατηγορία πηγής και επιμέρους κατά συγγραφέα και χρονολογία παράθεση του υλικού, ενώ θα επέτρεπε την εποπτικότερη διαχείριση και, επομένως, τον σχολιασμό και την κριτική των μαρτυριών κάθε συγγραφέα χωριστά, θα δυσχέραινε την ιστορικο-κλιματολογική θεώρησή του, αφου οι παράμετροι του χρόνου, του τόπου και των μετεωρολογικών πληροφοριών κάθε μαρτυρίας θα περνούσαν σε δεύτερη και τρίτη μοιρα. Από την άλλη μεριά, μια κατα γεωγραφικές ενότητες και επιμέρους κατά χρονολογία παράθεση των μαρτυριών, αν και αποτελεί έναν επίσης ενδεδειγμένο τρόπο παρουσίασης ιστορικο-κλιματολογικού υλικού,[1] κρίθηκε σκόπιμο να μη προτιμηθεί γιατί:

α) τα γεωγραφικά όρια που οι ίδιες οι πηγές μας επιβάλλουν είναι πολύ εκτεταμένα[2] και συνεπως η γεωγραφική διασπορά των πληροφοριών παρουσιάζεται υψηλή, και

β) γίνεται προσπάθεια στο Γ΄μέρος του βιβλίου να σχολιασθεί η γεωγραφική διασπορά των πληροφοριών και να διακριβωθεί η δυνατότητα αυτού του υλικού να υποστηρίξει ή αποδυναμώσει θεωρίες για τις διακυμάνσεις ή τη σταθερότητα του κλίματος σε δεδομένες γεωγραφικές περιοχές, αφού προηγηθεί η διαπίστωση της κλιματολογικής χρηστικότητας κάθε πληροφορίας.

Κάθε πληροφορία χωρίζεται από την προηγούμενη και την επόμενη με μία συνεχή διαχωριστική γραμμή και διακρίνεται από έναν αύξοντα αριθμό, μοναδικό για κάθε μία. Τα ιστορικο-κλιματολογικά δεδομένα κάθε πληροφορίας — όπως αυτά προκύπτουν από τις μαρτυρίες μιας ή περισσοτέρων πηγών — καταχωρίζονται στην αρχή, πριν από τα πρωτότυπα κείμενα. Ακολούθως καταχωρίζονται οι μαρτυρίες, δηλαδή τα χωρία καθ' εαυτά στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση σε ευρωπαϊκή γλώσσα (αν πρόκειται για μη βυζαντινά κείμενα). Σε περίπτωση που μια πληροφορία παραδίδεται από περισσότερες της μιας μαρτυρίες (διαφορετικών συγγραφέων), τότε παρατίθενται τα χωρία όλων των συγγραφέων ξεκινώντας από τους σύγχρονους ή πιο κοντινούς χρονολογικά προς το αφηγούμενο συμβάν συγγραφείς.[3]

Οι βραχυγραφίες και τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στο *corpus* των μαρτυριών είναι οι ακόλουθες:

X= Χρονολογία:

---

[1] Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το έργο του Alexandre, climat en Europe.

[2] Παραμένοντας στο παράδειγμα του Alexandre, climat en Europe, επισημαίνουμε ότι η εργασία του οριοθετείται γεωγραφικά από τα όρια της σημερινής Γαλλίας, Δυτικής Γερμανίας και Βόρειας Ιταλίας γεγονός που σχετίζεται απόλυτα με τον χαρακτήρα των μεσαιωνικών κειμένων που ερευνησε. Πρόκειται κυρίως για Δυτικά μοναστηριακά *annales* και *chronica* πόλεων και δευτερευόντως για *gesta abbatum, gesta episcoporum, Vitae, Miracula*, κείμενα δηλαδή με ιδιαίτερα τοπικό χαρακτήρα των οποίων η περιορισμένη γεωγραφική εμβέλεια — εξαιτίας της φεουδαρχικής κοινωνικής δομής και οργάνωσης, η οποία κερμάτιζε όχι μόνο τη γη, αλλά και τον πολιτισμό και τις νοοτροπίες — δεν μπορεί να συγκριθεί με την οικουμενικότητα που διέπει το έργο των βυζαντινών συγγραφέων. Βέβαια κάτι τέτοιο προβάλλει ως εμπόδιο στην έρευνά μας που στόχο έχει την επισήμανση κατά το δυνατό λεπτομερέστερων γεωγραφικά κλιματολογικών πληροφοριών για την περιοδο του Μεσαίωνα.

[3] Για τις παραπομπές στις πηγές που συνοδεύουν τα χωρία τηρήθηκε ενιαίο σύστημα βραχυγραφιών (βλ. πλήρεις βιβλιογραφικές παραπομπές στις εκδόσεις των πηγών στην αρχή του βιβλίου). Επιλέχθηκε η λατινική εκδοχή των βραχυγραφιών και κατά συνέπεια η ανάλογη απόδοση των ενδείξεων για σελίδες, κεφάλαια ή στήλες (με p., c. ή sp. αντίστοιχα).

( ) : Η παρένθεση στη χρονολογία σημαίνει ότι αυτή δεν παραδίδεται αμεσα απο το/τα χωρία, αλλά είτε προέρχεται από άλλες ενδείξεις στο ευρύτερο κάθε φορά κείμενο (π.χ. ινδικτιών, ετος από Κτίσεως Κόσμου, έτος βασιλείας,κλπ.), είτε προκύπτει από τη μελέτη των γενικότερων ιστορικών στοιχείων που παρέχει το κείμενο και τα οποία συνήθως τεκμηριώνονται με βάση τη δευτερεύουσα βιβλιογραφία σχετικά με τους συγγραφείς των μαρτυριών στις σχετικές παραπομπές.

- : Η απλή παύλα ανάμεσα σε δύο χρονολογίες, όταν η διάρκεια ενός συμβάντος υπερβαίνει το ένα ετος.

-- : Η διπλή παύλα, όταν το περιγραφόμενο συμβάν έλαβε χώρα στο χρονικό διάστημα μεταξύ των δύο χρονολογιών, χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια το έτος μέσα από το ίδιο το κείμενο ή την επεξεργασία του. Πρόκειται για χρονολογίες που τίθενται ως *terminus ante quem* και *post quem* αντίστοιχα.

λ.Χ= λοιπές Χρονολογικές ενδείξεις.

Στη θέση αυτή μπαίνουν οι τυχόν ημερολογιακές ενδείξεις των χωρίων (ημερομηνίες) ή ενδείξεις διάρκειας του συμβάντος (π.χ. επί 2 έτη).

( ) : Η παρένθεση, όπως και στη χρονολογία, σημαίνει ότι οι μέσα σε παρένθεση ενδείξεις δεν παραδίδονται άμεσα στο κείμενο.

Φ= Φαινόμενο και φυσικές συνέπειες του φαινομένου.

Εδώ αναγράφεται πρώτο στη σειρά το μετεωρολογικό φαινόμενο και στη συνέχεια οι φυσικές του συνέπειες (π.χ. βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμού). Αν η περιγραφή αφορά σε φαινόμενα που στην πραγματικότητα αποτελούν φυσικές συνέπειες της εκδήλωσης κάποιου μετεωρολογικού φαινομένου (π.χ. πλημμύρα ποταμού), το οποίο όμως οι πηγές δεν το αναφέρουν, αυτά αναγράφονται στην ίδια θέση. Ο διαχωρισμός γίνεται στο χώρο των σχολίων και κυρίως στη δεξιά στήλη [Ε.Π].

Τ= Τόπος:

( ) : Μέσα σε παρένθεση αναγράφονται οι γεωγραφικές ενδείξεις που παραδίδουν τα κείμενα για την εκδήλωση του περιγραφόμενου συμβάντος στις εξής περιπτώσεις: α) υποθετικές γεωγραφικές ενδείξεις που προκύπτουν από τη μελέτη των γενικότερων ιστορικών στοιχείων που παρέχει το κείμενο ή από τη δευτερεύουσα συμπληρωματική βιβλιογραφία, β) επεξηγηματικές γεωγραφικές ενδείξεις για τον ανετότερο γεωγραφικό προσδιορισμό των ενδείξεων που παρέχουν οι μαρτυρίες [π.χ. (Συρία) Αντιόχεια].

Κ.Σ= Κοινωνικές Συνέπειες:

Κάτω από τον γενικόν αυτόν όρο εντάσσονται όλες οι επιπτώσεις που τα περιγραφόμενα φαινόμενα είχαν στη σκέψη, τη βούληση, την κοινωνική και οικονομική ζωή των ανθρώπων που έζησαν τα συμβάντα. Λεπτομερέστερη ανάλυση αυτών γίνεται πιο κάτω, στον "Κατάλογο ολικής ανάπτυξης των χαρακτηριστικών κάθε μαρτυρίας" (κεφ. Γ1).

Π.Μ= Προέλευση μαρτυρίας:

_ Εδώ αναγράφεται αν ο συγγραφέας του κάθε χωρίου υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του συμβάντος, αν έλαβε υπ' όψη προφορικές αφηγήσεις αυτοπτών, ή — σε περίπτωση που δεν υπήρξε σύγχρονος του συμβάντος — ποιούς προγενέστερους συγγραφείς χρησιμοποίησε ως πηγή για τη συγκεκριμένη μαρτυρία.

: : Το ερωτηματικό σημαίνει εδώ αβεβαιότητα ως προς την προέλευση της μαρτυρίας, ενώ

— : η παύλα σημαίνει την αδυναμία εντοπισμού της προέλευσης της μαρτυρίας.

Σ= Σχόλια:

Τα σχόλια σκοπό έχουν να εστιάσουν την προσοχή σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες της κάθε μιας μαρτυρίας, να διευκρινίσουν όρους που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας της μαρτυρίας ή να υπογραμμίσουν το γενικότερο πνεύμα και τις τυχόν προκαταλήψεις που μεταφέρονται μέσω της συγκεκριμένης μαρτυρίας.

Ε.Π= Είδος της πληροφορίας:

Α : Πληροφορίες τύπου Α είναι αυτές που αναφέρονται άμεσα στο χαρακτήρα των μετεωρολογικών συνθηκών και του κλίματος σε χρονική κλίμακα εβδομάδων, μηνών, εποχών, ή ακόμα και ετών (π.χ. αβροχία το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο, βαρύς χειμώνας, ξηρασία 3 ετών). Είναι αυτονόητο πως αυτού του είδους οι πληροφορίες είναι οι περισσότερο ενδιαφέρουσες για τον ιστορικό του κλίματος (βλ. πίνακα IV).

Β : Πληροφορίες τύπου Β είναι αυτές που αναφέρονται άμεσα σε ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα (π.χ. καταιγίδες, χαλαζοπτώσεις, πνοή σφοδρών ανέμων, ημέρες με καύσωνα, πρώιμοι ή όψιμοι παγετοί, δυνατές χιονοπτώσεις κλπ.), η διάρκεια και γεωγραφική κλίμακα των οποίων είναι περιορισμένες.

Γ : Πληροφορίες τύπου Γ είναι αυτές που σχετίζονται έμμεσα με μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα κατά τρόπο περισσότερο ή λιγότερο σταθερό.[1] Αναλυτικά:

Γλ: Αναφορές σε λιμούς των οποίων τα αίτια δεν διακριβώνονται μέσα από τα κείμενα, οπότε η πιθανότητα αυτά να ανάγονται σε μετεωρολογικές ανωμαλίες είναι αυξημένη (δηλαδή: πολύ ξηρή ή υγρή χρονιά — καταστροφή γεωργικής παραγωγής — λιμός).

Γπ: Αναφορές σε πλημμύρες. Εδώ η μετεωρολογική αιτία είναι αναμφισβήτητη. Αυτό που ενδιαφέρει είναι αν η πλημμύρες έχουν την αιτία τους σε τήξη χιονιών, σε ραγδαίες βροχές μεγάλης διάρκειας (άρα αναγωγή στον τύπο Α), ή σε μια απλή καταιγίδα (τύπος Β).

[1] Πρόκειται για τις αναφορές που περιέχουν έμμεσες μετεωρολογικές ενδείξεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΓπΝ: Αναφορές σε ανωμαλίες (υπερβολική άνοδος στάθμης η ελλιπής άνοδος) κατα την ετήσια πλημμυρίδα του ποταμου Νείλου.[1]

Κ.Χ= βαθμός Κλιματολογικής Χρηστικότητας της πληροφορίας:

0: Όταν η πληροφορία δεν είναι ιστορικο-κλιματολογικώς χρηστική και εκμεταλλευσιμη. Αυτό συμβαίνει όταν η προκατάληψη και ο υποκειμενισμος του συγγραφέα της πηγής, από την οποία προερχεται η μαρτυρία, ανιχνεύονται ως ικανές προϋποθέσεις για να θέσουν υπό αμφισβήτηση την βασιμότητα της περιγραφής. Επίσης, όταν η ασάφεια ως προς το γεωγραφικό και χρονολογικο προσδιορισμό της μαρτυρίας είναι τόσο μεγάλη, ώστε να αποκλείεται η δυνατότητα ένταξης της πληροφορίας σε κάποια γεωγραφική ή χρονολογικη κλίμακα.

1: Όταν η πληροφορία παρουσιάζει κάποιο κλιματολογικό ενδιαφέρον, δεν αποτελεί ωστόσο πρακτικά εκμεταλλεύσιμο και χρηστικό υλικό. Πχ. οι λιμοί ακαθόριστης αιτίας βαθμολογούνται με 1, όπως και τα μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής χρονικής διάρκειας (κατηγορία Β), καθώς και οι χρονολογικώς αόριστες πληροφορίες.

2: Όταν η πληροφορία έχει κλιματολογική αξία γιατί είναι αξιόπιστη και ανήκει στον τύπο Α.

Α.Π= βαθμός Αξιοπιστίας Πληροφορίας:

0: Όταν η πληροφορία δεν είναι ιστορικώς και φιλολογικώς αξιόπιστη (π.χ. προκατάληψη συγγραφέα εναντίον αυτοκράτορα που κατά τη διάρκεια της βασιλείας του συμβαίνουν όλα τα κακά).

1: Όταν η πληροφορία παρουσιάζει πιθανότητες αλήθειας - αξιοπιστίας.

2: Όταν η πληροφορία είναι απόλυτα αξιόπιστη και τεκμηριωμένη, είτε από την προσωπική εμπειρία του συγγραφέα, είτε από αξιόπιστες πηγές.

Χ.Μ= τα δομικά Χαρακτηριστικά της κάθε Μαρτυρίας.

Σκοπός αυτής της κωδικοποίησης είναι η προσέγγιση ερωτημάτων ποιοτικού χαρακτήρα, τα οποία αφορούν τη νοοτροπία των συγγραφέων σε σχέση με τα μετεωρολογικά και κλιματολογικά φαινόμενα, καθώς και τις συλλογικές στάσεις που τέτοιου τύπου φαινόμενα προκαλούσαν. Το τί κυρίως απασχολούσε τους βυζαντινούς συγγραφείς όταν καταχώριζαν στα έργα τους μαρτυρίες για φυσικά φαινόμενα, δηλαδή αν αντιλαμβάνονταν αυτά τα φαινόμενα ως εκδηλώσεις ή καταστροφές που τις γεννά η δράση των στοιχείων της φύσης, ή ως κάτι άλλο, αν χρησιμοποιούσαν κάποιο πρότυπο παράθεσης για τις πληροφορίες τέτοιου τύπου, καθώς και η μέθοδος προσέγγισης αυτών των ερωτημάτων είναι θέματα που αναλύονται στο Γ μέρος του βιβλίου (κεφ. Γ2).

[1] Για την κλιματολογική αξία των πληροφοριών αναφορικά με τις διακυμάνσεις της στάθμης του Νείλου βλ. πιο πάνω κεφ. Β1.2).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο *corpus* που ακολουθεί παρατίθενται όλες οι μαρτυρίες που συγκεντρώθηκαν από τις πηγές γύρω από μετεωρολογικά φαινόμενα και τις τυχόν συνέπειές τους. Στον κατάλογο αυτό συμπεριλαμβάνονται και όλες οι μαρτυρίες που αφορούν σε καταστάσεις πείνας ή ακρίβειας. Και αυτές οι μαρτυρίες εντάσσονται στην ίδια χρονολογική σειρά. Εξυπακούεται ότι δεν είναι δυνατό να υπονοηθεί αιτιακή σχέση μεταξύ μιας πληροφορίας για λιμό (στην οποία δεν αναφέρεται το αίτιο που τον προκάλεσε) και κάποιας μετεωρολογικής ανωμαλίας που δυνητικά θα μπορούσε να συνδράμει στην εκδήλωση της κρίσης.

Καταβλήθηκε προσπάθεια να παρουσιασθούν κατά τρόπο συστηματικό οι μαρτυρίες επιμένοντας στον τρόπο με τον οποίο τις μεταδίδουν οι πηγές, διατηρώντας έτσι και την τυχόν χρονολογική και/ή γεωγραφική αοριστία που συχνά αυτές εμπεριέχουν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2. Το *corpus* των μαρτυριών

4ος Αιώνας

[1] Ε.Π:Β
Χ: (300- -311)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καυσων
Τ: (Αιγυπτος), ερημος (Θηβαΐς)
Κ.Σ: δίψα μοναχων, θαύμα: ο άγιος δημιουργεί πηγή

* *Vita Ant.* c.54 Π.Μ: -

«Ἄνυδρος γὰρ ἡ ἔρημός ἐστιν ἐκείνη πᾶσα, καὶ οὐκ ἔστιν ὕδωρ πότιμον ὅλως...Λείψαντος τοίνυν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ὁδῷ καὶ καύματος ὄντος σφοδροτάτου, πάντες ἔμελλον κινδυνεύειν...Ὁ δὲ γέρων, ὁρῶν πάντας κινδυνεύοντας, πάνυ λυπηθείς...προσηύχετο. καὶ εὐθὺς ἐποίησεν ὁ Κύριος ὕδωρ ἐξελθεῖν. καὶ οὕτω πιόντες οἱ πάντες ἀνέπνευσαν.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες εκδηλώθηκε η θαυματουργική δύναμη του αγίου.

---

[2] Ε.Π:Γπ
Χ: (300- -311)[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Αίγυπτος), Λύκος ποτ.[3]
Κ.Σ: -

* *Vita Ant.* c.60 Π.Μ: -

«Ἦν γὰρ γνώριμος, διὰ τὸ πυκνότερον αὐτὸν ἐκεῖ παραγίγνεσθαι, καὶ πολλὰ καὶ δι' αὐτοῦ σημεῖα γεγενῆσθαι, ἐξ ὧν ἔν ἐστι τοῦτο· Ποτὲ χρείας γενομένης παρελθεῖν αὐτὸν τὸν ποταμὸν τὸν λεγόμενον Λύκον (ἦν δὲ τότε πλημμύρα τῶν ὑδάτων), ἠξίωσε τὸν σὺν αὐτῷ Θεόδωρον μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι, ἵνα μὴ ἀλλήλους ἴδωσι γυμνούς, ἐν τῷ διανήχεσθαι τὸ ὕδωρ.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Η πληροφορία είναι παρενθετική και στοχεύει στην περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες εκδηλώθηκε το ήθος του αγίου.

---

[3] Ε.Π:Α

---

[1]Για την κατά προσέγγιση χρονολογία πρβλ. R. T. Meyer, *The Life of Antony*, [Ancient Writers 10], London 1950.

[2]Για κατά προσέγγιση χρονολογία πρβλ. R. T. Meyer, όπ.π.

[3]Για τον Λύκο ποταμό (σημ. Kelkit) και τη γεωγραφική του θέση πρβλ. G. J. M. Bartelink, *Vita di Antonio. Testo critico e commento, trad.*, (Fondazione Lorenzo Valla. Vite dei Santi I, Scrittori Greci e Latini), Vicenza 1987, 246.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (300- -399)[1] Κ.Χ.1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: (Θράκη) Ηρακλεια[2]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* *Vita Parthenii* c.12 Π.Μ: -

«Τούτου δὲ γενομένου του παραδόξου θαύματος ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ πόλει, πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενείας, κατέδραμον πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ ὑγιεῖς ὑπέστρεφον ἅπαντες. Συμπαρῆν δὲ αὐτῷ καὶ Ὑπατιανός, ὁ κατ' ἐκείνου καιροῦ ἀρχιδιάκονος τῆς πόλεως Ἡρακλείας, ὅτε τὰ θαυμάσια ἐγένοντο. Ὅπερ θεασάμενος, πίστει εἰς πόδας τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς παρακαλῶν αὐτὸν μετὰ δακρύων, ὅτι ἐν κτήματι αὐτοῦ ἔσπαρται πολλά, ὑπὸ δὲ τῆς ἀβροχίας ἅπαντα ἐξηράνθη· ἀλλὰ παραγενοῦ ἐπὶ τὸν τόπον καὶ πρόσευξαι πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως παράσχῃ ὑετὸν τῇ γῇ, ἵνα σωθῇ πάσα ἡ πατρίς. Ὁ δὲ ὅσιος ἀνὴρ προθύμως ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐβάδιζεν... Ὁ δὲ φιλάνθρωπος Θεός ὁ ἀεὶ τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν, ἔτι τῆς εὐχῆς ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁγίου οὔσης, συνεσχέθη ὑπὸ νεφῶν ὁ οὐρανὸς καὶ κάτεισιν ὑετὸς καὶ ἐκόρεσε πᾶσαν τὴν γῆν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του βιογραφούμενου αγίου μέσω της θαυματουργικής επίκλησης βροχής σε καιρό ξηρασίας.

---

[4] Ε.Π:Γπ
Χ: 302- -303 Κ.Χ:1
λ.Χ: (1 Οκτ.- -30 Σεπτ.)· Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (ΝΑ. Μικρά Ασία): Έδεσσα (Σκίρτος ποτ.), Harran[3]
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων, πνιγμός ανθρώπων

* *Pseudo-Dionys.* p.119,12 Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου, Χρον. (χαμένο τμήμα)[4]

«Anno 614 Alexandri, Edessa ab aquis devastata est. Rupti sunt muri eius orientales, et ruerunt. Et rapuit eluvies atque abduxit quidquid in civitate erat, et in ea fecit exundatio damna magna hominibus et iumentis, etiam in tota planitie Edessae et Harran.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α

Σ: Δεν αναφέρεται η αιτία της πλημμύρας.

---

[5] Ε.Π:Α
Χ: 304-=305 Κ.Χ:0
λ.Χ: (1 Οκτ.- -30 Σεπτ.) Α.Π:0
Φ: αλλεπάλληλα φυσικα φαινόμενα: λιμοί, επιδημίες, ξηρασίες, κεραυνοί
Τ: (ανατολικό τμήμα ρωμαϊκής αυτοκρατορίας;)[5]
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[2] Σημ. Marmara Ereglisi.

[3] Η Έδεσσα είναι η σημ. πόλη της Ν.Α. Τουρκίας Urfa. Η πόλη Harran είναι οι Κάρραι, που βρίσκεται Ν.Α. της Έδεσσας.

[4] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 133.

[5] Υποθετική και γενική η γεωγραφική τοποθέτηση αφού το κείμενο δεν βοηθά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Theophan.* p.13.15 Π.Μ: Αλεξανδρος Μοναχός, "Λόγος εἰς την εὕρεσιν τοῦ Τιμιου και Ζωοποιοῦ Σταυροῦ"[1]

«Α.Μ. 5797=305. Τοῦτον οὖν (Γαλλέριον Μαξιμιανόν) θεία δίκη μετῆλθε διά τήν ἄμετρον ἀκολασιαν καί τήν περι τούς Χριστιανούς ἀνήποιστον κάκωσιν... Ἀλλ' εὐθύς παλιν πόλεμοι καί ἐπαναστάσεις, λιμοί τε καί λοιμοί καί αὐχμοί ἀθρόοι ἐτέσκηπτον, ὡς μη ἀρκεῖν θάψαι τούς ζῶντας τούς τεθνεῶτας· κεραυνοί τε καί φόβητρα ἐξαπεστέλλετο, ὡς ἕκαστον ἑαυτοῦ μόνου φροντίζειν, καί τα πολλά τῶν προσταγματων ἄτρακτα διαμένειν.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Γ7, Γ10, Δ20, Ε29

Σ: Αόριστη πληροφορία με ψηλό δείκτη προκατάληψης του συγγραφέα και της πηγής του, καθώς και έντονο ηθικο-διδακτικο και πολιτικό περιεχόμενο (εναντίον του χριστιανομαχου ρωμαιου αιτοκρατορα).

---

[6] Ε.Π:Α

Χ: (305-341) Κ.Χ:1

λ.Χ: συνεχής επί 36 έτη[2] Α.Π:1

Φ: ανομβρία

Τ: Κύπρος

Κ.Σ: λιμός, μετακινηση πληθυσμού ερήμωση νησιού,
θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή προς ανακούφιση από την ξηρασία

* *Vita Spyridonis* c.1 Π.Μ: - [3]

«Μετά τήν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Τριμιθουσιέων πόλεως ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου καί ὁσίου πατρός ἡμῶν Σπυρίδωνος προχείρισιν, ἀβροχία γέγονεν μεγάλη καί λοιπόν λιμός ἐκ τούτου προσεδοκᾶτο ἐν τῇ Κυπρίων χώρᾳ. θεωρήσας οὖν ὁ συμπαθέστατος τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεύς οὕτως τήν γῆν ξηρανθεῖσαν ἀπό τῆς ἀνομβρίας, τῇ πρός Θεόν ἑαυτοῦ παρρησίᾳ θαρρῶν ἤτησεν ἀδιστάκτως τόν πάντων ποιητήν καί δεσπότην μή παριδεῖν τήν ἀνθρωπότητα, ἀλλ'... ὑετῶν ἀποστεῖλαι πρός καρποφορίαν τῶν γεννημάτων τῆς γῆς... ἐκ ταπεινῆς καρδίας προσευχομένου, εἰσήκουσεν αὐτοῦ καί εὐθέως ὁ οὐρανός νεφελῶν ἐπληρώθη νεύματι καί κελεύσει τοῦ Χριστοῦ, καί ὄμβρος

---

[1] Βλ. PG 87, 4052b. Ο Θεοφάνης ακολουθεί πιστά το νόημα και το ύφος της μαρτυρίας του Αλεξάνδρου Μοναχού.

[2] Για τη χρονολόγηση και τη διάρκεια της ξηρασίας και του λιμού υιοθετούμε τις πληροφορίες του *Λεοντίου Μαχαιρά* (βλ. επόμενη μαρτυρία) και τις υποθέσεις του G. Hill, *History of Cyprus*, Cambridge 1940, τ.Ι, 246. Σχετικά με τα χρονολογικά και τα φιλολογικά προβλήματα που αφορούν τις μαρτυρίες για τη συγκεκριμένη ξηρασία και τον λιμό στην Κύπρο, αλλά και για τον πιθανό συσχετισμό τους με παρόμοια φαινόμενα στην Μικρά Ασία την ίδια περίοδο, βλ. G. Hill, όπ.π. Ο E. Oberhummer, *Die Insel Zypern*, München 1903, 215, σχολιάζει τις απόψεις παλαιοτέρων ερευνητών για τη διάρκεια του φαινομένου (πιθανή διάρκεια 17 ή ακόμη και 7 ετών) και συσχετίζει το φαινόμενο και τη διάρκειά του με θεωρίες περί των κύκλων κλιματικής μεταβολής σε 35ετηριδική κλίμακα. Ο Α. Ιντιάνος, "Συμβολή εις την μελέτην της Κυπριακής Ιστορίας", *Κυπριακαί Σπουδαί* 2 (1938) 131, χρονολογεί την ξηρασία στα έτη 301-337. Αναφορά στο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 310 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή. Βλ. επίσης και E. Chrysos, "Cyprus in early byzantine time", στον τόμο: *The Sweet Land of Cyprus*, Papers Given at the 25th Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies (Birmingham, March 1991), Nicosia 1993, 3-14, εδώ 7.

[3] Οι τρεις παραλλαγές του Βίου Αγίου Σπυρίδωνος Τριμιθούντος: α) του Θεοδώρου Πάφου κεφ.1 (7ος αι.) την οποία λάβαμε υπ' όψη, β) Ανωνύμου Λαυρεντιανού κεφ.3, γ) Ανωνύμου Μεταφράσεως κεφ.1, δεν παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους. Όλες οι παραλλαγές είναι μεταγενέστερες και η άποψη του E. Oberhummer, όπ.π. 437, ότι η μαρτυρία ανάγεται σε Βίο που συνέγραψε ο Λεόντιος Νεαπόλεως (590-668 μ.Χ.) αντικρούεται από τον G. Hill, όπ.π. τ.Ι, 246 σ.2, αλλά και από τον P. Van den Ven, εκδότη του Βίου του Αγίου Σπυρίδωνος Τριμιθούντος (49* σ.2).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ἐξεχύθη πολύς, ὥστε ἐπὶ πλείους ἡμέρας ραγδαίως τὸν ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς καταφέρεσθαι...πάλιν ὁ ἅγιος ἤτησεν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἀναστεῖλαι τὸν ὑετόν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του βιογραφούμενου αγίου.

* *Leont.Mach.* §.3.p.2.21 Π.Μ: Βίος Αγίου Σπυρίδωνος Τριμιθούντος (παράλλαγη Συμεώνος Μεταφραστου): [1]

«Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ βαπτιστῆναι εἶπεν, ὅτι ἡ δικὴ μας χώρα ἡ Κύπρος ἔμεινεν χωρὶς τινὰν χρόνους λς□, διατί ἐγίνην πεῖνα μεγάλη ἀπού ἀβροχίαν, καὶ οὔλη ἡ σπορὰ ἐχάθηκεν. καὶ ἡ πεῖνα ἐγίνην μεγάλη, καὶ οὔλα τὰ νερὰ τῶν βρύσων ἐξεράναν. καὶ ἐτηγαίνναν οἱ ἀνθρῶποι ἀπού τόπον εἰς τόπον μὲ τὰ κτηνά τους νὰ εὕρουν νερόν, νὰ ζήσουν καὶ τὰ κτηνά τους, καὶ οὔλα ἐστέγνωσαν, καὶ λάκκοι καὶ βρύσες, καὶ ἀφῆκαν τὴν πανθαύμαστην Κύπρον καὶ ἐπεράσαν ὠδὰ κ' ἐκειὰ ὅπου πασαεῖς ηὗρεν ἀνάπαυσιν. καὶ τὸ νησσὶν ἔμεινεν χωρὶς τινὰν χρόνους λς□.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Β6, Γ12β, Γ13, Δ28

Σ: Κατά τον συγγραφέα, η ξηρασία ήταν η εκδίκηση του Θεού για το μαρτυρικό θάνατο της Αγίας Αικατερίνης επί Μαξεντίου.[2]

---

[7] Ε.Π:Γλ
Χ: 311 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος) Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: άνοδος τιμης σιταριού

* *Chron.Seert* I, XV, p.47 Π.Μ: Daniel bar Maryam, Hist.Eccl. [4]

«Et dans la dix-neuvième année de Dioclétian, les églises des Chretiens furent démdies; un grand nombre d'entre eux furent tués et la persécution dura huit ans contre eux. A cette époque, fut martyrisé Pierre, le Patriarche d'Alexandrie qui excommunia Arius. Cette année-là, il y eut une telle famine que la mesure (sir) de blé coûtait deux mille cinq cent drachmes.»

Σ: Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται από την πηγή.

---

[8] Ε.Π:Α
Χ: (311- -312) [5] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Ιαν.-Δεκ.) Α.Π:2
Φ: ξηρασία,[6] λιμός, επιδημία

---

[1] Βλ. G. Hill, όπ.π. τ.Ι, 246 σ.2.

[2] Βλ. R.M.Dawkins (έκδ.) 2, 41 σ.3,1 όπου επισημαίνεται ότι μία συνέπεια της παρατεταμένης ξηρασίας ήταν και η εμφάνιση ερπετών στο νησί. Για την αντιμετώπισή τους κτίσθηκε μοναστήρι στο Ακρωτήρι της νότιας Κύπρου, όπου εκτρέφονταν εκατοντάδες γάτες γι αυτό τον σκοπό.

[3] Η χρονολογία και ο τόπος προκύπτουν από το έτος και τον τόπο θανάτου του πατριάρχη Αλεξανδρείας Πέτρου. Βλ. Grumel, La chronologie 442.

[4] Βλ. Graf I, 195.

[5] Για τον υπολογισμό της χρονολογίας βλ. επόμενη υποσημείωση.

[6] Με το λιμό αυτό έχουν ασχοληθεί πολλοί ερευνητές: N.H. Baynes, "Konstantin der Große und die christliche Kirche" (1922), στον τόμο H. Kraft (επιμ.), *Konstantin der Große*, [Wege der Forschung no.131] Darmstadt 1974, 119 σ.28. G. Downey, *A History of Antioch in Syria from*

Τ: " (Α. Μικρα Ασια),[1] (Στρατονικεια Καριας),[2] (Παλαιστινη),[3] (Αιγυπτος)[4]
Κ.Σ: -

* Euseb. IX,8,1 Π.Μ: αυτοπτης; [5]

«Οἱ μὲν οὖν ἐξ ἔθους ὄμβροι τε καὶ ὑετοὶ χειμαδίου τῆς ὥρας ὑπαρχούσης τὴν ἐπὶ γῆς ἀνεῖχον σινήθη φοράν, λιμὸς δ' ἀδόκητος ἐπισκήπτει καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτῳ καί τινος ἑτέρου νοσήματος — ἕλκος δὲ ἦν φερωνύμως τοῦ πυρώδους ἕνεκεν ἄνθρακ προσαγορευόμενον — ἐπιφορά... Τούτοις προσεπανίσταται τῷ τυράννῳ ὁ πρὸς Ἀρμενίους πόλεμος... Ἀθρόως δὴ ταῦτα πάντα ὑφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συρρεύσαντα καιρόν, τῆς τοῦ τυράννου θρασύτητος τὴν κατὰ τοῦ θείου μεγαλαυχίαν διήλεγξεν... Ταῦτα δ' οὖν ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπελθόντα, καὶ τῆς αὐτοῦ καταστροφῆς πεφειλήφει τὰ προοίμια... Μυρίοι μὲν οὖν ἐτύγχανον οἱ κατὰ πόλεις θνήσκοντες.»

Σ: Ο συγγραφεας προσπαθει να επισημανει την οργη του Θεού εναντίον του βασιλέα Μαξιμιανού. Η μαρτυρια ομως μπορει να θεωρηθεί αξιόπιστη αφού διασταυρώνεται με σύγχρονές ανεξαρτητες πηγες (βλ. υποσημειωσεις).

* Georg.Monach. p.483,4 Π.Μ: Euseb. IX,8,1[6]

«Ἐφ' οὗ δὴ τὴν ἄπειρον κακουργίαν λιμὸς αὐτοῦ τῇ χώρᾳ ἐπισκήπτει καὶ λοιμὸς καί τινος ἑτέρου νοσήματος μοῖρα... Ἀθρόως ὑφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συρρεύσαντα καιρὸν τῆς τοῦ δυσσεβοῦς θρασύτητος τὴν κατὰ τοῦ θεοῦ μεγαλαυχίαν διήλεγξεν, ὅτι δὴ τῆς περὶ τὰ εἴδωλα σπουδῆς αὐτοῦ καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἕνεκα πολιορκίας μὴ λιμὸν μηδὲ λοιμὸν μήτε μὴν πόλεμον ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συμβῆναι καιρῶν ἐναβρύνετο. Ταῦτα δ' οὖν ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸ ἐπῆλθον καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ καταστροφῆς περιειλήφει τὰ προοίμια... καὶ μύριοι μὲν ἐτύγχανον οἱ κατὰ πόλεις θνήσκοντες, πλείους δὲ οἱ κατ' ἀγροὺς καὶ κώμας ἁπάντων σχεδὸν τροφῆς ἐνδείᾳ καὶ λοιμώδῃ νόσῳ διεφθαρμένων...

Seleucus to the Arab Conquest, Princeton 1961, 334. Stein, Bas-Empire, 1, 89 σ.124 & 125. Seeck, Untergang, 1(3), 138. Βλ. επίσης ειδική αναφορά στον G.Casanova, "Epidemie e fame nella documentazione greca d'Egitto", *Aegyptus* 64 (1984) 163-201, εδώ 197. Ο Seeck, Untergang, 1(3), 500, παραπέμπει σε μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα επιγραφή από τη Στρατονίκεια της Καρίας : *«γενομένου τοῦ στάμνου τοῦ ἐλαίου δηναρίων μυρίων διὰ τὰς γενομένας ἐφεξῆς ἀκαρπίας τῶν ἐλαίων»*, πρβλ. G.Deschamps & G.Cousin, "Inscriptions du temple de Zeus Panamaros" *BCH* 12(1888) 82-104, εδώ 102. Επομένως, πρέπει να προηγήθηκαν εξακολουθητικές ξηρασίες και ακαρπία, με αποτέλεσμα το λιμό του 312, παρ' όλο που το χειμώνα του 313 οι βροχοπτώσεις ήταν κανονικές σύμφωνα με τον *Euseb.*H.E. IX,8,1. Μπορούμε να υποθέσουμε βάσιμα πως, αφού ο Ευσέβιος μιλά για επαναφορά των ομαλών βροχοπτώσεων το χειμώνα, αυτές πρέπει να είχαν εκλείψει τις προηγούμενες χρονιές. Άλλωστε και ο Μιχαήλ Σύρος αναφέρει ρητά την ανομβρία.

[1]Ο G.Downey, όπ.π. 334, εντοπίζει το λιμό στις "ανατολικές επαρχίες" της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

[2]Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [8].

[3]Για τα ίδια έτη η εβραϊκή γραμματεία διασώζει κείμενα που αναφέρονται σε δημόσιες νηστείες αφιερωμένες στη επίκληση βροχής σε περίοδο ανομβρίας: βλ. D.Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine" *JESHO* 17(3) (1974) 272-298, εδώ 279 κείμενο 7.

[4]Βλ. G.Casanova, όπ.π. 197: για τον ίδιο λιμό και επιδημία στην Αίγυπτο κάνουν λόγο και ο *Lactantius, De mortibus persec.*, XXXVII, καθώς και ο πάπυρος από την Οξύρρυγχο *P.Oxyr.* XLV 3253.

[5]Πιθανότατα ο Ευσέβιος έζησε ο ίδιος από κοντά το συμβάν του λιμού του έτους 311-312 (βλ. προηγούμενη καταχώριση), οπότε στο κείμενό του περιγράφει τις μετεωρολογικές συνθήκες οι οποίες, κατά τη γνώμη του, δεν θα ήταν δυνατό να προκαλέσουν το λιμό (δηλαδή τις κανονικές βροχοπτώσεις του χειμώνα του 313). Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από τη χρήση α΄ πληθυντικού προσώπου στο κείμενο: (IX,8,13) *«τοιαῦτα τῆς Μαξιμίνου μεγαλαυχίας καὶ τῶν κατὰ πόλεις καθ' ἡμῶν ψηφισμάτων τὰ ἐπίχειρα ἦν...»*.

[6]Βλ. έκδ. Georg.Monach. p.484 (κριτικό υπόμνημα).

Διὸ καὶ λιμὸς καὶ λοιμὸς καὶ αὐχμὸς καὶ πᾶν ὅ τι οὖν ἐστι κακὸν εἰπεῖν τοὺς ἀνθρώπους μετῆλθεν, ὡς εἴρηται.»

Σ: Βλ. προηγούμενο σχόλιο.

* *Mich.Syr.* VI.10 (1.p.204) Π.Μ: Euseb. IX.8,1[1]

«Alors, Dieu châtia le pays par la disette de pluie, la famine et la peste, au point qu'on jetait dix cadavres dans une même fosse et que le modius de froment se rendait 2700 mines.»

Χ.Μ: Γ7, Γ13, Δ20, Δ28

Σ: Εδώ η αναφορα στην ξηρασία, ως αιτία του λιμού, είναι ρητή.

* *Barhebr.Chron.* p.58 Π.Μ: Mich.Syr.1.204 [2]

«God admonished the earth with famine and pestilence so severely that a modius of wheat was sold for 250 menîn, and corpses were cast into one grave.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Niceph.Callist.* VII.22 Π.Μ: Euseb. IX 1,1a [3]

«Χρόνου γὰρ δεκάτου ἐξήκοντος τῷ διωγμῷ, οὐδέν ὅ τι τῶν εἰς ἐπιβουλὴν καὶ πόλεμον καὶ αὐτοῖς παραλέλειπτο... Καὶ δὴ κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν οὐκ ἦν ἄλλο ἀκούειν καὶ προσδοκᾶν ἢ πολεμίων ἔφοδον καὶ φόνους καὶ ἁρπαγάς. Ἐπὶ δὲ τούτοις λιμός τε ἐπέσκηπτε καὶ λοιμός, περὶ οὗ κατὰ καιρὸν ἱστορήσομεν.»

Σ: Βλ. προηγούμενο σχόλιο.

* *Niceph.Callist.* VII,28 Π.Μ: Euseb. IX,8,1 [4]

«Αὐτίκα γαρ οἱ μὲν συνήθεις ὄμβροι, καίπερ χειμερίου τῆς ὥρας οὔσης, συνεδεσμοῦντο τοῖς νέφεσιν· ἐπέσκηπτε δὲ λιμός, καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτοις ἐφείπετο... Ταῦθ' ὁμοῦ πάντα συῤῥεύσαντα ἐπεστόμιζε μὲν ἐκείνῳ τὸ θράσος· οὐχ ἧττον δ' ἐμήνυε καὶ τὴν ὅσον οὔπω καταστροφήν... Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ κατὰ πόλεις ἦσαν οἱ πίπτοντες.»

Χ.Μ: Γ7, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενο σχόλιο.

---

[9] Ε.Π:Α
Χ: 313[5] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: βροχοπτώσεις κανονικές
Τ: (Αίγυπτος)
Κ,Σ: -

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, 204 σ.5.

[2] Βλ. έκδ. Barhebr.Chron., σελ. xxxvii.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 75.

[4] Στο ίδιο.

[5] Η χρονολογία προκύπτει από την χρονολόγηση του λιμού που ακολούθησε (βλ. προηγούμενη καταχώριση), ενώ οι μήνες από το ίδιο το κείμενο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Euseb. IX.8.1 Π.Μ: αυτοπτης; [1]

«Οἱ μὲν οὖν ἐξ ἔθους ὄμβροι τε καὶ ὑετοὶ χειμαδίου τῆς ὥρας ὑπαρχούσης τὴν ἐπὶ γῆς ἀνεῖχον συνήθη φοράν. λιμὸς δ᾽ ἀδόκητος ἐπισκήπτει καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτῳ...»

Χ.Μ: Β3

Σ: Η μαρτυρια για κανονικες βροχοπτώσεις αντιδιαστέλλεται με αυτην που ακολουθεί και η οποία αναφερεται στο λιμό.

* Niceph.Callist. VII.28 Π.Μ: Euseb. IX.8.1 [2]

«Αὐτίκα γὰρ οἱ μὲν συνήθεις ὄμβροι, καίπερ χειμερίου τῆς ὥρας οὔσης, συνεδεσμοῦντο τοῖς νέφεσιν· ἐπέσκηπτε δὲ λιμός, καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτοις ἐφείπετο.»

Χ.Μ: Β3

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[10] Ε.Π: Β
Χ: (319) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χαλάζι
Τ: (ΒΑ. Μικρά Ασία) Ομφάλιμο όρος,[4] Λύκος ποτ.
Κ.Σ: φόνος στρατιωτών από το χαλάζι, ήττα εχθρικού στρατεύματος
θαύμα: άγιος προκάλεσε χαλάζι προς σωτηρία των Ρωμαίων

* Vita Theodori c.11 Π.Μ: -

«Θαῦμα γ□. Πολλὴν γὰρ μήπω πορευθεῖσιν ὁδὸν αὖθις ἕτερον ῥωμαϊκὸν στῖφος στρατιωτῶν ἐπελθὸν ἐπὶ τὸ λεγόμενον Ὀμφαλίμου ὄρος τοὺς πολλοὺς ἐξανάλωσεν, τοὺς ὑπολοίπους δὲ φθάσαντας ἐπὶ τὸν λεγόμενον Λύκον ποταμὸν ὡσεὶ λίθων βολίδες χαλάζης πλῆθος καταπεμφθὲν ἐξ οὐρανοῦ ἡ θεία δίκη ἐθανάτωσεν, ὡς μηδένα τῶν τὰ τοιαῦτα δεδρακότων εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν. Ἐν ᾧ τόπῳ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν μάρτυρα εὐχαριστίας τὸ τοιοῦτον ῥωμαϊκὸν ἐκστράτευμα ἐκ νέας ναὸν ἤγειρεν τῷ μάρτυρι ὁμώνυμον ὡς τῆς τοιαύτης νίκης αἰτίῳ, ὡς αὐτοὶ διώμνυντο, πρόμαχον εὑρόντες αὐτὸν καὶ συμπροθυμούμενον· ὅστις καὶ μέχρι τῆς σήμερον διαμένει.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ20, Δ24, Δ27

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στον έπαινο της δράσης του αγίου και της θαυματουργικής του ικανότητας.

---

[11] Ε.Π: Β
Χ: (319+) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: πριν τον Μάρτ. Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό

---

[1] Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [8].

[2] Βλ. Gentz, Xanthopulus 75.

[3] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές πληροφορίες στο Βίο (βλ. έκδ. Vita Theodori σελ.196) και προσδιορίζεται πριν το 319, δηλαδή το 14ο έτος της βασιλείας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ινδικτιών 7η.

[4] Το όρος Ομφαλίμου βρίσκεται κοντά στα Ευχάϊτα (σημ. Avchat). Βλ. P W . R E , XVIII.1, 395: λήμμα "Omphales".

[5] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές πληροφορίες στο κείμενο του Βίου (βλ. έκδ. Vita Theodori σελ.196).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Α. Μικρα Ασια) Ευχάϊτα [1]
Κ.Σ: θανατος στρατιωτων απο το κρυο

* *Vita Theodori* c.14 Π.Μ: -

«Θαῦμα ζ□. Ἐνταῦθα χειμασάντων αὐτῶν πολλήν τε αἰχμαλωσίαν ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐπισυναγαγόντων καὶ πολλῶν θνησιμαίων εἰς τὰς πλατειας καὶ ῥυμας καὶ ἐν τοῖς οἴκοις κειμένων. τῷ λιμῷ καὶ τῷ κρύει φθαρέντων αὐτῶν. πᾶσα ἡ πολις ἐπόζεσεν. μικροῦ καὶ ἄβατος τοῖς ἐχθροῖς γενομένη. ὅθεν καὶ ἄκοντες ὡς εἰπεῖν ἀνεχώρησαν τῷ μαρτίῳ μηνί.»

Χ.Μ: Β6, Γ7

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στον έπαινο της δράσης του αγιου και της θαυματουργικής του ικανότητας.

---

[12] Ε.Π: Β
Χ: (319+) [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Ευχάϊτα [3]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκάλεσε βροχή για την κάθαρση της πόλης

* *Vita Theodori* c.14 Π.Μ: -

«Θαῦμα ζ□ Ὅθεν καὶ ἄκοντες ὡς εἰπεῖν ἀνεχώρησαν τῷ μαρτίῳ μηνί· πολλοί γοῦν τῶν ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν ἐχθρῶν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων ἐλθόντες τήν τε δυσωδείαν καὶ ἐρημίαν τῆς πόλεως θεωρήσαντες μετανάσται τῶν ἰδίων ἐν ἄλλαις πόλεσι γενέσθαι ἠβούλοντο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο Θεὸν δυσωπήσας ὁ μάρτυς γενέσθαι οὐ παρεχώρησεν. ταῖς γὰρ αὐτοῦ ἱκεσίαις αἴφνης ὀμβροτόκων νεφελῶν κινηθέντων, τοσοῦτος ἐν μόνῃ τῇ πόλει καὶ οὕτω λάβρος ὑετός τότε ἠνέχθη, οἷος οὐ γέγονεν πώποτε, ὥς φασιν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. δι οὗ καθαρθεῖσα ἡ πόλις τοὺς οἰκήτορας ἐπεσπάσατο χαίροντας.»

Χ.Μ: Β6, Δ19, Ε30, Ε31

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στον έπαινο της δράσης του αγίου και της θαυματουργικής του ικανότητας.

---

[13] Ε.Π:Β
Χ: 324 [4] Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούλ. 5 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (ΒΑ. Αιγαίο-Ελλήσποντος) Ελαιούς [5]
Κ.Σ: ναυάγιο πλοίων, απώλεια ανδρών

* *Zosim.* II,24,1 Π.Μ: Eunapius ; [6]

---

[1] Ευχάϊτα (σημ. Avchat) στα νότιο-δυτικά της Αμάσειας. Η πόλη αναφέρεται στο Βίο (Vita Theodori σελ.194).

[2] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές πληροφορίες στο κείμενο του Βίου (βλ. έκδ. Vita Theodori σελ.196).

[3] Στο ίδιο.

[4] Για τη χρονολογία και ημερομηνία βλ. R. T. Ridley, *Zosimus New History. A Translation with Comments*, (Byzantina Australiensia no.2) Australian Assoc. for Byz.Studies, Canbera 1982, 34 Επίσης πρβλ. P W . R E , VIII A2, 2279: λήμμα "Winde".

[5] Η Ελαιούς (σημ. Seddülbahir) βρίσκεται στα νότια της Σηστού, στην είσοδο του Ελλησπόντου.

[6] Βλ. Hunger I, 287.

«Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τοῦ βορέου πολλοῦ πνεύσαντος, προελθών Ἄβαντος τοῦ Αἰαντίου λιμένος ἐς ναυμαχίαν παρεσκευάζετο. Τῶν δὲ μεινάντων ἐν τῷ στόματι τοῦ Ἑλλησπόντου πεντηκοντόρων ἐκ προστάγματος τῶν στρατηγῶν ἀφικομένων εἰς Ἐλεοῦντα, καταπλαγείς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν νεῶν Ἄβαντος ἐνεδοίαζεν ἐπιπλεῦσαι τοῖς ἐναντίοις. Περὶ δὲ μέσην ἡμέραν ὑπέρρει μὲν βόρειον πνεῦμα, νότος δὲ πνεύσας πολὺς καὶ τὸν Λικινίου στόλον πρὸς τῇ τῆς Ἀσίας εὐρὼν ἠόνι τὰς μὲν ὀκέλλειν ἐποίει, τὰς δὲ πέτραις προσήρασσεν, τὰς δὲ αὐτάνδρους κατέδυεν, ὥστε ἄνδρας μὲν πεντακισχιλίους, ναῦς δὲ αὐτάνδρους διαφθαρῆναι τριάκοντα καὶ ἑκατόν...»

Χ.Μ: Β3, Β4, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται σε σχέση με την εξέλιξη στρατιωτικών γεγονότων.

---

[14] Ε.Π:Γλ

Χ:	333 [1]	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:2
Φ:	(ξηρασία) λιμός,[2] επιδημία	
Τ:	(Μικρά Ασία) Κιλικία, (Συρία) Αντιόχεια, Κύ[π]ρος, (Παλαιστίνη)[3]	
Κ.Σ:	άνοδος τιμής σιτηρών, επιδρομές λαού εναντίον σιταποθηκών, αυτοκρατορικά μέτρα	

* *Hieronym.* sp.677/678 Π.Μ: Anon. arian. chronograph. [4]

«336 A.D, 2349 Anno ab Abraamii:
Pestilentia et fame innumerabilis multitudo in Syria, Ciliciaque periit.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Theophan.* p.29,13 Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [5]

«Α.Μ. 5824=332 Τούτῳ τῷ ἔτει μελλούσης τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος ἐπιλαμβάνεσθαι, λιμὸς ἐγένετο ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐπικρατήσας σφοδρότερον, ὥστε κώμας κατὰ τὸ αὐτὸ ἐν ὄχλῳ πολλῷ συναγομένας ἐπὶ τῆς χώρας Ἀντιοχέων καὶ τῆς Κύ[π]ρου ἐπέρχεσθαι κατ' ἀλλήλων καὶ ἁρπάζειν μὲν ὡς ἐν νυκτὶ ταῖς ἐφόδοις, ἔσχατον δὲ ἐν ἡμέρᾳ ἐπεισιέναι εἰς τοὺς σιτοβολῶνας καὶ ἐν ταῖς ἀποθήκαις καὶ πάντα πραιδεύοντας ἁρπάζειν καὶ ἀναχωρεῖν, γενέσθαι δὲ τὸν μόδιον τοῦ σίτου υ΄ ἀργυρίων. ὁ δὲ μέγας

---

[1] Οι συγγραφείς δίδουν διαφορετικές χρονολογίες. Εδώ φαίνεται πρτιμότερη η χρονολογία που προκύπτει από τον συνδυασμό των χρονολογικών δεδομένων του Ιερωνύμου με αυτά του Θεοφάνη (με βάση τον υπολογισμό της 7ης ινδικτιώνος). Χρονολογικές ανακολουθίες σε σχέση με το συμβάν παρουσιάζει ο G. Downey, όπ.π. 336 & 354: το χωρίο του Θεοφάνη χρονολογείται στο έτος 324 τη μια φορά και στο 333 την άλλη, ενώ ο G. Hill, όπ.π. τ.Ι, 246, ανάγει το λιμό στο έτος 324.

[2] Ο G. Hill, όπ.π. τ.Ι, 246, συνδέει αυτόν τον λιμό μ' εκείνον του έτους 305-341 (βλ. καταχώριση [6]), αναφέροντας ότι ο δεύτερος έπληξε μια εκτεταμένη περιοχή των ανατολικών Επαρχιών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Παρ' όλο που η μαρτυρία σχετικά με λαϊκές εξεγέρσεις στην Κύπρο εξαιτίας της πείνας (βλ. *Theophan.* p.29,13 και κριτικό υπόμνημα στην ίδια σελίδα) στηρίζεται στην αμφίβολη ανάγνωση του κώδικα, ο C. de Boor (στην έκδοση του Θεοφάνη) προτιμά αντί "Κύπρου" το "Κύ(ρ)ρου". Αν δεχθούμε την σύνδεση των δύο λιμών που κάνει ο G. Hill, τότε ίσως εδώ μπορεί να γίνει λόγος για μαρτυρία που αναφέρεται στη μακροχρόνια ξηρασία των ετών 305-341. Την άποψη αυτή ενισχύει και ο Durliat, Ville 354.

[3] Για το ίδιο έτος η εβραϊκή γραμματεία διασώζει κείμενα που αναφέρονται σε δημόσιες νηστείες αφιερωμένες στην επίκληση βροχής κατά την περίοδο ανομβρίας: βλ. D. Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine", όπ.π. 280, κείμενο 9, όπου η αναφορά στην ανομβρία είναι ρητή.

[4] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, *Philostorgius Kirchengeschichte*, [GCS], Berlin 1972, 207.

[5] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. 207.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κωνσταντῖνος σιτομέτριον ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ πόλιν ἐχαρίσατο εἰς διατροφὴν διηνεκῶς χήραις καὶ ξενοδοχείοις πένησί τε καὶ τοῖς κληρικοῖς. ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησία ἐλάμβανε σίτου μοδίους τρισμυρίους ἑξακισχιλίους.»

Σ: Στοχος του συγγραφέα είναι η προβολή της μεγαλοψυχιας του αυτοκράτορα μεσω της περιγραφής των αυτοκρατορικων μέτρων που ελήφθησαν για την αρση των συνεπειών του λιμού.

* Cedren. I.p.519.8 Π.Μ: Pseudo-Symeon (cod.Paris.gr.1711) - Theophan. [1]

«Τῷ κη□ ἔτει λιμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὁ δὲ βασιλεὺς σῖτον πολὺν ἀποστείλας τοῦτον ἤμβλυνε. μόνη δὲ ἡ Ἀντιόχεια λς□ χιλιάδας σίτου κατ' ἔτος ἐλάμβανε.»

Χ.Μ: Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Syr. VII.3(1.p.259) Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [2]

«Quand eut la grande famine dans les pays d'Orient, Constantin le Victorieux ordonna de donner la nourriture à ses frais aux pauvres et aux clercs. il donna à l'Église d'Antioche 36000 mesures de froment.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Χαρακτηριστική είναι η φραστική η εκφορά του λιμού με το άρθρο (*"la grande famine dans les pays d'Orient"*), γεγονός που πιθανώς να παραπέμπει στο μεγάλο λιμό του 305-341.

---

[15] Ε.Π:Γλ

Χ:	(340- -346)[3]	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:2
Φ:	λιμός	
Τ:	Αἴγυπτος	
Κ.Σ:	-	

* Vita Pachomii c.21 Π.Μ: -[4]

«Λιμοῦ γενομένου ποτὲ ἐπὶ τοῦ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Παχουμίου, καὶ ἀδελφῶν μὴ ἐχόντων σῖτον, μᾶλλον δὲ σίτου μὴ εὑρισκομένου καθ' ὅλην σχεδὸν Αἴγυπτον, ἀπέστειλεν ὁ ἅγιος γέρων τινὰ τῶν ἀδελφῶν περιελθεῖν τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας ζητοῦντα σῖτον ἀγορᾶσαι, δεδωκὼς αὐτῷ ἐπὶ λόγῳ τῆς τοῦ σίτου ἀγορασίας ρ□ νομίσματα. Περιελθὼν δὲ ὁ πιστευθεὶς πολλοὺς τόπους παραβάλλει εἴς τινα πόλιν λεγομένην Ἑρμωνθίν.»

Σ: Η αναφορά στο λιμό είναι παρενθετική. Τα αίτια του λιμού δεν αναφέρονται στην πηγή.

---

[16] Ε.Π:Β

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 274.

[2] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π.

[3] Ο Παχώμιος ίδρυσε το κοινόβιο του στις Ταβέννες της Αιγύπτου (νησί στο Δέλτα του Νείλου) το έτος 340 και έζησε ως το 346. Κατά τον G. Casanova, "Epidemie e fame...", όπ.π. 197, αυτός ο λιμός δεν μπορεί να χρονολογηθεί ακριβέστερα και τοποθετείται ανάμεσα στο έτος 325 και 350.

[4] Η ίδια μαρτυρία απαντάται και σε άλλες δύο παραλλαγές του ίδιου Βίου: *Vita Pachomii* alter c.73 (Halkin 247,13) και Vita Pachomii tertia c.110 (Halkin 313,11).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Χ: [341] [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα
Τ: (Κύπρος) Τριμιθους
Κ.Σ: καταστροφη σιταποθηκης θαυμα: αγιος προκαλει βροχή προς τιμωρία σιτοκαπηλου

* *Vita Spyridonis* c.2 Π.Μ: -

«Λιμοῦ ποτε γενομένου ἐν τῇ νήσῳ, οἱ σιτῶναι καὶ σιτοκάπηλοι τὰς συμφορὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπραγματεύοντο. Ἦλθεν οὖν πρὸς ἕνα τούτων γεωργός τις τῆς ἐνορίας τῆς Τριμιθουντων πόλεως...παρεκάλει δὲ ὁ πένης τὸν πλούσιον καὶ σιτοκάπηλον λῦσαι αὐτὸν ἐκ τῆς πείνης. ὁ δὲ τῷ πόθῳ τοῦ πάθους τῆς φιλαργυρίας ἀσπλαγχνία κρατούμενος οὐκ ἐπένευσεν ἐλεῆσαι αἰτοῦντα τὸν πένητα...ὁ δὲ πένης ἀποτυχὼν τῆς ἐλπίδος ἔρχεται στένων καὶ κλαίων πρὸς τὸν ἅγιον πατέρα ἡμῶν Σπυρίδωνα... τοῦ πένητος στυγνοῦ οἴκαδε ἀναχωρήσαντος, νυκτὸς ἐπιλαβομένης, νεύματι Θεοῦ ὄμβρος ἱκανὸς ἐξεχύθη ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε ἀπὸ τῆς τῶν ὑδάτων πλημμύρας πεσεῖν τὴν ἀποθήκην τὴν παρά τισιν ὡρεῖον καλουμένην, ἐν ᾧ ἦν τοῦ ἀπλήστου ἐκείνου καὶ ἀνηλεοῦς καὶ φιλαργύρου ὅ τε σῖτος καὶ ἡ κριθή...»

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ12, Γ13, Δ20, Ε31

Σ: Θαυματουργική παρέμβαση αγίου για την τιμωρία πλεονέκτη.

---

[17] Ε.Π:Β
Χ: 350 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καταιγίδα: νέφη πυκνά, κεραυνοί, βροχή ραγδαία, βροντές
Τ: (Μεσοποταμία) Νίσιβις
Κ.Σ: εχθρικό στράτευμα ηττάται εξαιτίας του φόβου της καταιγίδας

* *Chron.Pasch.* p.537,15 Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [3]

«ἰνδ. η□. Οἱ δὲ τὴν πόλιν φρουροῦντες στρατιῶται νίκην ἐκ θεοῦ προνοίας ἐσχήκασιν. τὸν γὰρ τόπον ἅπαντα παντοίοις ὅπλοις ἐπλήρουν, καὶ ὀνάγροις τοὺς πλείονας ἐλέφαντας ἀπέκτειναν. οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τοῖς κατατέλμασι τῶν τάφρων ἐνέπεσαν, ἄλλοι δὲ κρουσθέντες ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ὑπέρ μυρίους αὐτῶν ὁπλίτας ἀπέκτειναν, καὶ τοῖς λοιποῖς σκηπτὸς οὐρανόθεν ἔπεσεν, νεφελῶν τε γνοφωδῶν καὶ ὑετοῦ λάβρου καὶ βροντῶν φωναῖς ἅπαντας ἐξέπληττον, ὡς τοὺς πλείονας αὐτῶν φόβῳ διαφθαρῆναι.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β6, Γ7, Γ10, Δ20, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αφορά θεϊκή παρέμβαση μέσω του καιρικού φαινομένου κατά τη διάρκεια πολιορκίας πόλεως.

* *Theophan.* p.40,1 Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [4]

«Α.Μ. 5841=349. Τοῖς δὲ λοιποῖς σκηπτὸς οὐρανόθεν ἔπεσεν, καὶ νεφελῶν γνοφωδῶν καὶ ὑετῶν λάβρων καὶ βροντῶν φωναὶ ἅπαντας ἐξέπληττον, ὡς τοὺς πλείους τῷ φόβῳ

---

[1] Η χρονολογία είναι υποθετική και στηρίζεται στο γεγονός ότι η μαρτυρία έπεται εκείνης που αναφέρεται στο λιμό του 305-341 (*Vita Spyridon Trimithos* c.1).

[2] Είναι το έτος πολιορκίας της Νισίβεως από τους Πέρσες.

[3] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. 217.

[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διαφθαρῆναι. πάντοθεν δὲ ὁ νέος Φαραὼ Σαβώρης στενούμενος ἠττᾶτο τοῖς τοῦ φόβου κύμασιν.»

Χ.Μ: Α1. Β3α. Β6. Γ7. Γ10. Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα. Προβάλλεται με έμφαση η αντιθεση των διαθεσεων της *«ἐκ θεοῦ προνοίας»* απεναντι στον περση βασιλια Σαπώρη και το ρωμαιο αυτοκρατορα. Για να φανεί η εννοια του Θεου προς τους Ρωμαιους περιγραφεται ο ρωμαιος αυτοκρατορας να συνοδεύεται από αγγελο στα τειχη της πολιορκημενης πολης.

---

[18] Ε.Π:Α

Χ: (350- -357) [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: (ξηρασία),[2] λιμός

Τ: (Παλαιστινη) Ιερουσαλήμ

Κ.Σ: -

* *Sozom.* IV,25,3 Π.Μ: ;

«Οὕτως δὲ ἔχων γνώμης Ἀκάκιος σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους φθάνει καθελὼν Κύριλλον ἐπί προφάσει τοιᾷδε· λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον, ἐπειδὴ χρήματα οὐκ ἦν, οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. ἐκ τούτων δὲ λόγος τινὰ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἡμφιεσμένην, πολυπραγμονῆσαί τε ὅθεν ἔχοι καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον, τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον. αἰτίαν δὲ ταύτην προϊσχόμενον καθελεῖν αὐτὸν Ἀκάκιον.»

Σ: Πληροφορια παρενθετική, η οποία περιγράφει τις συνθήκες υπό τις οποίες καθαιρέθηκε ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Κύριλλος.

* *Niceph.Callist.* IX,46 Π.Μ: Sozom. IV,25,3; [3]

«Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξαρχῆς εἵπετο. Δολερῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοὺς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἳ ὁμόφρονες αὐτῷ ἦσαν, φθάνει παύσας τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἰτίαν μάλιστα τήνδε προβεβλημένος. Λιμὸς ἐπόνει τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδεὲς τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔβλεπεν. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνον, πρὸς τοῖς χρήμασι, καὶ τὰ σῖτα ἐπέλιπε, κειμήλια καὶ ἱερὰ ἔπιπλα ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐνῆν παρεμυθεῖτο τὴν ἔνδειαν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[19] Ε.Π:Α

---

[1] Ο Κύριλλος διετέλεσε πατριάρχης Ιεροσολύμων από το έτος 350 (βλ. Grumel, La chronologie 451), ενώ η απομάκρυνσή του εξαιτίας της στάσεώς του κατά τη διάρκεια του λιμού αποφασίστηκε στη Σύνοδο του 357 (βλ. ΘΗΕ 7, 1156), καθώς και DHGE 13, 1182. Αδυναμία ακριβέστερου χρονολογικού προσδιορισμού της μαρτυρίας.

[2] Για την ίδια περίοδο η εβραϊκή γραμματεία διασώζει κείμενα που αναφέρονται σε δημόσιες νηστείες αφιερωμένες στη επίκληση βροχής με ρητή αναφορά στην ανομβρία: βλ. D. Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine", όπ.π. 280 κείμενο 10.

[3] Ο Gentz, Xanthopulus 93 σ.1, αδυνατεί να εντοπίσει την πηγή της μαρτυρίας. Για τις πληροφορίες του ίδιου κεφαλαίου ο G. Gentz θεωρεί ως πηγή του Νικηφόρου Κάλλιστου Ξανθόπουλου την Εκκλησιαστική Ιστορία του Σωζομενού, άρα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε την ύπαρξη της ίδιας πηγής και για τη συγκεκριμένη μαρτυρία, αφού κάτι τέτοιο δεν αντιβαίνει στο ύφος και το περιεχόμενο των δύο μαρτυριών.

Χ: 354 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Μάρτ.- -Μάιος) Α.Π:2
Φ: βροχές συχνές, πλημμύρες ποταμών
Τ: (Γαλλία) Ακουϊτανια
Κ.Σ: προβλήματα στις συγκοινωνιες και μεταφορες

* Ammian.Marc. XIV,10,2 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών [2]

«Dumque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania uerni imbres solito crebriores prohibebant auctique torrentes, Herculanus advenit protector domesticus. Hermogenis ex magistro equitum filius, apud Constantinopolim (ut supra retulimus) popularium quondam turbela discerpti.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά στις στρατιωτικές συνέπειες του φαινομένου.

---

[20] Ε.Π:Α
Χ: 354 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούν.- -Ιούλ.) Α.Π:2
Φ: (ξηρασία;)[4] λιμός
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: κρατική παρέμβαση

* Ammian.Marc. XIV,7,2 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών [5]

«Denique Antiochensis ordinis vertices sub uno elogio iussit occidi, ideo efferatus, quod ei celerari vilitatem intempestivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius rationabili responderunt; et perissent ad unum, ni comes orientis tunc Honoratus fixa constantia restitisset.»

Σ: Αναφορά στις πολιτικές συνέπειες του φαινομένου και στα μέτρα που ανέλαβε ο κυβερνήτης της πόλης για την άρση του λιμού. Αν υιοθετήσουμε την εκδοχή του Downey ότι αιτία του λιμού υπήρξε η καταστροφή της τοπικής παραγωγής εξαιτίας ανωμάλων καιρικών συνθηκών, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ανομβρία έπληξε την περιοχή της Συρίας το φθινόπωρο/χειμώνα που προηγήθηκε (353/4).

---

[21] Ε.Π:Α
Χ: 357-358 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Ιαν., επί 44 ημέρες Α.Π:2
Φ: πάγωμα ποταμού

---

[1] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Ammian.Marc. XIV,10,2.

[2] Βλ. K. Rosen, *Ammianus Marcellinus*, [Ertrage der Forschung 183] Darmstadt 1982, 65, ο οποίος δέχεται ότι τα βιβλία XIV-XXXI της "Ιστορίας" του Αμμιανού Μαρκελλίνου είναι ένα μωσαϊκό αυτοβιογραφικών, προφορικών και γραπτών στοιχείων του οποίου οι ψηφίδες συχνά με δυσκολία διακρίνονται.

[3] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Ammian.Marc. XIV,7,2 και G. Downey, όπ.π. 365.

[4] Ο G. Downey, όπ.π., υποθέτει ότι παρ' όλο που οι πηγές δεν αναφέρονται στην αιτία του λιμού, αυτή μπορεί να αναχθεί στην καταστροφή της τοπικής συγκομιδής εξαιτίας ανωμάλων καιρικών συνθηκών, σε συνδυασμό με πολιτικο-στρατιωτικά γεγονότα. Ανάλογη άποψη εκφέρει και ο Durliat, Ville 360.

[5] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65. Σύμφωνα με τον G. Downey, όπ.π. 365 σ.221, ο λιμός επαληθεύεται και από άλλη ανεξάρτητη σύγχρονη μαρτυρία (*Libanius, Or.* 1.96-103, *Libanius, Ep.* 394a W=391 F).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Γερμανια) ποτ. Mosa [1]
Κ.Σ: αλλαγες στην τακτικη στρατεύματος

* Ammian.Marc. XVII,2,2-3 Π.Μ: αυτόπτης [2]

«Hac Iulianus...retento milite circumvallare disposuit castella munita, quae Mosa fluvius praeterlambit, et ad usque quartum et quinquagesimum diem, Decembri scilicet et Ianuario mense, obsidionales tractae sunt morae, destinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctantibus. Tunc pertimescens sollertissimus Caesar, ne observata nocte inluni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent, cotidie a sole in vesperam flexo, ad usque lucis principium, lusoriis navibus discurrere flumen ultro citroque milites ordinavit, ut crustis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facile perveniret».

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά στην προσαρμογή της στρατιωτικής τακτικής στις δεδομένες για την εποχή και την περιοχή κλιματολογικές συνθήκες.

---

[22] Ε.Π:Γπ
Χ: 358 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ.) Α.Π:2
Φ: λιώσιμο χιονιού, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Σερβία) Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: αλλαγή πορείας στρατεύματος

* Ammian.Marc. XVII,12,4-6 Π.Μ: αυτόπτης;

«Aequinoctio itaque temporis verni confecto, imperator coacta militum valida manu, ductu laetioris fortunae profectus, cum ad locum aptissimum pervenisset, flumen Histrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super navium foros ponte contexto transgressus... Gerebantur haec in ea parte Sarmatiae, quae secundam prospectat Pannoniam, pariqe fortitudine circa Valeriam opes barbaras urendo rapiendoque occurrentia militaris turbo vastabat.»

Χ.Μ: Α1, Β3, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πλημμύρα συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικών γεγονότων.

---

[23] Ε.Π:Β
Χ: 358 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Αύγ. 24 Α.Π:2
Φ: καταιγίδα σφοδρή, (σχηματισμός χειμάρρων)
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Νικομήδεια[4]
Κ.Σ: καταστροφές κτιρίων

* Ammian.Marc. XVII,7,2-5 Π.Μ: αυτόπτης [5]

---

[1] Για τον εντοπισμό του ποταμού Mosa βλ. Ammian.Marc έκδ. Budé (G. Sabbah, Paris 1970, II 164 σ.16).

[2] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65.

[3] Το φαινόμενο αναφέρει και ο Hennig, Katalog 8, με παραπομπή στον Αμμιανό Μαρκελλίνο.

[4] Σημ. Izmit.

[5] Η λεπτομερειακή περιγραφή της καταιγίδας επιτρέπει την υπόθεση ότι ο συγγραφέας υπήρξε αυτόπτης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Primo lucis exortu, diem nonum kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, laetam paulo ante caeli speciem confuderunt, et amendato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur: ita oculorum obtutu praestricto, humo involutus crassae caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventosque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, et elisi litoris fragor, haecque secuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem et suburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium aedes pleraeque vehebantur, aliae super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso.»

Χ.Μ: Α2, Β3, Β4, Β6, Γ12α

Σ: Λεπτομερειακή περιγραφή των καταστροφικών συνεπειών μιας καταιγίδας σε συνδυασμό με τις συνέπειες ταυτόχρονου σεισμού.

---

[24] Ε.Π:Γπ
Χ: 359 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ.- -Μάιος) Α.Π:2
Φ: τήξη χιονιών,[1] πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία) Ευφρατης ποτ.
Κ.Σ: ποταμός αδιάβατος από στράτευμα

* *Ammian.Marc.* XVIII,7,9 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών [2]

«Cumque Bebasen villam venissent, unde ad Constantinam usque oppidum, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quod in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati, iamque suorum duritiae fiducia transituri, exploratore fido docente, cognoscunt Euphratem, nivibus tabefactis inflatum, late fusis gurgitibus evagari, ideoque vado nequaquam posse transiri.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά στην προσαρμογή της στρατιωτικής τακτικής στις δεδομένες για την εποχή και την περιοχή συνθήκες

---

[25] Ε.Π:Α
Χ: 359 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ.) Α.Π:2
Φ: πάγωμα ποταμού, ποταμός διαβατός
Τ: (Παννονία ΙΙ) Δούναβης ποτ., Βαλέρια
Κ.Σ: στράτευμα περνά πάνω από παγωμένο ποταμό

* *Ammian.Marc.* XIX,11,4 Π.Μ: αυτόπτης;

---

[1] Ο Ν. J. E. Austin, "In Support of Ammianus' Veracity", *Historia* 22 (1973) 331-335, εδώ 333, θεωρεί ότι οποιεσδήποτε ασυνήθιστες κλιματικές συνθήκες στα υψίπεδα της Αρμενίας (τα οποία αποτελούν τις λεκάνες απορροής των υδάτων του Ευφράτη) προ του έτους 359 θα είχαν την επίδρασή τους 1-2 μήνες αργότερα στη ροή του ποταμού και στις περιοχές που αναφέρει ο Αμμιανός Μαρκελλίνος.

[2] Για την αυθεντικότητα της μαρτυρίας, αλλά και για τα προβλήματα ερμηνείας που ανακύπτουν από αυτή, βλ. K. Rosen, όπ.π. 133 και N. J. E. Austin, όπ.π. 333. Ο Ν. J. E. Austin θεωρεί τη μαρτυρία αυθεντική και καταρρίπτει τα επιχειρήματα του K. Rosen περί σύγχυσης του Αμμιανού Μαρκελλίνου που οφείλεται στις προσωπικές του εμπειρίες από τις πλημμύρες της Θράκης (πρβλ. *Ammian.Marc.* XVIII,6,5), καθώς και στην επιρροή φιλολογικών πηγών απ' όπου άντλησε το υλικό για τις φιλολογικές του παρεκβάσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum instrumentis ambitiosis, imperator, ut dictum est, Valeriam uenit, partem quondam Pannoniae, sed ad honorem Valeriae Diocletiani filiae et institutam et ita cognominatam, sub pellibusqe exercitu diffuso per Histri fluminis margines, barbaros obseruabat, ante aduentum suum amicitiae uelamento, Pannonias furtim uastandas inuadere hiemis durissimo cogitantes, cum nec dum solutae vernis caloribus nives amnem undique pervium cogitantes, cum necdum solutae uernis caloribus niues amnem undique peruium faciunt, nostrique pruinis subdiuales moras difficile tolerabunt.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά στην προσαρμογή της στρατιωτικής τακτικής στις δεδομένες για την εποχή και την περιοχή συνθήκες

---

[26] Ε.Π:Β

Χ: (359- -362) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, χιονόπτωση μεγάλη (2 πήχεις=1,3 μ.)[2]

Τ: (Συρία): (Κύρρος)[3]

Κ.Σ: άγιος αντέχει στις φυσικές κακουχίες

* *Vita Dometii* c.14 Π.Μ: -

«Εἷς δέ τις ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν ἐν χειμῶνι ἐκ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει περιπατοῦντα καὶ τὸν Θεὸν δοξάζοντα ηὐλογήθη παρ' αὐτοῦ. Ἐκέλευσεν δὲ ὁ δίκαιος καθίσαι αὐτὸν καὶ ἄρτου μεταλαβεῖν σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ... Ἐν δὲ τῷ αὐτὸν καθεύδειν ἐν τῷ πυλῶνι, παραχρῆμα πνέει λίψ καὶ εὐθέως κατῆλθεν χιόνος βολή, καὶ ἔστη ἐπάνω τῆς γῆς ἕως πρωῒ πήχεις δύο. Ἔωθεν δὲ ἐγερθεὶς ὁ Ἰσμαηλίτης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ μετὰ θορύβου καὶ σπουδῆς καὶ τὸν δίκαιον νομίσαντες τεθνηκέναι ἐκ τῆς χιόνος, τοῦτον εὑρόντες ἐν τῷ ὄρει κεκαλυμμένον ἐν τῇ χιόνι, καὶ καταβεβαπτισμένον ἕως τῶν μασχαλῶν, ἐδόξαζον τὸν Θεὸν καὶ προσελθόντες ἐξεχόιζον τὴν χιόνα καὶ ἀνεβίβασαν αὐτὸν ἐξ αὐτῆς, καὶ μόλις ποτὲ ἔπεισαν αὐτὸν πορευθῆναι εἰς τὴν σκηνὴν τὴν δερματίνην τοῦ κατασκηνῶσαι ἐν αὐτῇ διά τὴν βίαν τοῦ ἀέρος.»

Χ.Μ: Β4, Ε31

Σ: Ο χαρακτηρισμός του ανέμου ως «λίψ» είναι μάλλον συμβατικός· απλώς περιγράφει το σφοδρό άνεμο. Στόχος της μαρτυρίας είναι η ανάδειξη της καρτερίας του αγίου στις κακουχίες και τα φυσικά φαινόμενα.

---

[27] Ε.Π:Α

Χ: 360 [4] Κ.Χ:1

λ.Χ: - - - Α.Π:1

Φ: ξηρασία, επιδημία

Τ: (Μικρά Ασία) Λυκαονία: Άμβλαδα [5]

Κ.Σ: -

---

[1] Για τον υπολογισμό της κατά προσέγγιση χρονολογίας πρβλ. έκδ. Vita Dometii 307-309.

[2] Ένας πήχυς ισοδυναμούσε με 2 πόδες ή 32 δακτύλους, δηλαδή με 62,46 εκατ. Βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.

[3] Για τον τόπο βλ. έκδ. Vita Dometii 310 σ.1.

[4] Για τη χρονολογία βλ. DHGE 5, 938.

[5] Τα Άμβλαδα υπήρξαν επισκοπή στην περιοχή της Λυκαονίας, όμως η ακριβής θέση τους δεν είναι γνωστή. Ίσως βρίσκονταν βόρεια της λίμνης Egerdir (σημ. Sugla gölü). Βλ. DHGE 2, 1043. Για τον εντοπισμό βλ. επίσης Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 68.

* Philostorg. V.2 Π.Μ: Epiphan.Haeres. 76,2 & 73,38: [1]

«Ὅτι φησίν, μαθὼν ὁ βασιλεὺς παρὰ Ἀκακίου ὡς ὁ Ἀέτιος ὑπὸ Αὐξεντίου τοῦ Μοψουεστίας ἐπισκόπου ἐς τὰ μάλιστα φιλοφροσύνης ἀξιοῦται, εἰς Ἄμβλαδα τοῦτον μεθορισθῆναι παρακελεύεται, ἐκεῖ κακῶς ἀπορρῆξαι τὸν βίον διὰ τὸ βάρβαρον καὶ μισάνθρωπον τῶν ἐνοικούντων. αὐχμοῦ δὲ καὶ λοιμοῦ τὴν χώραν ἔχοντος ἀνυποστάτου, ὡς οὗτος ὁ δυσσεβὴς ψευδολογεῖ, τὸν Ἀέτιον ἐξιλεωσάμενον τὸ θεῖον λῦσαι μὲν τὰ δεινά, παμπόλλης δὲ τυχεῖν ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων εὐνοίας τε καὶ σεβασμιότητος.»

Χ.Μ: Β6, Δ20, Δ28

Σ: Πληροφορία παρενθετική, η οποία περιγράφει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ενισχύθηκε το γοητρο του αναφερόμενου ιεράρχη.

---

[28] Ε.Π:Β
Χ: (361) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούν.) Α.Π:1
Φ: πνοή ετησίων ανέμων
Τ: (Αυστρία-Ουγγαρία) Ραιτία, Νωρικόν, Παννονία: Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: διευκόλυνση ποταμοπλοΐας

* Zosim. III,10,2-3 Π.Μ: Eunapius ; [2]

«Ἐλθὼν δὲ <Οὐαλεντινιανὸς> εἰς Ῥαιτούς, ὅθεν ὁ Ἴστρος ἀρχόμενος Νωρικούς τε καὶ Παιονίαν πᾶσαν παραμείβεται καὶ προσέτι γε Δάκας καὶ τοὺς ἐν Θράκῃ Μυσοὺς καὶ Σκύθας, οὕτω τε εἰς τὸν Εὔξεινον ἐξίησι πόντον, πλοῖα ποτάμια κατασκευάσας αὐτὸς μὲν ἅμα τρισχιλίοις εἰς τὸ πρόσω διὰ τοῦ Ἴστρου παρῆγε, δισμυρίους δὲ πεζῇ τὸ Σίρμιον καταλαμβάνειν διέταττεν. ἐπεὶ δὲ ἦν συνεχὴς εἰρεσία μετὰ τῆς τοῦ ῥοῦ φορᾶς καὶ τῶν ἐτησίων ἀνέμων αὐτῷ συντελεσάντων, ἐνδεκάτῃ μὲν ἡμέρᾳ περὶ τὸ Σίρμιον ἦλθε, φοιτησάσης δὲ ἀγγελίας ὡς ὁ βασιλεὺς παρεγένετο, πάντες μὲν ὡς εἰπεῖν Κωνστάντιον ἡγοῦντο εἶναι τὸν ἐπιστάντα, δεξάμενοι δὲ Ἰουλιανὸν ἐν ἐκπλήξει πάντες ἦσαν, φάσματι τὸ συμβὰν ἀπεικάζοντες.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πνοή ετησίων ανέμων σχετίζεται με την εξέλιξη στρατιωτικής επιχείρησης στην περιοχή του ποταμού Δούναβη.

---

[29] Ε.Π:Α
Χ: (361- -363) [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: (ξηρασίες),[4] λιμός, επιδημία

---

[1] Σύμφωνα με το κριτικό υπόμνημα της έκδοσης του Φιλοστόργιου. Βλ. Philostorg., σελ. 67.

[2] Πρβλ. Hunger 1, 287.

[3] Η ξηρασία έλαβε χώρα στα έτη βασιλείας του αυτοκράτορα Ιουλιανού 361-363. Πρβλ. Patlagean, Pauvreté 75. Ο Σωζομενός συνοψίζει με τρόπο γενικό τις απόψεις του για την σύντομη περίοδο βασιλείας του αυτοκράτορα Ιουλιανού χωρίς να δίδει συγκεκριμένες ιστορικές πληροφορίες. Επομένως μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ξηρασία και ο συνακόλουθος λιμός και η επιδημία έχουν σχέση με αυτά που περιγράφει ο Αμμιανός Μαρκελλίνος (XXII,13,4 βλ. πιο κάτω). Διαχωρίζουμε, ωστόσο, το λιμό από αυτόν του Αμμιανού Μαρκελλίνου γιατί ο Σωζομενός τον αναφέρει χωρίς παραπέρα χρονολογικό και γεωγραφικό εντοπισμό.

[4] Η χρήση του πληθυντικού *«αὐχμοί»* ενδεικτική για την προκατάληψη του συγγραφέα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τ: (Μικρά Ασία;)[1]
Κ.Σ: -

* Sozom. VI.2,13-16 Π.Μ: προφορικές πηγές; [2]

«Ἀμέλει τοι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ταυτησὶ τῆς βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ θεὸς ἐφαίνετο. καὶ παντοδαπαῖς συμφοραῖς ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν ἐπέτριψε τὴν Ῥωμαίων ὑπηκοον. τῆς τε γὰρ γῆς συνεχῶς ὑπὸ χαλεπωτάτων σεισμῶν τινασσομένης...συμβάλλω δὲ ἐξ ὧν ἐπυθόμην ἢ βασιλεύοντος αὐτοῦ ἢ κατὰ τὸ δεύτερον σχῆμα τῆς βασιλείας ὄντος καὶ τὸ συμβὰν τοῖς πρὸς Αἴγυπτον Ἀλεξανδρεῦσι γεγονέναι πάθος· ἡνίκα δὴ ἡ θάλασσα ὑπονοστήσασα πάλιν... οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐχμοὶ ἐπιτείναντες πάντας τοὺς καρποὺς καὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ ταύτης τῆς ἡγεμονίας ἐλυμήναντο· ἐντεῦθέν τε σπάνει τῶν ἐπιτηδείων ἐπὶ τὰς τῶν ἀλόγων ζώων τροφὰς τοὺς ἀνθρώπους ἤλαυνεν ὁ λιμός. ἐπακολουθῶν δὲ καὶ ὁ λοιμὸς ἰδίας ἐπῆγε νόσους καὶ τὰ σώματα διέφθειρε. τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἰουλιανὸν ὧδε ἔσχε.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ20, Δ28, Ε29

Σ: Η μαρτυρία χαρακτηριστική για την προκατάληψη του συγγραφέα της εναντίον του αυτοκράτορα Ιουλιανού. Μπορεί όμως να εκληφθεί ως βάσιμη αφού μπορεί να συσχετιστεί με άλλες ανεξάρτητες σύγχρονες μαρτυρίες αδιαμφισβήτητης αξιοπιστίας (βλ. επόμενες καταχωρίσεις).

* Niceph.Callist. X.35 Π.Μ: Sozom. VI.2,13-16 [3]

«Τὸν γε μὴν ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς συμφοραῖς ἀπείροις καὶ παντοδαποῖς κακοῖς ὑπέβαλε τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον. Ἥ τε γὰρ γῆ σφόδρα σειομένη... Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ τὸ θρυλλούμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πάθος ἐγένετο· ὁπηνίκα σφόδρα ἡ θάλασσα πνεύσασα... Ναὶ μὴν καὶ αὐχμοὶ σφόδρα ἑαυτοὺς ἐπιτείναντες, ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας, τούς τε καρποὺς ἔφθειραν, καὶ τὸν ἀέρα φθοροποιὸν ἀπειργάσαντο. Κἀντεῦθεν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀνθρώπων πιεζομένων, κατὰ βάθος ὁ λιμὸς ἐχώρει, καὶ εἰς τὰς τῶν ἀλόγων ζώων τροφάς, καὶ εἰς ἀήθη δίαιταν τὸ ἀνθρώπινον ἤλαυνε. Τῷ δὲ λιμῷ τούτῳ καὶ λιμὸς ἕτερος ἠκολούθει...»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ20, Δ28, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[30] Ε.Π:Α
Χ: (361-362) [4] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. Α.Π:2
Φ: ξηρασία, ξήρανση πηγών & ποταμών
Τ: (Συρία) Αντιόχεια, (Λίβανος)[5]
Κ.Σ: (λιμός, αυτοκρατορικά μέτρα) [6]

---

[1] Συμβατική γεωγραφική τοποθέτηση, σύμφωνη με το γενικότερο πνεύμα της διήγησης του συγγραφέα.

[2] Βλ. Moravcsik I, 510.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 98.

[4] Ο G. Downey, όπ.π. 383, χρονολογεί την ξηρασία στις αρχές του χειμώνα του 361/2 με αποτελέσματα που εκδηλώθηκαν το θέρος του 362 (καταστροφή συγκομιδής και συνακόλουθο λιμό). Αόριστη αναφορά, πιθανώς στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 362 και γεωγραφική τοποθέτηση σε Ασία και Αφρική, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

[5] Αναφορά στον Λιβάνιο (βλ. επόμενη υποσημείωση).

[6] Ο Αμμιανός Μαρκελίνος κάνει λόγο για την ξηρασία που υπήρξε η αιτία του λιμού του 362 (XXII.14,1-2), ενώ μία πλειάδα άλλων συγχρόνων συγγραφέων αναφέρονται στην ίδια ξηρασία και

* Ammian.Marc. XXII.13.4 Π.Μ: αυτόπτης :

«Eo anno sidere etiam tum instante brumali, aquarum incessit inopia metuenda, ut et rivi cassescerent quidam, et fontes antehac aquarum copiosis pulsibus abundantes, sed in integrum postea restituti sunt.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[31] Ε.Π:Α
Χ: * (362) Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ξηρασία, λιμός / βροχή ραγδαία
Τ: (Λιβανος) Φοινίκη
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* Vita Epiphannii c.31 Π.Μ: -

«Λιμοῦ δὲ γενομένου ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐπὶ τῆς γῆς τῶν Φοινίκων, συνήχθησαν πλήθη πολλὰ πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ παρεκάλουν τοῦτον λέγοντες· Βοήθησον ἡμῖν, Πάτερ, ὅπως μὴ ἀπολώμεθα, καὶ παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὅπως δώσει ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιήσει ἡ γῆ τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Τί μοι κόπους παρέχετε; ἄνθρωπος γὰρ ἁμαρτωλός εἰμι. Καὶ πλέον τι πάλιν ἐπεδέοντο Ἐπιφανίου... Αὐτῶν δὲ ἐσθιόντων, ἦν ὁ ἥλιος ἐπιπέμπων τὰς ἀκτίνας αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ θέρος· καὶ ἐξαίφνης σκότος ἐγένετο, καὶ ἀστραπαί, καὶ βρονταί, καὶ ὑετὸς μέγας ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀπὸ δὲ φόβου ἀνέστησαν πάντες ἀπὸ τῆς τραπέζης. Οὐκ ἦν δὲ τόπος ἐπὶ πάσης τῆς Φοινίκης οἷος οὐκ ἐδέξατο τὴν εὐλογίαν. Ἔμεινεν δὲ ὁ ὑετὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ τρεῖς ἡμέρας. Καὶ προσελθόντες οἱ ἄνδρες τῷ οἰκήματι Ἐπιφανίου παρεκάλουν λέγοντες, ὅπως, φασίν, διὰ στόματός σου στήσῃς τὸν οὐρανόθεν ὑετόν... Ὡς δὲ ἐκαθέστησαν ἅπαντες ἐπὶ τραπέζης, ἤτουν τὸν Ἐπιφάνιον τοῦ εὐλογῆσαι. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, ὡς εἶπεν τὸ Εὐλογητὸς Κύριος, εὐθέως ὁ ὑετὸς ἔστειλεν ἀπὸ τῆς γῆς.»

Χ.Μ: Β6, Γ10, Δ23, Δ28, Ε31

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στην ανάδειξη της θαυματουργικής ικανότητας του βιογραφούμενου αγίου μέσω της δημιουργίας και της αναστολής βροχής.

---

[32] Ε.Π:Γλ
Χ: (362- -403) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Κύπρος)
Κ.Σ: θαύμα: άγιος φροντίζει για τον επισιτισμό των πιστών

το συνακόλουθο λιμό (οι παραπομπές είναι παρμένες από τον P. de Jonge, "Scarcity of Corn and Cornprices in Ammianus Marcellinus", *Mnemosyne* (ser.4) 1 (1948) 238-245 και από τον G. Downey, όπ.π. 383 σ.22). Για την ξηρασία: *Libanius Or.* 1.126, *Joh.Chrysost., de S. hieromartyre Babyla* 2 = PG. 50, 531 καθώς και *Pseudo-Joh.Chrysost., de S. Babyla contra Iulianum et gentiles* 22 = PG. 50, 567, όπου αναφέρεται ότι η ξηρασία υπήρξε ιδιαίτερα μεγάλης δριμύτητας. Για το λιμό και τα μέτρα του Ιουλιανού: *Libanius Or.* 18,195. *Julian. Misop.* 369A. Την ίδια περίοδο εκδηλώθηκε λιμός και στην περιοχή της Φοινίκης: *Libanius Ep.* 710W=800F (βλ. επόμενη πληροφορία). Πρβλ. επίσης Stein, Bas-Empire 1, 68 σ.46 και P. Garnsey, *Famine and Food Supply in the Graeco-Roman World. Responses to Risk and Crisis*, Cambridge 1988, 22. Ο Durliat, Ville 365-375 κάνει διεξοδική αναφορά στην κρίση του 362/363 και τα αίτιά της, υποστηρίζοντας ότι η ξηρασία πρέπει να συνεχίστηκε και το φθινόπωρο του 362. Βλ. επίσης πρόσφατα Kaplan, Hommes et la terre, 471.

* *Vita Epiphanii* c.53 Π.Μ: -

«Ποτὲ γοῦν λιμοῦ γενομένου, καὶ μὴ εὑρισκομένων ἄρτων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἦν Φαυστιανὸς ὁ ἄσπλαγχνος οἴκους πολλοὺς μεστοὺς σίτου καὶ κριθῆς ἠσφαλισμένους ἔχων. Οὗτος δὲ χρυσίου λαμβάνων, παρεῖχεν ἑκάστῳ τῶν δεομένων τρεῖς μοδίους τοῦ νομισματος, καὶ ἦν πολλὴ στένωσις ἐν τῇ πόλει.»

Σ: Η μαρτυρια στοχευει στην αναδειξη της μεγαλοψυχιας του βιογραφουμενου αγιου.

---

[33] Ε.Π:Α
Χ: (362) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Ιαν.:) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, πάγωμα θάλασσας
Τ: (Αξοφική Θάλασσα) (εκβολές Δνειπέρου ποτ.)
Κ.Σ: -

* *Ammian.Marc.* XXII.8.48 Π.Μ: Πλίνιος, Φυσική Ιστορία;

«Quicquid autem eiusdem pontici sinus aquilone caeditur et pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amnium cursus subtervolvi credantur, nec per infidum et labile solum, gressus hominis possit vel iumenti firmari, quod vitium numquam mare sincerum, sed permixtum aquis amnicis temptat.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ13

Σ: Παρεκβατική διήγηση.

---

[34] Ε.Π:Β
Χ: (363) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, αστραπές [1]
Τ: (Παλαιστίνη) Ιερουσαλήμ
Κ.Σ: ματαίωση κατασκευής ιουδαϊκού ναού

* *Theodoret.* III.20.4 Π.Μ: κοινή πηγή με Σωκράτη [2]

«Ἐπεὶ δὲ ὀρύττειν ἤρξαντο, καὶ τὸν χοῦν ἐκφορεῖν, πανημέριον μὲν τοῦτο ἔδρων μυριάδες πολλαί, νύκτωρ δὲ ὁ χοῦς αὐτομάτως ἀπὸ τῆς φάραγγος μετετίθετο Κατέλυσαν δὲ καὶ αὐτὰ τῆς οἰκοδομίας τὰ λείψανα, νεόδμητα πάντα κατασκευάσειν ἐλπίσαντες. Ἐπειδὴ δὲ καὶ γύψου καὶ τιτάνου πολλὰς μεδίμνων συνήθροισαν μυριάδας, ἐξαπίνης ἄνεμοι βίαιοι πνεύσαντες, καὶ στρόβιλοι καὶ καταιγίδες καὶ λαίλαπες πάσας ἀθρόως ἐσκέδασαν.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ12

Σ: Ισχυρή προκατάληψη του συγγραφέα που στρέφεται εναντίον της ανεξίθρησκης πολιτικής του αυτοκράτορα Ιουλιανού. Η ανοικοδόμηση του μεγάλου ναού της Ιερουσαλήμ θα ισοδυναμούσε με διάψευση της προφητείας του Ιησού, ότι ο ναός θα έμενε γκρεμισμένος στους αιώνες.

* *Rufin.* I,38 Π.Μ: κοινή πηγή με Σωκράτη [3]

---

[1] Πρβλ. *Artemii Passio* (J. Bidez & F. Winkelmann, *Philostorgius Kirchengeschichte*, [GCS], Berlin 1972, 96) και R A C 10, 1160: "Gewitter".

[2] Βλ. Moravcsik I, 529 και L. Parmentier - F. Scheidweiler, *Theodorets Kirchengeschichte*, [GCS no.44], Berlin 1954, σελ.lxxxix.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Et ecce nocte ad quae ad incipiendum opus jam sola restabat, terraemotus ingens oboritur, et non solum fundamentorum saxa longe lateque jactantur, verum etiam totius loci pene aedificia complanantur. Porticus quoque publicae, in quibus Judaeorum multitudo, quae operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductae, omnes Judaeos qui reperti sunt oppressere. Luce vero orta, cum se mala crederent effugisse, ad requirendos eos qui oppressi fuerant, reliquia multitudo concurrit.»

Χ.Μ: Β6, Γ12

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Socrat. III.20.10 Π.Μ: Rufin. I.38 [1]

«Παρόντων οὖν σφόδρα πολλῶν, ἕτερον τεράστιον ἐπιγίνεται. Πῦρ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατασκῆψαν, πάντα τὰ τῶν οἰκοδόμων ἐργαλεῖα διέφθειρεν. Ἦν γοῦν ἰδεῖν, ὑπὸ τῆς φλογὸς ἀπολλυμένας τὰς σφύρας, τὰς γλαρίδας, τοὺς πρίονας, τοὺς πελέκεις, τὰ σκέπαρνα, πάντα ἁπλῶς ὅσα πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτήδεια εἶχον οἱ ἐργαζόμενοι. Ἐπενέμετο μὲν οὖν ταῦτα τὸ πῦρ, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ἰουδαῖοι δὲ ἐν μεγίστῳ φόβῳ γενόμενοι, καὶ ἄκοντες ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν Θεόν λέγοντες...»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ10, Γ12, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα. Εδώ ο συγγραφέας σημειώνει επίσης φλόγες από τον ουρανό (=κεραυνοί;).

* Theophan. p.51,27 Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [2]

«A.M. 5855=363 Ὁ δὲ δυσώνυμος Ἰουλιανὸς ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς θείας ἀποφάσεως τὸν Ἰουδαίων ναὸν οἰκοδομηθῆναι προσέταξεν, Ἀλύπιον Ἕλληνά τινα σπουδαῖον κατὰ Χριστοῦ προστησάμενος τοῦ ἔργου. τοῦ δὲ καὶ τὰ ἀφανῆ τῶν θεμελίων κατορύξαντος, διὰ τὸν ἐκχοϊσμὸν ἄνεμος βιαιότατος ἐπιπνεύσας σὺν λαίλαπι τὴν παρεσκευασμένην ἄσβεστον ἐξηφάνισε μοδίων μυριάδων κ□ οὖσαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Agapius Menbidj p.125 Π.Μ: Anon.arian.chronogr. [3]

«Pendant la nuit, un vent violent s' éleva et détruisit tout ce qu'ils avaient construit; ensuite survint un grand tremblement de terre et 22 villes furent englouties.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. VII.5 (1,p.288) Π.Μ: Theodoret.HE. & Anon.arian. chronogr.[4]

«Les Juifs obtinrent la permission de rebâtir le Temple de Jerusalem et d'y faire des sacrifices. Ils amenèrent environ 3.000 modius de chaux. Un vent violent souffla dans l'air; la terre trembla; les pierres des anciens fondements surgirent; le feu descendit du ciel et dévora les leviers, les haches et tout les instruments de travail.»

---

[1] Βλ. Geppert, Socrates 123.

[2] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. 235.

[3] Στο ίδιο.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, p.288 και J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. cliv & 235.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[35] Ε.Π:Β
Χ: 363 Κ.Χ:1
λ.Χ: μετα τις 5 Μαρτ. [1] Α.Π:2
Φ: ανεμοστρόβιλος
Τ: (Μεσοποταμια) Ευφρατης ποτ.[2]
Κ.Σ: καταστροφές σε εγκαταστάσεις στρατοπέδου

* Ammian.Marc. XXIV,1,11 Π.Μ: αυτόπτης [3]

«Acciderat aliud postridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia, ut tabernacula multa conscinderentur, et supini plerique milites sternerentur vel proni, venti spiritu stabilitatem vestigii subvertente.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12, Δ24

Σ: Αναφορά στις στρατιωτικες συνέπειες του φαινομένου.

---

[36] Ε.Π:Γπ
Χ: 363 Κ.Χ:1
λ.Χ: μετά τις 5 Μάρτ. Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία) [4]
Κ.Σ: βύθιση πλοίων

* Ammian.Marc. XXIV,1,11 Π.Μ: αυτόπτης [5]

«Nec minus eodem die aliud periculosum evenit. Amne enim repente extra margines evagato, mersae sunt quaedam frumentariae naves, cataractis avulsis, ad defundendas reprimendasque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrum per insidias an magnitudine acciderit fluentorum, sciri non potuit.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ12, Γ13

Σ: Αναφορά στις στρατιωτικές συνέπειες του φαινομένου.

---

[37] Ε.Π:Β
Χ: 363 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. 26 Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, σύννεφο σκόνης
Τ: (Μεσοποταμία) Κτησιφών [6]
Κ.Σ:

---

[1] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με ημερομηνία 7 Απριλίου και παραπομπή στον Αμμιανό Μαρκελλίνο υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8.

[2] Στο ύψος του φρουρίου Ανάθα, το οποίο βρίσκεται σ' ένα από τα μικρά νησιά του ποταμού Ευφράτη (βλ. έκδ. Ammian.Marc., γεωγραφικό ευρετήριο).

[3] Χρήση α΄ ενικού προσώπου (Ammian. XXIV,1,12).

[4] Στο ίδιο.

[5] Στο ίδιο.

[6] Στην δυτική όχθη του ποταμού Τίγρη, κοντά στη Βαγδάτη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Sozom. VI.1.13 Π.Μ: Λιβανιος[1]

«Ἀλυούσης δὲ τῆς στρατιᾶς τῷ τε μήκει τῆς ὁδοῦ καὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἤδη τεταλαιπωρηκόσι Περσικὴ παράταξις ἐτέθετο. καρτερᾶς δὲ μάχης συστάσης ἐξαπίνης βίαιος ἀνακινηθεὶς ἄνεμος τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον τοῖς νέφεσιν ἐκάλυψεν, τῷ δὲ ἀέρι τὴν κόνιν ἀνέμιξε· σκότους δὲ καὶ πολλῆς ἀχλύος οὔσης παραδραμών τις ἱππεὺς φέρει ἐπὶ τὸν βασιλέα τὸ δόρυ καὶ παίει καιρίαν, καὶ τοῦ ἵππου καταβαλὼν ὅστις ἦν ἀπῆλθε λαθών.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Περιγράφονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τραυματίσθηκε θανάσιμα ο αυτοκράτορας Ιουλιανός.

* Niceph.Callist. X.34 Π.Μ: Sozom. IV.1.13 [2]

«Καὶ μάχης καρτερᾶς συρραγείσης, ἄνεμος ἐκνεφίας πνεύσας σφοδρὸν, τόν τε οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον πυκνοτάτῳ νέφει ἐκάλυπτε· καὶ τὴν κόνιν εἰς ἀέρα ἑλίκμα, σκότους πολλοῦ καὶ ἀχλύος ἐπιπολαζούσης. Τὸ δὲ Περσικὸν ἐπελαῦνον, συνεπῆγε καὶ τοὺς ὑποσπόνδους κοντοφόρους Σαρακηνούς· ὧν εἷς τὸ δόρυ ἐκτείνας, ἰσχυρῶς παίει τὸν βασιλέα κατὰ τὸ περιτόναιον.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[38] Ε.Π:Α
Χ: 364 [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Φεβρ.;) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: επίσπευση κινήσεων στρατεύματος

* Malal. p.337,6 Π.Μ: Νεστοριανός (χαμένη πηγή) [4]

«Καὶ ἀπολιπὼν τὴν ἀνατολὴν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰοβιανὸς μετὰ τὸ ποιῆσαι πάκτα εἰρήνης μετὰ Περσῶν πρὸς ὀλίγον χρόνον ἐξώρμησεν ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν σπουδαίως μετὰ τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ διὰ τὸν χειμῶνα· ἦν γὰρ βαρύς.»

Χ.Μ: Β3α, Δ24

Σ: Επίδραση του φαινομένου στις κινήσεις στρατεύματος.

* Chron.Pasch. p.555,3 Π.Μ: Malal. p.337,6 [5]

«Καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι πάκτα εἰρήνης μετὰ Περσῶν, ἀπολιπὼν τὴν ἀνατολὴν ὁ βασιλεὺς Ἰόβιανὸς πρὸς ὀλίγον χρόνον ἐξώρμησεν ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ στρατοῦ σπουδαίως διὰ τὸν χειμῶνα· ἦν γὰρ βαρύς.»

Χ.Μ: Β3α, Δ24

---

[1] *Liban. Or.* XVII,268. Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 266.
[2] Βλ. Gentz, Xanthopulus 98.
[3] Ινδικτιών στ΄ (=363-4).
[4] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 142.
[5] Βλ. Hunger 1, 329.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[39] *Ε.Π:Β
Χ. 364 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Φεβρ. 17) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Κ. Μικρα Ασια) Αγκυρα ή Δαδαστανα [1]
Κ.Σ: απωλειες στρατιωτων απο το κρύο. θανατος αυτοκρατορα [2]

* *Philostorg.* VIII.8 Π.Μ: :

«Ὅτι Ἰωβιανὸς ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπαίρων καὶ γεγονὼς ἐν Ἀγκύρᾳ θάτερον τῶν ἑαυτοῦ παίδων Οὐαρονιανόν, κομιδῇ νέον ὄντα, ἐπιφανέστατον (ὃ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν νωβελλίσιμον δύναται) ἀναγορεύει. ἐκεῖθεν δὲ σφοδροτάτου χειμῶνος ἐπικειμένου σὺν τῷ στρατῷ χωρεῖ ἐπὶ τὰ πρόσω. καὶ πολλοὶ μὲν κατὰ τὴν ὁδὸν διαφθείρονται, αὐτὸς δὲ μετὰ τοὺς ὑπολειφθέντας καταλαμβάνει Δαδάστανα.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ24

Σ: Επίδραση φαινομένου στις κινήσεις στρατεύματος. Η κλιματολογική πληροφορία αυτής της μαρτυρίας, σε συνδυασμό με την προηγούμενη, δίδει μια κάπως λεπτομερειακή εικόνα για τη γεωγραφική έκταση της βαρυχειμωνιάς τον Φεβρουάριο του 364.

* *Zonar.* XIII.14.10-12 Π.Μ: ;

«Καὶ εἰς Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας γεγονὼς κἀκεῖθεν ἀπάρας καὶ σταθμὸν προελθὼν εἰς Δαδάστανά τε καταλύσας αἰφνίδιον τετελεύτηκεν ὡς μὲν ἔνιοι συνεγράψαντο, ἀρτιφυεῖς μύκητας δηλητηρίους φαγών, (ἦν γὰρ λιτὸς περὶ δίαιταν), ὡς δ' ἕτεροι, χειμῶνος ὄντος ἐν οἰκήματι κατέδραθε νέον ἐμπεπλασμένῳ κονίᾳ καὶ διὰ τὸ τοῦ ψύχους πολὺ ἀνθράκων ἀναφθέντων ἐντὸς ἀτμὶς ἐκ τῆς κονίας πυρουμένης ἀνεδόθη πολλή, καὶ δι αὐτῆς ἀπεπνίγη κοιμώμενος μηδ' αἰσθόμενος τῆς πνιγμονῆς, ἐξ οἴνου καρηβαρῶν.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Niceph.Callist.* X.43 Π.Μ: Philostorg. VIII.8 [3]

«Ἐκεῖσε δὲ ὕπατος ἀναγορευθείς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου τὸ ὁρμητήριον ἔθετο· κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν Βόσπορον γίνεται, ἔν τινι χώρῳ ὃς μεθόριόν ἐστι Γαλατίας καὶ Βιθυνίας· Δαδάστανα δὲ τῷ χωρίῳ τὸ ὄνομα· ... Αὐτὸς δ' ἐκεῖσε χειμῶνος ἐπικειμένου πολλοῦ ἔν τινι καταλύσας σταθμῷ, τροφῆς τε πολλῆς ἀφειδέστερον μετασχών, ἐν οἰκίσκῳ τινὶ ἄρτι πρόσφατον ἐκ τιτάνου δεξαμένῳ τὴν κόνιν, πρὸς ὕπνον εὐθὺς κατακλίνεται.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Η θέση της πόλεως Δαδάστανα δεν είναι βέβαιη και προσδιορίζεται στο δρόμο μεταξύ Αγκύρας και Νικαίας. Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 147.

[2] Πολλοί βυζαντινοί ιστορικοί και χρονογράφοι αναφέρουν τις συνθήκες θανάτου του αυτοκράτορα Ιοβιανού αλλά λίγοι απ' αυτούς αναφέρονται στο δυνατό κρύο. Πρβλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. 107, κριτικό υπόμνημα.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 99.

[40] Ε.Π:Β
Χ: 365 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: κρῦο δυνατο
Τ: (Γαλλία) Châlons-sur Marne
Κ.Σ: κρυοπαγηματα στρατιωτων

* Ammian.Marc. XXVII.2.8 Π.Μ: αυτόπτης

«Noctis itaque aduentu proelio iam dirempto, refectisque uiribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadtrati figuram producto exercitu, cum comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos, securus insidiarum, per aperta camporum sequebatur et mollia, calcando semineces et constrictos, quos uulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo.»

Χ.Μ: Β3, Γ7, Δ24

Σ: Αναφορά στις στρατιωτικές συνέπειες του φαινομένου.

---

[41] Ε.Π:Β
Χ: 367 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ. 2 Α.Π:2
Φ: χαλάζι [3]
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Cons.Const. p.241 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [4]

«Lupicino et Iovino. 1. His consulibus in Civitate Constantinopoli deus grandinem pluit in modum petrarum die III non. Iul.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Socrat. IV,11,1 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [5]

«Τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ, χειροπληθὴς κατηνέχθη χάλαζα ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τῇ δευτέρα τοῦ Ἰουλίου μηνός, λίθοις ἐμφερής. Τὴν δὲ χάλαζαν πολλοὶ ἔφασκον κατὰ μῆνιν Θεοῦ κατενηνέχθαι, ὅτι πολλοὺς τῶν

---

[1] Όταν ο Jovinus, διοικητής του ρωμαϊκού στρατού, επιτέθηκε εναντίον των Αλαμανών. Αναφορά στο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 366 και χαρακτηρισμό "εξαιρετικά βαρύς χειμώνας, πάγωμα ποταμού Ρήνου", υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή στον Αμμιανό Μαρκελλίνο.

[2] Για τη χρονολογία πρβλ. Patlagean, Pauvreté 77 σ.45. Στο RAC 13, 322: λήμμα "Hagel", το συμβάν χρονολογείται το έτος 371. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 367, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε δυτικό χρονικό του 11ου αι. (Marianus Scotus †1088).

[3] Ενδεχομένως να μπορεί να συσχετισθεί μια ανεξάρτητη πληροφορία του Παύλου Ορόσιου με τη ραγδαία χαλαζόπτωση στην Κωνσταντινούπολη, πρβλ. Orosius, *Against the Pagans* VII,32,8: «*In the third year of the reign of these brothers, Gratian, the son of Valentinian, was made emperor. In the same year in the territory of the Atrebates, real wool, mixed with rain, fell from the clouds*». Πρβλ. επίσης Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός ΑΙΙ, 223 σ.9.

[4] Βλ. Geppert, Socrates 34-35. Το Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως θεωρείται κοινή πηγή για τους Σωκράτη, Σωζομενό, Υδάτιο και το Πασχάλιο Χρονικό. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 263.

[5] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἱερομένων ἀνδρῶν ἐξορίστους ὁ βασιλεὺς ἐποίει. μὴ βουλομένους κοινωνεῖν Εὐδοξίῳ.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ19, Δ20, Ε29

Σ: Η πληροφορία αντιμετωπίζεται εδώ υπό το πρισμα της θεϊκής οργης.

* *Sozom.* VI.10.2 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Ἐν τούτῳ δέ, καίπερ παρὰ τὸ εἰωθὸς χαλάζης ἐμφεροῦς λίθοις ἐν πολλοῖς τόποις καταρραγείσης καὶ μεγίστων σεισμῶν ἄλλαις τε πόλεσι καὶ Νικαίᾳ τῇ Βιθυνῶν εἰσάγαν λυμηναμένων, οὐκ ἐπαύσαντο Οὐάλης τε ὁ βασιλεὺς καὶ Εὐδόξιος ὁ ἐπίσκοπος τοὺς ἑτέρως αὐτοῖς δοξάζοντας Χριστιανοὺς ἐκδιώκοντες.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Χρονογραφική εκφορα.

* *Chron.Pasch.* p.557.3 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«ἰνδ. ι□. γ□. ὑπ. Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ. Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ὁ θεὸς χάλαζαν ἔβρεξεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τύπον λίθων μηνὶ δαισίῳ πρὸ δ□ νωνῶν ἰουνίων.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Jacob.Edess.* p.221 Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου, Χρον. (χαμένο τμήμα)[3]

«Constantinopoli fit grando magna ac mirabilis.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Agapius Menbidj* p.131 Π.Μ: Socrat., Sozom. [4]

«La même année, il tomba de la grêle, grosse comme des pierres; il y eut des treblements de terre à Constantinople.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.Seert* I.XLII.p.148 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Eccl. [5]

«En 680 d'Alexandre, il y eut en Orient et en Occident un grand treblement de terre. En juillet, des grêlons de la grosseur d'un pierre tombèrent sur Constantinople. L'eau déborda et submergea nombre de personnes ainsi que plusiers villes romaines. Nicée fut détruite. Le tremblement de terre détruisit trois villes en Perse. C'était le châtiment infligé par Dieu aux hommes pour les amener à la pénitence.»

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Στο ίδιο, καθώς και Jeffreys κ.ά., Malalas 213.

[3] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 308.

[4] Στο ίδιο 376.

[5] Βλ. Graf I, 195.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ: Το φαινομενο αναγραφεται μαζι με αλλα ως τιμωρια του Θεου προς μετανοια και υπακοη των ανθρωπων.

* Mich.Syr. VII.7 (1.p.295) Π.Μ: Socrat η Jac.Edess. [1]

«A cette époque il y une grêle étonnament grande à Constantinople.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα.

* Niceph.Callist. XI.4 Π.Μ: Socrat.και Sozom [2]

«Μετὰ δὲ τὸν κατὰ Προκόπιον πόλεμον χάλαζα μεγίστη οὐρανόθεν ἠνέχθη, λίθοις μεγάλοις ἐξεικασμένη· σεισμοί τε κατὰ διαφόρους τόπους ἐξαίσιοι ἐπεγένοντο·... Ἦσαν δὲ ἄρα ταῦτα τεκμήρια τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ταραχῆς. Τήν τε γὰρ χάλαζαν καὶ τοὺς σεισμοὺς πολλοὶ κατὰ θεομηνίαν ἔφασκον γενέσθαι βασιλεῖ· ὅτιπερ πολλοὺς τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων ὑπερορίους ἐποιήει.»

Χ.Μ: Β6, Δ19, Δ20, Ε29, Ε30

Σ: Η πληροφορια αντιμετωπίζεται εδώ υπό το πρίσμα της Θεϊκής Οργής.

---

[42] Ε.Π:Γπ
Χ: 368 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ-Οκτ.;) Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Βουλγαρία, Θράκη) Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: προβλήματα στις μετακινήσεις στρατεύματος

* Ammian.Marc. XXVII.5.5 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών; [3]

«Anno secuto, ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubii gurgitibus euagatis, impeditus mansit immobilis prope Carporum uicum, statiuis castris ad usque autumnum locatis emensum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά στις στρατιωτικές συνέπειες φαινομένου.

---

[43] Ε.Π:Α
Χ: 368-369 [4] Κ.Χ:2

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1 σελ. xxv & 295.

[2] Βλ. Gentz, Xanthopulus 100.

[3] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65.

[4] Σχετικά με το λιμό αυτό παραδίδονται δύο ομάδες μαρτυριών: Η πρώτη συνίσταται από μαρτυρίες προερχόμενες από Βίο Αγίου που ήταν σύγχρονος προς το συμβάν και, συνεπώς, αξιόπιστος (Vita Macrinae), με γεωγραφικό κέντρο αναφοράς την Καππαδοκία (για το ζήτημα της αξιοπιστίας του και για τη χρονολόγηση βλ. επόμενη υποσημείωση), ενώ η δεύτερη από χρονογραφικές καταχωρίσεις προερχόμενες από Εκκλησιαστικές Ιστορίες και Χρονογραφίες με γεωγραφικό κέντρο αναφοράς τη Φρυγία. Η χρονολογική και γεωγραφική εγγύτητα των αφηγούμενων λιμών μας υποχρεώνει να θεωρήσουμε ότι οι μαρτυρίες αναφέρονται στο ίδιο συμβάν, παρά τις όποιες αποκλίσεις στις χρονολογίες. Αναφορά σε ξηρασία με χρονολογία περί το έτος 370 και γεωγραφικό εντοπισμό στην "Καισάρεια" υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π.2
Φ: (Ξηρασια), λιμος
Τ: (Κ.Μικρα Ασια) Φρυγια, Καππαδοκια
Κ.Σ: μετακινηση πληθυσμων απο Φρυγια προς Κωνσταντινουπολη, αναδειξη μεγαλοψυχιας αγιου

* Vita Macrinae c.12 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«Ταῦτα μεν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ· τότε δὲ ἀντὶ πάντων ἦν τῇ ἀδελφῇ καὶ τῇ μητρὶ συνεργῶν αὐταῖς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ζωήν. Ὅς ποτε καὶ σιτολειψίας χαλεπῆς γεγενημένης καὶ πολλῶν πανταχόθεν κατὰ φήμην τῆς εὐποιΐας πρὸς τὴν ἐσχατιὰν, ἐν ᾗ κατῴκουν, ἐπιρρεόντων τοσοῦτον δι᾽ ἐπινοιῶν τὰς τροφὰς ἐπλεόνασεν, ὡς τῷ πλήθει τῶν ἐπιφοιτώντων πόλιν εἶναι τὴν ἐρημίαν δοκεῖν.»

Σ: Η αναφορά στο λιμό στοχεύει στην περιγραφή των συνθηκών όπου αναδεικνύεται η μεγαλοψυχια του αγιου.

* Vita Macrinae c.26 Π.Μ: αυτόπτης [2]

«Χαλεπώτερον δὲ παρὰ τὰς ἄλλας τὸ πένθος ἐξέκαιον αἱ μητέρα αὐτὴν καὶ τροφὸν ἀνακαλοῦσαι. Ἦσαν δὲ αὗται, ἃς ἐν τῷ τῆς σιτοδείας καιρῷ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐρριμμένας ἀνελομένη ἐτιθηνήσατό τε καὶ ἀνεθρέψατο, καὶ πρὸς τὸν καθαρόν τε καὶ ἄφθορον βίον ἐχειραγώγησεν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Hieronym. sp.695/696 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [3]

«A.D 374. 2388 Anno ab Abraamii: Eusebius episcopus Vercellensis moritur. Constantinopoli apostolorum martyrium dedicatur. Magna fames in Phrygia.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Socrat. IV.16.7 Π.Μ: προφορικές πηγές, αυτόπτης [4]

«Λιμὸν γὰρ σύντονον ἐπισυνέβη γενέσθαι περὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη, ὡς ἀνάγκην ἔχειν πρὸς ὀλίγον τῆς χώρας ἀπανίστασθαι τῶν ἐποικούντων τοὺς πλείονας, καὶ καταφεύγειν ἐπί τε Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας. Ἀεὶ γὰρ δὴ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἄπειρα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδήν, καὶ ὁ Εὔξεινος Πόντος παρακείμενος ἄφθονον αὐτῇ, ἡνίκα προσδεηθῇ, παρέχει τὸν σῖτον.»

Σ: Η αναφορά στοχεύει στο να προβληθεί η δυνατότητα της βασιλεύουσας να θρέψει πληθυσμούς πέραν των μόνιμων κατοίκων της.

---

[1] Ο Γρηγόριος Νύσσης, συγγραφέας του Βίου, υπήρξε αδελφός της Μακρίνης και, άρα, σύγχρονος των αφηγουμένων συμβάντων. Σύμφωνα με τον P. Maraval, *Grégoire de Nysse, Vie de Sainte Macrine*, Paris 1971, 184 σ.1), αυτός ο λιμός είναι ο ίδιος που έπληξε την Καππαδοκία το έτος 368/9 και τον οποίο αναφέρουν πολλοί συγγραφείς: Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Επιστολαί* XXVII, XXX. Την άνοιξη του 369 ο Μ. Βασίλειος εξεφώνησε την "*Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ*" (PG 31, 303-328). Η αιτία του λιμού υπήρξε κλιματική. Ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός αναφέρει ότι ολόκληρος ο χειμώνας υπήρξε άβροχος (*"In laudem fratris Basilii"*, PG 46, 805c) και εκθέτει ολόκληρη τη δράση του Μ. Βασιλείου σ' αυτή την περίσταση (Oratio XLIII, *"In laudem Basilii Magni"*, PG 36, 541d-545b). Πρβλ. εκδ. Vita Macrinae, 184 σ.1.

[2] Στα ίδια.

[3] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32.

[4] Στο ίδιο 125.

* Cons.Const. p.242 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«370. Valentiniano III et Valente III.
1. His conss. magna famis fuit in partibus Frygiae.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Pseudo-Dionys. p.136.1 Π.Μ: Socrat. IV,16 [2]

«(anno 679 Alexandri) Eo tempore fuit fames magna in omnibus locis Phrygiae, et ob magnam angustiam deserta est universa regio et invaserunt Constantinopolim.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά επηρεασμένη από το πνεύμα της πηγής της.

---

[44] Ε.Π:Γπ
Χ: 370 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ.; Α.Π:1
Φ: πλημμύρα
Τ: (Μικρά Ασία) Νίκαια, λίμνη [3]
Κ.Σ: καταστροφή χωριών, πνιγμός ανθρώπων

* Chron.Seert I.XLII.p.148 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Eccl. [4]

«En 680 d'Alexandre, il y eut en Orient et en Occident un grand tremblement de terre. En juillet, des grêlons de la grosseur d'un pierre tombèrent sur Constantinople. L'eau déborda et submergea nombre de personnes ainsi que plusiers villes romaines. Nicée fut détruite. Le tremblement de terre détruisit trois villes en Perse. C'était le châtiment infligé par Dieu aux hommes pour les amener à la pénitence.»

Σ: Το φαινόμενο αναφέρεται μαζί με άλλα ως τιμωρία του Θεού προς μετάνοια και υπακοή των ανθρώπων.

---

[45] Ε.Π: Α
Χ: 372 [5] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: (ξηρασία),[6] λιμός
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία): Έδεσσα, (Παλαιστίνη)
Κ.Σ: ανάδειξη προσωπικότητας αγίου

* Historia Lausiaca c.XL Π.Μ: προφορικές πηγές

«Τὰ κατὰ Ἐφραὶμ τὸν διάκονον τῆς Ἐδεσηνῶν ἐκκλησίας πάντως ἀκήκοας· γέγονε γὰρ εἷς τῶν μνημονεύεσθαι ἀξίων παρὰ τῶν ὁσίων...τὸν ἥσυχον οὖν ἀεὶ ἐξασκήσας βίον καὶ τοὺς παρατυγχάνοντας οἰκοδομῶν ἐπὶ ἔτη ἱκανά, ἐς ὕστερον προῆλθε τῆς

---

[1] Στο ίδιο 32.

[2] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 131.

[3] Κοντά στη Νίκαια (σημ. Iznik) βρίσκεται η λίμνη Iznik göllü.

[4] Βλ. Graf 1, 195.

[5] Ο λιμός έλαβε χώρα ένα χρόνο πριν το θάνατο του αγίου (†373). Πρβλ. D H G E 15, 593.

[6] Για την ίδια περίπου περίοδο (350-375) η εβραϊκή γραμματεία διασώζει κείμενα που αναφέρονται σε δημόσιες νηστείες αφιερωμένες στη επίκληση βροχής σε περίοδο ανομβρίας: βλ. D. Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine" όπ.π. 281 κείμενο 11, όπου, μάλιστα, η αναφορά στην ανομβρία είναι ρητή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κέλλης ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· λιμοῦ καταλαβόντος μεγάλου τὴν Ἐδεσηνῶν πολιν κατοικτειρήσας πᾶσαν τὴν ἀγροικιαν διαφθειρομένην. προσῆλθε τοῖς ἀδροῖς ἐν ὕλῃ καὶ λέγει αὐτοῖς. Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐλεᾶτε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διαφθειρομένην. ἀλλα τὸν πλοῦτον ὑμῶν σηπετε εἰς κατάκριμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν; ...καὶ λαβὼν ἀργυρια καὶ διαφράξας τοὺς ἐμβόλους καὶ στήσας κλίνας ὡς τριακοσίας ἐνοσοκόμει τοὺς λιμωττοντας. τοὺς μὲν ἐκλιμπάνοντας θάπτων. τοὺς δὲ ἐλπίδα ἔχοντας ζωῆς νοσοκομῶν...»

Σ: Η αναφορα στο λιμο στοχευει στην περιγραφη των συνθηκων υπο τις οποιες αναδεικνυεται η προσωπικοτητα του αγιου.

* Sozom. III.16.13 Π.Μ: Historia Lausiaca c.XL [1]

«Ἀλλὰ τούτοις μὲν ἐγὼ περὶ τοῦ Ἐφραίμ ἀρκεσθήσομαι. τὰ δὲ πλείω ἴσασι καὶ λέγουσιν ἐπιχώριοι. οἷον δὲ αὐτῷ εἴργασται οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς τελευτῆς. ἐπεὶ ἀξιομνημόνευτον εἶναί μοι δοκεῖ. ἐνθάδε ἀναγράψομαι. λιμοῦ γὰρ καταλαβόντος τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν. διὰ πολλοῦ χρόνου προελθὼν τοῦ οἰκήματος, ἐν ᾧ ἐφιλοσόφει. κατεμέμφετο τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας ὡς οὐ δέον ὑπερορῶντας τὸ ὁμόφυλον ἀπορίᾳ ἐπιτηδείων φθειρόμενον. τὸν δὲ οἰκεῖον πλοῦτον ἐπιμελῶς φυλάττοντας ἐπὶ βλάβῃ σφῶν καὶ τιμωρίᾳ τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἣν τιμιωτέραν παντοδαποῦ πλούτου καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἄλλων φιλοσόφων ἐδείκνυ·»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Niceph.Callist. IX.16 Π.Μ: Sozom. III.16.13 [2]

«Σφοδρὸς λιμὸς ἐπόνει τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν· ὁ δ' ἐν πολλοῖς ἔτεσι τῆς οἰκίας προελθών, τότε τὸ φιλοσοφεῖν ἐν δευτέρῳ θέμενος, προϊῶν πολὺς ἦν ἐγκείμενος τοῖς περιουσίαν ἔχουσιν, ἅτε δὴ φθειρόμενον τὸ ὁμόφυλον εἰς οὐδὲν δέον περιορῶσι σπάνει τῶν ἀναγκαίων, διήλεγχέ τε ὡς ἐν δευτέρῳ τιθεμένους τὰς σφῶν ψυχάς, τὸ δὲ σύμπαν τοῖς σωματικοῖς ἀναλίσκοντας.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[46] Ε.Π:Α
Χ: 374 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχές ραγδαίες, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Ιταλία) Τίβερης ποτ.
Κ.Σ: κρατική παρέμβαση

* Ammian .Marc. XXIX.6.17-18 Π.Μ: αυτόπτης; [4]

«Dum haec tot ac talia per turbines agitantur assiduos, Claudio regente urbem aeternam, Tiberis qui media intersecans moenia, cloacis et fluviis abundantibus multis, Tyrreno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, et supra amnis speciem pansus, omnia paene contexit. Et stagnantibus civitatis residuis membris, quae tenduntur in planitiem molliorem, montes soli et quicquid insularum celsius eminebat, a praesenti metu defendebatur.»

---

[1] Βλ. έκδ. Sozom. 30, κριτικό υπόμνημα.

[2] Gentz, Xanthopulus 91.

[3] Ο Κλαύδιος υπήρξε prefectus urbi Romae το 374. Πρβλ. έκδ. Ammian .Marc., κριτικό υπόμνημα.

[4] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(At the time when these storms, so many and so terrible, were causing constant disturbances, while Claudius was governing the Eternal City, the Tiber, which cuts through the midst of our walled town and, with many drains and streams pouring into it, mingles with the Tyrrenian Sea, was swollen by an excessive rainfall, and extending beyond the appearance of a river, covered almost the whole place. While all the remaining quarters of the city which extend down to a gentler level, were under water, the mountains alone, and such buildings as were especially high, were protected from present danger.)

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ13

Σ: Η αναφορά στην πλημμύρα γίνεται με στόχο την προβολή του έργου του prefecti urbi Κλαύδιου, ο οποίος επισκεύασε τα κτίρια που επλήγησαν από την πλημμύρα και φρόντισε για τον επισιτισμό με σκάφη, όπου το ύψος των υδάτων δεν επέτρεπε την δια ποδών μετακίνηση.

---

[47] Ε.Π:Α

Χ: 374 Κ.Χ:1

λ.Χ: (Μάρτ.) Α.Π:2

Φ: (κρύο δυνατό) παγετός

Τ: (Γερμανία) Hüningen [1]

Κ.Σ: αλλαγή στην πορεία στρατεύματος

* *Ammian.Marc.* XXX,3,3 Π.Μ: αυτόπτης;

«Primum durata pruinis itinera, ubi nec adultae in pastum herbae reperirentur, nec cetera usui congrua, penetrari non posse firmantes.»

Χ.Μ: Γ13, Δ28

Σ: Η αναφορά στον παγετό σχετίζεται με τις δυνατότητες μετακίνησης στρατεύματος.

---

[48] Ε.Π:Α

Χ: 375 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Οκτ.-Νοέμ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας παρατεταμένος

Τ: Κεντρική Γερμανία

Κ.Σ: συνθηκολόγηση στρατεύματος

* *Zosim.* IV,17,1-2 Π.Μ: Eunapius ; [3]

«Οὐαλεντινιανὸς δὲ τὴν ἀκοὴν τῶν ἀπαγγελθέντων οὐκ ἐνεγκών, ἐκ Κελτῶν ὁρμήσας ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα διέβαινε, βουλευόμενος περὶ τοῦ πρὸς Κουάδους καὶ Σαυρομάτας πολέμου. Μεροβαύδην δέ, στρατιωτικῶν ἔργων ἐμπειρίαν ἔχειν παρὰ τοὺς ἄλλους δοκοῦντα, παντὸς τοῦ στρατοπέδου προῖστησι. τοῦ δὲ χειμῶνος παρὰ τὸ εἰωθὸς ἐκταθέντος, ἔστελλον πρὸς αὐτὸν οἱ Κουάδοι πρεσβείας λόγους ὑπὲρ τὸ μέτρον φέροντας, ἐφ' οἷς Οὐαλεντινιανὸς ἀγανακτήσας, καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὀργῆς παραφορᾶς οὐ πόρρω γενόμενος, αἵματος κάτωθεν ἀναχθέντος ἐπὶ τὸ στόμα συσχόντος τε τὰς τῆς

---

[1] Βλ. έκδ. Ammian .Marc. XXX,3,1 σημ.1.

[2] Ο αυτοκράτορας Βαλεντινιανός πέθανε στις 17 Νοεμβρίου 375. Πρβλ. R.T.Ridley, όπ.π. 77. Η πρεσβεία των Κουάδων εστάλη στον αυτοκράτορα στις αρχές του χειμώνα, δηλαδή Οκτώβριο - αρχές Νοεμβρίου του ιδίου έτους. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 375 και τον χαρακτηρισμό "παρατεταμένος, βαρύς χειμώνας και ξηρασία το θέρος" υπάρχει επίσης στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή στο Ζώσιμο, καθώς και στον Easton, Hivers 35.

[3] Πρβλ. Hunger 1, 287.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

φωνῆς ἀρτηριας ἐξέλιπεν. ἐν μέν Ἰλλυριοῖς ἐννέα μῆνας, ἐλλειπουσῶν ὀλίγων ἡμερῶν, διατρίψας, εἰς δωδέκατον δὲ ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας προελθών.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορα στον παρατεταμένο χειμωνα στοχεύει στην περιγραφή των συνθηκων υπό τις οποιες εκδηλώθηκε η συνθηκολόγηση βαρβαρικού λαού με τον ρωμαίο αυτοκράτορα.

---

[49] Ε.Π:Β
Χ: 375 Κ.Χ:0
λ.Χ: Νοεμ. 17 Α.Π:0
Φ: κεραυνός, βροντή, αστραπή
Τ: (Σερβία) Σίρμιον (σημ. Mitrovica)
Κ.Σ: καταστροφες σε κτιρια, δεισιδαιμονία

* *Ammian.Marc.* XXX.5.16 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών; [1]

«Ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum, palatii et curiae partem incendit et fori, et apud Savariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regii lavacri insidens, occentasque funebria, nulla iacientium sagittas et lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio petebatur.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Το συμβάν αναφέρεται σε συνάφεια με άλλα *"τέρατα"* τα οποία προμήνυσαν τον θάνατο του αυτοκράτορα.

* *Zosim.* IV.18.1 Π.Μ: Eunapius; [2]

«Τούτου τελευτήσαντος ἐμπεσών τῷ Σιρμίῳ σκηπτὸς τὰ βασίλεια κατέφλεξε καὶ τὴν ἀγοράν, ἔδοξέ τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν δεινοῖς οὐκ αἴσιον τοῖς κοινοῖς πράγμασιν εἶναι τὸ τέρας. καὶ σεισμοὶ δὲ ἐν τισὶ συνηνέχθησαν τόποις.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12, Δ19, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[50] Ε.Π:Β
Χ: (375- -380;) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, καταιγίδα
Τ: (Β. Αφρική - Κυρήνη;)
Κ.Σ: προβλήματα ορατότητας

* *Theodoret.Hist.Relig.* VI,2 Π.Μ: ;

«Συμεὼνης ὁ παλαιός. Καὶ τοῦτο δῆλον οὐ τοῖς εὐσεβέσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις ἐγένετο. Χρείας μὲν γάρ τινος ἕνεκα ἀπεδήμουν εἴς τι τῶν φρουρίων, τῶν ἔξω τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης διακειμένων. Ὑετοῦ δὲ λάβρου γενομένου, καὶ λαίλαπος προσβαλούσης, διαμαρτάνουσι μὲν τῆς ὁδοῦ, τὰ πρόσω βλέπειν οὐ δυνάμενοι. Ἀλῶνται δὲ κατὰ τὴν ἔρημον, οὔτε κώμην, οὔτε ἄντρον, οὔτε ὁδίτην εὑρίσκοντες...καταλαμβάνουσιν οἷόν τινα λιμένα τοῦ θείου Συμεώνου τὸ

[1] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65.

[2] Πρβλ. Hunger 1, όπ.π.

[3] Η χρονολογία είναι συμβατική, αφού δεν υπάρχουν άλλες χρονολογικές ενδείξεις στο κείμενο. Ο Συμεών πέθανε πριν τα τέλη του 4ου αι. και σίγουρα ανάμεσα στα έτη 375 και 380.

σπηλαιόν. καὶ θεωροῦσιν ἄνθρωπον αὐχμῶντα καὶ ῥυπῶντα. καὶ βραχύ τι σισυρας ἐπὶ τὸν ὦμων φέροντα.»

Χ.Μ: Γ13

Σ: Αναφορά στις συνθήκες υπό τις οποίες ομαδα προσκυνητών συνάντησε τον περιγραφόμενο άγιο.

---

[51] Ε.Π:Α
Χ: (377- -378) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρία
Τ: (Μικρα Ασία;)[2]
Κ.Σ:* θάνατος ανθρώπων & ζώων

* *Georg.Monach.* p.561.15-18 Π.Μ: εκκλησιαστικός συγγραφέας [3]

«Καὶ πρὸς τούτοις χάσματα πολλὰ κατὰ διαφόρους τόπους ἐγένοντο, ὡς ἐκ τῶν φόβων ἐν τοῖς ὄρεσι μένειν τοὺς ἀνθρώπους, ἐκ δὲ τῆς ἀβροχίας πολλὰ ζωά τε καὶ ἄνθρωποι διεφθάρησαν.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ12γ

Σ: Χρονογραφική αναφορά μαζί με άλλες σχετικές με σεισμούς και καταποντισμούς στη Βιθυνία και τον Ελλήσποντο.

---

[52] Ε.Π:Α
Χ: 378 Κ.Χ:2
λ.Χ: Φεβρ. Α.Π:2
Φ: πάγωμα ποταμού
Τ: (Γαλλία) Ρήνος ποτ.
Κ.Σ: ποταμός διαβατός από στρατεύματα

* *Ammian.Marc.* XXXI,10,4 Π.Μ: αυθεντικές μαρτυρίες αυτοπτών; [4]

«Quibus avide Lentienses acceptis, ipsi quoque haec quasi vicini cementes, ut sunt veloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum gelu pervium pruinis Februario mense transire tentarunt.»

Χ.Μ: Β3, Γ13, Δ24

Σ: Παρενθετική πληροφορία που συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικής επιχείρησης.

---

[53] Ε.Π:Α
Χ: (388- -392) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πάγωμα ποταμού

---

[1] Τα αφηγούμενα ανήκουν στην περίοδο βασιλείας του Γρατιανού: έτη 377-378.

[2] Η μαρτυρία διακρίνεται από γεωγραφική αοριστία. Υποθέτουμε ότι η ανομβρία έλαβε χώρα στη Μικρά Ασία, αφού οι αναφορές που προηγούνται της ανομβρίας αφορούν σεισμούς στη Βιθυνία και τη Γέρμη του Ελλησπόντου.

[3] Τα άλλα χωρία του κεφαλαίου ανήκουν στους εκκλησιαστικούς ιστορικούς Σωκράτη, Σωζομενό, Ρουφίνο.

[4] Βλ. K. Rosen, όπ.π. 65.

[5] Βλ. DHGE 15, 1401: λήμμα "Eunomius".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Ρουμανία) Αλμυρίς, Δουναβης ποτ.[1]
Κ.Σ: ποταμός διαβατος από βαρβαρικα στρατευματα

* *Philostorg.* X.6 Π.Μ: προφορικες πηγες [2]

«Τὸ δὲ χωρίον (Ἀλμυρὶς) τῆς ἐν Εὐρώπῃ Μυσίας ἐστὶν ἐν χώρᾳ τοῦ Ἴστρου διακειμενον. ἀλλ᾽ ἡ μὲν Ἀλμυρὶς, κρυσταλλωθέντος τοῦ Ἴστρου, ὑπὸ τῶν διαβάντων αὐτὸν βαρβάρων ἁλίσκεται.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Αναφορά παρενθετική προκειμένου να βοηθήσει τον αναγνωστη στην ασφαλέστερη χρονολογικη τοποθετηση των αφηγουμενων σχετικα με τις εξορίες του επισκόπου Ευνομίου.

* *Niceph.Callist.* XII.29 Π.Μ: Philostorg. X.6 [3]

«Ἡ δ᾽ Ἀλμυρὶς χωρίον τῆς ἐν Εὐρώπῃ Μυσίας ἐστὶ, παρὰ τὸν Ἴστρον κείμενον· ὃ δὴ οὐκ εἰς μακρὰν ἑάλω ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε διαβάντων βαρβάρων, τοῦ Ἴστρου τῷ κρυστάλλῳ ἠπειρωθέντος. Εὐνόμιος δ᾽ ἐκεῖθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὑπερορίζεται·»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[54] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 392 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: καθυστέρηση ανόδου - πλημμύρα [4]
Τ: (Αίγυπτος, Αλεξάνδρεια) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* *Sozom.* VII.20.4 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες;

«Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ὁ Νεῖλος πολὺς ἐκχυθεὶς καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπαφῆκε τὰ ῥεύματα. ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ τελειότατον καὶ σπανίως πληρούμενον μέτρον ἔφθασεν, οὐδὲν δὲ ἧττον ἐκορυφοῦτο τὸ ὕδωρ, εἰς ἐναντίον φόβον περιέστησαν οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ δέος ἦν μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν καὶ Λιβύης μέρος [οὖσαν] κατακλύσῃ· ἡνίκα δὴ λέγεται τοὺς Ἑλληνιστὰς Ἀλεξανδρέων ἀγανακτοῦντας πρός τὸ συμβὰν παρὰ γνώμην ἐπιτωθάσαι καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναβοῆσαι, ὡς οἷα γέρων καὶ λῆρος ἐξούρησεν ὁ ποταμός· ἐκ τούτου δὲ πλεῖστοι Αἰγυπτίων τῆς πατρῴας δεισιδαιμονίας κατέγνωσαν καὶ εἰς Χριστιανισμὸν μετεβάλοντο. καὶ τὰ μὲν ὡς ἐπυθόμην.»

---

[1] Η Αλμυρίς βρίσκεται κοντά στον σημερινό παραπόταμο Bratul St. Gheorghe, στις εκβολές του Δούναβη.

[2] Όπως αφηγείται λίγες γραμμές πιο κάτω ο Φώτιος: *«ἐνταῦθα δὲ αὐτόν φησι καὶ Φιλοστόργιος, εἰκοστὸν ἔτος ἄγων ἐν Κωνσταντινοπόλει παραγεγονώς, θεάσασθαι»*.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 110.

[4] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 393 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε δυτικό χρονικό (Chronicon Magdenburgense, έως το 1565), καθώς και σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

Με την ίδια περίπου χρονολογία παραδίδεται μία ανεξάρτητη πληροφορία για την πλημμύρα του Νείλου και τις δυσχέρειες που αυτή προκάλεσε σε ομάδα ταξιδιωτών στο Δέλτα του ποταμού: *Hist.Monach.Aegypt.* XXVI.7: *«Τέταρτον δέ, τὸ τῶν ὑδάτων ἡμῖν πλῆθος ἐπεισρυὲν ἐκ τῆς τοῦ Νείλου αὐξήσεως ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις δι᾽ ὑδάτων πορευομένοις καὶ ἐν τοῖς στομίοις μικροῦ δεῖν κατακλυσθεῖσιν· ὅτε καὶ ἐβοῶμεν λέγοντες· μή με καταποντισάτω καταιγὶς ὕδατος μηδὲ καταπιέτω με βυθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ᾽ ἐμὲ τὸ στόμα αὐτοῦ.»*

Χ.Μ: Α1, Β6, Ε29

Σ: Η μαρτυρία εχει πολιτικό χαρακτηρα και σκοπεύει στο να προβάλει την ευσέβεια και τη σοφια του αυτοκρατορα Μ. Θεοδοσιου ως προϊοντα της νίκης του Χριστιανισμού επι της Ειδωλολατρίας, μεσα απο την αντιπαραθεση του με τους ειδωλολάτρες - εθνικούς. Το φυσικό φαινομενο, ως ενδειξη της θεϊκης βουλησης "επαληθεύει" την ορθότητα της κρισης του Θεοδοσιου και αρα την ορθοτητα του δογματος που πρεσβεύει, με επιστεγασμα τον εκχριστιανισμο πολλών ειδωλολατρών.

* Theophan. p.73,7 Π.Μ: Excerpta Barbari f.222r; [1]

«A.M. 5884=392 Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει τοῦ Νείλου ποταμοῦ κατὰ τὸ ἔθος μὴ ἀνελθόντος, ἔχαιρον οἱ Ἕλληνες λέγοντες αἴτιον εἶναι τούτου τὸ κωλυθῆναι θύειν τοῖς θεοῖς αὐτῶν. ὅπερ μαθὼν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς ἀπεκρίθη· "μὴ γένοιτό ποτε ποταμὸν θυσίαις χαίροντα ἐπὶ τὴν γῆν πλημμυρῆσαι". ὁ δὲ θεὸς τοῦτο ἀποδεξάμενος ἐπὶ τοσοῦτον εὐλόγησε τὴν ἀνάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ὥστε πάντας τοὺς κατ' Αἴγυπτον φοβηθῆναι, μὴ καὶ αὐτὴν Ἀλεξάνδρειαν κατακλύσῃ ἡ τοῦ ὕδατος πλημμύρα.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Syr. VII,8(1,p.318-319) Π.Μ: Sozom. VII,20,4 [2]

«A cette époque, le Nil déborda pas selon sa coutume. Les païens s'en réjouirent, disant que le cours du fleuve avait été empêché parce que les sacrifices [en l'honneur] des dieux avaient cessé. Mais l'empereur se moqua d'eux.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β6, Δ20, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Niceph.Callist. XII,37 Π.Μ: Sozom. VII,20,4 [3]

«Τότε δή φασι καὶ Νεῖλον τὸν ἐπ' Αἴγυπτον ῥέοντα ὑστερῆσαι περὶ τὴν πρώτην τῶν ὑδάτων ἀνάβασιν. Ἔφερον δὲ οὐ μετρίως τὸ πραχθέν οἱ Αἰγύπτιοι· χαλεπαίνοντες, ὅτι μὴ ἐπ' ἀδείας ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸ πάτριον ἔθος θύειν τῷ ποταμῷ...Βραχεῖ δὲ καιρῷ πολὺς ἀθρόον ἐπιχυθείς, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις τῶν τόπων τὸ ῥεῖθρον ἠφίει. Ὡς δὲ καὶ τὸν τέλειον καὶ σπανίως πληρούμενον ἔφθανεν, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἐπὶ τὸ πρόσω τὸ ὕδωρ ἐκορυφοῦτο, εἰς τουναντίον ὁ φόβος περιίστατο Αἰγυπτίοις. Ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν καὶ Λιβύης τὸ κράτιστον ἐπικλύσῃ, ἄφθονον οὕτω τὸ ῥεῖθρον ἐπιδιδούς·»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ10, Δ18, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[55] Ε.Π:Γλ
Χ: (394 πριν από) [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2

---

[1] Βλ. έκδ. Theophan. 73.

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, 319 σ.1.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 111.

[4] Βοηθητικά για τη χρονολογία βλ. C. Butler, *The Lausiac History of Palladius*, Hildesheim 1967, 1, 276-277.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: λιμός [1]
Τ: (Αἴγυπτος), ἔρημος (Θηβαΐς)
Κ.Σ: ἀνάδειξη μεγαλοψυχίας ἁγίου

* *Hist.Monach.Aegypt.* VIII.44 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες

«Ἀπολλώ. Καὶ γὰρ λιμοῦ ποτε οὐ πρὸ πολλοῦ τινος χρόνου κατὰ τὴν Θηβαΐδα γενομένου ἀκουσαντες οἱ προσοικοῦντες τοὺς τόπους λαοὶ ὅτιπερ οἱ περὶ αὐτὸν πολλάκις ἐξ ἀμηχάνων ἐτρέφοντο παρῆσαν ὁμοθυμαδὸν πρὸς αὐτὸν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εὐλογίας ἅμα καὶ τροφὴν αἰτοῦντες. ὁ δὲ μηδὲν δεδιὼς μήποτε λείψῃ τι τῶν βρωμάτων ἐδίδου πᾶσι τοῖς ἐρχομένοις ἑκάστῳ τὸ αὐτάρκες ἡμέριον.»

Χ.Μ: Β6, Ε35

Σ: Η αναφορά στο λιμό στοχεύει στην περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες αναδεικνύεται η μεγαλοψυχία του αγίου.

---

[56] Ε.Π:Β
Χ: (394±) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιανουάριος 6-8 (επί 3 ημέρες) Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, κρύο
Τ: (Αἴγυπτος, Αλεξάνδρεια) Μαρεώτις λίμνη[3]
Κ.Σ: ταλαιπωρία μοναχών

* *Hist.Monach.Aegypt.* XXVI.10 Π.Μ: αυτόπτης

«Ἐπίλογος. Ἕβδομον, ὅτε κατὰ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην, ἐν ᾗ ὁ χάρτης γεννᾶται, εἰς νῆσόν τινα ἀπερρίφημεν ἔρημον καὶ τρία νυχθήμερα ὑπαίθριοι ἐμείναμεν κρύους μεγάλου καὶ ὄμβρων ἡμῖν ἐπικειμένων· ἦν γὰρ ὁ καιρὸς τῶν ἐπιφανειῶν.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Οι αναφορές στα μετεωρολογικά φαινόμενα είναι στενά συνδεδεμένες με τις συνθήκες ταξιδιού του περιηγητή-συγγραφέα.

---

[57] Ε.Π:Β
Χ: 394 Κ.Χ:0
λ.Χ: Σεπτ. 6 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου (bora)[4]
Τ: (Ιταλία, Άλπεις) Ακουϊλία
Κ.Σ: επίδραση σε πολεμική επιχείρηση

* *Rufin.* II,33 Π.Μ: Γελασίου Καισαρείας, Εκκλ. Ιστ.[5]

«Vix fortasse ab impiis credantur, quae gesta sunt. Etenim compertum est, quod post illam Imperatoris precem quam Deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, ut tela hostium in eos qui jecerant, retorqueret. Cumque magna vi persistente vento, omne

---

[1] Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού. Θα μπορούσε όμως, πιθανώς, να συσχετισθεί με την ανωμαλία στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου του έτους 392 (βλ. καταχώριση [54]).

[2] Βοηθητικά για τη χρονολογία βλ. C. Butler, όπ.π. 276-277.

[3] Σημ. Bahra Maryut.

[4] Πρόκειται για τον τοπικό άνεμο Bora που πνέει περιοδικώς στις Άλπεις. Πρβλ. P W. R E, XII suppl., 70: λήμμα "Theodosius I und II", καθώς και Αι. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία Α΄*, Αθήνα 1975, 174.

[5] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 245.

jaculum missum ab hostibus frustraretur, fracto adversariorum animo, seu potius divinitus repulso, Arbogasto duce nequicquam, Deo adverso, fortiter faciente, Eugenius ante Theodosii pedes, vinctis post terga manibus, adducitur.»

Χ.Μ: Δ24

Σ. Η αναφορα στον ανεμο εχει νοημα εξαιτιας της επιδρασης του φαινομενου — ως προϊόν θεϊκής παρεμβασης — στην εκβαση πολεμικης συγκρουσης μεταξύ ρωμαϊκού και βαρβαρικου στρατού.

* *Orosius* VII.35.18 Π.Μ: Rufin. II,33 [1]

«Porro autem turbo continuus ora pectoraque hostium nunc inlisis grauiter scutis euerberabat, nunc impressis pertinaciter obstructa claubebat, nunc auulsis uiolenter destituta nudabat, nunc oppositis iugiter in terga trudebat; tela etiam, quae ipsi uehementer introserant, excepta uentis impetu supinata ac retrorsum coacta ipsos infeliciter configebant.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Socrat.* V,25,14 Π.Μ: Rufin. II,33 [2]

«Ἐπιγίνεται δὲ καὶ ἄλλο θαύματος ἄξιον. Ἄνεμος γὰρ σφοδρὸς ἐπιπνεύσας τὰ πεμπόμενα βέλη παρὰ τῶν Εὐγενίου κατ' αὐτῶν περιέτρεπεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπάλων μετὰ σφοδροτέρας τῆς ὁρμῆς ἔφερε κατ' αὐτῶν· τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ τοῦ βασιλέως εὐχή...Ταῦτα πέπρακται τῇ ἕκτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Ἀρκαδίου τὸ τρίτον, καὶ Ὀνωρίου τὸ δεύτερον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Sozom.* VII,24,6 Π.Μ: Socrat.H.E., Rufin.H.E. [3]

«Μήπω δὲ θατέρου μέρους κλίναντος, ἀλλ' ἔτι τῆς ἐν τῷ πεδίῳ μάχης ἑκατέρωθεν ἰσαζούσης, ἀντιπρόσωπον τοῖς ἐναντίοις ἐμβαλὼν ἄνεμος ἐξαίσιος καὶ οἷον οὔπω πρότερον ἱστορήσαμεν διέλυσε τὰς τῶν πολεμίων τάξεις, βέλη δὲ καὶ ἀκόντια κατὰ τῶν Ῥωμαίων πεμπόμενα ὡς ἀντιτύποις προσβάλλοντα εἰς τὰ τῶν ἀκοντιζόντων περιέστρεφε σώματα, καὶ τὰς ἀσπίδας ἐξαρπάζων τῶν χειρῶν σὺν φορυτῷ καὶ κονιορτῷ κατ' αὐτῶν ἐκύλιε. γυμνωθέντες δὲ τῶν ὅπλων οἱ μὲν πλείους αὐτίκα διεφθάρησαν, οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον φυγῇ διασωθέντες μετ' οὐ πολὺ ἥλωσαν.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Theodoret.* V,24 Π.Μ: Rufin. II,33 [4]

«Πνεῦμα γὰρ βίαιον ἀντιπρόσωπον τῶν πολεμίων φερόμενον, τοὺς μὲν ἐκείνων ὀϊστοὺς ἀπέστρεφε καὶ τὰ πελτά, καὶ τὰ δόρατα, καὶ πᾶν βέλος αὐτοῖς ἄχρηστον ἦν, καὶ οὔτε ὁπλίτης, οὔτε τοξότης, οὔτε πελταστὴς πημαίνειν ἠδύνατο τὴν τοῦ βασιλέως στρατιάν. Καὶ μέντοι καὶ κόνις ὅτι μάλιστα πλείστη κατὰ τῶν προσώπων φερομένη,

[1] Βλ. έκδ. Orosius 1, σελ. xliv.

[2] Βλ. Geppert, Socrates 20.

[3] Βλ. έκδ. Sozom. 338 κριτικό υπόμνημα.

[4] Βλ.έκδ. Rufin. σελ.lxxxv.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μύειν τὰ βλέφαρα, καὶ ταῖς κόραις ἐταμύνειν πολεμουμέναις ἠνάγκαζεν. Οἱ δὲ τοῦ βασιλέως στρατιῶται λώβην οὐδὲ μίαν ἐκ τῆς καταιγίδος ἐκείνης δεξάμενοι, θαρραλέως τοὺς πολεμίους κατέκτεινον.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Niceph.Callist.* XII.39 Π.Μ: Socr.V.25/Soz.VII.24/Theod.Cyr.V.24 [1]

«Ἔτι δὲ τῆς μάχης τῷ πεδίῳ καθισταμένης, καὶ μή πω κλινάσης ἐπὶ θάτερα τῆς ὁρμῆς, ἐξαίσιός ποθεν ἐπαιγίσας ἄνεμος καὶ ἀντιπρόσωπος πνεύσας τοῖς πολεμίοις, οἷον εἶναι μηδ' ἄλλοτέ ποτε ἱστορεῖσθαι πνεῦσαι, τὰς μὲν τάξεις διέλυε. Τὰ γὰρ βέλη τε καὶ ἀκόντια ὅσα κατὰ Ῥωμαίων ἐπέμποντο ἐξ ἀντιτύπου δυνάμεως ἀναστρέφων, κατὰ τῶν πεμπόντων μᾶλλον ἠφίει· καὶ τὰς ἐκείνων ἀσπίδας σὺν πολλῷ συρφετῷ καὶ ἀμυθήτῳ κόνει τῶν ἐκείνων χειρῶν ἀφαρπάζων, καὶ τοὺς ἱμάντας διαρρήγνυς, ἐπ' αὐτῶν ἐκύλιε κατὰ στόμα βάλλων, καὶ ὅπου δή ποτε·»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[58] Ε.Π:Α
Χ: (394- -395) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πάγωμα ποταμού
Τ: (Βουλγαρία) Σκυθία, Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: διαπεραίωση βαρβαρικών φύλων

* *Philostorg.* XI.8 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες;

«Ὅτι τῶν Οὔννων, φησίν, οἱ μὲν τῆς ἐντὸς τοῦ Ἴστρου Σκυθίας τὴν πολλὴν χειρωσάμενοι καὶ διαφθείραντες πρότερον, ἔπειτα παγέντα τὸν ποταμὸν διαβάντες, ἀθρόως εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήλασαν, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀναχθέντες τὴν Θρᾴκην, ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐλῃσαντο.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

* *Niceph.Callist.* XIII.5 Π.Μ: Philostorg. XI.8 [3]

«Γαϊνᾶς οὗτος βάρβαρος μὲν τὸ γένος ἦν, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον Σκυθῶν ὁρμώμενος· οἳ παγέντα τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενοι, ἀθρόως εἰς τὴν Ῥώμην εἰσήλασαν· κατὰ πᾶσάν τε ἀναχθέντες τὴν Θρᾴκην, τὴν Εὐρώπην κατεληΐσαντο.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

---

[59] Ε.Π:Β
Χ: (395- -408) [4] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1

---

[1] Βλ. Gentz, Xanthopulus 112.

[2] Για την προσέγγιση της χρονολογίας βλ. Moravcsik 1, 474 και F. Altheim-R. Stiehl: *Geschichte der Hunnen*, τ.1-5, Berlin 1959-1962, εδώ 1, 113, καθώς και Αι. Χριστοφιλοπούλου, όπ.π. 171.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 116.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 530: Χρονολογεί τη μαρτυρία μετά το έτος 395, επί Αρκαδίου (395-408).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Φ: καταιγιδα: κεραυνοι, αστραπες, χαλάζι
Τ: Θράκη
Κ.Σ: θανατος στρατιωτων, σωτηρια πόλης απο πολιορκια

* Socrat. VII,43,3 Π.Μ: κοινή πηγή με Θεοδώρητο Κύρου[1]

«Οἷα γὰρ δὴ καὶ ἐγένετο τοῖς βαρβάροις, καλὸν ἐπακοῦσαι. Θνήσκει μέν αὐτῶν ὁ ἔπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν Ῥούγας, βληθεὶς κεραυνῷ... Ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων ἀνάλωσεν.»

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται στη θεϊκή παρέμβαση που εκδηλώθηκε με τη μορφή κεραυνού.

* Theodoret. V,37,4 Π.Μ: κοινή πηγή με Σωκράτη [2]

«Καὶ γὰρ ἡνίκα Ῥωΐλας, Σκυθῶν τῶν νομάδων ἡγούμενος, τόν τε Ἴστρον διέβη μετὰ στρατιᾶς ὅτι μάλιστα πλείστης καὶ τὴν τε Θράκην ἐδῄου καὶ ἐλῃΐζετο καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν πολιορκήσειν τε καὶ αὐτοβοεὶ αἱρήσειν, καὶ ἀνάστατον ἠπείλει ποιήσειν, σκηπτοῖς ἄνωθεν ὁ Θεὸς καὶ πρηστῆρσι βαλὼν, καὶ αὐτὸν κατέφλεξε, καὶ τὴν στρατιὰν κατανάλωσεν ἅπασαν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ20, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται στη θεϊκή παρέμβαση κατά τη διάρκεια πολιορκίας της βασιλεύουσας από ουννικά στρατεύματα και τη σωτηρία της πόλης.

* Mich.Syr. VIII,1 (2,p.2) Π.Μ: Theodoret.HE V,37 [3]

«Gaïna fut atteint et mis à mort par l'armée des Romains. Après cela, les Huns passèrent le fleuve Ister; ils pillèrent et dévastèrent les villes du pays de Thrace. Par la prière de l'empereur Arcadius, une grêle tomba sur eux et tua la plupart d'entre eux: le reste prit la fuite.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ8, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Barhebr.Chron. p.66 Π.Μ: Mich.Syr.VIII,1 (2,p.2) [4]

«And after Gaïnas (Gaïus?) the rebel had perished, the Huns crossed the river Estrôs (Ister) and having captured and laid waste the cities in Tarki (Turkey), hail fell upon them and killed the greater number of them, and the remainder fled.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Niceph.Callist. XIV,4 Π.Μ: Theodoret. V,37,4 [5]

---

[1] Βλ. έκδ. Theodoret. σελ.LXXXIX.
[2] Στο ίδιο.
[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 2 κριτικό υπόμνημα.
[4] Πρβλ. έκδ. Bar Hebraeus σελ.xxxvii.
[5] Βλ. Gentz, Xanthopulus 125.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ῥωΐλᾶς γὰρ στρατιαν πλείστην ἐκ Σκυθῶν νομάδων περιβαλλόμενος, τὸν Ἴστρον διαπεραιωθείς, Θρᾴκην τε δηώσας, ἦκε δὴ καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν πορθήσων, καὶ αἱρησων αὐτοβοεὶ καὶ ἀνάστατον ὁράσειν διανοούμενος. Ἀλλ' ὁ ἄνωθεν τοῦ βασιλέως ὑπερασπίζων, σκηπτοῖς καὶ πρηστῆρσι βάλλων, οὐ μόνον ἐκεῖνον εἰς τέφραν κατεφλεξεν, ἀλλά καὶ τὴν ἐκείνου ἄπειρον στρατιὰν παρανάλωσεν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[60] Ε.Π:Γλ

Χ: (395- -440) [1] Κ.Χ:0

λ.Χ: - Α.Π:0

Φ: λιμός [2]

Τ: (Α. Μικρα Ασια) Αμιδα[3], Samké

Κ.Σ: -

* *Zach.Mityl.* I.9 (p.17) Π.Μ: προφορικές πηγές ή αυτόπτης;[4]

«And Dodo also was a worthy monk of Samké, a town belonging to the district of Amida. And on account of the captivity and famine which occurred in his days in that country, he was sent by the chiefs of the people to the king.»

Σ: Άγνωστη η αιτία του λιμού.

---

[61] Ε.Π:Α

Χ: 395-396 Κ.Χ:2

λ.Χ: (Νοέμ.-Ιαν. 2) Α.Π:2

Φ: ανομβρια, λιμός [5]

Τ: (Παλαιστίνη) Γάζα

Κ.Σ: δεισιδαιμονία, θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή (βλ. επόμενη καταταχώριση)

* *Vita Porphyrii* c.19 Π.Μ: αυτόπτης

«Τῷ δὲ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ συμβαίνει ἀνομβρίαν γενέσθαι, καὶ ἐπέγραφον πάντες οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως τὸ πρᾶγμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ μακαρίου, λέγοντες ὅτι Ἐχρηματίσθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Μαρνᾶ, ὅτι κακοποδινός ἐστιν ὁ Πορφύριος τῇ πόλει. Ὡς δὲ ἐπέμενεν μὴ βρέχων ὁ θεὸς τὸν παρ' αὐτοῖς πρῶτον μῆνα καλούμενον Δῖον, ἔτι δὲ καὶ τὸν δεύτερον Ἀπελλαῖον, πάντες ἐθλίβοντο... Συναχθέντες οἱ Χριστιανοί... παρεκάλουν τὸν ὅσιον Πορφύριον ἅμα αὐτοῖς ἐξελθεῖν εἰς προσευχὴν καὶ λιτανεῦσαι περὶ τοῦ καταπεμφθῆναι τοὺς ὄμβρους (ἤδη γὰρ λιμὸς ἐγένετο), καὶ πολλῷ γε πλέον ὅτι ἐπέγραφον τῇ εἰσόδῳ τοῦ μακαρίου τὴν ἀνομβρίαν.»

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης. Η χρονολογική ένδειξη αυτού του κεφαλαίου αναφέρεται στα έτη βασιλείας του Αρκαδίου (395-408) και Θεοδοσίου Β΄ (408-450).

[2] Ακαθόριστη η αιτία του λιμού. Πιθανή συσχέτιση του λιμού με αυτόν του έτους 423. Βλ. καταχώριση [81] *Marcell. com.* p.76,4.

[3] Σημ. Diyarbakir.

[4] Πρβλ. K. Ahrens-G. Krüger, *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor.* Leipzig (Teubner) 1899, 296.

[5] Για τον προσδιορισμό της χρονολογίας και του τόπου βλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.19 & 79 σ.73, καθώς και έκδ. Vita Porphyrii 95-96, όπου και κλιματολογικά σχόλια: Στη Γάζα της Παλαιστίνης οι βροχές αρχίζουν συνήθως γύρω στις 15 Νοεμβρίου και τελειώνουν στα τέλη Απριλίου. Συχνά όμως συμβαίνει ο Νοέμβριος και ο Δεκέμβριος να περνούν χωρίς βροχή και μόλις στις αρχές Ιανουαρίου αρχίζει να βρέχει.

Χ.Μ: Β5", Β6, Δ15, Δ21, Δ22, Δ23, Δ28, Ε31

Σ: Η μαρτυρία για την ξηρασια αποτελεί ευκαιρια για τον συγγραφεα του Βίου να δηλωσει την απιστια των εθνικων οι οποιοι κατηγορησαν τον Αγιο για κακοδαιμονια και "κακό ματι".[1]

---

[62] Ε.Π:Β
Χ: 396 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν. 3-5 Α.Π:2
Φ: πνοή Νοτιου ανέμου,[2] βροχή ραγδαία [3]
Τ: (Παλαιστινη) Γαζα
Κ.Σ: θαυμα: Αγιος προκαλεί βροχή (τέλος ανομβριας), μεταστροφή ειδωλολατρων

* *Vita Porphyrii* c.20-21 Π.Μ: αυτόπτης

«Πεισθεὶς δὲ ὁ ἅγιος καὶ κηρύξας νηστείαν ἐκέλευεν πάντας ἀφ' ἑσπέρας συναχθῆναι εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐκεῖ τὴν ἀγρυπνίαν ἐπιτελέσωμεν... Πρωίας δὲ γενομένης, λαβόντες τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, προηγουμένου ἡμῶν, ἐξήλθομεν μετὰ ὕμνων.... κἀκεῖ τοσαύτας εὐχὰς καὶ γονυκλισίας ποιήσαντες ὑπεστρέψαμεν εἰς τὴν πόλιν... Ὁρῶν ὁ θεὸς τὴν ὑπομονὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὰς οἰμωγὰς καὶ τὰ ἄφατα δάκρυα...κινεῖ ἄνεμον νότον, καὶ γίνεται συννεφὴς ὁ οὐρανὸς καὶ ἄρχονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ γίνεσθαι ἅμα τῷ δῦναι τὸν ἥλιον καὶ καταφέρεται πολὺς ὄμβρος, ὡς νομίζεσθαι σταγόνας μὴ εἶναι, ἀλλὰ χάλαζαν ἀπ' οὐρανοῦ καταφέρεσθαι. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ χαρὰς σχεδὸν οὐκ ἠσθόμεθα· ἀλλήλους γὰρ ἤμεν περιπτυξάμενοι. 21. Τινὲς δὲ τῶν Ἑλλήνων θεασάμενοι ὅσα ἐποίησεν ἡμῖν ὁ θεὸς θαύματα, πιστεύσαντες ἤνοιξαν τὴν πύλην καὶ συνεμίγησαν ἡμῖν βοῶντες·...Τοσοῦτος δὲ κατηνέχθη ὄμβρος τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὥστε πάντας φοβηθῆναι ἵνα μὴ συμπτώματα οἴκων γένηται·... Ἐποίησεν δὲ βρέχων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπαύστως ἀπὸ τῆς ὀγδόης Αὐδυναίου μέχρι τῆς δεκάτης.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ10, Δ15, Δ20, Δ22, Δ23, Ε30, Ε31

Σ: Η ζωηρή και λεπτομερής αφήγηση του συγγραφέα του Βίου για τη θαυματουργική βροχή αποτελεί ένδειξη για την αξιοπιστία της μαρτυρίας.

---

[63] Ε.Π:Α
Χ: 397- -404 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, λιμός
Τ: (Συρία): Τίγρης ποτ., χωρίο Daskart (Abiso)
Κ.Σ: δεήσεις

* *Chron.Seert* I,LXVIII,p.210 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Eccl. [4]

«Vers cette époque la pluie fit défaut. Les habitants de l'endroit sollicitèrent la prière de Jahbalaha. Celui-ci fit des rogations, et la pluie descendit sur la terre. En passant par là pour se rendre en Perse, Jazgerd était confondu d'y voir une foule si nombreuse de personnes.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. και σχόλιο έκδ. Vita Porphyrii 96.

[2] Οι δυτικοί και νοτιο-δυτικοί άνεμοι είναι βροχοφόροι, σύμφωνα με τους Άραβες. Βλ. έκδ. Vita Porphyrii 98.

[3] Αναφορά στο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 395 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε δυτικό χρονικό (Baronius Caesar Soranus, annales ecclesiastici, έως το 1198).

[4] Βλ. Graf 1, 195.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[64] Ε.Π:Β
Χ: 399 Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ.ή Οκτ. Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμών
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Σάρδεις [1]
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* *Zosim.* V.18.5 Π.Μ: Eunapius ; [2]

«Ἐπεὶ δὲ ἐς Θυάτειρα συνέμιξαν ἀλλήλοις <Γαΐνης καὶ Τριβίγιλδος>, μετέμελε τῷ Τριβιγίλδῳ τὰς Σάρδεις ἀπορθήτους ἀφέντι ῥᾴδιον ὂν τὴν πόλην ἑλεῖν πάσης ἔρημον οὔσης ἐπικουρίας. ἀντιστρέφειν οὖν ἔγνω σὺν τῷ Γαΐνῃ καὶ τὴν πόλιν κατὰ κράτος ἑλεῖν· κἂν εἰς ἔργον αὐτοῖς ἡ γνώμη προῆλθεν, εἰ μὴ γενόμενος ὄμβρος ἐξαίσιος, καὶ τὴν τε γῆν ἐπικλύσας καὶ τοὺς ποταμοὺς καταστήσας ἀπόρους, ταύτην αὐτῶν ἐνέκοψε τὴν ὁρμήν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η μαρτυρία συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικής επιχείρησης..

[1] Πόλη της Λυδίας. Τα ερείπιά της βρίσκονται κοντά στο σημερινό χωριό Sart. Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 541.

[2] Πρβλ. Hunger 1, 287.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5ος Αιώνας

[65] Ε.Π:Γλ
Χ: (400) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Γερμανία) Παννονία
Κ.Σ: μετακινήσεις πληθυσμών

* Proc.Bell.Vand. I.3.1 Π.Μ: θρύλοι [2]

«Βανδίλοι δὲ ἀμφὶ τὴν Μαιῶτιν ᾠκημένοι λίμνην, ἐπειδὴ λιμῷ ἐπιέζοντο. ἐς Γερμανούς τε. οἳ νῦν Φράγγοι καλοῦνται, καὶ ποταμὸν Ῥῆνον ἐχώρουν, Ἀλανοὺς ἑταιρισάμενοι. Γοτθικὸν ἔθνος.»

Σ: Η μαρτυρία φέρεται σε συσχετισμό με τις εθνικές παραδόσεις των Βανδάλων.

---

[66] Ε.Π:Β
Χ: (400- -402)[3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: χιονόπτωση μεγάλη
Τ: (ΝΑ. Μικρά Ασία, Κιλικία) Σίσα
Κ.Σ: -

* Theodoret.Hist.Relig. XXVI,2 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτόπτη

«Συμεώνης. Νιφετοῦ δέ ποτε πολλοῦ γενομένου, καὶ τῶν προβάτων ἔνδον μένειν ἠναγκασμένων, ἀνακωχῆς ἀπολαύσας, εἰς τὸν θεῖον νεὼν μετὰ τῶν φυσάντων ἀφίκετο. Ταῦτα δὲ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ διηγουμένης ἀκήκοα γλώττης.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Μαρτυρία παρενθετική που σκοπό έχει να περιγράψει τις συνθήκες υπό τις οποίες εδέχθη τη θεϊκή κλήση προς τον ασκητισμό ο νεαρός άγιος.

---

[67] Ε.Π:Γλ
Χ: (400- -420) [4] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Άγκυρα
Κ.Σ:

---

[1] Οι Βάνδαλοι κατοικούσαν από το 395 στην Παννονία, αφού εγκατέλειψαν την περιοχή της Μαιώτιδος λίμνης (σημ. Αζοφική Θάλασσα). Η ελάττωση του πληθυσμού, τα προβλήματα επισιτισμού καθώς και οι ουννικές και γοτθικές επιδρομές τους ώθησαν στη μετανάστευση γύρω στο έτος 400. Βλ. O. Veh, *Prokop* I-V, München (Tusculum) 1961-1977, εδώ IV, 391.

[2] Βλ. Bury, HLRE 186 σ.1, καθώς επίσης L. Schmidt, *Geschichte der Wandalen*, München 1942, σ.13.

[3] Για την χρονολογική προσέγγιση βλ. έκδ. Theodoret.Hist.Relig. 165 και A.-J. Festugière, *Antioche Païenne et Chrétienne (Libanuus-Chrysostome et les moines de Syrie)*, Paris 1959, 348-349.

[4] Ο συγγραφέας έγινε επίσκοπος Ελενοπόλεως Βιθυνίας το έτος 400 και συνέγραψε το έργο του το 420. Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 268.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Historia Lausiaca* c.LXVI Π.Μ: αυτόπτης

«Ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἐν αὐτῇ τῇ πόλει περιετύχον Οὐήρῳ τινὶ λαμπροτάτῳ οὐ καὶ μακρὰν πεῖραν ἔσχηκα, ὃς ἦν ἀπὸ κομήτων. ἅμα τῇ τούτου ἐλευθέρᾳ Βοσπορίη· ...λιμοῦ γενομένου καὶ κατὰ σπλάγχνων χωροῦντος, τὰς αἱρέσεις εἰς ὀρθοδοξίαν μετηνέγκαν, ἐν πολλοῖς χωρίοις τοὺς σιτοβολῶνας αὐτῶν παρασχόντες εἰς διατροφὴν τοῖς πένησι.»

Σ: Μαρτυρία παρενθετικη που σκοπο εχει να περιγραψει τις συνθήκες υπό τις οποίες αναδεικνύεται η αγαθότητα του περιγραφομένου μοναχού.

---

[68] Ε.Π:Α

Χ: 401 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Ιαν.:) επί 20 ή 30 μέρες [2] Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς: κρυο δυνατό, χιόνια πολλά, πάγωμα θάλασσας

Τ: (Θράκη): Εύξεινος Πόντος

Κ.Σ: -

* *Philostorg.* XI,7 Π.Μ: Ευνάπιος, Ιστορία [3]

«Ὅτι, φησίν, κατὰ τοὺς ἐπ' ἐμὲ γεγενημένους χρόνους τοσαύτη φθορὰ γέγονεν ἀνθρώπων ὅσην οὐδεὶς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω, καὶ ταύτην ἄρα καὶ τὸν ξιφίαν σημαίνει ἀστέρα... βαρβαρικὴ μὲν γὰρ τὸ τῆς φθορᾶς πλῆθος εἰργάζετο μάχαιρα, λιμοὶ δὲ καὶ λοιμοὶ καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο, σεισμοί τε ἐξαίσιοι... καὶ χάσματα δὲ γῆς ἐνιαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ὑπορρηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος, ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις, πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἐποίουν καὶ ἀφόρητον. ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο· ἄχρι γὰρ καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος ὤφθη κατασκήψασα. χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασεν. τούτους καταλαμβάνουσαι τοῦ βίου ἐξήλαυνον, καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν. οὗ καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για τη βαρυχειμωνιά εκφέρεται εδώ μαζί με αναφορές σε άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία από το Θεό επί βασιλείας Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β΄.[4]

---

[1] Η 14η ινδικτιών, την οποία αναφέρει το Πασχάλιο Χρονικό, αντιστοιχεί με το έτος 1 Σεπτ. 400 έως 31 Αυγ. 401. Άρα στο χωρίο γίνεται πιθανώς λόγος για τον Ιανουάριο του 401. Ο Murait, Essai 1, 9 δίδει ως χρονολογία το έτος 402. Ο Tchichatchef, Le Bospore 273, λαμβάνει υπ' όψη τη μαρτυρία του Μαρκελλίνου Κόμη και χρονολογεί στα 401. Αναφορά στο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 400/401 και γεωγραφική τοποθέτηση, εκτός από τον Εύξεινο Πόντο, στους ποταμούς Ρήνο και Δούναβη, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή στο Μαρκελλίνο Κόμη και Ζωναρά καθώς και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές. Η Patlagean, Pauvreté 75, αναφέρεται γενικά στο χειμώνα και τον χρονολογεί "στα πρώτα έτη του 5ου αι."

[2] Την εκδοχή της διάρκειας των 20 και 30 ημερών παγώματος στη θάλασσα δίνουν ο Μαρκελλίνος Κόμης και το Πασχάλιο Χρονικό.

[3] Ίσως η πηγή της μαρτυρίας να είναι κάποιο χαμένο τμήμα της Ιστορίας του Ευναπίου. Πρβλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxxxviii, καθώς και R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, I-II, Trowbridge 1983, εδώ βλ. II, 147 σ.148 & 149, όπου ενισχύεται η υπόθεση.

[4] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxvi: Η μαρτυρία αποτελεί στο σύνολό της παράφραση χωρίων της Αποκάλυψης του Ιωάννου, τα οποία παραπέμπουν στους Ευαγγελιστές

* Marcell.com. p.67.1-4 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«a.401, Vicentius & Fravita.
Maris Pontici superficies ita gelu frenata est, ut per triginta dies soluta tandem glacies instar montium per Propontidem superne portata decurreret.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Chron.Pasch. p.568.1 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«ἰνδ. ιδ□ ζ□ ὑπ. Βικεντίου καὶ Φλαβίου.
Καὶ αὐτῷ τῷ ἔτει ἐπάγη ἡ θάλασσα ἐπὶ ἡμέρας κ□ σχήματα κρυστάλλου.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Niceph.Callist. XIII.36 Π.Μ: Philostorg. XI.7 [3]

«Τοσαύτη γὰρ φθορὰ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω. ὃ δὴ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι...Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικὴ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καί τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοί τε ἐξαίσιοι...καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀποῤῥηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. Ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἔπραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο, ἄχρι καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος, ὥφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυνε· καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν...Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἵπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για τη βαρυχειμωνιά εκφέρεται εδώ μαζί με άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία από το Θεό επί βασιλείας Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β΄ εξαιτίας της καθαιρέσεως του Ιωάννη Χρυσοστόμου.

---

[69] Ε.Π:Β
Χ: 402 Κ.Χ:0
λ.Χ: (Απρ. 27)[4] Α.Π:2
Φ: . . -θύελλα, τρικυμία
Τ: (ακτές Ν. Μικράς Ασίας)
Κ.Σ: θαύμα: άγιος κατασιγάζει τρικυμία

(Ματθ. κδ΄ 7, Λουκ. κα΄ 10-11, Μαρκ. ιγ΄ 8), δηλαδή στα χωρία όπου ο Ιησούς προαναγγέλλει το τέλος του κόσμου.

[1] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32. Το Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως θεωρείται κοινή πηγή για το Σωκράτη, Σωζομενό, Υδάτιο και το Πασχάλιο Χρονικό. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283-284 και Jeffreys κ.ά., Malalas 213.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 123.

[4] Για την ημερομηνία βλ. έκδ. Vita Porphyrii 45.

* *Vita Porphyrii* c.56-57 Π.Μ: αυτόπτης

«Πλεύσαντες δὲ ἐκ τῆς Ρόδου καὶ εὐπλοήσαντες ἐπὶ ἡμέρας δύο εὐδίας οὔσης, ἄφνω κινεῖται χειμών, ἄνεμοί τε καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ τρικυμίαι, καὶ ἐκορυφοῦτο τὰ κύματα καὶ ἐγίνετο ὡς ὄρη ὑψηλά, καὶ ὑψοῦτο τὸ πλοῖον ὡς ἡμᾶς νομίζειν φθάνειν τὰ νέφη. Ἦσαν δὲ κραυγαὶ καὶ δάκρυα καὶ δεήσεις πρὸς τὸν θεόν... Καὶ γενομένης ἑσπέρας καὶ τοῦ χειμῶνος μὴ κοπάσαντος, ἀγρυπνοι διεμείναμεν πᾶσαν τὴν νύκταν ἐκείνην... Καὶ ὁρᾷ κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ ἐμὸς κύριος Πορφύριος τὸν ἐν ἁγίοις Προκόπιον τὸν ἀναχωρητὴν λέγοντα αὐτοῖς... 57. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἡμέτερος ὅσιος Πορφύριος διυπνίσθη καὶ προσκαλεσάμενος ἡμᾶς διηγήσατο τὰ ἐν ὕπνῳ... Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ κλύδων ἐπαύσατο, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐτράπη ὁ ἄνεμος, καὶ ἐπλέομεν ἐπιτηδείως, καὶ ποιησάντες ἐν τῷ πελάγει ἄλλας ἡμέρας τέσσαρας, τῇ πέμπτῃ ὄρθρου κατεπλεύσαμεν εἰς τὸ παράλιον μέρος τῆς Γαζαίων, ὃ καλοῦσιν Μαϊουμᾶν.»

Χ.Μ: Β4, Β5, Β6, Γ10, Δ15, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Η αναφορά στην τρικυμια στοχευει στην περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες εκδηλώθηκε η θαυματουργική δύναμη του αγιου. Συνδεεται όμως παράλληλα και με την κατάδειξη της νίκης της χριστιανικής πίστης εναντιον των αιρετικών. Ο όρος "*χειμών*" φαίνεται να σημαίνει εδώ "κακοκαιρία", "θύελλα".

---

[70] Ε.Π:Β

Χ: 404 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: Σεπτ. 30 Α.Π:2

Φ: χαλάζι (μέγεθος καρυδιού, βάρους 8 λίτρων) [2]

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: δεισιδαιμονία: τιμωρία Θεού εξαιτίας καθαιρέσεως ιεράρχη

* *Philostorg.* XI.7 Π.Μ: Ευνάπιος, Ιστορία [3]

«Ὅτι, φησίν, κατὰ τοὺς ἐπ' ἐμὲ γεγενημένους χρόνους τοσαύτη φθορὰ γέγονεν ἀνθρώπων ὅσην οὐδεὶς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω, καὶ ταύτην ἄρα καὶ τὸν ξιφίαν σημαίνει ἀστέρα... βαρβαρικὴ μὲν γὰρ τὸ τῆς φθορᾶς πλῆθος εἰργάζετο μάχαιρα, λιμοὶ δὲ καὶ λοιμοὶ καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο, σεισμοί τε ἐξαίσιοι... καὶ χάσματα δὲ γῆς ἐνιαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ὑπορρηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος, ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις, πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἐποίουν καὶ ἀφόρητον. ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο· ἄχρι γὰρ καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος ὤφθη κατασκήψασα. χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασεν. τούτους καταλαμβάνουσαι τοῦ βίου

---

[1] Ο Muralt, Essai I, 11 δίδει ημερομηνία 1 Οκτ. 404. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με χρονολογία το έτος περίπου 403 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή στο Σωκράτη. Βλ. επίσης O. Seeck, *Regesten de Kaiser und Päpste für die Jahre 311-476 n.Chr.*, Stuttgart 1919, 307.

[2] Ο Νείλος, Αββάς Αγκύρας (*Epist.* 265, PG. 79, 336 A-B) αναφέρεται στο χαλάζι ως εξής: *«Ἀρκαδίῳ βασιλεῖ. Πῶς ἐπιθυμεῖς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν πυκνοτάτων σεισμῶν, καὶ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ αἰθερίου πυρὸς ἀπηλλαγμένην ἰδεῖν, μυρίων ἀτοπημάτων αὐτόθι γινομένων, καὶ νομιστευομένης τῆς κακίας σὺν παρρησίᾳ πολλῇ, ἐξορισθέντος στύλου τῆς ἐκκλησίας, τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας, τῆς σάλπιγγος τοῦ Χριστοῦ, Ἰωάννου τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου».* Πρβλ. RAC 13, 322: λήμμα "Hagel". Βλ. επίσης και Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός, Α.ΙΙ, 223 σ.9.

[3] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxxxviii, καθώς και R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus, and Malchus*, I-II, Trowbridge 1983, εδώ βλ. II, 147 σ.148 & 149.

ἐξήλαῦνον, καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν. οὗ καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για το χαλαζι εκφέρεται εδώ μαζί με άλλες φυσικες καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορια ως τιμωρία απο το Θεό επί βασιλείας Αρκαδιου και Θεοδοσιου Β .

* Socrat. VI.19.5 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Ἐπειδὴ δὲ συνέβη καὶ χάλαζαν παμμεγεθεστάτην ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει καὶ περὶ τ' αὐτῆς κατενεχθῆναι προάστεια· γέγονε δὲ τοῦτο ἐν αὐτῇ ὑπατείᾳ, περὶ τὴν τρωκάδα τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· τοῦτο ἔλεγον κατὰ Θεοῦ μῆνιν γενέσθαι, ἐπὶ τῇ ἀκρίτῳ καθαιρέσει Ἰωάννου. Ηὔξησε δὲ τοὺς τοιούτους λόγους καὶ ἡ τῆς βασιλίδος ἐπιγενομένη τελευτή· τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ κατενεχθῆναι τὴν χάλαζαν ἐτελεύτησεν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ19, Δ20, Ε29

Σ: Το φαινόμενο εκλαμβάνεται συλλογικά ως *«θεομηνία»* εξαιτίας της καθαιρέσεως του επισκόπου Ιωάννη, άλλά και ως προειδοποίηση (*«σημεῖον»*) του θανάτου της βασίλισσας Ευδοξίας.

* Sozom. VIII.27.1 Π.Μ: Socrat. VI.19 [2]

«Ἐν τούτοις δὲ παμμεγέθης ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς προαστείοις χάλαζα κατερράγη, τετάρτῃ τε μετὰ τοῦτο ἡμέρᾳ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ ἐτελεύτησε. καὶ τάδε συμβῆναι χαλεπαίνοντος τοῦ θεοῦ διὰ Ἰωάννην τοῖς πολλοῖς ἐδόκει.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Chron.Pasch. p.569,1 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [3]

«ἰνδ. β□, ι□ ὑπ. Ὁνορίου Αὐγούστου τὸ ς□ καὶ Ἀρισταινέτου.
Τούτῳ τῷ ἔτει ὁ θεὸς χάλαζαν ἔβρεξεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τύπον λίθων μεγέθει καρύων μηνὶ ὑπερβερεταίῳ ἡμέρᾳ παρασκευῇ ὥραν ὀγδόην.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. VII.8 (1,319) Π.Μ: Ιάκωβος Εδέσσης, Χρονογραφία [4]

«A cette époque, une grêle violente tomba à Constantinople pendant deux jours, et on vit une comète pendant vingt jours.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 38.

[2] Βλ. έκδ. Sozom. 387 κριτικό υπόμνημα.

[3] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 38.

[4] Πιθανώς το χαμένο τμήμα της χρονογραφίας του Ιακώβου Εδέσσης. Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, 319 σ.3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Niceph.Callist. XIII.36 Π.Μ: Philostorg. XI.7 [1]

«Τοσαύτη γὰρ φθορὰ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδεὶς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω. Ὃ δὴ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι...Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικὴ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καί τινες ὀ ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοί τε ἐξαίσιοι...καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀπορρήγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. Ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἔπραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο, ἄχρι καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος, ὥφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυνε· καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν...Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἵπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για το χαλάζι εκφέρεται εδώ μαζί με άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία από το Θεό επί βασιλείας Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β΄ εξαιτίας της καθαιρέσεως του Ιωάννη Χρυσοστόμου.

---

[71] Ε.Π:Γλ
Χ: (406- -435) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: συνεχής επί 3 έτη Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Κωνσταντινούπολη, Χαλκηδών [3]
Κ.Σ: άγιος διαθέτει τρόφιμα στο λαό

* Vita Hypatii c.31,3-8 Π.Μ: -

«Τοσαύτας δὲ ἐποίει ἐλεημοσύνας τοῖς πένησι καὶ τοῖς λειπομένοις μονάζουσιν, ὡς τοὺς ὁρῶντας δοξάζειν τὸν Θεὸν καὶ λέγειν... Ποτὲ γὰρ ἔμελλε λιμὸς γίνεσθαι καὶ ἑώρακεν ἑαυτὸν δίδοντα ἐν τῇ νυκτὶ τοῖς πένησιν ἄρτους καὶ τὸν ἄγγελον τοῦ Θεοῦ τὸν πάντοτε συμπαρόντα αὐτῷ λέγοντα αὐτῷ· "Τήρησον, ἀββᾶ, λιμὸς γὰρ ἔχει γενέσθαι, καὶ ἵνα τότε αὐτοῖς δώσῃς." Καὶ εὐθὺς τῇ ἐπαύριον παρακαλέσας φίλους καὶ δανεισάμενος ἀποτίθεται ὄσπριον καὶ σῖτον εὐώνως· καὶ εἶσω δεκὰ ἡμερῶν σπανία ἐγένετο, ὡς μὴ εὑρίσκειν μηδὲ τὸ ἥμισυ τῶν ὠνίων καθὼς τότε ἐδίδοτο· καὶ ἐπεκράτησεν ἡ λιμὸς ἔτη τρία.»

Σ: Η αναφορά στο λιμό στοχεύει στο να αναδειχθεί η μεγαλοψυχία του αγίου. Δεν αναφέρονται τα αίτια του λιμού.

---

[72] Ε.Π:Β
Χ: 407 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. (αρχές) Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, αστραπές, βροντές, (τρικυμία)
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή οροφής μνημείου,[4] ναυάγια πλοίων στο λιμάνι

---

[1] Βλ. Gentz, Xanthopulus 123.

[2] Βλ. έκδ. Vita Hypatii 20 & 215 σ.2. Πρβλ. Patlagean, Pauvreté 79 σ.74 & 82 σ.107.

[3] Βλ. έκδ. Vita Hypatii 13. Σημ. Kadiköy.

[4] Πρβλ. Janin, Constantinople 175.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

* Philostorg. XI.7 Π.Μ: Ευναπιος, Ιστορια [1]

«Ὅτι, φησίν, κατὰ τοὺς ἐπ' ἐμὲ γεγενημένους χρόνους τοσαύτη φθορὰ γέγονεν ἀνθρώπων ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω, καὶ ταύτην ἄρα καὶ τὸν ξιφίαν σημαίνει ἀστέρα... βαρβαρικὴ μὲν γὰρ τὸ τῆς φθορᾶς πλῆθος εἰργάζετο μάχαιρα, λιμοὶ δὲ καὶ λοιμοὶ καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο, σεισμοί τε ἐξαίσιοι... καὶ χασματα δὲ γῆς ἐνιαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ὑπορρηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος, ἐπικλυσμοι τε τῶν ἐξ ἀερος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις, πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἐποίουν καὶ ἀφόρητον. ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο· ἄχρι γὰρ καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος ὤφθη κατασκήψασα. χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασεν, τούτους καταλαμβάνουσαι τοῦ βίου ἐξήλαυνον, καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν. οὗ καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για το χαλαζι εκφέρεται εδώ μαζί με άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορια ως τιμωρία από το Θεό επι βασιλείας Θεοδοσίου Β΄.

* Chron.Pasch. p.570.3 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«ἰνδ. ε□, ιγ□ ὑπ. Ὀνωρίου Αὐγούστου τὸ ζ□ καὶ Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου τὸ β□. Καὶ αὐτῷ τῷ ἔτει ἐγένετο βροχὴ μεγάλη σὺν βρονταῖς καὶ ἀστραπαῖς καὶ σεισμῷ μηνὶ ξανθικῷ καλανδαῖς ἀπριλίαις πρωθυπνίῳ, ὥστε ἀνασκευασθῆναι τὰς κεράμους τὰς χαλκὰς τοῦ φόρου Θεοδοσίου ἐπὶ Καινούπολιν καὶ τὸ σιγνόχριστον τοῦ Καπετωλίου πεσεῖν καὶ πολλὰ πλοῖα παθεῖν καὶ ἐκριφῆναι σκηνώματα οὐκ ὀλίγα ἐν τῷ Ἑβδόμῳ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αναφορά σε ακριβή χρονολογικά στοιχεία (μήνας, φάση του ημερονυκτίου) αποδεικνύει την εντύπωση που προκάλεσε στους συγχρόνους το συμβάν, αφού συνδέεται με την καταστροφή δημοσίου κτιρίου.

* Niceph.Callist. XIII,36 Π.Μ: Philostorg. XI.7 [3]

«Τοσαύτη γὰρ φθορὰ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω. ὃ δὴ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι...Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικὴ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καί τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοί τε ἐξαίσιοι...καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀπορρήγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. Ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἔπραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο, ἄχρι καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος, ὤφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυνε· καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον

---

[1] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxxxviii, καθώς και R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus, and Malchus*, I-II, Trowbridge 1983, εδώ βλ. II, 147 σ.148 & 149.

[2] Επειδή υπάρχει συμφωνία με τον Μαρκελλίνο Κόμη στο σεισμό που αναφέρεται μετά τη βροχή, ίσως η πηγή είναι το Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως σύμφωνα με τον F. Geppert, όπ.π. 32, και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 123.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐτεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν...Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἵπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[73] Ε.Π:Β
Χ: 408 Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούλ. 5 [1] Α.Π:0
Φ: βροχή ραγδαία, αστραπές, βροντές
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* *Chron.Pasch.* p.570,15 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«ἰνδ. ς□. ιθ□ ὑπ. Βάσσου Φιλίππου το ξ□.
Καὶ αὐτῷ τῷ ἔτει ἐγένετο βροχὴ μεγάλη σὺν βρονταῖς καὶ ἀστραπαῖς καὶ σεισμῷ μηνὶ πανέμῳ πρὸ γ□ νωνῶν ἰουλίου ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ὥρᾳ α□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6

Σ: Πιθανώς η πληροφορία αυτή αποτελεί διπλοεγγραφή της προηγούμενης (βλ. προηγούμενη καταχώριση για ραγδαία βροχή στην Κωνσταντινούπολη), αφού υπάρχουν σημαντικές υφολογικές και φραστικές ομοιότητες.

---

[74] Ε.Π:Β
Χ: 408 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ. Α.Π:1
Φ: κεραυνοί, βροντές
Τ: (Ιταλία) Ναρνία
Κ.Σ: δεισιδαιμονία: φόβος βαρβάρων, αναστολή πολεμικής επιχείρησης

* *Zosim.* V,41,1 Π.Μ: Ολυμπιόδωρος [4]

«Περὶ δὲ ταῦτα οὖσιν αὐτοῖς Πομπηιανὸς ὁ τῆς πόλεως ὕπαρχος ἐνέτυχέ τισιν ἐκ Τουρκίας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικομένους, οἳ πόλιν ἔλεγον τινὰ Ναρνίαν ὄνομα περιστάντων ἐλευθερῶσαι κινδύνων, καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον εὐχῇ καὶ κατὰ τὰ πάτρια θεραπείᾳ βροντῶν ἐξαισίων καὶ πρηστήρων ἐπιγενομένων τοὺς ἐπικειμένους βαρβάρους ἀποδιῶξαι.»

Χ.Μ: Β6, Γ10, Δ20, Δ24

Σ: Ο κεραυνός και η βροντή εκφέρονται εδώ ως θεϊκά σημεία ικανά να αναστείλουν τη δράση του βαρβαρικού στρατεύματος.

* *Sozom.* IX,6,4 Π.Μ: Ολυμπιόδωρος [5]

---

[1] Ο Muralt, Essai 1, 16 δίδει ημερομηνία 5 Ιουλίου.

[2] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32, και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283.

[3] Για χρονολογία και ημερομηνία βλ. R.T. Ridley, *Zosimus New History. A Translation with Comments*, [Byzantina Australiensia 2] Australian Assoc. for Byz.Studies, Canbera 1982, 119 και Bury, HLRE 1, 176.

[4] Πρβλ. Hunger 1, 288.

[5] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 265.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

«Θοῦσσοι γάρ τινες ἐπὶ τοῦτο μετακληθέντες παρὰ τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως ὑπισχνοῦντο σκηπτοῖς καὶ βρονταῖς ἀπελάσειν τοὺς βαρβάρους· ηὔχουν δὲ τοιοῦτον αὐτοῖς εἰργάσθαι καὶ περὶ Λαρνιαν πόλιν τῆς Θουσκίας, ἣν παριὼν Ἀλάριχος ἐπὶ τὴν Ῥώμην οὐχ εἷλεν.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[75] Ε.Π:ΓπΝ

Χ: 409 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: (ανωμαλία διακύμανσης στάθμης Νείλου, καταστροφή γεωργικής παραγωγής)[2] λιμός στην Κωνσταντινούπολη

Τ: (Αίγυπτος, Νείλος ποτ.)

Κ.Σ: στασιαστικες κινησεις όχλου [3]

* *Philostorg.* XI.7 Π.Μ: Ευνάπιος, Ιστορία [4]

«Ὅτι, φησίν, κατὰ τοὺς ἐπ' ἐμὲ γεγενημένους χρόνους τοσαύτη φθορὰ γέγονεν ἀνθρώπων ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω, καὶ ταύτην ἄρα καὶ τὸν ξιφίαν σημαίνει ἀστέρα... βαρβαρικὴ μὲν γὰρ τὸ τῆς φθορᾶς πλῆθος εἰργάζετο μάχαιρα, λιμοὶ δὲ καὶ λοιμοὶ *καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο, σεισμοί τε ἐξαίσιοι... καὶ χάσματα δὲ γῆς ἐνιαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ὑπορρηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος, ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις, πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἐποίουν καὶ ἀφόρητον. ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο· ἄχρι γὰρ καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος ὤφθη κατασκῆψασα. χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασεν. τούτους καταλαμβάνουσαι τοῦ βίου ἐξήλαυνον, καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν. οὗ καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν.»*

Σ: Η μαρτυρία για τον λιμό εκφέρεται εδώ μαζί με άλλες φυσικές καταστροφές που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία από το Θεό επί βασιλείας Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β΄.[5]

* *Marcell.com.* p.70,3 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [6]

---

[1] Ο G. Manoilovic΄, "Le peuple de Constantinople", *B* 11 (1936) 617-713, εδώ 673 χρονολογεί το 412.

[2] Ο G. Dagron, *Naissance d'une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, [Bibliotheque Byzantine 7], Paris 1974, 264-265 & 282, αναφέρει ως αιτία του λιμού της Κωνσταντινούπολης το 409 τις ανωμαλίες στην άνοδο της στάθμης του Νείλου και την συνακόλουθη καταστροφή της γεωργικής παραγωγής στην Αίγυπτο, η οποία αποτελούσε τον κύριο τροφοδότη της Κωνσταντινούπολης σε σιτηρά. Πρβλ. επίσης Stein, Bas-Empire 1, 246 σ.138 και Bury, HLRE 1, 213 σ.3.

[3] Ο Stein, Bas-Empire 1, 246 σ.138 σημειώνει μια σειρά νομοθετημάτων του Θεοδοσιανού Κώδικα που αφορούν στην πρόληψη επισιτιστικών προβλημάτων στην πρωτεύουσα: *Cod.Theod.* 13,5,32 (19 Ιαν.409), 14,16,1 (26 Απρ. 409), 14,26,1 (28 Ιαν. 412).

[4] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxxxviii, καθώς και R.C. Blockley, όπ.π., εδώ βλ. II, 147 σ.148 & 149.

[5] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxvi για σχέση με χωρία Καινής Διαθήκης.

[6] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32. Το Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως θεωρείται κοινή πηγή για το Σωκράτη, Σωζομενό, Υδάτιο και το Πασχάλιο Χρονικό. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283-284 και E. Jeffreys-B. Croke-R. Scott (επιμ.), όπ.π. 213.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«a.409 VII Honorii VIII et Theodosii Iun. III.
Aput Constantinopolim magna populi exarsit seditio, panis videlicet penuria sibimet ingruente.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.Pasch.* p.571.5 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«ἰνδ. ι□. δ□ ὑπ. Θεοδοσίου νέου τοῦ Αὐγούστου τὸ ε□ μόνου.
Ἐπὶ τῆς παρούσης ὑπατείας ἐκάη τὸ πραιτώριον Μοναξίου ἐπάρχου πόλεως ἀπὸ τοῦ δήμου Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ ἄρτου, καὶ ἐσύρη ἡ καροῦχα αὐτοῦ...»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Niceph.Callist.* XIII.36 Π.Μ: Philostorg. XI.7 [2]

«Τοσαύτη γὰρ φθορὰ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω. ὃ δὴ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι...Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικὴ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καί τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοί τε ἐξαίσιοι...καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀπορρηγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. Ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε τὸ δεινὸν ἔπραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ χάλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο, ἄχρι καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος, ὤφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυνε· καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐπεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν...Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἵπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία για το λιμό εκφέρεται εδώ ως μέρος αλλεπάλληλων φυσικών καταστροφών που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία από το Θεό επί βασιλείας Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β' εξαιτίας της καθαιρέσεως του Ιωάννη Χρυσοστόμου.

---

[76] Ε.Π:Γι
Χ: 413 Κ.Χ:
λ.Χ: Απρ. Α.Π:
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία): Έδεσσα, ποτ. Σκίρτος [3]
Κ.Σ: καταστροφές στα τείχη πόλης, πνιγμός ανθρώπων

* *Pseudo-Dionys.* p.142.14 Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου Χρον. (χαμένο τμήμα)[4]

---

[1] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32, και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283.
[2] Βλ. Gentz, Xanthopulus 123.
[3] Σημ. ποτ. Daisan.
[4] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 133.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Anno 724, mense nisan (aprili) fuit exundatio magna et gravis in flumine Daisan, quod mediam Edessam transit, tempore nocturno; et obstructi sunt exitus fluminis, et accumulatae aquae et se expanderunt per omnes plateas, et omnes aedes lateribus et luto (aedificatae) solutae sunt et ceciderunt super earum possessores eosque medios suffocarunt, et praeter aedes petris et calce consolidatas nihil remansit quod non destructum fuerit per inundationem, praeter aliquot aedes in clivo montis sitas; sed etiam in dominibus calce obductis plures subter suffocati sunt. Cum autem murus ruptus fuisset vehementia exundationis, haec arripuit cum eo aedes et ligna et iumenta et homines, et res omnes vitae hominum utiles; etiam damna maiora quam in civitate causavit in planitie Edessae et Harran, et per totum defluxum suum usque dum Euphrati se miscuerit.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12, Γ13

Σ: Παρ' όλο που οι μαρτυρίες της χρονογραφίας αυτής εκφέρονται βραχυγραφικά, εδώ έχουμε να κανουμε με εκτεταμένη μαρτυρια γεγονός που ίσως προσδιορίζει και το μέγεθος της καταστροφής στην πόλη Εδεσσα από τα ύδατα του πλημμυρισμένου ποταμού. Η αιτία της πλημμύρας (ραγδαια βροχόπτωση ή τήξη χιόνων στα ορεινά) δεν αναφέρεται.

---

[77] Ε.Π:Α
Χ: 418 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: μετά τις 19 Ιουλίου (φθινόπωρο;) Α.Π:1
Φ: ξηρασία
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων & ζώων

* *Philostorg.* XII.8 Π.Μ: αυτόπτης; [2]

«Ὅτι Θεοδοσίου τῆς τῶν μειρακίων ἡλικίας ἐπιβεβηκότος, καὶ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου εἰς ἐννέα ἐπὶ δεκάτῃ διαβαίνοντος, περὶ ὀγδόην τῆς ἡμέρας ὥραν ὁ ἥλιος οὕτως βαθέως ἐκλείπει, ὡς καὶ ἀστέρας ἀναλάμψαι· καὶ αὐχμὸς οὕτω τῷ πάθει συνείπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη φθορὰν πανταχοῦ φέρεσθαι...καὶ ἄλλα δέ παρεῖχεν τερατώδη θεάματα δι' ὧν τῆς τῶν συνήθων φασμάτων ἐξηλλάττετο φύσεως... 9. Καὶ ἄλλα δέ τοιουτότροπα πάθη τηνικαῦτα ἐνεοχμώθη, δεικνύντα μὴ φυσικῇ τινι ταῦτα προελθεῖν ἀκολουθίᾳ, ὡς Ἑλλήνων παῖδες ληροῦσιν, ἀλλὰ θείας ἀγανακτήσεως μάστιγας ἐπαφεθῆναι.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β4, Γ7, Γ12γ, Δ19, Δ20, Ε29

Σ: Ο συγγραφέας συνδέει αιτιοκρατικά την έκλειψη ηλίου με τον *"αὐχμό"*, θεωρώντας την έκλειψη αιτία της ξηρασίας. Υπάρχει επίσης προκατάληψη του συγγραφέα εναντίον του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β΄ με αποτέλεσμα τη μείωση της αξιοπιστίας της πληροφορίας.

* *Niceph.Callist.* XIII.36 Π.Μ: Philostorg. XII.8 [3]

«Τοσαύτη γὰρ φθορὰ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδείς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω. ὃ δὴ καὶ τὸν ξιφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι...Τὸ μέν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικὴ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καί τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθεντο. Σεισμοί τε ἐξαίσιοι...καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχόθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀπορρήγνυμένης τάφος ἦν αὐτοσχέδιος. Ἐπικλυσμοί τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστῆρές τε ἔστιν οἷς

---

[1] Η χρονολογία προκύπτει από την αναφορά σε ηλιακή έκλειψη που προηγείται. Βλ. Grumel, La chronologie 460: 19 Ιουλίου 418.

[2] Βλ. J. Bidez & F. Winkelmann, όπ.π. σελ.cxxxiv.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 123.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τε το δεινόν ἔτραττον καὶ ἀφόρητον. Ναὶ δὴ καὶ χαλαζα μείζων ἢ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο. ἄχρι καὶ ὀκτὼ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἕλκουσα βάρος, ὤφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυνε· καὶ σαφῶς τὴν θείαν ἀνεκήρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐτεξελθεῖν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἂν εἴη δύναμιν...Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἵπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν.»

Χ.Μ: ΑΑ1, Γ7, Δ20, Γ12γ, Ε29

Σ: Η μαρτυρία για τον αυχμό εκφέρεται εδώ ως μέρος αλλεπάλληλων φυσικών καταστροφών που έπληξαν την αυτοκρατορία ως τιμωρία απο το Θεό επί βασιλείας Θεοδοσίου Β΄.

---

[78] Ε.Π:Γλ
Χ: 422 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.; [1] Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Πόντος, Παφλαγονία
Κ.Σ: δουλεμπόριο

* *Cedren.* I.p.590,7 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle" [2]

«Τῷ ιδ☐ ἔτει λιμὸς γέγονεν ἐν Πόντῳ, ὥστε τοὺς Παφλαγόνες εὐνουχίσαντας τὰ ἴδια τέκνα πιπράσκειν. τούτῳ τῷ ἔτει ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις Λεόντιος ὁ φιλόσοφος.»

Σ: Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού. Χρονογραφική αναφορά που στοχεύει στην περιγραφή των αξιοπερίεργων συνεπειών του φαινομένου.

---

[79] Ε.Π:Β
Χ: (422) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, χαλάζι
Τ: (Μεσοποταμία) Θεοδοσιούπολις [4]
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Theodoret.* V,37,5 Π.Μ: ;

«Τοιοῦτον δέ τι κἀν τῷ Περσικῷ πολέμῳ πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι, τὴν Ῥωμαίων ἀσχολίαν μεμαθηκότες, κατὰ τῶν ἀστυγειτόνων ἐστράτευσαν, τὰς παρὰ τῆς εἰρήνης παραβεβηκότες σπονδάς, ἐπεκούρει δὲ τοῖς πολεμουμένοις οὐδείς· τῇ γὰρ εἰρήνῃ τεθαρρηκὼς ὁ βασιλεύς, εἰς ἑτέρους πολέμους, καὶ τοὺς στρατηγούς, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐξέπεμψεν· ὑετῷ λαβροτάτῳ καὶ χαλάζῃ μεγίστῃ βαλών, τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορίαν ἐκώλυσε, καὶ τὸν τῶν ἵππων ἐπέδησε δρόμον· καὶ ἐν εἴκοσι ἡμέραις ἰσαρίθμους ἐξανῦσαι σταδίους οὐκ ἴσχυσαν, ἕως οἱ στρατηγοί τε ἀφίκοντο, καὶ τοὺς στρατιώτας συνήθροισαν.»

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 33.

[2] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, "Die Grundlagen der byzantinischen Geschichtschreibung", *B* 8 (1933) 103, Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

[3] Στο κείμενο γίνεται αναφορά στην βυζαντινο-περσική ειρήνη του έτους 422. Αναφορά σε "μέγα σεισμό στη Μικρά Ασία και ισχυρές χαλαζοπτώσεις, χιονοπτώσεις και κρύο" με χρονολογία το έτος 418 ή 421 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 8, με παραπομπή σε δυτικό χρονικό (Chronicon Magdenburgense, έως το 1565).

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 33. Σημ. Ras al Aïn.

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται στις δυσκολίες που αντιμετωπισε το στράτευμα των απιστων Περσων κατα τη διαρκεια των μετακινήσεων του, δυσκολίες που εμμεσα ο συγγραφεας τις αποδίδει σε θεϊκή παρεμβαση.

* Niceph.Callist. XIV.4 Π.Μ: Theodoret. V.37.5 [1]

«Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν εἰρήνην διωσάμενοι ἀθρόον τοῖς πλησιοχώροις ἐπέθεντο, οὐδεμία δέ τις ἐπικουρία ἐκείνοις ἦν, τῶν στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν εἰς ἄλλους μεταχωρησάντων πολέμους· ὑετῷ λαβροτάτῳ καὶ χαλάζῃ παμμεγέθει βάλλων Θεὸς, ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν ἀνεχαίτιζε· καὶ πέδῃ τοὺς ἵππους κατεῖχεν, ὡς ἐν ἡμέραις εἴκοσι μὴ δυνηθῆναι ἰσάριθμα στάδια διελθεῖν, ἕως ὁ στρατὸς ἠθροίσθη, καὶ γενναιότερον ἀντετάξατο.»

Χ.Μ: Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[80] Ε.Π:Α

Χ: 423 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς, χιονοπτώσεις

Τ: (Κωνσταντινούπολη)

Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Socrat. VII.22,15 Π.Μ: αυτόπτης [3]

«Δυσχειμέρου δέ ποτε γενομένου τοῦ ἔτους, τὰ συνήθη καὶ ὡρισμένα τῶν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ θεαμάτων, διὰ τὸν δῆμον ταῦτα ἐπιζητοῦντα, ἀναγκαίως ἐπετέλει. Ὡς δὲ πεπληρωμένου ἀνδρῶν ἱπποδρόμου ἐπέτεινεν ὁ χειμών, πολλοῦ νιφετοῦ καταῤῥαγέντος, τότε δὴ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ὁ βασιλεύς, οἷαν εἶχε περὶ τὸ Θεῖον, δῆλην καθίστησι, τῷ δήμῳ προσφωνήσας διὰ τῶν κηρύκων. Ἀλλὰ πολλῷ κρεῖσσον ἔφη, καταφρονήσαντας τῆς θέας, κοινῇ πάντας λιτανεῦσαι Θεόν, ὅπως ἀβλαβεῖς τοῦ ἐπικειμένου χειμῶνος φυλαχθείημεν. Καὶ οὕπω πᾶν ἤρετο τὸ ἔπος, καὶ σὺν χαρᾷ μεγίστῃ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ λιτανεύοντες, ὕμνους ἐκ συμφωνίας πάντες ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ. Καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία ἐκκλησία ἐγένετο. Βασιλεὺς δὲ μέσος ἐξήρχετο τῶν ὕμνων, ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι πορευόμενος, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτεν. Ὁ ἀὴρ γὰρ εἰς τὸ εὐδιεινὸν μετεβάλλετο· καὶ ἐκ σιτοδείας ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία εὐετηρίαν παρεῖχε τοῖς σύμπασιν.»

Χ.Μ: Β6, Δ22

Σ: Η μαρτυρία για τον χειμώνα στοχεύει στον έπαινο της αυτοκρατορικής ευσέβειας. Τα λόγια του αυτοκράτορα έχουν θαυματουργική επίδραση στην κατασίγαση του φαινομένου.

---

[81] Ε.Π:Γλ

Χ: 423 Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: λιμός

---

[1] Βλ. Gentz, Xanthopulus 125.

[2] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 42 & 131.

[3] Χρήση α΄ πληθ. προσώπου στη διήγηση: *«τοῦ χειμῶνος φυλαχθείημεν»*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Κωνσταντινούπολη) [1]
Κ.Σ: -

* Marcell.com. p.76,4 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«a.423 VI. Asclepiodori et Mariniani.
Terrae motus multis in locis fuit et frugum inedia subsecuta.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[82] Ε.Π:Α
Χ: (429- -440) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, ακαρπία, λιμός, επιδημία
Τ: (Μικρά Ασία: Κιλικία, Συρία: Τελανισσός [4]
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος προβλέπει ξηρασία

* Theodoret.Hist.Relig. XXVI.19 Π.Μ: αυτόπτης [5]

«Συμεώνης ὁ Παλαιός. Οὐ μόνον δὲ τῶν θαυμάτων αὐτόπτης, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἐσομένων προρρήσεως ἐγενόμην ἀκροατής. Καὶ γὰρ τὸν γενόμενον αὐχμόν, καὶ τὴν πολλὴν ἐκείνου τοῦ ἔτους ἀκαρπίαν, καὶ τὸν ἀκολουθήσαντα λιμόν, ὁμοῦ καὶ λοιμόν, πρὸ δύο προεῖπεν ἐνιαυτῶν, ῥάβδον εἰρηκὼς τεθεᾶσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφερομένην, καὶ τὰς δι' αὐτῆς προμηνύουσαν μάστιγας.»

Χ.Μ: Δ23, Δ28, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας ο έπαινος των προφητικών ικανοτήτων του περιγραφομένου αγίου.

---

[83] Ε.Π:Γλ
Χ: 431 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Κωνσταντινούπολη [6]
Κ.Σ: κοινωνική αναταραχή

* Marcell.com. p.78,11-14 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [7]

«a. 431 Antiochii & Bassi.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 34.

[2] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32. Το Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως θεωρείται κοινή πηγή για το Σωκράτη, Σωζομενό, Υδάτιο και το Πασχάλιο Χρονικό. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß. Quellenkunde 283-284 και Jeffreys κ.ά., Malalas 213.

[3] Βλ. A.-J. Festugière, όπ.π. 348 σ.2.

[4] Σημ. Tel-Neshin.

[5] Το χωριό αυτό αποτελεί τη μοναδική σύγχρονη μαρτυρία για την ξηρασία. Μεταγενέστερες αναφορές, που δεν προσθέτουν κανένα νέο πληροφοριακό στοιχείο, βρίσκονται σε μία συριακή παραλλαγή του Βίου του Συμεώνος Στυλίτου του Παλαιού (H. Lietzmann, *Das Leben des heiligen Symeon Stylites*, [Texte und Unterzuchungen 3. Reihe 2,3] Leipzig 1908, 113), στο Μηνολόγιο του Συμεώνος Μεταφράστου (M. Januarius c.X) κ.ά. Βλ. H. Lietzmann, όπ.π.

[6] Βλ. Muralt, Essai 1, 42, Patlagean, Pauvreté 76 σ.22, Stein, Bas-Empire 1, 296 σ.51.

[7] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283-284 και Jeffreys κ.ά., Malalas 213.

Hoc tempore dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebem ingruente penuria imperator ab esuriente populo lapidibus inpetitur.»

Σ: Η αναφορα στο λιμό συνδέεται με την εκδήλωση αναταραχης του όχλου εξαιτίας της ελλειψης σιτηρών. Δεν αναφέρεται στην πηγή η αιτια του λιμου.

---

[84] Ε.Π:Α
Χ: (431+) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: υψηλή θερμοκρασια και υγρασια
Τ: (Παλαιστινη) Ιερουσαλημ
Κ.Σ: πρόκληση ασθενειων

* Vita Melaniae c.40 Π.Μ: αυτόπτης

«Καὶ ὑπέστρεψαν οἱ μακάριοι ἐν Ἱεροσολύμοις πλήρη τὸν φόρτον τῆς εὐσεβείας κομίζοντες, καὶ τὸ ἔργον τῆς διακονίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πολλῆς προθυμίας τελέσαντες, ἀμφότεροι διὰ τὴν δυσκρασίαν τῶν ἀέρων ἠσθένησαν. Ὕδρεν δὲ καὶ τὸ κελλίον ἡ μακαρία ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν ἤδη τελειωθὲν ὑπὸ τῆς ἁγίας αὐτῆς μητρός.»

Χ.Μ: Β6, Γ7

Σ: Η μαρτυρία εκφέρεται παρενθετικά.

---

[85] Ε.Π:Α
Χ: (431- -451) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία / βροχή ραγδαία
Τ: (Παλαιστινη) Ιερουσαλήμ
Κ.Σ: θαύμα: άγιος δημιουργεί βροχή και καλή παραγωγή

* Vita Euthymii c.25 Π.Μ: αυτόπτης

«Κατ' αὐτὸν δὴ τὸν χρόνον ἀβροχίας τῇ γῇ ἐπικειμένης καὶ πάντων ὀδυρομένων πληρουμένην θεωρούντων τὴν Μωσαϊκὴν φωνήν... ὁ μακαρίτης τε Θεόκτιστος καὶ οἱ τῆς λαύρας τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου πατέρες στενοχωρούμενοι τῶν λάκκων ὕδωρ μὴ δεξαμένων ἐδυσώπουν τὸν μέγαν Εὐθύμιον δεηθῆναι τοῦ θεοῦ περὶ τούτου. ὃ δὲ οὐκ ἠνείχετο λέγων ὅτι βούλεται ὁ θεὸς διὰ τῆς παιδείας ταύτης σωφρονίσαι ἡμᾶς. τούτων οὕτως ἐχόντων συνήχθη ἄπειρον πλῆθος ἔκ τε τῆς ἁγίας πόλεως καὶ τῶν πέριξ κωμῶν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῶν ἁγίων θεοφανίων... εὐχομένου τοίνυν αὐτοῦ αἰφνίδιον ἔπνευσεν ἄνεμος νότος καὶ ἐπληρώθη ὁ οὐρανὸς νεφελῶν καὶ ἐξεχέθη ὄμβρος πολὺς καὶ γέγονε σφοδρὸς χειμών... ἔμεινεν δὲ ἡ βροχὴ ῥαγδαίως καταφερομένη, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτὸν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατελθεῖν εἰς τὴν πανέρημαν. εὐλογήθη δὲ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος ὑπὲρ τὰ λοιπὰ ἔτη κατὰ τὸν λόγον τοῦ πνευματοφόρου πατρός.»

Χ.Μ: Β5, Γ13, Δ20, Δ22, Δ23, Ε30, Ε31

Σ: Η μαρτυρία για την ανομβρία στοχεύει στο να καταδειχθεί η μεγαλοψυχία και η θαυματουργική δύναμη του αγίου μέσω του θαύματος της βροχής.

---

[86] Ε.Π:Β
Χ: (435- -446) Κ.Χ:1

---

[1] Για την κατά προσέγγιση χρονολογία βλ. έκδ. Vita Melaniae 205 σ.5.
[2] Η χρονολογία είναι αβέβαιη. Πρβλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: Σεπτ.- -Νοεμ. Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: (ΒΔ. Μικρα Ασια: Βιθυνια) Ολυμπος ορος [1]
Κ.Σ: θαυμα: αγιος και συντροφοι του παραμενουν στεγνοί *

* *Vita Hypatii* c.46 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες:

«Ἄλλοτε ἐπὶ το ὄρος τοῦ Ὀλύμπου μετὰ καὶ ἄλλων ἀδελφῶν διερχόμενος ἐν καιρῷ μετοπωρινῷ αἰφνιδιον ἔστη. Ταραχὴ γὰρ τοῦ ἀέρος καὶ νέφος γνοφῶδες ἐπεσκότασεν αὐτοὺς ἐν τῷ ὄρει, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔλεγον αὐτῷ. "Κύρι, εὔξαι μὴ χάλαζα ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς." Ὁ δὲ Ὑπάτιος εὐθὺς ἐν τῷ τόπῳ τὰς χεῖρας διαπετάσας ηὔχετο πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ γενομένου ὄμβρου σφοδροτάτου, μικροῦ δεῖν καὶ χαλάζης ὀδευσάντων αὐτῶν δύο ἢ τρία σημεῖα οὐδὲ τὰ ὑποδήματα αὐτῶν ὅλως ἐβράχη. Φθασάντων δὲ ἐν ᾧ ἀπῆρχοντο μοναστηρίῳ οἱ ἐκεῖσε ἀδελφοί ἐθαύμαζον, ὅτι οὐκ ἦν ὕδωρ ὅλως ἐν τοῖς ἱματίοις αὐτῶν.»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Ε31

Σ: Η αναφορά στη ραγδαία βροχόπτωση στοχεύει στην ανάδειξη της θαυματουργικής δύναμης του αγίου.

---

[87] Ε.Π:Α
Χ: 437 Κ.Χ:2
λ.Χ: Φεβρ. Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς
Τ: (Μικρά Ασία) Καππαδοκία, Γαλατία
Κ.Σ: ηθικό δίδαγμα από αντίδραση αγίας

* *Vita Melaniae* c.56 Π.Μ: αυτόπτης

«Ἐν δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τοιοῦτος χειμὼν σφοδρότατος γέγονεν, ὥστε διομνύεσθαι τοὺς Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας ἐπισκόπους μηδέποτε ἑωρακέναι τοιοῦτον χειμῶνα. Ἡμεῖς δὲ δι' ὅλης χιονιζόμενοι τῆς ἡμέρας ἀνενδότως τὴν πορείαν ἐποιούμεθα, οὔτε γῆν οὔτε ὄρος βλέποντες πλὴν τῶν πανδοχείων, ἐν οἷς κατελύομεν ἑσπέρας... Καὶ τῇ ἀδιαλείπτῳ αὐτῆς εὐχῇ προσκαρτεροῦσα, οὔτε ἑαυτὴν οὔτε ἡμᾶς ἀηδές τι παθεῖν συνεχώρησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ χαλεπωτάτῳ κρύει, δεικνύουσα ὅτι μέγιστόν ἐστιν ὅπλον ἡ δέησις δικαίου ἐνεργουμένη καὶ αὐτῶν περιγενομένη στοιχείων.»

Χ.Μ: Β6, Ε30

Σ: Η μαρτυρία εκφέρεται παρενθετικά και στοχεύει στη διατύπωση του ηθικού διδάγματος: "η πίστη κατανικά ακόμα και τα στοιχεία της Φύσης". Μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστη αφού υπάρχει αναφορά και σε προφορικές μαρτυρίες (επίσκοποι Γαλατίας).

---

[88] Ε.Π:Α
Χ: 443 Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 6 μήνες Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς): κρύο δυνατό, χιονοπτώσεις παρατεταμένες, παγετός
Τ: (Κωνσταντινούπολη) [2]
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων & ζώων από το κρύο

* *Marcell.com.* p.81,5-8 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [3]

---

[1] Σημ. Ulu dag.

[2] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 52 και Patlagean, Pauvreté 75 σ.10.

[3] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 283-284 και Jeffreys κ.ά., Malalas 213.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«a. 443. Maximi & Pateri.
His consulibus tanta nix cecidit, ut per sex menses vix liquesci potuerit: multa hominum et animalium milia frigoris confecta perierunt.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Γ7, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[89] Ε.Π:Α
Χ: 444 Κ.Χ:2
λ.Χ: - - Α.Π:2
Φ: βροχές ραγδαίες, πλημμύρες ποταμών [1]
Τ: (Μικρά Ασία) Βιθυνία
Κ.Σ: καταστροφή σπιτιών & χωριών από πλημμύρες

* Marcell.com. p.81.19 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«a. 444. Theodosii 18 & Albini.
Aliquanta Bithyniae oppida atque praedia continuarum pluviarum et fluviorum inundatione crescentium sublabsa dissolutaque perierunt.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[90] Ε.Π:Γλ
Χ: 446 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός, επιδημία [3]
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* Marcell.com. p.82,5 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [4]

«a. 446. Valentiniani 7 & Aetii 3.
His consulibus magna fames Constantinopolim invasit, pestisque ilicò subsecuta. Templum regiae civitatis igne crematum.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[91] Ε.Π:Β
Χ: 447 [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.) Α.Π:2
Φ: χαλάζι, καταστροφή αμπελιών
Τ: Θράκη
Κ.Σ: προφητική σημασία

---

[1] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 53.

[2] Βλ. F. Geppert, όπ.π. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π. και Jeffreys κ.ά., Malalas όπ.π.

[3] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 54 και Stein, Bas-Empire 1, 292 σ.19. Βλ. επίσης G. Casanova, όπ.π. 199 σ.165.

[4] Βλ. F. Geppert, όπ.π. Πρβλ. επίσης Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π. και Jeffreys κ.ά., Malalas όπ.π.

[5] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 270 και έκδ. Vita Hypatii 292 σ.2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Vita Hypatii* c.52 Π.Μ: -

«Οὐ παρῆλθον οὖν ἡμέραι τριάκοντα καὶ εὐθέως γέγονε χάλαζα ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις, ὡς ὡρμιάσασαν τὴν ἄμπελον εἰς τέλος αὐτὴν ἀποτρυγηθῆναι ἐκ τῆς χαλάζης. Ἦν γὰρ ἡ χάλαζα ὡς λίθος μέγας ἔχων ἐν αὐτῷ ὡς ὀφθαλμὸν ἀνδρὸς σημαίνων· "Βλέπετε τὰ ἐρχόμενα." Εἴσω γὰρ ἄλλων πέντε μηνῶν γεγόνασιν οἱ σεισμοὶ οἱ μεγάλοι, οἳ καὶ ἐπὶ χρόνον ἐκράτησαν, καὶ τὸ βαρβαρικὸν ἔθνος τῶν Οὔννων τὸ ὂν ἐν Θράκῃ τοσοῦτον γέγονεν, ὡς πλείους ἑκατὸν πόλεις ληφθῆναι καὶ μικροῦ δεῖν κινδυνεύειν Κωνσταντινούπολιν καὶ φυγεῖν ἀπ' αὐτῆς τοὺς πλείους.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Ε29

Σ: Στο περιγραφομενο φυσικο φαινόμενο αποδίδεται ιδιότυπο προφητικό νόημα.

---

[92] Ε.Π:Β
Χ: (449) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καταιγίδα σφοδρή: άνεμοι, βροντές, αστραπές, βροχή ραγδαία
Τ: (Ουγγαρία): Παννονία, ποτ. Temes & Theiss [2]
Κ.Σ: καταστροφή στρατοπέδου, φόβος στρατιωτών

* *Priscus* 8,FHG.IV,p.83 Π.Μ: αυτόπτης

«Πνεῦμα δὲ καὶ θύελλα ἐξαπίνης διαναστάσα μετὰ βροντῶν καὶ συχνῶν ἀστραπῶν καὶ ὄμβρου πολλοῦ οὐ μόνον ἡμῶν ἀνέτρεψεν τὴν σκηνήν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατασκευὴν σύμπασαν ἐς τὸ ὕδωρ ἐκύλισε τῆς λίμνης. Ὑπὸ δὲ τῆς κρατούσης τὸν ἀέρα ταραχῆς καὶ τοῦ συμβάντος δειματωθέντες τὸ χωρίον ἀπελείπομεν καὶ ἀλλήλων ἐχωριζόμεθα, ὡς ἐν σκότῳ καὶ ὑετῷ, τραπέντες ὁδὸν ἣν αὐτῷ ῥᾳδίαν ἕκαστος ἔσεσθαι ᾤετο. Ἐς δὲ τὰς καλύβας τῆς κώμης παραγενόμενοι (τὴν αὐτὴν δὲ πάντες διαφόρως ἐτράπημεν) ἐς ταυτὸν συνήειμεν, καὶ τῶν ἀπολειπομένων σὺν βοῇ τὴν ζήτησιν ἐποιούμεθα.»

Χ.Μ: Γ10, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα είναι στενά συνδεδεμένη με την εξέλιξη πολεμικής επιχείρησης στην οποία μετείχε και ο συγγραφέας.

---

[93] Ε.Π:Β
Χ: (450- -457) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα σφοδρή: άνεμοι, βροντές, αστραπές, βροχή ραγδαία
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία): Χαλκηδών
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος θεραπεύει γυναίκα από δαιμόνιο

* *Vita Auxentii* c.21 Π.Μ: -

«Μεθ' ἡμέρας δὲ ὀλίγας γυνή τις ἀπὸ Κλαυδιουπόλεως, θυγάτηρ πολιτευομένου ἔχουσα δαίμονα δρακοντόμορφον ἦλθε πρὸς αὐτόν... Προσευχομένου δὲ αὐτοῦ ἔνδον

---

[1] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 56. Η περιγραφή θυμιζει -σε πολλά σημεία- ανάλογες περιγραφές από την Ιστορία του Θουκυδίδη. Βλ. R.C. Blockley, όπ.π. II, 384 σ.45.

[2] Τα ποτάμια αυτά δεν έχουν ταυτιστεί με βεβαιότητα. Ίσως βρίσκονται στην περιοχή τω Βιμινακίου, ανάμεσα στους ποταμούς Δούναβη και Tisza. Βλ. R.C. Blockley, όπ.π. II, 38 σ.43.

[3] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 457, υπάρχει και στον Hennig Katalog 9, για την περιοχή της Βιθυνίας και της Κωνσταντινούπολης, με παραπομπή σ παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές.

ἤρξατο δ δράκων λαλεῖν. βρυχων ἐν τῇ γυναικί καὶ λέγων...οὐ δυνήσῃ με ἀτομερισαι τῆς πλάσεως ταύτης, ὅτι πάνυ ἠράσθην τῶν πλοκάμων καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς. καὶ οὐκ ἐξέρχομαι ἀτ' αὐτῆς. Συνεσχέθη δὲ αὖθις ὁ ἀὴρ καὶ γεγόνασι βρονταὶ. καὶ ἀστραπαὶ. καὶ βροχὴ μεγάλη λίαν. Σταράξας δὲ τὴν γυναῖκα ὁ δράκων. καὶ φιμώσας αὐτὴν ἔῤῥιψεν ἐπὶ τὸ ἔδαφος. ἐξελθὼν ἀπ' αὐτῆς.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η αναφορα στην καταιγιδα συνδέεται με τον δυναμικό τρόπο ιασης της δαιμονισμενης γυναικας απο τον αγιο. Η καταιγιδα δημιουργεί τη μυστηριακή ατμόσφαιρα στην οποία θα συντελεσθεί η ιαση της δαιμονισμένης γυναικας.

---

[94]* Ε.Π:Α

Χ: (453- -457) Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: ανομβρία, λιμός, επιδημία [1]

Τ: (Παλαιστίνη): Ιερουσαλήμ, (Μικρά Ασία): Φρυγία, Γαλατία, Καππαδοκία, Κιλικία, (Β. Αφρική;)[2]

Κ.Σ: -

* *Evagr.* II,6 Π.Μ: Ευστάθιος Επιφανείας, Χρον.; [3]

«Ὑπὸ τούτοις δὴ τοῖς χρόνοις καὶ ὀμβρίων ὑδάτων σπάνις γέγονεν ἐν ταῖς Φρυγίαις Γαλατίαις τε αὖ καὶ Καππαδοκίαις καὶ Κιλικίαις, ὡς ἐνδεία τῶν ἀναγκαίων καὶ ὀλεθριωτέρας τροφῆς μεταλαμβάνειν τοὺς ἀνθρώπους· ὅθεν καὶ λοιμός γέγονεν. Ἐνόσουν τε τῇ μεταβολῇ τῆς διαίτης, καὶ οἰδαίνοντος σφίσι τοῦ σώματος δι' ὑπερβολὴν τῆς φλεγμονῆς τὰς ὄψεις ἀπέβαλλον, βηχός τε συγγινομένης τριταῖοι τὸν βίον ἀπελίμπανον. καὶ τοῦ μὲν λοιμοῦ τέως βοήθειαν ἐξευρεῖν οὐκ ἐνῆν, ἄκος δὲ τῆς λιμοῦ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἡ πάντων σώτειρα δέδωκε πρόνοια, κατὰ μὲν τὸ ἄγονον ἔτος τροφὴν ἐκ τοῦ ἀέρος ἐπιβρέξασα ἴσα τοῖς Ἰσραηλίταις — μάννα προσηγόρευται—, ἀνὰ δὲ τὸ ἕξῆς ἔτος αὐτομάτως εὐδοκήσασα τοὺς καρποὺς τελεσιουργηθῆναι. Ταῦτα καὶ τὴν Παλαιστινῶν χώραν ἐνεμήθη ἄλλας τε πολλὰς καὶ ἀναριθμήτους, τὴν γῆν τῶν παθῶν περινοστούντων.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ28

Σ: Διαγράφεται με σαφήνεια στη μαρτυρία η σχέση ανάμεσα στην ανομβρία, το λιμό και τη συνακόλουθη επιδημία.

* *Niceph.Callist.* XV,10 Π.Μ: Evagr. II,6 [4]

---

[1] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 66.

[2] Είναι πιθανόν η μαρτυρία γι αυτή την ανομβρία να μπορεί να συσχετισθεί με άλλη μια μαρτυρία προερχόμενη από μια ανεξάρτητη πηγή του τέλους του 5ου αιώνα. Πρόκειται για τον επίσκοπο *Victor de Vita* και το έργο του *"De persecutione Vandelorum"* III.55. Ο αυτόπτης επίσκοπος αναφέρεται σε μία σφοδρή ξηρασία που έπληξε τη βόρεια Αφρική το έτος 457. Βλ. S. Gsell, *Histoire anciénne de l'Afrique du Nord, v.1: Les conditions du developpment historique, les temps primitifs, la colonisation phénicienne et l' empire de Carthage*, Paris 1913, 84 και B. D. Shaw, "Climate, environment, and history: the case of Roman North Africa", στον τόμο: Climate and History, 379-403, εδώ 396. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 454 για τη Μικρά Ασία, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

[3] Πιθανότατα χαμένο τμήμα. Βλ. Moravcsik 1, 258. O P. Allen, *Evagrius Scholasticus the Church Historian*, [Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et Documents 41], Louvain 1981, 105, αναφέρει ότι η μαρτυρία αυτή δεν απαντάται σε άλλες πηγές.

[4] Βλ. Gentz, Xanthopulus 146.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Πολλὴ δέ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνομβρία ἐγένετο, καὶ λιμὸς ὁμοῦ καὶ λοιμὸς ἔν τε Φρυγίᾳ Γαλατίᾳ τε αὖ καὶ τῇ Καππαδοκῶν· καὶ ἄχρι δὴ καὶ Κιλικίας αὐτῆς περιφανῶν προεχώρει· ὡς συμβαίνειν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων τοὺς περιοίκους τῶν εἰρημένων ἀπηγορευμένῃ καὶ ὀλεθρίᾳ καὶ ἀήθει χρησασθαι τῇ τροφῇ, ἐπιλελοιπότων τῶν ἀναγκαίων. Λιμοῦ δὲ τοσούτου ἐπιχωριάζοντος, τῇ μεταβολῇ τῆς διαίτης ἐνόσουν μάλα οἱ ἄνθρωποι... Ἀλλὰ τοῦ μέν λοιμοῦ οὐκ ἦν τις βοήθεια οὐδαμοῦ· τοῖς γε μὴν ὑπ' ἐκείνου σπανιοις πάμπαν καταλειφθεῖσιν ἀρωγὴν ἡ πάντων σώτειρα Πρόνοια δέδωκε, τὸν λιμὸν θεραπεύσασα. Κατὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνο τὸ ἔτος ᾧ μὴ ἔφυ τὰ σπέρματα, ἀερίῳ τροφῇ ἔθρεψεν, ὥσπερ ποτὲ τοῖς πάλαι Ἰσραηλίταις ἱστόρηται πράξασα, ὃ μάννα προσηγόρευται ἐπιβρέξασα· αὐτομάτους δὲ τελεσιουργήσασα τοὺς καρποὺς ἔτει τῷ μετὰ τοῦτο.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ28

Σ: Βλ. προηγουμενα.

---

[95] Ε.Π:Β
Χ: (461) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, χαλάζι, καταστροφή αμπελιών
Τ: Κωνσταντινούπολη [1]
Κ.Σ: θαύμα αγίου

* *Vita Daniel.Styl.* c.27, p.148 Π.Μ: -

«Λαβὼν δὲ ὁ Γελάνιος ἱκανοὺς μεθ' ἑαυτοῦ, ἀνῄει πρὸς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ· καὶ εὐδίας οὔσης καὶ τοῦ ἀέρος ἐν καταστάσει γίνεταί τι τοιοῦτον: Ἄφνω γὰρ συννεφίας γεγονυίας ἦλθεν ὄμβρος σὺν χαλάζῃ, ὥστε πάντα τὸν καρπὸν τῶν ἀμπέλων ἀπολέσθαι καὶ τὰ φύλλα καταξανθῆναι· ἦν γὰρ καιρὸς τρύγης. Μόλις δὲ αὐτῶν ἀπελθόντων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ διαγογγυζόντων, ἰδόντες τὸ ξένον τοῦ θεάματος, ἐξέστησαν. Προσελθὼν δὲ ὁ Γελάνιος, ἔφη πρὸς τὸν μακάριον· "Τίς σοι ἐπέτρεψεν στῆναι τοὺς ἐμοὶ διαφέροντας τόπους; οὐ κρεῖσσόν σοι ἦν ἐν τῷ ναῷ ὄντι; ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐμοῦ τοῦ δεσπόζοντος τοῦ τόπου περιεφρόνησας καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον παρελογίσω, γνῶθι ὅτι ἐπετράπην παρ' αὐτῶν καταγαγεῖν σε."»

Χ.Μ: Α2, Γ12β

Σ: Το φαινόμενο περιγράφεται ως εκδήλωση της θεϊκής υποστήριξης προς τη δράση του Στυλίτη.

---

[96] Ε.Π:
Χ: **(461- -466)** [2] Κ.Χ
λ.Χ: **(Δεκ.-Φεβρ.)** Α.Π
Φ: χειμώνας βαρύς (;): πνοή σφοδρών ανέμων, ψύχος, βροχές δυνατές
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: ταλαιπωρίες στυλίτη από τα καιρικά φαινόμενα

* *Vita Daniel.Styl.* c.47, p.164-165 Π.Μ: -

«Χειμῶνος δὲ σφοδροῦ γενομένου καὶ τοῦ κίονος οὐκ οἶδα πῶς κατὰ λόγον μὴ ἀσφαλισθέντος, ἐκ τῆς βίας τῶν ἀνέμων ὑπὸ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀποσπασθείς, μόνου τοῦ εἰς μέσον βεβλημένου μοχλοῦ μόνον εἶχετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν τοιοῦτον διπλοῦ

---

[1] Για τη χρονολογική και γεωγραφική προσέγγιση βλ. Karayannopulos-Weil Quellenkunde 271 και N. Baynes, "The Vita St. Danielis", *English Historical Review*, (1925) 397.

[2] Το χωρίο του χειμώνα ακολουθεί αυτό του εμπρησμού της Κωνσταντινούπολης.

κίονα ὧδε κἀκεῖσε κινούμενον σὺν τῷ δικαίῳ· ὅτε μὲν γὰρ ἔπνει νότος, ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσιν ἐκλίνετο, ὅτε δὲ βορρέας, ἐν τοῖς δεξιοῖς ὑπτιοῦτο, ποταμηδὸν δὲ ῥαντισμοὺς ὑδάτων ἀπέπεμπεν τῆς βάσεως ἀποκρουομένης· ὄμβροι γὰρ σὺν τοῖς βιαίοις πνεύμασι ἐγίνοντο.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Ο ορος *«χειμων ἀφορητος»* ειναι ασαφης εδω και μπορει να σημαινει ειτε τον βαρυ χειμωνα ειτε την κακοκαιρια την αφορητη για το στυλίτη αγιο. Προτιμούμε ομως την πρώτη ερμηνεια αφου με τις φρασεις *«ὅτε μέν»* και *«ὅτε δέ»* επιμερίζεται η περιγραφή σε χωριστές αξιομνημονευτες περιπτωσεις - κλιματικα επεισοδια.

---

[97] Ε.Π:Α
Χ: (462- -466) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς (:): πνοή ψυχρών ανέμων, κρύο δυνατό[1]
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: ταλαιπωρίες στυλίτη από τα καιρικά φαινόμενα

* *Vita Daniel Styl.* c.52-53, p.170-171 Π.Μ: -

«Τῷ δὲ ἐπελθόντι ἐνιαυτῷ συνέβη χειμῶνα γενέσθαι ἀφόρητον, ὥστε τὸ δερμοκούκουλλον τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ὡς στίππυον ἀπὸ τῆς καύσεως τῶν ἀνέμων γενέσθαι· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ φθαρὲν ἐξέδυσεν ὁ ἄνεμος τὸν ὅσιον καὶ ἀκοντίζεται καὶ τὸ δέρμα ἀπὸ διαστήματος εἰς φάραγγά τινα, τοῦ ὁσίου πᾶσαν τὴν νύκτα χιονιζομένου. Καὶ τῶν πικροτάτων ἀνέμων κατὰ τῆς ὄψεως ῥασσομένων, οὕτως αὐτὸν ἀνέδειξεν ὥσπερ στήλην ἁλός. Πρωΐας δὲ γενομένης καὶ τῆς κλίμακος διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ χειμῶνος μὴ δυναμένης πρὸς αὐτὸν ἑλκυσθῆναι, ἔμεινεν οὕτως καὶ λοιπὸν ἄπνους νεκρὸς σχεδόν ἦν. Τῇ δὲ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ γαλήνης γενομένης, ἀνήγαγον τὴν σκάλαν· καὶ ὁρῶσι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ γενείου ἐν τῷ σώματι κατακεκολλημένας ἐκ τῶν κρυστάλλων, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ κεκαλυμμένον σφέτλου δίκην ἐκ τοῦ κρυστάλλου καὶ μὴ φαινόμενον φθέγγεσθαι δὲ ἢ κινεῖσθαι τὸ σύνολον μὴ δυναμένου.»

Χ.Μ: Β3α, Ε31

Σ: Ο όρος *«χειμῶνα...ἀφόρητον»* είναι κι εδώ ασαφής. Στο χωρίο κυριαρχεί το στοιχείο της υπερβολής και γι' αυτό η πληροφορία δεν θεωρείται πλήρως αξιόπιστη.

---

[98] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 463[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν.- -Αύγ. Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: απώλεια ανόδου
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: λιμός στην Κωνσταντινούπολη, άνοδος τιμής άρτου,
θαύμα: ευλογία σίτου μονής από άγιο

* *Vita Marcelli* c.26 Π.Μ: -

«Λιμός ποτε γέγονεν ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει, καὶ ἦν μὲν εὐθὺς χαλεπός, προσεδοκᾶτο δὲ χαλεπώτερος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Νεῖλος ἐν ἐκείνῳ τῷ θέρει οὐ μόνον κατὰ τὸ σύνηθες οὐκ ἀνῆλθεν, ἀλλὰ οὐδὲ ὅλως ἀνῆλθεν καὶ ἐξ Αἰγύπτου σῖτος οὐκ ἐλπίζετο,

---

[1]Πρβλ. και Kaplan, Hommes et la terre, 12 σ.30.

[2]Πρβλ. Muralt, Essai I, 75· Patlagean, Pauvreté 76 σ.23 και Kaplan, Hommes et la terre, 468.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ἡ Θρᾴκη τε ὑπό βαρβάρων ὀχληθεῖσα ἔμεινεν ἀγεώργητος καί οὐδέ ἐξ αὐτῆς σῖτος προσεδοκᾶτο. ὡς εἶναι τό πρᾶγμα ἀνέλπιστον ἔν τε τῇ βασιλευούσῃ πόλει καί τοῖς περί αὐτήν χωρίοις καί πάσαις ταῖς ἄλλαις πόλεσιν.»

Χ.Μ: Α1, Β3, Β6, Δ28

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στην ανάδειξη της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου. Ανεξάρτητη πληροφορία — συγχρονη με το φαινόμενο — η οποία συμπληρώνει την αντίστοιχη χρονογραφική μαρτυρία (βλ. επόμενο χωρίο) με την αναφορά στην αιτία του λιμού.

* Chron.Pasch. p.593.13 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Επί τούτων τῶν ὑπάτων λεῖψις γέγονεν τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τόν ἕνα ἄρτον φόλεων τριῶν.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[99] Ε.Π:Β

Χ: 467 [2] Κ.Χ:0

λ.Χ: επί 40 μέρες Α.Π:1

Φ: νέφωση επαναλαμβανόμενη με συγκεκριμένο σχήμα

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Chron.Pasch. p.597.13 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [3]

«(Ινδ. ε□, Λέοντος ι□) Τῷ αὐτῷ ἔτει ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖον μέγιστον, ἀπό τινων λεγόμενον σάλπιγξ, ἀπό τινων δέ λογχίας, καί ἀπό τινων δοκίς· ἐφάνη δέ ἐπί ἡμέρας τινάς.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Η αναφορά σε «σημεῖα» εκφράζει τη δεισιδαιμονική αντίληψη για το συμβάν.

* Theophan. p.115,1 Π.Μ: Πασχάλιο Χρονικό; [4]

«(Ινδ. ε□, Λέοντος ι□) Τούτῳ τῷ ἔτει ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, νεφέλη ὥσπερ σάλπιγγος ἐκτύπωμα ἔχουσα ἐπί ἡμέρας μ□ καθ' ἑσπέραν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Georg.Monach. p.616,5 Π.Μ: Theophan. p.115,1 [5]

«Μετά δέ Μαρκιανόν ἐβασίλευσε Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη□ καί ἀπέθανε δυσεντερικῷ ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ νεφέλη σαλπιγγοειδής ἐπί ἡμέρας μ□.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 38.

[2] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 79.

[3] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 38.

[4] Βλ. έκδ. Theophan. 115.

[5] Βλ. έκδ. Georg.Monach., κριτικό υπόμνημα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Cedren. I,p.612,18 Π.Μ: Pseudo-Symeon (cod.Paris.gr.1711) η Theophan. [1]

«(ἰνδ. ε□. Λέοντος ι□) Τῷ θ΄ ἔτει σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, νεφέλη ὥσπερ σάλπιγγος ἐκτύπωμα ἔχουσα, ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα, καθ' ἑσπέραν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Glyc. sp.493c Π.Μ: Georg.Monach. p.616,5 [2]

«Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη□ κρατήσας τελευτᾶ δυσεντερικός. ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, νεφέλη σαλπιγγοειδὴς ἐπὶ ἡμέρας μ□, καὶ ἔβρεξε σποδὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, σπιθαμὴν τὸ πάχος ἔχουσαν. Καὶ πάντες ἐλιτάνευον, λέγοντες ὅτι πῦρ ἦν καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐσβέσθη.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Δ22, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Niceph.Callist. XV,20 Π.Μ: Cedren. I,p.612,18 [3]

«Σημεῖά τε γὰρ κατεθεάθη ἐν οὐρανῷ· νεφέλη γὰρ σάλπιγγος σχῆμα περιβαλλομένη, ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα ὤπτο· ἡνίκα καὶ σποδὸς ἄνωθεν ὑετίσθη τῇ Κωνσταντίνου ὠσεὶ παλαιστὴν ὑπὲρ τῶν κεράμων καθεῖναι, εἰς πῦρ τῶν νεφῶν ἀλλοιωθέντων· ὃ δὴ καὶ σύμβολον ἀκραιφνέστατον ἦν τῆς ὅσον οὔπω ἔσεσθαι μελλούσης πυρκαϊᾶς·»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Const.Lascaris p.61,25 Π.Μ: Mich.Glyc. sp.493c

«Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν ἐβασίλευσεν Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη□, δυσεντερίᾳ ἀποθανών. Ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ νεφέλη σαλπιγγοειδὴς ἐπὶ ἡμέρας μ□, καὶ ἔβρεξε σποδὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ ἦν πῦρ καὶ ἐσβέσθη δυνάμει θεοῦ.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[100] Ε.Π:Α
Χ: (467+) [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3-4 μέρες Α.Π:1
Φ: βροχές ραγδαίες, πλημμύρες, δημιουργία προσχώσεων
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία): Βιθυνία, Κωνσταντινούπολη, Νικομήδεια, Βοάνη λίμνη [5]
Κ.Σ: καταστροφές χωριών

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 274.

[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 212.

[3] Βλ. Gentz, Xanthopulus 149

[4] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 469, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, για την περιοχή της Βιθυνίας και της Κωνσταντινούπολης, με παραπομπή στον Ευάγριο. Για τη χρονολογία βλ. R.C. Blockley, όπ.π. II, 397 σ.173.

[5] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 43. Σημ. Sapanca Göl.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Priscus 43.FHG.IV.p.110 Π.Μ: αυτοπτης

«Καὶ ὄμβρους δὲ ἐξαισίους ὁ Πρίσκος ἱστορεῖ γενέσθαι ἀνὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν καὶ τὴν Βιθυνῶν χώραν. ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας ποταμηδὸν τῶν ὑδάτων ἐξ οὐρανοῦ φερομένων· καὶ ὄρη μὲν ἐς πεδία κατενεχθῆναι, κατακλυσθείσας δὲ κώμας παραπολέσθαι· γενέσθαι δὲ καὶ νήσους ἐν τῇ Βοάνῃ λίμνῃ, οὐ μακρὰν τῆς Νικομηδείας ἀφεστώσῃ, ἐκ τῶν συνενεχθέντων ἐς αὐτὴν παμπόλλων φορυτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Αναφορά σε αξιοπερίεργο φαινόμενο.

* Evagr. II.14 Π.Μ: Priscus Frgm. 43.FHG.IV.p.110

«Καὶ ὄμβρους δὲ ἐξαισίους ὁ Πρίσκος ἱστορεῖ γενέσθαι ἀνὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν καὶ τὴν Βιθυνῶν χώραν. ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας ποταμηδὸν τῶν ὑδάτων ἐξ οὐρανοῦ φερομένων· καὶ ὄρη μὲν ἐς πεδία κατενεχθῆναι, κατακλυσθείσας δὲ κώμας παραπολέσθαι· γενέσθαι δὲ καὶ νήσους ἐν τῇ Βοάνῃ λιμνῃ, οὐ μακρὰν τῆς Νικομηδείας ἀφεστώσῃ, ἐκ τῶν συνενεχθέντων ἐς αὐτὴν παμπόλλων φορυτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Niceph.Callist. XV.20 **Π.Μ: Evagr. II.14** [1]

«Ἀνὰ δὲ τὴν Κωνσταντίνου καὶ τὴν Βιθυνῶν ἐπαρχίαν ὄμβρους ἐξαισίους γενέσθαι ἐς τρίτην δὴ καὶ τετάρτην ἡμέραν ἀεννάως τῶν ὑδάτων οὐρανόθεν φερομένων ποταμηδόν, καὶ ὄρη μὲν ἐς πεδία κατενεχθῆναι, κώμας δὲ μεγίστας κατακλυσθείσας ἀφανισθῆναι, ἐκ τῶν ἄγαν δὲ φορυτῶν ἔν τισι τῶν λιμνῶν καὶ νήσους ἀναφυῆναι· ὥσπερ περὶ Βοάνην ἐγένετο, ἣ ἄγχιστα Νικομηδείας ἐστί. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἐπεγένετο.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ12α, Γ13, Ε29

Σ: Το φαινόμενο προβάλλεται ως "σημείο" («καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἐπεγένετο»).

---

[101] **Ε.Π:Γ**
Χ: **467** **Κ.Χ:**
λ.Χ: - **Α.Π:**
Φ: **λιμός**
Τ: **(Συρία, Μεσοποταμία;)**
Κ.Σ:

* Agapius Menbidj p.159 **Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.;** [2]

«En l'an 10 (du règne de Léon), dans l'Orient, il arriva une grande disette et il y eu beaucoup de sauterelles.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται.

---

[1] Βλ. Gentz, Xanthopulus 149.
[2] Βλ. Graf 1, 39.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[102] Ε.Π:Β
Χ: (475) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καταιγίδα σφοδρή
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* *Vita Daniel.Styl.* c.69. p.186 Π.Μ: -

«Γνοὺς οὖν τὸν δόλον (Ζήνων) καὶ ὅτι μέλλει ἀναιρεῖσθαι, λαβὼν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν τὴν βασιλίδα Ἀριάδνην καί τινας τῶν εὐνούχων καὶ λαθὼν πάντας ἔξεισι τοῦ παλατίου νυκτὸς χειμῶνος ὄντος βαρυτάτου.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Η μαρτυρία είναι αξιόπιστη γιατί αναφέρεται παρενθετικά με σκοπό την καταγραφή των συνθηκών κάτω από τις οποίες έλαβε χώρα το κυρίως περιγραφόμενο γεγονός. Ο όρος "χειμών" έχει εδώ πιθανώς το νόημα της σφοδρής καταιγίδας.

---

[103] Ε.Π:Γλ
Χ: (476- -491) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Συρία
Κ.Σ: -

* *Chron.Seert* II,IV,p.14 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Eccl. [1]

«A son époque (Zéno) une grande famine désola la Syrie. Son règne dura dix-sept ans.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Ακαθόριστη η αιτία του λιμού.

---

[104] Ε.Π:Α
Χ: (483) [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Απρ.) Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: Παλαιστίνη
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκαλεί τοπική βροχή για την ύδρευση μονής

* *Vita Euthymi* c.44,p.65-66 Π.Μ: αυτόπτης

«Ὀλιγομβρίας γὰρ γενομένης κατ' αὐτὴν τὴν ἔρημον λάκκος ὕδωρ οὐκ ἐδέξατο καὶ τοῦ Μαΐου μηνὸς εἰσελήλυθότος τῆς αὐτῆς ἐρήμου μόλις τῷ χειμῶνι βρεχομένης, ὡς ἴσασιν οἱ πολυχρόνιον πεῖραν αὐτῆς ἐσχηκότες, εἰκότως βροχὴ οὐ προσεδοκᾶτο... Ὅτε οὖν ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν, ἀνέβη νέφος καὶ ἐξεχέθη ὄμβρος πολὺς κύκλῳ τοῦ μοναστηρίου καὶ μόνου, καὶ πρὸ ὥρας τρίτης ἐγομώθησαν οἱ δύο μεγάλοι λάκκοι καὶ εὐθὺς ἐπαύσατο ἡ βροχή.»

---

[1] Βλ. Graf 1, 195.

[2] Η χρονολογία προκύπτει, όχι με μεγάλη ασφάλεια, από τα συμφραζόμενα. Βλ. έκδ. Vita Euthymi 66 κριτικό υπόμνημα. Αναφορά σε μεγάλη ξηρασία για την περιοχή της Αφρικής και της Ευρώπης με χρονολογία το έτος 484 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9 και παραπομπή σε δυτικό χρονικό (Baronius Caesar Soranus, annales ecclesiastici, έως το 1198).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Ε31

Σ: Ενώ το πρωτο μερος της μαρτυριας (δηλαδη η ανομβρια) μπορει να θεωρηθει αξιοπιστο, καθως ο συγγραφεας επικαλειται και την πειρα των συγχρονων του πανω στην κλιματολογια της ερημου, το δευτερο μερος (η θαυματουργικη βροχη) εξυπηρετει τις αναγκες του φιλολογικου ειδους.

---

[105] Ε.Π:Β
Χ: (488)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: καταιγιδα: αστραπες, βροντες, χαλαζι, ανεμοι
Τ: (Ν. Μικρα Ασια, Κιλικια): Ταρσος
Κ.Σ: -

* *Joh.Antioch.* p.28.11 Π.Μ: χαμενο αποσπασμα Πρίσκου; [2]

«Οἱ δὲ σπουδαίως ταῦτα ἐπετέλεσαν, καὶ τὸ μὲν σῶμα σὺν τῇ Ἰλλοῦ γαμετῇ καὶ τῇ παιδὶ Θέκλῃ εἰς τὸ εὐκτήριον τῶν γ□ παίδων ἐν Ταρσῷ ἀπέσωσαν, αὐτοὺς δὲ μικρὸν ἔξω τοῦ φρουρίου λαβόντες καὶ πολλὰ πρὸς τὸ θεῖον σὺν δάκρυσιν ἀπειπόντας καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείναντας τῶν κεφαλῶν ἀπέτεμον. Ἀστραπαὶ δὲ καὶ βρονταὶ σὺν χαλάζῃ καὶ ἀνέμῳ κατὰ τῶν παρόντων ἠνέχθησαν, καὶ ὁ ἀνελὼν αὐτοὺς ἐξέστη καὶ ἄναυδος ἐν Ταρσῷ ἐκομίσθη.»

Χ.Μ: Β6, Δ20, Ε29

Σ: Ο συγγραφεας συνδεει την πολιτικη δολοφονια με την καταιγιδα που ακολουθησε (προφανως ως σημαδι της θειας δικης).

---

[106] Ε.Π:Β
Χ: (492) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καυσων σφοδρος
Τ: (Παλαιστινη) ερημος
Κ.Σ: θαυμα: αγιος δημιουργει νεφος δροσιας

* *Vita Sabae* c.26.p.109 Π.Μ: -

«Τοῦ δὲ ξενοδοχείου τῆς λαύρας κτιζομένου ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ ἡμῶν Σάβας ἀδελφόν τινα εἰς τὴν Ἰεριχῶ ξύλα ἐνέγκαι ἐργάσιμα μετὰ τῶν τῆς λαύρας ἀλόγων. ὅστις ἀδελφὸς κατελθὼν καὶ τὰ ἄλογα φορτώσας ἤρχετο διὰ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν λαύραν, καύσωνος δὲ τότε σφοδροτάτου γεγονότος ἐδίψησεν λίαν καὶ ὀλιγοψυχήσας κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ἔπεσεν... Καὶ εὐθέως ὁ ἐν στύλῳ νεφέλης ποτὲ ὁδηγήσας τὸν Ἰσραὴλ θεὸς καὶ τούτου εἰς σκέπην νεφέλην διεπέτασεν δρόσον αὐτῷ ἀναψύξεως παρέχουσαν καὶ ἐνδυναμοῦσαν. καὶ οὕτως ἔχων τὴν νεφέλην ἀκολουθοῦσαν ἦλθεν εἰς τὴν λαύραν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ8, Ε31

Σ: Το φαινομενο αποκτα νοημα μεσω της θαυματουργικης αμβλυνσης των συνεπειων του απο τον αγιο.

---

[1] Η χρονολογία είναι αβέβαιη και προκύπτει από τα συμφραζόμενα.

[2] Πρβλ. Hunger 1, 327 και P. Sotiroudis, *Untersuchungen zum Geschichtswerk des Johannes von Antiocheia*, [Επιστημονική Επετηρίς Παν/μίου Θεσσαλονίκης Παράρτημα 67], Θεσσαλονίκη 1989, 39-41.

[3] Η χρονολογία προκύπτει από συμφραζόμενες πληροφορίες (ο άγιος ήταν 53 ετών).

[107] Ε.Π:Β
Χ: (492- -580) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: (Ιαν.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: κρυο δινατό
Τ: (Παλαιστινη): Ιερουσαλήμ (Mar-Saba) [2]
Κ.Σ: ταλαιπωρια μοναχού, ηθικό δίδαγμα

* *Joh.Mosch.Prat.Spirit.* c.167 Π.Μ: προφορική μαρτυρία αυτόπτη

«Ἦν δὲ χειμὼν, καὶ γέγονε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα κρύος μέγα, καὶ πάνυ ἐρίγωσα. Ἐλθὼν οὖν τῷ πρωΐ γέρων λέγει μοι, Τί ἐστι, τέκνον; Λέγω αὐτῷ, Συγχώρησόν μοι, Πάτερ, χαλεπὴν ἐποίησα νύκτα ἐκ τοῦ κρύους. Λέγει μοι καὶ αὐτὸς, Φύσει, τέκνον; Ἐγὼ οὐκ ἐρίγωσα. Ἐθαύμασα δὲ ἐγὼ ἀκούσας· ἦν γὰρ γυμνός. Καὶ λέγω αὐτῷ· Ποίησον ἀγάπην, πῶς οὐκ ἐρίγωσας;»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε31

Σ: Προβάλλεται ο ηθικός και διδακτικός χαρακτήρας της μαρτυρίας.

---

[108] Ε.Π:Γπ
Χ: 499 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. 23 Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία): Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: -

* *Joh.Ephes. II* p.463(fol.142v) Π.Μ: ;

«a. 810. La même année, on vit un signe consistant en un obscurcissement du ciel. L' Euphrate déborda le même jour.»

Χ.Μ: Α2, Β3α, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. έκδ. Joh.Mosch.Prat.Spirit. 220 σ.2. Αδυναμία ακριβέστερης χρονολογικής προσέγγισης.
[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6ος Αιώνας

[109] Ε.Π:Α
Χ: 500 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία): Εδεσσα
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Josh.Styl.* c.42.p.31 Π.Μ: αυτόπτης;

«a. 812. The pestilence became worse about this time, namely the month of Teshrî (November); and still more in the month of the first Kânûn (December), when there began to be frost and ice, because they were passing the nights in the porticoes and streets, and the sleep of death came upon them during their natural sleep.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ13

Σ: Το δυνατό κρύο ήταν ένας επιπλέον παράγοντας στη θνησιμότητα που είχε προκληθεί τη χρονιά εκείνη εξαιτίας του λιμού (από καταστροφή της σοδειάς λόγω ακρίδων) και του συνεπόμενου λοιμού.

* *Pseudo-Dionys.* p.197,31 Π.Μ: Josh.Styl. c.42 [2]

«a. 812. Crevit mortalitas hoc tempore, mense tesri posteriore (nov.) et rursus mense kanun priore (ian.), cum coeperunt fieri frigus et gelu, quia in porticibus et in plateis pernoctabant.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[110] Ε.Π:Α
Χ: 501[3] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Ιούλ.-Αύγ.) Α.Π:2
Φ: πνοή θερμών ανέμων, ωρίμανση σταφυλιών
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία): Έδεσσα
Κ.Σ: καλή σοδειά, δοξασίες

* *Josh.Styl.* c.45,p.34 Π.Μ: αυτόπτης;

«The year 813 ... There was an abundant vintage, and wine from the press was sold at the rate of 25 measures for a dînâr; For the husbandmen and farmers said that the crop of dried grapes was more abundant than that of wheat, because there was a hot wind when the grapes begun to ripen, and the greater of them dried up. By the discreet it was said that this took place by the good providence of God, the Lord of

---

[1] Βλ. επίσης Durliat, Ville 414 και Kaplan, Hommes et la terre, 21 σ.78.

[2] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 134: Το χρονικό του Joshua Stylite είναι γνωστό μόνον από το χρονικό του Ψευδο-Διονυσίου.

[3] Βλ. επίσης Durliat, Ville 417 και Kaplan, Hommes et la terre, 21 σ.81.

all, and that this thing was a mingling of mercy with chastisement, that the villagers might be supported by this supply of dried grapes, and not die of hunger as in the past year.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Β6, Γ13, Δ20

Σ: Μαρτυρια μοναδικη στο ειδος της: αφορα το μέγεθος και την ποιοτητα του τρυγου, αλλά και το κλιματικο αιτιο που επέφερε την καλή σοδειά. Αξιοσημείωτη η θεολογικη ερμηνεια του φαινομενου απο τους συγχρόνους.

* *Pseudo-Dionys.* p.199.34-200.5 Π.Μ: Josh.Styl. c.45 [1]

«Fuit enim vindemia abundans...Flatus enim calidus factus est eum vitis maturescere coeperat, et maior pars eius exsiccata est.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ13, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[111] Ε.Π:Α

Χ: 501-502 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: Οκτ.-Απρ. Α.Π:2

Φ: χειμώνας βροχερός, πρώϊμη βλάστηση

Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία): Έδεσσα

Κ.Σ: δοξασίες

* *Josh.Styl.* c.45.p.35 Π.Μ: αυτόπτης;

«During the two Teshrîs (October and November) there was the following sign of mercy. The whole winter of this year was excessively rainy; and the seed that was sown shot up here and there to more than the height of a man, before the month of Nîsan (April) come. Even barren spots of land produced nearly as much as those that were sown.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β5, Β6

Σ: Το φαινόμενο εκλαμβάνεται από τους συγχρόνους ως σημείο θεϊκής ευσπλαγχνίας.

* *Pseudo-Dionys.* p.199,12 Π.Μ: Josh.Styl. c.45 [3]

«Etiam hiems totius huius anni maxime pluviosa fuit, et semen quod seminatum erat abscendit hic illic plus quam statura hominis eum nondum advenerat nisan (apr.); etiam sulci terrae proferebant tantum fere quantum seminatum est.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β5, Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[112] Ε.Π:Β

Χ: 502 [4] Κ.Χ:2

λ.Χ: Μάιος επί 3 μέρες Α.Π:2

---

[1] Βλ. Witakowski, όπ.π.

[2] Βλ. Kaplan, Hommes et la terre, 19 σ.68 & 381.

[3] Βλ. Witakowski, όπ.π.

[4] Βλ. Patlagean, Pauvreté 78 σ.68.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Φ: πνοη θερμου ανεμου, ξηρανση καλαμποκιου [1]
Τ: (Ν.Α. Μικρα Ασια): Εδεσσα
Κ.Σ: ανοδος τιμης καλαμποκιου

* Josh.Styl. c.45,p.35 Π.Μ: αυτόπτης; [2]

«We were expecting and hoping this year too that corn would be very cheap, as in the years of old; but our hopes came to naught, for in the month of Iyâr (May) there blew a hot wind for 3 days, and all the corn of our land was dried up save in a few places.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Pseudo-Dionys. p.200,20-24 Π.Μ: Josh.Styl. c.45 [3]

«Expectabamus autem etiam hoc anno et sperabamus fore mediocritatem pretii frumenti sicut annis praeteritis, sed haec cogitatio ad rem non pervenit. Mense enim iyar (maio) ortus est ventus urens tribus diebus et arefecit omne frumentum nostrae regionis, paucis locis exceptis.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12β

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[113] Ε.Π:Β
Χ: 503 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν. 10 Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, βροχή
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Άμιδα
Κ.Σ: στρατιώτες πίνουν κρασί για να ζεσταθούν

* Josh.Styl. c.53,p.42 Π.Μ: χαμένες πηγές; [4]

«But the Amidenes became overconfident in their victory, and fell into careless ways, and did not guard the wall with the same diligence as before. On the 10th of the month of the later Kânûn (January) the guardians of the wall drank a great deal of wine because of the cold, and when it was night, they fell asleep and were sunk in a heavy slumber and some of them quitted their posts, because it was raining, and went down to seek shelter in their houses.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ24

Σ: Οι κλιματολογικές πληροφορίες εκφέρονται παρενθετικά για να περιγράψουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έλαβαν χώρα τα στρατιωτικά συμβάντα που αναφέρονται.

* Pseudo-Dionys. p.206,7 Π.Μ: Josh.Styl. c.53 [5]

---

[1] Πρβλ. H. Leclainche, "Crisis économiques à Édesse (496-506) d'après la chronique du pseudo Josué le Stylite", *Pallas* 27 (Annales 16, Toulouse 1980) 89-100, εδώ 95 καθώς και Durliat, Ville 418 και Kaplan, Hommes et la terre, 455-458, όπου αναλυτική παρουσίαση της συνεπίδρασης των παραγόντων που δημιούργησαν την κρίση των ετών 499-502 στην Έδεσσα.

[2] Χρήση α΄ πληθυντικού προσώπου στην περιγραφή.

[3] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 134.

[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 284.

[5] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius όπ.π.

«Et die 10 mensis kanun posterioris (ianuarii) vinum nimium biberunt custodes muri, propter frigus, et cum fuit nox dormierunt et in somno profundo demersi sunt; et alii deseruerunt custodiam suam quia descendebat pluvia, et descenderunt in domos suas ut se protegerent.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[114] Ε.Π:Γπ
Χ: 504 Κ.Χ:2
λ.Χ:* Ιαν. Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποτ., ποτ. αδιάβατος
Τ: (Α. Μικρά Ασια): Αμιδα, Kallath ποτ. [1]
Κ.Σ: πνιγμός στρατιωτων

* *Josh.Styl.* c.66,p.56 Π.Μ: χαμένες πηγές; [2]

«In their haste, not knowing whither they were going, they came upon the river Kallath; and because it was winter and there was a great flood in it, they were not able to cross it, but everyone of them who hastened to cross was drowned in the river with his horse.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ13, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται στις συνθήκες υπό τις οποίες εξελίχθηκε στρατιωτική επιχείρηση. Η αιτία της πλημμύρας δεν διευκρινίζεται. Επειδή όμως αναφέρεται ότι συνέβη το χειμώνα, υποθέτουμε ότι οφειλόταν σε αυξημένες βροχοπτώσεις.

* *Pseudo-Dionys.* p.216,3 Π.Μ: Josh.Styl. c.66 [3]

«Et in sua festinatione, cum nescirent quo irent, occursum habuerunt flumen quoddam quod vocatur Kallath, sed quia hiems erat et aquae multae erant in eo illud transire non potuerunt, sed quisque eorum qui conatus est transire flumen suffocatus est cum equo suo.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[115] Ε.Π:Α
Χ: 505[4] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.- -Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, χιόνι, παγετός
Τ: (Α. Μικρά Ασία): Άμιδα
Κ.Σ: προβλήματα σε στρατιωτική επιχείρηση

* *Josh.Styl.* c.81,p.65 Π.Μ: χαμένες πηγές; [5]

---

[1] Ο ποταμός Kallath είναι ο Νυμφαίος (σημ. Batman-sû). Βλ. έκδ. Joshua Stylite 56.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.
[3] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius όπ.π.
[4] Βλ. Kaplan, Hommes et la terre, 121 σ.80.
[5] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«a. 816. When many days had passed after his asking for peace, great cold set in, with much snow and ice, and the Greeks left their camps, one by one...Those who remained and did not go to their homes, went into Tella and Râs-ain and Edessa to shelter themselves from the cold. When the Astabîd saw that the Greeks had become remiss and could not withstand the cold, he sent a word to the Magister, saying, "Either make peace, and let the Persians go forth from Amid, or accept war".»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αναφέρεται στις συνθήκες κάτω από τις οποίες εξελίχθηκε στρατιωτική επιχείρηση.

* Pseudo-Dionys. p.223.29 Π.Μ: Josh.Styl. c.81 [1]

«Postquam multi dies elapsi erant ex quo pro pace supplicabat accidit frigus magnum, et nix, et glacies frequens; et Romani unus post alterum castra sua deseruerunt...»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[116] Ε.Π:Β
Χ: (511) [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: νέφωση εν αιθρία
Τ: (Σερβία): Tisza ποτ.
Κ.Σ: δοξασίες

* Proc.Bell.Goth. II,14,18 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες πολεμιστών;[3]

«Ἡνίκα δὲ ἀμφότεροι ἄγχιστά πη ἀλλήλων ἐγένοντο, τὸν μὲν ὕπερθεν Λαγγοβαρδῶν ἀέρα ξυνέβαινε μελαίνῃ τινὶ νεφέλῃ καὶ ἐς ἄγαν παχείᾳ καλύπτεσθαι, ὑπὲρ δὲ τοὺς Ἐρούλους αἰθρίαν ὑπερφυῶς εἶναι. οἷς δὴ τεκμηριούμενος εἰκασεν ἄν τις ἐπὶ τῷ σφῶν πονηρῷ ἐς τὴν ξυμβολὴν Ἐρούλους ἰέναι· οὐ γάρ τι τούτου πικρότερον βαρβάροις τέρας εἰς μάχην καθισταμένοις οἷόν τε εἶναι.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Τυπική μαρτυρία μετεωρολογικού φαινομένου το οποίο επενδύεται με σημασία οιωνού (portens ή omina). Το νόημά της είναι ότι ο Θεός, δια του φαινομένου, προδηλώνει την απόφασή του για την έκβαση της μάχης.

---

[117] Ε.Π:Γλ
Χ: 515- -516 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.- -Αύγ. Α.Π:2
Φ: λιμός: έλλειψη λαδιού
Τ: (Αίγυπτος): Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: κοινωνική αναταραχή

---

[1] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius όπ.π.

[2] Ο Ο. Veh, όπ.π., εδώ II, 1042 χρονολογεί την περιγραφόμενη μάχη μεταξύ Λογγοβάρδων και Ερούλων στα 505-510. Ο C.Capizzi, *L' imperatore Anastasio I*, [Orienalia Christiana Analecta 184], Roma 1969, 171 χρονολογεί το γεγονός στα 511 και αναφέρει ως τόπο τον ποταμό Tisza.

[3] Βλ. Hunger I, 296 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 280.

[4] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 150.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Malal. p.401.20 Π.Μ: αρχεια Αντιοχειας, [1]

«Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας οἱ δῆμοι Ἀλεξανδρείας τῆς μεγάλης ἐστᾶσιασαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν αὐγουστάλιον αὐτῶν Θεοδόσιον ὀνόματι, τὸν καταγόμενον ἀπὸ Ἀντιοχείας, τὸν υἱὸν Καλλιοπίου τοῦ πατρικίου, διὰ λεῖψιν ἐλαίου, ἔτους χρηματίζοντος κατὰ τοὺς Ἀντιοχεῖς φξδ□, ἰνδικτιῶνος θ□.»

Σ. Η αιτια του λιμου δεν αναφερεται.

---

[118] Ε.Π:Α

Χ:	(516-520) [2]	Κ.Χ:2
λ.Χ:*	επι 5 ετη	Α.Π:2
Φ:	ανομβρια, ξηρασια, ξήρανση πηγών, εμφανιση ακριδων	
Τ:	(Παλαιστινη) Ιερουσαλήμ, (πηγές Σιλωάμ, Κολωνίας, Νεφθούς), Βιτύλιον,[3] Sapsas, Chorat χειμαρρος [4]	
Κ.Σ:	θάνατος ανθρωπων από δίψα, λιμός, επιδημια	

* Vita Sabae c.58,p.159 Π.Μ: μαρτυριες αυτοπτων [5]

«Ἅμα γὰρ τῶι ἐξορισθῆναι τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἠλίαν ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς τοῦ μὴ βρέξαι ἐπὶ τὴν γῆν ἐπὶ πέντε χρόνους καὶ πρὸς τῆι ἀβροχίαι καὶ ἀκρὶς πολλὴ γέγονεν σφόδρα καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμός, καὶ κατέληξεν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς... τῶι δὲ δευτέρωι τῆς ἀκρίδος χρόνωι ἦλθεν ἑτέρα ἀκρὶς καὶ τὸν ἀέρα ἐκάλυψεν καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ κατέφαγεν καὶ γέγονεν ἰσχυρὰ λιμὸς καὶ θνῆσις, ὥστε τοὺς Ἱεροσολυμίτας λέγειν ὅτι διὰ τὴν γενομένην εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἠλίαν ἁμαρτίαν ἐπῆλθεν τὰ κακὰ ταῦτα.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Β6, Γ13, Δ19, Δ28, Ε29

Σ: Η αναφορά στην ξηρασία είναι λεπτομερής και σημαντική. Ο σκοπός του συγγραφέα είναι ν' απαριθμήσει τα δεινά που προκλήθηκαν εξ αιτίας της απομάκρυνσης του αρχιεπισκόπου Ηλία, αλλά και να επαινέσει τη θαυματουργική δύναμη του αγίου μέσω της περιγραφής των θαυμάτων βροχής που συνδέονται με την παύση της ξηρασίας (βλ. επόμενες μαρτυρίες).

* Vita Sabae c.66,p.167-168 Π.Μ: μαρτυριες αυτοπτων [6]

«Τῶι πέμπτωι ἔτει τῆς λιμοῦ ἀρχομένωι τοσαύτη ἦν στένωσις ὑδάτων, ὥστε τοὺς πτωχοὺς τῆς ἁγίας πόλεως ὕδωρ ἐπαιτεῖν καὶ τῆι δίψει διαφθείρεσθαι. ὑπὸ γὰρ τῆς πολυχρονίου ξηρότητός τε καὶ ἀνομβρίας τὸ ὕδωρ ἐξέλιπεν τοῦ Σιλωὰμ καὶ Λουκιλιάναις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αἱ πηγαὶ Κολωνίας τε καὶ Νεφθοῦς ὠλιγώθησαν. ὁ τοίνυν ἀρχιεπίσκοπος τὴν τοῦ λαοῦ ἐπανάστασιν ὑφορώμενος περιήρχετο τοὺς ὑγροτέρους τόπους σκάπτων βοθύνους πολυχειρίαι χρώμενος ὕδωρ νομίζων εὑρίσκειν καὶ οὐχ εὗρισκεν.»

---

[1] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 205: τα γεγονότα που χρονολογεί ο Μαλάλας με βάση Ημερολόγιο από την Αντιόχεια, προέρχονται από τα αρχεία της πόλης της Έδεσσας.

[2] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 512-517 για την περιοχή της Παλαιστίνης, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή. Ο επίσκοπος Ηλίας εξορίσθηκε το έτος 516. Βλ. και εκδ. Vita Sabae 159, κριτικό υπόμνημα. Ο R.Rubin, "The debate over climatic changes in the Negev", *Palestine Exploration Quarterly* 121 (1989) 71-78, εδώ 76, χρονολογεί στα έτη 515-520. Επίσης βλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.24, ODB 2, 777 & 778, λήμμα "Famine", καθώς και Kaplan, Hommes et la terre, 458 σ.82.

[3] Η πόλη Βιτύλιον βρισκόταν στα παράλια της Μεσογείου, νότια της Γάζας. Βλ. DHGE 6, 148.

[4] Η θέση Sapsas βρίσκεται βόρεια της Νεκράς Θάλασσας.

[5] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 290.

[6] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ13, Δ23, Δ25

Σ: Η πληροφορια για ξηρανση των πηγων επαληθευει τη λεπτομερεια για τη μακρα διαρκεια της ξηρασιας (5 ετη).

* *Vita Theognii* c.22 Π.Μ: -

«Ἀβροχίας γοῦν ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ ὁσίου ὑπαρχούσης, τοῦ τε λάκκου τοῦ ἔχοντος τὸ ὕδωρ τὸ ὀμβρινὸν μέλλοντος ἐκλείπειν, καὶ τῶν ἀδελφῶν ζητούντων ἀναχωρῆσαι διὰ τὴν λεῖψιν τοῦ ποτοῦ, μετὰ μίαν ἑβδομάδα τῆς ἐν σαρκὶ τελευτῆς τοῦ μεγάλου νεφέλη πλήρης ὄμβρου ἐκ δύσεως δραμοῦσα τὰ μὲν κατόπιν μέρη δι' ὧν παρελήλυθεν μικραῖς ἄγαν ψεκάσιν ἐρράντισεν, ἐλθοῦσα δὲ ἐνταῦθα καὶ στᾶσα ἐπάνω τοῦ ὄρους τοσοῦτον πλῆθος ὑετοῦ ἐξέχεεν, ὥστε καὶ τοὺς σωλῆνας ῥαγῆναι δι' ὧν εἰώθει τὸ ὕδωρ διαβαίνειν μὴ χωροῦντας τὴν τοῦ ὄμβρου λαβρότητα... Πρὸ ὀφθαλμῶν γὰρ εἶχον, μήπως ὁ ἄμετρος ὄγκος ἐκεῖνος τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῶν οἰκημάτων συστραφεὶς τὰ τοῦ μοναστηρίου σαθρώσῃ θεμέλια.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Παρ' όλο που και σ' αυτή την ανεξάρτητη από τις προηγούμενες μαρτυρία απουσιάζει το στοιχείο της διάρκειας της ξηρασίας, η σύμπτωση στο χρόνο και τη γεωγραφική έκταση του φαινομένου μας κάνει να υποθέσουμε ότι πρόκειται για το ίδιο φαινόμενο.

* *Vita Jacobi* c.27 Π.Μ: -

«Προσχὼν γὰρ αὐτοῦ τῇ καθαρᾷ καὶ ἀκριβεστάτῃ μετανοίᾳ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων πλημμελημάτων τὴν ἄφεσιν αὐτῷ ἐχαρίσατο. καὶ βουλόμενος αὐτόν τε τοῦτον ποιῆσαι τὸν ὅσιον ἄνδρα καὶ πᾶσιν [ἀνθρώποις] παραστῆσαι τὴν τῆς μετανοίας δύναμιν, αὐχμοῦ σφοδροτάτου καὶ πολλῆς ἀβροχίας τὴν χώραν [πᾶσαν] κατεχούσης ἐκείνην μετὰ πολλὰς [νηστείας καὶ] δεήσεις καὶ λιτανίας ἀποκαλύπτεται τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης εὐλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ ἀνδρὶ ἁγίῳ καὶ ἀληθῶς τὸν θεὸν φοβουμένῳ, ὅτι πάρεστιν τις ἐν μνήματι τῷ κατὰ τόνδε τὸν τόπον ταπεινὸς μὲν τῷ σχήματι, ἅγιος δὲ τῷ πνεύματι ὃς ἐὰν πεισθεὶς ὑμῖν εὔξηται πρὸς τὸν θεόν, πάντα λύσῃ τὰ ἐπηρτημένα τῇ χώρᾳ κακά. ...Τούτου δὲ γενομένου καὶ τὸν τόπον καταλαβόντων εὑρόντων δὲ καὶ τὸν δίκαιον, μετὰ πολλῆς τῆς ἱκεσίας ἐδέοντο αὐτοῦ ἐλεῆσαι τὴν χώραν αὐτῶν καὶ προεύξασθαι πρὸς τὸν θεὸν καὶ δυσωπῆσαι αὐτὸν διαλλαγῆναι τῷ λαῷ αὐτοῦ καὶ ἀπελάσαι τὸν ἐπικείμενον αὐχμὸν καὶ καταπέμψαι τῇ γῇ αὐτῶν ὑετόν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ22, Δ23

Σ: Η μαρτυρία δεν παρέχει σαφείς χρονολογικές ενδείξεις που να επιτρέπουν την ασφαλή ένταξή της στην ομάδα των μαρτυριών που αναφέρονται στην ξηρασία του 516-521. Όμως, το γεγονός ότι αυτή αφορά την κωμόπολη Πορφυρίων της Σαμάρειας στην Παλαιστίνη και η σοβαρότητα της ξηρασίας ποῦ διαφαίνεται μέσα από τις ενέργειες των μοναχών, επιτρέπουν την υποθετική χρονολόγηση του συμβάντος το 516-521.

* *Joh.Mosch.Prat.Spirit.* c.1 Π.Μ: -

«Παραχρῆμά τε ὑγιάνας διέμεινεν ἐν αὐτῷ μέχρι τῆς αὐτοῦ ζωῆς· ποιήσας τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο ἐκκλησίαν· συναγαγὼν δὲ καὶ ἀδελφότητα. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος ὁ ἐπιλεγόμενος Σάψας. Τούτου ἐξ εὐωνύμων προπαράκειται ὁ χείμαρρος Χωράθ, εἰς ὃν ἀπεστάλη Ἠλίας ὁ Θεσβίτης ἐν καιρῷ τῆς ἀβροχίας, ὁ ἐπὶ πρόσωπον τοῦ Ἰορδάνου.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Η φραση *«ἐν καιρῷ τῆς ἀβροχίας»* μπορει να εκληφθει με δυο τροπους: α) μια περιοδος πολυετους ξηρασιας που θεωρειται γνωστη σε ολους, ισως εξαιτιας της σφοδροτητας και της μεγαλης διαρκειας της (οποτε μπορουμε να ενταξουμε τη μαρτυρια — με καθε επιφυλαξη — διπλα στις αλλες που αναφερονται στη μεγαλη ξηρασια του 516-521, β) η ανομβρια που εμπιπτει στον ενιαυσιο κλιματικο κυκλο, δηλαδη οι ξηροι μηνες (Μαιος-Νοεμβριος).

---

[119] Ε.Π:Β
Χ: (518) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Συρία): Αντιόχεια, προάστιο Δαφνη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* *Proc.Bell.Pers.* II.14.5 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες; [1]

«Ἀντιοχεῦσι μέντοι τὸ ξυμβὰν ἐπὶ Ἀναστασίου βασιλεύοντος τέρας ἐς τοῦτο ἀποβὰν ἐτελεύτησε. τότε γὰρ ἀνέμου σκληροῦ Δάφνῃ τῷ προαστείῳ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπιπεσόντος, τῶν κυπαρίσσων αἳ ταύτῃ ὑψηλαὶ ἀτεχνῶς ἦσαν ἐκ ῥιζῶν τῶν ἐσχάτων ἀνατραπεῖσαι εἰς τὴν γῆν ἔπεσον, ἅσπερ ὁ νόμος ἐκτέμνεσθαι οὐδαμῆ εἶα. ὀλίγῳ μὲν οὖν ὕστερον, ἡνίκα Ἰουστῖνος Ῥωμαίων ἦρχε, σεισμός τις ἐπιγενόμενος ἐξαίσιος λίαν τὴν πόλιν κατέσεισε πᾶσαν...καὶ λέγοντες τότε τριάκοντα μυριάδας Ἀντιοχέων ἀπολωλέναι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Ε29

Σ: Ο συγγραφεας αποδιδει στο συμβαν σημασια οιωνου (*"τέρας"*), αφου αυτο προσημαινει τον θανατο του αυτοκρατορα, αλλα και το σεισμο που θα σημειωθει στις αρχες της βασιλειας του διαδοχου αυτοκρατορα. Τα δενδρα που ξερίζωσε ο ανεμος προστατευονταν δια νόμου από την καταστροφή (όπως ο βασιλεύς προστατευόταν δια του θεϊκού νόμου).

---

[120] Ε.Π:Α
Χ: (518;) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ζέστη μεγάλη
Τ: (Αρμενία) Πέτρα[2]
Κ.Σ: ταλαιπωρία στρατεύματος

* *Proc.Bell.Pers.* II,18,18 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες;

«Βελισάριος μὲν ταῦτα παρῄνει· οἱ δὲ ξὺν τῷ Πέτρῳ ἐν οὐδενὶ τὰς ἐντολὰς ποιησάμενοι ἀμφί τε ἡμέραν μέσην τῷ ἡλίῳ ἀχθόμενοι (ἔστι γὰρ τὸ χωρίον ἐπιεικῶς αὐχμῶδες) τά τε ὅπλα κατέθεντο καὶ τῶν πολεμίων ἀφροντιστήσαντες σικύους ἐνταῦθά πῃ φυομένους κόσμῳ οὐδενὶ περιιόντες κατήσθιον.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στη ζέστη και την ξηρασία σχετίζεται με την ταλαιπωρία που υπέστη το εκστρατευτικό σώμα στα εδάφη της Αρμενίας.

---

[121] Ε.Π:Β
Χ: (518) Κ.Χ:0
λ.Χ: (Ιούλ.) Α.Π:0

---

[1] Βλ. Av. Cameron, *Procopius and the sixth century*, [The Transactions of the Classical Heritage 10] Berkeley 1985, 156.

[2] Το χωριο Πέτρα βρισκόταν 15-20 χλμ. βόρεια του σημερινού Batumi. Πρβλ. O. Veh, όπ.π. 3, 495.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: αστραπη, βροντη
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: δοξασια: θανατος ασεβους αυτοκρατορα

* Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.38 Π.Μ: προφορικές μαρτυριες

«Διηγήσατο ἡμῖν τις φιλόχριστος περὶ Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως, ὅτι μετὰ τὸ καθελεῖν Εὐφήμιον καὶ Μακεδόνιον...ἐξώρισεν αὐτοὺς εἰς Εὐχάϊταν... Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας, ἀστραπῆς γενομένης μεγάλης καὶ βροντῆς, πάνυ θροηθεὶς ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα ἐν θλίψει πολλῇ· ἀνθ' ὧν ἠσέβησεν εἰς τὴν ἁγιωτάτην Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ποιμένας αὐτῆς ἐξώρισεν.»

Χ.Μ: Γ7, Ε29

Σ: Ισχυρή προκατάληψη του συγγραφέα εναντίον του μονοφυσίτη αυτοκράτορα Αναστασίου (491-518). Η βροντή ισοδυναμεί στη συνείδηση του συγγραφέα με τη φωνή του Θεού η οποία «ἐθρόησε» τον αιρετικό αυτοκράτορα μετά την απέλαση του Μακεδονίου και του Ευφημίου.

---

[122] Ε.Π:Β
Χ: (520) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούν. 8) [1] Α.Π:1
Φ: βροχή τοπική (σε καιρό ξηρασίας)
Τ: (Παλαιστίνη)
Κ.Σ: θαύμα: γέμισμα των δεξαμενών μονής

* Vita Sabae c.66,p.167 Π.Μ: μαρτυρίες αυτοπτών [2]

«Ἤδη δὲ τοῦ τετάρτου χρόνου τῆς ἀβροχίας πληρουμένου οἱ ἐν τῷι Σπηλαίωι μαθηταὶ τοῦ ἡγιασμένου πατρὸς ἔρχονται εἰς τὴν Μεγίστην λαύραν πρὸς αὐτόν λέγοντες· ἀπόλυσον ἡμᾶς πάτερ· μεῖναι γὰρ ἐν τῷι σῷι μοναστηρίωι οὐ δυνάμεθα ὕδωρ τὸ σύνολο μὴ ἔχοντες, καὶ τοῦ Μαΐου μηνός πληρωθέντος ἀποκέκλεισται ὁ τοῦ ὄμβρου καιρός... Καὶ τῇι τρίτηι ἡμέραι ὤφθη νέφος ἐπάνω τοῦ αὐτοῦ κοινοβίου μόνου καὶ ἐγένετο ὄμβρος πολὺς καὶ ἐπληρώθη πάντα αὐτοῦ τὰ δοχεῖα κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ ἁγίου. ἐν τοῖς δὲ ἑκατέρωθεν τοῦ Σπηλαίου μοναστηρίοις τῷι τε ἐξ ἀνατολῶν τοῦ Καστελλίου καὶ τῷι ἐκ δυσμῶν τοῦ Σχολαρίου ὡς ἀπὸ πέντε σχεδὸν σταδίων καὶ τῇι Μεγίστηι λαύραι οὔσηι πρὸς λίβα σταγὼν ὕδατος οὐ κατέβη.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Ε31

Σ: Αν και η μαρτυρία περιέχει έντονο το στοιχείο της υπερβολής, είναι αξιοσημείωτες οι λεπτομέρειες και οι ακριβείς πληροφορίες που περιέχει. Ίσως να μη πρόκειται για φανταστική διήγηση που στοχεύει απλώς στην ανάδειξη της μεγαλοψυχίας του αγίου, αλλά για πραγματικό συμβάν που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της πενταετούς ξηρασίας.

---

[123] Ε.Π:Β
Χ: (521) [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ. 4 Α.Π:2
Φ: πνοή Νοτίου ανέμου, καταιγίδα: βροχή ραγδαία (τέλος 5ετούς ξηρασίας)
Τ: (Παλαιστίνη) Ιερουσαλήμ
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προέβλεψε βροχή

* Vita Sabae c.67,p.169 Π.Μ: μαρτυρίες αυτοπτών [4]

---

[1] Βλ. έκδ. Vita Sabae 167, κριτικό υπόμνημα.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 290.
[3] Βλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.24.
[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Καὶ ταῦτα εἰπὼν τῇι τριτηι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. τῇι δε ἑταύριον καύματος σφοδροτάτου ὄντος...καὶ περὶ ὥραν πρώτης τῆς νυκτὸς ἄνεμος νοτος ἔπνευσεν καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ βροχὴ κατηνέχθη ῥαγδαία, ὥστε πρὸ τοῦ διαφαύματος γομωθῆναι τοὺς ἀγωγοὺς καὶ τοὺς χειμάρρους πάντοθεν φερεσθαι... καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ὑδάτων καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ῥοπῆς ἰσώθη ὁ τοῦ σκάμματος τόπος καὶ ὠμαλίσθη τοσοῦτον, ὥστε μὴ γνωσθῆναι, ἐγομώθησαν δὲ τὰ δοχεῖα τῆς ἁγίας πόλεως καὶ ἐγένετο ἡ ἑορτὴ τῶν ἐγκαινίων μετ' εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Β5, Δ20, Ε31

Σ: Η μαρτυρία μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστη (βλ. προηγούμενα).

* *Vita Theodosii* p.85.16 Π.Μ: μαρτυρίες αυτοπτών [1]

«Ὄμβρων ποτὲ γέγονεν ἐποχή, καὶ τῇ τοῦ δικαίου προσευχῇ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκεν καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν αὐτῆς. ἔκαμπτεν γὰρ αὐτὸν ἐν τοιούτῳ καιρῷ πρὸς ἱκεσίαν θεοῦ οὐ τὸ οἰκεῖον συμφέρον, ἀλλ' ἡ τῶν θεῶν πενήτων συμπάθεια.»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Η μαρτυρία αυτή —ανεξάρτητη της προηγούμενης— επαληθεύει την πληροφορία για την 5ετή ξηρασία.

---

[124] Ε.Π:Β

Χ: 522 Κ.Χ:2

λ.Χ: Φεβρ.15 Α.Π:2

Φ: βροχή ραγδαία (τέλος 5ετούς ξηρασίας)

Τ: (Παλαιστίνη) Βιτύλιον

Κ.Σ: θαύμα: βροχή μετά το θάνατο αγίου σταματά ξηρασία

* *Vita Theognii* c.22 Π.Μ: -

«Ἀβροχίας γοῦν ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ ὁσίου ὑπαρχούσης, τοῦ τε λάκκου τοῦ ἔχοντος τὸ ὕδωρ τὸ ὀμβρινὸν μέλλοντος ἐκλείπειν, καὶ τῶν ἀδελφῶν ζητούντων ἀναχωρῆσαι διὰ τὴν λεῖψιν τοῦ ποτοῦ, μετὰ μίαν ἑβδομάδα τῆς ἐν σαρκὶ τελευτῆς τοῦ μεγάλου νεφέλη πλήρης ὄμβρου ἐκ δύσεως δραμούσα τὰ μὲν κατόπιν μέρη δι' ὧν παρελήλυθεν μικραῖς ἄγαν ψεκάσιν ἐῤῥάντισεν, ἐλθοῦσα δὲ ἐνταῦθα καὶ στᾶσα ἐπάνω τοῦ ὄρους τοσοῦτον πλῆθος ὑετοῦ ἐξέχεεν, ὥστε καὶ τοὺς σωλῆνας ῥαγῆναι δι' ὧν εἰώθει τὸ ὕδωρ διαβαίνειν μὴ χωροῦντας τὴν τοῦ ὄμβρου λαβρότητα... Πρὸ ὀφθαλμῶν γὰρ εἶχον, μήπως ὁ ἄμετρος ὄγκος ἐκεῖνος τοῦ ὕδατος ἐντὸς τῶν οἰκημάτων συστραφεὶς τὰ τοῦ μοναστηρίου σαθρώσῃ θεμέλια.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ10, Γ13, Ε31

Σ: Η μαρτυρία -ανεξάρτητη των προηγουμένων- έχει στόχο την ανάδειξη της θαυματουργικής δύναμης του αγίου ακόμη και μετά θάνατον. Σημαντική είναι η πληροφορία για την ημερομηνία έναρξης των βροχοπτώσεων στο Βιτύλιον (15 Φεβρουαρίου 522), η οποία μπορεί να συγκριθεί με αυτή της Ιερουσαλήμ (4 Σεπτεμβρίου 521) που αναφέρεται στον Βίο Σάβα.

---

[125] Ε.Π:Β

Χ: (523- -525) [2] Κ.Χ:0

---

[1] Στο ίδιο, 291.

[2] Στο ίδιο, 292.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμία
Τ: (Ν. Αραβία) Ερυθρα Θαλασσα
Κ.Σ: κινδυνος ναυαγίου

* *Martyr Arethae* p.51-52 Π.Μ: -

«Γίνεται οὖν ζάλη καὶ τρικυμία ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἀγριοῦνται τὰ κύματα καὶ κουφίζονται τα πλοῖα μετὰ τῶν κορμίων καὶ ἐχάλων ἐπάνω τῆς ἁλύσεως... Τὰ δὲ ἄλλα ἑξήκοντα πλοῖα ἐν οἷς ἦν ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ζάλης καὶ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ὀπίσω ἐπὶ ἄλλους σταδίους δεκαπέντε. Τὰ δὲ δέκα πλοῖα, τῷ ὁρίζῃμασι τοῦ ἀνέμου ὀρθὸν πλοῦν τελέσαντα, ἦλθον ἐν τόπῳ ἀπέχοντι τοῦ αἰγιαλοῦ, ἔνθα ἦν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὁμηριτῶν, μίλια πεντεκαίδεκα.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία ειναι αξιοπιστη, αφού εκφέρεται παρενθετικά. Όμως η κλιματολογική της αξία ειναι περιορισμένη καθώς υπάρχει ασάφεια ως προς τον τόπο και το χρόνο.

---

[126] Ε.Π:Α
Χ: 523-538 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 15 έτη Α.Π:2
Φ: (ανομβρια, ξηρασία), ξήρανση πηγής
Τ: (Παλαιστίνη) Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ
Κ.Σ: -

* *Zach.Mityl.* VIII.4 (p.204) Π.Μ: Ιωαν. Αντιοχείας: κοινή πηγή με Μιχαήλ Σύρο [2]

«And the flow of the waters of Shiluho, which are in Jerusalem, in the southern quarter of it, was stopped for fifteen years.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Δεν προκύπτει άμεσα από τη μαρτυρία ότι η αιτία της ξήρανσης της πηγής υπήρξε η ανομβρία και η ξηρασία. Θα μπορούσε το ίδιο αποτελεσμα να προκληθεί από γεωλογικές αιτίες. Δεχόμαστε όμως το κλιματικό αίτιο αφού με βάση παλαιότερες μαρτυρίες (βλ. παραπάνω κατά τα έτη 516-521) το ίδιο συμβάν είχε παρατηρηθεί στην ίδια περιοχή επί 5 χρόνια.

* *Mich.Syr.* IX,16 (2,179) Π.Μ: Ιωαν. Αντιοχείας: κοινή πηγή με Ψευδο-Ζαχαρία Μυτ. [3]

«A l'époque de Justinianus (Justin), en la 7ème année de son règne, l'écoulement des eaux de Siloha, qui se trouve sur le côté droit de Jérusalem, cessa pedant 15 ans.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[127] Ε.Π:Γ1
Χ: 524 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1

---

[1] Η Patlagean, Pauvreté 76 σ.28, χρονολογεί το συμβάν της αποξήρανσης της πηγής Σιλωάμ από το έτος 529 και το αποδίδει σε ξηρασία. Οι F. Altheim-R. Stiehl, *Geschichte der Hunnen*, I-V, Berlin 1959-1962, εδώ I, 115, χρονολογούν το ίδιο συμβάν στα 523/4. Βλ. επίσης A. A. Vasiliev, *Justin the first*, Cambridge (Mass.) 1950, 353.

[2] Βλ. Witakowski, Pseudo-Dionysius 36.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: (ξηρασια, λιμος) [1]
Τ: (Κωνσταντινουπολη)
Κ.Σ: ελλειψη λαδιου

* Marcell.com. p.102,10 Π.Μ: Χρονικο Κωνσταντινουπολεως [2]

«a. 524. Iustini 2 et Opilionis.
His cons. inopia olei penuriam in populum importavit.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα. Η μαρτυρια ειναι πολυ βραχεια και δεν αφηνει πολλα περιθωρια για υποθεσεις σχετικα με μια πιθανη κλιματικη αιτια της ελλειψης του λαδιου στην Κωνσταντινουπολη.

---

[128] Ε.Π:Β
Χ: 525 Κ.Χ:2
λ.Χ: Απρ. 22 Α.Π:2
Φ: βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποτ. [3]
Τ: (Ν.Α, Μικρα Ασια, Σκιρτος ποτ.): Εδεσσα
Κ.Σ: καταστροφες κτιριων, δοξασιες,[4] αυτοκρατορικη παρεμβαση

* Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175) Π.Μ: αυτοπτης

«En 836, les eaux entrènent dans Édesse. Nous ne croyons pas devoir passer sous silence la calamité et l'affliction, qui atteignit, de nos jours, la ville d'Édesse, métropole de l'Osroène... Vers la troisième heure de la nuit, au moment où un grand nombre dormaient, tandis que d'autres se lavaient dans les bains publics ...une crue violente se produisit dans le fleuve Daiçan et entra dans la ville d'Édesse que ce fleuve traversait. Le mur en amont fut brisé... En une heure ou deux, toute la ville fut inondée et remplie d'eau...le déluge entra par ces portes et recouvrit tous ceux qui étaient au bas, ils furent étouffés et périrent comme un seul homme... Alors tout le pays en dehors de la ville fut inondée et la destruction n'y fut pas beaucup moins grande que dans la ville, car jusqu'à l'Euphrate sur tout le parcours du fleuve Daiçan la force des eaux enlevait les corps des hommes et des animaux avec tout le reste, de sorte qu'au moment où Dieu fit briller sa miséricorde et où le déluge cessa, la ville et tout le pays en dessous étaient déserts et le restèrent de nombreux jours, les quelques survivants recherchaient et enterraient les corps avec grande douleur et grande souffrance.»

Χ.Μ: **Β3α**, **Β3**, Β4, **Β5**, **Β6**, **Γ7**, **Γ8**, **Γ12**, **Γ12α**, **Γ13**, **Δ20**

Σ: Ο Ιωάννης Εφέσου υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της καταστροφής. Η μαρτυρία του αποτελεί ξεχωριστό δείγμα λεπτομερειακής καταγραφής φυσικής καταστροφής στο *corpus* του παρόντος υλικού. Πρόκειται για την εκτενέστερη μαρτυρία σχετικά με τη μεγάλη αυτή πλημμύρα.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai I, 138. H Patlagean, Pauvreté 76 σ.26, υποθέτει ότι η αιτία του λιμού ήταν κλιματική (πιθανώς κάποια ξηρασία ή βαρυχειμωνιά στις ελαιοπαραγωγικές περιοχές της αυτοκρατορίας).

[2] Βλ. F. Geppert, όπ.π. 32.

[3] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 526, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή στον Κεδρηνό και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές. Βλ. και Muralt, Essai I, 138, Patlagean, Pauvreté 76 σ.25, A. A. Vasiliev, όπ.π. 350-351.

[4] Βλ. P. Alexander, "Historiens byzantins et croyances eschatologiques", *Actes du XIIe Congr. Internat. d'Études Byzantines* [Ochride 10-16 Sept. 1961], Beograd 1964, 2, 1-8 εδώ 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Proc.Aedit. II.7.2-5 Π.Μ: μαρτυριες αυτοπτων; [1]

«Τὴν Ἔδεσσαν ποταμὸς παραρρεῖ τὸ ῥεῦμα βραχύς. Σκιρτὸς ὄνομα, ὃς δὴ ἐκ χωρίων πολλῶν ξυνάγων τὸ ῥεῖθρον ἐπὶ τὴν πόλιν φέρεται μέσην. ἐνθένδε τε ἐξιὼν ἐπιπροσθεν ἴεται, ἐπειδὰν αὐτάρκη παρέχηται τῇ πόλει τὴν χρείαν τῶν τε εἰσόδων αὐτοῦ καὶ ἐκβολῶν δι' ὀχεταγωγίας κατὰ τὸ τεῖχος πεποιημένων τοῖς πάλαι ἀνθρώποις. οὗτός ποτε ὁ ποταμός, ὄμβρων οἱ ἐπιγενομένων πολλῶν, ὑπερπεφυκώς τε ὕψους ἀνεῖχε καὶ ὡς καταλύσων τὴν πόλιν ἐπῆει. τοῦ τοίνυν προτειχίσματος καὶ τοῦ περιβόλου καθελὼν ἐς τὸ ἔδαφος πολλήν τινα μοῖραν τὴν πόλιν περιεβάλετο σχεδόν τι ὅλην, ἔργα τε ἀνήκεστα τῇδε εἰργάσατο. τῶν τε γὰρ οἰκοδομημάτων τὰ κάλλιστα ἐξίτηλα ἐξαπιναίως πεποίηται καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ τριτημόριον διεχρήσατο.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ25, Δ26

Σ: Στοχος της μαρτυριας ο επαινος του αναστηλωτικού προγραμματος που ακολούθησε μετά την καταστροφή, ως αποτελεσμα της αυτοκρατορικης πολιτικης. Σ' αυτή τη μαρτυρια αναφέρεται και το φυσικο αιτιο της πλημμύρας (δηλαδή οι ραγδαίες βροχοπτώσεις).

* Proc.Hist.Arc. XVIII.36-38 Π.Μ: μαρτυριες αυτοπτων; [2]

«Καὶ ὅσα μέντοι κατακεκριμμένῃ δυνάμει καὶ φύσει δαιμονίᾳ διειργάσατο ἀνθρώπους κακά, ἐγὼ δηλώσω. τούτου γὰρ Ῥωμαίου διοικουμένου τὰ πράγματα πολλὰ καὶ ἄλλα πάθη ξυνηνέχθη γενέσθαι, ἅπερ οἱ μὲν τῇ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τῇδε παρουσίᾳ ἰσχυρίζοντο καὶ μηχανῇ ξυμβῆναι, οἱ δὲ αὐτοῦ τὸ θεῖον τὰ ἔργα μισῆσαν ἀποστραφέν τε ἀπό της Ῥωμαίων ἀρχῆς, χώραν δαίμοσι τοῖς παλαμναίοις ἐνδεδωκέναι, ταῦτα διαπράξασθαι τῇδε. Ἔδεσσαν μέν γὰρ Σκιρτὸς ἐπικλύσας ὁ ποταμὸς μυρίων δημιουργὸς τοῖς ἐκείνῃ ἀνθρώποις συμφορῶν γέγονεν, ὥς μοι ἐν τοῖς ὄπισθεν λόγοις γεγράψεται.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ13, Ε29

Σ: Αντίθετα με την προηγούμενη μαρτυρία, η οποία προέρχεται απ' τον ίδιο συγγραφέα, ως αίτιο της καταστροφής αναφέρεται η δαιμονική φύση του διοικητή Ιουστινιανού. Ισχυρή προκατάληψη του συγγραφέα.

* Zach.Mityl. VIII.4 (p.204) Π.Μ: Joh.Ephes. II p.472-3 (fo.175) [3]

«And while affairs in Edessa were in this position, in the year 836 of the Greeks, the year 3, on the 22 of April, the river Scirtus, which enters and passes through the city, rose and overflowed, and overthrew two sides of the wall, and drowned many persons; for it was supper-time, and while their food was in their mouth the waters rushed in upon them, the flooded Scirtus. But this Asclepius escaped, and so did Liberius.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ7, Γ8, Γ12, Γ13

Σ: Εκτενής χρονογραφική αναφορά.

* Chron.Edess. p.9,34 Π.Μ: αρχειακές μαρτυρίες από την Έδεσσα [4]

---

[1] Πρβλ. Av. Cameron, όπ.π. 106.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. K. Ahrens-G. Krüger, *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, Leipzig, (Teubner) 1899 σελ.xliii & xliv.

[4] Βλ. Duval, Littérature syriaque 179 και A. A. Vasiliev, όπ.π. 25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Anno 836, aquarum magna vis quarta iam vice intravit Edessam: que moenia subruerunt, aedificia urbis everterunt, civesque suffocarunt, cum ingenti totius civitatis ruina.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Malal.* p.418,8 Π.Μ: αρχειακές πηγές απο Αντιοχεια [1]

«Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ κατεπόθη ὑπὸ θεομηνίας ὕδάτων ποταμιαίων Ἔδεσσα, πόλις μεγάλη τῆς Ὀσδροηνῆς ἐπαρχίας, ἐν ἑσπέρᾳ, τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ κατὰ μέσον τῆς πόλεως παρερχομένου τοῦ λεγομένου Σκίρτου, αὐτανδροι σὺν τοῖς οἴκοις ἀπώλοντο. ἔλεγον δὲ οἱ περισωθέντες καὶ οἰκοῦντες τὴν αὐτὴν πόλιν ὅτι καὶ ἐν ἄλλῳ καιρῷ κατέκλυσε τὴν αὐτὴν πόλιν ὁ αὐτὸς ποταμός, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἀπώλεσεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ20

Σ: Στόχος της μαρτυριας είναι η ανάδειξη του αυτοκρατορικού αναστηλωτικού έργου που ακολούθησε μετά την καταστροφή. Η αόριστη αναφορά σε παλαιότερη παρόμοια καταστροφή της πόλης από πλημμύρα, αν και σημαντική για την αξία της προφορικής παράδοσης σε τέτοιου τύπου ιστορικές αναφορές, δεν είναι κλιματολογικώς αξιοποιήσιμη.

* *Evagr.* IV,8 Π.Μ: Malal. p.418,8 [2]

«Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Ἔδεσσα πόλις τῆς Ὀσροηνῶν μεγίστη τε καὶ εὐδαίμων τοῖς τοῦ παραρρέοντος Σκίρτου χειμάρρου ὕδασι κατεποντώθη, ὥστε καὶ τὰ πολλὰ τῶν οἰκοδομιῶν παρασυρῆναι καὶ πλῆθος ἀναρίθμητον ἀπολέσθαι, οὓς τὸ ὕδωρ λαβὸν ᾤχετο. Μετεκλήθησαν τοίνυν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἰουστίνου ἡ Ἔδεσσα καὶ Ἀνάζαρβος, καὶ τούτων ἑκατέρα τῇ αὐτοῦ προσηγορίᾳ κατεκοσμήθησαν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Chron.Miscell.ad a.724* p.115,36 Π.Μ: ;

«Anno 835, submersa est Edessa.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Jacob.Edess.* p.240 Π.Μ: Chron.Edess.p.9,34 ή Pseudo-Zach.Mityl. Chron. VIII,4 (p.204)[3]

«Fuit diluvies Edessae.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Theophan.* p.171,18 Π.Μ: Malal. p.418,8 [4]

---

[1] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 209.

[2] Βλ. P. Allen, όπ.π. 181.

[3] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 308.

[4] Υπάρχουν ομοιότητες σε φράσεις και στο ύφος ανάμεσα στις δύο μαρτυρίες. Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 338 και Jeffreys κ.ά., Malalas 257.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Α.Μ. 6017=525 Τῷ δ᾽ αὐτῷ ἔτει κατεποντίσθη ὑπὸ θεομηνίας ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Ἔδεσα, πόλις μεγάλη καὶ περιβόητος, τῆς Ὀσροηνῆς ἐπαρχίας μητρόπολις. ὁ γὰρ Σκίρτος ποταμὸς διὰ μέσου αὐτῆς παρερχόμενος πλοῦτον αὐτῇ πολὺν καὶ τέρψιν παρέχει. τὸ τηνικαῦτα δὲ πλημμυρήσας δίκην θαλάσσης τοὺς οἴκους σὺν τοῖς οἰκοῦσι σύρων ἐποντιζεν. λόγος δὲ κρατεῖ ἐν αὐτοῖς τοῖς περισωθεῖσιν, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἐτόρθησεν τὴν πόλιν ὁ αὐτὸς ποταμός, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως. μετὰ δὲ τὸ παῦσαι τὰ ὕδατα εὑρέθη πλὰξ λιθίνη ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ γεγραμμένη ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ἔχουσα οὕτως· Σκίρτος ποταμὸς σκιρτήσει κακὰ σκιρτήματα πολίταις. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουστῖνος πολλὰ παρέσχε ταῖς ἀμφοτέραις πόλεσιν εἰς ἀνανέωσιν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Γ12α, Γ13, Δ19, Δ25, Ε29

Σ: Χαρακτηριστική λεπτομέρεια της μαρτυρίας η εμφάνιση της προφητικής επιγραφής μετά την καταστροφή, αλλα και τα αυτοκρατορικά μέτρα για την ανασυγκρότηση της πόλης.

* Chron.ad a.846 p.169,18 Π.Μ: Chron.Edess. p.9,34 [1]

«Eis temporibus Edessa aquis submersa est.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορα.

* Elias Nisib. p.57,7 Π.Μ: απολεσθέντα χρονικά [2]

«Annus 836. Eo fuit diluvies magna in urbe Edessa a fluvio qui Daisan vocatur, et fuit nox et dormiebant homines, et mersi sunt in ea circiter 30,000 animarum.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Εδώ αναφέρεται επίσης ο αριθμός των θυμάτων, που κρίνεται όμως υπερβολικός (στόχος ο εντυπωσιασμός).

* Leo Gramm. p.124,17 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος (Λα1) ή η λεγόμενη "Επιτομή"[3]

«Ἐπὶ αὐτοῦ Ἔδεσα πόλις, τοῦ Σκίρτου ποταμοῦ μέσον αὐτῆς διερχομένου, καὶ πλοῦτον καὶ τέρψιν αὐτῇ παρεχομένου, πλημμυρήσαντος αὐτὴ σὺν τοῖς συνοίκοις ἐποντίσθη. μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὰ ὕδατα, πλὰξ λιθίνη ἀνέθη ἐν τῇ τοῦ ποταμοῦ ὄχθῃ, ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ἐγκεκολαμμένη περιέχουσαν οὕτως "Σκίρτος ποταμὸς σκιρτήσει κατὰ σκιρτήματα πολίταις."»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. I,p.639,21 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle" [4]

«Τῷ δ᾽ αὐτῷ ἔτει (Ἰουστίνου ξ□) κατεποντίσθη Ἔδεσσα, πόλις μεγάλη καὶ περιβόητος, διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ μέσον αὐτῆς διερχομένου Σκίρτου ποταμοῦ, ὃς πλημμυρήσας δίκην θαλάσσης τοὺς οἴκους σὺν τοῖς οἰκοῦσι σύρων ἐπόντισε. λόγος δέ ἐστιν ὅτι καὶ ἄλλοτε τοῦτο γέγονε. μετὰ δὲ τὸ παῦσαι τὰ ὕδατα εὑρέθη πλὰξ λιθίνη ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ

---

[1] Βλ. έκδ. Chron.ad a.846, σελ.121.

[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib. 57 σ.3. Ο εκδότης θεωρεί πιθανές πηγές τα *Annales ad a. 838, Annales ad a. 843* και άλλα, τα οποία αντλούν την πληροφορία από τον Ιωάννη Εφέσου.

[3] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 9 & 76.

[4] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποταμοῦ, γεγραμμένη ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν οὕτως "Σκίρτος ποταμὸς σκιρτήσει κακὰ σκιρτήματα πολίταις." πολλὰ δὲ παρέσχε ὁ βασιλεὺς Ἰουστῖνος εἰς ἀνανέωσιν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ19, Δ25, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Zonar.* XIV 5.29-30 Π.Μ: Theophan. p.171.18 [1]

«Καὶ ἡ Ἔδεσσα, πόλις οὖσα περιφανὴς τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, κατεκλύσθη, τοῦ μέσον αὐτῆς ῥέοντος ποταμοῦ πλημμυρήσαντος, κεκλημένου Σκιρτοῦ, καὶ τούς τε τῆς πόλεως οἴκους καταβαλόντος καὶ παρασύραντος καὶ τοὺς αὐτῆς ἐνοικοῦντας οὓς μὲν συγχώσαντος τοῖς συμπτώμασιν, οὓς δὲ καταποντίσαντος. μεθ' ἡμέρας δέ γε τοῦ ὕδατος ἐλαττωθέντος, εὑρέθη ἐν τῇ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ πλὰξ λιθίνη ἐν ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν αὐτῇ ἐγκεκολαμμένοις λέγουσα ταῦτα· "Σκίρτος ποταμὸς σκιρτήσει κακὰ σκιρτήματα πολίταις."»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ12, Γ13, Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Mich.Syr.* IX.12 (2,169) Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου και Chron. Edess.[2]

«En l'an 832 des Grecs, en la 3ème (indiction), le 26 du mois de nisan il y eut une pluie violente, et le fleuve Daisan, qui passe à Édesse, subit une grande inondation dans laquelle beaucoup d'endroits furent détruits; à peu près tout le mur s'écroula. Justinianus (Justin) envoya de l'or et fit réparer le mur et tous les endroits (détruits). Elle fut appelée Justinianopolis.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β6, Γ12α, Γ13, Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Mich.Syr.* IX.16 (2,179) Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου και Chron. Edess.[3]

«En l'an 836, une grande calamité atteignit la ville d'Édesse, métropole de l'Osroène, alors qu'elle avait pour évêque Asclepius... Or, la même nuit, à la troisième heure, il y eut une inondation. Le fleuve Daisan subit une crue violente; le mur se fendit...Le peuple et les animaux furent noyés, et les objets inondés... La ville était remplie comme un lac;... des demeures et des maisons descendirent, jusqu'à l'Euphrate... Ceux qui survécurent à Édesse, et échappèrent aussi à l'impiété de Chalcédoine; car la colère divine atteignit Asclepius à Antioche, et il ne retourna pas à Édesse.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β4, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Ε29

Σ: Σ' αὐτή τη μαρτυρία θεωρείται ως αίτιο της καταστροφής η Θεϊκή Οργή εναντίον ασέβειας ιεράρχη.

* *Chron.ad a.1234* c.LIII,p.150,32 Π.Μ: Mich.Syr. IX,12 & 16 [4]

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431 και Moravcsik 1, 345.

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 169 σ.4.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 179 σ.7.

[4] Βλ. A. A. Vasiliev, όπ.π. 29.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Hoc tempore, Edessae Mesopotamiae, exundavit fluvius qui per mediam urbem transit, et vocatur Skirtos, seu Daisan; submersit et destruxit totam mediam urbem, et magnam partem muri diruit. In ripa autem fluminis inventa est tabula scripta, qua litteris hieraticis ita scriptum erat: Saltator (Daisan) fluvius saltat saltus malos, o cives! Imperator autem Iustinianus misit instaurare denuo urbem et murum eius. Suffocati sunt autem Edessae in hoc exundatione triginta milia animarum; quia de nocte accidit.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Niceph.Callist.* XVII.3 Π.Μ: Evagr.HE. IV.8 και χρονογρ.[1]

«Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας καὶ ἡ τῶν Ἐδεσσηνῶν εὐδαίμων πόλις τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, μεγίστη τε ἅμα καὶ πολυάνθρωπος, τῷ παραῤῥέοντι ποταμῷ Σκίρτῳ ὑπερφυῶς κατεκλύσθη· καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ πολλὰ τῶν οἰκοδομημάτων συνεφελκύσαι, καὶ πλῆθος ἄπειρον ἀνθρώπων παρασύραι καὶ ἐγκολπώσασθαι· οὓς τὸ ὕδωρ ἁρπάσαν, θᾶττον ᾤχετο ἀπιόν· ὥς τις χείμαῤῥος διὰ μέσου ῥέων τῆς πόλεως. Λωφήσαντος δὲ τοῦ δεινοῦ, πλάξ ἐκ μαρμάρου ἐφαίνετο ἱερογλυφικοῖς γράμμασι τάδε δηλοῦσα· "Σκίρτος σκιρτήσει κακὰ σκιρτήματα πολίταις."»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ25

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[129] Ε.Π:Α

Χ:	525	Κ.Χ:2
λ.Χ:	-	Α.Π:1
Φ:	κρύο δυνατό, χιόνια, καταστροφή δένδρων & αμπελιών [2]	
Τ:	(Συρία;) [3]	
Κ.Σ:	-	

* *Agapius Menbidi* p.165 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.; [4]

«En cette année (7 Justinianus), de grandes neiges et une forte gelée qui survinrent détruisirent les arbres et les vignes.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.Seert* II,XX,p.48 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Eccl. [5]

«Au temps de Justin, il tomba beaucoup de neige; les sauterelles ravagèrent pendan cinq ans les fruits et les semences; la pluie manqua.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[130] Ε.Π:

[1] Βλ. Gentz, Xanthopulus 164.
[2] Βλ. A.A. Vasiliev, όπ.π. 353.
[3] Ο τόπος δεν αναφέρεται στις πηγές.
[4] Βλ. Graf 39.
[5] Στο ίδιο, 195.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: 526 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, ξήρανση ρυακιων, καταστροφή σοδειάς
Τ: (Συρία;) [2]
Κ.Σ: -

* *Agapius Menbidj* p.165 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.; [3]

«En l'an 8 de ce règne (Justini), les pluies devenues rares, la récolte fut petite, et l'eau manqua dans les ruisseaux.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.Seert* II.XX.p.48 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Ecc. [4]

«Au temps de Justin, il tomba beaucoup de neige; les sautereles ravagèrent pendant cinq ans les fruits et les semences; la pluie manqua.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[131] Ε.Π:Β
Χ: (527- -528) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: αστραπές, πνοή ανέμων, χαλάζι
Τ: (Αντιόχεια)
Κ.Σ: καρτερία μοναχού

* *Vita Symeonis* c.23 Π.Μ: -

«Τῷ δὲ ἀπελλαίῳ μηνὶ τῷ κατὰ Ῥωμαίους λεγομένῳ δεκεμβρίῳ, δευτέρᾳ φυλακῇ τῆς νυκτός, ἀθρόον ἐπελθὼν ὁ σατανᾶς μετὰ τῶν αὐτοῦ δαιμόνων... Ἐξέγειρέ τε ὁ διάβολος ἄνεμον, λαίλαπα βίαιον ἀπὸ θαλάσσης καὶ πνεῦμα καταιγίδος καὶ ἀστραπῆς καὶ χαλάζης, καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐκαρτέρει δεχόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος τοὺς κλύδωνας.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Ε29

Σ: Η καταιγίδα περιγράφεται ως σταλμένη από τον διάβολο στα πλαίσια της δοκιμασίας του νεαρού μοναχού.

---

[132] Ε.Π:Α
Χ: (527- -528) [6] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: ανομβρία
Τ: (Κ. Μικρά Ασία, Άγκυρα) Τραπέζας [7]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

---

[1] Βλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.27 και A. A. Vasiliev, όπ.π. 353.

[2] Ο τόπος δεν αναφέρεται στις πηγές.

[3] Βλ. Graf 39.

[4] Στο ίδιο, 195.

[5] Βλ. έκδ. Vita Symeonis 111*.

[6] Βλ. έκδ. Vita Theodor.Sykeotae 15: Ο άγιος ήταν 14 ετών.

[7] Η θέση του χωριού αυτού κοντά στην περιοχή της Άγκυρας είναι άγνωστη. Βλ. έκδ. Vita Theodor.Sykeotae 2, 178.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Vita Theodor.Sykeotae c.14 Π.Μ: -

«Ἦν δέ τις πατὴρ ἅγιος ὀνόματι Γλυκέριος ἐν τόπῳ λεγομένῳ Τραπέζας, καὶ παραγίγνεται πρὸς αὐτὸν θέλων εὐλογηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ... Οὔσης δὲ ἀβροχίας ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἐξελθόντες ἀμφότεροι ἔστησαν ἔξω εἰς τὸν ἀέρα, ἔμπροσθεν τῆς κόγχης τοῦ ἐκεῖσε εὐκτηρίου οἴκου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Καὶ ἔφη ὁ μακάριος πρὸς τὸν παῖδα· "κλίνωμεν τὰ γόνατα εἰς προσευχήν, τέκνον, ὅπως φιλανθρωπευθῇ ὁ κύριος καὶ βρέξῃ ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τούτῳ γνωσόμεθα εἰ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν δικαίων ἐσμεν." Εὐχομένων δὲ αὐτῶν ἐγένετο σύννεφος ὁ οὐρανός, καὶ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἔβρεξεν ὁ κύριος ὑετὸν πολὺν ἐπὶ τὴν γῆν.»

Χ.Μ: Β6, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Το θαύμα της διακοπής της ανομβρίας με τη θαυματουργική βροχή εκδηλώθηκε προκειμένου να επαληθευθεί η αγιότητα των δεομένων μοναχών και η θαυματουργική ικανότητα του αγίου.

---

[133] Ε.Π:Γλ
Χ: 527-529 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3 έτη Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Περσία
Κ.Σ: -

* Samuel Ani,Tabl. p.391 Π.Μ: συριακές πηγές; [2]

«Éclipse de soleil, suivie d'une horrible famine, Impr. qui se fit sentir même en Assyrie et en Perse, durant 3 a.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Πιθανή η αιτιοκρατική σύνδεση, στη συνείδηση του συγγραφέα, του λιμού με την προηγηθείσα έκλειψη ηλίου.

---

[134] Ε.Π:Β
Χ: (527- -562) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμού, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Βιθυνία: Ελενόπολις, ποτ. Δράκων [4]
Κ.Σ: καταστροφές χωριών & σπιτιών, πνιγμός ανθρώπων, αυτοκρατορική παρέμβαση

* Proc.Aedif. V,2,6-12 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [5]

«Ἔστι δέ τις ἐν Βιθυνοῖς πόλις, Ἑλένης ἐπώνυμος οὖσα τῆς Κωνσταντίνου βασιλέως μητρός... Ταύτης δὲ ῥεῖ τῆς πόλεως ἄγχιστα ποταμός, ὄνπερ ὁμωνύμως τῷ σχήματι Δράκοντα καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι... πολλοῖς τε οὕτω διεφθάρθαι ξυνέβαινε τοῦ ποταμοῦ ἐξαπιναίως παρὰ τὰ ξυνειθισμένα πλημμύροντος... Χρόνῳ γοῦν οὐ πολλῷ πρότερον, ὄμβρων οἱ ἐπιγενομένων πολλῶν, λιμνάζων τε καὶ κυρτούμενος καὶ σκεδαννύμενος ἐπὶ πλεῖστον τῆς γῆς, ἀνήκεστα κακὰ εἴργασται. χωρία τε γὰρ παμπληθῆ καθεῖλε, προρρίζους τε ἀμπέλους, ἔτι μέντοι ἐλαίας τε καὶ δένδρων ἄλλων παντοδαπῶν ἀνάριθμα πρέμνα, πρὸς δὲ καὶ τὰς οἰκίας, αἳ πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς

---

[1] Βλ. έκδ. Samuel Ani,Tabl. 391.

[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 440.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[4] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 50. Την Ελενόπολη (σημ. Hersek) παραρρέει ο ποτ. Δράκων (σημ. Kurtköy Dere ή Yalak Dere).

[5] Βλ. Av. Cameron, όπ.π. 86.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΤΡΩΝ

πόλεως ἐτύγχανον οὖσαι. παθεσί τε ἄλλοις ὑπερμεγέθεσι τοὺς ἐπιχωρίους ἐτέτριψεν. οὕσπερ ἐποικτισάμενος Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐπενόει τοιάδε.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ12α, Γ12β, Γ13, Δ26

Σ: Στόχος της μαρτυριας, οπως και ολοκληρου του κειμενου, ειναι να προβαλει την οικοδομικη δραστηριοτητα του αυτοκρατορα Ιουστινιανου.

---

[135] Ε.Π:Α

Χ: (527- -562) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: βροχες πολλες, χιονια πολλα, δημιουργια τελματων

Τ: * (Μικρα Ασια) Βιθυνια

Κ.Σ: πνιγμος ανθρωπων, δυσκολια στις μετακινησεις (αυτοκρατορικη παρεμβαση)

* *Proc.Aedif.* V.3.12-13 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [2]

«Ἔστι δέ τις ἐν Βιθυνοῖς ὁδὸς τὰ Φρυγῶν ἤθη ἐνθένδε ἰόντι, ἔνθα δὴ ἄνθρωποί τε ἀναρίθμοις καὶ ζῴοις ἑτέροις χειμῶνος ὥρᾳ διολωλέναι ξυνέβαινε· γεώδης γὰρ ὑπεράγαν ἡ χώρα οὖσα, μὴ ὅτι ὄμβρων ἐξαισίων καταρραγέντων ἢ χιόνων πολλῶν ἐπικεχυμένων τε καὶ διαλυθεισῶν ἐν ἐσχάτῳ, ἀλλὰ καὶ ψεκάδων ἐπιπεπτωκυιῶν, ἂν οὕτω τύχῃ, ἐς τέλμα βαθὺ καὶ ἀπόρευτον ξυνισταμένη, τάς τε ὁδοὺς τεναγώδεις ἐργαζομένη, τοὺς τῇδε ἰόντας ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον ἀπέπνιγεν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ26

Σ: Η αναφορά στο μετεωρολογικό φαινόμενο έχει στόχο τον έπαινο των αυτοκρατορικών μέτρων για την αντιπλημμυρική προστασία.

---

[136] Ε.Π:Γπ

Χ: (527- -562) [3] Κ.Χ:0

λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:2

Φ: (βροχή ραγδαία) πλημμύρα ποταμού

Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Γαλατία: ποτ. Σίβερις [4]

Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων, αυτοκρατορική παρέμβαση

* *Proc.Aedif.* V.4.1-3 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [5]

«Ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν Γαλάταις, ὃνπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι Σίβριν, τῶν μὲν καλουμένων Συκεῶν ἄγχιστα, πόλεως δὲ Ἰουλιουπόλεως ἀπὸ σημείων μάλιστα δέκα ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον. ὃς δὴ πολλάκις ἐξαπιναίως ἀρθεὶς ἐπὶ μέγα τῶν ἐκείνῃ ὁδῷ ἰόντων πολλοὺς ἔφθειρεν. οἷσπερ ὁ βασιλεὺς ἀπαγγελλομένοις συνταραχθεὶς διακωλυτὴς τοῦ κακοῦ τὸ λοιπὸν γέγονε, τὸν μὲν ποταμὸν γεφυρώσας...»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ13, Δ26

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[2] Βλ. Av. Cameron, όπ.π.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[4] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 133. Ο ποταμός αυτός ταυτίζεται με τον ποταμό Ιερό (σημ. Aladag çay) και βρίσκεται κοντά (10 στάδια ανατολικά) στην Ιουλιούπολη. Πρόκειται για την επονομαζόμενη Γορδιοκώμη (Gordiucomê), στα δυτικά της Άγκυρας. Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 143.

[5] Βλ. Av. Cameron, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Στοχος της μαρτυριας, οπως και ολοκληρου του κειμενου, ειναι να προβαλει την οικοδομικη δραστηριοτητα του αυτοκρατορα Ιουστινιανου.

---

[137] Ε.Π:Α
Χ: (527- -613) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρια, ξηρασια [2]
Τ: (Παλαιστινη) Ιερουσαλημ
Κ.Σ: λιτανειες, θαυμα: αγιος δημιουργει βροχη

* *Vita Theodori Syc.* c.50-51 Π.Μ: -

«Ἔσχεν πόθος αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ· καὶ παραλαβὼν δύο ἀδελφοὺς ἐξῆλθε καὶ ἐπορεύετο. Ἦν δὲ μεγάλη τότε ἀβροχία ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ πάντες ἐστενοῦντο οἱ ἐκεῖσε διὰ τὸ τοὺς λάκκους καὶ τὰς κιστέρνας αὐτῶν ξηρανθῆναι...Πάντες οὖν ἐκινδύνευον οἵ τε ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη διὰ τὴν τοιαύτην ἀνυδρίαν. καὶ λιτανεύοντες οὐκ ἐτύγχανον τῆς αἰτήσεως, πάντως εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ δοῦλον φυλάττοντος τοῦ θεοῦ τὸ τοιοῦτον χάρισμα πρὸς ἔπαινον... Καὶ εὐχομένου αὐτοῦ ἐφάνη μικρὰ νεφέλη δροσοφόρος ἐκ δυσμῶν ἀνερχομένη. Καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὴν εὐχὴν καὶ ὑποστρέφειν παρακελευσαμένου, συνεσκότασε νεφέλαις ὁ οὐρανὸς καὶ ἤρξατο λάβρος κατιέναι ὑετός, ὥστε δρόμῳ ὑποστρέψαι αὐτοὺς καταβρεχέντας καὶ οὕτω τὴν λιτὴν καταπαῦσαι δοξάζοντας τὸν θεόν. Ποταμηδὸν δὲ τῶν ὑετῶν ἐπὶ γῆς διαπορευομένων, πᾶσαι αἱ κιστέρναι καὶ οἱ λάκκοι ἐπληρώθησαν ὑδάτων διὰ τῆς ἐνεργητικῆς πρὸς τὸν θεὸν εὐχῆς τοῦ δούλου αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ22, Δ23, Δ27, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου μέσω του θαύματος της βροχής. Αν και χρονολογικώς ακαθόριστη η μαρτυρία, πιθανότατα, μπορεί να επικαλυφθεί με τη 15ετή ξηρασία του 523-538 (βλ. σχετική καταχώριση).

---

[138] Ε.Π:Β
Χ: (527- -613) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Αύγ. ή Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: χαλαζοπτώσεις συχνές, καταστροφές αμπελιών
Τ: (Μικρά Ασία) Πέργαμος: χωριο Ρεάκη [4] -
Κ.Σ: θαύμα: εξορκισμός νέφους και καταστολή χαλαζοπτώσεων από άγιο

* *Vita Theodori Syc.* c.52 Π.Μ: -

«Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ τῷ λεγομένῳ Ῥεάκη νέφος ἄγριον ἐπήρχετο κατὰ καιρὸν ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ τῶν ἀμπελώνων ὡρίμων τὸν καρπὸν ὄντων, ἐχαλάζου αὐτούς, καὶ ἦσαν ἐν στενώσει μεγάλῃ οἱ ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ χωρίου, μὴ δυνάμενοι μεταλαβεῖν τῶν καρπῶν τῆς γεωργίας αὐτῶν ἐπὶ χρόνους ἱκανούς. Παραγενόμενοι δὲ εἰς τὸ μοναστήριὸν καὶ δεηθέντες τοῦ μακαρίου ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ χωρίον. Ἐκβαλὼν δὲ λιτὴν περιῆλθεν τὴν ἄμπελον καὶ τὴν χώραν, καὶ ποιήσας εὐχὴν ἔστησε σταυροὺς ἀπὸ ξύλου τέσσαρας... Καὶ διὰ τῆς ὁσίας αὐτοῦ εὐχῆς οὐκέτι τὸ ἄγριον νέφος ἐπῆλθεν ἐκεῖ. Ὑπὲρ οὖν τῆς εὐεργεσίας ταύτης ἔκτοτε μέχρι νῦν κατ' ἐνιαυτὸν προσφέρουσι

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[2] Για την ομοιότητα αυτού του χωρίου με άλλα από το χώρο της Αγιολογίας βλ.: *Vita Sabas* c.66-67, *Vita Euthymii* c.25, 44, *Vita Porphyrii* c.19-21. Βλ. έκδ. Vita Theodor.Sykeotae II σελ.X & σελ.204.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[4] Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 516.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῷ μοναστηρίῳ οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριου ὡρισμένα μέτρα οἴνου καὶ σταφυλας διαφόρους.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Δ22, Δ23, Δ27, Ε31

Σ: Στοχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της θαυματουργικής δρασης του αγιου μέσω της καταστολης των συνεχων χαλαζοπτωσεων. Χαρακτηριστική ειναι η φραστική ομοιοτητα αυτού του χωριου με το κεφ.114 του ιδιου Βίου, γεγονος που υποδηλωνει τη χρηση ενος φραστικου τοπου (μοτιβου) απο την πλευρα του βιογραφου.

---

[139] Ε.Π:Β

Χ: (527- -613) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: βροχη ραγδαια

Τ: (Μικρά Ασία) Άγκυρα: χωρίο Αρκεα [2]

Κ.Σ: θαυμα: τοπική παυση βροχής για την ολοκλήρωση οικοδόμησης ναού

* Vita Theodori Syc. c.56 Π.Μ: -

«Πάλιν δὲ τῶν τοῦ χωρίου Εὐαρζίας ἀπὸ ὀκτὼ μιλίων τῆς μονῆς ὄντων καὶ ἄσβεστα κατακαυσάντων εἰς τὸν λεγόμενον τόπον Ἀρκέα πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν....συνέβη ἐν τῷ μεσάζειν αὐτοὺς τὴν στράταν νεφέλην μεγάλην ἐπελθεῖν αὐτοῖς λάβρον ὑετὸν καταπέμπουσαν. Θορυβηθέντων δὲ τῶν γεωργῶν καὶ ἐν ἀπορίᾳ γενομένων, ὡς καὶ τῶν ἁμαξίων καὶ τῶν βοῶν μελλόντων κατακαίεσθαι ἐκ τῆς ἀσβέστου διὰ τὸν ἐπικείμενον ὑετόν, ἐρχομένου δὲ τοῦ ὁσίου κατόπισθεν αὐτῶν ἤρξαντο κράζειν πρὸς αὐτὸν ἐν φωναῖς μεγάλαις· "δράμε, δέσποτα, ἄρτι ἀποθνήσκομεν καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ ἄλογα"· ...καὶ ἀνελθὼν εἰς τὴν προπορευομένην ἅμαξαν ἐκαθέσθη καὶ ἤλαυνε ψάλλων. Καὶ εὐθέως διεσχίσθη ἡ νεφέλη ἔνθα καὶ ἔνθα, καὶ ἔβρεξεν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τῆς στράτας αὐτῶν, ὥστε τὰ ὕδατα τὰ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ὑποκάτω τῶν ἁμαξῶν διέρχεσθαι, ἐπάνω δὲ αὐτῶν μηδόλως ἐκ τῆς βροχῆς ῥανίδα ἐλθεῖν· καὶ οὕτω διεσώθησαν καὶ κατέλαβον τὴν εὐαγῆ μονὴν δοξάζοντες τὸν θεὸν τὸν ποιοῦντα θαυμάσια διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου μέσω της καταστολής της καταιγίδας που εμπόδιζε τις εργασίες για την ολοκλήρωση της ανοικοδόμησης ναού.

---

[140] Ε.Π:Α

Χ: (527- -613) [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: ανομβρία, ξηρασία, καταστροφή σοδειάς, εμφάνιση ακρίδων [4]

Τ: - (Κ. Μικρά Ασία) Άγκυρα: χωρίο Πεσινούς [5]

Κ.Σ: δέηση και λιτανεία πλήθους για βροχή, θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* Vita Theodori Syc. c.101 Π.Μ: -

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[2] Η Αρκέα απέχει 8 μίλια από το Συκεώνα. Βλ. έκδ. Vita Theodori Syc. II, 207. Ο Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 175, αναφέρει τη θέση του χωρίου ως άγνωστη.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης. Βλ. και Kaplan, Hommes et la terre, 459 σ.87.

[4] Η Patlagean, Pauvreté 77 σ.57, συσχετίζει την ξηρασία με την εμφάνιση ακρίδων.

[5] Βλ. έκδ. Vita Theodori Syc. τ.II, 235. Για τη θέση βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen, 487: βρισκόταν στη νότιο-δυτική Γαλατία στο σημερινό χωριό Sivrihisar.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἦν δὲ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀβροχία μεγάλη ἐν τῇ Πεσινουντίων μητροπόλει, καὶ ἐμαράνθησαν οἱ καρποὶ τῶν γενημάτων... Καὶ παρακαλέσαντες τὸν ἐπίσκοπον Αἰμιλιανὸν ἔλαβον τὸν τοῦ Χριστοῦ δοῦλον καὶ ἀπήγαγον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν αὐτῶν πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς ἑορτάσαι καὶ διὰ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ τὴν γῆν αὐτῶν ὑετὸν οὐρανόθεν δέξασθαι. Ἦν δὲ κῆπος ὡς ἀπὸ σημείων ἓξ τῆς πόλεως αὐτῶν· ἦν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κήπῳ πλῆθος ἀκρίδων, καὶ νεοφόρων ὄντων λαχάνων κατελυμήναντο αὐτά... Καὶ πρωΐας γενομένης συνηχθη πᾶσα ἡ πόλις ἐν τῇ καθολικῇ καὶ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ ἐκβαλόντες λιτὴν ὅ τε μακάριος Θεόδωρος καὶ ὁ μητροπολίτης Γεώργιος σὺν παντὶ τῷ λαῷ ἀπῆλθον λιτανεύοντες ἐν τῷ σεβασμίῳ ναῷ τῶν ἁγίων Μυριαγγέλων ἔξω τειχῶν... Μεταλαβόντων δὲ πάντων καὶ ἐπὶ εὐωχίαν καθεσθέντων, ἐγένετο σύννεφος ὁ οὐρανός, καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔβρεξεν ὑετὸν πολὺν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν αὐτῶν, ὥστε πηγὰς ὑδάτων συστῆναι ἐπὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν καὶ τὰ ἐπὶ τὸ δυτικὸν μέρος ἀπέρατα εἶναι, ποταμοῦ κινηθέντος· καὶ πάντες χαίροντες ἐδόξαζον τὸν θεόν...»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Δ22, Δ23, Δ27, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου μέσω της διακοπής της ανομβρίας με ισχυρή βροχή.

---

[141] Ε.Π:Α

Χ: 528-529 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: Νοέμ.-Ιαν. Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς, χιόνια (3 πήχεις=1,8 μ.)[2]

Τ: (Συρία) Αντιόχεια

Κ.Σ: επίδραση σε πολεμικές επιχειρήσεις, δοξασίες

* *Malal.* p.442,16 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες ή αρχειακές πηγές από Αντιόχεια [3]

«Ἐπέμφθη δέ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ καὶ ὁ πατρίκιος Πόμπιος μετὰ πολλῆς βοηθείας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ Ἰλλυρικιανοὺς καὶ Σκύθας καὶ Ἰσαύρους καὶ Θρᾷκας· καὶ ἔνδοσις ἐγένετο τοῦ πολέμου κατὰ σύνταξιν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν διὰ τὸ γενέσθαι χειμῶνας βαρεῖς.»

Χ.Μ: Β3α, Δ24

Σ: Η πληροφορία για το βαρύ χειμώνα εκφέρεται παρενθετικά με στόχο να δικαιολογήσει την υπογραφή βυζαντινο-περσικής συνθήκης ειρήνης.

* *Theophan.* p.177,33 Π.Μ: Μέγας Χρονογράφος [4]

«A.M. 6021=529 Γέγονε δὲ καὶ χειμὼν μέγας καὶ βαρύτατος· καὶ ἐλιτάνευον οἱ ἀπομείναντες πάντες ἀνυπόδητοι καὶ ῥίπτοντες ἑαυτοὺς πρηνεῖς εἰς τὰς χιόνας κράζοντες τό, "Κύριε ἐλέησον." ἐφάνη δὲ ὁράματί τινι θεοσεβεῖ ἀνθρώπῳ, ὥστε εἰπεῖν πᾶσι τοῖς ὑπολειφθεῖσιν, ἵνα ἐπιγράψωσι εἰς τὰ ὑπέρθυρα αὐτῶν· "Χριστὸς μεθ' ἡμῶν· στῆτε." καὶ τούτου γενομένου, ἔστη ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ.»

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 147, Patlagean, Pauvreté 75 σ.11 & 76 σ.31, Stein, Bas-Empire 1, 284, καθώς και Kaplan, Hommes et la terre, 458 σ.83.

[2] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.

[3] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 209.

[4] Βλ. L. M. Whitby, "The Great Chronogrer and Theophanes", *BMGS* 8 (1982) 1-20, εδώ 18, όπου και το κείμενο από τον Μέγα Χρονογράφο: § 5 *«Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔπαθεν πάλιν ὑπὸ θεομηνίας σεισμόν ἡ μεγάλη Ἀντιόχεια... Γέγονεν δὲ καὶ βρυγμὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φοβερὸς καὶ χειμὼν δεινὸς καὶ βαρύτατος.»*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Δ15, Δ17, Δ20, Δ22

Σ: Ο βαρύς χειμώνας εκφέρεται εδω ως το τελειωτικό πλήγμα του Θεού εναντίον των Αντιοχέων μετά από μια σειρά καταστρεπτικών σεισμων.

* Chron.Brev. 1/6 — Π.Μ: χαμένο αποσπασμα απο το πλήρες κείμενο του Μεγάλου Χρονογραφου της συλλογης του Κων/νου Πορφυρογεν.[1]

«6037=528 Ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔπαθε πάλιν ὑπὸ θεομηνίας, σεισμοῦ, ἡ μεγάλη Ἀντιόχεια μετὰ β□ ἔτη τοῦ ἄλλου γεγονότος σεισμοῦ. καὶ ἐκράτησεν ὁ σεισμὸς ἐπὶ ὥραν μίαν ὥστε πεσεῖν ἕως ἐδάφου τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ οἰκίας μεγάλας. ἀποθανεῖν δὲ καὶ ἀνδρῶν χιλιάδες δ□. γέγονεν δὲ καὶ βρυγμὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φοβερὸς καὶ χειμὼν δεινὸς καὶ βαρύτατος.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. I.p.646.15-21 — Π.Μ: Theophan. p.177,33 [2]

«Γέγονε δὲ καὶ χειμὼν μέγας καὶ βαρύτατος, ὡς λιτανεύειν πάντας ἀνυποδέτους μετ' ὀδυρμῶν πυκνῶν. ἐφάνη δέ τινι θεοσεβεῖ ἀνθρώπῳ ἐν �ράματι εἰπεῖν πᾶσιν ἵνα ἐπιγράψωσι εἰς τὰ ὑπέρθυρα αὐτῶν· "Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, στῆτε." καὶ τούτου γενομένου, ἔστη ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ15, Δ17, Δ20, Δ22

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Syr. IX.21 (2,194) — Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου [3]

«Ensuite la même année, l' hiver fut rigoureux; et il y eut trois coudées de neige. Ceux qui faisaient des Rogations pendant cet hiver marchaient pieds nus et se prosternaient le visage sur la neige: aussi leur couleur se changea et se transforma...»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ15, Δ22

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[142] Ε.Π:Α

Χ: 530 [4] Κ.Χ:0

λ.Χ: Σεπτ. Α.Π:0

Φ: (ανομβρία, ξηρασία) ανυδρία

Τ: (Κωνσταντινούπολη ;)

Κ.Σ: κοινωνική αναταραχή

* Malal. p.454,6 — Π.Μ: χρονικά Κωνσταντινουπόλεως [5]

---

[1] Βλ. έκδ. Chron.Brev. 1, 39.

[2] Πρβλ. Moravcsik 1, 274 και Hunger 1, 395.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, 194.

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 151 και Stein, Bas-Empire 2, 420 σ.4. Στη χρονολόγηση βοηθά το αντίστοιχο χωρίο του Θεοφάνη (*Theophan.* p.181,14) για τον κομήτη, στο οποίο όμως δεν υπάρχει αναφορά στην ανυδρία.

[5] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 214.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς βασιλείας ἐφανη ἀστὴρ μέγας καὶ φοβερὸς κατα τὸ ὀυτικὸν μέρος, πέμπτων ἐπὶ τὴν ἄνω ἀκτῖνα λευκήν, ὁ δὲ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἀστρατὰς ἀπέτεμτεν· ὃν ἔλεγον τινὲς εἶναι λαμπαδίαν. ἔμεινε δὲ ἐπὶ ἡμέρας εἴκοσιν λάμπων, καὶ ἐγένοντο ἀνυδρίαι καὶ κατὰ πόλιν δημοτικοὶ φόνοι καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπειλῆς πεπληρωμένα.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Η πληροφορια για την ανυδρια (σε πληθυντικό αριθμό, ο ορος "ανυδρια" δεν συνηθίζεται από τους βυζαντινους συγγραφεις) συνεκφέρεται με την εμφάνιση κομήτη. Στη συνειδηση του συγγραφέα ο κομήτης προκαλεί την ανυδρία. Εξαιτίας της αοριστίας της πληροφορίας η αξιοπιστίας της θεωρείται περιορισμένη.

---

[143] Ε.Π:Β
Χ: 530-531 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. Α.Π:1
Φ: βροχές, κρύο
Τ: (Μεσοποταμία) Μαρτυρόπολις (σημ. Maypharkath)
Κ.Σ: ταλαιπωρία στρατεύματος

* *Zach.Mityl.* IX,6 (p.229) Π.Μ: άγνωστη πηγή; [1]

«And when they had gone to Martyropolis and the winter came on (and the country is northerly and cold), the Persians were impeded by rain and mud and underwent hardships, while they were also afraid of the numbers of the Roman army.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στη βροχή και το κρύο σχετίζεται με τις ταλαιπωρίες που υπέστη το περσικό στράτευμα.

---

[144] Ε.Π:Β
Χ: (533) Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ.-Αύγ. [2] Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία): Δαρδανέλλια (Άβυδος, Σίγειον)
Κ.Σ: προβλήματα σε ναυτική εκστρατεία

* *Proc.Bell.Vand.* I,13,5 Π.Μ: αυτόπτης; [3]

«Ἐκ δὲ Ἀβύδου ἀναχθεῖσιν αὐτοῖς ἄνεμοι σκληροὶ ἐπιπεσόντες ἤγαγον εἰς τὸ Σίγειον. αὖθίς τε νηνεμίᾳ χρησάμενοι σχολαίτεροι ἐς Μαλέαν ἦλθον, ἔνθα δὴ αὐτοῖς ἡ νηνεμία ξυνήνεγκεν ἐς τὰ μάλιστα.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία αποτελεί μέρος της περιγραφής των συνθηκών διεξαγωγής πολεμικής/ναυτικής επιχείρησης.

---

[145] Ε.Π:Β
Χ! (534) Κ.Χ:1

---

[1] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 268.

[2] Πρβλ. O. Veh, όπ.π. IV, 405 & 407. O Muralt, Essai 1, 160 χρονολογεί την εκστρατεία τον Ιούνιο του 534.

[3] Πρβλ. Av. Cameron, όπ.π. 135.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: (Δεκ.) [1] Α.Π:2
Φ: καταιγίδα
Τ: Τυρρηνικό Πέλαγος
Κ.Σ: προβλήματα σε ναυτική εκστρατεία, δοξασία

* Proc.Bell.Vand. II.4.37 Π.Μ: αυτόπτης ; [2]

«Οἱ δὲ (οὐ γὰρ ἐδύναντο χειμῶνος σφίσι χαλεποῦ λίαν ἐπιπεσόντος καὶ τὸ τῆς θαλάσσης ῥοθιον ἅτε ἐν Τυρρηνικῷ πελάγει ἐς ὕψος μέγα ἐγείροντος) τοτε δὴ αὐτοί τε καὶ Βονιφάτιος ἐς ἔννοιαν ἦλθον ὡς ἄρα ὁ θεὸς τὰ χρήματα Ῥωμαίοις διδόναι ἐθέλων τὴν ναῦν οὐκ ἐῴη ἀνάγεσθαι.»

Χ.Μ: Δ20, Δ24, Ε29

Σ: Η μαρτυρία αποτελεί παρενθετική περιγραφή των συνθηκών διεξαγωγής πολεμικής/ναυτικής επιχείρησης. Αξιοσημείωτη η αναφορά στη δοξασία για την ερμηνεία του φαινομένου ως θεϊκό σημάδι. Η λέξη "*χειμών*" είναι φανερό ότι σημαίνει καταιγίδα.

---

[146] Ε.Π:Α
Χ: 536 [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ξηρασία, ξήρανση βοσκοτόπων
Τ: Περσία, Μεσοποταμία
Κ.Σ: μετακίνηση νομάδων

* Marcell.com. p.105,9 Π.Μ: προφορικές πηγές ; [4]

«536 post consulatum Belisarii.
Ipso namque anno ob nimiam siccitatem pastura in Persidia denegata circiter quindecim milia Saracenorum ab Alamundaro cum Chabo et Hezido fylarchis limitatem Eufratesiae ingressa, ubi Batzas dux eos partim blanditiis, partim districtione pacifica fovit et inhiantes bellare repressit.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Εκτενής χρονογραφική αναφορά. Αξιοσημείωτη η λεπτομερειακή γεωγραφική τοποθέτηση της ξηρασίας.

---

[147] Ε.Π:Β
Χ: (536) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ. 23) Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: (Λιβύη): Μέμβρασα [5]
Κ.Σ: επίδραση σε μάχη

* Proc.Bell.Vand. II,15,40-41 Π.Μ: αυτόπτης ; [6]

---

[1] Ο Muralt, Essai 1, 163 χρονολογεί την εκστρατεία τον Δεκέμβριο του 534.

[2] Πρβλ. Av. Cameron, όπ.π.

[3] Πρβλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.30.

[4] Το χωρίο συγκαταλέγεται ανάμεσα στις προσθήκες (534-548 μ.Χ.) ενός αγνώστου συγγραφέα στο χρονικό του Μαρκελλίνου Κόμη. Πρβλ. Potthast 1, 764.

[5] Η Μέμβρασα απέχει 53 στάδια από την Καρχηδόνα.

[6] Πρβλ. Av. Cameron, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἰόντων δὲ ἐς τὴν ξυμβολὴν τῶν στρατοπέδων πνεῦμα σκληρὸν τε καὶ δεινῶς λυπηρὸν κατ' ὄψιν ἐς τοὺς Στότζα στρατιώτας ἐνέπεσε. διὸ δὴ ἀξύμφορον σφίσιν ὤοντο εἶναι τὴν ῥάχην αὐτόθι ποιησασθαι. δεδιότες μὴ τὸ πνεῦμα ὑπερβιαζόμενον τὰ μὲν τῶν πολεμίων βέλη ἐπὶ σφᾶς ἰθύνοι, βελῶν δὲ τῶν σφετέρων ἡ ὁρμὴ ὡς μάλιστα ἀναστέλλοιτο.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Το μετεωρολογικο φαινομενο συσχετιζεται αμεσα με τη διεξαγωγη πολεμικης επιχειρησης.

---

[148] Ε.Π:Α

Χ:	536-537	Κ.Χ:2
λ.Χ:	(Δεκ.-Φεβρ.)	Α.Π:2
Φ:	χειμώνας βαρυς, χιόνια πολλά, θάνατος πτηνών [1]	

---

[1] Πρβλ. R. B. Stothers, "Mystery cloud of AD 536", *Nature* 307 (1984) 344-345, όπου ο χειμώνας αυτός συσχετιζεται με γενικοτερες κλιματικές διαταραχές που προκάλεσε ηφαιστειακή τέφρα που προηλθε από έκρηξη μεγάλου ηφαιστειου (πιθανώς από το ηφαίστειο Rabaul στην τροπική νησο Νέα Αγγλια της Νέας Γουινέας του Νοτίου Ημισφαιρίου). Βλ. επίσης R. B. Stothers & M. R. Rampino, "Volcanic eruptions in the Mediterranean before A.D. 630 from written and archaeological sources", *Journal of Geophysical Research* 88 (1983), 6362-6363. Αρκετές πηγες παρεχουν πληροφοριες για το εξαιρετικό αυτό συμβάν.

Τουλάχιστον τεσσερις συγχρονοι συγγραφείς αναφέρονται στα ασυνήθιστα φυσικά φαινόμενα που σημειώθηκαν επι 18 μήνες, από τον Μάρτιο του 536 έως τον Ιούνιο του 537, όταν σκόνη στα ανώτερα στρωματα της ατμοσφαιρας προκάλεσε μείωση της ηλιακής ακτινοβολίας με αποτέλεσμα να μην ωριμασουν τα φρουτα εκείνης της χρονιάς και να σημειωθεί χακή σοδειά οίνου στην Κωνσταντινουπολη και τη Μέση Ανατολή:

1/ *Proc. Bell. Vand.* II.14.5-6 «Τὸν μὲν οὖν χειμῶνα τοῦτον Βελισάριος μὲν ἐν Συρακούσαις, Σολόμων δὲ ἐν Καρχηδόνι διέτριψε. Καὶ τέρας ἐν τῷδε τῷ ἔτει ξυνηνέχθη γενέσθαι δεινότατον. ὁ γὰρ ἥλιος ἀκτίνων χωρὶς τὴν αἴγλην, ὥσπερ ἡ σελήνη, ἐς τοῦτον δὴ τὸν ἐνιαυτὸν ἅπαντα ἠφίει, ἐκλείποντί τε ἐπὶ πλεῖστον ἐῴκει, τὴν ἀμαυρωτὴν τὴν αὐτοῦ οὐ καθαρὰν οὐδὲ ἧπερ εἰώθει ποιούμενος. ἐξ οὗ τε ξυμβῆναι τοῦτο τετύχηκεν, οὔτε πόλεμος οὔτε λοιμὸς οὔτε τι ἄλλο ἐς θάνατον φέρον τοὺς ἀνθρώπους ἀπέλιπε. χρόνος δὲ ἦν, ὅτε δέκατον ἔτος Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν εἶχεν». Ο Προκόπιος το 536 κατέφυγε στις Συρακούσες και έζησε την ίδια χρονιά την πολιορκία της Ρώμης από τον Ουίτιγι.

2/ *Ἰωάννης Λυδός, "Περὶ Διοσημειῶν"* (De Ostentis, c. 9c, έκδ. C. Wachsmuth, *Ioannis Laurentii Lydi Liber de ostentis et Calendaria graeca omnia*, Leipzig 1897, 25) «Εἰ δέ γε ἐξ ἀναδόσεως ὑγρότητος παχύτατα τοῦ ἀέρος λαμβάνοντος ὁ ἥλιος ἀμαυροῖτο — τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ τῆς ἐναγχος παρελθούσης τετάρτης καὶ δεκάτης ἐπινεμήσεως γέγονε παρ' ὅλον σχεδὸν τὸν ἐνιαυτὸν τὴν ὕπατον ἔχοντος Βελισαρίου τιμήν — ὡς διαφθαρῆναι τοὺς καρποὺς ἐξ ἀωρίας, σάλους βαρεῖς ἐπὶ τῆς Εὐρώπης προμηνύει γενέσθαι— καὶ τούτων ἐξ αὐτῶν εἴδομεν τῶν πραγμάτων, πολέμων τε γενομένων ἐπὶ τῆς ἑσπέρας πολλῶν καὶ τῆς τυραννίδος καταλυθείσης ἐκείνης —, Ἰνδίαν δὲ καὶ τὴν καὶ ὅση ξηροτέρα πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον οὐ σαλεύει παντοίως. ἀλλ' οὐδὲ εἰκὸς κατ' ἐκείνας συμβαίνειν τὸ πάθος, ἐπὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην τῆς ὑποκειμένης ὑγρότητος ἀναρπαζομένης καὶ εἰς νέφη συναγομένης ἀμαυροῦσθαι συμβαίνει τὴν ἡλιακὴν αἴγλην πρὸς τὴν ἡμετέραν οὐκ ἀφικνουμένην ὄψιν οὐδὲ τοῦτο διατιτρῶσαν τὸ πύκνωμα».

3/ *Joh. Ephes. II* p.476 (fol.196) «En 842 (531), le soleil s'obscurcit pour une année et demie. Il ne s'agit pas d'une éclipse ou disparition du soleil, mais d'une diminution de caleur qui dura 18 mois».

4/ *Zach. Mityl.* IX,19 (p.267) «And he came with them to Constantinople in the month of March in the year fourteen; and Severus was there and Anthimus was chief priest. And the whole city was disturbed at the arrival of Agapetus; and the earth with all that is upon it quaked; and the sun begun to be darkened by day and the moon by night, while ocean was tumultuous with spray (?) from the 24th of March in this year till the 24th June in the following year fifteen». Οι K. Ahrens-G. Krüger, *Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, Leipzig (Teubner) 1899, 373, μελετώντας απομονωμένα το κείμενο του Ψευδο-ζαχαρία δεν εντόπισαν την πραγματική αιτία του φαινομένου. Παραθέτουν την άποψη του καθηγητή Wislicenus σχετικά με τη διάρκεια (15 ή 18 μήνες) και την ερμηνεία του φαινομένου: πρόκειται, κατά τον καθηγητή, για μια παρατεταμένη περίοδο θολού και χειμωνιάτικου καιρού (trübe Witterungsperiode) με σφοδρούς ανέμους, κάτι που είναι σπάνιο στη Μέση Ανατολή και γι αυτό αξιομνημόνευτο.

Σ' έξι μεταγενέστερα χρονογραφικά κείμενα γίνεται λόγος για το συμβάν:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τ: " (Συρία)
Κ.Σ: λυπη

* Zach.Mitvl. X.1 (p.298) Π.Μ: αγνωστη πηγη; [1]

«And, as the winter was a severe one, so much so that from the large and unwonted quantity of snow the birds perished and<...>, there was distress<...>among men<...>from the evil things. And<...>in various countries<...> .»

Χ.Μ: Β3α, Γ12γ

Σ: Η αναφορα στο βαρυ χειμωνα αμεσως μετα απο μαρτυρια για πτωση ηφαιστειακης τεφρας πιθανως να σημαινει την αιτιακη συζευξη τους στη συνειδηση του συγγραφεα.

* Agapius Menbidj p.169 Π.Μ: Θεοφιλος Εδεσης, Χρον.; [2]

«En cette année (846 Alexandrien, 9 Justiniani), vinrent les sauterelles dans le pays. En la même, l' hiver fut rigoureux et avec beaucoup de neige, et beaucoup de gens en moururent.»

Σ: Η μαρτυρια αυτη ειναι ανεξαρτητη και επαληθευει την πληροφορια για βαρυ χειμωνα.

1/ Theophan. p.202,10 «A.M. 6026 (=534) Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ τέρας ἐν τῷ οὐρανῷ συνέβη γενέσθαι. Ὁ γὰρ ἥλιος ἀκτίνων χωρὶς τὴν αἴγλην ὥσπερ ἡ σελήνη ἐστύγναζεν ἅπαντα τὸν ἐνιαυτόν· ἐπὶ πλεῖστον δὲ ἐκλείποντι ἐῴκει, οὐ καθαρῶς φαίνων, ὥσπερ εἰώθει. χρόνος δὲ ἦν δέκατος τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ οὔτε πόλεμος, οὔτε θάνατος ἐπιφερόμενος τοῖς ἀνθρώποις ἐπέλειπεν». Πηγή του είναι ο Προκόπιος.

2/ Georg.Monach. p.643,16 «Καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὁ ἥλιος χωρὶς ἀκτίνων ἐφαίνετο ὥσπερ ἡ σελήνη. πόλεμοι δὲ καὶ νόσοι καὶ θάνατοι τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐπέλειπον». Πηγή του είναι ο Θεοφάνης.

3/ Agapius Menbidj p.169 «En l'an 10 de Justinianus, un signe extraordinaire parut dans le ciel; la chaleur du soleil se refroidit, et les fruits ne mûrierent pas cette année-là». Πιθανή πηγή του είναι ο Ιωάννης Εφέσου.

4/ Elias Nisib. p.57,15 «Eo sol tenebris involvi incepit die et luna noctu a die 24o adar ad diem 24am heziran anni sequentis <anni 847> . Et eo Sergius Rhesainensis medicus mortuus est».

5/ Mich.Syr. IX.26 (2,220) «Or, un peu auparavant, en l'an 848, il y eut un signe dans le soleil. On n'en avait jamais vu et il n'est nulle part écrit qu'il en soit arrivé un pareil dans le monde. Si ce n'était que nous l'avons trouvé consigné dans la plupart des écrits éprouvés et croyables, et affirmé par des hommes dignes de foi, nous ne l'aurions pas écrit; car il est difficile à concevoir. On dit donc que le soleil s'est obscurci, etque son éclipse dura un an et demi, c'est-à-dire dix-huit mois. Chaque jour, il éclairait environ quatre heures et encore cette lumiére n'était-elle qu'une ombre débile. Chacun declarait qu'il ne revindrait pas dans l'était de sa lumiére primitive. Les fruits ne mûrirent point, et le vin avait le goût de celui qui provient de raisins acides». Πηγή του είναι ο Ψευδο-διονύσιος.

6 Barhebr.Chron. p.74 «And in the year 848 (A.D. 537) there was a sign in the sun the like of which had never before appeared. The sun became dark and his darkness lasted for 18 months. Each day the middle of the heaven shone faintly with a shadowy light, and every man decided that the sun would never recover its full light. That year the fruits did not ripen and the wine tasted like urine». Πηγή του είναι ο Μιχαήλ Σύρος.

Νεότερες έρευνες οδηγούν στην υπόθεση ότι η σκόνη που σκέπασε την ατμόσφαιρα το 536 μ.Χ. δεν προερχόταν από ηφαιστειακή έκρηξη, αλλά από την πρόσκρουση ενός αστεροειδούς ή γιγαντιαίου κομήτη στη Γη. Στοιχεία από δακτυλίους δένδρων πείθουν ότι στα μέσα της δεκαετίας του 530 σημειώθηκε μια αιφνίδεια μείωση του ρυθμού ανάπτυξης των δένδρων η οποία διήρκεσε 15 περίπου χρόνια, ενώ ταυτόχρονα οι πυρήνες των παγετώνων τηςΓροιλανδίας δεν παρουσιάζουν ενδείξεις μεγάλης κλίμακος ηφαιστειακής δραστηριότητας. Βλ. N. Hawkes, "Κομήτες έφεραν τον Μεσαίωνα;", εφημερίδα "Το Βήμα", 8/1/1995 (κείμενο από την αγγλική εφημερίδα "The Times"), Γ30

[1] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 268.

[2] Πρβλ. Graf 1, 39.

[149] Ε.Π:Γπ
Χ: 537 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμου
Τ: (Ν. Μικρά Ασία, Κιλικία): Ταρσός, Κύδνος ποτ. [1]
Κ.Σ: καταστροφη πολης

* *Elias Nisib.* p.57.30 Π.Μ: :

«Annus 848. Eo fuit diluvies magna in urbe Tarso a fluvio qui in media urbe est et mersi sunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορα. Τα αίτια της πλημμύρας δεν αναφέρονται.

---

[150] Ε.Π:Β
Χ: (541;) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάιος) [3] Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία
Τ: (Αίγυπτος) Δέλτα Νείλου
Κ.Σ: θαύμα: προσευχές αγίου, κατάπαυση τρικυμίας

* *Vita Nicolai* c.30 Π.Μ: αυτόπτης

«Καὶ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐγένετο χειμὼν μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἔμελλεν τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων. ἰδόντες δὲ οἱ ναῦται, ὅτι κινδυνεύουσιν, προσέπεσον τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες αὐτῷ· "Κύρι ἀββᾶ, στῆθι καὶ εὖξαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι κινδυνεύομεν..." καὶ πάλιν κλίνας τὰ γόνατα ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ Νικόλαος ηὔξατο ἐπὶ ὥρας ἱκανάς. καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν εὐχὴν πάντες ὑπήκουσαν αὐτῷ τὸ ἀμήν. καὶ κατέπαυσεν ὁ ἄνεμος καὶ τὰ κύματα, καὶ γίνεται γαλήνη μεγάλη ἐν τῇ θαλάσσῃ.»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Η τρικυμία ερμηνεύεται σε σχέση με την παρουσία του αγίου επάνω στο πλοίο. Ο όρος "χειμών" εδώ σημαίνει καταιγίδα.

---

[151] Ε.Π:Β
Χ: (541;) Κ.Χ.1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού δυτικού ανέμου, τρικυμία
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Ρόδος;
Κ.Σ: θαύμα: δημιουργίας τρικυμίας εξαιτίας παρακοής σε άγιο

* *Vita Nicolai* c.38 Π.Μ: -

«Τὸ δὲ πλοῖον ἤμελλεν παρέρχεσθαι τὸ Τρίστομον. καὶ εὐθέως ἐξήγειρεν κύριος ὁ θεὸς ἄνεμον ἐκ δυσμῶν, καὶ ἔστρεψεν τὸ πλοῖον καὶ ἐφέρετο ὧδε κἀκεῖσε καὶ ἐκινδύνευεν. ὁ δὲ ναύκληρος διενοήσατο ὅτι "Ἡ χειμασία αὕτη οὐκ ἔστιν ἄλλως, εἰ μὴ διὰ τὴν παρακοήν, ἣνπερ ἐποιήσαμεν τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ Νικολάῳ".»

Χ.Μ: Β6, Δ20, Ε31

---

[1] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 86. Σημ. Tarsus Irmagi.

[2] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης. Πάντως πριν την επιδημία του 542.

[3] Το περιστατικό έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του δεύτερου ταξιδιού του αγίου Νικολάου προς τη Ιερουσαλήμ κατά τη Μεσοπεντηκοστή (δηλαδή την Τετάρτη της τέταρτης εβδομάδας μετά το Πάσχα). Βλ. έκδ. Vita Nicolai, σχόλια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η τρικυμία ερμηνεύεται σε σχεση με την παρουσια του αγίου επάνω στο πλοίο.

---

[152] Ε.Π:Β
Χ: (541) Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιουν.- -Αυγ. Α.Π:1
Φ: καυσων
Τ: Μεσοποταμια
Κ.Σ: επιδημια σε στρατευμα

* *Proc.Bell.Pers.* II.19.31 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών;

«Ἀὐχμηρὰ γὰρ Μεσοποταμία ἡ Περσῶν κατήκοος ὑπερφυῶς ἐστιν. οὗπερ ἀήθεις ὄντες Ῥωμαῖοι καὶ διαφερόντως οἱ ἐκ Θράκης ὁρμώμενοι, ἐν χωρίῳ ἐκτόπως αὐχμώδει καὶ καλύβαις τισὶ πνιγηραῖς ὥρᾳ θέρους δίαιταν ἔχοντες, ἐνόσησαν οὕτως ὥστε ἠμιθνῆτες τὸ τριτημόριον τοῦ στρατοῦ ἔκειντο.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στον καύσωνα σχετίζεται με την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων που περιγράφονται από τον συγγραφέα.

---

[153] Ε.Π:Γλ
Χ: 542 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός [1]
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: κανιβαλισμός

* *Chron.ad a.1234* c.LX,p.153,36 Π.Μ: ;

«Anno 853, fuit fames magna, adeo ut homines se invicem devorarent ob famen, et bestias impuras comederunt.»

Σ: Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[154] Ε.Π:Β
Χ: (542) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ.-Δεκ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία
Τ: (Ιταλία) Νεάπολις
Κ.Σ: προβλήματα στόλου

* *Proc.Bell.Goth.* III,7,3-5 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών;

---

[1] Βλ. και O D B 2, 778, λήμμα "Famine". Πρέπει να θεωρήσουμε δεδομένη τη σύνδεση του λιμού με τη μεγάλη επιδημία που ενέσκηψε σ' ολόκληρη τη βυζαντινή αυτοκρατορία την ίδια χρονιά. Πιθανότατα ο λιμός να αποτελεί συνέπεια της επιδημίας εξαιτίας της δραματικής μείωσης του πληθυσμού. Η βιβλιογραφία για την επιδημία του έτους 542 είναι μεγάλη. Πρβλ. ενδεικτικά J. Durliat, "La peste du VIe siècle. Pour un nouvel examen des sources byzantines", στον τόμο: Hommes et richesses dans l'Empire byzantin, τ.1, Paris 1989, 107-125, καθώς και για την διασπορά της στο χώρο της Μέσης Ανατολής L. Conrad, "The Plague in Bilad al-Sham in Pre-islamic Times", στον τόμο: M. A. Bakhit - M. Asfour (επιμ.), *Proceedings of the Symposium on Bilad al-Sham During the Byzantine Period*, Amman 1986, τ.2, 143-163.

[2] Βλ. Stein, Bas-Empire 2, 575 και J. B. Bury, HLRE 2, 232. Επίσης πρβλ. P W. R E, VIII A2, 2280: λήμμα "Winde".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Ὁ δὲ <Κόνων> τὸν καιρὸν ἅπαντα ἐν ταύτῃ δὴ κατατρίψας τῇ ὁρμῇ, ἐπειδὴ τὰς τε βασιλέως ἀπειλὰς ἔδεισε καὶ κακιζόμενος πρὸς τῶν ἄλλων ἀπεῖπεν, αὐτὸς μὲν οὐδὲν τι ἧσσον αὐτοῦ ἔμεινε, τὸν δὲ στρατὸν ἅπαντα ξύν τε Ἡρωδιανῷ καὶ Δημητρίῳ καὶ Φάζᾳ ἐς Νεάπολιν ἔπεμψε, σφοδρότατα ἐγκειμένης ἤδη τῆς τοῦ χειμῶνος ὥρας. ἐπεὶ δὲ Νεαπόλεως ὁ Ῥωμαίων στόλος ἄγχου ἐγένετο, κατέβαινε σκληρὸς ἄνεμος, ἐξαίσιόν τινα χειμῶνα ἐγείρων, καὶ ὁ μὲν ζόφος ἅπαντα ἐνεδίδου, ὁ δὲ κλύδων τὰς κώπας ἀνασπᾶν ἢ ἄλλο τι ἐνεργεῖν τοὺς ναύτας οὐκ εἴα, διά τε τῶν ῥοθίων τὸν κτύπον ἔτι ἀλλήλων κατακούειν οὐκ ἦν, ἀλλὰ ξύγχυσίς τε λαμπρῶς ἐκράτει καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἐπρυτάνευε βία, ἦπερ αὐτοὺς ὡς ἥκιστα ἐθελουσίους ἐς τὴν ἀκτὴν ἤνεγκεν, οὗ δὴ ἐστρατοπεδεύοντο οἱ πολέμιοι.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στο "*χειμώνα*" (=καταιγίδα) σχετίζεται με την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων που περιγράφονται απο τον συγγραφέα.

---

[155] Ε.Π:Α

Χ: (544- -545) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: (ευνοϊκές μετεωρολογικές συνθήκες;=υγρός χειμώνας)[2]

Τ: (Παλαιστινη) Ιερουσαλήμ

Κ.Σ: θαύμα: άγιος προσεύχεται και πολλαπλασιάζει γεωργική παραγωγή

* *Vita Nicolai* c.59-60 Π.Μ: αυτόπτης

«"Ὑπάγετε, καὶ, ὃ θέλει κύριος, ἔχει γενέσθαι." καὶ εἰς τὸ ἐπερχόμενον ἔτος ἔσπειραν τὸ αὐτὸ χωρίον, καὶ ἔβαλον τὸν αὐτὸν μοδισμόν. καὶ τελειωθέντος τοῦ σπόρου καὶ θερισθείσης τῆς χώρας, συνήγαγον τοὺς καρποὺς ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας, μοδίους ἑκατὸν εἴκοσι πέντε μεγάλους. καὶ εὐχαρίστησαν τῷ θεῷ καὶ τῇ προσευχῇ τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς Νικολάου, ὅτι δι' αὐτῆς τοσαύτην εὐλογίαν ἔλαβον.»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Δ[illegible] Ε31

Σ: Αν αναζητήσουμε κάποια φυσική εξήγηση για το περιγραφόμενο θαύμα της αύξησης της ετήσιας σοδειάς, μπορούμε να υποθέσουμε ότι επικράτησαν ευνοϊκές για την περιοχή μετεωρολογικές συνθήκες, δηλαδή σχετικά υγρό φθινόπωρο και χειμώνα.

---

[156] Ε.Π:Α

Χ: 545 Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: (χειμώνας βαρύς) κακή σοδειά, έλλειψη οίνου, λιμός [3]

Τ: (Αίγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία) Άμιδα

Κ.Σ: -

* *Proc.Hist.Arc.* XXII,17-18 Π.Μ: αυτόπτης;

---

[1] Βλ. έκδ. Vita Nicolai, 2, 214.

[2] Το ύψος της βροχής σε συνδυασμό με τη θερμοκρασία καθορίζουν τη φύση του εδάφους και τη γονιμότητά του. Προϋπόθεση για μια καλή σοδειά στα εδάφη της Παλαιστίνης είναι οι ικανοποιητικές βροχοπτώσεις κατά τους φθινοπωρινούς και χειμερινούς μήνες. Πρβλ. Ch. McCown, "Climate and Religion in Palestine", *Journal of Religion* 7 (1972) 520-539, εδώ 530-534.

[3] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 545, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή στον Προκόπιο και τον Κεδρηνό. Πρβλ. Muralt, Essai 1, 118, Patlagean, Pauvreté 76 σ.35 & 36, Stein, Bas-Empire 2, 754, 755 σ.2 & 757 σ.3. Βλ. επίσης W. Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989, 177 σ.5 και G. Casanova, όπ.π. 199.

«Ἀλλ᾽ ἐτεῖ ἐς νέωτα οὐκέτι ὁμοίως ἡ τῶν καρπῶν φορὰ ἤκμαζεν. ἐνδεεστέρως μὲν ἡ κατὰ χρείαν ἐς Βυζάντιον ὁ σιταγωγὸς στόλος ἀφίκετο. Πέτρος δὲ τοῖς παροῦσι διαπορούμενος ἐκ τῶν ἔν τε Βιθυνίᾳ καὶ Φρυγίᾳ καὶ Θράκῃ χωρίων πρίασθαι μέγα τι χρῆμα σίτου ἠξίου.»

Σ: Το χωριο αυτό περιγράφει τις οικονομικές συνέπειες του λιμού στην Κωνσταντινούπολη (πόλη η οποία προμηθευόταν τα σιτηρά της από την Αίγυπτο).

* *Joh.Ephes. II* p.486 (fol.229) Π.Μ: κοινή πηγή με Pseudo-Zach.Mityl.Chron.[1]

«Peste et famine en Mesopotamie en 858 (547).»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Joh.Ephes. II* p.489 Π.Μ: κοινή πηγή με Pseudo-Zach.Mityl.Chron.[2]

«En 858, commença une famine qui dura jusqu'en 866.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Zach.Mityl.* X.14 (p.315) Π.Μ: Ιωάννης Εφέσου [3]

«And at that time, there was a scarcity of produce and a lack of the fruit of trees, in the year 9, and there was a famine which destroyed soul and body, and it was followed by emaciation... After this there was a plague among oxen in all countries, especially in Egypt, and it lasted 2 years until the lands remained untilled for lack of oxen.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Malal.* p.482,18 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [4]

«Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ σπάνις οἴνου ἐγένετο. Τῷ δὲ νοεμβρίῳ μηνὶ διαστροφὴ ἐγένετο περὶ τῆς ἀποκρεωσίμου· ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς προσέταξεν ἑτέραν ἑβδομάδα πραθῆναι κρέα.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Theophan.* p.225,4 Π.Μ: Malal. p.482,18 [5]

«A.M. 6038 (=546) Τοῦτο τῷ ἔτει γέγονε λεῖψις σίτου καὶ οἴνου καὶ χειμερία πολλή. καὶ ἐγένετο σεισμὸς μέγας ἐν Βυζαντίῳ, καὶ διαστροφὴ περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα. καὶ ἐποίησαν οἱ δῆμοι τὴν ἀποκρεώσιμον μηνὶ Φεβρουαρίῳ δ□.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Ο συγγραφέας εδώ προσθέτει τη νέα πληροφορία περί *"χειμερίας"* για την ίδια χρονιά.

* *Agapius Menbidj* p.172 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης [6]

---

[1] Βλ. K. Ahrens-G. Krüger, όπ.π. σελ.xliv.

[2] Στο ίδιο.

[3] Πρβλ. έκδ. Pseudo-Zach.Mityl. 7.

[4] Στο ίδιο, καθώς και Jeffreys κ.ά., Malalas 214.

[5] Η μαρτυρία έχει κοινά στοιχεία με αυτή του Ιωάννη Μαλάλα. Η πληροφορία περί "χειμερίας" για την ίδια χρονιά δεν περιέχεται στον Ιωάννη Μαλάλα.

[6] Βλ. Graf 1, 39.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«En l'an 20 de Justinianus, une grande famine sévit en Orient au point que le boisseau (modius) se vendait 13 dirhems. En l'an 26 de Justinianus, il survint une grande peste qui fit périr beaucoup de monde.»

Σ: Ο συγγραφεας εδω προσδιοριζει και την ανοδο τιμης των σιτηρων εξαιτιας του λιμου και τον παρουσιαζει γενικευμενο σε ολοκληρη την Ανατολη.

* *Jacob.Edess.* p.243 Π.Μ: Zach.Mityl. X,14 [1]

«a. 227 Fuit fames magna et inopia per totam regionem Orientalis, quae tanta erat ut etiam cum multum comederent homines non possent satiari.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Mich.Syr.* IX.29 (2,244) Π.Μ: Jacob.Edess. p.243 [2]

«A cette époche, il y eut une disette de récoltes et un manque de fruits; elle eut lieu en la neuvième (indiction). Il y eut aussi une faim qui agissait sur l'âme et sur le corps: elle fut suivie de la peste.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Cedren.* I,p.657,20 Π.Μ: Theophan. p.225,4 [3]

«Τῷ ιθ□ ἔτει γέγονε λεῖψις σίτου καὶ οἴνου, καὶ χειμὼν πολὺς ἐν τῷ Βυζαντίῳ, καὶ διαστροφὴ τοῦ ἁγίου πάσχα, καὶ ἐποίησαν οἱ δῆμοι τὴν ἀπόκρεων μηνὶ Φεβρουαρίῳ δ□»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Βλ. σχόλια στο χωρίο του Θεοφάνη.

* *Niceph.Callist.* XVII,32 Π.Μ: Χρονογράφοι [4]

«Καὶ σημεῖα δὲ πάμπλειστα Ἰουστινιανοῦ τὴν ἀρχὴν διιθύνοντος ἐγεγόνει... σεισμοί...βρασμοί...ἐκτροπαὶ θαλάσσης... Ἐπιγεγονότος δὲ καὶ λιμοῦ ἐν Βυζαντίῳ τῶν ἀναγκαίων ἐπιλελοιπότων, ὁ βασιλεὺς τῇ δευτέρᾳ τῶν νηστειῶν ἑβδομάδι, κρέα πραθεῖναι τῇ ἀγορᾷ διηγόρευε.»

Σ: Ο συγγραφέας αναφέρει τον λιμό σε συνάρτηση με άλλες φυσικές καταστροφές.

---

[157] Ε.Π:
Χ: (545- -546) Κ.Χ:
λ.Χ: Δεκ. Α.Π
Φ: χρῦσο δυνατό
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: ταλαιπωρίες στυλίτη

* *Vita Symeonis* c.77 Π.Μ: -

---

[1] Πρβλ. έκδ. Pseudo-Zach.Mityl. 315 σ.1.

[2] Πρβλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 244 σ.8.

[3] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434.

[4] Βλ. Gentz, Xanthopulus 167.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἄξιον δὲ καὶ τοῦτο τὸ θαῦμα γραφῆς. Πτωχός γάρ τις προσελθὼν τῷ ἁγίῳ τῷ Δίῳ μηνὶ ἤτοι τῷ Νοεμβρίῳ παρεκάλει λαβεῖν τι παρ᾽ αὐτοῦ· πρὸς δὲ τὸ παρὸν οὐδὲν ὑπῆρχεν αὐτῷ... Καὶ μένει ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ὀκτὼ μῆνας γυμνὸς καθήμενος μέχρι τοῦ Δαισίου ἤτοι τοῦ Ἰουνίου μηνός, παντελῶς μὴ ἔχων οἱονδήποτε περιβόλαιον, εἰ μὴ μικρὸν στηθαῖον κουκούλλιον ἐν τῷ κρυμῷ ἐκείνῳ... Ἦν γὰρ ἰδεῖν αὐτὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τοῦ σφοδροτάτου χειμῶνος καὶ τρόμῳ μεγάλῳ κατασχεθῆναι... Ἐθερμαίνετο δὲ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος.»

Χ.Μ: Β5, Ε31

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στην απόδειξη της πίστης και ελεημοσύνης του στυλίτη, ο οποίος έμεινε γυμνός ολόκληρη την ψυχρή περίοδο του έτους.

---

[158] Ε.Π:Β
Χ: (547:) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροντές, βροχή
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Παφλαγονία
Κ.Σ: θεοφανεία

* *Vita Alypii Styl.* c.21 Π.Μ: -

«Ἔρχομαι δὲ εἰπεῖν ἐπὶ τούτοις τῶν μεγάλων θαυμάτων, ὧν εἰς τὸν οἰκεῖον θεράποντα ἐθαυματούργησεν ὁ Θεός, καὶ μηδεὶς ἀπιστείτω· ἐν ὀφθαλμοῖς γὰρ πολλῶν πολλάκις ἐφάνη γινόμενον· τοῦτο δὲ ἦν φῶς οὐρανόθεν ὑπὲρ κορυφῆς τοῦ ἁγίου καταβαῖνον ἐπὶ τῷ κίονι καὶ διαμένον ἕως τινός· τοῦτο δὲ τότε συνέβαινεν, ὅτε νὺξ καὶ φωναὶ βροντῶν συνεχεῖς, ὅτε ἀστραπῶν ἐκλάμψεις ἐπάλληλοι, ὅτε ἐπίκλυσις ὑετοῦ διὰ τὸ μὴ πᾶσιν τολμᾶν ὡς οἶμαι ἐνατενίζειν τῇ δόξῃ τῶν ἀπορρήτων. Τοσοῦτον δὲ ὁ τόπος τῇ λαμπρότητι τοῦ φωτὸς κατηυγάζετο, ὡς οἴεσθαι τοὺς ἀπείρους τῆς θεωρίας διόλου τὸν κλυδῶνα ἐμπυρίζεσθαι.»

Χ.Μ: Δ20, Ε29

Σ: Η μαρτυρία συνθέτει τη μυστηριακή ατμόσφαιρα στην οποία έλαβε χώρα η θεοφανεία.

---

[159] Ε.Π:Α
Χ: 547- -548 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχές ραγδαίες
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* *Theophan.* p.226,4 Π.Μ: ;

«Α.Μ. 6040 (=548) Τούτῳ τῷ ἔτει ἐγένοντο σεισμοὶ συνεχεῖς καὶ βροχαὶ μεγάλαι, ὁμοίως καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ σεισμὸς μέγας, ὥστε πάντας ἀπογινώσκειν καὶ ἐν φόβῳ μεγάλῳ γίνεσθαι καὶ λιτανεύειν καὶ δέεσθαι τοῦ θεοῦ ῥυσθῆναι τῶν ἐπικειμένων ἀπειλῶν. Τῷ δ᾽ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Ἰουνίῳ, ἰνδικτιῶνος ια□, ἐκοιμήθη ἡ βασίλισσα Θεοδώρα εὐσεβῶς.»

Χ.Μ: Β3α, Γ10, Δ17, Δ18, Δ20, Δ22, Ε29

---

[1] Πριν το θάνατο της αυτοκράτειρας Θεοδώρας († 547). Βλ. Βίος, κεφ.22.
[2] Βλ. Patlagean, Pauvreté 76 σ.36.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορα στις συνεχεις βροχοπτωσεις γινεται σε συνδυασμο με αλλες θεομηνιες (σεισμους) που προκαλεσαν την αναγκη εξιλαστικων τελετων. Οι βροντες και αστραπες θεωρουνται απο τον συγγραφεα ως απειλες του Θεου προς τους ανθρωπους. Ο θανατος της αυτοκρατειρας την ιδια χρονια πρεπει να θεωρειται, στη συνειδηση του συγγραφεα, συνεπεια των κακων που προηγηθηκαν.

* Cedren. I.p.658.8 Π.Μ: Ψευδο-Συμεων (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle" [1]

«Τῷ κα□ ἔτει γεγόνασι σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ βροχαὶ μεγάλαι. μηνὶ Ἰουλίῳ ια□ ἐκοιμήθη ἡ βασίλισσα Θεοδώρα εὐσεβῶς.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Βλ. προηγουμενα.

---

[160] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: (547- -548) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: παρατεταμένη πλημμύρα
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: καταστροφή σποράς, πνιγμός ανθρώπων

* Proc.Bell.Goth. III,29,6-8 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες; [3]

«Τότε καὶ Νεῖλος ὁ ποταμὸς ὑπὲρ ὀκτωκαίδεκα πήχυς ἀναβὰς ἐπέκλυσε μὲν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἤρδευσεν πᾶσαν, ἀλλὰ ἐν μὲν Θηβαΐδι τῇ ὕπερθεν οὔσῃ ὑφιζάνοντά τε καὶ ἀποχωροῦντα τοῖς καθήκουσι χρόνοις τὰ ὕδατα παρείχετο τοῖς τῇδε ᾠκημένοις σπείρειν τε τὴν γῆν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι ᾗπερ εἰώθει· χώρας δὲ τῆς ἔνερθεν ἐπειδὴ πρῶτον ἐπεπόλασεν, οὐκέτι ἀπέβη, ἀλλ' ἐνοχλῶν αὐτῇ ξύμπαντα διαγέγονε τὸν τοῦ σπείρειν καιρὸν, οὐ ξυμπεσὸν τοῦτό γε πρότερον ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος. ἔστι δὲ οὗ καὶ ἀπολωφῆσαν τὸ ὕδωρ ἐπέκλυσεν αὖθις οὐ πολλῷ ὕστερον. ταύτῃ τε ἅπαντα ἐσεσήπει τὰ σπέρματα, ὅσα δὴ μεταξὺ καταβεβλημένα ἐς τὴν γῆν ἔτυχε. καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι τῷ παραλόγῳ τῆς ξυμφορᾶς ἀμηχανίᾳ πολλῇ εἴχοντο, τῶν δὲ ἄλλων ζῴων ἀπορίᾳ τροφῆς τὰ πλεῖστα ἐφθάρη.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Δ28, Ε30

Σ: Ο συγγραφέας συσχετίζει την στρατιωτική αποτυχία του στρατηγού Βελισαρίου με τις θεοσημείες που ακολούθησαν.

* Proc.Hist.Arc. XVIII,39 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες; [4]

«Νεῖλος δὲ ἀναβὰς μὲν ᾗπερ εἰώθει, χρόνοις δὲ οὐκ ἀποβὰς τοῖς καθήκουσι, τινὰ τῶν ᾠκημένων εἰργάσατο ἔρημα, ἅπερ μοι καὶ πρότερον δεδιήγηται.»

Χ.Μ: Β6-

---

[1] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103, Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

[2] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 545, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή στον Προκόπιο. Πρβλ. Muralt, Essai 1, 195 με χρονολογία 549 και O. Veh, όπ.π. 2, 1070.

[3] Βλ. O. Veh, όπ.π. 2, 1070: Ο Προκόπιος συνέλεξε τις πληροφορίες για την πλημμύρα του Νείλου — αλλά και για άλλα φυσικά φαινόμενα αυτού του κεφαλαίου (σεισμούς, εμφάνιση κήτους) — στην Κωνσταντινούπολη το 547/48.

[4] Στο ίδιο.

Σ: Ισχυρή προκατάληψη του συγγραφέα: ο συγγραφέας προσαπτει τη φυσικη καταστροφη στη δαιμονικη φυση του αυτοκρατορα Ιουστινιανου.

---

[161] Ε.Π:Β
Χ: 548 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιουν. Α.Π:1
Φ: αστραπες, βροντες
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: καταστροφη μνημειου

* *Malal.* p.483.22 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Μηνὶ ἰουνίῳ τῇ αὐτῇ <ι΄> ἐγένετο βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ φοβεραὶ πάνυ, ὥστε καὶ ἀνθρώπους καθεύδοντας ἐκ τῶν ἀστραπῶν βλαβῆναι. ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς φόβοις καὶ τοῦ κίονος τοῦ ἐν τῷ Ξηρολόφῳ ἀπεπτελώθη μέρος. καὶ τῇ κη□ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἰνδικτιῶνος δεκάτης τελευτᾷ ἡ Αὐγούστα Θεοδώρα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ10, Γ12

Σ: Οι αστραπές και βροντές συνδέονται με το θάνατο της αυτοκράτειρας την ίδια χρονιά.

* *Theophan.* p.226,11 Π.Μ: Malal. p.483,22 [2]

«A.M. 6041 (=549) Τούτῳ τῷ ἔτει γεγόνασι βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ φοβεραὶ πάνυ, ὥστε πολλοὺς καθεύδοντας ἐκ τῶν ἀστραπῶν βλαβῆναι. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου γεγόνασι βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ πάνυ φοβεραί, ὥστε τοῦ Ξηρολόφου κίονος ἀποπεταλωθῆναι μέρος καὶ ἡ κεφαλὴ ἡ γεγλυμμένη τοῦ αὐτοῦ κίονος.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12

Σ: Ο συγγραφέας εδώ αναφέρεται δύο φορές σε αστραπές και βροντές, γεγονός που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι έχει διπλοεγγράψει την πληροφορία από την πηγή του.

* *Cedren.* I,p.658,10 Π.Μ: Theophan. p.226,11 [3]

«Τῷ κβ□ ἔτει γεγόνασι βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ ὑπὲρ φύσιν, ὥστε πολλοὺς καθεύδοντας ὑπὸ τῶν ἀστραπῶν βλαβῆναι.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Georg.Monach.* p.641,16 Π.Μ: Theophan. p.226,11 [4]

«Ἐκράτησεν οὖν ἡ θνῆσις αὕτη μῆνας β□, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. ἐγένοντο δὲ καὶ βρονταὶ μεγάλαι σφόδρα καὶ ἀστραπαὶ φοβεραὶ λίαν, ὥστε καὶ ἀνθρώπους καθεύδοντας ἐκ τῶν ἀστραπῶν καυθῆναι.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 214.
[2] Στο ίδιο 258.
[3] Πρβλ. Moravcsik 1, 274, Hunger 1, 393.
[4] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 342.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Leo Gramm. p.127.23 Π.Μ: Συμεών Μαγιστρος Λαι-"Επιτομη"[1]

«Ἐκράτησε δὲ ἡ θνῆσις αὕτη μῆνας δύο. Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. γεγόνασι δὲ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ μεγάλαι καὶ φοβεραὶ σφόδρα. ὥστε πολλοὺς ὑπ᾽ αὐτῶν κατακαῆναι.»

Χ.Μ: Β3α. Γ7

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Glyc. sp.504c Π.Μ: Georg.Monach. p.641.16 [2]

«Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ τοσοῦτον γεγόνασι φοβεραὶ ὥστε καὶ καθεύδοντάς τινας καυθῆναι. Γέγονε καὶ σεισμὸς παγκόσμιος.»

Χ.Μ: Β3α. Γ7

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[162] Ε.Π:Α
Χ: (548- -549)[3] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: κρύο δυνατό, χιόνια πολλά, θάνατος ζώων
Τ: Μεσοποταμία
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, δοξασία

* Jacob.Edess. p.242 Π.Μ: ;

«Fuit persecutio gravis et dura in Mesopotamia, et contra omnes qui cum [synodo] Chalcedonis communicare recusaverunt: et cuncti monachi a coenobiis pulsi sunt; et sub divo cum frigore versabantur: et hiems dura fuit multo frigore et nive, ita ut multi homines ac multa animalia mortui sunt.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ20

Σ: Η βαρυχειμωνιά θεωρείται από τον συγγραφέα θεόσταλτη εναντίον των μοναχών που δεν συντάχθηκαν με τις αποφάσεις της Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνος.

---

[163] Ε.Π:Β
Χ: (548- -556) Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούλ. Α.Π:0
Φ: βροχή
Τ: (Παλαιστίνη) Σουσακείμ
Κ.Σ: θαύμα: βροχή κατ' επιθυμία του αγίου

* Vita Cyriaci p.232.29 Π.Μ: -

«Ἐπειδὴ δὲ λάκκον οὐκ εἶχεν ὁ τόπος, ἐφιλοκάλησεν ἑαυτῷ τοὺς ἐν ταῖς πέτραις βοθύνους καὶ ἐδέχετο τῷ χειμῶνι τὸ ὕδωρ καὶ ὑπούργει αὐτῷ δαψιλῶς εἴς τε τὴν δίαιταν καὶ εἰς τὸ ποτίζειν τὰ λάχανα ὅλον τὸ θέρος. καὶ τοῦ ὕδατος ποτὲ λείψαντος περὶ τὸν Ἰούλιον μῆνα ἐστενώθη σφόδρα καὶ ἀνατείνας τὸ ὄμμα πρὸς τὸν θεὸν παρεκάλει λέγων· κύριε ὁ θεός, παράσχου μοι ὀλίγον ὕδωρ διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρείαν

---

[1] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 9 & 76.

[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 212.

[3] Για την προσέγγιση της χρονολογίας βλ. Stein, Bas-Empire 2, 684 σ.1. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 548 υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή στον Gregorius Turonensis (†595), Annales Francorum.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ ταπεινοῦ μου σώματος τούτου. καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ παραχρῆμα ἀνεβη μικρὸν νέφος ἐπάνω τοῦ Σουσακείμ καὶ ἔβρεξεν κύκλῳ τοῦ κελλίου αὐτοῦ καὶ ἐπλήρωσεν αὐτοῦ πάντα τὰ μεταξὺ τῶν πετρῶν δοχεῖα.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Η θαυματουργική βροχή προκλήθηκε απο τον άγιο προκειμένου να ποτισθούν οι κήποι του κελιού του.

---

[164] Ε.Π:Β

Χ: 550 Κ.Χ:2

λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:2

Φ: πνοή Νοτίου ανέμου, τήξη χιονιών, σχηματισμός χειμάρρων, πλημμύρα ποτ. [1]

Τ: (Ν. Μικρά Ασία, Κιλικία): όρος Ταυρος, Ταρσός Κύδνος ποτ.

Κ.Σ: καταστροφες κτιρίων

* Proc.Aedif. V.5.14-18 Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«Κύδνος δὲ ποταμὸς κατὰ πόλιν μέσην Ταρσὸν φέρεται. καὶ χρόνον μὲν τὸν ἄλλον οὐδὲν ἄχαρι διαπεπραγμένος φαίνεται πώποτε, ἅπαξ δὲ αὐτῷ ξυνηνέχθη ποτὲ τὰ ἀνήκεστα διεργάσασθαι ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. τοῦ μὲν καιροῦ ἀμφὶ τροπὰς ἐαρινὰς ἦν ἡ ὥρα· νότος δὲ ἄνεμος ἐξαπιναίως ἐπιπνεύσας πολὺς τὰς χιόνας διέλυσε πάσας, αἷς δὴ χειμῶνος ὥρᾳ ἐπιπεσούσαις τὸ ὄρος ὁ Ταῦρος ἐκεκάλυπτο σχεδόν τι ὅλον. ῥύακες οὖν ὑδάτων πανταχόθεν ξυνέρρεον τῶν ἐκείνῃ σκοπέλων, αἵ τε χαράδραι χειμάρρους ἀφίεσαν πᾶσαι, καὶ κρήναις πολλαῖς αἵ τε ὑπώρειαι καὶ οἱ πρόποδες ὀρῶν τῶν Ταυρείων κατάρρυτοι ἦσαν. τούτοις οὖν ὁ Κύδνος τοῖς ὕδασι κυματίας γεγενημένος, ἐπεὶ ἐς αὐτὸν ἐν γειτόνων ὄντα ἐπεσέβαλλον, ἅμα δὲ οἱ καὶ ὄμβρων ἐπιγενομένων πολλῶν, τὰ μὲν Ταρσέων προάστεια πάντα, ὅσα πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένα ἐτύγχανε, κατακλύσας εὐθὺς ἐξίτηλα τὸ παράπαν ἐποίει.»

Χ.Μ: Α1, Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ25, Δ26

Σ: Η μαρτυρία σκοπεύει στον έπαινο του αυτοκρατορικού έργου για την αναστήλωσης της πόλης. Είναι αξιοσημείωτη η γνώση των αιτίων της πλημμύρας από την πλευρά του συγγραφέα.

* Proc.Hist.Arc. XVIII,40 Π.Μ: ;

«Κύδνος δὲ Ταρσὸν περιβαλλόμενος σχεδόν τι πᾶσαν ἡμέρας τε αὐτὴν ἐπικλύσας πολλὰς οὐ πρότερον ἀπέστη ἕως αὐτὴν ἀνήκεστα κακὰ ἔδρασε.»

Χ.Μ: Γ12α, Γ13

Σ: Αντίθετα με την προηγούμενη αναφορά, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη μαρτυρία για να στραφεί εναντίον του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.

* Joh.Ephes. II p.489(fol.238v) Π.Μ: ;

«Une inondation détruit Tarse de Cilicie et de nomreux villages en l'an 861.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Πρβλ. Stein, Bas-Empire 2, 754 σ.4.

[2] Βλ. Av. Cameron, όπ.π. 86.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Elias Nisib. p.58,30 Π.Μ: Joh.Ephes. II p.489 [1]

«Annus 861. Eo fuit diluvies in urbe Tarso a fluvio qui eam transit; et maior pars eius erupta est atque ablata: et pagi multi abrepti sunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. IX.29 (2,243) Π.Μ: Joh.Ephes. II p.489 [2]

«En l'an 23 de Justinianus, Tarse de Cilicie, fut inondée par le fleuve qui la traverse.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.76 Π.Μ: Mich.Syr. 2,243 [3]

«And in the 23d year of Justinian, Tarsus in Cilicia was inundated by the river which flowed by it, and Lâdîcîâ was overwhelmed, and 7000 people died therein. And the sea-coast of Phoenicia was submerged, Tripoli, Bêrût, Byblos, and Troas and the-cities of Galilee.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[165] Ε.Π:Β

Χ: 551 [4] Κ.Χ:1

λ.Χ: Μάρτ.- -Μάιος Α.Π:2

Φ: καταιγίδα: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία

Τ: (Ιταλία): Καλαβρία

Κ.Σ: ναυάγιο

* Proc.Bell.Goth. III,40,14-15 Π.Μ: προφορικές πηγές; [5]

«Καὶ Ἀρταβάνης δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον ἐν Κεφαλωνίᾳ γενόμενος, ἐπειδὴ τοὺς ἀμφὶ Λιβέριον ἤδη ἐνθένδε ἀναχθέντας ἐπὶ Σικελίας κεχωρηκέναι ἔγνω, ἄρας ἐνθένδε πέλαγος αὐτίκα τὸ Ἀδριατικὸν καλούμενον διέβη. ἐπεὶ δὲ Καλαβρῶν ἀγχοῦ ἐγένετο, χειμῶνος οἱ ἐξαισίου ἐπιπεσόντος καὶ τοῦ πνεύματος σκληροῦ τε ὑπεράγαν ὄντος καὶ ἀπ' ἐναντίας σφίσιν ἰόντος, οὕτως ἁπάσας διασκεδάνυσθαι τὰς ναῦς ξυνηνέχθη, ὡς δοκεῖν ὅτι δὴ αἱ πολλαὶ ἐς τὴν Καλαβρίαν ἐξενεχθεῖσαι ὑπὸ τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία σχετίζεται με την εξέλιξη ναυτικής εκστρατείας. Ο όρος *"χειμών"* έχει εδώ την προφανή σημασία της καταιγίδας.

---

[166] Ε.Π:Α

---

[1] Βλ. έκδ. Elias Nisib. 58 σ.5.

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 243.

[3] Βλ. έκδ. Barhebr.Chron. σελ.xxxvii.

[4] Πρβλ. Muralt, Essai 1, 199.

[5] Βλ. Av. Cameron, όπ.π. 86.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (551) [1] Κ.Χ.2
λ.Χ: Οκτ.-Νοεμ. Α.Π.2
Φ: πνοη Νοτιων ανεμων: καυσων, ξηρασια, δευτερη ανθοφορια δενδρων
Τ: (Κωνσταντινουπολη) [2]
Κ.Σ: δοξασιες

* *Proc.Bell.Goth.* IV.15.21-25 Π.Μ: αυτοπτης [3]

«Ἐν τουτῳ τῷ χρόνῳ τετύχηκέ τι τῶν οὔπω πρότερον, ὅσα γε ἡμᾶς εἰδέναι, γεγονότων ξυνενεχθῆναι, τοῦ μὲν γὰρ ἔτους μετόπωρον ἦν, αὐχμὸς δὲ καὶ πνιγμὸς ὥσπερ θέρους μέσου ἐγένετο θαυμαστὸν ὅσον· ὥστε ἀμέλει ῥόδων μὲν πλῆθος ἄτε ἦρος ὄντος ἐφύη, τῶν εἰωθότων οὐδενὶ τὸ παράπαν διαλλασσόντων. καρποὺς δὲ τὰ δένδρα σχεδόν τι ἅπαντα νέους τινὰς αὖθις ἤνεγκε. κἀν ταῖς ἀμπέλοις οὐδέν τι ἧσσον ἐγένοντο βότρυες, καίπερ τοῦ τρυγητοῦ γεγενημένου ἡμέραις ἤδη οὐ πολλαῖς ἔμπροσθεν. οἷς δὴ οἱ ταῦτα δεινοὶ τεκμηριούμενοι προὔλεγον ἀπροσδόκητον μέγα τι ἔσεσθαι, οἱ μὲν ἀγαθόν, οἱ δὲ τοὐναντίον. ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν κατά τι ξυμβεβηκὸς γεγονέναι οἶμαι, νότων ἐπὶ πλεῖστον ἀνέμων, ἥπερ εἰώθει, ἐπιπεσόντων καὶ θέρμης ἐνθένδε παρὰ τὰ ξυνειθισμένα πολλῆς τε καὶ οὐ κατὰ φύσιν τῆς ὥρας ἐπιγενομένης τῇ χώρᾳ. εἰ δέ τι, ὥσπερ οὗτοί φασι, καὶ σημαίνει παρὰ δόξαν ἐσόμενον, βεβαιότατα ἐκ τῶν ἀποβησομένων εἰσόμεθα.»

Χ.Μ: Α1, Β3, Β5, Γ13, Δ19, Δ23, Ε29, Ε30

Σ: Χωρίο μοναδικό για τις φαινολογικές πληροφορίες που παραθέτει. Στόχος του συγγραφέα είναι να συγκρίνει τις δεισιδαιμονικές ερμηνείες του μετεωρολογικού-φυσικού φαινομένου με την δική του φυσική εξήγηση, αλλά και να χρησιμοποιήσει την επαληθευσιμότητα αυτών των δεισιδαιμονικών ερμηνειών ως μέσο για να προωθήσει την αφήγησή του.

---

[167] Ε.Π:Β
Χ: (551- -552) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροχή ραγδαία
Τ: (Συρία: Αντιόχεια)
Κ.Σ: θαύμα: κατάπαυση καταιγίδας από άγιο για ολοκλήρωση ανέγερσης μονής

* *Vita Symeonis* c.172 Π.Μ: -

«Ἄλλοτε πάλιν πλήθους ὄντος ἐν τῇ μονῇ Ἰσαύρων ἰαθέντων ὑπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ τούτων κοπιώντων καὶ λαξευόντων τοὺς λίθους, γέγονε συννεφὴς ὁ ἀὴρ καὶ βρονταὶ σείουσαι τὴν γῆν, ἀστραπαί τε φοβεραὶ καὶ ὑετὸς πολὺς ὡς ἐπὶ κατακλυσμοῦ. Φευγόντων τε πάντων, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ἐργάζεσθαι, καὶ στὰς πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὸν ἀέρα καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ προσευξάμενος εἶπεν· "Λέγει Συμεὼν ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ διασκορπίσθητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τῶν κοπιώντων καὶ μὴ ἐναφήσητε ἐπ' αὐτοὺς σταγόνα ὑετοῦ." Εὐθέως δὲ διῃρέθησαν αἱ νεφέλαι καθ' ὅλης τῆς μονῆς εὐδίαν ποιήσασαι, πανταχοῦ δὲ τὸν κλύδωνα τοῦ ὑετοῦ καταπέμπουσαι· καὶ πάντες τοῦτο ἰδόντες ἐδόξαζον τὸν Θεόν. Εἰώθει δὲ τοῦτο καὶ πολλάκις ποιεῖν ἐν ἀνάγκαις· ὁ γὰρ Κύριος ὑπήκουεν αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

---

[1] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 542, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή στον Προκόπιο.

[2] Βλ. O. Veh, όπ.π. 2, 1091.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Ο συγγραφεας στοχευει στον επαινο της θαυματουργικης ικανοτητας αγιου. Η φραση «*Εἰωθει δε τοῦτο καὶ πολλάκις ποιεῖν ἐν ἀναγκαις*» υποδηλωνει οτι η καταστολη μετεωρολογικων φαινομενων και κυριως καταιγιδων αποτελουσε μερος της συνηθους θαυματουργικης δραστηριοτητας του αγιου.

---

[168] Ε.Π:Α
Χ: (551- -553)[1] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: χειμωνας βαρυς: χιονια, παγοι, ανεμοι, καταστροφη αμπελιων, δενδρων
Τ: (Συρία: Αντιοχεια)
Κ.Σ: εκφωνηση κηρυγματος από τον αγιο

* *Vita Symeonis* c.171 Π.Μ: αυτόπτης

«*Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μηνὶ ἀπελλαίῳ τῷ καὶ δεκεμβρίῳ γέγονε χιών, κρύσταλλος καὶ ἄνεμοι βίαιοι, καὶ συσσεισμὸς μέγας τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑετῶν. Καὶ ἡμῶν μετὰ φόβου συνηθροισμένων πρὸς τὸν ἅγιον, ἔφη πρὸς ἡμᾶς· "Ἰδοὺ ὁ χειμὼν οὗτος ὁ ἐνεστὼς ἐστιν αἰών, κατηφὴς καὶ ὀδυνηρός ὑπάρχων, καὶ τῶν δένδρων ἐξέπεσεν ἡ φυλλάς, τῆς δε ἀμπέλου ἡ δόξα, ἀδήλων ὄντων τῶν τε ἐγκάρπων καὶ ἀκάρπων ἱσταμένων ἐν ξύλοις ξηροῖς ἐν τῇ γῇ...*"»

Χ.Μ: Β3, Γ10, Γ12β, Γ13, Δ18, Δ23, Ε31

Σ: Το φαινόμενο περιγράφεται ως αφορμή για την εκφώνηση διδακτικού κηρύγματος από τον άγιο.

---

[169] Ε.Π:Β
Χ: (551- -592) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: (Συρία: Αντιόχεια)
Κ.Σ: θαύμα: η βροχή "κατά παραγγελία" του αγίου για την ολοκλήρωση κατασκευής μονής

* *Vita Symeonis* c.97 Π.Μ: -

«*Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου ἐμερίμνουν πόθεν ὕδωρ κομίσαι πρὸς τὴν χρείαν τῆς τοιαύτης ὑπουργίας· ἦν γὰρ ἡ πηγὴ τῶν ὑδάτων παρὰ τὰς ῥίζας τοῦ ὄρους ἐκ πολλῶν διαστημάτων. Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὁ ἅγιος πλῆθος ἀσβέστου ἐνεγκεῖν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὴν λατύπην καθᾶραι καὶ καταμῖξαι, καὶ ἐποίησαν οὕτως. Ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εὐξάμενος εἶπεν· "Κύριε, ἐντέλλου ταῖς νεφέλαις τοῦ οὐρανοῦ καὶ κομισάτωσαν ὕδωρ πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἡμῖν χρείαν, καὶ τοῦτο ποιείτωσαν ἕως οὗ ἔσται ἡμῖν εἰς πλῆθος συναγωγὴ ὑδάτων." Ἐπήκουσε δὲ ὁ Κύριος τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ παραχρῆμα δέδωκαν φωνὰς αἱ νεφέλαι καὶ ὑετὸν μέγαν σφόδρα· καὶ ἔτριβον ὅλα τὰ ἄσβεστα, καὶ οὕτως ἐπαύετο ὁ ὑετός. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο κατὰ καιρὸν τῆς τοιαύτης χρείας.*»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Ο συγγραφέας στοχεύει στον έπαινο της θαυματουργικής ικανότητας αγίου.

---

[170] Ε.Π:Α, Γλ
Χ: 552-559[2] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 8 έτη Α.Π:2

---

[1] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 553/554, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές.

[2] Πρβλ. και Muralt, Essai 1, 210.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: (ξηρασια:)[1] λιμος
Τ: (Α. Μικρα Ασια) Αμιδα. Αμασεια. Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: κοπροφαγια. θανατος ανθρωπων. κοινωνικη εξεγερση
– θαυμα: αγιος πολλαπλασιαζει σιταρι στις αποθηκες μονης

* Vita Eutychii c.17 Π.Μ: -

«Φέρεται δὲ καὶ θαῦμα παράδοξον τοῦ μεγάλου Σελεύκου, ὅπερ ἔτι ὄντος ἐν σαρκὶ εἰργάσατο δι᾽ αὐτοῦ ὁ Θεός. Λιμοῦ γὰρ βαρυτάτου καταλαβόντος τηνικαῦτα τὴν χώραν, κίνδυνος ἦν οὐ μικρός· καὶ δὴ τοῦ σίτου παντελῶς ἐκφορηθέντος ἐκ τοῦ ὀρείου, ὅπερ ὀρεῖον καὶ μέχρι τῆς σήμερον· μὴ φέρων δὲ τὴν αἰτούντων ἐξ ἐνδείας ἐπίτασιν ὁ τηνικάδε ὀρειάριος, ἀπελθὼν πρὸς τὸν ὅσιον Σέλευκον, τὰς κλεῖς αὐτῷ προσέῤῥιψεν τοῦ ὀρείου, λέγων, ὅτι Ἐν τῷ ὀρείῳ σῖτος οὐκ ἔστιν, καὶ τὴν ὄχλησιν οὐ φέρω τοῦ λαοῦ. Λαβὼν οὖν τὰς κλεῖς ὁ ἅγιος, ἔθηκεν αὐτὰς ἐν τῇ ἑαυτοῦ στρωμνῇ, καὶ δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς ἀπαύστως παρεκάλει τὸν Θεόν... Πρωΐας δὲ γενομένης...λέγει τῷ ὀρειαρίῳ, Λάβε τὰς κλεῖς...καὶ βουληθέντων ἀνοῖξαι τὴν θύραν, μόλις ἠδυνήθησαν ἐντὸς αὐτῆς γενέσθαι, ἐκ τῆς πληθύος τοῦ σίτου.»

Σ: Ο συγγραφέας στοχεύει στον έπαινο της μεγαλοψυχίας και της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου. Η μαρτυρια αυτή είναι σύγχρονη και δίνει με σαφήνεια τη γεωγραφική εξάπλωση του λιμού (και της ξηρασίας) σε συνδυασμό με τις μεταγενέστερες αναφορές.

* Malal. p.488,6 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως[2]

«Μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνι τῇ αὐτῇ <δ□> ἐγένετο θνῆσις ἀνθρώπων ἐν διαφόροις πόλεσι. Μηνὶ μαΐῳ τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος ἐγένετο σπάνις ἄρτου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πρὸς μὲν ὀλίγον ἐστενώθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἔκραξαν τῷ αὐτῷ βασιλεῖ... κατέσχε δὲ ἡ αὐτὴ σπάνις τοῦ ἄρτου ἐπὶ μῆνας τρεῖς. καὶ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φοβεραὶ ἐν διαφόροις πόλεσιν, ὥστε καὶ πολλοὺς βλαβῆναι.»

Σ: Η αναφορά στο λιμό (χωρίς να διευκρινίζονται τα τυχόν αίτιά του) έχει πολιτικό περιεχόμενο, αφού αποτελεί την αφορμή για την εκδήλωση της λαϊκής δυσφορίας εναντίον του αυτοκράτορα.

* Theophan. p.230, 17-24 Π.Μ: Μαλάλας;[3]

«Α.Μ. 6048 (=556) Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ μηνὶ ἐγένετο θνῆσις ἀνθρώπων ἐν διαφόροις πόλεσιν, μάλιστα δὲ τῶν παίδων. ὁμοίως καὶ τῷ Μαΐῳ μηνὶ ἐγένετο σπάνις ἄρτου ἐν Βυζαντίῳ. καὶ ἐστενώθησαν καὶ ἔκραζον τῷ βασιλεῖ· "δέσποτα, εὐθηνίαν τῇ πόλει." καὶ ἀνέσκαψαν τὸν ἔπαρχον ἐν γενεθλιακῷ θεωρίῳ, ὄντων ἐν τῷ ἱππικῷ καὶ πρεσβευτῶν τῶν Περσῶν... Οἴνου μὲν γὰρ καὶ λάρδου καὶ παντοίου εἴδους εὐθηνία ἦν, σίτου δὲ καὶ κριθῆς λεῖψις. τῷ δὲ Ἰουλίῳ μηνὶ ιγ□, ἡμέρα ε□, ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φοβεραί, ὥστε πολλοὺς βλαβῆναι, καὶ βροχὴ πολλὴ ὥστε ἀπὸ πολλῆς ἀβροχίας οὖσαν κορεσθῆναι τὴν γῆν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Δ16, Δ21, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενο σχόλιο. Η επιπλέον σημαντική λεπτομέρεια είναι η αναφορά στην αβροχία, καθώς η βροχόπτωση που περιγράφει ο συγγραφέας σημαίνει το τέλος της.

---

[1] Η Patlagean, Pauvreté 76 σ.38 & 39 και 81 σ.91 συνδέει την μαρτυρία του Ηλία Νισίβεως με την αναφορά στο Θεοφάνη περί τέλους μιας μεγάλης ξηρασίας που επέφερε η μεγάλη βροχόπτωση του καλοκαιριού του έτους 556 (βλ. πιο κάτω).

[2] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 214.

[3] Παρά την σχεδόν κατά λέξη συμφωνία ανάμεσα στο Μαλάλα και τον Θεοφάνη, η λεπτομέρεια για την αβροχία, που υπάρχει στον Θεοφάνη, δεν εμφανίζεται στο Μαλάλα. Αυτό μας υποχρεώνει να δεχτούμε τη χρήση από τον Θεοφάνη δεύτερης παράλληλης πηγής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Elias Nisib. p.59.12 Π.Μ: Iohannis Jacobitae Hist. Eccl [1]

«Annus 871. —Historia Ecclesiastica Iohannis Jacobite. Eo apparuerunt Amidae post famem magnam quae in ea per octo annos fuit homines qui ut canes latrabant, et ut capri atque ut faeles balabant et galli clamabant et in muris saliebant.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. IX.32 (2.267) Π.Μ: Zacharias Rhetor ή Joh.Ephes.II;[2]

«Amid, ville de Mésopotamie, après les nombreuses calamités qui avaient fondu sur elle, ...fut atteinte du fléau de la famine pendant environ huit ans. Après la famine, le Seigneur eut pitié d'elle, et il y eut de la fertilité: les semences se mirent à très bien pousser.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[171] Ε.Π:Β

Χ: (553- -554)[3] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμού

Τ: (Μεσοποταμία) Δάρας, ποτ. Κόρδης

Κ.Σ: καταστροφή πόλης, αυτοκρατορική παρέμβαση

* Proc.Aedif. II.2.13-16 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[4]

«Ῥεῖ δὲ καὶ ποταμὸς ἐκ προαστείου τῆς πόλεως διέχοντος αὐτῆς σημείων δυοῖν, ὃ δὴ καὶ Κόρδης ἐπικαλεῖται... Ὄμβρων γὰρ μεταξὺ ἐξαισίων καταῤῥαγέντων, ὁ ποταμός, οὗπερ ἐπεμνήσθην ἀρτίως, πρὸ τοῦ περιβόλου μορμύρων ἀρθείς τε ἐπὶ μέγα κατὰ τὰ ξυνειθισμένα οὐκέτι ἐχώρει, οὐ δεχομένων αὐτὸν τηλικόνδε γεγενημένον οὔτε τῶν εἰσόδων οὔτε τοῦ ὀχετοῦ, ἧπερ τὰ πρότερα... τὸ μὲν οὖν προτείχισμα βιασάμενος καθεῖλεν εὐθύς, κατασείσας δὲ καὶ πολλήν τινα τοῦ τείχους μοῖραν καὶ τὰς πύλας ἀναπετάσας πολύς τε ῥεύσας τὴν πόλιν καταλαμβάνει σχεδόν τι ὅλην, καὶ αὐτῆς τήν τε ἀγορὰν καὶ τοὺς στενωποὺς καὶ οὐδέν τι ἧσσον τὰς οἰκίας περιπολήσας, ἐπίπλων τε ἐνθένδε καὶ ξυλίνων τευχῶν καὶ ἄλλων τοιούτων φορητὸν μέγαν ἐπαγόμενος, ἐς ταύτην τε τὴν διώρυχα ἐμπεσὼν ἀφανίζεται ὑπόγειος γεγενημένος... (II.3.1) Ταῦτα μὲν οὖν ἐν πόλει Δάρας οὕτω δὴ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς κατεστήσατο· ὄντινα δὲ προσεποίησε τρόπον τῇ πόλει μηκέτι αὐτῇ πάθος πρὸς τοῦ ποταμοῦ ξυμβῆναι τοιοῦτον, τοῦ θεοῦ διαῤῥήδην αὐτῷ ξυνεπιλαμβανομένου τὸ σπούδασμα τοῦτο, ἐγὼ δηλώσω.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ12α, Γ13, Δ26

---

[1] Βλ. εκδ. Elias Nisib. 59.

[2] Βλ. εκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxi.

[3] Η χρονολογία είναι αβέβαιη. Κατά τους B. Croke & J. Croke, "Procopius on Dara" *Journal of Roman Studies* 73 (1983) 143-159, εδώ 157-158, ο Προκόπιος άκουσε τη σχετική με τη πλημμύρα διήγηση στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στη συγγραφή του 8ου βιβλίου των "Πολέμων" (553/4) και τη σύνθεση του "Περί Κτισμάτων" (554).

[4] Βλ. W. Ensslin, "Zur Grundungsgeschichte von Dara-Anastasiopolis", *BNJ* 5 (1926) 342-347 εδώ σ.347, όπου εξακριβώνει ως πηγές του Προκόπιου για τα έργα του Ιουστινιανού στην πόλη Δάρας τις άμεσες μαρτυρίες των των κατοίκων της. Βλ. επίσης και B Croke & J. Croke όπ.π. 157-158.

Σ: Στόχος της μαρτυριας, οπως και ολοκληρου του κειμενου, ειναι να προβαλει την οικοδομικη δραστηριοτητα του αυτοκρατορα Ιουστινιανου.

---

[172] Ε.Π:Β
Χ: 555 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιουλ. 19 [1] Α.Π:1
Φ: πνοη σφοδρου ανεμου (Λιβας), αστραπες, βροντές
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: καταστροφη μνημειου

* Theophan. p.229.30 Π.Μ: ;

«Α.Μ. 6047 (=555) Τοῦτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ἰουλίῳ ια□, ἰνδικτιῶνος γ□, ἐν τῇ συνάξει τῆς ἁγίας Εὐφημίας τοῦ Ὄρου, γέγονε σεισμὸς μέγας· καὶ τῷ αὐτῷ μηνὶ ιθ□ ἐγένοντο βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ φοβεραὶ καὶ ἄνεμος Λίψ φοβερός, ὥστε πεσεῖν τὸν σταυρὸν τὸν ἔσωθεν ἱστάμενον τῆς πόρτης τοῦ Ῥησίου.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Cedren. I.p.674.23 Π.Μ: Theophan. p.229,30 [2]

«Τῷ κη□ ἔτει, μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐν τῇ συνάξει τοῦ ὄρους, γέγονε σεισμὸς μέγας. καὶ τῇ ιθ□ ἐγένοντο βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ φοβεραὶ καὶ ἄνεμος λίψ μέγας, ὡς πεσεῖν τὸν σταυρὸν τὸν ἱστάμενον ἔσωθεν τῆς χρυσῆς πόρτης.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[173] Ε.Π:Β
Χ: (555)[3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα
Τ: (Παλαιστίνη): Ιερουσαλήμ, μονή Σάβα
Κ.Σ: καταστροφή δεξαμενής μονής, μοναχός παρασύρθηκε από τα ύδατα, θαύμα: σωτηρία μοναχού

* Vita Sabae c.82,p.187 Π.Μ: αυτόπτης

«Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον λάκκος ᾠκοδομήθη μέγας ὑποκάτω τοῦ πυργίου...ἐν δὲ τῇ ὑπερκειμένῃ πέτρᾳ πρὸς ὕψος σκεπτούριν ᾠκοδόμησαν οἱ πατέρες πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ διυλίζεσθαι τὸ ὕδωρ πρότερον, εἶθ' οὕτως εἰς τὸν λάκκον κατιέναι. Μάμας δέ τις Βηθλεεμίτης χρίστης τὴν τέχνην τὸ ἔργον τοῦ τε λάκκου καὶ τοῦ σκεπτουρίου πεποίηκεν. Ὅστις τῇ τοῦ σκεπτουρίου φιλοκαλίᾳ ἐφιστάμενος, ἔχων μαθητὴν τινὰ παῖδα Ἀὐξέντιον καλούμενον, χειμῶνος γεγονότος τὸ ὕδωρ ἐδέχετο, τῶν δὲ ὑδάτων πληθυνθέντων ἐρράγη τὸ ἔργον τοῦ σκεπτουρίου. καὶ ὁ μὲν Μάμας ἀνδρεῖος ὢν διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον ῥᾳδίως ἴσχυσεν, ὁ δὲ παῖς καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ συμπτώματος τῶν τε λίθων καὶ τοῦ σφοδροῦ ὕδατος συνκατεσύρθη ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὸ μεσίαυλον τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἔνθα κεῖται τὸ τίμιον λείψανον τοῦ

---

[1] Βλ. και Muralt, Essai 1, 208.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 274 και Hunger 1, 393.

[3] Από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο προκύπτει η χρονολογία 555 ως *terminus post quem*, αφού ο συγγραφέας του Βίου Κύριλλος επισκέφθηκε τότε τη Μονή του Σάβα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἁγίου πατρὸς ὑμῶν Σάβα...καὶ μετὰ τὸ παυσασθαι τὴν βροχὴν εὑρέθη ὁ παῖς ὑποκατω τοῦ συμπτωματος τῶν λίθων ἐμπροσθεν τῆς θεοκτίστου ἐκκλησίας μηδὲν βλαβεὶς τὸ σινολον. τουτου τοῦ θαύματος αὐτὸς ἐγὼ θεατὴς γέγονα...»

Χ.Μ: Β3. Β6. Γ7. Γ8. Γ12. Γ13. Ε31

Σ: Η μαρτυρια ειναι λεπτομερειακη και γι αυτό αξιόπιστη, παρ' ολο που ο τελικος στόχος του συγγραφεα του Βιου ειναι η αναδειξη της θαυματουργικής δύναμης του λειψάνου του αγιου.

---

[174] Ε.Π:Β
Χ: 556 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ. 13 Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, αστραπές, βροντές
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: τραυματισμός ανθρωπων

* *Malal.* p.488.12-14 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνι τῇ αὐτῇ <δ□> ἐγένετο θνῆσις ἀνθρώπων ἐν διαφόροις πόλεσι. Μηνὶ μαΐῳ τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος ἐγένετο σπάνις ἄρτου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πρὸς μὲν ὀλίγον ἐστενώθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἔκραξαν τῷ αὐτῷ βασιλεῖ ἐν γενεθλίῳ συνθεωροῦντος τῷ αὐτῷ βασιλεῖ πρεσβευτοῦ Περσῶν· καὶ ἀγανακτήσας ὁ αὐτὸς βασιλεὺς κελεύει Μουσωνίῳ τῷ ὄντι ἐπάρχῳ πόλεως, καὶ κατεσχέθησαν ἐκ τοῦ Βενέτου μέρους καὶ ἐκολάσθησάν τινες τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. κατέσχε δὲ ἡ αὐτὴ απάνις τοῦ ἄρτου ἐπὶ μῆνας τρεῖς. καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φοβεραὶ ἐν διαφόροις πόλεσιν, ὥστε καὶ πολλοὺς βλαβῆναι.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Ε29

Σ: Η αναφορά στις αστραπές και βροντές αμέσως μετά την τιμωρία εκπροσώπων των Δήμων από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ίσως δηλώνει την προσπάθεια του συγγραφέα να συνδέσει τη λαϊκή αγανάκτηση και διαμαρτυρία εξ αιτίας του λιμού πού μάστιζε την Κωνσταντινούπολη, με την θεϊκή αγανάκτηση που εκδηλώθηκε με φονικά αστραπόβροντα.

* *Theophan.* p.230, 26 Π.Μ: Malal. p.488,12-14 [2]

«Α.Μ. 6048 (=556) Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ μηνὶ ἐγένετο θνῆσις ἀνθρώπων ἐν διαφόροις πόλεσιν, μάλιστα δὲ τῶν παίδων. ὁμοίως καὶ τῷ Μαΐῳ μηνὶ ἐγένετο σπάνις ἄρτου ἐν Βυζαντίῳ, καὶ ἐστενώθησαν καὶ ἔκραζον τῷ βασιλεῖ· "δέσποτα, εὐθηνίαν τῇ πόλει." καὶ ἀνέσκαψαν τὸν ἔπαρχον ἐν γενεθλιακῷ θεωρίῳ, ὄντων ἐν τῷ ἱππικῷ καὶ πρεσβευτῶν τῶν Περσῶν. καὶ ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς κελεύει Μουσωνίῳ... Οἴνου μὲν γὰρ καὶ λάρδου καὶ παντοίου εἴδους εὐθηνία ἦν, σίτου δὲ καὶ κριθῆς λεῖψις. τῷ δὲ Ἰουλίῳ μηνὶ ιγ□, ἡμέρα ε□, ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φοβεραί, ὥστε πολλοὺς βλαβῆναι, καὶ βροχὴ πολλὴ ὥστε ἀπὸ πολλῆς ἀβροχίας οὖσαν κορεσθῆναι τὴν γῆν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7

Σ: Βλ. προηγούμενο σχόλιο. Η επιπλέον -σημαντική- λεπτομέρεια είναι η αναφορά στη ραγδαία βροχή που θέτει τέλος σε προηγηθείσα περίοδο ανομβρίας. Πιθανώς να μπορεί να συσχετισθεί αυτή η πληροφορία με τη μαρτυρία για την ξηρασία του 552-560 (βλ. σχετική καταχώριση).

---

[1] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 214.

[2] Η αναφορά στις αστραπές και βροντές προέρχεται από τον Ιωάννη Μαλάλα Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 258.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Cedren. I.p.676.8 Π.Μ: Ψευδο-Συμεων (cod.Paris.gr.1711) η η λεγομενη "Zwillingsquelle". [1]

«Ἐκράτει οὖν ἡ θνῆσις αὕτη μῆνας δύο. Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. ἐγένοντο δὲ βρονται καὶ ἀστραπαὶ μεγάλαι καὶ φοβεραὶ σφόδρα. ὥστε πολλοὺς ὑπ᾽ αὐτῶν κατακαῆναι.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7

Σ: Απλη χρονογραφική αναφορα.

---

[175] Ε.Π:Α

Χ: (558) [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: Απρ. τέλη Α.Π:2

Φ: καύσων

Τ: (Μικρά Ασία) Συκεών [3]

Κ.Σ: δοκιμασία στυλίτη από ζέστη

* Vita Theodori Syc. c.30 Π.Μ: -

«Ἐν ἑνὶ δὲ πάλιν χρόνῳ τῆς τοῦ ἁγίου πάσχα ἑορτῆς φθασάσης πρὸς τὴν τοῦ ἀπριλλίου μηνὸς πλήρωσιν, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τεσσαρακοστῆς σφοδροτάτου ἡλίου καταλάμποντος ὡς ἐν θέρει, συνέβη αὐτὸν ἔκ τε τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἐλλάμψεως ὀλιγωρήσαντα συμπεσεῖν ἔνδον ἐν τῷ κλωβῷ ὡσεί νεκρόν.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της υπομονής και της καρτερικότητας του στυλίτη.

---

[176] Ε.Π:Α

Χ: (559)[4] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: κρύο δυνατό, πάγωμα ποταμού, ποταμός γίνεται διαβατός [5]

Τ: (Σερβία): Μυσία, Δούναβης ποτ.

Κ.Σ: βαρβαρικά φύλα περνούν τον ποταμό και επιτίθενται

* Agathias V,11,6 Π.Μ: προφορικές πηγές; [6]

«Τότε δὴ οὖν τοῦ χειμῶνος ἐπιλαβομένου, τὰ μὲν ῥεῖθρα τοῦδε τοῦ ποταμοῦ <Ἴστρου> κατὰ τὸ εἰωθὸς ὑπὸ τοῦ κρύους ἐπήγνυτο ἐς βάθος καὶ ἦσαν ἤδη σκληρὰ καὶ βάσιμα καὶ ἱππήλατα. Ζαβεργὰν δὲ ὁ τῶν Κοτριγούρων Οὔννων ἡγεμὼν σὺν πλείστοις ὅσοις ἱππόταις ἐπιδραμὼν καθάπερ χέρσον τὰς δίνας ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει· ἔρημά τε εὑρὼν τὰ ἐκείνῃ χωρία καὶ μηδενὸς αὐτῷ κωλύματος

---

[1] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103, Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

[2] Για τη χρονολογία βλ. Kaplan, Hommes et la terre, 14 σ.44.

[3] Το χωριό Συκεών βρισκόταν στην συμβολή των ποταμού Σίβερη και Σαγγάριου (Σάγαρις ή Ιερός). Βλ. εκδ. Vita Theodori Syc. 2, 168.

[4] Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 557/558, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 9, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή. Για τη χρονολογία βλ. *Αγαθίας* (έκδ.) 177 και Stein, Bas-Empire 2, 536, καθώς και Moravcsik 1, 216.

[5] Τη μαρτυρία αυτή χρησιμοποιεί και ο Η. Μαριολόπουλος, "Οι ιστορικοί δριμείς χειμώνες της Ευρώπης". *Επετηρίς Εταιρίας Ελλήνων Φυσικών* (1963) 5.

[6] Ο συγγραφέας υπήρξε σύγχρονος του γεγονότος αφού ήδη από το έτος 555 ζούσε και εργαζόταν στην Κωνσταντινούπολη ως δικηγόρος και, επομένως, υποθέτουμε ότι είχε πρόσβαση σε αξιόπιστους στρατιωτικούς κύκλους. Πρβλ. Hunger 1, 304.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γιγνομένου ἀνὰ τὰ πρόσω πορευομένῳ. αὐτίκα ὅ γε Μυσιαν τε καὶ Σκυθίαν παραμειψάμενος τῇ Θράκῃ προσέβαλλεν.»

Χ.Μ: Β3, Γ13, Δ24

Σ: Ειναι σημαντική η πληροφορια οτι το πάγωμα του Δουναβη γινοταν *«κατὰ τὸ εἰωθός»*, ηταν δηλαδη συνηθες. Η μαρτυρία συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικών γεγονότων και γι' αυτό είναι αξιοπιστη.

---

[177] Ε.Π:Β

Χ: 560 Κ.Χ:1

λ.Χ: Σεπτ. 9 Α.Π:1

Φ: βροχή ραγδαία

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: -

* Theophan. p.234,20 Π.Μ: -

«Α.Μ. 6053 (=561) Τοῦτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ θ□, ἡμέρᾳ ε□, ἰνδικτιῶνος θ□, ἐφημίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεύς· ἦν γὰρ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ οὐδένα ἐθεώρει. καὶ λοιπὸν οἱ δῆμοι ἥρπασαν τοὺς ἄρτους αἰφνίδιον ἐκ τῶν ἀρτοπωλίων καὶ μαγκιπίων, καὶ περὶ ὥραν τρίτην οὐχ εὑρίσκετο ἄρτος ἐν πάσῃ τῇ πόλει. καὶ βροχὴ μεγάλη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Ε29

Σ: Χρονογραφική αναφορά στην οποία ο συγγραφέας φαίνεται να συνδέει τη φήμη για το θάνατο του αυτοκράτορα με τη «μεγαλη» βροχή.

---

[178] Ε.Π:Β

Χ: 562 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Σεπτ.)-Νοέμ. Α.Π:2

Φ: πνοή Βορείου ανέμου, άπνοια Νοτίου ανέμου

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: παρεμπόδιση ναυσιπλοΐας, λιτανείες

* Malal. p.492,11 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«Μηνὶ νοεμβρίῳ <ἰνδικτιῶνος ια□> πολλὴ ἀβροχία ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς καὶ πολλὰς μάχας γενέσθαι ἐν τοῖς ὑδρείοις. καὶ βορεῖς δὲ πολλοὺς φυσῆσαι· ἀπὸ γὰρ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐγούστου μηνὸς οὐκ ἐφύσησε νότος, καὶ ὁ τρίτος δὲ στόλος τῶν πλοίων οὐκ εἰσῆλθεν, ὥστε καὶ λιτανείας Εὐτυχιὸν τὸν πατριάρχην ἐπιτρέψαι γενέσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ22

Σ: Η άπνοια του βροχοφόρου νοτιο-δυτικού ανέμου στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης είχε ως μ διπλή συνέπεια την καθυστέρηση άφιξης του λεγόμενου "Τρίτου Στόλου" και την εκδήλωση η ανομβρίας και ξηρασίας (βλ. επόμενη καταχώριση).

* Theophan. p.237,9-12 Π.Μ: Malal. p.492,11

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 219 και Patlagean, Pauvreté 77 σημ.40.

[2] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas 214.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Α.Μ. 6055 (=563) Ἔφυσησε δὲ καὶ βορρᾶς ἄνεμος <ἀπὸ> Αὐγούστου μηνός, καὶ οὐδαμοῦ νότος, καὶ οὐκ ἤρχοντο τὰ πλοῖα ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ λιτὰς ἐκβαλεῖν Εὐτύχιον τὸν πατριάρχην εἰς Ἱερουσαλήμ, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν ἅγιον Διομήδην.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ22

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[179] Ε.Π:Α

Χ: 562 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: Αυγ.-Νοεμ. Α.Π:2

Φ: ανομβρια, ξηρασία

Τ: Κωνσταντινουπολη

Κ.Σ: μαχες στα υδραγωγεία

* *Malal.* p.492,11 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«Μηνὶ νοεμβρίῳ <ἰνδικτιῶνος ια□> πολλὴ ἀβροχία ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς καὶ πολλὰς μάχας γενέσθαι ἐν τοῖς ὑδρείοις. καὶ βορεῖς δὲ πολλοὺς φυσῆσαι· ἀπὸ γὰρ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐγούστου μηνὸς οὐκ ἐφύσησε νότος, καὶ ὁ τρίτος δὲ στόλος τῶν πλοίων οὐκ εἰσῆλθεν, ὥστε καὶ λιτανείας Εὐτύχιον τὸν πατριάρχην ἐπιτρέψαι γενέσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ9, Γ13, Δ16

Σ: Η μαρτυρία αυτή περιέχει και τη μετεωρολογική εξήγηση που έδιδαν οι σύγχρονοι για την εκδήλωση της ανομβρίας (βλ. προηγούμενη καταχώριση).

* *Theophan.* p.237,6-8 Π.Μ: Malal. p.492,11

«Α.Μ. 6055 (=563) Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ γέγονε στάσις δημοτικὴ ἐν τοῖς Πιττακίοις, καὶ πολλοὺς ὁ βασιλεὺς ἐτιμωρήσατο. τῷ δὲ Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀβροχία πολλὴ ἐγένετο καὶ λεῖψις ὑδάτων, ὥστε γενέσθαι μάχας πολλὰς ἐν τοῖς ὑδρείοις.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ9, Γ13, Δ16

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Cedren.* I,p.679,11 Π.Μ: Theophan. p.229,30 [3]

«Τῷ λς□ ἔτει γέγονε πάλιν στάσις δημοτικὴ ἐν τοῖς πιττακίοις, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐτιμωρήσατο. γέγονε δὲ ἀβροχία καὶ λεῖψις ὕδατος.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Δ16

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[180] Ε.Π:Α

Χ: 563 [4] Κ.Χ:1

λ.Χ: Αύγ. Α.Π:2

Φ: ξηρασία

Τ: Κωνσταντινούπολη

---

[1] Βλ. Muralt, Essai όπ.π. και Patlagean, Pauvreté όπ.π.

[2] Βλ. Jeffreys κ.ά., Malalas όπ.π.

[3] Βλ. Moravcsik, σ.274 και Hunger 1, 393.

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 220.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: μαχες στα υδραγωγεια

* Theophan. p.239.23 Π.Μ: Malal. p.492.11

«Α.Μ. 6055 (=563) Τῷ δὲ Αὐγούστῳ μηνὶ γέγονε λεῖψις ὕδατος, ὥστε σφαλισθῆναι τα δημοσια λουτρά, καὶ γενέσθαι φονοκόπια εἰς τὰ ὑδρεῖα.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Β5. Β6. Γ9. Γ13. Δ16

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[181] Ε.Π:Α
Χ: 568 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* Agapius Menbidj p.175 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης; [1]

«En l'an 3 de Justinus le Jeune, les pluies devinrent rares, et l'hiver fut pareil à l'été. Il y eut violent tremblement de terre et une grande peste.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[182] Ε.Π:Α
Χ: 568 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: χειμώνας ήπιος & ξεστός
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* Agapius Menbidj p.175 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης; [2]

«En l'an 3 de Justinus le Jeune, les pluies devinrent rares, et l'hiver fut pareil à l'été. Il y eut violent tremblement de terre et une grande peste.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Υπάρχει αοριστία ως προς το χρονολογικό καθορισμό Πρόκειται για τον χειμώνα είτε του 567/68 ή του 568/9.

---

[183] Ε.Π:Α
Χ: (571- -577)[3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ.-Μάρτ. επί 40 ημέρες Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, παγετός
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* Joh.Ephes. III p.54,13 Π.Μ: αυτόπτης μάρτυρας; [4]

---

[1] Βλ. Graf 1, 39.

[2] Στο ίδιο.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης. Τα χρονολογικά αυτά όρια προκύπτουν από το γεγονός ότι ο αναφερόμενος από το συγγραφέα πατριάρχης Ιωάννης είναι ο Ιωάννης Γ΄ Σχολαστικός (565-31/8/577). Επίσης, το κείμενο αναφέρεται στη χρονική περίοδο 571-585.

[4] Σύμφωνα με τον W. Witakowski, "Malalas in Syriac", στον τόμο: Jeffreys κ.ά., Malalas 299-310, εδώ 304, ο συγγραφέας έζησε από το έτος 540 κυρίως στην Κωνσταντινούπολη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Et ibi diebus duris frigoris et gelus mensis sebat (=Februarii) dies quadraginta fuerunt, cum Iohannes patriarcha ad ipsum Sergium syncellum mitteret, eumque adsumeret, eumque admoneret et placaret et obseeraret, ut eum eo in domo episcopii eius esset et ei cellarius esset...»

Χ.Μ: Β3, Β5, Γ13

Σ: Το φαινομενο περιγράφεται παράλληλα με τις λεπτομέρειες για την πατριαρχία του πατριάρχη Ιωάννη Γ΄ Σχολαστικού (565-31/8/577).

---

[184] Ε.Π:Β
Χ: 573 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ. Α.Π:2
Φ: κρύο δινατό
Τ: (Μεσοποταμία) Δάρας
Κ.Σ: -

* *Joh.Ephes. III* p.219.16 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες; [1]

«Historia V, de adventu regis Persarum, et de expugnatione Darae, quae anno 884 facta est, et ceteris rebus... Itaque in muro pugnare neglexerunt, et id magis quod frigus durum ac severum erat; et, cum de muro descendissent, urbem ingressi, in domibus comedebant et bibebant.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Το φαινόμενο περιγράφεται σε σχέση με την επίδραση που είχε σε ώρα πολιορκίας πόλεως.

---

[185] Ε.Π:Γλ
Χ: 574- -578 Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: λιμοί
Τ: (Αρμενία;)
Κ.Σ: -

* *Samuel Ani.Tabl.* p.395 Π.Μ: συριακές πηγές; [2]

«A cette époque dissensions, combats, meurtres sans nombre, captivités, pillages, emprisonements, famines cruelles, pestes et mille autres désordres, notamment celui de la religion.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Οι αιτίες των λιμών δεν αναφέρονται.

---

[186] Ε.Π:Γπ
Χ: (578- -582)[3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού

οπότε, λαμβάνοντας υπ' όψη και τη λεπτομερειακή παρουσίαση των γεγονότων επί πατριαρχίας Ιωάννου Γ΄ Σχολαστικού (565-31/8/577), μπορούμε να υποθέσουμε ότι είχε άμεση εμπειρία αυτών.

[1]Στο ίδιο.

[2]Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 440.

[3]Το γεγονός έλαβε χώρα, σύμφωνα με εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο, επί βασιλείας Τιβερίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (ΝΔ. Μικρά Ασια. Καρια) Σκοπας ποτ.[1]
Κ.Σ: θαύμα: εξορκισμος του ποταμού από άγιο και καταστολή πλημμύρας

* Vita Theodori Syc. c.53 Π.Μ: -

«Πάλιν ἐν τῷ χωρίῳ Καρύας ὁ ποταμὸς ὁ λεγόμενος Σκόπας ἐκεῖσε παρερχόμενος ἐν τῷ ἐπιβαίνειν αὐτὸν ἀπώχθιζε τοὺς οἴκους καὶ κατὰ μικρὸν ἐλάμβανεν αὐτούς. Παρακληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν τοῦ χωρίου ὁ τοῦ Χριστοῦ θεράπων παρεγένετο ἐκεῖσε, καὶ ποιησας εὐχὴν ἔστησε παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ σταυρόν, ἔνθα ὀλιγοστὸς ὢν παρῆρχετο· καὶ διὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τῆς εὐχῆς τοῦ ἁγίου, πολλάκις καὶ πλέον τῶν προτέρων καθόδων ἐπιβαίνων οὐ παρῆλθε τὸν διὰ τῆς εὐχῆς καὶ τοῦ σταυροῦ ὁρισθέντα αὐτῷ τόπον, οὐδὲ ὑπορύσσει ἔτι τοὺς τόπους αὐτῶν.»

Χ.Μ: Β6, Γ12α, Γ13, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Ο συγγραφεας στοχεύει στον έπαινο της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου.

---

[187] Ε.Π:Α
Χ: (578- -592) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, πτώση στάθμης ποταμών, ξήρανση πηγών
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: μάχες στα υδραγωγεία
θαύμα: δημιουργια θαυματουργικής βροχής από άγιο προς συμμόρφωση των απίστων

* Vita Symeonis c.217 Π.Μ: -

«Εἰς μαρτύριον τῆς ὑγιαινούσης αὐτοῦ διδασκαλίας ἔτυχε γενέσθαι ἀβροχίαν μεγάλην ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις, καὶ οἱ ποταμοὶ ἠλαττόνησαν καὶ ἐν ταῖς πηγαῖς οὐδαμῶς ηὑρίσκετο ὕδωρ, καὶ ἐποίουν κατὰ χώρας μάχας οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀλλήλους στενούμενοι ἐκ τοῦ ὕδατος· καὶ ἤρχοντο διὰ τοῦτο πρὸς τὸν δίκαιον πολλοὶ αἰτούμενοι μετὰ δακρύων τὴν χάριν ἐπὶ τῷ πηγασμῷ τῶν ὑδάτων, καὶ ὅσοι ἐδέχοντο πίστει τὸν λόγον αὐτοῦ ηὕρισκον τὰς πηγὰς αὐτῶν πλῆθος ἐκφερούσας ὑδάτων. Τινὲς δὲ πονηροὶ καὶ ἄπιστοι ἐξέβαλον φήμην περὶ αὐτοῦ, πανταχῇ λέγοντες ὅτι εἴρηκε Συμεὼν ὡς οὐ βρέχει ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τούτῳ... Αὐτὸς δὲ ἀναβλέψας εἶδε τὸν αἰθέρα τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀποκεχαλκωμένον, μὴ οὔσης ὅλως νεφέλης· ἀναστὰς οὖν ηὔξατο πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἰδοὺ παραχρῆμα ἐκάλυψαν αἱ νεφέλαι ὅλον τὸ στερέωμα βρέχουσαι σφοδρῶς, καὶ ἐπληρώθη πᾶσα ἡ περίχωρος ὑετοῦ, καὶ ηὐφράνθη τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Οἱ δὲ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων τοῦ ἁγίου...καὶ μετὰ πάντων ἐδόξαζον τὸν Θεόν.»

Χ.Μ: Γ9, Γ13, Δ16, Δ19, Δ21, Δ23, Ε31

Σ: Ο συγγραφέας στοχεύει στον έπαινο της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου.

---

[188] Ε.Π:Β
Χ: (578- -592) Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.- -Φεβρ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία
Τ: (Ν. Μικρά Ασία) Παμφυλία
Κ.Σ: θαύμα: καταστολή τρικυμίας από άγιο

---

[1] Βλ. έκδ. Vita Theodori Syc. 2, 205. Σύμφωνα με τον Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 138, το υδρωνύμιο "Σκόπας" αποτελεί στο χωρίο αυτό λανθασμένη ανάγνωση (false reading) που πρέπει να αποδοθεί στον μικρό ποταμό που κείται ανατολικά της Ιουλιούπολης με συντεταγμένες: 40° 05' Βόρειο Πλάτος / 31° 25' Ανατολικό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Vita Symeonis* c.235 Π.Μ: -

«Δωρόθεος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς τοῦ εὐαγοῦς μοναστηρίου τοῦ ἁγίου διά τινα ἰδικὴν χρείαν αὐτοῦ ἐν καιρῷ χειμερινῷ, θαρρήσας ταῖς εὐχαῖς τοῦ δικαίου, εἰσελθὼν ἐν πλοίῳ ἐπὶ τὰ μέρη Παμφυλίας ἀπῆει. Καὶ ἦδη μέσον αὐτῶν τοῦ πλοὸς ὄντων, βίαιος κατ' αὐτῶν ἐτανέστη ἄνεμος ἥ τε θάλασσα μεγάλως ἐκυμαίνετο. Ἀνέλπιστος οὖν ἐγεγόνει τοῖς πλέουσιν ἡ ζωή, καὶ συναθροίσας τοὺς ναύτας ὁ κύριος τοῦ πλοίου ἐβούλετο τὸν κάραβον λαβὼν ἐᾶσαι τὸ πλοῖον. Γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ μοναχὸς παρεκάλει τόν τε ναύκληρον καὶ τοὺς ναύτας μὴ ἀπογνῶναι μηδὲ ἐπιμεῖναι τῇ τοιαύτῃ βουλῇ, ἀλλὰ μᾶλλον παρακαλέσαι διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ δούλου Συμεὼν τοῦ ἐν τῷ Θαυμαστῷ ὄρει τὸν δυνάμενον διὰ τῆς ἐκείνου πρεσβείας ῥύσασθαι αὐτοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου κινδύνου... Μιᾶς δὲ ὥρας διαδραμούσης, ἔπνευσεν ἀπὸ πρύμνης τοῦ πλοίου ἄνεμος ἐπιτήδειος καὶ ἐκόπασεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ σάλου αὐτῆς, καὶ διήνυον τὸν πλοῦν χαίροντες καὶ ὑμνοῦντες τὸν Θεόν.»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Ο συγγραφέας στοχεύει στον έπαινο της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου.

---

[189] Ε.Π:Α

Χ: 580 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: θέρος κρύο & βροχερό, ατμόσφαιρα θολή

Τ: (Συρία;)

Κ.Σ: -

* *Agapius Menbidj* p.178 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης; [2]

«En la même année, l'été fut trés pluvieux et très froid. L'atmosphère se ternit et s'obscurcit.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Σημαντική πληροφορία αφού δίνει τον κλιματολογικό χαρακτηρισμό μιας ολόκληρης εποχής του έτους.

---

[190] Ε.Π:Γλ

Χ: 582 [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: λιμός

Τ: (Μικρά Ασία, Συρία): Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: κρατική παρέμβαση, θάνατος ανθρώπων

* *Joh.Ephes. III* p.133,20 Π.Μ: αυτόπτης+προφορικές πηγές[4]

«Anno 893, qui est annus 4us Tiberii, quo vitam suam finivit, fuit caritas pani in omnibus regionibus occidentis, et praesertim in urbe regia. Et, cum panis consumptus

---

[1] Σύμφωνα με τον Αγάπιο η βροχερή χρονιά παρατηρήθηκε το έτος κατά το οποίο ισχυρός σεισμός έπληξε την Αντιόχεια. Ο Muralt, Essai 1, 240 χρονολογεί το σεισμό το έτος 580.

[2] Βλ. Graf 1, 39.

[3] Βλ. Patlagean, Pauvreté 78 σ.65 & 80 σ.87 και ODB 2, 778, λήμμα "Famine".

[4] Ο W. Witakowski, "Malalas in Syriac", στον τόμο: Jeffreys κ.ά., Malalas 299-310, εδώ 304, αναφέρει ότι ο συγγραφέας έζησε από το έτος 540 κυρίως στην Κωνσταντινούπολη και ανέλαβε κατά καιρούς αποστολές στη Μικρά Ασία, οπότε, λαμβάνοντας υπ' όψη και τη λεπτομερειακή παρουσίαση του λιμού, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι πληροφορίες του προέρχονταν από την άμεση εμπειρία και πιθανώς από αυτόπτες.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxi.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

esset nec in foris videretur, rex hordeum publicum dari iussit, et hoc artocopi panem fecerunt: et intra tres dies defecit... Deinde et ibi etiam crevit fames: et tota terra angustiam patiebantur, et homines in eo erant ut de facie terrae deficerent.»

Σ: Άγνωστη η αιτία του λιμού.

* *Mich.Syr.* X.19 (2.351) Π.Μ: Joh.Ephes. III p.133,20 [1]

«En l'année 893, qui est la 4e année de Tiberius, et celle en laquelle il finit sa vie, il y eut une disette de pain dans tous les pays d'Orient, et surtout dans la ville impériale. On ne voyait absolument pas de pain dans les bazars. L'empereur ordonna de distribuer les orges du demosion... Ensuite la famine sévit aussi en ces pays, et toute la terre était dans une grande oppression. Les hommes étaient sur le point de disparaître de la face de la terre. La mort s'empara tout d'abord des jeunes gens et des jeunes filles...»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[191] Ε.Π:Γπ
Χ: 582- -602 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμών
Τ: (Μεσοποταμία): Rîf, Esna, Ευφράτης ποτ. (Μικρά Ασία, Κιλικία): Ταρσός, (Κύδνος ποτ.)
Κ.Σ: καταστροφές σπιτιών, πνιγμός ανθρώπων

* *Joh.Niciu* c.100,1-3 Π.Μ: Ιωάννης Αντιοχείας [2]

«And likewise in the reign of the emperor Maurice there came a flood in the night on the east of the city of Esna, which is the capital of Rîf, while the inhabitants were asleep, and it destroyed many houses together with their inhabitants, and it carried them off and submerged them in the river. And likewise in the city of Tarsus in Cilicia the same befell; for the river, named Euphrates, which flows near it, rose at midnight and submerged one division of the city, named Antinoea, and destroyed many buildings. And a stone tablet was found in the river with the inscription: "The river will destroy many of the buildings of the city".»

Σ: Υπάρχει μεγάλη χρονολογική ασάφεια στη μαρτυρία. Θα μπορούσαμε, ίσως, να τη συσχετίσουμε με τη μαρτυρία του *Agapius Menbidj* (p.187) για ραγδαίες βροχές και πλημμύρες το 597/8 (βλ. καταχώριση πιο πάνω). Αξιοσημείωτη είναι η παραλληλία του σημείου που αφορά την προφητική λίθινη πλάκα με το αντίστοιχο που διαπιστώνεται στις μαρτυρίες για την πλημμύρα του 525 στην Έδεσσα της ΝΑ. Μικράς Ασίας.

---

[192] Ε.Π:Β
Χ: (582- -602) Κ.Χ:1
λ.Χ: Α.Π:2
Φ: καταιγίδες συχνές, χαλάζι, πλημμύρα χειμάρρου
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Γαλατία: Σκούδρις χωρίον [3]

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. A. Carile, "Giovanni di Nikius, cronista bizantinocopto del VIIe sec.", στον τόμο: *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Στράτο*, Αθήνα 1986, 2, 353-398, εδώ 362.

[3] Για τον εντοπισμό της περιοχής βλ. εκδ. Vita Theodori Syc. 2, 255 και Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 578 & 61. Ο ακριβής εντοπισμός των τοπωνυμίων του Βίου δεν είναι εφικτός. Δεδομένου ότι ο Θεόδωρος Συκεώτης έδρασε στην περιοχή ανάμεσα στην Αναστασιούπολη, την Άγκυρα και τον Συκεώνα, τα περισσότερα τοπωνύμια αναφέρονται σ' αυτή την περιοχή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: καταστροφές σε χωριό, πνιγμός ανθρώπων,
θαύμα: άγιος εξορκίζει το χαλάζι και απαλλάσσει το χωριό απο θεομηνια

* Vita Theodori Syc. c.141 Π.Μ: -

«Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Σκοῦδρις νέφος ὑπῆρχετο κατὰ καιρὸν ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ πλησίον μοναστηρίου τοῦ Ἀρχαγγέλου, καὶ ἔρριπτε χάλαζαν πολλὴν εἰς τοὺς παρακειμένους λόφους, καὶ συνήγετο πλημμύρα ὑδάτων πολλὴ σφόδρα ἐν τῷ πλησίον τοῦ μοναστηρίου χειμάρρῳ, καὶ κατήρχετο εἰς τὸ χωρίον καὶ ἠφάνιζε τούς τε οἴκους αὐτῶν καὶ τὴν γῆν τῶν καρπῶν αὐτῶν. Ἐν ἑνὶ οὖν χωρίῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου νέφους πολλῷ πλείω τῶν λοιπῶν καθόδων, κατελθὼν ὁ χείμαρρος βιαίως καὶ ἀφορήτως εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἔλαβε τοὺς οἴκους τοῦ ἡμίσεως χωρίου σὺν τοῖς ἀλόγοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις...κατασύρων ἅπαντας εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν τὸν λεγόμενον Σάγαριν... Οἱ περιλειφθέντες οἰκοδεσπόται τοῦ λοιποῦ ἡμίσεως χωρίου, παραγενόμενοι μετὰ δακρύων πρὸς τὸν ὅσιον καὶ ἱκετεύσαντες, ἔλαβον αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον ἐπὶ τὸν τόπον καθ' ὃν τὸ νέφος εἰώθει κατεκχύνειν· εὐξάμενος δὲ πρὸς τὸν θεὸν ἔστησεν ἐκεῖ σταυρόν, καὶ θεοῦ χάριτι οὐκέτι ἄγριον νέφος γέγονεν ἐν τῷ τόπῳ. Εἰ δὲ καί ποτε ἀπὸ χιόνων ἢ πολλῶν ὑετῶν πλημμύρα ὑδάτων ἐγένετο, οὐχ ὑπερέβη τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ὁ χείμαρρος νομήν, οὐδέ τις βλάβη ἐξ αὐτοῦ ἔκτοτε εἰς τὸ χωρίον ἐγένετο.»

Χ.Μ: Α2, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Η μαρτυρία είναι σημαντική αφού μας προσφέρει ένα σύνολο κλιματολογικών πληροφοριών για μια συγκεκριμένη περιοχή.

---

[193] Ε.Π:Β
Χ: (582- -602) Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ. Α.Π:2
Φ: χαλαζοπτώσεις συχνές, καταστροφή αμπελιών
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Γαλατία: Απουκούμις χωρίον [1]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος εξορκίζει το χαλάζι και απαλλάσσει το χωριό από θεομηνία

* Vita Theodori Syc. c.144 Π.Μ: -

«Ἐν αὐτῷ πάλιν τῷ χωρίῳ (Ἀποκούμις) νέφος ἄγριον ἐπήρχετο κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τρύγης καὶ ἐχαλάζου τοὺς καρποὺς αὐτῶν ἐπὶ πλείστους χρόνους· ἀπελθόντος δὲ τοῦ σημειοφόρου καὶ εὐχὴν ἐν τῷ τόπῳ ποιήσαντος καὶ σταυρὸν στήσαντος, εἰς τὸν ἐπιόντα καιρὸν ἐπελθὸν τὸ νέφος παρῆλθε τὸν τόπον, καὶ οὐκέτι ἐγένετο ἐπ' αὐτοῖς ἡ τοιαύτη βλάβη· ὅθεν καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ τῶν τοιούτων εὐεργεσιῶν τόπον ἀμπελικὸν προσήγαγον τῇ μονῇ αὐτοῦ τῷ θεῷ εὐχαριστοῦντες.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Δ22, Δ27, Ε31

Σ: Σκοπός της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου. Σημαντική η λεπτομέρεια για συχνές χαλαζοπτώσεις στην περιοχή τον μήνα Σεπτέμβριο.

---

[194] Ε.Π:Β
Χ: (582- -602) Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ. Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση μεγάλη, καταστροφή αμπελιών
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Γαλατία: Αλίων [2] & Απουκούμις χωρία
Κ.Σ: θαύμα: άγιος τιμωρεί με το χαλάζι την ανυπακοή των χωρικών

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Vita Theodori Syc. c.150 Π.Μ: -

«Πάλιν δὲ τῶν τοῦ χωρίου Ἁλίων καὶ τῶν τοῦ χωρίου Ἀπουκόμεως μελλόντων συναθροίζεσθαι εἰς τὴν κατ' ἀλλήλων ἐπιχείρησιν διά τινα τόπον ξυλοπάροχον, παρευρεθεὶς ἐκεῖσε ὁ θεοτίμητος καὶ ἅγιος ἀνὴρ Θεόδωρος ἐμεσίτευεν τούτοις διαμαχομένοις συμβιβάζων αὐτοὺς εἰς εἰρήνην· τῶν μέντοι Ἀπουκόμεως πεισθέντων αὐτῷ καὶ τῆς συμβουλῆς ἀποσχομένων καὶ ἀναπodισάντων, τῶν δὲ τοῦ ἑτέρου χωρίου μὴ πεισθέντων, ἀλλὰ τῇ τοῦ πλήθους αὐτῶν ὀχυρότητι ὁρμησάντων εἰς τὴν τοῦ τοιούτου τόπου καθαρπαγήν, ἐπὶ τὴν αὔριον κατῆλθεν νέφος ἄγριον εἰς τὴν αὐτῶν μεθορίαν καὶ πάντα τὸν καρπὸν τοῦ θέρους αὐτῶν ἐχαλάζωσεν. Οἵτινες ἐπιγνόντες διὰ τὴν πρὸς τὸν ἅγιον παρακοὴν τοῦτο αὐτοῖς συμβεβηκέναι, ἔκτοτε οὐ παρέβλεπον τὴν κέλευσιν αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Ε31

Σ: Διδακτικός ο χαρακτήρας της μαρτυρίας αφού περιγράφει ένα "αντι-θαύμα": ο άγιος επιβάλλει -για να συνετίσει τους χωρικούς των χωριών που έπασχαν από συχνές χαλαζοπτώσεις- χαλάζι ως τιμωρία για τη διχόνοια που τους χωρίζε.

---

[195] Ε.Π:Α

Χ: (582- -602) Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: ξηρασία

Τ: (Κεντρική Ασία) Σκυθία, όρος Ιμαίον [1]

Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών [2]

* Mich.Syr. X.21 (2,363) Π.Μ: Joh.Ephes.HE parsIII [3]

«A cette époque, trois frères [sortirent] de la Scythie intérieure, conduisant avec eux trente mille Scythes, et firent route pendant 60 jours, depuis les défilés du mont Imaeon. Ils firent route en hiver, afin de trouver de l'eau, et parvinrent jusqu'au fleuve Tanaïs, qui sort du lac Maeotis et se perd dans la mer du Pont. Lorsq'ils arrivèrent aux frontières des Romains, l'un d'entre eux, appelé Bulgarios, prit dix mille hommes et se sépara de ses frères. Il franchit le fleuve Tanaïs, dans la direction du Danube, qui lui aussi se perd dans la mer du Pont; et il fit demander à Mauricius de lui donner un pays pour s'y fixer et devenir les auxiliares des Romains.»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Παρά τον μυθικό - θρυλικό χαρακτήρα της μαρτυρίας αυτής, η οποία αναφέρεται στην εθνογένεση των Πρωτοβουλγάρων, μπορούμε να θεωρήσουμε τη λειψυδρία ως ικανό αίτιο για τη μετακίνηση νομαδικών φύλων της ασιατικής στέπας, η επιβίωση των οποίων βρισκόταν σε συνάρτηση με την ποσότητα των ετήσιων βροχοπτώσεων και το ύψος του χόρτου που θα έτρεφε τα κοπάδια τους.

* Barhebr.Chron. p.84 Π.Μ: Mich.Syr. X.21 (2,363)

---

[1] Στον προσδιορισμό της γεωγραφικής περιοχής που περικλείει η φράση *«ἐντὸς τοῦ Ἰμαίου Σκυθία»* βοηθά ο διαχωρισμός του Κλαύδιου Πτολεμαίου: Η *«ἐντὸς τοῦ Ἰμαίου Σκυθία»* εκτείνεται από την οροσειρά του Αίμου και την Θράκη έως τα Ιμαλάια (=Ιμαίον). Η περιοχή αυτή περιέκλειε το ανατολικό Hinducush και την οροσειρά των Ιμαλαΐων με τους πρόποδές τους. Βλ. F. Altheim-R. Stiehl, "Michael der Syrer über das erste Auftreten der Bulgaren und Chazaren", *B* 28 (1958) 105-118, εδώ 115, όπου και παραπομπές σε πηγές και βιβλιογραφία.

[2] Βλ. F. Altheim-R. Stiehl, *Geschichte der Hunnen*, I-V, Berlin 1959-1962, εδώ I, 113.

[3] Βλ. F. Altheim-R. Stiehl, "Michael der Syrer über das erste Auftreten der Bulgaren und Chazaren", όπ.π. 106.

«At this time there went forth from Inner Scythia 3 brothers with 30.000 Scythians. And they came a journey of 2 months in the time of winter, for the discovery of water, that is to say [water] from the fords of Mount Amôn; and they arrived at the river Tanais which goeth out from the lake of Miantis and mingleth in the Sea of Pôntos.»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[196] Ε.Π:Β
Χ: 583 Κ.Χ:1
Α.Χ: Απρ. Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: επιτείνεται καταστροφικό έργο πυρκαϊάς

* *Theophyl.Sim.* I.11.1-2 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως αρχών 7ου αι. κοινή πηγή με Θεοφάνη[1]

«Ἐπεὶ δὲ τὸν ἱστορίαν ἀναγραφόμενον τὰς ἐπισήμους τῶν πράξεων παντί που προῦπτον ἐς μέσον προτίθεσθαι, ἄγε δὴ φέρε καὶ τὰς δυσχερεστάτας τύχας τοῖς φαιδροτέροις ἐμμίξωμεν. ἦρος ἀρχομένου ἐν τῷ λεγομένῳ Φόρῳ (περίλαμπρος δ' οὗτος χῶρος τῆς πόλεως) φλόγες μαινόλεις πυρὸς ἐνεπίμπρων τὴν ὥραν τοῦ ἄστεος, καὶ θεραπεύειν τοῦ παμφάγου πυρὸς οὐχ οἷόν τε ἦν τὸν θυμόν. ὅμως ὀψὲ ὑπομαλάττουσι τὸ πῦρ οἱ τῆς πόλεως, ῥείθροις χρυσοῖς ὥσπερ ὑπονικήσαντες αὐτοῦ τὸ ἀμείλικτον· μεγάλη γὰρ ἐτύγχανεν οὖσα ἡ ῥύμη τοῦ πνεύματος, ὡς μικροῦ δεῖν τῆς αἰθάλης μεταλήψεσθαι ἅπαν τὸ πόλισμα.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Η μαρτυρία για τους ανέμους είναι παρενθετική αφού σκοπός εδώ είναι η περιγραφή της πυρκαϊάς στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης.

* *Theophan.* p.252,27 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως αρχών 7ου αι. κοινή πηγή με Θεοφύλακτο Σιμοκάττη[2]

«A.M. 6075 (=582) Τῷ δὲ Ἀπριλλίῳ μηνὶ γέγονεν ἐν τῷ Φόρῳ ἐμπυρισμός, καὶ ἀνέμων καταιγίδες συνεργοῦσαι τῷ πυρὶ πολλὰς οἰκίας διώλεσαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Cedren.* I,p.691,15 Π.Μ: Theophan. p.252,27 [3]

«Τῷ δὲ Ἀπριλλίῳ μηνὶ γεγόνασιν ἐν τῷ φόρῳ ἐμπρησμοὶ καὶ ἀνέμων καταιγίδες, καὶ πολλὰς οἰκίας διώλεσαν. καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ Μαΐου γέγονε σεισμὸς μέγας καὶ ἱππικὸν ἐτελέσθη.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

---

[1] Βλ. L. M. Whitby, "Theophanes' Chronicle Source for the Reigns of Justin II, Tiberius and Maurice (A.D. 565-602)", *B* 53 (1983) 312-345, εδώ 317 και Th. Olajos, *Les sources de Théophylacte Simocatta historien*, [Byzantina Neerlandica 10], Leiden-N. York-Kobenhaun-Köln 1988, σ.116.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 274 και Hunger 1, 393.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[197] Ε.Π:Α
Χ: (584±)[1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνια, κρύο
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: καρτέρια στυλίτη

* *Vita Alypii Styl.* c.24 Π.Μ: -

«Σὺ δὲ οὐχ οὕτως, ὁ πάντα καρτερικῶς δεξάμενος, ὁπηνίκα σε ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος χειμὼν τῷ πολλῷ νιφετῷ ἐπεκάλυψεν ἐπὶ πλείους ἡμέρας ἐξαναστῆναι μὴ συγχωρῶν, πιέζων καὶ τῷ κρύει πηγνύων τὰ περὶ τὸ σῶμα ἐνδότατα, ὅτι καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ γήρους ψῦξις συνέδραμεν τὴν ἐκ τοῦ ἥπατος χορηγουμένην θερμότητα μηκέτι κατὰ λόγον λαμβάνουσα τῶν τε περὶ τὰ σκέλη νευρῶν σπασάντων αἱ δυνάμεις τῶν ἰνῶν ἀπενάρκησαν, τὴν φυσικὴν τῶν ποδῶν στάσιν μηκέτι δεξάμεναι.»

Χ.Μ: Β3, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι η προβολή της καρτερίας του Στυλίτη εμπρός στα φαινόμενα της φύσης.

---

[198] Ε.Π:Β
Χ: 588 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, βροχή ραγδαία, τρικυμία
Τ: (Θράκη) Προποντίς: Ηράκλεια [2]
Κ.Σ: ναυάγιο

* *Theophyl.Sim.* VI.1.1-3 Π.Μ: αυτοκρατορικά έγγραφα ή προφορικές μαρτυρίες από μέλος της αυτοκρατορικής ακολουθίας [3]

«Προσπελάσας τοιγαροῦν ὁ αὐτοκράτωρ τῇ Σηλυμβρίᾳ, ἐπὶ τὴν Πείρινθον, ἣν Ἡράκλειαν εἴθισται τοῖς νεωτέροις ἀποκαλεῖν, διὰ ναυτιλίας τὰς ὁρμὰς ἐποιεῖτο. τοίνυν ταχυναυτοῦσαι νῆες παρῆσαν τῆς περὶ αὐτὰς ἀρτίας κατασκευῆς μηδὲν πρὸς βασίλειον ἐκπομπὴν ἀποδέουσαι. τοῦ ἀπόπλου τοιγαροῦν ἀπαρχομένου, τοῦ αὐτοκράτορος κατηνέχθη ὕδωρ ἐξαίσιον, ἀνέμων τε ἀκαθέκτων ἐπηκολούθη κινήματα, ὡς τοὺς ἐρέτας τούς τε προσκώπους χαίρειν φράσαντας τῇ κώπῃ ἐρέττειν παύεσθαι, τύχῃ δὲ ἐπιτρέψαι τὰ σκάφη, τὸν δὲ αὐτοκράτορα ἅμα τῇ περὶ αὐτῷ πεντηκοντόρῳ παραδόξῳ σωτηρίᾳ ἐν τῷ Δαονίῳ διασωθῆναι, τὴν ναυαγίαν ἐκκλίναντα.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία έχει νόημα στο πλαίσιο της περιγραφής αυτοκρατορικής εκστρατείας.

* *Theophan.* p.268.14 Π.Μ: Theophyl.Sim. VI.1.1-3 [4]

---

[1] Για την προσέγγιση της χρονολογίας βλ. έκδ. Vita Alypii Styl. σελ.lxxix.

[2] Η Ηράκλεια (αρχαία Πέρινθος, σημ. Erekli) βρίσκεται 60 χλμ. νότιο-δυτικά της Κωνσταντινούπολης. Βλ. P W . R E . XIX, 1, 810.

[3] Βλ. L . M . Whitby & M . Whitby, *The History of Theophylactos Simocatta. English Translation with Introduction and Notes*, Oxford 1986, 158 σ.3 και 162 σ.17 και Th . Olajos , όπ.π. 125-137.

[4] Βλ. L . M . Whitby & M . Whitby, όπ.π. 331.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἐπὶ τὴν Πείρινθον δὲ διὰ ναυτιλίας τὴν πορείαν ποιούμενος, ἀνέμων ἐξαισίων καὶ βροχῆς γενομένης, τῶν ναυτῶν ἀπορησάντων, τὸ σκάφος ἐφέρετο τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε παραδόξως διασωθῆναι ἐν τῷ λεγομένῳ Δαονίῳ.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ8, Δ24

Σ: Η μαρτυρία εδώ επενδύεται με πολιτικό περιεχόμενο αφού: το φυσικό φαινόμενο (με βάση τα όσα προηγούνται) εμφανίζεται απο τον συγγραφέα ως συνέπεια της ανυπακοής του αυτοκράτορα προς τις υποδείξεις της συγκλήτου και του πατριάρχη, ενώ παρέχει, απο την άλλη μεριά, την ευκαιρία στο συγγραφέα να σχολιασει τις ικανότητες του αυτοκράτορα στην πλοήγηση πλοίου (και της πολιτείας;) σε ώρα τρικυμιας.

---

[199] Ε.Π:Α

Χ: (588)[1] Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: χειμώνας βαρύς

Τ: (Συρία;)

Κ.Σ: -

* *Chron.ad a.1234* c.LXXVII,p.168,1 Π.Μ: ;

«Et venerunt exercitus, post absolutum bellum persicum, hiemare circa Antiochiam, adversus imperatorem rebelantes. Et fuit hoc tempore hiems dura.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[200] Ε.Π:Β

Χ: 590[2] Κ.Χ:1

λ.Χ: Οκτ. 4 Α.Π:2

Φ: πνοή σφοδρών Νοτίων ανέμων

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: κίνδυνος καταστροφής μνημείου

* *Theophyl.Sim.* V,16,5 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως[3]

«Κατ' ἐκείνην γοῦν τὴν ἡμέραν ἡλίου μεγίστη γέγονεν ἔκλειψις. ἔνατον δὲ ἄρα τοῦτο ἔτος ἐτύγχανεν ὂν Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος. ἐπεγένοντο δὲ καὶ ἐξαισίων πνευμάτων φυσήματα, νότος τε βίαιος, ὡς μονονουχὶ καὶ τὴν ἐπιβύθιον ψηφῖδα ἀναρρίπτειν τῷ θόλῳ τοῦ σάλου.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά κατά το πρότυπο της πηγής του συγγραφέα.

* *Theophan.* p.268,2 Π.Μ: Theophyl.Sim. V,16,5[4]

---

[1] Η χρονολογία συνάγεται από τα συμφραζόμενα. Ο βαρύς χειμώνας εκδηλώθηκε όταν ο στρατηγός Πρίσκος εκστράτευσε στην Περσία επί Μαυρικίου.

[2] Η χρονολογία και ημερομηνία της έκλειψης ηλίου που συνόδευσε την πνοή των Νοτίων ανέμων έχει γίνει θέμα σχολιασμού από πολλούς ερευνητές: O P. Schreiner, *Theopylaktos Simokattes Geschichte*, [Bibliothek der Griechischen Literatur] Stuttgart 1985, 321 σ.793, υποστηρίζει ότι αυτή έλαβε χώρα στις 19 Μαρτίου του 592, ενώ οι L. M. Whitby, όπ.π. 331 σ.88 και L. M. Whitby & M. Whitby, όπ.π. 156 σ.90, την χρονολογούν στις 4 Οκτωβρίου 590.

[3] Βλ. Th. Olajos, όπ.π. 126 και 137.

[4] Βλ. L. M. Whitby, όπ.π. 331 σ.88.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Α.Μ. 6083 (=591) Τούτῳ τῷ ἔτει ἀρχομένου τοῦ ἔαρος, καὶ τῶν ταγμάτων την Θρᾴκην καταλαβόντων, ἐξῆλθε σιν αὐτοῖς ὁ Μαυρίκιος ἰδεῖν τὰ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεστραμμένα. ἡ δὲ αὐγούστα καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύγκλητος παρεκάλουν τὸν βασιλέα μὴ αὐτουργῆσαι πόλεμον, ἀλλὰ στρατηγῷ τοῦτον ἐγχειρίσαι· ὁ δὲ οὐ κατεδέξατο. ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ γέγονε ἡλίου ἔκλειψις. ἐπεγίνοντο δὲ καὶ ἐξαισίων πνευμάτων φυσήματα, νότος βίαιος.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Η μαρτυρία εδώ επενδύεται με πολιτικό περιεχόμενο.

---

[201] Ε.Π:Α
Χ: 595- -596 Κ.Χ:2
λ.Χ: Αὐγ.14- -Αὐγ.13 Α.Π:1
Φ: καυσωνες ισχυροί, καταστροφή δένδρων-αμπελιών-πρασινάδας
Τ: (Μεσοποταμια:)
Κ.Σ: -

* *Agapius Menbidj* p.187 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης; [1]

«En l'an 14 de Maurice, des chaleurs excessives brûlèrent les arbres, le raisin, les vignes et toute la verdure.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[202] Ε.Π:Α
Χ: 597- -598 Κ.Χ:2
λ.Χ: Αὐγ.14- -Αὐγ.13 Α.Π:1
Φ: βροχές ραγδαίες, πλημμύρες
Τ: (Μεσοποταμία:)
Κ.Σ: καταστροφες χωριών

* *Agapius Menbidj* p.187 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης; [2]

«En l'an 16 de son règne, les pluies furent si abondantes que de nombreuses villes avec leur population et leur bétail furent englouties par l'eau.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[203] Ε.Π:Β
Χ: 599 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.- -Νοέμ. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, θάνατος υποζυγίων
Τ: (Κ.-Βουλγαρία: Αίμος όρος) Osûm-Trojan-Lovec-Struma-Plovdiv [3]
Κ.Σ: θάνατος στρατιωτών

* *Theophyl.Sim.* VIII.4.7-8 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[4]

---

[1] Βλ. Graf 1 .39.

[2] Στο ίδιο.

[3] Πρόκειται για το λεγόμενο "πέρασμα Τραϊανού" που συνέδεε τις πόλεις Oescus-Diokletianopolis-Philippopolis και χαράχθηκε το 61 μ.Χ. Το ίδιο πέρασμα υπάρχει και σήμερα. Τα χωρία στο Θεοφύλακτο Σιμοκάττη και Θεοφάνη αποτελούν τη μοναδική μνεία για τη χρήση αυτής της οδού. Βλ. P W . R E , XVII(1), 1126-1127 και P . Schreinēr , όπ.π. 354 σ.1071.

[4] Βλ. Th . Olajos , όπ.π. 152.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Κατὰ ταύτας δὴ τὰς ἡμέρας ἐτεδήμησε μέγα καὶ ἐξαίσιον ψῦχος, καὶ μεγάλου γεγονότος τοῦ κρύους, καὶ τῆς τῶν πνευμάτων πικρότητος ἐγκρατῶς ἐγκειμένης, ὀλλυνται πολλοὶ τῆς δυνάμεων τῶν τε νωτοφόρων ζώων ἡ πλείστη ἀτόμοιρα. λίαν γοῦν καὶ ἀτευκτῶς ὁ Κομεντίολος ἐπὶ τὴν Φιλίππου πόλιν ἀφίκετο. τοίνυν τὴν ἅπασαν ἐκεῖσε τοῦ χειμῶνος ὥραν ἐνδιατρίψας ἔαρος ἀρχομένου ἐς Βυζάντιον παραγίνεται. τῷ δὲ ἐπιόντι θέρει πάλιν στρατηγὸς ὑπὸ Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος ἀναδείκνυται.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Η μαρτυρία υφίσταται στα πλαίσια της αφήγησης των στρατιωτικών γεγονότων από τον συγγραφέα-ιστορικό.

* Theophan. p.283.3 Π.Μ: Theophyl.Sim. VIII.4.7-8 [1]

«Α.Μ. 6093 (=601) Ὁ δὲ Κομεντίολος μόλις τῆς νόσου διαγενόμενος ἐξέρχεται εἰς Νόβας ζητῶν ὁδηγοὺς τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τὴν ὁδὸν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως. γέρων δέ τις ταύτην ἐπιστάμενος ἔφασκε δυσχερῆ ταύτην εἶναι καὶ ἀδιόδευτον ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν καὶ χειμῶνος ὄντος, ὑψηλὰ ὄρη καὶ χιόνας κεκτημένην. ὁ δὲ Κομεντίολος μὴ πεισθεὶς τοῖς λόγοις τοῦ γέροντος ἀπέρχεται διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης. ψύχους δὲ γεγονότος ἐξαισίου καὶ μεγάλου κρύους, διαφθείρονται πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν νωτοφόρων ζώων τὰ πλεῖστα. καὶ μόλις ἐπὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀφίκετο. κἀκεῖσε τῶν Ῥωμαίων παραχειμασάντων, ὁ Κομεντίολος εἰς Βυζάντιον ἔρχεται.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα. Υπάρχει εξάρτηση από την πηγή.

---

[1] Βλ. L. M. Whitby, όπ.π. 334-335.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

7ος Αιώνας

[204] Ε.Π:Α
Χ: (600- -601)[1] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρια. πνοή (θερμού:) ανέμου. ξηρασία. ξήρανση δένδρων & ελαιών
Τ: Παλαιστίνη, Συρία
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* X.23 (2,374) Π.Μ: Johannes Litarba or Ignatius Melitenus [2]

«L'année suivante, la pluie manqua, et il y eut un vent brûlant et une sécheresse ardente dans toute la Syrie et toute la Palestine; les oliviers et les autres arbres furent desséchés.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[205] Ε.Π:Α
Χ: 602 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: (καταιγίδες συχνές)[4]
Τ: Κωνσταντινούπολη [5]
Κ.Σ: (διακοπή συγκοινωνιών) λιμός, κοινωνική αναταραχή
θαύμα: άγιος ευλογεί άλευρα μονής για τη διατροφή μοναχών

* *Theophyl.Sim.* VIII,4,9-11 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[6]

«Ἐννεακαιδεκάτῳ ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος οὐδὲν Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις ἐπράχθη. ἔτει δὲ εἰκοστῷ τὸν αὐτάδελφον ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος Πέτρον στρατηγόν προεστήσατο τῆς Εὐρώπης. πρὸ τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ Θεοδόσιος, ὁ τοῦ βασιλέως υἱός, νυμφίος πομπεύεται, καὶ πρὸς ἔννομον γάμον δίδωσιν αὐτῷ ὁ πατὴρ Γερμανοῦ τὸ θυγάτριον, ἀνδρὸς λίαν ἐξόχου καὶ τῶν ἐς συγκλήτου βουλὴν ἄγαν ἐπιφανοῦς. μετ' ὀλίγας τοίνυν ἡμέρας τοῦ γάμου, ὥρα χειμῶνος, σιτοδεία τις τοῖς Βυζαντίοις ἐνέσκηψεν. τούτου δῆτα τοῦ λιμοῦ γεγονότος, καί τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας προελθούσης τῆς γενεθλιακῆς πανηγύρεως τοῦ μεγάλου

---

[1] Βλ. Patlagean, Pauvreté 78 σ.69. Βλ. επίσης ODB 2, 778, λήμμα "Famine".

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1 σελ.xxxii.

[3] Βλ. L.M. Whitby & M. Whitby, όπ.π. σ.17 για την χρονολογία.

[4] Τα αίτια του λιμού δεν εξακριβώνονται μέσα από την πηγή. O A.N. Stratos, *Byzantium in the 7th century*, Amsterdam 1968, 1, 41, διατυπώνει την άποψη πως ο χειμώνας του έτους 601/2 ήταν βαρύς και ότι εξαιτίας της κακοκαιρίας το σιτάρι δε μπορούσε να μεταφερθεί έγκαιρα από την Αίγυπτο και την Αφρική στην Κωνσταντινούπολη.

[5] Η μαρτυρία από το Βίο του Θεοδώρου Συκαιώτου παρουσιάζει τους ίδιους χρονολογικούς και γεωγραφικούς προσδιορισμούς με αυτή του Σιμοκάττη: Το "Μοναστήριον της Θεοτόκου", όπου έλαβε χώρα το θαύμα του πολλαπλασιασμού των αλεύρων, βρίσκεται λίγο έξω από την Κωνσταντινούπολη. Βλ. έκδ. Vita Theodori Syc. 2, 224.

[6] Βλ. Th. Olajos, όπ.π. 123.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεοῦ Ἰησοῦ, ὃν Χριστὸν τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνη γεραιρουσιν, καταστασιαζει τα πλήθη τοῦ αὐτοκράτορος.»

Σ: Η εξέγερση των δημων της Κωνσταντινουπολης ερμηνευεται απο τον συγγραφεα με την σιτοδεια και τον επακολουθο λιμο. Για τα αιτια του βλ. υποσημειωση.

* *Vita Theodori Syc.* c.104 Π.Μ: -

«Κατ' ἐκεινους δὲ τοὺς καιροὺς λιμοῦ μεγάλου γενομένου ἐν ἑνὶ χρόνῳ εἰς πάσαν τὴν χώραν ἐκεινην, κατέφαγον πάντα τὰ βρώματα οἱ τὰ μοναστήρια οἰκοῦντες ἅμα τοῖς ξενοδοχουμένοις. Ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι τῆς τεσσαρακοστῆς, καὶ ἦν ἡσυχάζον ὁ μακάριος ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Θεοτόκου... Ὅταν δὲ καὶ συνέβαινε προσλεῖψαι τὸ ἥμισυ ἄλευρον ζυμῶσαι κατὰ τὸ μέτρον, εἴτε διὰ τὸ μὴ δυνηθῆναι ἀλέσαι ἢ καὶ διὰ τὸ σίτου ὑστερεῖσθαι, αὐτὸς ὁ θεοτίμητος ἀνὴρ παραγινόμενος εἰς τὰς σκάφας εὐλόγει τὸ ἐν αὐταῖς ζυμούμενον ἄλευρον, καὶ διὰ τῆς ὁσίας αὐτοῦ εὐχῆς ἐπληροῦντο αἱ σκάφαι τῆς ζύμης, ὥστε ὑπερεκχύνεσθαι αὐτάς.»

Σ: Ο λιμός προσεγγίζεται μέσα από μια άλλη οπτική γωνία: τη θαυματουργική δράση του αγίου.

---

[206] Ε.Π:Β

Χ: 602 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: (Σεπτ.- -Νοέμ.) Α.Π:2

Φ: κρύο δυνατό, βροχές ραγδαίες

Τ: (Σερβία) Σεκούρισκα [2]

Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Theophyl.Sim.* VIII,6,7-9 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ μεταποιοῦσιν αἱ δυνάμεις τὸν χάρακα, καὶ τὰ Ἄσημα παραμείψαντες (φρούριον δὲ τοῦτο) γίνονται ἐν Κουρίσκᾳ ὅθεν διαπορθμίσασθαι ἤμελλον εἰς τὰς τῶν βαρβάρων σκηνώσεις· ἦσαν γάρ τι μικρὸν μεταβεβληκότες τὸ φρύαγμα. ἐν ταύταις γοῦν τὰς ἡμέρας ἐναυπηγοῦντο ἀγγεῖα. καὶ τούτου δὴ γιγνομένου ὑετοὶ ἐπιπίπτουσι λάβροι, συνεπιτίθεται δὲ καὶ ψύχους ἐπιβολή. ταύτῃ δῆτα ἐπιστασιάζει τὸ πλῆθος μὴ βουλόμενον τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. πέμπουσι τοίνυν πρὸς τὸν Πέτρον εἴκοσι σημεῖα ἀπωκισμένον τοῦ χάρακος πρέσβεις οἱ Ῥωμαῖοι ὀκτώ, ἐξ ὧν ἐτύγχανεν ὢν καὶ Φωκᾶς ὁ χαλεπώτατος τύραννος. ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν οἵκαδε τὴν δύναμιν ἀναζεύξασαν τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ ἐγκαρτερεῖν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία υφίσταται στα πλαίσια της αφήγησης των στρατιωτικών γεγονότων από τον συγγραφέα-ιστορικό.

* *Theophan.* p.286,14 Π.Μ: Theophyl.Sim. VIII,6,7-9 [4]

«A.M. 6094 (=602) Τῆς τοίνυν μετοπωρινῆς ὥρας καταλαβούσης, καὶ Μαυρικίου τοῦ βασιλέως κελεύσαντος τῷ Πέτρῳ ἐν τῇ Σκλαυινῶν χώρᾳ τὸν λαὸν παραχειμάσαι,

---

[1] Βλ. Muralt, Essai I, 261. Πρβλ. επίσης W. Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989, 178 σ.8, με χρονολογία το έτος 600 και αναφορά σε πλημμύρες και συνακόλουθους πνιγμούς ζώων, φαινόμενα που οι πηγές δεν αναφέρουν.

[2] Η Σεκούρισκα, πόλη της κάτω Μοισίας, βρισκόταν στη δεξιά όχθη του Δούναβη κοντά στη σημερινή Nikopol και Cernika, στη συμβολή του ποταμού Oltu και Osem. Βλ. P. Schreiner, όπ.π. 335 σ.918.

[3] Βλ. Th. Olajos, όπ.π. 152.

[4] Βλ. L. M. Whitby, όπ.π. 334-335.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀντέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι μὴ καταδεχόμενοι τοῦτο ποιεῖν διά τε τὴν τῶν ἵππων ταπείνωσιν καὶ διὰ τὸ πολλὴν προῖδαν ἐπιφέρεσθαι καὶ διὰ τὸ πλήθη βαρβάρων περιεχεῖσθαι τῇ χώρᾳ. καὶ στάσιν ἐμελέτησαν. ὁ δὲ στρατηγὸς διαγανακτῶν κατὰ τοῦ λαοῦ εἰς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἐνέβαλεν. ἐπιπίπτουσι τοίνυν ὑετοὶ λάβροι τῷ λαῷ καὶ ψῦχος πολύ.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Β6. Δ24

Σ: Βλ. προηγουμενα. Υπάρχει εξάρτηση από την πηγη.

* *Agapius Menbidj* p.187 Π.Μ: Θεόφιλος Εδεσσης; [1]

«En l'an 17 de son règne. il y eut un fort treblement de terre et il tomba beaucoup de neige.»

Σ: Απλή χρονογραφικη αναφορα.

---

[207] Ε.Π:Β
Χ: 602 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ. 22 Α.Π:2
Φ: καταιγίδα. πνοή νοτίου ανέμου
Τ: (Κωνσταντινούπολη) Πραινετός [2]
Κ.Σ: αυτοκράτορας κινδύνεψε από κακοκαιρία

* *Theophyl.Sim.* VIII.9.9-10 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Λαίλαπος τοιγαροῦν γεγονυίας μεγίστης, ἐξαισίου τε νότου προσπνεύσαντος, μόλις ὁ Μαυρίκιος διασώζεται ἐπὶ τὸν νεὼν Αὐτονόμου τοῦ μάρτυρος, ὡς ἀπὸ σταδίων ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα τῆς πόλεως Κωνσταντίνου τοῦ αὐτοκράτορος. ἐπιγίνονται δὲ αὐτῷ νόσοι ἀρθρίτιδες. ταύτης δὲ τῆς νόσου εὐθένεια καθέστηκε δυστυχὴς τοῖς τὸ βασίλειον ἄστυ κατοικοῦσι διὰ παντός· τὰς δὲ αἰτίας οὐ δίειμι, ἵνα μὴ τὴν ἱστορίαν παραμορφώσομαι.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Το περιγραφόμενο μετεωρολογικό φαινόμενο έχει νόημα στο μέτρο που αυτό έθεσε σε κίνδυνο τη ζωή του αυτοκράτορα.

---

[208] Ε.Π:Β
Χ: (602- -607) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: βροχή θαυματουργική
Τ: (Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ)
Κ.Σ: θαύμα: θαυματουργική βροχή κατά τη διάρκεια θαλάσσιου ταξιδιού για την ύδρευση επιβατών

* *Joh.Mosch.Prat.Spirit.* c.174 Π.Μ: περιγραφή αυτόπτη

---

[1] Βλ. Graf I, 39. Το χωρίο δεν έχει σχέση με τις μαρτυρίες του Θεοφύλακτου Σιμοκάττη και Θεοφάνη, ωστόσο ο Chabot (έκδ. Agap.Menbidj) παραθέτει σε υποσημείωση στο χωρίο τις παραπομπές στο Σιμοκάττη και Θεοφάνη.

[2] Ο ναός Αυτονόμου του Μάρτυρος βρίσκεται στη νότια ακτή του κόλπου της Νικομήδειας, 45 μίλια από την Κωνσταντινούπολη. Βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des Grand centres Byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris 1975, 86-87.

[3] Βλ. Th. Olajos, όπ.π. 152.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Καὶ ἡσυχασαντος τοῦ σκριβῶνος, τῇ τεταρτῃ ἡμερᾳ ὡς περὶ ὥραν ἕκτην, ἐγερθεὶς ὁ ναύκληρος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐκέκραγεν λέγων· Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὥστε ἡμᾶς καταπλαγῆναι ἐπὶ τῇ φωνῇ αὐτοῦ. Καὶ λέγει τοῖς ναύταις· Χαλάσατε τὰς διφθέρας, καὶ ὡς ἐφήπλωσεν αὐτάς, ἰδοὺ νεφέλη ἐλθοῦσα ἐπάνω τοῦ πλοίου, τοσοῦτον ὕδωρ ἔβρεξεν ἕως οὗ ἐγέμισεν πᾶσαν τὴν χρείαν ἡμῶν. Ἦν δὲ τὸ θαῦμα μέγα καὶ φοβερόν, ὅτι ἀνεμίζοντος τοῦ πλοίου συνηκουλούθει ἡμῖν ἡ νεφέλη, καὶ ἔξωθεν του πλοίου οὐκ ἔβρεξεν.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Ε31

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στον επαινο της θαυματουργικής ικανοτητας του αγίου.

---

[209] Ε.Π:Α

Χ: (603- -642)[1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: ανομβρία, ξηρασία

Τ: Παλαιστίνη

Κ.Σ: θαύμα: άγιος προσεύχεται για βροχή, θαυματουργική βροχή

* *Vita Johan.Clim.* sp.608 Π.Μ: -

«Ποτὲ ἀβροχίας ἐν τοῖς κατὰ τὴν Παλαιστίνην μέρεσι γενομένης, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν περιοίκων προσηύξατο, καὶ κατηνέχθη πλούσιος ὑετός· καὶ οὐκ ἄπιστον· θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ Κύριος, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται.»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Ε31

Σ: Τυπικό χωρίο δημιουργίας βροχής από τον θαυματουργό άγιο σε περίοδο ξηρασίας. Το θαύμα προβάλλει τη θαυματουργική ικανότητα του βιογραφούμενου αγίου.

---

[210] Ε.Π:Β

Χ: (604- -614)[2] Κ.Χ:0

λ.Χ: θέρος Α.Π:0

Φ: καύσων, δυσκολία στο θερισμό σιτηρών

Τ: (Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ)

Κ.Σ: διδαχή υπακοής

* *Joh.Mosch.Prat.Spirit.* c.183 Π.Μ: περιγραφή αυτόπτη

«Ὡς οὖν ἐθέριζεν ὁ γέρων, γέγονεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἕκτην καύσων πολύς, καὶ ἀπῆλθεν ὁ γέρων εἰς μίαν καλύβην, καὶ ἐκάθησεν. Ἐλθὼν δὲ ὁ γεωργός, καὶ ἰδὼν αὐτὸν καθήμενον, λέγει αὐτῷ μετ' ὀργῆς· Διότι οὐ θερίζεις γέρων; Οὐκ οἶδας ὅτι μισθόν σοι παρέχω; Λέγει αὐτῷ, Ναί, ἀλλ' ἐπειδὴ καύσων ἐστὶν πάνυ, καὶ οἱ κόκκοι τοῦ σίτου ἐκ τῶν σταχύων ἐκπίπτουσι, διὰ τοῦτο μικρὸν ἀναμένω, ἵνα παρέλθει ὁ καύσων, καὶ μὴ ζημιοῦσαι.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Γ12β

Σ: Η μαρτυρία για τον καύσωνα είναι παρενθετική, αφού αποτελεί την αφορμή για να εκδηλωθεί η θαυματουργική ικανότητα του αγίου με την τιμωρία του ασεβούς γεωργού.

---

[211] Ε.Π:Α

---

[1] Η χρονολογία προσεγγίζεται με βάση τα βιογραφικά στοιχεία του αγίου. Βλ. S. Salaville, "Saint Jean Climaque: sa vie et son ouvre", *EO* 22 (1923) 440-454, εδώ 442, 444, 445.

[2] Για τη χρονολόγηση βλ. S. Vailhé, "Jean Mosch", *EO* 5 (1901) 107-116, εδώ 113.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: 609-610 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: χειμωνας βαρύς: παγωμα θαλασσας & ποταμών, κρύο δυνατό, χιόνια, καταστροφη ελαιοδένδρων
Τ: (Μικρα Ασια, Μεσοποταμια): Κωνσταντινουπολη, Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: ποταμός διαβατός

* *Vita Theodori Syc.* c.29 Π.Μ: -

«Ὥστε ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις αὐτοῦ ἐπί δυσιν ἔτεσι, μεγάλων πάγων γενομένων ὡς καί δένδρα καί πίθους διαρραγῆναι, συνέβη κολληθῆναι τούς πόδας αὐτοῦ εἰς τάς σανίδας, καί ἑσπέρας ἐν τῷ ἀνασπᾶν αὐτούς ἀπεδύθησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, καί ἀπέμειναν τά πέλματα τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὥσπερ σανδάλια. Δεύτερον δέ αὐτοῦ τοῦτο ὑπομείναντος, ἀπό τότε ὅταν ἐκρατοῦντο οἱ πόδες αὐτοῦ ὑπό τοῦ πάγου ἐλάμβανεν ὁ ὑπηρέτης χλιαρόν καί ἐτέχυνε τοῖς ποσίν αὐτοῦ, καί οὕτω λυομένου κατά μικρόν τοῦ κατέχοντος αὐτούς πάγου, μεθίστατο ἐκ τοῦ ὡρισμένου βήματος αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Γ13, Ε31

Σ: Η ομοιότητα ανάμεσα στην ανεξάρτητη αυτή περιγραφή του βαρύ χειμώνα από τον Βίο — παρ' όλο που ειναι αδύνατο να χρονολογηθεί με ακριβεια — και στα χωρία από τους χρονογράφους μας ωθεί να θεωρήσουμε ότι και οι δύο κατηγορίες μαρτυριών αναφέρονται στο ίδιο συμβάν. Στόχος βέβαια αυτής της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της καρτερίας του αγίου απέναντι στα στοιχεία της φύσης.

* *Chron.Miscell.ad a.724* p.113,4 Π.Μ: ;

«Anno 920 ind. XIIa, fuit nix copiosa in omnibus locis, et frigus vehemens, adeo ut Ephrates totus congelaretur nocte Epiphaniae; et supernatarunt in eo rates glaciei per sex dies, neque scaphae eum traiiciebant, et pisces multi perierunt; arbores olivae ubique arefactae sunt.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12β, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Theophan.* p.297,11 Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«Α.Μ. 6101 (=609) Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει γέγονε χειμών μέγας πάνυ, ὥστε παγῶσαι τήν θάλασσαν· ἐν οἷς καί ἰχθῦς πολύς ἐξερρίφη.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Georg.Monach.* p.664,12 Π.Μ: Theophan. p.234,20 [3]

«Πρός δέ τούτοις καί θνῆσις ἀνθρώπων τε καί κτηνῶν καί ἀφορία τῆς γῆς πολλή γέγονε καί χειμών βαρύτατος, ὥστε παγῆναι τήν θάλασσαν καί πολλούς ἰχθύας τεθνάναι.»

Χ,Μ: Β3α, Γ12γ, Γ13, Ε29

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 267, ο οποίος χρονολογεί το χειμώνα στα τέλη του 608 και Patlagean, Pauvreté 75 σ.12, με χρονολογία 609. Βλ. επίσης Kaplan, Hommes et la terre, 14 σ.42.

[2] Βλ. A.S.Proudfoot, "The Sources of Theophanes for the Heraclian Dynasty", *B* 44 (1974) 368-439, εδώ 390.

[3] Βλ. A.S.Proudfoot, όπ.π. 397.

Σ: Χρονογραφική αναφορά στην οποία επικρατεί εντονα το στοιχείο της προκαταλήψης του συγγραφέα εναντιον του σφετεριστή αυτοκράτορα Φωκα. Το χωριο έπεται ως κατακλείδα μετα απο «*δυστυχήματα ποικίλα τε καί ἐπάλληλα*». Η πληροφορια για το θάνατο πολλών ψαριων αποτελεί στρεβλή μεταφραση του αντιστοιχου σημειου στον Θεοφάνη, όπου γινεται λογος για τον εκβρασμο θαλασσιου κητους.

* Leo Gramm. p.145.11 Π.Μ: Συμεων Μαγιστρος (Λα1) ή η λεγομενη "Επιτομή"[1]

«*Ἔκτοτε δε Φιλιππικός ἀποκειράμενος καί ἱεροσύνην λαβών, ἐν Χρυσουπόλει διατελῶν ἡσύχως ἐτελεύτησε. Καί ἀπό τότε οὐ διέλειπε τῇ πολιτείᾳ δυστυχήματα ποικίλα τε καί ἐπάλληλα· ὅ τε γάρ Χοσρόης ὁ Πέρσης τήν εἰρήνην διέλυσε, καί Ἄβαρεις τήν Θράκην ἐδήωσαν καί ἄμφω τά στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων διέφθειραν, καί χειμών βαρύτατος γέγονεν ὥστε παγῆναι τήν θάλασσαν καί τούς ἰχθύας τεθνάναι.*»

Χ.Μ: Β3α, Γ12γ, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Glyc. sp.513c Π.Μ: Georg.Monach. p.664,12 [2]

«*Τότε τοίνυν Χοσρόης ὁ Περσῶν βασιλεύς ὥρμησε κατά Ῥωμαίων ὁμοίως καί Ἄβαρες, διά τό τόν ἀνόσιον προκρῖναι τοῦ ἐννόμου βασιλέως. Ἔτι δέ καί θνῆσις ἀνθρώπων καί κτηνῶν γέγονε καί ἀφορία γῆς καί χειμών βαρύτατος, ὡς καί παγῆναι τήν θάλασσαν καί πολλούς ἰχθύας τεθνάναι.*»

Χ.Μ: Β3α, Γ12γ, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. I,p.708,22 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle" [3]

«*Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ πάντα ἐπερίσσευσε τοῖς ἀνθρώποις τά κακά, θνῆσις ἀνθρώπων πολλή καί ἀναρίθμητος, ἀφορίαι τῆς γῆς, καί λιμοί καί λοιμοί χαλεπώτατοι, καί χειμῶνες τηλικοῦτοι ὡς παγῆναι τήν θάλασσαν καί τεθνάναι τούς ἰχθύας.*»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XIV 14,28 Π.Μ: Georg.Monach. p.664,12 [4]

«*Καί ἄλλως δε πολλή τῶν ἀνθρώπων θνῆσις ἐγένετο καί ἀφορία καρπῶν καί ζῴων φθορά ἐκ βαρυτάτων χειμώνων.*»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β, Γ12γ, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

[2] Βλ. Σ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 574.

[3] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103. Ο Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27, δεν αποδέχεται την άποψη της A.S.Proudfoot, όπ.π. 399, η οποία θεωρεί ως πηγή του Γεωργίου Κεδρηνού στο συγκεκριμένο χωρίο τον Λέοντα Γραμματικό.

[4] Βλ. Moravcsik I, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Mich.Syr. X.25 (2.378) Π.Μ: Johannes Litarba ή Ignatius Melitenus [1]

«Il y eut en cette année (an 918 des Grecs), de la neige et du froid. L'Euphrate et les autres fleuves se congelèrent. Les semences et les arbres furent desséchés.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Ο συγγραφεας προφανώς διπλοεγγράφει τη μαρτυρία για το βαρύ χειμώνα στα έτη (Σελευκ.) 918 (=606/607) και 922 (=610/611). Η ομοιότητα του παρόντος χωρίου με το αντίστοιχο του *Chron.Miscell.ad a.724* p.113.4 ωθεί προς αυτή τη διατύπωση.

* Mich.Syr. X.25 (2.379) Π.Μ: Johannes Litarba ή Ignatius Melitenus[2]

«En cette même annee (an 922 des Grecs), il y eut un tel froid que le rivage de la mer gela.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Barhebr.Chron. p.86 Π.Μ: Mich.Syr. X.25 (2.378) [3]

«And there was a severe winter, and the Euphrates was frozen over. And after two years the Persians crossed the Euphrates and seized Mabbôgh, and Kenneshrîn, and Beroa and Edessa.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Ephraem vrs.1325-1329 Π.Μ: ;

«Ἡ στρατιὰ δ' ἔφθαρτο Ῥωμαίων μάχαις,/ λοιμός τε λιμός κατέτρεχε τὰς πόλεις,/ ἀμετρία κρύους τε καὶ κτηνῶν φθίσις,/ κακὰ διωλύγια ποικίλα πάθη.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12γ, Ε29

Σ: Το κείμενο είναι έμμετρο και για αυτό η πληροφορία για το βαρύ χειμώνα εκφέρεται με αφαιρετικό τρόπο.

* Niceph.Callist. XVIII,43 Π.Μ: Χρονογράφοι [4]

«Φθορά τε ζώων ὡς πλείστη ἐγένετο, καὶ παντοίων ἀφορία καρπῶν· καὶ λιμοί, προσεπιτούτοις καὶ λοιμοί· καὶ χειμῶνές τινες ἐξαίσιοι καὶ τὴν φύσιν ἐκβαίνοντες, ὡς καὶ τὴν θάλασσαν αὐτὴν τῷ κρύει δεθεῖσαν νεκροὺς τοὺς ἰχθύας ἔξω προβάλλειν.»

Χ.Μ: Γ12γ, Γ13, Ε29

Σ:Βλ. σχόλια στο Θεοφάνη.

* Const.Lascaris p.66,1 Π.Μ: ;

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. έκδ. Bar Hebraeus, σελ.xxxvii.

[4] Βλ. Gentz, Xanthopulus 178.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ὅ τε γὰρ Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς διέλυσε τὴν εἰρήνην, καὶ Ἄβαροι τὴν Θρᾴκην ἐδῄωσαν καὶ ἄμφω τὰ στρατόπεδα τῶν Ῥωμαίων διέφθειραν. Ἔτι δὲ καὶ θνῆσις ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἐγένετο καὶ λιμὸς καὶ χειμὼν βαρύτατος.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ12γ

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[212] Ε.Π:Α
Χ: 610 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ξηρασία, καταστροφή σοδειάς
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: λιμός

* *Agapius Menbidj* p.190 Π.Μ: Θεόφιλος Εδέσσης, Χρον.; [2]

«En cette année, parmi les Grecs, il y eut une grande famine, de sorte que les hommes mangeaient les cadavres et les eaux des animaux.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο συγγραφέας δεν σημειώνει την αιτία του λιμού η οποία εξακριβώνεται από πληροφορία μεταγενέστερου συγγραφέα.

* *Mich.Syr.* XI.1 (2.401) Π.Μ: Ιάκωβος Εδέσσης, Χρον.; [3]

«Dans l'année en laquelle Heraclius commença à règner sur les Romains, il y eut une éclipse de soleil pendant quatre heures. Il y eut aussi une disette de pluie et les récoltes périrent. On ne trouva ni froment, ni autres céréales, et pour ce motif il y eut une famine.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αναφορά στην αιτία του λιμού συμπληρώνει την ελλιπή μαρτυρία της προγενέστερης πηγής.

---

[213] Ε.Π:Γλ
Χ: 610- -612 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Οκτ.;) Α.Π:2
Φ: λιμός [5]
Τ: (Θράκη, Μακεδονία): Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη
Κ.Σ: -

* *Mirac.Demetrii* no.9,c.73-74 Π.Μ: -

«Ἅπαντες ἴστε τὴν πρὸ βραχέος λίαν καιροῦ γενομένην τοῦ σίτου σπάνιν, οὐ κατὰ ταύτην μόνον τὴν θεοφρούρητον πόλιν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ σχεδόν, ὡς καὶ εἰς αὐτὴν φθάσαι τὸ κακὸν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ὅπως τε πάντες ἐν ἀθυμίᾳ δεινῇ

---

[1] Βλ. Patlagean, Pauvreté 77 σ.43.

[2] Βλ. Graf 1, 39. H A.S.Proudfoot, όπ.π. 390, θεωρεί την αναφορά του Αγάπιου στο λιμό ως ανεξάρτητη από τις ελληνικές πηγές.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii. H A.S.Proudfoot, όπ.π. 390, εσφαλμένα σημειώνει πλημμύρα σ' αυτό το χωρίο του Μιχαήλ Σύρου.

[4] Για τη χρονολογία (τα πρώτα έτη της βασιλείας του Ηρακλείου) βλ. έκδ. Mirac.Demetrii II, 79.

[5] Για τον συγκεκριμένο λιμό πρβλ. Ph. Malingoudis, "Die Hungersnot in Thessalonike (ca. 676-678)", *JÖB* 40 (1990) 145-154 και Durliat, Ville 394 κ.ε. Επίσης Patlagean, Pauvreté 81 σ.90 και έκδ. Mirac.Demetrii II, 118 σ.173.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατετηκοντο. πάντων ἅμα καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν συνακολουθησάντων ὥσπερ τῷ ὁμοιώματι τῆς τοῦ σίτου στενώσεως· ὅπερ καὶ κυρίως λιμὸν οἱ ἀκριβέστεροι ὀνομάζουσιν. ...ὁ πανένδοξος μάρτυς Δημήτριος, νεύματι θείῳ ἐκ πλείστων καὶ διαφόρων χωρῶν ὁλκάδας ὑπερφερῶς μεμεστωμένας τῇ θρεψαμένῃ ἀπέστειλε ποικίλων καρπῶν ὑγρῶν τε καὶ ξηρῶν καὶ πάσης πρὸς ἀνθρωπίνην δίαιταν ἀγαθωσύνης, ὡς εὐθὺ τὴν ἐλπίδα μὲν τῶν ὅσον οὔπω προσδοκωμένων θλιβερῶν διαρραγῆναι, καίτοι χειμερίου καιροῦ πλησιάζοντος, εἰς ὕμνους δὲ θεοῦ τραπῆναι τὴν πόλιν, ὡς οὐκ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ διασωθεῖσαν, μόνῃ δὲ κηδεμονίᾳ καὶ χάριτι πλείστῃ τοῦ μάρτυρος.»

Σ: Αν και δεν αναφερονται τα αιτια του λιμού και παρ' όλο που η αυτοκρατορία βρισκόταν υπο την πίεση των Αβάρων και Σλαβων στα χρόνια του Ηρακλείου, η φράση *«πανταχοῦ σχεδόν»* για την γεωγραφικη εκταση του λιμου, αφηνει περιθώριο για την αναζήτησης κάποιας κλιματικης αιτίας. Αν επισης συνδυασουμε την καταχώριση αυτή με την αμέσως προηγούμενη [*Agapius Menbidj* p.190 και *Mich.Syr.* XI.1 (2.401)], δεν αποκλείεται η ξηρασια (σε συνδυασμό με τις πολεμικές επιχειρησεις) να δημιουργησε το λιμό. Στο συγκεκριμένο χωρίο η μαρτυρία εξυπηρετεί τον έπαινο της θαυματουργικης δυναμης του αγίου.

---

[214] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: (610- -619) -- Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: καθυστέρηση ανόδου (ή απουσια ανόδου) στάθμης
Τ: (Αίγυπτος): Νείλος ποτ., Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: λιμός

* *Vita Johan.Eleem.* c.26, (p.36) Π.Μ: -

«Ὁ γὰρ τρόπος τῆς τούτου πείρας τύπος εὐσεβείας καὶ κανὼν ὠφελείας πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ καθέστηκεν, τὰ δὲ τῆς ὑποθέσεώς ἐστι ὧδε. Τοῦ πολυπληθοῦς λαοῦ τῶν ἐκ τῆς περσικῆς ἁλώσεως καταφευγόντων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν στενώσεώς τε πολλῆς τῶν τροφῶν γεγενημένης, ἐκ τοῦ μάλιστα μήτε τὸν Νεῖλον τότε συνήθως πλημμυρῆσαι, παντός τε τοῦ χρυσίου καταναλωθέντος, ὅπερ ὁ πατριάρχης ἐκέκτητο, ἠναγκάσθη παρὰ φιλοχρίστων ἀνδρῶν ἐν χρήσει λαβεῖν χρυσίου κεντηνάρια δέκα· κἀκείνων ἀναλωθέντων ἔτι τε τοῦ λιμοῦ κατακρατοῦντος καὶ μηκέτι τινὸς χρῆσθαι τούτῳ χρήματα προαιρουμένου, ἀλλὰ πάντων τὴν ἐπικράτειαν τῆς ἐνδείας δεδιότων...ἁρπάζει τὸν τῆς ἀνάγκης καιρὸν τῆς οἰκείας ἐφέσεως συνήγορον, οἰόμενος ἐκ τούτου τοῦ τρόπου πειθήνιον καταστῆσαι τὸν θεῖον ἀρχιερέα πρὸς συγκατάθεσιν τῆς ἀπηγορευμένης χειροθεσίας.»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Η αιτία του λιμού αποδίδεται παρενθετικά. Στόχος της μαρτυρίας ο έπαινος της μεγαλοψυχίας του αγίου μέσω της ελεημοσύνης που άσκησε κατά τη διάρκεια του λιμού.

---

[215] Ε.Π:Γλ
Χ: 618 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Αύγ. Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: επιδημία

* *Vita Johan.Eleem.* c.7, (p.22) Π.Μ: -

[1] Βλ. Muralt, Essai I, 274. Βλ. επίσης G. Casanova, όπ.π. 200.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

«Λιμοῦ δέ ποτε μεγάλου τὴν πόλιν πιέζοντος καὶ τῶν διανομέων τοῦ ὁσίου τοῖς πενομένοις ἀργύριον καὶ τι κέρμα ἕτερον ὡς ἔθος ἐπιχορηγούντων ἀπαύστως, πτωχότατα γύναια, λιμῷ κρατούμενα καὶ προσφάτως τίκτοντα, πρὸς τὰς χεῖρας ἠναγκάζοντο τῶν διανεμόντων τρέχειν, ἔτι τῶν ἐγγαστρίων ὠδίνων τοὺς πόνους ἔχοντα, ταῖς ὄψεσιν ὠχριῶντα καὶ δυσχερῶς κατοδυνώμενα.»

Σ: Στοχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της μεγαλοψυχιας του αγιου μέσω της ελεημοσύνης που ασκησε κατα τη διαρκεια του λιμου. Πιθανώς πρόκειται για τον ιδιο λιμό με αυτον που περιγραφει ο πατριαρχης Νικηφορος.

* Niceph.Brev. p.12.3-19 (c.8) Π.Μ: Χρονικο Κωνσταντινουπόλεως [1]

«Ταῦτα οὐ μικρῶς ἠνία τὸν βασιλέα καὶ ἐπετάραττεν. ἐφ' οἷς καὶ λιμὸς τηνικαῦτα τῇ πολιτείᾳ ἐπεφύη βαρύτατος· οὐ γὰρ ἡ Αἴγυπτος αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐπεσίτιζεν, ἐξ οὗ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν βασιλικῶν ἐπελελοίπει σιτηρεσίων. ἐν τούτοις καὶ νόσος λοιμώδης τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐνσκύψασα θανάτῳ τὰ πλήθη τὰ ἐν αὐτῇ διέφθειρεν. ὧν ἁπάντων ἕνεκεν πολλὴ δυσθυμία καὶ ἀπορία τῷ κρατοῦντι περιεκέχυτο.»

Σ: Ο λιμός (το αιτιο του οποίου αναφέρεται από τον συγγραφέα) αποτελεί μέρος της ιστορικής αφήγησης και έχει πολιτικό περιεχόμενο, αφού οι συνέπειές του έπαιξαν ρόλο στη λήψη αυτοκρατορικών αποφάσεων.

* Niceph.Brev. p.15.10-13 (c.12) Π.Μ: Χρονικό Κωνσταντινουπόλεως [2]

«Παρεσκευάζοντο δὲ οἱ Πέρσαι καὶ ἠπείγοντο [μέχρις] ἐλθεῖν εἰς Χαλκηδόνα. ὁ οὖν Ἡράκλειος ἔκ τε Περσῶν καὶ Ἀβάρων θορυβούμενος ἅμα καὶ λιμῷ πιεζομένης τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ λοιμικῷ θανάτῳ φθειρομένης, προσεκαλεῖτο Σέργιόν τε τὸν τῆς πόλεως πρόεδρον καὶ ἀπάρας διὰ τοῦ Εὐξείνου ἐπειρᾶτο διὰ Λαζικῆς εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλεῖν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach. p.669,1 Π.Μ: Νικηφόρος Πατριάρχης [3]

«Ὁ δὲ Χοσρόης τὸν μὲν Σάϊτον ὡς τὸν Ἡράκλειον ἰδόντα καὶ μὴ συλλαβόντα ἀποδεῖραι ἐκέλευσεν, τοὺς δὲ πρεσβευτὰς ἐν φρουραῖς καὶ μεγίσταις κακουχίαις κατεδίκασεν. περὶ ὧν ἀθυμία πολλὴ καὶ θλῖψις κατεῖχε τὸν βασιλέα καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν. ἐγένετο δὲ καὶ λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ θανατικὸν μέγα, καὶ ὁ ἥλιος ἠμαυρώθη, καὶ ἔβρεξεν κόνιν. τότε καὶ οἱ Ἄβαροι πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον εἰρήνην αἰτούμενοι δῆθεν.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[216] Ε.Π:Β
Χ: (619) Κ.Χ:1
λ.Χ:- - - - Α.Π:1
Φ: (πνοή σφοδρών ανέμων), τρικυμία
Τ: (μεταξύ Αλεξάνδρειας και Ρόδου)
Κ.Σ: θαύμα: άγιος κατασιγάζει τρικυμία

* Vita Johan.Eleem. c.47, (p.68) Π.Μ: -

---

[1] Πηγή για τον Νικηφόρο αποτέλεσε, σύμφωνα με τον Mango (έκδ. Niceph.Brev. 14), Χρονικό της Κωνσταντινουπόλεως που συντάχθηκε μετά το έτος 641 καθώς και προφορικές μαρτυρίες.

[2] Στο ίδιο.

[3] Σύμφωνα με τον Mango (έκδ. Niceph.Brrev. 177) ο Γεώργιος Μοναχός πρέπει να είχε μπροστά του κάποια πληρέστερη έκδοση του Νικηφόρου Πατριάρχη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἐν πλοίῳ γὰρ ἀναχθέντες ἀμφότεροι καὶ τὴν διαπόντιον ὁδὸν διανύοντες μέσον τε τοῦ πελάγους γενομενοι ἀργαλεωτάτῃ τρικυμίᾳ περιπίπτουσιν· τοῦ τε πλοίου μεγάλως χειμαζομένου καὶ μέλλοντος ὅσον οὔπω τῷ βυθῷ παραπέμπεσθαι, ἔδοξε βλέπειν ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἐκεῖνος ἀνήρ (Νικήτας) μετὰ τῶν αὐτῷ συνόντων ἀξιωματικῶν κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἡ ζάλη γεγένητο, τὸν πατριάρχην μετὰ τῶν πενήτων ποτὲ μὲν πανταχοῦ τοῦ πλοίου περιτρέχοντα, ποτὲ δὲ πάλιν τὰς χεῖρας σὺν αὐτοῖς εἰς οὐρανὸν ἐκτείνοντα καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἐφελκόμενον· ὅτε δὲ τὴν καλουμένην νῆσον Ῥόδον κατέλαβον...»

Χ.Μ: Β4, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας ο επαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου μέσω της καταστολής της τρικυμίας.

---

[217] Ε.Π:Β
Χ: 623 [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιουν. 21 Α.Π:1
Φ: πνοή δροσερού ανέμου
Τ: (Περσία) Gazacum [2]
Κ.Σ: ο άνεμος αναζωογονεί το ρωμαϊκό στράτευμα

* Theophan. p.307,19 Π.Μ: περιγραφή εκστρατειών Ηρακλείου[3]

«Α.Μ. 6114 (=623) Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναλαβὼν τὸ στράτευμα εὐθὺς ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Περσίδι ἐχώρησε πυρὶ καταφλέγων τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας· καὶ γίγνεταί τι θαῦμα κἀνταῦθα φοβερόν. ἐν γὰρ τῇ θερινῇ τροπῇ ἀὴρ γέγονε δροσώδης ψυχαγωγῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατόν, ὥστε ἀγαθὰς ἐλπίδας ἀναλαβεῖν αὐτούς.»

Χ.Μ: Β3α, Β3

Σ: Ο δροσερός άνεμος σε καιρό θέρους *(«θαῦμα φοβερόν»)* στις ασιατικές στέπες θεωρείται από τους στρατιώτες καλός οιωνός και εκδήλωση της εύνοιας του Θεού στον αγώνα των Χριστιανών εναντίον των αλλοθρήσκων Περσών.

---

[218] Ε.Π:Β
Χ: 623 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.) Α.Π:1
Φ: καταιγίδα σφοδρή, κρύο δυνατό
Τ: (Β. Αρμενία) Καύκασος
Κ.Σ: αιχμάλωτοι πολέμου υπέφεραν από το κρύο

* Theophan. p.308,17 Π.Μ: περιγραφή εκστρατειών Ηρακλείου [4]

«Α.Μ. 6114 (=623) Εὐθέως οὖν ἐπιστρέψας ὥρμησεν ἐν Ἀλβανίᾳ. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ ἔχων πολλὴν αἰχμαλωσίαν Περσῶν σὺν αὐτῷ οὐκ ὀλίγας ἐπιδρομὰς ὑπὸ τῶν Περσικῶν στρατευμάτων ἐδέχετο· αὐτὸς δὲ τῇ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ νίκην κατὰ πάντων ἤρατο. χειμῶνος δὲ σφοδροῦ ἐπιπεσόντος αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ καὶ κρύους, φθάσας αὐτὸς

---

[1] Ο Muralt, Essai 1, 278 δίνει ακριβή ημερομηνία και τόπο.

[2] Βλ. P W . R E , VII,1, 887: Η πόλη Ghazna, σύμφωνα με τον Πτολεμαίο απείχε 1.100 στάδια από την Kabul (Αφγανιστάν). Το κλίμα της λόγω υψομέτρου (2.360 μ. και γεωγραφικό πλάτος 36°) είναι ιδιαίτερα τραχύ.

[3] Για τον χαρακτήρα αυτής της χαμένης πηγής βλ. A . S . Proudfoot, όπ.π. 376 & 380.

[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐν Ἀλβανίᾳ ν□ χιλιάδας δεσμίους ἔχων τούτους τῇ εὐσυμπαθήτῳ αὐτοῦ καρδίᾳ ἐλεήσας τῶν δεσμῶν ἔλυσεν. καὶ ἐτιμελείας καὶ ἀναπαύσεως μετεδίδου.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ20, Δ24

Σ: Η αναφορά στην κακοκαιρία *(«χειμῶνος»)* έχει νόημα στο μέτρο που αυτή περιγράφει τις δυσκολίες που αντιμετωπισε το εκστρατευτικό σώμα του Ηρακλείου, μαζί με τις λοιπές περσικές επιθεσεις, στην περιοχη του Καυκασου, αλλά -κυριως- στο μετρο που σταθηκε αφορμη για την εκφραση των φιλανθρώπων αισθηματων του βασιλιά, αφού, εξαιτιας του κρυου, ο αυτοκράτορας ελυσε τα δεσμα 50.000 (!) αιχμαλωτων.

---

[219] Ε.Π:Β

Χ: 626 Κ.Χ:1

λ.Χ: Ιούν.- -Ιούλ. [1] Α.Π:1

Φ: χαλαζι

Τ: (Μεσοποταμια) μεταξύ ποτ. Ευφράτη και Νυμφίου

Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* *Theophan.* p.315,14 Π.Μ: περιγραφή εκστρατειών Ηρακλείου [2]

«Α.Μ. 6117 (=625) Τὸ δὲ τρίτον μέρος αὐτὸς λαβὼν ἐπὶ Λαζικὴν ἐχώρει, καὶ ἐν ταύτῃ διατρίβων τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἑῴας, οὓς Χάζαρεις ὀνομάζουσιν, εἰς συμμαχίαν προσεκαλέσατο. ὁ δὲ Σάϊν ἅμα τῷ νεοσυλλέκτῳ λαῷ καταλαβὼν τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφόν Θεόδωρον πρὸς πόλεμον ὡπλίσατο. τοῦ δὲ θεοῦ διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς πανυμνήτου θεοτόκου συνεργήσαντος, καὶ πολέμου κροτηθέντος, χάλαζα παραδόξως κατὰ τῶν βαρβάρων κατηνέχθη καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐπάταξεν, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων παράταξις γαλήνης ἀπήλαυεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ20, Δ24

Σ: Η απότομη χαλαζόπτωση πριν από τη μάχη επενδύεται με πολλαπλά νοήματα από το συγγραφέα: είναι η εκδήλωση της θεϊκής εύνοιας μετά από τις προσευχές των Ρωμαίων - χριστιανών στρατιωτών εναντίων των Περσών - αλλοθρήσκων.

* *Cedren.* I,p.727,21 Π.Μ: Theophan. p.315,14

«Ὁ δὲ Σαΐν σὺν τῷ νεολέκτῳ στρατῷ τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν Θεόδωρον καταλαβὼν πρὸς πόλεμον ὡπλίσατο. τοῦ δὲ θεοῦ διὰ πρεσβειῶν τῆς θεοτόκου συνεργήσαντος, πολέμου κροτηθέντος, χάλαζα παραδόξως κατὰ τῶν βαρβάρων κατηνέχθη καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐπάταξεν, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων παράταξις γαλήνης ἀπήλαυσεν. τρέπουσι δὲ Ῥωμαίοι τοὺς Πέρσας, καὶ ἀναιροῦσι πλήθη πολλά.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[220] Ε.Π:Α

Χ: 628 [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: Φεβρ. 24-Μάρτ. 30 Α.Π:2

Φ: (χειμώνας βαρύς;) χιονοπτώσεις συνεχείς

Τ: (Κ. Μικρά Ασία): Σεβάστεια, όρος Ζάρας[4]

Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai I, 281.

[2] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 376 & 380.

[3] Βλ. Muralt, Essai I, 284.

[4] Το όρος Ζάρας βρίσκεται βόρειο-ανατολικά της Σεβάστειας (σημ. Sivas).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Chron.Pasch. p.731.10 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«Καὶ τῇ λ□ τοῦ μαρτίου μηνὸς ἐδεξάμεθα ἀπόκρισιν ἐν αὐτῷ τῷ ἁπλήκτῳ ἡμῶν τῷ πλησιον τοῦ Κανζάκων ἀπὸ Ἡλία καὶ Θεοδότου καὶ Γουσδανάσπα ὡς ὅτι μέγαν χειμῶνα εὗρον εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ζᾶρα. καὶ ὅτι ἐξέλαβον ἐκ τῶν καστελλίων Πέρσας καὶ ἄλογα. καὶ οὕτω κόπτουσι τοὺς χιόνας, καὶ ὅτι ἐγνώσθη αὐτοῖς πλησιάσαι ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς πεμφθέντας ἀπὸ Σειροίου τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὅτι ἐκ τοῦ μέγαν χειμῶνα γενέσθαι οὐκ ἠδυνήθησαν ὑπερβῆναι τὸ ὄρος τοῦ Ζᾶρα... ἐξότε γὰρ ἐκινήσαμεν ἐκ τοῦ Σιαρσούρων, τουτέστιν ἀπὸ τῆς κδ□ τοῦ φεβρουαρίου μηνός, μέχρι τῆς λ□ τοῦ μαρτίου μηνὸς οὐκ ἐνέδωκε χιονίζειν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικής επιχείρησης και για το λόγο αυτό παρατίθεται με χρονολογικές και τοπογραφικές λεπτομέρειες.

---

[221] Ε.Π:Β
Χ: 635 Κ.Χ:1
λ.Χ: Αὐγ. 23 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού Νοτίου ανέμου
Τ: (Συρία): Εμεσα [2]
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* Theophan. p.338,6 Π.Μ: Συριακό χρονικό [3]

«Α.Μ. 6126 (=634) ...καὶ ἀπάραντες ἀπὸ Ἐμέσης συναντῶσι τοῖς Ἄραψιν, καὶ συμβολῆς γενομένης τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν τρίτη τῆς ἑβδομάδος, κγ□ τοῦ Λώου μηνός, ἡττῶνται οἱ περὶ τὸν σακελλάριον. στασιάσαντος δὲ οἱ τοῦ Βαάνους Βαάνην προχειρίζονται βασιλέα καὶ Ἡράκλειον ἀπεκήρυξαν. τότε οἱ περὶ τὸν σακελλάριον ὑπεχώρησαν, καὶ οἱ Σαρακηνοὶ εὑρόντες ἄδειαν συμβάλλουσι πόλεμον. ἀνέμου δὲ πνεύσαντος κατὰ Ῥωμαίων νότου, μὴ δυνηθέντες ἀντωπῆσαι τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὸν κονιορτὸν ἡττῶνται. καὶ ἑαυτοὺς βαλόντες εἰς τὰς στενόδους Ἱερμουχθᾶ ποταμοῦ ἐκεῖ ἀπώλοντο ἄρδην. ἦσαν δὲ ἀμφότεροι τῶν στρατηγῶν χιλιάδες μ□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ24

Σ: Το φαινόμενο αποκτά νόημα στο μέτρο που επέδρασε αρνητικά για το ρωμαϊκό στράτευμα σε ώρα μάχης με αποτέλεσμα την ήττα του.

* Georg.Monach. p.707,8 Π.Μ: Theophan. p.338,6

«Εἶτα συμβολῆς γεναμένης, ἡττῶνται λίαν οἱ χριστιανοί. ἀνέμου γὰρ πνεύσαντος κατὰ Ῥωμαίων νότου, καὶ μὴ δυνάμενοι τοῖς ἐχθροῖς ἀντωπῆσαι διὰ τὸν πολὺν κονιορτὸν δεινῶς τρέπονται καὶ βαλόντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς στενόδους τοῦ ποταμοῦ Ἱερμουχθᾶ διεφθάρησαν ἐκεῖ χιλιάδες μ□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Η χρήση α' πληθυντικού προσώπου στο χωρίο αποτελεί ένδειξη ότι ο συγγραφέας ήτα αυτόπτης. Βλ. επίσης Moravcsik 1, 241.

[2] Βλ. P W . R E , V,2, 2496-2497. Σημ. Hörns.

[3] Βλ. A . S . P r o u d f o o t , όπ.π. 384.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Cedren. I.p.745.24 Π.Μ: Georg.Monach. p.707.3 [1]

«Ἀνέμου γὰρ πνεύσαντος βιαίου νότου κατὰ Ῥωμαίων, καὶ μὴ δυναμένων τοὺς ἐχθροὺς ἀντωπῆσαι διὰ τὸν πολὺν κονιορτόν, δεινῶς τρέπονται, καὶ ῥίπτοντες ἑαυτοὺς εἰς τοὺς στενωποὺς τοῦ ποταμοῦ Ἱερμοχθᾶ διεφθάρησαν οἱ τεσσαράκοντα χιλιάδες.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[222] Ε.Π:Α
Χ: (635- -645) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρια
Τ: (Μεσοποταμια) Cascar [3]
Κ.Σ: λιτανείες, θαυμα: επαναφορά βροχών

* Chron.Seert II.C.p.278 Π.Μ: Daniel bar Maryam Hist.Ecc. [4]

«Histoire de Rabban Théodore. Une année, la pluie cessa de tomber à Cascar; il pria, et implora Dieu; et aussitôt la pluie tomba.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[223] Ε.Π:Γλ
Χ: (644) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Άνω Αίγυπτος
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών, κανιβαλισμός, θάνατος ανθρώπων

* Hist.Patriarch. XIV (p.501) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [6]

«Benjamin I (622-661) And in the days of Abd Allah, son of Sa'd, a great dearth took place, the like of which had not been seen from the time of Claudius the unbeliever up to his time. For all the inhabitants of Upper Egypt came down to the Delta, in search of provisions; and the dead were cast out into the streets and market places, like fish which the water throws up on the land, because they found none to bury them and some of the people devoured human flesh.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[224] Ε.Π:Β
Χ: 647- -648 [7]. Κ.Χ:1

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 274 και Hunger I, 393.

[2] Το γεγονός έλαβε χώρα επί χαλίφη Omar be el-Khattâb (635-645).

[3] Η πόλη Cascar βρισκόταν μεταξύ Kufa και Basra. Βλ. Enc.de l'Islam, τ.IV, σ.753.

[4] Βλ. Graf I, 195.

[5] Βλ. έκδ. Maqrizi, 12 σ.3.

[6] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch. 103.

[7] Ο Muralt, Essai 1, 297 χρονολογεί στα 647. Αναφορά, πιθανότατα στο ίδιο φαινόμενο με χρονολογία το έτος 648, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 11, με παραπομπή σε δυτικό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Χ: Σεπτ.1- -Αυγ.31 Α.Π: 1
Φ: πνοη σφοδρου ανέμου, καταστροφή φυτειων & δένδρων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: καταστροφες σε μνημεια

* Theophan. p.343.22 Π.Μ: Συριακό χρονικό [1]

«A.M. 6139 (=647) Τούτῳ τῷ ἔτει γέγονε κατὰ τῆς γῆς ἄνεμος βίαιος καὶ πολλὰ φυτὰ ἐξερριζωσε καὶ παμμεγέθη δένδρα ἀνέσπασε πρόρριζα, καὶ πολλοὺς στύλους κιονιτῶν κατέβαλεν.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Georg.Monach. p.697.9 Π.Μ: Theophan. p.343.22 [2]

«Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσε Κώνστας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κζ□. ἐφ' οὗ μέγας ἄνεμος καὶ ῥαγδαῖος πνεύσας πολλὰ μὲν δένδρα καὶ παμμεγέθη πρόρριζον ἀνέσπασεν, πολλοὺς δὲ καὶ στύλους κιονιτῶν μοναχῶν κατέβαλεν.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Leo Gramm. p.157,16 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος (Λα1) ή η λεγόμενη "Επιτομή" [3]

«Ἐφ' οὗ γέγονε βίαιος ἄνεμος καὶ πολλὰ δένδρα ἀνέσπασε καὶ κίονας κατέβαλε καὶ πλοῖα συνέτριψεν.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αναφορά στη συντριβή πλοίων εξαιτίας του ανέμου δεν απαντάται σε άλλη μαρτυρία εκτός από την παρούσα.

* Agapius Menbidj p.220 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.; [4]

«En cette année il y eut un violent vent: de grands arbres furent déracinés; les récoltes et les vignes furent détruites, et de nombreuses tours (de stylites) s'écroulèrent.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Νέο στοιχείο που προσθέτει η μαρτυρία είναι η καταστροφή των σταφυλιών εξαιτίας του ανέμου, πληροφορία η οποία επιτρέπει την προσέγγιση της ημερομηνίας.

* Cedren. I,p.754,22 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle"; [5]

«Τῷ ς□ ἔτει γέγονεν ἄνεμος βίαιος καὶ πολλὰ δένδρα παμμεγέθη ἔπεσον, καὶ στύλους ἔρριψε.»

χρονικό (Chronicon Magdenburgense, έως το 1565), καθώς και σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή. Η A.S. Proudfoot, όπ.π. 419, χρονολογεί στο έτος 648.

[1] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 419.

[2] Στο ίδιο 400.

[3] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 9 & 76.

[4] Βλ. Graf 1, 39.

[5] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103. Ο Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27, διαφωνεί με την A.S.Proudfoot, όπ.π. 399, η οποία θεωρεί τον Λέοντα Γραμματικό ως πηγή του Κεδρηνού γι' αυτή την περίοδο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. XI.10 (2.445) Π.Μ: Συριακό χρονικό που συντάχθηκε μεταξύ του 724 και 731, κοινή πηγή με Θεοφάνη [1]

«En cette annèe 958, il y eut une violente tempête: les arbres furent arrachés et les colonnes des bienheureux (stylites) tombèrent.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.ad a.1234* c.CXXVI,p.204.3 Π.Μ: Mich.Syr. XI,10 [2]

«Et hoc anno, fuit flatus ventorum vehemens et eradicavit arbores magnas; etiam columnas plures beatorum stylitarum e suis locis evertit.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Const.Lascaris* p.67,20 Π.Μ: ;

«Μετὰ δὲ Κωνσταντῖνον ἐβασίλευσε Κώνστας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κζ□. Ἐφ' οὗ μέγας ἄνεμος ἐμπνεύσας πολλὰ δεινὰ πεποίηκεν εἰς δένδρα καὶ οἰκοδομήματα.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[225] Ε.Π:Γλ

Χ:	647- -648	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:2
Φ:	λιμός, επιδημία	
Τ:	(Συρία, Μεσοποταμία)	
Κ.Σ:	θηριοφαγία	

* *Mich.Syr.* XI,10-11 (2,445) Π.Μ: Joh.Litarba ή Ignat.Meliten.; [3]

«A cette époque, il y eut une violente peste et une grande famine dans la Syrie et la Mésopotamie. On en parle diversement dans les livres: mais comme cette famine, quoi qu'il en soit ,fut de toute façon très cruelle, nous parlons d'elle plus bas, afin qu'on la connaisse. ... Il y eut une famine sur la terre, grande à ce point que les hommes mangeaient les bêtes, et même tous les animaux impurs.»

Σ: Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται από την πηγή.

---

[226] Ε.Π:Β

---

[1] Βλ. E. W. Brooks, "The Sources of Theophanes and the Syriac Chronicles", *BZ* 15 (1906) 578-587, εδώ 578.

[2] Βλ. A. A. Vasiliev, όπ.π. 29.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (650:)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: 3 μερες Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαια
Τ: (Κυπρος) Τριμιθους
Κ.Σ: θαυμα: βροχη "κατα παραγγελια". ο αγιος φροντιζει να μεινουν στεγνοι οι πιστοι του ενω μαινεται καταιγιδα

* *Vita Spyridonis* c.23 Π.Μ: αφήγηση αυτόπτη

«Θαρρῶν δὲ τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος...καὶ τοῦτο μοι διηγήσατο λέγων ὅτι· " Ἄλλοτε ἀπῆλθον ἐν Τριμιθοῦντι ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ...ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα ἐν τῇ πανηγύρει τῇ αὐτόθι τεμουμένῃ ἀγοράσαι. ...εἶτα ἐξελθὼν ἐν τῇ πανηγύρει καὶ τὰ ἱμάτια ἀγοράσας, μετὰ δύο ἡμέρας χειμῶνος σφοδροτάτου ἐπικειμένου, ἐμοῦ σπεύδοντος διὰ τὴν πάνυ ἀναγκαίαν χρείαν οἴκαδε ἀναχωρῆσαι καὶ τὴν διακονίαν μου πληρῶσαι...καὶ αἰτήσας αὐτὸν συνοδοιπόρον ἐμοί τε καὶ τοῖς ἐμοῖς γενέσθαι καὶ σκεπᾶσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τοῦ ὄμβρου καταφορᾶς καὶ ἀβρόχους ἡμᾶς ἀποκαταστῆσαι διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσχέρειαν τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν ὑδάτων τε καὶ πηλῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ τὰ ἱμάτια ἐκ τῶν ὑδάτων καταβραχέντα ἀφανισθῆναι... ὁ δὲ τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν Θεὸς πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐν τοσαύτῃ τῶν νεφῶν τοῦ ἀέρος πληρώσει ἀβρόχους ἡμᾶς παρήγαγεν ταῖς τοῦ δικαίου ἱκεσίαις... ἀναχωρησάντος δὲ τοῦ ἁγίου, εὐθέως ὁ ὑετὸς ἐπὶ τὴν γῆν ἐξεχύθη, ὥστε μετὰ σπουδῆς ἐλαύνειν με τὰ ἄλογα, καὶ δὴ ἡμῶν φθασάντων οἴκαδε εὐθέως ῥαγδαίως ὁ ὑετὸς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας κατῆλθεν, ὥστε θαυμάζειν πάντας ἡμᾶς καὶ τοὺς ὑποδεξαμένους ἐπὶ τῇ παραδόξῳ σκέπῃ καὶ σωτηρίᾳ τῇ γενομένῃ εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὁδηγίας τοῦ σεβασμίου πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος".»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Ε31

Σ: Η αναφορά στην διακοπή της ραγδαίας βροχής για να προστατευθούν οι πιστοί του αγίου που προσκύνησαν στη μνήμη του, έχει στόχο τον επαινο της θαυματουργικής δύναμης του αγίου που λαμβάνει χώρα αιώνες μετά από το σωματικό του θάνατο.

---

[227] Ε.Π:Α
Χ: 658 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ξηρασία, μείωση στάθμης ποταμών, πηγών, ξήρανση πηγαδιών
Τ: (Συρία): Δαμασκός, Ορόντης ποτ., Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: άνοδος τιμής σιτηρών

* *Ibn Sasra* 201a Π.Μ: ιστορικά κείμενα [3]

«In this same year water was scarce in Damascus and rain was also sparse, and it was thus also in the northern regions. The waters of the Orontes were very low and the Euphrates likewise. Most of the springs of the northern regions and the regions of Syria and the wells of Damascus were exhausted. ...Because of the lack of water and rain at this time prices rose, and wheat was sold in the aforementioned month at 300 dirhams for a sack, and people ate barley.»

Σ: Αναφορά σε παλαιότερες μαρτυρίες για ξηρασίες

---

[1] Η χρονολογία — εντελώς συμβατική — αναφέρεται στον συγγραφέα του Βίου Θεόδωρο Πάφου (μέσα 7ου αι.), ο οποίος στο χωρίο αυτό παραθέτει τη διήγηση προσωπικού βιώματος από κάποιον σύγχρονό του.

[2] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Ibn Sasra 264 σ.1581.

[3] Βλ. έκδ. Ibn Sasra 264, c.200b.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ

[228] Ε.Π.Α
Χ: 659 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. 13 Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατο, παγετός, πάγωμα αμπελιων, δένδρων, σποράς
Τ: (Συρία:)
Κ.Σ: -

* *Chron.Maroniticum* p.56,4 Π.Μ: κοινές πηγές με Μιχαηλ Σύρο [1]

«Gelavit etiam anno sequenti, 13 mensis nisan, illucescente feria quarta, et aruit hoc gelu vinea alba.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Elias Nisib.* p.68,15 Π.Μ: Yesu'denah metropol. Basrae, Hist. Eccl. [2]

«Anno 970 Graecorum. Et mense nisan fuit gelu durum et aruerunt segetes et vites et arbores.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[229] Ε.Π:Α
Χ: 664-665 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.;) Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς): χιόνια, κρύο δυνατό, παγετός, πάγωμα ελαιών
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Chron.ad a.819* p.8,18 Π.Μ: ; [3]

«Eodem anno (976) nix et glacies ingens; aruerunt olivae et pleraeque plantationes cuiusque generis.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[230] Ε.Π:(Α), Γπ
Χ: 667 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. ή Δεκ. Α.Π:2
Φ: (βροχές πολλές;) πλημμύρες ποτ.
Τ: (Μικρά Ασία, Μεσοποταμία, Αίγυπτος) Σκίρτος, Ευφράτης, Τίγρης, Νείλος ποτ.
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* *Theophan.* p.351,9 Π.Μ: Συριακό χρονικό (βλ. Μιχαήλ Σύρο)[5]

---

[1] Βλ. έκδ. Chron.Maroniticum 36.

[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib σελ.ii και 68.

[3] H A.S.Proudfoot, όπ.π. 420, θεωρεί τη μαρτυρία αυτή του *Chron. ad a.819* ως μοναδική αναφορά στο συγκεκριμένο μετεωρολογικό συμβάν. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο με γεωγραφική τοποθέτηση σε "ολόκληρη την Ευρώπη" και χρονολογία το έτος 664, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 11, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

[4] Ο Muralt, Essai 1, 305 και η A.S.Proudfoot, όπ.π. 420, δίδουν χρονολογία 667. Ο μήνας προκύπτει από τη μαρτυρία στο *Chron.ad a.1234* p.223,19.

[5] Βλ. A.S.Proudfoot, όπ.π. 409, 416 & 419.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Α.Μ. 6159 (=667) Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χειμῶνι πλημμύρα ὑδάτων γέγονεν εἰς Ἔδεσαν, καὶ πολλοὶ ἀπώλοντο· ἐφάνη δὲ καὶ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ13, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Agapius Menbidj* p.229 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.: [1]

«En cette année, il y eut une forte crue des eaux du Tigre, du Nil et de l'Ephrate; tous ces fleuves débordèrent et ruinèrent plusieurs endroits; la crue du fleuve d'Edesse surtout fut telle qu'il inonde la ville, démolit ses murailles et noya beaucoup de gens et d'innombrables animaux.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η μαρτυρία αυτή προσθέτει το ενδιαφέρον στοιχείο ότι πλημμύρες παραλλήλα σημειώθηκαν και σε μεγάλους ποταμούς Τίγρη, Ευφράτη και Νείλο.

* *Mich.Syr.* XI.12 (2,451) Π.Μ: Συριακό χρονικό που γράφτηκε μεταξύ του 724 και 731, κοινή πηγή με Θεοφάνη [2]

«L'année suivante, il y eut une inondation à Édesse, pendant la nuit. Les eaux s'accumulèrent contre le mur; il s'y fit une brèche: la ville fut remplie d'eau et beaucoup de gens y furent noyés.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.ad a.1234* c.CXXXVIII.p.223,19 Π.Μ: κοινές συριακές πηγές με Μιχαήλ Σύρο [3]

«Hoc anno, die quarta tesrin posterioris, fuit media nocte magnum diluvium aquarum: destruxerunt aquae murum Edessae et eum perruperunt. Impleta est civitas aquis et in ea suffocata sunt milia hominorum.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Εδώ αναφέρεται και ο μήνας καθώς και η ώρα της ημέρας.

---

[231] Ε.Π:Β
Χ: 667- -668 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.- -Φεβρ. Α.Π:2
Φ: χιόνια πολλά
Τ: (Μικρά Ασία) Αμόριον [4]
Κ.Σ: επίδραση σε πολεμική επιχείρηση

* *Theophan.* p.351,5 Π.Μ: Συριακό χρονικό [5]

«Α.Μ. 6159 (=667) Χειμῶνος δὲ γενομένου πέμπει ὁ βασιλεὺς τὸν αὐτὸν Ἀνδρέαν τὸν κουβικουλάριον, καὶ χιόνος πολλῆς οὔσης, ἐν νυκτὶ καταλαμβάνει· καὶ διὰ ξύλων

---

[1] Βλ. Graf 1, 39.

[2] Βλ. E. W. Brooks, όπ.π. 578.

[3] Βλ. έκδ. Chron.ad a.1234, σελ.16.

[4] Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 69 και P W. R E, I.2, 1876: νότιο-δυτικά της Πεσσινούντος στη Φρυγία, κοντά στο σημερινό Hamza Hadji.

[5] Βλ. A. S. Proudfoot, όπ.π. 409, 416 & 419.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀνέρχονται ἐπὶ το τεῖχος καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἀμώριον· καὶ πάντας κτείνουσι τοὺς Ἀραβας, τὰς ε□ χιλιάδας, καὶ οὐχ ὑπελείφθη ἐξ αὐτῶν οὐδὲ εἷς.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Η αναφορά στο φαινόμενο γίνεται στα πλαίσια της περιγραφής των συνθηκών που ενίσχυσαν τον αιφνιδιασμό κατα την πολιορκια του Αμωρίου.

* Cedren. I,p 763,8 Π.Μ: Theophan. p.351,5 [1]

«Χειμῶνος δὲ γενομένου πέμπει ὁ βασιλεὺς τὸν κουβικουλάριον Ἀνδρέαν, καὶ πολλῆς οὔσης χιόνος ἐν νυκτὶ καταλαμβάνει, καὶ διὰ ξύλων ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ τεῖχος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἀμώριον, καὶ κτείνει τὰς πέντε χιλιάδας τῶν Ἀράβων ὡς μὴ ὑπολειφθῆναι ἕνα ἐξ αὐτῶν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Βλ. προηγουμενα.

---

[232] Ε.Π:Α

Χ: 669-670 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς[3] χιόνια πολλά, πάγοι, πάγωμα δένδρων & αμπελιών

Τ: (Μικρά Ασία), Μεσοποταμία

Κ.Σ: κινδυνος θανάτου ανθρώπων & ζώων από το κρύο

* Theophan. p.353,6 Π.Μ: Συριακό χρονικό [4]

«Α.Μ. 6162 (=670) Τούτῳ τῷ ἔτει χειμὼν μέγας ἐγένετο, καὶ πολλοὶ ἐκινδύνευσαν ἄνθρωποι καὶ θηρία. καὶ ἐχείμασε Φαδαλᾶς εἰς Κύζικον.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Agapius Menbidj p.231 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.; [5]

«En cette année là, il tomba beaucoup de neige et il y eut froid rigouroux; et de gens et d'animoux périrent.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Εδώ αναφέρεται θάνατος ανθρώπων και ζώων από το κρύο.

---

[1] Βλ. Hunger I, 393 και Moravcsik I, 274.

[2] Βλ. Muralt, Essai I, 307.

[3] Ο Tchi-chatchef, Le Bospore 275, λαμβάνει υπ' όψη τη μαρτυρία του Θεοφάνη και χρονολογεί στο έτος 660. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 670, υπάρχει και στον Hennig, Katalog II, με παραπομπή στον Κεδρηνό και σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή. Επίσης ο Η. Μαριολόπουλος, όπ.π. 5, αναφέρει παγετό και χιόνια στην Κωνσταντινούπολη, συμπερασμα που δεν προκύπτει άμεσα από τις πηγές. Η A.S. Proudfoot, όπ.π. 420 & 422, παραπέμπει επιπλέον στον άραβα χρονογράφο al Tabari [σελ.186,32] και χρονολογεί το έτος 671, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να συνδέσει χρονολογικώς τη μαρτυρία του Μιχαήλ Σύρου με ανάλογες μαρτυρίες για το έτος 670 από Ιρλανδικά Χρονικά (Irish annals) καθώς και με έμμεσες ενδείξεις για το έτος 671 στο Αγγλοσαξωνικό Χρονικό (Anglosaxon Chronicle). Πρβλ. επίσης W. Brandes, *Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhundert*, [Berliner Byzantinische Arbeiten 56], Amsterdam 1989, 178 σ.10.

[4] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 416 & 420.

[5] Βλ. Graf I, 39.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Cedren. I.p.764.15 Π.Μ: Theophan. p.353.6 [1]

«Τῷ β□ ἔτει χειμὼν ἐγένετο μέγας ὡς ἀποθανεῖν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ θηρία.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ12γ, Γ13

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Syr. XI.13 (2.456) Π.Μ: Συριακό χρονικό που γράφτηκε μεταξύ του 724 και 731, κοινή πηγή με Θεοφάνη [2]

«En l'an 980, il y eut un hiver rigoureoux: beaucoup de froid, de glace, de neige; les oliviers et les vignes furent desséchés dans toute la Syrie et la Mesopotamie.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Είναι η πιο λεπτομερειακή μαρτυρία αφού γίνεται λόγος για τα χαρακτηριστικά του βαρύ χειμώνα, αλλά και για τις γεωγραφικές ζώνες που επλήγησαν.

---

[233] Ε.Π:Γλ
Χ: 674 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Ισπανία
Κ.Σ: -

* Ibn al Athir p.40 Π.Μ: ;

«Sous le règne de ce dernier (Arwa qui regnait sept ans), une famine terrible faillit ruiner entièrement l'Espagne. Abk'a, prince injuste et mauvais, regna quinze ans et eut pour successeur son fils Ghit'icha (Vitiza), qui occupait le trône en 77 (9 avril 696) de l'hégire.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[234] Ε.Π:Γλ
Χ: 677- -686 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3 έτη Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος) Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: ο πατριάρχης βοηθά το ποίμνιό του

* Hist.Patriarch. XV (p.19) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [3]

«Then there came a dearth in the days of the holy John, the said Patriarch (A.D. 677-686) which lasted three years; but God assisted this father in supporting the poor of the city in during three years; for if he had not done so, they would have perished in the famine. He gave them their food twice every week and also gave them money.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της φιλανθρωπικής δράσης του πατριάρχη. Τα αίτια του λιμού δεν διευκρινίζονται στην πηγή.

---

[235] Ε.Π:Β

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 274 και A.S. Proudfoot, όπ.π. 437.
[2] Βλ. E.W. Brooks, όπ.π. 578.
[3] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch 103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΤΡΩΝ

Χ:	678	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:2
Φ:	(καταιγίδα) πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία	
Τ:	(Αιγαίο Πέλαγος) Συλλαίον [1]	
Κ.Σ.	ναυάγιο στολού	

* Niceph.Brev. p.32,17-26 (c.34) Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό, κοινή πηγή με Θεοφάνη [2]

«Ἑπτὰ οὖν ἔτεσι τοῦ πολέμου διαρκέσαντος τέλος οὐδὲν πλέον ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἤνυσε στόλος, ἀλλὰ πολλούς τε ἄνδρας μαχίμους ἀποβαλόντες καὶ δεινῶς τραυματισθέντες καὶ χαλεπῶς ἠττημένοι ὑπενόστουν πρὸς τὰ οἰκεῖα καταίροντες. πρὸς δὲ τοῖς πελάζουσι τοῦ Συλλαίου γενόμενοι ὑπὸ σκληρῶν πνευμάτων καὶ θαλασσίου κλύδωνος καταληφθέντες πανστρατιᾷ διώλοντο. ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν βασιλεὺς τὸ τοῦ στόλου ἀκούσας δυστύχημα πρέσβεις ἀποστέλλει πρὸς Κωνσταντῖνον ὡς σπεισόμενος πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τελέσμασιν ἐνιαυσίοις.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και την τρικυμία έχει νόημα για τον χρονογράφο στο μέτρο που τα αποτέλεσμά της (η καταστροφή του Αραβικού στόλου) επηρέασαν τις στρατιωτικές εξελίξεις.

* Theophan. p.354,8-11 Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Νικηφόρο [3]

«A.M. 6165 (=678) Ἐκπορίζων δὲ ὁ αὐτὸς θεοβύθιστος στόλος κατελήφθη ὑπὸ χειμερίου ζάλης καὶ πνεύματος καταιγίδος ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ Συλλαίου καὶ συντριβεὶς ὁλόκληρος ὤλετο.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach. p.727,24 Π.Μ: Niceph.Brev. p.32,17-26 (c.34) [4]

«Ἑπτὰ οὖν ἔτεσι τοῦ πολέμου διαρκέσαντος οὐδὲν πλέον ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἤνυσε στόλος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ἀναριθμήτους μαχίμους ἄνδρας ἀποβαλὼν ὑπέστρεψε πρὸς τὰ ἴδια. ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ Συλλαίου γενόμενος καὶ ὑπὸ σκληρῶν καὶ ῥαγδαίων ἀνέμων καὶ θαλασσίου κλύδωνος κατασχεθεὶς ἄρδην ἀπώλετο.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. I,p.765,8 Π.Μ: Theophan. p.354,8-11 [5]

«Ἐκπορίζων δὲ ὁ τοιοῦτος στόλος κατελήφθη ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ Συλαίου, ὑπὸ χειμερίου ζάλης καὶ καταιγίδος συντριβεὶς ὁλοκλήρως ὤλετο.»

---

[1] Μεσογειακή πόλη της Παμφυλίας κοντά στην Πέργαμο (σημ. Assar Kioi) Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 568.

[2] Για το ζήτημα της κοινής πηγής στις Χρονογραφίες του Νικηφόρου Πατριάρχη και του Θεοφάνη βλ. P. Alexander, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*, Oxford 1958, 158-160, C. Mango, "The Breviarium of the Patriarch Nicephorus", στον τόμο: *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Στράτο*, Αθήνα 1986, 2, 539-552, εδώ 545, καθώς και νεότερη έκδ. του Νικηφόρου (Mango) 16 & 194.

[3] Στα ίδια.

[4] Βλ. έκδ. Georg.Monach. 727, κριτικό υπόμνημα.

[5] Βλ. Moravcsik 1, 274 και A.S. Proudfoot, όπ.π. 437.

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[236] Ε.Π:Α
Χ: 683-684 Κ.Χ:2
λ.Χ: Νοεμ.- -Φεβρ. Α.Π:2
Φ: χειμωνας βαρυς: πάγωμα ποτ. (επί 6 ημέρες), καταστροφή ελαιών & αμπελιών, θάνατος πτηνών αγρίων & κατοικιδίων απο το κρύο
Τ: Μεσοποταμία, Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: θάνατος ανθρωπων απο το κρύο

* *Mich.Syr.* XI.15 (2.470-1) Π.Μ: Pseudo-Dionys. Chron. [1]

«A cette époque il y eut un hiver très rigoureux, beaucoup de neige et de glace. Le fleuve de l'Euphrate fut gelé pendant six jours, et même la terre. Les oliviers se dessèchèrent en tous lieux, et les vignes en certains endroits: le vin même fut gelé dans les vases. Les hommes furent dans une grande angoisse; les bêtes sauvages, les animaux domestiques et les volatiles périrent, et même beaucoup d'hommes moururent de froid.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12β, Γ13, Δ15

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Το περιγραφόμενο φαινόμενο είναι ακραίο και για το λόγο αυτό αξιομνημόνευτο.

* *Barhebr.Chron.* p.102 Π.Μ: Mich.Syr. XI.15 (2.470-1) [2]

«At this time a great comet appeared for eleven days. And there was a severe winter and the Euphrates was frozen over, and olive groves and vineyards withered, and the beasts, and cattle, and birds came to an end. These things took place in the year 994 of the Greeks (A.D. 683).»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[237] Ε.Π:Γλ
Χ: 684- -685 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:2
Φ: λιμός, επιδημία
Τ: Συρία
Κ.Σ: -

* *Theophan.* p.361,7 Π.Μ: Συριακό χρονικό [4]

«A.M. 6176 (=684) Τούτῳ τῷ ἔτει ἐγένετο λιμὸς καὶ θανατικὸν μέγα ἐν Συρίᾳ, καὶ Ἀβιμέλεχ ἐκράτησε τοῦ ἔθνους.»

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[2] Βλ. έκδ. Bar Hebr. σελ.xxxvii.

[3] Muralt, Essai 1, 313 χρονολογεί το 684. H A.S. Proudfoot, όπ.π. 422, χρονολογεί το 685 και θεωρεί τη μαρτυρία του Θεοφάνη ως τη μοναδική αναφορά στις πηγές του συγκεκριμένου λιμού (παραλείποντας έτσι τη μαρτυρία του Agapius Menbidj).

[4] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 420 & 422.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται στην πηγή.

* *Agapius Menbidj* p.237 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.: [1]

«En cette année (65 H., 996 Seleuc.), les gens furent atteints d'une grande famine et de la peste.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[238] Ε.Π:Γλ
Χ: 687- -688 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Συρία
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών

* *Theophan.* p.364,3 Π.Μ: Συριακό χρονικό [3]

«Α.Μ. 6179 (=687) Τούτῳ τῷ ἔτει ἐγένετο λιμὸς ἐν Συρίᾳ· καὶ πολλοὶ εἰσῆλθον εἰς Ῥωμανίαν· καὶ ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς εἰς Ἀρμενίαν ἐκεῖ ἐδέξατο τοὺς ἐν τῷ Λιβάνῳ Μαρδαΐτας, χαλκέον τεῖχος διαλύσας.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται στην πηγή.

* *Elias Nisib.* p.72,15 Π.Μ: Series temporum Saracenorum [4]

«Annus 68 iniit feria 4a die 17 tammuz anni 998 Graecorum. Series temporum Saracenorum.
Eo 'Abd Allah filius 'Abbas mortuus est. Et eo fuit fames magna et homines multi perierunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[239] Ε.Π:Α
Χ: 694- -695 Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:2
Φ: ανομβρία, λιμός
Τ: (Συρία, Μεσοποταμία;)
Κ.Σ: άνοδος τιμών σιτηρών

* *Mich.Syr.* XI,16 (2,474) Π.Μ: Pseudo-Dionys., Chron. [5]

«La même année (1005 des Grecs, 75 des Taiyayê), il y eut en tous lieux une disette de pluie; les grains enchérirent au point que le blé se vendait trois modii pour un dinar. Sept ans auparavant avait eu lieu cette grande et cruelle famine, dans laquelle les

---

[1] Βλ. Graf 1, 39.

[2] Muralt, Essai 1, 316 χρονολογεί το έτος 686. Η A.S.Proudfoot, όπ.π. 425, χρονολογεί το 688 και θεωρεί τη μαρτυρία του Θεοφάνη ως τη μοναδική αναφορά στις πηγές του συγκεκριμένου λιμού (παραλείποντας έτσι τη μαρτυρία του Ηλία Νισίβεως). Επίσης θεωρεί αυτή τη μαρτυρία του Θεοφάνη ως μερική διπλοεγγραφή του χωρίου *Theophan.* p.361,7 (βλ. καταχώριση [237]). Αν λάβουμε όμως υπ' όψη την ανεξάρτητη μαρτυρία του Ηλία Νισίβεως, μπορούμε να υποθέσουμε ότι πρόκειται για νέο λιμό, ανεξάρτητο από αυτόν του έτους 684/685.

[3] Βλ. A.S.Proudfoot, όπ.π. 420 & 422.

[4] Βλ. έκδ. Elias Nisib.72.

[5] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

cereales avaient encheri dans toute la Syrie au point que le blé se vendait un modius pour trois dinars. Les hommes mangeaient du pain de lentilles, de pois, d'avoine et d'autres graines.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αναφορά σε παρελθόντα λιμο (βλ. παραπάνω λιμός έτους 647) που ενεσκηψε στην περιοχή της Συριας και της Μεσοποταμίας, καθώς και η φράση *«en tous lieux»* μας επιτρεπει να θεωρησουμε με βεβαιότητα ως γεωγραφική ζώνη εξάπλωσης της ξηρασίας τις περιοχες της Συριας και της Μεσοποταμίας.

---

[240] Ε.Π:Α
Χ: 698- -699 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς, πάγωμα θάλασσας Pznounik
Τ: (Αρμενία:)
Κ.Σ: -

* *Samuel Ani,Tabl.* p.409 Π.Μ: ;

«Hiver rigoureux; la mer de Pznounik est gelée. Dévastation du couvent de S.Grégoire, à Bagrevan. Impr. place du second fait en 700.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[241] **Ε.Π:Γπ**
Χ: 699- -700 **Κ.Χ:1**
λ.Χ: Μάρτ.9- -Μάρτ.8 **Α.Π:2**
Φ: πλημμύρα
Τ: (Μεσοποταμία;) Makkab
Κ.Σ: καταστροφή οδού από τα ύδατα

* *Elias Nisib.* p.74,22 Π.Μ: Khuwarizmensis [1]

«Annus 80 iniit die dominica 9 adar anni 1010 Graecorum -Khuwarizmensis. Eo fuit diluvies magna in via Makkab, quae partem maiorem festum frequentantium abripuit et impedimenta eorum submersit et quidquid possidebant. Et locus ille vocatus est Al Gahfa.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. έκδ. Elias Nisib.74.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

8ος Αιώνας

[242] Ε.Π:Γλ
Χ: 705- -706 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.23- -Δεκ.11 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Αίγυπτος
Κ.Σ: -

* *Maqrizi, Traité* p.12 Π.Μ: αραβικές πηγές [1]

«Ensuite Dieu fit prêcher l'Islam. La première famine dont l'Égypte fut atteinte eut lieu en l'année 87 de l'hègire (706)... La population le regarda d'un mauvais oeil parce c'était la première famine, la première calamité subie par les musulmans en Égypte.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[243] Ε.Π:Α
Χ: 707 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. Α.Π:2
Φ: παγετός, πάγωμα ελαιών & αμπελιών
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XI,16 (2,480) Π.Μ: Pseudo-Dionys., Chron. [3]

«Au mois de nisan (avril) de cette année (1017), il y eut une gelée, et les oliviers et les vignes furent desséchés.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[244] Ε.Π:Α
Χ: (711) [4] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, λιμός
Τ: Β. Αφρική [5]
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Ibn al Athir* p.34 Π.Μ: Ibn Khallikan [6]

---

[1] Βλ. έκδ. Maqrizi 72 σ.3.

[2] H A. S. Proudfoot, όπ.π. 426, χρονολογεί στο έτος 706 και θεωρεί τη μαρτυρία του Μιχαήλ Σύρου για τον παγετό ως τη μοναδική αναφορά στις πηγές.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[4] Σύμφωνα με εσωτερικές ενδείξεις του κειμένου.

[5] Ifrikyya ή Ifriqiya ονομαζόταν η σημερινή Τυνησία ως το ανατολικό τμήμα της Αλγερίας. Βλ. Αι. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, Β2, Αθήναι 1988, σ.19.

[6] Βλ. έκδ. Ibn al Athir 34 σ.2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«L'Ifrîkyya se trouvant ensuite en proie à la disette par suite du manque d'eau, il fit publiquement la priere d'usage en pareil cas et adressa au peuple une khotbą où le nom d'El-Welid ne figura pas. A l'observation qui lui en fut faite, il répondit que c'était là un lieu où en devait figurer un être invoqué que le nom du Dieu tout-puissant. La pluie qui survint fit baisser le prix des vivres.»

Σ: Ο χαλιφης El-Welid A (705-711) θεωρείται υπευθυνος για τη θεομηνία.

---

[245] Ε.Π:Α
Χ: (712- -740)[1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρια, επιδημια
Τ: (Κρητικο Πέλαγος) Κρήτη νήσος
Κ.Σ: παρακλήσεις αγιου για βροχή

* *Vita Andr.Hierosol.* c.9 Π.Μ: -

«Τοιοῦτον τὸν ἑαυτοῦ ἄνθρωπον ὁ Θεὸς περίδοξον ἀναδείξας, καὶ λοιμικῆς νόσου τῷ λαῷ τῆς κατ' αὐτὸν νήσου ἐπελθούσης καὶ ἀνομβρίας κατὰ παίδευσιν. Θεοῦ ἐπιπεσούσης, τὸν μέν ὑετὸν παρὰ Θεοῦ ἐξητεῖτο τῇ διψώσῃ γῇ καταπεμφθῆναι αὐτὸς ἀπαύστως καὶ ἀκορέστως, ὡς διψῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, ὄμβρους δακρύων αὐτῷ προσφέρων καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ τῶν αἰτήσεων κομιζόμενος...»

Χ.Μ: Δ20

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι να προβάλλει την αγάπη του ιεράρχη αγίου προς το ποίμνιό του, όπως αυτή εκφράσθηκε μέσω δεήσεών του για βροχή την περίοδο της ξηρασίας.

---

[246] Ε.Π:Β
Χ: 714 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: καταστροφές σε κτήρια

* *Mich.Syr.* XI.17 (2,482) Π.Μ: Pseudo-Dionys. Chron.[2] -

«Dans le mois de iyar (mai) de la même année (1024) il y eut un souffle violent d'un vent très puissant, de sorte que les arbres furent arrachés par sa violence et les édifices renversés.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[247] Ε.Π:Β
Χ: 715 Κ.Χ:
λ.Χ: Απρ. Α.Π:

---

[1] Ο Ανδρέας χειροτονήθηκε επίσκοπος Κρήτης το έτος 711/712 και πέθανε το 740. O S. Vailhé: "Saint André de Crète", *EO* 5 (1902) 278-287, εδώ 386 σ.5, προσπαθώντας να χρονολογήσει τ λοιμό, σημειώνει ότι επιδημίες ενέσκηψαν στη Συρία και ολόκληρη την Ανατολή τα έτη 700, 726 κ 733 σύμφωνα με τη Χρονογραφία του Θεοφάνη. Η χρονολογία 700 όμως δεν φαίνεται πιθανή καθώ ανήκει στην περίοδο πριν από τη χειροτονία του αγίου σε επίσκοπο, ενώ δεν είναι απίθανο η επιδημ στην Κρήτη να μην έχει σχέση με τις μαρτυρημένες από το Θεοφάνη επιδημίες στην Ανατολή.

[2] Βλ. εκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

Φ: κρύο δριμύ, παγετος, καταστροφή δένδρων & αμπελιων
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XI.17 (2.482) Π.Μ: Pseudo-Dionys. Chron.[1]

«En l'an 1025, il y eut une forte gelée, au mois de nisan (avril), qui dessécha les plantes, les vignes et les arbres: les feuilles tombèrent.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[248] Ε.Π:Γλ
Χ: 715- -716[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος;)
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Hist.Patriarch.* XVII (p.67) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες[3]

«Alexander II A.D. 704-729.
At that time two serious disasters happened in the year 431 of Diocletian in 13th year of the Indiction, on account of our sins and our evil deeds... Then, when he (Usâmah) had begun this, there came a great dearth, the like of which had not been heard of since the earliest ages; and more died in that dearth than had died in the plague, for all the rich and the poor were threatened with death. Afterwards a great abundance came, till wheat sank to 25 ardebbs for one dinar. But after a short time the plague returned and destroyed the people; and if the Lord had not taken pity on those that remained of them on the earth, not one would have survived.»

Σ: Αιτία του λιμού θεωρούνται από τον συγγραφέα οι αμαρτίες των ανθρώπων.

---

[249] Ε.Π:Α
Χ: 717-718[4] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. επί 100 μέρες Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνι πολύ, θάνατος υποζυγίων
Τ: Θράκη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων από το κρύο

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Σύμφωνα με τα δεδομένα της πηγής, η 13η ινδικτιών την περίοδο 704-729 (για τα έτη πατριαρχίας του πατριάρχη Αλεξάνδρου Β΄, βλ. πίνακες Grumel, La chronologie) συμπίπτει με τα έτη 715/716.

[3] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch. I,2, 103.

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 338, Tchichatchef, Le Bospore 275 και Η. Μαριολόπουλος, όπ.π. 5. Αναφορά στο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 717/718 και γεωγραφική τοποθέτηση σε "ολόκληρη την Ευρώπη", υπάρχει και στον Hennig, Katalog 11, με παραπομπή στο Νικηφόρο πατριάρχη, τον Κεδρηνό, καθώς και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές. Πρβλ. επίσης Easton Hivers 37. Το γεγονός της εκστρατείας των Αράβων εναντίον του Βυζαντίου κατά τον βαρύ εκείνον χειμώνα του 717/718 έχει εκτενώς σχολιασθεί. Για παραπομπές στη νεότερη βιβλιογραφία βλ. Mango (έκδ. Niceph.Brev. 208), καθώς και I. Rochow, όπ.π. 91.

* Niceph.Brev. p.53,25 (c.54) Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [1]

«Ὁ δὲ λοιπὸς ἅπας στόλος τῷ Θρακικῷ προσπλεύσας Βοσπόρῳ τῷ λιμένι τῷ καλουμένῳ Σωσθενίῳ προσορμίζεται καὶ αὐτοῦ διεχείμαζεν. ἐν ᾧ συμβέβηκε χειμῶνα μέγιστον γενέσθαι, ὥστε μηδαμῶς γῆν ὀφθῆναι ἐν πληθύος τῆς κατενεχθείσης χιόνος ἄχρι εἰς τὰς ἑκατὸν ἡμέρας. ἐξ οὗ πλῆθος οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων καὶ καμήλων καὶ λοιπῶν ζώων ἀπέβαλον. ἔαρος δὲ ἐπιγενομένου ἐπικαταλαμβάνει καὶ ἕτερος τῶν Σαρακηνῶν στόλος πλεῖστος ἐξ Αἰγύπτου, οὗ ἡγεῖτο Σοφιὰμ ὄνομα ἄρχων, φόρτον ἄγων ἐν ταυτῷ σίτου τε πλείστου καὶ ὅπλων.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24, Ε30

Σ: Το φαινόμενο αναφέρεται από τον συγγραφέα εξαιτίας της εξαιρετικότητας του, αλλά κυρίως επειδή οι συνέπειές του (θάνατος υποζυγίων και στρατιωτών από το κρύο) επηρέασαν την εξέλιξη της επιχειρουμενης πολεμικής επίθεσης των Αραβων εναντίον του Βυζαντίου. Αξιόλογη κλιματολογική λεπτομέρεια η πληροφορία για την χιονοκάλυψη των 100 ημερών.

* Theophan. p.396,23 Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Νικηφόρο [2]

«A.M. 6209 (=717) Τῇ δὲ η□ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς θνήσκει Σουλεϊμάν, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, καὶ ἀμηρεύει Οὔμαρ. χειμῶνος δὲ γενομένου βαρυτάτου ἐν τῇ Θράκῃ, ὥστε τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρ□ μὴ φαίνεσθαι ἐκ τῆς κρυσταλλωθείσης χιόνος, πλῆθος ἵππων τε καὶ καμήλων καὶ λοιπῶν ζώων τῶν ἐχθρῶν τεθνήκασιν. τῷ δὲ ἐαρινῷ καιρῷ κατέλαβε Σουφιὰμ μετὰ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ κτισθέντος στόλου, ἔχων κατήνας σιτοφόρους υ□ καὶ δρόμωνας.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Δ24, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. I,p.789,14 Π.Μ: Theophan. p.396,23 [3]

«Τῷ β□ ἔτει κατέλαβε Σουλεϊμὰν μετὰ στόλου καὶ ἀμηράδων, καὶ διεπέρασεν ἐξ Ἀβύδου ἐν τῇ Θράκῃ. οὗ τελευτήσαντος ἀμηρεύει Οὔμαρος. χειμῶνος δὲ βαρυτάτου γενομένου ἐν τῇ Θράκῃ, ὡς ἐπὶ ἡμέρας ἑκατὸν μὴ φανῆναι γῆν ἐκ τῆς κρυσταλλωθείσης χιόνος, πλῆθος ἵππων τε καὶ καμήλων καὶ λοιπῶν ζώων τῶν ἐχθρῶν τεθνήκασι.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Syr. XI,18 (2,486) Π.Μ: Pseudo-Dionys. Chron.[4]

«Quand 'Omar apprit de l'envoyé que Maslama avait écrit le contraire de ce qui se passait dans le camp, il lui manda de prendre l'armée et de se retirer. Mais comme on était encore en hiver, ils ne purent aucunement sortir. Quand la rigeur de l'hiver fut passée, Maslama n'avait pas encore fait connaître aux Taiyayê la mort de Soleiman.»

---

[1] Για το ζήτημα της κοινής πηγής στις Χρονογραφίες του Νικηφόρου πατριάρχη και του Θεοφάνη βλ. και P. Speck, *Das Geteilte Dossier: Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Söhne bei Theophanes und Nicephoros.* [Ποικίλα Βυζαντινά 9], Freie Universität Berlin, Byzantinisch-Neugriechisches Seminar, Bonn 1988, 502-503.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 437.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxii.

Χ.Μ: Β3, Δ24

- Σ: Ανεξαρτητη από τις βυζαντινες πηγες μαρτυρια που αναφερει το βαρυ χειμωνα παρενθετικα και χωρις λεπτομερειες.

* *Chron.ad a.1234* c.CLVIIII.p.237,27 Π.Μ: Συριακό χρονικό [1]

«Aliqua die. Bulgari se congregaverunt adversus Sherhailem et exercitum eius; commiserunt cum his praelium, et multos ex eis occiderunt. Et cœperunt Saraceni Bulgaros timere magis quam Romanos. Prohibitus est cibi ingressus apud eos et iumenta eorum fere omnia perierunt ob pabuli penuriam. Et cessavit relatio eorum in tota Syria; nam mari circumdati erant et excubiae Romanorum, id est exploratores, neminem castrum ingredi aut ab eo egredi sinebant. Et cum in tam dura oppressione essent Arabes exterius, et etiam Romani interius, eos attigit hiems aspera. Et defecit spes omnium.»

Χ.Μ: Β3, Γ12γ, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[250] Ε.Π:Γλ
Χ: (717- -740) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: αλλεπάλληλες φυσικές καταστροφές: λιμοί, επιδημίες
Τ: (βυζαντινή αυτοκρατορία)
Κ.Σ: -

* *Cedren.* I.p.802,12-21 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών (cod.Paris.gr.1711) ή η λεγόμενη "Zwillingsquelle" [2]

«Ὅσα δὲ καὶ οἷα κατὰ Χριστιανῶν συνέβησαν ἐν ταῖς ἡμέραις τούτου τοῦ δυσσεβεστάτου καὶ ἀπανθρώπου Λέοντος, περί τε τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν καὶ περὶ τὰς τῶν πολιτικῶν διοικήσεις αἰσχροῦ κέρδους καὶ φιλαργυρίας ἐπινοίᾳ, κατά τε παντὸς κόσμου καὶ τῶν Χριστιανῶν σεισμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ ἐθνῶν ἐπαναστάσεις καὶ θάνατοι, ἀπορῶ μνημονεῦσαι· ὑπερβαίνουσι γὰρ πάντα νοῦν καὶ λόγον καὶ διάνοιαν. ἄξιον δὲ λοιπὸν ἐφεξῆς καὶ τοῦ δυσσεβεστάτου καὶ παναθλίου παιδὸς αὐτοῦ τὰς ἀθεμίτους διεξελθεῖν πράξεις ἀνοσιουργοτέρας καὶ θεομισήτους οὔσας.»

Σ: Η προκατάληψη του χρονογράφου εναντίον του αιρετικού αυτοκράτορα Λέοντος Γ΄ και η αοριστία των πληροφοριών (χρονολογική και γεωγραφική) αφαιρούν από τη μαρτυρία κάθε αξιοπιστία.

---

[251] Ε.Π:Β
Χ: 718 Κ.Χ:1
λ.Χ: Αύγ.15 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων [3]

---

[1] Ο συγγραφέας του χρονικού χρησιμοποιεί την ίδια πηγή με το Μιχαήλ Σύρο (πρβλ. έκδ. Chron. ad a.1234, 17) αλλά την αποδίδει με περισσότερες λεπτομέρειες.

[2] Πρβλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 434, E.Gerland, όπ.π. 103, Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

[3] Οι πηγές κάνουν λόγο — εκτός από τη θύελλα που διέλυσε τον αραβικό στόλο στα νερά της Προποντίδος — και για *«χάλαζα πύρινο»* που αποδεκάτισε τα υπολείμματα του στόλου όταν διέπλεε το Αιγαίο. Ο Bury, HLRE 2, 404 εξηγεί το φαινόμενο ως σφοδρή καταιγίδα συνοδευόμενη από αστραπές και χαλάζι. Αυτό όμως προκύπτει από τις μεταγενέστερες πηγές οι οποίες παραφράζουν το Θεοφάνη. Οι μαρτυρίες του Νικηφόρου (c.59), Θεοφάνη και Κεδρηνού, επιτρέπουν την ερμηνεία που δίδει ο Mango (έκδ. Niceph.Brev., 210) για το παράξενο αυτό φαινόμενο: πρόκειται πιθανότατα

ΙΔΡΥΜΑ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Προποντις
Κ.Σ: ναυαγιο στόλου

* Niceph.Brev. p.55,12 (c.56) Π.Μ: Κωνσταντινουπολιτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [1]

«Μετὰ τοῦτο τικτεται υἱός τῷ βασιλεῖ. ὃν ἐπωνόμασε Κωνσταντῖνον· πεντεκαιδεκάτῃ δὲ τοῦ ἐτεισιόντος μηνός Αὐγούστου πάντα τά τε ἱππικὰ καὶ πλόϊμα τῶν Σαρακηνῶν ἐκστρατεύματα τῆς βασιλευούσης ἀπεχώρουν. πλείστας ναῦς ἀποβαλόντες ὑπό τε ζάλης καὶ ἀνέμων ἀγρίων καταληφθείσας. καὶ πολλῶν μὲν εἰς τὰς νήσους ἄχρι καὶ εἰς τὴν Κύπρον σκεδασθεισῶν. ἑτέρων δὲ καὶ αὐτάνδρων τῷ βυθῷ παραδοθεισῶν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ8, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία έχει νοημα στο μετρο που το φυσικό φαινόμενο έπαιξε ρόλο στη διάλυση του εχθρικού στολου.

* Theophan. p.399,6 Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Νικηφόρο [2]

«Α.Μ. 6210 (=718) Ἀποκινησάντων δὲ τῶν Ἀγαρηνῶν τῇ ιε□ τοῦ Αὐγούστου μηνός μετὰ πολλῆς αἰσχύνης· ἐν γὰρ τῷ ἐκπορίζειν τὸν στόλον αὐτῶν λαῖλαψ ἐκ θεοῦ διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς θεομήτορος ἐνσκήψας εἰς αὐτοὺς τούτους διεσκόρπισεν· καὶ τοὺς μέν Προκονήσῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς νήσοις, τοὺς δὲ ἐν τοῖς Ἀποστρόφοις καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀκταῖς κατεπόντισεν. οἱ δὲ περιλειφθέντες παρήρχοντο τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ ἄφνω ἐπῆλθεν αὐτοῖς θεομηνία φοβερά· χάλαζα γὰρ πύρινος κατελθοῦσα ἐπ' αὐτοὺς τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καχλάσαι πεποίηκεν, καὶ τῆς πίσσης λυθείσης, αὐτάνδροι αἱ ναῦς εἰς βυθὸν κατηνέχθησαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ8, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα. Επιπλέον, ο χρονογράφος συνδυάζει την ημερομηνία εκδήλωσης του φαινομενου με τον εορτασμό της Θεοτόκου την ίδια μέρα, αποδίδοντας στο γεγονός τη διάσταση της θεϊκής παρέμβασης *«διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς θεομήτορος»*.

* Georg.Monach. p.745,19 Π.Μ: Theophan. p.399,6

«Τῇ δὲ ιε□ τοῦ Αὐγούστου μηνός ἐκ τῆς πόλεως ἀπάραντες, καὶ ἀνέμου σφοδροτάτου πνεύσαντος, οἱ μέν ἐν Προικονήσῳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀκταῖς ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐξαβυδίσαντες ἀθρόον ἐπελθὸν νέφος χαλάζης πλῆρες καὶ τετριγὸς ὀλέθριον μετὰ ῥαγδαίου ἀνέμου, ὑποβρύχιοι πάντες ἐγένοντο.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ8, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Leo Gramm. p.178,19 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος (Λα1) ή η λεγόμενη "Επιτομή" [3]

για λάβα που προερχόταν από την εκρηκτική δραστηριότητα του ηφαιστείου της Θήρας και η οποία – με τη θερμότητά που μετέδωσε στο θαλάσσιο χώρο γύρω από τη νήσο — κατέστρεψε τα σκάφη των Αράβων. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο (χαλάζι μαζί με φωτιά), με χρονολογία το έτος 718, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 11, με παραπομπή σε δυτικό χρονικό (Chronicon Magdenburgens έως το 1565), καθώς και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές. Εκτενώς για τις λοιπές πηγ· που αναφέρονται στο συμβάν βλ. Rochow, Byzanz im 8. Jahrh., 96 & 97.

[1] Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [235].

[2] Στο ίδιο.

[3] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 27.

«Τῇ δὲ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐκ τῆς πόλεως ἀπάραντες, καὶ ἀνέμου σφοδροτάτου πνεύσαντος, οἱ μὲν ἐν Προικονήσῳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀκταῖς ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐξαβυδίσαντες ἀθρόως ἐπελθόντος νέφους χαλάζης ὀλέθρου μετὰ βιαίου ἀνέμου ὑποβρύχιοι πάντες ἐγένοντο.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ8, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Cedren.* I,p.791.12 Π.Μ: Theophan. p.399.6 (+Georg.Monach. p.745.19;) [1]

«Τὰ δὲ ἐναπομείναντα πλοῖα τῶν Ἀράβων καὶ Οὐμάρου τῇ ιε□ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς μετ᾽ αἰσχύνης πολλῆς ἀνακάμψαι βουληθέντα, λαῖλαψ ἐκ θεοῦ ἐνσκήψαι τὰ μὲν Προικοννήσῳ τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀποστρόφοις καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀκταῖς κατεπόντισε· τοῖς δὲ περιλειφθεῖσιν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει χάλαζα πυρίνη ἐνσκήψασα ἀναβράσαι τὴν θάλασσαν πεποίηκε· καὶ τῆς πίσσης λυθείσης αὖτανδρα ἀπώλοντο, μόνων πέντε εἰς Συρίαν διασωθέντων, τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν δυναστείαν ἀπαγγέλλοντα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ8, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[252] Ε.Π:Α
Χ: 719 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Ibn Sasra* 202a Π.Μ: -

«At the time of Tankiz there was a year like this with great scarcity of water and rain, but God the Exalted was kind to His servants so that the vendors would proclaim about the bread "O small bread of air!" for it was raised with moisture and air.»

Σ: Αναφορά σε παλαιότερες μαρτυρίες για ξηρασίες.

---

[253] Ε.Π:Α
Χ: 721- -722 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.- -Σεπτ. Α.Π:1
Φ: ανομβρία, λειψυδρία, λιμός
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών

* *Mich.Syr.* XI,19 (2,491) Π.Μ: Pseudo-Dionys., Chron. [3]

«A cette époque, en l'an 1032, les sources tarirent et les fleuves baissèrent, à cause du défaut de pluie et de neige. En beaucoup d'endroits, les hommes furent dans une grande angoisse, au point qu'on allait puiser de l'eau jusqu'à sept milles et au delà. Plusieurs endroits furent complètement privés d'habitants; il y eut en cette année une disette de céréales et de toute espèce de légumes.»

---

[1] Βλ. A.S. Proudfoot, όπ.π. 437.
[2] Βλ. έκδ. Ibn Sasra, 267 σ.1590.
[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Α1, Β3α, Γ13, Δ15, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.109 Π.Μ: Mich. Syr. [1]

«And in the year 1032 of the Greeks (A.D. 721) the water in the wells failed so completely that the villagers had to walk as far as seven miles to draw water. And there was a scarcity of crops.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[254] Ε.Π:Γπ

Χ: 724- -725 [2] Κ.Χ:1

λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:1

Φ: πλημμύρα ποταμού

Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Σκίρτος ποτ., Έδεσσα

Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* Theophan. p.404,10 Π.Μ: Συριακό χρονικό γραμμένο ανάμεσα στα 724 και 731 [3]

«Α.Μ. 6217 (=725) Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει καὶ ὁ χείμαρρος πλημμυρήσας εἰσῆλθεν εἰς Ἔδεσαν τὴν πόλιν καὶ πολλοὺς ἠφάνισεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Cedren. I,p.794,18 Π.Μ: Theophan. p.404,10 [4]

«Α.Μ. 6217 (=725) Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει καὶ ὁ χείμαρρος πλημμυρήσας εἰσῆλθεν εἰς Ἔδεσαν, καὶ τὴν πόλιν καὶ πολλοὺς ἠφάνισε.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[255] Ε.Π:Β

Χ: 725 [5] Κ.Χ:0

λ.Χ: - Α.Π:0

Φ: καταιγίδα: αστραπές, βροντές βροχή ραγδαία

Τ: (Αιγαίο Πέλαγος, νήσος Λέσβος)

Κ.Σ: θαύμα: "κλήση" νεαρού αγίου από άγγελο

* Vita David.Sym.Georg. c.4 Π.Μ: -

«Ἀπογαλακτισθεὶς δὲ καὶ μειρακίσκος γενόμενος, ἐκδίδοται ὑπὸ τῶν γεννητόρων παιδοτρίβῃ τινὶ τὰ ἱερὰ ἐκπαιδεύεσθαι γράμματα· ἐνναετὴς ὢν τὴν σωματικὴν ἡλικίαν, μαθὼν δὲ τὴν προπαιδείαν καὶ τοῦ προφήτου καὶ ὁμωνύμου θεόπνευστα

---

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. σελ.xxxvii.

[2] Ο Muralt, Essai 1, 341 χρονολογεί το έτος 725.

[3] Βλ. E. W. Brooks, όπ.π. 583.

[4] Βλ. A. S. Proudfoot, όπ.π. 437.

[5] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Vita David.Sym.Georg. 214 σ.3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τερετισματα, ἠν ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσι. Νέμοντι δὲ αὐτῷ ποτε θρέμματα μετα καὶ ἑτέρων ἡλικιωτῶν, ἄφνω γεγόνασιν ἀστραπαὶ φλογώγεις καὶ βρονταὶ φρικώδεις καὶ ὑετὸς ῥαγδαῖος. Πάντων δὲ τῶν συννόμων παίδων ἄλλων ἀλλαχῆ διασπαρέντων καὶ τὴν σωτηρίαν προνοουμένων, καὶ ὁ μακάριος νεανίσκος οὗτος ὑπό τι δένδρον τὰ πρόβατα συναθροίσας ἵσταται μέσον αὐτῶν ἔμφοβος καὶ τῷ ὑετῷ καταρδευόμενος. Εἶτα ἐξαίφνης ἀτενίσας ὁρᾷ ἄνδρα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἱστάμενον ἐν σχήματι μοναχοῦ...»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η καταιγίδα συνθέτει τη μυστηριακή ατμόσφαιρα στην οποια έλαβε χώρα η "κλήση" του νεαρού ακομα και μετεπειτα αγιου προς το μοναχικό βίο.

---

[256] Ε.Π:Β

Χ: 740 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: Φεβρ.28 ή Μάρτ.24 [2] Α.Π:2

Φ: βροχη ραγδαια (επί 1 ημερονύκτιο), πλημμύρα ποταμού

Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Σκίρτος ποτ., Έδεσσα

Κ.Σ: καταστροφές σε τείχη, δρόμους, μύλους, παλαιό ναό

* *Theophan.* p.412.1 Π.Μ: Συριακό χρονικό[3]

«Α.Μ. 6232 (=740) Τούτῳ τῷ ἔτει, κδ□ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ τυράννου καὶ παρανομωτάτου Σύρου ἐκάησαν ἀγοραὶ ἐν Δαμασκῷ ὑπὸ Ἱερακιτῶν, καὶ ἐφουρκίσθησαν, καὶ εἰσῆλθεν ὁ χείμαρρος ἐν Ἐδέσῃ μηνὶ Περιτίῳ κη□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Syr.* XI.21 (2.504-5) Π.Μ: Συριακό χρονικό [4]

«La même année, au mois d'adar (mars), il y eut une pluie telle qu'on crut que les cataractes du ciel furent ouvertes toute une nuit et une jour. Les eaux s'accumulèrent à Édesse; les murs subirent des brèches et les portes orientales furent ouvertes par la grande impetuosité de l'inondation. Encore un peu, et toute la ville périssait!»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.ad a.1234* c.CLXVI,p.243,34 Π.Μ: Συριακό χρονικό [5]

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 346.

[2] Οι διαφορετικές ημερομηνίες που αναφέρουν ο Θεοφάνης και ο Μιχαήλ Σύρος ερμηνεύονται σύμφωνά με τον E. W. Brooks, όπ.π. 582, με την υπόθεση ότι η πρωτότυπη πηγή ανέφερε ως ημερομηνία έναρξης της πλημμύρας την 28η Φεβρουαρίου και χρόνο διάρκειάς της έως κάποια ημέρα του Μαρτίου.

[3] Βλ. E. W. Brooks, όπ.π. 587: "Michael (Syrus) used Dionysius (843-6), and Theophanes used a Palestinian Melchite author who wrote in Greek not long after 780; while both of these last used a chronicler who wrote not long after 746, whom there is some reason to indentify with John the son of Samuel, though we cannot positively assert that he was not Theophilus of Edessa. This writer again used an author who wrote between 724 and 731, who was also used by the chronicler of 846, or rather the monk of Karthamin, whose chronicle, written in 785, was continued to that year."

[4] Στο ίδιο.

[5] Ο συγγραφέας του χρονικού χρησιμοποιεί την ίδια πηγή με το Μιχαήλ Σύρο (πρβλ. έκδ. Chron. ad a.1234 σελ.17), αλλά την αποδίδει με περισσότερες λεπτομέρειες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Anno sequenti venit pluvia ingens, mense adar, die vicesima quarta, a mane ad vesperam, ita ut putarent cataractas caeli apertas esse; et fecit damna gravia in civitatibus et pagis. Et collectae sunt aquae extra murum Edessae, qui ruptus est; et ingressae sunt aquae magno cum impetu et repleta est civitas. Vastaverunt domos et aulas, et destructa sunt vici et molendina quae erant ad flumen. Et impleta est ecclesia antiqua cum atriis suis, et nisi festinaverint aperire portas orientales, quibus exirent aquae, fere tota civitas aquis submersa fuisset.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Παρ' όλο που η πηγή είναι μεταγενέστερη, αποδίδει με πληρέστερο τρόπο το φαινομενο και τις συνεπειές του απ' ό,τι οι προγενέστερες πηγές.

---

[257] Ε.Π:Α
Χ: 742- -743 Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αυγ.31 Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία: πτώση στάθμης ποταμών & πηγών
Τ: (ΝΑ, Μικρα Ασία, Συρία) Bostra,[1] Harran [2]
Κ.Σ: λιμός, επιδημία, οι άνθρωποι τρώνε δέρματα ζώων

* Theophan. p.416,11 Π.Μ: Συριακό χρονικό [3]

«Α.Μ. 6234 (=742) Τούτῳ τῷ ἔτει ἐκράτησε Οὐαλίδ, υἱὸς Ἰσάμ, τῆς Ἀράβων ἀρχῆς. πρὸς ὃν Κωνσταντῖνος Ἀνδρέαν σπαθάριον, Ἀρταύασδος δὲ Γρηγόριον λογοθέτην ἐξέπεμψαν, τὰ πρὸς συμμαχίαν ζητοῦντες ἀμφότεροι, ἀβροχίας τε πολλῆς γενομένης καὶ σεισμοῦ κατὰ τόπους, ὡς ἐνωθῆναι ὄρη πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ἔρημον Σαβᾶ, καὶ κώμας ὑπὸ γῆν καταποθῆναι.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Agapius Menbidj p.250 Π.Μ: Theophil.Edess.Chron.; [4]

«Ensuite, en cette année-là, les pluies firent défaut et les sources et les fleuves baissèrent. Il y eut une forte famine et de nombreux et fréquents tremblements de terre.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Cedren. II,p.5,10 Π.Μ: Theophan. p.412,1

«Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπέστειλε Κωνσταντῖνος πρὸς Ἰσάμ, ὡσαύτως καὶ Ἀρταύασδος, συμμαχίαν αἰτοῦντες ἀμφότεροι. γέγονε δὲ ἀβροχία πολλὴ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους, ὡς ἐνωθῆναι ὄρη πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ἔρημον Σαβᾶ, καὶ κώμην ὑπὸ γῆν καταποθῆναι.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Η Bostra ή Bosra βρίσκεται στη νότια Συρία, 19 μίλια βόρεια των συρο-ιορδανικών συνόρων (σημ. Bosra Eski Sham). Βλ. Enc. of Islam 1, 1275.

[2] Το Harran είναι η βυζαντινή Ελενόπολις. Βλ. Enc. of Islam 3, 227.

[3] Βλ. υποσημείωση προηγούμενης καταχώρισης.

[4] Βλ. Graf 1, 39.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Mich.Syr. XI.22 (2.506-7) Π.Μ: Συριακο χρονικο [1]

«Les pluies firent défaut et il y eut une grande famine en même temps qu'une épidemie de peste bubonique. Des agriculteurs, possesseurs de moissons, en étaient reduits a vouloir travailler pour le pain de leur bouche: et personne ne les demandait!.»

Χ.Μ: Β3α, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. XI.22 (2.508) Π.Μ: Συριακό χρονικό [2]

«Après cela la famine s'aggrava. Des villages furent ravagés et demeurèrent déserts. Des possesseurs de récoltes [ramassaient] le fumier des animaux [et le dévoraient]; ils broyaient [le marc des raisins], le gland, les écorces, et en faisaient [du pain]. Ils mangeaient la peau des chèvres et des brebis. Et bien que le fléau fût si violent, les hommes ne faisaient point pénitence: de sorte que la calamité se multiplia.»

Χ.Μ: Β3α, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Chron.ad a.1234 c.CLXXIII,p.249,7 Π.Μ: Συριακό Χρονικό; [3]

«Praeterea, virga castigationes Dei extensa erat, pestis bubonica, quae plusquam gladius vastabat et occidebat. Dicitur enim plusquam ducenta milia hominum mortua esse in sola Mesopotamia. Bostrae et in Hauranitide, narratur uno mense singulis diebus viginti milia esse mortua, quando gravior fuit morbus in ea, praeter eos qui initio et fine luis mortui sunt. Fame autem pagi multi perierunt et deserti facti sunt. Patres a filii suis aufugiebant. Fimum pecorum frumenti possessores collegebant et comedebant; nucleos acinorum et glandes pariter comminuebant et comedebant; pelles caprarum et ovium macerabant et devorabant. Et cum tam vehemens fuit ira, et frequentes castigationes, non conversi sunt homines a suis malis. Marwanus et familiares eius, sicut canes voraces non satiabantur, et porta eius clausa erat coram pauperibus et petentibus.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[258] Ε.Π:Α

Χ:	744- -767	Κ.Χ:1
λ.Χ:	επί 3 έτη	Α.Π:2
Φ:	ξηρασία, λιμός, επιδημία	
Τ:	Αίγυπτος.	
Κ.Σ:	θάνατος ανθρώπων & ζώων	

* Hist.Patriarch. XVIII (p.97) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [4]

---

[1] Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [256].

[2] Στο ίδιο.

[3] Στο ίδιο.

[4] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch. σελ.103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Michael I (744-767)
Then God sent down a great dearth upon the land of Egypt, on account of the sins of Al-Kasim. In the first year the land was dried up, and so provisions were scarce, and there was no wheat to be found: and many men and cattle died. Afterwards, in the second year, there came a pestilence upon Egypt such as had not been before. But in spite of all this the wichedness of Al-Kasim did not diminish but increased, and he doubled the taxes laid upon the people... After the second year of famine came the third year, in which there was a drought, and the Nile did not rise at all: and the people saw no prosperity in the days of that governor, but the years passed in turn in this manner by God's command, a year of plague follcwed by a year of drought, until the end of the year in which the government was taken from him, namely the seventh year.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ12γ, Γ13, Δ20, Δ28

Σ: Η ξηρασια θεωρειται από το συγγραφεα ως τιμωρία του Θεού εναντίον των ανθρώπων εξαιτίας των αμαρτιων του κυβερνήτη Al-Kasim.

---

[259] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 744- -767 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: απώλεια ανόδου
Τ: Αίγυπτος
Κ.Σ: λιμός

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.97) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [1]

«Michael I (744-767)
After the second year of famine came the third year, in which there was a drought, and the Nile did not rise at all; and the people saw no prosperity in the days of that governor, but the years passed in turn in this manner by God's command, a year of plague followed by a year of drought, until the end of the year in which the government was taken from him, namely the seventh year.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Δ20, Δ28

Σ: Η παρούσα μαρτυρία, που αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης (βλ. προηγούμενη καταχώριση), εγγράφεται από τον συγγραφέα στο πλαίσιο τις θεϊκής τιμωρίας εναντίων του αμαρτωλού κυβερνήτη της Αιγύπτου Al-Kasim.

---

[260] Ε.Π:Α
Χ: 744- -767 Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 2 έτη Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: (Αίγυπτος): Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: -

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.114) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [2]

«Michael I (744-767)
And on the morrow, which was the 14th of Tut <Aug./ Sept.>, the bishops embarked in the boats, and went down the river to Alexandria, which they reached on the night of the 16th of Tut; and many people came forth to meet the patriarch. But as they

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.

entered the streets of the city, carrying candles and crosses and books of the gospels before him, rain began to descend upon them; and it lasted three days and three nights, pouring in torrents. And all the tribes in Alexandria said: "This man is from God. Two years have passed without a fall of rain in the city. Blessed is the entrance of this man into our city". And they consecrated him on the 17th day of Tut.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Δ20

Σ: Σημαντική κλιματολογική πληροφορία για διετή ανομβρία στην Αλεξάνδρεια, η αξία της οποίας μειώνεται λόγω της χρονολογικής ασαφείας.

---

[261] Ε.Π:Β

Χ: 744- -767 Κ.Χ:1

λ.Χ: αρχές Σεπτ. επι 3 ημέρες Α.Π:2

Φ: βροχή ραγδαία (τέλος περιόδου διετούς ξηρασίας)

Τ: (Αίγυπτος): Αλεξάνδρεια

Κ.Σ: δοξασία

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.114) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [1]

«Michael I (744-767)
And on the morrow, which was the 14th of Tut <Aug./ Sept.>, the bishops embarked in the boats, and went down the river to Alexandria, which they reached on the night of the 16th of Tut; and many people came forth to meet the patriarch. But as they entered the streets of the city, carrying candles and crosses and books of the gospels before him, rain began to descend upon them; and it lasted three days and three nights, pouring in torrents. And all the tribes in Alexandria said: "This man is from God. Two years have passed without a fall of rain in the city. Blessed is the entrance of this man into our city". And they consecrated him on the 17th day of Tut.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Δ27

Σ: .Οι πολίτες της Αλεξάνδρειας αποδίδουν το τέλος της διετούς ξηρασίας, με την ραγδαία βροχή, στην έλευση του πατριάρχη στην πόλη.

---

[262] Ε.Π:Α

Χ: 744- -767 Κ.Χ:1

λ.Χ: (πριν το Δεκ.) [2] Α.Π:2

Φ: κρύο δυνατό, χιόνι τη νύχτα-ζέστη την ημέρα

Τ: (Αίγυπτος): Αλεξάνδρεια

Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.139) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [3]

«Michael I (744-767)
At that time we suffered greatly from the cold; for there was snow at night, and heat in the day-time from the sun. And the people of Egypt had perished through oppression and poverty and taxation. And the father, abba Michael, was fatigued during our journey and suffered much.»

Χ.Μ: Β4, Β6

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Σύμφωνα με εσωτερική μαρτυρία, πριν από την εκδήλωση μεγάλου σεισμού στη Γάζα και την Περσία στις 21 του μήνα Tubah (Δεκεμβρίου).

[3] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch. σελ.103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Σημαντική κλιματολογική πληροφορία για συχνες χιονοπτωσεις στην Αλεξάνδρεια, η αξια της οποίας μειώνεται λογω της χρονολογικης ασαφειας. Η μαρτυρία παρατιθεται από τον συγγραφεα για να αποδειχθει ότι ο πατριαρχης υπεφερε κι αυτός στο πλευρό του ποιμνιου του.

---

[263] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 744- -767 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: καθυστερηση ανόδου-ανοδος στις 18 πήχεις
Τ: Αιγυπτος, Νείλος ποτ.
Κ.Σ: δοξασιες

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.187) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [1]

«Michael I (744-767)
And now the Nile began to rise, although it had been sinking till the Khorassanians had closed over to the bank of Al-Gizah, and had destroyed Marwân. After that it increased again, from the first day of Misri, and rose every day about a cubit, till finally it reached 18 cubits that year, for which reason men said that the hand of God was with the Khorrasanians. Whenever the latter found men bearing the sign of the cross, they lightened their taxes, and behaved kindly to them, and did good to them, in whatever part of the country they might be.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ20

Σ: Η πλημμύρα του Νείλου θεωρείται ότι κατευθύνεται από το χέρι του Θεού.

---

[264] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 744- -767 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ανεπαρκής άνοδος στάθμης στις 14 πήχεις
Τ: Αίγυπτος
Κ.Σ: δοξασίες

* *Hist.Patriarch.* XVIII (p.193) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυρίες [2]

«Michael I (744-767)
At that time abba John, patriarch of Antioch, went to his rest, after he had continued in reconciliation with the bishops of three years. And God hindered the water from rising while Abu Aun was in Egypt; for its highest level was below 14 cubits, where it stopped, whereas the height required by the government for its revenue was 16 cubits. But God only held back the water of accounts those two secretaries, who were like Antichrist in their deeds.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ20

Σ: Η ανεπαρκής πλημμύρα του Νείλου θεωρείται ότι αποτελεί την απόδειξη της οργής του Θεού εναντίον του Abu Aun.

---

[265] Ε.Π:Α
Χ: 746 Κ.Χ:2

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: Ιαν. Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: παγετός, πάγωμα μεγάλων ποταμών, θάνατος ψαριών
Τ: (Συρια:)
Κ.Σ: ποταμοί διαβατοι

* *Mich.Syr.* XI.22 (2.506) Π.Μ: Pseudo-Dionys.; [1]

«La même annee (1056), au mois de kanoun II (janv.), il y eut une violente gelée; les grandes fleuves gelèrent, de sorte qu'on pouvait les traverser; les poissons périrent et se trouvaient en tas sur les rives, comme des épaves.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.ad a.1234* c.CLXVIII.p.245,16 Π.Μ: Συριακό Χρονικό; [2]

«Hoc anno fluvii magni gelati sunt, hiemis rigore. Et defecit pluvia. Et fuit fames et lues ingens.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[266] Ε.Π:Α
Χ: 746- -747 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Σεπτ.1- -Αύγ.31) Α.Π:2
Φ: ανομβρία, λιμός, επιδημία
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XI.22 (2.506) Π.Μ: Pseudo-Dionys. [3]

«Les pluies firent défaut et il y eut une grande famine en même temps qu'une épidemie de peste bubonique.»

Χ.Μ: Β3α, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Chron.ad a.1234* c.CLXVIII.p.245,16 Π.Μ: Συριακό Χρονικό; [4]

«Hoc anno fluvii magni gelati sunt, hiemis rigore. Et defecit pluvia. Et fuit fames et lues ingens.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[267] Ε.Π:Α

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[2] Ο συγγραφέας του χρονικού χρησιμοποιεί την ίδια πηγή με το Μιχαήλ Σύρο (πρβλ. έκδ. Chron. ad a.1234 σελ.17).

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 506.

[4] Ο συγγραφέας του χρονικού χρησιμοποιεί την ίδια πηγή με το Μιχαήλ Σύρο (πρβλ. έκδ. Chron. ad a.1234 όπ.π.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (750:-753) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: (ανομβρια), ξηρασια, λιμός
Τ: Ισπανια
Κ.Σ: μεταναστευση πληθυσμού

* *Ibn al Athir* p.91 & p.96 Π.Μ: :

«En 136 (6 juillet 753) El Hobâb ben Rawâh'a ben 'Abd Allah Zohri se revolta en Espagne. Pour soutenir ses prétentions au pouvoir, il réunit autour de lui nombre de Yémenites et marcha contre Eç-Comeyl, émir de Cordue. Celui-ci, serré de près dans cette ville adressa une demande de secours à Yoûsof le Fihrite, gouverneur d'Espagne, qui n'accorda rien, à cause autant de la période de disétte et de famine par où l'Espagne passait alors que du peu de sympathie qu'il avait pour Eç-Comeyl... Sécheresse prolongée força (une grande partie de la population à émigrer, ce qui appauvrit considérablement le pays. Cela dura jusqu'en 136 (6 juillet 753).»

Σ: Η αναφορά στο φαινόμενο γίνεται στα πλαίσια της ιστορικής αφήγησης πολιτικο-στρατιωτικων γεγονότων από το συγγραφέα.

---

[268] Ε.Π:Β
Χ: 761 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: καταιγίδα
Τ: (νήσος Λέσβος)
Κ.Σ: θαύμα: κλήση αγίου προς τη μοναστική ζωή

* *Vita David.Sym.Georg.* c.6 Π.Μ: -

«Καὶ δὴ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μεσημβρίας οὔσης σταθηρᾶς καὶ τοῦ ἡλίου λαμπραῖς ταῖς ἀκτῖσι τὴν γῆν καταμαρμαίροντος, ἀθρόον τὸ ἑαυτοῦ σέλας ἀποκρύψας ὁ ἥλιος, γίνεται γνόφος καὶ θύελλα, τὰ ἐκεῖσε ὄρη κατακαλύψασα. Ἐν ἀπορίᾳ δὲ μεγίστῃ συσχεθεὶς ὁ ἅγιος καίτοι βαδίζειν διὰ τὴν ἀχλὺν ὁδὸν μὴ εὑρίσκων, κατὰ συγκυρίαν τὰς ἀκρωρείας διερχόμενος, ἀνατείνας τὰ ὄμματα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνας τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν ἐξῃτεῖτο, εἶτα περιβλεψάμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀθρεῖ σελασφόρον αἴγλην ὑπὲρ τὰς ἡλιακὰς μαρμαρυγὰς ἐν τῷ πλησιάζοντι λόφῳ ἀπαστράπτουσαν, καὶ εὔθυμος γενόμενος δρομαῖος ἐξώρμησεν ἰδεῖν τὸ δραμα.»

Χ.Μ: A2, B4, E29

Σ: Η καταιγίδα συνθέτει τη μυστηριακή ατμόσφαιρα στην οποία θα εκδηλωθεί η θεϊκή κλήση προς τον άγιο, προκειμένου αυτός να ακολουθήσει τη μοναστική ζωή.

---

[269] Ε.Π:Β
Χ: 761 -762 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.1- -Αύγ.31) Α.Π:2
Φ: χαλάζι (βάρος 8 λίτρες), καταστροφή σοδειάς
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XI,25 (2,524) Π.Μ: Pseudo-Dionys. [3]

---

[1] Η χρονολογία έναρξης είναι υποθετική. Το γεγονός ότι ο πληθυσμός αναγκάσθηκε να μεταναστεύσει λόγω της ξηρασίας και του λιμού, μας ωθεί στην υπόθεση ότι η διάρκεια της ξηρασίας υπήρξε μεγάλη.

[2] Βλ. έκδ. Vita David.Sym.Georg. 216 σ.1.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 2, 524 σ.1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἐn l'an 1073... Il y eut aussi une grêle qui détruisit la plupart des récoltes. Quelques personnes qui pesèrent un bloc de grêle disent qu'il était de huit litrê.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β

Σ: Απλη χρονογραφική αναφορά.

---

[270] Ε.Π:Γλ
Χ: 761- -762 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.1- -Αύγ.31) Α.Π:2
Φ: (ξηρασια;) λιμος, επιδημία [1]
Τ: (Συρία)
Κ.Σ: άνοδος τιμων, θανατος ανθρώπων

* *Chron.ad a.1234* c.CLXXXV,p.265,30 Π.Μ: Συριακό Χρονικό; [2]

«Fuit autem <anno 1073> fames magna ac lues eius diebus, et ita deficiebant homines ut non fuerit qui sepeliret. Egressi sunt lupi et multos homines devorarunt. Venum ibat asinus zuza, et bos zuza et tres aut quattuor oves zuza, duo vel tres pugilli frumenti zuza; et fames gravis erat in mundo!»

Σ: Ο λιμός παρουσιάζεται σε εκτεταμένη κλίμακα ως "παγκόσμιος". Η αναφορά σε επιθέσεις λύκων εναντίον ανθρώπων πιθανώς να σημαίνει τη γενίκευση του λιμού και στα φυτοφάγα ζώα και γενικότερα το σπάσιμο της τροφικής αλυσίδας που ξεκινά από τα φυτά. Επομένως, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως το αίτιο είναι κλιματικό (πιθανώς κάποια μεγάλη ξηρασία;).

---

[271] Ε.Π:Α
Χ: 763-764 [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.-Φεβρ. Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: πάγωμα θάλασσας, πάγωμα ποταμών, χιόνια πολλά, θάνατος ζώων από το ψύχος[4]

---

[1] Για την πιθανή κλιματική αιτία βλ. σχόλια.

[2] Ο συγγραφέας του χρονικού χρησιμοποιεί την ίδια πηγή με το Μιχαήλ Σύρο (πρβλ. έκδ. Chron. ad a.1234 σελ.17).

[3] Βλ. και Muralt, Essai 1, 359-360. Ο Η. Μαριολόπουλος, όπ.π. 6, παραθέτει και τις χρονολογίες 739 και 753 (με αναφορά στο Μιχαήλ Γλυκά) και 755 (με αναφορά στο Θεοφάνη) ως έτη με πάγωμα του Βοσπόρου, γεγονότα που όμως δεν επαληθεύονται χρονολογικώς από τις μαρτυρίες των πηγών. Πρόκειται για τις χρονολογίες που οι ίδιοι οι χρονογράφοι χρησιμοποιούν ως έτη "από της θείας Σαρκώσεως", τα οποία όμως δεν αντιστοιχούν με αυτά της σύγχρονης χρονολόγησης σε έτη Χριστού (βλ. και I. Rochow, όπ.π. 52). Έτσι, το έτος 755 "της θείας Σαρκώσεως" κατά Θεοφάνη αντιστοιχεί με το 763 μ.Χ. με αποτέλεσμα ο Μαριολόπουλος να έχει, προφανώς, διπλοεγγράψει τον ίδιο χειμώνα.

[4] Για μια διεξοδική διαπραγμάτευση των πηγών, των αλληλοεξαρτήσεών τους, αλλά και της σχετικής με αυτόν τον χειμώνα δευτερεύουσας βιβλιογραφίας βλ. Ι. Τελέλης, Ε. Χρυσός, Δ. Μεταξάς, "Οι μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών για τον βαρύ χειμώνα του έτους 763/4 μ.Χ.", *Δωδώνη* 18/1 (1989) 105-127. Επίσης βλ. I. Rochow, όπ.π. 181-183, όπου γίνεται εκτενής διαπραγμάτευση των τοπωνυμίων που οι δύο βασικές πηγές αναφέρουν, αλλά και αναφορά σε κάποιες επιπλέον μαρτυρίες από τις δυτικές πηγές.

Ο πατριάρχης Νικηφόρος κάνει λόγο για το ίδιο φαινόμενο και σε άλλο έργο του εκτός από τη *Σύντομο Ιστορία* του. Πρόκειται για το έργο "*Ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τοῦ ἀθέσμου καὶ ἀορίστου καὶ ὄντως ψευδωνύμου ὅρου τοῦ ἐκτεθέντος παρὰ τῶν ἀποστησάντων τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀλλοτρίῳ προσθεμένων φρονήματι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σωτηρίου οἰκονομίας*" [Cod. Parisinus Graecus 1250 (13ου αι.) και Coislianus 93 (15ου ή 12ου αι.)]. Βλ. παράφραση αποσπασμάτων από το χειρόγραφο στον P. J. Alexander, όπ.π. 247, υπό τον τίτλο "*Refutatio et Eversio*": «*Divine Justice punished him <Constantinus V> by all sorts of catastrophes: earthquakes, freezing of the sea, floating ice even damaging the walls of Constantinple, finally the*

Τ: Ευξεινος Πόντος, Θρακη, Ν. Ρωσια, Κωνσταντινουπολη, Δ. Ευρωπη[1]
Κ.Σ: ξημιές στο τειχος της Κωνσταντινούπολης απο τμηματα παγου

* Theophan. p.434.6-435.5

Π.Μ: (Γεωργιος Σύγκελλος: κοινη πηγη με Νικηφορο)[2]

«Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἀπὸ ἀρχῆς Ὀκτωβρίου μηνὸς γεγονε κρύος μέγα καὶ πικρότατον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν γῆν μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον κατὰ ἀνατολὴν καὶ ἄρκτον καὶ δύσιν, ὥστε τὴν ἀρκτῳαν τοῦ Πόντου παραλίαν ἐπὶ ρ□ μίλια τὸ πέλαγος ἀπολιθωθῆναι ἐκ τοῦ κρύους ἐπὶ λ□ πήχεις τὸ βάθος, καὶ ἀπὸ Ζιγχίας μέχρι τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Κοῦφι ποταμοῦ τοῦ Δάναστρί τε καὶ Δάναπρι καὶ τῶν Νεκροπήλων καὶ τῆς λοιπῆς ἀκτῆς μέχρι Μεσημβρίας καὶ Μηδείας τὰ ὅμοια πεπονθότων. τοῦ δὲ τοιούτου πάγους ἐπιχιονηθέντος ηὐξήθη ἐπὶ ἄλλας κ□ πήχεις, ὥστε συμμορφωθῆναι τὴν θάλασσαν τῇ ξηρᾷ, καὶ πεζοβατεῖσθαι ὑπερθεν τοῦ κρύους ἀπό τε Χαζαρίας, Βουλγαρίας καὶ τῶν λοιπῶν παρακειμένων ἐθνῶν, ὑπό τε ἀνθρώπων ἀγρίων τε καὶ ἡμέρων ζώων. τῷ δὲ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος τοῦ τοιούτου πάγους κατὰ θεοῦ κέλευσιν εἰς πλεῖστα καὶ διάφορα ὀροφανῆ τμήματα διαιρεθέντος, καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ Δαφνουσίαν καὶ τὸ Ἱερὸν κατενεχθέντων, οὕτω διὰ τοῦ Στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασαν μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῶν νήσων καὶ Ἀβύδου πᾶσαν τὴν παραλίαν ἀκτὴν ἐπλήρωσαν, ὧν αὐτόπται καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν ἐπιβάντες ἐπί ἑνός αὐτῶν σὺν καί τισιν ὁμήλιξι λ□ καὶ παίζοντες ἐπάνω αὐτοῦ. εἶχον δὲ καὶ ζῶα ἄγριά τε καὶ ἥμερα τεθνεῶτα. πᾶς δὲ ὁ βουλόμενος ἀπό Σοφιανῶν ἕως τῆς πόλεως, καὶ ἀπὸ Χρυσοπόλεως ἕως τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου ἀκωλύτως διὰ ξηρᾶς ἐβάδιζον. ἓν δὲ ἐξ αὐτῶν προσραγὲν τῇ τῆς Ἀκροπόλεως σκάλᾳ συνέτριψεν αὐτήν. ἕτερον δὲ παμμέγεθες τῷ τείχει προσραγὲν τοῦτο μεγάλως ἐδόνησεν, ὡς καὶ τοὺς ἔνδοθεν οἴκους συμμετασχεῖν τοῦ σάλου. εἰς τρία δὲ διαρραγὲν ἔζωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοοσφόρου, οὗ τινος τὸ ὕψος ὑπερεῖχε τὰ τείχη· πάντες δὲ οἱ τῆς πόλεως ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες ἀδιαλείπτως τῇ θέᾳ τούτων προσεκαρτέρουν καὶ μετὰ θρήνων καὶ δακρύων οἶκοι ἀνέκαμπτον, ἀποροῦντες τί εἰπεῖν πρὸς τοῦτο. τῷ δ' αὐτῷ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ ἀστέρες ἀθρόως ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πίπτοντες ὤφθησαν, ὡς πάντας τοὺς ὁρῶντας τὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπολαμβάνειν εἶναι συντέλειαν· αὐχμός τε πολὺς γέγονεν, ὡς ξηρανθῆναι καὶ πηγάς.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Ε30

Σ: Αν παραβάλουμε τις πληροφορίες που μας παρέχουν οι ιστορικές πηγές για το χειμώνα του 763/4 με τα στοιχεία που αφορούν το κλίμα της περιοχής του Ευξείνου Πόντου, συμπεραίνουμε γενικά ότι αυτός ο χειμώνας υπήρξε — συγκριτικά — πράγματι βαρύς και τούτο γιατί:

α) Ο Εύξεινος Πόντος πάγωσε σε πολύ μεγάλη έκταση νοτίως της Αζοφικής Θάλασσας και των βορείων παραλίων του (περιοχές στις οποίες δεν παρατηρείται συνήθως πάγωμα της θάλασσας).

β) Τεράστιοι όγκοι χιονιού κάλυψαν την παγωμένη θάλασσα.

γ) Τμήματα πάγου — τα οποία μετέφεραν παγωμένα άγρια και ήμερα ζώα — έπλευσαν μέσω του Βοσπόρου στην Κωνσταντινούπολη, όπου το κρύο ήταν τόσο δυνατό, ώστε να παγώσει η θαλάσσια επιφάνεια κατά τους μήνες Φεβρουάριο ή Μάρτιο, διαδικασία που απαιτεί συνεχή παγετό διαρκείας τουλάχιστο 3 εβδομάδων για το σχηματισμό και τη διατήρηση της παγωμένης επιφάνειας.

---

bubonic plague and shooting stars (196 r). Eyewitnesses of these events survive at the time of this writing» (και σε υποσημείωση τη φράση του πρωτοτύπου: *«ὧν τὰ πολλὰ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἀπαγγέλλουσιν ἄνθρωποι, κήρυκες τῶν ἐπὶ τοῖς παρανομοῦσι παθῶν περισωζόμενοι»* 196 v). Έτσι, η χρήση και προφορικών πηγών στην περιγραφή του χειμώνα από τον πατριάρχη Νικηφόρο — εκτός από την κοινή με τη Χρονογραφία του Θεοφάνη γραπτή πηγή — επαληθεύεται.

[1]Για τις δυτικές μεσαιωνικές πηγές και τις νεότερες μετεωρολογικές συλλογές που αναφέρουν το γεγονός, βλ. Hennig, Katalog 11, καθώς και Easton Hivers 37-38 (όπου γίνονται και κάποιες λανθασμένες παρατηρήσεις όσον αφορά τις βυζαντινές μαρτυρίες). Επίσης βλ. Ι. Τελέλης, Ε. Χρυσός, Δ. Μεταξάς, όπ.π. 117-119 και Ι. Rochow, όπ.π. 181-182.

[2]Βλ. Ι. Τελέλης, Ε. Χρυσός, Δ. Μεταξάς, όπ.π. 105-127.

δ) Δριμύς χειμωνας εκδηλωθηκε παραλληλα και στην κεντρικη Ευρωπη οπου οι χρονογραφοι των εκει περιοχων τον μνημονευουν ως "μεγα, παρατεταμενο, πικρό, δριμυ, μη δυναμενο να συγκριθει με χειμωνες προηγουμενων ετων"
Θα πρεπει, βεβαια, να ληφθει σοβαρα υπ' οψη και η δεδομενη τασι των μεσαιωνικων χρονογραφων προς την υπερβολη και την διογκωση παραξενων και ασυνηθιστων συμβαντων, ιδιαιτερως δε οταν αυτα μπορουν να συνδεθουν με την προσωπικοτητα και το ηθος ενος αυτοκρατορα ο οποιος συγκεντρωνε τον επαινο η τον ψογο των συγχρονων του (οπως στην περιπτωση αυτη ο εικονομαχος Κωνσταντίνος Ε΄, ο επονομασθεις "Κοπρωνυμος"). Ετσι, οι εικονολατρες χρονογραφοι Νικηφορος και Θεοφανης σπευδουν να συνδεσουν τη βαρυχειμωνια αυτη με τις "σκοτεινες" πολιτικες συνθηκες κατα την εποχη της Εικονομαχιας επι Κωνσταντίνου Ε΄ Οπως η αποδοχη αυτης της τασης δεν θα πρεπει να θεσει υπο αμφισβητηση το γεγονος οτι το συγκεκριμενο μετεωρολογικο συμβαν ελαβε πραγματι χωρα, παρ' ολο που οι χρονογραφοι φαινεται να υπερβαλουν ως προς τις ποσοτικές πληροφοριες που μας παραδιδουν.

* Niceph.Brev. p.67.4-68.26 (c.74) Π.Μ: (Γεώργιος Σύγκελλος: κοινή πηγή με Θεοφάνη)[1]

«Ἔτι πρὸς τούτοις οὐδὲ ἐκεῖνο νῦν παραδραμεῖν ἄξιον. ὥρα ἐνέστηκε φθινοπώρου, καὶ ἐν αὐτῇ χειμέριον γίνεται τὸ κατάστημα καὶ τῷ ὄντι κρυερὸν καὶ δριμύτατον, ὡς ξένην τινὰ καὶ ἐξαίσιον τοῖς τηνικαῦτα ὁρῶσιν ἀποτελέσαι τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν συμβάσης πήξεως τὴν θέαν, οὐκ ἐν τοῖς γλυκέσιν ὕδασι μόνον, ἀλλὰ, τὸ δὴ παραδοξότερον, καὶ κατὰ τῆς ἁλμυρᾶς ἰσχῦσαν ποιότητος, καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πλείστοις τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην τόποις, οὐχ ἥκιστα δὲ τά τε ὑπερβόρεια καὶ προσάρκτια καταπῆξαν δεινότατα. ἐπὶ τοσοῦτο δὲ κατεπυκνοῦτο καὶ διεπήγνυεν ὥστε τὴν ὑπερπόντιον τοῦ Εὐξείνου θάλασσαν ἐπὶ σημείοις ἑκατόν που ἀποκρυσταλλωθῆναι κατὰ τὸ πέλαγος, εἶτα καὶ τοὺς ὑπερκειμένους μεγίστους ὅτι μάλιστα καὶ πλείστους ποταμῶν, καὶ ἔτι τὸν ἐπὶ Μεσήμβρειαν καὶ Μήδειαν πόλιν ἐρχόμενον παράκτιον χῶρον τῷ πάγει συναποπετρωθῆναι, διὰ βάθους χωρησάσης τῆς τοιαύτης πήξεως ἄχρι καὶ εἰς τριάκοντα πήχεις. ἐπὶ τούτοις ἀφάτου καταρραγείσης χιόνος εἰς ὕψος διαρθῆναι τὸ κρύος ὑπερανεστηκὸς τῆς ἐπιφανείας μέχρι πηχῶν που ἄλλων εἴκοσι, καὶ πως συμφυῆναι τῇ ἠπείρῳ τὴν θάλασσαν ὡς μηδὲ διακρῖναι ῥᾳδίως ποτέρα ἑτέρας ἀποκέκριται. οὕτω τε ἅπαν τὸ πρὸς ἄρκτον ἠπειρωθὲν ὕδωρ πεζεύειν κατὰ νώτου συνεχώρει τοῖς βουλομένοις, βάσιμά τε ἦν τὰ ἐκείνῃ ἅπαντα, ὅσα τε ἐν τοῖς τῶν Χαζάρων γῆς μεθορίοις καὶ τοῖς πλησιοχώροις Σκυθικοῖς ἔθνεσι, καὶ οὐκ ἀνθρώποις μόνον ἀλλὰ καὶ κτήνεσι καὶ ζῴοις ἑτέροις γενόμενα. ἅπλωτον δὲ ἤδη ἐντεῦθεν γενέσθαι τὴν Ποντικὴν τότε θάλασσαν. ἡμέραις δέ τισι διιππευούσαις καὶ ὁ ἅπλετος ἐκεῖνος τοῦ παγετοῦ ὁλκὸς εἰς διάφορα συρρήγνυται τμήματα, ἅπερ εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀνέσχεν ὡς ὄρη δοκεῖν εἶναι ὑπερύψηλα. τούτων ἀπορραγέντα μέρη τινὰ καὶ τῇ βίᾳ τῶν πνευμάτων συνωθούμενα πρός τε Δαφνουσίαν, φρούριον [ὂν] τι τῆς Ποντικῆς μοίρας ἐρυμνότατον τυγχάνον, ἐξοκέλλουσι καὶ ἄχρι τοῦ στομίου τοῦ Εὐξείνου κατέρρουσι· συστραφέντα δὲ πρὸς ἑαυτὰ κατὰ τὸν αὐτόθι στενὸν πόρον, τὸν μεταξὺ πορθμὸν πληρώσαντα τὰς ἑκατέρωθεν ἠπείρους, τήν τε Θρᾴκην καὶ τὴν Ἀσιάτιδα, ἀλλήλαις συνήνωσαν, ὡς ἐξ ἑκατέρας πρὸς θατέραν πεζῇ μᾶλλον ἢ πλοῖ διαπεραιοῦσθαι ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ. ἐκεῖθεν συνωθούμενα ἀνὰ τὴν Προποντίδα μέχρις Ἀβύδου ἐξεχύθησαν, ἥπερ δὴ οὐδὲ θάλασσα εἶναι τὸ λοιπὸν ὑπωπτεύετο. τούτων ἓν ἀποσπασθὲν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Βυζαντίου προσαράσσεται καὶ τὸ αὐτόθι τεῖχος περιέσεισεν ὡς καὶ τοὺς ἔνδον οἰκοῦντας συμμετασχεῖν τοῦ σάλου. καὶ τοῦτο τριχῇ διαιρεθὲν παρ' ἑκάτερα μέρη τῆς ἀκροπόλεως τὰς ἀκτὰς ἐμπίπλησι. τὸ δὲ ὕψος αὐτοῖς τῶν τῆς πόλεως τειχῶν ὑπερανέστηκε, δι' αὐτῶν τέ τινες ἐξ ἀκροπόλεως πρὸς τὸ ἀντικρύ, ἐν οἷς τῶν Γαλάτου λεγόμενον ἵδρυται φρούριον, πεζῇ διεπεραιοῦντο· ταῦτα ἔκπληξιν μεγίστην τοῖς τῆς πόλεως ἐνεποίει· τῷ παραδόξῳ γὰρ καὶ ἀδοκήτῳ τῆς θέας ἐν ἀπορίᾳ γενόμενοι θρήνοις καὶ δάκρυσι πλείστοις συνεχόμενοι ἐνθένδε ἀπηλλάσσοντο.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Ε30

[1] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach. p.758,11-759,15 Π.Μ: Theophan. p.434,6-435,5[1]

«Ἐφ' ὧν χρόνων γέγονε ψύχος μέγα καὶ πικρότατον, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτῴαν τοῦ Ποντου παραλιον ἐπὶ μίλια ρ□ ἀπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύους καὶ ἐπὶ πηχεις λ□ τὸ βάθος. οὗπερ ἐπιχιονισθέντος, ηὐξήθη ἐπ' ἄλλας κ□ πήχεις. ὥστε συμμορφωθῆναι τὴν θάλασσαν τῇ ξηρᾷ καὶ πεζοπορεῖσθαι ὕπερθεν τοῦ κρύους ὑπό ἀγρίων τε καὶ ἡμέρων ζώων. τῷ δὲ Φεβρουαρίῳ μηνὶ κατά θεοῦ κέλευσιν τοῦ τοιούτου πάγους εἰς πλεῖστα καὶ ὀροφανῆ τμήματα διαιρεθέντος, καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ Δαφνουσίαν καὶ τὸ Ἱερὸν κατενεχθέντων, οὕτω διὰ τοῦ Στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασαν κἀκεῖθεν μέχρι τῶν νήσων καὶ Ἀβύδου πᾶσαν τὴν παράλιον ἐπλήρωσαν ἔχοντα καὶ ζῶα διάφορα προσπεπηγμένα ἡμερά τε καὶ ἄγρια. διὸ πᾶς ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφιανῶν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα καὶ εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' ἧς πάλιν εἰς Χρυσόπολιν, ὡς διὰ ξηρᾶς ἐβάδιζεν. ἐκ δὲ τῶν μεγάλων ἐκείνων τμημάτων δύο προσραγέντων, τὸ μὲν τῇ σκάλᾳ τῆς Χρυσοπόλεως, τὸ δὲ τῷ τείχει τῆς πόλεως, ἡ μὲν συνετρίβη, τὸ δὲ μεγάλως ἐκ τῶν θεμελίων ἐδονήθη μετὰ τῶν ἔνδοθεν πλησίον οἰκημάτων. ὅπερ οὖν τμῆμα διαιρεθὲν εἰς τρία καὶ ἀπὸ τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοοσφορίου τὴν πόλιν διαζῶσαν ὑπερεῖχε πολὺ τῷ ὕψει τὰ τείχη. ταῦτα θεωροῦντες οἱ τῆς πόλεως καὶ διαποροῦντες ἐθρήνουν ἀπαρηγόρητα.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Δ15, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Leo Gramm. p.186,21-187,17 Π.Μ: Georg.Monach. p.758,11-759,15[2]

«Ἐφ' οὗ χρόνου γέγονε χειμὼν καὶ ψῦχος μέγα καὶ πικρότατον, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτῴαν τοῦ πόντου θάλασσαν ἐπὶ μίλια ἑκατὸν ἀπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος καὶ ἐπὶ πήχεσι τριάκοντα τό βάθος τοῦ πελάγους παγῆναι, οὗπερ χιονισθέντος ηὐξήθη ἐπὶ ἄλλας εἴκοσι πήχεις, ὥστε συμμορφωθῆναι τὴν θάλασσαν τῇ ξηρᾷ καὶ πεζοπορεῖσθαι ὕπερθεν τοῦ κρύους ὑπό ἀγρίων τε καὶ ἡμέρων ζώων. τῷ δὲ Φεβρουαρίῳ μηνὶ προνοίᾳ θεοῦ τά τοιαῦτα πελάγη εἰς πλεῖστα καὶ ὀροφανῆ τμήματα διαιρεθέντα, καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ τὸ Ἱερὸν κατενεχθέντα, οὕτως διὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασαν κἀκεῖθε μέχρι τῶν νήσων καὶ Ἀβύδου πᾶσαν τὴν παράλιον ἐπλήρωσαν ἔχοντα καὶ ζῶα διάφορα προσπεπηγμένα. διὸ πᾶς ὁ βουλόμενος ἀπό Σοφιανῶν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ πάλιν εἰς Χρυσόπολιν ὡς διὰ ξηρᾶς διεπέρων βαδίζοντες. ἐκ δὲ τῶν μεγάλων ἐκείνων τμημάτων ἓν τῷ τείχει τῆς πόλεως προσραγὲν ἐκ τῶν θεμελίων τοῦτο ἐδόνησε σὺν τοῖς ἔνδοθε πλησίον οἰκήμασιν· ὅπερ διαιρεθὲν εἰς τρία ἀπὸ τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοσπορίου καὶ τὴν πόλιν περικυκλώσαν, ὑπερεῖχε πολὺ τῷ ὕψει τῶν τειχῶν. καὶ ταῦτα θεωροῦντες οἱ τῆς πόλεως ἐθρήνουν ἀπαρηγόρητα.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Δ15, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Cedren. II,p.11,18-12,17 Π.Μ: Theophan. p.434,6-435,5 [3]

«Τῷ κγ□ ἔτει γέγονε ψῦχος μέγα καὶ πικρότατον κατὰ τὴν βασιλίδα καὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ ἄρκτον καὶ δύσιν, ὥστε τὴν ἀρκτῴαν τοῦ Πόντου παραλίαν ἐπὶ ἑκατὸν μίλια τὸ

[1]Στο ίδιο 102.

[2]Στο ίδιο 103.

[3]Στο ίδιο.

πέλαγος ἀπολιθωθῆναι καὶ ἐπὶ λ□ πήχεις τὸ παθος <sic> παγῆναι· οὗπερ χιονισθεντος ηὐξήθη ἐπὶ ἄλλας κ□ πήχεις, ὥστε συμμορφωθῆναι τὴν θάλασσαν τῇ ξηρᾷ, καὶ πεζοπορεῖσθαι ὕπερθεν τοῦ κρύους παρά τε ἀνθρώπων καὶ ζώων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων τὸ πέλαγος, ἀπό τε Ζικχίας μέχρι Δανούβεως καὶ τοῦ Κοῦφη ποταμοῦ τοῦ Δανάστρεώς τε καὶ Δανάπρεως καὶ τῶν Νεκροπύλων καὶ τῆς λοιπῆς ἀκτῆς μέχρι Μεσημβρίας καὶ Μηδείας. τῷ δὲ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ τοιούτου πάγου κατὰ κέλευσιν θεοῦ εἰς πλεῖστα ὀρεοφανῆ τμήματα διαιρεθέντος, καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ τὸ Ἱερὸν κατενεχθέντος διὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασεν, καὶ μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τῶν νήσων καὶ Ἀβύδου πᾶσαν τὴν παραλίαν ἐπλήρωσαν, ἐν οἷς ὑπῆρχε καὶ ζῷα ἄγριά τε καὶ ἥμερα τεθνεῶτα. πᾶς δὲ ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφιανῶν ἕως τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ Χρυσουπόλεως ἕως τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλατῶν ἀκωλύτως ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἐβάδιζον. ἓν δὲ ἐξ αὐτῶν προσφάξαν τῇ τῆς ἀκροπόλεως σκάλᾳ συνέτριψεν αὐτήν. ἕτερον δὲ τῷ τείχει προσραγὲν τοῦτο μεγάλως ἐδόνησεν, ὡς καὶ τοὺς ἔνδοθεν οἰκοῦντας συμμετασχεῖν τοῦ σάλου. εἰς τρία δὲ ῥαγὲν ἔζωσε τὴν πόλιν ἀπό τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοσπορίου, οὗ τινος τὸ ὕψος ὑπερεῖχε τῆς πόλεως.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Δ15, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XV 7,1-8 Π.Μ: Leo Gramm. κ.α. [1]

«Γέγονε δὲ χειμὼν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς αὐταρχίας αὐτοῦ μέγας, ὥστε μὴ μόνον τοὺς ποταμοὺς ἐκ τοῦ ψύχους κρυσταλλωθῆναι διόλου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν τὴν ἀρκτῴαν ἐπὶ στάδια πάνυ πολλὰ καὶ τὸν τοῦ Στενοῦ πορθμὸν καὶ τὸν ἐκ τῆς πόλεως πρὸς Χρυσόπολιν. εἶτ' αὖθις τῷ κρυστάλλῳ χιόνος ἐπιπεσούσης κἀκείνης ἐκ τοῦ κρύους συμπιληθείσης καὶ κρυσταλλωθείσης, πεζοποροῦντες οἱ ἄνθρωποι διῄεσαν τὸν πορθμὸν τοῦ Στενοῦ καὶ τὸν ἐκ τῆς πόλεως πρὸς Χρυσούπολιν, ἀχθοφοροῦντά τε ὑποζύγια καὶ βόες ἁμάξας ἕλκοντες σὺν φόρτῳ πολλῷ. τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις θαλάσσαις τότε γενέσθαι λέγεται. εἶτα τοῦ ἀέρος θαλφθέντος διῄρητο τῶν κρυστάλλων τὸ συνεχὲς καὶ εἰς τμήματα διακέκοπτο. πνεῦμα δὲ πνεῦσαν ἀθρόον σφοδρόν τε καὶ βίαιον ἤλαυνε διὰ τῆς θαλάσσης τὰ τμήματα οὐδὲν ἀπεοικότα βουνῶν μεγάλων ἢ νήσων πολυπλέθρων τινῶν· οἷς καὶ ζῷα ἄγριά τε καὶ χειροήθη συνεπεπήγεσαν πεδηθέντα τῷ κρυστάλλῳ καὶ ἀποψύξαντα. τούτων τῶν κρυστάλλων τινὰ τοῖς παράλοις τῆς πόλεως τείχεσι τῇ βίᾳ τῶν ἀνέμων καθ' ὑδάτων μετὰ ῥύμης σφοδρᾶς κυλινδούμενα ὡς προσήραττον, κατέβαλον εὐθὺς τὰ προσαραττόμενα, καὶ οὐ τὰ τείχη μόνον ἠρίπωντο, ἀλλὰ καὶ οἰκίαι τούτοις πλεῖσται συγκατεσείοντο.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12, Γ13, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Glyc. sp.529a Π.Μ: Georg.Monach. p.758,11-759,15 [2]

«Ἀλλὰ καὶ δείματα φοβερὰ ἑώρων οἱ ἄνθρωποι· ὡς ἐν ἐκστάσει καὶ γὰρ γινόμενοι ἐδόκουν ἐντυγχάνειν ἀνδράσι τισὶ βριαροῖς. Τότε καὶ ψῦχος γίνεται μέγα καὶ πικρόν, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτῴαν τοῦ Πόντου παράλιον ἐπὶ μίλια ρ□ ἀπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύους, εἰς δὲ βάθος ἐπὶ πήχεσι λ□, ὃ καὶ ἐπιχιονισθὲν ηὐξήθη πήχεις ἑτέρους κ□. Κατὰ δὲ μῆνα Φεβρουάριον εἰς διάφορα τμήματα διαιρεθὲν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς Ἀβύδου κατῆλθεν, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ ζῶα πάμπολλα πεπηγμένα. Τότε ὁ θέλων πεζοπορῆσαι ἀπὸ ἀκροπόλεως εἰς Χρυσούπολιν οὐκ ἐκωλύετο. Τότε ὑπ'

[1] Στο ίδιο.

[2] Στο ίδιο 104.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτῶν συντριβόμενα τὰ τείχη μεγάλως ἐδονήθησαν. Τότε ιβ□ νομίσματα ἐτράθη ὁ μόδιος ἡ κριθή.»

Χ.Μ: Β3α. Β5. Β6. Γ12. Γ13. Ε29. Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Ephraem* vrs.1805-1823 Π.Μ: Zonar. XV 7.1-8 [1]

«Χειμών τε πάντων βαρύτατος καὶ μέγας/ ἐπεισπεπαικὼς τῇ βασιλίδει πόλει./ πολλὴν ἐνειργάσατο ταύτῃ τὴν λύμην./ ὡς κρυσταλλωθῆναί γε τῷ πολλῷ ψύχει/ κρύει τ' ἀμέτρῳ συμπιληθῆναι πάλιν/ θάλατταν αὐτὴν καὶ ποταμῶν ἁπλέτους·/ ὡς τόνδε ποθμὸν τὸν πρὸ τῆς Κωνσταντίνου/ βατὸν πέλειν ἅπασι τοῖς ἠρημένοις ταλασιουργοῖς κτήνεσιν ἀχθηφόροις./ καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ποσὶ κεχρημένοις./ Θαλφθέντος ἀέρος δὲ χειμῶνος λύσει/ ἐπιδιδούσης ἐξ ἔαρος ἀλέας/ τὸ κρυσταλλῶδες συνεχὲς διερράγη./ καὶ πνεῦμα σφοδρὸν τμήματα τῶν κρυστάλλων/ πολυπλέθροις νήσοις τε καὶ βουνοῖς ἴσα/ ἐτῆγε τείχη καὶ προσήρασσεν πόλει./ καὶ πλεῖστα κατήρειψε τειχέων τότε./ Ταῦτα μὲν οὕτω συνέκυρσε τῇ πόλει/ Κοπρωνυμοῦντος κατέχοντος τοῦ κράτους.»

Χ.Μ: Β3α. Β5. Β6. Γ12. Γ13. Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Const.Lascaris* p.74,14 Π.Μ: Georg.Monach. p.758,11-759,15 [2]

«Χειμὼν δὲ μέγας καὶ παγετὸς γέγονε μέγας, καὶ τὸ Πάσχα ἀπώλεσαν, καὶ τῷ Ἀπριλίῳ μηνὶ δρόμος ἀστέρων ἐγένετο καὶ αὐχμὸς πολὺς καὶ πεῖνα καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ σεσμὸς μέγας.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Chron.Brev.* 26 Π.Μ: (ανεξάρτητη μαρτυρία)[3]

«Τῇ ἐπιούσῃ α□ κατῆλθεν τὰ κρῦα.»

Χ.Μ: Β3α

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[272] Ε.Π:Α
Χ: 764 Κ.Χ:0
λ.Χ: Μάρτ.; Α.Π:0
Φ: ξηρασία: ξήρανση πηγών και ποταμών
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: -

* *Theophan.* p.435,8 Π.Μ: Γεώργιος Σύγκελλος; [4]

---

[1] Στο ίδιο 105.

[2] Στο ίδιο.

[3] Στο ίδιο, 105 σ.3.

[4] Βλ. Ι.Τελέλης, Ε.Χρυσός, Δ.Μεταξάς, όπ.π. 111 σ.1, όπου και ελέγχεται ως ανακριβής η πληροφορία αυτή του Θεοφάνη περί ξηρασίας. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Α.Μ. 6255 (=763) Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ ἀστέρες ἀθρόως ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πίπτοντες ὤφθησαν. ὡς πάντας τοὺς ὁρῶντας τὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπολαμβάνειν εἶναι συντέλειαν. αὐχμός τε πολὺς γέγονεν, ὡς ξηρανθῆναι καὶ πηγάς.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ18, Ε29

Σ: Η ξηρασια, που αναφερεται από το χρονογραφο αμέσως μετά από την εμφάνιση μετεώρων, είναι πιθανο ειτε να προερχεται από διαφορετικό χωριο της πηγης του, ειτε να αποτελει ευρημα ώστε να συνδυαστει το ουρανιο φαινόμενο -που προοιωνίζει δεινα- με κάποια θεομηνία που θα πρέπει νομοτελειακά να το ακολουθησε.

* Georg.Monach. p.759,21 Π.Μ: Theophan. p.435,8 [1]

«Καὶ τῷ Ἀπριλλίῳ μηνὶ δρόμος ἀστέρων γέγονεν ἐν τῷ ἀέρι, καὶ κατεσπῶντο πρὸς τὴν γῆν ὡς τοὺς ὁρῶντας νομίζειν εἶναι συντέλειαν. αὐτίκα δὲ καὶ αὐχμὸς ἐγένετο πολὺς καὶ λιμὸς μέγας, ὡς ξηρανθῆναι πηγάς καὶ ποταμούς, καὶ πραθῆναι τὸν μόδιον τῆς κριθῆς ἐν τῇ πόλει νομισμάτων ιβ□.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ18, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα. Η αναφορά στο λιμό και την άνοδο της τιμής του σιταριού προέρχεται από διαφορετικό χωρίο του Θεοφάνη.

* Cedren. II,p.12,18 Π.Μ: Theophan. p.435,8

«Τῷ δὲ Μαρτίῳ μηνὶ ἀστέρες ἀθρόως ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπιπτον, ὡς λέγειν πάντας συντέλειαν εἶναι. αὐχμός τε πολὺς γέγονεν, ὡς ξηρανθῆναι πηγὰς καὶ ποταμούς.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ18, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XV 7,8 Π.Μ: Cedren. IIp.12,18

«Καὶ αὐχμὸς δ' ἐπὶ τούτου πολὺς συνέβη, ὡς καὶ τοὺς ἀεννάους ποταμοὺς ξηρανθῆναι καὶ τὰς πηγὰς τελείως ἐπιλιπεῖν.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Const.Lascaris p.74,16 Π.Μ: Georg.Monach. p.759,21

«Χειμὼν δὲ μέγας καὶ παγετὸς γέγονε μέγας, καὶ τὸ Πάσχα ἀπώλεσαν, καὶ ἐν τῷ Ἀπριλίῳ μηνὶ δρόμος ἀστέρων ἐγένετο καὶ αὐχμὸς πολὺς καὶ πεῖνα καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ σεισμὸς μέγας.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

χρονολογία το έτος 763/764, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 11, με παραπομπή στον Κεδρηνό, καθώς και σε δυτικά χρονικά και νεότερες μετεωρολογικές συλλογές.

[1] Βλ. έκδ. Theophan. 419, 25 όπου αναφορά στην επιδημία του έτους 744 με συνακόλουθη άνοδο της τιμής του σιταριού. Βλ. Ι.Τελέλης, Ε.Χρυσός, Δ.Μεταξάς, όπ.π. 114 σ.5 και I.Rochow, όπ.π. 184. Οι δυτικές πηγές αναφέρουν το 764 ως έτος λιμού εξαιτίας του βαρύ χειμώνα που προηγήθηκε. Για ξηρασία δεν γίνεται λόγος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[273] Ε.Π.Β
Χ: 764 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοεμ.28. ώρα 3η Α.Π:1
Φ: χαλάζι δυνατο. καταστροφες σε φυτειες
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: την ημερα του μαρτυριου αγιου

* *Vita Stephani* sp.1180 Π.Μ: -

«Ἐν γὰρ τῷ τὸν Ἅγιον σύρεσθαι τῷ πικρῷ ἐκείνῳ καὶ ἀνηλεεῖ θανάτῳ, τοῦ ἀέρος ἀπὸ ἔωθεν εὐκρασίαν πᾶσαν εὐδίως ἔχοντος, καὶ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας φρυκτωροῦντος ἕως ὥρας τρίτης, ἄφνω νέφος τι πυρῶδες ἐγενήθη περὶ τὸ ἑῷον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἐξ οὗπερ ὁ ἅγιος ὥρμητο. Εἶτα περὶ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως φθάσαν συμμελανοῦται παντὶ τῷ ἀέρι. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἡμέραν, καὶ οὐχ ἡμέραν, καὶ σκότος καὶ οὐχὶ νύκτα. Σφοδρᾶς δὲ καταιγίδος ἀναφυσηθείσης, συνεξεχύθη κῦτος χαλάζης τοσοῦτον ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ μόνον, ὥστε πολλοὺς κινδυνεῦσαι ἐν τῷ ῥαγδαίως ταύτην καταφέρεσθαι, καὶ οὐ μικρῶς λυμήνασθαι τὰς ἐν τῇ πόλει χλοερὰς ἀρούρας.»

Χ.Μ: Α2, Β3, Β4, Β6, Γ12β

Σ: Η μαρτυρία παρατίθεται με πολλές λεπτομέρειες από τον βιογράφο (ώρα εκδήλωσης, κατεύθυνση του χαλαζοφόρου νέφους), γεγονός που επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η χαλαζόπτωση έλαβε πράγματι χώρα και στη συνέχεια επενδύθηκε με υπερφυσικό νόημα, αφού συνέπεσε με την ημέρα του μαρτυρίου του βιογραφούμενου αγίου.

---

[274] Ε.Π:Β
Χ: 766 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. 21 Α.Π:2
Φ: πνοή Βορείου ανέμου: τρικυμία
Τ: (Α. Βουλγαρία, Εύξεινος Πόντος) Αγχίαλος
Κ.Σ: ναυάγιο στόλου, θάνατος ανθρώπων

* *Niceph.Brev.* p.73,18-29 (c.82) Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [2]

«Ἐντεῦθεν οὖν περικτυπηθέντες οἱ Βούλγαροι τότε, τὸ ἱππικὸν καὶ πλοΐμον θεασάμενοι πλῆθος, εἰς συμβάσεις τῷ βασιλεῖ ἐτράποντο. ἐπεὶ δὲ τὸ πλοΐμον πρὸς ταῖς ἀκταῖς τῆς ἐκείνῃ θαλάσσης καθωρμίζετο (ἀλίμενος γὰρ ὁ τόπος καὶ τοῖς πλέουσι δυσφορώτατος), πνεῦμα βίαιον καὶ σκληρὸν κατ' αὐτῆς πνεῦσαν (βορέας δ' ἦν ἄνεμος) τάς τε ναῦς πρὸς ταῖς ἀκταῖς περιτρέψας συνέτριψε καὶ πλήθη τῶν εἰσπλεόντων οὐκ ὀλίγα τῷ ῥοθίῳ κατεπόντισεν. ἐν τούτοις ἄγαν θορυβηθέντα τὸν βασιλέα κελεῦσαι τοὺς ἄρχοντας δικτύοις περιβαλεῖν τὴν θάλασσαν, ὡς ἀνελέσθαι τῶν ἀποπνιγέντων τὰ σώματα καὶ τῇ γῇ παραδιδόναι, οὕτω τε πρὸς τὰ βασίλεια ὑποστρέψαι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία έχει νόημα στο μέτρο που το μετεωρολογικό φαινόμενο συνετέλεσε στην καταστροφή του βυζαντινού στόλου.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 363 και C. Mango (έκδ. Niceph.Brev.) 223 για την ημερομηνία, καθώς και I. Rochow, όπ.π. 190.

[2] Για το ζήτημα της κοινής πηγής στις Χρονογραφίες του Νικηφόρου Πατριάρχη και του Θεοφάνη βλ. P. Alexander, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople*, Oxford 1958, 158-160. C. Mango, "The Breviarium of the Patriarch Nicephorus", στον τόμο: *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Στράτο*, Αθήνα 1986, 2, 539-552, εδώ 545, καθώς και νεότερη έκδ. του Νικηφόρου (Mango) 16 & 194.

* Theophan. p.437,19-24 Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [1]

«A.M. 6257 (=765) Τῇ δὲ κα□ Ἰουνίου μηνὸς τῆς δ□ ἰνδικτιῶνος ἐκίνησε κατὰ Βουλγάρων καὶ ἀπέστειλεν ἐπὶ Ἀχελὸν βχ□ χελάνδια ἐξοπλίσας αὐτὰ ἐκ πάντων τῶν θεμάτων. τούτων δὲ ἐν ταῖς ἀκταῖς προσορμισθέντων, καὶ τοῦ βορρᾶ πνεύσαντος, συνετρίβησαν μικροῦ δεῖν ἅπαντα, καὶ ἐπνίγη λαὸς πολύς, ὥστε τὸν βασιλέα κελεῦσαι γριπους ἐκτείνειν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναλέγεσθαι καὶ θάπτειν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγουμενα.

---

* **[275]** Ε.Π:Α

Χ: 766- -767 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: Σεπτ.1- -Αὐγ.31 Α.Π:2

Φ: ανομβρια, ξηρασια, ξήρανση πηγών & υδραγωγείων

Τ: Κωνσταντινουπολη

Κ.Σ: κρατικη παρέμβαση: επισκευή υδραγωγείου [3]

* Niceph.Brev. p.75,22-29 (c.85) Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [4]

«Πέμπτῃ δὲ ἰνδικτιῶνι ἀβροχίας ἐπικρατούσης αὐχμῶδες καὶ ξηρὸν γέγονε τὸ κατάστημα, ὡς καὶ αὐτὴν ἐπιλελοιπέναι τὴν ἀέριον δρόσον, ἔτι καὶ τὰ πηγαῖα ὑποστέλλεσθαι νάματα, ἀργά τε μένειν ἐντεῦθεν καὶ τὰ λουτρὰ τῶν ἐκδοχείων κενῶν ὑπαρξάντων. ἐκ τούτου βουλεύεται Κωνσταντῖνος τὸν τοῦ ὕδατος ὀλκὸν ἀνακαινίζειν ὃν Βαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς κατεσκεύασεν, ὑπὸ δὲ Ἀβάρων ἐπὶ τῶν Ἡρακλείου χρόνων τοῦ βασιλέως καταστραφέντα.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ26

Σ: Η ανομβρία και η συνακόλουθη ξηρασία — της οποίας τα αποτελέσματα (ελάττωση των υπογείων υδάτων) αποδεικνύουν τη μεγάλη της διάρκεια πιθανότατα και κατά τους χειμερινούς μήνες — προκάλεσε την αυτοκρατορική παρέμβαση, γεγονός που, παρά την εχθρική στάση των χρονογράφων εναντίον του αυτοκράτορα, καταχωρείται (σιωπηλά) ως θετικό.

* Theophan. p.440,11 Π.Μ: Κωνσταντινουπολίτικο Χρονικό κοινή πηγή με Θεοφάνη [5]

«A.M. 6258 (=766) Καὶ ἐγένετο ἀβροχία, ὥστε μηδὲ δρόσον πεσεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐξέλιπε παντελῶς τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πόλεως. καὶ ἤργησαν τά τε δοχεῖα καὶ τὰ λουτρά, οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ πηγαῖα νάματα τὰ ἀεννάως ῥέοντα πρότερον· τοῦτο ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἤρξατο ἀνακαινίζειν τὸν Οὐαλεντινιανοῦ ἀγωγὸν μέχρι Ἡρακλείου χρηματίσαντα καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καταστραφέντα...καὶ οὕτω τελεσθέντος τοῦ ἔργου εἰσῆλθε τὸ ὕδωρ ἐν τῇ πόλει.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ26

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. Muralt, Essai 1, 364. και J.L. Teall, "The grain supply of the Byzantine Empire 330-1025", *DOP* 13 (1959) 87-139, εδώ 103. Αναφορά στο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 767 και γεωγραφικό προσδιορισμό στη "Θράκη", υπάρχει και στον Hennig, Katalog 12, με παραπομπή στον Παύλο Διάκονο, καθώς και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές.

[3] Διεξοδικά για τα σχετικά με την επισκευή του υδραγωγείου βλ. I. Rochow, όπ.π. 197-198.

[4] Βλ. υποσημείωση προηγούμενης καταχώρισης.

[5] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[276] Ε.Π:Α
Χ: 773 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς
Τ: (Αρμενια:)
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* Samuel Ani.Tabl. p.417 Π.Μ: ;

«Hiver rude: un moulon se vend un dram, un boeuf 7 drams.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[277] Ε.Π:Γλ
Χ: 773-775 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3 έτη Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Συρία, Μεσοποταμία, Ασσυρία
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* Mich.Syr. XI.26 (2.526-7) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.[1]

«Tandis que les hommes étaient dans de telles circonstances, la calamité s'aggrava: il y eut une odieuse maladie qui prenait par la tête et qui enlevait rapidement; la Syrie, la Mesopotamie, l'Assyrie furent remplies de cette infirmité. La famine torturait, non pas par suite de la disette de froment, mais parce qu'il ne restait pas un zouza chez quelqu'un, ni de travail pour les pauvres... La calamité avait duré trois ans, quand Abou Dja'far, roi des Ṭaiyayê, source de ces maux, mourut.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο συγγραφέας συνδέει την εμφάνιση του λιμού με την κακή διακυβέρνηση Abou Dja'far.

---

[278] Ε.Π:Β
Χ: 774 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.1- -Αύγ.31 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού Βορείου ανέμου, τρικυμία
Τ: (Θράκη) Μεσημβρία
Κ.Σ: ναυάγιο

* Theophan. p.448,2 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [3]

«Α.Μ. 6266 (=774) Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς λύσας τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους εἰρήνην ἐξώπλισε πάλιν στόλον πολύν. καὶ εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὸν καβαλλαρικὸν χιλιάδας ιβ□ ἀπέλυσε τοὺς στρατηγοὺς τῶν πλωϊμάτων πάντας σὺν αὐτῷ· αὐτὸς δὲ φοβηθεὶς ἔμεινεν εἰς τὸ καβαλλαρικόν. εἰσελθόντων δὲ αὐτῶν ἕως τῆς Μεσημβρίας, καὶ ἀνέμου σφοδροῦ βορρᾶ πνεύσαντος, πάντα μικροῦ δεῖν συνετρίβησαν, καὶ πολλοὶ ἀπώλοντο.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία έχει νόημα στο μέτρο που προκάλεσε το ναυάγιο στόλου.

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. σελ.xxxii.

[2] Βλ. Muralt, Essai 1, 369 για χρονολογία και I. Rochow, όπ.π. 216.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 532.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[279] Ε.Π:Γλ
Χ: (775- -779) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος) Αλεξάνδρεια
Κ.Σ: ανοδος τιμων, θάνατος ανθρώπων

* Hist.Patriarch. XIX (p.390) Π.Μ: σύγχρονες μαρτυριες [1]

«John IV A.D. 775-779
After the completion of the church of the Angel Michael, by the Lord's inscrutable decrees, a great dearth came upon the city of Alexandria and Upper Egypt, so that the price of wheat rose to a dinar for three waibahs, and many persons perished.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[280] Ε.Π:Β
Χ: 781- -782 Κ.Χ:1
λ.Χ: Αύγ.26- -Αύγ.14 Α.Π:1
Φ: χιονόπτωση 2 παλάμες
Τ: (Μεσοποταμία): Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* Elias Nisib. p.87,28 Π.Μ: Muhammad fil. Yahyae Khuwarizm. [2]

«Annus 165 iniit die dominica 26 ab anni 1092 Graecorum. Muhammad filius Yahyae Khuwarizmensis.
Eo nix in urbe Baghdadh cecidit ad duo cubita; et eo Harun dicionem Romanorum invasit; et usque ad fretum Constantinopolis pervenit.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[281] Ε.Π:Α
Χ: (784- -806)[3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, ξήρανση πηγών & ποταμών, καταστροφή φυτών, θάνατος ζώων
Τ: (Β.Δ Μικρά Ασία) Βιθυνία: Dascylium [4]
Κ.Σ: η κοινότητα ζητά βοήθεια από άγιο, θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* Vita Macarii c.9 Π.Μ: -

«Αὐχμοῦ γὰρ τὴν γῆν κατειληφότος, καὶ οἷα δὴ συμβαίνειν πέφυκεν ἐν τῇ τῶν ἁμαρτιῶν εἰσπράξει γινομένων, χαλκοῦ μὲν ἄνωθεν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὸν προφήτην, σιδηρᾶς δ' ὑπὸ κάτω τῆς γῆς διὰ τὸ ἄνικμον, ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἐστὶ διαγνῶναι· πρῶτον μὲν γὰρ τὰ ἄνθη τῶν φυομένων μαραίνεται, καὶ τῶν φυτῶν τὰ κάλλη ξηραίνεται, πηγαί τε καὶ ποταμοὶ ἀέννααα ῥέοντες τῶν ναμάτων ἐκλείπουσιν. Ἔπειτα τῶν ζώων τὰ γένη τῇ δίψῃ διαφθείρονται, μέχρις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς ὀργῆς

---

[1] Βλ. έκδ. Hist.Patriarch. 103.

[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib. 87.

[3] Επί πατριαρχίας Ταρασίου. Βλ. έκδ. Vita Macarii 149.

[4] Τα γεγονότα διαδραματίσθηκαν στο κοινόβιο του Ηλία Θεσβίτη, κοντά στη Μονή Πελεκητής. Πρόκειται για θέσεις παραλιακές που αντικρύζουν τον Κυανού Κόλπο της Προποντίδος και δεν απέχουν πολύ από την Τρίγλια και το Dascylium. Βλ. έκδ. Βίου 141 και 152 σ.1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διαθεούσης αὐτῶν ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων ἀπολλυμένων. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἄφυκτον τῆς ἀπειλῆς τότε τοῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον συμβᾶν πρὸς ἀπορίαν παντελῆ τὰ τῆς σφῶν σωτηρίας ἐποίει. Ἰδόντες οὖν ὅτι Θεοῦ μονον τὸ ταῦτα μετασκευάζειν τυγχάνει καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ δι' ἐντεύξεως τὰ τῆς μήνιδος λύειν καθέστηκεν, ἐπὶ τὸν ὅσιον καταφεύγουσιν, καὶ τοῦτῳ τὰ τῆς καταλλαγῆς ἐμπιστεύουσιν... Κατειληφὼς οὖν σὺν τῷ πλήθει τὸν νεὼν ὁ ἅγιος καὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐκτελέσας, πρὸς τὰ οἰκεῖα παλινοστεῖν ἠπείγετο· καὶ δὴ σὺν τοῖς ὄχλοις τῆς ὁδοιπορίας ἐχομένου, αἰφνίδιον τὸν ἀέρα περιδραμοῦσα νεφέλη, λαβρὸν ὕετον ἐπὶ τὴν γῆν ἀφίησιν, ὃ ἅπαντας τὸ τῆς ἐπομβρίας ἀνύποιστον μὴ φέροντας ἀνὰ τὸ ὄρος σκεδασθῆναι καὶ τὸ σφοδρὸν τῶν ὑδάτων διαδιδράσκειν πειρᾶσθαι.»

Χ.Μ: Β6, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Δ20, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Σημαντική μαρτυρία αφού — αν και με αρκετή δόση φιλολογικής υπερβολής — παρέχει μια πλήρη περιγραφή των χαρακτηριστικών μιας τυπικής ξηρασίας για την περιοχή της βυζαντινής Βιθυνίας. Ο φιλολογικός "τόπος" της θαυματουργικής βροχής, η οποία θέτει τέλος στην ξηρασία, είναι κι εδώ παρών.

---

[282] Ε.Π:Α

Χ: 793 Κ.Χ:2

λ.Χ: Ιαν. Α.Π:2

Φ: (χειμώνας βαρύς): χιόνια, κρύο δριμύ

Τ: (Β. Μικρά Ασία) Σαμψούς

Κ.Σ: κρυοπαγήματα & θάνατος 4000 (!) στρατιωτών από το κρύο

* *Mich.Syr.* XII.3 (3,9) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. αυτόπτης[1]

«Quand ils arrivent dans la contrée de Simison, ils furent pris par l'hiver, et quatre mille d'entre eux périrent. Dans leur embras, ils eurent recours aux Romains. Les Romains montrèrent de la philanthropie et ne maltraitèrent point les Taiyayê, qui sortirent de cet endroit au mois de kanoun II (janv.). Beaucoup de notables parmi eux avaient les pieds pourris par la neige. Moi-même, ai vu environ quatre cents d'entre eux (à Édesse).»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία έχει σκοπό να περιγράψει τις συνθήκες υπό τις οποίες έλαβε χώρα στρατιωτική επιχείρηση.

* *Barhebr.Chron.* p.119 Π.Μ: Mich.Syr. XII,3 (3,9)[2]

«Then 'Alpîdî took forty thousand soldiers of the Arabs, and Sûlaimân, the Amîr, and they went to the country which is called Sâmîsûn. And the winter overtook them and four thousand of them died, and because of their tribulation they took refuge with the Rhômâyê, who treated them with humanity and did the Arabs no harm. And they departed in the latter kânûn (January), the feet of very many of them having been made rotten by the frost (or snow).»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[283] Ε.Π:Α

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 3, 9.

[2] Βλ. έκδ. Barhebr. 1, σελ.xxxvii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (793- -837) Κ.Χ:1
λ.Χ: Α.Π:2
Φ: παγετος, πάγωμα επιφανειας λιμνης
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Βιθυνία: Απολλωνιάς λίμνη[1]
Κ.Σ: -

* Vita Petri Atr. c.66 Π.Μ:= -

«Καταλαβόντες τὴν λίμνην τῆς Ἀπολλωνιάδος, συνήντησεν αὐτοῖς ὁ ἐπίσκοπος τοῦ αὐτοῦ τόπου· μὴ ἐχόντων οὖν δι' ἑτέρας ὁδοῦ διελθεῖν διὰ τὴν λίμνην καὶ τὸ πάγος καὶ τὸ παρακείμενον ὄρος, μὴ θέλων θεαθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὁ ὅσιος, ποιήσας τὸ σωτήριον ὅπλον τοῦ ἀχράντου σταυροῦ, οὐχ ὡράθη παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐκείνου.»

Χ.Μ: Β6, Γ13

Σ: Η μαρτυρία είναι παρενθετική, αφού περιγράφει τις αντικειμενικές συνθήκες υπό τις οποίες εκδηλώθηκε η θαυματουργική δράση του αγίου.

---

[284] Ε.Π:Β
Χ: (794- -805)[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: (πνοή σφοδρών ανέμων) τρικυμία
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου, θαύμα: ο άγιος μεσολαβεί για τη σωτηρία του πλοίου

* Vita Petri Atr. c.6 Π.Μ: -

«Τοῦτο τὸ γράμμα ὁ θεῖος δεξάμενος Πέτρος ἀπέπλει τῆς βασιλευούσης. Ὡς οὖν ἔπλεεν, ζάλη θαλάττιος κατέσχεν αὐτὸν οὐ μικρὰ ὥστε τὸ πλοῖον ὑπὸ τῶν κυμάτων συντρίβεσθαι καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπολωλεκέναι τῆς ζωῆς τὰς ἐλπίδας. Τοῦτο διὰ τοῦ πνεύματος γνοὺς ὁ διορατικώτατος νοῦς...ὑπὲρ τοῦ μαθητοῦ Πέτρου μετὰ βοῶν καὶ δακρύων ἐξιλεοῦτο τὸν Κύριον. ..."Τοῦ ἀδελφοῦ Πέτρου ἀποπλέοντος ἐκ τῆς βασιλευούσης πρὸς ἡμᾶς, ζάλη οὐ μικρὰ κατέλαβεν αὐτὸν καὶ τρικυμία θαλάττιος ὥστε μέλλειν ἀπόλλυσθαι, ἀλλ' ἡ τῶν πιστῶν προστάτις δέσποινα Θεοτόκος τὸν χειμῶνα ἤδη καταπραΰνασα τοῦ χαλεποῦ κινδύνου ἐξείλατο αὐτόν."»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Το φαινόμενο συνδέεται άμεσα με τη θαυματουργική δράση του αγίου.

---

[285] Ε.Π:Γπ
Χ: (794- -805)[3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποτ.
Τ: (Μικρά Ασία): ποτ. Άλυς, Δορύλαιον[4]
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος περνά πεζός πάνω από τον πλημμυρισμένο ποτ., κατάπαυση της πλημμύρας

* Vita Petri Atr. c.8 Π.Μ: -

«Πορευομένων δέ τῶν δύο κατὰ πάροδον καὶ τὸν Ἅλυν ποταμὸν καταλαβόντων, εὗρον αὐτὸν ὑδάτων πεπληρωμένον καὶ πολὺν ὄχλον παροδιτῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν παρὰ τὰς ὄχθας καθημένον τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ὕδατος προσμένοντα·

---

[1] Η λίμνη Απολλωνιάς βρίσκεται ανατολικά της Νικομήδειας. Βλ. εκδ. Vita Petri Atr. 207 σ.4.
[2] Για τη χρονολόγηση βλ. εκδ. Vita Petri Atr. 30-31.
[3] Για τη χρονολόγηση όπ.π. 31.
[4] Για τον τόπο βλ. εκδ. Vita Petri Atr. 86 σ.1. Σημ. Eski Sehir.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτοὶ δὲ οἱ ὅσιοι, ὡς τὸ κατ᾽ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀπαράτρεπτον ἔχοντες, τοῖς ὕδασι τοῦ ποταμοῦ πιστῶς ἐπέβησαν ὥσπερ διὰ ξηρᾶς καὶ τῇ χέρσῳ ἀπεκατεστάθησαν, ὥστε πάντας ἐκπλαγέντας τοὺς ἐκεῖσε παρόντας καὶ θεωμένους παροδίτας καὶ ἐγχωρίους τῶν ἰχνῶν... Εὐξαμένων δὲ τῶν ὁσίων, ὁ μὲν ποταμὸς εὐθὺς τὴν ἑαυτοῦ πλείστην συστειλας ῥύμην δέδωκε τοῖς χρῄζουσιν διάβασιν ἀνενόχλητον, τὸ δὲ πλῆθος τῶν μυσαρῶν ἐκ τοῦ αὐτῶν τόπου αὐθωρὸν ἠφανίσθη.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Το φαινόμενο συνδέεται άμεσα με τη θαυματουργική δράση του αγίου. Το γεγονός της διάβασης αγίου πανω από πλημμυρισμένα ύδατα ποταμών αποτελεί φιλολογικό "τόπο" για τα βυζαντινα αγιολογικά κείμενα.

---

[286] Ε.Π:Α

Χ: 797 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: Αὐγ.19-Σεπ.6 Α.Π:0

Φ: (διαρκής κακοκαιρία) απώλεια ηλιακής ακτινοβολίας

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: δοξασίες

* *Theophan.* p.472,16 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [2]

«Α.Μ. 6289 (=797) Καὶ περὶ ὥραν θ□ ἐκτυφλοῦσιν αὐτὸν δεινῶς καὶ ἀνιάτως πρὸς τὸ ἀποθανεῖν αὐτόν, γνώμῃ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων αὐτῆς. ἐσκοτίσθη δὲ ὁ ἥλιος ἐπὶ ἡμέρας ιζ□ καὶ οὐκ ἔδωκε τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὥστε πλανᾶσθαι τὰ πλοῖα καὶ φέρεσθαι, καὶ πάντας λέγειν καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι διὰ τὴν τοῦ βασιλέως τύφλωσιν ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἀπέθετο· καὶ οὕτω κρατεῖ Εἰρήνη, ἡ μήτηρ αὐτοῦ.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Δ19, Ε29

Σ: Το φαινόμενο συνδέεται στενά από τον χρονογράφο με την τύφλωση του ανήλικου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ΄ σύμφωνα με το σχήμα: τύφλωση βασιλικών οφθαλμών-σκοτείνιασμα ήλιου. Αν δεν θεωρήσουμε τη σύμπτωση ακραία, τότε οι 17 ημέρες απώλειας της ηλιακής ακτινοβολίας ίσως να σημαίνουν μια διαρκή κακοκαιρία με πυκνές νεφώσεις και ανέμους.

* *Leo Gramm.* p.199,17 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος (Λα1) ή η λεγόμενη "Επιτομή" [3]

«Καὶ δὴ παραγενόμενον ἐν τῷ παλατίῳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ παρούσης, ἀπέκλεισαν αὐτὸν οἱ μεγιστᾶνες καὶ σύμβουλοι τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ πορφύρᾳ ἐν ᾗ ἐγεννήθη, καὶ ἐκτυφλοῦσιν αὐτόν, τῆς μητρὸς αὐτοῦ τοῦτο βουλευσαμένης. ἐσκοτίσθη δὲ ὁ ἥλιος ἐπὶ ἡμέρας δέκαεπτά, ὥστε καὶ τὰ πλοῖα πλανᾶσθαι, καὶ λέγειν πάντας ὅτι διὰ τὴν τοῦ βασιλέως τύφλωσιν ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Δ19, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Cedren.* II,p.27,16 Π.Μ: Theophan. p.472,16 [4]

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 385. Για την ημερομηνία της τύφλωσης του Κωνσταντίνου ΣΤ΄ και τα συναφή προβλήματα βλ. I. Rochow, όπ.π. 268 & 269, όπου και η υπόθεση ότι αυτή η περίοδος απώλειας της ηλιακής ακτινοβολίας μπορεί να θεωρηθεί ως περίοδος κακοκαιρίας που κατά τον Αύγουστο μήνα για την περιοχή της Μεσογείου δεν αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο. Η μαρτυρία του Κεδρηνού για τον αποπροσανατολισμό των πλοίων ίσως να σημαίνει την πνοή σφοδρών ανέμων.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 532.

[3] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 9 & 76.

[4] Βλ. Hunger 1, 393 και Moravcsik 1, 274.

«Ἐσκοτίσθη δὲ ὁ ἥλιος τότε ἐπὶ ἡμέρας ιξ□ καὶ οὐκ ἔδωκε τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὡς πάντας λέγειν ὅτι διὰ τὴν τοῦ βασιλέως τύφλωσιν τοῦτο ἐγένετο· τοιοῦτον γὰρ σκότος ἐγένετο ὥστε καὶ τὰ πλοῖα πλανᾶσθαι.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Δ19, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XV 13,7 Π.Μ: Cedren. II,p.27,16 [1]

«Ὅτε συνέβη ἐφ' ἡμέρας ἑπτακαίδεκα μὴ λάμψαι τὸν ἥλιον, ἀλλ' ἀλαμπεῖς εἶναι καὶ σκοτώδεις τὰς ἡμέρας ἐκείνας, οὐκ οἶδα εἴτε τυχαίως οὕτω συμβὰν εἴτε καὶ διὰ τὴν τοῦ Κωνσταντίνου τύφλωσιν, ὡς τηνικαῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόκει, οἷα τῆς θείας προνοίας νεμησησάσης τῷ πάθει, ὡς ἐκ μητρὸς εἰς υἱὸν γενομένῳ.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β5, Δ19, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα. Ο χρονογράφος αναλύει διεξοδικότερα τις πιθανές αιτίες του φαινομένου και θέτει στην κρίση του αναγνώστη και τον παράγοντα του τυχαίου.

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9ος Αιώνας

[287] Ε.Π:Β
Χ: 802 Κ.Χ:0
λ.Χ: Σεπτ.- -Νοέμ. Α.Π:0
Φ: ψυχρός & συννεφιασμενος φθινοπωρινός καιρος
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: δοξασιες

* Theophan. p.477.14 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [1]

«Α.Μ. 6295 (=803) Ἦν γὰρ παρὰ φύσιν καὶ τοῦ ἀέρος κατ' αὐτὴν ἀθρόον τὸ κατάστημα συμβὰν σκυθρωπὸν καὶ ἀφώτιστον καὶ κρύους ἀνάπλεων ἀκαταλλάκτου φθινοπωρινῇ ὥρᾳ γενόμενον, δηλοῦν σαφῶς τὴν ἐσομένην αὐτοῦ δυστροπίαν καὶ ἀνύποιστον κάκωσιν, καὶ μάλιστα τοῖς ψηφισαμένοις.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Χαρακτηριστικό χωρίο για την προκατάληψη του συγγραφέα εναντίον του αυτοκράτορα Νικηφόρου Α΄, όπου μια τυπική ψυχρή και συννεφιασμένη φθινοπωρινή μέρα παίρνει διαστάσεις οιωνού.

---

[288] Ε.Π:Β
Χ: 802 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ. Α.Π:1
Φ: σφοδρή κακοκαιρία, τρικυμία;
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: -

* Leo Gramm. p.202,7 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος (Λα1) ή η λεγόμενη "Επιτομή" [2]

«Ὁ δὲ τοῦ ποθουμένου τυχὼν παρευθὺ ἐξώρισεν αὐτὴν ἐν τῇ Πριγκίπῳ τῇ νήσῳ, ὃ αὐτὴ ᾠκοδόμησεν εἰς μονήν. ἰδὼν δὲ πάντας τοὺς ἐν τέλει λυπουμένους ἐπ' αὐτῇ διὰ τὴν ἁπλησταν αὐτοῦ, φοβηθείς, καίπερ βαρυτάτου χειμῶνος ὄντος, ἐξώρισε τὴν αὐτὴν τὴν Εἰρήνην ἐν Λέσβῳ τῇ νήσῳ φρουρεῖσθαι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Η ακριβής σημασία της φράσης *«βαρυτάτου χειμῶνος»* δεν διευκρινίζεται μέσα από το κείμενο. Μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι έχει την έννοια της καταιγίδας ή τρικυμίας αφού α) η ημερομηνία εξορίας της αυτοκράτειρας Ειρήνης τοποθετείται στις 31 Οκτώβρη 802, ημερολογιακά, δηλαδή, εποχή φθινοπώρου και β) η εκδίωξη έλαβε χώρα με πλοίο, γεγονός που θα μπορούσε να επηρεασθεί από μια θαλάσσια κακοκαιρία ώστε να τύχει και της προσοχής του χρονογράφου.

---

[289] Ε.Π:Α
Χ: (803- -811) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχές, χιόνια, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μικρά Ασία) ποτ. Ξάνθος ή Μαίανδρος [3]

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 532. Για την προέλευση μιας πιθανής προφορικής πηγής στα γειτονικά χωρία του Θεοφάνη βλ. I. Rochow, όπ.π. 276.

[2] Πρβλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 9 & 76.

[3] Δεν είναι εύκολο να διευκρινισθεί για ποιόν ακριβώς ποταμό πρόκειται. Φαίνεται πάντως ότι εννοείται ο ποταμός που διασχίζει τις περιοχές των Μύρων και της Εφέσου· δηλαδή είτε ο Ξάνθος είτε ο Μαίανδρος. Βλ. έκδ. Vita Joannicii 345, υποσημείωση.

Κ.Σ: ποταμός αδιαβατος, θαύμα: άγιος διασχίζει αβροχως τον ποταμο

* *Vita Joannicii* c.4, §11 (p.343) Π.Μ: -

«Πρὸς ἃ καὶ πορευόμενος κατὰ παροδον ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ καταλύει, προσπαρακειμένῳ τῷ ὄρει. Κατὰ συνήθειαν δὲ εἰσελθὸν θεοσεβὲς ἀνδρογύναιον τοῦ λυχναπτῆσαι, ἰδόν... Ἐρωτηθέντες δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τὰ περὶ τῆς εὐθύτητος τῆς ὁδοῦ, ἀπεκρίθησαν· Ὅτι ποταμός ἐστιν ἐνταῦθα δυσδιάβατος, πάτερ· τοῖς πεπειραμένοις αὐτοῦ, μόλις καὶ ἐν ἡμέρᾳ περώμενος, καὶ μάλιστα ἐν τῷ νῦν καιρῷ τῶν ἀλλεπαλλήλων νιφάδων καὶ ἐπικλύσεων. Ὁ δὲ νυκτὸς ἀναστὰς καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἀνύων, τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον καταλαμβάνει καὶ τῷ Κυρίῳ εὐξάμενος διῆλθεν εἰς τὸ πέρας ἀβρόχως.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Το φαινομενο της διάβασης αγίου πάνω από πλημμυρισμένα ύδατα ποταμών αποτελεί φιλολογικό "τόπο" στα βυζαντινά αγιολογικά κείμενα.

---

[290] Ε.Π:Α

Χ: (806+) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: βροχές δυνατές, πλημμύρα [2]

Τ: (Β. Μικρά Ασία) Άμαστρις [3]

Κ.Σ: καταστροφές κτιρίων, θαύμα: ο τάφος του αγίου μένει άθικτος

* *Vita Georgii* c.42 Π.Μ: -

«Ὑετὸς γέγονε σφοδρότατος, ὡς τούς ποτε γεγονότας τῷ πλήθει ἀποκρύψασθαι, καὶ ἄλλος κατακλυσμὸς ὡς εἰκὸς ἀπεικάζεσθαι· τῶν ὀρῶν ἐπικλυζόντων, τῶν πεδίων πλημμυρούντων, πλήρεις ὑδάτων οἰκίαι, ναοί, τὸ μὲν ἄνωθεν ἐκ τῆς ὀροφῆς, τὸ δὲ κάτωθεν διὰ τῶν θυρῶν ἐπικλύσαν πάντα ἐπλήρωσε, τῆς πόλεως ταῖς πάντοθεν τῶν ὑδάτων ἐπιῤῥοαῖς, ὡς ἐν θαλάσσῃ ναυτιώσης καὶ κλονουμένης καὶ καταστροφὴν ἀπειλούσης, εἰ μὴ ἡ ἄνωθεν πάντα πρὸς τὸ συμφέρον διεξάγουσα πρόνοια, ἡ στίλβουσα μὲν τὴν τῆς τιμωρίας ῥομφαίαν, μὴ ἐπάγουσα δὲ τὴν τομήν, ἀλλὰ μετανοίας ἡμῖν ὁδὸν ὑπανοίγουσα, τὴν ῥύσιν ἐπέσχε, καὶ τὴν σωτηρίαν ταῖς τοῦ ἁγίου πρεσβείαις ἐβράβευσεν, ὡς τὸ τελεσθὲν ἐν τῇ αὐτοῦ σορῷ θαῦμα ἔδειξε.»

Χ.Μ: Β6, Γ12α, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι να καταδείξει τη θαυματουργική ικανότητα του αγίου ακόμη και μετά τον σωματικό θάνατό του.

---

[291] Ε.Π:Β

Χ: 807 [4] Κ.Χ:1

---

[1] Το 806 (έτος θανάτου του αγίου) είναι *terminus post quem*, αφού το περιγραφόμενο θαύμα έλαβε χώρα μετά το θάνατο του αγίου.

[2] O G. da Costa-Louillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 24 (1954) 179-263, 453-511, εδώ 490, σχολιάζοντας το χωρίο αναφέρει ότι ο συγγραφέας κάνει υπαινιγμό για κάποιο θαλάσσιο παλιρροιακό κύμα που έπληξε την Άμαστρι το α΄ μισό του 9ου αι. (allusion à un violent raz de marée) και το οποίο δεν αναφέρεται σε άλλες πηγές. Η άποψη αυτή δεν φαίνεται να ευσταθεί αφού ούτε από άλλες πηγές ενισχύεται, ενώ στο χωρίο υπάρχει σαφής αναφορά σε ραγδαίες βροχοπτώσεις των οποίων το νερό *«τὸ μὲν ἄνωθεν ἐκ τῆς ὀροφῆς, τὸ δὲ κάτωθεν διὰ τῶν θυρῶν ἐπικλύσαν πάντα ἐπλήρωσε...»*

[3] Σημ. Amasra.

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 392 για χρονολογία.

λ.Χ: Σεπτ.- -Δεκ. Α.Π:2
Φ: καταιγίδα: πνοη σφοδρών ανέμων, βροντες, αστραπες, τρικυμια
Τ: (ΝΔ. Μικρα Ασια) Λυκια: Μυρα [1]
Κ.Σ: ναυαγιο

* Theophan. p.483.9 Π.Μ: προφορικες μαρτυρίες [2]

«Α.Μ. 6300 (=807) Ἐλθών γάρ εἰς τὰ Μύρα καὶ τὴν ἱεράν αὐτοῦ συντρίψαι πειραθεὶς λάρναξ ἄλλην ἀντ᾽ ἐκείνης πλησίον παρακειμένην κατέκλασεν· αὐτίκα τε πολλὴ ἀνέμων καὶ θαλαττίων κυμάτων, βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ἀνωμαλία τὸν στόλον κατέλαβεν, ὡς ἱκανὰ συντριβῆναι σκάφη, αὐτόν τε τὸν θεομάχον Χουμεϊδ ἐπιγνῶναι τὴν τοῦ ἁγίου δύναμιν καὶ παρ᾽ ἐλπίδα τὸν κίνδυνον ἐκφυγεῖν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Γ13, Δ20, Δ24

Σ: Η τρικυμία εκφέρεται από τον χρονογράφο ως θεία τιμωρία εναντίον των αλλόθρησκων Αράβων που προσπάθησαν να καταστρεψουν τη λάρνακα αγίου.

* Cedren. II,p.36.1 Π.Μ: Theophan. p.483.9 [3]

«Τῷ ςΓ ἔτει οἱ Ἄραβες μετὰ στόλου τὴν Ῥόδον κατέλαβον, καὶ πολλοὺς αἰχμαλωτίσαντες τὸ φρούριον κρατῆσαι οὐκ ἴσχυσαν. ἐν δὲ τῷ ἐπανέρχεσθαι αὐτοὺς ἐλθόντες εἰς τὰ Μύρα, τὴν ἱεράν τοῦ ἁγίου Νικολάου λάρνακα πειραθέντες συντρῖψαι, ἄλλην ἀντ᾽ ἐκείνης πλησίον κειμένην συνέτριψαν· αὐτίκα τε πολλὴ ἀνέμων θύελλα καὶ θαλαττίων κυμάτων φορὰ βροντῶν τε καὶ ἀστραπῶν ἀνωμαλία τὸν στόλον κατέλαβεν, ὡς ἱκανὰ συντριβῆναι σκάφη, αὐτόν τε τὸν λαὸν ἐπιγνῶναι τὴν τοῦ ἁγίου δύναμιν, καὶ παρ᾽ ἐλπίδα τὴν κάκωσιν ἐκφυγεῖν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[292] Ε.Π:Γλ
Χ: 807-808 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1-Σεπτ.31 Α.Π:2
Φ: λιμός σε ανθρώπους και άγρια θηρία
Τ: (Μεσοποταμία)
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Mich.Syr. XII,5 (3,19) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [4]

«Une grande famine sévit, et des calamités furent causées, plus encore que par la famine, par les impôts et les tributs, et par la rareté de l'argent qui avait été réuni dans le trésor royal. En l'an 1119, la famine s'aggrava davantage, et Dieu envoya des bêtes qui arrachaient les morts des tombeaux et les dévoraient. Elles s'attaquaient même aux vivants, et quand des femmes ou des enfants sortaient, afin de cueillir de l'herbe pour manger, ces bêtes les attaquaient, les dévoraient et les faisaient périr.»

Σ: Εκτός των πολιτικών αιτίων του λιμού, η αναφορά στις επιθέσεις των αγρίων θηρίων προς τους ανθρώπους ίσως να σημαίνει γενικότερα τη διαταραχή της οικολογικής ισορροπίας. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι προηγήθηκε κάποια κλιματική διαταραχή (ίσως κάποια ισχυρή

---

[1] Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen, 410. Σημ. Demre.
[2] Βλ. Moravcsik 1, 532.
[3] Βλ. Hunger 1, 393 & Moravcsik 1, 274.
[4] Βλ. εκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξηρασια) που έπληξε τη βλαστηση και επομενως την διατροφη των φυτοφάγων ζωων που αποτελουν την τροφη των σαρκοφαγων.

* Barhebr.Chron. p.122 Π.Μ: Mich.Syr. XII.5 [1]

«And in the year 1119 (A.D. 808) the famine waxed strong even among the wild beasts, and they dragged the dead up out of their graves and devoured them, and they boldly attacked the living. And the women and children who went out seeking for green herbs to eat were also devoured by the wild beasts.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[293] Ε.Π:Α
Χ: 810-811 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Ιαν.10 Α.Π:2
Φ: χειμώνας ήπιος: μέτριες βροχοπτώσεις, ανάπτυξη σποράς
Τ: (Μεσοποταμία)
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XII,6 (3,23) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [2]

«En cette année (1121), les mois d'hiver furent très tempérés, il y eut une pluie modérée, et en tous lieux les semences et les récoltes de tout sorte se développèrent.»

Χ.Μ: Β3α, Β3

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αναφορά στην κανονικότητα των μετεωρολογικών φαινομένων (όπως σε αυτή την περίπτωση) είναι σπάνια. Εξηγείται όμως από το χωρίο που αμέσως ακολουθεί (βλ. επόμενη καταχώριση) και το οποίο περιγράφει μετεωρολογική ανωμαλία.

---

[294] Ε.Π:Α
Χ: 811 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.11-Ιαν.19 Α.Π:2
Φ: πνοή Βορείων ανέμων, καταστροφή σιτηρών, φρούτων, σταφυλιών
Τ: (Μεσοποταμία, Ασσυρία)
Κ.Σ: λιμός

* Mich.Syr. XII,6 (3,23) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [3]

«A la fin du mois de kanoun II (janv.), le vent du nord souffla pendant huit jours, et tout fut desséché comme par le feu; il n'y eut absolument rien cette année-là, ni céréales, ni vendage, ni fruits, principalement en Assyrie et en Mésopotamie.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η πνοή ψυχρού βορείου ανέμου, με τον παγετό που προκάλεσε, έπληξε τις ως τότε ομαλά αναπτυσσόμενες από τις κανονικές βροχοπτώσεις καλλιέργειες (βλ. προηγούμενη καταχώριση).

---

[295] Ε.Π:Β
Χ: 812- -813 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. 1, σελ.xxxvii.
[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: (καταιγίδα)
Τ: (ΒΔ Μικρά Ασία) παράλια Βιθυνίας
Κ.Σ: ναυάγιο

* *Vita Nicephori Medec.* c.16,p.421 Π.Μ: -

«Νόσῳ δὲ πιεζόμενος ὁ μακάριος οὗτος, ὃ φασιν ἐκτῆκον, ἀπριξ ἐκακοῦτο· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν τοῖς πατράσιν ἐν πορθμείῳ περινοστῶν, ἀνήνεμα πέλοντος, ἐκ σκαιοῦ δαίμονος ναυαγίῳ περιπεπτωκει θαλαττίῳ. Ἀλλ᾽ ἡ τοῦ θεοῦ παντέφορος προμηθεία, τοῦ ἰδίου κηδομένη θεράποντος, τοῦ θανατηφόρου ἀνήγαγεν κινδύνου, ὀκτὼ ἤδη ψυχῶν ἀπαιωρισμένων τῇ νηῒ κεχωσμένῃ ὕδατι.»

Χ.Μ: Γ7, Γ8, Γ13, Ε31

Σ: Το φαινόμενο συνδέεται με το βίο του βιογραφούμενου αγίου.

---

[296] Ε.Π:Β
Χ: 813 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος 5-9, επί 4 ημέρες Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού Νοτίου ανέμου
Τ: (Προποντίς) παράλια Βιθυνίας, Χάλκη
Κ.Σ: -

* *Vita Nicephori Medec.* c.18,p.424 Π.Μ: -

«Μεταλλάττει τὸν βίον, μηνὶ μαΐῳ τετάρτῃ, ὥρᾳ ἕκτῃ, ἰνδικτιῶνι ἕκτῃ ὢν ἐτῶν πεντήκοντα καὶ ὀκτώ, περαιώσας ἐν τῷ μονήρει βίῳ χρόνους τριάκοντα τρεῖς, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἑξακισχιλιοστοῦ τριακοσιοστοῦ <εἰκοστοῦ> πρώτου. Ἑξαυτῆς δὲ γλωσσόκομον τεύξαντες ἐν σανίσι χρησίμοις, ἃς ἔδωκεν Ἰωάννης ὁ τῆς Χαλκίδου ἡγούμενος, ἐνέβαλον τὸ τίμιον αὐτοῦ ἐκεῖσε λείψανον. Ἀνέμου δὲ βιαίου νότου πνεύσαντος ἐν ἄλλαις τέσσαρσιν ἡμέραις μόγις κατήχθησαν, ἐνέγκαντες αὐτὸν ἐν τῷ αἰγιαλῷ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β5, Β6, Ε29

Σ: Το φαινόμενο συνδέεται με το θάνατο του βιογραφούμενου αγίου. Αφού ο άγιος πέθανε στην Χάλκη στις 4/5/813, οι μοναχοί τον μετέφεραν στη μονή του στη Βιθυνία.

---

[297] Ε.Π:Β
Χ: 813 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν.22 Α.Π:2
Φ: καύσων
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* *Hist.de Leon.Arm.* p.337,13 Π.Μ: άγνωστη χαμένη χρονογραφία [2]

«Καὶ λοιπὸν ἀπάραντες ἐκεῖθεν ὅ τε βασιλεὺς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐγγυτόμησαν ἕως τῶν κλεισουρῶν. καὶ δὴ οἱ Βούλγαροι παρετάξαντο ἀπέναντι αὐτῶν, καὶ θεωροῦντες τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ οὐκ ἐτόλμησαν ἐπιχειρῆσαι, ἀλλ᾽ ἵσταντο παρατεταγμένοι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λαὸς τοῦ βασιλέως ἵσταντο καὶ αὐτοὶ παρατεταγμένοι ἕως ἡμερῶν ιε□, μὴ τολμῶντες ἀλλήλοις βαλεῖν χεῖρα. καὶ λοιπὸν ἐταλαιπωρήθησαν ἐν τῷ καύσωνι στήκοντες τοῦ θέρους ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἵ τε ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἦλθον εἰς

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 400.
[2] Βλ. Moravcsik 1, 503.

ἀδυναμίαν πολλὴν προσδοκῶντες ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶχον βαλεῖν χεῖρα. καὶ παλιν οἱ Βούλγαροι ὁμοίως· καὶ ἦν ἰδεῖν αὐτοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Δ24

Σ: Η μαρτυρία για τον καυσωνα σχετιζεται με την εξελιξη πολεμικής σύγκρουσης ανάμεσα στο βυζαντινο και το βουλγαρικο στρατο.

---

[298] Ε.Π:Α

Χ: 813 Κ.Χ:2

λ.Χ: Δεκ., επι 8 ημερες Α.Π:2

Φ: βροχη ραγδαια, πλημμύρα ποταμού [1]

Τ: (Θρακη) ποτ. Ρηγινας [2]

* Κ.Σ: προβληματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Hist.de Leon.Arm.* p.346,12 Π.Μ: άγνωστη χαμένη χρονογραφία [3]

«Καὶ δὴ λοιπὸν γεγονότος εὐδίου τοῦ ἀέρος τῷ χειμῶνι, καὶ τῶν ποταμῶν μὴ ἐχόντων ὕδωρ πολύ, ἐξῆλθον οἱ Βούλγαροι χιλιάδες τριάκοντα ὁλοσίδηροι, καὶ ἐλθόντες ἕως Ἀρκαδιουπόλεως, καὶ περάσαντες τὴν Ῥηγῖναν (ποταμὸς δὲ οὗτως ἐστὶ λεγόμενος) εὗρον λαὸν πολύν. καὶ ἠχμαλώτευσαν αὐτούς. καὶ πρὸ τοῦ περᾶσαι αὐτοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο ὑετὸς πολὺς ἡμέρας ὀκτώ, καὶ ὀγκωθεὶς ὁ ποταμὸς ἐγένετο ὡς θάλασσα. καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιπερᾶσαι οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ἡμέρας δεκαπέντε κατέχοντες τὴν αἰχμαλωσίαν. καὶ μηνύσαντες τὸν Λέοντα τοῦ βοηθῆσαι, οὐ προσέσχεν, οὐδὲ τῆς πόλεως ἐξῆλθεν, οὐδὲ ἄλλους τινὰς ἀπέστειλεν πρὸς βοήθειαν. καὶ λοιπὸν γενομένης εὐδίας καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐλαττωθέντος, αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους παρεσκεύασαν κόψαι ξυληνόν καὶ ποιῆσαι γέφυραν, καὶ οὕτως ἐπέρασαν μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ὄντων ὁμοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων χιλιάδες πεντήκοντα.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για την βροχόπτωση και την πλημμύρα σχετίζεται με την εξέλιξη πολεμικής επιχείρησης.

* *Sym.Magist.* p.616,11 Π.Μ: Hist.de Leon.Arm.p.346 [4]

«Καὶ δὴ λοιπὸν ... καὶ πρὸ τοῦ περᾶσαι αὐτοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο ὑετὸς πολὺς ἡμέρας ὀκτώ, καὶ ὀγκωθεὶς ὁ ποταμὸς ἐγένετο ὡς θάλασσα. καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιπερᾶσαι οἱ Βούλγαροι ἔμειναν ἡμέρας ιε΄ κατέχοντες τὴν αἰχμαλωσίαν. ... καὶ λοιπὸν γενομένης εὐδίας καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐλαττωθέντος, αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους παρεσκεύασαν κόψαι ξυλὴν καὶ ποιῆσαι γέφυραν, καὶ οὕτως ἐπέρασαν μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ὁμοῦ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων χιλιάδες ν΄.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Ο Muralt, Essai 1, 402 αναφέρει ως αντίστοιχο χωρίο σε αυτό του *Script.Incert.de Leon.Arm.* p.346 απόσπασμα από τον Μιχαήλ Γλυκά (σελ.534,1) με το χαρακτηρισμό "παγετός στην Κωνσταντινούπολη", γεγονός που δεν ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο των χωρίων.

[2] Ο ποταμός Ριγίνα ταυτίζεται με τον αρχαίο Αγριάνη (σημ. Ergene). Βλ. R. Browning, "Notes on the "Scriptor incertus de Leone Armenio", *B* 35 (1965) 389-411, εδώ 401.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 503.

[4] Βλ. Hunger 1, 355, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 372 και Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 152.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[299] Ε.Π:Α
Χ: (814) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: αλλεπαλληλα φυσικα φαινομενα: ξηρασιες, λιμοι, λιμοι, σεισμοι, τρικυμιες
Τ: (Μικρά Ασια:)
Κ.Σ: δοξασιες [2]

* Vita Nicephori Const. p.207 Π.Μ: -

«Καὶ μαρτυρεῖ τοῦ τότε καιροῦ τὰ τερατώδη καὶ ἐξαίσια δείγματα. γῆς ἐντιναγμοὶ καὶ ἀνατιναγμοὶ καρδίαν προφητικῶς καταθραύοντες, αὐτάνδρους πόλεις βυθίζοντες. λιμοὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς πᾶσαν ἀπορίαν ἐνσπείροντες. γεωργοὶ τοὺς στάχυας οὐ δρεπάναις ἀλλὰ χερσὶ μαρσίπποις συλλέγοντες. ἀέρος φλογώσεις ἐοικυίας ῥάβδοις ἀφιέντος καὶ πᾶσαν τοῖς ὁρῶσιν ἔκπληξιν φέροντος· θαλάσσης ἀκάρπου μενούσης καὶ πηγαζούσης σάλον ἀντ' ὀψωνίων καὶ κλύδωνας. λήθης περὶ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον πανταχόσε διαθεούσης καὶ στάσεις ἐμφυλίους ἀνὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ἀποτικτούσης. Ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ μέχρι νῦν τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίου συμφορᾶς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκε νόσημα.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η μαρτυρία αποτελεί τυπικό δείγμα προκατάληψης του συγγραφέα απέναντι στην εικονομαχική πολιτική του αυτοκρατορα. Ο θεϊκός θυμός εκφράζεται, σύμφωνα με τον συγγραφέα βιογράφο ή χρονογράφο (βλ. επομενα χωρία), με μια σειρά αλλεπάλληλων φυσικών καταστροφών οι οποίες αναφέρονται ως "θεομηνίες" ή ως οιωνοί επερχομένων δεινών.

* Georg.Monach. p.778,2 Π.Μ: Ιωάννου Δαμασκηνού, Επιστ. εις Θεόφιλον, c.24 ; [3]

«Καὶ μέντοι καὶ σεισμοὶ φοβεροί τε καὶ ἐπάλληλοι καὶ λιμοὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ ἀέρος φλογώσεις γεγόνασιν, καὶ στάσεις ἐμφύλιοι κατὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ἐκ τῶν ἡμερῶν ἀρξάμενοι τοῦ θεοστυγοῦς καὶ ἀλάστορος, μέχρι πολλοῦ τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίου συμφορᾶς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκε νόσημα.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Sym.Magist. p.607,4 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λβ [4]

«Ὅνπερ <ἀστέρα κομήτην> τινὲς ἑρμηνεύσαντες ἔφασαν τὴν ἀκέφαλον εἶναι κεφαλήν, προδηλοῦντα τὸν μέλλοντα ἀνταρσίαις ἐπιθήσεσθαι μετὰ ταῦτα Θωμᾶν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ στασιαστάς. καὶ μέντοι σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ λοιμοὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ φλογώσεις γεγόνασιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ θεοστυγοῦς.»

Χ.Μ: Ε29

---

[1] Για τη χρονολογία βλ. Muralt, Essai 1, 403.

[2] Βλ. και σχολιασμό για τα χωρία αυτού του τύπου και για το ιδεολογικό τους περιεχόμενο στον Hunger 1, 262.

[3] Βλ. έκδ. Georg.Monach. 778, κριτικό υπόμνημα. Το χωρίο στον Ιωάννου Δαμασκηνού έχει ως εξής: *«Καὶ μὲν δὴ τούτων πλείονα καὶ θρήνων ἄξια, δι' ἃ ἦλθεν ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὸν λαὸν τῆς ἀπειθείας, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, καὶ πᾶσιν ἡμῖν πρόδηλα γεγόνασι· λιμοί, λοιμοί, σεισμοί, καταποντισμοί, θάνατοι ἐξαίσιοι, πόλεμοι ἐμφύλιοι, ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, ἐμπρησμοὶ ἐκκλησιῶν, ἐρημώσεις χωρῶν καὶ πόλεων, αἰχμαλωσίαι λαῶν ὡσεὶ πρόβατα εἰς σφαγὴν πορευόμενα, μέχρις Αἰθιόπων, καὶ Ἰνδῶν, καὶ εἰς Ἀνατολὰς γῆς δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι νεανίδες καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ τῶν νεωτέρων.»* (PG. 95, 376 D).

[4] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144.

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Leo Gramm. p.208,13 Π.Μ: Συμεων Μαγιστρος Λα2 [1]

«Ἐφ᾽ οὗ ἐφάνη ἀστὴρ κομήτης ἐν σχήματι δύο λαμπρῶν σεληνῶν ἑνουμένων καὶ πάλιν διαιρουμένων εἰς διάφορα σχήματα. ὡς εἰς ἀκεφάλου διάπλασιν ἀνδρὸς τυπωθῆναι. καὶ μέντοι καὶ σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ φλογώσεις γεγόνασιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ θεοστυγοῦς.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach.Cont. p.765,16 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3 [2]

«Ἐφ᾽ οὗ ἐφάνη ἀστὴρ κομήτης ἐν σχήματι δύο λαμπρῶν σεληνῶν ἑνουμένων καὶ πάλιν διαιρουμένων εἰς διάφορα σχήματα, ὡς καὶ εἰς ἀκεφάλου διάπλασιν ἀνδρὸς τυπωθῆναι. ὅπερ τὴν ἀκέφαλον κεφαλὴν τῶν μετὰ ταῦτα στασιασάντων κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸν μάταιον Θωμᾶν κεφαλὴν καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἐκ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν διαιρέσεως ἐσχηκότων προεμήνυσεν. καὶ μέντοι καὶ σεισμοὶ φοβεροί τε καὶ ἐπάλληλοι καὶ λιμοὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ ἀέρος φλογώσεις γεγόνασιν καὶ στάσεις ἐμφύλιοι κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ἐκ τῶν ἡμερῶν ἀρξαμέναι τοῦ θεοστυγοῦς καὶ ἀλάστορος· καὶ μέχρι πολλοῦ τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίας συμφορὰς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκεν.»

Χ.Μ: Β3α, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Theophan.Cont. I,21 (p.33,13) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [3]

«Θεὸς δὲ οἷος τρόπος ἐκείνου οὐ σύντονός τις ἀλλὰ μακρόθυμος, τὴν ῥομφαίαν ἐστίλβου μέν, οὐκ ἠφίει δέ. νῦν μὲν γὰρ αὐτοῖς λοιμοὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ διάπυροι ἥλιοι, νῦν δὲ σεισμοὶ καὶ ἀναβρασμοί, καὶ ἄλλοτε φλογὸς οἷα κατὰ τοῦ ἀέρος ἀκοντίσεις καὶ ἑτέρωθεν ἐμφύλιοι στάσεις τῶν δεινῶν τὰ ἀκμαιότατα ἐπεσείοντο. ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ἐκείνην ἐπισχεῖν τὴν ψυχήν, συὸς δίκην κατὰ κρημνοῦ ἐπιβρίσασαν. ἐντεῦθεν ὀψὲ γοῦν καὶ καιρίως πλήττουσα μάχαιρα παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκπεπόρευται, ἵν᾽ ἥλῳ τέως ἥλος ἐκκρουσθῇ καὶ κακὸν τῷ κακῷ ἰαθῇ.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Genesius I 22,28 Π.Μ: κοινή πηγή με Συνεχιστή Θεοφάνη (Σέργιος Ομολογητής;) [4]

«Δι᾽ ὧν τάχα σεισμοὶ φρικωδέστατοι λοιμοί τε καὶ αὐχμηρίαι καὶ ἐκφλογώσεις ἀέρος, πρὸς τούτοις καὶ ἐμφύλιοι στάσεις κατὰ πόλιν καὶ χώραν πᾶσαν, ἀρχῆθεν τῆς θεομισοῦς βασιλείας αὐτοῦ μέχρι πολλῶν χρόνων διήρκεσαν, καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων δυσανασχετούντων οἷον τούτου τοῖς κακουργήμασι. τοιαῦτα τὰ κατὰ δυσσέβειαν αὐτοῦ ἐννοήματα καὶ τεχνάσματα, καὶ τούτοις τὸ ἐπαχθὲς ἐγχρόνιζον.»

---

[1] Στο ίδιο 7 & 9.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 340.

[4] Βλ. Hunger 1, 352 και έκδ. Genesius σελ.xii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[300] Ε.Π:Β
Χ: (816- -820) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: (Δ. Μικρα Ασια): Λυδία, όρος Τέμνος [1]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος διακόπτει βροχή για την ολοκλήρωση κατασκευής ναού

* Vita Joannicii c.6, §20 (p.351) Π.Μ: -

«Τοῦ οὖν ναοῦ κτιζομένου τῆς Θεοτόκου, ὡς γέγραπται, συνέβη ῥαγδαῖον ὑετὸν γενέσθαι καὶ συνεχῆ περὶ τὸν τόπον, ὡς τοῦ ἔργου ἐκκοπῆναι τῆς οἰκοδομῆς τοὺς τεχνίτας, καὶ μηδὲ ὥραν ἐκ τούτου αὐτοὺς εὑρίσκειν τοῦ φαγεῖν ἄρτον, ἀστέγους ὄντας καὶ περιλυπουμένους εἰς τέλους. Ὅπερ δὴ ἑωρακὼς ὁ πανάγαστος καθικετεύει τότε τὸν Κύριον καὶ συννέφους ἤδη καθορωμένου τοῦ οὐρανοῦ, ἐξαπίνης ἔστη ἡ τῶν ὑδάτων ἐπίρροια, καὶ ἄνεφος ὁ αἰθὴρ κατὰ συγκυρίαν ὡράθη.»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Η αναφορά στη βροχή και τη διακοπή της αποτελεί μέρος της θαυματουργικής δραστηριότητας του αγίου.

---

[301] Ε.Π:Β
Χ: (816- -820) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: αστραπές, βροντές
Τ: (Δ. Μικρα Ασία): Λυδία, όρος Τέμνος [2]
Κ.Σ: θαύμα: άγιος απαλλάσσει μονή από τον κίνδυνο κεραυνών

* Vita Joannicii c.6, §20 (p.352) Π.Μ: -

«Καὶ ἕτερον δὲ ναὸν πρὸς τούτοις τῶν ἁγίων ἀποστόλων οἰκοδομήσας, καὶ αὐτὸν εἰς θεῖον ἀφιεροῖ μοναστήριον· ἐν ἑνὶ αὐτὸς ἐκεῖ πλησιάζοντι σπηλαίῳ, Μαρσαλινῷ προσαγορευομένῳ, ἡσυχάσας, ἐν ᾧ καὶ δράκοντα εὑρηκὼς δι' εὐχῆς ὁ θεόληπτος ἀποκτείνει. Ἐν μιᾷ δὲ τούτων ποτὲ τῶν μονῶν ἐκ τῆς ἡσυχίας καταλαβών, βροντῶν συνεχῶν καὶ ἀστραπῶν κεραυνοβολουσῶν, ἐπὶ τὸν ἐκεῖ εὐκτήριον οἶκον ὄντα τὸ πῦρ ὡς ἑώρακεν κατασκῆψαν ἦρεν αὐτοῦ εὐθὺς ὁ πατὴρ πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, καὶ διέστη ἐκεῖθεν ἡ καυστικὴ ἐνέργεια τοῦ πυρὸς ἐκχωρήσασα, τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως τούτῳ ἐπαφεθείσης. Ἐξῆς καὶ ὡς ἄλλος πύρινος στύλος ἐπί τι διάστημα ὥρας ὁ ναὸς τοῖς τυχοῦσιν ἑωρᾶτο τῆς καυστικῆς βλάβης ἄμοιρος διαμένων.»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Η αναφορά στην διακοπή των αστραπών και κεραυνών αποτελεί μέρος της θαυματουργικής δραστηριότητας του αγίου.

---

[302] Ε.Π:Β
Χ: 820 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.25 Α.Π:2

---

[1] Για τον τόπο βλ. έκδ. Vita Joannicii σελ.346 υποσημείωση [p]. Επίσης Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen, 616.

[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: κρυο δυνατο [1]
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: αυτοκρατορας και ακολουθοι φορουν καπέλα για το κρύο

* *Theophan.Cont.* I.25 (p.39,7) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [2]

«Κρυμώδους γὰρ οὔσης καὶ χειμερίου τῆς ὥρας ἑνὶ περιβλήματι ἀμφότεροι διεκαρτέρουν. πίλῳ τὴν κεφαλὴν ὀξυτάτῳ περικαλύπτοντες.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Η αναφορά στο χειμωνιάτικο κρύο έχει νόημα αφού ο αυτοκράτορας και η ακολουθία του αναγκάσθηκαν να φορέσουν καπέλα για να προφυλαχθούν. Η πληροφορία εκφέρεται παρενθετικά.

* *Genesius* I 20,60 Π.Μ: κοινή πηγή με Συνεχιστή Θεοφάνη (Σέργιος Ομολογητής;) [3]

«Χειμῶνος γὰρ δριμυτάτου καθεστηκότος ὁ μὲν βασιλεὺς κατὰ τὴν κεφαλὴν ἐκέχρητο διανεστηκότι καλύμματι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ τοῦ τῶν ἱερέων καταλόγου προηγούμενος.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Joh.Scyl.* 11,p.22 Π.Μ: Theophan.Cont. I,25 (p.39,7) [4]

«Ἦν γὰρ ἡ ὥρα κρυμώδης τε καὶ χειμέριος καὶ διά τοῦτο ἐν περιβλήμασι πάντες διεκαρτέρουν στεγανωτέροις πίλοις τὰς κεφαλὰς ὀξυτάτοις περικαλύπτοντες.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[303] Ε.Π:Α
Χ: (820- -821)[5] Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρασία, καταστροφή σοδειάς (σιτηρά, αμπέλια, ελιές)
Τ: (Μεσοποταμία;)
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Mich.Syr.* XII,11 (3,48) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [6]

«La même annee, il y eut disette de pluie, et la récolte manqua; il en résulta la cherté du blé, du vin et de l'huile.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Ο Tchichatchef, Le Bospore 280, σημειώνει πάγωμα των μεγάλων ποταμών Δούναβη, Ρήνου, Έλβα για διάστημα ενός μήνα τον ίδιο χειμώνα.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 340.

[3] Βλ. Hunger 1, 352 και έκδ. Genesius σελ.xii.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[5] Για την προσέγγιση της χρονολογίας βλ. έκδ. Mich.Syr. 3, 46.

[6] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[304] Ε.Π:Β
Χ: (821-823) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: αλλεπαλληλα φυσικά φαινόμενα: "σημεια εξ αέρος", λιμοί
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δοξασιες

* *Theophan.Cont.* II.20 (p.73.5) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητης;): [1]

«Οὐκ ἔμελλε δὲ ἄχρι τούτων ἡ φορὰ στήσεσθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῶν δύο ἠπείρων, Ἀσίας φαμὲν καὶ Εὐρώπης, ἐν θυμῷ κυρίου οἷόν τινος κεφαλῆς καὶ οὐρᾶς, εἰ καὶ μὴ συνίεσαν, παιδευθέντων φόνοις, ἐμπρησμοῖς, σεισμοῖς, ἁρπαγαῖς, ἐμφυλίοις καταδρομαῖς, πόλεων ἀνελπίστοις μεταβολαῖς, σημείοις ἐξ οὐρανοῦ, σημείοις ἐξ ἀέρος, τέλος καὶ ταῖς ταλαιπώροις νήσοις οἷόν τινα μέσην, ἵν' ὁλόσωμος εἴη ἡ πληγή, ἐπέδραμε τὰ δεινά.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Προκατάληψη συγγραφέα εναντίον του αυτοκράτορα. Ο θεϊκός θυμός εκφράζεται, σύμφωνα με τον χρονογράφο, με μια σειρα αλλεπάλληλων φυσικών καταστροφών οι οποίες αναφέρονται ως "θεομηνίες" ή ως οιωνοί επερχομένων δεινών.

* *Joh.Scyl.* 16.p.41 Π.Μ: Theophan.Cont. I.25 (p.39.7) [2]

«Καὶ οὕτω μὲν τὰ τῆς ἀποστασίας ἀπέσβη τελέως καὶ ᾤχετο. οὐκ ἔμελλε δὲ ἄχρι τούτων στήσεσθαι ἡ φορὰ τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῶν δύο ἠπείρων, Ἀσίας φαμὲν καὶ Εὐρώπης, ἐν θυμῷ κυρίου οἷόν τινος κεφαλῆς καὶ οὐρᾶς εἰ καὶ μὴ συνίεσαν, παιδευθεισῶν φόνοις, ἐμπρησμοῖς, σεισμοῖς, ἁρπαγαῖς, ἐμφυλίοις καταδρομαῖς, πόλεων ἀνελπίστοις μεταναστάσεσι, σημείοις ἐξ οὐρανοῦ, σημείοις ἐξ ἀέρος, τέλος καὶ ταῖς ταλαιπώροις νήσοις, οἷόν τινα μέσην, ἵν' ὁλόσωμος εἴη ἡ πληγή, ἐπέδραμε τὰ δεινά.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Const.Lascaris* p.76,22 Π.Μ: ;

«Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσε Μιχαὴλ ὁ Ἀμοραῖος ὁ Τραυλὸς ἔτη η□ μῆνας θ□, καὶ ἀπέθανε ἐκ δυσουρίας, κάκιστος καὶ αὐτὸς ἀναφανείς. Ἐφ' οὗ σεισμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ δυσκρασίαι ἐγένοντο. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς εἰκονομάχος.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[305] Ε.Π:Β
Χ: (821- -823) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: Δεκ.- -Φεβρ. Α.Π:1
Φ: καταιγίδα, τρικυμία
Τ: (Β. Μικρά Ασία)
Κ.Σ: θαύμα: άγιος καταστέλλει την τρικυμία

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 541 και Hunger 1, 340.
[2] Βλ. Moravcsik I, 336 και Hunger 1, 391.
[3] Για τη χρονολογική προσέγγιση βλ. εκδ. Vita Petri Atr. 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Vita Petri Atr.* c.40 Π.Μ: προφορικές μαρτυριες

« "Καί ἄλλος δέ μοι, φησίν τις ἀξιοπιστότατος μοναχός, διηγήσατο ὅτιπερ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐν βαθείᾳ νυκτί ἀνέμου πνεύσαντος βιαίου κατά τῆς θαλάσσης, μετά καί ἑτέρων τινῶν πλέοντός μου, τῆς ζωῆς τάς ἐλπίδας διά τῆς ἐπελθούσης τρικυμίας ἀποβαλόντες ἤμεν. καταφυγόντες δέ πρός τήν τοῦ ὁσίου ἀντιληπτικωτάτην πρεσβείαν, ἅμα τοῦ αὐτόν ἐξαιτήσασθαι, παμφαεστάτη τις γέγονεν ἀστραπή χεῖρα λαμπραν κατά μέσον τῆς θαλάσσης ἐμφαίνουσα, καί ὑπεισδύσασα ὅλη ἐν τῷ πλοίῳ εἰς γαλήνην βαθεῖαν ἐξαίφνης τό κλυδώνιον ἐποίησεν καί ἡμᾶς παραδόξως ἐκ ταύτης τῆς ἀνάγκης ἐρρύσατο".»

Χ.Μ: Β3, Ε31

Σ: Η μαρτυρία στοχεύει στον επαινο της θαυματουργικής ικανότητας του βιογραφούμενου αγίου.

---

[306] Ε.Π:Α

Χ: (820- -897) Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: (ανομβρία), ξηρασία

Τ: (Κωνσταντινούπολη)

Κ.Σ: λιτανείες, θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* *Vita Evaresti* c.36,p.318 Π.Μ: -

«Ἄλλο δέ τι μέγιστον καί τῷ Ἡλίου παραπλήσιον θαῦμα ὁ τῆς αὐτῆς οὗτος δυνάμεώς τε καί χάριτος καί τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἠξιωμένος θεῖος Εὐάρεστος ἐνεδείξατο. Αὐχμηρία γάρ ποτε ἡ γῆ ἐξηραίνετο χρόνον ἐπί πολύν, καί περί ταύτης ᾠδήν ἱκετήριον τῷ Θεῷ προσάξαι τοῖς ὑπ' αὐτόν μοναχοῖς ἐνετείλατο. Οἱ δέ τοῦτο ποιοῦντες, ἐπειδή ὁ οὐρανός καθαρός καί ἀνέφελος ἦν οὐδ' ὁτιοῦν ἴχνος νεφέλης ἐν αὐτῷ ὑπεφαίνετο, πρός ἑαυτούς ἔλεγον τήν ἱκεσίαν εἰκῇ γίνεσθαι, καί κατωλιγώρουν ψαλμῳδίας... Ἐννάτης οὖν ᾠδῆς παρ' αὐτῶν τελουμένης, ὁ οὐρανός νεφελῶν ἐπληροῦτο καί τοσοῦτον ὄμβρον ἀφῆκεν, ὡς τάς ἐκ τῶν κεράμων ἀπορροίας ποταμηδόν καταφέρεσθαι.»

Χ.Μ: Δ22, Ε31

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[307] Ε.Π:Β

Χ: 822 [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2

Φ: καταιγίδα: πνοή σφοδρών ανέμων [2]

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: ναυάγιο

* *Theophan.Cont.* II,14 (p.60,6) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [3]

«Οὐ μήν οὐδέ τῶν κατά θάλατταν ἠμέλει τειχῶν, ἀλλά τῷ ναυτικῷ πάντωθεν περικυκλώσας αὐτήν πυρί τε καί τοξεύμασι, πρός δέ καί τισι τετρασκελέσιν ἑλεπόλεσιν χρῆσθαι ἐκέλευεν ἀφειδῶς, ταὐτόν δέ καί ἀτέχνως εἰπεῖν· ὅθεν οὐδέν τῶν εἰς ὄνησιν φερόντων αὐτῷ ἡ τοσαύτη δύναμις συμπαρομαρτούντων ἀνδρῶν

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 409.

[2] Ο P. Lemerle, "Thomas le Slave", *TM* 1 (1965) 255-297, εδώ 275, σχολιάζοντας το χωρίο, θεωρεί ότι η φράση *«χειμῶνος ὄντως ἐξαισίου»* σημαίνει καταιγίδα.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 541, Hunger 1, 340 και P. Lemerle, όπ.π. 273-274.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατεπράξατο. τὸ μέν γάρ ναυτικὸν εὐθύς τις ἐναντίος ἐπιγενόμενος ἄνεμος συνδιέλκυσέ τε καὶ ἄλλο ἄλλῃ διασπαρῆναι ἐποίησεν ἅτε δὴ καὶ χειμῶνος ὄντως ἐξαισίου.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα αποκτά νόημα στη συνείδηση του χρονογράφου αφού αυτή προκάλεσε το ναυάγιο του στόλου στον Κεράτιο κόλπο.

* *Joh.Scyl.* 8.p.35 Π.Μ: Theophan.Cont. II,14 (p.60.6) [1]

«Ἀλλ᾽ οὐδὲν τῶν εἰς ὄνησιν φερόντων αὐτῷ ἡ τοσαύτη δύναμις καὶ φαντασία κατεπράξατο. Τὸ μέν γὰρ ναυτικὸν εὐθύς τις ἐπινεύσας ἐναντίος ἄνεμος διέλυσέ τε καὶ ἄλλην ἄλλῃ διασπαρῆναι ἐποίησε τῶν σκαφῶν, ἅτε καὶ χειμῶνος ἐξαισίου ὑπάρχοντος.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[308] Ε.Π:Α

Χ:	822 [2]	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Δεκ.	Α.Π:2
Φ:	χειμώνας βαρύς; [3]	
Τ:	Θράκη	
Κ.Σ:	αλλαγές στις κινήσεις στρατεύματος	

* *Theophan.Cont.* II,14 (p.61,6-10) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [4]

«Ὅθεν ἐπεὶ τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν οὐχ ὡς ᾤετο, στερρότερα δὲ ἢ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπήντησεν, ἄλλως δὲ καὶ ἡ ὥρα δριμύτερον ἐδείκνυ τὸν καιρόν ἅτε δὴ καὶ χειμῶνος ἐπιγενομένου καὶ τῆς Θράκης τῶν ἄλλων οὔσης δυσχειμέρου, ἐπὶ παραχειμασίαν ἐτράπη καὶ τὸν τοῦ στρατοῦ ἀνακομιδήν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στο χειμώνα έχει νόημα καθώς, εξαιτίας των δυσχερειών που προκάλεσε, ο επαναστάτης Θωμάς ο Σλάβος απέσυρε τα στρατεύματά του ώσπου να βελτιωθεί ο καιρός.

---

[309] Ε.Π:Γλ

Χ:	822- -823	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Μαΐου 27- -Μαΐου 16	Α.Π:2
Φ:	λιμός	
Τ:	Ισπανία	
Κ.Σ:	άνοδος τιμών	

* *Ibn al Athir* p.198 Π.Μ: ;

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 391, Hunger I, 336.

[2] Βλ. Muralt, Essai I, 409.

[3] Ο P. Lemerle, όπ.π. 275, αναφέρει ότι αυτή η αναφορά στο χειμώνα — σε συνδυασμό με την προηγούμενη μαρτυρία (*Theophan.Cont.* II,14 (p.60,6)) — μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι ο χειμώνας εκείνο το έτος ήταν βαρύτερος απ' ό,τι συνήθως στην περιοχή της Θράκης. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 821/822, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 12, με παραπομπή σε δυτικά χρονικά, καθώς και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές. Επίσης πρβλ. Easton Hivers 39-40.

[4] Βλ. Moravcsik I, 541, Hunger I, 340 και P. Lemerle, όπ.π. 273-274.

«Cette même année (207 Heg.) l'Espagne fut désolée par une terrible famine qui fit périr beaucoup de monde: dans certaines provinces, le moudd se vendit trente dinars.»

Σ. Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[310] Ε.Π:Β
Χ: (823±)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ. επι 2 ημερες) Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροχη ραγδαια, αστραπές, βροντές
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) νησ. Λεσβος
Κ.Σ: θαύμα: ο αγιος πορευεται αβρόχως για την ιαση ασθενούς

* Vita David.Sym.Georg. c.34 Π.Μ: -

«Φίλου γάρ τινος ἐν τοῖς τῆς Γοτθογραικίας λεγομένης ὑπάρχοντος μέρεσι νοσήμασι δεινοτάτῳ περιπεσόντος...καὶ τῷ ἁγίῳ μὴ κατοκνῆσαι παρελθεῖν εἰς αὐτὸν ἱκετικῶς διαμηνυσαμένου, ἡ θαυμασία καὶ ὄντως φιλανθρωποτάτη καὶ πρὸς εὐεργεσίας ἑτοίμη ψυχὴ μήτε πρὸς τὸ τοῦ καιροῦ χειμέριον ἀπιδὼν, ἢ τὸ τῆς ὥρας ὀψὲ, τῶν τε εἰς ἀπαγωγὴν ἐλθόντων αὐτοῦ καὶ τῶν φιλικῶς αὐτῷ συνοδεῦσαι προθυμηθέντων, ἐπὶ τῇ τοῦ ὑετοῦ καὶ χειμῶνος συνοχῇ μεγάλως δειλανδρισάντων, μηδὲν ἀναμείνας λόγοις τε τούτοις παραθαρρύνας, δυσὶν ἡμέραις καὶ ἐπὶ τοσαύταις νυξὶν ὑετοῦ ῥαγδαιοτάτου ἀστραπῶν τε καὶ βροντῶν καὶ κεραυνῶν καταφερομένων ἐν ὅλῃ τῇ περιγείῳ τῆς νήσου, ἀγγέλου, πάντων ὁρώντων, αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπιφαινομένου καὶ περισκέποντος, τὴν ἐπὶ τὸν φίλον ἀόκνως καὶ μετὰ προθυμίας ἐβάδισεν, ἀβρόχων τοῖς ἐπὶ τῇ τοῦ φίλου οἰκίᾳ πᾶσιν ἐπιφανέντων τῶν συνελθόντων αὐτῷ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ καθ' ὁδὸν διηγουμένων θαυμάσια.»

Χ.Μ: Β4, Ε31

Σ: Η μαρτυρία για την καταιγίδα είναι παρενθετική και στόχο έχει να προβάλει τη θαυματουργική ικανότητα του αγίου απέναντι στα φυσικά φαινόμενα προκειμένου αυτός να θεραπεύσει ασθενή.

---

[311] Ε.Π:Β
Χ: 824 Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα: σημεία εξ ουρανού, σημεία εξ αέρος
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δοξασίες

* Theophan.Cont. II.20 (p.73,5-11) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [2]

«Οὐκ ἔμελλε δὲ ἄχρι τούτων ἡ φορὰ στήσεσθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῶν δύο ἠπείρων, Ἀσίας φαμὲν καὶ Εὐρώπης, ἐν θυμῷ κυρίου οἷόν τινος κεφαλῆς καὶ οὐρᾶς, εἰ καὶ μὴ συνίεσαν, παιδευθέντων φόνοις, ἐμπρησμοῖς, σεισμοῖς, ἁρπαγαῖς, ἐμφυλίοις καταδρομαῖς, πόλεων ἀνελπίστοις μεταβολαῖς, σημείοις ἐξ οὐρανοῦ, σημείοις ἐξ ἀέρος, τέλος καὶ ταῖς ταλαιπώροις νήσοις οἷόν τινα μέσην, ἵν' ὁλόσωμος εἴη ἡ πληγή, ἐπέδραμε τὰ δεινά. ἀλλ' οὐκ ἦν παιδεῦσαι τοὺς τὴν θεάνθρωπον ἐξηρνημένους μορφὴν προσκυνεῖν.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Χαρακτηριστικό χωρίο για την προκατάληψη του χρονογράφου.

---

[1] Η χρονολογία είναι αβέβαιη και προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο.
[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π. και P. Lemerle, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[312] Ε.Π:Α
Χ: (829- -842)[1] Κ.Χ:1
Δ.Χ: - Α.Π:1
Φ: αλλεπαλληλα φυσικά φαινόμενα: χειμωνας βαρύς,[2] λιμος, ξηρασιες
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: προκαταληψη εναντιον εικονομαχου αυτοκρατορα

* Vita Theodorae imp. c.7 Π.Μ: -

«Τῷ οὖν πέμπτῳ χρόνῳ τῆς βασιλείας τοῦ ἀφίλου Θεῷ Θεοφίλου, ἐν δυνάμει βαρείᾳ οἱ παμμίαροι καὶ ἀκάθαρτοι Ἀγαρηνοὶ πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸ Ἀμώριον λέγω, παρεγένοντο... Καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκαύθη ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τοῦ μεγάλου καὶ βαρυτάτου χειμῶνος, ὅτι πολὺς καὶ ἀγριώτατος καὶ δριμύτατος χειμὼν γέγονεν καὶ λιμὸς ἰσχυρός, αὐχμοί τε καὶ ἀέρων φλογώσεις καὶ δυσκρασίαι καὶ ἀνωμαλίαι προσεπιτούτοις δὲ καὶ σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ ἐπάλληλοι τὴν πολλὴν καὶ ἄμετρον ἀπελέγχοντες τοῦ κρατοῦντος μοχθηρίαν καὶ κακοδοξίαν. Εἰς τοσαύτην γὰρ ἀφιλοθεΐαν καὶ ἀπόνοιαν ἐξώκειλεν ὁ βασιλεύς, ὥστε καὶ τὴν τοῦ τρισκαταράτου Κοπρωνύμου καὶ τῶν θηριωνύμων θεοστυγῆ ἀνοσιουργίαν ὑπερακοντίσαι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28, Ε29

Σ: Τα φαινόμενα εκφέρονται ως καταστροφικές φυσικές συνέπειες της εικονομαχικής πολιτικής του αυτοκράτορα Θεόφιλου. Είναι χαρακτηριστική η αρνητική προκατάληψη του συγγραφέα.

* Georg.Monach. p.798,1 Π.Μ: Vita Theodorae imp. c.7 [3]

«Ἀλλὰ μὴν καὶ πλήθη πλοίων αὐτῶν <Σαρακηνῶν> ἐξελθόντα τὰς Κυκλάδας νήσους ἠρήμωσαν καὶ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Σικελίαν παρέλαβον. Καὶ ψῦχος δὲ πολὺ γέγονεν ἀγριώτατον καὶ δριμύτατον, καὶ λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ ἀέρος αὐχμοὶ καὶ δυσκρασίαι καὶ ἀνωμαλίαι καὶ σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ ἐπάλληλοι, τὴν ἄμετρον ἀπελέγχουσαι τοῦ κρατοῦντος μοχθηρίαν καὶ κακουργίαν.»

Χ.Μ: Δ28, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Theophan.Cont. III,39 (p.137,18) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [4]

«Ἀλλὰ καὶ αὐχμοὶ καὶ πάλιν χειμῶνες ἐξαίσιοι καὶ ὅλως ἀνωμαλίαι καὶ δυσκρασίαι κατὰ τὸν ἀέρα γινόμεναι ἐκάκουν τὴν γῆν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ, ἐξ ὧν σιτοδεῖαι καὶ λιμοὶ καὶ γῆς ἐκ σεισμῶν ἀνατιναγμοὶ οὐκ ἦν ὅτε μὴ ἐγίνοντο κατὰ τὴν αὐτοῦ ἅπασαν τῆς βασιλείας ἡμέραν.»

Χ.Μ: Δ28, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Τα ιστορικά γεγονότα που περιγράφονται στο ίδιο χωρίο (πολιορκία Αμορίου στις 15 Αυγ. 838, μαρτύριο των 42 ἐν Ἀμορίῳ Μαρτύρων στις 6 Μαρτ. 845, απόβαση Αράβων στην Κρήτη 824) χρονολογούνται σε διαφορετικά έτη, επομένως, ο χρονολογικός καθορισμός είναι δύσκολος. Για τις χρονολογίες των γεγονότων βλ. εκδ. Βίου Vita Theodorae imp. 278 & 280.

[2] Η μαρτυρία του Μιχαήλ Σύρου για βαρύ χειμώνα το έτος 832/3 (βλ. πιο κάτω καταχώριση [315]) με πάγωμα των μεγάλων ποταμών Ευφράτη και Νείλου πιθανότατα να μπορεί να συνδυαστεί με τις παρούσες αναφορές των βυζαντινών πηγών που δεν μπορούν να χρονολογηθούν με ακρίβεια.

[3] Βλ. εκδ. Βίου Vita Theodorae imp. 253.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π. και P. Lemerle, όπ.π.

* Georg.Monach.Cont. p.792.5 Π.Μ: Συμεων Μάγιστρος Λα3 [1]

«Ἀλλὰ μὴν καὶ πλήθη πλοίων αὐτῶν <Σαρακηνῶν> ἐξελθόντα τὰς Κυκλάδας νήσους ἠρήμωσαν καὶ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Σικελίαν παρέλαβον. καὶ ψῦχος πολὺ γέγονε, καὶ χειμὼν ἀγριώτατος καὶ δριμύτατος καὶ λιμὸς ἰσχυρός, καὶ ἀέρος αὐχμοὶ καὶ δυσκρασίαι καὶ ἀνωμαλίαι, καὶ σεισμοὶ φοβεροὶ καὶ ἐπάλληλοι, τὴν ἄμετρον ἀπελέγχουσαι τοῦ κρατοῦντος μοχθηρίαν καὶ κακουργίαν.»

Χ.Μ: Δ28, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Genesius III 19,74 Π.Μ: κοινή πηγή με Συνεχιστή Θεοφάνη (Σέργιος Ομολογητής;) [2]

«Τοιαῦται δὴ καὶ τοσαῦται αἱ κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ θύελλαι διενέσκηπτον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χειμῶνες πολλοὶ κατ' ἀέρος, δυσφορίαι τε καὶ αὐχμηρίαι καὶ σιτοδεῖαι ἐκ δυσκρασίας, παλμοί τε καὶ ἀναβρασμοὶ γῆς καθ' ἡμέραν τῆς αὐτοῦ βασιλείας γεγόνασιν, καὶ φυγὴ καθόλου παρῆν εὐσεβῶν ἐν χειμῶνι τῆς αὐτοῦ ἀσεβείας, κατὰ τὸ λόγιον, καὶ οὐδενὶ παντὸς σαββάτου ἀνάπαυσις ἐξ ἀπανθρωπίας αὐτοῦ θυελλιζούσης Χριστιανῶν γαληναῖον κατάστημα.»

Χ.Μ: Δ28, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Const.Manass. vrs.4805-4830 Π.Μ: Ψευδο-Συμεών; [3]

«Εἰ δέ τις ἀκριβέστερον καταμαθεῖν θελήσει/ τὸ μεγαλόψυχον αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοκοσμίαν,/ εἰς τοὺς θαλασσογείτονας βλεψάτω περιβόλους,/ οἳ τὴν λαμπρὰν ἐν πόλεσι περιφρονοῦσι πόλιν./ χειμὼν γὰρ ἄγριός ποτε κατενεχθεὶς βαρύθρους/ τὴν ἅλμην ἐκρυστάλλωσεν ἕως ἁπλέτου βάθους/ καὶ τὴν ὑγρὰν ἐλίθωσεν πήξας αὐτῆς τὴν ῥύσιν,/ καὶ θάλασσαν ὠστράκωσε δυσάνεμος ψυχρία./ μετὰ μικρὸν δ' αὐγάσασαι θερμότητες ἡλίου/ τὸ συνεχὲς διέσπασαν τῆς λιθωθείσης ἅλμης, /κἀντεῦθεν ἀπερράγησαν κρυστάλλων ἀποσπάδες,/ καὶ λίθους ἁμαξοπληθεῖς νικῶσαι τῷ μεγέθει./ ὑψόθεν ἀποσπώμεναι κυλίνδονται σὺν κτύπῳ,/ ἢ λίθοι ῥιψεπάλξιδες πέτονται τοιχοσεῖσται, /περιρροιζοῦντες τὸν λεπτὸν ἀέρα τῇ κινήσει./ καὶ τοίνυν καταβαίνουσαι πελάγους ἐκ Ποντίου/ προσήρασσον τοῖς τείχεσι τοῖς παραιγιαλίοις/ καὶ συνεδόνουν τὰ στερρὰ τῶν πυργοδομημάτων./ ὥνπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς τὰς καταμωλωπίσεις/ καὶ τοὺς πυκνοὺς τραυματισμοὺς ἢ μᾶλλον παραλύσεις,/ συγκατεσείσθη τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ γεγονότι,/ καὶ θέλων ἐπιδείξασθαι φιλοτιμίας πλοῦτον/ ὡς κάχληκας ἐκένωσεν ἀχρείους τὸ χρυσίον,/ καὶ τὸ σαθρὸν ἐνίσχυσε καὶ τὸ πεσὸν ἐγείρας/ τοῖς τείχεσιν ἐπέγραψε τὴν κλῆσιν τὴν ἰδίαν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ26

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.

[2] Βλ. έκδ. Genesius σελ.xii, Hunger 1, 352.

[3] Σύμφωνα με τον F. Hirsch, *Byzantinische Studien*, Leipzig 1876, 411-412, ο Κωνσταντίνος Μανασσής αντλεί την πληροφορία από την περιγραφή των βυζαντινών πηγών για το χειμώνα του έτους 763/4 (βλ. παραπάνω καταχώριση [271]) και την τοποθετεί χρονολογικά στα έτη βασιλείας του αυτοκράτορα Θεοφίλου. Για τις πηγές του Μανασσή βλ. Hunger 1, 419.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: 830- -831 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: χαλάζι δινατό. καταστροφη σοδειας
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XII.16 (3.78) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [1]

«En l'an 1141, il y eut une grêle violente qui détruisit les recoltes. Ensuite vint la sauterelle...»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[314] Ε.Π:Β
Χ: (831- -842) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα, τρικυμία
Τ: (Ιταλία), Νεάπολις
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος σώζει με τις προσευχές του μοναχό που κινδυνεύει να πνιγεί

* *Vita Gregor.Decapol.* c.12 Π.Μ: -

«Ἀποπλεῖν δὲ τοῦ Ῥηγείου μέλλων ἐπέβη πλοίῳ ἐκ Νεαπόλεως ὁρμωμένῳ· καί τις μοναχὸς κολληθεὶς αὐτῷ συμπορεύεσθαι προθυμεῖτο. Λαίλαπος δὲ τὴν θάλασσαν ἐπεγειρούσης, καὶ καταιγίδος σφοδροτάτης ἐπωρύεσθαι παρασκευαζούσης, καὶ τὸ πλοῖον τῇ γῇ ἐποκειλάσης, ἐξῆλθον πρὸς τῇ χέρσῳ. Ἑσπέρας δὲ οὔσης ἤδη, καὶ τῆς ὥρας καλούσης πρὸς τράπεζαν, ὁ ῥηθεὶς μοναχὸς ἐπὶ τὴν ναῦν ὥρμησεν πρὸς τὸ τροφὰς ἐξενεγκεῖν. Ὃν ἔνδον γενόμενον, καὶ ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων σὺν τῷ λέμβῳ ἀνατραπέντα, ὑποβρύχιον εἶχεν ἡ θάλασσα, μὴ παντελῶς εἰδότα νήχεσθαι. Ἰδὼν οὖν ὁ ὅσιος τὸν ἀδελφὸν κινδυνεύοντα, τῇ γῇ προσερείσας τὸ πρόσωπον, τὴν ἄνω τοῦ Θεοῦ ῥοπὴν καθικέτευε, μὴ τὸν ἀδελφὸν ἔργον θαλάσσης γενέσθαι καὶ τοῖς βυθίοις ὁμιλῆσαι μυχοῖς. Νεύσει οὖν θείᾳ καὶ τῇ τοῦ ὁσίου ἐντεύξει χειραγωγούμενος ὁ ἀκόλυμβος διά μικροῦ ξύλου πρὸς τῇ χέρσῳ κυβερνώμενος ἐξεκομίσθη.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ8, Ε31, Ε39

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία έχει νόημα στο μέτρο που αποτέλεσε την αφορμή εκδήλωσης της θαυματουργικής ικανότητας του αγίου.

---

[315] Ε.Π:Α
Χ: 832-833 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Νοέμ.-Ιαν.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς:[3] πάγωμα ποταμών, θάνατος ψαριών, κρασί παγώνει
Τ: Αίγυπτος, Μεσοποταμία: Νείλος ποτ., Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: -

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[2] Το περιστατικό πρέπει να εκδηλώθηκε μετά την επίσκεψη του αγίου στη Θεσσαλονίκη το έτος 831 και πριν το 842, έτος θανάτου του αγίου. Βλ. έκδ. Vita Gregor.Decapol. 19 & 25.

[3] Ο Tchichatchef, Le Bospore 280, αλλά και οι Hennig, Katalog 12 (με χρονολογία το έτος 829 και παραπομπή στον άραβα συγγραφέα του 16ου αι. Abd-Allatif) και Easton Hivers 40, αναφέρουν το χειμώνα αυτό ως βαρύ για ολόκληρη την Ευρώπη. Βλ. επίσης αόριστες ως προς την χρονολογία αναφορές στις βυζαντινές πηγές (πιο πάνω καταχώριση [312]).

* *Mich.Syr.* XII.16 (3.78-9) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [1]

«La troisième année, qui fut l'an 1144, il y eut de la neige et un froid rigoureux. L'Ephrate et les autres fleuves gelèrent, de sorte qu'on pouvait les passer a pied; les poissons périrent et furent rejetés dehors; le vin se congela dans les vases.
A cette époque, Mâmoun entra en Ègypte, et le patriarche avec lui. Ils trouvèrent le Nil gele: ce qu'on n'avait jamais entendu dire.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Barhebr.Chron.* p.133 Π.Μ: Mich.Syr. XII.16 [2]

«And in the year 1143 (A.D. 832) Mâmôn went against Egypt, and with him was mâr Dionysius the Patriarch. And he found that the Nile was frozen over- a thing which had never been heard of.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[316] Ε.Π:Γλ
Χ: 833 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (ΒΑ Περσία) Khurasan [3]
Κ.Σ: άνοδος τιμών, ανθρωποφαγία

* *Mich.Syr.* XII,16 (3,79) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [4]

«En l'an 1144, il y eut une grande famine dans le Khorasan, pire que celle de Samarie; le froment se vendait 130 zouzê le modius. Ils faisaient moudre les glumes de la paille, en faisaient de la farine et la faisaient cuire... ils recueillaient les noyaux des dates, les broyaient et les mangeaient. On trouva une femme qui égorgea son enfant et le fit cuire dans une marmite pour le manger.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[317] Ε.Π:Β
Χ: (833- -836) Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.- -Φεβρ. Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Θράκη) Κατησία [5]
Κ.Σ: ταλαιπωρία αγίου

* *Vita Nicetae* c.13,p.337 Π.Μ: -

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[2] Βλ. έκδ. Barhebr. σελ.xxxvii.

[3] Το Khurasan βρίσκεται στη βόρειο-ανατολική Περσία στην περιοχή του σημ. Αφγανιστάν. Βλ. Enc.de l'Islam 5, 67.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

[5] Η πόλη Κατησία βρίσκεται κοντά στα Δαφνούσια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἀναστὰς οὖν ἐκεῖθεν μετεβη καὶ πρὸς Κατησιαν ἦλθε. καὶ τὸ ἐν αὐτῇ τοπιον ἐκ θείας προμηθείας ἐξαγορασάμενος, ἣν καθεζόμενος ἐν αὐτῷ καὶ ταῖς χερσὶ κατα δύναμιν ἐργαζόμενος, τῷ τε πολυχρονίῳ γήρᾳ τρυχόμενος καὶ τῷ κρύει τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ πηγνύμενος, καὶ τῷ τῶν κωνώπων πλήθει ἔαρι καὶ θέρει θλιβόμενος.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε31

Σ: Αοριστη και γενικη πληροφορια που σκοπο εχει την περιγραφή των ταλαιπωριών που υφίστατο ο βιογραφουμενος αγιος.

---

[318] Ε.Π:Β

Χ: (833- -836) Κ.Χ:1

λ.Χ: (Φεβρ.:) Α.Π:1

Φ: νεφωση παρατεταμένη, βροχή ραγδαία

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: άγιος καθυστερεί τη βροχόπτωση

* *Vita Nicetae* c.15.p.337 Π.Μ: -

«Στελλομένου ποτὲ Ἰγνατίου τοῦ ἁοιδίμου αὐτοῦ ἀνεψιοῦ ἐν τῇ πόλει διά τινα ἀναγκαίαν διακονίαν, καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν δειλιῶντος (ἐθεωρεῖτο γὰρ ὁ οὐρανὸς ὡς ὑετίζειν μέλλων ἅτε δὴ νέφεσι πεπυκνωμένος), λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἅγιος· "Ἄπιθι, τέκνον, ἐν εἰρήνῃ καὶ μὴ φοβοῦ· λέγω γὰρ σοι ἐν λόγῳ Κυρίου ὅτι ἕως οὗ ἐν τῇ πόλει εἰσέλθῃς, οὐ μὴ ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν μία καὶ μόνον ἐπιστάξῃ." Ὁ δὲ τίμιος καὶ ἐνάρετος Ἰγνάτιος τοῖς λεχθεῖσι πιστεύσας λαβὼν εὐχὴν ἐξῆλθεν· ἡμέρας οὖν τέσσαρας ἢ καὶ πλέον ὁδοιπορήσας, ὡς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει ἔφθασε καὶ τῆς Ἀκροπόλεως εἰσεληλύθει πύλην, τοσοῦτος πάραυτα τῇ γῇ ὑετὸς ἐξεχύθη, ὥστε θαυμάσαντα αὐτὸν τὸν Θεὸν δοξάσαι τὸν μὴ συγχωρήσαντα αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀπείρων ὄμβρων κατασχεθῆναι, θαυμάσαι δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἡμῶν Νικήτα χάριν καὶ πιστεῦσαι μόνῃ τῇ ἐκείνου προσευχῇ τὴν τῶν ἀερίων ἐκείνων ὄμβρων ἐπισχεθῆναι πλημμύραν.»

Χ.Μ: Α2, Β6, Ε31

Σ: Η αναφορά στην καθυστέρηση της βροχόπτωσης μέσω της θαυματουργικής μεσολάβησης του αγίου έχει στόχο την ανάδειξη της αγιότητάς του (επιβολή στα φυσικά φαινόμενα).

---

[319] Ε.Π:Γπ

Χ: 835- -836 Κ.Χ:1

λ.Χ: Οκτ.- -Σεπτ. Α.Π:1

Φ: πλημμύρα ποταμών

Τ: (Μικρά Ασία, Μεσοποταμία): Zubatra,[1] Βαγδάτη [2]

Κ.Σ: καταστροφή πόλεων: πνιγμός ανθρώπων (3.000 !), καταστροφές κτιρίων

* *Mich.Syr.* XII,18 (3,86) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [3]

«Il y eut en l'année 1146 une grande inondation du fleuve qui passe à Zoubatra, ville de la frontière. Ce déluge, qui eut lieu pendant la nuit, tandis que les gens dormaient, est stupéfiant. Les eaux s'accumulèrent en dehors du mur. Comme le mur ne put résister à impetuosité du fleuve, il fut renversé; les eaux entrèrent dans les rues et les maisons, et les habitants furent suffoqués au milieu de leurs maisons (au nombre de) trois mille âmes. Puis le mur de l'autre côté fut ébranlé et renversé; les eaux

---

[1] Zubatra ονομαζόταν και η πόλη Σωζόπετρα της Κομμαγηνής στην ανατολική Μικρά Ασία.

[2] Πλημμύρα του ποταμού Τίγρη.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

s'écoulèrent, et quantité de maisons et d'habitations furent renversées dans l'écoulement des eaux. Il y eut aussi une inondation dans le Tigre, qui détruisit des maisons et des habitations à Bagdad.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Γ12, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.134 Π.Μ: Mich.Syr. XII,18 [1]

«And in the year 1146 (A.D. 835) there was a flood of the river Zûbatrâ by night, and it undermined the wall and invaded the houses; and three thousands of the people were drowned in their houses. And there was also a flood of the river Tigris and it destroyed houses in Baghdâd.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ7, Γ13, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[320] Ε.Π:Β
Χ: 835- -836 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχή
Τ: (Μικρά Ασία) Βιθυνία: Καλονόρος
Κ.Σ: θαύμα: βροχή "κατά παραγγελία"

* Vita Petri Atr. c.71 Π.Μ: αυτόπτης

«Ἐμοῦ δὲ ἐκεῖσε, ἀδελφοί, ἐν μιᾷ τὸν κῆπον καλλιεργήσαντος καὶ σπεῖραι μέλλοντος σπέρμα ἐν τῷ ἀνύδρῳ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ εὐχὴν ἤδη αἰτουμένου παρὰ τοῦ ὁσίου σπεῖραι, ὁ μακάριος λέγει μοι· "Ἔκδεξαι, τέκνον." Προσμείναντος δέ μου μικρόν, ἐλθὼν ὁ πατὴρ καὶ τὰ σπέρματα πάντα ἀνάμιξ ποιήσας ταῖς οἰκείαις χερσὶν αὐτοῦ ἔσπειρεν· καὶ μετὰ τὸ πάντα ἀποσπεῖραι τὰ σπέρματα, εὐθύς, ὡς ἐπὶ Κυρίου, νεφέλη μικρὰ ἐλθοῦσα καὶ στᾶσα μόνον ἐπάνω τῶν σπερμάτων ἐπέβρεξεν, πανταχοῦ τότε καθαρεύοντος τοῦ ἀέρος.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του βιογραφούμενου αγίου. Ο άγιος επικαλείται θαυματουργική τοπική βροχή για να ποτισθεί η σπορά του πιστού γεωργού.

---

[321] Ε.Π:Γπ
Χ: 836 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.) Α.Π:2
Φ: (βροχές ραγδαίες) πλημμύρα λίμνης
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Βιθυνία: Απολλωνιάς λίμνη [4]
Κ.Σ: θαύμα: εξόρκισμός υδάτων, σωτηρία σπιτιών από πλημμύρα

* Vita Petri Atr. c.76 Π.Μ: αυτόπτης

---

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. σελ.xxxvii.

[2] Για την κατά προσέγγιση χρονολογία βλ. έκδ. Vita Petri Atr. 34.

[3] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Vita Petri Atr. 206 σ.1.

[4] Η λίμνη Απολλωνιάς (σημ. Sabandja dag) βρίσκεται ανατολικά της Νικομήδειας. Βλ. έκδ. Vita Petri Atr. 207 σ.4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Προσῆλθεν τῷ μακαρίῳ τις κοσμικὸς πτωχός, τοὔνομα Ἀμπέλης, ἐκ κώμης καλουμένης Σοφοῦ, ὡς ὅτι ἡ λίμνη ἐπλησίαζεν αὐτοῖς ἡ ἐπιλεγομένη Ἀπολλωνιάς, καὶ ὅτε πλημμύρα τοῦ ὕδατος γένηται ἐξ ἐπιρροίας τοῦ χειμῶνος εἰσέρχεται ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν. Ὅτε δὲ ἐθεάσατο τὸ ὕδωρ ὁ λεχθεὶς Ἀμπέλης φθάσαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πλεῖον πληθυνόμενον καὶ αὐξάνον, ἀναστὰς σπουδαίως ἦλθεν πρὸς τὸν θαυματουργὸν πατέρα Πέτρον καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐδυσώπει αὐτὸν εὔξασθαι διωθχῆναι τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ὁ δὲ ταπεινόφρων Πέτρος ποιήσας σταυρὸν ἐκ ξύλου κεδρίνου καὶ τοῦτον δεδωκὼς αὐτῷ ἔφη· "Ἀπελθὼν στῆσον αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ ὕδατος καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γινέσθω." Καὶ τοῦτο ποιήσας ὁ ἀνὴρ ἀναστὰς τῷ πρωΐ ἐθεάσατο τὸ ὕδωρ ἀπέχον ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ὡς ἀπὸ ἥμισυ σημείου, καίπερ τὸ ὕδωρ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπὶ πλεῖον ἦν αὐξάνον.»

Χ.Μ: Β6, Γ10, Γ13, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του βιογραφούμενου αγίου. Ο άγιος εξορκίζει τα ύδατα με ξύλινο σταυρό.

---

[322] Ε.Π:Β
Χ: (836) Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.; Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Εύξεινος Πόντος): Χερσών
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος κατασιγάζει τρικυμία και σώζει πλοίο από ναυάγιο

* *Vita Niceiae* c.30,p.347 Π.Μ: -

«Τὸ εἰς ναυτιλλομένους γεγονὸς τερατούργημα οὐδὲ βουλομένῳ παρελθεῖν, ὡς εἰκός, γενήσεται. Οὗτοι γὰρ ἐκ μὲν τῆς βασιλίδος ἐκπλέοντες πόλεως, πρὸς δὲ τὴν πόλιν Χερσῶνος ἐπειγόμενοι, ἐξῆλθον τοῦ σκάφους αὐτῶν καὶ τὸν τάφον τοῦ ἁγίου προσεκύνησαν. Ἀπιέναι δὲ μέλλοντες ἐν ἀγγείῳ ἔσπευσαν ἁγίῳ ἐλαίῳ λήψασθαι, καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖσε ἀπεκίνησαν. Καὶ δὴ πρὸς μέσον τοῦ πελάγους γενόμενοι σφοδραῖς ἀνέμων βίαις ὑπεβλήθησαν· ὅθεν τῇ συστροφῇ τῶν ἀνέμων τρικυμίαις πολλαῖς χειμαζόμενοι εἰς παντελῆ τοῦ ζῆν ἀνελπιστίαν συνήλασαν. Εἷς οὖν ἐξ αὐτῶν περὶ τῆς τοῦ ἐλαίου εὐλογίας τὸν ναύκληρον ἀναμνήσας, ἐπιπέμψαι τοῦτο παρ' αὐτοῦ θαλάσσῃ προσετάττετο. Ὁ δὲ τὴν τοῦ ὁσίου ἁγίαν πρεσβείαν ἐπικαλεσάμενος τῇ ἀγριαινούσῃ καὶ κυμαινομένῃ θαλάσσῃ τὸ εὐλογημένον καὶ ἅγιον κατέχεε ἔλαιον. Τούτου δὲ γενομένου ὁ μὲν κλύδων αὐτίκα ἐλώφησε, τὸ δὲ πλοῖον ἀχειμάστως τὸ λοιπὸν τοῦ πελάγους ὑπέπλει διάστημα καὶ τοῖς πιστοτάτοις ναύταις τὸν θρῆνον καὶ κοπετὸν εἰς χαρὰν καὶ εὐφροσύνην μετέτρεπεν.»

Χ.Μ: Β6, Δ22, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του βιογραφούμενου αγίου. Χαρακτηριστικός ο τρόπος κατασίγασης της τρικυμίας με τη χρήση ελαίου.

---

[323] Ε.Π:Β
Χ: 838 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Αύγ.) [1] Α.Π:2
Φ βροχή ραγδαία
Τ: (Μεσοποταμία) Αμόριον
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* *Mich.Syr.* XII,20 (3,35) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron.; [2]

[1] Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Αμορίου από τους Άραβες.
[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«L'empereur Theophilus s'avança contre le camp d'Aphsîn, qui était de 30.000 hommes; les Romains en tuèrent 3 mille; et aussitôt Dieu envoya une pluie violente qui fit cesser le combat. Le camp des Romains se trouva dispersé. Theophilus s'était separé d'un côté avec 2.000 hommes; les autres crurent que l' empereur avait été tué et ils s'enfuirent à Constantinople. Quand la pluie cessa et quand l'air s'éclaircit, Theophilus vit que les Romains étaient dispersés; il descendit de cheval avec tous ceux qui l'accompagnaient.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ20, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για τη βροχή έχει νόημα στο μέτρο που ο ρόλος της σε ώρα μάχης υπήρξε αποφασιστικός.

* Barhebr.Chron. p.136 Π.Μ: Mich.Syr. XII.20 [1]

«Then <in 1149 (A.D. 838)> Theophila came against Apshîn, and he destroyed about 3,000 of the Arabs. And God, praise be to His goodness!, straightway sent a violent rainstorm. And when Theophila withdrew himself to one side with 2,000 men, the rest of the Rhomaye thought that the king had been killed, and they fled to Constantinople. And when the rain stopped and the atmosphere became clear, the numerous troops of the Arabs surrounded the 2,000 men of Theophila, but they were unable to do them any harm until they had brought engines of war so that they might hurl stones on them.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[324] Ε.Π:Α

Χ: -839 [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: επί πολλά έτη Α.Π:2

Φ: (ξηρασία),[3] ακαρπία γης, σιτοδεία

Τ: (Μακεδονία) Θεσσαλονίκη

Κ.Σ: λιμός

* Theophan.Cont. IV.28 (p.191,3) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;)+προφορ. πηγές;[4]

«Ὡς ἐπεὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην ἐγένετο, εἶχε μὲν ἅπαντας τὴν αὐτοῦ εὐλαβουμένους τε καὶ τιμῶντας ἀρετήν, εἶχε δὲ μᾶλλον τιμῶντας τοῦτον λαμπρότερον ἔκ τινος αἰτίας ἣν ὁ λόγος δηλοῖ. περὶ τὰς τῶν καρπῶν γονὰς στειρά πως τοσοῦτον ὡρᾶτο ἡ γῆ καὶ ἄτεκνος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὡς καὶ θάνατον κατεπείγεσθαι. οὓς ἰδὼν τῷ τῆς συμπαθείας οἴκτῳ βληθεὶς μήτ' ἀθυμεῖν παρήνει μήτε μὴν συμφοραῖς ἐπαπολλύσθαι, εἴγε δὴ βούλοιντο τῆς τοῦ θεοῦ ἐπικουρίας καὶ αὐτοῦ γε τυχεῖν. περί τινα γοῦν καιρόν, ὃν ἐκ τῆς ἀστρολογικῆς ἐδιδάσκετο ἀστέρων τινῶν ἐπιτολαῖς τε καὶ φάσεσιν ἀπόρροιάν τινα καὶ συμπάθειαν τοῖς περιγείοις προσγίνεσθαι, τὰ σπέρματα τῇ γῇ κατεβάλλετο καὶ ὑπὸ κόλπους ταύτης ἐδίδου, ὧν τοσαύτην γενέσθαι συνέβη εὐφορίαν τε καὶ εὐκαρπίαν, ἐπεὶ τὸ ἔαρ ἀνέτελλεν καὶ ὁ

---

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. σελ.xxxvii.

[2] Βλ. Muralt, Essai 1, 421.

[3] Βλ. J. L. Teall, όπ.π. 130 και P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*, Αθήνα 1981, 136, ο οποίος υποθέτει ως αιτία του λιμού πολύχρονη ξηρασία που προηγήθηκε.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 541, Hunger 1, 340 και P. Lemerle, "Thomas le Slave", στο ίδιο 273-274.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ θέρους ἐφεστήκει καιρος. ὡς πολλοὺς ἐπαρκέσαι χρόνους αὐτοῖς και εἰς τὸ ἑξῆς. πάντως οὕτω τοῦ θεοῦ τὸν ἄμητον πολύχουν ἐνεγκαμένου ταῖς τῶν ἀναγκαζομένων λιτανείαις ἐπιδόντος καὶ ἱκετείαις, ἀλλ' οὐ τῇ ἐκείνου περὶ τὰ τοιαῦτα ματαιοπονία.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ13, Δ19, Δ28

Σ: Ο έπαινος της δράσης του μεγάλου μαθηματικού Λέοντος κατά τη διάρκεια μιας μεγάλης ξηρασίας και του επακόλουθου λιμού, παρέχει το πλαίσιο αναφοράς της μαρτυρίας.

* *Joh.Scyl.* 15,p.104 Π.Μ: Theophan.Cont. IV,28 (p.191,3) [1]

«Τοῦτον οἱ Θεσσαλονικεῖς μετὰ τὴν χειροτονίαν ὑπερβαλλόντως ἐτίμησαν διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ σοφίαν καὶ τὴν περὶ πάντα τὰ μαθήματα ἀκρίβειαν. ἐξαιρέτως δ' ἐθαύμασαν ἀπὸ τῆσδε τῆς αἰτίας. Ἄγονος ἦν ἡ γῆ καὶ ἄκαρπος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ λιμὸς ἤγχε τοὺς ἐνοικοῦντας Θεσσαλονίκην τε καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, καὶ πάντες ἢ μετανάσται γενέσθαι τῆς πατρίδος, ἢ λιμῷ καὶ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων διαφθαρήσεσθαι ἤλπιζον. Ὁ δὲ Λέων τὴν ἀπορίαν τούτοις παραμυθούμενος καιρόν τινα, ὃν ἡ τῶν ἄστρων ὑπετίθει τούτῳ ἐπιτολή τε καὶ φάσις, παραδηλώσας αὐτοῖς, καὶ κατὰ τοῦτον τῇ γῇ καταβαλεῖν ἐπιτρέψας τὰ σπέρματα, τοσαύτης γέγονεν εὐφορίας αἴτιος, ὡς ἐπὶ πολλοὺς ἐπαρκέσαι χρόνους τοῖς ἐγχωρίοις τοὺς δρεφθέντας καρποὺς.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ13, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[325] Ε.Π:Β

Χ:	841	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Απρ.10	Α.Π:2
Φ:	βροχές ραγδαίες, πλημμύρες, διάβρωση εδαφών, μετατροπή πεδιάδων σε λίμνες	
Τ:	(Ν.Α Μικρά Ασία) Harran	
Κ.Σ:	καταστροφές κτιρίων, πνιγμός ανθρώπων	

* *Mich.Syr.* XII.21 (3,104-5) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. [2]

«Le 10 du même mois <avril 1151>, Dieu envoya un nuage de pluie très violente, telle que ni nous, ni les vieillards âgés, n'avions jamais vu ou entendu mentionner la pareille. Beaucoup de gros rochers furent entrainés par l'inondation et les plaines devinrent des lacs. —A Harran surtout, les dommages causés furent considérables, parce que les torrents de la montagne de Hesmî et de celle qu'on appelle Yateb-ris, ou Phér'â, se reunirent et devinrent le un grand fleuve. Ils passèrent sur tous les villages et les dévastèrent; ils atteignirent Beit Qoubê, et les maisons, les hôteleries, les boutiques furent inondées; elles furent renversées et s'écroulèrent; en certains endroits elles sabatirent sur les habitants, qui furent suffoqués. Si ce n'était que l'inondation eut lieu de jour et que le gouverneur rassembla la population et fit préparer un monticule, toute la ville aurait péri. Le flot s'avança ainsi, en causant des ravages jusqu'à Callinice, qu'il inonda, et se déversa dans l'Euphrate.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ7, Γ13, Γ12α, Ε30

Σ: Εκτενής και λεπτομερειακή χρονογραφική αναφορά. Περιγράφονται οι συνέπειες των καταστροφικών βροχών, αλλά και οι πιθανές σοβαρότερες επιπτώσεις στον πληθυσμό, αν η καταστροφή δεν εκδηλωνόταν κατά τη διάρκεια της ημέρας.

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 336, Hunger 1, 391

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Barhebr.Chron. p.138 Π.Μ: Mich.Syr. XII.21 [1]

«And in the year 1151 (A.D. 840), on the 6th day of the month Nîsan (April) a red sign appeared in the north[ern sky]. And there were violent rains and a flood, which wrought great havoc in Harran.»

Χ.Μ: Α2, Β3α, Β3, Β6, Γ12α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[326] Ε.Π:Β
Χ: 841 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: βροχές ραγδαίες, χιόνια, πλημμύρα ποταμών & χειμάρρων
Τ: (Μεσοποταμία) Samarra, Τίγρης ποτ.
Κ.Σ: καταστροφές 10.000 σπιτιών (!), πνιγμός ανθρώπων

* Mich.Syr. XII.21 (3,106) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. [2]

«En l'an 1152, à cause de l'abondance des nuages et de la violence des pluies, la neige qui était sur les montagnes fondit et descendit hors de saison; les fleuves et les torrents furent remplis et débordèrent au mois de kanoun (dec.). Le Tigre inonda Soumara, où il détruisit plus de dix mille maisons et beaucoup de gens.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ13, Γ12α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[327] Ε.Π:Α
Χ: 842-843 Κ.Χ:2
λ.Χ: Νοέμ.-Μάρτ. Α.Π:2
Φ: ανομβρία, δεν βλάστησαν σπόροι, πολλά χιόνια, πάγοι κρύο δυνατό
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: λιμός, επιδημία, άνοδος τιμών, θάνατος φτωχών ανθρώπων

* Mich.Syr. XII.21 (3,108) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. [3]

«En l'an 1153, il y eut un hiver sans pluie, et les semences ne germèrent pas avant le mois d'adar (mars); mais il y eut des neiges abondantes, des gelées et un froid rigoureux; et, en outre, la rareté de l'argent, la cherté du froment, la famine, la maladie, la peste ne cessèrent point; de plus, le tribut fut impitoyablement aggravé par la cruauté des gouverneurs avides du sang des pauvres. ...La plupart des pauvres qui voulaient sortir pour recueillir du bois le feu, un peu d'herbe pour la nourriture au lieu de pain, en étaient empêchés par la rigueur du froid; ils périssaient de froid et de faim au milieu de leurs demeures.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ7, Γ12β, Δ28, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[328] Ε.Π:Β

---

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. σελ.xxxvii.
[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxii.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: (842- -868)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: βροχη ραγδαια, χιονοπτωση
Τ: (Μακεδονια) Θεσσαλονικη
Κ.Σ: υπακοη αγιας σε επιτιμιο ηγουμένης, θαυμα: αγια επιβιωνει μεσα στο κρυο

* Vita Theodorae c.33 Π.Μ: μαρτυριες αυτοπτων[2]

«Ταῦτα ἀκούσασα ἡ πολλὰ μὲν ὑπομείνασα μηδαμῶς δὲ ὑπενδοῦσα διὰ τὴν ἐν ἐλπίσι τοῖς ἀγωνιζομένοις μακαριότητα καὶ ἑαυτὴν πρὸς πᾶσαν ἐπιφορὰν θλιβερῶν ἑτοιμάσασα διὰ τὸν εἰπόντα· εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμούς, εὔθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον καὶ μὴ ἀποστῇς, ἵνα αὐξηθῇς ἐπ᾽ ἐσχάτων σου. — ταῦτα δὴ ἀκούσασα, τὴν ἐξ ἔθους καὶ αὖθις βαλοῦσα μετάνοιαν εἰς τὸν ὁρισθέντα τόπον ἐξῄει. τῆς δριμυτάτης ὥρας καταφρονήσασα καὶ τοῦ ῥαγδαίως τότε καταφερομένου ὑετοῦ καὶ τῆς δεινῆς ἐκείνης καὶ βιαίας τῶν ἀνέμων πνοῆς. τοιγαροῦν ἀφ᾽ ἑσπέρας ἐπ᾽ ἀμφοτέροις καθεσθεῖσα ποσὶν διενυκτέρευεν αἴθριος· οὐδὲ γὰρ τέλεον καθεσθῆναι ἐδύνατο διὰ τὸ ἐκ τοῦ ὑετοῦ κάτωθεν ὑπορρέον ὕδωρ. ὦ τοῦ θαύματος· ἐξέστησαν ἄγγελοι τοῦτο τὸ φρικτὸν ὅραμα βλέποντες, γυναῖκα τὸ ἀσθενέστατον καὶ μαλακὸν σκεῦος οὕτως αἴθριον διανυκτερεύουσαν, πυκναῖς νιφάσι βαλλομένην τοῦ ὄμβρου καὶ πηγνυμένην διὰ τὴν τῆς μητρὸς ἐντολήν. τίς ἔγνω τῶν νῦν ἢ τῶν πώποτε τοιαύτην ὑπακοὴν καὶ τοιαῦτα παλαίσματα γυναῖκα ἐνδείξασθαι; περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον λήξαντος τοῦ ὄμβρου καὶ δριμυτέρας γενομένης τῆς τοῦ ἀέρος πικρίας διὰ τὸ χιόνα καταβληθῆναι πολλήν, αἱ τοῦ ὄμβρου σταγόνες κατὰ τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς καὶ τῶν ὤμων κειμένου ῥάκους κρυσταλλωθεῖσαι ἐκρέμαντο.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας για τη βροχόπτωση και το χιόνι είναι η περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποιες θα καταδειχθεί η υποταγής της αγίας στο επιτίμιο που της επέβαλε η ηγουμένη της μονής.

---

[329] Ε.Π:Α
Χ: 843 Κ.Χ:2
λ.Χ: Απρ. Α.Π:2
Φ: βροχές άφθονες, βλάστηση σπόρων, χαλαζοπτώσεις
Τ: (Μικρά Ασία Α.) Djezireh [3]
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XII,21 (3,108) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. [4]

«Quand nisan (avril) arriva, la pluie survint et les semences prospérèrent. Dieu envoya la grêle, qui ravagea la plupart des campagnes dans le Djézireh et en Occident, la sauterelle et le bruchus qui dévorèrent les semences tardives, le coton et les autres récoltes, des vents violents qui detruirent les arbres, qui étaient déracinés et projetés en l'air par le vent: choses que nous avons vues de nos yeux. J'ai vu aussi des champs dont toute la terre meuble était enlevée et accumulée sur les champs ensemencés comme en des tas de froment sous lesquels les récoltes étaient ensevelies et dissimulées.»

---

[1] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο.

[2] Βλ. έκδ. Vita Theodorae σελ.III.

[3] Djazira ή Jezire ονομάζεται η περιοχή των κουρδικών βουνών μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Πρβλ. Enc. de l'Islam 2, 536.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxii. Ο Ψευδο-Διονύσιος υπήρξε αυτόπτης, όπως αποδεικνύει η χρήση α΄ προσώπου στο κείμενο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[330] Ε.Π:Β
Χ: 843 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. Α.Π:2
Φ: πνοη σφοδρων ανέμων, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Djezireh [1]
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XII.21 (3.108) Π.Μ: Pseudo-Dionys.Chron. [2]

«Quand nisan (avril) arriva, la pluie survint et les semences prospérèrent. Dieu envoya la grêle, qui ravagea la plupart des campagnes dans le Djézireh et en Occident, la sauterelle et le bruchus qui dévorèrent les semences tardives, le coton et les autres récoltes, des vents violents qui detruirent les arbres, qui étaient déracinés et projetés en l'air par le vent: choses que nous avons vues de nos yeux. J'ai vu aussi des champs dont toute la terre meuble était enlevée et accumulée sur les champs ensemencés comme en des tas de froment sous lesquels les récoltes étaient ensevelies et dissimulées.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[331] Ε.Π:Γλ
Χ: (843;) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός [3]
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Λέσβος νησ.
Κ.Σ: ελεημοσύνη αγίου

* Vita David.Sym.Georg. c.13 Π.Μ: -

«Λιμοῦ δὲ ἐν τῇ νήσῳ γενομένου, ὁ μέγας προσετάχθη Γεώργιος σῖτον ἐπιτεθέντα τῷ κτήνει ἐν τῷ μύλωνι ἀπιέναι· ὃ καὶ ἐποίησε τάχιστα, ἕτερον ἐν τῷ σιτοβολείῳ μέχρι κοτύλης σίτου οὐκ ἐάσας προσεπικείμενον. Ὑποστρέφοντι δὲ συνήντησαν αὐτῷ δύο πτωχοὶ καὶ προσέπεσον, ἄλευρον αἰτοῦντες μικρόν· ὁ δ' οὐχ ὅσον ᾔτησαν, ἀλλ' ὅσον οὐκ ἤλπισαν παρέσχε, πρὸς ἓν μαρσίπιον αὐτοῖς τριμοδιαῖον τοῖς νώτοις ἐπιτεθεικώς.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της μεγαλοψυχίας και της φιλανθρωπικής δράσης του αγίου σε περίοδο λιμού.

---

[332] Ε.Π:Α
Χ: 846 Κ.Χ:1
λ.Χ: μετά τον Αύγ. Α.Π:2
Φ: ξηρασία, ξήρανση δένδρων, θάνατος ζώων
Τ: Ισπανία
Κ.Σ: λιμός, θάνατος ανθρώπων

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.
[3] Βλ. και J. L. Teall, όπ.π. 126.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Ibn al Athir* p.223 Π.Μ: :

«L'Espagne eut beaucoup à souffrir de la faim par suite d'une grande sécheresse qui commença en l'an 232 (27 août 846). Beaucoup d'hommes et d'animaux périrent, et les arbres desséchèrent (sur pied), si bien que l'on cessa de semer. Mais en cette annee (sic), on se mit à prier pour avoir de l'eau, et l'on put arroser et semer; les ravages causés par la sécheresse s'arrêtèrent.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[333] Ε.Π:Γπ
Χ: 850 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.-Φεβρ. επί 1 μήνα Α.Π:2
Φ: πλημμύρες ποταμών
Τ: Ισπανία, Τάγος ποτ., Σεβίλλη
Κ.Σ: κατακλυσμός πόλης, καταστροφές κτιρίων

* *Ibn al Athir* p.225 Π.Μ: ;

«En redjeb (janvier-février 850) de grandes inondations eurent en Espagne: le pont d'Ecija fut emporté, les moulins furent détruits, le fleuve de Seville submergea seize bourgades, et le Tage, devenu large de trente milles, en submergea dix-huit. Ces graves désastres affligèrent tout le pays dans l'espace d'un seul mois.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[334] Ε.Π:Α
Χ: 851-852 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Νοέμ.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: κρύο δυνατό, πυκνές ομίχλες, χιόνια πολλά
Τ: (Αρμενία) Taron [1]
Κ.Σ: δυσκολίες σε στράτευμα

* *Thomas Ardzrouni* II.7 Π.Μ: ;

«L'hiver (de 851 à 852) étant survenu, la température devint rigeureuse par l'effet des épais brouillards; une neige profonde rivela le pied des montagnes, dans la contré où est bâtie la ville de Taron, servant de tanière au géneral des Tadjics. On eût dit un ours de forte taile, se nourrissant de racines durant l'hiver, et qui moitié vivant, moitié mort, se tapit dans son trou. Dès que souffle le vent du sud, réchauffant de sa force vivifiante la surface de la terre, ranimant de son haleine, qui sort des abîmes les racines et végétaux endormis par les glaces du nord et par le brise de l'atmosphère, la chaude température qui se fait sentir au moment de l'égalité des jours et des nuits tire les bêtes de la furêt et les oiseaux de leurs abris, sous l'influence du printemps.»

Σ: Η μαρτυρία για το βαρύ χειμώνα έχει νόημα στο μέτρο που εξυπηρετεί την ιστορική αφήγηση και δίνει έμφαση στις δυσκολίες που αντιμετώπισε το εκστρατευτικό σώμα.

---

[335] Ε.Π:Α
Χ: (852-853)[2] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς, πάγωμα υδάτων
Τ: (Μακεδονία) Θεσσαλονίκη

[1] Η Taron είναι περιοχή της Αρμενίας, δυτικά της λίμνης Βαν.

[2] Για τη χρονολογία του χειμώνα βλ. Kaplan, **Hommes et la terre**, 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: υπακοη αγιας

* *Vita Theodorae* c.31 Π.Μ: μαρτυρίες αυτοπτων[1]

«Γέγονε χειμὼν ἰσχυρὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὡς ἐκ τῆς ὀριμύτητος παγῆναι τὸ ὕδωρ καὶ εἰς λίθου μεταποιηθῆναι ἀντιτυπίαν. διὰ γοῦν τὴν τοῦ κρύους σφοδρότητα προσέταξεν ἡ μεγάλη μὴ ἐν τῇ κοινῇ τραπέζῃ ἀλλ᾽ ἐν τοῖς κελλίοις τὰ δεῖπνα γίνεσθαι. συνέβη δὲ τὸν τοῦ θερμοῦ λέβητα στῆσαι τὰς ἀδελφὰς ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα ἡ μακαρία τὸ ψιάθιον ἐπ᾽ ἐδάφους ἁπλώσασα ἐκάθευδεν· οὐ γὰρ κλίνην εἶχεν ἁπαλὴν καὶ ποικίλην οὐδὲ σανίσιν ὑποκάτωθεν ἔκειτο οὐδ᾽ ἐπί τινος <τῶν> τὴν τοῦ κρύους ἀποσοβεῖν δυναμένων ὀριμύτητα, ἀλλ᾽ ἐπὶ γῆς ψιαθίου καὶ κωδίου κειμένων διανεπαύετο· τοιγαροῦν τοῦ λέβητος ζέοντος κάθυγρος ὁ τόπος ὅλος ἐγένετο· καὶ λαβοῦσα ἡ Θεοδώρα τὴν στρωμνὴν ἐν ἄλλῳ ταύτην τόπῳ μετέθηκεν, μὴ πρότερον εἰποῦσα τοῦτο τῇ μεγάλῃ.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας για τον βαρύ χειμώνα είναι η περιγραφή των συνθηκών υπό τις οποίες θα καταδειχθεί η υποταγής της αγίας στα κελεύσματα της ηγουμένης της μονής.

---

[336] Ε.Π:Β

Χ: 855 Κ.Χ:0

λ.Χ: (Ιούν.- -Αύγ.) μεσημέρι Α.Π:1

Φ: καύσων θερινός

Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Χώναι, Ανζής όρος [2]

Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* *Theophan.Cont.* IV.24 (p.178,5) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [3]

«Καὶ δὴ σταθερᾶς τε μεσημβρίας ἐνούσης καὶ καύματος οὐκ ὀλίγου θάλποντος ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου φλογώσεως, κατά τινα ὀρεινὸν ἀναβαίνειν τόπον βιάζονται, Ἀνζῆν οὕτω λεγόμενον, δυσπρόσοδόν τε καὶ τραχέσι λίθοις οὐκ εὔοδον.»

Χ.Μ: Β4, Β6

Σ: Η μετεωρολογική λεπτομέρεια εξυπηρετεί τις ανάγκες της ιστορικής αφήγησης, παρουσιάζοντας τις δυσκολίες που αντιμετώπισε το στράτευμα.

* *Genesius* IV 14,26 Π.Μ: κοινή πηγή με Συνεχιστή Θεοφάνη (Σέργιος Ομολογητής;) [4]

«Ὁ δὲ Ἄμερ στρατηγικῶς παρεκβατικώτερον διελθὼν τῆς ἀπαγούσης ὁδοῦ πρὸς τὴν Ζέλισαν, ἀπήει πρὸς τὸ Χωνάριον, ἐν τούτῳ τε πόλεμον πρὸς Ῥωμαίους ἀράμενος, αὐτίκα πρὸς αὐτοῦ τροποῦται ὁ βασιλεὺς φυγαδείας ἐπιλαβόμενος μιλίων ἕως ἓξ. ἐντεῦθεν τοῦ δρόμου τῶν βασιλικῶν ἵππων ἀτονησάντων καὶ τοῦ συμφυγαδευομένου λαοῦ, καὶ μάλιστα διὰ τὸ παρεῖναι δυσφόρητον καύσετον ἐκ τῆς καιρικῆς διαθέσεως, λυσιτελείας ἡγοῦνται σκοπὸν ἀναβεβηκέναι πρός τι ὄρος πέτραις τραχέσιν ἀντίτυπον καὶ παρόδῳ δύσβατον, ὃ Ἀνζῆς κατωνόμασται.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. έκδ. Vita Theodorae σελ.III.

[2] Στη Φρυγία μεταξύ Λαοδίκιας και Ιεράπολης (σημ. Honaz).

[3] Βλ. Moravcsik 1, 541, Hunger 1, 340 και P. Lemerle, "Thomas le Slave", όπ.π. 273-274.

[4] Βλ. έκδ. Genesius σελ.xii και Hunger 1, 352.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[337] Ε.Π:Β
Χ: 860 Κ.Χ:1
Λ.Χ: Ιούν. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανεμου. τρικυμια
Τ: Κωνσταντινουπολη: Κερατιος Κόλπος
Κ.Σ: θαυμα: η τρικυμια καταστρέφει βαρβαρικό στόλο. σώζεται η πόλη από επιδρομή.

* Sym.Magist. p.674.18 Π.Μ: Συμεων Μάγιστρος Λβ [1]

«Τῷ ι□ αὐτοῦ ἔτει οἱ Ῥῶς ἔνδοθεν τοῦ Ἱεροῦ φθάσαντες πολὺν εἰργάσαντο φόνον. περικυκλοῦσιν οὖν τὴν πόλιν· καὶ τοῦ βασιλέως μόλις διαπερᾶσαι ἰσχύσαντος, εὐθὺς σὺν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ τὸν ἐν Βλαχέρναις τῆς θεοτόκου ναὸν καταλαμβάνουσι. καὶ μέθ' ὑμνῳδιῶν τὸ ἅγιον τῆς θεοτόκου ἐξαγαγόντες μαφόριον τῇ θαλάσσῃ ἄκρως προσέβαψαν· καὶ νηνεμίας οὔσης εὐθὺς ἀνέμων ἐπιφοραὶ καὶ τῆς θαλάσσης ἠρεμούσης κυμάτων ἐπαναστάσεις ἀλλεπάλληλοι ἐγεγόνεισαν. καὶ τὰ τῶν ἀθέων Ῥῶς πλοῖα κατεάγησαν ὀλίγων ἐκπεφευγότων τὸν κίνδυνον.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Δ22, Δ24

Σ: Η τρικυμια φέρεται από τον χρονογράφο ως αποτέλεσμα της λιτανειας που διεξήχθη στην πόλη κατά τη διάρκεια της επιδρομής των Ρως. Το φυσικό φαινόμενο έσωσε την πόλη.

* Leo.Gramm. p.241.4 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [2]

«Ὁ δὲ βασιλεὺς καταλαβὼν μόλις ἴσχυσεν διαπερᾶσαι, καὶ δὴ σὺν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναόν τῆς τοῦ θεοῦ μητρὸς παρεγένοντο κἀκεῖ τὸ θεῖον ἐξιλεοῦνται. εἶτα μέθ' ὑμνῳδίας τὸ ἅγιον ἐξαγαγόντες τῆς θεοτόκου ὠμοφόριον τῇ θαλάσσῃ ἄκρῳ προσέβαλον· καὶ νηνεμίας οὔσης εὐθὺς ἀνέμων ἐπιφορὰ καὶ τῆς θαλάσσης ἠρεμούσης κυμάτων ἐπαναστάσεις ἀλλεπάλληλοι ἐγεγόνεισαν, καὶ τὰ τῶν ἀθέων Ῥῶς πλοῖα κατεάγησαν, ὀλίγων ἐκπεφυγότων κίνδυνον.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Δ22, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach.Cont. p.827.3 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3 [3]

«Καὶ δὴ σὺν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς θεοῦ μητρὸς παρεγένοντο, κἀκεῖ τὸ θεῖον ἐξιλεοῦντο καὶ ἐξευμενίζοντο. εἶτα μέθ' ὑμνῳδίας τὸ ἅγιον τῆς θεοτόκου ἐξαγαγόντες ὠμοφόριον τῇ θαλάσσῃ ἄκρῳ προσέβαψαν, καὶ νηνεμίας οὔσης εὐθὺς ἀνέμων ἐπιφοραὶ καὶ τῆς θαλάσσης ἠρεμούσης κυμάτων ἐπαναστάσεις ἀλλεπάλληλοι ἐγένοντο, καὶ τὰ τῶν ἀθέων Ῥῶς πλοῖα κατεάγησαν ὀλίγων ἐκπεφευγότων τὸν κίνδυνον.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ8, Δ22, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

[338] Ε.Π:Γλ
Χ: 863 [4] Κ.Χ:1

[1] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144.
[2] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 7 & 9.
[3] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.
[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 441. Βλ. επίσης G. da Costa-Luillet, όπ.π. 478.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: -
Φ: λιμός
Τ: Βουλγαρια
Κ.Σ: αλλαγη πολιτικης στασης Βουλγαρων εναντι Βυζαντιου

Α.Π: 1

* *Vita Ignatii* sp.525 Π.Μ: -

«Ἡττηθεὶς οὖν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς ἐκεῖνος ἀνεύθυνον τοῦτον καὶ ἄνετον εἰς τὴν αὐτοῦ καταστῆναι κελεύει μονήν. Εὐθὺς οὖν καὶ ὁ σεισμὸς ἔστη. Καὶ Βούλγαροι δὲ τότε προνοίαις Θεοῦ, βιαίῳ κατατακέντες λιμῷ, ἅμα δὲ καὶ τοῖς δώροις τοῦ αὐτοκράτορος θελχθέντες, τὰ ὅπλα καταθέμενοι, τῷ ἁγίῳ προσῄεσαν βαπτίσματι.»

Σ: Ο λιμος ειχει σαν αποτελεσμα τη μεταστροφή των Βουλγάρων στο Χριστιανισμό και την υπαγωγή τους υπο την προστασία του ισχυρού Βυζαντίου.

* *Theophan.Cont.* IV.14 (p.163.9) Π.Μ: κοινή πηγή με Ψευδο-Γενέσιο (Σέργιος Ομολογητής;) [1]

«Ἀλλά τις πληγὴ περιπεσοῦσα θεήλατος (λιμὸς δὲ ἦν. οὕτω μᾶλλον τῶν παχυτέρων καὶ γεωδεστέρων, ὡς ἔοικεν, μεταπαιδευομένων καὶ τὰ κακὰ μεταμανθανόντων) τὴν αὐτοῦ ἐπολιόρκει καὶ κατέτρυχεν γῆν. καὶ ὃς θεὸν ἐκεῖνον ἠνάγκαζεν ἐπικαλεῖσθαι πρὸς ἄμυναν τῶν δεινῶν, τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου μὲν πολλάκις καὶ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς θαυμαζόμενόν τε καὶ σεβόμενον, ὡς εἰκός.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Genesius* IV 16,42 Π.Μ: κοινή πηγή με Συνεχιστή Θεοφάνη (Σέργιος Ομολογητής;) [2]

«Ὁ οὖν καθηγεμὼν Βουλγάρων περὶ τούτου ἐπεγνωκὼς καὶ τῷ τοιούτῳ κατατροπωθεὶς εὐτυχήματι πρὸς εἰρηναίαν κατάστασιν ὑποκλίνεται, εἰ καὶ πρὶν ἐθρασύνετο, ἀλλὰ μὴν καὶ λιμῷ οἱ περὶ αὐτὸν πιεζόμενοι, ὅθεν καὶ τὸ Ὁμηρικὸν καθ' ἑαυτούς, ὡς εἰκός, διενενόηντο λόγιον: "πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι, λιμῷ δ' οἰκιστὸν θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν".»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Sym.Magist.* p.665,11 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λβ [3]

«Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἐκστρατεύει Μιχαὴλ ἅμα Καίσαρι διά τε γῆς καὶ θαλάσσης κατὰ Γόβορι ἄρχοντι Βουλγάρων. τοῦτο μαθόντες οἱ Βούλγαροι, ἅμα δὲ καὶ λιμῷ τηκόμενοι, ὡς ἦχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς μάχης περὶ τὴν νίκην κατέγνωσαν, Χριστιανοί τε γενέσθαι καὶ ὑποτάσσεσθαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἠτήσαντο.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Leo.Gramm.* p.238,10 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [4]

«Ἐκστρατεύσας δὲ Μιχαὴλ ἅμα Βάρδᾳ Καίσαρι κίνησιν ποιεῖ κατὰ Μιχαὴλ ἄρχοντος Βουλγαρίας διά τε γῆς καὶ θαλάσσης, μαθὼν τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος λιμῷ τήκεσθαι. οἱ δὲ Βούλγαροι τοῦτο μαθόντες ὡς ἦχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν...»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 541, Hunger 1, 340 και P. Lemerle, όπ.π. 273-274.
[2] Βλ. έκδ. Genesius σελ.xii και Hunger 1, 352.
[3] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144.
[4] Στο ίδιο 7 & 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

* Joh.Scyl. 7.p.90 Π.Μ: Theophan.Cont. IV.14 [1]

«Λιμοῦ δὲ σφοδροτάτου τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων κατεσχηκότος καὶ πάσης βοηθείας ἀργούσης τὸν τῶν Χριστιανῶν ὁ ἄρχων εἰς βοήθειαν ἐτεκαλεῖτο θεὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου καὶ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς αὐτῷ μυσταγωγηθέντα.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XVI 2,8-9 Π.Μ: Theophan.Cont. IV,14: [2]

«Λιμὸς δὲ τοῖς Βουλγάροις συμβὰς καὶ αὐτόν καὶ τὸ ἔθνος εἰς θεοσέβειαν μετερρύθμισεν. ὁ μὲν γὰρ τὸ ἔθνος ἅπαν ἐπίεζε, καὶ οὐκ ἦν ἀποφυγὴ τοῦ κακοῦ, φθορὰ δὲ τοῦ ἔθνους ἐγίνετο, καὶ ὁ σφῶν ἀρχηγὸς ἦν διὰ τοῦτο περιαλγής, καὶ ἀπορήσας εἰς τὸ παρὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῷ καταγγελλόμενον καταφεύγει θεὸν καὶ τοῦτον τοῦ λιμοῦ λυτῆρα καὶ τῆς τοῦ ἔθνους φθορᾶς ἐπεκέκλητο.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Ephraem vrs.2481-2486 Π.Μ: Zonar. XVI 2,8-9; [3]

«Ἐπεὶ δ' ἐπεισέφρησε λοιμὸς Βουλγάροις,/ οὔκ ἦν δὲ λύσις οὐδὲ φυλὴ τῆς νόσου./ θεὸς δέ λυτῆρ ὤπτο λοιμοῦ παμφάγου./ προσχὼν γυναικὸς ταῖς λιταῖς χριστωνύμου./ ἔγνω θεοῦ δύναμιν ἄμαχον τέως,/καὶ οἱ σταλῆναι ποιμενάρχην ἠξίου.»

Σ: Για λόγους μετρικούς η λέξη "λιμός" εκφέρεται στο κείμενο ως "λοιμός".

---

[339] Ε.Π:Γλ
Χ: 865-868 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 4 έτη Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: Ισπανία
Κ.Σ: -

* Ibn al Athir p.243 Π.Μ: ;

«L' Espagne fut, de 251 à 255 (865-868), ravagée par une horrible disette qui prit fin à cette époque.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[340] Ε.Π:Β
Χ: 867 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή μνημείου

* Vita Ignatii sp.549 Π.Μ: -

«Καὶ μετ' αὐτὴν ἐξαίφνης ἐπῆλθε πνεύματος σφοδρὰ καταιγίς· Ὀκτώβριος ἐνίστατο μήν· καὶ οὕτω βιαίως ἐπέθετο τὸ πνεῦμα, ὡς πολλῶν μὲν ἐκκλησιῶν, πολλῶν δὲ παλατίων, καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ δὲ οἴκου τὸν μόλυβδον οἷα μεμβράνας συνελίσσειν,

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.
[2] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.
[3] Βλ. Hunger 1, 479.

καὶ εἰς τοὔδαφος κατασπᾶν· οὐ μονον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τετραπλεύρου μονολίθου κίονος ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑστηλωμένον χαλκοῦν στροβίλιον βαρυτατον ὂν ὡς ῥοῤῥωτάτω συνετρίβη πεσόν. Οὐκ εἰκῆ δὲ ταῦτα παρηκολούθηκε τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῆς μελλούσης αὖθις ἀκαταστασίας καὶ ταραχῆς διὰ τοῦ ταραχοποιοῦ δαίμονος ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνίστατο τεκμήρια σαφῆ.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Η μαρτυρία εχει τη μορφή απλής χρονογραφικής αναφοράς.

---

[341] Ε.Π:Γπ
Χ: 867- -886 [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μικρα Ασια) Αττάλεια
Κ.Σ: θαύμα: αγιος διανύει τον πλημμυρισμένο ποταμό

* *Vita Const.Iud.* c.36 Π.Μ: -

«Διήνυσε γάρ τὴν προκειμένην ὁδὸν ὁ θαυμάσιος οὗτος καὶ καταλαβεῖν ἔσπευδε τὴν Ἀττάλειαν, ἔνθα δὴ τῆς πορείας περιτυγχάνει τινὶ ποταμῷ, τῷ μέχρι καὶ κρηπῖδος αὐτῆς πεπληρῶσθαι τοῦ ὕδατος, πορθμίοις περαιουμένῳ τοῖς παροδίταις· τοῦτον οὖν ποσὶ περαιοῦται οἰκείοις, ἀβαθῆ δοκοῦντα καὶ δὴ παραδόξως ἐξ ἀπόρου εὔπορον καταστάντα τῷ μακαρίῳ· ποιμέσι τοινυν περιτυχών, οἳ δὴ καὶ τὸ πορθμίον εἶχον παρ' ἑαυτοῖς, ἐρωτᾶται τὴν αἰτίαν τοῦ πόρου καὶ ὅπως οὕτω πλήρη ποταμὸν ἀγχιβαθῆ τε καὶ ἐπικίνδυνον ἐκπεπέρακεν· ὁ δ' "Οὐδέν (ἔλεγεν) θαυμαστόν, ὦ τέκνα, γέγονεν εἰ ὕδασιν ἐμαυτὸν κατεπίστευσα ποταμοῦ, ὃς μικροῦ μου τῶν κνημῶν ἥπτετο·"»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου. Το πέρασμα αγίου πάνω από πλημμυρισμένο ποταμό αποτελεί φιλολογικό "τόπο" στους Βίους Αγίων.

---

[342] Ε.Π:Β
Χ: 867- -886 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: (πνοή σφοδρών ανέμων) καταιγίδα, τρικυμία
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Βιθυνία: Πυθιών [3]
Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου, θαύμα: άγιος κατασιγάζει τρικυμία

* *Vita Const.Iud.* c.54 Π.Μ: -

«Χειμῶνος ὥρᾳ καὶ τυχὸν οὕτω διακονίαν τελοῦντι τῷ μακαρίῳ πνευματικὴν ἡ κατὰ θάλατταν ἐχρεωστεῖτο πορεία καὶ τὴν τοῦ Πυθίων λεγομένου χώρου κατιθὺ πλέων ἐπὶ νεὼς σὺν ἑτέροις οὐκ ὀλίγοις ἀνδράσιν. Ὡς δ' ἐπὶ τὸ μέσον που τῆς θαλάττης εὐπλοοῦσα ἡ ναῦς ἐχώρει, καταλαμβάνεταί τινι χειμερίῳ κλύδωνι καὶ ζάλῃ χαλεπωτάτῃ δι' ἧς ἐν ἐλπίσιν ὁ περὶ τὰ ἔσχατα κίνδυνος· ...καὶ ἀνεγεῖραι κελεύει τοῖν χεροῖν λαβόμενος καὶ εἶτα τὰς χεῖρας ἐκτείνας εἰς οὐρανόν· "ὁ καὶ πάλαι (ἔφη) δέσποτα Χριστὲ...πρυτάνευσον" καὶ ἅμα σφραγίζει τὴν ἀγριαίνουσαν ἐκείνην θάλασσαν· ἡ δὲ παραχρῆμα γαληνιᾷ καὶ ἡ ζάλη σὺν τῷ πνεύματι ἀθρόα κοιμίζεται...»

---

[1] Για την κατά προσέγγιση χρονολογία βλ. έκδ. Vita Const.Iud. 628.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. έκδ. Vita Const.Iud. 643 σ.1. Η πόλη Πυθιών βρισκόταν στα παράλια του Αστακηνού κόλπου, κοντά στο Δρέπανον (σημ. Yalova).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της θαυματουργικης δρασης του αγιου.

---

[343] Ε.Π:Β
Χ: 867- -886 [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: Α.Π:1
Φ: πνοη σφοδρου ανεμου
Τ: (Μικρα Ασια) Βιθυνια
Κ.Σ: θαυμα: αγιος κατασιγαζει τον ανεμο

* *Vita Const.Iud.* c.59 Π.Μ: ο συγγραφεας αυτοπτης

«Ἀλλ' ἴδωμεν αὐτὸν καὶ στοιχείοις ἐπιτάττοντα καὶ τὸν ἐν θαύμασι λαμπρὸν τοῖς πράγμασιν ἀμιλλώμενον. ...ἐκεῖνα μέν ἦν τὸ δὲ περιέχον ἐξηνεμοῦτο καὶ νότος ἐπέπνει βίαιος, τήν τε θύραν τοῦ δωματίου διαταράττων καὶ τὴν ἑστίαν νιφάσι ἀνασκευάζων· καὶ ἡ μὲν ἀγάπη τῆς ξενοδοχίας ἐπελάγιζεν τὰ δ' ἐπιτήδεια μετὰ τῆς σπάνης τῷ πνεύματι ἐκωλύετο. ...Ὁ δέ φησι αὐτῷ σὺν παρρησίᾳ· "Ἔξελθε ὦ παῖ, καὶ εἶπον τῷ ἀνέμῳ· Θεοῦ ἔργον ὑπάρχων, παύου τὸ λοιπὸν καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις μηκέτι ἐνόχλει· δεῖ γὰρ ἡμᾶς θεραπεῦσαι τοὺς ἀδελφούς." Καὶ ὁ μὲν δέχεται τὸν λόγον, καὶ παρὰ τῇ θύρᾳ στὰς ἄγγελος γίνεται τῆς κελεύσεως, τὸ δὲ βίαιον ἐκεῖνο πνεῦμα, καίτοι κατ' αὐτὸ κινηθὲν ὡς καὶ σαλεύειν πέτρας, ἅμα τῇ φωνῇ παύει ἐν ἀκαρεῖ τοῦ ἤχου καὶ τῆς προσούσης κινήσεως καὶ ἠρεμαῖον ἐᾷ τὸν τόπον τῆς παρ' αὐτοῦ βίας τὸ λοιπόν, ὡς τῷ ἀθρόῳ τοῦ θαύματος καταπλαγέντας τοὺς ἐνορῶντας...»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυριας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου. Η κατασίγαση του ανέμου έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια γεύματος στο οποίο μετείχε ο άγιος.

---

[344] Ε.Π:Β
Χ: 867- -886 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: (Ιούλ.- -Αύγ.) Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: (Μικρά Ασία) Βιθυνία
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προφυλάσσει στάχυα από νεροποντή

* *Vita Const.Iud.* c.60 Π.Μ: ο συγγραφέας αυτόπτης;

«Ἔστι δ' εἰπεῖν τῶν αὐτοῦ θαυμάτων οὐκ ἔλαττόν τι καὶ ἕτερον. Βουσὶ γάρ ποτε περὶ ἅλωνα στρεφομένοις συμπεριειλοῦντο μοναχοὶ καὶ σιτοφόρων ἀσταχύων ἐδρέποντο ψιλουμένους τοὺς καρπούς. Ὀμβροτόκων δὲ νεφελῶν ἐσμοῦ <ἐπὶ> τοῦ ὁρίζοντος ἀναφανέντος καὶ τῇ ῥύμῃ τοῦ πνεύματος κατ' αὐτό που τὸ χωρίον ἐληλαμένου, οὐχ ὁ τυχὼν ἠλπίζετο ὑετὸς λυμανεῖσθαι τῇ ἅλῳ· καὶ οἱ μέν παρόντες ἔλυόν τε τοὺς ἀλοῶντας βροῦς τοῦ ζυγοῦ...καὶ ἦ τάχος εἶχον τὸ ἔργον ἐποιοῦντο σωρόν καὶ τὴν ἅλω ἔσπευδον τοῦ ἐλπιζομένου διασῶσαι ὑετοῦ. Τὴν τούτων οὖν ταραχὴν θεώμενος ὁ μακάριος (αὐτοῦ γάρ που παρῆν) καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ἑαυτοῦ παρρησίᾳ θαρρῶν·... Καταράσσεται τοίνυν οὐχ ὁ τυχὼν ὑετός, ὡς δοκεῖν αὐτοῦ που κατακλυσθήσεσθαι τοὺς παρόντας· τὸν μὲν οὖν περὶ τὴν ἅλω κύκλῳ ἅπαντα τόπον ἐργάζεται λιμνιαῖον σχεδόν ἡ τοῦ ὑετοῦ καταφορά, τὴν δ' ἅλω ἐκείνην ἄνικμον πάντῃ καὶ ἄβροχον καταλιμπάνει καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐργαζομένους οὐδ' αἰσθομένους ὅλως κἂν νιφάδος τοῦ καταρραγέντος ὑετοῦ· ἆρ' οὐκ ἐκπλαγείη τις ἀκούων τὸ θαῦμα;»

---

[1] Για την κατά προσέγγιση χρονολογία βλ. έκδ. Vita Const.Iud. 628.

[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3, Ε31

Σ: Στοχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της θαυματουργικης δρασης του αγιου. Η εντυπωσιακη παρεμβαση του αγιου με την βροχη "κατα παραγγελια" σωζει τα θερισμενα σταχυα απο τη νεροποντη.

---

[345] Ε.Π:Β
Χ: 867- -886 [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχη ραγδαια, σχηματισμός χειμαρρων
Τ: (Μικρα Ασια) Βιθυνια
Κ.Σ: χειμαρρος παρασυρει ανθρωπο, θαυμα: σωτηρια ανθρώπου

* *Vita Const.Iud.* c.64 Π.Μ: -

«Ῥαγδαῖός ποτε κατερράγη παρὰ τὴν γῆν ὑετὸς καί τις τῶν χειμάρρων ὡς εἰκὸς ἐπληροῦτο ῥύμῃ φερομένου τοῦ ὕδατος· φθάνει τοίνυν τῇ φορᾷ τὸ ῥόθιον συγκατασπάσαι τινὰ τῶν ἀγροίκων· καὶ φέρει τοῦτον διὰ μέσου τοῦ χειμάρρου, πελαγίζοντά τε καὶ ταῖς δίναις συνειλούμενον ξύλοις τε καὶ λίθοις τοῖς συμφερομένοις περιπαιόμενον. Τοίνυν τῷ κακῷ συμφορηθεὶς ὁ ἀγροῖκος ἐκεῖνος ἄνθρωπος μάλιστα καὶ νηκτικῆς ἀπειρίᾳ τῆς μὲν ἄλλης ἁπάσης ἀπέγνω μηχανῆς, πρὸς Θεὸν δὲ λοιπὸν καὶ τὰς τοῦ θαυματουργοῦ τούτου καταφεύγει πρεσβείας·... Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἔχων ἐλπίδος τῇ τοῦ ἁγίου ἐπικλήσει τῆς σωτηρίας τυχεῖν ἐφέρετο τῷ χειμάρρῳ.»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ8, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου.

---

[346] Ε.Π:Γπ
Χ: 867- -886 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: (ραγδαία βροχή), πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μικρά Ασία) Βιθυνία
Κ.Σ: ποταμός παρασύρει άνθρωπο, θαύμα: σωτηρία ανθρώπου

* *Vita Const.Iud.* c.67 Π.Μ: -

«Ἱλαρίων γὰρ εἷς τῶν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς μαθητῶν ἤνυσέν ποτε διακονίαν ἀδελφικὴν καὶ σπεύδων εἰσῆει κατὰ ποταμοῦ πλημμυροῦντος· ἐπεὶ δὲ ταῖς δίναις ἐμπέπτωκε, κουφισθεὶς ὑπὸ τοῦ ῥοθίου πρὸς ἔσχατον ἐφέρετο κίνδυνον· τοῦ οὖν μακαρίου τῆς τρίτης ὥρας τὴν προσευχὴν ἐκτελοῦντος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν φοιτηταῖς αἴσθησίς τις ὥσπερ τοῦ Ἱλαρίωνος πάθους αὐτῷ προσγίνεται·... Ὁ δ' Ἱλαρίων καὶ τίς εἴη ὁ τοῦτον μηνύσας διηπορεῖτο πλὴν διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὡς· "...ἐκριφῆναι δὲ τοῦ ποταμοῦ ἀβλαβῆ, μεθ' οὗπερ ᾠχούμην ὑποζυγίου τὴν παράδοξον ταύτην σωτηρίαν κεκληρωμένον".»

Χ.Μ: Β3α, Γ7, Γ8, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δράσης του αγίου.

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Στο ίδιο. Με χρονολογία το έτος 886 ή 887 ο **Hennig, Katalog** 13 αναφέρει "μεγάλη πλημμύρα στην Κωνσταντινούπολη", παραπέμποντας σε δυτικά χρονικά και νεότερες μετεωρολογικές συλλογές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[347] Ε.Π:Β
Χ: (868)[1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχη ραγδαια
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: μυστηριακή ατμοσφαιρα

* *Vita Theophanu imp.* c.6 Π.Μ: -

«Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν τὴν συνήθη πορείαν πρὸς τὸ λουτρὸν ποιουμένων πρὸς ἑσπέραν. ἤδη τῆς κλιθείσης. αὖθις ὑετοῦ φορὰ ῥαγδαίως κατενεχθεῖσα πρὸς τὴν γῆν κατεφέρετο. συνέβη δὲ ταύτας καταλαβεῖν ἀντικρὺ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ τῆς θεομήτορος τῶν Βάσσου· ἐκεῖθεν γὰρ αὐταῖς ἦν ἡ πρὸς τὸ λουτρὸν παροδία. τοῦ δὲ ὑετοῦ σφοδρῶς ἐπιτεινομένου καὶ ῥαγδαίοις κρότοις πρὸς τὴν γῆν φερομένου καὶ μὴ ἐῶντος αὐτὰς τὴν ὁδὸν τῆς πορείας ποιεῖσθαι, πρὸς τοὺς ἔνδον τοῦ ναοῦ περιβόλους ἡ νεᾶνις ὡς φυγὰς ᾤχετο... ἡ δὲ τροφὸς αὐτῆς ἅμα τῶν συνόντων αὐτῇ θεραπαινίδων ἀντικρὺ ἔξω τοῦ ναοῦ διὰ τὸν ὄμβρον καθεζομένη εἶδεν ἄφνω φῶς ἐξαστράψαν ἐπὶ τὴν κόρην καὶ ὃν ἐφόρει λευκὸν χιτῶνα ἀλουργίδος ἄνθει καταβαφέντα· καὶ ἐν ἐκπλήξει τοῦ θαύματος γεναμένη, αὖθις τὴν παῖδα ταῖς οἰκείαις ἀγκάλαις ἀναλαβοῦσα τὸ συμβᾶν εἰς ἑαυτὴν ἐξηρώτα.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Η πληροφορία για τη βροχή είναι παρενθετική και στόχο έχει να συνθέσει το μυστηριακό σκηνικό μέσα στο οποίο εκδηλώθηκε η θεϊκή νύξη για το μέλλον της αγίας.

---

[348] Ε.Π:Γλ
Χ: 873 Κ.Χ:1
λ.Χ: μετά τον Οκτ. Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Β. Αφρική,[2] Ισπανία και "παγκοσμίως"
Κ.Σ: επιδημία

* *Ibn al Athir* p.246 Π.Μ: ;

«En 260 (26 octobre 873), une famine terrible ravangea l'Ifrîk'yya, le Maghreb et l'Espagne et s'etendit même partout. Elle fut suivie de la peste et de violentes épidémies qui enlevèrent beaucoup de monde.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[349] Ε.Π:Γπ
Χ: 873 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν.- -Αύγ. Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού [3]
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή,[4] Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: δυσχέρειες σε πολεμική εκστρατεία

---

[1] Για τη χρονολογία βλ. G. da Costa-Luillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 25 (1955/1957) 783-852, εδώ 827.

[2] Ifrikyya ή Ifriqiya ονομαζόταν η σημερινή Τυνησία ως το ανατολικό τμήμα της Αλγερίας. Βλ. Αι. Χριστοφιλοπούλου, όπ.π. 19.

[3] Ο Ζωναράς (XVI 8, 19) αναφέρει ότι: *«καὶ τὸν Εὐφράτην εὑρὼν πολὺν ῥέοντα, ζεύξας τοῦτον ναυσὶν διεπέρασεν...»*.

[4] Σημ. Malatya.

* Theophan.Cont. V,40 (p.269,1) Π.Μ: Κων/νου Πορφυρογεννητου Vita Basilii και αρχειακες πηγες [1]

«Ἐντεῦθεν ἄρας ὁ βασιλεὺς μετὰ παντὸς στρατοῦ τὴν ὡς ἐπὶ Μελιτηνὴν ἀπάγουσαν διήει ὁδόν. πρὸς δὲ ταῖς ὄχθαις τοῦ Εὐφράτου γενόμενος, ὡς εἶδεν αὐτὸν ὥρᾳ θέρους πλημμυροῦντα καὶ πελαγίζοντα, τὸ δὲ προσκαθῆσθαι τῇ διαβάσει καὶ ταπεινὸν προσμένειν γενέσθαι τὸν ποταμὸν ἀγεννὲς ἐνόμισε καὶ ἀνάξιον τῆς περὶ αὐτὸν δυνάμεως, γέφυρα τοῦτον ἔγνω διαλαβεῖν, καὶ πάντα πρὸς τὸ ἔργον σπουδῇ ὑπηρετίζετο.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η πληροφορια για την πλημμυρα του Ευφρατη εχει νοημα στο μετρο που εξυπηρετεί την αφήγηση των γεγονότων της εκστρατειας του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ στη Μεσοποταμία.

* Joh.Scyl. 18,p.136 Π.Μ: Theophan.Cont. V,40 [2]

«Ἐντεῦθεν ἄρας ὁ βασιλεὺς (Βασίλειος Α□) μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ τὴν ἐπὶ Μελιτηνὴν ἄγουσαν ὥδευε. προσπελάσας δὲ τῷ Εὐφράτῃ καὶ ὥρᾳ θέρους πελαγίζοντα τοῦτον εὑρὼν καὶ παντελῶς ἄβατον γεφυρώσας τὸν ποταμὸν διεπέρασε.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[350] Ε.Π:Β

Χ: 877 [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: πνοή σφοδρού Νοτίου ανέμου, τρικυμία

Τ: (Κωνσταντινούπολη)

Κ.Σ: θαύμα: άγιος κατασιγάζει καταιγίδα

* Vita Ignatii sp.560 Π.Μ: -

«Ἐντεῦθεν τῶν περὶ αὐτὸν ἐν πλοίῳ καταθεμένων τὸν πολύτιμον θησαυρὸν, τῆς θαλάσσης μὲν τότε κορυφουμένης, ἐν ἀνέμῳ δὲ Νότῳ βιαίῳ τῶν κυμάτων εἰς ὕψος αἰρομένων, καὶ ἀπρόσιτον ὑποδεικνύντων τὸν πλοῦν, ὡς μόνον ἡ θεία σορὸς ἐκείνη ἐπιβέβηκε τῆς νηός, ἣν ὁρᾷν παραυτὰ γινομένην Δεσποτικὴν θαυματουργίαν. Ἀοράτως γὰρ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως τῆς καταιγίδος ἐπιτεμωμένης, ἵστατο μὲν εἰς αὖραν ἡ θάλασσα, τῶν κυμάτων δὲ κατασιγαζομένων, οἱ τοῦ ἁγίου θεραπευταὶ ἐν γαλήνῃ διαπεραιούμενοι καὶ δοξάζοντες ...»

Χ.Μ: Ε31

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία έχει στόχο τον έπαινο της θαυματουργικής δράσης του αγίου.

---

[351] Ε.Π:Γλ

Χ: ±879 Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: λιμός

Τ: (Ελλάδα) Πελοπόννησος: Άργος

Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, θαύμα: άγιος ευλογεί σιτηρά και σώζει το ποίμνιό του από λιμό

---

[1] Βλ. Hunger 1, 340.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[3] Για τη χρονολογία βλ. G. da Costa-Luillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 24 (1954) 179-263, 453-511, εδώ 560.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Vita Petri Arg.* c.13 Π.Μ: -

«Λιμός ἐπίεζε τὴν τοῦ Πέλοπος· ἐπὶ τοσοῦτῳ δὲ ταύτην ἐπεβόσκετο καὶ κατέτρυχεν, ὡς καὶ τὰς οἰκίας, καὶ στενωπούς, καὶ ἄμφοδα καὶ πλατείας ἔτι δὲ καὶ τὰ ὕπαιθρα ἐμπλησθῆναι νεκρῶν, μὴ τῶν ζώντων ἐξικανούντων ἔτι τῇ γῇ κατακρύπτειν τὰ σώματα. Καὶ πλήρη μὲν τὰ πολυάνδρια, πλήρεις δὲ χῶραι τῶν κειμένων, τῶν μὲν ῥίζαις βοτανῶν ἐνασχολουμένων, τῶν δὲ ἔτι πόαν φαγόντων, καὶ τὸ πνεῦμα ἐναφιέντων. ...καὶ ζήλῳ μὲν κινουμένου τοῦ προφήτου καὶ θυμουμένου κατὰ τῶν ἀσεβῶν, εἰς στενὸν τὰ τοῦ ἀλεύρου περιεγράφετο· Πέτρου δὲ συχναῖς ἱκετηρίαις τὸ θεῖον ἐκκαλουμένου πρὸς οἶκτον λαῶν εὐσεβῶν λιμῷ καταδαπανουμένων, εἰκότως ἐπεδαψιλεύετο καὶ τὰ τῆς τροφῆς.»

Σ: : Η αναφορά στο λιμό έχει στόχο τον έπαινο της καλοσύνης και θαυματουργικής δράσης του αγίου.

---

[352] Ε.Π:Β
Χ: 880 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.; Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς,[2] κρύο δυνατό
Τ: (Μικρά Ασία Κ.) Αδατά [3]
Κ.Σ: διακοπή πολιορκίας πόλης

* *Theophan.Cont.* V,48 (p.282,5) Π.Μ: Κων/νου Πορφυρογέννητου Vita Basilii και αρχειακές πηγές [4]

«Ὡς δὲ πάντα πονοῦντος αὐτοῦ ἑώρα μὴ προβαίνουσαν τὴν σπουδήν, μηδέ ἐπί τινος ἀσφαλοῦς ἐλπίδος ἑδρασθῆναι ἠδύναντο, ἐνενόει δὲ καὶ τὴν ἐν ὑπαίθρῳ τοῦ πλήθους ἐν τόποις κρυμώδεσι κάκωσιν, τοῦ τοὺς πολεμίους ἐλεῖν κρεῖττον τὸ τοὺς οἰκείους περισώσασθαι λογισάμενος πρὸ χειμῶνος ἀναχωρῆσαι λυσιτελὲς ἐδοκίμασεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Η πληροφορία για το κρύο εκφέρεται παρενθετικά ως στοιχείο της περιγραφής της πολιορκίας πόλης από τον αυτοκράτορα Βασίλειο Α΄.

* *Joh.Scyl.* 23,p.142 Π.Μ: Theophan.Cont. V,48 [5]

«Ὡς δὲ πάντων πονούντων μὴ προβαίνουσαν ἑώρα τὴν σπουδήν, ἐπεγένετο δὲ καὶ κρῦος ἀμήχανον τοὺς ἐν ὑπαίθρῳ σφοδρῶς λυμαινόμενον, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[353] Ε.Π:Β
Χ: 887 - Κ.Χ:1

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 460.

[2] Ο Tchichatchef, Le Bospore 280, καθώς και οι Hennig, Katalog 13 (παραπέμποντας σε δυτικό χρονικό) και Easton Hivers 42 (με χρονολογία το έτος 881) χαρακτηρίζουν τον χειμώνα αυτόν ως βαρύ για ολόκληρη την Ευρώπη.

[3] Το φρούριο Αδατά (Hadath) βρισκόταν σε υψίπεδο (περίπου 1.000 μ.) στους πρόποδες του όρους Ταύρος. Βλ. Enc. de l'Islam, 3, 20.

[4] Βλ. Hunger 1, 340.

[5] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

λ.Χ: Οκτ. 27 [1] Α.Π: 2
Φ: πνοή σφοδρών ανεμων, κεραυνοι, αστραπες, βροντες
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: θανατος ανθρωπων, καταστροφη κτιριων

* Theophan.Cont. VI.6 (p.356.20) Π.Μ: Georg.Monach.Cont. Redaction 2 (=cod.Vat.gr.153) & Symeon Magist.[2]

«Γέγονε δὲ τηνικαῦτα καὶ ἡλιακὴ ἔκλειψις, ὥρα τῆς ἡμέρας ἕκτη, ὥστε καὶ τοὺς ἀστέρας φαινεσθαι, ἀνέμων τε βιαία φορὰ καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. ὥστε καὶ ἐν τοῦ φόρου ἀναβαθμοῖς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἀνθρώπους κεραυνωθῆναι ἑπτά.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Ε29

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα. Η εκλειψη ηλιου και η καταιγιδα συνδεονται παρατακτικα δημιουργωντας την εντυπωση οτι η δευτερη εκδηλωθηκε την ιδια μερα ως συνεπεια της πρωτης.

* Leo Gramm. p.266,7 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [3]

«Γέγονε δὲ ἔκλειψις ἡλιακή, ὥστε νύκτα γενέσθαι ὥρας ἓξ καὶ τοὺς ἀστέρας φαίνεσθαι. ἀλλὰ καὶ βρονταὶ καὶ συνοχὴ ἀνέμων καὶ ἀστραπαὶ γεγόνασιν, ὥστε καῆναι ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς τοῦ φόρου ἀνθρώπους ἑπτά.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Βλ. προηγούμενα.

* Joh.Scyl. 8,p.175 Π.Μ: Theophan.Cont. VI,20 [4]

«Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐγένετο καὶ ἡλίου ἔκλειψις περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας ἕκτην, ὥστε καὶ ἀστέρας φανῆναι, ἀνέμων τε βιαία πνοὴ καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φρικώδεις καὶ σκηπτοὶ καυσώδεις, ὑφ' ὧν καὶ ἄνδρες ἑπτὰ ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν τῷ φόρῳ ἐκεραυνώθησαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Βλ. προηγούμενα.

* Mich.Glyc. sp.553c Π.Μ: Joh.Scyl. p.175 [5]

«Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν γέγονεν ἡλίου ἔκλειψις περὶ ὥραν ἕκτην, ὡς καὶ ἄστρα φανῆναι, ἀνέμων τε βιαία πνοή, ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ φρικώδεις, σκηπτοὶ καυσώδεις, ὑφ' ὧν ἄνδρες ἑπτὰ κατά γε τὸν φόρον ἐνεκρώθησαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 469. O Grumel, La chronologie 464 αναφέρει ολικές εκλείψεις για την περίοδο αυτή στις 20 Οκτ. 887 και 9 Οκτ. 888. Η χρονολογία με την οποία καταχωρίζουν οι χρονογράφοι το συμβάν είναι το έτος 887. Αν θεωρήσουμε σωστή την πληροφορία του Μιχαήλ Σύρου — ότι δηλαδή το συμβάν έλαβε χώρα 7 ημέρες μετά από την έκλειψη ηλίου (πληροφορία που, αν και όχι με την ίδια ακρίβεια, προκύπτει και από το Λέοντα Γραμματικό) — μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ημερομηνία εκδήλωσης του φαινομένου είναι η 27η Οκτωβρίου του έτους 887.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 342.

[3] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 7 & 9.

[4] Βλ. και Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[5] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 558.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Mich.Syr.* XIII.2 (3.119) Π.Μ: Ἰγνάτιος Μελιτηνός [1]

«Peu de temps après, la même année <1200> il y eut une éclipse de soleil au milieu du jour, de sorte qu'on voyait les étoiles dans toute la sphère du firmament. Le même jour, il y eut du tonnerre et des éclairs forts et très violents, alors qu'il n'y avait pas de nuée dans les airs. Sept jours après il y eut des vents tellement violents et impétueux que la plupart des grands édifices en étaient renversés. Une grande crainte régna sur tout l'univers et chacun disait: "C'est la fin du monde".»

Χ.Μ: Α2, Β3α, Β3, Γ10, Γ12, Δ17, Δ18, Ε29, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Οι πληροφορίες ότι η καταιγίδα σημειώθηκε 7 ημέρες μετά την έκλειψη ηλίου, καθώς και ότι σημειώθηκαν καταστροφές σε κτίρια, δεν αναφέρονται στις άλλες βυζαντινές πηγές.

---

[354] Ε.Π:ΓπΝ

Χ:	890	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:2
Φ:	ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ο ποταμός δεν πλημμύρησε καθόλου	
Τ:	(Αίγυπτος) Νείλος ποτ.	
Κ.Σ:	έλλειψη σιτηρών, άνοδος τιμών	

* *Ibn Sasra* c.204a Π.Μ: Cadi Kamal al-din ibn al-Sa'ig

«Cadi Kamal al-din ibn al-Sa'ig notes in his history that in the year 277 [890] of the Hegira of the Prophet, the Nile of Egypt did not rise at all, and the prices were high there during that year, and people suffered distress.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[355] Ε.Π:Β

Χ:	(893)[2]	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Νοέμ. 10	Α.Π:1
Φ:	υψηλή θερμοκρασία σε καιρό χειμώνα	
Τ:	Κωνσταντινούπολη	
Κ.Σ:	θαύμα: συμβάν κατά την ημέρα ταφής της αγίας	

* *Vita Theophanu imp.* c.24 Π.Μ: -

«Τοῦ γὰρ τιμίου σώματος αὐτῆς βασιλικῇ δόξῃ πρὸς τὸν σηκὸν τῶν θείων καὶ ἱερῶν Ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου ἐν ὑμνῳδίαις καὶ ᾄσμασι καὶ λαμπάσι κομιζομένου, ἐγένετό τι ξένον καὶ παράδοξον θαῦμα, τοῖς μὲν πολλοῖς ἀγνοούμενον, τοῖς δὲ τὰ ἐκείνης περισκοποῦσι φανερῶς καὶ ὁραθὲν καὶ λαλούμενον. χειμερίου γὰρ τοῦ καιροῦ ὑπάρχοντος καὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας χιονώδους ὑπαρχούσης, ἡνίκα τὸ τίμιον αὐτῆς σῶμα ἐκ τῆς Χαλκῆς πρὸς τὸ ὕπαιθρον ἀνεφάνη, ὁ ἥλιος ὡς ἐν θερινῇ ὥρᾳ τὰς ἀκτῖνας θερμῶς ὑφαπλώσας, γαληνιᾶν παρεσκεύασε τὴν ἡμέραν· καὶ ὥσπερ ἔκ τινος ἐαρινῆς θάλψεως οἱ συγκομισταὶ προσθαλφθέντες, ἱδρῶσι καὶ ζέσει τὰς παρειὰς κατεβρέχοντο. ἡνίκα δὲ πρὸς τὸν ναὸν τὸν θεῖον εἰσέδυ τὸ πανάγιον ἐκείνης σῶμα καὶ ἐν τῇ θείᾳ σορῷ τοῦ λάρνακος κατετέθη, πάλιν ἡ ἡμέρα τὴν τοῦ ἰδίου καιροῦ ἀναλαβοῦσα φύσιν, ζοφώδη καὶ ἀφεγγῆ τὸν ἀέρα εἰργάσατο,

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxiv.

[2] Η χρονολογία και ημερομηνία γνωστές από το Βίο. Βλ. και G. da Costa-Luillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B.*25 (1954) 783-852, εδώ 832 σ.2.

ὥστε δοκεῖν καὶ λέγειν πάντας, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἡμέρα συναλγεῖ πενθοῦσα τῆς τιμίας βασιλίσσης τὴν στέρησιν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε29

Σ: Στοχος της μαρτυριας ειναι η αναδειξη της αγιοτητας της θανούσας αυτοκράτειρας κατα την ημερα της ταφης της. Η Φύση "μετεχει" στη νεκρώσιμη ακολουθία αφού τα στοιχεία της ηρεμούν για λίγο.

---

[356] Ε.Π:Α
Χ: 897 Κ.Χ:2
λ.Χ: Φεβρ. 8-Ιαν.-27 επί ένα έτος Α.Π:2
Φ: ξηρασία, ξήρανση πηγών
Τ: Αίγυπτος, Μεσοποταμία
Κ.Σ: μετεωρολογικές προβλέψεις για πλημμύρες διαψεύδονται

* *Elias Nisib.* p.92,8 Π.Μ: Abu Gafar Tabari

«Annus 284 iniit feria 3a die 8 sebat anni 1208 Graecorum.- Abu Ga'far al Tabari. Feria 5a die 27 mensis rabi' I huius anni fuerunt tenebrae in Aegypto ab hora 9a usque ad vesperem et rubor magnus in caelo, ita ut quando quis in vultum vicini vel in murum spectabat eos rubros videbat. Et eo definierunt astrologi diluviem in mundo futuram et praesertim in tractu Babylonis ob multitudinem pluviae atque inundationes fluviorum: et mendaces reperti sunt quoniam defecerunt eo pluviae.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ23, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Είναι χαρακτηριστική η πληροφορία για τις μετεωρολογικές προβλέψεις που έκαναν οι αστρολόγοι εξαιτίας της εμφάνισης του κόκκινου σύννεφου: προέβλεψαν ραγδαίες βροχές και πλημμύρες, που όμως δεν επαληθεύθηκαν.

* *Barhebr.Chron.* p.152 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«Concerning this year the astrologers had predicted that there would be heavy rains, and that the rivers would spill over (i.e. would flood the country), and the Baghdad would be destroyed and perish. Nevertheless, from New Years Day until the end of the year, not one drop of rain fell on the earth, and the fountains (i.e. wells) ran dry, and thus the astrologers were put to shame.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ13, Δ19, Δ23

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[357] Ε.Π:Β
Χ: 898 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καταιγίδα δυνατή: δυνατός άνεμος, βροχή δυνατή, αστραπές, κεραυνοί, χαλάζι
Τ: (Μεσοποταμία) Kufah, 'Ukâmtâ, Bâsrâ [2]
Κ.Σ: -

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[2] Πόλεις του σημερινού Ιράκ: Al Kufah (νότια της Βαγδάτης) και Bassora ή Al Basrah (κοντά στις εκβολές του Ευφράτη στον Περσικό Κόλπο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Barhebr.Chron. p.153

Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the year 285 of the Arabs (A.D. 898) a baleful wind blew in the quarter of Kufah and 'Ukâmtâ was overwhelmed. And torrential rain came, and there were mighty peals of thunder and terrific flashes of lightning, and black and white stones fell from the air. Now it was the night of the first day of the week. And hail came in Bâsrâ and one hailstone weighed 150 zûzê.»

Χ.Μ: Β3α. Β4. Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

10ος Αιώνας

[358] Ε.Π:Β
Χ: (900- -955)[1] Κ.Χ:0
λ.Χ: Νοέμ.13 [2] Α.Π:0
Φ: αστραπή, βροντή
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Λάτμος όρος
Κ.Σ: θαύμα: τρόπος αποκάλυψης της Θείας Βούλησης

* *Vita Pauli* c.10 Π.Μ: -

«Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐποίει πρὸς ἀνατολὰς βάλλων τὰ ὄμματα, πάταγός τις φρικτὸς γίνεται, μεγίστη τε βροντὴ καταῤῥήγνυται, καὶ ἀστραπὴ ἐχόμενα τῶν αὐτοῦ ὄψεων φοβερῶς ἀποπάλλεται, ἀνδρὸς ἀποσώζουσα χαρακτῆρα φωνή τε τῷ φανέντι ὑπῆν· Τί ἀθυμεῖς λέγουσα, τί δαὶ ἀλύεις; βλέπε ὅπως ἂν ἐθέλοις αὐτός, πάρειμι γάρ. Οὐκ ἔφθασε τὸ ῥηθὲν εἰς πέρας ἐλθεῖν, καὶ ὁ θεαθεὶς ἦν ἀφανής.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Το φυσικό φαινόμενο συνθέτει τη μυστηριακή ατμόσφαιρα μέσα στην οποία αποκαλύφθηκε η Θεϊκή Βούληση στον άγιο.

---

[359] Ε.Π:Β
Χ: (900- -955)[3] Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούν.- -Αύγ. Α.Π:2
Φ: καύσων θερινός
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Λάτμος όρος
Κ.Σ: -

* *Vita Pauli* c.21 Π.Μ: -

«Ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο παραλειπτέον ὑπόπλεον ὂν ἡδονῆς ἅμα καὶ θαύματος. Θέρους ἦν ὁ καιρὸς καὶ ὁ καύσων οἷος σφοδρότατος. Ἔρωτα οὖν ἔσχεν, ὡς αὐτὸς ὕστερον οἷς εἰώθει ἀπορρήτων κοινωνεῖν ἐξηγήσατο, θριδακινῆς μεταλαβεῖν.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Το φυσικό φαινόμενο τίθεται παρενθετικά για να δικαιολογήσει την ανθρώπινη επιθυμία του αγίου να γευτεί δροσερά μαρούλια την εποχή του καύσωνα.

---

[360] Ε.Π:Β
Χ: (900- -955)[4] Κ.Χ:0
λ.Χ: Νοέμ. 25 [5] Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία

---

[1] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[2] Την ημέρα της εορτής του Ιωάννου του Θεολόγου (εσωτερική μαρτυρία του κειμένου).

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[4] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[5] Κατά την ημέρα του εορτασμού της μνήμης της αγίας Αικατερίνης (εσωτερική μαρτυρία του κειμένου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Δ. Μικρα Ασια) Λατμος ορος
Κ.Σ: θαυμα: διακοπη βροχης για την ολοκληρωση εορτινου δειπνου, συνεχιση της βροχης μετα το δειπνο

* *Vita Pauli* c.39 Π.Μ: -

«Ἑορτάζοντι τοιγαροῦν καὶ ἐν ὑπαίθρῳ τοῖς ἀδελφοῖς συνεστιωμένῳ, ὑετοῦ λάβρου καταφορὰ παρέβαλλον, καὶ τοὺς μοναχοὺς ἀνίστασθαι ὡρμημένους ἀπεῖργεν αὐτός. Καὶ ὁ ὑετὸς ἔστη καθάπερ ἐξ ἐπιτάγματος, οὐ δὲ ψεκάδος λεπτῆς κατιούσης, ἕως καὶ τέλος εἶχεν ἡ τράπεζα. Ταύτης δὲ τὸ πέρας καὶ ἡ τῶν συνεστιωμένων ἔγερσις ἀρχὴ πάλιν τῷ ὑετῷ γίνεται, καὶ λάβρως ἤρξατο καταφέρεσθαι τοῦ ὁσίου ὥσπερ ἐν συνθήματι καὶ ἀνέντος.»

Χ.Μ: Β6, Ε31

Σ: Η διακοπή της βροχής μετά από δέηση του αγίου και η συνέχισή της μετά από το τέλος του εορτασμού έχει στόχο τον έπαινο της θαυματουργικής δράσης και της μεγαλοψυχίας του αγίου.

---

[361] Ε.Π:Α
Χ: 902 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιουλ. Α.Π:1
Φ: πνοή βορείων ανέμων, κρύο δυνατό, πάγωμα υδάτων (!)
Τ: (Συρία): Έμεσα [1]
Κ.Σ: οι άνθρωποι φορούν παλτά το καλοκαίρι (!)

* *Barhebr.Chron.* p.154 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in this year which is the 1213 of the Greeks (A.D. 902), in the middle of the summer northern winds were blowing in the city of Emesa. And there was bitter cold, and the waters froze, and men put on cloaks and began to warm themselves at fires- a matter most marvelous.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[362] Ε.Π:Γλ
Χ: (903) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Μικρά Ασία) Ανατολή χωρίο
Κ.Σ: -

* *Vita Lucae Styl.* c.7,p.201 Π.Μ: -

«Λιμοῦ γάρ ποτε μεγάλου κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγενημένου κατὰ τὴν αὐτοῦ πατρίδα καὶ πολλῶν ἀπορουμένων πάνυ περὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, αὐτὸς ἄρτι τότε ὑπόγυον ὑποστρέψας ἐκ τοῦ στρατοπέδου λάθρα τε διαλαλήσας καθ' ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην καὶ συναθροίσας πολυάριθμον πλῆθος πενήτων περὶ μέσας νύκτας ἀνοίξας τε τὰς ὑπὸ γῆν κατορωρυγμένας ἐν λάκκοις ἀποθήκας τῶν γεννημάτων, τῶν αὐτοῦ γεννητόρων μὴ γινωσκόντων, πολύχουν διέδωκε σῖτον, τοῖς μετρίοις εἰς τεσσάρων

---

[1] Βλ. P W . R E 2, 2496-2497.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[3] Όταν ο άγιος ήταν 24 ετών δηλαδή το έτος 903. Βλ. G.da Costa-Luillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 25 (1954) 783-852, εδώ 842-843.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μοδίους χιλιάδων ἐπαριθμούμενον. Οὐ σῖτον δὲ μόνον διένειμε μεγαλοψύχως, την τῶν δεομένων παραμυθούμενος ἔνδειαν ἀλλὰ καὶ χορτάσματα παρέσχε τούτοις, τοῖς κτήνεσι καὶ βουσὶ πρὸς τροφὴν ἐπιτήδεια, τὸ δαυϊτικὸν ᾄδων μελῴδημα συνεχῶς, καὶ πληρῶν ἐναργῶς τὸ φάσκον· «ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε», κἀκ τούτου τὸν μακαρισμὸν καλῶς οἰκειούμενος τοῦ οἰκτίρμονος ἀνθρώπου τοῦ τὰς ψυχὰς κτηνῶν κατὰ τὸ γεγραμμένον οἰκτείροντος.»

Σ: Η αναφορά στο λιμο εχει στοχο τον επαινο της φιλανθρωπικης δρασης του βιογραφουμενου αγιου.

---

[363] Ε.Π:Γπ
Χ: (904- -905) Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποτ.
Τ: (Μεσοποταμία) Τίγρης ποτ., Βαγδάτη
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

* *Elias Nisib.* p.94.8 Π.Μ: Tabari, Chron.

«Annus 292 iniit feria 3a die 13 tesrin II anni 1216 Graecorum- Muhammad filius Yahyae, Abu Ga'far al Tabari. Series temporum catholicorum.
Eo fuit inundatio magna in urbe Baghdadh et atque Tigridis mansiones multas intraverunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[364] Ε.Π:Α
Χ: 908 Κ.Χ:2
λ.Χ: Φεβρ. 1 [1] Α.Π:2
Φ: χιόνια πολλά
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* *Leo.Gramm.* p.279,19 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [2]

«Προσκαλεσάμενοι γὰρ Νικόλαον πατριάρχην Φεβρουαρίου πρώτῃ, καὶ πολλὰ λιπαρήσαντες δεχθῆναι, ἐπεὶ πεῖσαι οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀπὸ τοῦ κλητορίου διὰ τοῦ Βουκολέοντος ἐν πλοίῳ μικρῷ ἐμβιβάσαντες διεπέρασαν ἐν τῇ Ἱερείᾳ, ἀφ' ἧς πεζῇ μέχρι Γαλακρηνῶν μόλις ἀπῆει, χιόνος ἐπικειμένης πολλῆς.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Πληροφορία παρενθετική.

* *Georg.Monach.Cont.* p.865,14 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3 [3]

«Προεβλήθη δὲ Σαμωνᾶς παρακοιμώμενος διὰ τὸ εἶναι τῷ βασιλεῖ συνεργὸς πρὸς πᾶσαν παρανομίαν καὶ κακίαν. καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἤρξαντο μελετᾶν. προσκαλεσάμενοι γὰρ Νικόλαον πατριάρχην Φεβρουαρίῳ μηνὶ πρώτῃ, καὶ πολλὰ λιπαρήσαντες δεχθῆναι τὴν πολυγαμίαν, ἐπεὶ πεῖσαι οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀπὸ τοῦ κλητορίου διὰ τοῦ Βουκολέοντος ἐν πλοίῳ μικρῷ τοῦτον ἐμβιβάσαντες διεπέρασαν ἐν τῇ Ἠρίᾳ, ἀφ' ἧς πεζῇ μέχρι Γαλακρηνῶν μόλις ἀπῆει, χιόνος ἐπικειμένης πολλῆς. χειροτονεῖται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Εὐθύμιος σύγκελλος εἰς πατριάρχην...»

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 484.
[2] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 7 & 9.
[3] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[365] Ε.Π:Β
Χ: 908 Κ.Χ:Ι
λ.Χ: Ιουν. Α.Π:Ι
Φ: πνοη σφοδρού Νοτίου ανεμου (λίβα), βροχή δυνατή
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Leo.Gramm. p.280.7 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [1]

«Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ προσεκλήθη Λέων ὁ βασιλεὺς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λιβὸς ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ τῇ οὔσῃ ἐν τῷ Μερδοσαγάρῃ τοῦ τε ποιῆσαι τὰ ἐγκαίνια καὶ ἀριστῆσαι. καὶ γέγονεν ἄνεμος ὁ λεγόμενος Λίψ, ἕως τρίτου σφοδρῶς φυσήσας, συσσείσας τε καὶ δονήσας οἰκήματα καὶ ἐκκλησίας, ὥστε πάντας φεύγειν ἐν ὑπαίθροις τόποις, λέγοντες συντέλειαν κοσμικὴν εἶναι. εἰ μὴ ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία δι' ὄμβρων ἔπαυσεν τὴν τοιαύτην θραῦσιν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ10, Δ18, Δ19, Δ20

Σ: Η πνοή σφοδρού λίβα στη μονή του Λιβός (συνήχηση) εκφέρεται ως εκδήλωση της Θεϊκής Οργής εναντίον του αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ΄ εξαιτίας του ζητήματος της Τεταρτογαμίας που είχε εγείρει ο αυτοκράτορας, με αποτέλεσμα την ανοιχτή ρήξη του με κλήρο και λαό. Το φυσικό φαινόμενο εκλαμβάνεται από το λαό ως προμήνυμα της συντέλειας του κόσμου εξ αιτίας της παράβασης του Νόμου από τον αυτοκράτορα.

* Sym.Magist. p.709,22 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λβ [2]

«Τῷ Ἰουνίῳ μηνὶ γέγονεν ἄνεμος λίψ Τριτωναῖος σφοδρός, ὡς συσσεῖσαι οἰκήματα καὶ ἐκκλησίας, καὶ πάντας φεύγειν ἐν ὑπαίθροις καὶ λέγειν κοσμικὴν συντέλειαν εἶναι. ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ δι' ὄμβρων ἐπαύθη.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ10, Δ18, Δ19, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Georg.Monach.Cont. p.866,5 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3 [3]

«Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ προσεκλήθη Λέων ὁ βασιλεὺς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λιβὸς ἐν τῇ μονῇ τῇ οὔσῃ ἐν τῷ Μερδοσαγγάρῃ τοῦ ποιῆσαι τὰ ἐγκαίνια καὶ ἀριστῆσαι. καὶ γέγονεν ἄνεμος ὁ λεγόμενος λίψ, ἕως τρίτου σφοδρῶς φυσήσας, συσσείσας τε καὶ δονήσας οἰκήματα καὶ ἐκκλησίας, ὥστε πάντας φεύγειν ἐν ὑπαίθροις τόποις, λέγοντας συντέλειαν κοσμικὴν εἶναι, εἰ μὴ ἡ θεοῦ φιλανθρωπία δι' ὄμβρων ἔπαυσε τὴν τοιαύτην θρᾶυσιν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ10, Δ18, Δ19, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών όπ.π.
[2] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144.
[3] Βλ. Moravcsik I, όπ.π. και Hunger όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

* *Theophan.Cont.* VI.25 (p.371.12) Π.Μ: Georg.Monach.Cont. Redaction 2 (=cod.Vat.gr.153) & Symeon Magist.[1]

«Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ προσεκλήθη Λέων ὁ βασιλεὺς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λιβὸς ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ πλησίον τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοῦ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσαι καὶ ἀριστῆσαι. καὶ γέγονεν ἄνεμος ὁ λεγόμενος λίψ, φυσήσας ἕως τρίτου σφοδρῶς, συσσείσας οἰκήματα καὶ ἐκκλησίας, ὥστε πάντας φεύγειν ἐν τόποις ὑπαίθροις, λέγοντες συντέλειαν εἶναι κοσμικήν, εἰ μὴ ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία δι᾽ ὄμβρων ἔστησεν τὴν τοιαύτην καταιγίδα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ10, Δ18, Δ19, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.-

* *Joh.Scyl.* 28.p.186 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.25 [2]

«Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ προσεκλήθη Λέων ὁ βασιλεὺς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λιβὸς εἰς τὴν καινουργηθεῖσαν παρ᾽ αὐτοῦ μονὴν ἔγγιον τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐφ᾽ ᾧ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσαι καὶ ἀριστῆσαι. ἐξαίφνης οὖν ἔπνευσεν ἄνεμος λίψ σφοδρός, καὶ συνέσεισεν οἰκοδομὰς πολλὰς καὶ συνετάραξε τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐξεφόβησεν, ὡς πάντας φεύγειν ἐκ τῶν οἰκιῶν εἰς τὰ ὕπαιθρα. ὄμβρος δὲ ἐπιγενόμενος ἔστησε τὴν τοιαύτην καταιγίδα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ10, Δ18, Δ19, Δ20

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[366] Ε.Π:Α

Χ:	908- -909	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Οκτ.1- -Σεπτ.30	Α.Π:2
Φ:	χιονόπτωση μεγάλη	
Τ:	(Μεσοποταμία) Βαγδάτη	
Κ.Σ:	-	

* *Barhebr.Chron.* p.155 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the year 1220 of the Greek (A.D. 909) a great snowfall took place in Baghdâd, and the snow lay four fingers deep on the roofs. And at that time there was no man in Baghdâd that had ever seen snow before.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[367] Ε.Π:Α

Χ:	918- -919	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Ιούν.14- -Ιούν.3	Α.Π:2
Φ:	(χειμώνας βαρύς) πάγωμα ποταμών, ποταμοί διαβατοί	
Τ:	(Μεσοποταμία) Τίγρης, Ευφράτης ποτ.	
Κ.Σ:	-	

* *Elias Nisib.* p.97,11 Π.Μ: Symeon Jacobite

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 342.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Annus 306 iniit dominica 14 heziran anni 1229 Graecorum.- Muhammad filius Yahyae. Simeon Iacobita.
Et eo fuit gelu durum et concrevit Euphrates ac Tigris et homines ac pecudes super glaciem sunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[368] Ε.Π:Α
Χ: 921 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Ιαν.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς, κρύο δυνατό
Τ: (Ελλάδα) Πελοπόννησος: Μονεμβασιά
Κ.Σ: άγιος υποφέρει από το κρύο

* Vita Theodori Kyth. p.286 Π.Μ: -

«Τούτοις τοῖς λόγοις ἀποπέμψας τὸν ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς συνήθους ἀσκήσεως εἶχετο μηδὲν ὅλως περὶ τροφῆς ἢ ἐνδύματος φροντίζων ἢ αἰτῶν παρά τινός τι καίπερ χειμῶνος σφοδροτάτου ὄντος αἱ σάρκες αὐτοῦ ἐκ τοῦ κρύους πηγνύμεναι ἀπελιθοῦντο, οἱ ὀφθαλμοὶ πελιδνοὶ καὶ ὕφαιμοι καθορῶντο.»

Χ.Μ: Β3, Ε31

Σ: Στόχος της παρενθετικής αναφοράς στη δριμύτητα του χειμώνα είναι η ανάδειξη της καρτερίας του αγίου.

---

[369] Ε.Π:Β
Χ: (921- -922)[1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Κρητικό Πέλαγος) Κύθηρα νήσος
Κ.Σ: καρτερία μοναχού

* Vita Theodori Kyth. c.214 Π.Μ: -

«Ὁ δὲ μοναχὸς Ἀντώνιος, ποιήσας ἐκεῖσε ἀπὸ τῆς ἑπτὰ καὶ δεκάτης τοῦ Ἰουλίου μηνὸς (τότε γὰρ ἐνέβησαν εἰς τὸ διήριν οἱ μακάριοι) διὰ τὸ ἀπαραμύθητον τοῦ τόπου καὶ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν ὑπομένειν τὴν ἐκ πείνης κακουχίαν, ἔτι δὲ καὶ κρύους ἀνάγκην (ἤδη γὰρ καὶ προβεβηκὼς ἦν ὁ Ὀκτώβριος μήν) εὑρὼν πλοῖον ἐνέβη εἰς αὐτὸ καὶ ὑπεχώρησε, καθὼς αὐτὸς ἐξηγήσατο.»

Χ.Μ: Β3

Σ: Παρενθετική εκφορά της πληροφορίας για το κρύο που στόχο έχει να δικαιολογήσει την αποχώρηση του μοναχού από το αφιλόξενο μέρος, όπου στη συνέχεια κατέφυγε και ασκήτευσε ο βιογραφούμενος άγιος.

---

[370] Ε.Π:Α
Χ: 923- -924 Κ.Χ:2
λ.Χ: Απρ.21-Απρ.8 Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρασία, καταστροφή φυτών
Τ: (Συρία)
Κ.Σ: -

---

[1] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις του Βίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Ibn Sasra 202a Π.Μ: al Katib al Isfahani, Chron. [1]

«'Imad al-din, al-Katib al-Isfahani the author of Kitab al-Bustan fi tawarih ahl al-zaman, recorded that in the year 311 [923] there was no rain at all, and in the most fertile places it was known as "the year of dry grass".»

Σ: Αναφορά σε παλαιοτερες μαρτυρίες για ξηρασίες

---

[371] Ε.Π:Β
Χ: (±926) [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχή δυνατή
Τ: (Ελλάδα) Πελοπόννησος, Ζημένα
Κ.Σ: καταστροφή οικίας αγίου

* Vita Lucae Ster. c.46 Π.Μ: -

«Ἀλλὰ κἀκεῖθεν ὑετὸς λάβρος καταρραγεὶς καὶ τὸν οἰκίσκον ἐν ᾧπερ ἦν καταστρέψας, ἀποστῆναι πάλιν ἐποίει καὶ μὴ βουλόμενον, τοῦ Θεοῦ ταῦτα λυσιτελῶς ἴσως οἰκονομοῦντος, ἵνα μή, παρὰ πολὺ τῇ τοῦ Πέλοπος ἐμφιλοχωρῶν, ἀδικῇ τὴν πατρίδα, φυτοῦ τοιοῦδε ἀποστερῶν αὐτὴν καὶ βλαστήματος.»

Χ.Μ: Β6, Γ12, Δ20

Σ: Η αναφορά στη βροχή είναι παρενθετική.

---

[372] Ε.Π:Γλ
Χ: 927 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. [3] Α.Π:2
Φ: λιμός, ακρίδες
Τ: Βουλγαρία
Κ.Σ: φόβοι επιθέσεως γειτονικών λαών

* Sym.Magist. p.740,14 Π.Μ: Symeon Magist. Λβ [4]

«Τὰ κύκλῳ οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντες τελευτήν, οἵ τε Χροβάτοι καὶ οἱ λοιποί, κατὰ Βουλγάρων κινεῖν ἐβούλοντο· λιμοῦ δέ μεγίστου μετὰ καὶ ἀκρίδων τὴν Βουλγαρίαν ἐκπιέζοντος, ἐδεδίεσαν καὶ μᾶλλον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν. ὅθεν καὶ κατὰ Ῥωμανίαν ἐκστρατεύουσι καὶ τῇ Μακεδονίᾳ καταλυμαίνονται.»

Σ: Ο λιμός (τα αίτια του οποίου δεν αναφέρονται) μαζί με την επίθεση ακρίδων, αποτέλεσε, κατά τον βυζαντινό χρονογράφο, βασική αιτία για την πολιτική αστάθεια στο βουλγαρικό κράτος μετά τον θάνατο του ισχυρού ηγεμόνα Συμεών.

* Leo Gramm. p.316,1 Π.Μ: Symeon Magist. Λα2 [5]

«Λιμοῦ δὲ σὺν ἀκρίσιν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἐκπιέζοντος ἐδεδίεισαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[1] Βλ. έκδ. Ibn Sasra 265 σ.1587.

[2] Η χρονολογία είναι κατά προσέγγιση αφού στο επόμενο χωρίο του Βίου αναφέρεται η επίθεση του βούλγαρου τσάρου Συμεώνος στην Πελοπόννησο το έτος 926.

[3] Ο Muralt, Essai I, 504 χρονολογεί το λιμό τον Οκτώβριο του 927.

[4] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144.

[5] Στο ίδιο 7 & 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Theophan.Cont. VI.22 (p.412.9) Π.Μ: Georg.Monach.Cont. Redaction 2 (=cod.Vat.gr.153) & Symeon Magist.[1]

«Τὰ κύκλῳ οὖν ἔθνη τοῦ Συμεὼν μαθόντα τελευτήν, οἵ τε Χροβάτοι οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο· λιμοῦ δὲ μέγιστον σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπιέζοντος, ἐδεδίεσαν μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἔφοδον, ἐδεδίεσαν δὲ πλέον καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Joh.Scyl. 18.p.222 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.22 [2]

«Μιχαὴλ γὰρ τὸν ἐκ τῆς προτέρας ἀποτεχθέντα παῖδα αὐτῷ ἔτι ζῶν ὁ Συμεὼν ἀπέκειρεν μοναχόν. τὰ γοῦν πέριξ ἔθνη, Τοῦρκοι, Σέρβοι, Χρωβάτοι καὶ οἱ λοιποί, τὴν τοῦ Συμεὼν ἀναμαθόντες τελευτὴν ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. κατέσχε δὲ καὶ λιμὸς μέγας σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγάρων ἔθνος, ἰσχυρῶς ἐκπιέζων καὶ καταδαπανῶν τὰ πλήθη καὶ τοὺς καρπούς. ἐδεδοίκεισαν μὲν οὖν οἱ Βούλγαροι καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔφοδον ἐθνῶν, ἐδεδίεσαν δὲ πλέον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν. βουλευσάμενος οὖν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὁ Πέτρος ἔγνω δεῖν ἐπιστρατεῦσαι Ρωμαίοις ἐπὶ καταπλήξει καταλαμβάνουσι τοίνυν τὴν Μακεδονίαν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Zonar. XVI 18.22-23 Π.Μ: Joh.Scyl. 18.p.222 [3]

«Ὡς δ' ἐξ ἀνθρώπων ὁ Συμεὼν ἀπελήλυθεν, ἡ τῶν Βουλγάρων ἀρχὴ πρὸς Πέτρον τὸν ἐκ τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικὸς αὐτῷ τεχθέντα περιελήλυθεν. ὃς, ἐπεὶ καὶ λιμῷ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἦν πιεζόμενον καὶ τὰ πέριξ ἔθνη μὴ κατ' αὐτοῦ ὁρμήσαιεν ἐδεδίει καὶ πρὸ τῶν ἄλλων Ῥωμαίους, στέλλει πρὸς τὸν βασιλέα, σπονδὰς ποιησόμενος, εἰ δ' αἱροῖτο, καὶ κῆδος εἰς ἑαυτόν.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[373]		Ε.Π:Α
Χ:	927-928 [4]	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Δεκ.25-Μάρτ.	Α.Π:2
Φ:	χειμώνας βαρύς: πνοή ισχυρού βορείου ανέμου επί 2 εβδομάδες, χιόνια πολλά, θάνατος πτηνών, παγετός 120 ημέρες, καταστροφή δένδρων	-
Τ:	Κωνσταντινούπολη, (Μεσοποταμία) Βαγδάτη [5]	

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 342.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[4] Ο Muralt, Essai 1, 506 δίδει χρονολογία το έτος 928. Στο ζήτημα της χρονολογίας αυτού του βαρύ χειμώνα αναφέρθηκαν ο P.Lemerle, *The Agrarian History of Byzantion from the Origins to the Twelfth Century*, Galway 1979, 94 σ.1 και ο V.Grumel, "La chronologie des patriarches de Constantinople Étienne II d'Amasée et Tryphon", *REB* 15 (1957) 214-217, εδώ 215. Βλ. επίσης ODB 2, 778, λήμμα "Famine", καθώς και ειδική εκτενή αναφορά στον Kaplan, Hommes et la terre, 13 & 461-462. Ο M.Kaplan διαχωρίζει τη μαρτυρία του Βίου Ανδρέου Σαλού για βαρύ χειμώνα από αυτές των άλλων χρονογράφων, παρόλο που χρονολογεί το φαινόμενο στις αρχές του 10ου αι.

[5] Ο χειμώνας υπήρξε εξαιρετικά βαρύς και για την δυτική και κεντρική Ευρώπη. Πρβλ. Tchichatchef, Le Bospore 280 καθώς και τις νεότερες συλλογές των Hennig, Katalog 14 και Easton Hivers 43-44.

Κ.Σ: „ θανατος ανθρωπων, λιμος, αυτοκρατορικα μετρα [1]

* *Vita Andr.Sal.* c.27 Π.Μ: αυτοπτης [2]

«Χειμῶνος δὲ σφοδροτάτου γεγονότος, κρύους δριμυτάτου τὸν ἀέρα πιέζοντος, πᾶσα φύσις σωμάτων ἀπὸ τῆς βίας ἐτήγνυτο· τὰ καταγώγια πάντα μεστὰ χιόνος ὑπῆρχε, διὰ τὸ πνέειν σφόδρα τὸν βορρᾶν διαστρέφοντα τοὺς κεράμους καὶ αὐτῶν τῶν καμαρῶν, μὴ ὅτι γε τῶν ὑψηλῶν καὶ μετεώρων δομημάτων. Πάντες δὲ οἱ πένητες τὸ οὐαὶ θρηνοῦντες, ὀλοφυρόμενοι καὶ στένοντες ἐβόων, καὶ τῇ ἐνδείᾳ καὶ τῇ βίᾳ τοῦ κρύους τηκόμενοι τῷ θανάτῳ παρεπέμποντο· ἕτεροι δὲ, ὑπὸ τῆς χιόνος καταχωννύμενοι, τὰ ὅμοια ἔπασχον· πίθοι διερράγησαν, δένδρα ἀπὸ ῥιζῶν ἀνεσπάσθησαν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ διεφθάρησαν τῇ ἐνδείᾳ τῆς τροφῆς. Ἦν δέ μοι λύπη μεγάλη διὰ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, διότι γυμνὸς ἦν τῷ σώματι καὶ ἄνεστιος, οὐ χιτῶνα ἔχων... Ἐκράτησεν οὖν ἡ βία τοῦ χειμῶνος ἐπὶ ἡμέρας πολλάς· μετὰ δὲ ἑβδομάδας δύο, τοῦ μεγίστου ἀνέμου παυσαμένου καὶ λοφήσαντος, ἑσπέρας οὔσης βαθείας, ἔρχεται πρός με ὁ ἀοίδιμος οὗτος καὶ τοῦ Θεοῦ θεράπων. Ἐγὼ δὲ ἰδὼν αὐτὸν ἐξέστην τῷ πνεύματι· ἀναστὰς οὖν περιεπλάκην αὐτῷ ἀσπασάμενος τῷ ἁγίῳ φιλήματι.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ7, Γ12β, Γ13

Σ: Ζωντανή μαρτυρία από τον αυτόπτη βιογράφο. Παρ' όλο που η αναφορά στο βαρύ χειμώνα αποσκοπεί στον έπαινο της αγιότητας του βιογραφούμενου αγίου, οι λεπτομέρειες της διήγησης πείθουν για την αλήθεια του συμβάντος, το οποίο άλλωστε επαληθεύεται και από τις παράλληλες μαρτυρίες των χρονογράφων.

* *Sym.Magist.* p.743,11 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λβ [3]

«Τῇ δὲ κε□ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς <Δεκεμβρίου> χειμὼν ἀφόρητος γέγονεν, ὡς κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ□. ὅθεν καὶ γέγονε μέγας λιμός, καὶ θάνατος ἐκ τούτου πολύς, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας· ὅθεν βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν ἀφόρητον βίαν τοῦ ψύχους κατανοήσας, καὶ τὴν τοῦ λιμοῦ παραμυθησόμενος ἔνδειαν, ἀνέφραξέ τε θυρίσι καὶ σανιδώμασι τὰς τῶν ἐμβόλων στοάς, ὡς μὴ τὴν χιόνα καὶ τὸ ψῦχος ἐκεῖθεν ἐπεισιέναι τοῖς πένησι, καὶ ἄρκλας ἐν πᾶσι τοῖς ἐμβόλοις κατεσκεύασεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ8, Γ11, Γ13, Δ25, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Στόχος της αναφοράς στον αξιοπερίεργο παρατεταμένο βαρύ χειμώνα, εκτός από το κέντρισμα της φαντασίας του αναγνώστη, είναι και η ανάδειξη της αυτοκρατορικής φιλανθρωπίας.

* *Leo Gramm.* p.318,23 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [4]

«Εἰκάδι δὲ πέμπτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειμὼν μέγας γέγονεν, ὥστε κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ἑκατὸν εἴκοσι, ὅθεν καὶ γέγονεν μέγας λιμὸς καὶ θάνατος πολύς, ὥστε μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας. ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν ἀφόρητον ἐκείνην βίαν κατανοήσας ἀξίαν τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς ἐλεημοσύνης

---

[1] Πρβλ. J. L. Teall, όπ.π. 107. Τα αποσπάσματα από τα Βραχέα Χρονικά αναφέρονται σε δύο μεταγενέστερους νόμους (των ετών 934 και 947) οι οποίοι έχουν σχέση με τα μέτρα που πήρε ο αυτοκράτορας Ρωμανός Α΄ Λακαπηνός κατά τη διάρκεια του λιμού που ακολούθησε ως συνέπεια του χειμώνα του 928. Βλ. επίσης Kaplan, Hommes et la terre, 416 & 421.

[2] Ο βιογράφος αφηγείται σε α΄ ενικό πρόσωπο τα συμβάντα.

[3] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 144 & 148. Το ίδιο χωρίο υπάρχει και στον κώδικα *Vat. gr.*163, f.84v.

[4] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 7 & 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρόνοιαν ἐποιήσατο, πολλαῖς ἐλεημοσύναις την ἐκ τοῦ λιμοῦ παραμυθησάμενος ἔνδειαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ8, Γ11, Γ13, Δ25, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Theophan.Cont.* VI.27 (p.417.15) Π.Μ: Georg.Monach.Cont. Redaction 2 (=cod.Vat.gr.153) & Symeon Magist.[1]

«Εἰκάδι δὲ πέμπτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειμὼν ἀφόρητος γέγονεν, ὥστε κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ΄, ὅθεν καὶ γέγονεν ὁ μέγας λιμός, τοὺς πόποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος, καὶ θάνατος ἐκ τούτου πολύς, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας. ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν ἀφόρητον ἐκείνην βίαν κατανοήσας ἀξίαν τῆς ἑαυτοῦ συμπαθοῦς ἐλεήμονος φύσεως πρόνοιαν ἐποιήσατο, πολλαῖς ἐλεημοσύναις τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ παραμυθησάμενος ἔνδειαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ8, Γ11, Γ13, Δ25, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Georg.Monach.Cont.* p.908.20 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3[2]

«Εἰκάδι δὲ πέμπτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειμὼν ἀφόρητος γέγονεν, ὥστε κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ□. ὅθεν καὶ γέγονεν μέγας λιμὸς τοὺς πώποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος, καὶ θάνατος ἐκ τοῦδε πολύς, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας. ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην βίαν κατανοήσας, ἀξίαν τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς καὶ ἐλεήμονος φύσεως πρόνοιαν ἐποιήσατο, πολλαῖς ἐλεημοσύναις τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ παραμυθησάμενος ἔνδειαν· ἀνέφραξέ τε θυρίσι καὶ σανιδώμασι τὰς τῶν ἐμβόλων στοάς, ὡς μὴ τὴν χιόνα καὶ τὸ ψῦχος ἐκεῖθεν ἐπεισιέναι τοῖς πένησι.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ8, Γ11, Γ13, Δ25, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Joh.Scyl.* 22,p.225 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.22[3]

«Τῷ αὐτῷ δὲ μηνὶ γέγονε χειμὼν ἀφόρητος, ὡς κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ἑκατὸν εἴκοσιν. ἐπηκολούθησε δὲ τῷ χειμῶνι καὶ ὁ μέγας λιμός, τοὺς πώποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος, καὶ θάνατος ἀπὸ τούτου, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας, τοῦ βασιλέως πολλὴν πρόνοιαν ποιησαμένου κατά τὸ δυνατόν καὶ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ λιμοῦ δι' εὐποιϊῶν καὶ ἄλλων βοηθημάτων παντοδαπῶν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ8, Γ11, Γ13, Δ25, Δ28

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Zonar.* XVI 19,6-7 Π.Μ: Joh.Scyl. 22,p.225;[4]

«Γέγονε δ' ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις χειμών τε ἀφόρητος λιμός τε σφοδρότατος καὶ ἐμπρησμὸς φρικωδέστατος. ὅτε καὶ ὁ βασιλεὺς Χριστόφορος τὴν ζωὴν ἐξεμέτρησεν.»

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 342.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Χ.Μ: Β3α, Β3, Δ28

Σ: Απλη χρονογραφική αναφορά.

* Chron.Brev. 14/54 Π.Μ: γραπτες πηγες 12ου αι. [1]

«934/6443 (Ind. 8) Sept. (?): Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἰνδικτιῶνα, τοῦ ϛυλζ☐ ἔτους, τὸ περι τῶν ὑπεισερχομένων ὀυνατῶν εἰς ἀνακοινώσεις πενήτων. ἀνακλᾷ δὲ αὐτὴν ἡ τοιαύτη νεαρὰ καὶ εἰς τὴν παρελθοῦσαν τηνικαῦτα πρώτην ἰνδικτιῶνα, τουτέστι τὸν τοῦ λιμοῦ τοῦ μεγάλου καιρόν.»

Σ: Η μεταγενέστερη αυτή μαρτυρία αφορά στις κοινωνικές συνέπειες του λιμού που προξένησε ο βαρυς χειμωνας.

* Chron.Brev. 14/55 Π.Μ: γραπτές πηγές 12ου αι. [2]

«947/6455 (Ind. 5) März: Κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἰνδικτιῶνα, τοῦ ϛυνε☐ ἔτους, ἐπεκύρωσεν ἐν μέρει τὴν τοιαύτην νομοθεσίαν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. τὰ δὲ ιη☐ ἔτη, ὧν ὁ Δεκαπολίτης ἐν τῇ λύσει μέμνηται, οὐκ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς πρώτης ψηφίζονται νομοθεσίας ἤτοι τοῦ ϛυλζ☐ ἔτους, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης ἰνδικτιῶνος, τοῦ ϛυλς☐ ἔτους ἤτοι τοῦ λιμοῦ, εἰς ὃν καὶ ἀνακλᾷ ἡ τοιαύτη νομοθεσία, μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.»

Χ.Μ: Β3α, Β3

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Barhebr.Chron. p.155 Π.Μ: Συριακές, Αραβικές και Περσικές πηγές από τη βιβλιοθήκη της Maraga [3]

«And after eighteen years, in the year 315 of the Arabs (927 A.D.) which is the year 1238 of the Greeks there was a very bitterly cold winter again in Baghdâd. It was so cold that the vinegar of the wine in the cellars (?), and the eggs and the oils, froze and the trees withered.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Μαρτυρία ανεξάρτητη από τις βυζαντινές, η οποία αποδεικνύει τη δριμύτητα του χειμώνα και στη Μέση Ανατολή.

---

[374] Ε.Π:Β
Χ: (927- -956) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: πνοή ασθενών ανέμων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: μυατηριακή ατμόσφαιρα προετοιμασίας οράματος

* Vita Andr.Sal. c.34-36 Π.Μ: αυτόπτης

«Ταῦτα θεασάμενος, ἐτέρπετο ἡ καρδία μου ἐκ φρίκης εἰς θαῦμα, καὶ ἐκ θαύματος εἰς ἔκστασιν τὴν ψυχὴν μεταφερόμενος. Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν ἑστὼς ἐννεὸς, ἀκούων ἤχου τινὸς ἐξ ἀνατολῶν ἀνέμου πνεύσαντος καὶ τοῖς δένδροις ἐπιπεσόντος, κυμαίνεσθαι ταῦτα ἐποίει, ἀποπέμποντα πνοὴν εὐωδίας ἀῤῥητον... Παυσαμένου οὖν τοῦ ἀνέμου

---

[1] Βλ. έκδ. Chron.Brev. 1, 127.
[2] Στο ίδιο.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐκείνου. ἀκούω ἀπὸ δυσμῶν ἑτέρου τινὸς πνεύματος ἦχον ἀνεξιχνίαστον τὴν ἡδύτητα ἐμποιοῦν μοι, ἧς ἡ ἐπίπνοια ἐν τῷ ἀτμίζειν ὡς χιόνος ὄρασις ἐχρημάτιζεν... Ἀναδίδοται πάλιν ἀπὸ βορρᾶ ἕτερος ἄνεμος ὑπερφυέστατος πυρράκης τῷ εἴδει, ὡς ἅτε ἴριδος ἡλίου δύναντος αἱ ἀκτῖνες πεφύκασι· ...ἰδοὺ πάλιν ὡς ἀπὸ τοῦ Ἀρκτῴου μέρους πνεῦμα ἔπνευσεν εὐωδέστατην ἔχον ἡδύτητα, ὡς τὰ ῥόδα καὶ τὰ κρίνα... Ταῦτα τοίνυν ὁρῶν, εὐφραινόμην μεγάλως, καὶ ἠλάλαζεν ἡ καρδία μου καὶ ἠγαλλιᾶτο τὸ πνεῦμα μου. Ἡσυχάσαντος δὲ καὶ τοῦ τετάρτου πνεύματος, θαῦμα φοβερὸν καὶ παράδοξον ἑώρων.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Οι πνοή των ανέμων από Ανατολή, Δύση και Βορρά δημιουργούν ένα ευχάριστο συναίσθημα στο βιογράφο και τον προετοιμάζουν για να δει όραμα.

---

[375] Ε.Π:Β
Χ: (927- -956) Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιουν.- -Αυγ. Α.Π:0
Φ: καύσων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: καρτερία αγίου

* *Vita Andr.Sal.* c.70 Π.Μ: -

«Ἕτερον δὲ πράγμα ὁ Δίκαιος ἔπραττεν, τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἐνδυναμοῦντος αὐτόν. Ἐν γὰρ ταῖς τοῦ θέρους ἡμέραις, ἡνίκα ὁ ἀφόρητος καύσων τοῦ ἡλίου ὑπῆρχεν, ὁ καὶ τὴν γῆν ὡς κάμινον ἐργαζόμενος· τότε ὁ Μακάριος σχηματιζόμενος ἐποίει αὐτὸν ὡς μεθύοντα, ἀφικόμενος ἐν τῷ καυσώδει τόπῳ, ἐκεῖσε ὑπέμενεν τὸν φλογερὸν καύσωνα, ἄβρωτος καὶ ἄποτος μέσον τῆς ὁδοῦ ἀνακείμενος.»

Χ.Μ: Β3, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της καρτερίας του βιογραφούμενου αγίου.

---

[376] Ε.Π:Β
Χ: 931 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.- -Δεκ. Α.Π:2
Φ: χιονόπτωση μεγάλη
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή
Κ.Σ: -

* *Dahabi,Hist.Isl.* p.238 (fol.57v) Π.Μ: ιστοριογραφικά κείμενα [1]

«Année 319 (24 janv. 931-12 janv.932) La nouvelle arriva que Tamal, gouverneur de Tarse, avait fait une expédition contre les Grecs. Les Musulmans passèrent un fleuve. Puis la neige tomba sur eux en grande quantité. Ils eurent une recontre avec une armée grecque à la tête de laquelle étaient six partices; ils remportèrent la victoire, tuèrent 500 Barbares Rum et en firent prisonniers 3000.»

Σ: Η πληροφορία για τη χιονόπτωση αποτελεί μέρος της ιστορικής αφήγησης.

---

[377] Ε.Π:Α
Χ: (933-934) [2] Κ.Χ:2

---

[1] Βλ. έκδ. Dahabi,Hist.Isl. 236.

[2] Βλ. G. da Costa-Luillet, "Saints de Constantinople aux VIIIe, IXe et Xe siècles", *B* 25 (1954) 783-852, εδώ 845. Ο αριθμός των 120 ημερών παγετού θυμίζει τις αντίστοιχες χρονογραφικές

λ.Χ: (Δεκ.-Μαρτ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς, παγετός επί 120 μέρες [1]
Τ: (Μικρα Ασια) Ανατολή χωριο
Κ.Σ: ταλαιπωρια στυλίτη απο το κρυο

* Vita Lucae Styl. c.10,p.204 Π.Μ: -

«Χιόνος γὰρ ποτε καταρραγείσης παμπληθοῦς κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ τῆς χειμερινῆς ὥρας καὶ ἐφ᾽ ἡμέραις ἑκατὸν πρὸς ταῖς εἴκοσιν τοῦ σφοδροτάτου παγετοῦ ταύτην ἀνάλωτον διακρατοῦντος, ἐκ τῆς ἄγαν δριμύτητος τὸ σαρκίον πηγνύμενος ὁ μακαρίτης, μεγίστης ὀδύνης καὶ πικρίας τῆς ἐκ τοῦ ψύχους αἰσθόμενος δεινῶς ἀντελάβετο· πρὸς ἣν τῷ λογισμῷ ὑποκλάσαντα μελετῆσαι καθ᾽ ἑαυτόν, ὥστε χλιαρῷ χρησάμενον ὕδατι τὴν τοῦ κρυσταλλωθέντος παγετοῦ διαλῦσαι δριμύτητα. ...ἐπιλαμψάσης αὐτῷ χάριτος, ὥστε καὶ τὴν τῆς ἐπικειμένης χιόνος ἀναλωθῆναι πληθὺν τόν τε παγετὸν διαλυθῆναι καὶ τὸ σφοδρὸν τοῦ ψύχους διασκεδασθῆναι καὶ μηκέτι δέξασθαι τοῦτον αἴσθησιν τῆς ἐκ τοῦ πικροῦ χειμῶνος ἐπιγινομένης δριμύτητος.»

Χ.Μ: Β5, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της καρτερίας του βιογραφούμενου αγίου μπροστά στα στοιχεία της φύσης και ιδιαίτερα στο κρύο.

---

[378] Ε.Π:Α
Χ: 935 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιούν. Α.Π:1
Φ: κρύο, βροχές πολλές
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* Elias Nisib. p.99,30 Π.Μ: χριστιανική πηγή [2]

«Annus 323 iniit feria 5a die kanun I anni 1246 Graecorum. - Thabit filius Sinanis. Et mense heziran fuit frigus et multa pluvia cecidit.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[379] Ε.Π:Β
Χ: (935- -940±) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροχή δυνατή, ομίχλη, αστραπές, βροντές
Τ: (Β.Δ. Μικρά Ασία: Χαλκηδών)
Κ.Σ: ταλαιπωρία στυλίτη από το κρύο

* Vita Lucae Styl. c.13,p.208-209 Π.Μ: -

«Ἠνίκα γὰρ ποτε βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ τὸν ἀέρα σφοδρότερον συνήλαυνον γνόφος τε καὶ θύελλα συνδρομῆς ἐκ νεφῶν καὶ βαρυτάτου χειμῶνος αἰθέρα τε καὶ πόντον

περιγραφές για το χειμώνα του έτους 927-928. Ο Kaplan, Hommes et la terre, 13 θεωρεί ότι το χωρίο επαληθεύει τις μαρτυρίες των χρονογράφων για τον βαρύ χειμώνα του 927-928.

[1] Ο Tchichatchef, Le Bospore 281 θεωρεί ότι τότε πάγωσε και ο Εύξεινος Πόντος, γεγονός όμως που δεν προκύπτει από τις μαρτυρίες των πηγών. Ο Easton, Hivers 44, αναφέρει βαρύ χειμώνα και στη Δυτική Ευρώπη.

[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib. 99 σ.2.

[3] Βλ. G. da Costa-Luillet, όπ.π., εδώ 846. Το γεγονός χρονολογείται μετά την άνοδο του στυλίτη στο στύλο του το έτος 935. Πρέπει να έλαβε χώρα κατά τα πρώτα έτη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἅπαντα συνεκάλυπτον ῥαγδαίας βροχῆς καταφερομένης ἢ πάλιν χιόνος πολλῆς πολλάκις καταρρηγνυμένης, τότε δίκην ἀνθράκων ἀθρόως θεόθεν ὑπανήπτοντο οἱ τετραμερόθεν προσπεπηγότες τῇ κεφαλίδι τοῦ κίονος σταυροί. ἐξ ὕλης κατεσκευασμένοι χαλκοῦ. ὡσαύτως καὶ ὁ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ καθιδρυμένος ἐξ ὁμοίας ὕλης πέμπτος σταυρός...»

Χ.Μ: Β5. Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της καρτερίας του βιογραφούμενου αγίου μπροστά στα στοιχεία της φύσης.

---

[380] Ε.Π:Γπ
Χ: 940- -941 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.6- -Σεπτ.25 Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού, καταστροφή δένδρων
Τ: (Μεσοποταμια) Τίγρης ποτ.
Κ.Σ: καταστροφή σπιτιων

* Barhebr.Chron. p.162 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«After Râbî Mûthakî, the son of Mûktader, ruled 3 years and 1 month. In the year 329 of the Arabs (A.D. 940)... And the river Tigris flooded, and very many houses and palm groves were destroyed.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[381] Ε.Π:Γλ
Χ: 940-942 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Μεσοποταμία, Αίγυπτος) Βαγδάτη, Κάιρο
Κ.Σ: άνοδος τιμών, επιδημία, θάνατος ανθρώπων, πτωματοφαγία

* Yahya Antioch. p.25 (723) Π.Μ: χαμένες αραβικές πηγές; [2]

«Pendant quelques mois de l'année 329 (=6 oct. 940-25 sept. 941), il y eut au Caire une grande augmentation de prix. Le blé et d'autres sortes de grains furent rares et manquèrent absolument. Par suite de la famine il arriva de grands maux et une grande peste frappa les gens. La charte (des vivres) ne cessa point, avant la nouvelle récolte. La même chose survint également à Baghdad. Les gens y mangèrent du son et de l'herbe sèche, et la mortalité s'accrût. Plusieurs furent enterrés sans prière et sans avoir été lavés. A Bagdad le prix d'immeubles et des étoffes baissa, de sorte que l'on achetait ce qui avait coûté un dinar, pour un dirhem.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

* Barhebr.Chron. p.162 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«After Râbî Mûthakî, the son of Mûktader, ruled 3 years and 1 month. In the year 329 of the Arabs (A.D. 940), the year in which he began to reign, there was great

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 412.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

scarcity of food in Baghdâd. A kôr of wheat was sold for 130 gold dînârs and men ate berries and grass. And there came a terrible pestilence which was so deadly that a crowd of the dead were buried in one grave without prayer. ...(A.D. 942) And the famine increased in Baghdâd and a kôr of wheat was sold for 210 gold dînârs, and the price of the kôr mounted up until it became 317 gold dînârs, and men ate the bodies of the dead.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[382] Ε.Π:Β
Χ: (940- -979) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: επι 2 μερες, Αύγ. ή Σεπτ. Α.Π:1
Φ: πνοη σφοδρων ανέμων, τρικυμια
Τ: (Προποντίδα) Χαλκηδών
Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου

* *Vita Lucae Styl.* c.24.p.220 Π.Μ: -

«Ἅμα γὰρ τῷ τοῦτον τῆς καλουμένης Ἀκροπόλεως ἀποπλεύσαντα διαπερᾶν ἀπαρξάμενον πρὸς αὐτῷ τε τῷ μεσαιτάτῳ τοῦ Πόντου γενόμενον, ἀνέμων ἐναντιότητι συναντήσαντες οἱ τοῦ πλοιαρίου κάτοχοι τῷ ῥοίζῳ τε τοῦ ῥεύματος καὶ τῷ σφοδρῷ τοῦ πνεύματος φερόμενοι ῥαγδαίως τε συνελαυνόμενοι, ἀντὶ τῆς πρὸς Χαλκηδόνα καὶ τὸν κίονα πορείας, τὴν πρὸς τὰς νήσους, καὶ μὴ βουλόμενοι, κάθοδον ἐποιήσαντο. Ἔτι δὲ τότε τοῦ πλοιαρίου μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης βιαίως καταφερομένου, ἐκ τοῦ κίονος προκύψας ὁ διορατικώτατος ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς, ὑποδεικνὺς τοῖς αὐτῷ προσμένουσι μοναχοῖς φησι πρὸς αὐτούς, τῇ χειρὶ δακτυλοδεικτῶν· "Βλέπετε τὸ πλοιάριον ἐκεῖνο τὸ πρὸς τὰς νήσους σφοδρῶς συνελαυνόμενον· ἐν αὐτῷ μοι δοκεῖ τὸν κληρικὸν ὑπάρχειν Σέργιον, ὃς πρὸς ἡμᾶς ὁρμήσας διαπερᾶν, τῇ τῶν ἐναντίων ἀνέμων κύμασι περιτυχών, τοῦ σκοποῦ ἐξηστόχησεν." ...Τῇ γοῦν ἐπαύριον ἡμέρᾳ γαλήνης εὐμοιρήσαντες, τῆς ἐκ τῶν ἀνέμων ἀνωμαλίας διασκεδασθείσης, ἐκ τῆς νήσου ἀνάξαντες οἱ τοῦ πλοιαρίου μέτοχοι, τὴν πρὸς Χαλκηδόνα πορείαν εὐθυβόλως ἐστείλαντο, κἀκεῖθεν ὁ πολλάκις δηλωθεὶς Σέργιος πρὸς τὸν ὅσιον πατέρα παραγενόμενος, ἐπὶ λεπτῷ πάντα τὰ τούτῳ συμβεβηκότα διηγήσατο.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Το στενό ανάμεσα στην Κωνσταντινούπολη και την απέναντι μικρασιατική ακτή διακρίνεται για τα θαλάσσια ρεύματα και τις τρικυμίες που το πλήττουν. Στο χωρίο το καράβι αλλάζει πορεία και προσορμίζει πιθανώς στα Πριγκιπόννησα.

---

[383] Ε.Π:Β
Χ: 943 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή μνημείου

* *Theophan.Cont.* VI,47 (p.431,20) Π.Μ: Georg.Monach.Cont. Redaction 2 (=cod.Vat.gr.153) & Sym.Magist.[3]

---

[1] Ο G.da Costa-Luillet, όπ.π., εδώ 847 δεν προσδιορίζει χρονολογία. Από εσωτερικές ενδείξεις του Βίου φαίνεται ότι το χωρίο αναφέρεται στην περίοδο μετά το έτος 940.

[2] βλ. Muralt, Essai 1, 515. Η ορθή ινδικτιών (η 2η) αναφέρεται στον Ιωάννη Σκυλίτζη.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 342.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἀνέμου δὲ βιαίου καὶ σφοδροῦ καταπνεύσαντος Δεκεμβρίῳ μηνὶ <ἰνδικτιῶνος γ□> οἱ λεγόμενοι ἐν τῷ ἱππικῷ δῆμοι κατέπεσον, οἳ ἀπ᾽ ἐναντίας τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐτύγχανον, καὶ συνέτριψαν τά τε ὑποκάτωθεν αὐτῶν βάθρα καὶ τὰ στηθεῖα λεγόμενα. χρόνου δὲ περικυκλώσαντος τῷ αὐτῷ μηνὶ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τοῦ παλατίου κατήγαγον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα. Ο χρονογραφος προσπαθει να συσχετισει δεισιδαιμονικα την ημερομηνια ανατροπης του μνημειου απο το βαθρο του εξαιτιας του ανεμου, με τη μετα ακριβως ενα χρονο -την ιδια ημερομηνια- ανατροπη του βασιλια απο το "βαθρο"-θρονο του.

* *Sym.Magist.* p.748.13 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.47 [1]

«Τῷ Δεκεμβρίῳ μηνί, τῆς δ□ ἰνδικτιῶνος, ἀνέμου βιαίου καὶ σφοδροῦ πνεύσαντος οἱ λεγόμενοι ἐν τῷ ἱππικῷ ἐξ ἐναντίας τοῦ βασιλικοῦ θρόνου Δῆμοι κατέπεσον, καὶ συνέτριψαν τὰ ὑποκάτω αὐτῶν βάθρα καὶ στηθέα. χρόνου δὲ διελθόντος τῷ αὐτῷ μηνὶ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τοῦ παλατίου κατήγαγον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Leo Gramm.* p.325.15 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα2 [2]

«Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντίνου τοῦ αὐτῆς πενθεροῦ, ἀνέμου βιαίου σφόδρα καταπνεύσαντος, Δεκεμβρίῳ μηνὶ οἱ λεγόμενοι ἐν τῷ ἱππικῷ δῆμοι κατέπεσον, οἳ ἀπ᾽ ἐναντίας τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐτύγχανον, καὶ συνέτριψαν τὰ ὑποκάτωθεν μάρμαρα καὶ στηθέα λεγόμενα. χρόνου δὲ περικυκλωμένου τῷ αὐτῷ μηνὶ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν τοῦ παλατίου κατήγαγον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Georg.Monach.Cont.* p.917,19 Π.Μ: Συμεών Μάγιστρος Λα3 [3]

«Ἀνέμου δὲ βιαίου σφόδρα καταπνεύσαντος Δεκεμβρίῳ μηνὶ ἐν τῷ ἱππικῷ δῆμοι κατέπεσον, οἳ ἀπεναντίας τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐτύγχανον, καὶ συνέτριψαν τά τε ὑποκάτωθεν αὐτῶν βάθρα καὶ τὰ στηθέα λεγόμενα. χρόνου δὲ περικυκλεύσαντος τῷ αὐτῷ μηνὶ τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν τοῦ παλατίου κατήγαγον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Joh.Scyl.* 36,p.231 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.47 [4]

«Ἐγένετο δὲ καὶ βίαιος ἄνεμος μηνὶ Δεκεμβρίῳ. καὶ καταπεσόντες οἱ λεγόμενοι Δῆμοι συνέτριψαν τὰ κάτωθεν αὐτῶν βάθρα καὶ τὰ λεγόμενα στηθέα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12

---

[1] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 179.

[2] Στο ίδιο 7 & 9.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 515-516 και Hunger 1, 355.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[384] Ε.Π.:Γλ
Χ: 945- -946 Κ.Χ:1
λ.Χ: Αυγ.13- -Αυγ.1 Α.Π:1
Φ: λιμος
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδατη
Κ.Σ: ανοδος τιμων, επιδημια, θανατος ανθρώπων, πτωματοφαγία

* Yahya Antioch. p.46 (744) Π.Μ: χαμένες αραβικές πηγές, [1]

«En cette même année 334 (=13 août 945-1 août 941), il se produisit à Bagdad une augmentation de prix extraordinaire, de sorte que les gens, ayant été complétement privés de pain, mangeaient des noyaux datte et des cadavres, qui flottaient sur l'eau du Tigre, et lorsqu'un cheval redait les excréments, une foule de gens se réunissait autour des excréments, les fouillait et ramassait des grains d' orge qu'ils y trouvaient pour les manger;»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

* Barhebr.Chron. p.164 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in that same year there was a great famine in Baghdad, and a kôr of wheat was sold for 400 gold dinars, and a thousand litres of dates, according to the measure of Baghdad, for 60 dinars. And houses, and vineyards, and gardens were sold for joints of meat and cakes of bread. And men used to pick out the grains of barley from the dung of horses and asses and eat them. And many women were arrested and killed because they had roasted their babies in the oven and eaten them. And very many died during that famine, and their bodies were devoured by the dogs because there was no one to bury them.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[385] Ε.Π:Γλ
Χ: 949 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ. Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος)
Κ.Σ: κοινωνική αναταραχή

* Maqrizi, Traité p.12 Π.Μ: -

«Une famine éclata sous la dynastie ikhshide en muharram de l'année 338 (juillet 949). Le prince se nommait Abu'I-Qasim Unudjur ibn Ikhshid; le peuple se révolta et empêcha le souverain d'accomplir dans la nieille Mosquée la prière des matines.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[386] Ε.Π:Β
Χ: (±950) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχή δυνατή, πλημμύρα
Τ: (Ν. Ιταλία) Ροσσάνο

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 412.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: θαυμα: παρα τον κατακλυσμο δεν υπηρξαν θυματα

* *Vita Nili* c.41 Π.Μ: -

«Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σεισμοῦ μεγάλου καταλαβόντος τὸ Ῥυσιάνον μετὰ πολλῶν νυχθημέρων ὀμβροκλυσίαν. καὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους ἐπαναστάντος σὺν οἴκοις καὶ εὐκοηρίσις, καὶ ἐτελθόντος τοῦ κατωτέρου, καλύψαντός τε οἴκους καὶ ἐκκλησίας, καὶ μὴ αἰδεσθέντος εἰ μὴ μόνην τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Εἰρήνης, θαυμαστὸν ἦν καὶ φοβερὸν τοῖς ὁρῶσι τὸ γεγονός, ἄλλα ἐξ ἄλλων φαινόμενα τὰ πάντα καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι ἐν τοιούτῳ κατακλυσμῷ φοβερῷ οὐδεμία ψυχὴ ἀνθρώπου ἢ κτήνους ἀπώλετο.»

Χ.Μ: Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Η ευλογία του αγίου φύλαξε τους πιστούς από τον κατακλυσμό.

---

[387] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 952 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούλ.-Αύγ.) Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: απώλεια ανόδου στάθμης
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Maqrizi, Traité* p.13 Π.Μ: -

«Une autre famine tomba en l'année 341 (juillet 952): les rats pullèrent dans toutes les provinces de l'Égypte et dévastèrent les céréales, les vignes et, toutes les récoltes. Puis la crue du Nil n'eut pas lieu et ce fut une montée des prix pendant les mois de ramadan (janv.-fevr. 953). Cette disétte s'aggrava pendant l'année 343 (954), et l'on n'en trouva plus. La population se livra à une émeute et brisa la chaire de la Mosquée à Fustat.»

Σ: Η ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου σε συνδυασμό με την επιδρομή ποντικών, που αφάνισαν τις σοδειές, προκάλεσε λιμό.

---

[388] Ε.Π:Γλ
Χ: 952-959 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 7 έτη Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Ν. Αρμενία, Μεσοποταμία) Tadzikistan
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Math.Edess.* c.I Π.Μ: αραβικές πηγές από αρχεία της Έδεσσας[1]

«En l'année 401 de l'ère armenienne (2 avril 952- 1 avril 953), une famine terrible désola un grand nombre de pays. Dans les contrées du sud, chez les Dadjigs (musulmane), ce fléau se fit sentir avec une vidence extrême, mais nulle part comme dans toute la Mésopotamie... La famine dura sept ans pendant lesquels elle fit périr une multitude incalculable de personnes. Chez les musulmans, la mortalité fut très grande.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

* *Samuel Ani,Tabl.* p.437 Π.Μ: -

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 439.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«954. Violente famine.»

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[389] Ε.Π:Α
Χ: (952-953) [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμωνας βαρύς: χιονια πολλά
Τ: (Ελλαδα) Φωκίδα. Στείριον
Κ.Σ: κλεισιμο οδων απο τα χιόνια, οι πιστοί αγνοούν το χειμώνα και επισκέπτονται τον ετοιμοθάνατο άγιο

* *Vita Lucae Ster.* c.77 Π.Μ: -

«Ὅπερ μαθόντας τοὺς τὰς κύκλῳ κώμας οἰκοῦντας, καίτοι σφοδροῦ τοῦ χειμῶνος ὄντος καὶ χιόνος ἀμυθήτου καταπεσούσης, ὡς σχεδὸν καὶ ὁδοὺς ἀβάτους, καὶ οἰκίας ἀνεκβάτους γενέσθαι, ὅμως οὐδὲν ἐκείνους τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπέσχε πορείας, ἀλλὰ πανδημεὶ πάντες συνέρρεον, καὶ παρ' αὐτῷ μέχρι καὶ ἑνάτης ὥρας παρέμενον, οὔτε τροφῆς οὔθ' ὑποστροφῆς ὅλως μνήμην ποιούμενοι...»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Η αναφορά στο χειμώνα είναι παρενθετική και έχει ως στόχο την έμφαση της πίστης και του θαυμασμού των προσκυνητών προς τον άρρωστο και ετοιμοθάνατο άγιο.

---

[390] Ε.Π:Β
Χ: 954 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ.; Α.Π:2
Φ: καταιγίδα: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Ιταλία) Πάνορμος
Κ.Σ: ναυάγιο, καταστροφή στόλου

* *Joh.Scyl.* 8,p.267 Π.Μ: πολεμικό ημερολόγιο (Kriegstagebuch); [3]

«Ἐν δὲ τῷ πρὸς Πάνορμον ἀποπλεῖν βαρυτάτῳ χειμῶνι περιπεσόντες <οἱ Σαρακηνοί>, καὶ τῶν σκαφῶν ὑπὸ τοῦ κλύδωνος συντριβέντων, μᾶλλον δὲ ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ παρ' αὐτῶν βλασφημουμένου, διολώλασιν ἅπαντες. σπένδονται τοίνυν τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ διετηρήθη τὰ τῆς εἰρήνης μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Φωκᾶ.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ7, Δ20, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για την κακοκαιρία και το ναυάγιο είναι μέρος της αφήγησης των γεγονότων ναυτικής εκστρατείας των Αράβων.

---

[391] Ε.Π:Γπ
Χ: (956) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: τήξη χιονιών, πλημμύρα ποταμού

---

[1] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο. Το έτος 955 ο άγιος αρρώστησε και πέθανε.

[2] Βλ. έκδ. Joh.Scyl. 267, κριτικό υπόμνημα και Muralt, Essai 1, 528.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Β. Μικρά Ασια) Παφλαγονια. Παρθένιος ποτ. [1]
Κ.Σ: θαύμα: αγιος διανύει στεγνός τον πλημμυρισμενο ποταμό

* *Vita Niconis* c.15 Π.Μ: -

«Ὁ δὲ μακάριος ὀξυδρομήσας καὶ μιᾶς ἡμέρας ὁδεύσας ὁδὸν, τῇ χάριτι ἀφ' ἧς κεκινητο ποδηγούμενος, τὸν Παρθένιον κατέλαβε ποταμόν· ὃν καὶ πλημμυροῦντα καὶ τὸ ῥεῖθρον αἴροντα ἀπό τε τῆς ἐκτακείσης χιόνος καὶ τῆς ἄλλης τῶν χειμάρρων συρροίας εὑρων, ἀνηνύτοις ᾤετο περιπίπτειν καὶ ἀμηχανοῦντι ἐῴκει, οὐ δύσπορον, ἀλλ' ἄπορον καθάπαξ περισκοπούμενος τὸν ῥοῦν τὸν ποτάμιον... Ἅμα γὰρ τῷ καθεῖναι ἑαυτὸν τῷ ποταμίῳ ῥεύματι, αὐτὴ ἡ πανάμωμος μήτηρ τοῦ Κυρίου ἐπιφανεῖσα -ταύτην γὰρ καὶ διεμοργοῦτο, ὡς ἔλεγε τῇ ὄψει συμβαλλόμενος- καὶ ῥάβδον αὐτῷ ἐπορέξασα σταυρικὸν τύπον φέρουσαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, τῆς δεξιᾶς τε λαβομένη ἀβρόχως αὐτὸν εἰς τὴν ἀντιπέρα ὄχθην διεσώσατο, ὁρῶντος καὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ὡς μηδ' αὐτοῦ τοῦ τριχίνου ἐσθήματος νοτίδα δεξαμένου τὸ σύνολον.»

Χ.Μ: Α1, Β6, Γ13, Δ22

Σ: Χαρακτηριστικό χωρίο, όπου ο άγιος διασχίζει ποταμό χωρίς να βραχεί. Στόχος της μαρτυρίας είναι η ανάδειξη της αγιότητας του βιογραφούμενου αγίου.

---

[392] Ε.Π:Α
Χ: 957-958 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: βροχές ραγδαίες
Τ: (Μεσοποταμία;)
Κ.Σ: -

* *Barhebr.Chron.* p.165 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in the winter torrential rains came. And the Great Sea (Persian Gulf?) diminished, and it shrunk itself for a distance of about 300 cubits; and many rocks and islands were laid bare which had not been seen before.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[393] Ε.Π:Γπ
Χ: 960 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.- -Μάρτ.;) Α.Π:1
Φ: (βροχές ραγδαίες), πλημμύρα χειμάρρου
Τ: (Αραβία)
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* *Barhebr.Chron.* p.167 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the year 349 of the Arabs (A.D. 960) when the Egyptians who had gone to pray at Makkah were returning, they encamped in the bed of a brook in which water had not flowed for a long time. And during the night whilst they were sleeping, a flood of water poured down upon them all, and it swept them and all their possessions out into the Great Sea, and they all perished.»

---

[1] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 114. Σημ. Bartin Su/Koca Irmak.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β6, Γ7, Γ13

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορά.

---

[394] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: (960) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. Α.Π:2
Φ: (ανωμαλια στη διακύμανση στάθμης Νείλου: καθυστέρηση ανόδου;)[2] λιμος
Τ: (Αίγυπτος), Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: λιμος, ανοδος τιμων

* Theophan.Cont. VI.13 (p.479.1) Π.Μ: σύγχρονες (προφορ.;) μαρτυριες [3]

«Ἐν δὲ τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ ἐγένετο σπάνη σίτου καὶ κριθῆς ἐν τῇ πόλει· ἐπράθη γὰρ ὁ σῖτος τῷ νομίσματι μόδιοι δ☐ καὶ ἡ κριθὴ μόδιοι ς☐. καὶ ἦν θεάσασθαι τὸν ἐγρήγορον νοῦν Ἰωσὴφ προνοούμενον τὸ κοινόν. εὐθὺς οὖν ἐξαποστέλλει εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοῦ ἐξελάσαι συνωνὰς καὶ ἐμπορευτικὰ πλοῖα καὶ τοῦ κωλῦσαι τοὺς σιτοκαπήλους ἀποτιθέναι τὸν σῖτον.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφικη αναφορά.

* Sym.Magist. p.759.12 Π.Μ: Theophan.Cont. VI,12 [4]

«Ἐν δὲ τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ β☐ ἔτους τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ ἐγένετο σπάνη σίτου καὶ κριθῆς ἐν τῇ πόλει. ἐπράθη γὰρ ὁ σῖτος τῷ νομίσματι μόδιοι δ☐ ἡ δὲ κριθὴ μόδιοι ς☐. οὐ πολὺς χρόνος οὖν παρῆλθε, καὶ εὐθὺς γέγονεν ὁ σῖτος μόδιοι η☐, ἡ δὲ κριθὴ μόδιοι ιβ☐.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφικη αναφορά.

---

[395] Ε.Π:Α
Χ: (960-961) [5] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας υγρός: βροχές, κρύο δυνατό
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Κρήτη
Κ.Σ: προβλήματα στην πολιορκία πόλης από βυζαντινό στράτευμα

* Theophan.Cont. VI,12 (p.478,1) Π.Μ: σύγχρονες (προφορικές;) μαρτυρίες [6]

«Τοῦ δὲ στρατοῦ παρακαθεζομένου ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀπείρου χειμῶνος καὶ ὑετοῦ καὶ κρύου γενησομένου, καὶ τῶν σιτίων καὶ τροφῶν δαπανηθέντων καὶ τῶν περιβολαίων διαλυθέντων καὶ γυμνωθέντων καταναρκήσαντες οἱ τοῦ στρατοῦ οἴκαδε ἠβουλήθησαν

---

[1] Ο Muralt, Essai 1, 534.

[2] Ο J.L.Teall, όπ.π. 114-115, θεωρεί ως αιτία του λιμού, που επικρατούσε όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη (η οποία έκανε εισαγωγή σιταριού από την Αίγυπτο), αλλά και *«εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν»*, την ανεπαρκή πλημμύρα του Νείλου αυτά τα έτη.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 541 και Hunger 1, 343.

[4] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών 179.

[5] Ο Muralt, Essai 1, 534 αναφέρει μόνο έλλειψη τροφίμων.

[6] Βλ. Moravcsik όπ.π. και Hunger 1, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀναστρέψαι. ὁ δὲ ἀνδρεῖος καὶ συνετὸς ἡγεμὼν Νικηφόρος τῇ διαλαλιᾷ καὶ τῇ ἡδύτητι τῶν λόγων αὐτοῦ πάντας κατέσχεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στο χειμώνα έχει στόχο να καταδείξει τις δυσχέρειες που αντιμετώπισε το βυζαντινό στρατεύμα κατα την πολιορκία του Χάνδακα της Κρήτης, αλλά και να επαινέσει τα προσωπικά χαρίσματα του Νικηφόρου Φωκα, ο οποίος εμψύχωνε τους στρατιώτες του.

* *Sym.Magist.* p.758.22 Π.Μ: Theophan.Cont. VI.12 [1]

«Ἀπάρας οὖν τῆς βασιλίδος Νικηφόρος ὁ δομέστικος, καὶ τὰ Φύγελα καταλαβών, ἐφρόντιζεν ὅπως ὁ σύμπας στόλος αὐτῷ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἴη καὶ προσορμίζετο. σπουδῇ οὖν τὴν νῆσον καταλαμβάνουσιν· καὶ ἀποβάντων τῶν νηῶν χάρακα καὶ τάφρον βαθεῖαν κατεσκεύασαν. τούτων οὕτως παρακαθεζομένων τῇ νήσῳ καὶ ἀπείρου χειμῶνος καὶ ὑετοῦ καὶ κρύους γενομένου, καὶ τῶν σιτίων δαπανηθέντων, καταναρκήσαντες οἱ τοῦ στρατοῦ οἴκαδε ἠβουλήθησαν ἀναστρέψαι.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[396] Ε.Π:Β
Χ: 961 Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ. Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση μεγάλη (2 ουγκιές), θάνατος ζώων & πτηνών
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* *Elias Nisib.* p.105,19 Π.Μ: Series temporum catholicorum [2]

«Annus 350 inilt feria 4a die 20 sebat anni 1272 Grraecorum. - Series temporum catholicorum. Thabit filius Sinanis.
Et eo grando vehemens mense sebat prope Baghdadh descendit et singuli lapides plus quam duo uncias ponderabant et perierunt pecudes multi ac volucres.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[397] Ε.Π:Β
Χ: 962- -963 Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ. 9-Ιαν. 29 Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση μεγάλη (2 λίβρες)
Τ: (Μεσοποταμία) Bataih
Κ.Σ: -

* *Elias Nisib.* p.105,25 Π.Μ: Series temporum catholicorum [3]

«Annus 351 iniit dominica 9 sebat anni 1273 Graecorum. - Series temporum catholicorum. Thabit filius Sinanis.
Et eo grando in regione Bataih descendit et singuli lapides duo libras ponderabant.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6

---

[1] Βλ. Μαρκόπουλος, Ψευδοσυμεών όπ.π.
[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib. 105.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η φραστική ομοιοτητα με το αμεσως προηγουμενο χωριο του ιδιου συγγραφεα δημιουργεί την υποψια οτι προκειται εδώ για διπλοεγγραφή της προηγουμενης μαρτυριας.

---

[398] Ε.Π:Γλ
Χ: 963- -964 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: λιμος
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασια) Κιλικια: Aleppo,[1] Εδεσσα, Harran
Κ.Σ: μετακινηση πληθυσμων

* Barhebr.Chron. p.170 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικες πηγες από τη βιβλιοθηκη της Maraga [2]

«And there was a great famine in Cilicia, and a great many of the people of the Arabs left and fled to Damascus. And there was also a severe famine in Aleppo, and in Hârrân and in Edessa.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η αιτία του λιμού δεν αναφέρεται.

---

[399] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 963-967 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 5 έτη Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: μικρή άνοδος
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιμός, θάνατος ανθρώπων, πτωματοφαγία

* Yahya Antioch. p.114 (812) Π.Μ: ελληνικές πηγές από Αίγυπτο; [4]

«A cette époque les prix varient en Égypte: les prix des grains et des denrées augmentèrent. Avec cela eut lieu une grade épidémie qui s'était déclarée en l'an 353 (19 janv. 964-6 janv.965), mais dont la violence toutes limites en l'an 357 (7 dec.967-27 nov.968) et 358 (25 nov. 968-14 nov.969). Les gens faibles périrent; ils mangeaint des cadavres et de la charogne et tombaient morts de faim... Une pareille situation de la population continua jusqu'à l'an 361 (24 oct.971-11 oct.972). Puis les prix baissèrent et ne cessèrent de baisser jusq'à qu'ils furent revenus aux prix d'autrefois. La cause de cette calamité fut que, de l'an 352 à l'an 357 dans le Nil il y avait eu pendant tout ce temps-là que peu d'eau.»

Σ: Οι δύο πηγές αλληλοσυμπληρώνονται. Ο Yahya αναφέρεται στη διακύμανση των τιμών, ενώ ο Maqrizi στη διακύμανση της στάθμης του Νείλου.

* Maqrizi, Traité p.13-14 Π.Μ: -

«Une autre famine subit la dynastie Ikhshidide, qui dura 9 années consécutives à partir de l'année 352. Elle fut causée par l'arrêt de la crue du Nil à quinze coudées et quatre doigts. Les prix s'élevèrent au-dessus de la normale...le pain devin rare, puis disparut des marchés, et le blé se vendit un dinar les 2 waibas. La crue fut encore déficiente en l'année 353, n'atteignant que quinze coudées et quatre doigts. Puis il y eut un désequilibre, le Nil monta et descendit et, au milieu du mois de babeh (oct.) se stabiliza

---

[1] Σημ. Halab.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[3] Πρβλ. O. Toussoun, *Mémoire sur l'histoire du Nil*, [Memoires de l'Institut d'Égypte] 2 t., Le Caire 1925, εδώ 1, 456. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με χρονολογία το έτος 966, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 14, με παραπομπή στον άραβα συγγραφέα του 16ου αι. Abd-Allatif.

[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 412.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

aux alentours de treize coudees. Ensuite ce fut une montée très lente, suivie d'une brusque décrue. La famine s'étendit à tout le pays et les campagnes furent troublées par de nombreuses jacqueries, au cours desquelles les récoltes des domaines furent pillees. La population fut extremement inquiété de la hausse des prix... La disette se prolongea jusqu'à l'annee 354: la crue atteingit quatorze coudées et quelques doigts. en l'annee 355, la crue fut de quatoze coudées et quelques doigts; puis le niveau baissa et le debit fut mediocre. En l'année 356 la crue n'atteignit que douze coudées et quelques doigts, ce qui ne s'était pas encore produit depuis l'avécement de l'Islam. Le prince régnant sur l'Égypte était alors Kfur Ikhshidi: cette lourde disette fut impressionnante.»

Σ: Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Maqrizi, η διακύμανση της στάθμης του Νείλου κυμάνθηκε στις εξής τιμές:
έτος 963 στις 15.4 πήχεις (7μ. περίπου)
έτος 964 στις 15.4 πήχεις (7μ. περίπου), μέσα Οκτ. σταθεροποίηση στις 13 πήχεις (5,8μ. περίπου)
έτος 965 στις 14 πήχεις (6,5μ. περίπου)
έτος 966 στις 14 πήχεις (6.5μ. περίπου)
έτος 967 στις 12 πήχεις (5,5μ. περίπου).[1]

---

[400] Ε.Π:Β
Χ: 965 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.- -Δεκ.) Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* *Elias Nisib.* p.106,15 Π.Μ: Series temporum patriarcharum[2]

«Annus 354iniit sabbato die 7 kanun II anni 1276 Graecorum .-Series temporum patriarcharum. Thabit filius Sinanis.
Eo grando in urbe Baghdadh descendit cuius singuli lapides 100 drachmas ponderabant.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[401] Ε.Π:Α
Χ: 966 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. [3] Α.Π:2
Φ: βροχές ραγδαίες, δημιουργία τελμάτων
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: αναβολή πολιορκίας πόλης

* *Joh.Scyl.* 15,p.270-271 Π.Μ: πολεμικό ημερολόγιο (Kriegstagebuch); [4]

«Ἀλλὰ παῤελθὼν αὐτὴν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς Συρίας ἐχώρησε, καὶ πόλεις πολλὰς καὶ χώρας καταστρεψάμενος πρὸς τῷ Λιβάνῳ κειμένας καὶ τῇ παραλίᾳ τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ ὑπέστρεψεν. εὐσθενῶς δὲ τῶν Ἀντιοχέων προσδεχομένων τὸν πόλεμον διὰ τὸ πλεῖστον λαὸν ἐκ τῆς περιοικίδος εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ βοηθείᾳ, ἐπιλελοιπότων δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ, γενέσθαι δὲ καὶ τέλμα ἀδιεξίτητον ἐκ

---

[1] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.
[2] Βλ. έκδ. Elias Nisib.106.
[3] Για το γεγονός πρβλ. Αι. Χριστοφιλοπούλου, όπ.π. 124.
[4] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τοῦ πολὺν ὄμβρον οὐρανόθεν καταρραγῆναι, ὑπεχώρησεν ἄπρακτος καὶ τὴν βασιλίδα κατέλαβε...»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για τις βροχές έχει νόημα στο μέτρο που εξηγεί τη διακοπή της πολιορκίας της Αντιοχείας από τους Βυζαντινούς. Το μετεωρολογικό φαινόμενο εδώ επιδρά στην πολεμική επιχείρηση.

* *Zonar.* XVI 25,11-12 Π.Μ: Joh.Scyl. 15,p.270-271 [1]

«Εἶτα τῇ Συρίᾳ ἐπῆλθε καὶ πόλεις ἐκπορθήσας καὶ χώρας ἑλὼν πρὸς τῷ Λιβάνῳ καὶ τῇ παραλίᾳ κειμένας ἦλθεν εἰς Ἀντιόχειαν. Τῶν δ' Ἀντιοχέων ἀντικαθισταμένων ἐρρωμενέστερον, ἤδη δέ καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐπιλιπόντων τοῖς στρατιώταις καὶ τέλματος ἐξ ὑετοῦ γεγονότος πολλοῦ, ἀπέστη τῆς πολιορκίας καὶ πρὸς τὴν τῶν πόλεων ὑπερκειμένην ἐπανελήλυθεν, ἐπηγμένος καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἱερὸν καὶ θεῖον ἐκτύπωμα,...»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[402] Ε.Π:Β

Χ: 967 [2] Κ.Χ:1

λ.Χ: Ιούν. 6, επί 3 ώρες (6η-9η) Α.Π:2

Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα χειμάρρων

Τ: Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: δοξασίες, δεήσεις [3]

* *Leo Diaconus* p.69,3 (IV,9) Π.Μ: αυτόπτης μάρτυρας [4]

«Παρὰ τοῦτον δὲ τὸν ἐνιαυτόν, θερείας ὥρας κατὰ τὸ μεσαίτατον, ἄρτι τοῦ ἡλίου τῷ καρκίνῳ προσεπιβαίνοντος, ὄμβρος ἐν τῷ Βυζαντίῳ κατερράγη καὶ τοῖς προσομοροῦσιν αὐτῷ. οἷον οὐ συνέβη κατενεχθῆναι τὸ πρότερον. κλινούσης γὰρ τῆς ἡμέρας (παρασκευὴ δὲ ἦν) ἀρξάμενον τὸ δεινὸν εἰς ἐννάτην ὥραν κατέληγεν· οὕτω δὲ ῥαγδαία τις ἡ ὑέτισις κατεφέρετο, ὡς μὴ σταγόνας ὁρᾶν ὀμβριζομένας κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλά τινας ἐπικλύζοντας ὕδασιν ὀχετούς. οὐχ ὑπελείφθη γοῦν τῶν σηκῶν ἢ τῶν περιπτύστων οἴκων, ὅστις ἄνωθεν ἐκ τῆς ὀροφῆς οὐκ ἐπληροῦτο τοῦ ὕδατος, καίτοι τῶν κατοίκων μόχθῳ ἀπαντλούντων αὐτὸ πρὸς τὰ ἄμφοδα· τὸ μὲν ἀπέῤῥεε, τὸ δ' ἐπέῤῥεε, καὶ ἀκαταγώνιστον ἦν τὸ δεινόν. ἐπὶ τριῶν οὖν ὡρῶν διαστήματι κατέσχεν ὁ ὑετός, καὶ ἦν ὁρᾶν ποταμοὺς πελαγίζοντας διὰ τῶν τῆς πόλεως στενωπῶν, καὶ τὸ παρασυρόμενον τῶν ἐμψύχων διαφθείροντας. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐλεεινῶς ἀπεθρήνουν οἰμώζοντες, κατακλυσμὸν αὖθις ἐπισκῆψαι κατ' ἐκεῖνον τὸν τεθρυλλημένον ὑποτοπάζοντες· ἀλλ' ἡ συμπαθὴς καὶ φιλάνθρωπος πρόνοια ἶριν διὰ τῆς νεφέλης ἐρείσασα, τῇ ταύτης ἀναλάμψει τὴν τοῦ ὑετοῦ κατήφειαν διεσκέδασε, καὶ αὖθις τὸ τῆς φύσεως σύγκριμα ἐπὶ τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανήγετο. συνέβη δὲ καὶ αὖθις

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Hunger 1, 431.

[2] Βλ. και Muralt, Essai 1, 544.

[3] Σχόλια για την εσχατολογική θεώρηση του Λέοντος Διακόνου, όπως αυτή φαίνεται και μέσα από τη συγκεκριμένη μαρτυρία, βλ. στον P. Alexander, "Historiens byzantins et croyances eschatologiques", *Actes du XIIe Congr. Internat. d'Études Byzantines* [Ochride 10-16 Sept. 1961], Beograd 1964, 2, 1-8, εδώ 5.

[4] Η μαρτυρία είναι λεπτομερής, γεγονός που πείθει ότι ο συγγραφέας βασίσθηκε σε προσωπικό βίωμα που ενδεχομένως εμπλουτίσθηκε με παράλληλες προφορικές μαρτυρίες. Πρβλ. Moravcsik 1, 399 και Hunger 1, 368-369.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὄμβρον καταῤῥαγῆναι τεθολωμένον καὶ σύμμικτον τέφρᾳ, ὡς ἐπὶ καμινιαίας αἰθάλης. καὶ χλιαρὰν δὲ παρεῖχε τοῖς ἐπαφωμένοις αὐτοῦ τὴν ποιότητα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β5, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ15, Δ18, Ε30

Σ: Πρόκειται για την πιο εκτεταμενη και λεπτομερή αναφορά σε μετεωρολογικό φαινόμενο -μετά την περιγραφη του χειμώνα του 763/4- σε βυζαντινή πηγή. Το συμβάν περιγράφεται ως αξιοπερίεργο μαζι με εναν σεισμο και μία βροχή με σκόνη και κατέχει παρενθετική θέση -με χαρακτήρα ανεκδοτολογικης χρονογραφικής αναφοράς- στην αφήγηση του ιστορικου-συγγραφέα.

---

[403] Ε.Π:Β
Χ: 968 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. 4 Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: -

* *Liud.Crem.Relat.* c.II Π.Μ: αυτόπτης

«On the fourth of June, as I said above, we arrived at Constantinople and waited with our horses in heavy rain outside the Carian gate until five o'clock in the afternoon.»

Σ: Απλή αυτοβιογραφική λεπτομέρεια.

---

[404] Ε.Π:Γλ
Χ: 968- -969 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Αίγυπτος
Κ.Σ: -

* *Ibn al Athir* p.366 Π.Μ: ;

«A la suite de la mort de Kâfoûr Ikhchîdi, qui régnait en Égypte, le peuple n'y manifesta pas des préférences unanimes, et d'autre part il'y sévit une grande disette: la livre de pain y valait deux dirhems, la weyba de blé un dinar égyptien et un sixième.»

Χ.Μ: Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Είναι πιθανή η ταύτιση αυτού του λιμού με τον αντίστοιχο, την ίδια περίοδο, στον μικρασιατικό χώρο (βλ. προηγούμενες καταχωρίσεις).

---

[405] Ε.Π:Γλ
Χ: 968- -969 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Barhebr.Chron.* p.172 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga [1]

«And in that year (A.D. 969) there was scarcity in Baghdad and a kôr of wheat was sold for 90 gold dinars; and vast numbers of locusts appeared in Mawsul. And after a little time Nicephorus, the king of the Rhômâyê, came and he encamped against Antioch.»

---

[1] Βλ. Duval, Littérature-syriaque 198.

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Πιθανός ο συσχετισμός αυτού του λιμού με τον αντιστοιχο την ιδια περιοδο στον μικρασιατικο χωρο (βλ. προηγουμενες καταχωρισεις).

---

[406] Ε.Π:Α
Χ: 969 Κ.Χ:2
λ.Χ: Μαιος [1] Α.Π:2
Φ: πνοη θερμων ανεμων, καταστροφη αμπελιων, δένδρων, καρπών
Τ: (Β. Μικρα Ασια)
Κ.Σ: λιμος (επι 5 ετη), αυτοκρατορικά μετρα

* Leo Diaconus p.102.22 (VI.8) Π.Μ: κοινή πηγή με Σκυλίτζη (πολεμικό ημερολόγιο Kriegstagebuch); [2]

Ἰωάννῃ δὲ τῷ αὐτοκράτορι πολλαῖς ταῖς φροντίσιν ἐταλαντεύετο ἡ διάνοια, ποίᾳ δὴ ποτέρᾳ δοίη τὴν ῥοπὴν ἐν τριόδῳ ἀπειλημμένος, καὶ μὴ παρενεχθείη τοῦ δέοντος. ἦ τε γὰρ σπάνις τῶν ἀναγκαίων καὶ ὁ λιμὸς ἐκβαθύνας, ἐπὶ τριετῆ καιρὸν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ἐπεβόσκετο· ἐπέκειτο δὲ καὶ ἡ Ῥωσσικὴ κίνησις οὐ χρηστὰς ὑποτιθεμένη ἐλπίδας, καὶ ἡ τῶν Καρχηδονίων καὶ Ἀράβων κατὰ τῆς ἐπὶ Συρίαν Ἀντιοχείας, ἄρτι προσκτηθείσης Ῥωμαίοις, καταδρομή.»

Σ: Δεν υπάρχει αναφορά στην αιτία του λιμού.

* Joh.Scyl. 20,p.277 Π.Μ: πολεμικό ημερολόγιο (Kriegstagebuch) [3]

«Δευτέρᾳ δὲ Σεπτεμβρίου μηνός, ὥρᾳ τῆς νυκτὸς δωδεκάτῃ, ἰνδικτιῶνος ἑνδεκάτης, γέγονε βρασμὸς καὶ κλόνος γῆς ἐξαίσιος, καὶ ἔπαθε κακῶς Ὀνωριὰς καὶ Παφλαγονία. ἐγένοντο δὲ καὶ ἄνεμοι κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος σκληροὶ καὶ καυματώδεις, οἵτινες τοὺς καρποὺς διέφθειραν αὐταῖς ἀμπέλοις καὶ δένδρεσιν, ὡς ἐντεῦθεν κατὰ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα σφοδρότατον ἐπενεχθῆναι λιμόν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β5, Γ12β, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Joh.Scyl. 3,p.286 Π.Μ: κοινή πηγή με Λέοντα Διάκονο (πολεμικό ημερολόγιο); [4]

«Πολὺν δὲ σάλον καὶ ταραχὴν ἐχούσης τῆς βασιλείας ἔν τε τῇ ἕῳ καὶ τῇ ἑσπέρᾳ (αἵ τε γὰρ ληφθεῖσαι κατὰ Κιλικίαν καὶ Φοινίκην καὶ Κοίλην Συρίαν πόλεις τῶν Ἀγαρηνῶν, μὴ σχόντος τοῦ Νικηφόρου καιρὸν τὰ κατ' αὐτὰς διαθέσθαι καλῶς καὶ ἀσφαλίσασθαι, πρὸς ἀποστασίαν ἀπέβλεπον, καὶ ἡ τῶν Ῥῶς κίνησις οὐ καλῶς πρότερον ἐπὶ Βουλγάρους μελετηθεῖσα μέγιστον ἐπέσειε τοῖς πράγμασι κίνδυνον, καὶ λιμὸς ἐπὶ πέντε ὅλους ἐνιαυτοὺς τὴν Ῥωμαίων ἐπινεμόμενος σφόδρα τὰς πόλεις ἐπίεζε) διεσκοπεῖτο καὶ ἐμερίμνα, πῶς ἂν τὰ τοιαῦτα θεραπευθείη κακὰ καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποσκευασθείη ἐλπιζόμενον δέος.»

Σ: Συμπληρωματική μαρτυρία για το λιμό που ήδη αναφέρθηκε και σε προηγούμενο χωρίο του ίδιου χρονογράφου.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 544 & 550. Επίσης πρβλ. ODB 2, 778, λήμμα "Famine", καθώς και Kaplan, Hommes et la terre, 472.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 399 και Hunger 1, 368.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[4] Στα ίδια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Zonar. XVI 28,1-3 Π.Μ: Joh.Scyl. 20,p.277 [1]

«Γέγονε δὲ τοῦ Φωκᾶ βασιλεύοντος καὶ κλόνος τῆς γῆς φρικωδέστατος, ἐξ οὗπερ ἡ μὲν Κωνσταντίνου οὐ πάνυ τι πέπονθε, πόλεις δ' ἕτεραι καὶ σφόδρα πεπόνθασιν. ἔπνευσαν δέ γε καὶ ἄνεμοι κατὰ Μάϊον μῆνα, δι' ὧν ἐφθάρησαν οἱ καρποὶ καὶ γέγονε λιμὸς ἰσχυρός, ὃν εἰς οἰκεῖον κέρδος ὁ Νικηφόρος μετῆνεγκε, τιμουλκῶν τὸν σῖτον καὶ πολλοῦ τοῦτον ἀποδιδόμενος τοῖς λιμώττουσι, μηδὲ φροντίζων ὅτι δημοκατάρατος ἦν, ἀλλ' αὐχῶν μᾶλλον ὡς εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον, ὅτι δύο μεδίμνους ἐπίπρασκε τῷ νομίσματι, καὶ ταῦτα παράδειγμα ἔχων τὸν Μακεδόνα Βασίλειον, οὕπω πάνυ πρώην μεγαλοπρέπειαν πρὸς τοιαύτην ἔνδειαν ἐνδειξάμενον.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Γ12β, Δ25, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Στόχος της μαρτυρίας είναι η αναφορά στα νομισματικά μέτρα που έλαβε ο αυτοκράτορας μετα το λιμό. Η στάση του χρονογράφου είναι αρνητική απέναντι στο Νικηφόρο Φωκά.

* Mich.Glyc. sp.572b Π.Μ: Joh.Scyl. 20,p.277 [2]

«Λιμὸς καὶ γὰρ τὴν πόλιν κατέσχε ποτέ, ὡς ἕνα μέδιμνον χρυσέῳ πωλεῖσθαι νομίσματι. Μανθάνει τοῦτο Φωκᾶς, καὶ μικροπρεπῶς τὸ πάθος ἰᾶται· τὰς δημοσίας καὶ γὰρ σιτοθήκας ἀνοίξας δύο μεδίμνους τῷ νομίσματι πωλεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὐ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον ἐν τούτῳ μιμησάμενος· οὗτος γὰρ τοὺς Βυζαντίους πενθοῦντας ἰδών, καὶ μαθὼν ὡς ὁ λιμὸς αἴτιος τοῦ πενθεῖν αὐτούς, δώδεκα μεδίμνους κελεύει πωλεῖσθαι τῷ νομίσματι.»

Σ: Εδώ δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού, δηλαδή η καταστροφή της σοδειάς εξαιτίας των θερμών ανέμων το Μάιο. Αντίθετα, η έμφαση δίδεται στα μέτρα που έλαβε ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς για την αντιμετώπιση της κρίσης.

---

[407] Ε.Π:Α

Χ: (969- -1004) [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς

Τ: (Μακεδονία) Άθως όρος

Κ.Σ: -

* Vita Athan.Athon. c.52,p.66 Π.Μ: -

«Χειμὼν ἦν βαρύτατος καὶ δριμύς, καὶ ὁ πατὴρ ἔτυχεν ἱστάμενος πρὸ τῆς κέλλης αὐτοῦ· διήρχετο δὲ καθ' ἕτερον μέρος ὁ μοναχὸς Ἰωάννης καὶ δοχειάριος τῷ τότε, ὃς καὶ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς παρέστη αὐτῷ μετὰ τοῦ συνήθους δουλοπρεποῦς σχήματος.»

Χ.Μ: Β6, Ε30

Σ: Παρενθετική αναφορά στο βαρύ χειμώνα. Ο άγιος δρα φιλανθρωπικά υπέρ δύο ταλαιπωρημένων μοναχών που υπέφεραν από το κρύο και την πείνα.

---

[408] Ε.Π:Β

Χ: (969- -1004) [4] Κ.Χ:0

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 562.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

[4] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανεμων, τρικυμια
Τ: (Μακεδονια) Αθως ορος
Κ.Σ: ναυαγιο

* *Vita Athan.Athon.* c.53.p.67 Π.Μ: -

«Διακονίας τινὸς κατεπειγούσης τῶν ἀναγκαιοτάτων, εἰς πλοῖον ἐμβὰς ὁ πατὴρ μετά τινων ἀδελφῶν, ἀπέπλευσεν· ἔφερε δὲ αὐτοὺς γαληνιῶσα θάλασσα καὶ μέτριος ἄνεμος. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τοῦ πελάγους ἐγένοντο, ἔσπευδεν ὁ ἐχθρὸς τὸν πατέρα καταποντίσαι σὺν τοῖς ἀδελφοῖς. Ἐγείρας οὖν σφοδρὸν καὶ βίαιον ἄνεμον καὶ συνταράξας τὴν θάλασσαν, συστρέψας τε τὸ πλοῖον ἀνέτρεψεν εὐθὺς καὶ πάντας ἐκάλυψε καὶ ὑπὸ τὸ ὕδωρ ὑπήγαγεν.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Στόχος της μαρτυριας ειναι η ανάδειξη της αγιότητας του βιογραφούμενου αγίου.

---

[409] Ε.Π:Β
Χ: 971 Κ.Χ:0
λ.Χ: Απρ. 23- -Ιούλ. Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: χαλαζόπτωση μεγάλη, βροχή ραγδαία, αστραπές, βροντές
Τ: (Σερβία) Δρίστρα [1]
Κ.Σ: -

* *Joh.Scyl.* 12.p.302 Π.Μ: πολεμικό ημερολόγιο (Kriegstagebuch); [2]

«Ἐπεὶ δὲ τὸ πλέον τῆς στρατιᾶς διέκειντο κακῶς ἀπό τῶν τραυμάτων, συνεπελάμβανε δέ καὶ λιμός ἤδη τῶν ἀναγκαίων δαπανηθέντων αὐτοῖς, καὶ μηδ' ἔξωθεν τὰ πρὸς χρείαν συνεχωροῦντο αὐτοῖς εἰσκομίζεσθαι παρὰ τῶν Ῥωμαίων, νύκτα βαθεῖαν καὶ ἀσέληνον ἐπιτηρήσας ὁ Σφενδοσθλάβος, καθ' ἣν ὑετός τε ῥαγδαῖος ἐξ οὐρανοῦ κατηνέχθη καὶ χάλαζα φοβερὰ ἐπερράγη καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ φρικωδέστατοι, μονοξύλοις ἐμβὰς μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν ἔξεισιν εἰς ἐπισιτισμόν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα έχει στόχο να περιγράψει τις δυσμενείς συνθήκες υπό τις οποίες εκδηλώθηκε άλλη μία αποτυχημένη έξοδος των πολιορκούμενων Ρως προκειμένου να διασπάσουν το βυζαντινό κλοιό στη Δρίστρα.

---

[410] Ε.Π:Β
Χ: 971 Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούν. 8 [3] Α.Π:1
Φ: θύελλα: πνοή σφοδρού νοτίου ανέμου
Τ: (Σερβία) Δρίστρα
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* *Joh.Scyl.* 17,p.308 Π.Μ: πολεμικό ημερολόγιο (Kriegstagebuch); [4]

---

[1] Σημ. Silistria.
[2] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.
[3] Βλ. Muralt, Essai 1, 555.
[4] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Λέγεται δὲ καὶ θειοτέρας τότε τυχεῖν τοὺς Ῥωμαίους ἐπικουρίας. θύελλα γάρ τις ἐκ νότου κατὰ πρόσωπον ἀρθεῖσα ἴστατο τῶν Σκυθῶν. μὴ συγχωροῦσα χρῆσθαι κατὰ τὴν μάχην ταῖς προαιρέσεσι.»

Χ.Μ: Β3α. Β6. Δ20. Δ24

Σ: Η αναφορά στη θύελλα έχει στόχο να περιγράψει τις δυσμενείς συνθήκες υπό τις οποίες εκδηλώθηκε αλλη μια αποτυχημένη έξοδος των πολιορκούμενων Ρως προκειμένου να διασπάσουν τον βυζαντινο κλοιο στη Δριστρα, αλλά και να τονίσει τη θεϊκή εύνοια προς τον βυζαντινό στρατό, όπως αυτη εκδηλώθηκε μεσω του φυσικού φαινομένου.

* *Zonar.* XVII 3.8-9 Π.Μ: Joh.Scyl. 17,p.308 [1]

«Θύελλα γὰρ κατὰ πρόσωπον τοῖς Σκύθαις προσέβαλλε καὶ τις ἔφιππος ὡρᾶτο πολλοῖς τῶν Ῥωμαίων ὑπεραγωνιζόμενος καὶ συγκλονῶν τῶν βαρβάρων τὰς φάλαγγας. ἦν δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἐκείνης ἡ τοῦ στρατηλάτου Θεοδώρου τοῦ περιωνύμου ἐν μάρτυσι τελουμένη μνήμη.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Β6. Δ20. Δ24

Σ: .Ο χρονογράφος θεωρεί ως μη συμπτωματική την εορτή του στρατηλάτη αγίου Θεοδώρου την ημέρα της νικηφόρου μάχης με τους Ρως. Η θύελλα αποτελεί την εκδήλωση της "συμπαράστασης" του αγίου προς τους Βυζαντινούς.

---

[411] Ε.Π:Β

Χ: (976- -992) [2] Κ.Χ:0

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα: ξηρασίες, πλημμύρες, πνοή σφοδρών ανέμων, λιμοί, αφορία γης

Τ: (Μικρά Ασία), Κωνσταντινούπολη

Κ.Σ: -

* *Leo Diaconus* p.176,6 (Χ.10) Π.Μ: προφορικές πηγές; [3]

«Ἅπερ αὖθις ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἐν ἐνιαυτοῖς ἐδομήσατο, καὶ οἱ παγχάλεποι δὲ λιμοί, καὶ λοιμοί, αὐχμοί τε καὶ ἐπικλύσεις, καὶ ἀνέμων ἐξαισίων ἐπιφοραί· ὁπηνίκα καὶ ὁ ἐν τοῖς Εὐτροπίου στύλος τῇ βίᾳ τῶν κυμάτων κατηνέχθη, καὶ ὁ ἐν αὐτῷ μοναστὴς ἐναπεπνίγη τοῖς θαλασσίοις ῥοθίοις δεινῶς· καὶ ἡ ἀφορία δὲ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐπισκήψαντα χαλεπὰ μετὰ τὴν τοῦ ἀστέρος ἐπιτολήν, ἅπαντα ἐξεγένοντο. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ μέρος εἰς τοὺς ἑαυτῶν καιροὺς ἡ ἱστορία παραδηλώσει.»

Χ.Μ: Γ12. Ε29

Σ: Οι αναφορές είναι αόριστες ως προς τον τόπο και χρόνο.

---

[412] Ε.Π:Γπ

Χ: 977- -978 Κ.Χ:1

λ.Χ: Αύγ. 19- -Αύγ.9 Α.Π:1

Φ: (βροχές ραγδαίες;), πλημμύρα ποταμού (άνοδος στάθμης 20 πήχεις = περ. 9μ.)[4]

Τ: (Μεσοποταμία) Τίγρης ποτ., Βαγδάτη

Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

---

[1] Βλ. Moravcsik I, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[2] Για τον υπολογισμό των χρονολογικών ορίων πρβλ. Hunger I, 368.

[3] Βλ. Moravcsik I, 399 και Hunger I, 368-369.

[4] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Barhebr.Chron. p.175 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga [1]

«And in that year 367 of the Arabs (A.D. 977) the river Tigris rose 20 cubits above the normal height and the waters poured down into the wells (cesspools?) and drains (or, sewers) of Baghdâd. And the people sat in boats by night and by day and many large buildings collapsed.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[413] Ε.Π:Β
Χ: (979) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πνοη σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: Κωνσταντινούπολη, Βόσπορος
Κ.Σ: ναυάγιο

* Vita Lucae Styl. c.41,p.234-235 Π.Μ: αυτόπτης

«Ὡς εἶχον οὖν τάχους μετὰ σπουδῆς πολλῆς δρόμῳ τὴν θάλασσαν κατέλαβον· ἣν ἐφεῦρον σφόδρα σφοδρῶς ἀγριουμένην σάλῳ μεγάλῳ κυμάτων καὶ κλύδωνι αὐτῇ τε μόνῃ τῇ θέᾳ φόβον ἐμποιοῦσαν καὶ τρόμον τοῖς βλέπουσιν, μήτιγε πρὸς τὸ πλεῦσαι προσιτὴν κἂν ὁπωσοῦν δυναμένην γενήσεσθαι· πλὴν ἅπαξ ἐγὼ τῇ τοῦ πόθου πληρώσει προσκείμενος ὅλος τῇ τε προθύμῳ τῆς σπουδῆς διαπύρῳ προθέσει κατεπειγόμενος, ῥιψοκινδύνως ἐμαυτὸν ἅμα καὶ τολμηρῶς τῷ ἐγχειρήματι προσεπιδίδωμι πλοιάριόν τε παραχρῆμα μισθωσάμενος καὶ πολλαπλοῦν τὸν μισθὸν τοῖς <ναύταις δοὺς οὕ>τω μόλις καταπειθεῖς τούτους ἐλεῖν δυνηθεὶς τῆς φρικώδους ἐκείνης θαλαττίας ἀγριότητος κατετόλμησα... Ἀπάραντες οὖν ἀπὸ τῆς καλουμένης Ἀκροπόλεως πρὸς τὴν Εὐτροπίου λεγομένην μονὴν, ἤδη διαπερᾶν ἀπηξάμεθα, πολλαῖς μὲν κυμάτων ἀγρίων ἐπαναστάσεσιν, πλείσταις δὲ χαλεπῶν ἀνέμων ἐναντιώσεσι περιστατούμενοι· κατά δε τὸ μεσαίτατον τῆς διαβάσεως τοῦ Πόντου καταλαβόντες καὶ σὺν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ κλύδωνί τε τῶν σφοδρῶς κορυφουμένων εἰς ὕψος κυμάτων καὶ τῇ σφοδροτάτῃ συρροίᾳ τῶν ἐπὶ τοῦ τόπου ρευμάτων περιπεσόντες τότε δὴ τῷ βυθῷ καταποθῆναι αὐτάνδρῳ τῇ νηῒ δυσχερῶς ἐκινδυνεύομεν, ποτὲ μὲν πρὸς μετέωρον ὕψος τοῖς κορυφουμένοις κύμασιν ὡς εἰς οὐρανὸν ἀναφερόμενοι, ποτὲ δὲ πρὸς αὐτῆς τῆς ἀβύσσου τοὺς πυθμένας ὑπορροφούμενοι τῇ σφοδρότητι τῆς καταιγίδος καὶ πρὸς ᾅδην καταφερόμενοι.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ8, Γ10

Σ: Εκτενής αφήγηση με έντονο το προσωπικό στοιχείο του βιογράφου κατά την αφήγηση των τελευταίων γεγονότων πριν το θάνατο του βιογραφούμενου αγίου.

---

[414] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 982 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν.-Σεπτ. Α.Π:2
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: απώλεια ανόδου
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: λιμός, άνοδος τιμών, επιδημία

* Yahya Antioch. p.205 (413) Π.Μ: ελληνικές πηγές από Αίγυπτο; [2]

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 412.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«En 372 (26 juin 982-14 juin 983) la crue du Nil s'étant arrêtée en Égypte, les prix des denrées furent boulevarsés et les prix des grains et des vivres augmentèrent, de sorte qu'en l'an 373 (15 juin 983-3 juin 984) la cherté s'accrût et le manque de pain se fit sentir: il faut y ajouter une grande épidémie, qui fit périr une quantité énorme de gens.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[415] Ε.Π:Γλ
Χ: 983- -984 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. 15- -Ιούν. 4 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Μεσοποταμία), Βαγδάτη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Barhebr.Chron. p.176 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga [1]

«And in the year 373 of the Arabs (A.D. 983) there was a famine in Baghdad, and a kôr of wheat was sold for 4080 zûzê, and kôr of barley for 2040 zûzê, and many people perished of hunger.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[416] Ε.Π:Α
Χ: 989 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιούλ.-Αύγ. Α.Π:1
Φ: πνοή Νοτίων ξηρών ανέμων
Τ: (Μεσοποταμία), Βαγδάτη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Barhebr.Chron. p.177 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga [3]

«And in this year (A.D. 989) in the months of Tammûz (July) and 'Ab (August), scorching winds blew from the South and many people fell down on the roads and died suddenly in Baghdad, especially the sailors on the rivers (or canals) of Babylon.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[417] Ε.Π:Β
Χ: (992- -1019) [4] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία) Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Aristakes Lastiv. XXIII (p.117) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες;

«Toute cette foule arriva aux bords de l'Euphrate, à l'endroit où se réunit à lui la rivière Mananali. A ce moment se mit à tomber une pluie torrentielle. Sous ces

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[2] Βλ. και Muralt, Essai 1, 572.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[4] Για τα χρονολογικά όρια βλ. έκδ. Aristakes Lastiv. σελ.xxxiv.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

torrents de pluie. l'Euphrate se réveilla et ses eaux gonflées furent agitées de vagues. Les soldats amenèrent une barque et se hâterent de faire passer le vieil évêque Samuel et son neveu, fils de son frère Teodoros sur l'autre rive...»

Σ: Η αναφορά στη βροχόπτωση σχετίζεται με τα προβλήματα που παρουσιάσθηκαν στη μετακίνηση στρατεύματος.

---

[418] Ε.Π:Β
Χ: (996) Κ.Χ:0
λ.Χ: (Απρ.- -Αυγ.) [1] Α.Π:1
Φ: βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποταμου, ποταμός αδιαβατος
Τ: (Ελλαδα) Θεσσαλια, Σπερχειος ποτ.
Κ.Σ: επιπτωση στην εξέλιξη χερσαίων στρατιωτικών επιχειρησεων

* *Joh.Scyl.* 23.p.341-342 Π.Μ: μονογραφία πατριάρχου Θεοδώρου Σεβαστείας [2]

«...Θετταλίαν ὁδοιπορίᾳ συντόνῳ διελθὼν καὶ τὸ τῆς Φαρσαλίας πεδίον καὶ τὸν Ἀπιδανὸν διαβὰς ποταμόν, κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ Σπερχειοῦ πήγνυσι <Νικηφόρος Οὐρανός> τὴν στρατοπεδείαν, εἰς τὴν περαίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαμουὴλ αὐλιζομένου. ὄμβρων γὰρ ἁπλέτων ὑσθέντων ἐξ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ πλημμυροῦντος καὶ πελαγίζοντος, ἀπέγνωστο τὸ νῦν ἔχον ἡ συμπλοκή.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: .Η μαρτυρία για τη βροχόπτωση έχει νόημα στο μέτρο που η συνακόλουθη πλημμύρα του ποταμού Σπερχειού "χρησιμοποιήθηκε" από το βυζαντινό στράτευμα προκειμένου να αιφνιδιάσει το αντίπαλο βουλγαρικό που είχε στρατοπεδεύσει στην αντίπερα όχθη.

* *Zonar.* XVII 8,4-5 Π.Μ: Joh.Scyl. 23,p.341-342 [3]

«Ὅτι δ' ὗσε τότε πολλὰ καὶ ὁ ποταμὸς ἐντεῦθεν ἄπλωτος ἦν, ἀνέλπιστος ἐδόκει τῷ Σαμουὴλ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσις. ὁ Οὐρανὸς δὲ νυκτὸς ἀνερευνήσας καὶ κατά τινα τόπον βατὸν κατανοήσας τὸν ποταμόν, διαβαίνει τοῦτον ἡσύχως μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ ἀφροντιστοῦσιν ἐμβάλλει τοῖς περὶ τὸν Σαμουήλ.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: .Βλ. προηγούμενα.

---

[419] Ε.Π:Β
Χ: (997) Κ.Χ:0
λ.Χ: Ιούν.- -Αύγ. Α.Π:1
Φ: καύσων ισχυρός, έλλειψη υδάτων
Τ: (Ελλάδα) Πελοπόννησος: Αμύκλιον (Νίκλι) [4]
Κ.Σ: δίψα οδοιπόρων, θαύμα: άγιος δημιουργεί πηγή

* *Vita Niconis* c.42 Π.Μ: -

«Ὡς δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ Ἀμυκλίου πρὸς τὰ ἐνταῦθα τρίβον ἤνυον, τῆς γλυκείας χάριτος ἐκείνης τῶν τοῦ μάκαρος λόγων ἐπαπολαύοντες καὶ ἡδέως ἐπαΐοντες, ἐπεὶ θέρους ἦν ὁ καιρὸς καὶ ἡ ὥρα σταθηρᾶς μεσημβρίας καὶ ὁ καύσων σφοδρὸς καὶ ὁ φλογμὸς

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 575. Για το γεγονός πρβλ. και Αι. Χριστοφιλοπούλου, όπ.π. 165.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[4] Για το τοπωνύμιο βλ. έκδ. Βίου Νίκωνος (έκδ. Sullivan) 284 σ.33.4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀνύποιστος, οἱ τῷ ἁγίῳ, ὡς εἴρηται τῆς ὁδοιπορίας κοινωνοῦντες τῷ διψει δεινῶς ἐκπολιορκηθέντες οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν ὅλῃ τῇ λεωφόρῳ ἐκείνῃ ἢ πηγαῖον νᾶμα, ἢ ποτάμιος ῥοῦς ἢ χείμαρρος ἢ ἄλλη ὁπωσοῦν φῦσις ὕδατος· χαμαιριφεῖς ἐκεῖνοι γεγονότες περὶ τὸ μέσον τῆς λεωφόρου καὶ τὸ ἀναπνεῖν ἤδη ὑπὸ τοῦ συνεχοῦς καύματος καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ πνίγους διακοπτόμενοι, τὰς ψυχὰς βιαίως ἀφιέναι ἠπείγοντο...»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ8, Γ13, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας ειναι η ανάδειξη της θαυματουργικής δύναμης του βιογραφούμενου αγίου.

---

[420] Ε.Π:ΓπΝ

Χ: 997 Κ.Χ:1

λ.Χ: Ιούν.-Σεπτ. Α.Π:1

Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής άνοδος [1]

Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.

Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιμός

* *Maqrizi, Traité* p.15 Π.Μ: -

«Une famine se produisit sous le régne de Hakim bi-amr Allah, pendant l'adminsistration d'Abu ibn 'Ammar, en l'année 387 (997). Elle fut la conséquence d'une insuffisence du Nil, dont la crue atteignit seize coudées et quelques doigts. Ce fut dès lors une hausse des prix et le blé fut introuvable . L'angoisse de la population fut immense; les femmes furent pourchassées dans les rues, et ce fut une grande calamité, car le pain se vendit un dirhem les 4 ratls; puis les prix baissèrent et la situation s'améliora.»

Σ: Άνοδος στάθμης Νείλου στα 7,2μ. περίπου.

---

[421] Ε.Π:Α

Χ: 998- -999 Κ.Χ:1

λ.Χ: Δεκ.23- -Δεκ.13 Α.Π:1

Φ: κρύο δυνατό, παγετός, καταστροφή δένδρων

Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη

Κ.Σ: -

* *Barhebr.Chron.* p.181 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga [2]

«And in that year 389 of the Arabs (A.D. 998) a severe frost took place during the winter, and thousands of the palm-trees in Bâghdâd were destroyed. And those which remained only after very many years acquired straightness.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. και O. Toussoun, όπ.π. 456.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

11ος Αιώνας

[422] Ε.Π:Γλ
Χ: 1004- -1005 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.17- -Οκτ.8 Α.Π:1
Φ: λιμος
Τ: Β. Αφρική
Κ.Σ: θανατος ανθρώπων

* *Ibn al Athir* p.408 Π.Μ: ;

«En 395 (17 oct.1004) une violente disette sévit en Ifrîkiyya, à ce point que ni boulangeries ni baibs néurent plus rien à faire; la mortalité fut grande et les riches perdirent leur fortune. Une épidemie fit de grands ravages, et le nombre quotidien des morts de cinq à sept cents.»

Χ.Μ: Β3α, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[423] **Ε.Π:Α**
Χ: (1005- -1019) [1] **Κ.Χ:1**
λ.Χ: - **Α.Π:1**
Φ: ανομβρία
Τ: (Μακεδονία) Άθως όρος
Κ.Σ: θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* *Vita Johan.Euthym.Georg.* p.68 Π.Μ: -

«Ἀφ' οὗ δὲ ἐτελείωσε τὰς ὑποθέσεις του ὁ ἱερὸς Εὐθύμιος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἱερὰν αὐτοῦ Λαύραν τῶν Ἰβήρων, ἔτυχε μία μεγάλη ἀνομβρία εἰς ὅλον τὸ ὄρος ὁποῦ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τοῦ ὑετοῦ, ὄχι ἄλλος τις, παρὰ ἄλλος δεύτερος Ἠλίας, ἐλθόντες δὲ πολλοὶ πρὸς τὸν ἱερὸν Εὐθύμιον, τὸν ἐπαρακάλουν νὰ κάμῃ πρὸς Θεὸν δέησιν... Κάμνων τὴν ὁλονύκτιον ἀγρυπνίαν, ἐτελείωσεν ὁ ἴδιος τὴν θείαν λειτουργίαν εὐγαίνων δὲ ἀπὸ τὴν θείαν λειτουργίαν τόση βροχὴ ἔγεινεν, ὁποῦ ἐμεθύσθη ἡ γῆ ὅλη ὥστε ὁποῦ ἐπαρακινήθησαν ἅπαντες μεγαλοφώνως, δεδοξασμένον νὰ ἦναι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ.»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της θαυματουργικής δύναμης του βιογραφούμενου αγίου.

---

[424] **Ε.Π:ΓπΝ**
Χ: 1005 **Κ.Χ:1**
λ.Χ: Αύγ. **Α.Π:1**
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου:
καθυστέρηση ανόδου - πλημμύρα [2]
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: -

* *Maqrizi, Traité* p.15 Π.Μ: -

---

[1] Για την κατά προσέγγιση χρονολογία βλ. O D B 2, 757.
[2] Βλ. και O. Toussoun, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«En l'ann. 395 (1005), la crue du Nil se fit attendre, de sorte que la rupture du Canal n'eut lieu qu'à la fin de mesori (fin août) avec un niveau de quinze coudées et sept doigts, pour parvenir ensuite à seize coudées et quelques doigts: les prix haussèrent: les operations de change furent suspendues. Les dirhems en cours se nommaient dirhems d'appoint et conpures. Les peuples en souffrits et le dinar se changeait pour vingt-six de ces dirhems.»

Σ: Ανοδος σταθμης Νειλου:
τελη Αυγουστου 15.7 πηχεις= 7μ. περίπου
αρχες Σεπτεμβριου 16 πηχεις= 7.2μ. περίπου.

---

[425] Ε.Π:Β
Χ: 1006 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.3 Α.Π:2
Φ: καταιγίδα ισχυρή, χαλάζι χονδρό
Τ: (Αιγυπτος) Καιρο
Κ.Σ: -

* Yahya Antioch. p.266 (474) Π.Μ: ;

«La première nuit du mois de redjeb de l'an 396 (3 avril 1006), à Miçr, s'éleva une tempête, de sorte que les gens imploraient le secours de Dieu puissant et grand. Puis parut à l'horizont du ciel une fort lueur rouge semblable au feu flambant. Le troisième jour après cela, le vendredi à Miçr également, il y eut un violent orage, la terre fut couverte de grêlons d'une grosseur extraordinaire, comme on n'en avait jamais vu de semblables ni éntendu parler de chose pareille en Égypte. Cette grêle ne tomba qu'aux environs du vieux Caire (Miçr) et du nouveau (al-Qahirah).»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[426] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 1006 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.27- -Σεπτ.16 Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής άνοδος [1]
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: άνοδος τιμών, επιδημία

* Yahya Antioch. p.278 (486) Π.Μ: ;

«En l'an 397 (27 sept. 1006-16 sept. 1007) le Nil monta de quatorze coudées et de seize doigts et ensuite commença à décroître. En même temps en Égypte, les prix du froment, de toutes sortes de grains et des vivres, après diverses fluctuations, se mirent à monter. A la cherté de la vie se joignirent les maladies épidémiques, qui firent périr un grand nombre d'habitants de l'Égypte.»

Σ: Άνοδος στάθμης Νείλου στα 6,5μ. περίπου.

---

[427] Ε.Π:ΓπΝ
Χ! 1007 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής άνοδος [2]
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.
Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιμός, πτωματοφαγία, επιδημία

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Yahya Antioch. p.281 (489) Π.Μ: :

«Les eaux du Nil baissant énormément, la marche des bateaux par la branche orientale, de Tinnis et de al-Mahallah, fut suspendue, des quais se formèrent où les bêtes de somme pouvaient traverser; l'eau se corrompit, de sorte que les habitants puisaient (l'eau) servant à la boisson l'eau du lac d'al-Djizah, en dehors d'al-moukhtar en face de Boulaq. En l'an 398 (17 sept. 1007-4 sept.1008) la crue du Nil s'arrêta également et le fleuve baissa sans avoir atteint le niveau nécessaire de l'eau. En Egypte les prix n'eurent des lors aucune stabilité; les vivres devinrent rares et on vit des gens manger des chiens et des (bêtes) mortes. Puis la peste s'aggrava qui ne cessa qu'à la fin de l'an 399 (5 sept.-24 août 109).»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Maqrizi, Traité p.16 Π.Μ: -

«Ce taux du dinar fut d'ailleurs dépassé en l'ann. 397 (1007) et atteignit trente-quatre dirhems le dinar, d'où le renchérissement des vivres, ce qui affola la population;... La crue du Nil fut deficiente et s'arrêta à treize coudées et quelques doigts. Les prix haussèrent: auxxi Mas'ud Saqlabi, le préposé au rideau, reçut-il l'ordre d'enquêter sur les prix.»

Σ: Άνοδος στάθμης Νείλου: 13 πήχεις= 5.8μ. περίπου.

---

[428] Ε.Π:Α
Χ: 1007 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Νοε- -Δεκ.) επί 7 ημέρες Α.Π:1
Φ: (χειμώνας βαρύς;) χιονόπτωση μεγάλη (1-1,5 πήχεις = περ. 80 εκατ.)[2]
Τ: (Α. Αφρική, Μεσοποταμία) Senar, Mahruban, Basra, Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.183 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the year 398 of the Arabs (A.D. 1007) snow fell in Bâghdâd and it remained on the surface of the ground for a sabbath of days (i.e. a week), and it was a cubit or a cubit and a half deep. And thus it was in all the land of Sen'âr, in Bâsrâ and Ba'bâdân, and Mahrûbân and Gâhâbâh; something the like of which was never before heard of.»

Χ.Μ: B3α, B5, B6, E30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Το ύψος του χιονιού έφτασε στο 0,5μ.

---

[429] Ε.Π:Β
Χ: 1007- -1008 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.17- -Σεπτ.5 Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Μεσοποταμία) Tagrith, Dakûkâh [5]

---

[1] Βλ. και Muralt, Essai 1, 581.

[2] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[4] Βλ. και Muralt, Essai 1, 581.

[5] Το χωρίο Dakûkâh βρίσκεται στην επαρχία Djazira, 40 χλμ. νότιο-ανατολικά του Kirkuk, μεταξύ Μοσούλης και Βαγδάτης. Βλ. Enc.de l'Islam 2, 103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: καταστροφή κτιριων, ναυαγια

* Barhebr.Chron. p.183-184 Π.Μ: Συριακες, αραβικές και περσικες πηγες από τη Βιβλιοθηκη της Maraga[1]

«And more over a violent black wind blew in Tagrith and Dakûkâh, and it destroyed many houses, and tore up very many palm-trees and olive-trees by the roots; and great ships were sunk in the sea of Persia (Persian Gulf).»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο άνεμος χαρακτηρίζεται ως "μαύρος".

---

[430] Ε.Π:Β

Χ: 1008 Κ.Χ:1

λ.Χ: Μάρτ.14 Α.Π:1

Φ: βροχή ραγδαία, χαλάζι, δημιουργία χειμάρρου

Τ: (Αίγυπτος) Κάιρο

Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων, θάνατος ανθρώπων

* Yahya Antioch. p.278 (486) Π.Μ: ;

«La nuit du mardi troisième jour du mois de redjeb de l'an 398 (14 mars 1008), en Egypte il y eut une grande pluie et il tomba une forte grêle, sans relâche jusqu'à la disparition du crépuscule du soir. Après la première partie de la nuit un grand torrent descendit de la montagne sur le Caire et emporta dans la rue nommée (autrefois la rue) des Grecs, puis nommée (la rue) des Katamites, plus de trois cents maisons, sous les décombres desquelles il périt un très grand nombre de gens. (Le même torrent) emporta quelques bâtiments du palais du calife, ainsi qu'un certain nombre d'endroits dans le quartier d'Abid-ach-Chara (les esclaves à vendre), où il fut également tué un grand nombre de gens.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[431] Ε.Π:ΓπΝ

Χ: 1008 Κ.Χ:1

λ.Χ: Σεπτ.12 Α.Π:1

Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής άνοδος -

Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.

Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιμός

* Maqrizi, Traité p.17 Π.Μ: -

«La hauter de la crue en l'ann. 398 (1008) fut de quatorze coudées et quelques doigts, et il résulta de cette déficience pour la population de graves dommages qui se prolongèrent jusqu'à l'ann. 399 (1009). Le canal fut ouvert le 15 tut (12 sept.), alors que le Nil avait atteint quinze coudées, et le 19 tut (16 sept.), il baissa encore. La consternation fut générale et la population vit surgir le spectre de la faim.»

Σ: Άνοδος στάθμης Νείλου:
Σεπτέμβριος: 14 πήχεις= 6,3μ. περίπου.

---

[432] Ε.Π:Α

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Χ: 1010-1011 [1] Κ.Χ.2
λ.Χ: Δεκ.-Ιαν. Α.Π:2
Φ: χειμωνας βαρυς: παγωμα ποταμων, λιμνων, θαλασσας [2]
Τ: (Κωνσταντινουπολη) (Βοσπορος)
Κ.Σ: -

* *Joh.Scyl.* 34,p.347 Π.Μ: μονογραφια πατριαρχου Θεοδώρου Σεβαστειας [3]

«Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει γέγονε χειμὼν ἐπαχθέστατος, ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι πάντα ποταμὸν καὶ λίμνην καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν. καὶ Ἰαννουαρίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς ἐπινεμήσεως γέγονε σεισμὸς φρικωδέστατος, καὶ διεκράτησε κλονουμένη ἡ γῆ μέχρι τῆς ἐννάτης τοῦ Μαρτίου μηνός.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Glyc.* sp.577b Π.Μ: Joh.Scyl. 34,p.347 [4]

«Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν χειμὼν γέγονεν ἐπαχθέστατος, ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι πάντα ποταμὸν καὶ λίμνην καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ Ἰανουάριον μῆνα γέγονε σεισμὸς φρικωδέστατος, καὶ διεκράτησε κλονουμένη ἡ γῆ μέχρι τῆς θ□ τοῦ Μαρτίου μηνός.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[433] Ε.Π:Β
Χ: 1021 [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Οκτ.- -Νοέμ.) Α.Π:2
Φ: καταιγίδα: βροχή ραγδαία, πνοή Βορείων ανέμων, χαλάζι, χιόνι, πάγος
Τ: (Αρμενία) Vaspurakan [6]
Κ.Σ: δυσκολίες στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Aristakes Lastiv.* IV (p.24) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες;

«Tandis que Basil était en train de réfléchir et que toute la Perse était saisie de terreur et demandait grâce, tout à coup des nuages descendirent dans le ciel et des torrents de pluie se précipitèrent sur la terre. Ensuite souffla un aigre vent du Nord, transformant la pluie en grèle, neige et glace qui couvrirent la terre en couches

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 583. Ο χρονολογικός προσδιορισμός αυτού του χειμώνα προκύπτει από τη φράση *«καὶ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς ἐπινεμήσεως γέγονε σεισμὸς φρικωδέστατος»*: Η *«αὐτὴ ἐπινέμησις»* (ιδνικτιών) του *«ἐπιόντος ἔτους»* είναι η 9η (=1 Σεπτ. 1010 έως 31 Αυγ. 1011), άρα πρόκειται για τους χειμερινούς μήνες στα τέλη του έτους 1010 και τις αρχές του 1011. Πρβλ. επίσης Tchichatchef, Le Bospore 281-282 (έτος 1011), καθώς και τις νεότερες συλλογές των Hennig, Katalog 15 (έτος 1009 και, διπλοεγγράφοντας τη μαρτυρία, 1010/1011 με αναφορά σε πάγωμα του Ευξείνου Πόντου) και Easton, Hivers 46 (έτος 1011). Ο Kaplan, Hommes et la terre, 13 σ.34 χρονολογεί το χειμώνα το έτος 1010/1011.

[2] Χειμώνας βαρύς και παρατεταμένος αναφέρεται και στην κεντρική Ευρώπη, καθώς και πάγωμα του ποταμού Νείλου (!) τον ίδιο χειμώνα. Βλ. παραπομπές προηγούμενης υποσημείωσης.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 336 και Hunger 1, 391.

[4] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 563.

[5] Για τη χρονολογία βλ. έκδ. Aristakes Lastiv. σελ.xxi.

[6] Βαασπρακανία ή Ασπρακανία είναι η Άνω Μηδία, ανατολικά της χώρας του Ταώ (Ιβηρία) και δυτικά του ποταμού Αράξη. Πρβλ. Αι. Χριστοφιλοπούλου, όπ.π. 180.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

epaisses. C'était bien le temps de la saison, car l'hiver approchait. Les chutes de neige continuèrent, les gelées devinrent plus fortes, les troupeaux de chevaux et de mulets furent engourdis par le froid et ne purent avancer. Le froid était si rigoureux que les doigts de pieds et de mains de fantassins se détachaient, comme s'ils eussent été brûlés par le feu. Les cordes et les piquets de tentes étaient soudés à la terre par le gel intense et y restaient attachés. Pour moi, il me semble que c'était un châtiment mérité par ceux qui avaient impitoyablement levé le glaive sur les chrétiens. Bien que les souffrances de ceux-ci fussent l'expiation de leurs péchés, les Romains auraient dû se montrer pitoyables, comme a dit le Seigneur aux Babyloniens "...". C'est pourquoi ils furent punis par un froid pernicieux, et cela, non dans de hautes montagnes, mais dans une plaine basse, en des endroits où la température est ordinairement très douce, et en face de leurs ennemis.»

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και το κρύο σχετίζεται με τα προβλήματα που παρουσιάσθηκαν στη μετακίνηση βυζαντινού στρατεύματος κατά τη διάρκεια εκστρατείας του αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ στην Αρμενία. Η στάση του συγγραφέα είναι αρνητική απέναντι στους Βυζαντινούς και για το λόγο αυτό θεωρεί το κρύο θεοσταλτο.

---

[434] Ε.Π:Β
Χ: 1022 Κ.Χ:1
λ.Χ: Αύγ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, καταστροφή σοδειάς
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή
Κ.Σ: καταστροφή σπιτιών

* *Mich.Syr.* XIII,5 (3,133) Π.Μ: Ιγνάτιος Μελιτηνός [1]

«En l'an 1333, il y eut un violent tremblement de terre. Le même jour, il y eut un vent impétueux, et les habitations furent renversées, au mois de 'ab (août). Le froment et la paille furent enlevés des aires, dans la région de Mélitène, et tombèrent dans l'Euprate.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[435] Ε.Π:Γλ
Χ: 1022- -1023 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. 5- -Μάρτ. 26 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Β. Αφρική
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Ibn al Athir* p.450 Π.Μ: ;

«En la même année 413 (5 april 1022), la cherté des vivres fut grande en Ifrîkiyya et une disette inouie sévit, tant la rareté des subsistances fut extraordinaire; cependant personne ne mourut de faim et la population ne souffrit pas de là de toute proportion.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[436] Ε.Π:Γλ
Χ: 1024 Κ.Χ:1

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxiv.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

λ.Χ: Ιούν. 28 Α.Π:1
Φ: λιμός [1]
Τ: (Ρωσία) Vladimir-Suzdal [2]
Κ.Σ: δεισιδαιμονια

* Chron.Nestor. p.105.29 Π.Μ: :

«1024. Im Jahre 6532. Während Jaroslav in Novgorod war, kam Mstislav aus Tmutorokan' nach Kijev, und die Kijever erkannten ihn als Fürsten nicht an. Da ging er und ließ sich auf dem Fürstenstuhl von Cernigov nieder, während Jaroslav in Novgorod war. Desselben Jahres standen Zauberer in Suzdal auf; die töteten infolge teuflicher Einflüsterung und Besessenheit die alten Leute, indem sie sagten: "Diese halten den Lebensbedarf zuruck". Es herrschte große Wirrnis und Hungernot in dieser ganzen Gegend; alle Leute, zogen an der Volga hin zu den Bolgaren und brachten Korn herbei; und so lebten sie wieder auf.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[437] Ε.Π:Α
Χ: 1025-1028 [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 4 έτη Α.Π:1
Φ: ξηρασία, ξήρανση πηγών & ποταμών
Τ: (Κωνσταντινούπολη ;)
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Joh.Scyl. 2,p.373 Π.Μ: κοινή πηγή με Ιωάννη Ζωναρά (Μονογραφία Θεοδώρου Σεβαστείας) [4]

«Ἐγένετο δὲ καὶ ἐφ' ὅλους τοὺς τῆς βασιλείας αὐτοῦ <Κωνσταντίνου Η□> χρόνους αὐχμὸς μέγιστος, ὡς ἀποξηρανθῆναι τὰς ἀεννάους πηγὰς καὶ τοὺς ποταμούς.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Γ13, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Zonar. XVII 10,15-16 Π.Μ: κοινή πηγή με Ιωάννη Σκυλίτζη (Μονογραφία Θεοδώρου Σεβαστείας) [5]

«Οὗτος δὲ καὶ τὰ τῶν παρελθόντων ἐνιαυτῶν καὶ τὰ τῶν ἐφ' οἷς αὐτὸς ἦρξε· τριῶν ὄντων ἀσυμπαθῶς εἰσεπράξατο, καὶ ταῦτα αὐχμοῦ συμβάντος πολλοῦ ἐφ' ὅλῳ τῷ χρόνῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ὅθεν οἱ πένητες ἐξετρίβησαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Γ7, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[438] Ε.Π:Β
Χ: 1026 [6] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ. αρχές) Α.Π:1

---

[1] Πρβλ. και V. T. Pasuto, "Les famines dans l'ancienne Rus' (Xe-XIVe siècles)", *Annales ESC* 25 (1970) 185-199, εδώ 194 πίνακας.

[2] Πρόκειται για τη γεωγραφική ζώνη ανάμεσα στους ποταμούς Βόλγα και Όκα.

[3] Βλ. Muralt, Essai 1, 601. Πρβλ. και Hennig, Katalog 16, με παραπομπή στον Κεδρηνό (δηλαδή Σκυλίτζη).

[4] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[5] Στα ίδια.

[6] Βλ. και Muralt, Essai 1, 600.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: χαλάζι χονδρό (μεγεθος αυγού)
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.191 Π.Μ: Συριακές, αραβικες και περσικες πηγες από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the middle of the month of the first Rabî' a violent hail-storm came on Baghdâd, and the hail-stones were as large as the eggs of chickens.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[439] Ε.Π:Α
Χ: 1026-1027 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: (χειμώνας βαρύς): κρύο δυνατό, πάγωμα ποταμών, καταστροφή δένδρων
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδάτη, Τίγρης & Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: αδυναμια καλλιέργειας γης

* Barhebr.Chron. p.191 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the year 417 of the Arabs (A.D. 1026) there was intense cold in Baghdâd during the winter, and the banks of the Euphrates and Tigris were covered with ice, and the palm-trees were destroyed. And in Baghdâd men used to cross over the small canals on the frozen water, and the farmers were unable to sow seed. And in that year there went forth an Edict in Egypt that no man was to kill an ox which worked a plough.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[440] Ε.Π:Α
Χ: 1029 [4] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 1 έτος Α.Π:1
Φ: (χειμώνας ήπιος) βροχές κανονικές
Τ: (Κωνσταντινούπολη ;)
Κ.Σ: ικανοποιητική γεωργική παραγωγή & ελαιοπαραγωγή

* Joh.Scyl. 2,p.376 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [5]

«Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὗσεν ὁ θεὸς ὑετὸν σύμμετρον καὶ εὐφορία γέγονε τῶν καρπῶν, κατ' ἐξαίρετον δὲ τῆς ἐλαίας.»

Χ.Μ: Β3α, Β5

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Πιθανή η εμφατική αντιδιαστολή των κανονικών βροχοπτώσεων επί Ρωμανού Γ΄ Αργυρού με την ξηρασία που επικράτησε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του προηγούμενου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Η΄ (βλ. καταχώριση του έτους 1025).

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[2] Βλ. και Muralt, Essai 1, όπ.π.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 604.
[5] Βλ. Moravcsik 1, 336.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[441] Ε.Π:Α
Χ: 1029-1030 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: Νοεμ.-Μαρτ. Α.Π:1
Φ: (χειμωνας υγρός) βροχες πολλές, πλημμύρες, θάνατος ζώων, καταστροφη γεωργικης παραγωγης
Τ: (Κωνσταντινουπολη ;)
Κ.Σ: λιμος

* Joh.Scyl. 3,p.377 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [2]

«Ὀκτωβρίῳ δὲ μηνὶ κατὰ τὴν τριακοστὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς χύσις ἀστέρος ἐγένετο, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὴν τὴν πορείαν ποιοῦντος... Ἐγένετο δὲ καὶ ὄμβρων ἐπίκλυσις, ἐπικρατήσασα ἕως τοῦ Μαρτίου μηνός, τῶν ποταμῶν ὑπερχυθέντων καὶ τῶν κοίλων πελαγισάντων, ὡς ἀποπνιγῆναι σχεδὸν πάντα τὰ ζῷα καὶ τοὺς καταβληθέντας καρποὺς τῇ γῇ καὶ διὰ τοῦτο λιμὸν κατὰ τὸν ἐπιόντα χρόνον ἐπακολουθῆσαι δεινόν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Glyc. sp.581a Π.Μ: Joh.Scyl. 3,p.377 [3]

«Ἐγένετο δὲ καὶ ὄμβρων ἐπίκλυσις, κρατήσασα ἕως αὐτοῦ τοῦ Μαρτίου μηνός, τῶν ποταμῶν ἐκχυθέντων καὶ τῶν κοίλων πελαγισάντων, ὡς ἀποπνιγῆναι σχεδὸν πάντα τε τὰ ζῷα καὶ τοὺς καταβληθέντας καρποὺς τῇ γῇ, κἀντεῦθεν ἐπακολουθῆσαι λιμὸν κατὰ τὸν ἐπιόντα χρόνον δεινόν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[442] Ε.Π:Β
Χ: (1030- -1042) [4] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: πνοή σφοδρών ανέμων, αστραπές τρικυμία
Τ: (Β. Μικρά Ασία, Εύξεινος Πόντος) Ηράκλεια
Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου, θαύμα: η επίκληση του αγίου γαληνεύει τη θάλασσα

* Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.10 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες ή αυτόπτης; [5]

«Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἀναχθεὶς ἐντεῦθεν, σκοπὸν τῆς ἐκπλοίας τὴν Βασιλίδα τῶν πόλεων προύθετο. ἐπεὶ δὲ τὸ πολὺ τοῦ πλοῦ διήνυστο καὶ τὴν τοῦ Πόντου Ἡράκλειαν ἤδη παρέδραμον, κλυδώνιον ἀθρόως ἐμπεσὸν καὶ ἄνεμος ἐξώστης καὶ πρηστῆρες καὶ λαίλαπες, μικροῦ τὸ σκάφος κατέδυσαν... καὶ ἅμα ταῦτα λέγων τὴν τοῦ ἐλαίου πλήρη πάπυρον λεπτῆς ἐξάψας μυρίνθου τῇ θαλάττῃ προσέρριψε, καὶ παραχρῆμα -ὢ τοῦ θαύματος- ἡ ἐπανειλημμένη τῷ κλύδωνι ναῦς ἀκλυδώνιστος ἐωρᾶτο καὶ κατ' εὐθεῖαν

---

[1] Για τη χρονολογία βλ. εκδ. Joh.Scyl. 377 κριτικό υπόμνημα. Βλ. και Muralt, Essai, όπ.π.

[2] Βλ. Moravcsik I, όπ.π.

[3] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 564.

[4] Για τον προσδιορισμό των χρονολογικών ορίων βλ. εκδ. Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) 45 και Ο. Λαμψίδης, *Άγιος Ευγένιος ο πολιούχος της Τραπεζούντος. Ι. Τα αρχαιότερα πεζά κείμενα. ΙΙ. Τα υμνογραφικά κείμενα*, Αθήνα 1984, 83.

[5] Ο Ιωάννης Ξιφιλίνος (±1010-1075) συνέγραψε τα "Θαύματα" πριν το έτος 1042 στην πατρίδα του Τραπεζούντα και περιέγραψε θαύματα που συνέβησαν την εποχή του. Βλ. Ο. Λαμψίδης, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐφέρετο. τῶν μὲν κυμάτων κυρτουμένων καὶ εἰς ὕψος ἐγειρομένων ποῤῥω δὲ τῆς νεὼς διαῤῥηγνυμένων καὶ πλησιάζειν αὐτῇ ὑπό τινος θείας καὶ ἀμάχου κωλυομένων δυνάμεως...»

Χ.Μ: Β6, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυριας είναι η ανάδειξη της θαυματουργικής δύναμης, ακόμα και με την επικλησης του ονοματος του αγίου.

---

[443] Ε.Π:Α

Χ: 1031-1032 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: (χειμώνας ξηρός & ψυχρός) κρύο δυνατό, πάγωμα υδάτων, καταστροφή δένδρων

Τ: (Μικρά Ασια): Καππαδοκία, Παφλαγονία, Ονωριάς, Αρμενία, (Μεσοποταμία): Βαγδάτη

Κ.Σ: λιμός, θάνατος ανθρώπων, κανιβαλισμός, μετανάστευση

* *Joh.Scyl.* 11,p.386 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [2]

«Τοῦτῳ τῷ ἔτει καὶ λιμὸς καὶ λοιμὸς ἐπέδραμε Καππαδοκίαν, Παφλαγονίαν, Ἀρμενιακόν, καὶ Ὀνωριάδα, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς τῶν θεμάτων ἐποίκους τὰς πατρίδας καταλιπόντας μετοικίαν ζητεῖν.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Εσκεμμένη η συνήχηση των λέξεων "λιμός" και "λοιμός" με σκοπό τον εντυπωσιασμό του αναγνώστη. Δεν αναφέρονται από το συγγραφέα τα αίτια του λιμού.

* *Math.Edess.* c.XLIV Π.Μ: αραβικές πηγές από αρχεία της Έδεσσας[3]

«Lorsque la révolution du calendrier arménien amena l' année 480 (14 mars 1031-12 mars 1032), une famine horrible désola tous les pays, et fit périr une multitude de gens. Il y en eut un grand nombre qui, dans la pénurie qu'ils éprouvaient, vendirent leurs femmes et leurs enfants.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η παρουσίαση του λιμού σ' εκτεταμένη γεωγραφική κλίμακα ενισχύει την υπόθεση ότι τα αίτιά του ίσως ήταν κλιματικά. Όμως, αυτά δεν αναφέρονται από το συγγραφέα.

* *Zonar.* XVII 12,14 Π.Μ: Joh.Scyl. 11,p.386 [4]

«Λιμοῦ δὲ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸ Ἀρμενιακὸν καὶ τὴν Παφλαγονίαν πιέζοντος, καὶ αὖθις ἀκρίδος τὴν ἑῴαν κεραΐζούσης, πολλοὶ μεταναστεῦσαι τῶν πατρίδων αὐτῶν ἠναγκάσθησαν, οὓς χρυσίου διανομαῖς ἀνακτησάμενος ὁ κρατῶν πέπεικεν αὖθις τὰς ἐνεγκούσας καταλαβεῖν.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο Ζωναράς αναφέρει παράλληλα με το λιμό και επιδρομή ακρίδων.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 608 (έτος 1032), Hunger 1, 269 σ.69, με χρονολογία το έτος 1033 και ODB 2, 778, λήμμα "Famine", με χρονολογία το 1032.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 336.

[3] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 439.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 345 καὶ Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Mich.Syr. XIII.6 (3.136) Π.Μ: Ιγνατιος Μελιτηνος [1]

«En l'an 1348, il y eut une grande famine, plus ou moins sur toute la terre habitée. Et par suite de la famine, la mortalité se multiplia parmi les hommes, le bétail, les bêtes sauvages et même les oisaux: de sorte que chacun disait que la fin du monde était arrivee.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.193 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in that year the water froze in Baghdâd and the red sand descended as rain, and the trees were destroyed and produced no fruit at all that season. And there was so great a famine in the wilderness that the nomads who lived there ate their camels and their horses, and even their children. And a man would exchange his child for that of his fellow so that he might not suffer (or, feel it) when he pounded him up. And they were in tribulation not only because of the famine (or, want of food), but also through thirst which was due to the scarcity of water, and they came and camped by the rivers (or, canals) which were in the neighborhood of the towns and villages.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12β, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Είναι η μοναδική μαρτυρία που -αν και δε συνδέει άμεσα τη δράση κλιματικών παραγόντων με το συνακόλουθο λιμό- μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι αυτός είχε κλιματική αιτία.

---

[444] Ε.Π:Α
Χ: 1031-1032 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: ξηρασία
Τ: (Μεσοποταμία)
Κ.Σ: λιμός, κανιβαλισμός

* Barhebr.Chron. p.193 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And they were in tribulation not only because of the famine (or, want of food), but also through thirst which was due to the scarcity of water, and they came and camped by the rivers (or, canals) which were in the neighborhood of the towns and villages.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[445] Ε.Π:Β
Χ: [illegible]1033 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Νίσιβις
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxiv. Υπάρχει χρονολογική ανακολουθία ανάμεσα στη χρονολογία 1348 (σελευκιδική χρονολόγηση = έτος 1037) που παραθέτει ο Μιχαήλ Σύρος και στη χρονολογία των άλλων χρονογράφων (έτος 1032). Σύμφωνα με υποσημείωση του εκδότη της Χρονογραφίας του Μιχαήλ Σύρου, το γεγονός πρέπει να χρονολογηθεί το έτος 1032. Βλ. έκδ. Mich.Syr. 3, 136 σ.6.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Barhebr.Chron. p.194 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the year 425 of the Arabs (A.D. 1033) which is the year 1345 of the Greeks (A.D. 1034), a violent black wind in the month of Kânôn (Dec.) in Nisibis, and it uprooted olive-trees, and mulberry-trees, and palm-trees, and it swept away buildings constructed of stones and plaster made from lime.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[446] Ε.Π:Β
Χ: 1033 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, χαλάζι χονδρό
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Νίσιβις
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.194 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And after it came a violent rain-storm, and there fell many hailstones which had the forms of hands, and wrists, and fingers.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Μετά την πνοή σφοδρού ανέμου (βλ προηγούμενη καταχώριση) ακολούθησε σφοδρή βροχόπτωση και χαλαζόπτωση.

---

[447] Ε.Π:Γλ
Χ: 1033- -1034 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ. 25- -Νοέμ. 16 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Β. Αφρική [3]
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* *Ibn al Athir* p.452 Π.Μ: ;

«En 425 (25 nov. 1033), une grande disette sévit en Ifrikiyya et les vivres y furent très chers.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρονται τα αίτια του λιμού.

---

[448] Ε.Π:Β
Χ: 1034 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Άπρ. 14 ώρα 11η Α.Π:2
Φ: χαλάζι δυνατό, καταστροφή δένδρων, αμπελιών
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: απώλεια σοδειάς, φθορές σε κτίρια

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Στο ίδιο.

[3] Η σημερινή Τυνησία. Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [348].

[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 611 και Hunger 1, 262. O Hennig, Katalog 15, αναφέρει το συμβάν με χρονολογία 1032.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Joh.Scyl. 2,p.393 Π.Μ: αγνωστες γραπτές και προφορικες μαρτυρίες [1]

«Ὅτι δὲ μὴ ἀρεστὰ τὰ γεγονότα ἦν τῷ θεῷ, διεδείχθη τρανῶς ἐκ προοιμίων αὐτῶν. κατὰ γὰρ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ ῥαγδαία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνον τὰ δένδρα κάρπιμά τε καὶ ἄκαρπα, ἀλλὰ δῆτα καὶ οἰκίας πεσεῖν καὶ ναοὺς καὶ τὰ λήϊα καὶ τὰς ἀμπέλους μέχρι ἐδάφους, ὡς ἐτισυμβῆναι κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον παντοίων καρπῶν ἀφορίαν γενέσθαι.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Γ12, Γ12β, Δ28

Σ: Η αναληψη της εξουσιας απο τον Μιχαήλ Δ΄ και ο γαμος του με τη Ζωή, αμεσως μετά τη δολοφονία του προκατοχου του Ρωμανού Γ΄, προκάλεσαν την οργή του Θεού, η οποία εκδηλώθηκε με τη χαλαζόπτωση:

* Mich.Glyc. sp.585b Π.Μ: Joh.Scyl. 2,p.393 [2]

«Κατὰ γὰρ τὴν ια□ ὥραν τῆς ἁγίας μεγάλης Κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ γενναία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνα τὰ δένδρα, τά τε κάρπιμα καὶ τὰ ἄκαρπα, ἀλλὰ δὴ καὶ οἰκίας καταπεσεῖν καὶ ναούς.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Βλ. προηγούμενα.

---

[449] Ε.Π:Β
Χ: 1034 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, (τρικυμίες)
Τ: (Μεσοποταμία) Περσικός Κόλπος
Κ.Σ: ναυάγια, θάνατος ανθρώπων

* Barhebr.Chron. p.194 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And a year later violent winds blew over the sea of Persia, and more than fifty ships were sunk, and two thousand five hundred men were drowned.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[450] Ε.Π:Α
Χ: 1034 Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχές μεγάλες, πλημμύρα ποταμών
Τ: (Μεσοποταμία)
Κ.Σ: καταακλυσμός χωριών, πνιγμός ανθρώπων

* Barhebr.Chron. p.194 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[4]

«And the sea and the rivers overflowed. And the water channels of heaven were rent asunder, and the waters [mounted up] submerged the villages. It is said that when some men had saved themselves from drowning by the sea by means of planks of

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 336.
[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 173 & 565.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

wood and the beams of ships, and had gone forth on dry land, the water flood met them and drove them back again into the sea, and they were drowned.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ19

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[451] Ε.Π:Α
Χ: (1035) [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: επι 3 μήνες Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: κρυο δυνατό, χιόνια, καταιγίδες, τρικυμίες, πάγωμα ποτ.
Τ: (Β. Μικρα Ασία) Τραπεζούντα, (Βουλγαρια) Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: ποταμος βατος από στρατευματα, κλεισιμο θαλασσίων οδων, λιμός
θαυμα: η επικληση του αγιου σώζει πόλη από λιμο

* Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11 Π.Μ: αυτοπτης; [2]

«Χειμὼν ἦν, καὶ τῶν πώποτε μνημονευομένων ὁ βαρύτατος· πεδίον τε γὰρ ἅπαν ὑπὸ τῆς χιόνος ἐγίνετο ἄβατον καὶ ὁδὸς πᾶσα ἀπεκέκλειστο· τῶν τε καρπίμων δένδρων τὰ πλείω, τὰ μὲν κατακλώμενα, τὰ δὲ καὶ πρόρριζα ἀνασπώμενα, τῇ γῇ προσεπέλαζε· ζώων δὲ τὰ μὲν χειροήθη καὶ πρὸς τε τροφὴν καὶ ἐργασίαν τοῖς βροτοῖς ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια λιμοῦ καὶ κρύους ἐγίνετο πάρεργα, τὰ δὲ ἀτίθασα καὶ τοῖς ἀβάτοις ἐνδιαιτώμενα ὄρεσι, τῇ ἀφορήτῳ ἐλαυνόμενα ψύξει, τοῖς ἀνθρώποις προσέφευγε, καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν πίπτοντα τὸν οἰκτιστον ὑφίσταντο θάνατον· πολλαὶ δὲ καὶ οἰκίαι συμπίπτουσαι αὐτοσχέδιος τάφος τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐγίνοντο, τὴν ἐπιφορὰν τῆς χιόνος ἐνεγκεῖν μὴ στέγουσαι. ἐπικρατὴς οὖν γεγονὼς ὁ χειμών, καὶ ἐπὶ μῆνας ἤδη που τρεῖς ὠδινήσας, λιμὸν ἀπεκύησε, καὶ λιμὸν ἰσχυρόν· ἡ γὰρ θάλασσα καθ' ὃν χρόνον ἐπέβρισεν ὁ χειμών, ἐν τοσούτῳ καὶ αὐτὴ βιαίοις συστρεφομένη ἀνέμοις ἐτύγχανεν ἄπλωτος, τῶν σιτηγῶν μὴ κατατολμώντων πλοίων αὐτῆς, ἀλλ' ἐν λιμέσι διαχειμαζομένων καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν τοῦ κέρδους ποιουμένων ἐπίπροσθεν. ἔκαμνεν οὖν ἡ πόλις τῷ τε χειμῶνι πιεζομένη καὶ τῷ λιμῷ τηκομένη καὶ εἰς ἀμήχανον ὅλη καθίστατο. ...καὶ ἡ μὲν ἱκετεία τοιαύτη. τί δὲ ὁ ἱκετευόμενος; κινεῖ τὴν πρεσβείαν εὐθὺς καὶ τῷ μεγέθει τῆς παρρησίας τοὺς θείους οἰκτιρμοὺς ἐκβιάζεται· ἐντὸς γὰρ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ χειμὼν διερρύη καὶ ὁ ἐκ τούτων προσδοκώμενος ἠφάνιστο κίνδυνος. ἓν ἔδει δὲ λοιπὸν ἡ τοῦ λιμοῦ θεραπεία· ἀλλὰ καὶ ταύτην παρέσχετο διατάχους ὁ ταχὺς εἰς ἀντίληψιν. ὅπως δὲ καὶ τίνι τρόπῳ ἐρῶ· καταπραΰνει τὴν θάλατταν, κατευνάζει τὸν τάραχον, ἵστησι τῶν ἀνέμων τὸ βίαιον, κατατολμᾷ τῆς θαλάττης, τὰ σιτηγοῦντα πλοῖα παρασκευάζει, ἐπὶ τὴν ἡμετέραν διαπορθμεύει αὐτά, αἰσίους παρέχει τὰς τῶν ἀνέμων πνοάς, καὶ σὺν ἀπιστουμένῳ τάχει πλοίων σιτηγῶν τὴν Τραπεζουντίων ἐμπλήσας, τῇ διαπωλήσει τοῦ σίτου τὴν τοῦ λιμοῦ λύμην κατέπαυσε...»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ13, Δ22, Δ23, Δ28, Ε30, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι η ανάδειξη της θαυματουργικής δύναμης του αγίου, ακόμα και με την επίκλησης του ονόματος του.

---

[1] Αν και τα χρονολογικά στοιχεία που διαθέτουμε για την ακριβή χρονολόγηση του χειμώνα που αναφέρεται στα "Θαύματα του αγίου Ευγενίου Τραπεζουντίου" είναι προσεγγιστικά, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η μαρτυρία των "Θαυμάτων" αποτελεί ανεξάρτητη και παράλληλη αναφορά με αυτή του Σκυλίτζη στο ίδιο φαινόμενο. Για την περίοδο των ετών 1030-1042 οι γνωστές μετεωρολογικές συλλογές (Hennig, Katalog 16 και Easton, Hivers 46) αναφέρουν βαρύ χειμώνα στη Γερμανία και την Ανατολική Ευρώπη με πάγωμα του Δούναβη το έτος 1035. Για το πάγωμα του Δούναβη βλ. και Muralt, Essai 1, 613.

[2] Βλ. Ο. Λαμψίδης, όπ.π. 83.

* Joh.Scyl. 9.p.399 Π.Μ: αγνωστες γραπτες και προφορικες μαρτυριες [1]

«Σαρακηνῶν δὲ Ἄφρων καὶ Σικελῶν μετὰ σκαφῶν οὐκ ὀλίγων ἐπιδραμόντων τὰς νήσους καὶ τὴν παράλιον, ὁ Κιβυρραιωτῶν ἀρχηγὸς Κωνσταντῖνος ὁ Χαγὲ συμπλακεὶς αὐτοῖς μετὰ τοῦ ἐγχωρίου στόλου ἐτρέψατο κατὰ κράτος, καὶ πεντακοσίους μὲν αἰχμαλώτους πέμπει τῷ βασιλεῖ, τοὺς δὲ λοιποὺς κατεπόντισεν. ἀφορήτου δὲ παγετοῦ γενομένου καὶ τοῦ Ἴστρου κρυσταλλωθέντος, οἱ Πατζινάκαι περαιωθέντες οὐ μικρῶς τὴν Μυσίαν καὶ Θράκην μέχρι Μακεδονίας ἐκάκωσαν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Μαρτυρία ανεξάρτητη της προηγούμενης που αναφέρεται στις επιπτώσεις του παγώματος του ποταμού Δούναβη κατά την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων.

---

[452] Ε.Π:Β

Χ:	(1035- -1051) [2]	Κ.Χ:0
λ.Χ:	(Νοέμ.- -Δεκ.)	Α.Π:1
Φ:	καταιγίδα: αστραπές, βροντές, βροχή δυνατή, κρύο	
Τ:	(Θράκη) Φιλέα	
Κ.Σ:	-	

* Vita Cyrill Phileotes c.12,1 Π.Μ: -

«Ποτὲ τοίνυν ἐν χειμερίῳ καιρῷ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν πολλῶν γενομένων καὶ ὄμβρου ῥαγδαίου κατερχομένου, τῆς ἡμέρας ἤδη κλινούσης καὶ τοῦ ὁσίου πρὸ τῆς σκηνῆς καθεζομένου, ἦλθέ τις ἀνὴρ ὁδοιπόρος ὑπὸ τοῦ ψύχους καταπεπονημένος.»

Χ.Μ: Β3

Σ: Παρενθετική αναφορά.

---

[453] Ε.Π:Γλ

Χ:	(1035- -1051)	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:1
Φ:	λιμός	
Τ:	(Θράκη) Φιλέα	
Κ.Σ:	επιδημία, θάνατος ανθρώπων, ταλαιπωρία αγίου	

* Vita Cyrill Phileotes c.14,2 Π.Μ: -

«Λιμοῦ δὲ σφοδροῦ ποτε κατὰ τὴν χώραν γενομένου καὶ πολλῆς θνήσεως ὑπό τε τοῦ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ συμβάσης, καὶ ὁ θαυμαστὸς οὗτος ἀνὴρ ὑστερήθη τῶν ἀναγκαίων πρός μικρόν.»

Σ: Αδιευκρίνιστη η αιτία του λιμού. Πιθανός ο συσχετισμός του λιμού με αυτόν που εκδηλώθηκε εξαιτίας ξηρασίας στην Κωνσταντινούπολη το 1037 (βλ. επόμενη καταχώριση).

---

[454] Ε.Π:Α

Χ:	1037 [3]	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Μάρτ.-Αύγ. επί 6 μήνες	Α.Π:1

---

[1] Βλ. Moravcsik I, όπ.π.

[2] Τα χρονολογικά όρια προκύπτουν από εσωτερικές ενδείξεις στο Βίο.

[3] Βλ. Muralt, Essai I, 615. Βλ. επίσης ODB 2, 778, λήμμα "Famine". Αναφορά σε "ξηρό θέρος", αλλά χωρίς γεωγραφικό προσδιορισμό, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 16 με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: ανομβρία, ξηρασια
Τ: (Μικρα Ασία, Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: λιμός, λιτανειες

* Joh.Scyl. 10,p.400 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [1]

«Αὐχμοῦ δὲ γενομένου, ὡς ἐπὶ μῆνας ὅλους ἓξ μὴ καταρραγῆναι ὑετόν, λιτανείαν ἐποιήσαντο οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοί, ὁ μέν Ἰωάννης βαστάζων τὸ ἅγιον μανδύλιον, ὁ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Γεώργιος τὰ ἅγια σπάργανα, καὶ πεζῇ ὁδεύσαντες ἀπὸ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο ἄχρι τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν. ἐποίησε δὲ καὶ ἑτέραν λιτὴν... Σιτοδείας δὲ κατασχούσης τὴν πόλιν, ὁ Ἰωάννης ἐξωνήσατο ἀπὸ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος σίτου χιλιάδας ἑκατόν, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς πολίτας παρεμυθήσατο.»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Δ22, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο λιμός πιθανότατα να οφειλόταν στην πολύμηνη ξηρασία.

* Mich.Glyc. sp.588b Π.Μ: Joh.Scyl. 10,p.400 [2]

«Τηνικαῦτα δὲ καὶ αὐχμοῦ γεγονότος ὡς ἐπὶ μῆνας ἓξ μὴ καταῤῥαγῆναι ὑετόν, λιτανείας ἐποίησαν οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοί, καὶ ὁ μέν Ἰωάννης τὸ ἅγιον ἐβάσταζε μανδήλιον, ὁ δὲ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἅγια σπάργανα. καὶ πεζοὶ ὁδεύσαντες ἀπὸ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο μέχρι τῶν Βλαχερνῶν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Β5, Δ22

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[455] Ε.Π:Β
Χ: 1037 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Αὐγ. ἡ Σεπτ. Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση μεγάλη, καταστροφή δένδρων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: φθορές σε στέγες σπιτιών

* Joh.Scyl. 10,p.400 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [4]

«Ἐποίησε δὲ καὶ ἑτέραν λιτὴν ὁ πατριάρχης σὺν τῷ κλήρῳ. οὐ μόνον δὲ οὐκ ἔβρεξεν, ἀλλὰ καὶ χάλαζα παμμεγέθης καταρραγεῖσα συνέτριψε τὰ δένδρα καὶ τὰς κεράμους τῆς πόλεως.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β, Δ22

Σ: Οι ικεσίες του πατριάρχη και του κωνσταντινουπολίτικου κλήρου για βροχή μετά από εξάμηνη ανομβρία και ξηρασία απέφεραν μόνον χαλάζι που κατέστρεψε τα δένδρα.

* Mich.Glyc. sp.588b Π.Μ: Joh.Scyl. 10,p.400 [5]

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, όπ.π.
[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 173 & 565.
[3] Βλ. Muralt, Essai 1, 615.
[4] Βλ. Moravcsik 1, όπ.π.
[5] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 173 & 566.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Οὐ μόνον δὲ οὐκ ἔβρεξεν, ἀλλὰ καὶ χάλαζαι παμμεγέθεις καταῤῥαγεῖσαι συνέτριψαν τά τε δένδρα καὶ τοὺς κεράμους τῆς πόλεως.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[456] Ε.Π:Α
Χ: 1037 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. επί 6 μέρες Α.Π:1
Φ: (χειμώνας βαρύς): χιόνια (22 εκατ.), κρύο δυνατό, πάγωμα υδάτων
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδάτη
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.199 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in the year of the Arabs 430 (A.D. 1038) snow fell in Baghdâd and it stood about a span (i.e. was a span deep), and it remained for days in the bazârs. And after this, in the month of Kânôn (December) there came an intense cold, and the water froze for six days.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[457] Ε.Π:Α
Χ: 1038- -1039 [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.31 Α.Π:1
Φ: βροχές πολλές
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: επιδημία κυνάγχης, θάνατος ανθρώπων

* Joh.Scyl. 18,p.405 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [4]

«Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον <ςφμζ΄ ινδ. ζ□> καὶ σεισμοὶ γεγόνασι συνεχεῖς καὶ ὄμβρων ἐπίκλυσις σφοδρά. ἐπεκράτησε δὲ καὶ ἔν τισι τὸ τῆς κυνάγχης νόσημα, ὡς ἀδυνατεῖν τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεῶτας.»

Χ.Μ: Β3α, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η πηγή δεν παρέχει λεπτομέρειες για την εποχή κατά την οποία εκδηλώθηκαν οι βροχές ή για τη διάρκειά τους.

---

[458] Ε.Π:Β
Χ: -1040 [5] Κ.Χ:0
λ.Χ: Α.Π:0
Φ: αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα: πνοές ανέμων, βροχές μεγάλες
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: δοξασίες

---

[1] Βλ. επίσης Muralt, Essai 1, 616.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[3] Βλ. Muralt, Essai 1, 617.
[4] Βλ. Moravcsik 1, όπ.π.
[5] Βλ. Hunger 1, 262

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Joh.Scyl. 21.p.408 Π.Μ: αγνωστες γραπτες και προφορικες μαρτυρίες [1]

«Καὶ διέκειντο πάντες ἄνθρωποι ὑπὸ τῆς βαρείας ταύτης τυραννίδος ἀγόμενοι ἐπὶ πολὺ θεοκλυτοῦντες καὶ ἀπαλλαγὴν ἐξαιτούμενοι. ἔσειε δὲ καὶ συνεχῶς ὁ θεός, καὶ δείματα καὶ φόβητρα κατεῖχον τὴν οἰκουμένην. ἐν οὐρανῷ κομητῶν ἐπιτολαί, ἐν ἀέρι ἄνεμοι καὶ ὄμβροι ῥαγδαῖοι, ἐν γῇ δὲ βρασμοὶ καὶ κλόνοι. ταῦτα δὲ προεμήνυον, οἶμαι, τὴν μέλλουσαν ὅσον οὐδέπω γενέσθαι καταστροφὴν τῶν τυράννων.»

Χ.Μ: Γ10, Δ20, Ε29

Σ: Τα φυσικά φαινόμενα σημαίνουν, κατά το χρονογράφο, την οργή του Θεού εναντίον του Ιωάννη Ορφανοτρόφου και της κακής διοίκησης που αυτός ασκουσε.

* Mich.Glyc. sp.588d Π.Μ: Joh.Scyl. 10.p.400 [2]

« Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ συνεχῶς τὴν οἰκουμένην ὁ Θεὸς ἔσειε, καὶ δείματα κατεῖχον αὐτήν, ἐν οὐρανῷ μὲν κομητῶν ἐπιτολαί, ἄνεμοι ἐναέριοι καὶ ὄμβροι ῥαγδαῖοι, ἐν γῇ δὲ βρασμοὶ καὶ κλόνοι. ἃ δὴ καὶ προεμήνυον, τὴν μετ' οὐ πολὺ γενησομένην τῶν κρατούντων καταστροφήν.»

Χ.Μ: Γ10, Δ20, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[459] Ε.Π:Α
Χ: (1040) Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ξηρασία, ξήρανση πηγών & ποταμών
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: -

* Joh.Scyl. 24.p.411 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [3]

«Γέγονε δὲ καὶ αὐχμὸς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ὡς σχεδὸν ἀποξηρανθῆναι τὰς ἀφθόνους πηγὰς καὶ τοὺς ἀεννάους ποταμούς. ἐγένετο δὲ καὶ ἐμπρησμὸς ἐν τῇ Ἐξαρτήσει, κατὰ τὴν ἕκτην τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ἐνεπρήσθησαν αἱ ἐκεῖσε ἱστάμεναι πᾶσαι τριήρεις μετὰ τῆς ἑαυτῶν παρασκευῆς.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[460] Ε.Π:Α
Χ: 1040-1042 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Σεπτ.10-Αύγ.20) 3 έτη Α.Π:1
Φ: ανομβρία
Τ: Β. Αφρική [4]
Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιτανείες

* Ibn al Athir p.454 Π.Μ: ;

---

[1] Βλ. Moravcsik I, όπ.π.

[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 566.

[3] Βλ. Moravcsik I, όπ.π.

[4] Η σημερινή Τυνησία. Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [348].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«La cherte des vivres fut grande en Ifrîkiyya par suite du manque de pluie en l'annee 432 (10 sept. 1040). Cet etait de choses dura jusqu'en 434 (20 août 1042) et fut cause que la population recita publiquement la prière pour demander à pluie.»

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορά.

---

[461] Ε.Π:Β
Χ: 1042 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χαλαζι χονδρό (1-2 λίτρες)
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδάτη
Κ.Σ: καταστροφή 30 οικισμων

* Barhebr.Chron. p.200 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in this year hailstones fell weighing between one and two lîtrês, according to the measure of Baghdâd, and they destroyed more than thirty villages in the province of Baghdâd.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[462] Ε.Π:Β
Χ: 1043[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. Α.Π:2
Φ: καταιγίδα: απότομη νέφωση, πνοή Ανατολικών ανέμων, τρικυμία
Τ: Κωνσταντινούπολη, Κεράτιος κόλπος
Κ.Σ: ναυάγιο

* Mich.Psel. 6 XCV Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Καὶ τὸ μὲν ἡμέτερον ἤδη μέρος ἐθάρρει, τὸ δ' ἐναντίον καταπεπληγότες εἱστήκεσαν· ἐπεὶ δὲ ἤδη τὸ πέλαγος διαβάλλουσαι αἱ τριήρεις πρὸς αὐτοῖς ἦσαν τοῖς βαρβαρικοῖς σκάφεσιν, ὅ τε σύνδεσμος αὐτοῖς διερράγη καὶ ὁ συνασπισμὸς διαλέλυτο, καὶ τὰ μὲν κατὰ χώραν ἐτόλμησαν μένειν, τὰ δὲ πλείω πρύμνας ἐκρούσαντο. Καὶ ὁ ἥλιος ἀθρόον νεφέλην ἐφελκυσάμενος κάτωθεν, ἐπειδὴ πολύ τι τοῦ ὁρίζοντος μετεώριστο, μετατίθησι τὸν ἀέρα, καὶ ὃς πνεῦμά τι τῶν ἰσχυρῶν ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν κινεῖ, καὶ λαίλαπι χαράξας τὴν θάλασσαν ἐπὶ τὸ βάρβαρον ἐπαιγίζει τὰ κύματα· καὶ τὰ μὲν αὐτοῦ που καλύπτει, ἐπεγερθέντος αὐτοῖς τοῦ πελάγους εἰς τὸ μετέωρον, τὰ δὲ ἐπὶ πολύ τι τῆς θαλάσσης ἐλάσας εἰς σκοπέλους ἀπορριπτεῖ καὶ κρημνώδεις αἰγιαλοῖς, ὧν ἔνια αἱ τριήρεις καταδραμοῦσαι, τὰ μὲν τῷ βυθῷ παρέδωσαν αὖτανδρα, τὰ δὲ διατεμόντες οἱ ἐπ' αὐταῖς μάχιμοι ἡμίπρῳρα ἐπὶ τούς πλησίον αἰγιαλούς ἀφειλκύσαντο. Γέγονέ τε τῶν βαρβάρων φόνος πολύς, καὶ ὥσπερ ἐκ ποταμῶν ἄνωθεν ῥευμάτιον ὡς ἀληθῶς φόνιον τὴν θάλασσαν κατεφοίνισσεν.»

Χ.Μ: Α2, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στη τρικυμία έχει νόημα στο μέτρο που έπαιξε ρόλο στην έκβαση ναυτικής επιχείρησης στο θαλάσσιο χώρο της Κωνσταντινούπολης.

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Βλ. Muralt, Essai 1, 628.

[3] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 408.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Zonar. XVII 24.12 Π.Μ: Mich.Psel. 6 XCV [1]

«Πνεῦμα γὰρ ἐξαίφνης σκληρὸν πνεῦσαν ἐξ ἑῴας πρὸς τὰ ἑσπέρια καὶ καταιγίδα κινῆσαν τοῖς τῶν βαρβάρων ἐπήνεκτο σκάφεσι καὶ πολλὰ μὲν ἐπέκλυσε καὶ τῷ βυθῷ παραδέδωκε, πολλὰ δ' ὑφάλοις πέτραις καὶ σκοπέλοις προσήραξε καὶ συνέτριψε. τὰ δέ γε τούτων πληρώματα, τοὺς μέν τὸ ὕδωρ ἐκάλυψε, τοὺς δὲ σύνταγμα στρατιωτικὸν ἐφεδρεῦον ταῖς ἠόσι διέφθειρεν.»

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Απλη χρονογραφική αναφορά.

---

[463] Ε.Π:Β
Χ: 1043 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, καταστροφή αμπελιών
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: -

* Joh.Scyl. 7,p.433 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [3]

«Σεπτεμβρίῳ δὲ μηνὶ, ἰνδικτιῶνος δωδεκάτης, ἔτους ϛρνβ΄, ἔπνευσεν ἄνεμος σφοδρός, ὡς διαφθαρῆναι σχεδὸν τοὺς τῶν ἀμπέλων καρπούς.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[464] Ε.Π:Γπ
Χ: 1045- -1046 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πλημμύρα
Τ: (Αρμενία) Ezangai
Κ.Σ: καταστροφή οικισμού

* Mich.Syr. XV,1 (3,160) Π.Μ: Ιγνάτιος Μελιτηνός [4]

«En l'an 1356, par la permission de Dieu, Ezangai, ville d'Arménie, fut submergée. Il s'y trouvait quelques fidèles appelés Benê Cyriacus, un syrien d'origine et orthodoxe: alors que toute la ville fut couverte par les eaux, la maison de ces fidèles resta seule debout et sauve, entourée par un lac d'eau.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ8, Γ13, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.204 Π.Μ: Mich.Syr. XV,1

«And in the year 1356 of the Greeks (A.D. 1045) the city 'Arzengân was submerged by the waters, and only the monastery of the sons of Cyriacus, by race Syrians, was saved, although it was entirely surrounded by a lake of water.»

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.
[2] Βλ. Muralt, Essai 1, όπ.π.
[3] Βλ. Moravcsik 1, όπ.π.
[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxiv.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ8, Γ12, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[465] Ε.Π:Α
Χ: 1046-1047 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό, βροχές πολλές
Τ: (Αρμενία) Tevin
Κ.Σ: αναβολή πολιορκίας πόλης

* Math.Edess. c.LXX Π.Μ: αραβικές πηγές από αρχεία της Έδεσσας[1]

«En l'année 495 (10 mars 1046-9 mars 1047), Monomaque leva des troupes et les plaça sous le commandement de l'un des plus hauts dignitaires de l'empire, l'eunuque [Catacalon le Brûle], Téléarche (Déliarkh). Celui-ci, à la tête d'une armée formidable, marcha contre Tevin, et vint camper aux portes de la ville. Comme c'était pendant l'hiver, la rigeur du froid, l'abondance des pluies l'empêchèrent d'en faire le siège; de cette manière il resta invicible, puis il rentra dans le pays des Romans.»

Σ: Η αναφορά στις καιρικές συνθήκες έχει νόημα στο μέτρο που αυτές επηρέασαν τη διεξαγωγή πολεμικής επιχείρησης.

---

[466] Ε.Π:Γλ
Χ: 1047 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: άνοδος τιμών, επιδημία

* Barhebr.Chron. p.205 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in this year (A.D. 1047) sickness increased, and the pestilence (or, plague) became so severe in all the Fourth Clime that one blossom of the water-lily was sold in Baghdâd for one zûzâ, and a small dove for two white zûzê. As for wheat and barley no man saw them at all in Baghdâd.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[467] Ε.Π:Α
Χ: 1048[3] Κ.Χ:2
λ.Χ: Νοέμ. ή Δεκ. Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς;): πνοή βορείου ψυχρού ανέμου, πάγωμα ποταμού (15 πήχεις= 9,6μ. βάθος)[4]
Τ: (Βουλγαρία) Δούναβης ποτ.
Κ.Σ: ποταμός διαβατός, διάβαση στρατευμάτων

* Mich.Psel. 7 LXVII Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες[5]

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 439.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[3] Βλ. Muralt, Essai 1, 635.
[4] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.
[5] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 408.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Τοιουτῳ τοιγαροῦν ἀνδρὶ τὸν ἀπελήλυθότα τιμησας ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ τους ἑῳους βαρβάρους τῶν ἐπιχειρημάτων ἀνεῖρξε, καὶ τοῦτο δὴ ἀπραγμονέστατον αὐτῷ ἐγεγόνει τὸ τιμῆμα, πανστρατιᾷ ἐπὶ τοὺς ἑσπερίους χωρεῖ. οὓς Μυσοὺς μὲν ὁ πάλαι χρόνος ὠνομαζεν, εἶτα δὲ εἰς ὃ λέγονται μετωνομάσθησαν· νεμόμενοι δὲ ὁπόσα ὁ Ἴστρος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαιων διορίζει ἡγεμονίαν, ἀθρόον τε ἀπανέστησαν καὶ πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν μετῳκισθησαν· αἰτία δὲ αὐτοῖς τῆς ἀναστάσεως τὸ τῶν Γετῶν ἔθνος, ὁμοροῦντες μὲν ἐκείνοις, λῃστεύοντες δὲ τούτους καὶ λῃζόμενοι, καὶ πρὸς τὴν μετοικεσιαν ἐκβιαζόμενοι· διὰ ταῦτα ἀποκρυσταλλωθέντι ποτὲ τῷ Ἴστρῳ ὥσπερ ἠπείρῳ χρησάμενοι, ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς μετανίστανται, ὅλον ἔθνος τοῖς ἡμετέροις ἐπιφορτισθέντες ὁρίοις, καὶ οὐκ ἔχοντες οὔθ' ὅπως ἂν ἠρεμήσαιεν, οὔθ' ὅπως τοὺς οἷς προσῆγισαν μὴ ὀχλήσαιεν.»

Χ.Μ: Β6. Γ13. Δ24

Σ: Η πληροφορία για το πάγωμα του ποταμού έχει παρενθετικό χαρακτήρα, καθώς ο συγγραφέας κάνει μικρή αναφορά στο ιστορικό της εμφανισης και μετακίνησης του φύλου των Πατζινάκων.

* *Anna Comnena* III 8,6 Π.Μ: Mich.Psel. 7 LXVII [1]

«Ἐπεὶ γὰρ ἂς πάλαι εἶχον οἱ τῶν Δακῶν ἀρχηγέται μετὰ τῶν Ῥωμαίων σπονδὰς τηρεῖν εἰσέτι οὐκ ἤθελον, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες διέλυσαν, τούτου δὲ δήλου τοῖς Σαυρομάταις γεγονότος, οἳ πρὸς τῶν πάλαι Μυσοὶ προσηγορεύοντο, οὐδὲ αὐτοὶ τοῖς ἰδίοις ὁρίοις ἐμμένοντες ἤθελον ἡσυχάζειν, νεμόμενοι πρότερον ὁπόσα ὁ Ἴστρος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων διορίζει ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἀθρόον ἀπαναστάντες πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν μετῳκίσθησαν. Αἰτία δὲ τῆς τούτων μετοικήσεως ἡ τῶν Γετῶν κατ' αὐτῶν ἄσπονδος ἔχθρα ὁμορούντων μὲν ἐκείνοις, τούτους δὲ λῃστευόντων. Διὰ ταῦτα καιρὸν ἐπιτηροῦντες, ἐπεὶ τὸν Ἴστρον ἀποκρυσταλλωθέντα εἶδον, ὥσπερ ἠπείρῳ τούτῳ χρησάμενοι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς μετανίστανται ὅλον ἔθνος τοῖς ἡμετέροις ἐπιφορτισθὲν ὁρίοις καὶ δεινῶς ἐλῄζοντο τὰς παρακειμένας πόλεις καὶ χώρας.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Joh.Scyl.* 17,p.458 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [2]

«Ἐπανηκόντων δ' ἀπράκτων τῶν αὐτοῦ πρέσβεων, ὁ Τυράχ ἐχαλέπαινε καὶ ὠργίζετο καὶ θᾶττον ηὔχετο καταλαβεῖν τὸν χειμῶνα. ἤδη δὲ τῆς φθινοπωρινῆς λῃγούσης ὥρας καὶ τοῦ χειμῶνος ἐπιστάντος, τοῦ ἡλίου ὄντος περὶ τὸν αἰγοκέρωτα, ἄνεμος ἔπνευσεν ἀπαρκτίας πολὺς, ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι μέχρι πεντεκαίδεκα πήχεων ἐς βάθος τὸν ποταμόν. πάσης οὖν φυλακῆς σχολασάσης, δραξάμενος ἀδείας, ἧς ἐπιτυχεῖν ηὔχετο ὁ Τυράχ, διαπερᾷ τὸν Ἴστρον μετὰ πάντων τῶν Πατζινάκων, ὄντων, ὡς ἐλέγετο, χιλιάδων ὀκτακοσίων, καὶ ἐς τὴν περαίαν ἱδρύεται κείρων καὶ ἀφανίζων τὰ παραπίπτοντα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Το πάγωμα του ποταμού αναφέρεται εδώ σε συσχετισμό με την αφήγηση πολεμικών γεγονότων.

* *Zonar.* XVII 26,12-13 Π.Μ: Joh.Scyl. 20,p.277 [3]

[1] Βλ. Hunger 1, 406 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 430.

[2] Βλ. Moravcsik 1, όπ.π.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 345 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Τούτων τῶν μηνυμάτων τῷ Τυράχ κομισθέντων, ἐπεὶ χειμὼν ἐτέστη καὶ ὁ Ἴστρος ἐξ ὄχθης εἰς τὴν ἑτέραν τῷ κρύει πηγνύμενος κεκρυστάλλωτο, πεζῇ διέβη τὸν ποταμὸν σὺν τῷ ἔθνει παντὶ καὶ τὴν Ῥωμαΐδα χώραν καταλαβὼν τὰ ἐν ποσὶν ἐκεράϊζεν. ὁ δὲ γε βασιλεὺς τοῦτο μαθὼν στρατιὰν αὐτίκα τῷ τῆς χώρας ἄρχοντι καὶ τῷ Κεγένῃ ἐπικουρον ἔτεμψεν.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγουμενα.

---

[468] Ε.Π:Β

Χ: (1051) [1] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: βροχή ραγδαια, δημιουργία χειμάρρων

Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Γαλήσιον Εφέσου [2]

Κ.Σ: κίνδυνος καταποντισμού μονής

* *Vita Lazari* c.169 Π.Μ: -

«Ἐκείνου δὲ οὕτως ἀκινήτου κειμένου, μιᾷ τῶν ἡμερῶν λαύρου ὑετοῦ καταρραγέντος, ἄπειρος σχεδὸν ὑδάτων πλημμύρα ἔκ τε τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους καὶ τῶν πλαγίων συνερρύη πρὸς τὴν μονήν, ὥστε καὶ δοκεῖν ἅπαντας ἄρδην ἐκ τοῦ ὕδατος ἀπολέσθαι. Αὐτὸς δὲ ὑπὸ τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ ἀναγκαζόμενος ὥστε ἐξελθεῖν τοῦ κελλίου, οὐκ ἐπείσθη, ἀλλ' ἔλεγεν ὅτι· "Εἰ θέλημά ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτως ἔδοξεν αὐτῷ γενέσθαι, ἔνδον τούτου τοῦ κελλίου ἀποθανοῦμαι". Ποιήσας οὖν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀρρωστίᾳ χρόνους τρεῖς μετά τε τὴν τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν τελευτὴν εἴκοσι καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιβιώσας, καὶ αὐτὸς πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ20

Σ: Παρενθετική πληροφορία που σκοπό έχει να αναδείξει την καρτερία του βιογραφούμενου αγίου.

---

[469] Ε.Π:ΓπΝ

Χ: 1052 Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής πλημμύρα

Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.

Κ.Σ: λιμός

* *Maqrizi, Traité* p.18 Π.Μ: -

«Une disette se produisit plus tard sous le califat de Mustansir et durant le vizirat du ministre Nasir-li-din Allah Abu Muhammad Hasan ibn 'Ali ibn 'Abd al-Rahman Yazuri. Elle succéda à une faible crue du Nil en l'année 444 (1052): il ne restait plus de grains dans les greniers royaux et la famine se fit durement sentir.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[470] Ε.Π:Γλ

Χ: (1053) [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: - Α.Π:2

---

[1] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο.

[2] Βλ. και Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 133.

[3] Η χρονολογία προκύπτει από εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: λιμος
Τ: (Δ. Μικρα Ασια) Γαλλήσιον Εφέσου
Κ.Σ: επαιτεια

* *Vita Lazari* c.210 Π.Μ: αυτοπτης

«Πρὸ ἑνὸς χρόνου τῆς τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν τελευτῆς γέγονεν ἐπὶ τοῦ τόπου λιμὸς ἰσχυρός· καὶ ἦν ἰδεῖν καθ' ἑκάστην πλῆθος πενήτων εἰς τὴν μονὴν ἀνερχόμενον. Οὐκ ἦν δὲ τινα ἀνελθόντα μὴ λαβόντα τροφὴν ἐκεῖθεν ἀναχωρῆσαι. Ἐγὼ δὲ πολλάκις πρὸς τὸν πατέρα ἔλεγον· -ἦν γὰρ τότε κελλαρίτης- "Ἆρα οὗτοι πάντες διὰ τὸ λαβεῖν εὐχὴν ἀνέρχονται ὧδε;" Ὁ δὲ ὑπομειδιῶν ἔλεγέ μοι· "Οὐχί, ἀλλ' οἱ πλείονες αὐτῶν διὰ τὸ τραφῆναι, διότι ὁ Θεὸς τὴν αὐτῶν τροφὴν ἐνταῦθα ἐξαποστέλλει ἵνα δι' αὐτῶν καὶ ἡμεῖς τραφῶμεν".»

Σ: Παρενθετική πληροφορια που σκοπό έχει να αναδείξει την σοφία του βιογραφούμενου αγίου, μέσα απο τις απαντησεις που έδωσε στις ερωτήσεις του βιογράφου του κατά την περίοδο του λιμού.

---

[471] Ε.Π:Α
Χ: (1054) Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν. 5 Α.Π:1
Φ: πάγωμα ποταμού, ποταμός διαβατός
Τ: (Αρμενία) Αρσανίας ποτ., Hark [1]
Κ.Σ: πέρασμα στρατεύματος από παγωμένο ποτ., ατύχημα

* *Aristakes Lastiv.* XVII (p.90) Π.Μ: ;

«A l'entrée de l'hiver, lors de la fête de l'Épiphanie, l'armée des Infidèles s' approcha, sous le couvert de la nuit, d'un gros bourg du Hark' appelé Mankan Gom... Après avoir fait des prisonniers et du butin, ils se dirigèrent vers le village d' Aracani, où ils s' étaient proposés d' aller. Emmenant leurs butins et les prisonniers, ils passèrent sur la glace du fleuve, mais tout à coup, la glace se rompit et tont ce qui se trouvait dessus fut englouti.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι — εκτός από την αφήγηση των στρατιωτικών γεγονότων στην Αρμενία — η αναφορά του ατυχήματος κατά τη μετακίνηση στρατεύματος πάνω από τον παγωμένο ποταμό.

---

[472] Ε.Π:Β
Χ: 1054 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ. [2] Α.Π:1
Φ: χαλαζόπτωση ραγδαία, θάνατος ζώων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Joh.Scyl.*, 38,p.477 Π.Μ: άγνωστες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες [3]

«Ἐνέσκηψε δὲ καὶ λοιμικὴ νόσος τῇ βασιλίδι κατά τε τὴν ἑβδόμην καὶ ὀγδόην ἰνδικτιῶνα, ὡς μὴ ἐξισχύειν τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεῶτας. ἠνέχθη δὲ καὶ κατὰ τὸ θέρος τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος μέγιστον τι χρῆμα χαλάζης, καὶ πολλὰ ὑπ' αὐτῆς οὐ ζῶα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι διεφθάρησαν. ὁ δὲ βασιλεὺς κατεχόμενος

---

[1] Για τον γεωγραφικό προσδιορισμό των τοπωνυμίων βλ. έκδ. Aristakes Lastiv. 90, υποσημείωση.

[2] Βλ. Muralt, Essai 1, 640. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, με παραπομπή στον Σκυλίτζη - Κεδρηνό, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 16.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 336.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπὸ τῆς συνήθους νόσου τῆς ποδάγρας ἔκειτο ἐν τῇ παρ᾽ αὐτοῦ νεουργηθείσῃ μονῇ τῶν Μαγγάνων.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12γ

Σ. Απλη χρονογραφικη αναφορα.

* *Mich.Glyc.* sp.597b Π.Μ: Joh.Scyl. 30.p.477 [1]

«Κατ᾽ ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ λοιμικὴ νόσος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνέσκηψεν ὥστε τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεῶτας μὴ δύνασθαι. ἀλλὰ καὶ χάλαζα ῥήγνυται, μὴ ζῶα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀποκτείνουσα.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ7, Γ12γ

Σ: Απλή χρονογραφικη αναφορά.

---

[473] Ε.Π:Β
Χ: (1054) Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοεμ. Α.Π:2
Φ: Ραγδαίες βροχές, πνοή Βορείων ανέμων
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Γαλήσιον Εφέσου
Κ.Σ: ταλαιπωρία ετοιμοθάνατου αγίου

* *Vita Lazari* c.248 Π.Μ: -

«Καὶ γὰρ ἐξ ὅτου κατεσχέθη τῇ ἀρρωστίᾳ, πρὸς τῇ ἀτροφίᾳ καὶ τῇ ἀγρυπνίᾳ, αἷς ἐκ τῆς ἀρρωστίας ἀνιώμενος προσεπάλαιε, καὶ ἡ τοῦ χειμῶνος βία τούτῳ προσεπετέθη. Ἦν γὰρ λοιπὸν ὁ νοέμβριος μήν· ὡς γὰρ κατάβροχος ἐκ τοῦ τότε καταρραγέντος ὑετοῦ γέγονεν, ἀνέμου βορέου μετὰ τὴν τοῦ χειμῶνος παρέλευσεν πνεύσαντος, οὐκ ὀλίγη, ὡς εἴρηται, κἀντεῦθεν ὀδύνη προσετέθη αὐτῷ.»

Χ.Μ: Β3

Σ: Παρενθετική η αναφορά στα φυσικά φαινόμενα της χειμερινής περιόδου με στόχο την προβολή των ταλαιπωριών που υπέστη τις τελευταίες στιγμές της ζωής του ο βιογραφούμενος άγιος.

---

[474] Ε.Π:Β
Χ: (1054- -1055) Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.5 Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό, πάγωμα υδάτων
Τ: (Αρμενία) Okomi (Awkawmi)
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Aristakes Lastiv.* XVIII (p.93-94) Π.Μ: ;

«Dans lé gawar de Basean, au pied de la montagne de Ciranis se trouvait l'awan, riche et très peuplé, de Okomi (Awkawmi). Les Infidèles s'en approchèrent de nuit, lors de la grande fête de l'Epiphanie. Une épaisse couche de glace couvrait la plaine, de sorte que les mains et les pieds de ces bêtes férices à forme humaine furent complétement engourdis par le froid.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι η αφήγηση των στρατιωτικών γεγονότων στην Αρμενία.

---

[475] Ε.Π:ΓπΝ

[1] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 567.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: 1055 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση σταθμης Νείλου: ελλιπής πλημμύρα
Τ: (Αιγυπτος) Νειλος ποτ.
Κ.Σ: λιμός, κρατική παρέμβαση

* Maqrizi, Traité p.21 Π.Μ: -

«La crue du Nil fut mauvaise cinq ans plus tard sous son administration, et surtout en l'année 447 (1055). On ne trouvait alors dans les greniers de l'État que les quantités suffisantes pour l'approvisionnement des fonctionnaires des palais, la cruise royale et les divers services, sans plus... ce fut pour le peuple une crise très pénible; le pain devint une denrée rare, et le vizir adopta pour le pays la solution que lui imposait la détresse générale.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[476] Ε.Π:Α
Χ: 1055-1056 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν-Αύγ. [1] Α.Π:1
Φ: κανονικές μετεωρολογικές συνθήκες: καλή σοδειά
Τ: (Μικρά Ασία;)
Κ.Σ: θετική προκατάληψη συγγραφέα

* Zonar. XVII 29,4 Π.Μ: άγνωστη πηγή [2]

«Οὔτε γάρ τις ἀντῆρε χεῖρα αὐτῇ οὔτ' ὀλιγώρως πρὸς τὰ ἐκείνη δεδογμένα ὤφθη διατεθεὶς τὸ ὑπήκοον οὔτ' ἔθνος τότε κατὰ ῥωμαίων κεκίνητο, ἀλλὰ καὶ εὐκρασία γέγονε τῶν ὡρῶν καὶ ἡ γῆ τοὺς καρποὺς ἀφθόνους ἐξήνεγκεν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5

Σ: Μοναδική αναφορά στις πηγές για "κανονικότητα" των μετεωρολογικών συνθηκών. Ο χρονογράφος συσχετίζει με αυτό τον τρόπο τους 17 μήνες ειρηνικής διακυβέρνησης της αυτοκράτειρας Θεοδώρας με τη θεϊκή ευλογία.

* Ephraem vrs.3204-3208 Π.Μ: Zonar. XVII 29,4; [3]

«Πάντα δὲ καλὰ καὶ πλέω θυμηδίας,/ ὡρῶν κρᾶσις εὔκρατος, εὐετηρία,/ εὐθηνία πάγκαρπος, ἄφθονος χύσις,/ καὶ γῆ μέλι ῥέουσα καὶ γάλ' ἀφθόνως,/ καὶ βίος ἡσύχιος εὐτυχὴς ἄγαν.»

Χ.Μ: Β3α, Β5

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[477] Ε.Π:Γλ
Χ: 1056-1057 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.21-Μάρτ.10 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Μεσοποταμία, Περσία, Συρία, Αίγυπτος
Κ.Σ: επιδημία

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 1, 642.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.
[3] Βλ. Hunger 1, 479.
[4] Βλ. Muralt, Essai 1, 644.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Barhebr.Chron. p.209 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the year 448 of the Arabs (A.D. 1056) sickness and a great famine came upon Baghdâd. One pomegranate was sold for a dinar, and herbs (or, drugs for medicines) were not to be found, and there came great swarms of flies which polluted the air, and more than one-third of the population perished. And thus also was it in Syria and in Egypt, and especially in Persia. In the city of Bûchârâ 18000 biers of the dead went out of the city in one day. And those who died, in a short time, that is during a period of 3 months, were 1.650.000 (!) people. And in Samarkand, within 2 months 236.000 people died. It was said that from the beginning of the world there never was such a plague as this.»

Σ: Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού, μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι, αφού παρουσιάζεται εκτεταμένος σε ολόκληρο το χώρο της Μέσης Ανατολής, ίσως η αιτία είναι κλιματική (πιθανή ξηρασία;).

---

[478] Ε.Π:Α
Χ: 1058-1059 Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 5 μήνες (χειμώνας) Α.Π:2
Φ: χιόνια στα βουνά
Τ: (Α Μικρά Ασία) Μελιτηνή
Κ.Σ: δυσκολίες στη μετακίνηση στρατεύματος

* Aristakes Lastiv. XXI (p.106) Π.Μ: ;

«Quand on apprit les malheurs qui avaient frappé Meliténe, dans les gawar situés plus bas que l'Ekeleac', où l'ennemi passa pendant la nuit, d'importants détachements d'archers se rassemblèrent qui occupèrent les défilés étroits des montagnes. les Infidèles ne connaissaient pas d' autres routes et, comme les montagnes étaient couvertes d' autres routes et, comme les montagnes étaient couvertes d'une neige épaisse, ils restèrent dans la région, impuissantes à en sortir, pendant cinq mois d'hiver, jusqu'à l'arrivée du mois de nawasard <7 mars>.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι η αφήγηση των στρατιωτικών γεγονότων στην κεντρική Μικρά Ασία.

---

[479] Ε.Π:Β
Χ: 1059 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.24 [2] Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, χιονόπτωση, κρύο δυνατό, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Βουλγαρία) Λοβιτζός όρος [3]
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα, θάνατος στρατιωτών & υποζυγίων

* Mich.Attal. p.67,18 Π.Μ: αυτόπτης; [4]

«Περὶ πρόποδας δὲ τινὸς λόφου Λοβιτζοῦ λεγομένου τὴν παρεμβολὴν θέμενος, πρᾶγμά τι τῆς τοῦ τόπου ἐπωνυμίας ἀπηύρα. ῥαγδαῖος γὰρ ὄμβρος τῆς στρατιᾶς εὐθέως ἐπικαταρραγεὶς καὶ νιφετὸς ἔξωρος, σεπτεμβρίου μηνὸς ἔτι τὸν δρόμον ἐλαύνοντος, πολλῆς κακώσεως τὸ στρατιωτικὸν καὶ λύμης ἐνέπλησεν. ἥ τε γὰρ ἵππος

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[2] Βλ. Muralt, Essai τ.2 σ.5.

[3] Σημ. Loveç.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 340, Hunger 1, 383, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 405.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχεδὸν πᾶσα καὶ πολλοὶ τῶν παρόντων, τῷ κρύει καὶ τῷ ὄμβρῳ συνεχεῖ καὶ ἀνυποίστῳ μήκιστον χρόνον ταλαιπωρούμενοι, τὸ ζῆν ἐναπέρρηξαν, καὶ τὰ ἐπιτήδεια παρ' ἐλπίδα τοῖς στρατευομένοις ἐπέλιπε, ποταμίου ῥεύματος καὶ χειμῶνος γενόμενα πάρεργον. ἀναστολῆς δὲ γενομένης ἐξῄει πρωΐας ὁ βασιλεύς, καὶ τὸν ποταμὸν ἀγχοῦ καταῤῥέοντα, τραφέντα τῇ ἐπομβρίᾳ, διαπεραιούμενος πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀπέβαλε.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στα μετεωρολογικά φαινομένα έχει νόημα στο μέτρο που αυτά επέδρασαν στην εξέλιξη της εκστρατείας του βυζαντινού αυτοκράτορα Ισαάκιου Κομνηνού εναντίον των Πετσενέγων και Ούγγρων στο Δούναβη.

* *Joh.Scyl.Cont.* p.107,9 Π.Μ: Mich.Attal. p.67,18 [1]

«Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὸ τοῦτον τροπώσασθαι καὶ ἀφανίσαι ἄρδην, ἀναζεύξας ἐσκήνωσεν ἐν τῷ Λοβιτζῷ περὶ τοὺς αὐτοὺς πρόποδας. ῥαγδαῖος δὲ ὄμβρος τῇ παρεμβολῇ ἐπικαταῤῥαγείς καὶ νιφετὸς ἔξωρος (Σεπτέμβριος γὰρ ἦν ἡμέραν ἄγων κδ□, καθ' ἣν ἡ τῆς ἁγίας πρωτομάρτυρος Θέκλας ἑορτὴ τελεῖται χριστιανοῖς) πολλῆς κακώσεως καὶ λύμης ἐνέπλησε τὸ στρατιωτικόν· ἥ τε γὰρ ἵππος σχεδὸν ἅπασα καὶ τῶν παρόντων οἱ πλείους τῷ κρύει καὶ τῷ ὄμβρῳ γυμνοὶ καὶ ἀπαράσκευοι τυγχάνοντες, τὸ ζῆν ἐναπέρρηξαν. ἐπιλελοίπασι δὲ παρὰ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα καὶ τὰ ἐπιτήδεια ποταμίων ῥευμάτων φορᾶς καὶ τοῦ χειμῶνος γενόμενα πάρεργον. ἀναστολῆς δὲ μετρίας γενομένης καὶ τῶν νιφετῶν ἀνακωχὴν λαβόντων ἐξῄει ὁ βασιλεύς, πλείστους δὲ τῷ ποταμῷ ἀποβαλὼν ὑπὸ σκιὰν ἔστη δένδρου τινὸς ἅμα τῶν ὑπερεχόντων τισί.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Anna Comnena* III 8,8 Π.Μ: Mich.Attal. p.67,18 [2]

«Γενομένου δὲ περὶ τοὺς τοῦ Λοβιτζοῦ πρόποδας, ῥαγδαῖος ὄμβρος αὐτὸν καταλαμβάνει καὶ νιφετὸς ἔξωρος εἰκοστὴν πρὸς τῇ τετάρτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου ἄγοντος, ἐν ᾗ ἡ τῆς μεγαλομάρτυρος Θέκλης μνήμη τελεῖται. Πλημμύρας οὖν γενομένης τῶν ποταμίων ῥευμάτων καὶ ὑπερχειλήσαντος τοῦ ὕδατος θάλασσαν ἦν ὁρᾶν ἅπαν τὸ πεδίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἥ τε βασιλικὴ σκηνὴ καὶ τὸ ὁπλιτικὸν ἅπαν κατεσκήνου. Ἐντεῦθεν τὰ πρὸς χρείαν ἅπαντα ἠφανίσθησαν τοῖς ποταμίοις ῥεύμασι παρασυρέντα, οἱ ἄνθρωποι δὲ καὶ τὰ κτήνη ὑπὸ τοῦ κρύους ἐπήγνυντο. Ἐμυκᾶτο δὲ καὶ βροντῶν οὐρανός, ἀστραπαὶ δὲ συνεχεῖς, χρονικὴν μὴ ἔχουσαι τὸ παράπαν διάστασιν, τὸ περίγειον ἐκεῖνο ἐμπρῆσαι οἷον ἠπείλουν. Ταῦτα ὁρῶν ὁ βασιλεὺς ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Mich.Glyc.* sp.601a Π.Μ: Joh.Scyl.Cont. p.646,10 [3]

«Ὑπὸ τὸν Λιβιτζὸν δὲ σκηνοῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ ὑετοῦ καὶ νιφετοῦ πολλοῦ καταῤῥαγέντος μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης, πολὺς τοῦ στρατοῦ γέγονε φθόρος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ δρῦν ἔστη τινὰ σκέπης ἕνεκεν, μετ' οὐ

[1] Βλ. Moravcsik 1, 340, Hunger 1, 392 και έκδ. Συνεχιστή Joh.Scyl.Cont. 65.

[2] Βλ. Hunger 1, 406 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 406.

[3] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαὴλ Γλυκᾶς 568.

πολὺ δὲ ἠχῆς γενομένης ἐκ τῆς δρυὸς πρόεισι μικρὸν ὁ βασιλεὺς ὡς μὴ τῷ μήκει ταύτης καταλαμβάνεσθαι, καὶ ῥιζόθεν αὐτὴ ἀνασπασθεῖσα ὑπτία τῇ γῇ καταπίπτει. Ὅθεν ἐντὸς ὁ βασιλεὺς γέγονεν, ἰδὼν ὅθεν ἐρρύσθη. Ἦν δὲ οὐκ ἀγαθὸς οἰωνὸς τὸ συμβάν, προοίμιον δὲ τῶν ἐπισυμβησομένων αὐτῷ.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Zonar.* XVIII 6,2-4 Π.Μ: Mich.Attal. p.67,18 [1]

«Ἀναζευγνὺς δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἐσκήνωσεν ἐν τῷ Λοβιτζῷ, ἤδη τοῦ τέλους ὄντος ἐγγὺς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. ὄμβρου δὲ ῥαγδαίου καταῤῥαγέντος καὶ χιόνος πεσούσης πρὸ ὥρας πολλῆς, τῆς ἵππου τε τὸ πλέον διέφθαρτο καὶ στρατιῶται πολλοὶ τῷ ψύχει κεκινδυνεύκασι, καὶ ποταμοὶ δ' ὑπερχειλεῖς γεγονότες καὶ πελαγίσαντες τὰ ἐπιτήδεια σφῶν ἀθρόον παρέσυραν, ὡς καὶ τῷ στρατιωτικῷ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις αὐτοῦ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιλιπεῖν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* *Ephraem* vrs.3251-3266 Π.Μ: Zonar. XVIII 6,2-4; [2]

«Νικηφόρος γοῦν ἀνθυποστρέφων μάχης/ χώρῳ Λοβιτζῷ Μυσίας κεκλημένῳ/ χειμῶνος ὥρᾳ πηγνύει σκηνὴν φέρων·/ Ὑπῆλθε δὲ δρῦν, νιφετοῦ πεπαυμένου,/ σὺν τοῖς μεθ' αὑτοῦ προκρίτοις γερουσίας/ πασῶν μεγίστην καὶ πολύκλωνον ξένην/ σκηνῆς προελθὼν τῆς βασιλείου τότε/ οὕπερ συνεστὼς ὡμίλει δεδογμένα./ θροῦς δ' ἐξαπίνης καὶ βοή τις συμβᾶσα/ τοῦτον μεθιστᾷ τῆς δρυὸς τοὺς τ' ἐν τέλει·/ Ἡ δ' αὐτίκα πέπτωκεν ἐκ ῥιζῶν ὅλη,/ καὶ βασιλεὺς πέφευγε σὺν ἄλλοις μόρον·/ Ὅθεν χαριστήρια τῷ θεῷ θύων/ ἐν βασιλείοις ἰσαποστόλῳ Θέκλῃ,/ (μνήμη γὰρ αὐτῆς ἐκδιδράσκει τὸν μόρον)/ κάλλιστον ἀνήγειρε ναὸν ἐκ βάθρων.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Ο συγγραφέας εδώ δίνει μεγαλύτερη έμφαση στα όσα ακολούθησαν μετά την κακοκαιρία.

---

[480] Ε.Π:ΓπΝ

Χ: 1059-1065 [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: επί 7 έτη Α.Π:1

Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής πλημμύρα

Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ.

Κ.Σ: λιμός, επιδημία, κανιβαλισμός

* *Maqrizi, Traité* p.24-25 Π.Μ: -

«Sous le règne de Mustansir encore éclata cette famine dont les conséquences furent abominables et dont le souvenir demeure affreux. Elle dura 7 années: les causes en furent la faiblesse du gouvernement, le trouble apporté à la marche de l'État, les bagarres continuelles entre Bédouins, la mauvaise crue du Nil et le fait que les terres recouvertes par l'inondation n'avaient pas été ensemencées. Cette calamité commença en l'année 457 (1065): prix montèrent et la disette se fit sentir, suivie d'une

[1] Βλ. Moravcsik 1, 345, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

[2] Βλ. Βλ. Hunger 1, 479.

[3] Βλ. και O. Toussoun, όπ.π. 457.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

epidémie, si bien que la plupart des terres ne furent pas cultivées... les hommes se mangeaient les uns les autres.»

Σ: Η ελλιπής ετήσια άνοδος της σταθμης του Νείλου δεν υπήρξε η μοναδική αιτια του λιμού, καθώς και άλλοι πολιτικοκοινωνικοί παράγοντες έπαιξαν ρόλο.

---

[481] Ε.Π:Α
Χ: 1063 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.-Δεκ. επί 2 μήνες Α.Π:1
Φ: υψηλές θερμοκρασίες, καύσων
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: επιδημίες

* Barhebr.Chron. p.216 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the month of the first Teshrîn (October) of this year (A.D. 1063) a fierce heat prevailed in Baghdâd until the month of the first Kânôn (December). And there accompanied it so much sickness and pestilence that a manyâ of tamâr-Hendî (i.e. tamarinds) was sold for four gold dînârs.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[482] Ε.Π:Α
Χ: 1064 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν. Α.Π:1
Φ: (χειμώνας βαρύς): κρύο δυνατό, πάγωμα ποταμού, χιόνια πολλά
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη, Τίγρης ποτ.
Κ.Σ: επιδημίες

* Barhebr.Chron. p.216 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in the month of the later Kânôn (January) intense cold came, and the river Tigris was frozen over, and much snow fell in Baghdâd.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[483] Ε.Π:Α
Χ: 1066-1067 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.-Μάρτ. Α.Π:1
Φ: χιόνια πολλά [3]
Τ: (Ρωσία) Nemiga
Κ.Σ: -

* Chron.Nestor. p.119,33 Π.Μ: ;

«1067. Im Jahre 6575. Vseslav, der Sohn des Brjacislav, Fürst von Polock, begann den Kampf und nahm Novgorod ein. Da sammelten die drei Jaroslavicen Izjaslav, Svjatoslav und Vsevolod ein Heer und zogen gegen Vseslav, dieweil starker Winter

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[2] Στο ίδιο.
[3] Πρβλ. και V. T. Pasuto, όπ.π. 187 σ.1.

war. „Und sie gelangten von Minsk, und die Minsker schlossen sich in der Stadt ein. ...Und sie zogen zur Nemiga, und Vseslav rückte ihnen entgegen, und so trafen beide an der Nemiga am 3. März zusammen; und es lag tiefer Schnee, und sie zogen gegeneinander.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[484] Ε.Π:Γλ

Χ:	(1067-1071)	Κ.Χ:1
λ.Χ:	επι 5 ετη [1]	Α.Π:1
Φ:	λιμός	
Τ:	(Συρια) Δαμασκός	
Κ.Σ:	κτηνοφαγια, κανιβαλισμός	

* *Ibn Sasra* 169b Π.Μ: αραβικές πηγές (Ibn Katir:) [2]

«Great dearness also happened there in the days of al-Mustansir... It is said that when he rode out, he alone was mounted; the soldiers went on foot, having eaten their pack animals and horses. The fortunate one was he who had a horse, such as an emir or a vizier. The soldiers would fall to the ground from hunger. On a certain day [al-Mustansir's] vizier rode a mule to the royal residence, and when he dismounted and entered to the king, the populace took it from his grooms, cut it up alive, and quarreled over it from hunger. For indeed, hunger is an infidel. When the vizier came out, his grooms informed him of what had befallen them from the populace, and he seized a group of them and hanged them. No trace of them remained; for people took them down at night and ate them.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[485] Ε.Π:Β

Χ:	1068	Κ.Χ:1
λ.Χ:	τέλη Δεκ. [3]	Α.Π:2
Φ:	κρύο δυνατό, θάνατος ζώων [4]	
Τ:	(Ν. Μικρά Ασία) Κιλικία: Αλέξανδρος [5]	
Κ.Σ:	θάνατος στρατιωτών	

* *Mich.Attal.* p.120,5 Π.Μ: αυτοκρατορικό ημερολόγιο Ρωμανού Δ΄ [6]

«Καὶ κατελθὼν ἐπιπόνως εἰς πόλιν τῆς Κιλικίας λεγομένην Ἀλέξανδρον (μεγίστη γὰρ ἔκθλιψις ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις τῷ στρατοπέδῳ γέγονε διὰ τὸ στενόπορον καὶ τὸ ἀπότομον τῶν πετρῶν καὶ τὸ συνεχὲς τῶν κρημνῶν), ἐκεῖσε τὴν παρεμβολὴν καὶ τὸν χάρακα πήγνυσι. καὶ οὕτω διελθὼν τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ τὸν Ταῦρον τὸ ὄρος πανστρατιᾷ ὑπερβάς, εἰσβάλλει τῇ Ῥωμαίων. ἐντυχόντες δ' ἀθρόον οἱ στρατευόμενοι τῷ κρυμνῷ καὶ τῇ συστροφῇ τῆς ἄγαν ψυχρότητος, ἐκ τόπων θερμῶν ἀναγόμενοι (περὶ τὸ τέλος ἦν ὁ δεκέμβριος μήν), πολλῆς ἧσθοντο τῆς δριμύτητος, ὁπότε συνέβη καὶ

---

[1] Βλ. έκδ. Ibn Sasra 222 σ.1314.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 15.

[4] Ο Tchichatchef, Le Bospore 282 αναφέρει πάγωμα του Κιμμερίου Βοσπόρου (Θάλασσα Αζόφ) τη χρονιά αυτή, χωρίς να μνημονεύει όμως καμία βυζαντινή πηγή.

[5] Σημ. Alexandretta.

[6] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 405.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἵππους καὶ ἡμιόνους καὶ ἀνθρώπους. ὅσοι μὴ εὐσαρκοῦντες ἦσαν ἢ μὴ εὐειματοῦντες. τῷ ἀθρόῳ τῆς ψύξεως ἀποψῦξαι καὶ τῆς ὁδοῦ προβεβλῆσθαι θέαμα οἴκιστον.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στο φαινόμενο έχει νόημα στο μέτρο που παράλληλα περιγραφονται οι δυσκολίες που αντιμετωπισε ο βυζαντινός στρατός στη Συρια κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του αυτοκράτορα Ρωμανου Δ'.

* *Joh.Scyl.Cont.* p.133.1 Π.Μ: Mich.Attal. p.120.5 [1]

«Κἀκεῖθεν μὴ δυνηθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰς Ἀντιόχειαν ἀπελθεῖν - προκατείργαστο γὰρ λιμῷ τε καὶ κακώσει πολλῇ - ὑπερβὰς αὐλῶνας καὶ κλεισούρας τινὰς ἀδιεξοδεύτους εἰς πόλιν τῆς Κιλικίας λεγομένην Ἀλέξανδρον καταντᾷ κἀκεῖσε τὸν χάρακα πήγνυσι· καὶ τὸν Ταῦρον τὸ ὄρος ὑπερβὰς πανστρατιᾷ εἰσβάλλει τῇ Ῥωμαίων. Ἐντυχόντες δ' ἀθρόον τόποις ψυχροῖς ἐξ ἄγαν ἀλεεινῶν καὶ θερμῶν πολλῆς μεταβολῆς ἤσθοντο. διό καὶ ἄνθρωποι πολλοὶ ἀπέθανον καὶ ζῷα πολλὰ ἐναπέψυξαν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[486] Ε.Π:Α

Χ: 1068- -1069 Κ.Χ:2

λ.Χ: Μάρτ.- - Μάρτ. Α.Π:1

Φ: χιόνια πολλά, λίγες βροχές, ξήρανση δένδρων, καταστροφή σοδειάς

Τ: (Αρμενία;)

Κ.Σ: λιμός, θάνατος ανθρώπων

* *Math.Edess.* c.LXXXIII Π.Μ: αραβικές πηγές από αρχεία της Έδεσσας[2]

«Cette même année 507 (7 mars 1068-1069) une cruelle famine sévit partout. Une multitude de personnes succombèrent dans les angoisses de la faim. Car l' abondance des neiges empêcha les pluies de féconder les campagnes et la recolte manqua; quantité d'arbres frutiers se desséchèrent. Mais l'année suivante, la fertilité de la terre et la richesse de ses produits fut telle, qu'un bisseau rendit cent pour un.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[487] Ε.Π:Γλ

Χ: 1069- -1070 Κ.Χ:1

λ.Χ: Οκτ.20- -Οκτ.9 Α.Π:1

Φ: λιμός

Τ: Αίγυπτος

Κ.Σ: άνοδος τιμών, κοπροφαγία, κτηνοφαγία, κανιβαλισμός

* *Barhebr.Chron.* p.219 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the year 462 of the Arabs (A.D. 1069) there was so great a famine in Egypt that men ate each other. For in all Egypt there remained no horses except the three which belonged to the Khalifah; as for all the other animals, horses, and mules, and

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 340, Hunger 1, 392 και έκδ. Joh.Scyl.Cont. 65.

[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 439.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

asses, their owners had eaten them. And a dog was sold for 5 dinars and 10 zûze. A mathkâl of onions was for one silver zûzâ.»

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα. Δεν αναφερεται η αιτια του λιμου.

---

[488] Ε.Π:Γλ
Χ: (1070- -1105) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμος
Τ: (Θρακη) Φιλεα
Κ.Σ: θανατος ανθρωπων, αγιος ελεει ορφανα

* *Vita Cyrill.Phil.* c.44.1 Π.Μ: -

«Λιμοῦ δέ ποτε γενομένου σφοδροῦ καὶ πολλῶν θνησκόντων, μὴ δυνάμενος ἄλλο τι παρασχεῖν ὁ ὅσιος, τοῦ ἐφημερινοῦ ἄρτου οὗ ἤσθιε τὸ ἥμισυ, ὃν ἐξ ἔθους ἐλάμβανεν ἐκ τῆς μονῆς, παρεῖχε ποτὲ μὲν ἑνὶ ὀρφανῷ, ποτὲ δὲ ἄλλῳ.»

Σ: Η μαρτυρια εχει στοχο να αναδειξει τη μεγαλοψυχια του αγιου κατα τη διαρκεια του λιμου.

---

[489] Ε.Π:Β
Χ: 1071 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.;) Α.Π:1
Φ: χιόνια πολλά
Τ: Μακεδονία
Κ.Σ: (προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος)

* *Barhebr.Chron.* p.220 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«Then 'Afshîn continued to penetrate into the territory of the Rhômâyê until he encamped on the shore of the sea which flows by the wall of Constantinople; and he raided and looted and departed to Macedonia. And when he arrived at the country of Sîmnadû, the winter overtook him and much snow fell.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[490] Ε.Π:Β
Χ: (1072) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: αρχές Δεκ. Α.Π:2
Φ: χιόνια πολλά
Τ: (Μακεδονία) Σκόπια
Κ.Σ: (δυσκολίες στη μετακίνηση στρατεύματος)

* *Joh.Scyl.Cont.* p.165,13 Π.Μ: άγνωστες πηγές ή μαρτυρίες αυτοπτών[4]

«Οἱ δὴ τὴν ἀγγελίαν δεξάμενοι, ἄραντες ἐκ τοῦ Νίσου, πρὸς τὰ Σκόπια ἴεντο, χιόνι κεκαλυμμένης οὔσης τῆς γῆς· χειμὼν γὰρ ἦν, Δεκεμβρίου ἐνισταμένου.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Β6

---

[1] Τα χρονολογικά όρια προκύπτουν από εσωτερικές ενδείξεις στο Βίο.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 24.
[4] Βλ. έκδ. Joh.Scyl.Cont. 72.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Στόχος της μαρτυριας η επισημανση των δυσκολιων στη μετακινηση στρατεύματος εξαιτιας του χειμωνα.

---

[491] Ε.Π:Α
Χ: 1073-1074 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Νοεμ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: χειμωνας υγρος: βροχες πολλες, πλημμυρα ποταμων
Τ: (Μεσοποταμια) Βαγδάτη
Κ.Σ: καταστροφες κτιριων

* Barhebr.Chron. p.224 Π.Μ: Συριακες, αραβικες και περσικες πηγες απο τη Βιβλιοθηκη της Maraga[1]

«And in the year 466 of the Arabs (A.D. 1073) which is the year 1384 of Greek, violent rains came from the month of the latter Teshrîn (November) to the 24th day of the month Shebhât (February). And the rivers overflowed, and the waters poured forth from the houses of Baghdad, bursting through the earth and flowing out, and many great buildings were overthrown, and the people fled to the western Quarter. And the waters entered the quarter of the Khalifah by the Gate of the Nûbah... And the lions and the buffaloes were seen together on the top of the hills, with the waters surrounding them, and being utterly stupefied they did not harm each other.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Γ12, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Έντονο το στοιχείο της υπερβολής στο σημείο της αφήγησης αναφορικά με τη συνύπαρξη λιονταριών και βουβάλων πάνω σε μικρές νησίδες ξηράς κατά τη διάρκεια της πλημμύρας.

---

[492] Ε.Π:Β
Χ: 1079 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.[2] Α.Π:2
Φ: κεραυνός
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή μνημείου[3]

* Mich.Attal. p.310,6 Π.Μ: αυτόπτης;[4]

«Ἄρτι δὲ τοῦ ὀκτωβρίου μηνὸς τῆς τρίτης ἰνδικτιῶνος ἐνισταμένου, κεραυνὸς ἐπισκήψας ἐν τῷ μεγάλῳ κίονι τοῦ Κωνσταντινιακοῦ φόρου, οὗ κατὰ κεφαλὴν ἀφίδρυμα μέγιστον χαλκοῦ πεποιημένον, ἀνήλιος δὲ λεγόμενον, ἵδρυται, μέρος μέν τι τοῦ κίονος ἐν τῇ ἀκρότητι τῆς κεφαλίδος διέτεμε, ζωστῆρας δὲ τούτου τρεῖς... οὐδέ τι ἴχνος καπνὸν τεκμαιρόμενον τὸν κίονα ὕβρισεν, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ κεραυνοῦ σφοδρότης ὥσπερ τις ἀνεμιαία τὴν φύσιν τυγχάνουσα, τὴν δ᾽ ἰσχὺν δυσπαράδεκτος, οὕτως ἀνυβρίστως τὸ τηλικοῦτον ἔργον...ἐξεθέρισε. καὶ τὰς αἰτίας τῶν κεραυνῶν ἄλλοι μὲν ἄλλας ἐδίδουν, ἕτεροι δὲ ἀνομοίας.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο κεραυνός προκαλεί την καταστροφή μνημείου στο κέντρο της Κωνσταντινούπολης και γι αυτό θεωρείται αξιομνημόνευτο συμβάν.

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 41.

[3] Πρβλ. και Janin, Constantinople 83.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 340, Hunger 1, 383 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 405.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

* Joh.Scyl.Cont. p.185,10 Π.Μ: Mich.Attal. p.310,6 [1]

«Ὀκτωβρίῳ δὲ μηνί, ἰνδικτιῶνος γ□, κεραυνὸς ἐνσκήψας ἐν τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι, οὗ ἄνωθεν ἡ στήλη αὐτοῦ ἵστατο. - Ἀπόλλωνος οὖσα ἀφίδρυμα πρότερον, εἰς ὄνομα δὲ αὐτοῦ μετονομασθεῖσα - μέρος τε τοῦτου διέτεμε, καὶ ζωστῆρας τρεῖς, σιδηροῦς μὲν τὰ ἔνδον, τὰ δὲ ἔξω χαλκοῦς, κατέκαυσε.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12

Σ: Βλ. προηγουμενα.

* Mich.Glyc. sp.616b Π.Μ: Joh.Scyl.Cont. p.742,14 [2]

«Κατὰ τοῦτον δὴ καιρὸν κεραυνὸς ἐνσκήψας τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι οὗ ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἵστατο τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἀφίδρυμα, εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τούτου διέτεμε καὶ ζωστῆρας τρεῖς.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[493] **Ε.Π:Α**
Χ: (1081) **Κ.Χ:1**
λ.Χ: (Μάιος- -Ιούλ.) **Α.Π:2**
Φ: ανομβρία, πτώση στάθμης ποταμού
Τ: (Ήπειρος) Γλυκύς (Αχέρων) ποτ.
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* Anna Comnena IV 3,3 Π.Μ: προφ. μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Τῶν δὲ πλοίων αὐτοῦ εἰς τὸν Γλυκὺν ἐνορμισθέντων ποταμόν, ὡς εἴρηται, τούτου ὀλιγωθέντος διὰ τὴν ἀνυδρίαν ἤδη μετὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἐπιγεγονὸς ἔαρ τοῦ θέρους θερμότερον ἐπιβάλλοντος καὶ μηδ' ὁπόσον ταῖς χαράδραις εἴωθε καταρρεῖν ὕδωρ ἔχοντος ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν μὴ δυνάμενος αὖθις αὐτὰ εἰς τὴν θάλασσαν ἑλκύσαι.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ13

Σ: Η αναφορά στην ανομβρία αποτελεί μέρος της αφήγησης των πολεμικών γεγονότων που περιγράφει η συγγραφέας.

---

[494] **Ε.Π:Β**
Χ: (1081) **Κ.Χ:1**
λ.Χ: Ιούν.17 **Α.Π:2**
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, χιονοθύελλα (!), τρικυμία
Τ: (Ιόνιο Πέλαγος) Κέρκυρα-Δυρράχιο ακρωτήριο Γλώσσα
Κ.Σ: ναυάγιο στόλου

* Anna Comnena III 12,4 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[4]

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 340, Hunger 1, 392 και εκδ. Joh.Scyl.Cont. 65.

[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 175.

[3] Βλ. Hunger 1, 406, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 430 και G. Buckler, *Anna Comnena*, Oxford 1929, 30.

[4] Στα ίδια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Καὶ δὴ τὴν Κορυφὼ διελθὼν καὶ πρὸς τὸ Δυρράχιον ἀποκλίνας κατά τι ἀκρωτήριον Γλῶσσαν καλούμενον μεγίστῳ κλύδωνι αἴφνης περιπεπτώκει. Νιφετὸς γὰρ πολὺς καὶ ἄνεμοι τῶν ὀρῶν κινηθέντες τὴν θάλασσαν σφοδρῶς συνετάραττον. Κἀντεῦθεν ἠγείρετό τε τὰ κύματα καὶ ἐπωρύετο αἵ τε κῶπαι τῶν προσκώπων καθιέντων ἐθραύοντο τά θ' ἱστία διαβιβρώσκοντες ἦσαν οἱ ἄνεμοι, αἱ δὲ κεραῖαι συνθλώμεναι κατὰ τοῦ καταστρώματος ἔπιπτον καὶ αὐτάνδρα ἤδη τὰ σκάφη κατεποντίζετο, κἂν θέρους ὥρα ἦν τοῦ ἡλίου τὸν καρκίνον ἤδη παρελθόντος καὶ πρὸς τὸν λέοντα ἐτειγομένου, ὁπότε καὶ τὴν τοῦ κυνὸς ἐπιτολὴν εἶναί φασιν.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στην κακοκαιρία και το συνακόλουθο ναυάγιο αποτελεί μέρος της αφήγησης των πολεμικών γεγονότων που περιγράφει η συγγραφέας σχετικά με τη ναυτική εκστρατεία του Νορμανδού ηγεμόνα Ροβέρτου Γυϊσκάρδου στην Κέρκυρα. Η πληροφορία για χιόνια («νιφετός») είναι τουλάχιστον αβάσιμη λόγω εποχής. Πιθανώς να εννοείται χαλάζι.

---

[495] Ε.Π:Β
Χ: (1081) Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιούν.30 επί 24 ώρες Α.Π:1
Φ: βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποταμών, πνιγμός ζώων
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων, καταστροφές κτιρίων

* *Zonar.* XVIII 26,23-24 Π.Μ: προφορικές παραδόσεις; [1]

«Καὶ ὑετὸς δ' ἐν ἄλλῳ χρόνῳ κατερράγη σφοδρότατος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῶν κορυφαίων τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν Πέτρου καὶ Παύλου, ὃς περὶ δείλην ὀψίαν ἠργμένος διήρκεσαν ἄχρι τῆς αὐτῆς ὥρας τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ἀνένδοτος γεγονώς. ὅτε πολλαί τε τῇ φορᾷ τῶν ὑδάτων οἰκίαι κατέπεσον, καὶ αἱ κοιλάδες ὑδάτων πλησθεῖσαι οὐδὲν διέφερον θαλασσῶν, καὶ ἀνθρώπων οὐκ ὀλίγων καὶ ζῴων πολλῶν συμβεβήκει ἀπώλεια.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β5, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Glyc.* sp.621c Π.Μ: Zonar. XVIII 26,23-24 [2]

«Καὶ ὄμβρον δὲ ῥαγδαῖον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοσοῦτον καταῤῥᾶγῆναι ὡς καὶ οἰκίας καταπεσεῖν ἀνθρώπους τε καὶ ζῶα ἀποπνιγῆναι.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Β5, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Ephraem* vrs.3652-3655 Π.Μ: Zonar. XVIII 26,23-24; [3]

«Κατερράγη δ' ἄνωθεν ὑετὸς μέγας/ χύδην κατιὼν καὶ κατακλύζων μέγα,/ ὑφ' οὗ κατηρείπωντο πλεῖστα δωμάτων./ ζῴων δ' ὑπῆρξε καὶ βροτῶν πολλὴ φθίσις.»

Χ.Μ: Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.
[2] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 573.
[3] Βλ. Hunger 1, 479.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

[496] Ε.Π:Β
Χ: (1085) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιουλ.17- -Αύγ.) Α.Π:2
Φ: (πνοή σφοδρών ανέμων), τρικυμία
Τ: (Αδριατική Θάλασσα) Κεφαλληνία-Απουλία
Κ.Σ: ναυάγιο στολου

* Anna Comnena VI 6.3 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [1]

«Ἐν τῷ διαπερᾶν δὲ μεγίστῳ κλύδωνι, κἂν ὥρα θέρους ἦν, περιπέπτωκεν ὥστε τὰ μὲν τῶν πλοίων βυθισθῆναι, τινὰ δὲ τῇ ψάμμῳ προσαράξαντα συνθραυσθῆναι. Τὸ δὲ τὸν νεκρὸν κομίζον πλοῖον ἡμίθραυστον γέγονε.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην κακοκαιρία και το συνακόλουθο ναυάγιο αποτελεί μέρος της αφήγησης των πολεμικών γεγονότων που περιγράφει η συγγραφέας σχετικά με το θάνατο του Νορμανδού ηγεμόνα Ροβέρτου Γυϊσκάρδου.

---

[497] Ε.Π:Β
Χ: 1085 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ. 27 Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, σχηματισμός νέφους σκόνης
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, ναυάγια

* Barhebr.Chron. p.230 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And on the 27th day of the month of Ilûl (September) of this year, which was the year 1396 of the Greeks (A.D. 1085) a black wind blew in Baghdâd, and darkened the air, and a dense cloud of dust was raised up between the earth and the sky, and it moved through the air like a great mountain. And a great many people and cattle, and even the wild beasts in the desert, died. And ruffians went into the baths and carried off their furnishings, and they also looted the bazârs. And many ships were sunk.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο άνεμος χαρακτηρίζεται ως "μαύρος".

---

[498] Ε.Π:Α
Χ: (±1085) [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: (Ελλάδα) Θήβα
Κ.Σ: λιτανείες, θαύμα: άγιος προκαλεί βροχή

* Vita Meletii c.8 Π.Μ: -

«Αὐχμὸς ἦν κρατήσας ἐφ' ἱκανόν, ἡ γῆ δὲ διψῶσα Θηβαίοις ἀκαρπίαν ἠπείλει· Θηβαῖοι δὲ λιταῖς ἐχρῶντο καὶ παρακλήσεσι τὸ θεῖον εἰς χορηγίαν ὑετοῦ

---

[1] Βλ. Hunger 1, 406 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 430.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[3] Για τον υπολογισμό της κατά προσέγγιση χρονολογίας βλ. έκδ. Vita Meletii 14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προσκαλούμενοι· ἀλλ' ἡ προσευχὴ αὐτῶν εἰς κόλπον αὐτῶν ἀπεστρέφετο. εἰς ὦτα δὲ κυρίου Σαβαὼθ οὐκ ἀνήγετο. ἕως συνιδόντες εἰς τὸν μόνον ἱκανὸν τὴν θείαν αὐτοῖς ἐπικάμψαι χρηστότητα. Μελέτιον τὸν μέγαν. κατέφυγον. καὶ πανδημεὶ λιτανεύσαντες· ...καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καταλαβόντες εὐκτήριον. ἤδη παρὰ τοῦ ἁγίου καταστάν. ὡς εἴρηται. μοναστήριον. καὶ τοῦτον τῆς εὐχῆς παραλαβόντες συλλήπτορα. οἱ μὲν αἰσίου τέλους τυγχάνουσιν. ὄμβρου ῥαγδαίου καταῤῥαγέντος αὐτοῖς εἰς τὴν πόλιν ἐπαναστρέφουσι...»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ22, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυριας η αναδειξη της θαυματουργικής ικανότητας του βιογραφούμενου αγίου μέσω του θαύματος της βροχής.

---

[499] Ε.Π:Γλ
Χ: 1086 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Συρία
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.231 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And from there the Sûltân went to Aleppo and Antioch and he took possession of them. And he turned and came to Baghdâd because of the scarcity of food and the famine which prevailed Syria.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται στην πηγή η αιτία του λιμού, πιθανώς όμως αυτή να είναι κλιματική καθώς ο λιμός παρουσιάζεται εκτεταμένος σε μια ευρεία γεωγραφική περιφέρεια (Συρία).

---

[500] Ε.Π:Β
Χ: (1087) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Φεβρ.- -Απρ.) Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: (Βουλγαρία) Γολόη[2]
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* Anna Comnena VII 3,12 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Ἀνέμου δὲ σφοδροῦ πνεύσαντος καὶ τῶν Πατζινάκων προσβαλλόντων οὐκέτι εὐτόνως εἶχε τὴν σημαίαν κατέχειν.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πνοή του ανέμου αποτελεί μέρος της περιγραφής της μάχης στη Γολόη.

---

[501] Ε.Π:Γλ
Χ: 1089-1091 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3 έτη Α.Π:1
Φ: λιμος

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Σημ. Skenderlii.

[3] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π. και G. Buckler, όπ.π. 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: Β. Αφρική [1]
Κ.Σ: -

* *Ibn al Athir* p.491 Π.Μ: -

«Les vivres furent cette année-là (482, 15 mars 1089) fort chers en Ifrîkyya, et cela dura jusqu'en 484 (22 févr. 1091), où la situation s'ameliora: grâce à une abondante récolte. Les prix baissèrent et l'on fit de grands ensemencements.»

Σ: Δεν αναφερεται η αιτία του λιμού. Πιθανώς να είναι κλιματική, αφού η διάρκεια και η γεωγραφική εξάπλωση του λιμού ειναι μεγάλες.

---

[502] Ε.Π:Α
Χ: (1091) [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Φεβρ.-Απρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνια πολλά
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: προβλήματα στις συγκοινωνίες, αλλαγή πολιτικής τακτικής

* *Anna Comnena* VIII 3,3 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [3]

«Ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ τά τε κατὰ θάλατταν τά τε κατὰ ἤπειρον λίαν κακῶς αὐτῷ διετίθετο καὶ ὁ χειμὼν σφοδρὸς ἐπικείμενος τὰς ἐξόδους παντάπασιν ἔκλειεν, ὥστε μηδ' ἀποζυγοῦσθαι τὰς τῶν οἰκημάτων θύρας διὰ τὸ τῆς χιόνος ἐπιβριθές (συνέβη γὰρ τότε πολλὴν ἐπιφορηθῆναι καὶ ὅσην οὐδείς πω πρότερον ἔγνωκεν), ὡς ἐνὸν διὰ γραμμάτων ἁπανταχόθεν ἔσπευδε μισθοφορικὸν μετακαλέσασθαι.»

Χ.Μ: Δ28, Ε30

Σ: Η αναφορά στο βαρύ χειμώνα συνδέεται με τις πολιτικές αποφάσεις του αυτοκράτορα Αλεξίου Α΄ Κομνηνού.

---

[503] Ε.Π:Γλ
Χ: (1091- -1094) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αρμενία)
Κ.Σ: -

* *Samuel Ani,Tabl.* p.455 Π.Μ: ;

«Une horrible famine ravage notre pays, dont les iniquités étaient au comble.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[504] Ε.Π:Γλ
Χ: (1091- -1096) [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Θράκη) Φιλέα

---

[1] Η σημερινή Τυνησία. Βλ. υποσημείωση καταχώρισης [348].
[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 66.
[3] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.
[4] Τα χρονολογικά όρια προκύπτουν από εσωτερικές ενδείξεις στο Βίο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: ελεημοσυνη αγιου

* Vita Cyrill.Phil. c.48,1 Π.Μ: -

«Ἦν γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον λιμὸς ἰσχυρός. Φήμης τοιγαροῦν γενομένης ὅτι καὶ ὁ ἀββᾶς Κύριλλος διανομὴν ποιεῖται χρυσίου, συνέρρευσε πλῆθος πολὺ πρὸς τὴν μονήν, ὥστε (κατὰ τὸν εἰπόντα) μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν".»

Σ: Στοχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της φιλευσπλαγχνιας του αγιου.

---

[505] Ε.Π:Α
Χ: (1091- -1105) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χειμωνας βαρύς, χιόνια πολλά, κρύο δυνατο
Τ: (Ελλάδα) Θήβα
Κ.Σ: προβληματα στις συγκοινωνίες

* Vita Meletii c.20 Π.Μ: -

«Ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἄλλην χωρῶμεν θαυματουργίαν· χειμῶνος ἦν ἀκμή, καὶ χιὼν ἡ μὲν ἤδη τὴν γῆν κατεκάλυψεν, ἡ δὲ καὶ ἔτι πολλὴ κατεφέρετο, τὴν δὲ καὶ ἄνεμοι σφοδρὸν πνέοντες μετέωρον συνεσκεύαζον, ὡς εἶναι τῷ τηνικαῦτα πάσας μὲν τὰς ὁδοὺς ἀβάτους, πᾶσας δὲ θύρας τῶν οἰκιῶν ἀπροσίτους καὶ μηδὲ ταχεῖαν τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος ἐλπίζεσθαι, ὃ φέρειν οἷδε παρηγορίαν τινὰ τοῖς πάσχουσι· τότε τοίνυν ὀλίγον πάνυ περιλελεῖφθαι τὸ ἔλαιον ἐν πυθμένι μικροῦ τινὸς ἀγγείου τοῖς μοναστηρίοις συνέβαινεν· ἀπορῶν οὖν ὁ τῶν τοιούτων ταμίας, ὅθεν καὶ τοῖς ναοῖς εἰς φωταγωγίαν, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς εὐωχίαν ἐπαρκέσει, τοσοῦτον ἔχων τὸ ἔλαιον μάλιστα τοῦ χειμῶνος ἐπικρατοῦντος, καὶ τὴν ὁποθενοῦν ἐπιχορηγίαν κωλύοντος· πρόσεισι τῷ πατρί, καὶ τὴν ἔνδειαν ἀπαγγέλλει...»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ28

Σ: Στόχος του βιογράφου είναι ο έπαινος της θαυματοῦργικής ικανότητας του αγίου μέσω του θαύματος του πολλαπλασιασμού του ελαίου σε καιρό έλλειψης. Η πληροφορία για το βαρύ χειμώνα, που εκφέρεται παρενθετικά, έχει ομοιότητες με μια παράλληλη της Άννας Κομνηνής.[2]

---

[506] Ε.Π:Α
Χ: 1092 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ξηρασία, πυρκαϊές στα δάση [3]
Τ: (Ρωσία) Kiev, Polock
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Chron.Nestor. p.154,23 Π.Μ: ;

«Zur selben Zeit (6600=1092) geschah ein Zeichen am Himmel: ein ungeheurer Kreis war inmitten des Himmels zu sehen. In diesem Jahre war eine Dürre, daß die Erde verdorrte und viele Nadelwälder, sogar Sümpfe zu brennen begannen. Viele Zeichen geschahen im Lande. Und es gab großen Krieg mit den Polovcen von allen Seiten.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η πληροφορία για την ξηρασία συνεχφέρεται με άλλα «σημεία».

---

[1] Για τον υπολογισμό της κατά προσέγγιση χρονολογίας βλ. έκδ. Vita Meletii 21 & 25.

[2] Πρβλ. Anna Comnena VIII 3,3· βλ. και πιο πάνω καταχώριση [502].

[3] Πρβλ. και V. T. Pasuto, όπ.π. 194 πίνακας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[507] Ε.Π:Β
Χ: " (1095) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: καταιγίδα σφοδρή
Τ: (Βουλγαρια) Γολοη
Κ-Σ: επίδραση σε ωρα μάχης

* Anna Comnena X 4.11 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[1]

«Οἱ δέ γε προπεμφθέντες τῶν Κομάνων τὴν λείαν πᾶσαν ἀναλαβόμενοι ὑπεχώρησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς περὶ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Σιδηρᾶς Κλεισούρας παννύχιος διατελέσας χειμῶνος ὄντος σφοδροῦ, αὐγαζούσης ἤδη ἡμέρας τὴν Γολόην κατείληφεν.»

Χ.Μ: Β4, Β6

Σ: Ο όρος *«χειμών»* εδώ εχει προφανώς εδώ τη σημασία της καταιγίδας.

---

[508] Ε.Π:Α
Χ: 1095 Κ.Χ:2
λ.Χ: Φεβρ. Α.Π:1
Φ: ανομβρία, καταστροφή σπόρων
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Νίσιβις
Κ.Σ: -

* Chron.ad a.819 p.15.33 Π.Μ: αυτόπτης; [2]

«Anno 1406 Graecorum, defecit pluvia a mense sebat (Febr.); et sterile fuit semen et defecerunt segetes, maxima in planitie Nisibis.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[509] Ε.Π:Β
Χ: 1095- -1096 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροχή μεγάλη, πλημμύρα [3]
Τ: (Αραβία) Μέκκα
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* Barhebr.Chron. p.233-234 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[4]

«And in the year 489 of the Arabs (A.D. 1095) which is the year 1407 of the Greeks, the astrologers concluded that a flood similar to that which took place in the days of Noah was about to come. And the Khalifah Mûstather called Bar Isân the astronomer, and asked him whether this was to... And after some days the report

---

[1] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π. και G. Buckler, όπ.π. 30.

[2] Καθώς το "Ανώνυμο Χρονικό του έτους 819" καλύπτει τη χρονική περίοδο an.Gr. 308-1130 (= 819 μ.Χ.), μεσολαβεί μία "Narratio de singulis Apostolis ex Mar Ephremo" έως την τελευταία χρονογραφική καταχώριση με χρονολογία an.Gr. 1406 (=1095μ.Χ.). Προφανώς πρόκειται για μεταγενέστερη προσθήκη.

[3] Αναφορά πιθανώς σχετική με το φαινόμενο, αλλά με διαφορετική γεωγραφική τοποθέτηση: "μεγάλη πλημμύρα στη Συρία", υπάρχει και στον Hennig, Katalog 17, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

[4] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

arrived that a mighty storm had come upon those who were going to worship in Makkah, and that all of them were drowned.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ19, Δ23

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[510] Ε.Π:Β
Χ: (1096) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Δεκ.6) Α.Π:2
Φ: νηνεμια
Τ: (Αλβανία) Δυρραχιον
Κ.Σ: αδυναμία απόπλου πλοίου

* *Anna Comnena* X 8.5 Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες αυτοπτών[1]

«Κἂν δὲ μέσος χειμὼν ἦν, ὁπότε ἡ μνήμη τοῦ ἐν ἱεράρχαις μεγίστου Νικολάου τελεῖται, ἀλλ' ὅμως νηνεμία ἔτυχε παντελὴς καὶ ἡ νὺξ πανσέληνος φαίνουσα τότε μᾶλλον ἢ ἐν ἔαρι. Πεπαυμένων δὲ παντάπασι τῶν ἀνέμων οὐκέτι ἡ λῃστρικὴ ναῦς κινεῖσθαι πρὸς ἰσχύος εἶχε καὶ συνέβαινε ταύτην ἀτρεμεῖν ἐν τοῖς ὕδασιν.»

Χ.Μ: Β3

Σ: Η αναφορά στη νηνεμία αποτελεί μέρος της αφήγησης ναυτικών γεγονότων στην Αδριατική.

---

[511] Ε.Π:Γλ
Χ: (1096) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αρμενία;)
Κ.Σ: έλλειψη ψωμιού

* *Samuel Ani,Tabl.* p.455 Π.Μ:"

«La mesure étant comble, une famine terrible occasionna des souffrances effroyables; l'annulation de la puissance du pain causa d' affreux malheurs.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[512] Ε.Π:Γλ
Χ: 1097 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.17- -Οκτ.8 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Β. Αφρική
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* *Ibn al Athir* p.511 Π.Μ: ;

«En 491 (8 dec. 1097), Temîr ben e-Mo'izz ben Bâdîs conquit les îdes de Djerba et de Kerkenna, ainsi que la ville de Tunis. L' Ifrikîyya fut ravagée par une grande disette qui coûta la vie à beaucoup de monde.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν διευκρινίζεται στην πηγή η αιτία του λιμού.

---

[1] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π. και G. Buckler, όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[513] Ε.Π:Β
Χ: (1098) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούν.3) Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: επιδραση σε ώρα μάχης

* *Gesta Francorum Hierosolym.* 25,p.136 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«Quod videntes illi qui erant in civitate, dereliquerunt domos et omnia que habebant fugiebantque, alii in castellum, alii ad portam comitis Sancti Egidii, alii ad portam ducis Godefridi, unusquisque ad suam gentem. Tunc nimia tempestas venti subito surrexit, ita ut nemo posset se regere rectum. Boamundus itaque vir sapiens contristatus est valde, timens pro ecclesia Sancti Petri et Sancte Marie aliisque ecclesiis. Hec ira duravit ab hora tercia usque in mediam noctem fueruntque cremate fere II milia ecclesiarum domorum.»

Σ: Η αναφορά στην πνοή ανέμου αποτελεί μέρος της περιγραφής μάχης.

---

[514] Ε.Π:Α
Χ: 1099-1100 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 1 έτος Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, ξήρανση πηγών, καταστροφή δένδρων & αμπελιών
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία, Μεσοποταμία) Έδεσσα
Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιμός, θάνατος ανθρώπων, κανιβαλισμός

* *Ibn al Qalanisi* p.50 Π.Μ: αρχειακές πηγές [3]

«In this year also, reports arrived that the water in the wells had sunk at a number of places in the northern districts, and likewise the springs in most of the forts, and the water was low and prices were high in those parts.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Math.Edess.* c.CLXIII Π.Μ: αρχειακές πηγές Έδεσσας [4]

«Cette même année (548 25 févr.1099-24 févr. 1100), la famine désola toute la Mésopotamie et principalement la ville d'Edessa. De toute l'année il ne tomba pas une goutte de pluie dans les campagnes; le ciel refusa sa rosée fécondante. Privée d'eau, la terre se dessécha, les arbres et les vignes périrent, les sources tarirent, et la disette occasionna une grande mortalité à Edessa... Au commencement de l'année 549 l'abondance revint partout.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Sempad* p.7 Π.Μ: Math.Edess. c.CLXIII [5]

---

[1] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 416.

[2] Το ίδιο έτος αναφέρεται ξηρασία στην Κεντρική Ευρώπη από την εορτή της Πεντηκοστής έως το μήνα Νοέμβριο. Πρβλ. Hennig, Katalog 17, με παραπομπή σε παλαιότερη μετεωρολογική συλλογή.

[3] Βλ. Enc.de l'Islam 3, 839 (C. Cahen).

[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 439.

[5] Στο ίδιο 471.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Cette même année (549 25 févr. 1100), la famine s'étant fait sentir en tous lieux, la ville d'Edesse en souffrit cruellement, et, durant un an, il ne tomba pas de pluie. La famine fut même si terrible qu'une femme grecque fit bouillir son propre enfant et le mangea. Un musulman se nourrit aussi de la chair de sa femme. Dieu avait enlevé au pain une partie de sa force nutritive, et on en mangeait sans se rassasier; mais heurement il pourvut dans la même année à la nourriture et à la boisson.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

12ος Αιώνας

[515] Ε.Π:Β
Χ: (1101) Κ.Χ:1
λ.Χ: (μέσα Μάρτ.) Α.Π:2
Φ: καταιγίδα, τρικυμία
Τ: (Παλαιστίνη) Haifa-Yafo[1]
Κ.Σ: ναυάγιο

* *Anna Comnena* XI 11,1 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [2]

«Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ Κούρικον· μετὰ δὲ παραδρομὴν ἐνιαυτοῦ, ἀναμαθὼν ὁ βασιλεὺς ὅτι καὶ γενούσιος στόλος εἰς συμμαχίαν τῶν Φράγγων ἐξελθεῖν ἑτοιμάζεται, στοχασάμενος ὅτι οὐ μικρᾶς βλάβης παραίτιοι καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ ἔσονται, τὸν μὲν Καντακουζηνὸν διὰ τῆς ἠπείρου μετὰ ἀποχρώσης δυνάμεως, τὸν δὲ Λαντοῦλφον γοργῶς ἐξοπλίσας μετὰ στόλου διὰ θαλάσσης ἀπέστειλε παρακελευσάμενος αὐτῷ τὸ τάχος καταλαβεῖν τὰ κατωτικὰ ἐφ' ᾧ τὸν μετὰ τῶν Γενουσίων ἐκεῖσε διερχομένων ἀναδέξασθαι πόλεμον. Τούτων οὖν ἀπελθόντων ἔνθα καὶ προσετάχθησαν, χειμὼν βαρὺς ἐπιγέγονε καὶ ἀφόρητος, ὑφ' οὗ καὶ πολλὰς τῶν νηῶν συνέβη διαθρανσθῆναι. Ἅσπερ πάλιν πρὸς τὴν χέρσον ἐξελκύσαντες ἐπιμελῶς τὴν διὰ τῆς ὑγρᾶς πίσσης ἐπίχρισιν ταύταις ἐπέφερον.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία αποτελεί μέρος της αφήγησης ναυτικών γεγονότων κατά την Α΄ Σταυροφορία στην Παλαιστίνη. Ο όρος «χειμών» έχει εδώ το νόημα της καταιγίδας.

---

[516] Ε.Π:Β
Χ: 1103 Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ.27- -Μάρτ.19 Α.Π:2
Φ: βροχή ραγδαία, χαλάζι, πλημμύρα ποταμού, πνιγμός ζώων
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Έδεσσα, Σκίρτος ποτ.
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

* *Math.Edess.* c.CLXXVII Π.Μ: αυτόπτης; [3]

---

[1] Βλ. έκδ. Anna Comnena 3, 46.

[2] Βλ. Hunger 1, 406 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 430.

[3] Πιθανώς ο χρονογράφος υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του συμβάντος, αφού η μαρτυρία είναι ιδιαίτερα λεπτομερής και ζωντανή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Au commencement de l'année 552 (24 févr. 1103-23 févr. 1104), un châtiment terrible frappa la ville d'Édesse. Une inondation survint le jeudi de la petite semaine, inondation qui rappela le souvenir du déluge universel. L'air, violemment agité, se condensa dans la atmosphère; des bruits accompagnés d'éclats de tonnerre se firent entendre; toute la face du cile était boulevarse avec un fracas horrible: quelques personnes pensaient que cèn était fait d'Édesse. Apartir de l'aurore, il tomba des torrents de pluie mêlée de grêle. Au lever du soleil, les eaux, se frayant une issue du côté de l'ouest, se développerent dans toute l'etendue qui va d'une colline à l'autre; elles se précipitérent contre le rempart, et l'entr'ouvrant, envahirent toute la ville, dont une partie fut détruite. Un grand nombre de maisons s'écroulèrent, et beaucoup d'animaux périrent. Mais personne ne pérdit la vie dans ce désastre si imprévu et si subit, parce qu'il èutlieu de jour, et que chacun put séchapper.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[517] Ε.Π:Γπ
Χ: 1106 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη, Τίγρης ποτ.; [1]
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

* Barhebr.Chron. p.239 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in the year 499 of the Arabs (A.D. 1105) which is the year 1470 of the Greeks, in the month of 'Adhâr (March) a rising of the rivers took place, and the river Euphrates (sic) was swollen, and it destroyed very many houses (or, quarters) of Baghdâd.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[518] Ε.Π:Β
Χ: 1106 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ.5 [3] Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή μνημείου, θάνατος ανθρώπων

* Zonar. XVIII 26,21 Π.Μ: άγνωστη χρονογραφία; [4]

«Ἔπνευσε δέ ποτε τούτου κρατοῦντος καὶ ἄνεμος σφοδρός τε καὶ βιαιότατος ὥρας οὔσης ἐαρινῆς, ὑφ' οὗ πολλά τε ἄλλα συνέβη συμπτώματα καὶ ἡ ἐν τῷ κυκλοτερεῖ καὶ μεγίστῳ πορφυρέῳ κίονι τῷ κατὰ τὸ λεγόμενον Πλακωτὸν ἑστῶτι ἱδρυμένη στήλη κατήνεκτο καὶ πολλοὺς ἀνεῖλε τῶν παρατυχόντων ἐκεῖ.»

Χ.Μ: Β3, Γ7, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Από τη Βαγδάτη διέρχεται ο Τίγρης και όχι ο Ευφράτης ποταμός, όπως αναφέρει ο χρονογράφος. Πρόκειται, πιθανώς, για λανθασμένη αντιγραφή της πηγής του.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 101 και Janin, Constantinople 79.

[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 431.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Mich.Glyc. sp.621c Π.Μ: Zonar. XVIII 26,21 [1]

«Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ ἔπνευσεν ἄνεμος τοσοῦτον βίαιος ὡς καὶ ἄλλα μὲν συμβῆναι συμπτώματα, καταπεσεῖν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ τὸ πλακωτὸν κίονι ἱδρυμένην ατήλην καὶ πολοὺς τῶν ἐκεῖσε παρατυχόντων ἀνελεῖν.»

Χ.Μ: Β3, Γ7, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Ephraem vrs.3644-3651 Π.Μ: Zonar. XVIII 26,21; [2]

«Ἔπνευσε δ' ἦρος ἀνέμου τις σφοδρότης/ βιαιοτάτου, προξένου γε κινδύνων./ ᾧ πολλὰ κατήρειπε τῶν δομημάτων·/ Μεθ' ὧν χαμαὶ πέπτωκεν ἄγαλμα ξένον,/ ἄνωθεν ἑστὼς, κίονος πορφυρέου/ τοῦ πρὸς πλακωτῷ τὴν βάσιν ἱδρυμένου·/ ὃ κατενεχθὲν παρατυχόντων τόπῳ/ πολλοὺς ἀνεῖλε συντετριφὸς ἐσχάτως.»

Χ.Μ: Β3, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[519] Ε.Π:Γπ

Χ:	1107	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Απρ.17	Α.Π:2
Φ:	πλημμύρα ποταμού	
Τ:	(Μεσοποταμία) Ευφράτης ποτ.	
Κ.Σ:	επίδραση σε εκστρατεία	

* Ibn al Qalanisi p.50 Π.Μ: αρχειακές πηγές [3]

«Jawali remained in his lines before al-Rahba from the beginning of Rajab (began 26 February 1107), until 22nd Ramadan (17th April), when the Euphrates rose with its customary flood, and Jawali's troops embarked in boats and sailed up towards the city walls, with the collusion of some of the townsmen.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Η πλημμύρα του Ευφράτη χαρακτηρίζεται από τον χρονογράφο ως "συνήθης", γεγονός που σημαίνει ότι αυτή οφειλόταν στην τήξη του χιονιού στην περιοχή των βουνών του Κουρδιστάν.

---

[520] Ε.Π:Β

Χ:	(1108- -1109)	Κ.Χ:1
λ.Χ:	(Νοέμ.- -Φεβρ.;)	Α.Π:2
Φ:	βροχές ραγδαίες, χιόνια	
Τ:	(Λίβανος) Archas	
Κ.Σ:	προβλήματα στις συγκοινωνίες	

* Ibn al Qalanisi p.87 Π.Μ: αρχειακές πηγές [4]

«But there occurred at that time heavy falls of snow and rains that hindered the march of the 'askar to 'Arqa; the provisions on the town ran short and supplies were cut off from it, and the Franks made haste to besiege it.»

---

[1] Βλ. Μαυρομμάτη, Μιχαήλ Γλυκάς 573.

[2] Βλ. Hunger 1, 479.

[3] Βλ. Enc.de l'Islam όπ.π.

[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[521] Ε.Π:Β
Χ: 1115- -1116 Κ.Χ:0
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: πυκνή νέφωση, καταιγίδα, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Έδεσσα;
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων

* Mich.Syr. XV,11 (3.201) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«En l'an 1427, il y eut un épais brouillard, de l'obscurité et une tempête qui renversa les édifices, les pierres et les arbres.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[522] Ε.Π:Γπ
Χ: 1115- -1116 Κ.Χ:0
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: πλημμύρα
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Έδεσσα
Κ.Σ: καταστροφή κτίσματος

* Mich.Syr. XV,11 (3,201) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«A Édesse, il y eut une inondation qui démolit la vanne (?) dite de l'apôtre Addai.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[523] Ε.Π:Α
Χ: (1115- -1223) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιαν.-Μάρτ.) Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ξηρού ανέμου, ξηρασία, καταστροφή γεωργικής παραγωγής, θάνατος ζώων
Τ: (ΒΑ. Μικρά Ασία) Χερείανα [4]
Κ.Σ: θαύμα: ο άγιος σώζει μοναχούς από την πείνα

* Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.4 Π.Μ: -

«Χερείανα χώρα διακειμένη ἐστὶ μεταξὺ Χαλδίας καὶ Κολωνείας, μία καὶ πρώτη οὖσα τῶν ἐπισκοπῶν Τραπεζοῦντος, μοναστήριον ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ ἱδρυμένον...τοῦ Χαίνου τοπικῶς ἐπιλεγόμενον. ...ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς καλουμέναις προσφωνησίμοις καθ' ἕκαστον ἔτος ἐφοίτα ὁ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐγενίου καθηγούμενος καὶ ἕτερός

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxv.

[2] Στο ίδιο.

[3] Η ακριβής χρονολογία στάθηκε αδύνατο να προσδιοριστεί. Για τα χρονολογικά όρια βλ. εσωτερικές ενδείξεις στο κείμενο (έκδ. Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) 84 & 116) και πληροφορίες στη δευτερεύουσα βιβλιογραφία (A. Bryer & D. Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, [Dumbarton Oaks Studies 20] Dumbarton Oaks Research Library, Washington DC, 1985, 1, 170.

[4] Σημ. Siran, στις εκβολές του ποτ. Λύκου (σημ. Kelkit). Βλ. A. Bryer & D. Winfield, όπ.π. 165.

τις τῶν ἐπισήμων μοναχῶν μετὰ ἑταγωγῶν ζώων, κατὰ πρόθεσιν τῶν ἤδη ῥηθέντων κτητόρων τῆς τοιαύτης μονῆς, πρὸς αὐτήν, τοῦ λαβεῖν βούτυρον καὶ τυρόν, ὅσον χρεία τοῖς κατ' αὐτὸν ἦν μοναχοῖς. ἡ δ' αὐτὴ πολλοῖς παρηκολουθήκει χρόνοις συνήθεια... συνέβη γοῦν τηνικαῦτα κατὰ τὴν ἐαρινὴν τροπὴν ἐκεῖ πνεῦμα δυσήνεμον, ὃ σφοδρῶς ἐπεισενεχθὲν τὰς ἀρούρας πάσας τῆς χώρας ἐκείνης κατέφλεξεν ὡσεὶ πῦρ· καὶ ὕδωρ τοὺς καρποὺς οὐκ ἐξέθρεψεν. ὅθεν καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπίλειψις γέγονε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ζώων ἀπώλοντο. τοῦ ἔτους τοιγαροῦν ἐκείνου τοῦ αὐχμηροῦ, τῶν προφωνησίμων ἐνισταμένων ἡμερῶν, τυροφορεῖα τρία καὶ οὐ πλείω εὗρον οἱ μοναχοί. ...ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀποκρέω μετὰ τὸν ἐνιαυτοῦ κύκλον ἐπέστη, τὰ τρία ἐκεῖνα τυροφόρα ἐν τῇ κοινῇ τραπέζῃ ὁ καθηγούμενος ἀποθείς, τῷ κελλαρίτῃ προτρέπεται καταλύειν αὐτά, καὶ εὐθέως ἥ τε χεὶρ ἡ δεξιὰ καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ποὺς ἀκίνητα μεμενήκασι καὶ τὰ τυροφόρα δοχεῖα ὤφθη σητόβρωτα. ...καὶ τὸν ἅγιον ἀνεκαλοῦντο εἰς ἄμυναν. οἷα δὲ τὰ τοῦ θεοῦ κρίματα! ὑπερεῖδεν αὐτοὺς ὁ ἅγιος καὶ τὴν ἴασιν ἀνεβάλλετο...»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Γ12β, Γ12γ, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο εγκωμιασμός της θαυματουργικής μνήμης του αγίου.

---

[524] Ε.Π:Β

Χ: (1115- -1223) [1] Κ.Χ:0

λ.Χ: (Οκτ.- -Νοεμ.) Α.Π:1

Φ: πνοή ανέμου, τρικυμία

Τ: (Εύξεινος Πόντος) Παφλαγονία

Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου, θαύμα: ο άγιος σώζει το πλοίο από ναυάγιο

* *Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.)* c.5 Π.Μ: -

«Θεοδόσιός τις τοὔνομα μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος ἐν τῇδε τῇ σεβασμίᾳ τοῦ ἀθλοφόρου μονῇ χρηματίσας ἡγούμενος, υἱὸν ἀδελφιδῆς αὐτοῦ εἶχεν, Ἐφραὶμ ὀνόματι. τούτῳ μέλλοντί ποτε πρὸς τὴν Εὐδαίμονα πόλιν ἀπαίρειν λυχνίας φωταγωγοὺς ὑελίνας πριάσασθαι καὶ εἰσκομίσαι ἐντέταλτο πρὸς τὴν μονήν. ...κοφίνους γὰρ ἐμπλήσας ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ πλοίῳ. φθινοπώρου ἦν καιρός· τὸ πνεῦμα φορόν, τὰ ἱστία κυρτά, καὶ ὁ πλοῦς ἐδόκει χρηστός. παρέπλεον τῇ Παφλαγόνων καὶ τοαποτοῦδε σκληρόν· κοιλαινομένης γὰρ τῆς θαλάττης, ὁ πόρος ὅσον εἰπεῖν ἐτραχύνετο· ἀντίπνοια γὰρ τοῦ λοιποῦ καὶ τοῖς πηδαλίοις σάλος οὐ φορητός. οὐρανὸς δὲ οὐδαμῇ ἀνεφαίνετο· νέφεσι γὰρ παχυτάτοις ἐγκεκάλυπτο καὶ ὑπερεῖχε τὸ κῦμα...εἶτα καὶ ὄμβροι ῥαγδαῖοι, καὶ πρὸς τούτοις τοῦ ἱστοῦ θραῦσις καὶ ἀπελπισμός. ...ἀλλά τις ἐντεῦθεν λαῖλαψ σφοδρὰ καὶ καταιγὶς χαλεπὴ τῶν νεφῶν ἐπισκήψασα τῇ θαλάσσῃ κύματα ὄρεσιν ἴσα ἐπήγειραν καὶ αὐτάνδρον καταδύειν ἠπείλουν τὴν ναῦν. ἀλλὰ καὶ πάλιν πάντες οἱ ἐν τῇ νηὶ συνήθως ἐπεκαλοῦντο τὸν μέγαν ῥύστην Εὐγένιον καὶ σωτῆρα ἑαυτῶν πρὸς αὐτὸν παροινίας καὶ ἀπιστίας, αἰτίας αὐτοῖς τοῦ χαλεποῦ τούτου κλύδωνος γενομένης. οἳ δὴ καὶ μέγα ἐβόησαν·... καὶ αὐτὸς ἦκεν αὐτοῖς ἀοράτως καὶ ἅμα τὴν τρικυμίαν ἐκοίμισε καὶ ὁ σάλος ἐπαύθη, καὶ οἱ κόφινοι νηχόμενοι πάλιν ἔγγιστα τοῦ πλοίου εὑρέθησαν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ10, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο εγκωμιασμός της θαυματουργικής μνήμης του αγίου.

---

[525] Ε.Π:Α

---

[1] Η ακριβής χρονολογία στάθηκε αδύνατο να προσδιοριστεί. Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ: » (1115- -1223) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς, χιόνια, βροχές
Τ: (ΒΑ. Μικρά Ασία) Φαγασέ [2]
Κ.Σ: κλείσιμο περασμάτων, δυσκολία μετακινήσεων, θαύμα: άγιος βοηθά μοναχούς να διέλθουν από ορεινό πέρασμα

* *Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.)* c.18 Π.Μ: -

«Φασιανή χώρα τις ὠνομάζετο, κειμένη, ὡς οἶμαι, περὶ τὰ τῆς Περσαρμενίας μέρη· νιν δὲ Ἰσμαηλίταις γενομένη ἁλώσιμος ἄλλην βαρβαρικὴν ἐπωνυμίαν ἐκληρώσατο. ὕαλος τοίνυν ἐκεῖ εἴωθε γίνεσθαι. ἐξ ὧν καὶ ὅσοι ἔχρηζον σκευῶν ὑελίνων, παραγενόμενοι ἐξωνοῦντο·... οἱ δὲ ἀπελθόντες ὠνήσαντο ταῦτα, καὶ ἐν τῷ ὑποστρέφειν εἰς τὸ Παΐπερτ παρεγένοντο, ὡς προσετάχθησαν, ἀμῆσαι τὰ λῄϊα τὰ τῇ μονῇ διαφέροντα καὶ ἁλωῆσαι καὶ εἰς σιτῶνας τοὺς καρποὺς ἀποθέσθαι... μετὰ γὰρ τὸν ὀκτώβριον εὐθὺς χιών, ἄνεμοι, ψῦξις πολλὴ ἄχρις αὐτοῦ μαΐου ἐπιπολάζουσιν. ἐπεὶ παρῆλθον οἱ δύο οὗτοι μῆνες, μετὰ τὴν καταβολὴν τῶν σπερμάτων ὑπέστρεφον οἴκαδε. χειμὼν δὲ τούτοις ἐν τῇ ὁδῷ ἐπαχθὴς ἐπέπεσε πρώιμος, βίαιοι ὄμβροι ὁμοῦ καὶ ῥαγδαῖοι καὶ πυκνοί τε καὶ συνεχεῖς. κἀντεῦθεν ἡ ὁδὸς αὐτοῖς τραχυτέρα ἦν καὶ δυσπρόσοδος. τέως δ' οὖν ὅμως εἰς τὸ Φαγασὲ ἐπανιόντες, ἐκεῖ τὸν δεκέμβριον ὅλον διεβιβάκασιν ἐξ ἀνάγκης. ἐπεὶ δ' οὐκ εἶχον πῶς ἐκεῖθεν ἀπάραι τῷ σφοδρῷ τοῦ χειμῶνος καὶ ἦσαν πάνυ ἀλύοντες, ἐπὶ τὸν τῶν ἀμηχάνων εὐμήχανον πορίστην καταφεύγουσιν, "Εὐγένιε", λέγοντες, "μέγιστε καὶ ὀξύτατε βοηθέ, δὸς ἵνα κἂν τὸ τοῦ Ζυχολίτου καλούμενον διέλθωμεν, ὅτι σοί ἐσμεν ἡμεῖς".»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ13, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο εγκωμιασμός της θαυματουργικής μνήμης του αγίου.

---

[526] Ε.Π:Α
Χ: (1116) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούν.-Αύγ.) Α.Π:2
Φ: καύσων θερινός, ξηρασία
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Λοπάδιον [3]
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* *Anna Comnena* XV 1,5 Π.Μ: αρχειακές πηγές; [4]

«Τούτους ἀποδεξάμενος καὶ τὴν παντελῆ τῶν πολεμίων φθορὰν ἐγνωκὼς πρὸς τὸ Λοπάδιον ἐπανέρχεται. Κεῖθι δὲ παραγενόμενος, καὶ μῆνας τρεῖς ὅλους ἐγκαρτερήσας τὸ μέν τι δι' ἀνυδρίαν τῶν δι' ὧν ἔμελλε διελθεῖν μερῶν (θέρους γὰρ ὥρα παρῆν καὶ ἡ ἀλέα ἀφόρητος), τὸ δὲ καὶ τὸ μήπω φθάσαν τοῦ μισθοφορικοῦ στρατεύματος ἀπεκδεχόμενος.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Δ24

Σ: Πληροφορία παρενθετική για την ξηρασία που αναφέρεται για να διευκρινίσει τις επιχειρησιακές κινήσεις στρατεύματος.

---

[527] Ε.Π:Γλ
Χ: 1119- -1120 Κ.Χ:1

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Σημ. Basean.

[3] Στη Βιθυνία, δυτικά της λίμνης Απολλωνίας, σημ. Ulubad.

[4] Βλ. Hunger 1, 406 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 430.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Παλαιστίνη) Ιερουσαλήμ
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XV.12 (3.207-8) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«A cette époque (1431), il y eut une grande famine à Jerusalem.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[528] Ε.Π:Β
Χ: (1120- -1121) Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ.- -Μάρτ. Α.Π:1
Φ: χαλάζι μεγάλο, καταστροφή φυτών, θάνατος ζώων
Τ: (Μεσοποταμία) Mardin
Κ.Σ: -

* *Ibn al Qalanisi* p.162 Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«It was related that a great storm of hail had fallen at Mardin, in unaccustomed violence and unprecedented amount, which killed the cattle and destroyed most of the vegetation and trees.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[529] Ε.Π:Α
Χ: 1120- -1121 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.- -Φεβρ.) επί 40 ημέρες Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: πάγωμα ποταμών
Τ: (Μεσοποταμία) Ευφράτης ποτ. κ.α.
Κ.Σ: ποταμοί διαβατοί

* *Mich.Syr.* XV.12 (3,209) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi[3]

«En l'an 1432, il y eut un hiver rigoureux, pendant 40 jours; l'Euphrate gela ainsi que les autres fleuves; ils fournissaient un passage, comme la terre ferme.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[530] Ε.Π:Α
Χ: 1122-1123 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.1-Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρασία
Τ: Μέση Ανατολή: (Συρία;)
Κ.Σ: λιμός

* *Mich.Syr.* XV,13 (3,212) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [4]

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxv.
[2] Βλ. Enc.de l'Islam όπ.π.
[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.
[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«En l'an 1434, il y eut partout une disette de pluie, et il survint une grande famine, sourtout dans la contrée orientale.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[531] Ε.Π:Α
Χ: 1124-1125 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. επί 3 μήνες. Α.Π:2
Φ: χειμώνας ξηρός: ανομβρία, καταστροφή σοδειάς
Τ: (Συρία, Μεσοποταμία): Aleppo,Δαμασκός, al Rahba, al Qala, Μοσούλη
Κ.Σ: λιμός, άνοδος τιμών, θάνατος ανθρώπων

* *Ibn al Qalanisi* p.174 Π.Μ: προφορικές πηγές + αυτόπτης [1]

«In the winter of this year no rain fell in the land of Syria during December, January, and the greater part of February; the crops perished and prices rose, and famine became general in most of the Syrian districts. Thereafter God overtook His servants with his mercy and commanded the sending down of rain after they had despaired of it, restoring the earth thereby to life after its death, and recovering the seed crops after their loss, and all hearts were gladdened and care and distress were removed from them. Prices became high in this year in Aleppo, Damascus, and all its territories as far as al-Rahba, al-Qal'a, and Mosul. This state of affairs lasted into the year 19 and many poor people perished of starvation.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Syr.* XVI,2 (3,222) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«En l'année 1436, il y eut une grande famine dans tout l'Orient.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[532] Ε.Π:Α
Χ: 1126-1127 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: θάνατος ζώων [3]
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XVI,2 (3,225) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi[4]

«En cette année 1438, il y eut un hiver rigoureux: les bêtes sauvages et les animaux domestiques périrent.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12γ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Enc. de l'Islam όπ.π.

[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

[3] Ο χειμώνας αναφέρεται ως βαρύς και για την Κεντρική Ευρώπη. Πρβλ. Hennig, Katalog 19, με παραπομπές σε δυτικά χρονικά και σε παλαιότερες μετεωρολογικές συλλογές.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[533] Ε.Π:Β
Χ: 1129- -1130 Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ.15- -Δεκ.4 Α.Π:1
Φ: (καταιγίδα): νέφωση πυκνή, βροχή μεγάλη, κεραυνοί
Τ: (Μεσοποταμία) Μοσούλη
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.255 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And on the eighth day of the month 'Adhar (March) of this year, which is the year 524 of the Arabs (A.D. 1129) there was a violent earthquake in Baghdâd... And in Mâwsil a great cloud rose up, and there were torrents of rain; then coals of fire came down out of the air to the earth, and it burnt up many houses with their furniture. And this was a frightening and terrifying sign.»

Χ.Μ: Α2, Β3α, Β3, Β6, Γ10, Γ12, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[534] Ε.Π:Β
Χ: (1134;) Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ.17 Α.Π:1
Φ: χιόνια πολλά, (κρύο δυνατό)
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Mich.Syr. XVI.5 (3,236) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες; [2]

«A la même époque, une caravane de marchands persans, au nombre d'environ quatre cents, avec lesquels se trouvaient quatre chrétiens, quitta Constantinople, et ils moururent tous dans la neige, le jour de la fête de Mar Theodorus.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[535] Ε.Π:Β
Χ: (1134) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.;) Α.Π:1
Φ: (καταιγίδα): νέφωση πυκνή, χαλάζι μεγάλο, κεραυνοί
Τ: (Ν.Α. Μικρά Ασία) Έδεσσα
Κ.Σ: δεισιδαιμονία, δεήσεις

* Barhebr.Chron. p.257-258 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«Then suddenly there was a terrifying peal of thunder, and dark cloud obscured the sky, and heavy hailstones smote the ground, and the bazârs were filled therewith. And all the people began crying out "'Kûryâlaisôn", i.e. "Have mercy upon us, O chosen one of God". Then the Greeks fled and hid themselves. And when the hail ceased, all the people gathered together and made prayer for three days.»

Χ.Μ: Α2, Δ17, Δ18, Δ22

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.
[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[536] Ε.Π:Α
Χ: (1134-1135) Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 2 έτη Α.Π:1
Φ: ανομβρία
Τ: Συρια, Κύπρος
Κ.Σ: λιμός, οι χριστιανοί έφαγαν κρέας τη Σαρακοστή

* Mich.Syr. XVI.5 (3.235) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«Après cela, il y eüt pendant deux années disette de pluie et la famine en beaucoup d'endroits, surtout dans l'île de Chypre, où, à cause de la calamité de la famine, les chrétiens mangèrent de la viande pendant le grand jeûne (du carême).»

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[537] Ε.Π:Α
Χ: (1134-1135) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς, χιόνι (κόκκινο!)
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτινή
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XVI.7 (3.243) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«La même année (1445), il y eut un hiver rigoureux. Dans la région de Mélitène survint de la neige rouge: phénomène nouveau.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.258 Π.Μ: Mich.Syr. XVI,7 [3]

«And there was a hard winter in Melitene and red snow fell.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[538] Ε.Π:Β
Χ: 1135 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ. Α.Π:1
Φ: βροχή μεγάλη, κεραύνοι
Τ: (Μεσοποταμία) Symnada
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.
[2] Στο ίδιο.
[3] Βλ. έκδ. Barhebr. 1, σελ.xxxvii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Mich.Syr. XVI.7 (3.242) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum η Dionys. bar Kalibi [1]

«Le 23 d'éloul (sept.), il y eut une pluie violente; la foudre brûla sept bœufs et un enfant. Dans la région de Symnada, la foudre brûla un Turc, et les Turcs ne l'ensevelirent point, disant: "Comment celui que Dieu a fait brûler serait-il digne de sépulture ?" »

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12γ, Δ19, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[539] Ε.Π:Α
Χ: 1135 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Νοέμ.-Δεκ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας ήπιος
Τ: (Α. Μικρά Ασία:)
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XVI.7 (3.243) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«En l'an 1447, il y eut un hiver tout d'abord doux; les perdrix, c'est-à-dire les qouba'ê, *ainsi que d'autres oiseaux sauvages, entraient à l'intérieur des maisons, et les hommes en étaient surpris.»*

Χ.Μ: Β3α, Β3

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[540] Ε.Π:Α
Χ: 1135-1136 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.26 κ.ε. Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: πάγωμα ποταμού, χιόνια πολλά
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Άμιδα, Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: προστασία των αγρίων ζώων

* Mich.Syr. XVI.7 (3,243) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [3]

«Le 26 de kanoun II (janv.), commença un hiver rigoureux; l'Euphrate et les autres fleuves gelèrent, et une neige abondante survint. A Amid, comme les oiseaux, et les animaux tels que les cerfs et autres, entraient (dans la ville), le préfet défendit de les maltraiter. On leur donna de la nourriture jusqu'au mois de nisan (avril) et on dit que ceux qui furent nourris dans la ville et dans les villages, périrent de maladie dès qu'ils remontèrent dans les montagnes.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.261 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[4]

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxv.
[2] Στο ίδιο.
[3] Στο ίδιο.
[4] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«In this year, in the month of the latter Kânôn (January) there was such a hard frost that the birds of the mountains partridges and such-like, and also the wild beasts of the desert, oryxes, and such-like, fled [from their nests and dens] and came into the towns, and especially into the city of Amîd. And the governor commanded that no man should harm them, and the people gave them food until the month of Nîsan (April), and then he drove them out. It is said that before the frost came, from the time of autumn, the birds and the beasts began to go into caves, and this showeth that God hath implanted in irrational creatures a knowledge as to what kind of weather is about to come before the change takes place.»

Χ.Μ: Α2, Β3α, Β3, Β6, Γ13, Δ19

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[541] Ε.Π:Β
Χ: 1136 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος 24 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Συρία) Δαμασκός
Κ.Σ: -

* *Ibn al Qalanisi* p.240 Π.Μ: αυτόπτης+προφορ. μαρτυρίες[1]

«At the close of the day on Wednesday 24th May, there came up over Damascus black clouds which darkened the world, so that the day became like night. Thereafter there came up red clouds which lit up the world, so that those who saw them might imagine that they were burning-fire. Prior to this a violent and tempestuous wind had sprung up which damaged many of the trees. It is said that at the same time and hour large hail and violent rains fell in Hawran, so that the riverbeds ran with them, and during the night there was a great storm of rain bringing another fall of hail of such size as had never been seen.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[542] Ε.Π:Β
Χ: 1136 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος 24 Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη, χαλαζόπτωση, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Συρία) Hawran
Κ.Σ: -

* *Ibn al Qalanisi* p.240 Π.Μ: αυτόπτης+προφορ. μαρτυρίες [2]

«At the close of the day on Wednesday 24th May, there came up over Damascus black clouds which darkened the world, so that the day became like night. Thereafter there came up red clouds which lit up the world, so that those who saw them might imagine that they were burning-fire. Prior to this a violent and tempestuous wind had sprung up which damaged many of the trees. It is said that at the same time and hour large hail and violent rains fell in Hawran, so that the riverbeds ran with them, and during the night there was a great storm of rain bringing another fall of hail of such size as had never been seen.»

---

[1] Βλ. Enc. de l'Islam όπ.π.
[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[543] Ε.Π:Α
Χ: 1138-1139 Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: πάγωμα ποταμού, θάνατος αγρίων & οικόσιτων ζώων
Τ: (Μεσοποταμια), Ευφράτης ποτ.
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XVI.9 (3.250) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«En l'an 1450... Il y eut un hiver rigoureux, depuis kanoun I (dec.) jusqu'à sébat (févr.). L'Euphrate gela et on commença à passer à pied. Les animaux et les oiseaux sauvages et domestiques périrent.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[544] Ε.Π:Α
Χ: 1139 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.-Μάιος Α.Π:1
Φ: ανομβρία, όψιμη σοδειά
Τ: (Μεσοποταμία;)
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XVI.9 (3,251) Π.Μ: Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«Il y eut disette de pluie en cette année, jusqu'à la pleine lune de 'iyar (mai); ensuite, quand la pluie survint, il y eut une récolte tardive.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Maqrizi, Traité p.28 Π.Μ: ;

«Une affreuse famine et une sécheresse généralisée se produisirent sous le règne de Hafiz li-din Allah et pendant le vizirat d'Afdal ibn Walakhshi, mais elle ne dura pas.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[545] Ε.Π:Α
Χ: (1139) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.) [3] Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς, θάνατος υποζυγίων
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Καππαδοκία: Quinta, Νεοκαισάρεια
Κ.Σ: επίδραση σε πολεμική επιχείρηση

* Joh.Cinnamus p.21,3 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[4]

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 139.

[4] Βλ. Moravcsik 1,- 324, Hunger 1, 411, Karayannopulos-Weiss Quellenkunde 429. Επίσης βλ. C.Neumann, *Griechische Geschichtschreiber*

«Οὕτῳ δή βασιλεῖ Ἰωάννῃ τάς γε ἐν Ἀσίᾳ εὐδοκιμεῖν ξυνέβαινε μάχας, πλήν γε δή ὅτι μή τά ἀμφί τῇ νέᾳ Καισαρείᾳ κατά σκοπόν τούτῳ ξυνέπεσον. ἦν μέν γάρ ἀμφί τροπάς ἤδη χειμερινάς, ὁ δέ οὐ μακράν ἄποθεν αὐτῆς αὐλισάμενος πολιορκίᾳ παραστήσεσθαι ᾤετο. ἐπεί δέ Πέρσαι τε οἳ τήν πόλιν εἶχον ἰσχυρότατα τούτῳ ἐνέκειντο πολεμοῦντες καί χειμών ἐξαίσιος οἷος ἐπιγεγονώς ἐπίεζε τό στρατιωτικόν, τῆς μέν πόλεως ἀπῆρεν, ἐς δέ τήν παρακειμένην Περσῶν εἰσελάσας χώραν, λείαν ἐκεῖθεν πολλήν ἤλασε καί ἀνθρώπων ὅμιλον μακροῦ τοῦ χρόνου Πέρσαις δουλεύοντα τῇ Ῥωμαίων ἀπέδωκεν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για το βαρύ χειμώνα έχει νόημα στο μέτρο που οι συνέπειές του επηρέασαν την εξέλιξη της πολεμικής επιχείρησης.

* Nicet.Chon. p.34,8-12 Π.Μ: Joh.Cinnamus p.21,3 [1]

«Ἔστι μέν γάρ καί ἄλλως ἡ Καππαδοκῶν χώρα κρυμώδης πᾶσα καί τό κλίμα τοῦτο ψυχεινόν καί δριμύτατον, τότε δέ καί χειμῶνος ἐπιγενομένου ἀήθους πολυτρόποις κακοῖς προσεπάλαισε. τά τε γάρ πρός δίαιταν ἐπιτήδεια σχεδόν εἰς τέλος ἐξέλιπον καί τῶν ζώων ὁπόσα σκευοφόρα τε καί πολεμιστήρια διεφθάρη παντάπασι.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12γ, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Theod.Scut. p.206,4 Π.Μ: Nicet.Chon. p.34,8-12 [2]

«Τότε δέ καί χειμῶνος ἐπιγενομένου ἀήθους, πολυτρόποις κακοῖς προσεπάλαισε· τά τε γάρ χρειώδη σχεδόν εἰς τέλος ἐξέλιπον, καί τῶν ζώων τά τε σκευοφόρα καί τά πολεμιστήρια διεφθάρη· κἀκ τοῦτο τό πολέμιον ἀναθαρρῆσαν (ἡ γάρ φήμη τά πάντα διήγγελεν), ἐφόδοις ἐχρῆτο συχναῖς καί ληστρικαῖς ἐπιθέσεσιν, ἐνίοτε δέ καί προδήλως συμπλεκόμενον τοῖς Ῥωμαίοις, πολλούς αὐτῶν ἐλυμαίνετο.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12γ, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[546] Ε.Π:Β

Χ: 1141 Κ.Χ:1

λ.Χ: Μάιος Α.Π:1

Φ: χαλάζι μεγάλο, κεραυνός, καταστροφή δένδρων & αμπελιών

Τ: (Συρία) Hanazit, Hesna Ziad

Κ.Σ: θάνατος ανθρώπου

* Mich.Syr. XVI,9 (3,251-252) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [3]

«Au mois de 'iyar, en la fête de Mar Bar Cauma, une forte grêle tomba à Hanazit et à Hesna de Ziad. Elle brisa les arbres et les vignes. Ce jour-là, la foudre brûla un enfant et un mulet.»

Geschichtsquellen im 12. Jh., Leipzig 1888, 89 και C. M. Brand, *Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, New York 1976, 5.

[1] Βλ. Moravcsik 1, 446.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12β, Γ12γ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[547] Ε.Π:Β
Χ: 1141 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, ξερίζωμα δένδρων
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή
Κ.Σ: καταστροφή κτιρίου

* *Mich.Syr.* XVI.9 (3,251-252) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«Au mois de haziran (juin) de cette même année, il y eut un vent violent qui arracha le reste des arbres. Dans la région de Mélitène, deux tours, qui se trouvaient dans des villages, furent renversées par ce vent.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[548] Ε.Π:Β
Χ: 1141--1142 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1--Σεπτ.31 Α.Π:1
Φ: χαλάζι
Τ: (Συρία) Camha
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XVI.10 (3,255) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi[2]

«En l'an 1453, la grêle ravagea tout le pays de Camha.»

Χ.Μ: Β3α, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[549] Ε.Π:Β
Χ: (1142) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Ν. Μικρά Ασία) λίμνη Πασγούση [4]
Κ.Σ: ναυάγιο, πνιγμός στρατιωτών

* *Joh.Cinnamus* p.22,15 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[5]

«Τῶν δ' ἐν αὐτῇ Ῥωμαίων οὐκ ἐνδιδόντων ταύτην αὐτῷ (χρόνῳ γὰρ δὴ καὶ ἔθει μακρῷ Πέρσαις τὰς γνώμας ἀνακραθέντες ἦσαν), τοιάδε τινὰ ἐνενόει. λέμβους ὡς πλείστους καὶ ἀκάτια ξυναγαγὼν ξύλοις ἄνωθεν ἐπεζεύγνυ· ἐπὶ τούτων δὲ τὰς

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Στο ίδιο.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 141.

[4] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 114. Σημ. Baysehir Gölü.

[5] Βλ. Moravcsik 1, 324, Hunger 1, 411, Karayannopulos-Weiß Quellenkunde 429. Βλ. επίσης C. Neumann, όπ.π. 89 και C. M. Brand, όπ.π. 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μηχανᾶς θέμενος εὐθὺ τῶν εἰρημένων ἦγε φρουρίων. ἔνθα ξυνέβη πνεύματι ξηρῷ τῆς λίμνης ἐκταραχθείσης πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀπολωλέναι στρατιωτῶν· μόγις δ' ὅμως καὶ ξὺν βίᾳ πολλῇ καὶ ταῦτα εἷλεν.»

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Η μαρτυρία για την τρικυμία στη λίμνη Πασγούση έχει νόημα στο μέτρο που αυτή επέφερε το ναυάγιο του βυζαντινού στόλου στα νερά της.

* *Nicet.Chon.* p.38.5-12 Π.Μ: Joh.Cinnamus p.22.15 [1]

«Μὴ προχωρούντων δὲ τῶν ῥημάτων, ἔργων πολεμίων ἥπτετο· ὅθεν ἁλιάδας καὶ ἀκάτια σχεδιάσας καὶ ζεῦγμα διὰ τούτων ἐργασάμενος τὰς ἐλεπόλεις ἐπέστησεν ἄνωθεν καὶ προσεπῆγεν οὕτω τοῖς ἐπὶ τῆς λίμνης ἐρύμασιν. αὐτὰ μὲν οὖν ἐξελέσθαι ἴσχυσε. πλὴν οὐχὶ καὶ Ῥωμαῖοι κακῶν ἀπείρατοι διεξέπλευσαν τὸν τότε πόλεμον. ἀλλ' ἐνίοτε τὴν λίμνην ἀνέμου διακυκήσαντος καὶ εἰς φλοῖσβον αὐτὴν ἀνοιδήσαντος τῶν ὁλκαδίων πολλὰ παρηνέχθησαν καὶ τὸν φόρτον ἐπανατραπέντα διαφῆκαν τῷ βυθῷ καὶ τοῖς κύμασιν.»

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[550] Ε.Π:Γλ

Χ:	1142-1147	Κ.Χ:1
λ.Χ:	επί 6 έτη	Α.Π:1
Φ:	λιμός	
Τ:	Β. Αφρική	
Κ.Σ:	επιδημία, κανιβαλισμός	

* *Ibn al Athir* p.562 Π.Μ: ;

«En 542 (27 sept. 1147), la famine sévit en Ifrîkiyya; elle durait depuis 537 (26 juill. 1142) et s'agrava à un tel point qu'on se livra à l'antropophagie; la faim chassait les gens de la campagne dans les villes, mais celles-ci fermèrent leurs portes pour ne pas le laisser pénètrer. La famine fut suivie d'une peste qui entraîna une mortalité considérable et laissa 10 pays désert.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού. Όμως, η μεγάλη διάρκεια και γεωγραφική διασπορά του αφήνει πιθανότητες το αίτιο να υπήρξε κλιματικό.

---

[551] Ε.Π:Β

Χ:	1143	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Απρ.5 [2]	Α.Π:2
Φ:	βροχή μεγάλη, πλημμύρα	
Τ:	(Ν. Μικρά Ασία) Κιλικία: Φωλεοί Κοράκων	
Κ.Σ:	δεισιδαιμονία	

* *Nicet.Chon.* p.41,7-11 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[3]

«Ὑετοῦ δὲ κατενεχθέντος ῥαγδαίου καὶ τῆς κοιλάδος καταρρύτου γενομένης, ἐφ' ἧς ἐστρατοπαιδεύετο, ἥ τε βασίλειος κλίνη μετεφέρετο πρὸς τὸ καθαρεῦον ὕδατος μέρος

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 446.

[2] Βλ. έκδ. Nicet.Chon. 41, κριτικό υπόμνημα.

[3] Βλ. Moravcsik όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ αὐτὸς ἦν ἐπὶ στόματος ἔχων τὸ φάσκον οὕτωσί χρησμῴδημα "τόποις δ' ἐν ὑγροῖς καὶ παρ' ἐλπίδα πέσῃς".»

Χ.Μ: Γ13, Δ19, Ε29

Σ: Η αναφορά στη βροχή συνδέεται με το χρησμό που προανήγγειλε τον θάνατο του αυτοκράτορα Ιωάννη Β΄ Κομνηνού.

* *Theod.Scut.* p.211.21 Π.Μ: Nicet.Chon. p.41.7-11 [1]

«Ὑετοῦ δὲ κατενεχθέντος ῥαγδαίου καὶ τῆς κοιλάδος καταρρύτου φανείσης, ἐφ' ᾗ ἐστρατοπαιδεύετο, ἥ τε κλίνη τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ καθαρεῦον ἐφέρετο, καὶ αὐτὸς ἐπὶ στόματος εἶχε τὸ φάσκον οὕτωσί χρησμῴδημα "τόποις δ' ἐν ὑγροῖς καὶ παρ' ἐλπίδα πέσῃς".»

Χ.Μ: Γ13, Δ19, Ε29

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[552] Ε.Π:Β

Χ: 1147 [2] Κ.Χ:1

λ.Χ: Σεπτ.7 Α.Π:2

Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα ποταμού

Τ: (Α. Θράκη) Χοιροβάκχαι,[3] ποτ. Μέλας

Κ.Σ: καταστροφή στρατοπέδου

* *Joh.Cinnamus* p.73.18 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[4]

«Οἱ δὲ βάρβαροι ὁδῷ ἰόντες, ἐπειδὴ ἐς τὰς ἐπὶ Χοιροβάκχων παρῆλθον πεδιάδας (ὑπτιάζει γὰρ ἐνταῦθα ὁ χῶρος καὶ πόαν δαψιλῆ μάλιστα ἐς τὰς ἵππων παρέχεται νομάς), ἐνταῦθα ηὐλίζοντο. ἔνθα τι δυστύχημα λόγου κρεῖσσον αὐτοῖς ξυνενεχθῆναι λέγεται, ἐξ οὗπερ ἄν τις εἰκότος στοχάσαιτο μηνῖσαι τὸ θεῖον αὐτοῖς, τούς τε ὅρκους ἠδικηκόσι καὶ πολλῇ τῇ ἐς τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτοῖς καὶ μηδὲν ἠδικηκότας ἀνθρώπους ἀπανθρωπίᾳ κεχρημένοις. ὄμβρου γὰρ ἐξαισίου καταρραγέντος ἀθρόον οἱ τὸν χῶρον ἐκεῖνον παραῤῥέοντες ποταμοί, ὧν ὁ μὲν Μέλας, ἕτερος δὲ Ἀθύρας πρὸς τῶν ἐγχωρίων ὠνόμασται, πολλῷ τοῦ συνήθους μᾶλλον ἀνοιδήσαντες μέτρου ἐπὶ πλεῖστόν τε τοῦ πεδίου προχυθέντες πολύ τι μέρος τοῦ Ἀλαμανῶν στρατεύματος αὐτοῖς ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ αὐταῖς παρέσυραν τοῦ Ἀλαμανῶν στρατεύματος αὐτοῖς ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ αὐταῖς παρέσυραν ταῖς σκηναῖς ἐπὶ θάλασσάν τε ἀπὸ γῆς ἐξέπτυσαν φέροντες.»

Χ.Μ: Α1, Β5, Β6, Γ7, Γ12, Γ13, Δ20, Δ24

Σ: Η αναφορά στη βροχόπτωση σχετίζεται με την απόδοση της αιτίας που προκάλεσε την καταστροφή του αλανικού στρατοπέδου και η οποία συσχετίζεται από το συγγραφέα με τη Θεία Βούληση.

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 153 και C.M.Brand, όπ.π. 242 σ.55. Αναφορά στο ίδιο φαινόμενο, αλλά με παραπομπή σε δευτερεύουσα βιβλιογραφία, υπάρχει και στον Hennig, Katalog 20.

[3] Δυτικά της Κωνσταντινούπολης, σημ. Bahsajys. Βλ. K.Jirecek, *Die Heerstraße von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe. Eine historische-geographische Studie*, Prague 1877 (Amsterdam [2]1967) 102.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 324, Hunger 1, 411, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 429. Βλ. επίσης C.Neumann, όπ.π. 89 και C.M.Brand, όπ.π. 5.

* Nicet.Chon. p.64,56-65,77 Π.Μ: Joh.Cinnamus p.73,18[1]

«Εἶχε τοίνυν μεθ' ἡμέρας αὐτοὺς ἡ τῶν Χοιροβάκχων πᾶσα ἱππήλατος πηγνύντας στρατόπαιδον, οὐ μὴν καὶ βάλλοντας χάρακα·... παραρρεῖ δὲ ταῖς ἐκεῖσε πεδιάσι ποταμὸς οὐ πλατὺς τὸ ῥεῖθρον, οὐ βαθὺς τὴν περαίωσιν, Μέλας τοὔνομα·... χειμῶνος δ' ἐφεστῶτος ἢ ῥαγδαίων ὑετῶν κατενεχθέντων ἐκ μικροῦ μέγιστος γίνεται καὶ προβὰς ἐς βαθυδίνην ἐκ πονηροῦ καὶ λακκαίου ἀνοιδαίνεται ὕδατος καὶ θαλάσσαις θέλων συνεξετάζεσθαι καὶ ποταμὸς οὐκέτ' ἀνεχόμενος εἶναι εἰς φλοῖσβον τραχύνεται καὶ πλωτὸς ἐκ βατοῦ γίνεται καὶ διεκχεῖται εἰς πλᾶτος... Τότε τοίνυν οὗτος ὁ χειμάρρους ἐξ ὑετοῦ πολὺς καὶ κατακλύζων φανεὶς καὶ νυκτὸς ἐκ τοῦ αἰφνηδὸν ὑπερπλημμύρας, ὡς εἴπερ αὐτῷ οἱ καταρράκται ἀνεῴγεσαν οὐρανοῦ, ἀπάγει τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀλαμανῶν οὐ μόνον ὅπλα καὶ ἵππεια φάλαρα...ἀλλὰ καὶ ἵππους καὶ ὀρεάς καὶ ἄνδρας ἱπποκορυστάς.»

Χ.Μ: Α1, Β5, Β6, Γ7, Γ12, Γ13, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

* Theod.Scut. p.224,22 Π.Μ: Nicet.Chon. p.65,56-66,93 [2]

«Εἶχε τοίνυν μεθ' ἡμέρας αὐτοὺς ἡ τῶν Χοιροβάκχων, πηγνύντας στρατόπεδον, οὐ μὴν βαλλόντας χάρακα· τοῦτο γὰρ δι' ὅλης τῆς ὁδοῦ ἦν αὐτοῖς, πεποιθόσι τοῖς τῶν Ῥωμαίων ὅρκοις καὶ ταῖς συμβάσεσι· παραρρεῖ δὲ ταῖς ἐκεῖ πεδιάσιν ὁ λεγόμενος Μαυροπόταμος· οὗτος θέρους μὲν ἐς χαράδραν τεναγώδη συνάγεται, χειμῶνος δέ, ἢ ῥαγδαίων ὄμβρων κατενεχθέντων, ἐκ μικροῦ μέγιστος καὶ πλωτὸς ἐκ βατοῦ γίνεται· τότε τοίνυν οὗτος νυκτὸς ἐκ τοῦ αἰφνηδὸν ὑπερπλημμύρας, ἀπάγει τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀλαμανῶν οὐ μόνον ὅπλα καὶ ἐνδύματα τὰ προστυχόντα, καὶ εἴ τι ἕτερον ἔφερον αὐτοῖς τὰ ὑποζύγια, ἀλλὰ καὶ ἵππους καὶ ἱπποκορυστάς.»

Χ.Μ: Α1, Β4, Β5, Β6, Γ7, Γ12, Γ13, Δ20, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[553] Ε.Π:Α
Χ: 1147- -1148 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξήρανση πηγών
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών

* Mich.Syr. XVII,8 (3,282) Π.Μ: προφορικές πηγές;+Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [3]

«Il y eut une disette de pluie, au point que la plupart des sources tarirent.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. XVII,8 (3,282) Π.Μ: προφορικές πηγές;+Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [4]

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 446.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

[3] Βλ. έκδ. Mich.Syr. 1, σελ.xxxv.

[4] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«En l'an 1459, il y eut partout disette de pluie, et les eaux firent aussi défaut dans les sources. Les hommes furent dans une grande angoisse; beaucoup d'endroits devinrent déserts et privés d'habitants, surtout les endroits qui manquent de rivières et de fontaines.»

Χ.Μ: Β3α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[554] Ε.Π:Β
Χ: 1148 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος 12 Α.Π:1
Φ: χαλάζι χονδρό
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Πάρος νησ.
Κ.Σ: -

* *Chron.Brev.* 111/2 Π.Μ: άγνωστες πηγές του 17ου αι. [1]

«1148/6656 (ινδ.11) Μαΐου 12: Μαΐου στις δώδεκα, όπου τό χαλάζι τό χοντρό, ςχνς□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[555] Ε.Π:Α
Χ: 1148 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.-Δεκ. Α.Π:1
Φ: ανομβρία, ξηρό φθινόπωρο, δίψα
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XVII,8 (3,283) Π.Μ: προφορικές πηγές; +Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [2]

«L'année suivante, il y eut de nouveau un manque absolu de pluie, jusqùà la moitié de kanoun 1er (dec.); les (mois de) tesrin (oct.-nov.) furent comme le temps de l'été; les hommes, les animaux domestiques, les bêtes sauvages, et même les oiseaux, étaient dans un grand tourment par la soif.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Γ12γ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[556] Ε.Π:Α
Χ: 1149 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.-Φεβρ. Α.Π:1
Φ: χειμώνας ήπιος, βροχερός
Τ: (Συρία;)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XVII,8 (3,283) Π.Μ: προφορικές πηγές; +Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [3]

---

[1] Το συμβάν δεν αναφέρεται σε άλλες πηγές. Βλ. έκδ. Chron.Brev. 1, 679 και 2,169.
[2] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ensuite le Seigneur usa de miséricorde, la pluie vint, la terre fut rassasiée et arrosée, et il y eut un hiver doux et agréable comme le printemps.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[557] Ε.Π:Β
Χ: 1149 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.- -Μάιος Α.Π:1
Φ: καταιγίδα, πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Ιόνιο Πέλαγος) Κέρκυρα νησ.
Κ.Σ: αλλαγή πλεύσης στόλου

* Joh.Cinnamus p.96.16 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[2]

«Ἀνέβη μὲν γὰρ καὶ τὴν διήρη ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ναυτικὸν ἅπαν πρὸς ταῖς κώπαις ἐκάθητο ὡς αὐτίκα ἀποπλευσόμενον, ἀλλὰ χειμὼν ἄγριος καὶ πνευμάτων βίαι αἰφνίδιον καταρραγεῖσαι ἀπεῖρξαν αὐτὸν τοῦ ἐγχειρήματος. πελάγη τε γὰρ ἐνταῦθα δεινῶς ἀχανῆ τέταται, καὶ ἔστιν ἐπιεικῶς κινδυνώδης ὁ πλοῦς καὶ μάλιστα χειμῶνος. ὅθεν καὶ αὐτὸς μὲν ἐπί τινα χῶρον ἀγχοῦ τῆς Βερροίας ἀναζεύξας, ἐνταῦθα διεχείμαζε·»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και τη συνακόλουθη τρικυμία σχετίζεται με την εξέλιξη ναυτικής εκστρατείας της οποίας επικεφαλής ήταν ο αυτοκράτορας.

---

[558] Ε.Π:Β
Χ: 1149 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούλ.- -Αύγ. Α.Π:1
Φ: καταιγίδα, πνοή σφοδρών ανέμων, αστραπές, βροντές, τρικυμία
Τ: (Σικελία) Αειρρονήσιον
Κ.Σ: ναυάγιο

* Nicet.Chon. p.89,62-72 Π.Μ: Joh.Cinnamus;[4]

«Τότε τοίνυν τὸν Μανουὴλ στηρίξαντα τὴν εἰς Σικελίαν κέλευθον καὶ πρὸς τὴν νῆσον κατάραντα, ἥτις Ἀειρρονήσιον ἐπικέκληται, τοῦ ἐγχειρήματος ἐπέσχον διακυκήσασαι τὸ πέλαγος λαίλαπες καὶ καταποντιστικὰ τοῦτο διαταράξαντα πνεύματα βροντῶν τε μυκήματα ἐξαισίων καὶ ἀστραπῶν ἐκπυρηνίσματα τερατώδη καὶ ἀνάμματα φοβερώτατα. καὶ αὖθις δ' ἐπιβαλλομένῳ καὶ τὴν περαίωσιν ἐπισπεύδοντι οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὴν ἡ θάλασσα ταῖς ναυσίν, ἀλλ' ἀνεπήδα καὶ ἀνεβράσσετο κάτωθεν. ὡς οὖν ἀντέστησαν αἱ ἀντίπνοιαι διαλύσασαι τὰ σκάφη γνόφῳ βαθεῖ, μόλις μὲν τῇ χέρσῳ τινὰ τούτων προσώκειλαν, καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς διεξέπλευσε βραδέως τὸν κίνδυνον, τὰ δὲ λοιπὰ διεσπάρη ἄλλα ἄλλοθι καὶ πάρεργον ἐγεγόνει κλύδωνος.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 158.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 324, Hunger 1, 411, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 429, C.M. Brand, όπ.π. 5 και C. Neumann, όπ.π. 89.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 159.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 446.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και τη συνακόλουθη τρικυμία σχετίζεται με την εξέλιξη ναυτικής εκστρατείας και το ναυάγιο του αυτοκρατορικού στόλου.

---

[559] Ε.Π:Α
Χ: 1149-1150 [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς: κρύο δυνατό
Τ: (Θράκη)
Κ.Σ: κρυοπαγήματα στρατιωτών, ακρωτηριασμοί

* Joh.Cinnamus p.103.20 Π.Μ: προφορ. μαρτυρίες αυτοπτών[2]

«Ἐπεὶ δέ χειμὼν ἤδη κατέσχε δεινός, ὡς τοῦ φύσει θερμοῦ περὶ τὴν καρδίαν ἀντιπεριισταμένου τῷ γένει τῷ ζωικῷ πολλοῖς ἤδη λώβην περὶ τοῖς ἄκροις ἐμπεπτωκέναι, τότε μὲν τῆς ἐπὶ Βυζάντιον ἐμέμνητο.»

Χ.Μ: Β3, Γ7, Δ28

Σ: Η αναφορά στο χειμώνα σχετίζεται με τις συνέπειες του κρύου στη φυσική κατάσταση των στρατιωτών, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την μη έγκαιρη επιστροφή του στρατεύματος στην Κωνσταντινούπολη.

---

[560] Ε.Π:Α
Χ: (1150) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ.) Α.Π:1
Φ: βροχές δυνατές & συνεχείς
Τ: (ΒΑ. Παλαιστίνη) Έρμων όρος, A'waj ποτ.
Κ.Σ: αναστολή στρατιωτικής επιχείρησης

* Ibn al Qalanisi p.299 Π.Μ: προφορικές πηγές; [3]

«But thereafter God sent heavy and continuous rains which prevented him from carrying out this purpose, and diverted him from it.»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι η προβολή της Θεϊκής Βούλησης που εκφράσθηκε μέσω των δυνατών βροχών με σκοπό τη αποτροπή πολιορκίας πόλης από τον Mujir al-Din.

---

[561] Ε.Π:Α
Χ: 1150 Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. Α.Π 1
Φ: βροχές δυνατές πλημμύρα, πνιγμός ζώων
Τ: (Μεσοποταμία) Hesna Ziad
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* Mich.Syr. XVII,12 (3,298) Π.Μ: προφορικές πηγές; +Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [4]

«Le 23 de 'ab (août 1461), il y eut des pluies et une inondation qui enversa beaucoup d'endroits, principalement à Hesna de Ziad; dans cette ville, un jeune homme, deux mulets et un âne furent noyés.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 160.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π., C.M. Brand, όπ.π. και C. Neumann, όπ.π.

[3] λ. Enc. de l'Islam 3, 839 (C. Cahen).

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Bar.hebr.Chron. p.278 Π.Μ: Mich.Syr. XVII.12 [1]

«And in this year there was a flood in the fortress of Zâîd, on the 23d day of the month of 'Ab (August), and it carried away a child and his mother and two mules and two buffaloes, and a donkey, and they were all drowned.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[562] Ε.Π:Α
Χ: (1150;) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχές δυνατές, σχηματισμός χειμάρρων, διάβρωση εδαφών
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή, Tarshanâ
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.279 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in that year violent rains fell, and they washed away great rocks and hills, and a portion of the mountain also was detached and it slid down into the valley of Bêth 'Abdhâr, the Citadel of the village of Tarshanâ. And the flow of the Euphrates was impeded for three hours, and the waters mounted up to the village of Prôsîdîn, which was situated at the top of the mountain. And the obstacles on the skirts of Mount Claudia were burst asunder, and the waters poured down and wrought great destruction in Syria.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[563] Ε.Π:Α
Χ: 1150-1151 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Μάρτ.) Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς, χιόνια πολλά (2 πήχεις= 1,3μ.)[3]
Τ: (Α. Μικρά Ασία) Μελιτηνή
Κ.Σ: -

* Mich.Syr. XVII,12 (3,299 &300) Π.Μ: προφορικές πηγές; +Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [4]

«En l'an 1462, il y eut un rude hiver, et beaucoup de neige, comme si les cataractes des cieux l'avaient laisssé tomber; et même dans des cieux l'avaient laissé tomber; et même dans des lieux où on n'avait jamais vu de neige, il y en eut environ deux coudées. ...En ce même mois (adar=mars), la neige tomba à Mélitène de telle sorte que personne n'avait jamais vu ni entendu parler d'une si grande quantité.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Ε30

---

[1] Βλ. έκδ. Barhebr. 1, σελ.xxxvii.
[2] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.
[3] Για τον υπολογισμό του πήχυ βλ. Schilbach, Metrologie 21 & 44.
[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[564] Ε.Π:Α
Χ: 1151 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: βροχές μεγάλες, πλημμύρες ποτ. καταστροφή σποράς & σοδειάς
Τ: (Συρία) Δαμασκος
Κ.Σ: αναβολη εκστρατειας

* Mich.Syr. XVII.12 (3,300) Π.Μ: προφορικές πηγές; +Βασίλειος Εδέσσης ή Ιωάννης Kaisoum ή Dionys. bar Kalibi [1]

«La même annee, les pluies ayant été partout trop abondantes, elles détruisirent les semences et toutes les récoltes; surtout sur le bord des rivières, tout ce qui avait été semé fut entièrement détruit.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Barhebr.Chron. p.278 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And when Nûr Ad-Dîn heard such a message as this, he was filled with transports of rage, and he wished to go and encamp against the city; but Got sent violent and destructive rains, and he was unable to march. And the nobles of Damascus went out and pacified him, and they proclaimed him after the Khalîfah and the Sûltân; and he left them and returned to Aleppo.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[565] Ε.Π:Β
Χ: 1151 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ. Α.Π:1
Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα ποτ. πνιγμός ζώων, διάβρωση εδαφών
Τ: (Συρία) Ευφράτης ποτ., Hesna Ziad, Camaha
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων

* Mich.Syr. XVII.14 (3,306) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+αυτόπτης

«Au mois de tesrîn 1er de l'an 1463, il y eut une pluie abondante pendant la nuit; elle détruisit les aires et les plaines; une foule de gens et d'animaux domestiques furent noyés dans l'inondation qui survint, surtout dans le pays de Hesna de Ziad et dans celui de Camaha. L'inondation emporta une quantité de terre et de grandes pierres, (grosses comme des) meules de moulins, et les fit descendre dans la vallée, c'est-à-dire dans le torrent qui est entré la place forte d'Abdaher et le village de Torséna. L'Euphrate fut comblé par une montagne qui s'effondra et son cours fut suspendu pendant trois heures; j'ai vu l'endroit et les hommes qui couraient prendre les poissons à cet endroit.»

Χ.Μ: Β3α, Β4, Β5, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. Duval, Littérature syriaquē όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[566] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: (1154- -1160) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής πλημμύρα
Τ: Αίγυπτος, Νείλος ποτ.
Κ.Σ: λιμός, άνοδος τιμών

* Maqrizi, Traité p.29 Π.Μ: -

«Une famine eut lieu sous le régne de Fâïz et durant le vizirat de Salih Talaï' ibn Ruzzik. On vendit le blé cinq dinars l'ardeb, à la suite d'une faible crue, inférirent à la normale... cette crise ne dura que très peu de temps.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[567] Ε.Π:Γλ
Χ: 1156 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ. Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος)
Κ.Σ: άνοδος τιμών, κρατική παρέμβαση

* Ibn al Qalanisi p.327 Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«In Sha'ban news was received from Egypt of the scarcity and rise in the prices of grain there and thereby to the weak and poor and others. The governor issued orders couched in emphatic terms to the husbandmen and to those who were holding up large stocks of grain to sell what was surplus to their own food requirements to those who had little and were in need. Nevertheless, and notwithstanding the reported sufficiency of the Nile floods during this year, conditions tended only to become increasingly worse.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[568] Ε.Π:Β
Χ: 1157 [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: Μάιος 12 ή 13 Α.Π:1
Φ: βροντή
Τ: (Μακεδονία) Πελαγονία
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Nicet.Chon. p.211,3-14 Π.Μ: προφορικές πηγές [4]

«Λέγεται δὲ ὡς τοῦ δόγματος τούτου ὑποκινουμένου καὶ εἰς κοινὴν ἐπικρινομένου προτεθῆναι βάσανον, ἐξώρως ἐκραγῆναι βροντὴν ἐξαισίαν, ὑφ' ἧς καὶ περικτυπηθῆναι τὰς ἀκοὰς τὸ συνὸν ἅπαν τῷ βασιλεῖ, κατὰ Πελαγονίαν διατρίβοντι τότε, καί τινα τῶν λόγῳ τροφίμων, Ἠλίαν τοὔνομα, τὴν τύχην ὑπὲρ τοὺς πολλούς, τοῦ στρατοῦ φύλακα, βίβλον ἀναπτύξαντα περὶ βροντῶν καὶ σεισμῶν διεξιοῦσαν καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καθ' ὃν ἐβρόντησεν, ἐπελθόντα φάσκοντα εὑρεῖν οὕτωσί

---

[1] Για τα χρονολογικά όρια όπως προκύπτουν από τα έτη βασιλείας του Fâïz βλ. Grumel, La chronologie 381.

[2] Βλ. Enc. de l'Islam όπ.π.

[3] Βλ. έκδ. Nicet.Chon. 210 σ.85.

[4] Βλ. Moravcsik I, 446.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

"πτῶσις σοφῶν". Οὐ μόνον τοίνυν οἱ ῥηθέντες, τῶν τηνικαῦτα ὄντες σοφῶν οἱ κράτιστοι, τῆς ἐκκλησίας ἀπεσφενδονίθησαν καὶ πάσης ἱερᾶς ὑπηρεσίας ἐξωστρακίσθησαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ ἕτεροι τῶν θείων περιβόλων ἀποσηκασθέντες ἠλάθησαν.»

Χ.Μ: Β6, Ε29

Σ: Η αναφορά στην βροντή δεν έχει μεγάλη μετεωρολογική αξία. Σπουδαίο όμως είναι το ιδεολογικό υπόστρωμα που λειτουργεί ως αφορμή για μια τέτοια πληροφορία στο εργο του Χωνιάτη, καθώς και η αναφορα σε *«βίβλον περὶ βροντῶν καὶ σεισμῶν»* που προεμήνυσε *«πτῶσιν σοφῶν»* για την περιστάση.

---

[569] Ε.Π:Β
Χ: 1158 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ.- -Μάιος) Α.Π:2
Φ: χιονόπτωση μεγάλη
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Φρυγία, Sandikli, Γλαύκος-Κούφης ποτ. [2]
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Joh.Cinnamus* p.196,3 Π.Μ: αυτόπτης; [3]

«Ὁ δὲ Ῥωμαίων στρατός, χιόνος κατενεχθείσης σφοδρᾶς τῶν ὁδῶν τε παντάπασιν ἠφανισμένων, ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἐφ' ἣν ἐφέρετο ἀποπλανηθεὶς μικροῦ καὶ εἰς ὀλεθρίους ἂν καὶ κινδυνώδεις διεξέπεσε χώρους, εἰ μὴ ταχὺ τῆς πλάνης αἰσθόμενος βασιλεὺς λαμπτῆρά τε εἵλετο, καὶ ἔνθα καὶ ἔνθα περιελθὼν ἀνέγνω τε τὴν πορείαν καὶ ἐπὶ τὴν προκειμένην τὸ στράτευμα εὐώδωσεν.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Η αναφορά στη χιονόπτωση συσχετίζεται με τις συνέπειες της στην εξέλιξη στρατιωτικής εκστρατείας.

---

[570] Ε.Π:Γπ
Χ: (1159) Κ.Χ:1
λ.Χ: Απρ. Α.Π:1
Φ: πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη, Τίγρης ποτ.
Κ.Σ: καταστροφή τειχών πόλης, άνοδος κομίστρων

* *Barhebr.Chron*. p.286 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[4]

«And in that year, in the month of Nîsân (April), a flood took place in Baghdâd, and the waters destroyed a part of the walls of the palace of the Khalifah. And the people fled to the western part of the city carrying the sick, and the aged, and the young children on their shoulders, because wrath hurried them. And the hire of a boat for one journey amounted to four gold dînârs.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ13, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 175.

[2] Βλ. Tischler, Kleinasiatische Hydronymie 58.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 324, Hunger 1, 411, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 429, C. M. Brand, όπ.π. 5 και C. Neumann, όπ.π. 89.

[4] Βλ. Duval, Littérature syriaque-όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[571] Ε.Π:Γλ
Χ: 1164-1165 Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.-Σεπτ. Α.Π:1
Φ: λιμός: σιτοδεία
Τ: (ΝΑ. Μικρά Ασια, Συρία) Κιλικία, Αντιόχεια
Κ.Σ: ανοδος τιμη σιταριού

* Mich.Syr. XVIII.10(3.325) Π.Μ: προφορικες μαρτυριες:

«En l'an 1476, il y eut partout disette de blé, et surtout dans la région d'Antioche et de Cilicie, où il arriva au prix d'un dinar pour un demi-marbana. A la fin on n'en trouvait même absolument plus.»

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορά.

---

[572] Ε.Π:Α
Χ: 1167 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοέμ.- -Δεκ.) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, πάγωμα αγρίων ζώων
Τ: (ΝΒΑ. Μικρά Ασία) Samandira [1]
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Joh.Cinnamus p.266,13 Π.Μ: αυτόπτης; [2]

«Ἦν μὲν περὶ τροπὰς ἤδη χειμερινάς, καὶ χιὼν κατὰ γῆς τοσαύτη ἐπεστοίβαστο, ὡς φάραγγας μὲν καὶ τὰς ἐν ὄρεσι σήραγγας πάσας ὑποκεκρύφθαι μονονουχί, ὑπερβολῇ δὲ τῇ ἐκ τοῦ ψύχους μικροῦ καὶ πεπῆχθαι τὰ σώματα· ἀμέλει καὶ θηρία μὲν πάντα οὐκ ἔχοντα ὅπη κρύψαιντο, τὰς λόχμας ἐξαναδύντα ἀθρόα ὑπὲρ τῆς χιόνος ἐφέροντο, πτηνῶν δὲ ἀγέλαι οὐκέτι τοῖς πτίλοις κεχρῆσθαι δεδυνημέναι (συνεῖχε γὰρ ταῦτα ὁ κρύσταλλος καὶ οἷόν τις δεσμὸς ἐπεκάθιζεν, ὡς ἐπὶ τῶν ἰξευτῶν ἔστιν ἰδεῖν) πεζαὶ λοιπὸν ἀντὶ πτηνῶν ἦσαν θηρσὶ καὶ ἀνθρώποις ἑτοιμότατον θήραμα κείμεναι. βασιλεὺς δὲ θηρευσόμενος ἐπί τι τῶν ἑῴων ἐξῄει χώρων, ᾧ Δαματρῦς ἡ κλῆσίς ἐστιν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12γ, Γ13

Σ: Περιγραφή των (κλιματολογικών) συνθηκών υπό τις οποίες έλαβε χώρα κυνηγετική εξόρμηση του αυτοκράτορα.

---

[573] Ε.Π:Β
Χ: 1169 [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:1
Φ: καταιγίδες: πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμίες
Τ: (Αίγυπτος) Δαμιέττα
Κ.Σ: ναυάγια

* Nicet.Chon. p.168,56-74 Π.Μ: προφορικές πηγές [4]

«Αἳ τε γὰρ ἑλεπόλεις ὑπ' αὐτῶν ἐπυρώθησαν γνώμης ἄτερ τοῦ στρατηγοῦντος καὶ τὰς πλείστας ἀποφορτισάμενοι τῶν ὁπλίσεων πρὸς ταῖς κώπαις ἐγένοντο καὶ ἐπὶ πόντον

---

[1] Σημ. Alemdagi. Βρίσκεται 16 χλμ. ανατολικά του Üsküdar, στη μικρασιατική παραλία του Βοσπόρου.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π., C.M. Brand, όπ.π. και C. Neumann, όπ.π.

[3] Βλ. έκδ. Nicet.Chon. 196.

[4] Βλ. Moravcsik I, 446.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔβλεψαν τὸν ἀτρύγετον, μανικώτερον εἰς τὰς ναῦς ἐφορμῶντες, μηδὲ τῷ τοῦ καιροῦ δυσχείμερον καὶ τὸ τοῦ πλοὸς ἔξωρον (τετάρτην γὰρ ἦγε ὁ Δεκέμβριος μήν) κατὰ νοῦν θέμενοι. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὸν πολύνεων ἐκεῖνον στόλον καὶ τὴν ἐπὶ λιμένων μίαν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐκ τούτων αὖθις ἀναγωγὴν εἰς μυρία σκεδασθεῖσαν τμήματα, ἄλλων ἀγαπησάντων ἕτερον πλοῦν καὶ πάντων πρὸς τὰς πατρίδας οἰακοστροφούντων τὰς ναῦς, ὡς μόλις ἔξ ἔτι ναυλοχεῖσθαι τριήρεις, αἳ ἤμελλον ἀνακομίσειν Ἀνδρόνικον. ὁ δὲ τὴν ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἅμα τῷ ῥηγὶ πορευθεὶς κἀκεῖθεν ἁρμοζόντως παραπεμφθεὶς τὸ Ἰκόνιον παραλλάξας ἐς Βυζάντιον παρεγένετο. τῶν δὲ πολλῶν ἐκείνων νηῶν αἱ μὲν ἀνέμων ἀντιπνοίαις περιπεσοῦσαι κατέδυσαν αὐτανδροι, αἱ δὲ κλύδωνι θαλαττίῳ διασπαρεῖσαι ὀψὲ καὶ ἔαρος ἐπιφαίνοντος τοῖς νεωσοίκοις τῆς πόλεως ἀπεδόθησαν. οὐκ ὀλίγαι δὲ καὶ τῶν ἐπιβατῶν κενωθεῖσαι καθάπαξ ἐπιλαβομένων τῆς γῆς ὡς Χαρώνεια πορθμεῖα τοῖς τῶν κυμάτων διαύλοις ἀνερμάτιστοι ἀφείθησαν φέρεσθαι, ὡς βραχείας περιλειφθῆναι βρασμὸν θαλάσσης καὶ ναυτῶν διαδράσας ἀμέλειαν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στις τρικυμίες συνδέεται με την εξέλιξη ναυτικών επιχειρήσεων.

---

[574] Ε.Π:Α

Χ: 1172-1173 [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: Σεπτ.-Απρ. Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνια πολλά, βροχές, παγετός, πάγωμα ποταμών & πηγών, θάνατος πτηνών & ζώων, καταστροφή αμπελιών, ελαιών, βαμβακιού

Τ: Αίγυπτος, Αραβία, Παλαιστίνη, Συρία, Καππαδοκία, Μεσοποταμία, Αρμενία, Περσία, Ινδία

Κ.Σ: διακοπή συγκοινωνιών, θάνατος ανθρώπων, δοξασίες

* Mich.Syr. XIX,10 (3,348) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+αυτόπτης

«En cette année 1483, au mois d'éloul (sept.), arriva subitement le froid avec la pluie et la neige. Il détruisit les vignes, les oliviers, le cotton et le sésame qui devinrent tels que des charbons noirs, comme s'ils avaient été brûlés par le feu. Cette calamité se fit sentir non seulement en Assyrie, en Mesopotamie, en Syrie, mais aussi dans les contrées de Perse et d'Arménie, et même en Palestine et en Égypte. Toute la terre ressemblait à un tas de copeaux que le feu a dévoré et qui est devenu cendre et poussière: vision effrayante pour les yeux des spectateurs qui ne sont pas devenus entièrement endurcis, comme une pierre insensible, par les péchés, les inquités, les impiétés de toute espèce qui se commettent dans cette génération perverse et affligeante, en laquelle tous, chacun selon ses moyens, nous nous sommes écartés de la crainte de Dieu.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12β, Γ13, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Mich.Syr. XIX,10 (3,349) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες

«En cette année 1484, Isma'il, prince de Cappadoce, fut tué pour la raison que voici. Comme les gens étaient grandement opprimés par la famine qui régnait depuis longtemps dans tout ce pays et en outre par un hiver rigoureux, ils lui demandèrent de leur donner de la nourriture... La nouvelle fut de son massacre ne se répandit pas avant le mois de sébat (févr.) car la circulation était empêchée par l'abondance de la

[1] Αναφορά στο βαρύ χειμώνα υπάρχει και στον Easton, Hivers 54, με παραπομπές σε δυτικά χρονικά.

neige.» Quand la nouvelle fut connue dans tous ses états, les pillards ne purent pas même sébranler à cause de la neige.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ28

Σ. Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Syr.* XIX.10 (3.350-352) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες+αυτόπτης

«Parlons maintenant des calamités qui enlevèrent les hommes, les animaux, les volatiles: car, mes amis, Dieu permit à cette époque que tout l'Univers fût plus ou moins châtié: et cela très justement. En effet, l'incrédulité surpassait le châtiment: et quand les récoltes furent détruites aux mois d'éloul et de tésrîn, les astrologues attribuaient le fléau au hazard, et ils prétendaient que cela ne pouvait pas arriver de nouveau à cette époque. C'est pourquoi le Seigneur étendit de nouveau sa main. L'air se couvrit d'obscurité, de sorte que la lumière du soleil paraissait seulement comme celle de la lune: une neige abondante tombait, pour ainsi dire, comme d'une cataracte; les montagnes et les plaines en furent remplies, de sorte que les hommes robustes ne passaient qu'avec grande difficulté non seulement d'un village à un autre, mais même d'une maison à l'autre. Les rues des villes et des villages furent remplies de neige et de glace, et les hommes étaient enfermés dans les maisons comme dans des tombaux. Les fleuves, les fontaines et toutes les sources furent durcis par la gelée, de sorte que les hommes, les animaux et les volatiles périssaient aussi bien de soif que de faim. Quelle langue pourrait raconter, quelle main pourrait écrire la calamité qui atteignit, à cette époque tout ce qui respire sur la terre? Les animaux et les oiseaux...périssaient bientôt. Les bœufs, les ânes, les chevaux périrent dans les maisons... Les hommes qui avaient survécu goûtèrent la mort... Et ces choses n'arrivèrent pas seulement dans les contrées septentrionales, mais jusque dans l'Indie la neige atteignit quatorze empans, là où elle ne tombait point ordinairement. La neige couvrit tout à coup les campements des arabes qui avaient l'habitude de ne pas demeurer dans des maisons, mais sous des tentes; et ils périrent... De nombreux villages périrent, et on en eut à peine connaissance avant le mois de nisan (avr.)... La même chose arriva l'année suivante, depuis le mois d'adar (mars) jusqu'au milieu de haziran (juin), et alors les insensés même qui professent les erreurs des astrologues furent obligés de confesser que le Seigneur fait tout ce qu'il veut. -Nous avons rapporté ces choses afin que les hommes prudents recueillent les avantages de la foi.»

Χ.Μ: Α1, Α2, Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Γ12β, Γ12γ, Γ13, Δ15, Δ19, Δ20, Δ23, Δ28, Ε30

Σ: Σημαντική και εκτενής αναφορά στο βαρύ χειμώνα, με έντονο το αυτοβιογραφικό, αλλά και το ηθικοδιδακτικό στοιχείο. Η ζωντάνια της περιγραφής αλλά και οι λεπτομέρειες της αφήγησης πείθουν για την ακρίβεια των επιμέρους πληροφοριών, οι οποίες μοιάζουν να συγκεντρωθηκαν μεθοδικά από προφορικές πηγές (π.χ. η πληροφορία για χιόνι 14 σπιθαμών στις Ινδίες, όπου ποτέ δε χιονίζει).

* *Barhebr.Chron.* p.299 Π.Μ: Mich.Syr. XIX.10

«And in the year 1483 of the Greeks (A.D. 1172) heavy snow fell on the whole country. It was so heavy that even in India where they had never seen snow, snow fell, according to what is said, to a depth of fourteen spans. The rivers and the wells were frozen hard, and the wild animals and birds perished through hunger and thirst. And men likewise were imprisoned it their houses as in tombs, and they were unable to travel even from one village to another, and many dwellers in tents and many travelers on the roads were suffocated by the snow.»

Χ.Μ: Α1, Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Γ13, Δ28

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[575] Ε.Π:Α
Χ: 1172- -1173 Κ.Χ:2
λ.Χ: Οκτ.- -Σεπτ. Α.Π:2
Φ: βροχές ραγδαίες, πλημμύρες, καταστροφή γεωργικής παραγωγής
Τ: (Μεσοποταμία) Βαγδάτη
Κ.Σ: καταστροφή 30.000 (!) κτιρίων

* Mich.Syr. XIX.11 (3.355) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [1]

«En cette année (1484), les pluies furent partout très abondantes, et leur quantité fut nuisible. -A Bagdad, l'inondation emporta environ trente mille bâtiments; et en beaucoup d'endroits, il y eut de pareils accidents. Les fruits des arbres et les vignes ne prospérèrent pas cette année. Les semences du froment et des autres céréales poussèrent après que l'inondation eut cessé.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ12β

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[576] Ε.Π:(Α)
Χ: (1174-1177)[2] Κ.Χ:2
λ.Χ: επί 4 έτη Α.Π:1
Φ: (ξηρασία)[3] λιμός
Τ: Παλαιστίνη, Συρία, Αρμενία, Περσία, Ινδία, Ségestan
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών

* Mich.Syr. XX.1 (3.357) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [4]

«A cette époque cessa la dynastie des Benê Tanousman en Cappadoce. En cet été, l'herbe et les récoltes recommencèrent à croître, après quatre années d'une grande famine qui avait régné dans toute la Syrie, la Palestine, l'Assyrie, l'Armenie et les pays de la Perse, et qui était parvenue jusqu'au Ségestan, et même jusqu'aux confins de la Grande Inde.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Αν και διακρίνεται η προκατάληψη του συγγραφέα εναντίον της δυναστείας των Δανισμανιδών από τον τρόπο με τον οποίο εκφέρονται φραστικά το τέλος της δυναστείας και το τέλος ενός μεγάλου λιμού (πιθανότατα λόγω ανομβρίας), μπορούμε να συσχετίσουμε αυτή τη μαρτυρία με όσες ακολουθούν και περιγράφουν ξηρασίες και λιμούς στις ίδιες περιοχές, την ίδια περίοδο (βλ. επόμενες καταχωρίσεις).

---

[577] Ε.Π:

---

[1] Βλ. έκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxv.

[2] Σύμφωνα με τον Μιχαήλ Σύρο (3, 357), η δυναστεία των Δανισμανιδών βασίλευσε από το έτος 1366 (αλεξανδρινή χρονολογία) και για 122 χρόνια (δηλαδή 1366+122= έτος 1488 (αλεξ. χρον.)=1177 μ.Χ. Ο μεγάλος λιμός διήρκεσε τα 4 τελευταία έτη της βασιλείας των Δανισμανιδών, δηλαδή από το 1173 έως το 1177 μ.Χ.

[3] Μπορούμε να υποθέσουμε βάσιμα ότι αιτία του τετραετούς λιμού υπήρξε κάποια ξηρασία; αφού η πηγή αναφέρει ότι *«το χορτάρι και οι σοδειές ξανάρχισαν να βλαστάνουν τέσσερα χρόνια μετά από έναν μεγάλο λιμό...»*.

[4] Βλ. έκδ. Mich.Syr. I, σελ.xxxv.

Χ: 1176 Κ.Χ:2
λ.Χ: Μάρτ.-Μάιος Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασια, καταστροφή σπορας
Τ: (Παλαιστινή, Συρία, Μεσοποταμία) Ιερουσαλήμ, Tour 'Abdîn, Νισιβις, Μοσουλη
Κ.Σ: λιμός, μετακίνηση πληθυσμών

* *Mich.Syr.* XX.3 (3.367) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [1]

«En ce printemps (1487), il y eut disette de pluie et grande sécheresse. Les semences et toutes les céréales se desséchèrent. La soif fut telle que de nombreux villages étaient entièrement abandonnés par leurs habitants, surtout à Jérusalem et dans toute la Palestine, dans la Cœlé-Syrie, dans la région de Nisibe et dans le Tour 'Abdîn. Dans la région de Mossoul, on ne moissonna pas même les récoltes, et on ne trouvait pas d'eau, même pour abreuver les hommes et les animaux.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ12β, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* *Mich.Syr.* XX.4 (3.369) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες

«En cette année, le Seigneur eut pitié de nous; le temps cruel de la disette de pluie passa, les sources et les fontaines coulèrent, et la terre fut promptement délivrée de cette sécheresse qui faisait périr les hommes et les animaux. Cependant, la famine durait encore partout, parce que les récoltes ne prospérèrent pas non plus en cette année 1487.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ13, Δ20, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Εδώ αναφέρεται το τέλος της ανομβρίας.

---

[578] Ε.Π:Β
Χ: 1176 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.17 Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, δημιουργία νέφους σκόνης
Τ: (Κ. Μικρά Ασία) Μυριοκέφαλο
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* *Nicet.Chon.* p.183,85-184,93 Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«Τότε δὲ καὶ ἀνέμου πνεύσαντος καὶ θῖνα βαθεῖαν ἐκ τῆς ἐκεῖσε ψαμμώδους μετεωρίσαντος γῆς σύρδην ἐμπίπτουσαν ἀμφότερα συμπεσεῖν ἐγένετο τὰ στρατεύματα καὶ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ καὶ σκότει ψηλαφητῷ ἀλλήλοις προσφερόμενα τοῖς ἐχθροῖς τοὺς φίλους ἐπικατέσφαττον καὶ οὐκ ἦν ἐξ ὁμοφύλου διακρίνειν ἀλλόφυλον, ἀλλὰ Πέρσαι καὶ Ῥωμαῖοι συμβεβλημένοι καὶ καθ' ὁμογενῶν ἐσπῶντο τὰ ξίφη καὶ τὸν προσιόντα κατέκαινον ὡς πολέμιον, ὡς τὰς τάφρους τάφον ἕνα γενέσθαι καὶ πάμμικτον πολυάνδριον καὶ σκήνωμα κοινὸν Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων ἀχθοφορούντων.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πνοή ανέμου συνδέεται με την εξέλιξη της μεγάλης πολεμικής σύγκρουσης του βυζαντινού με τον τουρκικό στρατό στο Μυριοκέφαλο.

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 446.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Theod.Scut.* p.288,15 Π.Μ: Nicet.Chon. p.83,85 [1]

«Τότε καὶ ἀνέμου πνεύσαντος καὶ κονιορτὸν ἐκ τῆς ἐκεῖσε ψαμμώδους γῆς ἀνεγείραντος, ἀμφότερα συμπεσεῖν ἐγένετο τὰ στρατεύματα, καὶ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ προσφερόμενα ἀλλήλοις, τοῖς ἐχθροῖς τοὺς φίλους ἐπικατέσφαττον, οὐ γὰρ ἦν ἐξ ὁμοφύλου διακρίνειν ἀλλόφυλον, ὡς τὰς τάφρους ἕνα τάφον γενέσθαι, καὶ σκήνωμα κοινὸν Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων, καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων ἀχθοφορούντων.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[579] Ε.Π:Α
Χ: 1177-1178 Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ-Μάρτ.:) Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, καταστροφή σποράς
Τ: (Παλαιστίνη, Συρία, Μεσοποταμία, Αρμενία)
Κ.Σ: λιμός, άνοδος τιμών, θάνατος ανθρώπων, μετακίνηση πληθυσμών, κρατική παρέμβαση

* *Mich.Syr.* XX,6 (3,373-4) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [2]

«A cette époque (1488), le Seigneur châtia de nouveau la terre par le manque de pluie, à cause de notre iniquité. Les récoltes se desséchèrent, et il y eut une cruelle famine en Syrie, en Palestine, en Assyrie, en Mésopotamie, en Arménie. Le kaila *de froment se vendait un dinar, là où on en trouvait... Beaucoup de gens étaient morts de faim, et beaucoup s'en allèrent dans des pays très éloignés... La plupart des princes distribuaient miséricordieusement aux indigents ce qu'ils avaient de blé et d'autres céréales; et il en fut de même partout.»*

Χ.Μ: Β3α, Β5, Β6, Γ12β, Γ13, Δ20, Δ26, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[580] Ε.Π:Α
Χ: 1178 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ.) Α.Π:2
Φ: βροχές κανονικές, ευφορία γης, αφθονία σοδειάς
Τ: (Συρία)
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XX,6 (3,374) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [3]

«Aussi, le Seigneur se montra miséricordieux; quand tout espoir était perdu, au milieu du printemps, les torrents (du ciel) furent ouverts et le Seigneur enivra la terre. L' atmosphère se rasséréna, et aussi les cœurs des hommes; les langues chantaient la louange de Dieu, parce que les récoltes prospéraient; et il y eut une grande abondance dans tous les pays.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ20

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Hunger 1, 478 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

[2] Βλ. εκδ. Mich.Syr. 1, σελ.όπ.π.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[581] Ε.Π:Β
Χ: 1178 Κ.Χ:2
λ.Χ: Μάιος Α.Π:1
Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: πνιγμός ανθρώπων, καταστροφή κτιρίων

* *Mich.Syr.* XX.7 (3.376-7) Π.Μ: αυτόπτης;

«Au mois de 'iyar (mai) de l'année 1489, tandis que nous étions à Antioche, la pluie tomba abondamment, et il y eut dans la ville une inondation qui emporta des maisons et de bâtiments: beaucoup de gens et de bétail furent noyés. Le fort arriva jusqu'aux portes de la ville, et en telle abondance que les portes ne suffisaient pas à évacuation des eaux, qui s'accumulèrent et s'élevèrent jusqu'audessus du mur. Ce fut dans la ville une grande calamité, qui causa la terreur et la crainte.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7, Γ12, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[582] Ε.Π:Γλ
Χ: (1178- -1179) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Οκτ.1- -Σεπτ.30) Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Αραβία
Κ.Σ: μετακίνηση πληθυσμών

* *Mich.Syr.* XX.7 (3.376) Π.Μ: προφορικές μαρτυρίες [1]

«A cette époque, un peuple nombreux, pressé par la famine, s'émbranla et sortir de l'Arabie. Lorsq'ils parvinrent aux rives de l'Euphrate, les émirs leur interdirent le passage, pour qu'ils ne fussent pas cause d'un accroissement de famine.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[583] Ε.Π:Α
Χ: (1178-1179) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας ήπιος
Τ: (Συρία) Αντιόχεια
Κ.Σ: -

* *Mich.Syr.* XX.7 (3.377) Π.Μ: αυτόπτης;

«L'année suivante, comme nous étions encore à Antioche, il y eut un hiver aussi doux que le printemps.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[584] Ε.Π:Γλ
Χ: 1179 Κ.Χ:1

---

[1] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: -
Φ: λιμός
Τ: (Μεσοποταμία;)
Κ.Σ: -

Α.Π:1

* Barhebr.Chron. p.310

Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in this year (A.D. 1179) there was a terrible famine, and a pestilence wasted the whole earth.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[585]

Ε.Π:Β
Κ.Χ:0
Α.Π:2

Χ: (1179)[2]
λ.Χ: (Νοέμ.- -Δεκ.)
Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα φαραγγιού
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Νικομήδεια
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Nicet.Chon. p.198,26-31

Π.Μ: προφορικές πηγές[3]

«Μὴ ἀναμείνας οὖν τὴν τελείαν τοῦ κακοῦ ἀγγελίαν ὁ Μανουὴλ ἀναστὰς τὴν ὑστεραίαν ᾗ τάχους εἶχεν ἐπὶ τὴν Κλαυδίου διὰ τῆς Νικομήδους ἤλαυνεν πόλιν... Ὁτὲ δὲ ὑετοῦ κατενεχθέντος καὶ τοῦ σταθμοῦ γενομένου κατὰ φάραγγα τεναγώδη ἄνωθέν τε ταῖς σταγόσιν ἐτέγγετο καὶ τὸν ὕπνον διεσπᾶτο τῷ τὴν στοιβάδα ὑποτρέχοντι νάματι. κἀπὶ τοῖς τοιούτοις ἠγαπᾶτο μᾶλλον καὶ ἠγᾶτο ἢ ὅτε διαδήματι ἐταινιοῦτο καὶ περιέκειτο τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸν ἵππον ἀνέβαινε τὸν χρυσοφάλαρον.»

Χ.Μ: Β6, Γ13

Σ: Η αναφορά στη βροχόπτωση και τη συνακόλουθη πλημμύρα συνδέεται με την αφήγηση των γεγονότων της αυτοκρατορικής εκστρατείας.

---

[586]

Ε.Π:Γπ
Κ.Χ:0
Α.Π:1

Χ: (1184- -1223)[4]
λ.Χ: Μάιος
Φ: (τήξη χιονιών;) πλημμύρα ποταμού
Τ: (ΒΑ. Μικρά Ασία) Παΐπερτ[5]
Κ.Σ: -

* Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.23

Π.Μ: -

«Τοῦ δὲ ἡγουμένου Ἐφραὶμ τὰς ῥάβδους βουλομένου ἁπάσας ταύτας ἐν τῷ ποταμῷ καταποντοῦν, ὁ τὴν τοῦ ἐπισκόπου ἔχων πολλὰ ἐδυσώπησε τὸν Ἐφραὶμ κἂν ταύτην μόνην ἐᾶσαι. καὶ κατὰ τοῦ μεγάλου τοῦτον Εὐγενίου ἐξώρκιζεν ἐᾶν αὐτὴν καὶ μὴ ῥίπτειν ἐν ὕδασιν· ὁ δὲ μᾶλλον ὡσπερεὶ ὀργιζόμενος καὶ λαβὼν ἁπάσας βάλλει κατὰ τοῦ ὕδατος, αἵτινες τῷ ῥοθίῳ τοῦ ποταμοῦ διὰ τῆς πλημμύρας, ὥρα γὰρ ἦν ἔαρος καὶ μὴν μάϊος, εὐθέως παρῆλθον. μετὰ τοῦτο μεταμέλεται ὁ γέρων, καὶ μάλιστα διὰ τὸν τοῦ ἀνδρὸς ὅρκον, ὃν ὤρκισεν αὐτόν, καὶ ἤρξατο παρὰ τὰ χείλη βαδίζειν τοῦ ποταμοῦ

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

[2] Για χρονολογία βλ. έκδ. Nicet.Chon. 198 υπόμνημα.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 446.

[4] Η ακριβής χρονολογία στάθηκε αδύνατο να προσδιοριστεί. Βλ. E. Jansens, *Trébizond en Colchide*, Brüssels 1969, 72.

[5] Σημ. Bayburt.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ ἀνιχνεύειν τὰς ὄχθας καὶ τὰς ῥάβδους ἀνερευνᾶν. καὶ τόπον διαβὰς οὐκ ὀλίγον, τῶν ἄλλων μὲν εὗρεν οὐδεμίαν ῥάβδον, εὗρε δὲ μόνην ἐκείνην τὴν ῥάβδον, τὴν οἷον ποιμαντικήν, οὐχὶ κειμένην, ἀλλ᾽ ἱσταμένην καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἔξω πεφυτευμένην παρὰ τὴν ὄχθην.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ13, Δ23

Σ: Πληροφορια παρενθετικη. Η αναφορα στην πλημμύρα ποταμού στα πλαισια της αφηγησης επεισοδιου που καταδεικνυει τη θαυματουργικη μνήμη του αγιου.

---

[587] Ε.Π:Β
Χ: (1184- -1223) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγιδα σφοδρή: αστραπες, βροντές, χαλάζι, βροχή
Τ: (ΒΑ. Μικρα Ασία) Τραπεζούντα
Κ.Σ: θαυμα: άγιος σώζει πολη απο πολιορκια

* *Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.)* c.25 Π.Μ: -

«Τὰ δὲ στρατεύματα, ἢ τάχους εἶχε, συναγαγών, καὶ ἵπποις ἐποχηθέντες ἅπαντες οὗτοι, τοῦ Εὐγενίου ὄπισθεν εἵποντο, ἐνδόντες τοῖς χαλινοῖς, ὥστε φθάσαι αὐτόν· ἔμπροσθεν γὰρ ᾤχετο, οἷα πτηνός. ἀμέλει - καὶ τίς ἂν ἐξείποι τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ καὶ χάριν τὴν θείαν διενεργοῦσαν τῷ μάρτυρι ἐν τούτῳ τῷ θαύματι; -, αἰθρίας γὰρ οὔσης τότε τῆς νυκτός, ἀθρόον ἀστραπὴ μεγάλη, ὡς δοκεῖν πῦρ ἄρρητον χεῖσθαι ἀπὸ τεσσάρων τῆς οἰκουμένης μερῶν, ἐξέλαμψεν, ὥστ᾽ ἐπισχεῖν τῶν ἀντιπάλων τὰ ὄμματα καὶ τὰς ἀθέους ψυχὰς ἐκπλῆξαι. ὕδατα δὲ σὺν αὐτῇ κατερρύη καὶ βρονταὶ συνεδούπησαν καὶ χάλαζαί τε ῥαγδαῖαι κατέπεσον, καὶ ὄμβρος πολὺς καὶ ῥαγδαῖος κατήνεκτο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοὺς ἄφρονας... οἱ δέ γε Βάρβαροι -ὦ τοῦ θαύματος-, ὥσπερ ἐμβρόντητοι γεγονότες, ἔνθεν κἀκεῖθεν διεσκεδάσθησαν, καὶ μὴ συνιέντες, οἱ μὲν περὶ τὰ κοῖλα τοῦ βουνοῦ ἐπλημμέλουν, προσκόπτοντες καὶ καταπίπτοντες...»

Χ.Μ: Α2, Β4, Δ20, Δ24, Ε31

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα έχει στόχο να επαινέσει τη θαυματουργική μνήμη του αγίου.

---

[588] Ε.Π:Γλ
Χ: (1185) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: (κανονικές μετεωρολογικές συνθήκες;) ευφορία καρπών, καλή σοδειά
Τ: (Μικρά Ασία;)
Κ.Σ: -

* *Nicet.Chon.* p.310,45-49 Π.Μ: αυτόπτης; [3]

«Εὐνομίαι τε πόλεων ἐμεγαλύνοντο καὶ τῶν ἐκφοριῶν τῆς γῆς ἐπίδοσις διαρκὴς καὶ παράλογος ἔκφυσις, ὡς ὄχνας μὲν προενεγκεῖν τὴν ῥάμνον, τὴν δὲ συκῆν ἀσταχύων φρίσσειν ἀνθέρικας, ἢ γοῦν ὡς ἐν τῇ μίξει Διὸς καὶ Ἥρας οἱ ποιηταί φασιν ὑποστρωννύεσθαι μὲν λωτὸν ἑρσήεντα, κρόκον δ᾽ ἀναφύεσθαι καὶ ἀνατέλλειν ὑάκινθον.»

---

[1] Η ακριβής χρονολογία στάθηκε αδύνατο να προσδιοριστεί. Βλ. E. Jansens, όπ.π.

[2] Η χρονολογία είναι κατά προσέγγιση, αφού η μαρτυρία ακολουθεί το χωρίο που αναφέρεται στην άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς τον Αύγουστο του 1185.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 446.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορά στη ευφορία των καρπών εκφέρεται με ποιητικό ύφος και ομηρικό λεξιλόγιο.

---

[589] Ε.Π:Β
Χ: (1185) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοέμ.) Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Ελλήσποντος
Κ.Σ: ναυάγιο

* Nicet.Chon. p.363,10-17 Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«Ὁ δὲ τῶν ἐναντίων στόλος περὶ τὰς δεχεπτὰ τὴν κώπην σχάσας ἐν ταῖς νήσοις ἡμέρας ὡς οὐδένα πως ἑώρα τῶν ὁμοφύλων κατὰ χέρσον προσιόντα, οὐκ ἀγαθὴν εἰκάσας τὴν ἀναβολὴν μεθαρμόζεται πρὸς ἀπόπλοιαν. καὶ δὴ τὴν νῆσον τὴν Καλώνυμον πυρπολήσας καὶ ὅσα πάραλα κεῖται κατὰ κόλπον τὸν Ἑλλησπόντιον εἶχετο τοῦ οἴκαδε πλοῦ. φασὶ δὲ ὡς καὶ τούτων πολλαὶ αὖτανδροι τῷ βυθῷ κατέδυσαν ἀντιπνοίαις περιπεσοῦσαι καὶ καταιγιδώδεσιν ὁμιλήσασαι πνεύμασι. καὶ λιμὸς δὲ καὶ νόσος ἔστιν ἃς ἐξεκένωσε.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στη θύελλα γίνεται στα πλαίσιο της περιγραφής των δυσκολιών που αντιμετώπισε ο νορμανδικός στόλος στο Αιγαίο.

---

[590] Ε.Π:Β
Χ: (1187) Κ.Χ:0
λ.Χ: (Σεπτ.4) [3] Α.Π:2
Φ: (έκλειψη ηλίου) πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Nicet.Chon. p.384,29-32 Π.Μ: αυτόπτης; [4]

«Ἐγένοντο δὲ καὶ διοσημίαι τηνικαῦτα· ἡμέρας γὰρ ἀστέρας ἐφάνησαν καὶ ὁ ἀὴρ ταραχώδης ὤφθη καὶ περὶ τὸν ἥλιον πάθη τινὰ συμβεβήκασιν, ἃ φασι ἅλωνας, ὡς μηδὲ τοῦτον καθαρὸν καὶ ἀθόλωτον, ἀλλ' ὠχρότερον ἀποδισκεύειν τὸ φῶς.»

Χ.Μ: Ε29

Σ: Η αναφορά στην πνοή ανέμου συνοδεύει την πληροφορία για έκλειψη ηλίου. Και τα δύο φαινόμενα θεωρούνται από το συγγραφέα ως *«διοσημίαι»*.

---

[591] Ε.Π:Α
Χ: (1187-1188) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Μάρτ.) [5] Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς) κρύο δυνατό, χιόνια, πάγωμα ποταμών
Τ: (Βουλγαρία) Φιλιππούπολη, Ζαγορά
Κ.Σ: αναστολή εκστρατείας εξαιτίας του χειμώνα

---

[1] Για χρονολογία βλ. έκδ. Nicet.Chon. 363, υπόμνημα.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π.

[3] Για χρονολογία και ημερομηνία βλ. έκδ. Nicet.Chon. 384 υπόμνημα.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π.

[5] Για χρονολογία και ημερομηνία βλ. έκδ. Nicet.Chon. 398 υπόμνημα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Nicet.Chon. p.398.30-42 Π.Μ: προφορικές πηγές[1]

«Ἐγνώκει οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ πάλιν εἰς τὴν Ζαγορὰν εἰσελθεῖν καὶ ὡς οἷόν τε πειράσασθαι παραστήσασθαι τοὺς Μυσούς. καὶ δὴ ἐξάρας ἀπὸ Φιλιππουπόλεως εἰς Τριαδίτζαν παραγίνεται· ἐκεῖθεν γὰρ ἠκηκόει μὴ δυσπορεύτους εἶναι κατὰ πολὺ τὰς εἰς τὸν Αἷμον τροχιάς. ἀλλ᾽ ἔσθ᾽ ὅπῃ καὶ εἰς εὐθείας ἀνοίγεσθαι καὶ ὕδωρ εἶναι εἰς ἄντλημα ἱκανώτατον καὶ χιλὸν τοῖς ὑποζυγίοις ἐνόδιον. εἰ κατὰ καιρὸν ἐκεῖ τις πορεύοιτο. ὡς δ᾽ εἰς χειμέριον τροπὴν παρεγκλίνας ἤλαυνεν ἥλιος καὶ ποταμοὶ μὲν ὑπὸ ψύχους ἐτήσσοντο καὶ ἄλλως βορείου καὶ ψυχροῦ τοῦ ἐκεῖσε κλίματος ὄντος, χιὼν δὲ πλείστη κατενεχθεῖσα τὸ τῆς γῆς ἠφάνισε πρόσωπον, οὐ μόνον πλησασα φάραγγας, ἀλλὰ καὶ θύρας οἰκημάτων ἐπιζυγώσασα. ὑπερέθετο τὸ ἔργον εἰς ἀνάφανσιν ἔαρος καὶ τὴν μὲν στρατιὰν αὐλίζεσθαι διαφῆκε κατὰ τὴν ἐκεῖθι ἐπαρχίαν, αὐτὸς δ᾽ εὔζωνος τὴν βασιλίδα καταλαβὼν διεχεῖτο ἵππων ἀμίλλαις καὶ θεωρείοις ἐγάννυτο.»

Χ.Μ: Β3. Β6. Γ13. Δ24

Σ: Η αναφορά στο κρύο και τον παγετό συνδέεται με την αφήγηση των πολεμικών επιχειρήσεων επί Ισαάκ Β΄ Αγγέλου. Ο συγγραφέας παρουσιάζει το πάγωμα των ποταμών και το κρύο ως συνήθη φαινόμενα γι' αυτό το γεωγραφικό πλάτος *(«καὶ ἄλλως βορείου καὶ ψυχροῦ τοῦ ἐκεῖσε κλίματος ὄντος»)*.

---

[592] Ε.Π:Γλ

Χ: 1192 Κ.Χ:1

λ.Χ: Φεβρ.-Μάιος Α.Π:1

Φ: λιμός

Τ: (Συρία) Αντιόχεια [2]

Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, χορτοφαγία

* Smbat c.29 (p.67) Π.Μ: διοικητικά έγγραφα [3]

«En l'an 641 (2 févr. 1192 - 31 janv. 1193), il y eut une famine si terrible qu'il est impossible à quiconque de donner par écrit une idée d'une telle calamité; il périt tant d'hommes qu'on ne pouvait enterrer les morts, et on estimait heureux ceux qui étaient déjà morts. Quand vint les printemps, les gens se mirent à manger de l'herbe dans les pâturages comme des moutons, et n'étant pas accoutumés à cette nourriture, ils tombaient et mouraient. Cette même année mourut Qilig Arslan, le sultan de Qonya.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[593] Ε.Π:Α

Χ: (1199) Κ.Χ:1

λ.Χ: (Ιούλ.- -Αύγ.) [4] Α.Π:2

Φ: καύσων

Τ: (Μακεδονία) φρούριο Πρόσακος, Αξιός ποτ.

Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα

* Nicet.Chon. p.505,6-14 Π.Μ: προφορικές πηγές [5]

---

[1] Βλ. Moravcsik όπ.π.

[2] Βλ. έκδ. Smbat 67 σ.84.

[3] Βλ. S.der Nersessian, "The armenian chronicle of the constable Smbad or the «royal historian»", *DOP* 13 (1959) 143-183, εδώ 143 & 155 σ.43.

[4] Για χρονολογία και ημερομηνία βλ. έκδ. Nicet.Chon. 505 υπόμνημα.

[5] Βλ. Moravcsik όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Σχολαίτερον δὲ τοῦ ἔργου προβαίνοντος καὶ αὐτῶν προσπασχόντων κακῶς ἐκ τῶν ἐπικειμένων ἄνωθεν ἀντιπάλων, ὀψὲ καὶ βραδέως ὁ τοῖς ὅπλοις ἐφεστὼς θλαδίας ἀφίκετο σκαπάνας κομίζων εἰς ἕνα ὁρμαθὸν διά μηρίνθου συμβεβλημένας. δέον οὖν αὐτίκα καταποντισθῆναι τὸν ἐπίρρητον ἢ γοῦν δυσφόρως καὶ χαλεπῶς ὑπενεγκεῖν τὸ πραχθὲν εἰς βραχεῖαν ἀναψυχὴν τῶν μάχῃ καὶ δίψει καὶ πνίγει κακουχουμένων διὰ τὸν ἐξ ἡλίου καύσωνα, ὁ δὲ μόνῃ ἐπιπλήξει, καὶ ταύτῃ ἀκκισμῷ μετεχούσῃ καὶ τῇ περιψοφήσει τῶν χειλέων τὸν ἀγανακτοῦντα ὑποκρινάμενος κατέβαλεν οὕτω τὰ τῶν γενναίων ἀνδρῶν φρονήματα.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Η αναφορά στον καύσωνα γίνεται στα πλαίσια αφήγησης στρατιωτικών γεγονότων στη Μακεδονία κατά τη σύγκρουση του σλάβου ηγεμόνα Χρύσου με τον βυζαντινό στρατό.

---

[594] Ε.Π:Γλ

Χ: 1199- -1218 [1] Κ.Χ:0

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: λιμός

Τ: (Αίγυπτος) Κάιρο

Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, κτηνοφαγία, πτωματοφαγία, κανιβαλισμός

* *Ibn Sasra* c.169a Π.Μ: Ibn Katir [2]

«And in the days of al-Malik al-'Adil al-Kabir, brother of Salah al-din Yusuf, great dearness also happened, and a large multitude perished therein, both rich and poor. During that year the people of Cairo ate dogs and corpses and they ate their children. Because of hunger, they did not find one another abominable, and whoever was stronger than his neighbor slew him and ate him. Many physicians were lost in that year.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[595] Ε.Π:Β

Χ: 1200 Κ.Χ:1

λ.Χ: (Μάρτ.) Α.Π:1

Φ: πνοή σφοδρών ανέμων

Τ: (Αίγυπτος) Κάιρο

Κ.Σ: επιδημία, θάνατος ανθρώπων

* *Maqrizi, Traité* p.29-30 Π.Μ: -

«A l'entrée de la saison du printemps, des vents violents soufflèrent, d'où des épidémies très meurtrières. Les vivres vinrent à manquer et la population souffrant de la faim, mangea des petits enfants.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[596] Ε.Π:ΓπΝ

Χ! 1200 [3] Κ.Χ:1

λ.Χ: (Ιούν.-Σεπτ.) Α.Π:1

---

[1] Βλ. έκδ. Ibn Sasra c.169a σ.1313.

[2] Στο ίδιο.

[3] Το ίδιο φαινόμενο αναφέρεται και στον Hennig, Katalog 22, με παραπομπή σε άραβα συγγραφέα του 16ου αι. (Abd Allatjf).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: ανωμαλια στη διακυμανση σταθμης Νειλου: καθυστερηση ανοδου - ελλιπης ανοδος
Τ: (Αιγυπτος) Νειλος ποτ., Καιρο
Κ.Σ: λιμος, κανιβαλισμος, επιδημια, μετακινηση πληθυσμων

* Barhebr.Chron. p.350 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθηκη της Maraga[1]

«And in this year there was great scarcity in Egypt, for the Nile did not overflow according to custom. And men ate the bodies of dead animals and also of men. And then pestilence followed upon famine closely.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Maqrizi, Traite p.29-30 Π.Μ: -

«Une famine éclata sous la dynastie ayyoubide, pendant le règne de 'Adil Abu Bakr ibn Aiyud, en l'année 596 (1200). Elle fut causée par l'arrêt de la montée du Nil, dont la crue s'arrêta au-dessous de la côté normale, se stabilisant à une hauteur de douze coudées et quelques doigts. De nombreuses bandes, poussées par la faim, quittèrent leurs villages pour se précipiter au Caire. A l'entrée de la saison du printemps, des vents violents soufflèrent, d'où des épidémies trés meurtrières. Les vivres vinrent à manquer et la population souffrant de la faim, mangea des petits enfants A la fin du printemps, au cours du mois de barmuda (avril) le lit du Nil demeura à sec; il n'y avait point d'eau entre le Nilomètre et le rivage du vieux-Caire, et, du côté du Guizch, le lit du fleuve fut également à découvrir. La saveur et l'odeur de l'eau fuent altérées. Le fleuve se prit à monter un peu jusqu'au 16 mésori (9 août), il haussa alors d'un seul doigt, s'arrêta quelques sours, puis la crue se manifesta d'une façon marquée, plus d'une coudée, pour atteindre quinze coudées et seize doigts. Ensuite ce fut le jour même la décrue subite, et le pays ne tira aucun bénefice du Nil à cause de la rapidité de la baisse. La mortalité était considérable.»

Σ: Τιμές ανόδου Νείλου το έτος 1200: c.a 12 πήχεις,
Απριλιος: σχεδόν αποξήρανση κοίτης
Αύγουστος 9: μικρή άνοδος (1 πήχυς)
Αύγουστος 15: άνοδος στις 15,16 πήχεις, και την ίδια μέρα
Αύγουστος 15: απότομη μείωση στάθμης.

---

[597] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 1200-1202 Κ.Χ:1
λ.Χ: επί 3 έτη Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: ελλιπής άνοδος
Τ: (Αίγυπτος) Νείλος ποτ. Κάιρο
Κ.Σ: λιμός, κρατική παρέμβαση, ανθρωποφαγία

* Maqrizi, Traité p.31 Π.Μ: -

«Pendant trois années consécutives, le Nil continua à ne monter que de très peu, et l'ardeb le blé se vendit huit dinars. Adil distribua aux pauvres une partie des grains de l'État, et il imposa à chaque famille opulente l'obligation de nourrir un certain nombre de puavres...anthropophagie...»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

13ος Αιώνας

[598] Ε.Π:Β
Χ: (1201) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοέμ.) Α.Π:2
Φ: καταιγίδα, τρικυμία
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Προποντίδα, Αστακηνός κόλπος
Κ.Σ: κίνδυνος ναυαγίου

* Nicet.Chon. p.529.32-530.48 Π.Μ: αυτόπτης; [2]

«Διὰ δὲ τὴν τοῦ Μιχαὴλ νεωτέρισιν περὶ μῆνα τὸν φυλλόχοον ἔξεισιν εἰς ἕω Ἀλέξιος, ὑποστρέφων δ' ἐκεῖθεν παρενέβαλεν εἰς τὰ Πύθια, τοῖς θερμοῖς ἐννηξόμενος ὕδασιν. ὡς δ' ἅλις εἶχε λουτήρων καὶ κρατήρων, ἐρᾷ καὶ μακροτέρου πλοός· διημφισβήτουν γὰρ παρὰ τῷδε τῷ ἄνακτι καὶ ἀνὰ μέρος ἐκράτουν αἱ ἐπίγειοι καὶ ἐνάλιοι χάριτες καὶ λαμπρὰν ἀνεδοῦντο τὴν νίκην. νῆα τοίνυν εἰσιὼν στρατηγίδα εὐθὺ τῶν νησιδίων διαπλωΐζεται. ἃ ἄγχιστα τῆς Κωνσταντίνου ἀμφιρρέονται, τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον ἀφεὶς περιπλεῖν· λαίλαπος δ' ἀνεγερθείσης ἐξαίφνης καὶ μετεωρισάσης τὸ κῦμα, ὀρθὸν τὸ πλοῖον ἐκ πρώρης ἐπὶ πρύμναν αἴρεται καὶ μικροῦ καταδύεται, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπικλυζόμενον. ἐθορύβουν μὲν οὖν οἱ πλωτῆρες καὶ ἱδρῶσι περιερρέοντο, βοαὶ δὲ τῶν ἐμπλεόντων καὶ θεοκλυτήσεις ἦσαν, οἰμωγαί τε καὶ ὀλολυγαὶ διωλύγιοι ἐξηκούοντο· συνέπλεον γὰρ βασιλεῖ πᾶσαί τε καὶ πάντες ἐπιτήδειοι, οἷς καὶ ποθεινὴ μὲν ἡ γῆ τοῖς βαδίζουσι, ποθεινὴ δὲ καὶ αὐτοῖς ἐδόκει τις ἐντυχεῖν. πολλὰ δὲ καὶ παντοῖα διακινδυνεύσαντες ἀγαπητῶς καὶ μόλις περὶ τὴν Πρίγκιπον διασώζονται, ἐκ δὲ ταύτης τοῦ κύματος ἠρεμήσαντος ἐς Χαλκηδόνα καταίρουσιν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ10, Δ15, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και την τρικυμία σχετίζεται με την παρουσία του αυτοκράτορα στο πλοίο που κινδύνευσε.

---

[599] Ε.Π:Β
Χ: (1205) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Αύγ.- -Οκτ.) Α.Π.2
Φ: βροχή δυνατή, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Θράκη) Έβρος ποτ., Διδυμότειχο
Κ.Σ: καταστροφή στρατοπέδου

* Nicet.Chon. p.624,95-10 Π.Μ: προφορικές πηγές [4]

«Καὶ δὴ τὴν Ὀρεστιάδα παρεικότες, ὡς ἐξ ὧν ἔπαθον οὐχ ἁλώσιμόν σφισι δόξασαν, ἔγνων τῷ Διδυμοτείχῳ προσβαλεῖν. οὐκοῦν καὶ παρ' αὐτῷ στρατοπαιδευσάμενοι πολιορκεῖν ἐς νέωτα τὸ φρούριον διηρρένωντο καὶ τὰ τειχομαχεῖα προσάγειν, ὡς ἂν ἐξέλωσιν, ἡτοιμάζοντο. ἀλλ' οὔπω ἐπὶ τῷ παροξυσμῷ τούτῳ τῶν Λατίνων ἔδυ ὁ ἥλιος, καὶ πληροῦται νεφῶν ὁ ἀὴρ καὶ ῥαγδαίας βροχῆς θεόθεν ἀφορισθείσης ἐν τοῖς

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 263.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 446.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 292 και έκδ. Nicet.Chon. 624 υπόμνημα.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀνόπιν τοῦ Διδυμοτείχου μέρεσιν ὁ τῷ φρουρίῳ παραρρέων Εὖρος διευρυνθεὶς ὑετῷ καὶ μέγας ἐκ μικροῦ τῷ τότε φανεὶς τὰς πεδιάδας ἐξυδάτωσε καὶ τῷ στρατοπέδῳ τῶν Λατίνων ἐξαπιναίως ἐπικλυσθεὶς ὅπλα παρασύρει καὶ μηχανάς, ἵππους ἀπάγει πολεμιστάς, ἄνδρας διανηχομένους τὸν Ἀχέροντα δείκνυσιν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Γ12, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην βροχή και την πλημμύρα του ποταμού συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών επιχειρήσεων στη Θράκη και την καταστροφή στρατοπέδου.

---

[600] Ε.Π:Α

Χ: (1231) Κ.Χ:2

λ.Χ: Ιούλ. Α.Π:1

Φ: βροχές ραγδαίες, χιονια, παγετός, πνοή ψυχρών ανέμων

Τ: (Μεσοποταμια) Khâtâyê

Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.397 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And when they had brought it out and had performed their mysteries for three whole days and three nights, mighty torrents of rain began to come down on the Khâtâyê, and heavy falls of snow and frosts and bitterly cold blasts in the days of Tammuz (July).»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[601] Ε.Π:Α

Χ: 1235-1236 Κ.Χ:2

λ.Χ: Νοέμ.-Φεβρ. Α.Π:1

Φ: χειμώνας βαρύς, πάγωμα ποταμού, καταστροφή αμπελιών & δένδρων, ανομβρία, ξηρασία

Τ: (Α. Μικρά Ασία, Μεσοποταμία) Ευφράτης ποτ.

Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.401 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[2]

«And in this year there was a great scarcity of grain in Bêth Rhômâyê and Bêth Nahrin, and the vines and the trees shriveled up through the severity of the winter which took place. For from the month of the latter Teshrîn (November) to the full moon of the month Shebât (February), the great Euphrates was frozen over, and no rain fell on the young crops.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12β, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[602] Ε.Π:Γπ

Χ: 1238- -1239 Κ.Χ:1

λ.Χ: Αύγ.14- -Αύγ.3 Α.Π:1

Φ: πλημμύρα ποταμού

Τ: (Μεσοποταμία) Τίγρης ποτ., Βαγδάτη

Κ.Σ: καταστροφή κτιρίων, πνιγμός ανθρώπων, καταποντισμός πλοίων

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Barhebr.Chron. p.404 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές απο τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the year 1550 of the Greeks (A.D. 1239), which is the year 636 of the Arabs (A.D. 1238) the river Tigris overflowed, and destroyed many houses in Baghdâd, and two ships foundered and about fifty souls were drowned. And in the following year nothing remarkable happened in the countries round about us.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12α, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[603] Ε.Π:Α
Χ: (1242) [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.18-20 Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς) κρύο δυνατό, χιόνια πολλά
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Πηγαί, Σιγρηνή
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα, θάνατος 300 στρατιωτών

* Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26) Π.Μ: προφορικές πηγές [3]

«Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης κατειλήφει τὴν ἕω. τὴν γοῦν χειμερινὴν τότε παραμείψας ὥραν ἐν τῷ Νυμφαίῳ, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, ἀπάρας ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Λάμψακον ἦει, κἀκεῖσε τὸ θέρος διαβιβάσας καὶ τὴν τῆς ὀπώρας ὥραν, ἐπεὶ ὁ χειμὼν ἤρξατο, τοῦ χώρου μεταβὰς ἐπὶ τὰ τῶν Πηγῶν ἐχώρει μέρη. μεγίστου δὲ χειμῶνος πεπείραται καθ' ὁδόν, ἀρξαμένου μὲν ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Σιγρηνὴν ἐσκήνωσεν, ἡμέρας δὲ δύο τῇ δριμύτητι τούτου καὶ τῇ σφοδροτάτῃ φορᾷ τῆς χιόνος τεταλαιπώρηκεν, μέχρις ἂν κατηντήκει εἰς τὸ τῶν Πηγῶν ἄστυ. πολλοὶ γοῦν καθ' ὁδὸν ἐτεθνήκεισαν καὶ πολλαί· μέχρι γοῦν τριακοσίων, ὡς οἱ ἀριθμήσαντες ἔφασκον, ὑπὸ τῆς χιόνος κατεχώσθησαν, μὴ δυνάμενοι ἀντωπῆσαι τῇ τοῦ πνεύματος φορᾷ. οὐδείς γοῦν τῶν ἰδόντων ἔλεγε γινώσκειν γεγενῆσθαί ποτε τοιοῦτον χειμῶνα. ἦγε δὲ τῷ τότε ὀκτωκαιδεκάτην μὴν ὁ Δεκέμβριος, ἔτος δὲ ἦν ἐπὶ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ καὶ ἑπτακοσιοστῷ τὸ τεσσαρακοστὸν οἶμαι πρῶτον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Δ24, Ε30

Σ: Η αναφορά στη βαρυχειμωνιά συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών επιχειρήσεων στη Μικρά Ασία και τις κακουχίες των στρατιωτικών δυνάμεων.

* Theod.Scut. p.488,26 Π.Μ: Georg.Acrop. 41,p.73,3 [4]

«Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἑῷα μέρη ἀφίκετο, τὴν χειμέριον ὥραν παραμείνας ἐν τῷ Νυμφαίῳ, εἶτα ἐκεῖθεν ἀπάρας ἦλθε περὶ τὴν Λάμψακον, κἀκεῖ τὸ θέρος διαβιβάσας καὶ τὸν τῆς ὀπώρας καιρόν, ἐπεὶ καὶ ὁ χειμὼν ἤρξατο, μεταβὰς περὶ τὰ τῶν Πηγῶν μέρη ἐχώρει. Μεγίστου δὲ χειμῶνος πεπείραται καθ' ὁδόν, ἀρξαμένου μὲν ἐπὰν ὁ βασιλεὺς ἐσκήνωσεν εἰς τὴν Σιγρηνήν, ἡμέρας δὲ δύο τῇ τε δριμύτητι τοῦ ψύχους καὶ τῇ φορᾷ τῆς χιόνος τεταλαιπώρηκεν, ἕως καὶ εἰς τὸ τῶν Πηγῶν ἄστυ κατήντησε. Πολλοὶ δὲ καθ' ὁδὸν ἀπέλιπον τὴν ζωήν· ὑπὲρ γὰρ τοὺς τριακοσίους, ὡς οἱ εἰδότες

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 365 με χρονολογία 1243. Παρατηρήσεις για τα προβλήματα στη χρονολόγηση του χωρίου βλ. στον W. Blum, *Georgios Akropolites. Die Chronik*, [Bibliothek der griechischen Literatur Bd.28], Stuttgart 1989, 223 σ.86.

[3] Βλ. Hunger 1, 444.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

ἔλεγον, κατεχώσθησαν ὑπὸ τῆς χιόνος· καὶ οὐδεὶς τῶν ἰδόντων ἔλεγε τοσοῦτον γνώσκειν χειμῶνα. Ἦγε δὲ τότε ὀκτωκαιδεκάτην μὴν ὁ δεκέμβριος. ἔτος ἦν ἑξακισχιλιοστὸν καὶ ἑπτακοσιοστὸν καὶ τεσσαρακοστὸν πρῶτον.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ7, Δ24, Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[604] Ε.Π:Γλ
Χ: (1243) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία)
Κ.Σ: -

* *Niceph.Greg.* 1.p.42.20/2.6.3 Π.Μ: άγνωστες πηγές [2]

«Συνέβη δὲ τηνικαῦτα τοῖς Τούρκοις ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ τοῦτο Ῥωμαίων, λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ σπάνις μεγίστη τῶν χρειωδῶν. καὶ ἦσαν δὲ διὰ τοῦτο μεσταὶ τοῦ τοιούτου γε ἔθνους αἱ ὁδοὶ πᾶσαι, γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν καὶ ὅσοι ἥβης ἐλλιπεῖς, ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐς τὴν Ῥωμαίων χώραν. καὶ ἐκενοῦτο σὺν ἀφθονίᾳ μακρᾷ πᾶς ὁ τῶν Τούρκων πλοῦτος ἐς τὰς Ῥωμαίων δεξιάς, ὅσος ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ, ὅσος ἐν ὑφάσμασι, καὶ πᾶν ποικίλον εἶδος καὶ τερπνὸν καὶ τρυφῆς μεστὸν πολυτελοῦς. καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ πολλῶν ἄξια χρήματα σίτου βραχέος ὤνια προτιθέμενα. τότε καὶ ὄρνις οἰαδηποτοῦν. καὶ πρός γε ἔτι βοῦς τε καὶ ἔριφος πολλοῦ τινὸς ἐτιμῶντο.»

Σ: Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[605] Ε.Π:Β
Χ: (1245- -1246) Κ.Χ:1
λ.Χ: Οκτ.1- -Σεπτ.30 Α.Π:1
Φ: βροχή μεγάλη, σχηματισμός τελμάτων & λάσπης
Τ: (Ν. Μικρά Ασία) Κιλικία: Ταρσός
Κ.Σ: επίδραση σε πολιορκία

* *Barhebr.Chron.* p.410 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And the men of Bêth Rhômâyê went and encamped against the city of Tarsos, and they made a fierce war upon it. And there was present there Pâlî, the father of king Haitum, with the kôntûstabl (=constable) his eldest son, and they also from within successfully resisted those who were outside because of the large number of Franks which they had with them. And torrential rain drenched those who were unable either to depart to another place of the country or to bring food for themselves and their horses, because of the abominable mud (or, clay) which was there, and which was almost deep enough to swallow up a horse and his rider.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 364.

[2] Βλ. R.Guilland, *Essai sur Nicéphore Grégoras. L'homme et l'œuvre*, Paris 1926, 245. Moravcsik 1, 451. J.L.van Dieten, *Nikephoros Gregoras. Rhomäische Geschichte.* [Bibliothek der griechischen Literatur Bd.4, 8, 9], Stuttgart 1973-1979, εδώ 4, 42.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[606] Ε.Π:Α
Χ: (1256) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.- -Μάρτ. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, χιόνια πολλά
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Georg.Acrop. 56.p.119.9(112.24) Π.Μ: προφορικές πηγές [2]

«Καὶ τάχ' ἂν καὶ προσωτέρω ἂν ἐκεχωρήκει ὁ βασιλεὺς καὶ ἐπὶ τὸν Αἷμον αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τυγχάνοντα φρούρια τὴν ἔφοδον ἐπεποίητο (πτοίαν γὰρ οὐ μικρὰν τοῖς Βουλγάροις ἐνέβαλεν), εἰ μὴ χειμὼν βαρύτατος αἴφνης ἐπεισπεσὼν ἐκώλυσεν αὐτὸν τῆς ὁρμῆς· πολλὴ γὰρ χιὼν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπηλύγασε, καὶ τὸ ἐπὶ ξένης καὶ πολεμίας τὰ Ῥωμαϊκὰ χρονίζειν στρατεύματα οὐ καλὸν ἐδόκει τοῖς ξυμβουλεύουσιν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Ο όρος *«χειμὼν βαρύτατος»* έχει εδώ το νόημα της σφοδρής κακοκαιρίας. Στόχος της μαρτυρίας η περιγραφή των επιμέρους λεπτομερειών κατά την αφήγηση στρατιωτικών συμβάντων

* Theod.Scut. p.515.9 Π.Μ: Georg.Acrop. 56 [3]

«Καὶ ἐνδοτέρω τοῦ Αἵμου ἐχώρει ἂν ὁ βασιλεύς, καὶ τοῖς ἐκεῖ φρουρίοις τὴν ἔφοδον ἐποιήσατο, ὅτι μηδὲ εἶχε τὸν ἀνθιστάμενον, εἰ μὴ χειμὼν βαρύτατος ἐπεισπεσὼν ἐκώλυσε τῆς ὁρμῆς. Ἡμέρας οὖν ἓξ ἐκεῖ διακαρτερήσας ὁ βασιλεύς, ἐπεὶ διὰ τὸν χειμῶνα οὐκ εἶχέ τι ἕτερον δράσαι, λῃϊσάμενος τὰ Βερόης, ἄνδρας γυναῖκας, νήπια, πρόβατα, βόας, καὶ ἄλλο εἴ τι κινεῖσθαι δυνάμενον ἦν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

[607] Ε.Π:Α
Χ: (1256) [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Φεβρ.- -Μάρτ.) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Μακεδονία) Ροδόπη, Τζέπαινα
Κ.Σ: δυσχέρειες σε πολιορκία

* Georg.Acrop. 57.p.120(p.113.25) Π.Μ: προφορ. πηγές+αυτόπτης; [5]

«Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας στρατὸν περὶ τὰ ἐν Ῥοδόπῃ ἄστη κεχώρηκε, καὶ εἶλε μὲν Περιστίτζαν τοῖς μηχανήμασι καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμόν, ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα. ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος· ἡ δὲ τοῦ τόπου δυσχωρία καὶ τὸ ψυχρὸν τοῦ καιροῦ οὐδὲ μικρόν τι εἴασεν ἐν ταύτῃ προσκαρτερῆσαι.»

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 382.

[2] Βλ. Hunger 1, 444.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478 και Karayannopulos-Weiß. Quellenkunde 462.

[4] Βλ. Muralt, Essai όπ.π.

[5] Βλ. Hunger 1, 444.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Στόχος της μαρτυριας η περιγραφη των επιμερους λεπτομερειων κατα την αφηγηση στρατιωτικων συμβαντων

---

[608] Ε.Π:Α
Χ: (1256) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοεμ.- -Δεκ.) Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρυς;)[2] κρύο δυνατό, πνοή ψυχρών ανέμων
Τ: (Μακεδονια) Μακρολιβάδα
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακινηση στρατεύματος

* *Georg.Acrop.* 59.p.127.9(120.10) Π.Μ: προφορικές πηγες [3]

«Τέτταρας δὲ σταθμοὺς παρήμειψεν ὁ στρατὸς, καὶ κατὰ τὸν τόπον ὃν Μακρολιβάδα κατονομάζουσιν ἐτητύμως πρὸς τὸ σχῆμα τὴν κλῆσιν οἱ πρώτως ἰδόντες θέμενοι. δεινὸς συμπίπτει σφίσι χειμών. ἐξ ἑσπέρας οὖν ἀρξάμενος, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπιτείνας τὸ βίαιον, πολλῇ τε χιόνι τῆς γῆς ἐπηλυγάσας τὴν ἐπιφάνειαν, ἕωθεν τῷ βασιλεῖ πολλὴν προυξένησε τὴν δυσχέρειαν. ὅ τε γὰρ τόπος ἄοικος ἦν, καὶ ἐγγύτερον ἐτύγχανον οἱ πολέμιοι, καὶ ἡ προσδοκωμένη σπάνις τῶν ἀναγκαίων οὐχ ἧττον τὴν ψυχὴν ἐπίεζε.»

Χ.Μ: Β4, Β5, Β6, Δ24

Σ: Ο όρος «χειμών» έχει εδώ την έννοια της σφοδρής κακοκαιρίας. Στόχος της μαρτυρίας η περιγραφή των επιμέρους λεπτομερειών κατά την αφήγηση στρατιωτικών συμβάντων.

* *Theod.Scut.* p.519.17 Π.Μ: Georg.Acrop. 59 [4]

«Καὶ κατὰ τὴν Μακρολιβάδα καταλύσαντος, δεινὸς συμπίπτει χειμών. ἐξ ἑσπέρας γὰρ ἀρξάμενος καὶ δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπιτείνας τὸ βίαιον, πολλὴν ἐνεποίησε τὴν δυσχέρειαν· ὅ τε γὰρ τόπος ἄοικος, καὶ ἐγγὺς οἱ πολέμιοι, καὶ ἡ προσδοκωμένη τῶν ἀναγκαίων σπάνις ἐκύμαινε τὰς πάντων ψυχάς.»

Χ.Μ: Β4, Β5, Β6, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[609] Ε.Π:Α
Χ: (1256) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοέμ.- -Δεκ.) Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, παγετός [6]

---

[1] Βλ. Muralt, Essai όπ.π.

[2] Η C. Asdracha, *La region des Rhodopes aux XIIIe et XIVe sic. Étude de Geographie Historique*, (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie 49), Athen 1976, 20, αναφέρει ότι το χωρίο αυτό του Ακροπολίτη περιγράφει ιδιαίτερα βαρύ χειμώνα ("par la rigueur d'un hiver particulièrement dur"), ενώ ο χρονογράφος κάνει λόγο μόνο για ολονύκτια διάρκεια του ψύχους και του ανέμου («δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου»).

[3] Βλ. Hunger όπ.π.

[4] Βλ. Moravcsik 1, 527, Hunger 1, 478 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 462.

[5] Βλ. Muralt, Essai 2, 382.

[6] Βλ. C. Asdracha, όπ.π. 20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ: (Μακεδονια) Ροδόπη, Τζέπαινα
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Georg.Acrop. 59.p.129.6(p.122.9) Π.Μ: προφορ. πηγές+αυτόπτης [1]

«Τοῖς γοῦν τούτου λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀνῆει. καὶ ἦν μὲν πάντῃ ἀνάντης ὁ χῶρος τὴν ἄνοδον. καὶ παγετὸς τὴν ὁδὸν πᾶσαν πολύτερός τε καὶ λεῖος βαδίσαι δυσχερεστέραν ἐποίει. συνηρεφῆ τε καὶ λάσια δένδρα περὶ τὴν ἀκρώρειαν ἦν. ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην πυρκαϊὰς ἀνάψαντες ἐθερμαίνοντο.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Στόχος της μαρτυρίας, όπως και των προηγουμένων, η περιγραφή των επιμέρους λεπτομερειών κατα την αφήγηση στρατιωτικών συμβάντων.

* Theod.Scut. p.520.23 Π.Μ: Georg.Acrop. 59 [2]

«Οἱ δὲ ἀπιόντες εὐχερῆ τὴν ἄνοδον κατήγγελλον ὡς ὑπέστρεψαν, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδότων ἀντιλεγόντων· ἀλλὰ τοῖς τούτων λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεύς, μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἄνεισι. Καὶ ἦν μὲν πάντῃ ἀνάντης ὁ χῶρος, καὶ παγετὸς δὲ παχύτερός τε καὶ λεῖος ἐπέτεινε τὴν δυσκολία εἰς βάδισμα. ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην, πυρκαϊὰς ἀνάψαντες, ἐθερμαίνετο.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[610] Ε.Π:Γλ
Χ: (1258) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Μικρά Ασία, Συρία, Μεσοποταμία, Περσία
Κ.Σ: άνοδος τιμών

* Barhebr.Chron. p.431 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And after his death Tâj ad-din 'Isâ, his son, rose up in his place and he was a good, believing man. And in his time there was a very severe famine and a pestilence in all land of Sen'âr and 'Athôr (Assyria) and Bêth Nahrîn (Mesopotamia) and Syria and Bêth Rhomaye; for in Damascus a young dove for a sick man was sold for 12 nâsrâyê (=coins struck by Saladin).»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού, πιθανώς όμως αυτή να είναι κλιματική αφού ο λιμός παρουσιάζεται σε εκτεταμένη γεωγραφική κλίμακα.

---

[611] Ε.Π:Β
Χ; (1265) Κ.Χ:1

---

[1] Βλ. Hunger 1, 444.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque 198.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: (τέλη Μαΐου) [1] Α.Π:1
Φ: * καταιγίδα: βροχη ραγδαία, χαλαζι, αστραπές, βροντες
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δοξασια[2]

* *Georg.Pachym.* 1.p.270.18/4.8 Π.Μ: αυτοπτης; [3]

«Ὡς δ' ἔμελλε διὰ τῆς κατ' ἀνατολὰς πύλης ἐξέρχεσθαι ἐφ' ᾧ καταλαβεῖν τὸ ἐν τῇ Βαρβάρᾳ κελίδριον τοῦ θαυματουργοῦ Νικολάου, ὃ δὴ καὶ συνίστατο τότε πρὸς τῇ θαλάσσῃ καὶ ὡς μετόχιον τῇ Ὀξείᾳ ἡρμόζετο (ἐκεῖ γὰρ προχείρως κατεδικάζετο ἀπελθεῖν, καὶ τοῦτο κατ' οἰκονομίαν οἶμαι θεοῦ, ὅτι καὶ τὸ ῥάκος ἐκεῖνος ἐν τῇ Ὀξείᾳ πρώτως ὑπέδυ τὸν μοναχὸν μεταμφιεννύμενος) - ὡς τοίνυν πρὸς τῇ ἐξόδῳ τῆς ἐκκλησίας ἦν, αἰθρίας ἐξ τότε οὔσης κατ' οὐρανὸν ἐξαίφνης νέφος σκοτόεν ἐπλήρου τὸ πᾶν, καὶ ῥαγδαῖος σύναμα χαλάζῃ κατεφέρετο ὑετός, χρῆμά τε ἐξαίσιον ἀστραπῶν τὸν ἀέρα πυρεκβολοῦν ἐξέκαιε, καὶ κτύποι βροντῶν συνεχεῖς τὰ τῶν ἀκουόντων συνετάρασσον ὦτα. κἀκεῖνος ἐν τόσοις δεινοῖς τοῖς ἀπάγουσιν εἴλκετο, ἕως καὶ ἐς τὴν μονὴν κατηντήκεσαν.»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ10

Σ: Τα καιρικά φαινόμενα εκφέρονται από το συγγραφέα ως θεϊκά σημεία που προανάγγειλαν την καθαίρεση του πατριάρχη Αρσενίου.

---

[612] Ε.Π:Α
Χ: 1273 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.5 Α.Π:1
Φ: χιόνια πολλά
Τ: (Ν. Μικρά Ασία) Κιλικία
Κ.Σ: -

* *Smbat* c.93(p.124) Π.Μ: διοικητικά έγγραφα [4]

«En l'an 721 (13 janv. 1272- 11 janv. 1273), le jour du baptême de Notre Seigneur, qui tombait le 5 janv., il y eut des réjouissances dans la capitale de Sis, et le même jour, il neigea sur tout le pays cilicien, jusqu'au bord de la mer.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[613] Ε.Π:Β
Χ: 1276 Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ.17 Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, δημιουργία νεφών άμμου
Τ: (Μεσοποταμία) Μοσούλη, Άρβηλα
Κ.Σ: τρόμος κατοίκων

---

[1] Βλ. F. Failler, "Chronologie et composition dans l'histoire de Georges Pachymère", *REB* 39 (1981) 145-249, εδώ 163.

[2] Για τις δεισιδαιμονικές αντιλήψεις του Γεωργίου Παχυμέρη σε σχέση με τα φυσικά φαινόμενα βλ. Σ. Λαμπάκης, "Υπερφυσικές δυνάμεις, φυσικά φαινόμενα και δεισιδαιμονίες στην Ιστορία του Γεωργίου Παχυμέρη", *Σύμμεικτα* 7 (1987) 77-101, εδώ 94-99, καθώς και Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, *Σεισμοί στο Βυζάντιο από τον 13ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Ιστορική εξέταση*, [περιοδικό "Παρουσία" - παράρτημα αρ.24] Αθήνα 1993, εδώ 115-116.

[3] Βλ. Hunger I, 448, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 492.

[4] Βλ. S. der Nersessian, όπ.π. 143 & 155 σ.43.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* Barhebr.Chron. p.454-455 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές απο τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And before these things happened, that is on the first sabbath of this Fast, on the fourth day of the week, on the nineteenth (or, seventeenth) day of the month of Shebhât (February) in the year 1587 [of the Greeks A.D. 1276], hurricane winds blew in Mâwsil and 'Arbîl and in the regions round about. And the wind was loaded with such great quantities of red sand that the air became densely charged within, and no man could see his neighbor from the third to the ninth hour. And terror fell upon men, and they thought that they would be wiped out by an air-flood, or by an earthquake, like the city of 'Argîsh. And they went out and passed the night in the plain outside their houses, and the wind dropping they went back to their houses. And also on the first day of the Week of the Dead, which precedes the entrance of the Fast, the wind brought large quantities of sand, but not as much as on the former occasion.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ10, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[614] Ε.Π:Β
Χ: (1276) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό, χιονοπτώσεις μεγάλες
Τ: (Μεσοποταμία) Bîrâh [2]
Κ.Σ: αναβολή πολιορκίας

* Barhebr.Chron. p.454 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[3]

«And in the winter of that year about seven myriad (i.e., seventy thousand) of troops of the Mongols gathered together, and they went to capture the fortress of Bîrâh, but they were unable to do so because of the heavy snow which fell and the bitter cold which arrived.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Δ24

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[615] Ε.Π:Α
Χ: (1277- -1288)[4] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοέμ.- -Ιαν.) Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό, παγετός
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: ολισθηρότητα οδών, τραυματισμός αυτοκράτορα

* Georg.Pachym. 1,p.433,9/6,3 Π.Μ: αυτόπτης; [5]

«Χειμῶνος δ' ἐξελθὼν καὶ πάγοις ἐπιὼν, πάσχει τι καὶ τῶν ἀνηκέστων. Συμποδίζεται γὰρ ὁ ἵππος ἐπὶ πάγων βαίνων τῷ βασιλεῖ, καὶ συμπεσὼν ἐκείνῳ ὁ ἐποχούμενος

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Σημ. Biredjik, βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του Ευφράτη, στη βόρειο-δυτική Μεσοποταμία. Βλ. Enc.of Islam 1, 1233.

[3] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[4] Βλ. F. Failler, όπ.π. 237, καθώς και C. Asdracha, όπ.π. 22.

[5] Βλ. Hunger 1, 448 και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 492.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πτῶμα δεινὸν χεῖρας τε καὶ πρόσωπον ὀρύπτεται. οὕτω χαλεπῶς ὡς μηδ' ἄρχεσαι τὸν τῆς ἐκστρατείας ὅλον χρόνον ἀπαλεῖψαι τὰ τραύματα. ἀλλ' ἔτι λείψανα τῶν πληγῶν ἐμμένειν ἐπανελθόντι τῷ βασιλεῖ.»

Χ.Μ: Β3. Β6. Γ7. Γ13

Σ: Η αναφορά στον παγετό σχετίζεται με το ατύχημα που υπέστη εξαιτίας της ολισθηρότητας της οδού (λόγω παγετού) ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος.

---

[616] Ε.Π:Α
Χ: (1282-1283) Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ.-Φεβρ. Α.Π:1
Φ: (χειμώνας βαρύς) κρύο δυνατό, χιόνια πολλά
Τ: (Μεσοποταμια, Περσία) Μοσούλη, Senar
Κ.Σ: αγωνία κατοίκων

* Barhebr.Chron. p.465 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικες πηγές από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«And in the winter of this year great anxiety fell upon the inhabitants of Assyria and of the whole of the country of Sen'âr through the return of these troops. For there was also intense cold, and much snow fell in this country of Mâwsil far more than was usual.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Β6. Γ10

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[617] Ε.Π:Γλ
Χ: 1294- -1296 [2] Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αίγυπτος) Κάιρο
Κ.Σ: πτωματοφαγία

* Ibn Sasra c.169a Π.Μ: Ibn Katir; [3]

«In the days of al Malik al-'Adil Zayn al-din Katbuga very great dearness befell [Cairo], during which they ate the dead.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[618] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 1295 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιούλ.-Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: ανωμαλία στη διακύμανση στάθμης Νείλου: απότομη ελάττωση στάθμης
Τ: (Αίγυπτος) Κάιρο
Κ.Σ: -

* Maqrizi, Traité p.33 Π.Μ: -

«Le niveau de l'eau du Nil en cette année, c'est-à-dire en 694 (1295), fut de size coudées et dix-sept doigts, puis ce fut une brusque descente, et le canal d'Abul-

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[2] Βλ. έκδ. Ibn Sasra c.169a σ.1312.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Munadjdja fut coupe trois jours avant la date habituelle, de crainte qu'il n'y eût pas assez d'eau.»

Σ: Η στάθμη του Νείλου έπεσε απότομα απο τις 16.17 πήχεις.

---

[619] Ε.Π:Β
Χ: (1295- -1296) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Οκτ.1-Σεπτ.30) Α.Π:1
Φ: καταιγίδα: βροχή μεγάλη, αστραπές, βροντές, πνοή ανέμων
Τ: (Μεσοποταμια) Kûngûr Aûlân
Κ.Σ: -

* Barhebr.Chron. p.501 Π.Μ: Συριακές, αραβικές και περσικές πηγες από τη Βιβλιοθήκη της Maraga[1]

«Then Kâzân arrived in the neighborhood of Kûngûrûlan (Kûngûr 'Aûlân) and there remained between him and the place where Baidû was the distance of one day's journey... For whilst they were riding during the night, and were pressing forward on their journey with the utmost strenuousness, the cataracts of heaven were broken, and floods and torrents of rain descended, and there were lightnings, and thunders, and winds and hurricanes, the like of which had never been seen before in the world.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Δ24, Ε30

Σ: Το φαινόμενο αναφέρεται σε συνάρτηση με την εξέλιξη πολεμικών επιχειρήσεων.

---

[620] Ε.Π:Β
Χ: 1296 [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, δημιουργία νέφους σκόνης, ξήρανση φυτών
Τ: (Αίγυπτος, Παλαιστίνη, Συρία)
Κ.Σ: λιμός

* Maqrizi, Traité p.34-41 Π.Μ: -

«L'année 695 (1296) débutait par une disette cruelle et des rentrées déficientes, mais la population fondait de grands espoirs sur la récolte future, dont la saison approchait. Or, au moment de la maturité des céréales, voici qu'un vent venant de Barqa souffla en tempête, obscurcissant l'atmosphère; une poussière jaunâtre recouvrit les cultures de la région, qui fut desséchée; les champs ensemencés étaient alors peu nombreux, et ils furent tous dévastés. Cet ouragan et cette poussière se déversèrent sur les provinces de Buhaire, de Gharbiya et de Sharqiya, puis gagnèrent la Haute Égypt. Toutes les récoltes séchèrent et les productions d' été furent gâtées: ce fut le cas du riz, du sésame, de la colorasie, de la canne à sucre, ainsi que toutes les plantes qui nécessitaient l'emploi des sakiehs. Les prix haussèrent, tandis qu'à la suite de ces tempêtes de vent, il y eut des épidemies et des fièvres qui épargnèrent personne...»

Σ: Εκτενής χρονογραφική αναφορά.

---

[621] Ε.Π:Α
Χ: 1296 [3] Κ.Χ:2

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.

[2] Βλ. και W. Tucker, "Natural Disasters and the Peasantry in Mamluk Egypt", *JESHO* 24/2 (1981) 215-224, εδώ 217 σ.11.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ξηρασια
Τ: (Αιγυπτος, Παλαιστινη, Αραβια, Συρια) Αλεξανδρεια, Καιρο, Ιερουσαλημ, Aleppo, Makkah
Κ.Σ: λιμος, επιδημια, ανθρωποφαγια

* *Barhebr.Chron* p.509 Π.Μ: Συριακες, αραβικες και περσικες πηγες απο τη Βιβλιοθηκη της Maraga[1]

«And justice was stirred up against them, that justice which watcheth times, and it wrought disasters on them by means of the famine and the pestilence which came upon their countries especially in Egypt. For they say that Alexandria was entirely emptied of its population.»

Σ: Το φαινομενο αναφερεται ως εκδηλωση της θειας οργης.

* *Magnzi, Traite* p.34-41 Π.Μ: -

«Les régions orientales subirent aussi une grande sécheresse, virent périr leurs troupeaux et disparaître leurs pâturages, car la pluie n'y était pas tombée. En Égypt, la situation aggrava, car des immigrants s'y rassemblaient d'un peu partout...épidemie à Caire...anthropophagie...»

Σ: Εκτενης χρονογραφικη αναφορα.

---

[622] Ε.Π:Β
Χ: (1297)[2] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Αϋγ.29 επι 24 ωρες) Α.Π:2
Φ: βροχη μεγαλη, πλημμυρα, καταστροφη δενδρων & αμπελιων
Τ: (Κωνσταντινουπολη)
Κ.Σ: καταστροφη κτιριων

* *Georg.Pachym.* 2,p.268,15/3.28 Π.Μ: αυτοπτης;[3]

«Τότε καὶ Ποσειδεῶνος ἐνάτῃ καὶ εἰκοστῇ, καθ' ἣν ἀπὸ θερινῆς τροπῆς πρὸς τὴν ἰσημερινὴν ἀποκλίνει ὁ ἥλιος, ῥαγδαῖος ὑετὸς κάτεισι ἐφ' ἡμέρας ὅλης γε καὶ νυκτός, τῶν ἄκρων τοῦ καθ' ἡμᾶς ὁρίζοντος ὑπὸ νεφῶν πιεσθέντων, ὥστε καὶ χαραδρωθῆναι μέν τὸν κατὰ τὴν περαίαν ἅπαντα τόπον ἄνωθέν ποθεν τῶν ὑδάτων ἀθρόων κατερχομένων, δένδρα δὲ καταφέρεσθαι χερσόθεν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἐφ' ὧν καὶ ὄφεις τὰς κατακλύσεις φεύγοντες καὶ δένδρεσι συνειλούμενοι ἐκσπασθεῖσιν ἐκ ῥιζῶν συνεφέροντο, οἱ μὲν καὶ ζῶντες, οἱ δὲ καὶ ἔτι συνεσπειραμένοι τοῖς τῶν δένδρων κλωσὶν ἐναποψύξαντες, οἰκίας δ' ἀγρώτιδας καὶ αἰζηῶν ἀνδρῶν ἔργα, τὰς μὲν ἐξ' αὐτῶν ἀνεσπάσθαι τῶν θεμελίων καὶ φορητὰς μακρόθεν εἶναι τοῖς ὕδασι, μὴ τῆς φορᾶς ληγούσης πρὶν ἂν ἀπεσκῆφθαι τῷ τείχει τῆς πόλεως, τὰ δ' ἀφανίζεσθαι ταῖς προσχώσεσιν· ἀμπέλους δὲ ἐπὶ γυμνοῖς τοῖς πυθμέσιν ὑποσυρείσης τῆς γῆς ἀμενηνὰς ἱστασθαι, παρὰ τοσοῦτον οὐ καθυπεικούσας τοῖς ῥύαξι παρ' ὅσον ταπεινούμενα τῇ φορᾷ τὰ φυτὰ καὶ ἀντίστασιν ἥκιστ' ἔχοντα τριβὴν οὐκ ἐδίδουν τῷ ῥεύματι, ὥστε χρονίζειν καὶ ἀνασπᾶν, ἀλλ' εὐθὺς ἐπιρρέειν ἐπὶ τὸ κάταντες σφίσιν ὑποκλινομένοις· γῆν δὲ πᾶσαν τῆς Κωνσταντίνου, τὴν μὲν ἐξ ὧν οὐρανόθεν τὴν δ' ἐξ ὧν καὶ ἀλλοτρίων ὑδάτων ἐπιφορὰς ἐδέχετο, ἐπικλύσιμον γίνεσθαι, τὸ δ' ἐπὶ τοσοῦτον ῥαγδαῖον καὶ συνεχὲς κατεφέρετο, ὡς μηδὲ καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν κυανίζειν τῷ φυσικῷ χρώματι, ἀλλὰ ποικίλον τι τὴν χροιὰν χρῆμα φαίνεσθαι, ὡς πῇ μὲν κοκκίνην ὁρᾶσθαι, ὅσον οἱ ἐκ μιλτοπαρείων ὀρέων ῥύακες ἐκβάλλοντες ἔρρευθον, πῇ δὲ λευκὴν τῆς κιμωλίας

---

[1] Βλ. Duval, Littérature syriaque όπ.π.
[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 469.
[3] Βλ. Hunger 1, 448, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 492.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πλεονασάσης, ἀλλαχοῦ μέλαιναν καὶ τεφρώδη καὶ ὑπόκιρρον. πανταχοῦ δὲ θολεραν εἶναι διὰ τὴν ἀπὸ γῆς ἐπιμιξίαν καὶ τὴν τῆς εἰσβολῆς κίνησιν. μηδ' εἰς τινα καταστασιν τὸ κεχρωσμένον ἄγουσαν. ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς ἓν ἐκεῖνο τὸ θολερὸν ἐτικρατῶς συναγουσης.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Γ12α, Γ12β, Γ13

Σ: Η αναφορά στη βροχή και τη συνακολουθη πλημμυρα εχει χαρακτήρα εκτενους παρεκβασης, της οποιας οι λεπτομέρειες προέρχονται από την προσωπική εμπειρία του ίδιου του συγγραφεα. Αμεσως μετα το χωριο αυτό ακολουθεί η περιγραφή του θανάτου του πατριαρχη Ιωάννη Βέκκου. Είναι πιθανό η αναφορά στο φυσικό φαινόμενο να τιθεται από το συγγραφέα ως προεξαγγελτική του θανάτου του ιεραρχη.

---

[623] Ε.Π:Α

Χ: 1297 Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:1

Φ: ανομβρία, ξηρασία, ξήρανση πηγών

Τ: (Αίγυπτος, Β. Αφρική, Συρία, Παλαιστίνη) Barqa,[1] Ιερουσαλήμ

Κ.Σ: λιμός, μετανάστευση πληθυσμών, λιτανείες

* Magrizi, Traité p.32 Π.Μ: -

«Une famine eut lieu plus tard sous la dynastie turque en l'année 696 (1297). Il n'y avait pas eu de chute de pluie dans la région de Barqua, qui fut frappée de sterilité; les sources s'étaient taries, et la population fut affamée, car les vivres faisaient défaut. Une foule, qu'on évalua à trente mille personnes, émigra vers l'Egypte, accompagnée de bétail, mais la plupart périrent de faim et de soif sur le parcours, et bien peu parvinrent à destination au prix de grandes fatigues et dans un complet état d'épuisement. En Syrie, les pluies d'automne furent en retard, laissant passer le temps des semailles; à trois reprises, les prières des rogations avaient eu lieu sans résultat; il y eut enfin un rassemblement de tous les habitants, qui sollicitèrent la pluie, dans un grand tumulte, suppliant Dieu de les exauces. En Egypte, le Nil n'atteignit pas son niveau de crue, d'où une grande fluctuation des prix. La pluie fut également en retard pour les semailles à Jerusalem et sur le littoral palestinien; les puits furent à sec, et la fontaine de Siloé, à Jerusalem, cessa de donner de l'eau.»

Σ: Εκτενής χρονογραφική αναφορά. Την ίδια χρονιά η στάθμη του Νείλου δεν ανέβηκε καθόλου προκαλώντας λιμό.

---

[624] Ε.Π:Α

Χ: (1298-1299) [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνια πολλά, παγετός, πάγωμα ποταμών, καταστροφή σοδειάς

Τ: (Κωνσταντινούπολη)

Κ.Σ: προβλήματα στις μετακινήσεις, καθυστέρηση αναχώρησης πρεσβείας

* Georg.Pachym. 2,p.277,16-279/3,33 Π.Μ: αυτόπτης; [3]

«Τότε τοίνυν καὶ χειμῶν ἐφειστήκει καὶ χειμώνων ὁ μέγιστος, καὶ τῶν ἐξαισίων, καὶ ὃν ἰδεῖν πω καὶ γηράσκουσιν οὐδαμῶς ἐξεγένετο. τόση γὰρ χιὼν ἐπεστοίβαστο, ὡς κλεισθῆναι μὲν οἰκιῶν τῶν χθαμαλῶν διεξόδους, σημείοις δέ τισι καὶ κοντοῖς τοῖς μέν

---

[1] Περιοχή της Κυρηναϊκής, η σημερινή al-Mardj. Βλ. Enc. of Islam 1, 1048.

[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 472.

[3] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

στοχαζομένους τοῖς δ' ὀργάνοις χρωμένους τινὰς ὑπανοιγειν τοῖς ἐγκλεισθεῖσι τὰ δωμάτια. καὶ ἐπὶ πλείσταις ἡμέραις μηδένα γῆν ἢ ἰδεῖν ἢ πατεῖν. ἀλλ' ἐπὶ πεπελησμένης χιόνος ὡς στερρᾶς γεγονυίας γῆς μέχρι καὶ ἔγγυς ἔαρος τοὺς οἰκήτας διερχεσθαι. καὶ μάταιον εἶναι τὸ ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι. πλὴν τοῦ καὶ μᾶλλον ἐξολισθεῖν κινδυνεύειν. ταῦτα δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἔτι Θεσσαλονίκης ἐκστρατειαν ἐκώλυεν. Μηνὸς δὲ Ληναιῶνος ἐνεστηκότος ὑπὸ χιόνος ἐκσκιρρωθείσῃ τῇ γῇ καὶ πάγοις στερροῖς τοῖς ἐκ ταύτης, ὡς καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀεννάων ποταμῶν ἐπεχομένων τὸ ῥεῦμα δια την ἐν τῷ βάθει τοῦ ὕδατος πῆξιν. παρ' ἣν αἰτίαν καὶ γῆ συστελλομένη τῷ κρύει ἐξήμει τα φυέντα καὶ τὰ ἐσπαρμένα παντάπασιν ἠχρειοῦντο. ὀψὲ παρασκευῆς ὑπὸ λύχνων ἀφᾶς, τῶν κεκοιμημένων κατ' ἔθος μνημονευομένων ἀρχαῖον. ἔξεισιν ὁ βασιλεὺς καὶ τῇ Δριτεία ἐφ' ἡμέραις αὐλίζεται.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Γ12β, Γ13, Δ24, Ε30

Σ: Η αναφορά στο βαρύ χειμώνα συνδέεται με τις δυσκολίες που αντιμετώπισε ο αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ Παλαιολόγος και η σύζυγός του Ειρήνη κατα την αναχώρηση τους από την Κωνσταντινούπολη για τη Θεσσαλονίκη, όπου θα συναντούσαν για διαπραγματεύσεις τον σερβο ηγεμόνα Στεφανο Ούρεση Β΄ Μιλιούτιν.

14ος Αιώνας

[625] Ε.Π:Α

Χ: (1301) [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: Μάρτ.-Μάιος Α.Π:2

Φ: ανομβρία, ξηρασία, πνοή θερμών ανέμων, ξήρανση πηγών, καθυστέρηση βλάστησης καρπών

Τ: (Μικρά Ασία;)

Κ.Σ: δεισιδαιμονία [2]

* Georg.Pachym. 2,p.305,12/4,14 Π.Μ: αυτόπτης; [3]

«Ἐξ ἔαρος γὰρ καὶ ἐς τότε αὐχμὸς παιπαλόεν τὸ πέδον δεικνὺς ἀμφεῖχε τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκουμένην, ὡς μηδὲν μὲν ἐκβλαστάνειν ἰσχύειν ὅσα καὶ θέρους εἰώθει βλαστάνειν, πάντα δὲ φρέατα καὶ πᾶσας πηγὰς ἀποσβῆναι. εἶτα δὲ καὶ ἐκνεφίαι ξηροί τε καὶ ἀπηνεῖς· λειμῶνες ἐπὶ ὅλῳ μηνὶ καὶ πρόωροι ξυμβεβήκασι. καὶ ταῦτα μέν ὁ συγγράφων, τὸν νοῦν ἐπερείδων τοῖς φυσικοῖς. ἠγνόει δὲ ἄρα καὶ ὡς μεγάλων ἐκεῖνος κατάρχει κακῶν, οὐ τῷδε ἢ τῷδε μέρει τῶν κατ' ἀνατολὴν ἐπεισφρησάντων τόπων, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιληψόντων τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐκ τῆς τῶν Περσῶν ἐπιθέσεως.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12β, Γ13, Ε29

Σ: Το φαινόμενο συσχετίζεται με εμφάνιση κομήτη που εκτός από το ότι προανήγγειλε την φυσική καταστροφή (ξηρασία), προοιώνισε και την συμφορά της επίθεσης των οθωμανών Τούρκων εναντιον της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 478.

[2] Βλ. και Σ. Λαμπάκης, όπ.π., εδώ 93.

[3] Βλ. Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[626] Ε.Π:Β
Χ: (1302) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Ιουλ.) [1] Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα ποταμού, διαβρωση εδαφους
Τ: (Κ. Μικρά Ασια) Σαγγάριος ποτ.
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακινηση στρατεύματος

* Georg.Pachym. 2.p.331.3/4.25 Π.Μ: προφορικές πηγές: [2]

«Τότε τοίνυν ἐξ ὄμβρων ὁ Σαγγάριος πλημμυρήσας τῆς ἰδίας μεταίρει καὶ αὖθις κοίτης, ἧς ἐκ παλαιοῦ ποτ᾽ ἐκκοιτισθείς ἐτελάβετο, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀνέτρεχε. καὶ οὗ μέν ἀπέστη, περαιοῦσθαι καὶ τῷ τυχόντι παρεῖχεν, οὗ δ᾽ ἐπελάβετο πλημμυρῶν, μὴ ὃ γ᾽ ἐκ τῆς πλημμύρας βάθος ἐδίδου τῷ ῥεύματι, ἀλλὰ καὶ χοῦν ἐκ μιλτοπαρῄων ὀρέων κατάγων καὶ χέραδος ἱκανὸν προσέχων καὶ πόρον ἐτίθει τῷ περᾶν θέλοντι.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πλημμύρα συνδέεται με την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων αμέσως μετά τη μάχη στο Βαφέα.

---

[627] Ε.Π:Γλ
Χ: (1303- -1309) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων, φιλανθρωπική δραστηριότητα αγίου

* Vita Athan.Patr.Const. c.25 Π.Μ: -

«Οἷα δὲ κἀν τῇ διὰ λιμοῦ παιδείᾳ τῇ ἐκ θεοῦ ἀπολυθείσῃ δέδρακεν ὁ θαυμάσιος, ἐπεὶ γὰρ τῶν ἐπιθυμιῶν ὀπίσω τῶν πονηρῶν ἡμῶν ἐπορεύθημεν καὶ ἐξέστημεν τοῦ κατὰ φύσιν καλοῦ καὶ πρὸς τὴν κακίαν παρὰ φύσιν κατολισθήσαντες τὸν ὑπεράγαθον εἰς ὀργὴν κεκινήκαμεν, διὰ τοῦτο λιμοῦ βάσανος κατειλήφει τὴν Βασιλεύουσαν καὶ λιμός τῶν πάλαι θρυλλουμένων ὁ βαρύτατός τε καὶ χαλεπώτατος, ὡς πᾶσαν στεναγμάτων γέμειν καὶ οἰμωγῶν. ἀγυιαὶ δὲ καὶ στενωποὶ πλῆρεις τῶν ἐῤῥιμμένων καὶ ἀνατετραμμένων ὑπὸ λιμοῦ... οὕτω μέγα ἦν τὸ κακόν. τί δὲ ἐκεῖνος ὁ μέγας ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ Χριστὸν ποιμὴν καὶ διδάσκαλος...; οὐ φέρει τῶν πλουσίων τὸ ἀφιλόστοργον, οὐ στέγει τὸ περὶ τοὺς ὁμογενεῖς ἀκαμπές· ἀπειλεῖ αὐτοῖς τὸ ἀδέκαστον καὶ ἀπαραλόγιστον βῆμα καὶ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον...»

Σ: Στόχος της μαρτυρίας είναι ο έπαινος της φιλανθρωπικής δράσης του αγίου.

---

[628] Ε.Π:Γπ
Χ: 1316- -1317 [4] Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.26- -Μάρτ.16 Α.Π:2
Φ: πλημμύρα (ποταμού;)
Τ: (Λίβανος) Baalbek [5]
Κ.Σ: καταστροφή χωριού, πνιγμός ανθρώπων

---

[1] Το χωρίο ακολουθεί αμέσως μετά την περιγραφή της μάχης στο Βαφέα (27 Ιουλίου 1302).

[2] Βλ. Hunger όπ.π. και Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

[3] Αδυναμία ακριβέστερης χρονολόγησης. Ο Αθανάσιος Α΄ κατείχε τον πατριαρχικό θρόνο τα έτη 1289-1293 και 1303-1309.

[4] Βλ. έκδ. Ibn Sasra 302 σ.1767.

[5] Το Baalbek είναι ένα μικρό χωριό στο Β. Λίβανο σε υψόμετρο 1.150 μέτρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* *Ibn Sasra* c.231b Π.Μ: προφορικές πηγές [1]

«A tale on this theme which an old man of Baalbek told me that his father had told him. He said: "A torrent hit Baalbek in a certain year after 700 at the beginning of the century. It took the wall of the city tore it from its foundation, and threw it down in one piece. The water entered the city, destroying a great part of it, and many people whose number is not known, died because of it."»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[629] Ε.Π:Γλ

Χ:	1316- -1317	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Οκτ.1- -Σεπτ.30	Α.Π:2
Φ:	λιμός	
Τ:	(Μεσοποταμία) Βαβυλών [2]	
Κ.Σ:	επιδημία, κανιβαλισμός	

* *Elias Nisib.* p.113.8 Π.Μ: προφορικές πηγές; [3]

«Anno 1628 Graecorum fuit fames magna et pestis a Babylone usque ad fluvium Euphratem, et hominum quattuor e novem consumpti sunt, et vir ac mulier liberos suos vendiderunt et pretium eorum comederunt et postea mortui sunt.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[630] Ε.Π:Β

Χ:	1317	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:1
Φ:	πνοή σφοδρού Βορείου ανέμου	
Τ:	Κωνσταντινούπολη	
Κ.Σ:	καταστροφή μνημείου	

* *Niceph.Greg.* 1,p.275,14/7,12,4 Π.Μ: άγνωστες πηγές [4]

«Τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος δεύτερον ἔτος ἄγοντος ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, κατὰ τὸ ἑξακισχιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν εἰκοστὸν πέμπτον δηλαδὴ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἔτος, ἀπαρκτίου βιαίου πνεύσαντος συνέβη πεσεῖν τὸν ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κίονος ἀνδριάντος χαλκοῦν σταυρόν· τοῦτον δὴ λέγω τὸν ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ μεγίστου νεὼ τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας ἱστάμενον.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ12

Σ: Η αναφορά στην πνοή του ανέμου συνδέεται με την καταστροφή του μνημείου που αυτή επέφερε.

---

[631] Ε.Π:Α

Χ:	(1321)[5]	Κ.Χ:1

---

[1] Βλ. στο κείμενο.

[2] Τα ερείπια της Βαβυλώνος (σημ. Babil) βρίσκονται 54 μίλια νότια της Βαγδάτης. Βλ. Enc. of Islam 1, 846.

[3] Βλ. έκδ. Elias Nisib. (CSCO τόμος 23, 1954) σελ.ii.

[4] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245, Moravcsik 1, 451, J. L. van Dieten, όπ.π. 1, 207 & 298 σ.469.

[5] Βλ. Muralt, Essai 2, 530.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Θρακη) Τζουρούλος [1]
Κ.Σ: προβλήματα σε στρατεύμα

* Joh.Cantac. 1,p.125,24/1,25 Π.Μ: αυτόπτης [2]

«Στρατοπεδευσάμενος δ' ἐκεῖ ἔμεινεν ἡμέρας τινάς. τοῦτο μέν, ὅτι καὶ χειμὼν ἐξαίσιος ἐπεγένετο, ἐπεὶ καὶ χειμῶνος ἦν ὥρα. (κατὰ μῆνα γὰρ ἐστρατοπεδεύοντο Δεκέμβριον.) τοῦτο δ', ἵνα λεῖπον τῆς στρατιᾶς ἀθροισθῇ.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε30

Σ: Η αναφορά στο κρύο έχει νοημα στο μέτρο που ο συγγραφέας περιγράφει τις δυσκολίες που αντιμετωπισε εκστρατευτικο σώμα κατά τη διάρκεια του πρώτου εμφυλίου πολέμου μεταξύ Ανδρονίκου Β΄ και Ανδρονίκου Γ΄ (1321-1328).

---

[632] Ε.Π:Α
Χ: (1322) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού Βορείου ανέμου, κρύο δυνατό, βροχή μεγάλη, χιόνι
Τ: Κωνσταντινούπολη [4]
Κ.Σ: θάνατος στρατιωτών, προβλήματα σε εκστρατεία

* Niceph.Greg. 1,p.353,3/8,11,3 Π.Μ: προφορικές πηγές; [5]

«Ὁ μέντοι βασιλεὺς ὁ νέος εἰδὼς ἐκ πολλοῦ τοὺς Βυζαντίους ὅλαις γνώμαις προστιθεμένους αὐτῷ καὶ λάθρα προσκαλουμένους, ἐπειδὴ πρόφασιν ἤδη τὴν τῆς εἰρήνης ἔλαβε σύγχυσιν, ἐπὶ τοῦτο πορεύεται μετὰ παντὸς τοῦ Θρᾳκικοῦ στρατεύματος, καὶ ἐλθὼν στρατοπεδεύεται περί που τὰ προαύλια τῆς τοῦ Κοσμιδίου μονῆς. ἀφ' οὗ καὶ τὰ βασίλεια καθεώρα τριάκοντά που σταδίους τούτων ἀφεστηκώς. αὐτὸς μὲν οὖν δύο διήνυσεν ὅλα νυχθήμερα, ψυχροτάτου κατ' αὐτῶν ἀντιπνέοντος τοῦ βορρᾶ, κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος ὄντος τοῦ χρόνου.»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Η αναφορά στο κρύο συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών γεγονότων.

* Joh.Cantac. 1,p.134,8/1,27 Π.Μ: επίσημα έγγραφα; [6]

«Βασιλεὺς δ' ὁ νέος αὐτόθι διακαρτερήσας μέχρι κλινούσης ἡμέρας, ὀλίγον ἀναζεύξας ἐστρατοπεύδευσεν ἐγγὺς Κοσμιδίου ἐν τοῖς Λυμπιδαρίου, καὶ τρεῖς μὲν ἔμεινεν ἡμέρας ἐκεῖ. χειμώνων δ' ἐξαισίων καὶ ὄμβρων ἐπιγενομένων, ὡς καὶ δύο τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ ψύχους ἀποθανεῖν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐπεὶ περί τε εἰρήνης ἠλπίζετο μηδὲν ἔτι, ὅ, τε χειμὼν ἐπέκειτο σφοδρῶς, καὶ ἡ στρατιὰ τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἠπόρει

---

[1] Το κάστρο της Τζουρουλού βρισκόταν σ' ένα λόφο κοντά στον ποταμό Ξηρόγυψο, μεταξύ Βιζύης και Σηλυμβρίας, στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης. Σημ. Corlu. Βλ. G. Fatouros-T. Krischler, *Johannes Kantakuzenus, Geschcichte. Übersetzung, (Teil I, Buch I)*, Stuttgart 1982, 249 σ.156.

[2] Βλ. Moravcsik 1, 321, Hunger 1, 468, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 494.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 530 και J. L. van Dieten, όπ.π. 2, 161 σ.118 και G. Fatouros-T. Krischler, οπ., 52 σ.171.

[4] Βλ. G. Fatouros-T. Krischler, όπ.π. 251 σ.170.

[5] Βλ. Moravcsik 1, 451.

[6] Βλ. Hunger 1, 468.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οὐκ ἐπιτρεπομένοι πρὸς τοῦ νέου βασιλέως τὴν χώραν κακοῦν. (ἦσαν δε τάγματα τεσσαράκοντα.) ἀναστρέψας ἦλθεν εἰς Διδυμοτείχον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα. Ο ορος *«χειμων»* εχει την εννοια της κακοκαιριας, καταιγιδας.

---

[633] Ε.Π:Α

Χ: (1325- -1328) [1] Κ.Χ:2

λ.Χ: επι 6 μηνες (!) Α.Π:2

Φ: χειμωνας βαρυς, παγωμα ποταμων

Τ: Κωνσταντινουπολη

Κ.Σ: προβλημματα στις μετακινησεις

* Vita Gregor.Sinait. c.15 Π.Μ: αυτόπτης

«Τῆς Χίου τοιγαροῦν ἀπάραντες κατήχθημεν εἰς τὴν Μυτιλήνην κἀν τῷ ὄρει τοῦ Λιβάνου μικρόν τε προσδιατρίψαντες καὶ μηδ' ἐκεῖσε κατάντημα ἡσυχίας δυνηθέντες εὑρεῖν, κατελάβομεν τὴν εὐδαίμονα ταύτην Κωνσταντινούπολην· ἀλλὰ μὴ ἰσχύοντες ἐντεῦθεν ἀπᾶραι διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν σφοδρότητα τοῦ χειμῶνος, ἐπειδὴ καὶ τὰ τῶν ποταμῶν ἀέναα ῥεύματα τῷ κρυστάλλῳ δεθέντα ἵσταντο τηνικαῦτα, τῇ ἀνάγκῃ συνελαυνόμενοι προσεκαρτερήσαμεν ἐπί μῆνας ἓξ ἐν μιᾷ τινι γωνίᾳ τῆς πόλεως εὑρισκόμενοι, ἥτις καὶ Ἀετὸς συνήθως κατονομάζεται· καὶ ἦμεν ἐν παραβύστῳ ὡς ξένοι καὶ παρεπίδημοι προσταλαιπωρούμενοι καὶ κακοπαθοῦντες, πλὴν ἀλλ' ὁ μέγας προμηθεὺς καὶ οἰκονόμος τῆς ἁπάντων ζωῆς, ἔτρεφε καὶ ἡμᾶς παραδόξως...»

Χ.Μ: Β5, Β6, Γ13

Σ: Παρενθετική αναφορά στο χειμώνα που στόχο έχει να περιγράψει τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στο ταξίδι τους ο συγγραφέας και οι σύντροφοί του.

---

[634] Ε.Π:Α

Χ: (1325- -1328) [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς, τρικυμίες

Τ: Κωνσταντινούπολη, Άγιον Όρος

Κ.Σ: προβλήματα στις μετακινήσεις

* Vita Gregor.Sinait. c.16 Π.Μ: αυτόπτης

«Ἐμοὶ δ' ἐπ' ὀλίγον προσκαρτερήσαντι καὶ μηδ' ἂν εἴ τι γένοιτο τὴν ἀπουσίαν τοῦ διδασκάλου ὑπενεγκεῖν δυναμένῳ... πάλιν ἐγὼ κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀκμαιοτάτου τοιγαροῦν καὶ σφοδροῦ χειμῶνος ἐπικρατοῦντος τῷ τότε· Δεκέμβριος γὰρ ἐφεστήκει· ἐπεὶ οὐ δυνατὸν ἦν τῆς πόλεως ἡμᾶς ἐξελθεῖν, διετελέσαμεν ἐξ ἀνάγκης προσκαρτεροῦντες μέχρις ἂν ἡ τοῦ ἔαρος ὥρα ἐπιγελάσῃ· πλὴν ἔγωγε τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰ καὶ λίαν ἐπικινδύνως, ὅμως καταλαβεῖν ἴσχυσα, ἅτε δὴ καὶ πρὸς μέγιστον καὶ δριμύτατον χειμῶνα παραβαλλόμενος καὶ τῇ ἀπὸ τῆς θαλάττης τρικυμίᾳ καὶ χαλεπωτάτῳ κλύδωνι προσπαλαίων, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἐμπλέοντας ζέον ὁρῶντας πρότερον περὶ τὴν ναῦν τὸ σὺν τῇ καταιγίδι ἐπανιστάμενον ἐκεῖνο ὄρθιον καθάπαξ ἀπελπίσαι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν.»

Χ.Μ: Β3, Β5, Β6

---

[1] Για το χρονολογικό προσδιορισμό βλ. D. Balfour, "St. Gregory of Sinai's life and spiritual profile", *Θεολογία* 53 (1982) 30-62 και D H G E 11, 444-445.

[2] Για τον χρονολογικό προσδιορισμό βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Παρενθετική αναφορά στο χειμώνα που στόχο έχει να περιγράψει τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαν στο ταξίδι τους ο συγγραφέας και οι συντροφοί του.

---

[635] Ε.Π:Β
Χ: 1330 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοεμ. 9 ή 10 Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη, δημιουργία χειμάρρου, πλημμύρα, πνιγμός ζώων
Τ: (Κύπρος) Λευκωσία
Κ.Σ: καταστροφή συνοικιών & μνημείων, πνιγμός ανθρώπων (6-7.000 !)

* Chron.Brev. 27/1 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«1330/6839 (ίνδ. ιδ□): Μηνί νοεμβρίῳ θ□. ἡμέρᾳ παρασκευῇ. ἐγίνετο κατακλυσμὸς μέγας ἐξ οὐρανοῦ. καὶ ἐν οἴκῳ κατέβη ποταμὸς μέγας καὶ ἐχάλασε τὸ δίμοιρον τῆς Λευκοσίας. ἤγουν ὁσπίτια πολλά. ὥρᾳ μεσονυκτίου. ἐξημερώματι σαββάτου. καὶ ἐσκοτώθησαν λαὸς πολλός. τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες ς□ ἢ ζ□ ἤπλησσεν καὶ κτηνὰ πολλά. ἐχάλασεν τὰ γιοφύρια καὶ ἐκκλησίες πολλές. τῆς ἐγχρονίας ϛωλθ□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Leont.Mach. §65.p.60 Π.Μ: φραγκικές πηγές [2]

«Καὶ ἐκουρουνιάστην ὁ Οὔνγκε τε Λουζουνίας ὁ ἀνιψιός του· καὶ νὰ σᾶς εἰπῶ τὰ πράγματα τὰ ἐγίνουνταν εἰς τὸν καιρόν του. Εἰς τοὺς ατλ΄ Χριστοῦ ἐκατέβην ὁ ποταμὸς τῆς χώρας τόσον μέγας καὶ ἐξηρίζωσεν πολλὰ δεντρά, καὶ ἐκατέβασέν τα καὶ ἐφέραν τὰ εἰς τὴν χώραν. καὶ ἐστούππωσεν τὸ γιοφύριν τοῦ σινεσκάρδου· καὶ ὁ ποταμὸς ἐπῆγεν τριγύρου τῆς χώρας καὶ ἐχάλασεν πολλὰ σπιτία καὶ ἔπνιξεν πολλὺν λαόν· καὶ τὸ ψῆλος τοῦ νεροῦ ἔχει σημάδιν ἕναν καρφὶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τῶν Ὀρνιθίων.»

Χ.Μ: Β3α, Β6, Γ7, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[636] Ε.Π:Β
Χ: 1332 Κ.Χ:1
λ.Χ: Φεβρ.12 Α.Π:i
Φ: πνοή σφοδρού Νοτίου ανέμου
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: καταστροφή τειχών πόλης, δεισιδαιμονία [3]

* Niceph.Greg. 1,p.460,11/9,14,1 Π.Μ: αυτόπτης [4]

---

[1] Βλ. εκδ. Chron.Brev. 1, 203 καθώς και C.N.Constantinides - R.Browning, *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the year 1570*, [Dumbarton Oaks Studies; 30] [Texts and Studies of the History of Cyprus; 18] Washington D.C.-Nicosia 1993, 51.

[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 525.

[3] Πρβλ. Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός Α.ΙΙ, 224, σ.10. Αναφορά σε πτώση κίονα στην Κωνσταντινούπολη την ίδια χρονολογία υπάρχει και στα Βραχέα Χρονικά: *«φεβρουαρίῳ β΄. ἡμέρᾳ δ΄. ἔπεσεν ὁ κίων ὁ ἱστάμενος <πρὸ τοῦ ναοῦ τῶν μ΄ μαρτύρων>»*. Chron.Brev. 32/15. Πιο αναλυτικά και σε σχέση με τον σεισμό που προηγήθηκε βλ. Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, όπ.π., εδώ 50 & 121.

[4] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245 και J. L. van Dieten, όπ.π. 2, 331 σ.328.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Κατ' αὐτην μεν γε την τοῦ φεβρουαριου δωδεκατην ἡμεραν. ἣν ἡ τῆς ἀπροσδοκητου τελευτῆς ἐκεινου διαδέχεσθαι ἔμελλεν ἑσπερα. βιαιου πεπνευκότος ἐκ τῶν βαραθρων τῆς μεσημβριας ἀνεμου. ἠρίωται μέν τα θαλαττης κυματα τοσοῦτον. ὥστε τους ὄρους ὑπερβαντα πολλα μερη τῶν ἐφων και παραλιων τοῦ Βυζαντιου τειχῶν καθηρηκεναι. πολλάς δε και τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει πυλῶν ἐκμοχλεῦσαι καί εἰσδραμόντα δίκην τινῶν πολεμιων πολλά τῶν ἔνδον οἰκημάτων κατακλῦσαι.»

Χ.Μ: Β3α. Β3. Β4. Β6. Γ12. Ε29

Σ: Η αναφορα στην πνοη του ανεμου παρουσιαζεται ως θεοσημεία. η οποια προοιωνισε το θανατο του αυτοκρατορα Ανδρονικου Β Παλαιολογου.

---

[637] Ε.Π:Α

Χ:	(1333)	Κ.Χ:1
λ.Χ:	(Νοεμ.-Δεκ.)	Α.Π:2
Φ:	χιονια πολλα. κρυο δινατο	
Τ:	(Ελλαδα) Θεσσαλια	
Κ.Σ:	δυσκολιες στη μετακινηση στρατεύματος	

* Joh.Cantac. I.p.474.14/2.28 Π.Μ: επίσημα έγγραφα: [1]

«Διατρίβοντα δὲ ἐν Θετταλίᾳ βασιλέα οἱ τὰ ὀρεινὰ τῆς Θετταλίας νεμόμενοι Ἀλβανοὶ ἀβασίλευτοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούϊοι καὶ Μεσαρίται ἀπὸ τῶν φυλάρχων προσαγορευόμενοι. περὶ δισχιλίους καὶ μυρίους ὄντες. προσεκύνησαν ἐλθόντες καὶ ὑπέσχοντο δουλεύσειν. ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ, χειμῶνος ἐπελθόντος. διαφθαρῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. ἅτε πόλιν οἰκοῦντες οὐδεμίαν. ἀλλ' ὄρεσιν ἐνδιατρίβοντες καὶ χωρίοις δυσπροσόδοις. ὧν ἀναχωροῦντες τοῦ χειμῶνος διὰ τὸ κρύος καὶ τὴν χιόνα. ἄπιστόν τινα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐκείνοις νιφομένην. εὐεπιχείρητοι ἔσεσθαι ἐδόκουν. βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην.»

Χ.Μ: Β3. Β6. Δ24

Σ: Η αναφορά στο κρύο και τα χιόνια συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων.

---

[638] Ε.Π:Γλ

Χ:	1336	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Φεβρ.	Α.Π:1
Φ:	λιμός	
Τ:	Αίγυπτος	
Κ.Σ:	άνοδος τιμών	

* Maqrizi, Traité p.41 Π.Μ: -

«Au début du mois de radjab de l'année 736 (fevr. 1336), une famine éclata sur le territoire égyptien, sous le règne de Malik Nasir Muhammad ibn Qalawn. Le blé se fit rare, au point d' être mis en vente à soixante-dix dirhems l'ardeb.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[639] Ε.Π:Α

Χ:	(1341) [2]	Κ.Χ:1
λ.Χ:	(Νοέμ. 23)	Α.Π:2

---

[1] Βλ. Hunger 1, 468.

[2] Για τον προσδιορισμό της χρονολογίας με βάση την αναφορά σε έκλειψη σελήνης που προηγήθηκε της χιονόπτωσης βλ. J. L. van Dieten, όπ.π. 2, 273 σ.124.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: χιονια πολλα, [1] καταστροφη δενδρων
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονια [2]

* Niceph.Greg. 2,p.624,7/12,15,4 Π.Μ: αυτοπτης [3]

«Ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ αὖ ἐκ τῶν περὶ τὰ τῶν φωστήρων πάθη φανέντων χρωμάτων, μεγάλων προαναφωνησις τοῖς βαθύτερον βλέπουσιν ἐγεγόνει δεινῶν. Δεύτερον δέ, τὸ τῆς δενδροτομιας. περὶ γὰρ τὸν ὑδροχόον, εὐθὺς μετὰ τὸν αἰγοκέρων, τοῦ ἡλίου γενομένου, νύκτωρ ἀπασης ἀνέμων σιωπησάσης πνοῆς, κατερράγη πλῆθος χιόνος οὐ φορητόν· ὑφ' οὗ καταβαρυνθέντα τὰ τῆς βασιλευουσης τῶν πόλεων ἅπαντα δένδρα, καὶ ὅσα τῶν προαστείων αὐτῆς, τοσαύτην τὴν πτῶσιν ὑπέστησαν, ὥσθ' ἡμέρας γενομένης, καὶ τὸ νυκτερινὸν ἑρμηνευσάσης δεινόν, ἰδεῖν ξένον θέαμα, κλάδου παντὸς ἀπωρφανισμένα τὰ μέσα τῶν δένδρων καὶ σκόλοψί τισι ἐοικότα καὶ ξύλοις νεκροῖς.»

Χ.Μ: Β3, Β4, Β6, Γ12β, Ε29

Σ: Η μεγάλη χιονοπτωση παρουσιάζεται ως θεοσημεία (*«δεινῶν δεύτερον»*), η οποία ακολούθησε μετά απο μια έκλειψη σελήνης και προοιωνισε τον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο (1341-1347).

---

[640] Ε.Π:Α
Χ: (1341) [4] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς, κρύο δυνατό
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: θάνατος στρατιωτών, προβλήματα σε εκστρατεία

* Niceph.Greg. 2,p.615,23/12,12,10 Π.Μ: αυτόπτης και προφορ. πηγές [5]

«Ὅ, τε γὰρ χειμών, εἶπερ ποτέ, ἐγεγόνει βαρὺς καὶ πάνυ τοι σφόδρα συνεχὲς ἐπιφέρων τὸ βάρος. Καὶ πρός γε τῶν γραμμάτων ὁπόσα πρός τε τὸν Κράλην Σερβίας καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν Μυσῶν ἀρχηγόν, καὶ πρὸς οἱουσδήποτε συμμαχίας ἕνεκα ἔπεμπε, πάντα ἡλίσκοντο πρὸς τῶν Βυζαντίων, φρουροῖς καὶ ἡμεροσκόποις διαλαβόντων τὰ κύκλῳ πρός τε γῆς καὶ θαλάττης.»

Χ.Μ: Β3, Δ24, Ε30

Σ: Η αναφορά στο βαρύ χειμώνα συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών γεγονότων.

* Joh.Cantac. 2,p.182,20/3,29 Π.Μ: αυτόπτης [6]

«Πρεσβείαν δὲ πέμψας πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ αὐτὸς ἐβεβαίου τὰς σπονδάς. βουλομένων δὲ τῶν βασιλέων καὶ ἀλλήλοις συνελθεῖν ἐπὶ φιλίας μᾶλλον βεβαιώσει, διεκώλυσεν ὁ χειμὼν ἐπιγενόμενος σφοδρός· ὑφ' οὗ μὴ δυνάμενον τὸ στράτευμα Μυσῶν διακαρτερεῖν ἐπὶ σκηναῖς ἀνεζεύγνυον εἰς τὴν οἰκείαν, στρατιωτῶν τε καὶ

---

[1] Ο Tchichatchef, Le Bospore 284 αναφέρει το ίδιο χωρίο του Νικηφόρου Γρηγορά ως ενδεικτικό για τη δριμύτητα του χειμώνα του 1342.

[2] Πρβλ. Κουκουλές, Βίος & Πολιτισμός Α.ΙΙ, 223, σ.9.

[3] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245.

[4] Βλ. Muralt, Essai 2, 581 και J. L. van Dieten, όπ.π. 3, 269 σ.102.

[5] Βλ. R. Guilland, όπ.π.

[6] Βλ. Moravcsik 1, 321, Hunger 1, 468, Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 494.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἵππων αὐτοῖς ὑπὸ κρυους τινῶν ἀπολομένων. μετὰ τοῦτο δε βασιλευς ὁ Καντακουζηνὸς πρὸς βασιλίδα πρεσβειαν αὖθις πέπομφε περὶ εἰρηνης.»

Χ.Μ: Β6. Γ7. Δ24. Ε30

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[641] Ε.Π:Β
Χ: (1341) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Δεκ.) Α.Π:2
Φ: βροχη μεγαλη, πλημμυρα ποταμου
Τ: (Θρακη) Ορεστιαδα: Εβρος ποτ. [1]
Κ.Σ: δυσκολια στη μετακινηση στρατευματος

* Niceph.Greg. 2.p.621.5/12.14.3 Π.Μ: αυτόπτης και προφορ. πηγές [2]

«Καὶ δὴ συνελήλυθότων σφῶν ἐπὶ τὰς ὄχθας τοῦ παραῤῥέοντος τῇ Ὀρεστιάδι ποταμοῦ, χειμών τηνικαῦτα ὥσπερ ἐξ αὐτομάτου γέγονε τῆς νυκτὸς ἐκείνης μάλα πολύς· καὶ ὁ ποταμὸς ἐκεῖνος, ὥσπερ αἴσθησιν εἰληφὼς ἀπειλοῦντος θεοῦ, ἀγριαίνων ἦν καὶ σφόδρα πλημμύροντα συνελαύνων ὑπὲρ τὰς ὄχθας τὰ ῥεύματα· ὥστε ἄπορον πρὸς διάβασιν εἶναι τοῖς τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατεύμασιν. Ἡμέρας οὖν ἔγγιστα διατετριφόσι περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγας, οὐκ ἔληγεν ὁ χειμών· ἀλλ᾽ ἦν ἑαυτῷ τὴν ὁμοίαν διηνεκῶς συντηρῶν ἀγριότητα.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Γ13, Δ20, Δ24

Σ: Ο όρος *«χειμών»* έχει εδώ την έννοια της καταιγίδας. Η αναφορά στη βροχόπτωση και τη συνακόλουθη πλημμύρα του ποταμού Έβρου σχετίζεται με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή της Ορεστιάδας.

---

[642] Ε.Π:Α
Χ: (1341) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Νοε-Δεκ.) Α.Π:2
Φ: βροχές πολλές, χιόνια
Τ: (Θράκη) Αδριανούπολη
Κ.Σ: προβλήματα σε εκστρατεία

* Joh.Cantac. 2.p.185.21/3.30 Π.Μ: αυτόπτης [4]

«Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς πολλῆς μὲν καὶ ἀγαθῆς εὐπόρει στρατιᾶς· στρατεύεσθαι δὲ ἀμήχανον ἦν διὰ τὴν ὥραν, καταφυγὴν τῆς στρατιᾶς πρὸς τοὺς ὑετοὺς καὶ τὴν χιόνα οὐκ ἐχούσης, ἐκπολεμωμένων ἤδη πάντων. ὅθεν, εὐδίας μὲν οὔσης, τὰς παρακειμένας κατέτρεχον πόλεις καὶ κακῶς ἐποίουν, τῆς ἐκ Βυζαντίου στρατιᾶς πρὸς τὰς πόλεις καταδυομένης καὶ οὐδ᾽ ἀντιβλέπειν οὔσης δυνατῆς. ἐπεὶ δ᾽ ἀναχωροῖεν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ἐκβιαζόμενοι ἐκεῖνοι, αὖθις οἱ Βυζάντιοι ἀναθαρσοῦντες ταῖς πόλεσιν ἐπέκειντο, αἳ πολέμιοι ἐδόκουν.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

---

[1] Βλ. και J. L. van Dieten, όπ.π. 3, 272 σ.118.

[2] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 582.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορά στις κακοκαιρίες στοχεύει στην παρουσίαση των δυσκολιών που αντιμετώπισαν τα στρατεύματα του αυτοκράτορα Ιωάννη Καντακουζηνού κατά τη διάρκεια εκστρατείας στη Θράκη.

---

[643] Ε.Π:Α
Χ: (1341) [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: Δεκ. (επί 12 μερες) Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς) πνοή Βορείου ανέμου, πάγωμα ποταμού
Τ: (Θράκη) Έβρος ποτ.
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Joh.Cantac. 2.p.187.24/3.30 Π.Μ: αυτόπτης [2]

«Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς τοῦ βορέα πνεύσαντος δριμύτερον, ἅμ' ἡμέρᾳ κρυσταλλοῦσθαι ἤρχετο ὁ ποταμὸς καὶ ὀλίγῳ ὕστερον ἅπας διεφαίνετο κρυσταλλωθείς. οὔτε δὲ τοσοῦτον εἶχε στερρότητος ὁ πάγος, ὥστε στέγειν τοὺς ἱππέας ἐπ' αὐτὸν περαιουμένους, οὔτε τοῖς συνηθεσιν ἀκατίοις πρὸς τὸν πόρον δίοδον παρεῖχεν. ἀλλὰ τοῦ μὲν στερρότερος ἐφαίνετο, τοῦ στέγειν δὲ τοὺς ἵππους ἀδρανέστερος. διὸ καὶ ἀπορίαν πολλὴν παρεῖχε πρὸς τὸν πόρον. δυοκαίδεκα μὲν οὖν ἐστρατοπεδεύετο ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ἡμέρας, περιμένων εἰ τρόπῳ δή τινι ἐγγένοιτο τὸν Ἕβρον διαβῆναι.»

Χ.Μ: Β4, Β5, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στο πάγωμα του ποταμού Έβρου σχετίζεται με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή της Ορεστιάδας.

---

[644] Ε.Π:Α
Χ: (1341) [3] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς
Τ: (Θράκη)
Κ.Σ: προβλήματα σε εκστρατεία

* Joh.Cantac. 2.p.193.2/3.32 Π.Μ: αυτόπτης [4]

«Τήν τε μνηστείαν τῆς θυγατρός, ἣν πρότερον πρὸς βασιλέως υἱὸν πεποίητο, διέλυσε. τότε μὲν οὖν χειμῶνος ἐξαισίου ἐπιγενομένου, ἥ τε ἐκ Βυζαντίου καὶ ἡ ἐκ Διδυμοτείχου στρατιὰ ἡσύχαζον, μὴ δυνάμενοι ἀλλήλοις ἀντεπεξιέναι διὰ τὸν χειμῶνα.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στο πάγωμα του ποταμού Έβρου σχετίζεται με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή της Ορεστιάδος.

---

[645] Ε.Π:Α
Χ: (1342) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Μάρτ.-Μάιος) Α.Π:2
Φ: βροχές μεγάλες, πλημμύρα ποταμού
Τ: (Μακεδονία) Αξιός ποτ.

---

[1] Βλ. Muralt, Essai όπ.π. και C. Asdracha, όπ.π. 22.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

[3] Βλ. C. Asdracha, όπ.π.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: προβλήματα σε εκστρατεία

* Joh.Cantac. 2,p.242,13/3,39 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«Βασιλεὺς δὲ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἐμμένων ὡς καλῶς βεβουλευμένοις, ἄρας ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἦκε πρὸς Ἀξιόν ὡς διαβησόμενος, συνείποντο δὲ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ μὲν ἑκόντες, οἱ δ' ἀναγκῃ. συμβὰν δὲ οὕτω, περὶ τὰ ὀρεινὰ ὄμβρων ῥαγδαίων καταῤῥαγέντων, ἄπορος ἐφαίνετο ὁ ποταμὸς ὑπὸ πλημμύρας. στρατοπευδευσάμενοι δε ἐκεῖ, περιεμενον ὡς λοφησάντων περαιωσόμενοι τῶν ὑδάτων. τὰ δὲ οὐδὲν ἧττον ἐπληθύνετο καὶ ὑποψιαν παρεῖχεν, ὡς οὐκ ἐν ὀλίγῳ ὁδον παρέξοντα.»

Χ.Μ: Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πλημμύρα του ποταμού Αξιού σχετίζεται με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων.

---

[646] Ε.Π:Α

Χ: (1342-1343) [2] Κ.Χ:2

λ.Χ: (Νοεμ.-Φεβρ.) Α.Π:2

Φ: χειμώνας βαρύς, κρύο δυνατό, χιόνια πολλά

Τ: (Θράκη) Διδυμοτείχο

Κ.Σ: θάνατος στρατιωτών, προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Niceph.Greg. 2,p.648,4/13,4,1 Π.Μ: προφορικές πηγές; [3]

«Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ φθινοπώρου καιρὸς ἐξῆς ἐτελεύτα, καὶ ῥᾴδιον οὔπω μανθάνειν τοῖς φίλοις ἦν, ὅπως ἔχει τὰ βασιλέως ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ συνδιαιτωμένου βαρβάροις καὶ ξένοις ἤθεσι, δέδειχε μέν δὴ πρῶτος Ἀμοὺρ ὁ Πέρσης, ὁ Λυδῶν ἀρχηγός, ὅσον ἐν τοῖς καρδίας θαλάμοις ἔθαλπε τὸν τοῦ βασιλέως ἔρωτα. χειμῶνος γὰρ ἤδη μεσοῦντος, καὶ θαλάσσης ὁμοῦ καὶ ἀέρος πολλὴν ἐχόντων τὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, σὺν πολλῷ τῷ στρατῷ διαβὰς τὸν Ἑλλησποντίαν πορθμὸν ἐζήτει μάλα τὸν φίλον θερμῶς. Καὶ ἐπειδὴ ῥᾴδιον οὐκ ἦν αὐτῷ μήτ' ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἐκεῖνον θεάσασθαι, μήτε μαθεῖν ἐν οἵαις τύχαις ἐκεῖνος τηνικαῦτ' ἦν· ἐκώλυε γὰρ τὸ πολὺ τοῦ ψύχους, καὶ ἅμα χιὼν τηνικαῦτα κατενεχθεῖσα κατὰ δαψιλὲς ἀπόρευτον ἐποίει καὶ ἄβατον τὴν ἐς ἐκεῖνον ὁδόν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στο βαρύ χειμώνα συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών γεγονότων.

* Joh.Cantac. 2,p.347,23/3,57 Π.Μ: αυτόπτης [4]

«Ἀμοὺρ δέ...ἀμφιβόλοις λογισμοῖς ἐπάλαιεν, εἰ δεῖ ἀναστρέφειν κατὰ τὰ κεκελευσμένα, ἢ ἥκειν πρὸς αὐτόν... Τοιαῦτα δὲ αὐτῷ λογιζομένῳ τῆς νυκτὸς, χειμὼν ἐξαίσιος ἐπιγενόμενος, ὡς καὶ διακοσίους τῷ στρατοπέδῳ ὑπὸ κρύους ἐναποθανεῖν, ἠνάγκασεν ἀναστρέφειν, πολλὰ καὶ τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ἐπάνοδον συναραμένων. ἐλθὼν δὲ εἰς Βήραν, ἔνθα αὐτῷ ὡρμίζοντο αἱ νῆες κατὰ τὸν Ἕβρον ποταμὸν, εὗρε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ τῶν ἐν ταῖς ναυσὶ τριακοσίους ἀποθανόντας·... μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ ὁ χειμὼν ἐπεκράτει σφοδρότατος κατ' ἐκεῖνο τοῦ

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 588 και J.L.van Dieten, όπ.π. 3, 285 σ.167a και C.Asdracha, όπ.π. 23.

[3] Βλ. Moravcsik 1, 451.

[4] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔτους. οἵ τε ἐκ Βυζαντίου καὶ τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἡσυχαζον καὶ οὐκ ἐτησαν τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ. ἀλλ' ἀναγκαίως διεχείμαζον ἐν ταῖς οἰκίαις. ἐκεῖνοι δε ὑπ' ἐνδειας ἀναγκαζομενοι καὶ τῶν ἄλλοις φοβεροτάτων κατατολμᾶν. πεζοί τε ὀλίγῳ πλειους διακοσιοι καὶ ἱππεῖς ἐλάττους τουτων πρὸς ἁρπαγην τῆς πολεως ἐξελθόντες. οὕτως ὑπὸ σφοδροῦ κατελῃφθεισαν χειμῶνος. ὡς ἀναγκασθῆναι αὐτόμολοι πρὸς τοὺς πολεμιους ἀφικέσθαι. ἐκλειποντες ἤδη ὑπὸ κρύους.»

Χ.Μ: Β4. Β6. Γ7. Δ24

Σ: Βλ. προηγούμενα.

---

[647] Ε.Π:Α

Χ: (1343) Κ.Χ:2

λ.Χ: (Μαιος;) Α.Π:2

Φ: βροχές μεγάλες. πλημμύρα ποταμού

Τ: (Μακεδονια) Αξιός ποτ.

Κ.Σ: θανατος στρατιωτων. προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* *Joh.Cantac.* 2.p.358.1/3.58 Π.Μ: αυτόπτης [1]

«Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας καὶ ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλων γράμματα πρὸς βασιλέα ἦκε, μηνύοντα ὡς τῆς αὐτῆς ἡμέρας Ἀπόκαυκος ὁ μέγας δοὺξ ναυσὶν ἑβδομήκοντα Ῥωμαίων Θεσσαλονίκῃ προσχοίη καὶ συμμαχίδας ἄγων Περσικὰς δύο καὶ τριάκοντα καὶ τοὺς ἐκ Βυζαντίου καὶ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας ἱππέας οὐ πολλῷ ὕστερον προσδοκίμους εἶναι ἥξειν. τοὺς μὲν οὖν φίλους τῆς ἀγγελίας ἕνεκα ἐπῄνεσεν ὁ βασιλεύς· αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν Ἄξιὸν ἐλθὼν καὶ πειρώμενος διαβαίνειν, οὐ συνεχωρεῖτο πλημμυροῦντος τοῦ ποταμοῦ ἐξ ὄμβρων ῥαγδαίων ἀθρόον κατενεχθέντων.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πλημμύρα (της οποίας το αίτιο αναφέρεται από το συγγραφέα) συνδέεται με την περιγραφή στρατιωτικών γεγονότων.

---

[648] Ε.Π:Β

Χ: (1343) Κ.Χ:0

λ.Χ: - Α.Π:2

Φ: χαλάζι, καταστροφή γεωργικής παραγωγής

Τ: (Κωνσταντινούπολη) -

Κ.Σ: δεισιδαιμονία[2]

* *Niceph.Greg.* 2,p.694,13/14,2,1 Π.Μ: προφορικές πηγές; [3]

«Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξαίσιοί τινες ἀνερρώγεσαν κατὰ Βυζαντίου καὶ τῶν αὐτοῦ προαστείων σεισμοὶ καὶ βρασμοὶ θαλάττιοι, καὶ ὡς ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρους ἐρρίφησαν κατὰ τῶν τῆς γῆς καρπῶν χάλαζαι ὡς ἐκεῖνα τῆς Γραφῆς συμπεσεῖν· ψαύσασθαι ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία μὴ ποιῆσαι βρῶσιν· συκῆν τε μὴ καρποφορῆσαι καὶ γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις οὐκ εἶναι· ἐκλιπεῖν τε ἀπὸ βρώσεως πρόβατα καὶ μὴ ὑπάρξαι βόας ἐπὶ φάτνας.»

Χ.Μ: Γ12β, Ε29

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Για το σεισμό βλ. Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, όπ.π., εδώ 50-67.

[3] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245 και Moravcsik 1, 451.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η χαλαζόπτωση "συμπληρώνει" την καταστροφή που προκάλεσαν οι σεισμοί που προηγήθηκαν. Το φαινόμενο εκφέρεται ως οιωνός.

---

[649] Ε.Π:Β
Χ: (1344) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:2
Φ: χαλάζι, καταστροφή αμπελιών & φρούτων
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Niceph.Greg. 2.p.711.22/14.6.1 Π.Μ: προφορικές πηγές; [1]

«Γεγονέναι δ' ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμπέπτωκε καί χαλάζης φοράν σινεχῆ καί ὀργδαίαν, τῆς ἐπιπολαζούσης ἤδη περί τά Ῥωμαίων πράγματα θεομηνίας σύμβολον οὖσαν καί ταύτην, καί οἷόν τι πῦρ ἐπί πυρί προσεπενηνεγμένην. Πολύχουν γάρ κατά τε τῶν ἀσταχύων καί τῶν γε ἄλλων ἐγγενέσθαι τό βλάβος καρπῶν. Τῶν γε μήν ἀμπέλων, τούτων δέ καί πάντων μάλιστα, ὡς μηδέ τούς ἔπειτα χρόνους ἀναβιῶναι δύνασθαι.»

Χ.Μ: Β3α, Γ12β, Δ20, Ε29

Σ: Η χαλαζόπτωση χαρακτηρίζεται ως "θεομηνία" από το συγγραφέα.

---

[650] Ε.Π:Α
Χ: (1346-1347) [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: Νοέμ.-Απρ. Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς;) κρύο δυνατό, πάγωμα λίμνης, χιόνια έως τον Απρίλιο
Τ: (Κωνσταντινούπολη) Πρόριον [3]
Κ.Σ: εφευρετικότητα μοναχών

* Vita Romyli c.6 Π.Μ: -

«Τῷ δέ χειμῶνι καί πάνυ δυσχερῶς εἶχε πρός τοῦτο, ἅτε τοῦ τόπου ἐκείνου καθ' ὑπερβολήν ψυχροτάτου ὄντος, ὡς καί τά ὕδατα εἰς λίθου ἀντιτυπίαν μεταβαλέσθαι τῇ ὑπερβολῇ τῆς πήξεως· ἥ τε χιών καί μέχρι τοῦ ἀπριλλίου μηνός πολλάκις ἤ καί πρός ἄλυτος διαμένει· τότε λοιπόν καί τά κοῖλα τῶν λιμνῶν ἐκείνων, ἅπερ οἱ ἐκεῖσε οἰκοῦντες βηροῦς ὠνόμαζον, πεπηγμένα εἰς ἄκρον γενόμενα τῇ πολλῇ ψυχρότητι ὡς ἔφημεν οὐ παρεῖχον αὐτῷ ἁλιεύειν ὡς σύνηθες· διό καί τῇ λύπῃ συνείχοντο ἀμφότεροι, ὅ τε γέρων διά τήν τῶν ἰχθύων στέρησιν καί ὁ καλός οὗτος ὑπηρέτης αὖθις δι' ἐκεῖνον.»

Χ.Μ: Β3, Γ13

Σ: Η αναφορά στις καιρικές συνθήκες έχει νόημα στο μέτρο που ακολουθεί διήγηση σχετικά με την εφευρετικότητα στο ψάρεμα του βοηθού του βιογραφούμενου αγίου. Σημαντική είναι η πληροφορία ότι *«ἥ τε χιών καί μέχρι ἀπριλλίου μηνός πολλάκις ἤ καί πρός ἄλυτος διαμένει»*.

---

[651] Ε.Π:Α
Χ: (1346- -1353) Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χιόνια πολλά
Τ: (Μακεδονία) Άθως όρος

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Για τον προσδιορισμό της χρονολογίας βλ. έκδ. Vita Romyli κεφ.8, σ.1.

[3] Για τον προσδιορισμό του τόπου βλ. έκδ. Vita Romyli 112.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ: -

* *Vita Maximi* c.24,p.95 Π.Μ:= -

«Μια γαρ των ημερων εν καιρω χειμερίω παραγενομενος ο νοσοκόμος της Λαύρας, Γρηγόριος τοὔνομα, μετά και ἄλλου ἀδελφοῦ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἁγίου, οὐχ εὗρον κυκλοθεν μαλαγην τινα τοῦ κελλίου αὐτοῦ διά τό πολὺν χιόνα πεσεῖν ἐκεῖσε...»

Χ.Μ: Β3, Β6

Σ: Πληροφορια παρενθετικη.

---

[652] Ε.Π:Γλ
Χ: (1346--1371) Κ.Χ:0
λ.χ.: - Α.Π:2
Φ: λιμός
Τ: (Μακεδονια) Αγιον Ορος (Μονή Μεγίστης Λαύρας)
Κ.Σ: θαύμα: ο αγιος εξασφαλίζει άρτο για τη μονή του

* *Vita Romyli* c.13 Π.Μ:= αυτόπτης

«Ἦν γάρ τηνικαῦτα καὶ λιμὸς ἐν τῷ τόπῳ καὶ στένωσις τῶν ἀναγκαίων οὐ βαστακτή, οὐ φορητή· διὸ καὶ πέμψας τινὰς ἔνθε<ν> κἀκεῖθεν τοῦ ἁγίου ὄρους τὰ πρὸς τροφὴν ἐξωνήσασθαι — οὐ γάρ εἶχεν ὁ πατὴρ ἀκμὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς Λαύρας διακονίαν, ἥπερ καὶ ἀδελφάτον λέγουσιν ἕτεροι, ἅτε προσφάτως ἀρτίως νεωστὶ ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον καὶ ἀγνώριστος ὢν τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀπὸ ἐσχατιᾶς ἀφελείας, ἀλλὰ κατ' ἐπιτήδευσιν ἀρετῆς —, ὑπέστρεψαν οἱ ἀποσταλέντες ἄπρακτοι κενοὶ τῶν ζητουμένων χρειῶν.»

Σ: Η αναφορά στο λιμό είναι παρενθετική αφού περιγράφει τις συνθήκες στις οποίες εκδηλώθηκε θαύμα εξεύρεσης άρτου.

---

[653] Ε.Π:Β
Χ: (1349) [1] Κ.Χ:0
λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:2
Φ: ομίχλη πυκνή
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* *Niceph.Greg.* 2,p.860,9/17,6,1 Π.Μ:= αυτόπτης [2]

«Ἐπεὶ δ' ἡμέρας γενομένης ὁμιχλώδές τι καταῤῥέον ἐκ πελάγους πνεῦμα τὸ θαῤῥεῖν ἀφῄρει τοὺς Βυζαντίους, ἐνθαρσέστερος ὁ τῶν Λατίνων ἐγίγνετο ναύαρχος.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Ε29

Σ: Η πληροφορία για την ομίχλη εκφέρεται ως οιωνός πριν τη σύγκρουση του βυζαντινού με το στόλο των Λατίνων.

---

[654] Ε.Π:Β
Χ: (1349) [3] Κ.Χ:0
λ.Χ: Μάρτ. Α.Π:2

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 620.
[2] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245.και Moravcsik 1, 451.
[3] Βλ. Muralt, Essai όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία
Τ: * Κωνσταντινούπολη: Κεράτιος κόλπος
Κ.Σ: ναυάγιο

* Joh.Cantac. 3,p.76,21/4,11 Π.Μ:= αυτόπτης [1]

«Τοῦ δὲ πάντα ἄγοντος θεοῦ καὶ πᾶσι ταλαντεύοντος δικαίως Ῥωμαίους, ὡς ἔοικεν, εἰς πολλῶν ἄλλων ἔκτισιν ἁμαρτημάτων τιμωρουμένου καὶ τοῖς πολλῷ χείροσιν ἡττᾶσθαι παραχωροῦντος, ἀθρόον πνεύματος ἀκρίτου προσπεσόντος, καὶ πρώτας ἀνατρέψαντος τὰς τρεῖς τριήρεις, ἐφ' αἷς οἱ ξύλινοι πύργοι ἦσαν, καὶ ἄλλοι αὐτοῖς ὅπλοις κατέπιπτον ἀπὸ τῶν νεῶν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ναῦται ὁμοίως καὶ ὁπλῖται, καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ χρόνου πᾶσαι ἐωρῶντο κεναὶ ἐπιβατῶν.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία αποτελεί μέρος της ιστορικής αφήγησης.

---

[655] Ε.Π:Β
Χ: (1349) Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ.-Δεκ. Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη
Τ: (Μακεδονία) Σέρβια
Κ.Σ: αναστολή στρατιωτικών επιχειρήσεων

* Joh.Cantac. 3,p.133,1/4,19 Π.Μ:= αυτόπτης [2]

«Ἅμα δὲ καὶ ὄμβρων ῥαγδαίων ἐπενηνεγμένων ἐν αὐτῇ μάλιστα τῆς μάχης τῇ ἀκμῇ, ἥ τε ἄλλη στρατιὰ ἐπέπαυτο καὶ ἀνεχώρει πρὸς τὸ στρατόπεδον οὐ δυναμένη πρός τε ὄμβρους ὁμοῦ καὶ πολεμίους μάχεσθαι ἀσφαλῶς ἑστῶτας ἐπὶ τῶν τειχῶν, αὐτοί διολισθένοντες τὰ πολλὰ πρὸς τὸν πηλόν. καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεὶ διημάρτανε τῆς πόλεως πρὸς τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν, τό τε βιάζεσθαι τοῖς ὅπλοις ἀπογνούς, καὶ πρὸς τὸ πολιορκεῖν διὰ τοὺς ὄμβρους καὶ τὸν χειμῶνα ἀδυνάτως ἔχων, αὖθις ἀνέστρεφεν εἰς Βέῤῥοιαν.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στη βροχόπτωση συνδέεται με τις δυσκολίες που αυτή προκάλεσε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Σερβίων από το στρατό του αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού.

---

[656] Ε.Π:Α
Χ: (1350) Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν. Α.Π:2
Φ: κρύο δυνατό, θάνατος υποζυγίων
Τ: (Μακεδονία) Βέρροια
Κ.Σ: προβλήματα σε στράτευμα: θάνατος στρατιωτών

* Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22 Π.Μ:= αυτόπτης [3]

«Τῶν οἰκητόρων δὲ τὸ μὲν πλεῖστον καὶ ἄριστον ἐξήλασε γυμνὸν μάλιστα ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος, Ἰανουαρίου ἄρτι ἱσταμένου, καὶ διεσκεδάσθησαν κατὰ Βέῤῥοιαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις. ὁ δὲ <Κράλης> ἄπορος παντάπασι καταλέλειπτο ἐκεῖ ἐπὶ τὰς ὑπολειπομένας καταφυγὼν οἰκίας. αὐτὸς δὲ ἐπεὶ καὶ χειμὼν ἐπεγένετο ἐξαίσιος,

---

[1] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.
[2] Στο ίδιο.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φρουραν ἐπὶ τὴν ἀκροπολιν καταλιπον. προς την οἰκιαν ἀνεχωρει. ἐλεγετο δε ὑπο χειμῶνος στρατιωτας τε και τῶν σκευοφορων ὑποζυγιων πλεῖστα τῷ στρατοπεδω ἐναποθανεῖν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ12γ, Δ24

Σ: Η αναφορα στο κυμα ψυχους (ο ορος *«χειμων»* δεν εχει εδω την εννοια της χειμερινης περιοδου, αλλα πιθανος του κυματος ψυχους) σχετιζεται με την εξελιξη στρατιωτικης επιχειρησης και τις δυσκολιες που παρουσιασθηκαν.

---

[657] Ε.Π:Β
Χ: (±1350) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: καταιγιδα, πνοη ανεμου, βροντες, βροχη, χαλαζι, καταστροφη αμπελιων
Τ: (Μακεδονια) Αθως ορος
Κ.Σ: θαυμα: αγιος προεβλεψε καταιγιδα

* *Vita Maximi* c.26,p.97 Π.Μ:= -

«Ἄλλοτε δὲ ἐν καιρῷ τρυγητοῦ, καθαροῦ τοῦ ἀέρος ὄντος καὶ τοῦ ἡλίου αὐγάζοντος, μοναχοὶ δύο παρεγένοντο εἰς τὸν ἅγιον. Καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν λαβὼν ἀπαξαμᾶν δέδωκεν αὐτοῖς εἰπών· "Πορεύεσθε συντόμως εἰς τὴν μονὴν Δωροθέου, ἵνα μὴ κινδυνεύσετε ἐκ χειμῶνος". Καὶ θαυμάζοντες πῶς χειμῶνα λελάληκεν γενέσθαι αὐτοὺς ὡσεὶ μίλια τέσσερα, τροπὴ γέγονεν φοβερὰ ἐν ἀνέμῳ εὔρῳ βιαίῳ καὶ πλῆθος ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ χάλαζα ῥαγδαία μεθ' ὕδωρ πολύ, ὥστε τὸν τρυγητὸν παῦσαι τὸ σύνολον· τὰς γὰρ ἀτρύγους ἀμπέλους ὡς τρυγημένας ἀνέδειξεν καὶ τελείως ἠφάνισεν.»

Χ.Μ: Β3, Γ12β, Δ23, Ε31

Σ: Στόχος της μαρτυριας ειναι ο επαινος της προφητικης ικανοτητας του αγιου μεσω της προβλεψης της καταιγιδας. Ο ορος *«χειμων»* εχει εδω την εννοια της καταιγιδας.

---

[658] Ε.Π:Β
Χ: (1351) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Σεπτ.) Α.Π:1
Φ: πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια
Τ: (Β. Μικρα Ασια, Εὐξεινος Πόντος) Ηράκλεια
Κ.Σ: κινδυνος ναυαγιου

* *Joh.Cantac.* 3,p.209,10/4,28 Π.Μ:= αυτόπτης [1]

«Προσχόντες δὲ τῇ κατὰ Θράκην Ἡρακλείᾳ καὶ ὁρμισάμενοι ἐπ' ἀγκυρῶν τὴν νύκτα, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἀνήγοντο ὡς εἰς Βυζάντιον πλευσούμενοι· ἀνέμων δὲ σφοδρῶν ἀντιπνευσάντων, ἀναστρέψαντες αὖθις ἐπὶ μοίρᾳ κακῇ τῶν Ἡρακλεωτῶν, τῷ σφῶν λιμένι προσέσχον καὶ ἀπέβαινον.»

Χ.Μ: Β4, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορα στην τρικυμια σχετιζεται με την εξελιξη ναυτικης επιχειρησης.

---

[659] Ε.Π:Α
Χ: (1352) Κ.Χ:
λ.Χ: (Φεβρ.) Α.Π:
Φ: κρύο δυνατό

---

[1] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τ (ΒΔ. Μικρά Ασία) Πριγκιπόννησα
Κ.Σ: ακρωτηριασμοί στρατιωτών

* Joh.Cantac. 3,p.220,7/4,30 Π.Μ:= προφορικές πηγές [1]

«...Ἔπειτα χειμῶνος ἤδη λήγοντος...μόλις ἐπείθοντο ἀναθαρσήσας, καὶ τὸν στόλον ἔχων. Πριγγίπῳ τῇ νήσῳ οὔσῃ ἀοικήτῳ προσέσχεν, οὐ μακρὰν οὔσῃ Βυζαντίου. ἐπὶ δυο δὲ ἡμέραις πρὸς τῷ νήσῳ τὴν στρατιὰν διαναπαύσας (ἦν γὰρ πλεῖστα ὑπὸ τοῦ χειμῶνος κεκακωμένη, καὶ μάλιστα ἡ τῶν Κατελάνων, ὑπὸ τοῦ ψύχους πολλῶν ἠκρωτηριαμένων.) τῇ τρίτῃ ἅμα ἕῳ ἄραντες ἐκ Πριγγίπου ὡπλισμένοι, ἐπὶ τὸ ἐν Ἑπτασκάλῳ νεώριον ἐχώρουν τῶν Βυζαντίων.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Δ24 -

Σ: Η μαρτυρία αποτελεί εμμεση ένδειξη για τη δριμύτητα του κρύου.

---

[660] Ε.Π:Β
Χ: (1352) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Φεβρ.13) Α.Π:2
Φ: πνοή σφοδρού Νοτίου ανέμου, τρικυμία
Τ: (Θάλασσα Μαρμαρά) Πριγκιπόννησα
Κ.Σ: κινδυνος ναυαγίου

* Joh.Cantac. 3,p.220,22/4,30 Π.Μ:= προφορικές πηγές [2]

«Νότου γὰρ ἀνέμου σφοδροτάτου κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν πνεύσαντος, δυσέργως μὲν καὶ μετὰ βίας διήνυσαν τὸν ἐκ Πριγγίπου πλοῦν ἄχρι δείλης ἡμέρας ἤδη· ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς τοῦ νεωρίου ἦσαν, ὑπὸ σφοδρότητος τοῦ πνεύματος ἐξωθούμενοι, ἐκινδύνευσαν βράχεσι περιπέσειν, ἃ πρὸ τῶν τειχῶν πάντη ἐγκατέσπαρται, ὥστε τοῖς τείχεσιν ἀμύνειν πρὸς τὴν βίαν τῶν κυμάτων.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην τρικυμία σχετίζεται με την εξέλιξη ναυτικής επιχείρησης.

---

[661] Ε.Π:Α
Χ: (1352) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ.- -Απρ.) Α.Π:2
Φ: καταιγίδες σφοδρές, κρύο δυνατό
Τ: (Κωνσταντινούπολη)
Κ.Σ: ακρωτηριασμοί στρατιωτών

* Joh.Cantac. 3,p.226,23/4,30 Π.Μ:= προφορικές πηγές [3]

«Γλίσχρως δὲ αὐτοῖς χορηγουμένης τῆς τροφῆς ὡς μόλις ἀποζῆν, καὶ χειμῶνες ἐπιγενόμενοι ἐξαίσιοι, διέφθειραν παντάπασι γυμνοῖς καὶ πεινῶσιν ἐπιθέμενοι...οἱ πλείους δὲ οὐδὲ κινεῖσθαι ἦσαν δυνατοί, ὑπὸ τοῦ ψύχους τῶν μελῶν ἠκρωτηριασμένων.»

Χ.Μ: Γ7, Δ24

Σ: Οι *«χειμῶνες ἐξαίσιοι»* σημαίνουν εδώ σφοδρές καταιγίδες. Η μαρτυρία έχει νόημα στο μέτρο που συνδέεται με την εξέλιξη στρατιωτικής εκστρατείας.

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Στο ίδιο.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[662] Ε.Π:Β
Χ: (1352) [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μαιος) Α.Π:2
Φ: πνοη σφοδρου ανεμου, τρικυμία
Τ: (Κωνσταντινουπολη)
Κ.Σ: ναυαγιο

* Joh.Cantac. 3.p.233.7/4.31 Π.Μ:= προφορικές πηγές [2]

«Πνευμάτων δὲ ἀθρόων ἀκρίτων προσπεσόντων τῆς νυκτὸς, καὶ τῆς θαλάσσης ἐξοιδησάσης, ὀλίγου ἐδέησαν αἱ Βενετικαὶ τριήρεις καὶ αἱ συμμαχίδες πᾶσαι διαφθαρῆναι, ὑπὸ τῶν κυμάτων πρὸς τὰς τείχη ἐξωθούμεναι. Ὅμως μέντοι ἐναυάγησαν τέτταρες ἐκ τῶν Βενετικῶν, καὶ τρεῖς τῶν συμμαχίδων.»

Χ.Μ: Δ24

Σ: Η αναφορά στο ναυάγιο έχει νόημα στο μέτρο που περιγράφει την εξέλιξη ναυτικών επιχειρήσεων.

---

[663] Ε.Π:Α
Χ: (1354) [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Μάρτ.1-2) Α.Π:2
Φ: βροχές πολλές, χιόνια, κρύο δυνατό
Τ: (Θράκη) Καλλίπολις [4]
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Joh.Cantac. 3.p.277.23/4.38 Π.Μ:= προφορικές πηγές [5]

«Ὄμβρων δὲ ἐπικειμένων καὶ χιόνος καὶ ψύχους ἀμυθήτου, οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ διεφθείροντο, μάλιστα γυναῖκες καὶ βρέφη νήπια· οἱ λοιποὶ δὲ πλὴν ὀλίγων, ὅσοι τοῦ τε ψύχους ἠδυνήθησαν περιγενέσθαι καὶ πρὸς τὰς ἔτι σωζομένας πόλεις καταφυγεῖν, πάντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠνδραποδίσθησαν ἐπελθόντων.»

Χ.Μ: Γ7, Γ13

Σ: Η αναφορά στην κακοκαιρία έχει νόημα στο μέτρο που σχετίζεται με τα γεγονότα της πολιορκίας της Καλλίπολης από τους Τούρκους.

---

[664] Ε.Π:Α
Χ: (1358-1359) [6] Κ.Χ:2
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: χιόνια πολλά
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Φώκαια [7]
Κ.Σ: δυσκολία στις μετακινήσεις

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 637.

[2] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

[3] Βλ. Muralt, Essai 2, 643.

[4] Σημ. Gelibolu.

[5] Βλ. Moravcsik όπ.π., Hunger όπ.π., Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde όπ.π.

[6] Βλ. Muralt, Essai 2, 661.

[7] Σημ. Yenifoça.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Niceph.Greg. 3,p.503,19/36,2,1 Π.Μ: αυτοπτης [1]

«Τοῦ γὰρ χειμῶνος ἐκείνου πανυ σκληροῦ γενομένου δια τὸ πανυ τι πλεῖστην καὶ ἐπι πλεῖστον καταῤῥαγεῖσαν χιονα πᾶσαν σχεδον ἑαυτῆς οἰκίαν ἐμπλῆσαι, ἐπι πλεον ὁ βασιλευς τῇ Τενεδῳ ἐνδιατέτριφε, τά τε ἄλλων διοικῶν, καὶ παντων μάλιστα την εἰς το ἔπειτα τοῦ βασιλέως γυναικαδελφου Ματθαῖου φυλακην ἐν φροντίδι μεγίστῃ ποιούμενος. Ἔδοξεν οὖν ἀπενεχθέντα εἰς Μιτυλήνην ἐκεῖ παρὰ Καταλούζῳ φυλάττεσθαι τῷ Λατίνῳ ὃς ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς ὑπάρχων τῷ βασιλεῖ πάσης ἐπετρόπευε Λέσβου τῆς νήσου.»

Χ.Μ: Β3, Δ28

Σ: Παρενθετική πληροφορια.

---

[665] Ε.Π:Α

Χ:	(1359) [2]	Κ.Χ:2
λ.Χ:	(Ιουν.- -Αυγ.)	Α.Π:2
Φ:	καλοκαίρι θερμό & ξηρό, καλή σοδειά σταφυλιών	
Τ:	(Κωνσταντινουπολη;)	
Κ.Σ:	-	

* Niceph.Greg. 3,p.509,11/36,4,1 Π.Μ: αυτόπτης [3]

«Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα, ξηρὸν ἐς τοσοῦτον γενόμενον καὶ αὐχμῶδες καὶ παντάπασιν ἄνικμον ὡς καὶ ἀπογνώσεως ἤδη παρασχέσθαι τοῖς ἀμπελουργοῖς ὑπονοίας· ἔσεσθαι γὰρ οἴνου μακράν τινα σπάνιν καὶ ἀφορίαν ᾤοντο. Τὸ δ' ἐς πᾶν ἀπέβη τοὐναντίον, ὡς ἂν ὡμολογημένον ἅπασι γεγενῆσθαι θαῦμα ἐπὶ θαύματι τοῦτο παρὰ τοῦ κρείττονος. Πρῶτον μὲν γὰρ ἦν ἐκεῖνο θαῦμα θεῖον καὶ μέγιστον, ἐν καιροῖς τοιούτοις, ὅτε τὸ ἀκμαιότατον τῆς βαρβαρικῆς ἰσχύος τὴν Ῥωμαίων πάλαι πολύν τινα χρόνον ἐπιβοσκόμενον γῆν μικροῦ καὶ αὐτὰς Βυζαντίων τὰς πύλας ἐγκέκλεικεν, ὡς ἀοίκητον εἶναι καὶ ἄβατον ἐρημίαν τὰ ἔξω πυλῶν ἅπαντα, ἔπειτα νεύσει Θεοῦ παράδοξόν τινα καὶ ἀπροσδόκητον ἐξαίφνης ἐκ τῆς τοῦ παιδὸς Ὑρκανοῦ κατασχέσεως Ῥωμαίοις ἐλευθερίαν γενέσθαι, ὡς πᾶσι βάσιμόν τε καὶ ἥμερον ἐν βραχεῖ τὴν πρὶν ἀγρίαν ἐκείνην καὶ ληστῶν γέμουσαν Θράκην. Δεύτερον δ' ὅτι τοῦ θέρους ἀνίκμου πάνυ τι λίαν φανέντος, τοσοῦτον οἴνου ταῖς ἀμπέλοις πλῆθος καρποφορῆσαι συμπέπτωκεν ὡς μήδ' ἀποχρῶντα τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν εἰς ὑποδοχὴν ἀγγεῖα· διπλάσια γὰρ καὶ τριπλάσια τοῖς πλείστοις ἢ κατά τὴν πέρυσι γέγονε γεωργίαν, ἔστι δ' οἷς καὶ ἐς τὸ τετραπλάσιον ἀνήχθη, ὡς κοινὴν ἅπαντας δόξαν κἀξ ὅλης εὐχαριστίαν ψυχῆς τῷ τὰ μέγιστά τε καὶ παράδοξα τοῖς ἐς τὰ τῆς ἀπογνώσεως ἔσχατα ἐρῤῥιμένοις ἀπροσδόκητόν τινα καὶ πάνυ τι θαυμασίαν παρεχομένῳ τὴν ἔγερσιν, κἀκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς ἀνυψοῦντι, κἀκ πηλοῦ ἰλύος ἀνάγοντι καὶ ἐπὶ πέτραν ἀτίνακτον τοὺς πόδας ἱστῶντι τῶν λογισμῶν.»

Χ.Μ: Β5, Δ20

Σ: Παρενθετική πληροφορία.

---

[666] Ε.Π:Β

Χ:	(1360) [4]	Κ.Χ:1
λ.Χ:	Ιούν.- -Αύγ.	Α.Π:1

[1] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245.
[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 663.
[3] Βλ. R. Guilland, όπ.π. 245.
[4] Βλ. Muralt, Essai 2, 664.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: πνοή σφοδρού Δυτικού ανέμου
Τ: (Σερβία) Μοισία
Κ.Σ: επίδραση σε ώρα μάχης

* Laon.Chalc. p.39.14 Π.Μ: τουρκικές πηγές; [1]

«Εὑρὼν δὲ τούτους ἐν Μυσίᾳ στρατοπεδευομένους παρετάξατο ἐς μάχην. οἷα δὲ μάχης ἐμπείρῳ πολλαχῇ γενομένῳ ἐμεμηχάνητο τοιόνδε. λέγεται γάρ, ὡς ἐπεὶ θέρους ἦν ὥρα, καὶ ἠπίστατο μεσημβρίας ἐπιγιγνομένης ἐπιπνεύσειν ἐτησίαν ἄνεμον ἀπὸ ἑσπέρας, ταύτῃ δὲ παρεγγυῶν τῇ στρατιᾷ τὸ μέρος ἐκεῖνο κατὰ νώτου λαβεῖν, ἐς μάχην τε καθίστατο περὶ πλήθουσαν ἀγοράν, καὶ συμμίξας τοῖς πολεμίοις ἐμάχετο ἰσχυρῶς... Ταῦτα εἰπόντα τὸν βασιλέα ἐλαύνειν ὅμοσε τῷ ἵππῳ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἐς τὸ μέσον στῖφος ἐμβάλλοντα· καὶ αὐτίκα ἐπιπνέοντα τὸν ἄνεμον ἀπὸ νώτου τῇ στρατιᾷ ἐνοχλεῖν ἐπὶ πρόσωπον τοὺς ἐναντίους, καὶ οὕτως ἅμα ἀλλήλοις διακελευσαμένους καὶ ἐς τὸ πρόσθεν ἰόντας καὶ βιαζομένους τέλος δὴ τρέψασθαί τε καὶ ἐπιδιώκειν ἀνὰ κράτος ἀπολλύντας τοὺς πολεμίους.»

Χ.Μ: Β4, Β5, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην πνοή του ανέμου γίνεται εξαιτίας της επίδρασής του σε ώρα μάχης.

---

[667] Ε.Π:Α
Χ: 1373 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν.13 Α.Π:2
Φ: (χειμώνας βαρύς) κρύο δυνατό, χιόνια πολλά
Τ: (ΒΑ. Μικρά Ασία) Τραπεζούντα
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων

* Mich.Panaret. p.77,29 Π.Μ:= αυτόπτης; [3]

«Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ιγ□ ἀπελθόντος τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς Χεριάνης καὶ χιόνος πολλῆς γενομένης καὶ χειμῶνος πολλοῦ ἐπεισπεσόντος γέγονε τροπὴ καὶ ἐφθάρησαν Χριστιανοὶ ρμ□, οἱ μὲν ἔργον σπάθης γενόμενοι, οἱ δέ, καὶ μᾶλλον πλείονες, ὑπὸ τοῦ κρύους ἀπέθανον, ἰνδικτιῶνος ια□, ἔτους ϛωπα□.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Γ7

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[668] Ε.Π:Γλ
Χ: **1373-1374** Κ.Χ:0
λ.Χ: **Ιούν.23-Ιούν.12** Α.Π:1
Φ: **λιμός**
Τ: **(Συρία) Αλέππο, Δαμασκός**
Κ.Σ: **άνοδος τιμών, κτηνοφαγία, πτωματοφαγία**

* Ibn Sasra c.187b Π.Μ: αραβικές πηγές [4]

«Grand Emir Sayf al-din Baydamur was appointed after him and entered Damascus from Aleppo in the month of Sawwah of the year 775 (March 1374). In this year prices were so high in Aleppo that they ate dogs and corpses. People as numerous a

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 393 και Hunger 1, 486.
[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 698.
[3] Βλ. Moravcsik 1, 436 και Hunger 1, 480.
[4] Βλ. έκδ. Ibn Sasra σελ.xvi-xviii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

the dust came to Damascus from the northern districts. bread, too, having become expensive there, until a ratl was sold for 2 ½ dirhams; and the people suffered distress. O God, lower the prices for Muslims!»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Δεν αναφέρεται η αιτία του λιμού.

---

[669] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 1374-1375 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: επι 2 ετη Α.Π:1
Φ: ανωμαλια στη διακυμανση σταθμης Νειλου: ελλιπης πλημμυρα
Τ: Αιγυπτος, Νειλος ποτ.
Κ.Σ: λιμος, ανοδος τιμων, θανατος ανρθωπων

* Waqrizi, Traite p.42 Π.Μ: αυτοπτης

«Sous le règne d'Ashrat Sha'ban une disette se produisit, consécutive à une faible crue du Nil, en l'année 776 (1374): elle n'avait pas atteint seize coudées au moment où l'on opéra la coupure du canal. Ce bas niveau du fleuve provoqua une hausse des prix... rues encombrées des cadavres... cette famine dura environ deux ans, puis Dieu manifesta sa pitié et le Nil reprit un cours régulier... c'est une disette dont nous avons été le temoin.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Άνοδος στάθμης Νείλου στις 16 πήχεις.

---

[670] Ε.Π:Α
Χ: (πριν το 1384) [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.;) Α.Π:2
Φ: χιόνια πολλά, κρύο δυνατό, παγετός
Τ: (Μακεδονία) Άγιον Όρος: Μηλαία
Κ.Σ: θαύμα: άγιος επιβιώνει στις δύσκολες συνθήκες

* Vita Athan.Met. p.243 Π.Μ:= -

«Ἐν γὰρ τῷ ἀκροτάτῳ καὶ ἀπαρακλήτῳ ὄρει τῷ πρόποδι τοῦ Ἄθωνος τὴν οἴκησιν ἔχοντες, Μηλαία μὲν ὁ τόπος ἐκαλεῖτο, ἀλλ' οὐκ ἦν ἐκεῖ φυτὸν μηλαίας ἀναθᾶλαι, διὰ τὸ ψυχρὸν τοῦ τόπου, ἀλλά πίτυες ὑψήκομοι καὶ κέδροι δασύτατοι. Ἐκεῖ οὖν ὡς ἔφην, ἡσυχαζόντων, ὁ Ἀθανάσιος ὥς τι θεϊκὸν ὑποζύγιον τὴν ἀστάρβην ἐν νώτοις φέρων καὶ τὰ μοναστήρια περιερχόμενος καὶ τὰ χρειώδη τοῖς πατράσιν ἐκόμιζεν. διὰ γοῦν τὸ ἀνεστηκὸς τοῦ ὄρους καὶ τὸ ψυχρὸν τοῦ τόπου χιὼν εἰώθει ἐκεῖσε πίπτειν πολλή. εἰ οὖν καθ' ὁδοῦ τοῦτο συνέβη κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος μὴ καταλαβεῖν τὴν κέλλαν, τρώγλη τινὶ ἢ ἐλάτου ῥίζᾳ προσερείσας, παρέμενεν ἄχρις ὅτου καιρὸς ἐπιστῇ. Παρατείναντος τοίνυν ἐν μιᾷ τοῦ χειμῶνος, καθημένου αὐτοῦ ὑποκάτω τοῦ φυτοῦ καὶ μήτε πρόσω χωρεῖν δυναμένου μήτ' ὄπισθεν διὰ τὴν χιόνα τὰ ἄλση καλύψασαν, κρυστάλλου δίκην ἀπεπάγη· ἐκεῖνος τῇ τῶν πατέρων εὐχῇ θαρρήσας καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καθοπλισθείς, συνδεσμήσας τοῖς ποσὶν τὰ ἐνδύματα καὶ ἐπάνω γενόμενος τῆς χιόνος, ἐφέρετο ὡς ἐν θαλάσσῃ κατὰ πρανοῦς· νεύσει θείᾳ ὁδηγηθείς, ὑψόθεν πέπτωκεν ἐν κέλλῃ τριῶν τινῶν ἀδελφῶν, οἳ καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξάπινα ἐδόξασαν τὸν διασώσαντα τοῦτον Κύριον.»

Χ.Μ: Β5, Β6

---

[1] Πρβλ. O. Toussoun, όπ.π. 479 και W. Tucker, όπ.π. 218 σ.25.

[2] Η χρονολογία είναι αβέβαιη και προκύπτει κατά προσέγγιση, λαμβάνοντας ως *terminus ante quem* το έτος θανάτου του αγίου: 1384.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Σημαντική μαρτυρία, τόσο για την ακρίβεια και την αξιοπιστία των πληροφοριών (η μαρτυρία για το κλίμα εκφέρεται με τη μορφή μικρής γεωγραφικής παρεκβασης), όσο και για το κλιματολογικό της περιεχόμενο. Το πλαίσιο αναφοράς είναι ο επαινος της αγιότητας του βιογραφουμένου αγίου.

---

[671] Ε.Π:Α
Χ: 1384 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό, καταστροφή φυτών & καρπών
Τ: (Συρία) Δαμασκός:
Κ.Σ: -

* *Ibn Sasra* c.2a Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [2]

«...the chick peas were frozen and their plants dried up, and the fruit likewise spoiled in the storehouses from the severity of the cold.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[672] Ε.Π:Β
Χ: 1391 [3] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιαν. Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό
Τ: (Συρία) Aleppo
Κ.Σ: θάνατος στρατιωτών

* *Ibn Sasra* c.72a Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [4]

«He and the troops of Aleppo rode out from Aleppo making for Mintas at Marg Mar'as, and they found him encamped there. [Al-Nasir] mounted, drew up forces against them; and a fierce battle took place between them. A number were killed from both sides, but they could not prevail against [Mintas] and returned, disappointed, to Aleppo. This was during Kanun al-Asamm (January), and a great multitude perished from the cold, especially since the cold in the northern regions debilitates severely, as Sheikh 'Utman al-Hakri said of it in this bullayq:...»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[673] Ε.Π:Γλ
Χ: 1392- -1393 [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ.17- -Νοέμ.6 Α.Π:1
Φ: (λιμός)
Τ: (Συρία) Δαμασκός
Κ.Σ: άνοδος τιμών σιτηρών

* *Ibn Sasra* c.135a Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [6]

---

[1] Για τη χρονολόγηση του χωρίου βλ. έκδ. Ibn Sasra c.2a.
[2] Βλ. έκδ. Ibn Sasra σελ.xiii.
[3] Για τη χρονολόγηση του χωρίου βλ. έκδ. Ibn Sasra c.72a.
[4] Βλ. έκδ. Ibn Sasra όπ.π.
[5] Για τη χρονολόγηση του χωρίου βλ. έκδ. Ibn Sasra c.72a.
[6] Βλ. έκδ. Ibn Sasra όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Then the year 795 (1392/3) began, and when this blessed year began prices were very high every 8 uqiyas of bread at 1 dirham, and the people were in distress. O God cheapen the prices for the Muslims!»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[674] Ε.Π:ΓπΝ

Χ:	1394	Κ.Χ:1
λ.Χ:	-	Α.Π:1
Φ:	ανωμαλια στη διακυμανση σταθμης Νειλου: ελλιπης ανοδος	
Τ:	Αιγυπτος, Νειλος ποτ.	
Κ.Σ:	λιμος, ανοδος τιμων, θανατος ανθρωπων	

* *Maqrizi, Traite* p.43 Π.Μ: αυτόπτης;

«Mais la récente crise égyptienne fut différente de toutes celles qui l'ont précédée. Il faut noter en effet que le cours du Nil fut inferieur à la normale en l'année 796 (1394): la plupart des terrains ne furent pas couverts par l'inondation et ne purent être ensemencés, d'où une montée des prix, et le blé atteignit soixante-dix dirhems l'ardeb... Ce phenomène est courant en Égypte depuis la plus haute antiquité: lorsque le niveau de la crue n'est pas correct, la disette s'étend sur deux années. Au moment de la récolte des céréales de l'année 758 (1396), les prix baissèrent et retrouvèrent à peu de chose près de taux antérieur. Cette situation se prolongea jusqu'à l'année 801 (1399).»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[675] Ε.Π:Α

Χ:	1395	Κ.Χ:2
λ.Χ:	Απρ.-Μάιος [1]	Α.Π:1
Φ:	ανομβρία, ξηρασία, καταστροφή γεωργικής παραγωγής, λιμός ζώων	
Τ:	(Συρία)	
Κ.Σ:	προσευχές, μετακίνηση πληθυσμών	

* *Ibn Sasra* c.165a Π.Μ: αραβικές πηγές [2]

«Then the month or Rabi' I began, and during this month rain was withheld from the Muslims. People were afraid and continued praying to God the Exalted. Let us ask God to turn the outcome to good! No one during this time had seen less rain than in this year, to the extent that one of our friends put it into verse, saying:
"The people of Syria, let them be repentant for their sins, / Their wells were exhausted and they migrated from their villages"; their cattle perished for lack of vegetation, and the people awaited the mercy of God the exalted. Most of the people, however, were busied with the pleasures of this world, and if not for the graciousness of God to us and if not for His mercy, surely punishment would have befallen us.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Η ξηρασία του έτους αυτού περιγράφεται με περισσότερες λεπτομέρειες στον Ibn Qadi Suhba, fol.106a MS. Σύμφωνα με αυτή τη μαρτυρία δεν έπεσε βροχή ως το μήνα Gummada I/Nissan και η βλάστηση ξεράθηκε αφού μετά δεν έβρεξε. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra c.165a, σημείωση.

[2] Βλ. έκδ. Ibn Sasra c.165a σημείωση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[676] Ε.Π.Γλ.
Χ: 1395 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ.) Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Αιγύπτος) Καιρο
Κ.Σ: ανοδος τιμων, θανατος ανθρωπων

* Ibn Sasra c.169a Π.Μ: αραβικες πηγες [1]

«In this month (April), also, successive reports arrived, saying that prices were very high in Cairo and that the people were perishing; 2 ½ ratls of bread were sold for one dirham.... People left there, wandering aimlessly in the countryside because of the dearness; because Egypt can bear tyranny but cannot bear high prices.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορα.

---

[677] Ε.Π:Α
Χ: 1397 Κ.Χ:2
λ.Χ: Μάρτ.-Απρ. Α.Π:2
Φ: ανομβρία, ξηρασία, ξήρανση ποταμών, καταστροφή σοδειάς
Τ: (Ν. Συρία) Guta, Δαμασκός
Κ.Σ: άνοδος τιμών, λιτανειες

* Ibn Sasra c.199b, 201b, 205b Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [2]

«During the month of Gumada II of the year, March 1397, at the beginning of the month, the grand chamberlain and a group went out to 'Ayn al Figa because of the scarcity of water in the rivers... The people closed up many mills because of the lack of water and most of their crops were spoiled, since along with the scarcity of water there was very little rain and the people faced death... Because of the lack of water and rain at this time prices rose, and wheat was sold in the aforementioned month at 300 dirhams for a sack... A great crowd assembled because of the dearth of rain, for it was hearing the end of the month Adar and not a drop of rain had fallen... The people were informed that they should fast for three days, and on Saturday, the fourth day, they would go out pray for water. It was a memorable day.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

* Ibn Sasra c.223a-b Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [3]

«Much of the crop of wheat and barley dried up for people in the Guta of Damascus and elsewhere. No water came for it to absorb, the rain was meager, and it dried up. Some people pastured animals in it, for it was ruined because of dryness. This is something the like of which no one had seen. Most of the elders mentioned that they had never seen dried-up grain in Damascus, except during this year. The months of Adar and Nisan passed without it having rained on Damascus and its villages for even one hour during them, at the same time there was the lack of water in the river; this was the reason that most of the people's crops were spoiled.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Το ίδιο χρονικό διάστημα σε άλλες περιοχές της Συρίας επικρατούσαν βροχές και χιόνια (βλ. επόμενη καταχώριση).

---

[1] Βλ. έκδ. Ibn Sasra c.169a σ.1310.
[2] Βλ. έκδ. Ibn Sasra σελ.xiii.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[678]* Ε.Π:Α
Χ: 1397 Κ.Χ:2
λ.Χ: Μαρτ. Α.Π:2
Φ: βροχές μεγάλες, χιονια
Τ: (Ν. Συρια) al-Zabadani,[1] Gabal al-Talg,[2] Hawran[3]
Κ.Σ: -

* *Ibn Sasra* c.222b Π.Μ: αυτοπτης ή προφορικες πηγες [4]

«Then the month of Ragab the Unique of the aforementioned year began [March 31, 1397], and at the beginning of the month much rain and snow fell in the districts of al-Zabadani and Gabal al-Talg up to the Hawran, but none of it fell on Guta of Damascus.»

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα. Σημαντική η πληροφορία ότι στην περιοχη της Δαμασκου δεν εβρεξε.

---

[679] Ε.Π:Α
Χ: 1397 Κ.Χ:2
λ.Χ: Απρ.2 Α.Π:2
Φ: πνοή ψυχρού ανέμου: παγετός, πάγωμα δένδρων & σιταριού
Τ: (Β. Συρία) al-Zabadani,[5] Gabal al-Tag,[6] Hawran,[7] Guta,[8] Aleppo, al-Bab,[9] al-Buzaa,[10] al-Mizza,[11] al-Ribwa,[12] al-Nayrad,[13] al-Salihiya,[14] Tawra ποτ ,[15] Safed, Baalbek
Κ.Σ: ανοδος τιμών

* *Ibn Sasra* c.222b, 223a Π.Μ: αυτόπτης ή προφορικές πηγές [16]

«Following that there came a strong, cold wind and the people feared for the trees because of it, on account of frost, until Monday, the 3d of the aforementioned month [April 2], when most of the Guta was frost-covered, especially the low-lying areas. In all of the villages all of the fruits was blasted and nothing but a rare bit of all of the fruit was saved by them. The grain which had put out ears was frozen as far as the Marg. An intelligent man who came from the province of Aleppo reported to me saying, "Most of the fruit in Aleppo froze, the frost having reached al-Bab and al Buza'a after that wind, and there was a general calamity. The frost also reached

---

[1]Πόλη μεταξύ Δαμασκού και Baalbek. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1718.

[2]Όρος Έρμον στη νότια Συρία. Βλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1719.

[3]Επαρχία της νότιας Συρίας στα ανατολικά του ποταμού Ιορδάνη, βόρεια του ποταμού Yarmuk και νότια του όρους Έρμον, σημ. Jebel Druze. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1720.

[4]Στο ίδιο.

[5]Πόλη μεταξύ Δαμασκού και Baalbek. Στο ίδιο.

[6]Όρος Έρμον στη νότια Συρία. Στο ίδιο.

[7]Επαρχία της νότιας Συρίας. Στο ίδιο.

[8]Η εύφορη πεδιάδα γύρω από τη Δαμασκό. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1721.

[9]Η al-Bab βρισκόταν 20 μίλια ανατολικά του Aleppo. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1722.

[10]Η al-Buzaa βρισκόταν 4 μίλια ανατολικά του al-Bab. Στο ίδιο.

[11]Προάστειο 3 μίλια νοτιο-δυτικά της Δαμασκού. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1724.

[12]Χωριό στη Guta της Δαμασκού, 3 μίλια δυτικά από την πόλη. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1725.

[13]Χωριό νότια του al-Ribwa και βόρεια του al-Mizza. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1726.

[14]Προάστειο της Δαμασκού 1.5 μίλι βόρειο-δυτικά της πόλης.

[15]Ποταμός στην περιοχή της Δαμασκού. Πρβλ. έκδ. Ibn Sasra 292 σ.1728.

[16]Βλ. έκδ. Ibn Sasra σελ.xiii.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Baalbek and al-Zabadani and some of the villages of Sated. Vines and grain were spoiled, date became expensive until it was 230 or 250, and raisins were 200 to 300...The people lost a great deal because of the frost, but in the upper areas such as al-Mizza, al-Ribwa, al-Nayrab, the area of al-Salihiya, and the entire area above the Tawra river, by the grace of God the Exalted, there the frost was slight.» *

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ο παγετός ακολουθεί τις βροχές και τα χιονια του Μαρτίου (βλ. προηγουμενη καταχώριση). Σημαντικός ο διαχωρισμος των περιοχων με ισχυρό και ασθενεστερο παγετό.

---

[680] Ε.Π:Γπ
Χ: 1397 Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάιος 4-6 Α.Π:2
Φ: πλημμύρα ποταμού, αρδευση φυτειών
Τ: (Ν. Συρία) Barza
Κ.Σ: -

* *Ibn Sasra* c.231b Π.Μ: προφορικές πηγές [1]

«On Saturday, the 7th of the month, there was a good increase of water, the rivers rose, and the people rejoiced greatly over that. It was mostly in Barza from the Wadi Ma'raba, for in this area the plants and trees were parched, and these farms benefited greatly from that rain, and praise be to God. This continued until the next day, when the river returned to its previous level and the flood ceased. This is the manner of floods.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. έκδ. Ibn Sasra c.231a.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

15ος Αιώνας

[681] Ε.Π:Β
Χ: 1402 Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιουν.- -Ιουλ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού ανέμου
Τ: (Β.Α. Μικρά Ασία) Καππαδοκία
Κ.Σ: ζημιες σε στρατοπεδο, δεισιδαιμονία

* Laon.Chalc. p.150.7 Π.Μ: τουρκικες πηγες; [1]

«Λέγεται δὲ αὐτῷ ἐστρατοπεδευμένῳ περὶ Καππαδοκίαν πνεῦμα βιαιότατον, ἐπιπνεῦσαν τῷ στρατεύματι αὐτοῦ, τάς τε σκηνὰς ἀπενεγκάμενον ἐπὶ πολὺ ἀποσπᾶσαι καὶ μετεώρους ποιησάμενον καταβαλεῖν, καὶ τοῦτο κατ᾽ αὐτοῦ γενέσθαι οἰωνὸν εἰς στρατεύματα, μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἀπελαύνοντι ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐσκήνωτο...»

Χ.Μ: Β6, Γ12α, Δ24, Ε29

Σ: Η αναφορά στην πνοή του ανέμου έχει νόημα στο μέτρο που εκλαμβάνεται ως οιωνός από το στράτευμα του σουλτάνου Βαγιαζήτ κατά τη διάρκεια της εκστρατείας εναντίον του Ταμερλάνου.

---

[682] Ε.Π:Α
Χ: (1403) [2] Κ.Χ:2
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: χειμώνας βαρύς, πάγωμα ζώων
Τ: (Δ. Μικρά Ασία) Μίλητος [3]
Κ.Σ: -

* Ducas 17,p.76,19 Π.Μ:= τουρκικές πηγές; [4]

«...ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὴν Μιλησίων [Μυλάσσων] μητρόπολιν Καρίας ἔρχεται, χειμῶνος οὕτω σφοδροῦ γενομένου, κρύους τε καὶ παγετοῦ, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν τετραπόδων φύσιν τῶν ζώων, καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ἀέρια, καὶ τὰ ἔνυγρα ζῶα παγωθῆναι, καὶ εἰς κρύσταλλον μεταμεῖψαι τὴν φύσιν αὐτῶν.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ12γ, Γ13

Σ: Παρενθετική αναφορά στη δριμύτητα του χειμώνα.

---

[683] Ε.Π:Γλ
Χ: (1403) [5] Κ.Χ:1
λ.Χ: Μάρτ.-Μάιος Α.Π:1
Φ: λιμός
Τ: (Δ. Μικρά Ασία)
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Ducas 18.p.79,19 Π.Μ:= τουρκικές πηγές; [6]

---

[1] Βλ. Moravcsik 1, 393 και Hunger 1, 486.
[2] Βλ. Muralt, Essai 2, 782.
[3] Βλ. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen 383.
[4] Βλ. Moravcsik 1, 258.
[5] Βλ. Muralt, Essai 2, 783.
[6] Βλ. Moravcsik όπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ἔαρος τοινυν ἀρξαμενου και τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος ἐκεινου και κλυδωνος παρελθόντος, ἐγεγονει λιμὸς ἰσχυρὸς, και λοιμος ἐν πασαις ταῖς ἐπαρχίαις, αἷς οἱ ποδες τῶν Σκυθῶν ἐπατησαν, και ἐμφυλιοι πολεμοι.»

Σ: Η μαρτυρία για το λιμο και επιδημια εκφερεται ως οιωνος και ως συνεπεια της επιδρομης των Σκυθων (=Τουρκων). Ειναι ομως πιθανός και ο συσχετισμος τον με το βαρυ χειμωνα που προηγηθηκε.

---

[684] Ε.Π:ΓπΝ
Χ: 1403 Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: ανωμαλια στη διακυμανση σταθμης Νειλου: ελλιπης πλημμυρα [1]
Τ: Αιγυπτος, Νειλος ποτ.
Κ.Σ: λιμος, ανοδος τιμων

* Maqrizi, Traité p.44 Π.Μ: αυτόπτης

«Tel fut le cours jusqu'à la mauvaise crue de l'année 806 (1403), véritable catastrophe, puisque l'ardeb dépassa le prix de quatre cents dirhems... De mémoire d'homme on n'avait jamais entendu parler d'une désastre analogue.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[685] Ε.Π:Α
Χ: 1403-1404 Κ.Χ:1
λ.Χ: (Δεκ.-Φεβρ.:) Α.Π:1
Φ: κρύο δυνατό
Τ: Αίγυπτος
Κ.Σ: θάνατος ανθρώπων & ζώων

* Maqrizi, Traité p.44-45 Π.Μ: αυτόπτης

«Mais le secours divin arriva en l'année 807 (1404), avec une meilleure crue du Nil, qui profita à l'ensemble des terrains. On eut alors besoin de semences. Or, les grains avaient été monopolisés en grandes quantités car les officiers du royaume et d'autres personnes, et cela pour deux raisons: en premier lieu, le gouvernement avait stocké les vivres et l'on ne pouvait s'en procurer qu'aux prix exigés par l'État; la seconde raison réside dans la profusion des grains en l'année 806 (1403) car la récolte fut d'une abondance inouïe pendant cette période... La moitié de la population de l'Égypte mourut de faim et de froid, et la mortalité fut telle dans les années 806 et 807 que les bêtes de somme en furent aussi les victimes et qu'il resta peu d'animaux en vie.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[686] Ε.Π:Α
Χ: 1419-14 Κ.Χ:2
λ.Χ: Σεπτ.-Α Α.Π:2
Φ: ανομβ[illegible]νοή ανέμων, ξηρασία, καταστροφή σιτηρών
Τ: (Μακεδ[illegible]α) Θεσσαλονίκη [2]

---

[1] Πρβλ. και O. Toussoun, όπ.π. 480.

[2] O Hennig, Katalog 36, αναφέρει για το έτος 1420 ιδιαίτερα ήπιο χειμώνα στην Κεντρική Ευρώπη, πληροφορία η οποία συμφωνεί με τη φράση του παρόντος χωρίου: «κατά τε Δύσιν και Ἀνατολήν». Ωστόσο όμως αναφέρει και πάγωμα της Μαύρης Θάλασσας το χειμώνα του 1419/20 που δεν επαληθεύεται από τις βυζαντινές πηγές. Για το σεισμό την ίδια χρονιά καθώς και εκδοχές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ.Σ:

* Not Beamt.Thess. c.79 Π.Μ:= αυτόπτης.

«Ἐν ἔτει 1420 ἰνδικτ. ιγ□ ἀρξαμένης ἀπὸ τῆς α^ης τοῦ σεπτεμβρίου ἐγένετο καὶ ἐν χειμῶνι καὶ ἔαρι καὶ θέρει διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀφορία σίτου παντελὴς κατά τε Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀνομβρίας καὶ ξηρασίας καὶ τῶν σφοδρῶν καὶ συνεχῶν ἀνέμων οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σεισμοὶ πολλοὶ ἐπῆλθον διαφόρως ἐν τῷ τοιούτῳ χρόνῳ.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Β6, Γ12β, Ε29

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[687] Ε.Π:Β

Χ: 1420 Κ.Χ:1

λ.Χ: Δεκ.17 Α.Π:2

Φ: βροχη μεγαλη, αστραπές, βροντές

Τ: (Ελλαδα) Ναυπλιο

Κ.Σ: ξημιες σε εκκλησία

* Chron.Brev. 32/35 & 33/30 Π.Μ: τοπική χρονογραφική πηγή [1]

«1420/6929 (ἰνδ. ιδ□): Ἔτους ς□κθ□, ἡμέρᾳ δ□, δεκεμβρίῳ ιζ□ ἐγένετο χειμὼν φοβερός, πλῆθος βροχῆς καὶ συνοχὴ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ἐν τῷ Ναύπλιν. καὶ ἐχάλασεν ὁ νάρθηξ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέως καὶ ἠνεῴχθησαν καὶ αἱ πῦλαι τῆς ἐκκλησίας καὶ μνημεῖα ἠνεῴχθησαν καὶ ἡ καμπάνα ἔπεσεν καὶ σημεῖα ἐγίνοντο εἰς τοὺς τοίχους καὶ εἰς τὰς πόρτας ὡς ἀπὸ ξίφους.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β6, Γ12

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[688] Ε.Π:Α

Χ: (1435) Κ.Χ:1

λ.Χ: Αύγ.29 Α.Π:2

Φ: κρύο δυνατό

Τ: (Ελλάδα) Χαλκίδα

Κ.Σ: ταλαιπωρία στρατού

* Georg.Sphrantz. II,11/p.160,16 Π.Μ:= αυτόπτης [2]

«Καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖθεν ἐπανέστρεψα ἄπρακτος. καὶ ἐπεὶ προλαβόντες οἱ ἐν τῷ Εὐρίπῳ ἦραν τὴν γέφυραν ἀκουσίως τῇ κθ□ Αυγούστου, ἡμεῖς ἐμείναμεν ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ εἰς τὰς ἔξωθεν τῆς γέφυρας πέτρας· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ πολλὰ ἐναντία ἐπάθομεν ἀπό τε ψύχους καὶ πείνας καὶ ἀπὸ τῆς ξηρότητος τῶν πετρῶν ἀπό τε φόβου τῶν λῃστῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Τουραχάνη στρατοῦ...»

Χ.Μ: Β3, Β6

για τον γεωγραφικό εντοπισμό με βάση την παραπάνω φράση του χωρίου βλ. Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, όπ.π., εδώ 100 σ.3.

[1] Βλ. έκδ. Chron.Brev. 1, 226. Το συμβάν είναι γνωστό μόνο μέσω των Βραχέων Χρονικών, πρβλ. έκδ. Chron.Brev. 2, 409.

[2] Βλ. στο κείμενο και Moravcsik 282, καθώς και Hunger 1, 496.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορά στο μετεωρολογικό φαινόμενο γίνεται στα πλαίσια της διήγησης των γεγονότων εκστρατείας. Σημαντική λεπτομέρεια αποτελεί η αναφορά της ημερομηνίας (29 Αυγούστου). Φαίνεται πως το θέρος αυτού του έτους ήταρξε αρκετά ψυχρό.

---

[689] * Ε.Π:Α
Χ: (1436) [1] Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.-Φεβρ. Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς
Τ: (Αλβανία) Δέπας
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Laon.Chalc. p.252.2 Π.Μ: κοινή πηγή με Σφραντζή; [2]

«Ἦσαν δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει νεήλυδές τε τοῦ βασιλέως φρουρᾶ καὶ τινες ἄλλοι οὐ πολλοὶ τῶν Τούρκων διαφυγόντες ἐς τὴν πόλιν. καὶ ἠμύνοντο τὸν στρατόν. ὥστε δὴ ταῦτα πράσσοντες οἱ Ἀλβανοὶ τήν τε πόλιν ἐπολιόρκουν. μηδενὶ ἀνιόντες ἐς τὴν πολιορκίαν. καὶ τὴν χώραν τὴν περίοικον τοῦ βασιλέως ἐπέδραμον. βασιλέως ἔχοντος καὶ ἀπόντος ἐς τὴν Ἀσίαν καὶ πολεμοῦντος Καραμάνῳ τῆς Κιλικίας τε καὶ Καρίας ἡγεμόνι. ἐνταῦθα ὡς ἐπύθετο Τουραχάνης ὁ τῶν Τρικκάλων καὶ Θετταλίας ὕπαρχος τότε δὴ ὤν. τούς τε Ἀλβανοὺς ἀφεστηκότας ἀπὸ βασιλέως καὶ τὴν μητρόπολιν πολιορκοῦντας. συλλέξας στράτευμα ὡς ἠδύνατο μέγιστον. συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς τῆς παραθαλασσίας χώρας τῶν Τούρκων. ὅσους ἠδύνατο. ἐλαύνων διὰ τῆς χιόνος (χειμὼν τε γὰρ ἦν μέγας) δευτεραῖος ἀφικνεῖται ἐπὶ τὴν χώραν. καὶ καταλαμβάνει ἐπιστρατευομένους ἐν τῇ πόλει τοὺς Ἀλβανούς.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στο χειμώνα εξαιτίας της επίδρασής του σε πολεμική επιχείρηση.

---

[690] Ε.Π:Β
Χ: (1436- -1438) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρού Βορείου ανέμου, τρικυμία
Τ: (Β. Μικρά Ασία) Ηράκλεια
Κ.Σ: ναυάγιο

* Laon.Chalc. p.261.3 Π.Μ: κοινή πηγή με Σφραντζή; [3]

«Καὶ ἐπιπλέουσαι μὲν αἱ τριήρεις προσέσχον ἐς γῆν τε τὴν Κολχίδα. καὶ ἐπὶ τοὺς Γότθους ἀφικόμενοι ἐλεηλάτουν τὴν χώραν. ἀνδραποδισάμενοι οὐκ ὀλίγην. ἐπανιόντι δὲ τῷ στόλῳ χειμὼν ἐγένετο ἰσχυρός. καὶ ἄνεμος ἀπαρκτίας ἐπιβαλὼν ἐξήνεγκεν ἐς τὴν Ἀσίαν κατὰ τὴν Ποντοηράκλειαν. καὶ φερόμεναι αὐτοῦ ἔνιαι τῶν τριηρῶν διεφθείροντο καὶ ἐν ξυμφορᾷ ἔσχοντο τοιαύτῃ.»

Χ.Μ: Β6, Γ7, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα αποτελεί μέρος της αφήγησης ναυτικών επιχειρήσεων. Ο όρος «χειμών» έχει την έννοια της καταιγίδας.

---

[691] Ε.Π:Β
Χ: (1438- -1439) Κ.Χ:0

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 834. Βαρύς χειμώνας αναφέρεται και στις δυτικές πηγές το ίδιο έτος. Πρβλ. Hennig, Katalog 38 και Easton, Hivers 78-80.

[2] Βλ. Moravcsik 393.

[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: -
Φ: καταιγίδα
Τ: (Ιταλία) Φερράρα
Κ.Σ: προβλήματα στις μετακινήσεις

Α.Π:1

* Laon.Chalc. p.297,4 Π.Μ: :

«Ῥεῖ δὲ διὰ τῆς πόλεως ποταμὸς Βρέντας τοὔνομα, καὶ τούτῳ περιόντι γενομένη ἐχύρωται ἐς τὰ μάλιστα. τοῦτον ὡς ἐπήγοντο τὸν Μαρσίλιον, συνθέμενοι ἡμέρᾳ ᾗ αὐτὸν δέοι παρεῖναι ἐς τοὔργον, ἐπιγενέσθαι τε χειμῶνα μέγιστον, καὶ διακωλῦσαι τὸν ἄνδρα παρεῖναι ἐς ἣν συνέθετο ἡμέραν.»

Χ.Μ: Β6, Δ28

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα αποτελεί μέρος της αφήγησης των γεγονότων που προηγήθηκαν της συνόδου της Φερράρας. Ο όρος *«χειμών»* έχει την έννοια της καταιγίδας.

---

[692] Ε.Π:Β
Χ: 1440 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιούν.1 Α.Π:2
Φ: καταιγίδα σφοδρή
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Georg.Sphrantz. II,17/p.191,15 Π.Μ:= αυτόπτης [2]

«Τῇ δὲ ιζ□ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ς□μη□ ἔτους τοῦ παρόντος ματαίου βίου μετέστη ἡ δέσποινα ἡ κυρία Μαρία ἡ ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ τῇ πρώτῃ Ἰουνίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρία Εὐγένεια ἡ τοῦ Κατελιούτζη θυγάτηρ τοῦ τῆς Λέσβου αὐθέντου, καὶ ἐτάφησαν αὗται ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ· καὶ σφοδρὸς εἴ περ ποτὲ χειμὼν τότε ἐγένετο.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Ε29, Ε30

Σ: Η αναφορά στο καιρικό φαινόμενο συνδέεται στη συνείδηση του συγγραφέα με το θάνατο και την ταφή τοπικής πριγκίπισσας.

---

[693] Ε.Π:Β
Χ: (1444) Κ.Χ:0
λ.Χ: Αύγ. Α.Π:1
Φ: πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (ΒΔ. Μικρά Ασία) Προποντίδα: Ιερόν
Κ.Σ: παρακώλυση αναχώρησης στόλου

* Laon.Chalc. p.327,18 Π.Μ: τουρκικές πηγές; [3]

«Ἐνταῦθα ὡς ἐπῆγε τὸν στρατὸν διαβησόμενος, τὸν τῆς Εὐρώπης τε καὶ Ἀσιανόν, τὰς μὲν τριήρεις οὐκέτι κατέλαβεν ἐνταῦθα. ἄνεμοι γὰρ ἰσχυροὶ πάνυ οὐκ εἴων τὰς τριήρεις ἐς τὴν Προποντίδα εἰσπλέειν, καὶ πνεῦμά τε ἰσχυρὸν κατῄει ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας, βιαζόμενον τὰς ναῦς μηδαμῇ ἀναπλεῦσαι ἐναντία τοῦ πνεύματος.»

Χ.Μ: Β6, Δ24

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 848.
[2] Βλ. στο κείμενο και Moravcsik 282 και Hunger 1, 496.
[3] Βλ. Moravcsik 393.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ. Η αναφορά στην τρικυμία σχετίζεται με την παρακολούθηση της αναχώρησης στόλου που αυτή προκάλεσε.

---

[694] Ε.Π:Β
Χ: 1445 [1] Κ.Χ:1
λ.Χ: Ιουλ.17 Α.Π:2
Φ: καύσων μεγάλος
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: -

* Georg.Sphrantz. II.19/p.200.4 Π.Μ:= αυτόπτης [2]

«Τῇ οὖν ιζ□ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους γέγονε παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης· ἐν ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κὺρ Γρηγόριος ὁ Μελισσηνὸς πατριάρχης ἐγένετο.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β5, Ε30

Σ: Η αναφορά στο καιρικό φαινόμενο συνδέεται στη συνείδηση του συγγραφέα με την ενθρόνιση πατριάρχη.

---

[695] Ε.Π:Β
Χ: (1451) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:0
Φ: αλλεπάλληλα μετεωρολογικά φαινόμενα:[3] αστραπές, βροντές, κεραυνοί, σέλας
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δεισιδαιμονία

* Critob. 1.4.4/p.16.14 Π.Μ:= αυτόπτης ή προφορ. μαρτυρ.[4]

«Πολλὰ δ' εὐθὺς τότε καὶ παρὰ τὸ εἰωθὸς ὑπεσήμηνε τὸ θεῖον ἀήθη τέ τινα καὶ τερατώδη, ὥσπερ δὴ κἂν τῇ τούτου γεννήσει, οὕτω δὴ κἀν τῇ εἰς τὴν βασιλείαν παρόδῳ· σεισμοί τε γὰρ ἀήθεις καὶ ξένοι γεγόνασι καὶ βρασμοὶ γῆς καὶ τὰ ἐξ οὐρανοῦ, βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ σκληραὶ καὶ σκηπτοὶ καὶ πρηστῆρες φρικώδης καὶ σέλας ὁρώμενον καὶ οἷα πολλὰ πολλάκις προφοιβάζειν φιλεῖ τὸ θεῖον ἐπὶ ταῖς μεγίσταις τῶν καθεστώτων καινοτομίαις τε καὶ μεταβολαῖς. οἵ τε μάντεις τε καὶ θεοφορούμενοι καὶ δὴ καὶ χρησμολόγοι καὶ θεοπρόποι πολλὰ ἐπεθείαζόν τε καὶ ᾖδον ἐπί τε τοῖς μέλλουσι γίνεσθαι καὶ ἅμα παραδηλοῦντα τὴν τοῦ νέου βασιλέως ἐσομένην περὶ πάντα τύχην καὶ ἀρετὴν καὶ πάντας ὑπερβαλεῖται τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλέας πολλῷ τινι καὶ ἀπείρῳ τῷ μέσῳ ἐπί τε δόξῃ καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ καὶ κατορθώμασι.»

Χ.Μ: Δ20, Δ23, Ε29

Σ: Χαρακτηριστικό χωρίο για την προκατάληψη του συγγραφέα: Τα αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα συνδέονται με την ανάρρηση στο σουλτανικό θρόνο του Μωάμεθ Β΄ του Πορθητή και προοιωνίζουν την πτώση της Βασιλεύουσας.

---

[696] Ε.Π:Β
Χ: (1453) Κ.Χ:0
λ.Χ: (Μαρτ.- -Απρ.) Α.Π:0

---

[1] Βλ. Muralt, Essai 2, 860.

[2] Βλ. στο κείμενο και Moravcsik 282 και Hunger όπ.π.

[3] Βλ. και Μ.Γ.Βαρβούνης, "Διηγήσεις περί θεοσημιών πριν από την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453)", *Βυζαντινά* 17 (1994) 121-140, εδώ 123.

[4] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 520.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φ: αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα: αστραπές, βρόντες, κεραυνοί, σεισμός, βροχές μεγάλες, πνοή σφοδρών ανέμων
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: δεισιδαιμονία[1]

* Critob. 1.18.6/p.37.1 Π.Μ:= αυτόπτης ή προφορ. μαρτυρ.[2]

«Οὐχ ἧττον δὲ αὐτοὺς ἔθραττε καὶ τὰ παρὰ λόγον τότε γινόμενα, ἅπερ εἰς θεοσημείας ἐλαμβανον, σεισμοί τε ἀηθεῖς καὶ ξένοι καὶ βρασμοὶ γῆς τά τε ἐξ οὐρανοῦ, βρονταί τε καὶ ἀστραπαι καταρρηγνυμεναι καὶ κεραυνοὶ φρικώδης καὶ σέλας ὀρωμενον καὶ πνεύματα βιαια καὶ λάβρων ὑετῶν ἐπικλύσεις τε καὶ καταφοραί. ἔτι δὲ ἀστέρων ἀσυνηθῶν ἄτακτοι φάσεις καὶ δρόμοι πεπλανημένοι καὶ πάλιν ἀφανισμοί. ἕτεροι δ' αὖ καταστηριγμένοι τε καὶ πολὺν δὴ χρόνον καπνὸν ὑποφαίνοντες. ἄλλα τε πολλὰ τριαῦτα τερατωδη τε καὶ παρὰ τὸ εἰωθὸς ὑπεσήμαινε το θεῖον τό τε μέλλον προφοιβάζοντα καὶ μεγίστην ὑποφαίνοντα καινοτομίαν τῶν καθεστώτων τε καὶ μεταβολήν.»

Χ.Μ: Δ20, Ε29

Σ: Προκατάληψη του συγγραφέα. Τα αλλεπάλληλα φυσικά φαινόμενα συσχετίζονται με την πτώση της Βασιλεύουσας.

---

[697] Ε.Π:Β
Χ: (1453) Κ.Χ:1
λ.Χ: (Απρ.18) Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη, χαλάζι, πλημμύρα
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: κίνδυνος πνιγμού ανθρώπων

* Critob. 1.45.1/p.58,26 Π.Μ:= προφορικές μαρτυρίες;[3]

«Ἔπειτα δὲ οὐκ ἔφθησαν μικρὸν προβάντες, καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο μεσημβρίας οὔσης σταθερᾶς βρονταὶ πολλαὶ καὶ ἀστραπαὶ κατερράγησαν μετὰ νέφους, καὶ ὑσέ γε λάβρον ὑετὸν μετὰ χαλάζης σφοδροτάτης ὥστε μὴ δύνασθαι ἀντέχειν ἢ προβαίνειν ἔτι τούς τε ἱερεῖς καὶ φέροντας τὴν εἰκόνα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκολούθων τῇ φορᾷ τῶν καταφερομένων ὑδάτων καὶ τῇ βίᾳ τῆς χαλάζης βαρυνομένους τε καὶ κωλυομένους. πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἑπομένων παιδαρίων ἐκινδύνευσε παρασυρῆναί τε καὶ ἀποπνιγῆναι τῇ σφοδρᾷ καὶ βιαίᾳ ῥύμῃ τῶν ὑδάτων παραφερόμενα, εἰ μὴ ἄνδρες εὐθὺς δραττόμενοι μόγις αὐτὰ τῆς φορᾶς τούτων ἐξήρπαζον· οὕτω παράλογον τι καὶ ἄηθες ἦν τὸ χρῆμα τοῦ ὑετοῦ καὶ τῆς χαλάζης ἐκείνης, ἅπερ ἐδήλου πάντως τὴν ταχίστην τῶν ὅλων ἀπώλειαν καὶ ὅτι χειμάρρου δίκην καὶ σφοδροτάτων ὑδάτων ἅπαντα οἰχήσεται καὶ παρασυρήσεται.»

Χ.Μ: Α2, Γ13, Ε29

Σ: Αντίθετα με τον δεισιδαιμονικό χαρακτήρα των δύο προηγούμενων χωρίων, εδώ ο συγγραφέας παραθέτει προσωπικό βίωμα με λεπτομέρειες που πείθουν για την αξιοπιστία της περιγραφής. Βέβαια, η συναισθηματική φόρτιση, εξαιτίας της κρίσιμης στιγμής για την Βασιλεύουσα, είναι έντονη και, συνεπώς, αισθητή είναι κάποια δόση υπερβολής.

---

[698] Ε.Π:Β
Χ: 1453 Κ.Χ:0

---

[1] Για τους σεισμούς βλ. Φ. Ευαγγελάτου-Νοταρά, όπ.π., εδώ 106 & 129.
[2] Στο ίδιο.
[3] Στο ίδιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λ.Χ: Ιουν-Αυγ: επι 18 ημερες Α.Π:0
Φ: αλλεπαλληλα φυσικα φαινομενα: αστραπες, βροντες, καυσων
Τ: Κωνσταντινουπολη
Κ.Σ: δεισιδαιμονια

* Georg.Sphrantz. IV.7/p.378.23 Π.Μ:= αυτοπτης [1]

«Ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες ἐκεῖναι πανσέληνοι οὖσαι, οὐ διέλειπον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἄχρι καὶ τῆς δευτέρας φυλακῆς τῆς νυκτός. Τῷ δὲ πρωΐ σεισμοί τινες ἐλαφροὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ἡμέρας δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ καύσων ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ ὀλίγος ἦν.»

Χ.Μ: Β3, Ε29

Σ: Η προκαταληψη του συγγραφεα ειναι φανερη, ιδιαιτερα μετά την πτωση της Βασιλευουσας.

---

[699] Ε.Π:Β
Χ: (1454- -1455) Κ.Χ:0
λ.Χ: (Νοεμ.- -Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: καταιγιδα: βροχή μεγάλη, πνοή σφοδρών ανέμων, τρικυμία
Τ: (Αιγαίο Πέλαγος) Λέσβος νησ.
Κ.Σ: ναυάγιο

* Critob. 2.4.3/p.93.1 Π.Μ:= προφορικές μαρτυρίες [2]

«Αἴφνης δὲ σφοδροῦ καταρραγέντος χειμῶνος καὶ κλύδωνος μετὰ λάβρων ὑετῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν καὶ πνευμάτων ἐξαισίων καὶ σκότους τῆς τε θαλάσσης ἀγριουμένης καὶ τρικυμίας ἐγειρούσης μεγάλας, ὥσπερ σύνηθες τῷ Αἰγαίῳ, τὰ μὲν πρῶτα ἔπλεον αἱ νῆες πᾶσαι περὶ που τὸν φρυκτὸν τῆς στρατηγίδος νεὼς ἑπόμεναι ταύτῃ, ἅτε δὲ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ βαθεῖ καὶ τρικυμίᾳ μεγίστῃ καὶ καταιγίδι καὶ πνευμάτων ἀντιπνοίαις ἀτάκτως φερόμεναι συνέπιπτόν τε ἀλλήλαις καὶ προσηράσσοντο καὶ κατεδύοντο αἱ πλείους αὐτοῦ...»

Χ.Μ: Β6, Δ24

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα και τη συνακόλουθη τρικυμία συνδέεται με το ναυάγιο στόλου.

---

[700] Ε.Π:Γλ
Χ: 1455- -1456 Κ.Χ:1
λ.Χ: Σεπτ.1- -Αύγ.3 Α.Π:2
Φ: κακή σοδειά, λιμός
Τ: (Κωνσταντινούπολη;)
Κ.Σ: άνοδος τιμών σιτηρών

* Chron.Brev. 33/57 Π.Μ: άγνωστη χρονογραφική πηγή [3]

«1455/6964 (ἰνδ. δ□): Τῷ ς□ξδ□ ἔτει, ἰνδικτιῶνος δ□, ἐγένετο λεῖψις καὶ ὑστέρησις παντοίων καρπῶν καὶ ἐπείνασεν ὁ λαὸς καὶ ἤσθιον βοτάνας, χλόας, ῥίζας, γίγαρτα, ἀκρόδρυα καὶ ἐστεναχωρέθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς πείνης. ἤφερεν δὲ τὸ πεντάλιτρον σιτάρι ὑπέρπυρα λ□ καὶ οὐχ εὑρίσκετο, καὶ ἐγίνετον πεῖνα πολλή.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Moravcsik 282 και Hunger 1, 496.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 520.
[3] Βλ. εκδ. Chron.Brev. 2, 485.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Chron.Brev. 79/7 Π.Μ: αγνωστη χρονογραφικη πηγη [1]

«1455/6964 (ινδ. ο□): Ἐν ἔτει αινς□ λεῖψις καὶ ὑστέρησις παντοίων καρπῶν καὶ ἐπείνασεν ὁ λαός. ἤσθιον δὲ βοτανῶν χλοας, ῥίζας καὶ ἐστεναχωρεθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς πείνης. ἐπουλήθη τὸ πεντάλιτρον τὸ σιτάρι ὑπέρπυρα λ□ - δια φλουρία γ□ ἥμισυ - καὶ οὐχ εὑρίσκετον.»

Σ: Απλη χρονογραφικη αναφορα.

---

[701] Ε.Π:Α
Χ: (1456) Κ.Χ:2
λ.Χ: (Ιαν.-Φεβρ.) Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς: κρυο δινατό, χιόνια πολλά
Τ: Κωνσταντινούπολη
Κ.Σ: κρυοπαγηματα, θανατος στρατιωτων

* Critob. 2.14.2/p.105.25 Π.Μ:= προφορικές μαρτυρίες [2]

«Βασιλεὺς δὲ Μεχέμετις ἀναλαβὼν τήν τε ἴλην πᾶσαν καὶ δύο τάξεις ἱππέων ἐχώρει διὰ τῆς μεσογείας σφοδροτάτου χειμῶνος· ἦν γὰρ ἐν ἀκμῇ τῆς ὥρας τὰ γινόμενα. τοσοῦτον δὲ ἐπίεσεν αὐτοὺς καθ' ὁδὸν ὅ τε νιφετὸς καὶ ὁ κρυμὸς καὶ αἱ τοῦ βορέου ὁρμεῖαι πνοαὶ ὥστε πολλοὺς μὲν τοῦ πεζοῦ τῇ χιόνι καταχωσθέντας ἀποθανεῖν εὐθὺς ἐν προαστείοις τῆς Πόλεως, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ὁδόν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τά τοῦ σώματος ἄκρα λελωβημένους τῷ ψύχει ἀποβαλεῖν τάς τε ῥῖνας καὶ ὦτα καὶ τἆλλα τῶν καιρίων τοῦ σώματος μορίων ἠκρωτηριασμένους. ὅμως γε μὴν μετὰ τοσούτου χειμῶνος καὶ ψύχους καὶ νιφετοῦ ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῆς Πόλεως τεταρταίος ἀφικνεῖται ἐς Κύψελα, κώμην μεγάλην νῦν, πόλιν οὖσαν τὸ παλαιὸν τῶν ὀνομαστῶν, ἀπέχουσα τῆς Αἴνου κατὰ γῆν σταδίους ἑκατόν που μάλιστα.»

Χ.Μ: Β3, Β6, Γ7, Γ13, Δ24

Σ: Η αναφορά στο βαρύ χειμώνα σχετίζεται με την αφήγηση των κακουχιών που υπέστη το εκστρατευτικό σώμα.

---

[702] Ε.Π:Β
Χ: (1460) Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καταιγίδα μεγάλη
Τ: (Ελλάδα) Κόρινθος
Κ.Σ: προβλήματα στη μετακίνηση στρατεύματος

* Laon.Chalc. p.558,15 Π.Μ: τουρκικές πηγές; [3]

«Χειμὼν δὲ ἐπιγενόμενος διεκώλυσέ τε αὐτοὺς προκαθέζεσθαι, καὶ ἀπιόντες ἐντεῦθεν ᾖχοντο ἄπρακτοι. ὡς δὲ πιεζόμενοι οἱ Οὐενετοὶ τῷ χειμῶνι χαλεπῶς ἔφερον τὴν ἐν τῷ Ἰσθμῷ διατριβήν, καὶ οὔτε ἡ Κόρινθος προσεχώρει, οὔτε ἡ Ἀχαΐα ἀφίστατο, ἐπελάσαντος ἀνδρὸς Ῥάλεω τοὔνομα Ἕλληνος καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος ὑπὸ Τούρκων ἐπεξιόντων τε καὶ ἀμυνομένων...»

Χ.Μ: Β6, Δ24

---

[1] Στο ίδιο.
[2] Βλ. Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde 520.
[3] Βλ. Moravcsik 393.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ: Η αναφορά στην καταιγίδα σχετίζεται με την παρακώλυση της αναχώρησης στρατεύματος που αυτή προκάλεσε.

---

[703] Ε.Π Β
Χ: (1463;) *Κ.Χ:0
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: καύσων
Τ: (Αλβανία) Κλιτη
Κ.Σ: -

* Laon.Chalc. p.538.14 Π.Μ: τουρκικές πηγές: [1]

«Εἰ δὲ αὐτῷ μὴ ληφθείη, οἰχόμενος ἀνασώζεται ἐς πόλιν αὐτοῦ τινά, ᾗ ὄνομα Κλιτίη, καταφυγὼν δὲ πολιορκεῖται ὑπὸ Μαχουμιούτεω. ἡ δὲ πόλις οἰκεῖται μὲν ἐν χωρίῳ τινὶ ἑλώδει. καὶ ἕλη παρ᾽ αὐτὴν μεγάλα, διὰ πολλοῦ διατείνοντα, ἐχυρὰν ποιεῖ καὶ οὐ βάσιμον. τοτε δὲ ὑπὸ καύματος ἀποξηρούμενόν τε ἦν τὸ χωρίον ἅπαν.»

Χ.Μ: Β6

Σ: Η αναφορά στον καύσωνα είναι παρενθετική.

---

[704] Ε.Π:Γλ
Χ: 1469 [2] Κ.Χ:1
λ.Χ: - Α.Π:1
Φ: "μύρτος",[3] λιμός
Τ: Κύπρος
Κ.Σ: άνοδος τιμών, θάνατος ανθρώπων

* Georg.Bustron. p.470 Π.Μ:= -

«Καὶ εἰς τοὺς αυξθ□ ἐγίνην μεγάλη πεῖνα εἰς τὴν Κύπρον, διότι ἐγίνη μέγα μύρτος· καὶ τὸ σιτάριν ἐπουλέτον δέκα τὸν μόδιν· καὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν ἐπέθαναν πολλοί. καὶ ὁ ρήγας ἐποῖκεν πολλὴν προβιζίουν, κεἰ ἔπεμψεν κ᾽ ἔφερεν σιτάριν ὁσ᾽ ὣς που καὶ ἔφτασεν ἡ ρέντα, καὶ ἀγιτιάστην τὸ νησίν.»

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[705] Ε.Π:Α
Χ: 1470 Κ.Χ:2
λ.Χ: Ιαν.25 Α.Π:2
Φ: χειμώνας βαρύς [4]

---

[1] Στο ίδιο.

[2] Βλ. και Α. Ιντιάνος, "Συμβολή εις την μελέτην της Κυπριακής Ιστορίας", *Κυπριακαί Σπουδαί* 2 (1938) 133.

[3] Η λέξη *«μύρτος»*, η οποία αναφέρεται στην πηγή ως αιτία του λιμού, παραμένει ανερμήνευτη από τον εκδότη του κειμένου. Βλ. εκδ. Georg.Bustron. σελ.31. Κατά τον Ξ. Φαρμακίδη η λέξη σημαίνει "χαλάζι" το συγκεκριμένο χωρίο, ενώ σήμερα είναι συνώνυμο της πάχνης. Βλ. Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, *Υλικά δια την σύνταξιν Ιστορικού Λεξικού της Κυπριακής Διαλέκτου. Μέρος Β΄: Γλωσσάριον Ξενοφώντος Π. Φαρμακίδου*, (εκδόσεις Θ.Κυπρή) Λευκωσία 1983, 409. Πάντως σε χειρόγραφο σημείωμα άλλου κώδικα [κωδ. Paris.275 (Colbert.632) του 12ου αι.] αναφέρεται ξηρασία στο χωριό Μάλλια της Κύπρου για το έτος 1468. Βλ. J. Darrouzès, "Manuscrits originaires de Chypre à la Bibliothèque Nationale de Paris" *REB* 8 (1950) 162-196, εδώ 172.

[4] Η πληροφορία του Γεωργίου Σφραντζή ότι ο χειμώνας αυτός υπήρξε βαρύς *«όμοίως καὶ εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη»* επαληθεύεται από τις μαρτυρίες δυτικών πηγών. Πρβλ. Hennig, Katalog 40, και Easton, Hivers 83.

Τ: (Ελλάδα) Κερκύρα νησ., (Μικρά Ασία), (Δύση)
Κ.Σ: δεισιδαιμονια

* Georg.Sphrantz. IV.23/p.447.14 Π.Μ:= αυτοπτης+προφορικες πηγες [1]

«Τῷ δὲ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ϛ□οη□. Ἰανουαρίου κε□. ἔτεσεν καθ' ὅλην τὴν νῆσον τοσαύτη χιὼν οἵαν οἱ τῶν Κερκύρων ἄνθρωποι οὐκ εἶδον πώποτε. ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωοὺς οἰκειοχείρως ἐθήρευον. ὁμοίως καὶ εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη, πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀσίαν ἤτοι ἀνατολήν.»

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β6, Ε30

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πληροφορία ότι ο χειμώνας υπήρξε το ίδιο βαρύς σε Δύση και Ανατολή.

---

[706] Ε.Π:Β
Χ: 1479 Κ.Χ:1
λ.Χ: Νοέμ.5 Α.Π:2
Φ: βροχή μεγάλη, πλημμύρα, πνιγμός ζώων
Τ: Κύπρος
Κ.Σ: καταστροφή σπιτιών

* Chron.Brev. 27/3 Π.Μ: αυτόπτης [2]

*«1479/6988 (ἰνδ. ιγ□): Κατὰ πέμπτην ἡμέραν νοεμβρίου μηνός, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐξημερώματι τετράδης, ἐγίνετον μεγάλη βροχὴ μέσον εἰς τὴν Λευκοσίαν καὶ εἰς ὅλον τὸ νῆσιν καὶ ἐβίσισαν τὴν καὶ πολλαὶ ἀγέλαι. καὶ ἐγίνετον μεγάλαι ζημίαι εἰς ὅλον τὸ νῆσιν τῆς Κύρπου, καὶ ἐχάλασεν πτηνὰ πολλά, καὶ ἐπνίγησαν κτήνη πολλά, καὶ ἔσω εἰς τὸ Ἀμμόχουστον ἐχαλάσασαν πολλὰ ὁσπίτια καὶ *** κόσισαισαν πολλὸς λᾶς, μέσα εἰς τὴν ἐγχρονίαν αυοθ□, *** καὶ μέγας ποταμός.»*

Χ.Μ: Β3α, Β3, Β4, Β5, Β6, Γ12α, Γ12γ, Γ13

Σ: Απλή χρονογραφική αναφορά.

---

[1] Βλ. Moravcsik 282 και Hunger 1, 496.
[2] Βλ. εκδ. Chron.Brev. 1, 203.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΓΙΑ ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

«Ξηραι αἱ ἄρουραι, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐψυγη.»
Βασίλειος Καισαρείας.
"Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ" (PG 31, 309b)

Η ανάλυση της μορφής των μαρτυριών αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση τόσο των αιτιων που ωθούσαν τους συγγραφείς να καταχωρίσουν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες στα έργα τους, όσο και της ψυχολογικής και θρησκευτικής διάστασης που τα φυσικα φαινόμενα, όπως και τα μετεωρολογικά, είχαν στη συνείδηση των ανθρώπων της βυζαντινής εποχής. Έτσι, η συλλογή των ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών που προέρχονται από τις βυζαντινές πηγές μπορεί να αποτελέσει, εκτός των άλλων, βάση δεδομένων για ένα "χρονικό" των αντιλήψεων και των αντιδράσεων του βυζαντινού ανθρώπου απέναντι στο κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα, δηλαδή υλικό τεκμηρίωσης για τις στάσεις και τις συμπεριφορές του βυζαντινού ανθρώπου απέναντι στο Φυσικό Κόσμο, οι οποίες ισοδυναμούν με ένα μέρος της συλλογικής αντίληψης και του πολιτισμού της συγκεκριμένης ιστορικής κοινωνίας.

Παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια σύνθεσης των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών που προκύπτουν από τις μαρτυρίες των πηγών με στόχο:

α) Τη διερεύνηση της μορφής με την οποία εκφέρονται οι συγκεκριμένες μαρτυρίες, τη διακρίβωση των διαφόρων τρόπων εκφοράς τους (γλώσσα - ύφος - πιθανοί φιλολογικοί "τόποι" ή λογότυποι - μοτίβα), καθώς και την επισήμανση των πιθανών διαφορετικών θεματικών επιπέδων στα οποία οι πληροφορίες δομούνται και αρθρώνονται.

β) Την απόδοση των βασικών κλιματολογικών πληροφοριών, που οι μαρτυρίες παρέχουν, σε ποσοτική μορφή μέσα από συγκεντρωτικούς πίνακες και διαγράμματα.

Η λεπτομερειακή ανάλυση του ιστορικο-κλιματολογικού υλικού — με ιδιαίτερη έμφαση στον "οικολογικό" χαρακτήρα των πληροφοριών, δηλαδή στα δεδομένα που αφορούν τον τόπο, το χρόνο, το μετεωρολογικό φαινόμενο καθ' εαυτό και τις φυσικές του συνέπειες — έχει σημασία για την απόδοση των βασικών κλιματολογικών πληροφοριών, που οι μαρτυρίες περιέχουν. Με τη χρήση περιγραφικών στατιστικών μεθόδων το υλικό παρουσιάζεται με ομοιογένεια και κατά τρόπο ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση του, στο επόμενο Δ΄ μέρος του βιβλίου, με τις διατυπωμένες θεωρίες περί σταθερότητας ή διακύμανσης τους κλίματος στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής την περίοδο 300-1500 μ.Χ.

1. Ποιοτική διερεύνηση των μαρτυριών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα ερωτηματα που μπορεί να θεσει κανεις προκειμενου να διερευνησει το ζήτημα της στασης των βυζαντινών συγγραφέων απέναντι στα μετεωρολογικα και κλιματικα φαινόμενα είναι:

α) Πώς αντιλαμβάνονταν και αντιμετωπιζαν οι βυζαντινοί συγγραφεις τα μετεωρολογικα φαινόμενα;

β) Ποιά κίνητρα τους ωθούσαν στην επισημανση και καταγραφή των μαρτυριών που αφορουσαν τετοιου τύπου φαινόμενα;

γ) Ποια πρότυπα παράθεσης τυχόν χρησιμοποιούσαν για την εκφορά πληροφοριών τετοιου τυπου:

Προκειμενου να προσεγγισθούν αυτά τα ερωτήματα μέσα από τον όγκο των μαρτυριών που οι πηγές περιέχουν, απαιτείται η υιοθέτηση μιας μεθόδου που θα καθιστα δυνατό τον ποιοτικό έλεγχο της κάθε μαρτυρίας μέσω της ανάλυσης όλων των δομικών πληροφοριακών στοιχείων που τη συνθέτουν. Η μέθοδος αυτή συνίσταται στο να αντιπαραβληθούν τα πληροφοριακά στοιχεία κάθε μαρτυρίας με τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν μια ολικά αναπτυγμένη περιγραφή τέτοιου συμβάντος, με έναν δηλαδή "ιδανικό τύπο" μετεωρολογικής - κλιματολογικής μαρτυρίας. Έναν τέτοιον τύπο "ιδανικής περιγραφής", όπου οι επιμέρους πληροφορίες συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο σύνολο λεπτομερειών που σχετίζονται τόσο με τη φυσική δράση του φαινομένου, όσο και με τις κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειές του, αποτελούν τα παρακάτω χαρακτηριστικά ταξινομημένα σε κατηγορίες και υποκατηγορίες:

Κατάλογος ολικής ανάπτυξης

των χαρακτηριστικών κάθε μαρτυρίας

Α΄ ΠΡΙΝ

1. Αιτία (τί προκάλεσε το φαινόμενο, τί πίστευαν τα θύματα ή οι σύγχρονοι;)
2. Προειδοποιήσεις (αν προηγήθηκαν φαινόμενα που, κατά την αντίληψη των συγχρόνων, αποτέλεσαν προειδοποίηση για τη δράση των κυρίως φαινομένων που ακολούθησαν;)

Β΄ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΧΡΟΝΟ-ΧΩΡΟ

3. Ημερομηνία (αναφέρεται ρητά ή επαφίεται στη φαντασία αναγνωστών;)

3α. Έτος (ρητή αναφορά ή όχι;)

4. Ώρα της ημέρας (η φάση του ημερονυκτίου κατά την οποία έλαβε χώρα το συμβάν)
5. Διάρκεια (αναφορά σε χρονική διάρκεια εκδήλωσης του φαινομένου)
6. Φυσική έκταση (γεωγραφική περιοχή στην οποία εκδηλώθηκε το συμβάν: πόλη ή ύπαιθρος)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

i/ *Συμπεριφορα και εμπειριες των ανθρωπων κατά τη διαρκεια εκδήλωσης του φαινομένου*

7. Θύματα (θανατοι, τραυματισμοι)
8. Σωτηρία ανθρώπων κατά την καταστροφή
9. Βίαιες αντιδρασεις (αρπαγή, ληστεία)
10. Φόβος-Πανικός & συναφη φαινόμενα
11. Επιχείρηση διάσωσης

ii/ *Αποτελέσματα της δράσης του φαινομένου στο περιβάλλον*

12. Καταστροφή τειχών, ιδιοκτησιών και κτιρίων (αν υπάρχουν ειδικές αναφορες)
12α. Γενικές αναφορές σε καταστροφές (γενικες αναφορες για ολόκληρες περιοχές ή πόλεις που επλήγησαν)
12β. Αναφορά σε καταστροφές στη χλωρίδα (ξημιές σε φυτά, σοδειές κλπ.)
12γ. Αναφορά σε καταστροφές στην πανίδα (απώλειες οικόσιτων και/ή αγρίων ζώων)
13. Υδρολογικά & γεωλογικά επακόλουθα (ενδείξεις ξηρασίας — ανόδου στάθμης υδάτων, ψύχους — ζέστης, διάβρωσης εδαφών)

Δ΄ ΜΕΤΑ

i/ *Συναισθήματα και συμπεριφορές που προκάλεσε το συμβάν στους ανθρώπους*

14. Σοκ
15. Λύπη, πόνος
16. Θυμός (εναντίον εκείνων που "προκάλεσαν" ή "επέτειναν" την επίδραση του φαινόμενου από αμέλεια)
17. Αίσθημα ενοχής
18. Αναμονή περαιτέρω ("βιβλικής") καταστροφής
19. Αναφορά σε Φήμες
20. Θεϊκή Οργή/Βούληση
21. Αναζήτηση ή τιμωρία Αποδιοπομπαίων Τράγων/ Ενόχων
22. Εξαγνιστικές ή εξιλαστικές τελετές για άρση της θεομηνίας (λιτανείες)
23. Αναφορά κοινότητας σε Αστρολόγους, Οιωνοσκόπους ή Αγίους

ii/ *Δευτερογενή επακόλουθα του συμβάντος*

24. Αλλαγή Στρατιωτικού Σχεδιασμού εξαιτίας του φαινομένου (π.χ. αναστολή σχεδιασμένης εκστρατείας)
25. Ανασυγκρότηση πληγείσας κοινότητας, παροχή βοήθειας στα θύματα
26. Μέτρα για την αποφυγή επανάληψης παρόμοιας καταστροφής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

27. Προσφορά Ευχαριστιας (για διάσωση από ολοκληρωτική καταστροφή ή για παροχή καθε ειδους βοηθειας)

28. Βραχυπροθεσμες Κοινωνικες/Οικονομικες Συνέπειες (μετανάστευση, διακοπη συγκοινωνιων)

Ε ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ & ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΣΥΜΒΑΝΤΟΣ

29. Φαινομενο περιγραφεται ως Οιωνός ή σε συνάφεια με αλλους οιωνούς

30. Αναφορά υπερθετικων στην αφήγηση (σημασια του φαινομενου στη συνειδηση του συγγραφεα)

31. Φαινόμενο περιγράφεται ως "θαύμα".

Μια τέτοια μέθοδος ανάλυσης, στηρίζεται στην επισήμανση των βασικών χαρακτηριστικών που συνθέτουν μια μαρτυρία για τη δράση κάποιου φυσικού φαινομένου και των συνεπειών του στο περιβάλλον — φυσικό και ανθρώπινο. Η δημιουργία ενός "μοντέλου" μελέτης της συμπεριφοράς μιας κοινωνίας κατά τη διάρκεια μιας φυσικής καταστροφής με βάση τη συγκριτική ανάλυση των πληροφοριακών στοιχείων που συνθέτουν τις σχετικές περιγραφές που προέρχονται από ιστορικά κείμενα έχει χρησιμοποιηθεί πρόσφατα στην ιστορική έρευνα. Ο R.F.Newbold μελέτησε τη στάση των αρχαίων ιστοριογράφων — ιδιαίτερα αυτών που παραθέτουν την ιστορική τους ύλη με μορφή χρονογραφικών (annalistic) καταχωρίσεων — απέναντι στις φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμούς, πυρκαϊές, πλημμύρες κ.α.) και προσπάθησε να δώσει απάντηση σε ερωτήματα ανάλογα με αυτά που τέθηκαν πιο πάνω μέσω της υπαγωγής των πληροφοριών που οι σχετικές με φυσικές καταστροφές αναφορές περιείχαν σε έναν τέτοιου τύπου κατάλογο χαρακτηριστικών (maximal list of features).[1]

Η επιλογή αυτού του τρόπου ανάλυσης των περιγραφικών στοιχείων κάθε μαρτυρίας έγινε για δύο κυρίως λόγους:

α) Γιατί αυτός ο τρόπος ανάλυσης περιγράφει με τη μεγαλύτερη δυνατή λεπτομέρεια ό,τι οι συγγραφείς θεώρησαν ως πιο σημαντικό και αξιομνημόνευτο, συμπεριλαμβάνοντάς το στη διήγησή τους.

β) Γιατί παρέχει τη δυνατότητα διαχείρισης με μια ενιαία μέθοδο πληροφοριών ποιοτικού χαρακτήρα και, συνεπώς, επιτρέπει την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων.[2]

Πριν από την αξιολόγηση των δεδομένων των πηγών με βάση το ολικά αναπτυγμένο "μοντέλο" περιγραφής, θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι η συγκριτική

[1] Βλ. R.F.Newbold, "The reporting of earthquakes, fires, and floods by ancient historians", *Proceedings of the African Classical Association* 16 (1982) 28-36.

[2] Το μοντέλο του R.F.Newbold υιοθετήθηκε στο σύνολό του, τροποποιήθηκε όμως και εμπλουτίστηκε σε μερικά σημεία με στοιχεία που ταιριάζουν στον ειδικότερο χαρακτήρα των μετεωρολογικών μαρτυριών. Για την ανάλυση των φυσικών συνεπειών των φαινομένων χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από την τρέχουσα κωδικοποίηση ιστορικών μετεωρολογικών μαρτυριών της Βάσης Δεδομένων EURO-CLIMHIST. Βλ. H.Schüle & Ch.Pfister, "Coding proxy information for the EURO-CLIMHIST Data Base", στον τόμο: B.Frenzel (εκδ.), *European climate reconstructed from documentary data: methods and results*, [European Palaeoclimate and Man 2], 235-262, Stuttgart-Jena-New York 1992.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

αυτη μεθοδος εφαρμοσθηκε οχι στο συνολο των συγκεντρωμενων χωριων που απαρτιζουν το *corpus* των μαρτυριων (δηλαδη στις 1083 μαρτυριες που παρατιθενται στο κεφ. Β2), αλλα σ' αυτες που αφορουν αμεσα η εμμεσα μετεωρολογικα φαινομενα και προερχονται απο συγκεκριμενες κατηγοριες συγγραφεων. Ετσι, αποκλεισθηκαν απο τη διαδικασια συγκρισης οι περιγραφες σχετικα με λιμους, αφου η μελετη τους σ' αυτο το κεφαλαιο δεν συμβαλλει στους προδιαγεγραμμενους στοχους της ερευνας, δηλαδη στη διερευνηση της νοοτροπιας των Βυζαντινων σε συναρτηση με τα μετεωρολογικα και κλιματικα φαινομενα. Αντιθετα η μελετη των λιμων ως προς την τυχον κλιματολογικη τους διασταση ειναι σημαντικη για το Δ' μερος αυτης της ερευνας. Επισης, εξαιρεθηκαν απο τη διαδικασια συγκρισης οι μαρτυριες που προερχονται απο αραβικες, αρμενικες, σλαβικες η λατινικες πηγες. Αυτο εγινε γιατι αυτες οι πηγες προερχονται απο ιστορικο-γεωγραφικους χωρους εντελως διαφορετικους απο αυτον απ' οπου προερχονται οι βυζαντινες, συριακες και κοπτικες πηγες. Τελος, απο το συνολο των 807 μαρτυριων που συγκρινονται με τον "Καταλογο ολικης αναπτυξης των χαρακτηριστικων καθε μαρτυριας" *δεν* εξαιρεθηκαν αυτες που αποτελουν για καθε συγγραφεα κληρονομια των πηγων του, δηλ κατα λεξη η επεξεργασμενη και "φιλτραρισμενη" — μεσα απο το αξιολογικο κριτηριο και το προσωπικο υφος του καθε συγγραφεα — αποδοση των πηγων που καθε συγγραφεας χρησιμοποιησε στο εργο του. Αντιθετως, συνυπολογισθηκαν διπλα σε οσες τυχον αποτελουν προσωπικο βιωμα η μαρτυριες συγχρονων προς τους συγγραφεις προφορικων η γραπτων πηγων, θεωρωντας οτι το γεγονος και μονο της ενσωματωσης πληροφοριων προερχομενων απο προγενεστερους συγγραφεις "προδιδει" τη θεση του συγγραφεα απεναντι στο ιδιο το αφηγηματικο κληροδοτημα των προγενεστερων (δηλαδη τη μαρτυρια).

Το κυριο — αλλα οχι και μοναδικο — κριτηριο διερευνησης και παρουσιασης των ποριζμάτων που αφορουν τις επιμερους ομαδες χαρακτηριστικων του "Καταλογου ολικης αναπτυξης των χαρακτηριστικων καθε μαρτυριας" υπηρξε αυτο του συγγραφικου ειδους στο οποιο καθε μαρτυρια εντασσεται. Αυτο εγινε για να καταστει στο τελος δυνατη καποια εκτιμηση που θα διαφοροποιει τον τροπο αντιληψης των μετεωρολογικων φαινομενων και των συνεπειων τους αναμεσα στους Ιστορικους, τους Χρονογραφους, τους Εκκλησιαστικους Ιστορικους και τους συγγραφεις των Βιων Αγιων.

1.1. Αίτια των φαινομένων και προειδοποιήσεις (Α 1-2)

Α1 Αίτια (τί προκάλεσε το φαινόμενο, τί πίστευαν τα θύματα ή οι σύγχρονοι;)

Η εξεταση του στοιχειου Α1 του "καταλογου ολικης αναπτυξης των χαρακτηριστικων καθε μαρτυριας", δηλαδη της τυχον αναφορας απο τους συγγραφεις σε φυσικες η υπερφυσικες δυναμεις που προκαλεσαν το μετεωρολογικο-κλιματικο φαινομενο, η στο τι πιστευαν οι σύγχρονοι η οι πληγεντες σε περιπτωση εκδηλωσης μιας φυσικης καταστροφης, απεφερε εναν σχετικα μικρο αριθμο αναφορων.[1]

[1]Στα Διαγραμματα Γ1.1 εως Γ1.7 παρουσιαζονται τα ποσοστα των αναφορων για καθε στοιχειο του "καταλογου ολικης αναπτυξης" ανα ξεχωριστη κατηγορια πηγων. Απο τις συνολικα 807

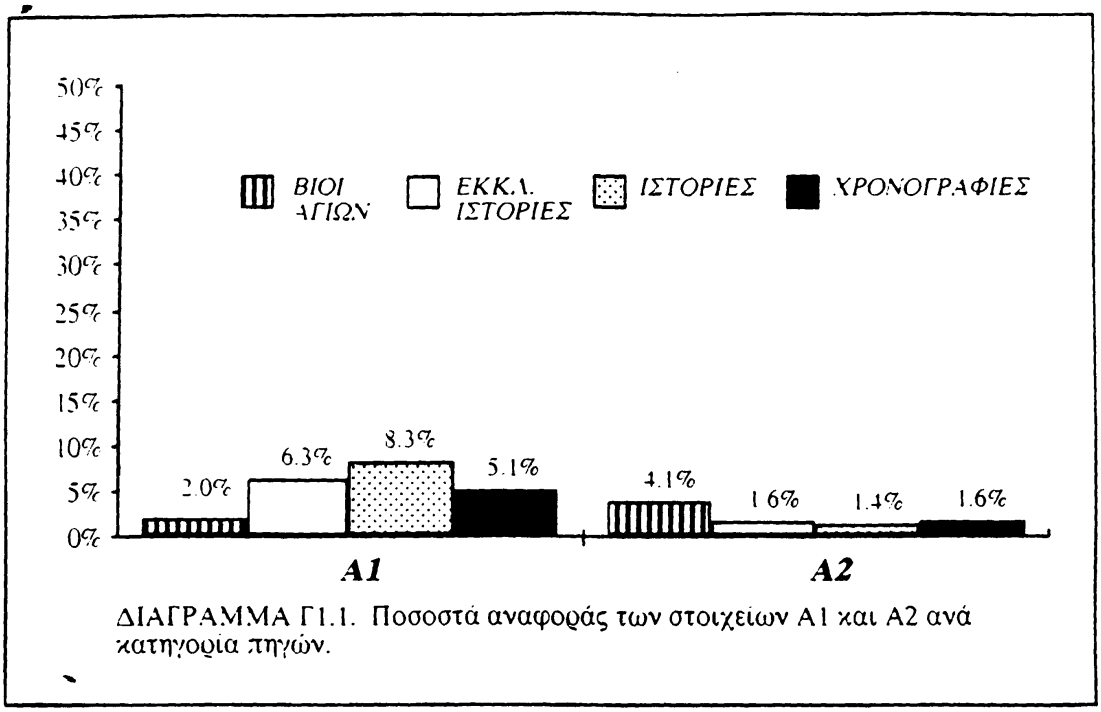

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.1. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Α1 και Α2 ανά κατηγορία πηγών.

Στα κείμενα των **Ιστορικών** η σύζευξη μετεωρολογικού αιτίου και αιτιατού υπακούει στη λογική της ιστορικής αφήγησης, δηλαδή στην περιγραφή των γεγονότων· παρέχει όμως και τα περιθώρια αναγωγής ορισμένων συμβάντων στη Θεία Βούληση.

Η *Ιστορία* του Αμμιανού Μαρκελλίνου αποτελεί μοναδικό παράδειγμα έργου — απ' όσα ερευνήθηκαν στα πλαίσια αυτής της μελέτης — στο οποίο αναζητούνται τα φυσικά αίτια των μετεωρολογικών φαινομένων. Οι πλημμύρες εξηγούνται κάθε φορά με ταυτόχρονη παράθεση τοπογραφικών και φυσικογεωγραφικών πληροφοριών, όπως και η περίπτωση του παγώματος της Αζοφικής θάλασσας τον χειμώνα του 362.[1] Ο Προκόπιος, υμνητής των κατορθωμάτων και έργων του Ιουστινιανού στο *"Υπέρ Πολέμων"* και στο *"Περί Κτισμάτων"*, αλλά και εμπαθής επικριτής του βίου και της πολιτείας του ίδιου αυτοκράτορα στα *"Ανέκδοτα"*, αιτιολογεί τα φαινόμενα με δύο τρόπους ανάλογα με τους σκοπούς της κάθε μιας αφήγησης: στο *"Περί Κτισμάτων"* το αίτιο της μεγάλης πλημμύρας του ποταμού Σκίρτου στην Έδεσσα της Οσροηνής το 525 είναι σαφώς κλιματικό, δηλαδή οι ραγδαίες βροχοπτώσεις. Αντίθετα, στα *"Ανέκδοτα"* η ίδια πλημμύρα προβάλλεται ως έργο της "δαιμονικής φύσης" του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.[2] Η τήξη του χιονιού στα βουνά της Κιλικίας θεωρείται ως φυσικό αίτιο και για τις πλημμύρες του ποταμού Κύδνου στην Ταρσό το 550, καθώς και οι ραγδαίες βροχοπτώσεις στην περίπτωση της πλημμύρας του ποταμού Κόρδη στο Δάρας της Μεσοποταμίας το 553/4 στο πλαίσιο της αφήγησης που είναι αφιερωμένη στον έπαινο της οικοδομικής δραστηριότητας του

μαρτυρίες που εξετάσθηκαν στο πλαισιο αυτού του κεφαλαίου οι 148 προέρχονται από Βίους Αγίων, ότι 63 από Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς, οι 145 από Ιστορικούς και οι 451 από Χρονογράφους. Έτσι, οι ποσοστιαίες μονάδες αναφέρονται κάθε φορά στο επί τοις εκατό ποσοστό κάθε διαφορετικής κατηγορίας πηγών.

[1] Βλ. [22] Ammian.Marc. XVII.12.4-6, [24] Ammian.Marc. XVIII 7.9, [36] Ammian.Marc. XXIV.1.11, [46] Ammian.Marc. XXIX.6.17-18. Για το πάγωμα της Αζοφικής θάλασσας βλ. [33] Ammian.Marc. XXII.8.48.

[2] Βλ. αντιστοιχα [128] Proc.Aedif. II.7.2-5 και Proc.Hist.Arc. XVIII.36-38.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ιουστινιανού.[1] Σε άλλο πλαίσιο αφήγησης — αυτό της παρουσιασης των πολεμικών κατορθωμάτων του Ιουστινιανού και των στρατηγών του — η αιτία της τρικυμίας που προκάλεσε το ναυάγιο του ρωμαϊκού στόλου στ' ανοιχτά της Καλαβρίας το 551 ηταν μετεωρολογική (πνοη σφοδρων ανεμων). Επίσης, το αξιοπερίεργο φαινόμενο της διπλής ανθοφορίας των δένδρων το ετος 551(;) τυχαίνει της ιδιαίτερης προσοχής του Προκοπιου, αφου παραθετει τόσο τις δεισιδαιμονικές ερμηνειες των συγχρόνων του οσο και την προσωπικη του λογικη - μετεωρολογικη εξηγηση (*«ἐγὼ δὲ ταῦτα μὲν κατά τι ξυμβεβηκὸς γεγονέναι οἶμαι. νότων ἐπὶ πλεῖστον ἀνέμων. ἥπερ εἰώθει. ἐπιπεσόντων καὶ θέρμης ἐνθένδε παρὰ τὰ ξυνειθισμένα πολλῆς τε καὶ οὐ κατὰ φύσιν τῆς ὥρας ἐπιγενομένης τῇ χώρᾳ»*).[2] Η πλημμυρα του ποταμού Μέλα στην Α. Θράκη το 1147 οφειλοταν σαφως, κατά τον Κίνναμο, σε ραγδαια βροχόπτωση, η οποία ενισχυσε τους περιξ χειμαρρους. Ομως, η αιτία της βροχής επρεπε να αναχθεί στην οργη του Θεού εναντιον των Αλαμανών, οι οποίοι καταπάτησαν συνθήκες και κακομεταχειρίσθηκαν αιχμαλωτους.[3]

Στους **Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς** η σύζευξη μετεωρολογικού αιτίου και αιτιατού, στις λίγες των περιπτώσεων που παρουσιάζεται, ανάγεται στη Θεία Βούληση και έχει σκοπό παιδευτικό. Η ανωμαλία στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου το 392 οφειλόταν στη θεϊκή παρέμβαση που στόχο είχε να "επαληθεύσει" την ορθότητα της κρίσης του αυτοκράτορα Θεοδοσίου για το θέμα της ερμηνείας της ανωμαλίας.[4] Η περίπτωση της ξηρασίας του 418 είναι χαρακτηριστική ως προς την αιτιολογική σύνδεση μιας έκλειψης ηλίου που προηγήθηκε και αλλεπάλληλων φυσικών καταστροφών που έπληξαν την αυτοκρατορία ως αποτέλεσμα της έκλειψης.[5]

Στις **Χρονογραφίες** οι αιτίες των μετεωρολογικών - κλιματικών φαινομένων σπάνια ανάγονται στη φυσική πραγματικότητα. Η εξήγηση των φυσικών φαινομένων από τους Χρονογράφους γίνεται σχεδόν αποκλειστικά στο πλαίσιο της θεολογικής αντίληψης της εποχής και μέσω μιας μεταφυσικής προσέγγισης της πραγματικότητας. Η θεϊκή παρέμβαση στην εξέλιξη των γεγονότων τονίζεται με συχνές αναφορές σε θεομηνίες και φυσικές καταστροφές.[6] Η παρουσία του Θεού ως δύναμης που τιμωρεί την ανθρώπινη αλαζονεία, που προστατεύει τον καλό ηγεμόνα και το κράτος των Ρωμαίων, ή που προοιωνίζει τα μελλούμενα βρίσκεται σε κάθε προσπάθεια απόδοσης αιτίων σε περιγραφές μετεωρολογικών - κλιματικών φαινομένων από τους Χρονογράφους.

Η Θεία Δίκη εξαπέστειλε λιμούς, λοιμούς και *«αὐχμούς»* εναντίον της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στις αρχές του 4ου αι. *«διὰ τὴν ἄμετρον ἀκολασίαν καὶ τὴν περὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀνύποιστον κάκωσιν»*.[7] Η 36ετής ξηρασία στην Κύπρο στις αρχές του 4ου αι. αποδίδεται βέβαια σε ανομβρία, ερμηνεύεται όμως ως εκδίκηση του

---

[1] Βλ. αντίστοιχα [164] Proc.Aedif. V,5,14-18 και [171] Proc.Aedif. II,2,13-16.

[2] Βλ. αντίστοιχα [165] Proc.Bell.Goth. III,40,14-15 και [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25.

[3] Βλ. [552] Joh.Cinnamus p.73,18 και Nicet.Chon. p.64,56-65,77, καθώς και τον χρονογράφο Theod.Scut. p.224,22.

[4] Δηλαδή η ανωμαλία οφειλόταν στο γεγονός ότι οι ειδωλολάτρες εξακολουθούσαν να θυσιάζουν στη θεότητα του ποταμού. Βλ. [54] Sozom.VII,20,4 και Niceph.Callist. XII,37 και αντίστοιχα χωρία στους χρονογράφους: Theophan. p.73,7 και Mich.Syr. VII,8 (1,318).

[5] Βλ. [77] Philostorg. XII 8 και Niceph.Callist. XIII,36.

[6] Πρβλ. και Hunger 1, 262.

[7] Βλ. [5] Theophan. p.13,15.

Θεού για τον μαρτυρικό θανατο της αγιας Αικατερινης επι Μαξεντιου.[1] Η Θεια Προνοια βρισκεται πισω απο τη σφοδρη καταιγιδα που επληξε το στρατοπεδο των Περσων κατα τη διαρκεια της πολιορκιας της Νισιβεως το 350.[2] Μετα την επιθημια του 500 η Θεια Προνοια και η θεϊκη ευσπλαγχνια εκδηλωνονται το 501 με την πνοη θερμων ανεμων, που συντελεσαν στην ωριμαση των σταφυλιων, καθως και με τις βροχες του χειμωνα του 501/2 που ενισχυσαν τη νεα βλαστηση.[3] Οι θερμοι ανεμοι ομως του Μαϊου του 502 επεφεραν την καταστροφη των καλλιεργειων καλαμποκιου, γεγονος που σημανε την αρση της Θειας Προνοιας.[4] Οι πλημμυρες των ποταμων στη Βιθυνια το 444 προκληθηκαν απο φυσικα αιτια, δηλαδη ισχυρες βροχες, συμφωνα με τον Μαρκελλινο κομη.[5] Το αιτιο της πλημμυρας του ποταμου Σκιρτου στην Εδεσσα της Οσροηνης το 525 αποδιδεται απο τον Μιχαηλ Συρο τοσο σε ραγδαια βροχοπτωση, οσο και στη θεϊκη οργη εναντιον της ασεβειας του ιεραρχη Ασκληπιου.[6] Το αιτιο της ξηρασιας του 721/2 αποδιδεται στην ελλειψη βροχων και χιονιου. Η τυφλωση του ανηλικου αυτοκρατορα Κωνσταντινου ΣΤ΄ απο τη μητερα του Ειρηνη την Αθηναια το 797 ειχε ως αποτελεσμα την επι μακρον απωλεια της ηλιακης ακτινοβολιας (πιθανως μια περιοδο σφοδρης κακοκαιριας). Σύμφωνα με τους Χρονογράφους *«διὰ τὴν τοῦ βασιλέως τύφλωσιν ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἀπέθετο»*.[7] Στο Ζωναρά η προσέγγιση της ερμηνείας του ίδιου φαινομένου είναι ελαφρώς διαφορετική, αφού εισάγεται από τον χρονογράφο και η πιθανότητα του τυχαίου (*«οὐκ οἶδα εἴτε τυχαίως οὕτω συμβὰν εἴτε καὶ διὰ τὴν τοῦ Κωνσταντίνου τύφλωσιν, ὡς τηνικαῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόκει»*).[8] Το ναυάγιο και η καταστροφή του αραβικού στόλου στην Πάνορμο της Ιταλίας το 954 *«μᾶλλον δὲ ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ παρ᾽ αὐτῶν βλασφημουμένου»* αποδεικνύει, κατά τον χρονογράφο, την εύνοια του Θεού προς τους Βυζαντινούς.[9] Στην εκτενέστατη αυτοβιογραφικού χαρακτήρα αφήγηση του Μιχαήλ Σύρου για τη βαρυχειμωνιά που ενέσκηψε το 1172/3 σ' ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, το αίτιο ανάγεται στη θεϊκή οργή εναντίον της ανθρώπινης απιστίας, παρ' όλο που οι αστρολόγοι της εποχής θεώρησαν τυχαίο το γεγονός.[10]

Στους **Βίους Αγίων** η αιτιολόγηση των μετεωρολογικών φαινομένων δεν αποτελεί κεντρικό συστατικό στοιχείο των μετεωρολογικών περιγραφών. Τέτοιου είδους λεπτομέρειες — όταν καταχωρίζονται — παρέχονται παρενθετικά, αφού τον κεντρικό νοηματικό ιστό δεν συνθέτει η αφήγηση κοσμικών γεγονότων και συμβάντων και συνεπώς ίσως και των μετεωρολογικών φαινομένων και των φυσικών συνεπειών τους, αλλά η δράση του βιογραφούμενου αγίου και των καταστάσεων που σχετίζονται μ' αυτήν. Έτσι π.χ., η αναφορά στο αίτιο της πλημμύρας του ποταμού Παρθένιου το 956, που ήταν η τήξη του χιονιού στα ορεινά και η υπερβολική ροή των χειμάρρων,

---

[1] Βλ. [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21.

[2] Βλ. [17] Chron.Pasch.p.537,15, Theophan. p.40,1.

[3] Βλ. αντίστοιχα [110] Josh.Styl. c.45,p.34, Pseudo-Dionys. p.199,34-200,5 και [111] Josh.Styl. c.45,p.35, Pseudo-Dionys. p.199,12.

[4] Βλ. [112] Josh.Styl. c.45,p.35, Pseudo-Dionys. p.200,20-24.

[5] Βλ. [89] Marcell.com. p.81,19.

[6] Βλ. [128] Mich.Syr. IX,12 (2,169) και Mich.Syr. IX,16 (2,179).

[7] Βιβλικό χωρίο στα κείμενα των χρονογράφων: [286] Theophan. p.472,16, Leo Gramm. p.199,17, Cedren. II,p.27,16.

[8] Βλ. [286] Zonar. XV 13,7.

[9] Βλ. [390] Joh.Scyl. 8,p.267.

[10] Βλ. αντίστοιχα [253] Mich.Syr. XI,19 (2,491) και [574] Mich.Syr. XIX,9 (3,348), Barhebr.Chron. p.299.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γίνεται επειδή ο όσιος Νίκων δυσκολεύθηκε να διαβεί τον πλημμυρισμένο ποταμό. Αλλοτε η συζευξη φυσικού - υπερφυσικού οδηγεί στο να αναζητηθούν τα αίτια μιας θεομηνίας στα σφάλματα των ανθρώπων: ο εξοβελισμός του αρχιεπισκόπου Ηλία Θεσβίτη προκάλεσε την ανομβρία των ετών 516-521 στην Παλαιστινη.[2]

Α2 Προειδοποιήσεις

Η αναφορά από τους συγγραφείς τυχόν προειδοποιήσεων που είτε έγιναν αντιληπτές είτε αγνοήθηκαν από τους ανθρώπους που βίωσαν τη δράση ενος μετεωρολογικού - κλιματικού φαινομένου, απέφερε ελάχιστες μαρτυρίες, γεγονός που υποδηλώνει τη μικρή προσοχή που απέδιδαν οι βυζαντινοί συγγραφείς σε φυσικα φαινόμενα προαγγελίας κάποιων μετεωρολογικών - κλιματικών συμβάντων.[3]

Κοινό χαρακτηριστικό των ολιγάριθμων χωρίων που αναφέρουν στοιχεία "προειδοποίησης" είναι ότι τα περισσότερα αφορούν περιπτώσεις εκδήλωσης εφήμερων (μικρής διάρκειας) μετεωρολογικών επεισοδίων, των οποίων το χρονικό εύρος κυμαίνεται από μερικές ώρες έως λίγες ημέρες (π.χ. καταιγίδα, δυνατή βροχή ή χιονόπτωση, χαλαζόπτωση κλπ.). Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα προμηνύματα της φύσης γίνονταν ευκολότερα αντιληπτά και η προσοχή που τους διδόταν από τους συγχρόνους αποτυπωνόταν με τον εντονότερο τρόπο στις πηγές, όταν τα φαινόμενα που ακολουθούσαν ήταν βίαια ή καταστροφικά και, συνεπώς, αξιομνημόνευτα.

Για παράδειγμα, τα πυκνά σύννεφα που σκέπασαν τον ουρανό της Νικομήδειας το πρωΐ της 24ης Αυγούστου του 358 προβάλλονται από τον Αμμιανό Μαρκελλίνο ως προμηνύματα της ραγδαίας βροχόπτωσης που ακολούθησε και προκάλεσε πλημμύρα και καταστροφές. Ανάλογες περιγραφές απαντώνται σε χωρία από Βίους Αγίων και Χρονογραφιες.[4] Με ιδιαίτερη έμφαση περιγράφονται τα μετεωρολογικά προμηνύματα (πυκνές νεφώσεις που προηγήθηκαν μιας πολύ δυνατής χιονόπτωσης) της βαρυχειμωνιάς του 1172/3, των οποίων αυτόπτης υπήρξε ο Μιχαήλ Σύρος.[5] Ως φαινόμενο προδρομικό μιας βαρυχειμωνιάς θεωρήθηκε εκ των υστέρων η ασυνήθιστη συμπεριφορά των αγρίων πτηνών και ζώων της περιοχής της Άμιδας, τα οποία ήδη από το φθινόπωρο του 1135 κατέφευγαν σε σπηλιές για να αποφύγουν το επικείμενο άγριο κρύο που εκδηλώθηκε εκείνον το χειμώνα στην περιοχή.[6]

---

[1] Βλ. [391] Vita Niconis c.15.

[2] Βλ. [118] Vita Sabae c.58,p.159.

[3] Βλ. και διάγραμμα Γ1.1.

[4] Βλ. [23] Ammian.Marc. XVII,7,2-5, [95] Vita Daniel.Styl. c.27, p.148, [108] Joh.Ephes. II p.463(fol.142v), [192] Vita Theodori Syc. c.141, [268] Vita David.Sym.Georg. c.6, [273] Vita Stephani sp.1180, [318] Vita Nicetae c.15,p.337, [325] Barhebr.Chron. p.138, [353] Mich.Syr. XIII,2 (3.119), [425] Yahya Antioch. p.266 (474), [433] Aristakes Lastiv. IV (p.24), [462] Mich.Psel. 6 XCV, [516] Math.Edess. c.CLXXVII, [533] Barhebr.Chron. p.255, [535] Barhebr.Chron. p.257-258, [542] Ibn al Qalanisi p.240, [587] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.25, [697] Critob. 1.45,1/p.58,26.

[5] Βλ. [574] Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352).

[6] Βλ. [540] Mich.Syr. XVI,7 (3.243), Barhebr.Chron. p.261.

1.2. Προσδιορισμός σε χρόνο και χώρο (Β 3α-6)

Οι παραμετροι του χρόνου και του χωρου, δηλαδη ο χρονολογικος και γεωγραφικός εντοπισμός των συμβάντων, αποτελουν δομικα στοιχεια για οποιαδηποτε ιστορικη πληροφορια. Η εξεταση του στοιχειου Β του "καταλόγου ολικης αναπτυξης των χαρακτηριστικων καθε μαρτυριας", δηλαδη της τασης απο την πλευρα των συγγραφεων να προσδιορισουν στο χρόνο και το χωρο την εκδηλωση του εκαστοτε περιγραφομενου μετεωρολογικού - κλιματικού φαινομενου, απεφερε ένα υψηλό ποσοστό μαρτυριων.[1]

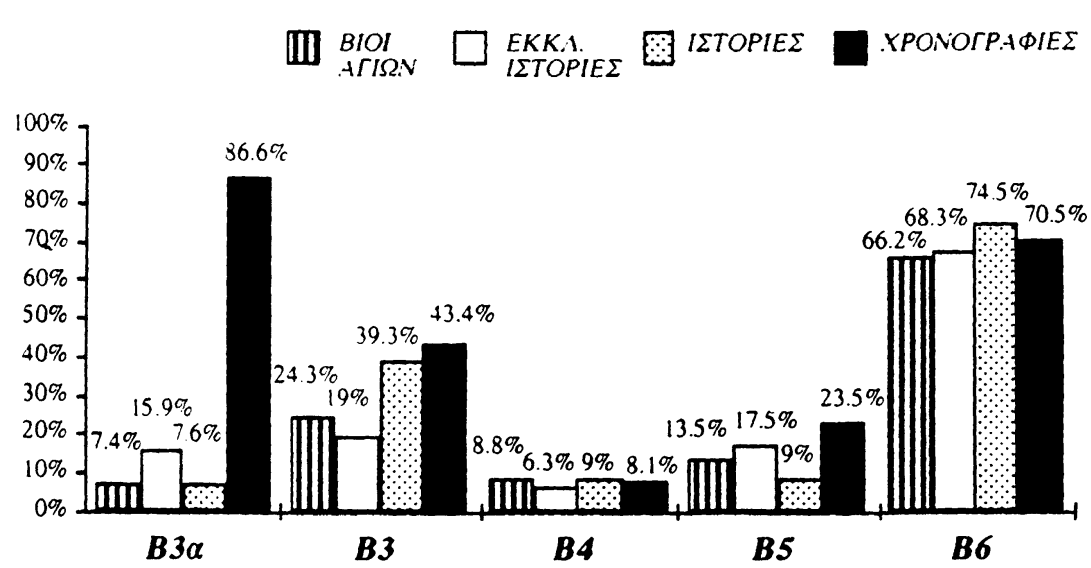

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.2. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Β3α, Β3, Β4, Β5 και Β6 ανά κατηγορία πηγών.

Β3α, Β3 (έτος, ημερομηνία)

Στους **Ιστορικούς** ο σαφής προσδιορισμός του έτους, της εποχής ή της ημερομηνίας εκδήλωσης ενός φυσικού - μετεωρολογικού φαινομένου προβάλλεται ως αφηγηματική αναγκαιότητα. Αν και χαμηλό το ποσοστό της ρητής αναφοράς ενδείξεων για το έτος εκδήλωσης του φαινομένου, φαίνεται πως αυτό είναι πλασματικό (διάγραμμα Γ1.2). Εξηγείται από το γεγονός ότι τα χωρία των Ιστορικών που αφορούν φυσικά - μετεωρολογικά φαινόμενα δεν παρουσιάζουν συνήθως νοηματική αυτοτέλεια, όπως συμβαίνει τις περισσότερες φορές στα χωρία των Χρονογράφων. Οι μαρτυρίες των Ιστορικών εντάσσονται σ' ένα ευρύτερο αφηγηματικό πλαίσιο, στο επίκεντρο του οποίου βρίσκονται τα πολεμικά και στρατιωτικά γεγονότα που διαδραματίσθηκαν, κυρίως, την εποχή στην οποία οι ίδιοι έδρασαν και στα οποία συμμετείχαν σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες ή και οι

[1] Βλ. και διάγραμμα Γ1.2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιδιοι ως αυτόπτες.[1] Αυτό το χαρακτηριστικό δημιουργεί την αναγκη της χρονολογικής (και γεωγραφικής) σαφήνειας. Για παραδειγμα, στον Αμμιανό Μαρκελλίνο οι μετεωρολογικες περιγραφες αποτελουν ουσιαστικό μερος της αφηγησης των δυσχερειων που αντιμετωπισε το ρωμαϊκο στρατευμα με επικεφαλής τον αυτοκρατορα Ιουλιανό στις εκστρατειες του σε Δύση και Ανατολή.[2] Κι όταν ο χρόνος εκδήλωσης ενός μετεωρολογικου συμβάντος δεν αναφέρεται ρητά, προκύπτει έμμεσα απο τα συμφραζομενα, δηλαδή από το ευρυτερο αφηγηματικο πλαισιο. Στις περιπτωσεις αυτες η χρηση χρονικων επιρρηματων (π.χ. *ὅτε, τότε* κλπ.) ή φράσεων που συνδεουν τα περιγραφομενα με την αφήγηση που κάθε φορά προηγείται, παρεχει το χρονολογικό πλαισιο (π.χ. *«Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τοῦ βορέου πολλοῦ πνεύσαντος...», «Τούτου τελευτήσαντος...», «Τότε δὴ οὖν τοῦ χειμῶνος ἐπιλαμβανομένου...», «Κατ' ἐκείνην γοῦν τὴν ἡμέραν ...»* κ.α.)[3] Σε περιπτώσεις αρνητικής προκατάληψης του συγγραφεα η αναφορα αλλεπαλληλων φυσικων φαινομένων θεομηνιακού χαρακτήρα διακρίνεται από χρονολογική αοριστία.[4]

Στους **Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς** ο σαφής προσδιορισμός του έτους εκδήλωσης ενός φυσικού-μετεωρολογικού φαινομένου δεν είναι τόσο συνήθης. Συχνά δεν αποδίδεται η χρονολογία άμεσα, αλλά μέσω χρονολογικών προσδιορισμών που προέρχονται από την εκάστοτε πηγή που ο Εκκλησιαστικός Ιστορικός χρησιμοποίησε. Συνήθως πρόκειται για χρονογραφικά κείμενα, γεγονός που καθορίζει και τον τρόπο δήλωσης της χρονολογίας (π.χ. έτη υπατείας).[5] Άλλοτε επιλέγεται η χρονολογική αοριστία με φράσεις του τύπου: *«Ὑπὸ τούτοις δὴ τοῖς χρόνοις», «κατ' ἐκεῖνο καιροῦ»*, ή *«Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους»*.[6] Η Εκκλησιαστική Ιστορία του Νικηφόρου Κάλλιστου Ξανθόπουλου (14ος αι.) είναι χαρακτηριστικό δείγμα έργου βασισμένου σε μεγάλο αριθμό πολύ προγενέστερων εκκλησιαστικών και χρονογραφικών πηγών, με αποτέλεσμα τον υψηλότερο δείκτη χρονολογικής ακρίβειας. Υπάρχουν και περιπτώσεις χωρίων στις οποίες η μορφή παράθεσης των επιμέρους πληροφοριών προσιδιάζει σ' αυτή των χρονογραφικών κειμένων, οπότε η χρονολόγηση των χωρίων είναι ακριβέστερη.[7] Συχνά ο προσδιορισμός της ημερομηνίας γίνεται για ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής διάρκειας (π.χ. ραγδαίες βροχοπτώσεις, χαλαζοπτώσεις κλπ.).[8]

Στους **Χρονογράφους** το ποσοστό αναφοράς του έτους εκδήλωσης ενός μετεωρολογικού συμβάντος είναι το υψηλότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα συγγραφικά είδη.[9] Αυτό οφείλεται στη μορφή και το περιεχόμενο των χρονογραφικών κειμένων. Η χρονογραφική ύλη οργανώνεται με βάση ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα

---

[1] Για τα φιλολογικά χαρακτηριστικά των κειμένων των βυζαντινών ιστορικών βλ. Hunger I, 252-254.

[2] Βλ. χωρία του Αμμιανού Μαρκελλίνου, Ζωσίμου, Προκόπιου κ.α. στο *corpus*.

[3] Βλ. αντιστοιχα: [13] Zosim. II,24,1, [49] Zosim. IV,18,1, [176] Agathias V,11,6, [200] Theophyl.Sim. V,16,5.

[4] Βλ. [299] Genesius I 22,28, [312] Genesius III 19,74, [411] Leo Diaconus p.176,6 (X,10),[695] Critob. 1,4,4/p.16,14, [696] Critob. 1,18,6/p.37,1.

[5] Βλ. πχ. [41] Socrat. IV,11,1.

[6] Βλ. αντίστοιχα: [94] Evagr. II,6, Niceph.Callist. XV,10, και [128] Evagr. IV,8.

[7] Βλ. πχ. χωρία από την Εκκλησιαστική Ιστορία του Ιωάννη Εφέσου.

[8] Βλ. πχ. [183] Joh.Ephes. III p.54,13, [77] Philostorg. XII,8, [57] Socrat. V,25,14.

[9] Φτάνει το 86,4% των μαρτυριών που προέρχονται από χρονογραφικά κείμενα. Βλ. και διάγραμμα Γ1.2, παραπάνω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χρονολογικά συστήματα και καταχωρίζεται με τη μορφή χρονολογικών λημμάτων.[1] Συνηθως οι καταχωρίσεις έχουν τη μορφή:

"το ΧΧΧ έτος συνεβη το γεγονος ΨΨΨ (στον τόπο ΖΖΖ)"

Ετσι οι περισσοτερες μετεωρολογικές περιγραφες υπάγονται σ' αυτό το προτυπο παραθεσης,[2] ενω σε άλλες περιπτωσεις οι μετεωρολογικές περιγραφές μπορεί να αποτελουν μερος μιας ευρύτερης ιστορικής αφήγησης (π.χ. αφηγήσεις σχετικές με ναυαγια πλοιων).[3]

Ενας τριτος τροπος καταχωρισης μετεωρολογικών πληροφοριών σε χρονογραφικα κείμενα εχει την εξής μορφή:

"επί των ημερών του ΑΑΑ αυτοκράτορα

εκδηλώθηκαν ΧΧΧ, ΨΨΨ, ΖΖΖ, ..., φαινόμενα"

Αυτό το πρότυπο παράθεσης είναι παρόμοιο με το προηγούμενο, με τη διαφορά ότι ο χρονογράφος διακατέχεται από αρνητική προκατάληψη απέναντι στον συγκεκριμένο αυτοκράτορα, με αποτέλεσμα να "υπερφορτώνει" την αφήγησή του με αόριστες χρονολογικά και γεωγραφικά πληροφορίες για φυσικές καταστροφές αποσκοπώντας στο να διοχετεύσει προς τον αναγνώστη την προκατάληψή του για τον αυτοκράτορα.

Συνεπώς, η ακρίβεια της χρονολογίας εξαρτάται τόσο από τις πηγές που είχε στη διάθεσή του ο χρονογράφος, όσο και από τη μορφή με την οποία επιθυμούσε να παραθέσει τις πληροφορίες και προσδιορίζεται με ποικίλους τρόπους, άλλοτε με βάση τα έτη βασιλείας του αυτοκράτορα ή των υπάτων (π.χ. *«Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει (Ἰουστίνου ζ΄)...»* ή *«ἰνδ. β΄, ι΄ ὑπ. Αὐγούστου τὸ ς΄ καὶ Ἀρισταινέτου. Τούτῳ τῷ ἔτει...»*),[4] άλλοτε με βάση το έτος "από Κτίσεως Κόσμου" και/ή την ινδικτιώνα.[5] Όταν η πληροφορία δεν αποτελεί καθ' εαυτή μια αυτοτελή χρονογραφική καταχώριση, αλλά υπάγεται σε ένα πιο εκτεταμένο πλαίσιο αφήγησης, τότε η χρονολογία προκύπτει από τα όσα προηγούνται στην αφήγηση.[6] Σε περιπτώσεις προκατάληψης του χρονογράφου εναντίον ενός αυτοκράτορα δεν υπάρχει ακρίβεια στη χρονολογία, γεγονός που θέτει υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία της πληροφορίας.[7]

Το ποσοστό καταχώρισης ημερολογιακών ενδείξεων στα χρονογραφικά κείμενα είναι επίσης υψηλό. Όπως και στις άλλες κατηγορίες πηγών, ημερομηνίες αποδίδονται κυρίως σε ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής διάρκειας (π.χ. ραγδαίες βροχοπτώσεις, χαλαζοπτώσεις κλπ.).[8] Σε αρκετές μαρτυρίες οι ημερομηνίες

---

[1] Για τα χαρακτηριστικά της Χρονογραφίας ως συγγραφικού είδους βλ. Hunger 1, 252-254 και Witakowski, Pseudo-Dionysius, 59-61.

[2] Βλ. μαρτυρίες Πασχάλιου Χρονικού, Θεοφάνη, Γεωργίου Μοναχού, Μιχαήλ Σύρου κ.α.

[3] Βλ. πχ. μαρτυρίες από τον Νικηφόρο πατριάρχη, Ιωάννη Ζωναρά, Μιχαήλ Ψελλό κ.α.

[4] Βλ. ιδιαίτερα τα χωρία του Κεδρηνού και Πασχάλιου Χρονικού αντίστοιχα. Στη συριακή Χρονογραφία η ακριβεια στο χρονολογικό προσδιορισμό είναι ιδιαίτερα υψηλή.

[5] Βλ. κυρίως χωρία Θεοφάνη, Ιωάννη Σκυλίτζη κ.α.

[6] Βλ. παραδειγματικά [219] Theophan. p.315,14, Cedren. I,p.727,21, [221] Theophan. p.338,6, Cedren. I,p.745,24, Georg.Monach. p.707,8 κ.α.

[7] Βλ. [299] Georg.Monach.Cont. p.765,16, Leo Gramm. p.208,13, Sym.Magist. p.607,4, Theophan.Cont. I,21 (p.33,13), [312] Const.Manass. vrs.4805-4830, Georg.Monach.Cont. p.792,5, Georg.Monach. p.798,1, Theophan.Cont. III,39 (p.137,18), [458] Joh.Scyl. 21,p.408, Mich.Glyc. sp.588d, [698] Georg.Sphrantz. IV,7/p.378,23.

[8] Είναι χαρακτηριστικές οι αναφορές σε ραγδαίες χαλαζοπτώσεις που έπληξαν μεγάλα αστικά κέντρα — ιδιαίτερα την Κωνσταντινούπολη — προκαλώντας συχνά καταστροφές μνημείων και ανθρώπινες απώλειες. Τέτοια περιστατικά μνημονεύονται από τους χρονογράφους με μεγαλη

εκφέρονται με βάση το Εορτολόγιο,[1] ενώ σε άλλες περιπτώσεις η ημερομηνία ετεροπροσδιορίζεται από άλλα αξιομνημόνευτα φυσικά φαινόμενα (π.χ. σεισμούς, εκλείψεις, πυρκαϊές κλπ.).[2]

Στους **Βίους Αγίων** ο σαφής προσδιορισμός του έτους εκδήλωσης ενός φυσικού - μετεωρολογικού φαινομένου δεν είναι συνήθης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αναφορών που προέρχονται από Βίους Αγίων δεν περιέχουν κανενός είδους χρονολογικές πληροφορίες με αποτέλεσμα ο χρονολογικός προσδιορισμός των μετεωρολογικών συμβάντων να είναι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, υποθετικός και να επιτυγχάνεται μέσω της ανίχνευσης άλλων έμμεσων πληροφοριών, που πιθανώς τα ίδια τα κείμενα προσφέρουν. Πολύ συχνότερη είναι η αναφορά της ημερομηνίας/εποχής, κατά την οποία εκδηλώθηκε το συμβάν, χωρίς να είναι απαραίτητη η ταυτόχρονη αναφορά του έτους. Το έτος, όταν δηλώνεται, δεν αναφέρεται με άμεση χρονολογική ένδειξη (π.χ. έτος Χριστού), αλλά με έμμεσους χρονολογικούς υπαινιγμούς, όπως το έτος/ημερομηνία κατά τα οποία διαδραματίσθηκε κάποιο σημαντικό γεγονός στη ζωή του αγίου,[3] ή άλλο σπουδαίο συμβάν που σχετίζεται με τα πρόσωπα της αφήγησης του Βίου.[4] Η χρονολογική αοριστία παρουσιάζεται με ανάλογα εκφραστικά μέσα.[5] Συχνά οι ημερομηνίες εμπεριέχονται αόριστα σε μια εποχή του έτους.[6] Άλλοτε οι ημερομηνίες είναι ακριβείς, χωρίς όμως να προσδιορίζεται με ανάλογη ακρίβεια και η χρονολογία,[7] ενώ συχνά αυτές εκφέρονται με βάση το Εορτολόγιο.[8] Συνήθως ο προσδιορισμός της ημερομηνίας γίνεται για ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής διάρκειας (π.χ. ραγδαίες βροχοπτώσεις, χαλαζοπτώσεις κλπ.).[9]

ημερολογιακή ακριβεια: [41] Chron.Pasch. p.557,3, Chron.Pasch. p.569,1, Cons.Const. p.241, Jacob.Edess. p.221, [41] Mich.Syr. VII,7 (1,295), [59] Barhebr.Chron. p.66, [70] Mich.Syr. VII,8 (1,319), [219] Cedren. I,p.727,21, [219] Theophan. p.315,14, [269] Mich.Syr. XI,25 (2,524), [313] Mich.Syr. XII,16 (3,78), [438] Barhebr.Chron. p.191, [448] Joh.Scyl. 2,p.393, Mich.Glyc. sp.585b, [455] Joh.Scyl. 10,p.400, Mich.Glyc. sp.588b, [461] Barhebr.Chron. p.200, [472] Joh.Scyl. 30,p.477, Mich.Glyc. sp.597b, [546] Mich.Syr. XVI,9 (3,251), [548] Mich.Syr. XVI,10 (3,255), [554] Chron.Brev. 111/2.

[1] Βλ. [448] Joh.Scyl. 2,p.393, [495] Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26,23-24, [479] Joh.Scyl.Cont. p.107,9, [161] Theophan. p.226,11, [172] Theophan. p.229,30, [410] Zonar. XVII 3,8-9.

[2] Βλ. [72] Chron.Pasch. p.570,3, [73] Chron.Pasch. p.570,15, [172] Cedren. I,p.674,23, [190] Cedren. I,p.691,15, [200] Theophan. p.268,2, [353] Joh.Scyl. 8,p.175 κ.ά., [533] Barhebr.Chron., p.255 κ.α.

[3] Π.χ. θάνατος αγίου/ας, όπως στην περίπτωση του Στεφάνου του Νέου ([273] Vita Stephani sp.1180), ή της βασίλισσας Θεοφανώς: [355] Vita Theophanu imp. c.24. Βλ. επίσης [118] Vita Theognii c.22, [159] Vita Lazari c.210.

[4] Βλ. [118] Vita Sabae c.58.

[5] Βλ. [345] Vita Const.Iud. c.64, [346] Vita Const.Iud. c.67, «*Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ...*»: [386] Vita Nili c.41.

[6] Π.χ. «*Ποτὲ τοίνυν ἐν χειμερίῳ καιρῷ...*» [452] Vita Cyrill.Phil. c.12,1 ή «*Χειμῶνος γὰρ ὥρᾳ καὶ τύχον οὕτω διακονίαν τελοῦντι τῷ μακαρίῳ πνευματικὴν ...*» [342] Vita Const.Iud. ή «*ἐπεὶ θέρους ἦν ὁ καιρὸς καὶ ἡ ὥρα σταθηρᾶς μεσημβρίας καὶ ὁ καύσων σφοδρὸς ...*» [419] Vita Niconis c.42. Βλ. επίσης [344] Vita Const.Iud. c.60, [473] Vita Lazari c.248, [524] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.5 [657] Vita Maximi c.26,p.97.

[7] Βλ. [369] Vita Theodori Kyth. c.214,p.288, [131] Vita Symeonis c.23.

[8] Βλ. [56] Hist.Monach.Aegypt. XXVI,10, [175] Vita Theodori Syc. c.30, [523] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.4.

[9] Βλ. [340] Vita Ignatii sp.549, [175] Vita Theodori Syc. c.30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β4 (ώρα του ημερονυκτίου)

Στους **Ιστορικούς** το ποσοστό των περιπτώσεων όπου προσδιορίζεται με ακρίβεια η φάση του ημερονυκτίου κατα την οποία εκδηλώθηκε ενα μετεωρολογικό συμβαν, είναι αναλογικά το μεγαλυτερο σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των άλλων κατηγοριων πηγών.[1] Η αναγκη της χρονολογικής και γεωγραφικης σαφήνειας — όπως επισημανθηκε πιο πάνω — και συνεπως και της ωρολογιακής ακριβειας στα κειμενα των Ιστορικων, προκυπτει από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των ιδιων των μαρτυριών. Πρόκειται συνήθως για περιγραφές ακραίων φαινομενων μικρής διάρκειας, οι οποίες δεν διακρίνονται για τη νοηματική αυτοτέλειά τους, αλλά αποτελούν έκφανση της εξέλιξης των στρατιωτικών και πολιτικών γεγονότων.[2]

Στους **Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς** ο ακριβής προσδιορισμός της φάσης του ημερονυκτίου είναι, όπως και στους Βίους των Αγίων, σπάνιος. Αυτό συμβαίνει όταν το συμβάν ανήκει στην κατηγορία των φαινομένων μικρής διάρκειας (π.χ. καταιγίδες, χαλαζοπτώσεις), οπότε πιθανώς να σημειώνεται η φάση του ημερονυκτίου κατά την οποία αυτό εκδηλώθηκε.[3]

Επίσης λιγοστές είναι οι αντίστοιχες περιπτώσεις και στα κείμενα των **Χρονογράφων**. Ωρολογιακές ενδείξεις καταχωρίζονται συνήθως — όπως και στα κείμενα των Ιστορικών και των Εκκλησιαστικών Ιστορικών — σε περιγραφές ακραίων φαινομένων μικρής διάρκειας (τύπου Β).[4]

Στους **Βίους Αγίων** οι — επίσης λιγοστές — αναφορές αφορούν περιπτώσεις όπου ο βιογράφος τυχαίνει να υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του περιγραφόμενου συμβάντος.[5] Αν το συμβάν ανήκει στην κατηγορία των ακραίων μετεωρολογικών φαινομένων μικρής διάρκειας (π.χ. καταιγίδες, χαλαζοπτώσεις), η αφηγηματική δράση γίνεται εντονότερη όταν προσδιορίζεται στον Βίο η φάση του ημερονυκτίου κατά την οποία αυτό έλαβε χώρα π.χ. τη νύχτα ή την ημέρα, αφού, συνήθως, η

---

[1] Βλ. και διάγραμμα Γ1.2. παραπάνω.

[2] Βλ. [13] Zosim. II,24,1, [23] Ammian.Marc. XVII,7,2-5, [120] Proc.Bell.Pers. II,18,18, [402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9), [622] Georg.Pachym. 2,p.268,15/3,28, [636] Niceph.Greg. 1,p.460,11/9,14,1, [641] Niceph.Greg. 2,p.621,5/12,14,3 [643] Joh.Cantac. 2,p.187,24/3,30, [639] Niceph.Greg. 2,p.624,7/12,15,4 [646] Joh.Cantac. 2,p.347,23/3,57, [658] Joh.Cantac. 3,p.209,10/4,28, [666] Laon.Chalc. p.39,14.

[3] Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου χωρίου αποτελεί η αφήγηση του Φιλοστόργιου ([77] Philostorg. XII,8) για μια έκλειψη ηλίου, ορατή από την Κωνσταντινούπολη, η οποία προσδιορίζεται με μεγάλη χρονολογική ακρίβεια και συμπτωματικά σηματοδοτεί την έναρξη ξηρασίας. Βλ επίσης [34] Theodoret. III,20,4, Socrat. III,20,10, Rufin. I,38, [128] Evagr. IV,8, Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), Niceph.Callist. XVII,3.

[4] Βλ. [34] Mich.Syr. VII,5 (1,288), [70] Chron.Pasch. p.569,1, [72] Chron.Pasch. p.570,3, [73] Chron.Pasch. p.570,15, [128] Malal. p.418,8, Mich.Syr. IX,16 (2,179), Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), [230] Chron.ad a.1234 p.223,19, Mich.Syr. XI,12 (2,451), [319] Barhebr.Chron. p.134, Mich.Syr. XII,18 (3,86), [325] Mich.Syr. XII,21 (3,104-5), [336] Theophan.Cont. IV,24 (p.178,5), [353] Joh.Scyl. 8,p.175, Mich.Glyc. sp.553c, Theophan.Cont. VI,6 (p.356,20), [358] Barhebr.Chron. p.153, [393] Barhebr.Chron. p.167, [406] Joh.Scyl. 20,p.277, [409] Joh.Scyl. 12,p.302, [448] Joh.Scyl. 2,p.393, Mich.Glyc. sp.585b, [467] Joh.Scyl. 17,p.458, [490] Joh.Scyl.Cont. p.165,13, [495] Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26,23-24, [552] Theod.Scut. p.224,22, [565] Mich.Syr. XVII,14 (3,306), [608] Georg.Acrop. 59,p.127,9(120,10), Theod.Scut. p.519,17, [609] Georg.Acrop. 59,p.129,6(p.122,9), Theod.Scut. p.520,23, [613] Barhebr.Chron. p.454-455, [635] Chron.Brev. 27/1, [687] Chron.Brev. 32/35 & 33/50, [706] Chron.Brev. 27/3.

[5] Βλ. [69] Vita Porphyrii c.56-57, [273] Vita Stephani sp.1180.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

περιγραφή σχετίζεται με κάποια θαυματουργική ενέργεια του βιογραφουμένου αγίου.[1]

Β5 (Διάρκεια)

Η τάση των συγγραφέων να παραθέσουν πληροφορίες που αφορούν τη διάρκεια εκδήλωσης ενός περιγραφομένου μετεωρολογικού συμβάντος είναι σχετικά περιορισμένη. Στα κείμενα των Χρονογράφων η τάση αναφοράς τέτοιων πληροφοριών εμφανίζεται μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες πηγών. Είναι χαρακτηριστικό ότι η τάση αυτή παρατηρείται μεταξύ των μαρτυριών που αφορούν φαινόμενα τύπου Α.[2]

Β6 (Τόπος)

Η παράμετρος του χώρου αποτελεί — μαζί με αυτή του χρόνου — τη δεύτερη βασική συνιστώσα προσδιορισμού και νοηματοδότησης ενός συμβάντος, φυσικού ή ιστορικού. Είναι αρκετός ο αριθμός των χωρίων στα οποία άμεσα δηλώνεται ο γεωγραφικός χώρος εκδήλωσης του περιγραφόμενου μετεωρολογικού συμβάντος.[3]

Στους **Ιστορικούς** το ποσοστό των μαρτυριών που περιέχουν σαφείς γεωγραφικούς προσδιορισμούς είναι αρκετά υψηλό. Όπως αναφέραμε πιο πάνω στην εξέταση των χρονολογικών πληροφοριών που παραδίδουν οι μαρτυρίες, η ιδιαίτερη τάση των Ιστορικών να εντοπίσουν χρονολογικά και γεωγραφικά με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα γεγονότα που εξιστορούν, οφείλεται στο γεγονός ότι οι μαρτυρίες τους εντάσσονται σε ένα ευρύτερο αφηγηματικό ιστορικό πλαίσιο με συγκεκριμένους στόχους. Ανάλογα με το εκάστοτε επίκεντρο δράσης, παρουσιάζονται μαρτυρίες που αφορούν την εκδήλωση φαινομένων είτε στην Κωνσταντινούπολη, είτε σε άλλα μεγάλα αστικά κέντρα,[4] είτε σε μεμονωμένες γεωγραφικές θέσεις όπου εκτυλίσσονται στρατιωτικά γεγονότα.[5]

---

[1] Βλ. [62] Vita Porphyrii c.20-21, [123] Vita Sabae c.67,p.169, [131] Vita Symeonis c.23, [310] Vita David.Sym.Georg. c.34, [587] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.25.

[2] Βλ. και διάγραμμα Γ1.2. παραπάνω. Φαινόμενα τύπου Α χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με την ταξινόμηση των κατηγοριών των μετεωρολογικών φαινομένων που υπάρχει στο κεφ. Β.1.2, τα μετεωρολογικά συμβάντα μακράς διάρκειας. Ενδεικτικά βλ.: [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21, [68] Chron.Pasch. p.568,1, Marcell.com. p.67,1-4, [88] Marcell.com. p.81,5-8, [109] Josh.Styl. c.42,p.31, Pseudo-Dionys. p.197,31, [110] Josh.Styl. c.45,p.34, [111] Pseudo-Dionys. p.199,12, Josh.Styl. c.45,p.35, Pseudo-Dionys. p.199,34-200,5, [126] Mich.Syr. IX,16 (2,179), Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), [170] Theophan. p.230,17-24, [179] Cedren. I,p.679,11, Theophan. p.237,6-8, [180] Theophan. p.239,23, [211] Chron Miscell.ad a.724 p.113,4, [220] Chron.Pasch. p.731,10, [236] Mich.Syr. XI,15 (2,470-1), [249] Cedren. I,p.789,14, Theophan. p.396,23, [271] Cedren. II,p.11,18-12,1 κλπ., [298] Hist.de Leon.Arm. p.346,12, Sym.Magist. p.616,11, [327] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [373] Georg.Monach.Cont. p.908,20 κλπ., [392] Barhebr.Chron. p.165, [406] Joh.Scyl. 20,p.277, Zonar. XVI 28,1-3, [428] Barhebr.Chron. p.183 κ.α.

[3] Βλ. και διάγραμμα Γ1.2. στο παραπάνω.

[4] Π.χ. βλ. Κωνσταντινούπολη: [492] Mich.Attal., p.310,6, [611] Georg.Pachym., 1,p.271,3/4,8, [630] Niceph.Greg., 1,p.275,14/7,12,4, [632] Joh.Cantac., 1,p.134,8/1,27, [632] Niceph.Greg., 1,p.353,3/8,11,3, [636] Niceph.Greg., 1,p.460,11/9,14,1, [639] Niceph.Greg., 2,p.624,7/12,15,4, [653] Niceph.Greg., 2,p.860,9/17,6,1, [654] Joh.Cantac., 3,p.76,21/4,11, [701] Critob., 2,14,2/p.105,25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το ποσοστό των μαρτυριών που περιέχουν γεωγραφικούς προσδιορισμούς στους **Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς** είναι επίσης υψηλό. Είναι μεγάλος ο αριθμός των χωρίων όπου αμεσα δηλώνεται ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο εκδηλώθηκε το περιγραφόμενο μετεωρολογικό συμβάν. Αναλογα με το επίκεντρο της εξέλιξης των γεγονότων οι μαρτυρίες αφορούν τόσο την Κωνσταντινούπολη, όσο και άλλα μεγάλα αστικά κέντρα ή εκτεταμένες γεωγραφικές περιοχές.[1]

Στους **Χρονογράφους** το ποσοστό αναφοράς των γεωγραφικών συντεταγμένων ενος μετεωρολογικού συμβάντος είναι επίσης υψηλό, αν και όχι υψηλότερο από το αντίστοιχο των Ιστορικών. Οπως αναφέραμε και στον αντίστοιχο σχολιασμό του χρονολογικού εντοπισμού, η τάση αυτή οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένη και καταχωρισμένη η χρονογραφική ύλη στα χρονογραφικά κείμενα: αναπόσπαστη σχεδόν παράμετρος μιας χρονογραφικής καταχώρισης του τύπου "το ετος XXX συνέβη το γεγονός ΨΨΨ (στον τόπο ZZZ)" είναι αυτή του τόπου. Εξαιρεσεις υπάρχουν αρκετές και αυτές εξαρτώνται είτε από τη γεωγραφική αοριστία που μπορεί να εμπεριέχουν οι πηγές τις οποίες έλαβε υπ' όψη ο χρονογράφος, είτε από την τυχόν προκατάληψη του χρονογράφου εναντίον ιστορικών προσώπων, οπότε η χρονολογική και γεωγραφική αοριστία που συνοδεύει τη μαρτυρία θέτει σε αμφισβήτηση την αξιοπιστία της πληροφορίας.[2] Πολύ συχνά οι μαρτυρίες αφορούν φαινόμενα που εκδηλώθηκαν σε μεγάλα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη.[3]

Αδριανούπολη: [615] Georg.Pachym., 1,p.433,9/6,3, [640] Joh.Cantac., 2,p.182,20/3,29, [642] Joh.Cantac., 2,p.185,21/3,30, [643] Joh.Cantac., 2,p.187,24/3,30 κα.

[5]Βλ. ενδεικτικά: [72] Theophyl.Sim. VIII,6,7-9, [479] Anna Comnena III 8,8, Mich.Attal. p.67,18, [578] Nicet.Chon. p.183,85, [626] Georg.Pachym. 2,p.331,3/4,25, [641] Niceph.Greg. 2,p.621,5/12,14,3, [655] Joh.Cantac. 3,p.133,1/4,19, [666] Laon.Chalc. p.39,14, [702] Laon.Chalc. p.558,15.

[1]Π.χ. για την Κωνσταντινούπολη βλ.: [41] Niceph.Callist., XI,4, Socrat., IV,11, Socrat., VI,19, Sozom., VI,10,2, [70] Sozom., VIII,27,1 [80] Socrat., VII,22,15, [59] Theodoret., V,37,4, Niceph.Callist., XIV,4. Για την Αλεξάνδρεια: [260] Hist.Patriarch. XVIII (p.114), [261] Hist.Patriarch. XVIII (p.114), [262] Hist.Patriarch. XVIII (p.139). Για την Έδεσσα της Οσροηνής: [128] Evagr. IV,8, Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), Niceph.Callist. XVII,3. Για την Ιερουσαλήμ: [34] Theodoret. III,20,4, Socrat. III,20,10, Rufin. I,38.

[2]Βλ. πχ. [299] Georg.Monach.Cont. p.765,16, Leo Gramm. p.208,13, Sym.Magist. p.607,4, Theophan.Cont. I,21 (p.33,13), [312] Const.Manass. vrs.4805-4830, Georg.Monach.Cont. p.792,5, Georg.Monach. p.798,1, Theophan.Cont. III,39 (p.137,18), [458] Joh.Scyl. 21,p.408, Mich.Glyc. sp.588d, [698] Georg.Sphrantz. IV,7/p.378,23.

[3]Για την Κωνσταντινούπολη βλ. τις μαρτυρίες: [41] Chron.Pasch. p.557,3, Cons.Const. p.241, Jacob.Edess. p.221, Mich.Syr. VII,7 (1,295), [70] Chron.Pasch. p.569,1, Mich.Syr. VII,8 (1,319), [72] Chron.Pasch. p.570,3, [73] Chron.Pasch. p.570,15, [141] Theophan. p.177,33, Cedren. I,p.646,15-21, [161] Malal. p.483,22, Theophan. p.226,11, [172] Cedren. I,p.674,23, Theophan. p.229,30, [170] Theophan. p.230,17-24, [174] Malal. p.488,12-14, Theophan. p.230,26, [177] Theophan. p.234,20, [179] Cedren. I,p.679,11, Malal. p.492,11, Theophan. p.237,6-8, [178] Malal. p.492,11, Theophan. p.237,9-12, [180] Theophan. p.239,23, [196] Cedren. I,p.691,15, Theophan. p.252,27, [200] Theophan. p.268,2, [211] Barhebr.Chron. p.86, Chron.Miscell.ad a.724 p.113,4, Mich.Syr. X,25 (2,378), [212] Mich.Syr. XI,1 (2,401), [271] Cedren. II,p.11,18-12,17, Ephraem vrs.1805-1823, Georg.Monach. p.758,11-759,15, Leo Gramm. p.186,21-187,17, Mich.Glyc. sp.529a, Niceph.Brev. p.67,4-68,26 (c.74), Theophan. p.434,6-435,5, Zonar. XV 7,1-8, [275] Niceph.Brev. p.75,22-29 (c.85), Theophan. p.440,11, [288] Leo Gramm. p.202,7, [302] Joh.Scyl. 11,p.22, Theophan.Cont. I,25 (p.39,7), [307] Theophan.Cont. II,14 (p.60,6), [312] Const.Manass. vrs.4805-4830, [337] Georg.Monach.Cont. p.827,3, Leo.Gramm. p.241,4, Sym.Magist. p.674,18, [353] Joh.Scyl. 8,p.175, Leo Gramm. p.266,7, Mich.Glyc. sp.553c, Theophan.Cont. VI,6 (p.356,20), [364] Leo Gramm. p.279,19, Georg.Monach.Cont. p.865,14, [365] Georg.Monach.Cont. p.866,5, Joh.Scyl. 28,p.186, Leo Gramm. p.280,7, Sym.Magist. p.709,22, Theophan.Cont. VI,25 (p.371,12), [383] Georg.Monach.Cont. p.917,19, Joh.Scyl. 36,p.231, Leo Gramm. p.325,15, Sym.Magist. p.748,13, Theophan.Cont. VI,47 (p.431,20), [454] Joh.Scyl. 10,p.400, Mich.Glyc. sp.588b, [459] Joh.Scyl. 24,p.411, [472] Joh.Scyl. 30,p.477, [492] Joh.Scyl.Cont. p.185,10, Mich.Glyc. sp.616b, [534] Mich.Syr. XVI,5 (3,236).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Και στους **Βιους Αγιων** ειναι αρκετος ο αριθμος των χωριων στα οποια αμεσα δηλωνεται ο γεωγραφικος χωρος εκδηλωσης του περιγραφομενου μετεωρολογικου συμβαντος.[1] Συνηθως ειναι ο τοπος οπου εδρασε ο βιογραφουμενος αγιος, ο τοπος οπου μαρτυρησε,[2] η ακομα και ο τοπος οπου ο βιογραφος παρακολουθησε τη δραστηριοτητα του αγιου.[3] Αυτα τα χαρακτηριστικα διευκολυνουν τον γεωγραφικο εντοπισμο στις περιπτωσεις που δεν υπαρχουν σαφεις νυξεις για το που εκδηλωθηκε το περιγραφομενο μετεωρολογικο - κλιματικο συμβαν. Σε αρκετα χωρια γεωγραφικες καθως και τοπογραφικες λεπτομερειες παρεχονται σε αφθονια απο τους βιογραφους με αποτελεσμα την μεγαλη γεωγραφικη ακριβεια ορισμενων μαρτυριων.[4] Ανάλογα με το επικεντρο της δρασης του αγιου οι μαρτυριες αφορουν μεγαλα αστικα κεντρα,[5] τον αγροτικο χωρο, καθως επισης και ερημικες περιοχες οπου πολλοι αγιοι κατεφευγαν για να ασκητευσουν.[6]

1.3. Συμπεριφορές και εμπειρίες των ανθρώπων κατά τη διάρκεια εκδήλωσης του φαινομένου (Γ 7-11)

Μετά τη διαπραγμάτευση των βασικών συντεταγμένων του χρόνου και του χώρου, οι οποίες αποτελούν και τα δύο πρωταρχικά δομικά στοιχεία για οποιαδήποτε περιγραφή προερχόμενη από ιστορικές πηγές, ακολουθεί η εξέταση των συμπεριφορών και εμπειριών των ανθρώπων κατά τη διάρκεια εκδήλωσης των μετεωρολογικών φαινομένων, όπως αυτές καταγράφονται και προβάλλονται απο τους συγγραφείς των κειμένων.

Η εξέταση των στοιχείων Γ7-Γ11 του "καταλόγου ολικής ανάπτυξης των χαρακτηριστικών κάθε μαρτυρίας", δηλαδή της τάσης από την πλευρά των συγγραφέων να καταγράψουν στοιχεία που αφορούν την ύπαρξη τιχόν θυμάτων ή τη σωτηρία ανθρώπων κατά την διάρκεια μιας φυσικής-μετεωρολογικής καταστροφής, τα πιθανά κρούσματα αρπαγής ή ληστείας που εκδηλώνονται σε καταστάσεις πανικού ή τις προσπάθειες για διάσωση, απέφερε σημαντικό ποσοστό μαρτυριών.[7]

---

[1] Βλ. [118] Vita Sabae c.58,p.159, [98] Vita Marcelli c.26, [342] Vita Const.Iud. c.54, [419] Vita Niconis c.42.

[2] Π.χ. [56] Hist.Monach.Aegypt. XXVI.10 (τόπος δράσης του βιογράφου), [118] Vita Theognii c.22, [273] Vita Stephani sp.1180, [355] Vita Theophanu imp. c.24, [369] Vita Theodori Kyth. c.214,p.288, [391] Vita Niconis c.15, [419] Vita Niconis c.42, [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11, [525] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.18, [634] Vita Gregor.Sinait. c.16.

[3] Βλ. [633] Vita Gregor.Sinait. c.15.

[4] Ο Βίος του Θεοδώρου Συκαιώτου περιέχει ακριβείς τοπικούς προσδιορισμούς. Βλ. παραδειγματικά: [138] Vita Theodori Syc. c.52, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [193] Vita Theodori Syc. c.144, [194] Vita Theodori Syc. c.150.

[5] Π.χ. για την Κωνσταντινούπολη βλ. [102] Vita Daniel.Styl. c.69, p.186, [273] Vita Stephani sp.1180, [318] Vita Nicetae c.15, [340] Vita Ignatii sp.549, [373] Vita Andr.Sal. c.27, [627] Vita Athan.Patr.Const. c.25.

[6] Βλ. χαρακτηριστικά [1] Vita Ant. c.54, [362] Vita Lucae Styl. c.7,p.201. Ανάλογες παρατηρήσεις κάνει και η E. Patlagean, "Ancienne hagiographie byzantine et histoire sociale", *Annales E.S.C.* 23 (1968) 106-126, εδώ 108.

[7] Βλ. και διάγραμμα Γ1.3.

Γ7, Γ8 (θύματα, σωτηρία ανθρώπων)

Στα κείμενα των **Ιστορικών** οι αναφορές σε θανάτους ή τραυματισμούς εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων εμφανίζονται αρκετά συχνά και υπακούουν στη λογική της ιστορικής αφήγησης, δηλαδή αποτελούν μέρος της περιγραφής των συνεπειών μετεωρολογικών συμβάντων συγκεκριμένου τύπου. Ειδικότερα:

α) Περιπτώσεις πνοής θυελλωδών ανέμων ή εκδήλωσης καταιγίδων στο θαλάσσιο χώρο προκαλούν ναυάγια βυζαντινών ή εχθρικών πλοίων με αποτέλεσμα την απώλεια των πληρωμάτων ή και ολοκλήρων στόλων.[1]

β) Περιπτώσεις δράσης μετεωρολογικών φαινομένων στο χερσαίο χώρο προκαλούν προβλήματα σε εκστρατευτικά σώματα και απώλειες ή τραυματισμούς στρατιωτών. Ο μεγαλύτερος φυσικός εχθρός των στρατιωτών είναι τα κρυοπαγήματα που προκαλούνται από το δυνατό κρύο και τις κακές συνθήκες διαβίωσης στο ύπαιθρο κατά την χειμερινή περίοδο.[2] Οι ραγδαίες βροχές προκαλούν πλημμύρες που συνεπάγονται καταστροφές στα στρατόπεδα και έμψυχες απώλειες.[3] Επίσης οι θύελλες και οι καύσωνες κόστιζαν σε στρατιωτικές απώλειες.[4]

γ) Περιπτώσεις δράσης μετεωρολογικών φαινομένων στο χερσαίο χώρο των οποίων οι συνέπειες προκαλούν μαζικές πληθυσμιακές απώλειες. Οι πλημμύρες που προκαλούνται είτε από ραγδαίες βροχοπτώσεις είτε από τήξη του χιονιού στον ορεινό χώρο,[5] καθώς και οι βαρυχειμωνιές,[6] αποτελούν τα πιο αξιομνημόνευτα φαινόμενα.

δ) Περιπτώσεις εκδήλωσης ακραίων και εντελώς τοπικών μετεωρολογικών φαινομένων, όπως είναι οι πτώσεις κεραυνών.[7]

---

[1] Βλ. [13] Zosim. II,24,1, [154] Proc.Bell.Goth. III,7,3-5, [165] Proc.Bell.Goth. III,40,14-15, [198] Theophyl.Sim. VI,1,1-3, [494] Anna Comnena III 12,4, [496] Anna Comnena VI 6,3, [515] Anna Comnena XI 11,1, [549] Joh.Cinnamus p.22,15, Nicet.Chon. p.38,5-12, Nicet.Chon. p.89,62-72, [573] Nicet.Chon. p.168,56-74, [589] Nicet.Chon. p.363,10-17, [654] Joh.Cantac. 3,p.76,21/4,11, [662] Joh.Cantac. 3,p.233,7/4,31, [690] Laon.Chalc. p.261,3, [699] Critob. 2,4,3/p.93,1, [702] Laon.Chalc. p.558,15.

[2] Βλ. [40] Ammian.Marc. XXVII,2,8, [203] Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [485] Mich.Attal. p.120,5, [559] Joh.Cinnamus p.103,20, [632] Joh.Cantac. 1,p.134,8/1,27, [656] Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22 [659] Joh.Cantac. 3,p.220,7/4,30, [661] Joh.Cantac. 3,p.226,23/4,30, [701] Critob. 2,14,2/p.105,25.

[3] Βλ. [479] Anna Comnena III 8,8, Mich.Attal. p.67,18, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Nicet.Chon. p.624,95-10.

[4] Βλ. [35] Ammian.Marc. XXIV,1,11, [152] Proc.Bell.Pers. II,19,31.

[5] Βλ. [128] Proc.Aedif. II,7,2-5, [134] Proc.Aedif. V,2,6-12, [136] Proc.Aedif. V,4,1-3, [135] Proc.Aedif. V,3,12-13, [164] Proc.Aedif. V,5,14-18, [402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9).

[6] Βλ. [640] Joh.Cantac. 2,p.182,20/3,29, [646] Joh.Cantac. 2,p.347,23/3,57, Niceph.Greg. 2,p.648,4/13,4,1, [658] Joh.Cantac. 3,p.209,10/4,28, [663] Joh.Cantac. 3,p.277,23/4,38. Βλ. επίσης και την περίπτωση που, λόγω παγετού, το άλογο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου γλίστρησε με αποτέλεσμα τον τραυματισμό του αναβάτη του: [615] Georg.Pachym. 1,p.433,9/6,3.

[7] Βλ. [492] Mich.Attal. p.310,6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

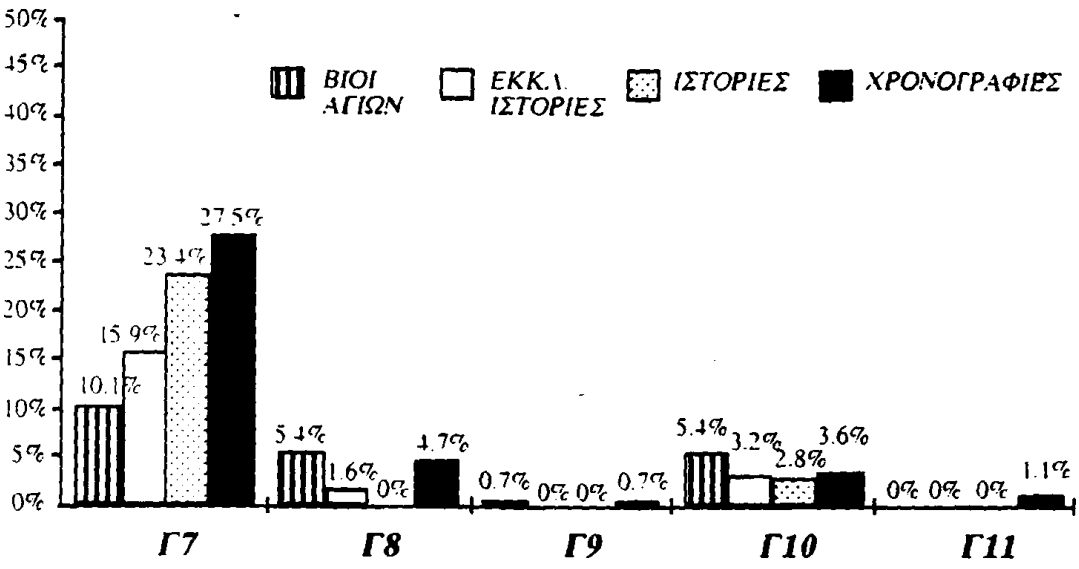

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.3. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Γ7 έως Γ11 ανά κατηγορια πηγών.

Στους **Εκκλησιαστικούς Ιστορικούς** οι μνείες τραυματισμών ή θανάτων εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων προβάλλονται μέσα από πρίσμα παρόμοιο με αυτό των Ιστορικών. Οι λιγοστές αναφορές, αν και αφορούν συνήθως ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής διάρκειας, είναι συνδεδεμένες με την εξέλιξη των πολιτικών και στρατιωτικών γεγονότων. Κάτι τέτοιο υπαγορεύει άλλωστε και η φύση των πηγών που οι Εκκλησιαστικοί Ιστορικοί χρησιμοποίησαν, δηλαδή τα κείμενα των Ιστορικών και των Χρονογράφων.[1] Π.χ., κατά την επιστροφή του αυτοκρατορικού στρατεύματος υπό τον Ιοβιανό στην Κωνσταντινούπολη το 364 σε συνθήκες ψυχρού χειμώνα *«πολλοί μέν κατά τήν όδόν διαφθείρονται, αὐτός δέ μετά τούς ὑπολειφθέντας καταλαμβάνει Δαδάστανα»*.[2] Όταν οι Ούννοι υπό τον Ρωίλα πέρασαν τον Δούναβη, μετά το 395, και λεηλάτησαν θρακικές πόλεις, *«σκηπτοῖς ἄνωθεν ὁ Θεός καί πρηστῆρσι βαλών, καί αὐτόν κατέφλεξε καί τήν στρατιάν κατανάλωσεν ἅπασαν»*.[3] Και στα δύο χωρία τα θύματα είναι στρατιώτες, με τη διαφορά όμως ότι στη δεύτερη περίπτωση ο Θεός ενεργεί προς σωτηρία των Βυζαντινών.

Μοναδική αναφορά σε επιζώντες από τη δράση μετεωρολογικού φαινομένου και των φυσικών συνεπειών του αποτελεί η λεπτομερής περιγραφή σε χωρίο της Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Ιωάννη Εφέσου της καταστρεπτικής πλημμύρας του 52 στην Έδεσσα της Οσροηνής. Ο συγγραφέας σ' αυτή την περίπτωση υπήρξε και αυτόπτης.[4]

Στα **χρονογραφικά κείμενα** η τάση για αναφορές σε θανάτους εξαιτίας τ δράσης φυσικών - μετεωρολογικών φαινομένων παρουσιάζεται σαφώς αυξημένη

[1] Βλ. πχ. [77] Philostorg. XII.8, Niceph.Callist. XIII.36, [128] Evagr. IV.8, Joh.Ephes. II p.4 3(fo.175), Niceph.Callist. XVII.3.

[2] Βλ. [39] Philostorg. VIII.8.

[3] Βλ. [59] Theodoret. V.37.4, Socrat. VII.43.3, Niceph.Callist. XIV.4. Ανάλογη περίπτωση στον πόλεμο με τους Πέρσες, βλ. [79] Theodoret. V.37.5.

[4] Βλ. [128] Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχεση με τα άλλα συγγραφικά είδη και υπηρετεί το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού για εντυπωσιακές ειδήσεις.[1] Άλλωστε και το είδος γραφής, δηλαδη η παράθεση πληροφοριών με τη μορφή σύντομων χρονογραφικών καταχωρίσεων, προσφέρεται για την παράθεση τόσο ευσύνοπτων και εντυπωσιακών ειδήσεων όπως είναι οι αναφορές σε φυσικές καταστροφές. Οι συνηθέστερες αιτίες θανάτων είναι το κρύο και οι πλημμύρες. Δριμείς και παρατεταμένοι χειμώνες, χιονοπτώσεις μεγάλης διαρκειας και έκτασης ή αιφνίδιες επιδρομές ψύχους, προκαλουσαν άμεσο θάνατο ανθρωπων από το κρύο ή συντελούσαν στην εξασθένιση των πιο αδύνατων οργανισμών με αποτέλεσμα πολλούς θανάτους.[2] Συχνά τα θύματα του κρύου ήταν οι φτωχοί, καθώς κατοικούσαν στο ύπαιθρο και δεν διατρέφονταν επαρκώς.[3] Σε πολλές περιγραφές στρατιωτικών γεγονότων γίνεται μνεία σε θανάτους στρατιωτών και υποζυγίων από το κρύο, όπως άλλωστε και στα κείμενα των Ιστορικών.[4]

Οι πλημμύρες ποταμών ή χειμάρρων, ιδιαίτερα όσων περνούσαν μέσα από πυκνοκατοικημένα αστικά κέντρα αποτελούσαν αιτία μαζικών ανθρώπινων απωλειών.[5] Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Έδεσσας στην Οσροηνή της Ν.Α. Μικράς Ασίας, όπου ο ποταμός Σκίρτος (Daisan) συχνά υπερχείλιζε, με αποτέλεσμα καταστροφές σε κτίρια και απώλειες ανθρώπων και ζώων.[6] Σε δεύτερη μοίρα έρχονται οι ξηρασίες,[7] οι χαλαζοπτώσεις[8] και οι κεραυνοί,[9] ενώ συχνές είναι οι

---

[1]Για την τάση των χρονογράφων να αφηγούνται τέτοιου τύπου ειδήσεις πρβλ. Hunger I, 268-270.

[2]Βλ. [88] Marcell.com. p.81,5-8, [162] Jacob.Edess. p.242, [141] Theophan. p.177,33, [232] Cedren. I,p.764,15, [574] Barhebr.Chron. p.299, Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [667] Mich.Panaret. p.77,29.

[3]Βλ. [327] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [373] Georg.Monach.Cont. p.908,20, Joh.Scyl. 22,p.225, Leo Gramm. p.318,23, Sym.Magist. p.743,11, Theophan.Cont. VI,27 (p.417,15).

[4]Βλ. [109] Josh.Styl. c.42,p.31, Pseudo-Dionys. p.197,31, [203] Theophan. p.283,3, [249] Cedren. I,p.789,14, Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, [479] Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Glyc. sp.601a, Zonar. XVIII 6,2-4, [485] Joh.Scyl.Cont. p.133,1, [603] Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26), Theod.Scut. p.488,26.

[5]Βλ. [114] Josh.Styl. c.66,p.56, Pseudo-Dionys. p.216,3, [319] Barhebr.Chron. p.134, Mich.Syr. XII,18 (3,86), [325] Mich.Syr. XII,21 (3,104-5), [326] Mich.Syr. XII,21 (3,106), [393] Barhebr.Chron. p.167, [450] Barhebr.Chron. p.194, [479] Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Glyc. sp.601a, Zonar. XVIII 6,2-4, [495] Ephraem vrs.3652-3655, Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26,23-24, [552] Theod.Scut. p.224,22, [561] Mich.Syr. XVII,12 (3,298), [565] Mich.Syr. XVII,14 (3,306), [581] Mich.Syr. XX,7 (3,376-7), [635] Chron.Brev. 27/1, Leont.Mach. §.65, p.60.

[6]Βλ. [4] Pseudo-Dionys. p.119,12, [76] Pseudo-Dionys. p.142,14, [128] Cedren. I,p.639,21, Chron.Edess. p.9,34, Chron.ad a.1234 c.LIII,p.150,32, Leo Gramm. p.124,17, Malal. p.418,8, Mich.Syr. IX,16 (2,179), Theophan. p.171,18, Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), Zonar. XIV 5,29-30, [230] Chron.ad a.1234 p.223,19, Mich.Syr. XI,12 (2,451), Theophan. p.351,9, [254] Cedren. I,p.794,18; Theophan. p.404,10, [256] Mich.Syr. XI,21 (2,504-5).

[7]Στις περιπτώσεις ανομβρίας/ξηρασίας τα θύματα προέρχονταν εξαιτίας της δράσης του συνακόλουθου λιμού. Βλ. [8] Mich.Syr. VI,10 (1,204), [51] Georg.Monach. p.561,15, [324] Joh.Scyl. 15,p.104, Theophan.Cont. IV,28 (p.191,3), [437] Zonar. XVII 10,15-16, [577] Mich.Syr. XX,4 (3,369).

[8]Το χαλάζι, είτε ως θεόπεμπτη βοήθεια σε ώρα μάχης, είτε ως τιμωρία του Θεού προς τους ανθρώπους εξαιτίας των αμαρτιών τους (κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, για την οποία διαθέτουμε πλήθος μαρτυριών), εκτός από τις υλικές ζημιές μπορούσε να κοστίσει και τη ζωή σε ανθρώπους: [59] Mich.Syr. VIII,1 (2,2), Barhebr.Chron. p.66, [219] Cedren. I,p.727,21, Theophan. p.315,14, [472] Joh.Scyl. 30,p.477, Mich.Glyc. sp.597b, [546] Mich.Syr. XVI,9 (3,251).

[9]Είναι χαρακτηριστικές μεταξύ των περιπτώσεων αυτές που αφορούν πτώσεις κεραυνών στην Κωνσταντινούπολη και που συνεπάγονταν καταστροφές μνημείων, και θανάτους ανθρώπων ακόμη και από το φόβο, όπως αναφέρουν οι πηγές. Βλ. [17] Chron.Pasch. p.537,15, Theophan. p.40,1, [161] Cedren. I,p.658,10, Georg.Monach. p.641,16, Leo Gramm. p.127,23, Malal. p.483,22, Mich.Glyc. sp.504c, Theophan. p.226,11, [174] Cedren. I,p.676,8, Malal. p.488,12-14, Theophan. p.230,26, [353] Joh.Scyl. 8,p.175, Leo Gramm. p.266,7, Mich.Glyc. sp.553c, Theophan.Cont. VI,6 (p.356,20), [492] Mich.Glyc. sp.616b, [538] Mich.Syr. XVI,7 (3,242), [546] Mich.Syr. XVI,9 (3,251).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

αναφορές σε θύελλες, που προκαλούν ναυάγια και πνιγμούς,[1] ή σε χερσαίες καταιγίδες με κεραυνόπληκτα θύματα.

Οι χρονογραφικές πηγές παραδίδουν αρκετές αναφορές σωτηρίας ανθρώπων από τη δράση μετεωρολογικών φαινομένων ή των φυσικών συνεπειών τους και αφορούν περιστατικά ναυαγίων, πλημμύρες ή καύσωνες.

Στους **Βίους Αγίων** οι αναφορές σε τυχόν θανάτους ή τραυματισμούς εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων αφορούν ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα μικρής διάρκειας,[2] αλλά και περιπτώσεις πολύχρονων ξηρασιών ή ψυχρών χειμώνων.[3] Το κύριο χαρακτηριστικό σ' αυτές τις μαρτυρίες είναι ότι κατά κανόνα συνδέονται με τη θαυματουργό δράση του βιογραφούμενου αγίου. Έτσι, περί το 319 με τη θαυματουργική μεσολάβηση του στρατηλάτη αγίου Θεοδώρου Τήρωνος *«ἐπὶ τὸν λεγόμενον Λύκον ποταμὸν ὠσεὶ λίθων βολίδες χαλάζης πλῆθος καταπεμφθὲν ἐξ οὐρανοῦ ἡ θεία δίκη ἐθανάτωσεν, ὡς μηδένα τῶν τὰ τοιαῦτα δεδρακότων εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν»*.[4] Η δίψα εξαιτίας του μεγάλου καύσωνα στην παλαιστινιακή έρημο περί το 492 παρ' ολίγο να κοστίσει τη ζωή σε μοναχό που μετέφερε οικοδομικά υλικά από την Ιεριχώ στη λαύρα του αγίου Σάβα, όμως με τη μεσολάβηση του αγίου *«ὁ ἐν στύλῳ νεφέλης ποτὲ ὁδηγήσας τὸν Ἰσραὴλ θεὸς καὶ τούτου εἰς σκέπην νεφέλην διεπέτασεν δρόσον αὐτῷ ἀναψύξεως παρέχουσαν καὶ ἐνδυναμοῦσαν»*.[5] Τα ναυάγια πλοίων αποτελούσαν συχνές αιτίες απώλειας ανθρωπίνων ζωών εξαιτίας της δράσης των στοιχείων της φύσης, ενώ στους Βίους Αγίων οι σχετικές περιγραφές παρέχουν καλή ευκαιρία για αναφορές σε θαύματα σωτηρίας. Η ιδιότητα του αγίου έσωσε τη ζωή του αγίου Νικηφόρου του εκ Μεδικίου το 812, όταν το πλοίο με το οποίο ταξίδευε ναυάγησε στα ανοιχτά της Βιθυνίας *«ὀκτὼ ἤδη ψυχῶν ἀπαιωρισμένων τῇ νηῒ κεχωσμένῃ ὕδατι»*.[6]

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στα χωρία των Βίων που περιγράφουν πόσο υπέφερε ο βιογραφούμενος άγιος από τη δράση των στοιχείων της φύσης. Ο ιδεολογικός χαρακτήρας αυτών των πληροφοριών σχολιάζεται πιο κάτω. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι οι μετεωρολογικές συνθήκες που έθεταν σε δοκιμασία την πίστη και αντοχή των οσίων στυλιτών Δανιήλ, Συμεών, Αλυπίου και Λουκά, ή των αγίων Θεοδώρου Συκαιώτου, Θεοδώρου Κηθύρων Νικήτα και Ανδρέα Σαλού ήταν κυρίως το κρύο και ο καύσων.[7]

---

[1] Βλ. [17] Chron.Pasch. p.537,15, Theophan. p.40,1, [251] Cedren. I.p.791,12, Georg.Monach. p.745,19, Leo Gramm. p.178,19, Niceph.Brev. p.55,12 (c.56), Theophan. p.399,6, [390] Joh.Scyl. 8.p.267, [462] Mich.Psel. 6 XCV, Zonar. XVII 24,12, [509] Barhebr.Chron. p.233-4. Επίσης, πνοές σφοδρών ανέμων στην ξηρά μπορούσαν να προκαλέσουν θανάτους: [497] Barhebr.Chron. p.230.

[2] Περίπτωση κύματος ψύχους: [11] Vita Theodori c.14, περίπτωση πτώσης κεραυνού: [12] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.38, περίπτωση ραγδαίας χαλαζόπτωσης/βροχόπτωσης: [173] Vita Sabae c.82.p.187, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [345] Vita Const.Iud. c.64, [346] Vita Const.Iud. c.67.

[3] Περίπτωση μακρόχρονης ξηρασίας: [118] Vita Sabae c.66.p.167-168, περίπτωση βαρυχειμωνιάς: [373] Vita Andr.Sal. c.27.

[4] Βλ. [10] Vita Theodori c.11.

[5] Βλ. [106] Vita Sabae c.26.p.109. Βλ. ανάλογη περίπτωση στο [419] Vita Niconis c.42.

[6] Βλ. [295] Vita Nicephori Medec. c.16.p.421. Βλ. επίσης [314] Vita Gregor.Decapol. c.12, [4] Vita Lucae Styl. c.41.p.234-235.

[7] Βλ. [96] Vita Daniel.Styl. c.47, p.164-165, [97] Vita Daniel.Styl. c.52-53, p.170-171, [9] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.167, [157] Vita Symeonis c.77, [175] Vita Theodori Syc. c.30, [197] Vita Al Styl. c.24, [211] Vita Theodori Syc. c.29, [317] Vita Nicetae c.13,p.337, [328] Vita Theodorae c [368] Vita Theodori Kyth. p.286, [369] Vita Theodori Kyth. c.214, p.288, [375] Vita Andr.Sal. c [377] Vita Lucae Styl. c.10,p.204, [379] Vita Lucae Styl. c.13,p.208-209.

Περιπτώσεις σωτηρίας ανθρώπων από τη δράση των μετεωρολογικών φαινομένων ή των φυσικών συνεπειών τους απαντώνται σε ελάχιστες μαρτυρίες και αφορούν περιστατικά ναυαγίων, πλημμύρες ή καύσωνες.[1]

Γ9 (βίαιες αντιδράσεις: αρπαγή, ληστεία)

Είναι ελάχιστες, αλλά χαρακτηριστικές, οι περιπτώσεις βίαιης αντίδρασης κατά τη διάρκεια εκδήλωσης ενός μετεωρολογικού - κλιματικού φαινομένου.[2] Ως αντιδράσεις βίας νοούνται εδώ ατομικές ή συλλογικές πράξεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς, των οποίων τα αίτια ανάγονται στη δυσάρεστη ψυχολογική ή/και σωματική επενέργεια των συνεπειών ενός μετεωρολογικού - κλιματικού φαινομένου. Χρονογράφοι κυρίως, αλλά και ένα χωρίο σε Βίο Αγίου, αναφέρουν σε περιόδους παρατεταμένης ανομβρίας ότι *«ἐποίουν κατὰ χώρας μάχας οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀλλήλους στενούμενοι ἐκ τοῦ ὕδατος»*, αφού έκλειναν τα υδραγωγεία και τα δημόσια λουτρά εξαιτίας της έλλειψης νερού.[3]

Γ10 (φόβος-πανικός)

Κοινός παράγων των λίγων χωρίων που αναφέρουν συμπτώματα φόβου ή πανικού από τους ανθρώπους που βίωσαν τη δράση ενός μετεωρολογικού - κλιματικού φαινομένου είναι ότι τα περισσότερα αφορούν περιπτώσεις εκδήλωσης εφήμερων (μικρής διάρκειας) μετεωρολογικών φαινομένων (π.χ. καταιγίδα, πνοή σφοδρών ανέμων, δυνατή βροχή, πλημμύρα κλπ.). Τα συμπτώματα φόβου αφορούν κυρίως το ενδεχόμενο υλικών καταστροφών (σε καλλιέργειες και κτίρια) ή άμεσης απειλής της ζωής των ανθρώπων εξαιτίας της δράσης του φαινομένου. Οι δυνατές βροχές και οι συνακόλουθες πλημμύρες ποταμών ή χειμάρρων προκαλούσαν το φόβο μήπως παρασυρθούν σπίτια από τα νερά ή καταστραφούν εγκαταστάσεις μοναστηριών. Ο φόβος για ανωμαλία στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου ήταν συνυφασμένος με την καλή ή κακή σοδειά των σιτηρών στην Αίγυπτο. Ο ψυχρός χειμώνας δημιουργούσε το άγχος της μερικής ή ολικής καταστροφής των σπαρτών. Οι ζωές των ανθρώπων απειλούνταν άμεσα στη θάλασσα, γι αυτό ο φόβος του ναυαγίου σε περιπτώσεις τρικυμίας λόγω καταιγίδας ήταν συχνά μεγάλος. Καταιγίδα ή χαλάζι, καθώς και ο ήχος της βροντής, μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα σε στρατόπεδα ή στρατεύματα σε ώρα μάχης, ή να εκληφθούν ως αρνητικοί οιωνοί, γεγονός που συνεπαγόταν φόβο ή πανικό.[4]

---

[1] Βλ. [106] Vita Sabae c.26,p.109, [173] Vita Sabae c.82,p.187, [295] Vita Nicephori Medec. c.16,p.421, [314] Vita Gregor.Decapol. c.12, [345] Vita Const.Iud. c.64, [346] Vita Const.Iud. c.67, [413] Vita Lucae Styl. c.41,p.234-235, [419] Vita Niconis c.42.

[2] Βλ. και διάγραμμα Γ1.3. παραπάνω.

[3] Βλ. [179] Malal. p.492,11, Theophan. p.237,6-8, [180] Theophan. p.239,23, [187] Vita Symeonis c.217.

[4] Γι' αυτές τις περιπτώσεις βλ. [17] Chron.Pasch. p.537,15, Theophan. p.40,1, [31] Vita Epiphanii c.31, [34] Socrat. III,20,10, [54] Niceph.Callist. XII,37, Theophan. p.73,7, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [69] Vita Porphyrii c.56-57, [74] Zosim. V,41,1, [92] Priscus 8,FHG,IV,p.83, [124] Vita Theognii c.22, [159] Theophan. p.226,4, [161] Malal. p.483,22, [168] Vita Symeonis c.171, [321] Vita Petri Atr. c.76,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ11 (επιχείρηση διάσωσης)

Οι πηγές δεν αναφέρουν σχεδόν τίποτε για τυχόν οργανωμένες ή ατομικές προσπάθειες για άμεση διάσωση των πληγέντων από κάποια μετεωρολογική καταστροφή κατά τη διάρκεια εκδήλωσης των μετεωρολογικών φαινομένων.[1] Μοναδική περίπτωση τέτοιας μαρτυρίας αποτελεί η περιγραφή της βαρυχειμωνιάς του έτους 927/8, όταν ο αυτοκράτορας Ρωμανός Α΄ Λακαπηνός *«τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην βίαν κατανοήσας, ἀξίαν τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς καὶ ἐλεήμονος φύσεως πρόνοιαν ἐποιήσατο πολλαῖς ἐλεημοσύναις τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ παραμυθησάμενος ἔνδειαν· ἀνέφραξέ τε θυρίσι καὶ σανιδώμασι τὰς τῶν ἐμβόλων στοάς, ὡς μὴ τὴν χιόνα καὶ τὸ ψῦχος ἐκεῖθεν ἐπεισιέναι τοῖς πένησι.»*[2]

1.4. Αποτελέσματα της δράσης του φαινομένου στο περιβάλλον (Γ 12-13)

Σε μεγάλο αριθμό μαρτυριών καταγράφονται πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων στο περιβάλλον· φυσικό και ανθρώπινο.[3] Καταστροφές σε κτίρια και ιδιοκτησίες ή καταστροφές οικιστικών κέντρων σε τοπική ή ευρεία κλίμακα, καθώς και συνακόλουθα φαινόμενα, όπως η καταστροφή καλλιεργειών και σοδειών, ο θάνατος οικόσιτων και/ή αγρίων ζώων κλπ., αποτελούσαν θέματα ελκυστικά για τους συγγραφείς. Τέτοιες πληροφορίες — όπως άλλωστε και πληροφορίες για θανάτους ανθρώπων — εμπεριέχουν το στοιχείο του εντυπωσιασμού, αφού επιτρέπουν την υπερβολή τόσο στους εκφραστικούς τρόπους περιγραφής, όσο και στους αριθμούς που τυχόν καταχωρίζονται για την απόδοση του μεγέθους της καταστροφής.

Η εξέταση των στοιχείων Γ12-13 του "καταλόγου ολικής ανάπτυξης των χαρακτηριστικών κάθε μαρτυρίας" γίνεται όχι, όπως παραπάνω, ως προς το συγγραφικό είδος στο οποίο ανήκει η κάθε μαρτυρία, αλλά ως προς τις χωρισ.ές κατηγορίες μετεωρολογικών φαινομένων και τις φυσικές τους συνέπειες, ώστε να διακριβωθεί ο βαθμός στον οποίο οι Βυζαντινοί αντιλαμβάνονταν την πολλαπλότητα των φυσικών επακολούθων των μετεωρολογικών φαινομένων.

---

[353] Mich.Syr. XIII.2 (3,119), [365] Georg.Monach.Cont. p.866,5, Joh.Scyl. 28,p.186, Leo Gramm. p.280,7, Sym.Magist. p.709,22, Theophan.Cont. VI,25 (p.371,12), [413] Vita Lucae Styl. c.41,p.234-235, [458] Joh.Scyl. 21,p.408, Mich.Glyc. sp.588d, [524] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.5, [533] Barhebr.Chron. p.255, [598] Nicet.Chon. p.529,32-530,48, [611] Georg.Pachym. 1,p.270,18/4,8, [613] Barhebr.Chron. p.454-455, [616] Barhebr.Chron. p.465.

[1] Βέβαια, στους Βίους Αγίων αναφέρονται πολλές θαυματουργικές επεμβάσεις των αγίων με σκοπό τη σωτηρία πιστών που κινδυνεύουν. Ο σχολιασμός αυτών των θαυμάτων γίνεται πιο κάτω, στη διαπραγμάτευση του στοιχείου Ε31.

[2] Βλ. [373] Georg.Monach.Cont. p.908,20, Joh.Scyl. 22,p.225, Leo Gramm. p.318,23, Sym.Magist. p.743,11, Theophan.Cont. VI,27 (p.417,15).

[3] Βλ. και διάγραμμα Γ1.4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

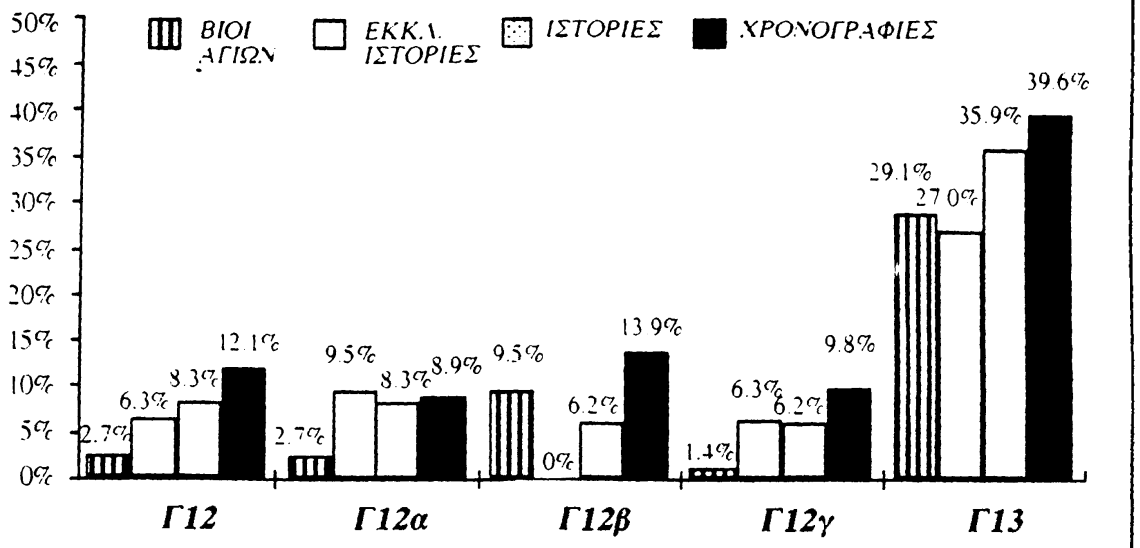

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.4. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Γ12, Γ12α, Γ12β, Γ12γ και Γ13 ανά κατηγορια πηγων.

Γ12 (ειδικές αναφορές σε καταστροφές ιδιοκτησιών, κτιρίων)

Καταστροφές ιδιοκτησιών, κτιρίων ή μνημείων προκαλούσε η δράση διαφόρων φαινομένων τα κυριότερα των οποίων ήταν ο άνεμος και η βροχή και οι φυσικές συνέπειές τους (καταιγίδες, πλημμύρες).

Η πνοή σφοδρών ανέμων, είτε ως μεμονωμένο μετεωρολογικό συμβάν, είτε ως φαινόμενο που εκδηλώνεται μαζί με άλλα (βροχή, κεραυνοί κλπ.) στη διάρκεια μιας καταιγίδας, συνεπαγόταν συχνά την καταστροφή κτιρίων και μνημείων. Οι περισσότερες — χρονογραφικές κυρίως — μαρτυρίες που αφορούν πνοή ανέμων με καταστρεπτικές συνέπειες έχουν ως γεωγραφικό επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη. Πρόκειται για φθορές ή καταστροφές που προκάλεσαν οι άνεμοι σε σταυρούς μνημείων (το 555 άνεμος κατέστρεψε *«τὸν σταυρὸν τὸν ἱστάμενον ἔσωθεν τῆς χρυσῆς πόρτης»*), σε τρούλλους εκκλησιών (το Οκτώβριο του 590 έπνευσε *«νότος τε βίαιος, ὡς μονονουχὶ καὶ τὴν ἐπιβύθιον ψηφῖδα ἀναρρίπτειν τῷ θόλῳ τοῦ σάλου»*), σε κίονες στυλιτών μοναχών (το 647/8 σφοδρός άνεμος *«πολλοὺς στύλους κιονιτῶν κατέβαλεν»*), σε στέγες κτιρίων και στον Ιππόδρομο (τον Οκτώβριο του 867 *«οὕτω βιαίως ἐπέθετο τὸ πνεῦμα, ὡς πολλῶν μέν ἐκκλησιῶν, πολλῶν δὲ παλατίων, καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ δὲ οἴκου τὸν μόλυβδον οἷα μεμβράνας συνελίσσειν, καὶ εἰς τοὔδαφος κατασπᾶν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τετραπλεύρου μονολίθου κίονος ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐστηλωμένον χαλκοῦν στροβίλιον βαρύτατον ὂν ὡς πορρωτάτω συνετρίβη πεσόν»*), σε στήλες (το 1106 από πνοή σφοδρού ανέμου *«ἡ ἐν τῷ κυκλοτερεῖ καὶ μεγίστῳ πορφυρέῳ κίονι τῷ κατὰ τὸ λεγόμενον Πλακωτὸν ἑστῶτι ἱδρυμένη στήλη κατήνεκτο»*), σε αγάλματα (το 1317 *«ἀπαρκτίου βιαίου πνεύσαντος συνέβη πεσεῖν τὸν ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κίονος ἀνδριάντος χαλκοῦν σταυρόν»*). Ακόμη και τα τείχη της Κωνσταντινούπολης επλήγησαν εξαιτίας της τρικυμίας (το 1332 *«βιαίου πεπνευκότος ἐκ τῶν βαράθρων τῆς μεσημβρίας ἀνέμου, ἠγρίωται μέν τὰ*

θαλάττης κύματα τοσοῦτον, ὥστε τοὺς ὅρους ὑπερβάντα πολλὰ μέρη τῶν ἐῴων καὶ παραλίων τοῦ Βυζαντίου τειχῶν καθῃρηκέναι, πολλὰς δὲ καὶ τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει πυλῶν»).[1] Οι αναφορές σε καταστρεπτικούς ανεμους για άλλες περιοχές ή αστικά κέντρα είναι λίγες και προερχονται κυρίως από συριακές πηγές.[2]

Οι ραγδαίες βροχοπτώσεις, με τις συνακόλουθες πλημμύρες ποταμών ή χειμάρρων, προκαλούσαν συχνά καταστροφές σε κτίρια ή σε ολόκληρα οικιστικά κέντρα. Εγκαταστάσεις στρατοπέδων, αποθήκες και υδραυλικές εγκαταστάσεις μοναστηριών, μεμονωμένα οικήματα, αρδευτικά έργα. Ακόμη και τάφοι σε νεκροταφεία μπορουσαν να δεχθούν την ασυγκράτητη ορμή των υδάτων μετά από ραγδαίες βροχοπτώσεις, κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο.[3]

Οι αναφορές σε χαλαζοπτώσεις που προκαλούν καταστροφές σε κτίρια δεν είναι συνήθεις. Αναφέρονται δύο περιπτώσεις για την Κωνσταντινούπολη. Το έτος 1034 *«κατὰ γὰρ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ ῥαγδαία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνον τὰ δένδρα κάρπιμά τε καὶ ἄκαρπα, ἀλλὰ δῆτα καὶ οἰκίας πεσεῖν καὶ ναούς...»* και το 1037, όταν *«χάλαζα παμμεγέθης καταῤῥαγεῖσα συνέτριψε τὰ δένδρα καὶ τὰς κεράμους τῆς πόλεως».*[4]

Πτώση κεραυνού σε αστικό κέντρο μπορούσε να προκαλέσει φθορές σε υψηλά κτίρια ή μνημεία. Στο Σίρμιο, το 375, κεραυνός προκάλεσε πυρκαϊά και κατέστρεψε το παλάτι και την αγορά. Στην Κωνσταντινούπολη το 548 κεραυνός έπεσε *«ὥστε τοῦ Ξηρολόφου κίονος ἀποπεταλωθῆναι μέρος καὶ ἡ κεφαλὴ ἡ γεγλυμμένη».* Το 1079 *«κεραυνὸς ἐνσκήψας τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι οὗ ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἵστατο τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἀφίδρυμα, εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τοὔπου διέτεμε καὶ ζωστῆρας τρεῖς».*[5]

Τέλος, εξαιρετική περίπτωση φθοράς των τειχών της Κωνσταντινούπολης εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικού φαινομένου αποτελεί η αναφορά στις πηγές του χειμώνα του έτους 763/4, όταν μεγάλα τμήματα πάγου προωθήθηκαν με τη βοήθεια των ανέμων από τον Εύξεινο Πόντο μέσω του Βοσπόρου προς τη Θάλασσα του Μαρμαρά και *« ἓν ἐξ αὐτῶν προσραγὲν τῇ τῆς Ἀκροπόλεως σκάλᾳ συνέτριψεν αὐτήν, ἕτερον δὲ παμμέγεθες τῷ τείχει προσραγὲν τοῦτο μεγάλως ἐδόνησεν, ὡς καὶ τοὺς ἔνδοθεν οἴκους συμμετασχεῖν τοῦ σάλου».*[6]

---

[1] Βλ. για τις παραπάνω αναφορές: [172] Cedren. I,p.674,23, Theophan. p.229,30, [200] Theophyl.Sim. V,16,5, [224] Cedren. I,p.754,22, Chron.ad a.1234 p.204,3, Const.Lascaris p.67,20, Georg.Monach. p.697,9, Leo Gramm. p.157,16, Mich.Syr. XI,10 (2,445), Theophan. p.343,22, [340] Vita Ignatii sp.549, [353] Mich.Syr. XIII,2 (3,119), [383] Georg.Monach.Cont. p.917,19, Joh.Scyl. 36,p.231, Leo Gramm. p.325,15, Sym.Magist. p.748,13, Theophan.Cont. VI,47 (p.431,20), [518] Ephraem vrs.3644-3651, Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26,21, [630] Niceph.Greg. 1,p.275,14/7,12,4, [636] Niceph.Greg. 1,p.460,11/9,14,1.

[2] Βλ. [34] Mich.Syr. VII,5 (1,288), Theophan. p.51,27, Theodoret. III,20,4, Socrat. III,20,10, Rufin. I,38, [35] Ammian.Marc. XXIV,1,11, [123] Vita Sabae c.67,p.169, [246] Mich.Syr. XI,17 (2,482), [416] Barhebr.Chron. p.177, [547] Mich.Syr. XVI,9 (3,252).

[3] Βλ. [16] Vita Spyridonis c.2, [36] Ammian.Marc. XXIV,1,11, [173] Vita Sabae c.82,p.187, [319] Barhebr.Chron. p.134, Mich.Syr. XII,18 (3,86), [371] Vita Lucae Ster. c.46, [412] Barhebr.Chron. p.175, [464] Barhebr.Chron. p.204, [491] Barhebr.Chron. p.224, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Theod.Scut. p.224,22, [581] Mich.Syr. XX,7 (3,376-7), [599] Nicet.Chon. p.624,95-10, [687] Chron.Brev. 32/35 & 33/50.

[4] Βλ. [448] Joh.Scyl. 2,p.393, Mich.Glyc. sp.585b, [455] Joh.Scyl. 10,p.400, Mich.Glyc. sp.588b.

[5] Βλ. [49] Ammian.Marc. XXX,5,16, Zosim. IV,18,1, [161] Malal. p.483,22, Theophan. p.226,11, [492] Joh.Scyl.Cont. p.185,10, Mich.Attal. p.310,6, Mich.Glyc. sp.616b.

[6] Βλ. [271] Theophan. p.434,6-435,5, Niceph.Brev. p.67,4-68,26 (c.74), Georg.Monach. p.758,11-759,15, Leo Gramm. p.186,21-187,17, Cedren. II,p.11,18-12,17, Mich.Glyc. sp.529a, Ephraem vrs.1805-1823, Zonar. XV 7,1-8.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Γ12α (γενικές αναφορές σε καταστροφές)

Στην ομάδα αυτή υπάγονται οι μαρτυρίες που δεν περιλαμβάνουν πληροφορίες για καταστροφές συγκεκριμένων κτιρίων ή μνημείων εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων, αλλά γενικές αναφορές σε καταστροφές προαστείων, ολόκληρων οικιστικών κέντρων ή πόλεων. Κυρίαρχη μετεωρολογική αιτία αποτελεί η πλημμύρα, της οποίας οι συνέπειες ήταν οι περισσότερο μαζικές. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η πόλη Εδεσσα της Οσροηνής για την οποία μαρτυρούνται πολυάριθμες και σημαντικές πλημμύρες του ποταμού Σκίρτου (Daisan) με σοβαρές συνέπειες σε προάστια, κτίρια και στα τείχη της πόλης.[1] Η Κωνσταντινούπολη,[2] πόλεις τις Μικράς Ασίας που διασχίζονται από ποταμούς ή χειμάρρους ή βρίσκονται κοντά σε λίμνες (π.χ. Αμαστρις, Δάρας, Harran, Ελενόπολις, Μελιτηνή, Νικομήδεια, Νίσιβις, Ταρσός κ.α.),[3] η Βαγδάτη στη Μεσοποταμία,[4] καθώς και άλλες πόλεις αναφέρονται στις πηγές ως πλημμυροπαθείς.[5]

Γενικές αναφορές σε πνοή ανέμων με συνέπεια καταστροφές σε κτίρια δεν αναφέρονται συχνά.[6] Για το έτος 1042 αναφέρεται μεγάλη χαλαζόπτωση με αποτέλεσμα την καταστροφή 30 (!) χωριών στην περιοχή της Βαγδάτης.[7]

Γ12β. Αναφορά σε καταστροφές στη χλωρίδα (ζημιές σε φυτά, σοδειές κλπ.)

Αναφορές σε καταστροφές στα φυτά και τις σοδειές εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων είναι αρκετά συχνές.[8] Το ενδιαφέρον των συγγραφέων για τέτοιες λεπτομέρειες είναι δικαιολογημένο, αφού η ομαλή τροφοδοσία των χωριών και των πόλεων ήταν συνάρτηση ενός πλέγματος παραγόντων στη βάση του

---

[1] Βλ. [4] Pseudo-Dionys. p.119,12, [76] Pseudo-Dionys. p.142,14, [128] Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), Zonar. XIV 5,29-30, Cedren. I,p.639,21, Chron.Edess. p.9,34, Chron.ad a.1234 c.LIII,p.150,32, Evagr. IV,8, Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), Leo Gramm. p.124,17, Malal. p.418,8, Mich.Syr. IX,12 (2,169), Mich.Syr. IX,16 (2,179), Niceph.Callist. XVII,3, Proc.Aedif. II,7,2-5, Theophan. p.171,18, [230] Chron.ad a.1234 p.223,19, Mich.Syr. XI,12 (2,451), [254] Cedren. I,p.794,18, Theophan. p.404,10, [256] Chron.ad a.1234 p.243,34, Chron.ad a.1234 p.243,34, Mich.Syr. XI,21 (2,504-5), [522] Mich.Syr. XV,11 (3,201).

[2] Βλ. [402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9), [495] Ephraem vrs.3652-3655, Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26,23-24, [622] Georg.Pachym. 2,p.268,15/3,28.

[3] Βλ. [89] Marcell.com. p.81,19, [100] Evagr. II,14, Niceph.Callist. XV,20, Priscus 43,FHG,IV,p.110, [134] Proc.Aedif. V,2,6-12, [164] Barhebr.Chron. p.76, Joh.Ephes. II p.489(fol.238v), Mich.Syr. IX,29 (2,243), Proc.Aedif. V,5,14-18, Proc.Hist.Arc. XVIII,40, [171] Proc.Aedif. II,2,13-16, [186] Vita Theodori Syc. c.53, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [290] Vita Georgii c.42, [325] Mich.Syr. XII,21 (3,104-5), Barhebr.Chron. p.138, [326] Mich.Syr. XII,21 (3,106).

[4] Βλ. [380] Barhebr.Chron. p.162, [517] Barhebr.Chron. p.239, [570] Barhebr.Chron. p.286, [575] Mich.Syr. XIX,11 (3,355), [602] Barhebr.Chron. p.404.

[5] Βλ. [386] Vita Nili c.41, [479] Anna Comnena III 8,8, Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Mich.Glyc. sp.601a, Zonar. XVIII 6,2-4, [635] Chron.Brev. 27/1, [706] Chron.Brev. 27/3.

[6] Βλ. [429] Barhebr.Chron. p.183-4, [434] Mich.Syr. XIII,5 (3,133), [445] Barhebr.Chron. p.194, [681] Laon.Chalc. p.150,7.

[7] Βλ. [461] Barhebr.Chron. p.200.

[8] Βλ. και διάγραμμα Γ1.4. παραπάνω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οποίου βρισκόταν η φυσιολογική ανάπτυξη των φυτών και το υψος της ετήσιας γεωργικής παραγωγής. Έτσι, ο φόβος για το ξέσπασμα πιθανών διατροφικών κρίσεων (λιμών) αποτελούσε το κομβικό σημείο αναφοράς τέτοιων ειδήσεων.

Τα φαινόμενα που προκαλούσαν διαταραχές ή άμεση διακοπή στην ανάπτυξη των φυτών (κυρίως γίνεται λόγος για καλλιέργειες δημητριακών, αμπέλια, ελαιόδενδρα, συκιές, φοινικόδενδρα) ανάγονται σε δύο κατηγορίες ως προς τις καταστρεπτικές τους συνέπειες:

α) φαινόμενα απότομης μεταβολής στο ισοζύγιο θερμοκρασίας/υγρασίας με αποτέλεσμα πρόσκαιρη ή μόνιμη διακοπή των φωτοχημικών λειτουργιών των φυτών,

β) ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα που προκαλούν τον ακαριαίο αφανισμό των φυτών.

Ως φαινόμενα που συνεπάγονταν ανατροπές στο ισοζύγιο θερμοκρασίας / υγρασίας μπορούν να επισημανθούν στις πηγές οι πνοές ψυχρών ή θερμών ανέμων,[1] οι ιδιαίτερα ψυχροί χειμώνες και παγετοί,[2] οι καύσωνες, η ανομβρία και ξηρασία,[3] ή οι μεγάλες και παρατεταμένες βροχοπτώσεις.[4] Τα φαινόμενα αυτά προκαλούσαν είτε την αποξήρανση του φλοιού, των καρπών ή ακόμα και των ριζών με αποτέλεσμα το θάνατο των φυτών, είτε την καθυστέρηση της βλάστησης των σπαρμένων σπόρων, είτε τη σήψη των σπόρων και των ριζών.

Στην κατηγορία των ακραίων μετεωρολογικών φαινομένων που προκαλούσαν τον ακαριαίο αφανισμό των φυτών περιλαμβάνονται: ραγδαίες βροχοπτώσεις που συνεπάγονταν βίαιες πλημμύρες (με αποτέλεσμα τα ύδατα να παρασύρουν τα φυτά),[5] χαλαζοπτώσεις (καταστροφή του φυλλώματος, ανθέων ή και ολοκλήρου του φυτού),[6]

---

[1] Βλ. [112] Josh.Styl. c.45,p.35, Pseudo-Dionys. p.200,20-24, [168] Vita Symeonis c.171, [204] Mich.Syr. X.23 (2,374), [294] Mich.Syr. XII,6 (3,23), [373] Vita Andr.Sal. c.27, [406] Joh.Scyl. 20,p.277, Zonar. XVI 28,1-3, [463] Joh.Scyl. 7,p.433, [523] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.4, [686] Not.Beamt.Thess. c.79.

[2] Βλ. [168] Vita Symeonis c.171, [211] Chron.Miscell.ad a.724 p.113,4, Mich.Syr. X.25 (2,378), Vita Theodori Syc. c.29, [228] Chron.Maroniticum p.56,4, [229] Chron.ad a.819 p.8,18, [232] Cedren. I,p.764,15, Mich.Syr. XI,13 (2,456), [236] Barhebr.Chron. p.102, Mich.Syr. XI,15 (2,470-1), [243] Mich.Syr. XI,16 (2,480), [247] Mich.Syr. XI,17 (2,482), [327] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [373] Barhebr.Chron. p.155, [421] Barhebr.Chron. p.181, [439] Barhebr.Chron. p.191, [443] Barhebr.Chron. p.193, [574] Mich.Syr. XIX,9 (3,348), Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [601] Barhebr.Chron. p.401, [624] Georg.Pachym. 2,p.277,16-279.

[3] Βλ. [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21, [140] Vita Theodori Syc. c.101, [204] Mich.Syr. X.23 (2,374), [210] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.183, [212] Mich.Syr. XI,1 (2,401), [281] Vita Macarii c.9, [303] Mich.Syr. XII,11 (3,48), [327] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [523] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.4, [544] Mich.Syr. XVI,9 (3,251), [577] Mich.Syr. XX,3 (3,367), [579] Mich.Syr. XX,6 (3,373-4), [601] Barhebr.Chron. p.401, [625] Georg.Pachym. 2,p.305,12/4,14, [686] Not.Beamt.Thess. c.79.

[4] Βλ. [508] Chron.ad a.819 p.15,33, [564] Mich.Syr. XVII,12 (3,300), [575] Mich.Syr. XIX,11 (3,355).

[5] Βλ. [134] Proc.Aedif. V,2,6-12, [380] Barhebr.Chron. p.162, [441] Joh.Scyl. 33,p.377, Mich.Glyc. sp.581a, [575] Mich.Syr. XIX,11 (3,355), [622] Georg.Pachym. 2,p.268,15/3,28, [657] Vita Maxim. c.26,p.97.

[6] Βλ. [91] Vita Hypatii c.52, [95] Vita Daniel.Styl. c.27, p.148, [138] Vita Theodori Syc. c.52, [19] Vita Theodori Syc. c.144, [194] Vita Theodori Syc. c.150, [269] Mich.Syr. XI,25 (2,524), [273] Vita Stephani sp.1180, [313] Mich.Syr. XII,16 (3,78), [329] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [448] Joh.Scyl. 2,p.393, Mich.Glyc. sp.585b, [455] Joh.Scyl. 10,p.400, Mich.Glyc. sp.588b, [546] Mich.Syr. XVI (3,251), [648] Niceph.Greg. 2,p.694,13/14,2,1, [649] Niceph.Greg. 2,p.711,22/14,6,1, [657] Vita Max c.26,p.97.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

πνοές σφοδρών ανέμων (με αποτέλεσμα το ξερίζωμα των δενδρων),[1] σπασιμο κλαδιών των δένδρων από το βάρος του χιονιού.[2]

Γ12γ. Αναφορά σε καταστροφές στην πανίδα (απώλειες οικόσιτων/αγρίων ζώων)

Το κρύο προβάλλεται συχνά από τις πηγές ως κύρια αιτία θανάτου των ζώων. Η χειμερινή περίοδος, ιδιαίτερα όταν επικρατούσε παρατεταμένο κρύο και χιονοπτώσεις κατά τη διάρκεια ψυχρών χειμώνων, ήταν η πιο επικίνδυνη για τα ζώα, άγρια και ημερα, που παρέμεναν εκτεθειμένα στο ύπαιθρο. Ο θάνατος επερχόταν από τις χαμηλές θερμοκρασίες και την πείνα, αφού η αναζήτηση τροφής ήταν δυσχερής. Συχνές είναι οι αναφορές σε θανάτους υποζυγίων, ενώ μαρτυρείται και ο θάνατος ψαριών σε θαλάσσιες περιοχές που πάγωσαν.[3]

Τα άγρια ζώα και πτηνά υπέφεραν ιδιαίτερα από τους ψυχρούς χειμώνες. Μαρτυρείται ότι το χειμώνα του 1135 στην περιοχή της Άμιδας πολλά άγρια θηλαστικά, όπως αντιλόπες κ.α., κατέφυγαν σε σπηλιές ή ακόμη και στην ίδια την πόλη — κοντά στους ανθρώπους — προκειμένου να αναζητήσουν τροφή, γεγονός που οδήγησε τον κυβερνήτη της πόλης στην απαγόρευση του κυνηγιού.[4] Σύμφωνα με τον Κίνναμο, τέτοιο ήταν το κρύο το χειμώνα του 1167 που *«ἀμέλει καὶ θηρία μὲν πάντα οὐκ ἔχοντα ὅπη κρύψαιντο, τὰς λόχμας ἐξαναδύντα ἀθρόα ὑπὲρ τῆς χιόνος ἐφέροντο, πτηνῶν δὲ ἀγέλαι οὐκέτι τοῖς πτίλοις κεχρῆσθαι δεδυνημέναι (συνεῖχε γὰρ ταῦτα ὁ κρύσταλλος καὶ οἷόν τις δεσμὸς ἐπεκάθιζεν, ὡς ἐπὶ τῶν ἰξευτῶν ἔστιν ἰδεῖν) πεζαὶ λοιπὸν ἀντὶ πτηνῶν ἦσαν θηρσὶ καὶ ἀνθρώποις ἑτοιμότατον θήραμα κείμεναι»*. Ο αυτοκράτορας Μανουήλ Α΄ Κομνηνός, επωφελούμενος από το κρύο, βγήκε για κυνήγι στο Σκούταρι.[5] Τον Ιανουάριο του 1470 το χιόνι ήταν τόσο πολύ στη νήσο Κέρκυρα *«ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωοὺς οἰκειοχείρως ἐθήρευον»*.[6]

Η ανομβρία και η ξηρασία έπληταν με έμμεσο τρόπο τα ζώα, αφού η έλλειψη βοσκής τα οδηγούσε στον αφανισμό.[7] Οι πλημμύρες χειμάρρων ή ποταμών

---

[1] Βλ. [119] Proc.Bell.Pers. II,14,5, [224] Cedren. I,p.754,22, Chron.ad a.1234 p.204,3, Const.Lascaris p.67,20, Georg.Monach. p.697,9, Leo Gramm. p.157,16, Mich.Syr. XI,10 (2,445), Theophan. p.343,22, [246] Mich.Syr. XI,17 (2,482), [330] Mich.Syr. XII,21 (3,109), [521] Mich.Syr. XV,11 (3,201), [373] Vita Andr.Sal. c.27, [429] Barhebr.Chron. p.183-4, [445] Barhebr.Chron. p.194, [547] Mich.Syr. XVI,9 (3,252), [657] Vita Maximi c.26,p.97.

[2] Βλ. [639] Niceph.Greg. 2,p.624,7/12,15,1.

[3] Βλ. και διάγραμμα Γ1.4. παραπάνω. Βλ. επίσης μαρτυρίες: [88] Marcell.com. p.81,5-8, [148] Zach.Mityl. X,1 (p.298), [162] Jacob.Edess. p.242, [203] Theophan. p.283,3, Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [211] Cedren. I,p.708,22, Chron.Miscell.ad a.724 p.113,4, Const.Lascaris p.66,1, Ephraem vrs.1325-1329, Georg.Monach. p.664,12, Leo Gramm. 145.11, Mich.Glyc. sp.513c, Nicheph.Callist.HE. XVIII,43, Zonar. XIV 14,28, [232] Cedren. I,p.764,15, [249] Cedren. I,p.789,14, Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, Chron.ad a.1234 p.237,27, [265] Mich.Syr. XI,22 (2,506), [479] Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Zonar. XVIII 6,2-4, [485] Mich.Attal. p.120,5, Joh.Scyl.Cont. p.133,1, [532] Mich.Syr. XVI,2 (3,225), [543] Mich.Syr. XVI,9 (3,250), [545] Nicet.Chon. p.34,8-12, Theod.Scut. p.206,4, [555] Mich.Syr. XVII,8 (3,283), [574] Barhebr.Chron. p.299, Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [656] Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22, [682] Ducas 17,p.76,19.

[4] Βλ. [540] Mich.Syr. XVI,7 (3,243), Barhebr.Chron. p.261.

[5] Βλ. [572] Joh.Cinnamus p.266,13.

[6] Βλ. [705] Georg.Sphrantz. IV,23/p.447,14.

[7] Βλ. [88] Marcell.com. p.81,5-8, [148] Zach.Mityl. X,1 (p.298), [162] Jacob.Edess. p.242, [203] Theophan. p.283,3, Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [232] Cedren. I,p.764,15, [249] Cedren. I,p.789,14,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μπορούσαν να παρασύρουν ζώα, κυρίως οικόσιτα.[1] Θάνατος ζώων εξαιτίας χαλαζόπτωσης μαρτυρείται το 1054, όταν «*ἠνέχθη δέ καί κατά τό θέρος τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος μέγιστόν τι χρῆμα χαλάζης, καί πολλά ὑπ' αὐτῆς οὐ ζῶα μόνον, ἀλλά καί ἄνθρωποι διεφθάρησαν*».[2] Μοναδική αναφορά σε θάνατο ζώου από κεραυνό υπάρχει για το έτος 1141 στον Μιχαήλ Σύρο.[3] Τέλος, μοναδική μαρτυρία αποτελεί η περιγραφή πνοής ανέμου που δημιούργησε νέφος άμμου με αποτέλεσμα τον θάνατο κοπαδιων.[4]

Γ13 Υδρολογικά και γεωλογικά επακόλουθα (ενδείξεις ξηρασίας - ανόδου στάθμης υδάτων, ζέστης-κρύου, διάβρωσης εδαφών)

Στην κατηγορία αυτή εξετάζονται, μέσα από τις πληροφορίες των πηγών, οι επιδράσεις των κλιματικών - μετεωρολογικών φαινομένων στην υδρολογική κατάσταση της γήινης επιφάνειας, καθώς και οι τυχόν γεωλογικές μεταβολές που αυτά τα φαινόμενα μπορούσαν να επιφέρουν. Πρόκειται για ενδείξεις ξηρασίας / αύξησης των υδάτων (πλημμύρας), ζέστης / κρύου, καθώς και ενδείξεις που σχετίζονται με διαβρωτικά φαινόμενα εξαιτίας της δράσης του νερού ή του ανέμου.

Αναφορές τέτοιου τύπου είναι αρκετά συχνές στις πηγές.[5] Η τάση των συγγραφέων να καταγράψουν τέτοιου τύπου πληροφορίες δεν είναι αμιγής, δηλαδή δεν προέρχεται από εξειδικευμένο ενδιαφέρον στον τρόπο πρόσληψης και κατανόησης των φαινομένων, αλλά συνδέεται στενά με την παράθεση των πληροφοριών που αφορούν τις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις των μετεωρολογικών φαινομένων στον άνθρωπο. Η διαπίστωση αυτή έχει άμεση σχέση με τα επιμέρους ποσοστά των χωρίων που περιγράφουν τις ξεχωριστές κατηγορίες υδρολογικών και γεωλογικών επακολούθων. Τα ποσοστά για κάθε κατηγορία (π.χ. ενδείξεις ξηρασίας / πλημμύρας, ζέστης / κρυου) δεν υποδηλώνουν την ιδιαίτερη τάση καταγράφης της μίας ή της άλλης κατηγορίας επακολούθων λόγω μεγαλύτερης συχνότητας εκδήλωσης των αντίστοιχων φαινομένων, αλλά την από πλευράς συγγραφέων προτίμηση σε φαινόμενα των οποίων οι συνέπειες ήταν οι περισσότερο σημαντικές για τον άνθρωπο (μεμονωμένα άτομα ή/και ολόκληρες ομάδες).

Έτσι, το ζεύγος υδρολογικών επακολούθων που συχνότερα μνημονεύεται από τους συγγραφείς είναι αυτό των ενδείξεων για ξηρασία / αύξηση των υδάτων. Ενδείξεις ξηρασίας συνιστούν οι πληροφορίες για αποξήρανση του εδάφους, μείωση της στάθμης των υδάτων και του υδροφόρου ορίζοντα (π.χ. ποταμών, λιμνών, πηγών

Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, Chron.ad a.1234 p.237,27, [265] Mich.Syr. XI,22 (2.506), [479] Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Zonar. XVIII 6,2-4, [485] Mich.Attal. p.120,5, Joh.Scyl.Cont. p.133,1, [532] Mich.Syr. XVI,2 (3,225), [543] Mich.Syr. XVI,9 (3,250), [572] Joh.Cinnamus p.266,13, [574] Barhebr.Chron. p.299, Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [656] Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22, [682] Ducas 17,p.76,19.

[1] Βλ. [135] Proc.Aedif. V,3,12-13, [441] Joh.Scyl. 33,p.377, Mich.Glyc. sp.581a, Ephraem vrs.3652-3655, Mich.Glyc. sp.621c, Zonar. XVIII 26.23-24, [538] Mich.Syr. XVI,7 (3,242), [561] Barhebr.Chron. p.278, Mich.Syr. XVII,12 (3,298), [565] Mich.Syr. XVII,14 (3,306), [635] Chron.Brev. 27/1, Leont.Mach. §.65, p.60, [706] Chron.Brev. 27/3.

[2] Βλ. [472] Joh.Scyl. 30,p.477, Mich.Glyc. sp.597b.

[3] Βλ. [546] Mich.Syr. XVI,9 (3,251).

[4] Βλ. [497] Barhebr.Chron.p.230.

[5] Βλ. και διάγραμμα Γ1.4. παραπάνω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πηγαδιων), μεγάλη ελλειψη υδάτων (το εδαφος παρουσιαζει σχισμες), πλήρη ελλειψη υδάτων, κλείσιμο υδρόμυλων, υδραγωγείων, λουτρών.[1] Ενδείξεις αύξησης των υδάτων (πλημμύρας) αποτελούν οι πληροφορίες για άνοδο στάθμης των υδάτων, πλημμύρα (νερό σε δρόμους και κτίρια πόλεων ή χωριών), ισχυρή πλημμύρα, υπερχειλίσεις μικρών και μεγάλων ποταμών, άνοδο στάθμης λιμνών, υπερχειλίσεις λιμνων.[2]

Οι ενδείξεις ξέστης / κρύου μνημονεύονται επίσης συχνά από τους συγγραφείς. Φυσικες ενδείξεις ξέστης περιέχουν τρεις μόνο μαρτυρίες για πρώιμη ωρίμανση καρπών και διπλή ανθοφορία στη διαρκεια του έτους.[3] Ενδείξεις κρύου αποτελούν οι πληροφορίες για πάγωμα των υδάτων σε μικρές λίμνες, μερικό ή ολικό πάγωμα μεγάλων λιμνών και της θάλασσας (με αποτελεσμα η παγωμένη επιφάνειά τους να

---

[1] Βλ. [3] Vita Parthenii c.12, [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21, Vita Spyridonis c.1, [8] Mich.Syr. VI,10 (1,204), [30] Ammian.Marc. XXII,13,4, [94] Evagr. II,6, Niceph.Callist. XV,10, [118] Vita Sabae c.58,p.159, Vita Sabae c.66,p.167-168, Vita Theognii c.22, Vita Jacobi c.27, [122] Vita Sabae c.66,p.167, [126] Mich.Syr. IX,16 (2,179), Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), [137] Vita Theodori Syc. c.50-51, [146] Marcell.com. p.105,9, [179] Malal. p.492,1, Theophan. p.237,6-8, [180] Theophan. p.239,23, [187] Vita Symeonis c.217, [204] Mich.Syr. X,23 (2,374), [253] Barhebr.Chron. p.109, [258] Hist.Patriarch. XVIII (p.97), [272] Theophan. p.435,8, Georg.Monach. p.759,21, Cedren. II,p.12,18, Zonar. XV 7,8, [275] Niceph.Brev. p.75,22-29 (c.85), Theophan. p.440,11, [281] Vita Macarii c.9, [324] Joh.Scyl. 15,p.104, Theophan.Cont. IV,28 (p.191,3), [356] Barhebr.Chron. p.152, [419] Vita Niconis c.42, [437] Joh.Scyl. 2,p.373, Zonar. XVII 10,15-16, [444] Barhebr.Chron. p.193, [459] Joh.Scyl. 24,p.411, [493] Anna Comnena IV 3,3, [498] Vita Meletii c.8, [553] Mich.Syr. XVII,6 (3,277), Mich.Syr. XVII,8 (3,282), [577] Mich.Syr. XX,4 (3,369), [579] Mich.Syr. XX,6 (3,373-4), [625] Georg.Pachym. 2,p.305,12/4,14.

[2] Βλ. [2] Vita Ant. c.60, [4] Pseudo-Dionys. p.119,12, [16] Vita Spyridonis c.2, [19] Ammian.Marc. XIV,10,2, [22] Ammian.Marc. XVII,12,4-6, [24] Ammian.Marc. XVIII 7,9, [36] Ammian.Marc. XXIV,1,11, [42] Ammian.Marc. XXVII,5,5, [46] Ammian.Marc. XXIX,6,17-18, [64] Zosim. V,18,5, [76] Pseudo-Dionys. p.142,14, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [89] Marcell.com. p.81,19, [108] Joh.Ephes. II p.463(fol.142v), [114] Josh.Styl. c.66,p.56, Pseudo-Dionys. p.216,3, [124] Vita Theognii c.22, [128] Cedren. I,p.639,21, Chron.ad a.846 p.169,18, Chron.Edess. p.9,34, Chron.Miscell.ad a.724 p.115,36, Evagr. IV,8, Zach.Mityl. VIII,4 (p.204), Zonar. XIV 5,29-30, Jacob.Edess. p.240, Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), Leo Gramm. p.124,17, Malal. p.418,8, Mich.Syr. IX,12 (2,169), Mich.Syr. IX,16 (2,179), Niceph.Callist. XVII,3, Proc.Aedif. II,7,2-5, Proc.Hist.Arc. XVIII,36-38, Theophan. p.171,18, [134] Proc.Aedif. V,2,6-12, [136] Proc.Aedif. V,4,1-3, [164] Barhebr.Chron. p.76, Joh.Ephes. II p.489(fol.238v), Mich.Syr. IX,29 (2,243), Proc.Aedif. V,5,14-18, Proc.Hist.Arc. XVIII,40, [171] Proc.Aedif. II,2,13-16, [173] Vita Sabae c.82,p.187, [186] Vita Theodori Syc. c.53, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [230] Chron.ad a.1234 c.CXXXVIII,p.223,19, Mich.Syr. XI,12 (2,451), Theophan. p.351,9, [254] Cedren. I,p.794,18, Theophan. p.404,10, [256] Chron.ad a.1234 c.CLXVI,p.243,34, Theophan. p.412,1, [285] Vita Petri Atr. c.8, [289] Vita Joannicii c.4,§11, [290] Vita Georgii c.42, [298] Hist.de Leon.Arm. p.346,12, Sym.Magist. p.616,11, [319] Barhebr.Chron. p.134, Mich.Syr. XII,18 (3,86), [321] Vita Petri Atr. c.76, [326] Mich.Syr. XII,21 (3,106), [341] Vita Const.Iud. c.36, [345] Vita Const.Iud. c.64, [346] Vita Const.Iud. c.67, [349] Joh.Scyl. 18,p.136, Theophan.Cont. V,40 (p.269,1), [380] Barhebr.Chron. p.162, [391] Vita Niconis c.15, [393] Barhebr.Chron. p.167, [402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9), [412] Barhebr.Chron. p.175, [418] Zonar. XVII 8,4-5, Joh.Scyl. 23,p.341-342, [441] Joh.Scyl. 33,p.377, Mich.Glyc. sp.581a, [450] Barhebr.Chron. p.194, [464] Barhebr.Chron. p.204, Mich.Syr. XV,1 (3,160), [468] Vita Lazari c.169, [479] Anna Comnena III 8,8, Ephraem vrs.3251-3266, Zonar. XVIII 6,2-4, Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Mich.Glyc. sp.601a, [491] Barhebr.Chron. p.224, [495] Ephraem vrs.3652-3655, Zonar. XVIII 26,23-24, Mich.Glyc. sp.621c, [517] Barhebr.Chron. p.239, [551] Nicet.Chon. p.41,7-11, Theod.Scut. p.211,21, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Theod.Scut. p.224,22, [561] Barhebr.Chron. p.278, Mich.Syr. XVII,12 (3,298), [562] Barhebr.Chron. p.279, [570] Barhebr.Chron. p.286, [581] Mich.Syr. XX,7 (3,376-7), [585] Nicet.Chon. p.198,26-31, [586] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.23, [599] Nicet.Chon. p.624,95-10, [602] Barhebr.Chron. p.404, [626] Georg.Pachym. 2,p.331,3/4,25, [635] Chron.Brev. 27/1, Leont.Mach. §.65,p.60, [641] Niceph.Greg. 2,p.621,5/12,14,3, [645] Joh.Cantac. 2,p.242,13/3,39, [647] Joh.Cantac. 2,p.358,1/3,58, [697] Critob. 1,45,1/p.58,26, [706] Chron.Brev. 27/3.

[3] Βλ. [110] Josh.Styl. c.45,p.34, Pseudo-Dionys. p.199,34-200,5, [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

είναι βατή), παγετός και ακινητοποίηση υδάτινων εκμεταλλεύσεων από τον παγετό (π.χ. μύλοι, αρδεύσεις), πάγωμα ποταμών (με αποτέλεσμα η επιφάνειά τους να είναι βατή).[1]

Τέλος, γεωλογικές επιδράσεις της δράσης των μετεωρολογικών φαινομένων ανιχνεύονται σε μαρτυρίες που περιλαμβάνουν περιγραφές φαινομένων διάβρωσης εδαφών είτε εξαιτίας της δράσης ορμητικών υδάτων (λόγω πλημμύρας), είτε εξαιτίας της επενέργειας του ανέμου.[2]

1.5. Συναισθήματα και συμπεριφορές των ανθρώπων που προκάλεσε το συμβάν (Δ 14-23)

Ενα φυσικό - μετεωρολογικό φαινόμενο, εκτός από τις απτές και υλικές συνέπειες που μπορεί να έχει στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον κατά τη διάρκεια της εκδήλωσής του, συνδέεται και με μια σειρά ψυχολογικών επακολούθων

---

[1] Βλ. [21] Ammian.Marc. XVII,2,2-3, [25] Ammian.Marc. XIX,11,4, [33] Ammian.Marc. XXII,8,48, [47] Ammian.Marc. XXX,3,1-3, [52] Ammian.Marc. XXXI,10,4, [53] Niceph.Callist. XII,29, Philostorg. X,6, [58] Niceph.Callist. XIII,5, Philostorg. XI,8, [68] Chron.Pasch. p.568,1, Marcell.com. p.67,1-4, [88] Marcell.com. p.81,5-8, [109] Josh.Styl. c.42,p.31, Pseudo-Dionys. p.197,31, [115] Josh.Styl. c.81,p.65, Pseudo-Dionys. p.223,29, [162] Jacob.Edess. p.242, [168] Vita Symeonis c.171, [176] Agathias V,11,6, [183] Joh.Ephes. III p.54,13, [184] Joh.Ephes. III p.219,16, [197] Vita Alypii Styl. c.24, [203] Theophan. p.283,3, Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [211] Barhebr.Chron. p.86, Cedren. I,p.708,22, Chron.Miscell.ad a.724 p.113,4, Georg.Monach. p.664,12, Leo Gramm. p.145,11, Mich.Glyc. sp.513c, Mich.Syr. X,25 (2,379), Mich.Syr. X,25 (2,378), Niceph.Callist. XVIII,43, Theophan. p.297,11, Vita Theodori Syc. c.29, [228] Chron.Maroniticum p.56,4, [229] Chron.ad a.819 p.8,18, [232] Cedren. I,p.764,15, Mich.Syr. XI,13 (2,456), Theophan. p.353,6, [236] Barhebr.Chron. p.102, Mich.Syr. XI,15 (2,470-1), [243] Mich.Syr. XI,16 (2,480), [247] Mich.Syr. XI,17 (2,482), [249] Cedren. I,p.789,14, Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, [253] Mich.Syr. XI,19 (2,491), [265] Chron.ad a.1234 c.CLXVIII,p.245,16, Mich.Syr. XI,22 (2,506), [266] Chron.ad a.1234 c.CLXVIII,p.245,16, [271] Cedren. II,p.11,18-12,17, Ephraem vrs.1805-1823, Zonar. XV 7,1-8, Georg.Monach. p.758,11-759,15, Leo Gramm. p.186,21-187,17, Mich.Glyc. sp.529a, Niceph.Brev. p.67,4-68,26 (c.74), Theophan. p.434,6-435,5, [282] Barhebr.Chron. p.119, [283] Vita Petri Atr. c.66, [291] Theophan. p.483,9, [295] Vita Nicephori Medec. c.16,p.421, [312] Const.Manass. vrs.4805-4830, [315] Barhebr.Chron. p.133, Mich.Syr. XII,16 (3,78-9), [335] Vita Theodorae c.31, [361] Barhebr.Chron. p.154, [373] Barhebr.Chron. p.155, Georg.Monach.Cont. p.908,20, Joh.Scyl. 22,p.225, Leo Gramm. p.318,23, Sym.Magist. p.743,11, Theophan.Cont. VI,27 (p.417,15), Vita Andr.Sal. c.27, [377] Vita Lucae Styl. c.10,p.204, [421] Barhebr.Chron. p.181, [432] Joh.Scyl. 34,p.347, Mich.Glyc. sp.577b, [439] Barhebr.Chron. p.191, [443] Barhebr.Chron. p.193, [444] Barhebr.Chron. p.193, [451] Joh.Scyl. 9,p.399, Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11, [456] Barhebr.Chron. p.199, [467] Zonar. XVII 26,12-13, Joh.Scyl. 17,p.458, Mich.Psel. 7 LXVII, [482] Barhebr.Chron. p.216, [485] Joh.Scyl.Cont. p.133,1, Mich.Attal. p.120,5, [525] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.18, [529] Mich.Syr. XV,12 (3,209), [540] Barhebr.Chron. p.261, Mich.Syr. XVI,7 (3,243), [543] Mich.Syr. XVI,9 (3,250), [572] Joh.Cinnamus p.266,13, [574] Barhebr.Chron. p.299, Mich.Syr. XIX,9 (3,348), Mich.Syr. XIX,10 (3,350-[illegible], [591] Nicet.Chon. p.398,30-42, [600] Barhebr.Chron. p.397, [601] Barhebr.Chron. p.401, [609] Georg.Acrop. 59,p.129,6(p.122,9), Theod.Scut. p.520,23, [615] Georg.Pachym. 1,p.433,9/6,3, [624] Georg.Pachym. 2,p.277,16-279, [633] Vita Gregor.Sinait. c.15, [643] Joh.Cantac. 2,p.187,24/3,30, [650] Vita Romyli c.6, [663] Joh.Cantac. 3,p.277,23/4,38, [682] Ducas 17,p.76,19, [701] Critob. 2,14,2/p.105,25.

[2] Βλ. [100] Evagr. II,14, Niceph.Callist. XV,20, Priscus 43,FHG,IV,p.110, [135] Proc.Aedif. V,3,12-13, [325] Mich.Syr. XII,21 (3,104-5), [386] Vita Nili c.41, [392] Barhebr.Chron. p.165, [407] Barhebr.Chron. p.230, [562] Barhebr.Chron. p.279, [565] Mich.Syr. XVII,14 (3,306), [578] Theod.Scut. p.288,15, Nicet.Chon. p.183,85, [613] Barhebr.Chron. p.454-455, [622] Georg.Pachym. 2,p.268,15/3,28, [626] Georg.Pachym. 2,p.331,3/4,25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στους ανθρώπους που υπέστησαν τις συνέπειες του. Βέβαια, οι πηγές συχνά δεν είναι διαφωτιστικές όσον αφορά τις ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις που προκαλούσαν τα φαινομενα και, συνήθως, δεν προσφέρουν επαρκή στοιχεία ώστε να διακρίνει κανείς με ασφάλεια τις διαφορές των συναισθηματικών αποχρώσεων: π.χ. τη λύπη (στοιχείο Δ15) από το αίσθημα ενοχής (στοιχείο Δ17) ή την αναμονή περαιτέρω καταστροφής (στοιχείο Δ18) και το αίσθημα ότι η Θεϊκή Οργή ή Βούληση προκάλεσε την τιμωρία των ανθρώπων μέσω του συμβάντος (στοιχείο Δ20). Έτσι, αρκουμαστε εδώ στην ομαδοποίηση των "ρητών" αναφορών στις πηγές σε τέτοιου είδους συναισθηματικές αντιδράσεις.

Λύπη ή πόνο (στοιχείο Δ15) στους ανθρώπους προκαλούσαν σοβαρά μετεωρολογικά συμβάντα (ή οι συνέπειές τους) που είτε έθεταν σε άμεσο κίνδυνο τη ζωή τους, είτε μπορούσαν να επηρεάσουν μακροπρόθεσμα την επιβίωσή τους. Οι τρικυμίες δημιουργούσαν τον κίνδυνο ναυαγίου και επέσυραν τον φόβο και τον πανικό των πληρωμάτων πλοίων ή τη λύπη και τον πόνο εμπρός στο επικείμενο μοιραίο.[1] Οι βαρυχειμωνιές των ετών 528/9 στην Αντιόχεια, 683 στη Μεσοποταμία, 763/4 στην Κωνσταντινούπολη, 1172/3 στη Μέση Ανατολή, καθώς και οι ξηρασίες του 395 και 396 στην Παλαιστίνη και του 721 στη Συρία ή η μεγάλη πλημμύρα του 967 στην Κωνσταντινούπολη αναφέρεται στις πηγές ότι προκάλεσαν συναισθήματα λύπης και πόνου.[2] Κοινός παράγων αυτών των μαρτυριών είναι η αίσθηση αδυναμίας του βυζαντινού ανθρώπου να ελέγξει τις δυνάμεις της Φύσης ανάγοντας τη δράση τους στο πεπρωμένο και τη Θεϊκή Βούληση. Συχνά ομάδες πιστών προσέτρεχαν σε αγίους ή επιδίδονταν σε λιτανείες για την άρση της συμφοράς.

Εκδηλώσεις θυμού (στοιχείο Δ16) ταυτίζονται με αναλόγου περιεχομένου ατομικές ή συλλογικές βίαιες αντιδράσεις κατά τη διάρκεια ενός μετεωρολογικού - κλιματικού συμβάντος ή των συνεπειών του.[3]

Οι ενδείξεις αισθήματος ενοχής (στοιχείο Δ17) συνυφαίνονται στις πηγές με την αίσθηση ότι οι ανθρώπινες αμαρτίες προκαλούσαν την εκδήλωση της Θείας Δίκης που είχε ως σκοπό τον σωφρονισμό των ανθρώπων.[4] Στις σχετικές μαρτυρίες υπάρχουν αναφορές σε εξιλαστήριες τελετουργίες (λιτανείες) στις οποίες συμμετείχε λαός και κλήρος με σκοπό την εξιλέωση και τη δέηση προς το Θεό για άρση της συμφοράς. Έτσι, κατά τη διάρκεια της βαρυχειμωνιάς του 529, όσοι δεν πέθαναν από το κρύο *«ἐλιτάνευον πάντες ἀνυπόδητοι καὶ ῥίπτοντες ἑαυτοὺς πρηνεῖς εἰς τὰς χιόνας κράζοντες τό, "Κύριε ἐλέησον"»*.[5]

Η αναμονή περαιτέρω καταστροφών, μετά την αρχική εκδήλωση μιας θεομηνίας (στοιχείο Δ18), συνδέεται νοηματικά τόσο με τις καταστρεπτικές συνέπειες του περιγραφόμενου μετεωρολογικού φαινομένου, όσο και με τη δεισιδαιμονική σημασιοδότησή του από τους συγχρόνους ("οιωνός", "σημείο"). Ραγδαίες βροχές,

---

[1] Για τον φόβο και τον πανικό στη θάλασσα βλ. πιο πάνω (στοιχείο Γ10). Για τη λύπη και πόνο βλ. [69] Vita Porphyrii c.56-57, [598] Nicet.Chon. p.529,32-530,48.

[2] Βλ. αντίστοιχα [61] Vita Porphyrii c.19, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [141] Mich.Syr. IX,21 (2,194), Theophan. p.177,33, Cedren. I,p.646,15-21, [236] Mich.Syr. XI,15 (2,470-1), [253] Mich.Syr. XI,19 (2,491), [271] Cedren. II,p.11,18-12,17, Georg.Monach. p.758,11-759,15, Leo Gramm. p.186,21-187,17, [574] Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [402] Leo Diaconus π.69,3.

[3] Σχετικά βλ. και παραπάνω ανάλυση στοιχείου Γ9. Εδώ: [170] Theophan. p.230,17-24, [179] Malal. p.492,11, Theophan. p.237,6-8, Cedren. I,p.679,11, [180] Theophan. p.239,23, [187] Vita Symeonis c.217.

[4] Βλ. και παραπάνω τη διαπραγμάτευση του στοιχείου Α1.

[5] Βλ. [141] Theophan. p.177,33, καθώς και Cedren. I,p.646,15-21, [159] Theophan. p.226,4, [353] Mich.Syr. XIII,2 (3,119), [535] Barhebr.Chron. p.257-258.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πλημμύρες, ξηρασίες, βαρυχειμωνιές, καθώς και πνοές σφοδρών ανέμων δημιουργούσαν το αίσθημα ότι τα μετεωρολογικά συμβάντα προοιώνιζαν επερχόμενες (ακόμα και "βιβλικές") θεομηνίες και καταστροφές. Όταν ανάμεσα στο 551 και 553 ενέσκηψε βαρύς χειμώνας και μοναχοί ζήτησαν από τον άγιο Συμεών Στυλίτη το Νέο να μεσιτευσει για την κατάπαυση του φαινομένου, ο άγιος απάντησε σιβυλλικά: «"Ἰδού ὁ χειμὼν οὗτος ὁ ἐνεστὼς ἐστιν αἰών, κατηφὴς καὶ ὀδυνηρός ὑπάρχων, καὶ τῶν δένδρων ἐξέτεσεν ἡ φυλλάς, τῆς δὲ ἀμπέλου ἡ δόξα, ἀδήλων ὄντων τῶν τε ἐγκάρπων καὶ ἀκάρπων ἱσταμένων ἐν ξύλοις ξηροῖς ἐν τῇ γῇ..."».[1] Στον Θεοφάνη, η ξηρασία που εκδηλώθηκε μετά την εμφάνιση μετεωριτών το 764 θεωρήθηκε ότι «*τὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπολαμβάνειν εἶναι συντέλειαν*».[2] ενώ η καταιγίδα της 20ης Οκτωβρίου 887 στην Κωνσταντινούπολη θεωρήθηκε ότι προμηνούσε «*τὸτέλος τοῦ κόσμου*».[3]

Οι φήμες (στοιχείο Δ19) αφορούν κυρίως δοξασίες μεταξύ των συγχρόνων για την ερμηνεία του μετεωρολογικού φαινομένου και των συνεπειών του. Πρόκειται δηλαδή για διαδόσεις σχετικά με το υπερφυσικό νόημα που οι σύγχρονοι μπορούσαν να προσδώσουν στο φυσικό φαινόμενο, όταν εξέταζαν αυτό σε συσχετισμό με άλλα φυσικά φαινόμενα ή πολιτικά συμβάντα. Έτσι, οι φήμες ασχολούνταν με το αν το μετεωρολογικό φαινόμενο αποτελούσε ή όχι οιωνό, καθώς και με την αποκρυπτογράφηση του προφητικού του νοήματος. Οι διαδόσεις λειτουργούσαν ως πεδίο δημιουργίας και φορέας των τυχόν ιδεολογικών φορτίων που συνεπαγόταν η εκδήλωση ενός φυσικού - μετεωρολογικού φαινομένου. Τέτοια ιδεολογικά φορτία σχετίζονται τόσο με την αναζήτηση των αιτίων που προκάλεσαν το φαινόμενο (ακόμη και μέσω αστρολόγων ή οιωνοσκόπων), όσο και με τα συναισθήματα που αυτό προκάλεσε στους ανθρώπους (λύπη, πόνο, θυμό, ενοχή, αναμονή περαιτέρω καταστροφής, αίσθημα για Θεϊκή Οργή/Βούληση) ή ακόμα και με την δεισιδαιμονική ή θρησκευτική ερμηνεία του φαινομένου.[4]

---

[1] Πρόκειται για αναφορά σε χωρίο των Ψαλμών. Βλ. [168] Vita Symeonis c.171.

[2] Βλ. [272] Theophan. p.435,8, καθώς και Georg.Monach. p.759,21 και Cedren. II,p.12,18.

[3] Βλ. [353] Mich.Syr. XIII,2 (3,119), για άλλα παραδείγματα βλ. [54] Niceph.Callist. XII,37, Theophan. p.73,7, [159] Theophan. p.226,4, [365] Georg.Monach.Cont. p.866,5, Leo Gramm. p.280,7, Sym.Magist. p.709,22, Theophan.Cont. VI,25 (p.371,12), [402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9), [535] Barhebr.Chron. p.257-258.

[4] Πρβλ. παραπάνω σχολιασμό των στοιχείων Α1, Δ15, Δ16, Δ17, Δ18, Δ20 και πιο κάτω Ε29, Ε30. Βλ. μαρτυρίες: [12] Vita Theodori c.14, [41] Socrat. IV,11,1, Niceph.Callist. XI,4, [49] Zosim. IV,18,1, [70] Socrat. VI,19,5, [77] Philostorg. XII,8, [118] Vita Sabae c.58,p.159, [128] Cedren. I,p.639,21, Theophan. p.171,18, [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25, [187] Vita Symeonis c.217, [286] Cedren. II,p.27,16, Leo Gramm. p.199,17, Theophan. p.472,16, Zonar. XV 13,7, [324] Theophan.Cont. IV,28 (p.191,3), [356] Barhebr.Chron. p.152, [365] Georg.Monach.Cont. p.866,5, Leo Gramm. p.280,7, Sym.Magist. p.709,22, Theophan.Cont. VI,25 (p.371,12), [450] Barhebr.Chron. p.194, [509] Barhebr.Chron. p.233-4, [540] Mich.Syr. XVI,7 (3,243), Barhebr.Chron. p.261, [538] Mich.Syr. XVI,7 (3,242), [551] Nicet.Chon. p.41,7-11, Theod.Scut. p.211,21, [574] Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352).

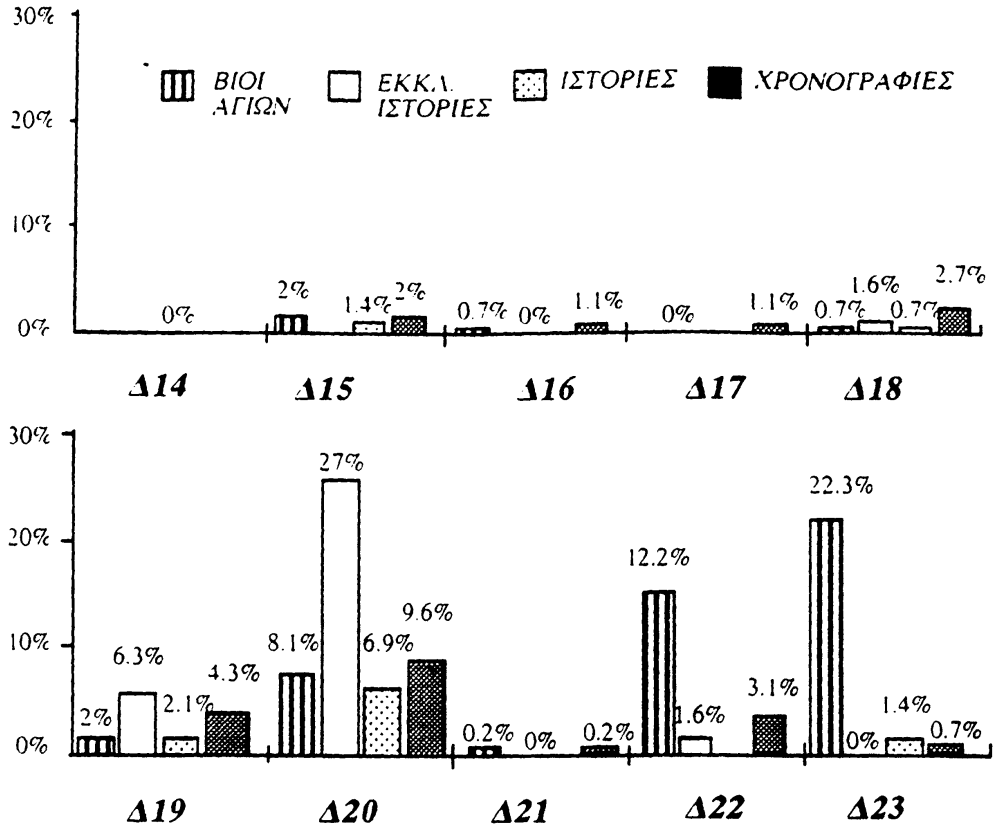

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.5. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Δ14 έως Δ23 ανά κατηγορία πηγών.

Η πεποίθηση ότι τα φυσικά φαινόμενα κατευθύνονται από τη Θεία Βούληση (στοιχείο Δ20) προς ωφέλεια ή προς τιμωρία των ανθρώπων είναι μια ορίζουσα που διατρέχει το σύνολο σχεδόν των μαρτυριών. Άμεση αναφορά του στοιχείου αυτού γίνεται σε αρκετά χωρία.[1] Συνήθως η Θεία Βούληση — όπως την αντιλαμβάνονταν οι σύγχρονοι ή οι συγγραφείς των κειμένων — είχε τη μορφή της Θείας Οργής που δρούσε μέσω των φυσικών-μετεωρολογικών φαινομένων με στόχο την τιμωρία και τον σωφρονισμό των αμαρτωλών ανθρώπων. Η πιο συχνή έκφραση της Θείας Οργής, όπως προκύπτει μέσα από τη μελέτη των χωρίων των πηγών, ήταν η στέρηση των υδάτινων πόρων μέσω της ξηρασίας, γεγονός που συνεπαγόταν και τα ομόηχα, αλλά και αλληλοσυσχετιζόμενα, επακόλουθα του "λιμού" και του "λοιμού". Επίσης χαλαζοπτώσεις ή καταιγίδες μπορούσαν να ερμηνευθούν με παρόμοιο τρόπο, εάν συνέτρεχαν οι ανάλογες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.[2]

[1] Βλ. και διάγραμμα Γ1.5.

[2] Βλ. [8] Mich.Syr. VI,10 (1,204), [27] Philostorg. V,2, [29] Niceph.Callist. X,35, Sozom. VI,2,13-16, [41] Niceph.Callist. XI,4, Socrat. IV,11,1, [70] Socrat. VI,19,5, [77] Niceph.Callist. XIII,36, Philostorg. XII,8, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [105] Joh.Antioch. p.28,11, [128] Malal. p.418,8, [141] Theophan. p.177,33, Cedren. I,p.646,15-21, [151] Vita Nicolai c.38, [159] Theophan. p.226,4, [162] Jacob.Edess. p.242, [258] Hist.Patriarch. XVIII (p.97), [259] Hist.Patriarch. XVIII (p.97), [260] Hist.Patriarch. XVIII (p.114), [264] Hist.Patriarch. XVIII (p.193), [281] Vita Macarii c.9, [371] Vita Lucae Ster. c.46, [464] Mich.Syr. XV,1 (3,160), [468] Vita Lazari c.169; [556] Mich.Syr. XVII,8 (3,283), [574] Mich.Syr. XIX,9 (3,348), Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352), [577] Mich.Syr. XX,4 (3,369),

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σε αρκετές περιπτωσεις η τιμωρία του Θεου επαιρνε τη μορφή "μεροληπτικης" παρεμβασης στα ανθρώπινα πραγματα. Η Θεία Βούληση εκφραζόταν κατά τη διάρκεια μιας πολεμικής εκστρατειας ή σύγκρουσης στην ξηρά ή στη θάλασσα μέσω ενός μετεωρολογικού φαινομένου που οι σύγχρονοι το ερμήνευαν ως θεόσταλτο. Ο Θεός ηταν σχεδόν παντα στο πλευρό των χριστιανών Βυζαντινών.[1]

Ομως, ο ρόλος της Θείας Βούλησης δεν περιοριζόταν μόνο στο σωφρονισμό. Η Θεία Πρόνοια δεν επαυε να λειτουργεί ως ρυθμιστής των φυσικών φαινομένων. Ο χρόνος εκδήλωσης, η ένταση των μετεωρολογικών φαινομένων, καθώς και ο κανονισμός του μοιράσματος του νερού μέσω των βροχών πάνω στη γη ρυθμίζονταν *«νευματι θεοῦ»*.[2]

Λιγότερο ή περισσοτερο σχετιζόμενη με εκδηλώσεις βίας και θυμού (όπως σχολιάσθηκαν παραπανω) η αναζήτηση αποδιοπομπαίων τράγων ή ενόχων (στοιχειο Δ21), δηλαδη ανθρώπων των οποίων η στάση θεωρήθηκε ότι προκάλεσε ή επέτεινε τη θεομηνία που έπληξε την κοινότητα, εκφράζει εμφατικά ιδεολογικές αντιθέσεις της εποχής. Η ξηρασία του φθινοπώρου και του χειμώνα του 395 στη Γάζα της Παλαιστίνης αποδοθηκε από τους εθνικούς στην παρουσία εκεί του αγίου Πορφυρίου αφού *«ἐπέγραφον πάντες οἱ ἀπό τῆς πόλεως...ὅτι κακοποδινός ἐστιν ὁ Πορφύριος τῇ πόλει»*. Κατά τη διάρκεια της ανεπάρκειας δημητριακών που εκδηλώθηκε στην Κωνσταντινούπολη την άνοιξη του 556, πιθανώς εξαιτίας ξηρασίας, οι δήμοι ανέκραζαν προς τον αυτοκράτορα στον Ιππόδρομο *«δέσποτα, εὐθηνίαν τῇ πόλει»* ενώ τον έπαρχο της πόλεως, υπεύθυνο για θέματα εμπορίου, *«ἀνέσκαψαν ἐν γενεθλιακῷ θεωρίῳ»*.. Για την ανομβρία του 578 στη Συρία θεωρήθηκε από μερικούς "απίστους" υπεύθυνος ο άγιος Συμεών Στυλίτης ο Νέος: *«Τινὲς δέ πονηροὶ καὶ ἄπιστοι ἐξέβαλον φήμην περὶ αὐτοῦ, πανταχῆ λέγοντες ὅτι εἴρηκε Συμεὼν ὡς οὐ βρέχει ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τούτῳ»*.[3]

Οι αναφορές σε εξιλαστήριες τελετουργίες (λιτανείες ή εξορκισμούς) με σκοπό την εξιλέωση και τη δέηση προς το Θεό για άρση μιας μετεωρολογικής θεομηνίας που έπληξε την κοινότητα δεν είναι πολυάριθμες, είναι ωστόσο χαρακτηριστικές της στάσης των Βυζαντινών απέναντι στα φυσικά φαινόμενα (στοιχείο Δ22). Τέτοιου τύπου τελετουργίες είχαν κατά βάση αποτρεπτικό χαρακτήρα, αφού αφορούσαν είτε την επίκληση για επιβολή κάποιου μετεωρολογικού φαινομένου που θα επέφερε τέλος σε προηγηθείσα θεομηνία (π.χ. επίκληση βροχής σε περίοδο ξηρασίας), είτε τη δέηση για κατάπαυση ενός μετεωρολογικού φαινομένου, το οποίο έθετε σε άμεσο ή έμμεσο κίνδυνο την επιβίωση μεμονωμένων ατόμων ή ολόκληρης της κοινότητας (π.χ. δέηση

---

[579] Mich.Syr. XX,6 (3,373-4), [641] Niceph.Greg. 2,p.621,5/12,14,3, [649] Niceph.Greg. 2,p.711,22/14,6,1.

[1] Βλ. [17] Chron.Pasch. p.537,15, [59] Theodoret. V,37,4, Niceph.Callist. XIV,4, [74] Zosim. V,41,1, [79] Niceph.Callist. XIV,4, [145] Proc.Bell.Vand. II,4,37, [218] Theophan. p.308,17, [219] Cedren. I,p.727,21, Theophan. p.315,14, [251] Cedren. I,p.791,12, Theophan. p.399,6, [291] Cedren. II,p.36,1, Theophan. p.483,9, [323] Mich.Syr. XII,20 (3,35), Barhebr.Chron. p.136, [390] Joh.Scyl. 8,p.267, [410] Joh.Scyl. 17,p.308, Zonar. XVII 3,8-9, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Theod.Scut. p.224,22, [587] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.25.

[2] Βλ. [16] Vita Spyridonis c.2, [41] Chron.Pasch. p.557,3, Cons.Const. p.241, [54] Mich.Syr. VII,5 (1,318), Theophan. p.73,7, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [70] Chron.Pasch. p.569,1, [110] Josh.Scyl. c.45,p.34, Pseudo-Dionys. p.199,34-200,5, [123] Vita Sabae c.67,p.169, [128] Joh.Ephes. II p.472-3(fo.175), [245] Vita Andr.Hierosol. c.9, [263] Hist.Patriarch. XVIII (p.187), [329] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [330] Mich.Syr. XII,21 (3,109), [365] Georg.Monach.Cont. p.866,5, Leo Gramm. p.280,7, Sym.Magist. p.709,22, Theophan.Cont. VI,25 (p.371,12), [580] Mich.Syr. XX,6 (3,374), [665] Niceph.Greg. 3,p.509,11/36,4,1.

[3] Βλ. αντίστοιχα για τα παραπάνω παραδείγματα: [61] Vita Porphyrii c.19, [170] Theophan. p.230,17-24, [187] Vita Symeonis c.217.

για παύση χαλαζοπτώσεων, πλημμύρας κλπ). Ετσι, η επίκληση βροχής σε καιρο ξηρασίας είναι η χαρακτηριστικότερη και συχνότερα απαντώμενη στα κείμενα περίπτωση επίκλησης μετεωρολογικού φαινομένου.[1] Αναφέρονται επίσης δεήσεις για την πνοή ανέμων.[2] Οι λιτανείες για την κατάπαυση ενός φαινομένου αφορούν είτε τη δυσκολη κατάσταση που συνεπαγόταν μια βαρυχειμωνιά,[3] ή τους κινδύνους που επεφύλασσαν άλλα μικρότερης διάρκειας φαινόμενα, όπως οι ραγδαίες βροχές και οι πλημμύρες,[4] οι καταιγίδες[5] ή οι χαλαζοπτώσεις.[6] Σε μερικά χωρία αναφέρεται η χρήση ιερων σκευών και συμβόλων κατά τη διάρκεια της τελετουργίας, όπως ο σταυρός (ως μέσο εξορκισμού της συμφοράς), το λάδι (ως μέσο κατασίγασης του υγρού στοιχείου) ή η εμβάπτιση των ιερών αμφίων στη θάλασσα.[7]

Οι μαρτυρίες στις οποίες περιγράφονται περιστατικά αναφοράς της κοινότητας σε αστρολόγους, οιωνοσκόπους ή αγίους — χωρίς να είναι πολυάριθμες — είναι ωστόσο κι αυτές χαρακτηριστικές της στάσης των Βυζαντινών απέναντι στα αίτια των φυσικών φαινομένων, αλλά και στα είδη των θεομηνιών που ιδιαίτερα τους απασχολούσαν (στοιχείο Δ23). Εφόσον τα φυσικά φαινόμενα, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής, εκπορεύονται από τη Θεία Βούληση, ο μόνος τρόπος "παρέμβασης" στη φυσική τάξη ήταν μέσω των προσώπων που είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνούν με το Θεό - ρυθμιστή αυτής της τάξης· δηλαδή μέσω των αγίων. Ετσι, γίνεται κατανοητό γιατί τα σχετικά χωρία προέρχονται κυρίως από κείμενα Βίων Αγίων. Συνήθως οι άγιοι καλούνταν από μεμονωμένα άτομα ή από ολόκληρη την κοινότητα προκειμένου να μεσολαβήσουν με προσευχές και ικεσίες στο Θεό, ώστε με θαυματουργικό τρόπο να αρθεί η θεομηνία που μάστιζε τον τόπο και να αποκατασταθεί η διαταραγμένη φυσική τάξη. Τα είδη των φαινομένων που προκαλούσαν αυτές τις αντιδράσεις είναι ανάλογα με αυτά στην περίπτωση των εξιλαστήριων τελετουργιών (λιτανείες ή εξορκισμοί). Η ανομβρία - ξηρασία αποτελεί τη συνηθέστερη αιτία εκλιπάρησης για θαυματουργική παρέμβαση των αγίων.[8]

---

[1] Βλ. [61] Vita Porphyrii c.19, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [118] Vita Jacobi c.27, [132] Vita Theodori Syc. c.14, [137] Vita Theodori Syc. c.50-51, [140] Vita Theodori Syc. c.101, [281] Vita Macarii c.9, [306] Vita Evaresti c.36,p.318, [454] Joh.Scyl. 10,p.400, Mich.Glyc. sp.588b, [455] Joh.Scyl. 10,p.400, [498] Vita Meletii c.8.

[2] Βλ. [178] Malal. p.492,11, Theophan. p.237,9-12. Είναι χαρακτηριστικό το επεισόδιο της ναυτικής εκστρατείας των Ρως το 860, όταν ο πατριάρχης Φώτιος, επικεφαλής μεγάλης λιτανείας, αιτείται από τον Θεό την επιβολή τρικυμίας για τη σωτηρία της βασιλεύουσας: [337] Georg.Monach.Cont. p.827,3, Leo.Gramm. p.241,4, Sym.Magist. p.674,18.

[3] Βλ. [80] Socrat. VII,22,12 [141] Mich.Syr. IX,21 (2,194), Theophan. p.177,33, Cedren. I,p.646,15-2, [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11.

[4] Βλ. [139] Vita Theodori Syc. c.56, [186] Vita Theodori Syc. c.53, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [391] Vita Niconis c.15.

[5] Βλ. [69] Vita Porphyrii c.56-57, [322] Vita Nicetae c.30,p.347.

[6] Βλ. [138] Vita Theodori Syc. c.52, [186] Vita Theodori Syc. c.53, [193] Vita Theodori Syc. c.144, [535] Barhebr.Chron. p.257-258.

[7] Βλ. χαρακτηριστικά για τη χρήση του σταυρού: [62] Vita Porphyrii c.20-21, [454] Joh.Scyl. 10, p.400, Mich.Glyc. sp.588b, [138] Vita Theodori Syc. c.52, [193] Vita Theodori Syc. c.144, για τη χρήση του λαδιού: [322] Vita Nicetae c.30,p.347 και για τη χρήση των ιερών αμφίων: [337] Georg.Monach.Cont. p.827,3, Leo.Gramm. p.241,4, Sym.Magist. p.674,18.

[8] Βλ. [3] Vita Parthenii c.12, [31] Vita Epiphanii c.31, [61] Vita Porphyrii c.19, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [82] Theodoret.Hist.Relig. XXVI,19, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [118] Vita Sabae c.66,p.167-168, Vita Jacobi c.27, [132] Vita Theodori Syc. c.14, [137] Vita Theodori Syc. c.50-51, [140] Vita Theodori Syc. c.101, [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25, [187] Vita Symeonis c.217, [155] Vita Nicolai c.59-60, [209] Vita Johan.Clim. sp.608, [281] Vita Macarii c.9, [356] Barhebr.Chron. p.152, [423] Vita Johan.Euthym.Georg. p.68, [523] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.4, [574] Mich.Syr. XIX,10 (3,350-352).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Παρόμοιες αντιδράσεις μπορούσαν να προκαλέσουν βαρυχειμωνιές[1] ή άλλα βραχύτερης διάρκειας φαινόμενα, όπως οι ραγδαίες βροχές και οι πλημμύρες,[2] οι καταιγίδες,[3] οι χαλαζοπτώσεις.[4]

Η ικανότητα των αγίων αφορούσε μερικές φορές και στον τομέα της "πρόγνωσης", δηλαδή της προφητείας μιας επερχόμενης θεομηνίας. Ο Θεοδώρητος Κύρου αναφέρει ότι ο ίδιος υπήρξε αυτήκοος της προφητείας που διατύπωσε ο Συμεών Στυλίτης ο πρεσβύτερος για την ξηρασία που έπληξε τη Μικρά Ασία μεταξύ του 429 και 440· *«καὶ γὰρ τὸν γενόμενον αὐχμόν, καὶ τὴν πολλὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους ἀκαρπίαν, καὶ τὸν ἀκολουθήσαντα λιμόν, ὁμοῦ τε καὶ λοιμόν, πρὸ δύο εἶπεν ἐνιαυτῶν, ῥάβδον εἰρηκὼς τεθεᾶσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφερομένην, καὶ τὰς δι' αὐτῆς προμηνύουσαν μάστιγας».*[5] Όμως αρμοδιότεροι — αν και όχι πάντοτε επιτυχείς στις προγνώσεις τους — ήταν οι αστρολόγοι και οιωνοσκόποι.[6]

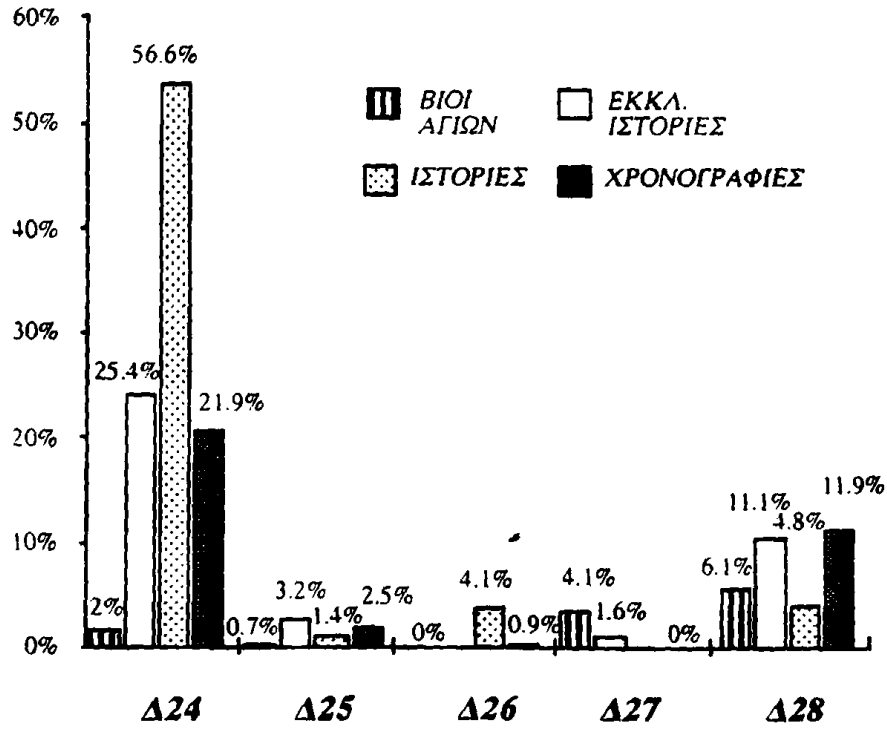

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.6. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Δ24 έως Δ28 ανά κατηγορία πηγών.

1.6. Δευτερογενή επακόλουθα του συμβάντος (Δ 24-28)

[1] Βλ. [168] Vita Symeonis c.171, [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11, [52] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.18.

[2] Βλ. [139] Vita Theodori Syc. c.56, [186] Vita Theodori Syc. c.53, [192] Vita Theodori Syc. c.1[illegible] [226] Vita Spyridonis c.23, [321] Vita Petri Atr. c.76, [586] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.23.

[3] Βλ. [69] Vita Porphyrii c.56-57, [322] Vita Nicetae c.30,p.347, [442] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiph[illegible] c.10, [524] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.5.

[4] Βλ. [86] Vita Hypatii c.4, [138] Vita Theodori Syc. c.52.

[5] [82] Theodoret.Hist.Relig. XXVI,19. Βλ. επίσης [657] Vita Maximi c.26,p.97.

[6] Βλ. [356] Barhebr.Chron. p.15, [509] Barhebr.Chron. p.233-234, [695] Critob. 1,4,4/p.16,14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ως δευτερογενή επακόλουθα ενός μετεωρολογικού συμβάντος χαρακτηρίζονται εδώ οι επιπτώσεις που είχαν τα ίδια τα μετεωρολογικά φαινόμενα ή οι φυσικές συνέπειές τους σε διάφορους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας.[1] Γίνεται λόγος για την επίδραση των φαινομένων στον στρατιωτικό τομέα, δηλαδή στην έκβαση στρατιωτικών επιχειρήσεων στο χερσαίο και θαλάσσιο χώρο (Δ24), για τις περιπτώσεις παροχής βοήθειας στα θύματα μιας θεομηνίας (Δ25) και για την ανασυγκρότηση των περιοχών που επλήγησαν με τη λήψη μέτρων αποφυγής παρόμοιας καταστροφής (Δ26), καθώς και για τις βραχυπρόθεσμες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες των μετεωρολογικών φαινομένων (Δ28).[2]

Είναι αρκετές οι μαρτυρίες που συσχετίζουν κάποιο μετεωρολογικό φαινόμενο με την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων στην ξηρά ή τη θάλασσα (στοιχείο Δ24). Η διαπίστωση αυτή, αν και συναρτάται άμεσα με το γεγονός ότι οι πηγές που εξετάσθηκαν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας είναι κυρίως αφηγηματικές με ιδιαίτερη τάση προς την αφήγηση στρατιωτικών και πολιτικών γεγονότων (ιστορικά και χρονογραφικά κείμενα),[3] θίγει ωστόσο έναν από τους πρωταρχικούς λόγους που ωθούσαν τους μεσαιωνικούς συγγραφείς να συμπεριλάβουν μετεωρολογικές μαρτυρίες στα κείμενά τους.

Ο πόλεμος — με τη μορφή της στρατιωτικής σύγκρουσης σε ανοικτό χώρο — ήταν στο Μεσαίωνα κατεξοχήν υπαίθρια διαδικασία και κατά συνέπεια επηρεαζόταν ιδιαίτερα από φυσικο-γεωγραφικούς παράγοντες, όπως η γεωμορφολογία και το κλίμα ενός τόπου, καθώς και από τη δράση των μετεωρολογικών φαινομένων στα οποία ήταν εκτεθειμένα τα στρατεύματα. Ανάλογα με το πεδίο (ξηρά ή θάλασσα) και τις ιδιαίτερες συνθήκες της εκάστοτε πολεμικής δράσης (εποχή του έτους, ορεινός ή πεδινός χώρος), τα φαινόμενα που έπαιζαν τον σημαντικότερο ρόλο στις πολεμικές επιχειρήσεις διαφοροποιούνταν. Μεγαλύτερη έμφαση δίνουν οι πηγές στο κρύο και τον παγετό, αφού οι συνέπειές τους ήταν συχνά μοιραίες για τα χερσαία στρατεύματα.[4] Επίσης, συχνότατα, μνημονεύονται πνοές ανέμων και καταιγίδες,

---

[1] Πρβλ. τον σχολιασμό για τις επιδράσεις των κλιματικών μεταβολών στην υγεία των ανθρώπων, στην τροφή, μεταφορές και επικοινωνία κλπ., όπως παριστάνονται σχηματικά στον πίνακα II (κεφ. Α).

[2] Βλ. και διάγραμμα Γ1.6.

[3] Για τα κριτήρια επιλογής των πηγών και τα βασικά χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας βλ. πιο πάνω κεφ.Β1.1.

[4] Για τις αναφορές σε κρύο και παγετό κατά τη διάρκεια πολεμικών επιχειρήσεων βλ. [21] Ammian.Marc. XVII,2,2-3, [25] Ammian.Marc. XIX,11,4, [38] Chron.Pasch. p.555,3, Malal. p.337,6, [39] Philostorg. VIII,8, [40] Ammian.Marc. XXVII,2,8, [48] Zosim. IV,17,1-2, [52] Ammian.Marc. XXXI,10,4, [53] Niceph.Callist. XII,29, Philostorg. X,6, [58] Niceph.Callist. XIII,5, Philostorg. XI,8, [113] Pseudo-Dionys. p.206,7, Josh.Styl. c.53,p.42, [115] Josh.Styl. c.81,p.65, Pseudo-Dionys. p.223,29, [141] Malal. p.442,16, [176] Agathias V,11,6, [203] Theophan. p.283,3, Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [206] Theophan. p.286,14, Theophyl.Sim. VIII,6,7-9, [220] Chron.Pasch. p.731,10, [249] Cedren. I,p.789,14, Mich.Syr. XI,18 (2,486), Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, Chron.ad a.1234 p.237,27, [282] Barhebr.Chron. p.119, Mich.Syr. XII,3 (3,9), [308] Theophan.Cont. II,14 (p.61,6-10), [352] Joh.Scyl. 23,p.142, Theophan.Cont. V,48 (p.282,5), [395] Sym.Magist. p.758,22, Theophan.Cont. VI,12 (p.478,1), [451] Joh.Scyl. 9,p.399, [467] Joh.Scyl. 17,p.458, Mich.Psel. 7 LXVII, Zonar. XVII 26,12-13, [485] Mich.Attal. p.120,5, Joh.Scyl.Cont. p.133,1, [545] Joh.Cinnamus p.21,3, Nicet.Chon. p.34,8-12, Theod.Scut. p.206,4, [591] Nicet.Chon. p.398,30-42, [603] Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26), Theod.Scut. p.488,26, [606] Theod.Scut. p.515,9, [607] Georg.Acrop. 57,p.120(p.113,25), [608] Georg.Acrop. 59,p.127,9(120,10), Theod.Scut. p.519,17, [609] Georg.Acrop. 59,p.129,6(p.122,9), Theod.Scut. p.520,23, [614] Barhebr.Chron. p.454, [632] Joh.Cantac. 1,p.134,8/1,27, [640] Joh.Cantac. 2,p.182,20/3,29, Niceph.Greg. 2,p.615,23/12,12,10, [643] Joh.Cantac. 2,p.187,24/3,30, [644] Joh.Cantac. 2,p.193,2/3,32, [646] Joh.Cantac. 2,p.347,23/3,57, Niceph.Greg. 2,p.648,4/13,4,1 [656]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

φαινόμενα που — ιδιαίτερα στο θαλάσσιο χώρο — έπαιζαν αποφασιστικό ρόλο στην έκβαση των κινήσεων ναυτικών στόλων.[1] Σημαντικό ποσοστό μαρτυριών αφορά περιγραφές ραγδαίων βροχοπτώσεων, οι οποίες συχνά είχαν ως αποτέλεσμα πλημμύρες ποταμών.[2] Οι υπόλοιπες μαρτυρίες αφορούν άλλα παροδικά μετεωρολογικά φαινόμενα, όπως καύσωνες, πτώσεις κεραυνών, χιονοπτώσεις και χαλαζοπτωσεις.[3]

Τα μετεωρολογικά φαινόμενα, ως συντελεστές στην εξέλιξη μιας στρατιωτικής επιχείρησης, μπορούσαν να επιδράσουν με δύο τρόπους: είτε ως βοήθεια, είτε ως εμπόδιο. Βέβαια οι όροι είναι σχετικοί, αφού, στις περισσότερες περιπτώσεις, το φαινόμενο λειτουργούσε ως βοήθεια ή εμπόδιο μόνο για τον έναν από τους αντιπάλους, σημαίνοντας για τον άλλο ακριβώς το αντίθετο. Κατά κανόνα όμως οι πηγές δίνουν ξεκάθαρα το σχετικό στίγμα κάθε φορά και είναι χαρακτηριστικο το γεγονός ότι είναι λίγες οι αναφορές που αφορούν περιπτώσεις όπου το μετεωρολογικο συμβάν παρουσιάζεται από τους συγγραφείς ως επικουρικό για κάποια εμπόλεμη πλευρά. Συνηθέστερη περίπτωση επικουρικής δράσης μετεωρολογικού φαινομένου κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων αποτελεί

Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22, [659] Joh.Cantac. 3,p.220,7/4,30, [661] Joh.Cantac. 3,p.226,23/4,30, [701] Critob. 2,14,2/p.105,25.

[1]Για τις αναφορές σε πνοή ανεμων και καταιγίδες βλ. [13] Zosim. II,24,1, [17] Chron.Pasch. p.537,15, Theophan. p.40,1, [28] Zosim. III,10,2-3, [57] Niceph.Callist. XII,39, Socrat. V,25,14, Sozom. VII,24,6, Theodoret. V,24, Rufin. II,33, [92] Priscus 8,FHG,IV,p.83, [125] Martyr.Arethae p.51-52, [144] Proc.Bell.Vand. I,13,5, [145] Proc.Bell.Vand. II,4,37, [147] Proc.Bell.Vand. II,15,40-41, [165] Proc.Bell.Goth. III,40,14-15, [198] Theophyl.Sim. VI,1,1-3, Theophan. p.268,14, [218] Theophan. p.308,17, [221] Cedren. I,p.745,24, Georg.Monach. p.707,8, Theophan. p.338,6, [235] Cedren. I,p.765,8, Georg.Monach. p.727,24, Niceph.Brev. p.32,17-26 (c.34), Theophan. p.354,8-11, [251] Cedren. I,p.791,12, Georg.Monach. p.745,19, Leo Gramm. p.178,19, Niceph.Brev. p.55,12 (c.56), Theophan. p.399,6, [274] Niceph.Brev. p.73,18-29 (c.82), Theophan. p.437,19-24, [278] Theophan. p.448,2, [291] Cedren. II,p.36,1, [307] Joh.Scyl. 8,p.35, Theophan.Cont. II,14 (p.60,6), [337] Georg.Monach.Cont. p.827,3, Leo Gramm. p.241,4, Sym.Magist. p.674,18, [390] Joh.Scyl. 8,p.267, [409] Joh.Scyl. 12,p.302, [410] Joh.Scyl. 17,p.308, Zonar. XVII 3,8-9, [462] Mich.Psel. 6 XCV, Zonar. XVII 24,12, [494] Anna Comnena III 12,4, [496] Anna Comnena VI 6,3, [500] Anna Comnena VII 3,12, [515] Anna Comnena XI 11,1, [549] Joh.Cinnamus p.22,15, Nicet.Chon. p.38,5-12, [557] Joh.Cinnamus p.96,16, [558] Nicet.Chon. p.89,62-72, [573] Nicet.Chon. p.168,56-74, [578] Theod.Scut. p.288,15, Nicet.Chon. p.183,85, [589] Nicet.Chon. p.363,10-17, [598] Nicet.Chon. p.529,32-530,48, [654] Joh.Cantac. 3,p.76,21/4,11, [658] Joh.Cantac. 3,p.209,10/4,28, [660] Joh.Cantac. 3,p.220,22/4,30, [662] Joh.Cantac. 3,p.233,7/4,31, [666] Laon.Chalc. p.39,14, [690] Laon.Chalc. p.261,3, [693] Laon.Chalc. p.327,18, [699] Critob. 2,4,3/p.93,1, [702] Laon.Chalc. p.558,15.

[2]Για τις αναφορές σε βροχοπτώσεις και πλημμύρες βλ. [19] Ammian.Marc. XIV,10,2, [22] Ammian.Marc. XVII,12,4-6, [24] Ammian.Marc. XVIII 7,9, [42] Ammian.Marc. XXVII,5,5, [64] Zosim. V,18,5, [114] Josh.Styl. c.66,p.56, Pseudo-Dionys. p.216,3, [143] Zach.Mityl. IX,6 (p.229), [298] Hist.de Leon.Arm. p.346,12, Sym.Magist. p.616,11, [323] Mich.Syr. XII,20 (3.35), [349] Joh.Scyl. 18,p.136, Theophan.Cont. V,40 (p.269,1), [401] Zonar. XVI 25,11-12, Joh.Scyl. 15,p.270-271, [418] Joh.Scyl. 23,p.341-342, Zonar. XVII 8,4-5, [479] Anna Comnena III 8,8, Ephraem vrs.3251-3266, Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Mich.Glyc. sp.601a, Zonar. XVIII 6,2-4, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Theod.Scut. p.224,22, [564] Barhebr.Chron. p.278, [599] Nicet.Chon. p.624,95-10, [605] Barhebr.Chron. p.410, [619] Barhebr.Chron. p.501, [626] Georg.Pachym. 2,p.331,3/4,25, [641] Niceph.Greg. 2,p.621,5/12,14,3, [642] Joh.Cantac. 2,p.185,21/3,30, [645] Joh.Cantac. 2,p.224,13/3,39, [647] Joh.Cantac. 2,p.358,1/3,58, [655] Joh.Cantac. 3,p.133,1/4,19.

[3]Καύσωνες: [120] Proc.Bell.Pers. II,18,18, [152] Proc.Bell.Pers. II,19,31, [297] Hist.de Leon.Arm. p.337,13, [336] Genesius IV 14,26, [526] Anna Comnena XV 1,5, [593] Nicet.Chon. p.505,6-14, πτώσεις κεραυνών: [59] Theodoret. V,37,4, Socrat. VII,43,3, Niceph.Callist. XIV, Mich.Syr. VIII,1 (2,2), Barhebr.Chron. p.66, [74] Zosim. V,41,1, Sozom. IX,6,4, χιονοπτώσεις: [56] Joh.Cinnamus p.196,3, [606] Georg.Acrop. 56,p.119,9(112,24), [637] Joh.Cantac. 1,p.474,14/2,28, [68] Laon.Chalc. p.252,2 και χαλαζοπτώσεις: [10] Vita Theodori c.11, [79] Theodoret. V,37, Niceph.Callist. XIV,4, [219] Theophan. p.315,14, Cedren. I,p.727,21.

το κρύο και το συνακόλουθο πάγωμα της επιφάνειας ποταμών. Ιδιαίτερα ο Δούναβης, που για πολλούς αιώνες ήταν το βόρειο σύνορο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, πάγωνε σε διάφορα σημεία του κατά τη διάρκεια του χειμώνα, παρέχοντας στα στρατεύματα των γειτονικών λαών ή των επιδρομέων τη δυνατότητα να διασχίσουν εύκολα τη στερεοποιημένη επιφάνειά του και να πλήξουν τις βόρειες επαρχίες της αυτοκρατορίας.[1] Σε άλλες περιπτώσεις το μετεωρολογικό συμβάν παρείχε είτε ευνοϊκές συνθήκες μετακίνησης και ναυσιπλοΐας, είτε κάλυψη ή απόκρυψη στις μάχες (καμουφλάζ).[2]

Κατά κύριο λόγο όμως, τα μετεωρολογικά φαινόμενα εμφανίζονται στις πηγές να λειτουργούν ως εμπόδιο. Τα προβλήματα που δημιουργούσαν το κρύο και οι παγετοί, οι ραγδαίες βροχοπτώσεις και οι πλημμύρες, οι καύσωνες, οι χαλαζοπτώσεις κλπ. κυμαίνονταν από τη δυσχέρεια στις μετακινήσεις των στρατευμάτων και την απώλεια του αξιόμαχου, έως τις απώλειες σε έμψυχο και άψυχο υλικό (στρατιώτες, υποζύγια, εξοπλισμός).[3] Η βαρύτητα του ρόλου που μπορούσε να διαδραματίσει ένα μετεωρολογικό φαινόμενο κατά τη διάρκεια μιας πολεμικής σύγκρουσης ήταν συνάρτηση των συνεπειών του. Σε αρκετές μαρτυρίες το μετεωρολογικό φαινόμενο εκφέρεται ως αποφασιστικός συντελεστής για την ήττα κάποιας εμπόλεμης πλευράς.[4] Συνηθέστερα όμως ο μη ευνοϊκός καιρός συντελούσε στην καθυστέρηση των προγραμματισμένων κινήσεων. Στο θαλάσσιο χώρο η κακοκαιρία (κυρίως καταιγίδες και πνοή σφοδρών ανέμων) οδηγούσε συχνά σε ναυάγια πλοίων ή και ολοκλήρων στόλων.[5]

---

[1] Βλ. [21] Ammian.Marc. XVII,2,2-3, [25] Ammian.Marc. XIX,11,4, [52] Ammian.Marc. XXXI,10,4 (για τον ποταμό Ρήνο), [53] Niceph.Callist. XII,29, Philostorg. X,6, [58] Niceph.Callist. XIII,5, Philostorg. XI,8, [176] Agathias V,11,6, [451] Joh.Scyl. 9,p.399, [467] Anna Comnena III 8,6, Joh.Scyl. 17,p.458, Mich.Psel. 7 LXVII, Zonar. XVII 26,12-13.

[2] Βλ. [28] Zosim. III,10,2-3, [113] Pseudo-Dionys. p.206,7, Josh.Styl. c.53,p.42, [409] Joh.Scyl. 12,p.302, [410] Joh.Scyl. 17,p.308, Zonar. XVII 3,8-9.

[3] Για περιπτώσεις έμψυχων απωλειών εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων βλ. [10] Vita Theodori c.11, [13] Zosim. II,24,1, [17] Chron.Pasch. p.537,15, Theophan. p.40,1, [39] Philostorg. VIII,8, [38] Chron.Pasch. p.555,3, Malal. p.337,6, [35] Ammian.Marc. XXIV,1,11, [40] Ammian.Marc. XXVII,2,8, [59] Theodoret. V,37,4, Niceph.Callist. XIV,4, Mich.Syr. VIII,1 (2,2), Barhebr.Chron. p.66, Socrat. VII,43,3, [114] Josh.Styl. c.66,p.56, Pseudo-Dionys. p.216,3, [152] Proc.Bell.Pers. II,19,31, [203] Theophan. p.283,3, Theophyl.Sim. VIII,4,7-8, [249] Cedren. I,p.789,14, Mich.Syr. XI,18 (2,486), Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54), Theophan. p.396,23, Chron.ad a.1234 p.237,27, [282] Barhebr.Chron. p.119, Mich.Syr. XII,3 (3,9), [479] Anna Comnena III 8,8, Ephraem vrs.3251-3266, Joh.Scyl.Cont. p.107,9, Mich.Attal. p.67,18, Mich.Glyc. sp.601a, Zonar. XVIII 6,2-4, [485] Mich.Attal. p.120,5, Joh.Scyl.Cont. p.133,1, [552] Joh.Cinnamus p.73,18, Nicet.Chon. p.64,56-65,77, Theod.Scut. p.224,22, [599] Nicet.Chon. p.624,95-10, [603] Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26), Theod.Scut. p.488,26, [605] Barhebr.Chron. p.410, [632] Joh.Cantac. 1,p.134,8/1,27, [640] Joh.Cantac. 2,p.182,20/3,29, Niceph.Greg. 2,p.615,23/12,12,10, [646] Joh.Cantac. 2,p.347,23/3,57, Niceph.Greg. 2,p.648,4/13,4,1, [656] Joh.Cantac. 3,p.162,9/4,22, [659] Joh.Cantac. 3,p.220,7/4,30, [661] Joh.Cantac. 3,p.226,23/4,30, [681] Laon.Chalc. p.150,7, [701] Critob. 2,14,2/p.105,25.

[4] Βλ. [10] Vita Theodori c.11, [57] Niceph.Callist. XII,39, Socrat. V,25,14, Sozom. VII,24,6, Theodoret. V,24, Rufin. II,33, [59] Theodoret. V,37,4, Niceph.Callist. XIV,4, Mich.Syr. VIII,1 (2,2), Barhebr.Chron. p.66, Socrat. VII,43,3, [74] Zosim. V,41,1, Sozom. IX,6,4, [219] Cedren. I,p.727,21, Theophan. p.315,14, [221] Cedren. I,p.745,24, Georg.Monach. p.707,8, Theophan. p.338,6, [587] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.25.

[5] Βλ. [13] Zosim. II,24,1, [125] Martyr.Arethae p.51-52, [154] Proc.Bell.Goth. III,7,3-5, [165] Proc.Bell.Goth. III,40,14-15, [198] Theophyl.Sim. VI,1,1-3, Theophan. p.268,14, [235] Cedren. I,p.765,8, Georg.Monach. p.727,24, Niceph.Brev. p.32,17-26 (c.34), Theophan. p.354,8-11, [251] Cedren. I,p.791,12, Georg.Monach. p.745,19, Leo Gramm. p.178,19, Niceph.Brev. p.55,12 (c.56), Theophan. p.399,6, [274] Niceph.Brev. p.73,18-29 (c.82), Theophan. p.437,19-24, [278] Theophan. p.448,2, [291] Cedren. II,p.36,1, [297] Hist.de Leon.Arm. p.337,13, [307] Joh.Scyl. 8,p.35, Theophan.Cont. II,14 (p.60,6), [337] Georg.Monach.Cont. p.827,3, Leo.Gramm. p.241,4, Sym.Magist. p.674,18, [390] Joh.Scyl. 8,p.267, [462] Mich.Psel. 6 XCV, Zonar. XVII 24,12, [494] Anna Comnena

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η παροχή βοήθειας στα θύματα θεομηνίας και η ανασυγκρότηση της κοινότητας με τη λήψη μέτρων για την αποφυγή επανάληψης των καταστροφών που υπέστη (στοιχεία Δ25 & Δ26) δεν αποτελεί σύνηθες θέμα στα χωρία που μας απασχολούν.[1]

Μετεωρολογικά φαινόμενα των οποίων οι φυσικές συνέπειες μπορούσαν να επιφέρουν καταστροφές στο οικιστικό περιβάλλον, αλλά και προβλήματα στην ομαλή τροφοδοσία των πόλεων, λειτουργούσαν ως φυσικά αίτια για την εκδήλωση του ενδιαφέροντος των αρμοδίων φορέων με σκοπό την παροχή βοηθειας στους πληγέντες.[2] Ο κυριότερος φορέας παροχής βοήθειας ήταν το κράτος, δηλαδή ο αυτοκράτορας και οι διοικητικές υπηρεσίες.[3] Από την άλλη μεριά, η ανασυγκρότηση με τη λήψη μέτρων για την αποφυγή επανάληψης των καταστροφών που υπέστη μια κοινότητα εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων αφορά κυρίως έργα αντιπλημμυρικής προστασίας. Κύρια πηγή τέτοιων ειδήσεων αποτελεί το *"Περί Κτισμάτων"* του Προκόπιου. Με στόχο την εξύμνηση της οικοδομικής δραστηριότητας του Ιουστινιανού ο Προκόπιος αναφέρει τα αντιπλημμυρικά έργα (κατασκευή γεφυρών, επιχωματώσεις, φράγματα κλπ.) που χρηματοδότησε ο αυτοκράτορας σε πολλές πόλεις της Μικράς Ασίας.[4] Για την πρόληψη των συνεπειών της λειψυδρίας στην Κωνσταντινούπολη το 766/7, εξαιτίας της οποίας *«ἤργησαν τά τε δοχεῖα καὶ τὰ λουτρά, οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ πηγαῖα νάματα τὰ ἀεννάως ῥέοντα πρότερον»*, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ *«ἤρξατο ἀνακαινίζειν τὸν Οὐαλεντινιανοῦ ἀγωγὸν μέχρι Ἡρακλείου χρηματίσαντα καὶ ὑπὸ τῶν Ἀράβων καταστραφέντα»*.[5]

Τα περιστατικά προσφοράς ευχαριστίας για τη διάσωση από τις συνέπειες της δράσης ενός μετεωρολογικού φαινομένου ή για παροχή κάθε είδους βοήθειας είναι επίσης ολιγάριθμα (στοιχείο Δ27). Οι ευχαριστίες νοηματοδοτούνται μέσα από την αντίληψη ότι υπήρξε θαυματουργική επέμβαση σε σχέση με την άρση ή την επιβολή ενός φαινομένου και των συνεπειών του.

Έτσι, ο βυζαντινός στρατός, μετά από νικηφόρα μάχη που κρίθηκε από τις επιπτώσεις σφοδρής χαλαζόπτωσης εναντίον του εχθρικού στρατοπέδου στην περιοχή όπου έδρασε και μαρτύρησε ο άγιος Θεόδωρος Στρατηλάτης, *«ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν μάρτυρα εὐχαριστίας τὸ τοιοῦτον ῥωμαϊκὸν ἐκστράτευμα ἐκ νέας ναὸν ἤγειρεν τῷ μάρτυρι ὁμώνυμον ὡς τῆς τοιαύτης νίκης αἰτίῳ...ὅστις καὶ μέχρι τῆς σήμερον διαμένει»*.[6] Μετά από περιόδους παρατεταμένης ανομβρίας — οπότε εκδηλώνονταν λιτανείες και επικλήσεις για βροχή — η επανάληψη των βροχοπτώσεων εκλαμβανόταν ως αποτέλεσμα της θαυματουργικής δράσης αγίων, προς τους οποίους

III 12,4, [496] Anna Comnena VI 6,3, [515] Anna Comnena XI 11,1, [549] Joh.Cinnamus p.22,15, Nicet.Chon. p.38,5-12, [558] Nicet.Chon. p.89,62-72, [573] Nicet.Chon. p.168,56-74, [589] Nicet.Chon p.363,10-17, [654] Joh.Cantac. 3,p.76,21/4,11, [662] Joh.Cantac. 3,p.233,7/4,31, [690] Laon.Chalc p.261,3, [699] Critob. 2,4,3/p.93,1, [702] Laon.Chalc. p.558,15.

[1] Βλ. και διάγραμμα Γ1.6. παραπάνω.

[2] Τέτοια φαινόμενα ήταν οι ξηρασίες: [118] Vita Sabae c.66,p.167-168, [579] Mich.Syr. XXI (3,373-4), πλημμύρες: [128] Cedren. I,p.639,21, Chron.ad a.1234 c.LIII,p.150,32, Evagr. IV, Mich.Syr. IX,12 (2,169), Niceph.Callis XVII,3, Proc.Aedif. II,7,2-5, Theophan. p.171,18, Zon XIV 5,29-30, [164] Proc.Aedif. V,5,1 3, βαρυχειμωνιές: [373] Georg.Monach.Cont. p.908, Joh.Scyl. 22,p.225, Leo Gramm. p.318,2 Sym.Magist. p.743,11, Theophan.Cont. VI,27 (p. 15).

[3] Από τα χωρία της προηγούμενης υποσημείωσης μόνο το [118] Vita Sabae c.66,p.167-1 αναφέρει την μέριμνα ενός κληρικού, του αγίου Σάβα, για την εξεύρεση νερού σε περίοδο λειψυδ το 516-521.

[4] Βλ. [134] Proc.Aedif. V,2,6-12, [136] Proc.Aedif. V,4,1-3, [135] Proc.Aedif. V,3,12-13, Proc.Aedif. V,5,14-18, [171] Proc.Aedif. II,2,13-16.

[5] Βλ. [275] Niceph.Brev. p.75,22-29 (c.85), Theophan. p.440,11.

[6] Βλ. [10] Vita Theodori c.11.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έστρεφαν οι πιστοί τις ευχαριστίες τους.[1] Η δυναμη του αγίου Θεοδώρου Συκεώτου να αποτρέπει στοιχεία της φύσης (π.χ. σφοδρές χαλαζοπτώσεις) τον έκανε αντικείμενο θαυμασμού από τους χωρικούς.[2] Η καλή σοδειά του έτους 545/6 θεωρήθηκε από τους χωρικους θαύμα του αγίου Νικολάου Σιωνίτου, προς τον οποίο εστρεψαν τις ευχαριστίες τους.[3]

Οι βραχυπρόθεσμες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες των μετεωρολογικών φαινομενων αφορουν εμπλοκές στην κοινωνική και οικονομική ζωή η οποία, με τρόπο άμεσο ή έμμεσο, επηρεαζόταν από τη δράση των μετεωρολογικων φαινομένων και των φυσικών συνεπειών τους. Ως τέτοιες εμπλοκές εννοούνται εδώ η διακοπή ή παρακωλυση των συγκοινωνιών, οι διατροφικές κρίσεις και επιδημίες, καθώς και οι μετακινήσεις πληθυσμών (στοιχείο Δ28, διάγραμμα Γ1.5).[4]

Διακοπή ή παρακώλυση των συγκοινωνιών, δηλαδή προβλήματα στις μετακινήσεις των ανθρώπων μέσω των χερσαίων οδών, προκαλούνταν κυρίως κατά τη διάρκεια του χειμώνα εξαιτίας του παγετού, που καθιστούσε επικίνδυνες τις πεζοπορίες, του μεγάλου ύψους του χιονιού και της πλημμύρας των ποταμών.[5] Τα μεγαλύτερα προβλήματα αντιμετώπιζαν στις μετακινήσεις τους οι στρατιωτικές δυνάμεις.[6]

Οι πηγές περιέχουν αρκετές αναφορές σε "λιμούς", σε πληροφορίες δηλαδή ενδεικτικές για την ανεπάρκεια της ετήσιας γεωργικής παραγωγής σε αστικά κέντρα και στον αγροτικό χώρο εξαιτίας διαταραχών στον ετήσιο κλιματικό κύκλο, καθώς και αναφορές στο ξέσπασμα επιδημιών ("λοιμοί") ή σε μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας των δυσχερειών που προκαλούσαν η πείνα και οι επιδημίες.[7] Το πλέγμα των παραγόντων που συνεπιδρούν στην εκδήλωση μιας διατροφικής κρίσης είναι ιδιαίτερα σύνθετο και, έστω κι αν αναφέρονται ρητά σε κάποιες μαρτυρίες κλιματικά αίτια που επέδρασαν στο ξέσπασμα τέτοιων κρίσεων, η διερεύνησή τους θα μπορούσε ν' αποτελέσει αντικείμενο μιας χωριστής έρευνας. Εδώ αρκούμαστε να αναφέρουμε ότι, από την πλευρά των συγγραφέων, τα μετεωρολογικά αίτια που βρίσκονταν στη βάση των γενεσιουργών παραγόντων των διατροφικών κρίσεων ήταν κυρίως οι ξηρασίες και οι βαρυχειμωνιές, ενώ σημαντικό ρόλο έπαιζαν και οι πλημμύρες.[8] Σε

---

[1] Βλ. [137] Vita Theodori Syc. c.50-51, [140] Vita Theodori Syc. c.101, [261] Hist.Patriarch. XVIII (p.114).

[2] Βλ. [138] Vita Theodori Syc. c.52, [193] Vita Theodori Syc. c.144.

[3] Βλ. [155] Vita Nicolai c.59-60.

[4] Βλ. στοιχείο Δ28, καθώς και διάγραμμα Γ1.5. παραπάνω.

[5] Βλ. [47] Ammian.Marc. XXX,3,1-3, [502] Anna Comnena VIII 3,3, [505] Vita Meletii c.20, [570] Barhebr.Chron. p.286, [574] Barhebr.Chron. p.299, Mich.Syr. XIX,10 (3,349), [664] Niceph.Greg. 3,p.503,19/36,2,1 [691] Laon.Chalc. p.297,4.

[6] Βλ. στοιχείο Δ24.

[7] Το ζήτημα της διαχείρισης των δεδομένων σχετικά με έτη που μνημονεύονται στις ιστορικές πηγές ως έτη λιμού (πείνας) ή ανόδου της τιμής των γεωργικών προϊόντων (κυρίως των σιτηρών) θίχτηκε σε προηγούμενο υποκεφάλαιο (βλ. Β1.2). Εδώ σχολιάζονται οι αναφορές σε λιμούς οι οποίες συνεκφέρονται ή συνδέονται αιτιολογικά από τους ίδιους τους συγγραφείς των κειμένων με μετεωρολογικά φαινόμενα.

[8] Βλ. [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21, [8] Mich.Syr. VI,10 (1,204), [29] Niceph.Callist. X,35, Sozom. VI,2,13-16, [31] Vita Epiphanii c.31, [61] Vita Porphyrii c.19, [82] Theodoret.Hist.Relig. XXVI,19, [94] Evagr. II,6, Niceph.Callist. XV,10, [98] Vita Marcelli c.26, [118] Vita Sabae c.58,p.159, [156] Theophan. p.225,4, Cedren. I,p.657,20, Chron.ad a.1234 p.245,16, [160] Proc.Bell.Goth. III,29,6-8, [170] Theophan. p.230,17-24, [212] Mich.Syr. XI,1 (2,401), [214] Vita Johan.Eleem. c.26, (p.36), [239] Mich.Syr. XI,16 (2,474), [253] Barhebr.Chron. p.109, [257] Chron.ad a.1234 249,7, Mich.Syr. XI,22 (2,506-7), Mich.Syr. XI,22 (2,508), [258] Hist.Patriarch. XVIII (p.97), [259] Hist.Patriarch. XVIII (p.97), [266] Chron.ad a.1234 p.245,16, [266] Mich.Syr. XI,22 (2,506), [294] Mich.Syr. XII,6 (3,23),

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

μερικές από τις περιπτώσεις αναφοράς λιμών οι πηγές μνημονεύουν και τυχον συνακόλουθες επιδημίες.[1]

Τέλος, η ανομβρία και ο μακροχρόνιος λιμός μπορούσαν να προκαλέσουν μετακινήσεις πληθυσμών και εγκατάλειψη κάποιων περιοχών, στις οποίες δεν υπηρχαν ευνοϊκές συνθήκες διαβίωσης όσον αφορά στην ύδρευση και και την εξασφάλιση τροφής. Η ανομβρία - ξηρασία αποτελούσε βασικό κλιματικό αίτιο για τις μετακινήσεις πληθυσμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η — υπερβολική, ως φαίνεται — πληροφορία για εγκατάλειψη της Κύπρου από τους κατοίκους της στις αρχές του 4ου αι., αλλά και η "μυθολογική" ερμηνεία που προβάλλεται από μερικές πηγές για την εθνογένεση των Βουλγάρων (τέλη 6ου αι.) κ.α.[2]

1.7. Θρησκευτική και δεισιδαιμονική αντίληψη του συμβάντος (Ε 29-31)

Στην κατηγορία των ψυχολογικών αντιδράσεων που μπορούσε να προκαλέσει η εκδήλωση ενός μετεωρολογικού φαινομένου, εντάσσεται και η θρησκευτική και δεισιδαιμονική αντίληψη του.[3] Πρόκειται για την τάση από την πλευρά των συγχρόνων, οι οποίοι υπέστησαν τις συνέπειες του φαινομένου, αλλά και από την πλευρά των συγγραφέων, που το κατέγραψαν και το συμπεριέλαβαν στις διηγήσεις τους, να ερμηνεύσουν το φαινόμενο όχι με βάση τους φυσικούς νόμους, αλλά μέσω μιας υπερφυσικής θεώρησης για την Φύση και τον Κόσμο. Εκφάνσεις μιας τέτοιας κοσμοθεώρησης αποτελούν αντιλήψεις οι οποίες μεταφράζουν το φυσικό φαινόμενο είτε ως προαγγελία της Θεϊκής Βούλησης (οιωνός), είτε ως άμεση εκδήλωση αυτής (θαύμα).

Ε 29 (το φαινόμενο περιγράφεται ως "οιωνός" ή σε συνάφεια με άλλους "οιωνούς")

---

[303] Mich.Syr. XII,11 (3,48), [312] Genesius III 19.74, Georg.Monach.Cont. p.792.5, Georg.Monach. p.798,1, Theophan.Cont. III,39 (p.137,18), Vita reg.Theodora c.7, [324] Joh.Scyl. 15,p.104, Theophan.Cont. IV,28 (p.191,3), [327] Mich.Syr. XII,21 (3,108), [373] Georg.Monach.Cont. p.908,20, Joh.Scyl. 22,p.225, Leo Gramm. p.318,23, Sym.Magist. p.743,11, Theophan.Cont. VI,27 (p.417,15), Zonar. XVI 19,6-7, [406] Joh.Scyl. 20,p.277, Zonar. XVI 28,1-3, [441] Joh.Scyl. 33,p.377, Mich.Glyc. sp.581a, [443] Barhebr.Chron. p.193, [444] Barhebr.Chron. p.193, [448] Joh.Scyl. 2,p.393, [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11, [454] Joh.Scyl. 10,p.400, [530] Mich.Syr. XV,13 (3,212), [536] Mich.Syr. XVI,5 (3,235), [576] Mich.Syr. XX,1 (3,357), [577] Mich.Syr. XX,3 (3,367), Mich.Syr. XX,4 (3,369), [579] Mich.Syr. XX,6 (3,373-4), [596] Barhebr.Chron. p.350.

[1] Βλ. [82] Theodoret.Hist.Relig. XXVI.19, [94] Evagr. II,6, Niceph.Callist. XV,10, [118] Vita Sabae c.58,p.159, [257] Chron.ad a.1234 249,7, Mich.Syr. XI,22 (2,506-7), [265] Chron.ad a.1234 p.245,16, [266] Chron.ad a.1234 p.245,16, Mich.Syr. XI,22 (2,506), [596] Barhebr.Chron. p.350. Ο μηχανισμός επίδρασης των φαινομένων στις σοδειές αναλύθηκε παραπάνω (στοιχείο Γ12β).

[2] Βλ. [6] Leont.Mach. §.3,p.2,21, [195] Mich.Syr. X,21 (2,363), Barhebr.Chron. p.84, [253] Barhebr.Chron. p.109, Mich.Syr. XI,19 (2,491), [553] Mich.Syr. XVII,8 (3,282), [577] Mich.Syr. XX,3 (3,367).

[3] Για τις ψυχολογικές αντιδράσεις που προκαλούσαν τα μετεωρολογικά φαινόμενα βλ. πιο πάνω παράγρ. 1.5. Συγκριτικά ποσοστά βλ. στο διάγραμμα Γ.1.7. πιο κάτω.

Παραπάνω σχολιάσθηκαν τα χωρία που άμεσα χαρακτηρίζονται από τους συγγραφείς ή τους συγχρόνους ως έκφραση της Θεϊκής Οργής ή Βούλησης. Εδώ εξετάζονται τα φαινόμενα που εκφέρονται ως "οιωνοί", δηλαδή ως σημάδια από τα οποία ήταν δυνατό να προκύψουν προβλέψεις για τα μελλούμενα. Όταν αποδίδεται στα μετεωρολογικά φαινόμενα ο χαρακτήρας του "οιωνού", τότε αυτά συνδέονται στη συνειδηση των συγχρόνων με πολιτικές και εκκλησιαστικές καταστάσεις ή μεταβολές.[1] Οι αντιπαθείς στο λαό και τους συγγραφείς αυτοκράτορες (ιδιαίτερα οι οπαδοί εκκλησιαστικών αιρέσεων και οι εικονομάχοι), καθώς και οι σφετεριστές που προσπαθούσαν να ανατρέψουν τη νομιμότητα στην αυτοκρατορική διαδοχή, συχνά θεωρούνταν υποκινητές της Θεϊκής Οργής, η οποία εκδηλωνόταν μεσ' από ποικίλα φυσικά φαινόμενα και καταστροφές. Ανάλογο "προειδοποιητικό" περιεχόμενο είχαν και φυσικά φαινόμενα που συσχετίζονταν από τους συγχρόνους ή τους συγγραφείς με εκθρονίσεις ιεραρχών και δογματικές διενέξεις, ενώ σε μερικές περιπτώσεις φυσικά φαινόμενα εκλαμβάνονταν ως προάγγελοι επερχομένων δεινών. Οι συνθήκες θανάτου ενός αυτοκράτορα, δηλαδή τα φυσικά φαινόμενα που σημειώθηκαν πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά το γεγονός του θανάτου του, συχνά τύχαιναν της προσοχής των συγχρόνων. Σ' αυτά προσδιδόταν χαρακτήρας μεταφυσικός.

Ο ειδωλολάτρης αυτοκράτορας Ιουλιανός δέχθηκε την κριτική των Εκκλησιαστικών Ιστορικών, αφού *«ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ θεὸς συμφοραῖς ἀπείροις καὶ παντοδαποῖς κακοῖς ὑπέβαλεν τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον»*, ενώ τα μετεωρολογικά φαινόμενα που εκδηλώθηκαν κατά την ώρα του φόνου του στο περσικό μέτωπο θεωρήθηκαν άξια μνήμης.[2] Στη *«μῆνιν Θεοῦ»* εξαιτίας της φιλοαρειανής θρησκευτικής πολιτικής του αυτοκράτορα Βάλη και των διώξεων που αυτός επέβαλε σε επισκόπους απέδωσαν οι σύγχρονοι τη μεγάλη χαλαζόπτωση στην Κωνσταντινούπολη το 365.[3] Τον επικείμενο θάνατο του αυτοκράτορα Βαλεντινιανού προεμήνυσαν το φθινόπωρο του 375 κεραυνοί και αστραπές στο Σίρμιο, καθώς και σεισμοί και άλλοι οιωνοί σε άλλους τόπους.[4]

Σε σπάνιες περιπτώσεις ο οιωνός είχε "θετικό" χαρακτήρα, όπως στην περίπτωση της ανωμαλίας στη διακύμανση της στάθμης του Νείλου το 392, επί Μ. Θεοδοσίου. Στην περίπτωση αυτή, η αντιπαράθεση γνωμών μεταξύ του σοφού χριστιανού αυτοκράτορα και των ειδωλολατρών - εθνικών για το ζήτημα της πλημμύρας και η επαλήθευση της ορθής κρίσης του πρώτου μέσω του φυσικού φαινομένου εξισώνεται στη συνείδηση των συγγραφέων με τη νίκη του Χριστιανισμού επί της Ειδωλολατρείας.[5]

Επί Αρκαδίου και Θεοδοσίου Β΄ αλλεπάλληλες φυσικές καταστροφές θεωρήθηκαν ως "σημεία" δηλωτικά της θεϊκής οργής για την καθαίρεση και την εξορία του Ιωάννη Χρυσόστομου. Σύμφωνα με τον μεταγενέστερο, αλλά πιστό στις πηγές

[1] Για τα χωρία που χαρακτηρίζονται ως εκφράσεις της Θεϊκής Οργής ή Βούλησης βλ. παραπάνω τον σχολιασμό του στοιχείου Δ20. Γενικά για τους οιωνούς (prodigia), κυρίως κατά τη ρωμαϊκή εποχή, βλ. P. Händel, "Prodigium", P.W.R.E., XXIII.1, 2283-2296.

[2] Βλ. [29] Niceph.Callist. X,35, Sozom. VI,2,13-16, καθώς επίσης και τα σχετικά με την ανοικοδόμηση του ναού του Σολομώντος στην Ιερουσαλήμ: [34] Mich.Syr. VII,5 (1,288), Theophan. p.51,27, Theodoret. III,20,4, Socrat. III,20,10. Για την ομίχλη και την καταιγίδα που εκδηλώθηκαν την ώρα του φόνου του Ιουλιανού — προσδίδοντας έτσι τη δέουσα αυτοκρατορική αίγλη στο γεγονός — βλ. [37] Sozom. VI,1,13, Niceph.Callist. X,34, Zosim. IV,18,1.

[3] Βλ. [41] Niceph.Callist. XI,4, Socrat. IV,11,1, Sozom. VI,10,2.

[4] Βλ. [49] Ammian.Marc. XXX,5,16, Zosim. IV,18,1.

[5] Βλ. [54] Mich.Syr. VII,8 (1,318), Niceph.Callist. XII,37, Sozom. VII,20,4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του, Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο (14ος αι.), «*ταῦτα δὲ τῷ τότε συμβῆναι τοῖς πολλοῖς ἐδόκει χαλεπαίνοντος τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν εἰς τὸν μέγιστον φωστῆρα Ἰωάννην προφανῆ ἀδικίαν*».[1]

Το χαλάζι που έπληξε το 447 την περιοχή της Θράκης συνδυάσθηκε με την επίθεση των Ούννων που εκδηλώθηκε το ίδιο έτος με τον εξής αξιοσημείωτο τρόπο: οι κόκκοι του χαλαζιού είχαν το μέγεθος βολβού ματιού και ήταν σαν να προφήτευαν κατά τον Καλλίνικο, συγγραφέα του Βίου του αγίου Υπατίου, «*Βλέπετε τὰ ἐρχόμενα.*».[2] Συμβολισμοί από την Αποκάλυψη του Ιωάννη και αστρολογικές προλήψεις συμφύρονται στην ερμηνεία μιας νέφωσης σε σχήμα σάλπιγγας που επί 40 ημέρες ήταν ορατή στην Κωνσταντινούπολη το 467. Το φαινόμενο αυτό, σε συνδυασμό με τη βροχή σταχτης που εκδηλώθηκε το 475, «*σύμβολον ἀκραιφνέστατον ἦν τῆς ὅσον οὔπω ἔσεσθαι μελλούσης πυρκαϊᾶς*», θεωρήθηκε από το Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο ως οιωνός για την πυρκαϊά που εκδηλώθηκε στην Κωνσταντινούπολη το ίδιο έτος.[3]

Μυστηριακός χαρακτήρας προσδιδόταν και σε μετεωρολογικά φαινόμενα που εκδηλώνονταν σε συνάφεια με κορυφαίες στιγμές της ζωής κάποιου αγίου (π.χ. κλήση του Θεού προς το μοναχικό βίο, δοκιμασία πίστης, τέλεση θαυμάτων ίασης, περιστατικά θεϊκής επιφανείας, θάνατος του αγίου). Οι σχετικές περιγραφές, που περισσότερο μοιάζουν με ευρήματα των βιογράφων παρά με πραγματικά μετεωρολογικά συμβάντα, συνέθεταν μια μυστηριακή ατμόσφαιρα προκειμένου να τελεσθεί το υπερφυσικό γεγονός.[4]

---

[1] Βλ. ξεχωριστές καταχωρίσεις: [68] Niceph.Callist. XIII.36, Philostorg. XI.7, [70] Niceph.Callist. XIII.36, Philostorg. XI.7, Socrat. VI.19.5, Sozom. VIII.27.1, [72] Niceph.Callist. XIII.36, Philostorg. XI.7, [77] Niceph.Callist. XIII.36, Philostorg. XII.8.

[2] [91] Vita Hypatii c.52.

[3] Βλ. [99] Cedren. I.p.612.18, Chron.Pasch. p.597.13, Const.Lascaris p.61.25, Georg.Monach. p.616.5, Mich.Glyc. sp.493c, Niceph.Callist. XV.20, Theophan. p.115.1. Επιπλέον βλ. επίσεις: [100] Niceph.Callist. XV.20, [105] Joh.Antioch. p.28.11, [116] Proc.Bell.Goth. II.14.18, [118] Vita Sabae c.58.p.159, [119] Proc.Bell.Pers. II.14.5, [121] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.38, [128] Cedren. I.p.639.21, Leo Gramm. p.124.17, Mich.Syr. IX.16 (2.179), Proc.Hist.Arc. XVIII.36-38, Theophan. p.171.18, [141] Chron.Brev. 1/6, [142] Malal. p.454.6, [145] Proc.Bell.Vand. II.4.37, [159] Cedren. I.p.658.8, Theophan. p.226.4, [160] Proc.Bell.Goth. III.29.6-8, [166] Proc.Bell.Goth. IV.15.21-25, [174] Malal. p.488.12-14, [177] Theophan. p.234.20, [211] Cedren. I.p.708.22, Ephraem vrs.1325-1329, Georg.Monach. p.664.12, Leo Gramm. p.145.11, Mich.Glyc. sp.513c, Niceph.Callist. XVIII.43, Zonar. XIV 14.28, [230] Theophan. p.351.9, [236] Barhebr.Chron. p.102, [271] Mich.Glyc. sp.529a, [272] Theophan. p.435.8, Georg.Monach. p.759.21, Cedren. II.p.12.18, Zonar. XV 7.8, Const.Lascaris p.74.16, [286] Cedren. II.p.27.16, Leo Gramm. p.199.17, Theophan. p.472.16, Zonar. XV 13.7, [287] Theophan. p.477.14, [299] Genesius I 22.28, Georg.Monach. p.778.2, Georg.Monach.Cont. p.765.16, Leo Gramm. p.208.13, Sym.Magist. p.607.4, Theophan.Cont. I.21 (p.33.13), Vita Nicephori Const. p.207, [304] Const.Lascaris p.76.22, Joh.Scyl. 16.p.41, Theophan.Cont. II.20, [311] Theophan.Cont. II.20 (p.73.5-11), [312] Genesius III 19.74, Georg.Monach.Cont. p.792.5, Georg.Monach. p.798.1, Theophan.Cont. III.39 (p.137.18), Vita reg.Theodora c.7, [327] Mich.Syr. XII.21 (3.108), [353] Joh.Scyl. 8.p.175, Leo Gramm. p.266.7, Mich.Glyc. sp.553c, Theophan.Cont. VI.6 (p.356.20), Mich.Syr. XIII.2 (3.119), [383] Georg.Monach.Cont. p.917.19, Leo Gramm. p.325.15, Sym.Magist. p.748.13, Theophan.Cont. VI.47 (p.431.20), [411] Leo Diaconus p.176.6 (X.10), [458] Joh.Scyl. 21.p.408, Mich.Glyc. sp.588d, [533] Barhebr.Chron. p.255, [538] Mich.Syr. XVI.7 (3.242), [551] Nicet.Chon. p.41.7-11, Theod.Scut. p.211.21, [568] Nicet.Chon. p.211.3-14, [590] Nicet.Chon. p.384.29-32, [625] Georg.Pachym. 2.p.305.12/4.14, [636] Niceph.Greg. 1.p.460.11/9.14.1, [639] Niceph.Greg. 2.p.624.7/12.15.4, [648] Niceph.Greg. 2.p.694.13/14.2.1, [649] Niceph.Greg. 2.p.711.22/14.6.1, [653] Niceph.Greg. 2.p.860.9/17.6.1, [681] Laon.Chalc. p.150.7, [686] Not.Beamt.Thess. c.79, [694] Georg.Sphrantz. II.17/p.191.15, [695] Critob. 1.4.4/p.16.14, [696] Critob. 1.18.6/p.37.1, [697] Critob. 1.45.1/p.58.26, [698] Georg.Sphrantz. IV.7/p.378.23.

[4] Βλ. [66] Theodoret.Hist.Relig. XXVI.2, [93] Vita Auxentii c.21, [131] Vita Symeonis c.23, [15] Vita Alypii Styl. c.21, [255] Vita David.Sym.Georg. c.4, [268] Vita David.Sym.Georg. c.6, [296] Vi

Ε 30 (αναφορά υπερθετικών στην αφήγηση)

Η συχνότητα αναφοράς επιθέτων ή φράσεων σε υπερθετικό βαθμό, προκειμένου να χαρακτηρισθεί από τον συγγραφέα η ένταση ή η κρισιμότητα των συνεπειών ενός μετεωρολογικού φαινομένου, είναι δηλωτική της υπερβολής με την οποία επενδύοταν το περιγραφόμενο φαινόμενο και, κατά συνέπεια, θα μπορούσε ίσως να θεωρηθεί ως έκφανση της δεισιδαιμονικής αντίληψης των συγχρόνων γι αυτό.

Μπορούν να διακριθούν τρεις τύποι εκφοράς υπερθετικών επιθέτων ή εκφράσεων που σκοπό έχουν να μεγεθύνουν τη σημασία που έπαιρνε κάποιο ακραίο μετεωρολογικό φαινόμενο στη συνείδηση των Βυζαντινών:

α) Επίθετα υπερθετικού βαθμού που χαρακτηρίζουν απευθείας το φαινόμενο. Π.χ.: *«αὐχμὸς μέγιστος»*,[1] *«χειμὼν ἐξαίσιος»*,[2] *«σφοδροτάτου χειμῶνος»*,[3] *«χειμῶνος δὲ βαρυτάτου γενομένου»*,[4] *«χειμῶνα μέγιστον γενέσθαι»*,[5] *«χειμέριον γίνεται τὸ κατάστημα καὶ τῷ ὄντι κρυερὸν καὶ δριμύτατον»*,[6] *«Χειμὼν ἦν βαρύτατος καὶ δριμύς»*,[7] *«χειμὼν ἐπαχθέστατος»*,[8] *«ψύχος μέγα καὶ πικρότατον»*,[9] *«grando magna ac mirabilis»*, *«χάλαζα μεγίστη»*.[10]

β) Περιφράσεις που σκοπό έχουν να αποδώσουν το βαθμό υπερβολής του φαινομένου μέσ' από τη σύγκρισή του με ομοειδή φαινόμενα του παρελθόντος, ακόμα ζωντανά στη συλλογική μνήμη. Π.χ.: *«Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τετύχηκέ τι τῶν οὔπω πρότερον, ὅσα γε ἡμᾶς εἰδέναι, γεγονότων ξυνενεχθῆναι, τοῦ μὲν γὰρ ἔτους μετόπωρον ἦν, αὐχμὸς δὲ καὶ πνιγμὸς ὥσπερ θέρους μέσου ἐγένετο θαυμαστὸν ὅσον.»*,[11] *«ἀλλ' ἐνοχλῶν αὐτῇ ξύμπαντα διαγέγονε τὸν τοῦ σπείρειν καιρόν, οὐ ξυμπεσόν τοῦτό γε πρότερον ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος»*,[12] *«ὄμβρος ἐν τῷ Βυζαντίῳ κατερράγη καὶ τοῖς προσομοροῦσιν αὐτῷ. οἷον οὐ συνέβη κατενεχθῆναι τὸ πρότερον»*,[13] *«οὐδείς γοῦν τῶν ἰδόντων ἔλεγε γινώσκειν γεγενῆσθαί ποτε τοιοῦτον χειμῶνα»*,[14] *«παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης»*,[15] *«ἔπεσεν καθ' ὅλην τὴν νῆσον τοσαύτη χιὼν οἵαν οἱ τῶν Κερκυραίων ἄνθρωποι οὐκ εἶδον πώποτε»*.[16]

Nicephori Medec. c.18,p.424, [347] Vita Theophanu imp. c.6, [355] Vita Theophanu imp. c.24, [358] Vita Pauli c.10, [374] Vita Andr.Sal. c.34-36.

[1][437] Joh.Scyl. 2,p.373.

[2][631] Joh.Cantac. 1,p.125,24/1,25.

[3][701] Critob. 2,14,2/p.105,25, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [502] Anna Comnena VIII 3,3, [640] Joh.Cantac. 2,p.182,20/3,29.

[4][249] Theophan. p.396,23, Cedren. I,p.789,14.

[5][249] Niceph.Brev. p.53,25-54,4 (c.54).

[6][271] Niceph.Brev. p.67,4-68,26 (c.74).

[7][407] Vita Athan.Athon. c.52,p.66.

[8][432] Joh.Scyl. 34,p.347, Mich.Glyc. sp.577b.

[9][271] Cedren. II,p.11,18-12,17, Georg.Monach. p.758,11-759,15, Leo Gramm. p.186,21-187,17, Mich.Glyc. sp.529a, Theophan. p.434,6-435,5.

[10][41] Jacob.Edess. p.221, Niceph.Callist. XI,4.

[11][166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-25.

[12][160] Proc.Bell.Goth. III,29,6-8.

[13][402] Leo Diaconus p.69,3 (IV,9).

[14][603] Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26), Theod.Scut. p.488,26.

[15][694] Georg.Sphrantz. II,19/p.200,4.

[16][705] Georg.Sphrantz. IV,23/p.447,14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γ) Περιφράσεις που συνδυάζουν τους τύπους α) και β). Π.χ.: *«Οὕτω λάβρος ὑετὸς τότε ἠνέχθη, οἷος οὐ γέγονεν πώποτε, ὡς φασιν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν».*[1] *«πολὺς ὄμβρος, ὡς νομίζεσθαι σταγόνας μὴ εἶναι, ἀλλὰ χάλαζαν ἀπ' οὐρανοῦ καταφέρεσθαι».*[2] *«καί σφοδρός εἴ περ ποτέ χειμὼν τότε ἐγένετο» (καταιγίδα).*[3] *«τοιοῦτος χειμὼν σφοδρότατος γέγονεν, ὥστε διομνύεσθαι τοὺς Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας ἐπισκόπους μηδέποτε ἑωρακέναι τοιοῦτον χειμῶνα».*[4] *«χειμών, εἴπερ ποτέ, ἐγεγόνει βαρύς».*[5] *«Χειμών τε πάντων βαρύτατος καὶ μέγας».*[6] *«Χειμὼν ἦν, καὶ τῶν πώποτε μνημονευομένων ὁ βαρύτατος».*[7] *«χειμὼν ἐφειστήκει καὶ χειμώνων ὁ μέγιστος, καὶ τῶν ἐξαισίων, καὶ ὃν ἰδεῖν πω καὶ γηράσκουσιν οὐδαμῶς ἐξεγένετο».*[8]

Από τις παραπάνω εκφράσεις προκύπτει ότι οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν συγκριτικά τη μεγαλύτερη ποικιλία υπερθετικών επιθέτων και περιφράσεων για περιπτώσεις βαρυχειμωνιάς. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι υπερθετικές εκφράσεις — κυρίαρχες στα χωρία των Χρονογράφων — εξυπηρετούσαν, κατά κάποιο τρόπο, τους συγγραφείς όταν δεν διέθεταν επαρκή στοιχεία από τις διαθέσιμες σ' αυτούς πηγές για την τεκμηρίωση της μαρτυρίας. Έτσι, η χρήση υπερθετικών επιθέτων και εκφράσεων θα μπορούσε, υπό όρους, να σημαίνει "φαινόμενο αδιευκρίνιστης χρονικής και γεωγραφικής κλίμακας".

Ε 31 (το φαινόμενο περιγράφεται ως "θαύμα")

Σε αρκετές μαρτυρίες, που προέρχονται κυρίως από κείμενα Βίων Αγίων, περιγραφές μετεωρολογικών φαινομένων διαπλέκονται με τη θαυματουργική δράση κάποιου αγίου.[9] Τα "θαύματα", με το διττό νόημα του όρου ("παράδοξου - αξιοπερίεργου",[10] αλλά και "υπερφυσικού"), αποτελούν έκφραση της Θεϊκής Βούλησης, φορέας της οποίας ήταν ο βιογραφούμενος κάθε φορά άγιος.[11] Στο αφηγηματικό πλαίσιο των Βίων Αγίων οι αναφορές σε θαύματα λειτουργούσαν ως έπαινοι προς τον άγιο με κεντρικό στόχο την ανάδειξη της μεγαλοψυχίας, της καλοσύνης, της καρτερίας και τελικά του βαθμού αγιότητας του βιογραφούμενου αγίου. Μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις τύπους θαυμάτων που σχετίζονται με εκδηλώσεις μετεωρολογικών φαινομένων:

α) θαύματα επιβολής - αναστολής (ή αποτροπής) μετεωρολογικού φαινομένου,

β) θαύματα προστασίας, διάσωσης, παροχής βοήθειας από τη δράση των συνεπειών μετεωρολογικού φαινομένου,

---

[1] [12] Vita Theodori c.14.

[2] [62] Vita Porphyrii c.20-21.

[3] [692] Georg.Sphrantz. II,17/p.191,15.

[4] [87] Vita Melaniae c.56.

[5] [640] Niceph.Greg. 2,p.615,23/12,12,10.

[6] [271] Ephraem vrs.1805-1823, Zonar. XV 7,1-8.

[7] [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11.

[8] [624] Georg.Pachym. 2,p.277,16-279.

[9] Για μια δομολειτουργιστική προσέγγιση των θαυμάτων στους Βίους των Αγίων μαζί με σχόλια για τη θέση των μετεωρολογικών περιγραφών στα σχετικά κείμενα της πρώιμης βυζαντινής εποχής, βλ. E. Patlagean, "Ancienne hagiographie byzantine et histoire sociale", *Annales E.S.C.* 23 (1968) 106-126, εδώ 116,118.

[10] Βλ. παραδειγματικά μεσ' από το *corpus* των μαρτυριών γι' αυτή τη χρήση του όρου: [57] Socrat. V,25,1. [166] Proc.Bell.Goth. IV,15,21-2. [359] Vita Pauli c.2. [386] Vita Nili c.4. [665] Niceph.Greg. 3,p.509,11/36,4,1 [217] Theophan. p.307,19.

[11] Για τα χαρακτηριστικά του "θαύματος" ως φιλολογικού τόπου στα αγιολογικά κείμενα βλ. γενικά O D B, 1378, λήμμα "Miracle", όπου και επιπλέον βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γ) θαύματα καρτερίας του αγίου σε αντίξοες μετεωρολογικές συνθήκες και
δ) θαύματα πρόβλεψης, προφητείας μετεωρολογικού φαινομένου.

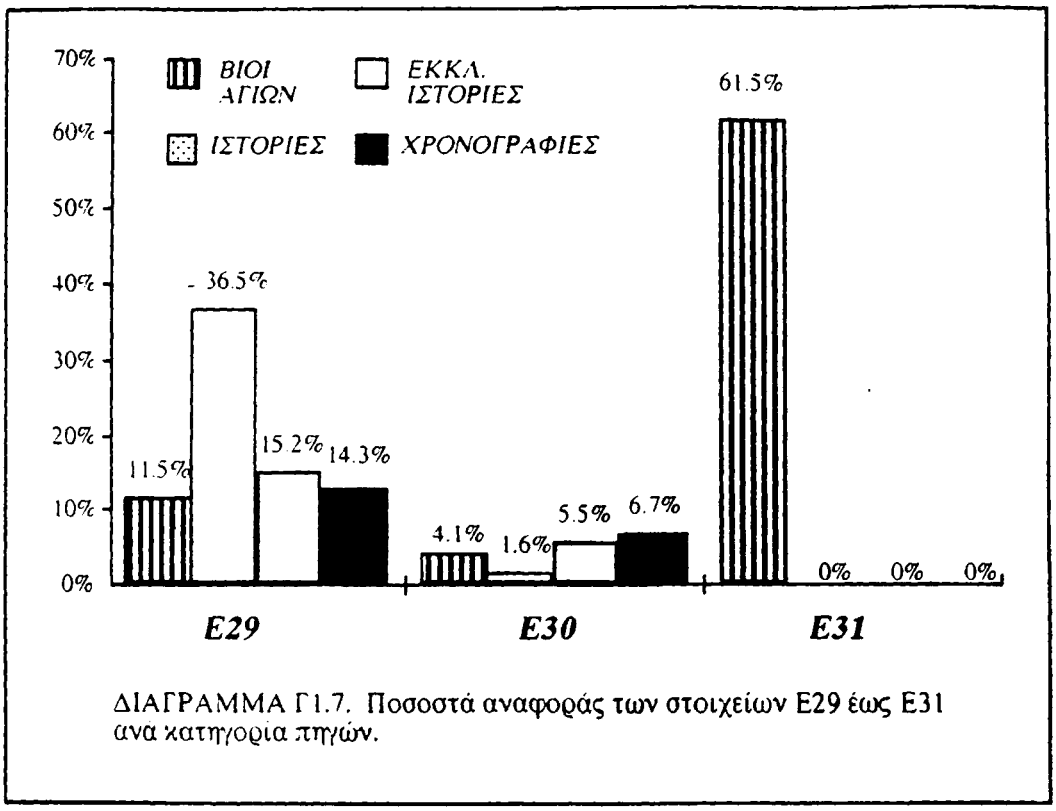

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ1.7. Ποσοστά αναφοράς των στοιχείων Ε29 έως Ε31 ανά κατηγορία πηγών.

Αναλυτικά:

α) Οι αναφορές σε θαύματα επιβολής - αναστολής είναι οι περισσότερες. Πρόκειται για περιστατικά στα οποία ο άγιος, επικαλούμενος τη δύναμη του Θεού, ανατρέπει την ισχύ των νόμων της φυσικής τάξης επιβάλλοντας ή αναστέλλοντας τη δράση ενός μετεωρολογικού φαινομένου και επεμβαίνοντας στη φυσική ροή των πραγμάτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεματολογία τέτοιου είδους "μετεωρολογικών" θαυμάτων.

Το συχνότερα απαντώμενο θαύμα επιβολής μετεωρολογικού φαινομένου στους Βίους Αγίων είναι η δημιουργία βροχής. Είναι συνήθεις οι αναφορές περιπτώσεων στις οποίες ο βιογραφούμενος άγιος είναι ο αποδέκτης των παρακλήσεων των πιστών για μεσολάβηση προς το Θεό με σκοπό την επαναφορά των βροχοπτώσεων σε περιόδους παρατεταμένης ξηρασίας. Τόσο η εμμονή των βιογράφων σε παρόμοιους εκφραστικούς τρόπους, όσο και οι ομοιότητες σε σχέση με τη διαδοχή των νοημάτων σ' αυτές τις περιγραφές συγκλίνουν στην αναγωγή τους σε φιλολογικό τόπο (μοτίβο) με την εξής πλοκή: Στην περιοχή όπου ζει ή μονάζει ο άγιος επικρατεί ξηρασία [=αφορμή θαύματος] / Ομάδες λαϊκών ή μοναχοί παρακαλούν τον άγιο να μεσολαβήσει προς το Θεό για τη λύση της θεομηνίας / Ικεσία αγίου / Εκδήλωση (συνήθως σφοδρής) βροχής [=θαύμα => ανάδειξη αγιότητας αγίου].[1] Σε σπάνιες

[1] Βλ. συγκριτικά τις μαρτυρίες: [3] Vita Parthenii c.12, [6] Vita Spyridonis c.1, [31] Vita Epiphanii c.31, [61] Vita Porphyrii c.19, [62] Vita Porphyrii c.20-21, [85] Vita Euthymii c.25,p.38-39, [104] Vita Euthymii c.44,p.65-66, [122] Vita Sabae c.67,p.169, [123] Vita Theodosii p.85,16, [124] Vita Theognii

περιπτώσεις μετεωρολογικό φαινόμενο επιβάλλεται προς τιμωρία μεμονωμένων ατόμων ή της κοινότητας με σκοπό τον σωφρονισμό και την ηθική διδαχή (πλημμύρα, καταιγίδα, χαλάζι).[1]

Συνήθη είναι και τα θαύματα αναστολής (ή αποτροπής) μετεωρολογικών φαινομένων. Ο τελικός σκοπός του βιογράφου είναι, και σ' αυτές τις περιπτώσεις, η ανάδειξη της αγιότητας του βιογραφούμενου αγίου. Η δράση κάποιου μετεωρολογικού φαινομένου, που ήδη εκτυλίσσεται και οι συνέπειές του ταλαιπωρούν τον άγιο και τους πιστούς, αναστέλλεται από τον ίδιο μέσω της πίστης και της θαυματουργικής του δύναμης. Π.χ. ραγδαίες βροχοπτώσεις ή καταιγίδες παύουν θαυματουργικά, ώστε να ολοκληρωθεί η κατασκευή ναού ή μονής, να περατωθούν αγροτικές εργασίες, να λήξει εορτή στη μνήμη του αγίου κ.α.[2] Άγιοι εξόρκιζαν πλημμύρες και απέτρεπαν νέφη χαλαζιού ή προσεύχονταν για την άρση βαρυχειμωνιάς.[3]

Οι περιπτώσεις κατασίγασης των ανέμων και της τρικυμίας στη θάλασσα για την αποφυγή ναυαγίου πλοίου συνιστούν άλλον έναν εμφανή φιλολογικό τόπο (μοτίβο) στους Βίους Αγίων. Συνήθως ο άγιος επιβαίνει στο πλοίο που κινδυνεύει και σ' αυτόν προστρέχουν πανικόβλητοι πλήρωμα και επιβάτες ικετεύοντας τον να μεσιτεύσει προς τον Θεό. Ο άγιος προσεύχεται και το θαύμα γίνεται· τα στοιχεία της φύσης κοπάζουν και το πλοίο διαφεύγει τον κίνδυνο.[4]

β) Παρ' όλο που το στοιχείο της σωτηρίας και της παροχής βοήθειας εμπεριέχεται στις μαρτυρίες που αφορούν κατασίγαση τρικυμίας και αποτροπής ναυαγίου πλοίου, θεωρούμε ως θαύματα προστασίας, διάσωσης και παροχής βοήθειας από τη δράση των συνεπειών μετεωρολογικού φαινομένου τα περιστατικά στα οποία δεν υπάρχει επέμβαση από την πλευρά του αγίου στην εξέλιξη του φυσικού φαινομένου. Το μετεωρολογικό φαινόμενο αποτελεί απλώς στοιχείο του αφηγηματικού πλαισίου, στο οποίο εκδηλώνεται η θαυματουργός επέμβαση προς όφελος του ιδίου του αγίου ή μεμονωμένων ατόμων και ομάδων. Τέτοιου είδους περιστατικά είναι η εκ θαύματος προφύλαξη του αγίου ή άλλων ατόμων από τη νεροποντή σε καιρό βροχής ή καταιγίδας,[5] σε καιρό θέρους και λειψυδρίας η

---

c.22, [132] Vita Theodori Syc. c.14, [137] Vita Theodori Syc. c.50-51, [140] Vita Theodori Syc. c.101, [163] Vita Cyriaci p.232.29, [169] Vita Symeonis c.97, [187] Vita Symeonis c.217, [208] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.174, [209] Vita Johan.Clim. sp.608, [281] Vita Macarii c.9. [290] Vita Georgii c.42, [306] Vita Evaresti c.36,p.318, [320] Vita Petri Atr. c.71, [423] Vita Johan.Euthym.Georg. p.68. [498] Vita Meletii c.8.

[1] Βλ. [16] Vita Spyridonis c.2, [151] Vita Nicolai c.38, [194] Vita Theodori Syc. c.150.

[2] Βλ. [167] Vita Symeonis c.172, [226] Vita Spyridonis c.23, [318] Vita Nicetae c.15,p.337, [328] Vita Theodorae c.33, [344] Vita Const.Iud. c.60, [360] Vita Pauli c.39.

[3] Βλ. Για εξορκισμό πλημμύρας βλ. [186] Vita Theodori Syc. c.53 και [321] Vita Petri Atr. c.76. Για αποτροπή χαλαζιού βλ. θαύματα αγίου Θεοδώρου Συκεώτου: [138] Vita Theodori Syc. c.52, [192] Vita Theodori Syc. c.141, [193] Vita Theodori Syc. c.144. Για την άρση της βαρυχειμωνιάς βλ. [451] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.11.

[4] Βλ. [69] Vita Porphyrii c.56-57, [150] Vita Nicolai c.30, [188] Vita Symeonis c.235, [216] Vita Johan.Eleem. c.47,(p.68), [284] Vita Petri Atr. c.6, [300] Vita Joannicii c.6,§20 (p.351), [301] Vita Joannicii c.6,§20 (p.352), [305] Vita Petri Atr. c.40, [322] Vita Nicetae c.30,p.347, [342] Vita Const.Iud. c.54, [343] Vita Const.Iud. c.59, [350] Vita Ignatii sp.560, [442] Mirac.Eugen.Trapez.(Xiphil.) c.10, [524] Mirac.Eugen.Trapez.(Lazar.) c.5, [151] Vita Nicolai c.38.

[5] Βλ. [86] Vita Hypatii c.46, [310] Vita David.Sym.Georg. c.34.

θαυματουργική δημιουργία πηγής για την προμήθεια νερού,[1] η διάβαση πάνω απο πλημμυρισμένο ποταμό,[2] η διάσωση ανθρώπων από ναυάγιο[3] κ.α.

γ) Παρ' όλο που δεν χαρακτηρίζονται ρητώς ως θαύματα, εμπεριέχουν έντονα το υπερφυσικό - θαυματουργικό στοιχείο περιγραφές σχετικές με το πώς υπέμενε ο βιογραφούμενος άγιος τα στοιχεία της φύσης, ιδιαίτερα το κρύο και τον καύσωνα. Σκοπός αυτών των περιγραφών ήταν η ανάδειξη της αγιότητας του αγίου μέσω της καρτερίας που επεδείκνυε κατά τη διάρκεια του ασκητικού του βίου.[4] Το γεγονός ότι ο άγιος κατόρθωνε να επιβιώσει χωρίς στοιχειώδη μέσα προστασίας σε συνθήκες πολικού ψύχους ή αφόρητου καύσωνα αποτελούσε καθ' αυτό απόδειξη αγιότητας.

δ) Τέλος, η ικανότητα των αγίων να προλέγουν μελλοντικά γεγονότα (μεταξύ αυτών και επερχόμενες κακοκαιρίες) αποτελούσε άλλη μια έκφραση της Θείας Χάριτος προς αυτά τα πρόσωπα.[5]

1.8. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε είναι δυνατό να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα που μπορούν να διαφωτίσουν τα ερωτήματα που τέθηκαν αρχικά όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι Βυζαντινοί αντιλαμβάνονταν και αντιμετώπιζαν τα μετεωρολογικά φαινόμενα, τα κίνητρα που οδηγούσαν τους βυζαντινούς συγγραφείς στην επισήμανση και καταγραφή των μαρτυριών που αφορούσαν φαινόμενα αυτού του είδους και την τυχόν χρήση προτύπων στην παράθεση των σχετικών πληροφοριών.

Κεντρικός άξονας στον τρόπο αντίληψης των μετεωρολογικών φαινομένων για τον βυζαντινό άνθρωπο είναι η αίσθηση ότι αυτά εκπορεύονται από τη Θεία Βούληση μέσα στο πλαίσιο της ευρύτερης θρησκευτικής αντίληψης του κόσμου η οποία χαρακτηρίζει γενικότερα την εποχή. Ο άξονας αυτός, κοινός και για τα τέσσερα συγγραφικά είδη που εξετάσθηκαν, είναι λιγότερο ή περισσότερο ευδιάκριτος ανάλογα με το περιεχόμενο κάθε πληροφορίας, αλλά και ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες της αφήγησης σε κάθε χωρίο.

Αν επικεντρώσουμε τη ματιά μας στα επιμέρους είδη πηγών, απ' όπου προέκυψαν οι σχετικές μαρτυρίες, διαπιστώνουμε ότι οι μετεωρολογικές αναφορές έχουν επενδυθεί με ποικίλες σημασίες για κάθε συγγραφικό είδος παρέχοντας αντίστοιχα και ανάλογα πληροφοριακά στοιχεία. Χάρη σ' αυτές τις σημασιολογικές διαφοροποιήσεις οι συγγραφείς διαχειρίζονται με μικρότερη ή μεγαλύτερη επιδεξιότητα τις πληροφορίες τους και συνδυάζουν διαφορετικές οπτικές γωνίες ως

---

[1] Βλ. [1] Vita Ant. c.5, [419] Vita Niconis c.42.

[2] Βλ. [2] Vita Ant. c.60, [285] Vita Petri Atr. c., [289] Vita Joannicii c.4, §1, [341] Vita Const.Iud. c.36.

[3] Βλ. [295] Vita Nicephori Medec. 16,p.42, [314] Vita Gregor.Decapol. c.12.

[4] Βλ. [96] Vita Daniel.Styl. c.47, p.164-165, [97] Vita Daniel.Styl. c.52-53, p.170-171, [107] Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.167, [157] Vita Symeonis c.77, [175] Vita Theodori Syc. c.30, [197] Vita Alypii Styl. c.24, [211] Vita Theodori Syc. c.29, [317] Vita Nicetae c.13,p.337, [368] Vita Theodori Kyth. p.286, [369] Vita Theodori Kyth. c.214, p.288, [375] Vita Andr.Sal. c.70, [377] Vita Lucae Styl. c.10,p.204, [379] Vita Lucae Styl. c.13,p.208-209, [328] Vita Theodorae c.33.

[5] Βλ. [82] Theodoret.Hist.Relig. XXVI,19, [123] Vita Sabae c.67,p.169, [155] Vita Nicolai c.59-60, [168] Vita Symeonis c.171, [657] Vita Maximi c.26,p.97.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προς την προσέγγιση και, στη συνέχεια, την συμπερίληψη αυτων των πληροφοριων μεσα στα κείμενά τους. Τα μετεωρολογικά φαινόμενα προβάλλονται ως φυσικά φαινόμενα με συγκεκριμένες επιπτώσεις στη ζωή των ανθρώπων, ενώ μπορεί να εκλαμβάνονται ταυτοχρόνως ως "σημεία", δηλαδή ως οιωνοί μελλοντικών γεγονότων η ως εκφράσεις της Θεϊκής Βούλησης που μπορούν να εξιχνιαστούν με βάση τον κωδικα της ηθικής και της θρησκείας.

Από τη συγκριση των επιμέρους ποσοστών για τις κατηγορίες των πληροφοριων που κάθε μαρτυρία παρέχει (διαγράμματα Γ1.1-Γ1.7), φαίνεται ότι τον βυζαντινό ιστορικό, χρονογράφο ή βιογράφο δεν απασχολούσε ιδιαίτερα η αναζήτηση φυσικών αιτίων στα μετεωρολογικά φαινόμενα (Α1). Σε μεμονωμένα χωρία από κείμενα Ιστορικών παρατίθενται τα φυσικά αίτια των περιγραφόμενων φαινομένων. Ως προς τον εντοπισμό των μαρτυριών στο χρόνο και το χώρο (Β3-Β6), οι συγγραφείς δεν ήταν πάντοτε ακριβείς και αυτό γιατί το κυρίως βάρος της μαρτυρίας συνήθως δεν έπεφτε στο φαινόμενο καθ' εαυτό, αλλά στις επιπτώσεις ή την ερμηνεία του. Πιο συγκεκριμένοι στις χρονολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες τους εμφανίζονται οι Χρονογράφοι, αφού τα πρότυπα παράθεσης της χρονογραφικής ύλης που ακολουθούσαν περιλάμβαναν τα στοιχεία του χρόνου και του χώρου για κάθε χρονογραφική καταχώριση. Η συμπεριφορά και οι εμπειρίες των ανθρώπων κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης των φαινομένων (Γ8-Γ11) δεν φαίνεται να ενδιέφεραν τόσο τους συγγραφείς, όσο τα αποτελέσματα της δράσης των φαινομένων στο περιβάλλον, φυσικό και ανθρώπινο. Η τάση αναφοράς πληροφοριών για καταστροφές σε κτίρια (Γ12-13) και ανθρώπινες απώλειες ή τραυματισμούς (Γ7) εξαιτίας της δράσης μετεωρολογικών φαινομένων και των συνεπειών τους παρουσιάζεται αυξημένη και στις τέσσερις κατηγορίες πηγών, ιδιαίτερα όμως στους Χρονογράφους, όπου η ανάγκη έξαψης της φαντασίας του κοινού με εντυπωσιακές ειδήσεις είναι πιο έντονη. Από τα δευτερογενη επακόλουθα των μετεωρολογικών συμβάντων περισσότερο τονίζονται οι συνέπειες των φαινομένων στο στρατιωτικό τομέα (Δ24). Οι περισσότερες αναφορές προέρχονται από τα κείμενα των Ιστορικών, όπου οι σχετικές περιγραφές εντάσσονται στο πλαίσιο περιγραφής των πολιτικο-στρατιωτικών γεγονότων. Τέλος, η δεισιδαιμονική και θρησκευτική αντίληψη των μετεωρολογικών φαινομένων εκφράζεται μέσω της ερμηνείας τους ως "οιωνών" και "θαυμάτων" (Ε29-Ε31) κυρίως από τα χρονογραφικά κείμενα και τους Βίους Αγίων.

Είναι δύσκολο να διαπεράσει κανείς τις σκέψεις και τα συναισθήματα των Βυζαντινών κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης ενός μετεωρολογικού φαινομένου χρησιμοποιώντας αποσπάσματα πηγών, των οποίων μάλιστα το αντικείμενο διαπραγμάτευσης ελάχιστη ή καθόλου σχέση έχει με τα φυσικά φαινόμενα. Άλλωστε, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα χωρία δεν αποτελούν προσωπικές μαρτυρίες των συγγραφέων αλλά "κληρονομιά" των πηγών που χρησιμοποίησαν. Έτσι, αυτό που συνήθως απομένει στον ερευνητή είναι η ανακάλυψη του συγκαλυμμένου και λιγότερο ή περισσότερο εμφανούς κινήτρου που ώθησε τον συγγραφέα να συμπεριλάβει τις σχετικές μαρτυρίες στο έργο του. Οπωσδήποτε δεν μπορεί να γίνει λόγος για "καθαρό" ενδιαφέρον γύρω από τα μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα. Οι μετεωρολογικές συνθήκες και το κλίμα δεν αποτελούσαν επίκεντρο ενδιαφέροντος για τον βυζαντινό συγγραφεα. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε και οι κλιματολογικές πληροφορίες κάθε μαρτυρίας θα ήταν περισσότερες και οι χρονοσειρές των στοιχείων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που θα προέκυπταν από τη μελέτη των πηγών θα ήταν συνεχείς και ομοιογενείς.[1] Όμως, το σύνολο σχεδόν των μετεωρολογικών μαρτυριών αναφέρονται σε ακραία φαινόμενα των οποίων ο χαρακτήρας συχνά είναι καταστρεπτικός.[2]

Τέλος, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τις μετεωρολογικές αναφορές είτε "εξιστορώντας" άλλα γεγονότα, δηλαδή παρουσιάζοντας αυτές ως αφηγηματικές ψηφίδες στο πλαίσιο της ιστορικής πραγματικότητας που προσπαθούν να συνθέσουν μέσ' από τα έργα τους και σε σχέση με άλλα γεγονότα, είτε αυτοτελώς με σκοπό να εντυπωσιάσουν ή να προβάλουν με έμμεσο τρόπο μηνύματα ηθικο-διδακτικού περιεχομένου.

---

[1] Για το περιεχόμενο των όρων "συνεχής" και "ομοιογενής" βλ. παραπάνω κεφ. Α1.2. Για την ασυνέχεια και την ανομοιογένεια των μετεωρολογικών μαρτυριών από τις πηγές αυτής της μελέτης βλ. διαγράμματα κεφ. Γ2.

[2] Είναι ελάχιστες οι μαρτυρίες που αναφέρονται σε "κανονικές" μετεωρολογικές συνθήκες ή σε ήπια φαινόμενα. Βλ. τις μαρτυρίες: [9] Euseb. IX,8,1, Niceph.Callist. VII,28, [293] Mich.Syr. XII,6 (3,23), [440] Joh.Scyl. 2,p.376, [476] Ephraem vrs.3204-3208, [476] Zonar. XVII 29,4, [539] Mich.Syr. XVI,7 (3,243), [556] Mich.Syr. XVII,8 (3,283), [580] Mich.Syr. XX,6 (3,374), [583] Mich.Syr. XX,7 (3,377).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Στατιστική διερεύνηση των πηγών και των πληροφοριών

Σ' αυτό το κεφάλαιο επιχειρείται η στατιστική διερεύνηση των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών που προέκυψαν από τις μαρτυρίες των πηγών, έτσι όπως καταγράφηκαν και σχολιάσθηκαν στο *corpus* των μαρτυριών. Στόχος εδώ είναι η διαχείρισή τους ως προς τις πηγές και τα συγγραφικά είδη, από τα οποία προήλθαν, καθώς και η απόδοση των βασικών κλιματολογικών πληροφοριών, που οι μαρτυρίες παρέχουν (δηλαδή των δεδομένων που αφορούν τον τόπο, το χρόνο, το μετεωρολογικό φαινομενο καθ' εαυτό και τις φυσικες του συνεπειες) μέσα από συγκεντρωτικούς πίνακες και διαγράμματα. Έτσι θα διαφανούν τα "όρια" του υλικού, δηλαδή η ιστορικο-κλιματολογική χρηστικότητά του, καθώς και η δυνατότητά του να συγκριθεί στο επόμενο μέρος (Μέρος Δ΄) με τις θεωρίες περί σταθερότητας ή διακύμανσης τους κλίματος της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής την περίοδο 300-1500 μ.Χ.[1]

2.1. Κατανομή των πηγών, των συγγραφέων και των μαρτυριών

Ο συνολικός αριθμός των πηγών που απέφεραν μαρτυρίες είναι 166.[2] Ως προς τα συγγραφικά είδη στα οποία ανήκουν οι πηγές που απέφεραν υλικό και τους αιώνες στους οποίους οι πηγές συντάχθηκαν, ο ακόλουθος πίνακας (πίνακας V) δείχνει την κατανομή τους για καθένα από τα τέσσερα συγγραφικά είδη που ερευνήθηκαν.

αιωνες —>	*4ος*	*5ος*	*6ος*	*7ος*	*8ος*	*9ος*	*10ος*	*11ος*	*12ος*	*13ος*	*14ος*	*15ος*	*16ος*	συνολα/ κατηγ.
ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ	8	10	9	6	3	15	6	5	2	0	6	0	0	**70**
ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΕΣ	2	4	3	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	**11**
ΙΣΤΟΡΙΕΣ	1	3	6	2	0	0	4	3	2	2	4	4	0	**31**
ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ	2	1	4	5	1	4	6	7	9	6	3	5	1	**54**
συνολα/αι.	**13**	**18**	**22**	**13**	**4**	**20**	**16**	**15**	**13**	**8**	**14**	**9**	**1**	**166**

Πίνακας V. Κατανομή των πηγών που απέφεραν υλικό με βάση το συγγραφικό είδος στο οποίο ανήκουν σε κλίμακα αιώνων.

Η κατανομή του αριθμού των πηγών που απέφεραν ιστορικο-κλιματολογικό υλικό σε σχέση με τις πηγές που δεν απέφεραν με βάση τους αιώνες συγγραφής των πηγών φαίνεται στο διάγραμμα Γ2.1.1. Οι δύο γραμμές των πηγών παρουσιάζουν περίπου παράλληλη διακύμανση. Η εντύπωση που αποκομίζει κανείς παρατηρώντας τη διακύμανση του αριθμού των πηγών ανά αιώνα (λαμβάνοντας υπ' όψη και τους

[1] Τα διαγράμματα που απαρτίζουν αυτό το κεφάλαιο προέκυψαν μέσ' από τη χρήση περιγραφικών στατιστικών μεθόδων. Ανάλυση σχετικά με τις μεθόδους της περιγραφικής στατιστικής βλ. στον R. Floud, *An Introduction to Quantitative Methods for Historians*, Princeton Univ. Press 1973, εδώ 42-66.

[2] Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι στα πλαίσια αυτής της έρευνας μελετήθηκαν και αποδελτιώθηκαν συνολικά 359 κείμενα - πηγές από τις τέσσερις βασικές κατηγορίες πηγών που επιλέχθηκαν. Στις 193 πηγές *δεν* εντοπίσθηκαν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες.

αριθμούς στον πίνακα V), είναι ότι το πλαίσιο έρευνας των πηγών ανταποκρίνεται στην γενικότερη κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην έρευνα των βυζαντινών πηγών — τουλάχιστον για τα τέσσερα συγγραφικά είδη που επιλεχθηκαν γιά την παρούσα έρευνα.

Για τον 4ο αι. ο αριθμός των πηγών που ερευνήθηκαν είναι αρκετά υψηλός εξαιτίας της ύπαρξης μεγάλου αριθμού πρώιμων Βίων Αγίων και αρκετών χρονογραφικών πηγών σε λατινική γλώσσα. Από πλευράς ιστοριογραφίας υπάρχουν μόνο τα αποσπάσματα κάποιων Ιστορικών (π.χ. Faustus, Magnus), το μοναδικό εκτενές ιστορικό έργο του Αμμιανού Μαρκελλίνου (*Res Gestae*), καθώς και οι Εκκλησιαστικές Ιστορίες (Ευσεβίου, Ρουφίνου και Γελασίου). Αντίστοιχα και για τον 5ο αι., παρ' όλο που δεν υπάρχουν εκτενείς ιστοριογραφικές πηγές (εκτός από τον Ζωσιμο και τον Ευνάπιο), το πλήθος των πηγών της έρευνάς μας είναι εξίσου υψηλό λόγω του συνυπολογισμού των αποσπασμάτων των Ιστορικών (Μάλχος, Ολυμπιόδωρος κ.α.), καθώς και λόγω των πολλών Βίων Αγίων της εποχής. Ο 6ος αι. παρουσιαζει αύξηση του συνολικού αριθμού των πηγών (και αντίστοιχα των μετεωρολογικών μαρτυριών, όπως θα δούμε παρακάτω), αφού είναι η εποχή συγγραφής εκτενών αφηγηματικών πηγών (Προκόπιος, Αγαθίας, Μαλάλας, Ιωάννης Επιφανεύς), σημαντικών έργων Εκκλησιαστικής Ιστορίας (Ευάγριος, Ιωάννης Εφέσου), και πλήθους Βίων Αγίων. Ο 7ος αι. (μετά το 2ο τέταρτο του αιώνα) είναι εποχή κάμψης στην παραγωγή ελληνικών ιστοριογραφικών κειμένων, παρ' όλο που κάτι τέτοιο δεν διαπιστώνεται από τον συνολικό αριθμό των πηγών που ερευνήθηκαν. Αντισταθμιστικά λειτούργησε στην προσπάθεια κάλυψης των κενών της ιστοριογραφίας η έρευνα στους Βίους Αγίων, καθώς και σε πολλά χρονογραφικά κείμενα λατινικής και συριακής προελεύσεως.

Η κάθετη πτώση του αριθμού των πηγών του 8ου αι. ανταποκρίνεται πλήρως στο δυσάρεστο κενό πληροφόρησης που δημιουργείται την εποχή αυτή εξαιτίας της πλήρους έλλειψης σύγχρονων ιστοριογραφικών πηγών, γεγονός που ώθησε τους Ιστορικούς να χαρακτηρίσουν την εποχή αυτή ως εποχή των "Σκοτεινών Αιώνων". Είναι χαρακτηριστικό ότι 3 στις 4 συνολικά πηγές της εποχής, που απέφεραν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες, ανήκουν στους Βίους Αγίων (βλ. πίνακα V πιο πάνω).

Η εικόνα από πλευράς πηγών αλλάζει σημαντικά τον 9ο αι., αφού την εποχή αυτή συντάχθηκαν αρκετές και σημαντικές χρονογραφικές πηγές (Νικηφόρος, Θεοφάνης, Γεώργιος Μοναχός), ενώ ταυτόχρονα η παραγωγή αγιολογικών κειμένων βρίσκεται σε πλήρη άνθηση (15 στα 20 κείμενα, σύμφωνα με τον πίνακα V). Ανάλογη είναι η εικόνα και κατά τον 10ο αι. Τα ιστοριογραφικά κείμενα που συντάσσονται αυτή την εποχή (Γενέσιος, Συνεχιστής Θεοφάνη κ.α.), συμπληρώνονται από αρκετούς Βίους Αγίων, αφού σ' αυτόν τον αιώνα η βυζαντινή αγιολογία φτάνει στο ζενίθ της συγγραφικής της παραγωγής. Τον 11ο αι. η πλούσια και συχνά επικαλυπτόμενη ιστοριογραφία (Ατταλειάτης, Ψελλός, Σκυλίτζης) συμπληρώνεται από αρμενικές (Αριστάκης), αραβικές (Yahya, Ηλίας Νισίβεως κ.α.) πηγές, καθώς και από μερικούς Βίους Αγίων, σαφώς λιγότερους απ' ό,τι τον προηγούμενο αιώνα. Ο 12ος αι. — αν και οι πηγές είναι πιο ολιγάριθμες σε σχέση με προηγούμενους αιώνες — μπορεί να θεωρηθεί ιστοριογραφικώς ως ο περισσότερο τεκμηριωμένος χάρη στα πολυάριθμα και αλληλοσυμπληρωνόμενα ιστοριογραφικά κείμενα αυτής της εποχής (Ζωναρας, Άννα Κομνηνή, Κίνναμος, Κεδρηνός κ.α.). Η αγιολογική παράδοση φθίνει σε σημασία (0 κείμενα, σύμφωνα με τον πίνακα V). Μετά το 1204, εξαιτίας των πολιτικών ανακατατάξεων στο βυζαντινό χώρο, η ιστοριογραφία περιορίζεται στα πλαίσια του Κράτους της Νικαίας (Ακροπολίτης, Νικήτας Χωνιάτης) σε αντίθεση με

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τα άλλα κρατίδια (π.χ. της Ηπείρου ή της Τραπεζούντας), που δεν διαθέτουν ιστοριογράφους. Τις πηγές συμπληρώνουν κείμενα αρμενίων και αράβων ιστοριογράφων (π.χ. Smbad, Ibn al Athir κ.α.), καθώς και δευτερεύοντες Βίοι Αγίων. Ο 14ος αι. στηρίζεται ως τα μέσα του στην ελληνική ιστοριογραφία (Παχυμέρης, Γρηγοράς, Καντακουζηνός κ.α.), ενώ αραβικές πηγές (Ibn Sasra, Dahabi κ.α.) συμπληρώνουν τις ειδήσεις για το Βυζάντιο μέσ' από άλλους γεωγραφικούς άξονες αναφοράς. Η Αγιολογία αναβιώνει και παρέχει έναν σχετικά υψηλό αριθμό κειμένων (6 κείμενα στον πίνακα V), ενώ την ίδια εποχή συγγράφεται και το τελευταίο κείμενο Εκκλησιαστικής Ιστορίας από τον Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθόπουλο (αναφερομενο όμως σε προγενεστερους αιώνες). Τέλος, μέσα από την ιστοριογραφία των αρχών του 15ου αι. βελτιώνεται η κατάσταση των πηγών σε σχέση με τον 14ο αι.[1]

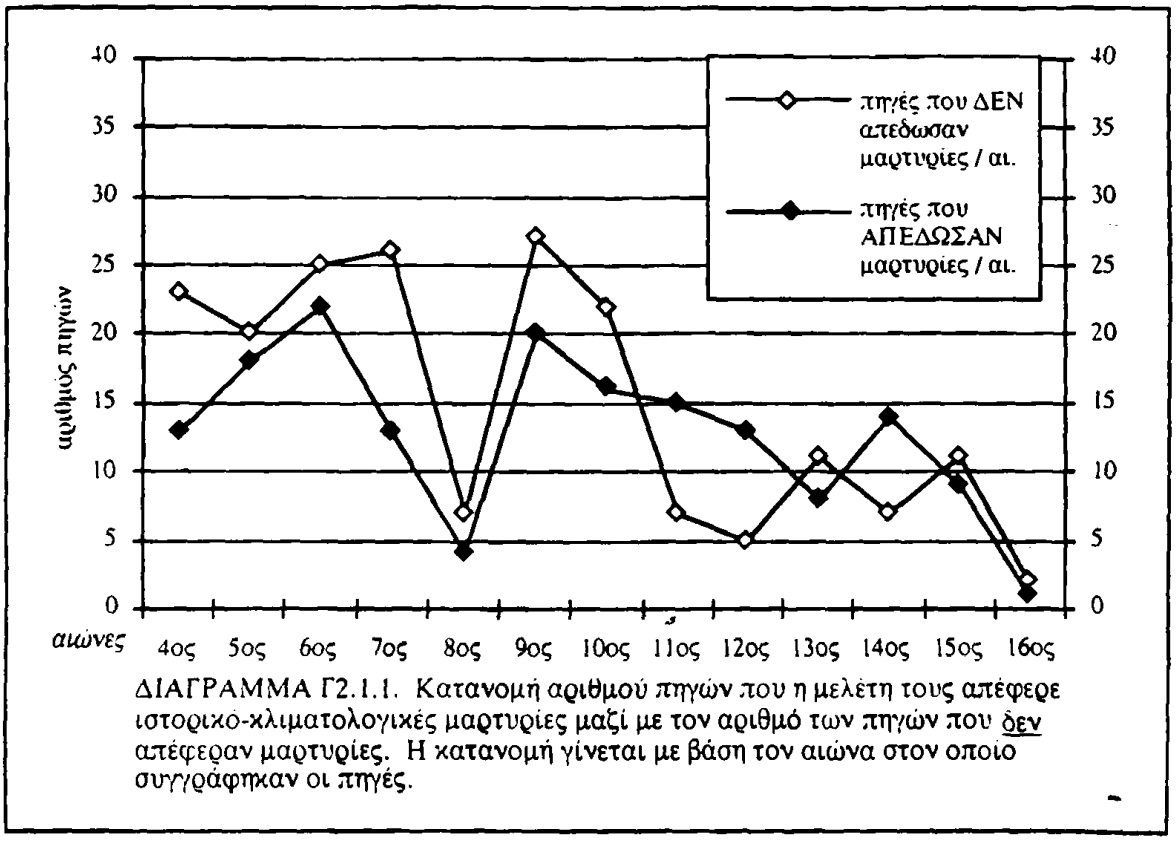

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ2.1.1. Κατανομή αριθμού πηγών που η μελέτη τους απέφερε ιστορικό-κλιματολογικές μαρτυρίες μαζί με τον αριθμό των πηγών που δεν απέφεραν μαρτυρίες. Η κατανομή γίνεται με βάση τον αιώνα στον οποίο συγγράφηκαν οι πηγές.

Επομένως, χαρακτηριστικά σημεία αποτελούν ο μικρός αριθμός πηγών που διαπιστώνονται τον 8ο αι. (εποχή "Σκοτεινών Αιώνων") και η απότομη άνοδος στους αμέσως επόμενους αιώνες, εξαιτίας κυρίως της αύξησης της αγιολογικής παραγωγής (Βίων Αγίων). Είναι φανερό ότι από τις πηγές που ερευνήθηκαν οι περισσότερες δεν απέφεραν μαρτυρίες. Ωστόσο, από το διάγραμμα Γ2.1.1 προκύπτει ότι για τον 11ο-12ο, καθώς και για τον 14ο αι., διαφαίνεται μια "τάση" περισσοτέρων — συγκριτικά — πηγών να παραθέσουν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες.

Όμως, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα — ιδιαίτερα των ιστοριογραφικών κειμένων — το γεγονός ότι παραθέτουν πληροφορίες από προγενέστερες εποχές (από Κτίσεως Κόσμου, ή συνεχίζοντας από τη χρονολογία που σταματούσε ο προηγούμενος

[1] Για την παραπάνω συνοπτική επισκόπηση της κατάστασης των βυζαντινών πηγών ανά αιώνα χρησιμοποιήθηκε η γραμματολογία των Karayannopulos-Weiß, Quellenkunde.

κάθε φορά Ιστορικός ή Χρονογράφος). Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των πηγών που αναφέρουν πληροφορίες για κάθε αιώνα. Στο διάγραμμα Γ2.1.2 παρουσιάζονται οι αριθμοί των πηγών που παραδίδουν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες, ενώ ταυτόχρονα προβάλλονται και τα στοιχεία του διαγράμματος Γ2.1.1. Εδώ διαφαίνεται ο βαθμός "τεκμηρίωσης" της έρευνας. Για τους αιώνες από 4ο έως και τον 12ο διαθέτουμε πάνω από 15 πηγές που αναφέρουν μαρτυρίες σε κάθε αιώνα. Οι λιγότερο "τεκμηριωμένοι" συγκριτικά αιώνες είναι ο 13ος και 15ος αι. με λιγότερες από 8 πηγές.

Μια σαφέστερη εικόνα για τα χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι πηγές που απέφεραν πληροφορίες διαφαίνεται μέσα από τα διαγράμματα Γ2.1.3-Γ2.1.7 (πιο κάτω). Είναι φανερό ότι τη μεγαλύτερη χρονολογική "κάλυψη" σε μετεωρολογικές περιγραφές διαθέτουν οι χρονογραφίες, δηλαδή το συγγραφικό είδος που κατ' εξοχήν ασχολείται με την χρονολογική παράθεση γεγονότων. Σε δεύτερη κλίμακα έρχονται τα κείμενα των Ιστορικών, ενώ οι Βίοι Αγίων διαθέτουν το μικρότερο χρονολογικό εύρος πληροφόρησης.

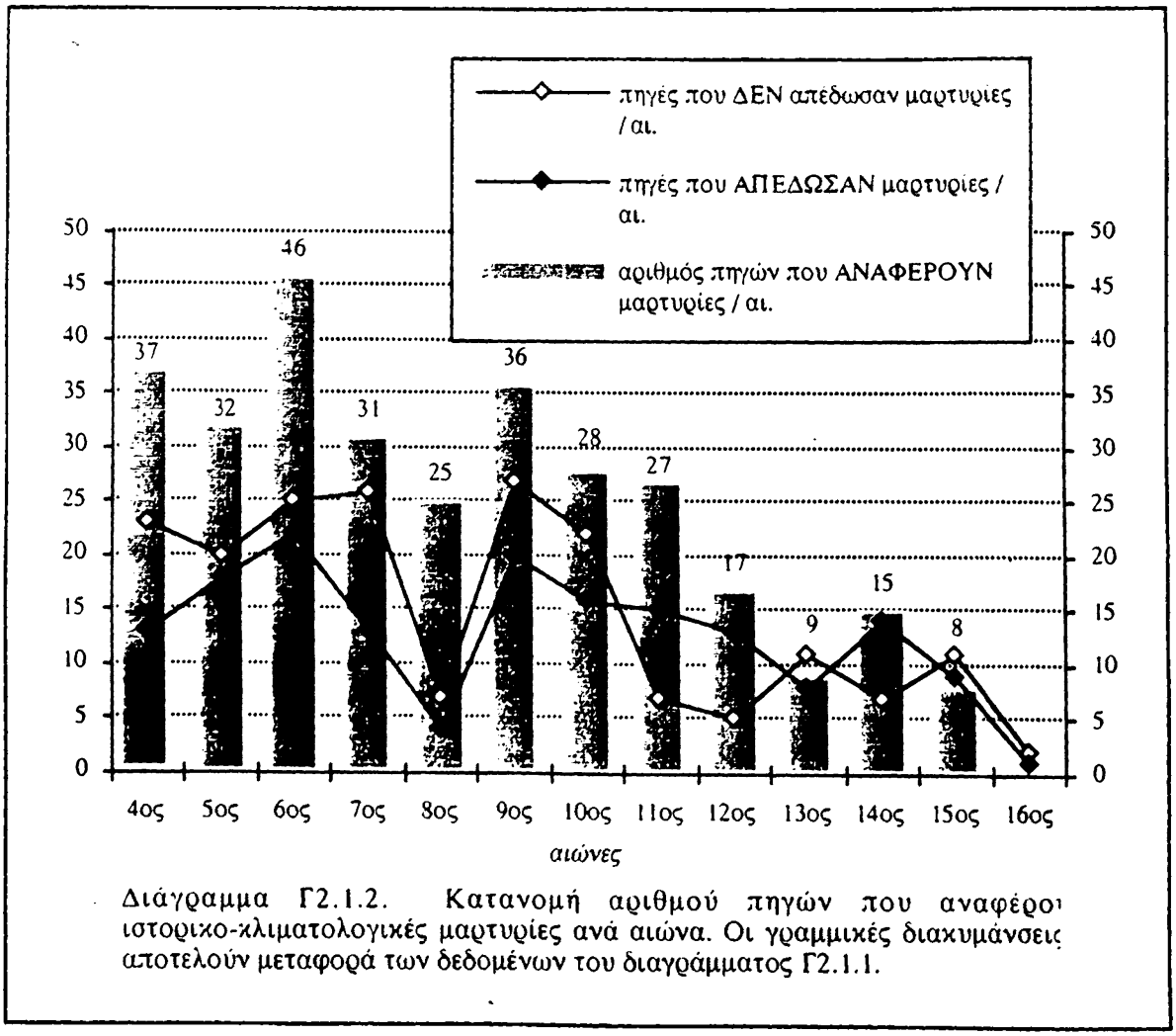

Διάγραμμα Γ2.1.2. Κατανομή αριθμού πηγών που αναφέρουν ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες ανά αιώνα. Οι γραμμικές διακυμάνσεις αποτελούν μεταφορά των δεδομένων του διαγράμματος Γ2.1.1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τις 166 πηγές που απέφεραν υλικό προέκυψαν οι 1083 μαρτυρίες που ήδη παρουσιάσθηκαν αναλυτικά και σχολιάσθηκαν στο *corpus*.[1] Η κατανομή του αριθμού των πηγών που απέφεραν μαρτυρίες και των μαρτυριών για καθ' ένα από τα τέσσερα επιλεγμένα συγγραφικά είδη διακρίνεται στο διάγραμμα Γ2.1.8. Είναι φανερό ότι το περισσότερο "προσανατολισμένο" προς την αναφορά ιστορικο-κλιματικών μαρτυριών συγγραφικό είδος είναι οι Χρονογραφίες (με μέσο όρο αναφοράς: 11.6 μαρτυρίες/πηγή), σε δεύτερη μοίρα ακολουθούν οι Εκκλησιαστικές Ιστορίες (7.2 μαρτυρίες/πηγή) και οι Ιστορίες (6.5 μαρτυρίες/πηγή), ενώ οι Βίοι Αγίων υπολείπονται πολύ — σε σύγκριση με τις άλλες κατηγορίες — ως προς τη συχνότητα αναφοράς μετεωρολογικών φαινομένων (μέσος όρος αναφοράς: 2.4 μαρτυρίες/πηγή).

Σε επίπεδο περιεχομένου των μαρτυριών — δηλαδή αν οι μαρτυρίες είναι άμεσες και αναφέρονται σε μεγάλη κλίμακα χρόνου (τύπος Α), αν είναι άμεσες και αναφέρονται σε μικρή κλίμακα χρόνου (τύπος Β) ή αν είναι έμμεσες κλιματολογικές μαρτυρίες (τύπος Γ) — για καθένα από τα τέσσερα συγγραφικά είδη που μας απασχολούν, το διάγραμμα Γ2.1.9 παριστάνει την αντίστοιχη κατανομή των μαρτυριών.

[1] Βλ. παραπάνω κεφ. Β2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αιωνες μ.Χ.

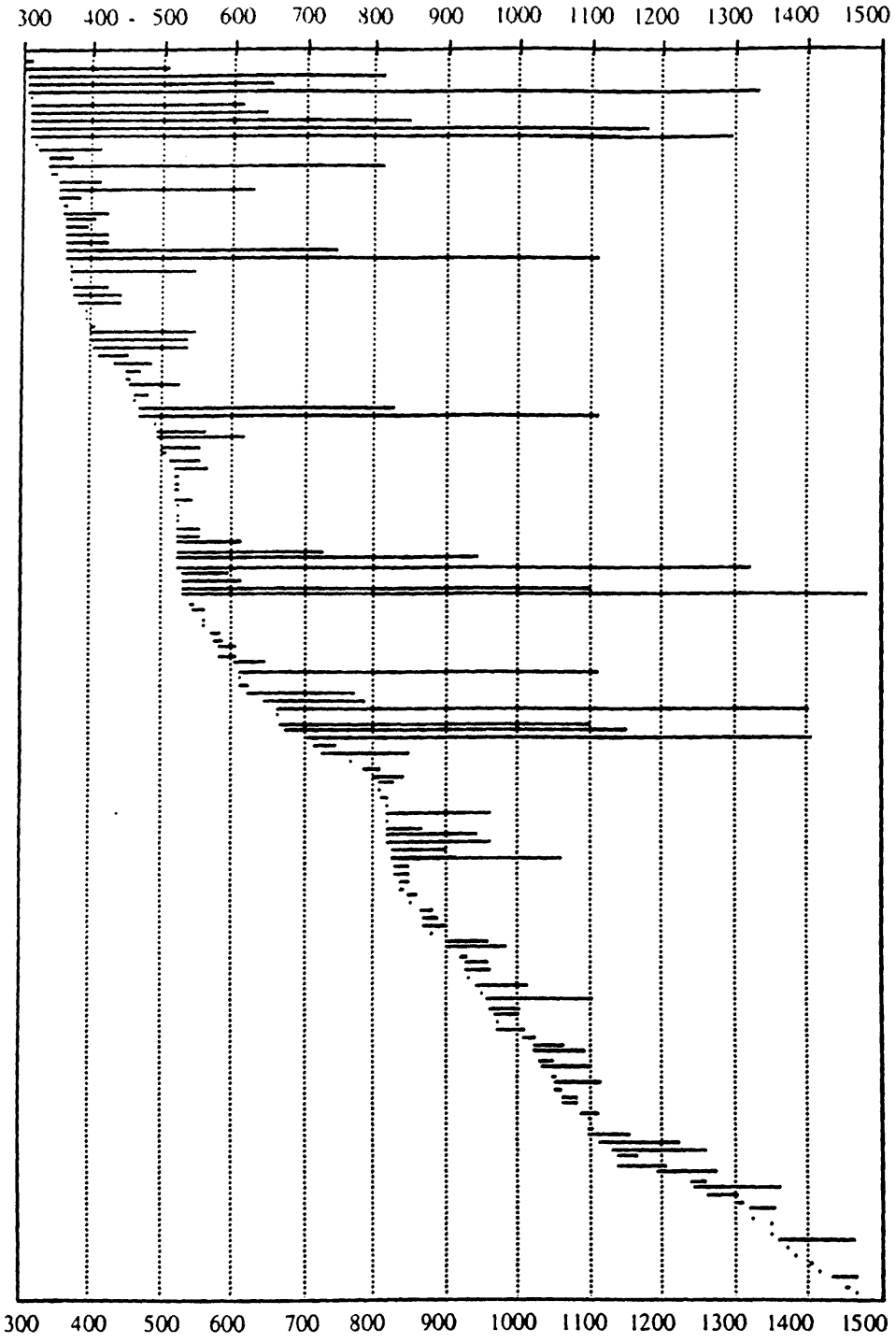

Διάγραμμα Γ2.1.3. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες του συνόλου των πηγών που απέφεραν ιστορικο-κλιματολογικό υλικό. Κάθε οριζόντιο ευθύγραμμο τμήμα αντιστοιχεί με μια πηγή. Πάνω στο χρονολογικό άξονα προβάλλεται κάθε φορά, ως αρχή και τέλος του ευθυγράμμου τμήματος, η χρονολογική ένδειξη της πρώτης και τελευταίας αντίστοιχα χρονολογημένης μετεωρολογικής μαρτυρίας κάθε πηγής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

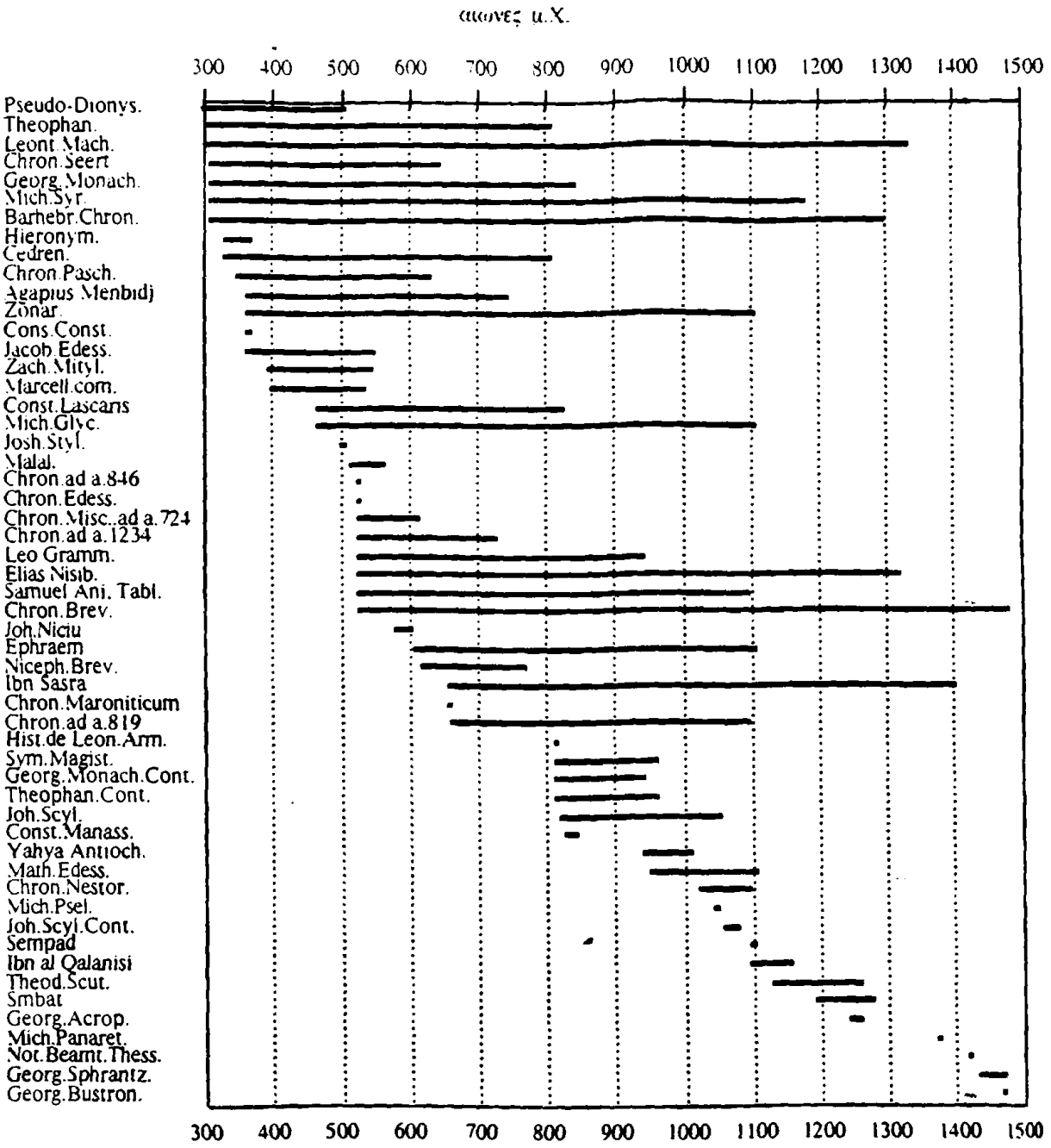

Διάγραμμα Γ2.1.4. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες τω ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ. Πάνω στο χρονολογικό άξονα προβάλλεται κάθε φορά, ως αρχή κα τέλος του ευθυγράμμου τμήματος, η χρονολογική ένδειξη της πρώτης και τελευταίας αντίστοιχα χρονολογημένης μετεωρολογικής μαρτυρίας κάθε πηγής. Αριστερά αναγράφεται η βραχυγραφία του αντίστοιχου κειμένου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

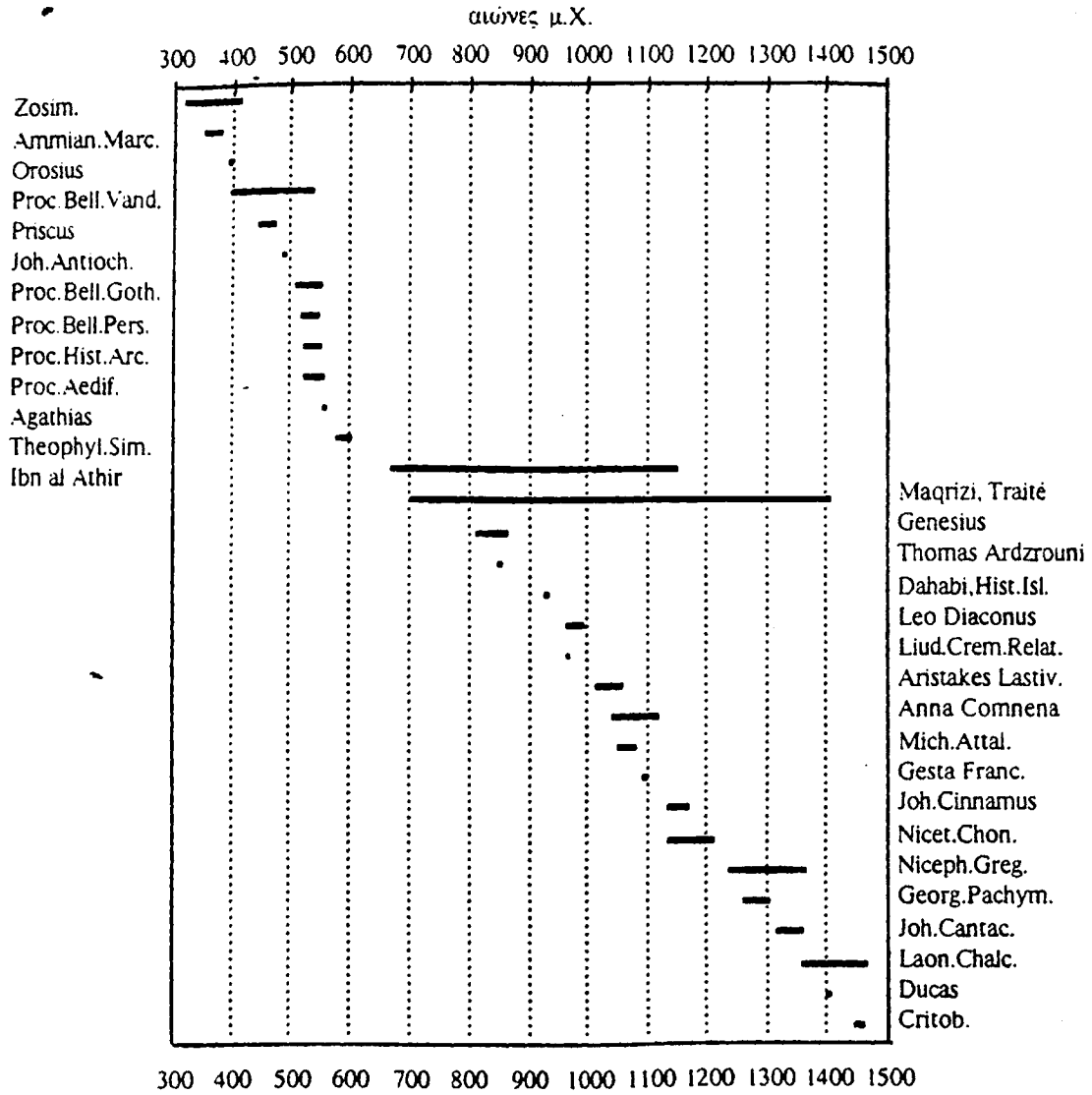

Διάγραμμα Γ2.1.5. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των ΙΣΤΟΡΙΩΝ Πάνω στο χρονολογικό άξονα προβάλλεται κάθε φορά, ως αρχή και τέλος τοι ευθυγράμμου τμήματος, η χρονολογική ένδειξη της πρώτης και τελευταίας αντίστοιχα χρονολογημένης μετεωρολογικής μαρτυρίας κάθε πηγής. Εκατέροθεν αναγράφεται ι βραχυγραφία του αντίστοιχου κειμένου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

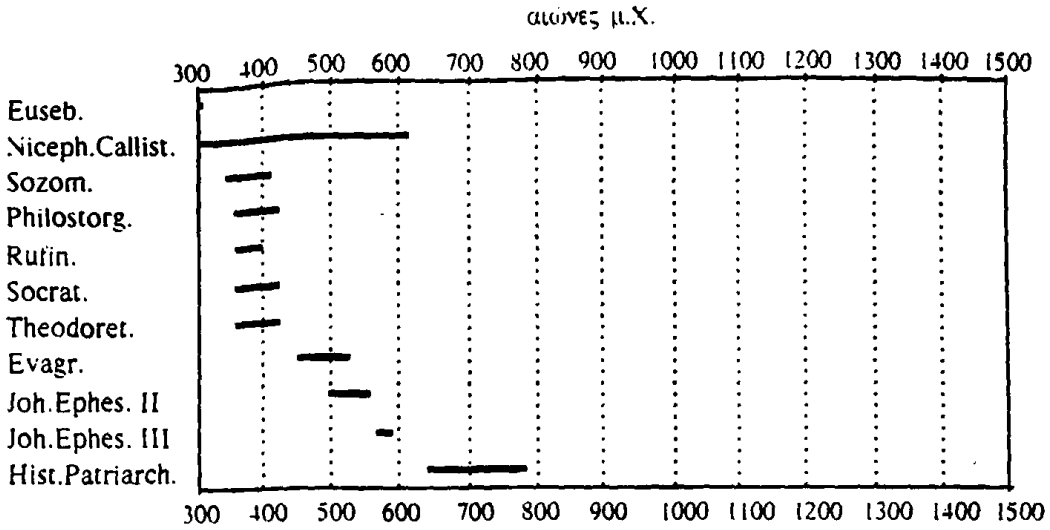

Διάγραμμα Γ2.1.6. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ. Αριστερά αναγράφεται η βραχυγραφία του αντίστοιχου κειμένου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

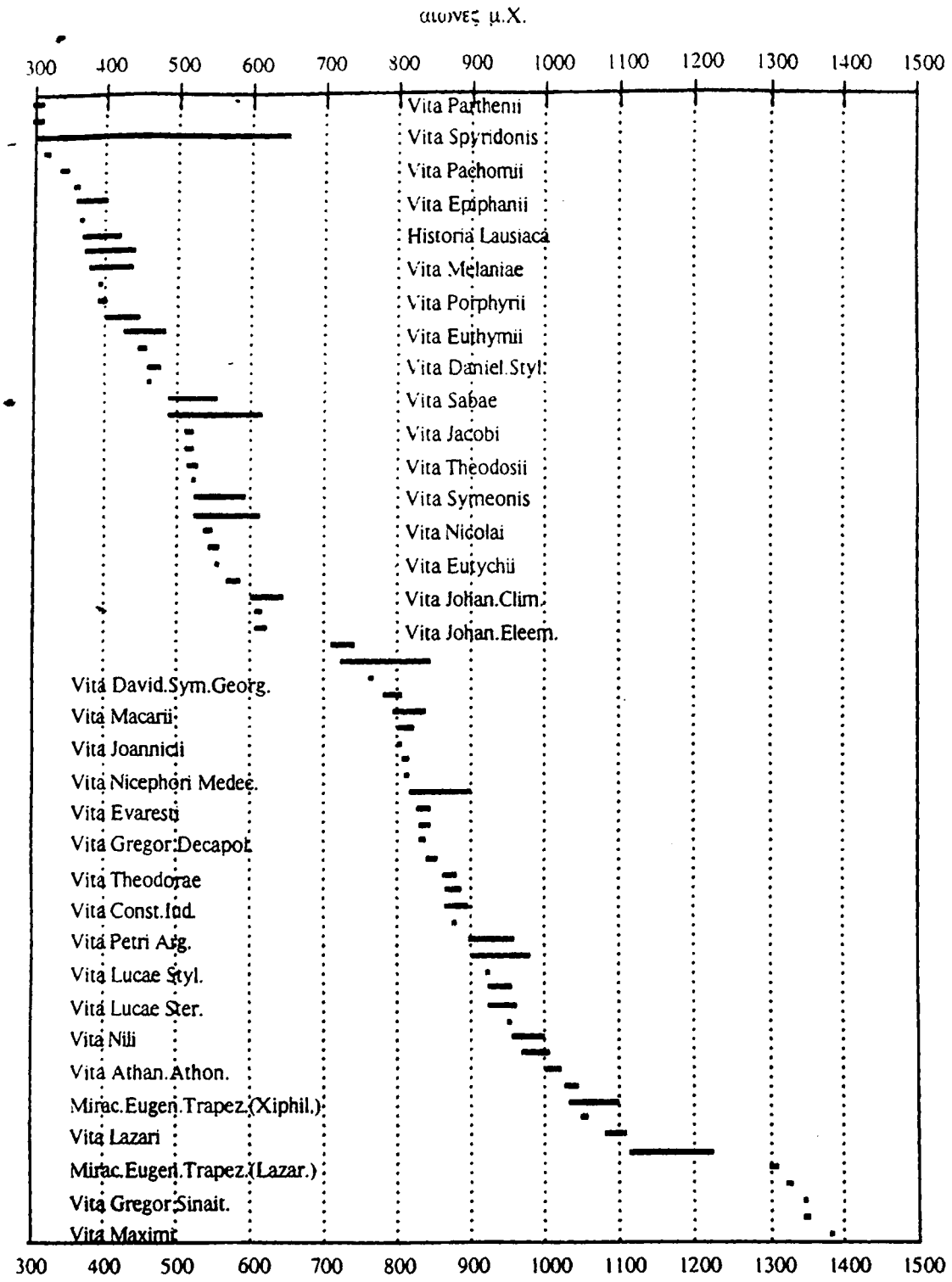

Διάγραμμα Γ2.1.7. Χρονικά διαστήματα που καλύπτουν οι μαρτυρίες των ΒΙΩΝ ΑΓΙΩΝ. Εκατέρωθεν αναγράφεται η βραχυγραφία του αντίστοιχου κειμένου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

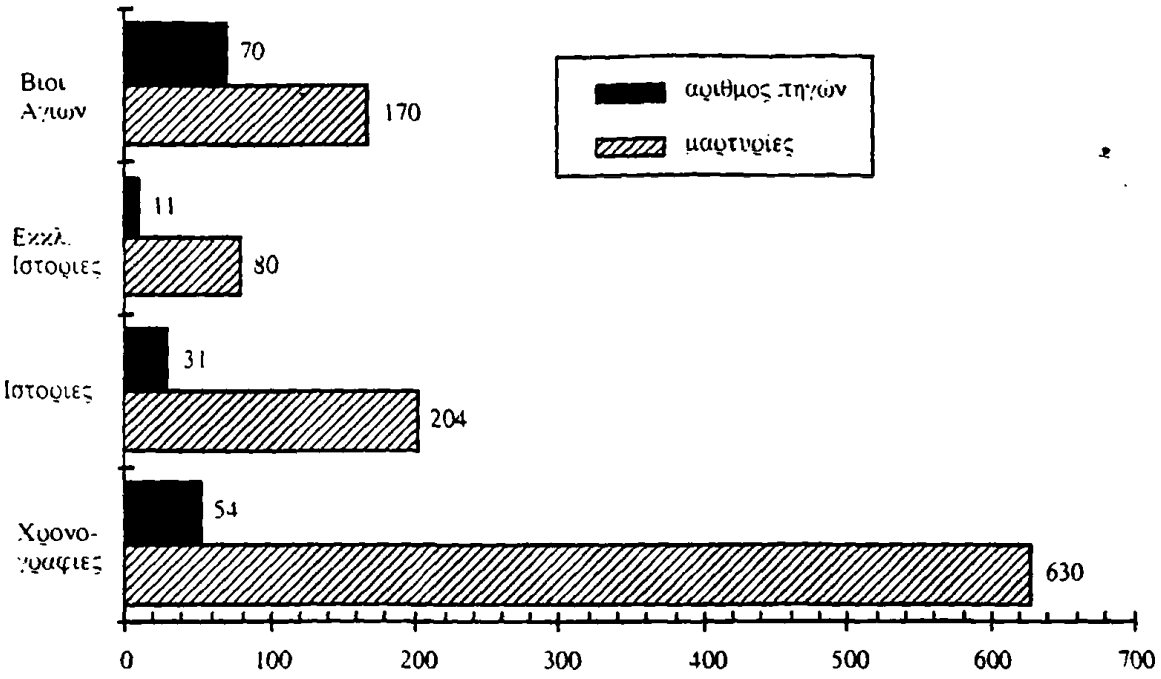

Διάγραμμα Γ2.1.8 Αριθμός πηγών που απέφεραν μαρτυρίες και αριθμός μαρτυριών για καθένα από τα τέσσερα επιλεγμένα συγγραφικά είδη.

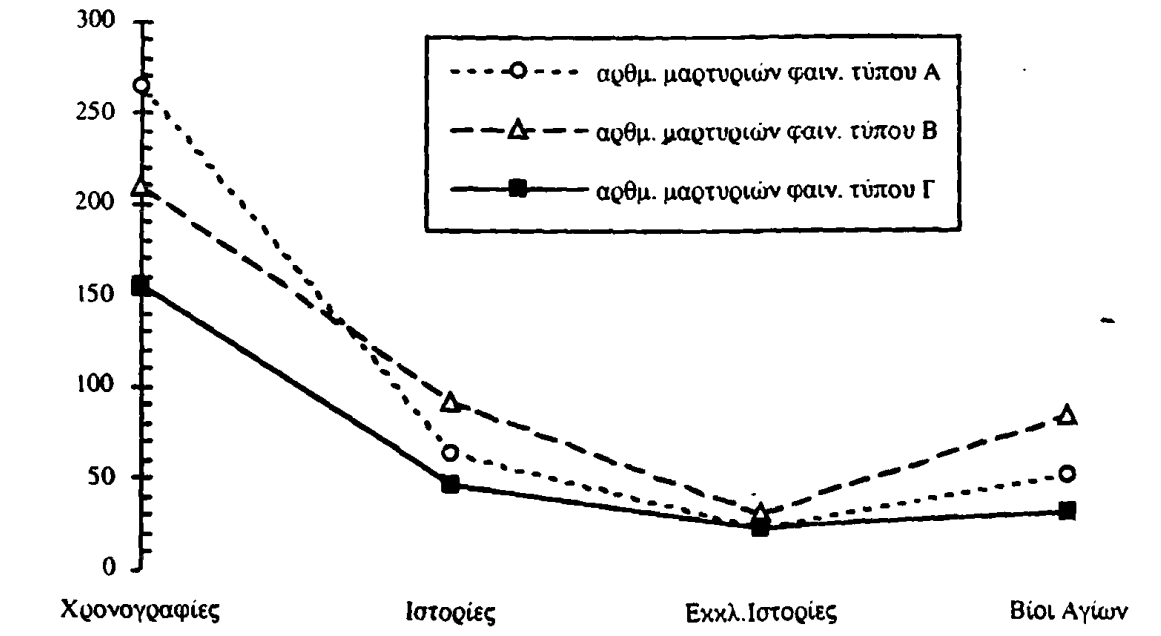

Διάγραμμα Γ2.1.9 Κατανομή αριθμού μαρτυριών ανά συγγραφικό είδος για καθένα τύπο μαρτυρίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ποιός όμως ειναι ο αριθμός των μαρτυριων που προεκυψαν για καθε αιώνα; Η χρονολογική κατανομή των 1083 μαρτυριων φαίνεται στον πίνακα VI.

αιωνες —>	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος	10ος	11ος	12ος	13ος	14ος	15ος
αρθμ. πηγων που παραδιδουν μαρτυρίες / αι.	37	32	46	31	25	36	28	27	17	9	15	8
συνολικος αρθμ. μαρτυριων / αι.	117	69	172	82	83	112	99	125	100	36	61	27

Πίνακας VI. Κατανομή των πηγών και των ιστορικο-κλιματολογικών σε χρονολογική κλίμακα.

Τέλος, στο διάγραμμα Γ2.1.10 προβάλλονται σε κλίμακα αιώνων οι λόγοι των αριθμών των πηγών που παραδίδουν μαρτυρίες και των μαρτυριών για κάθε αιώνα. Είναι αξιοσημείωτη η παραλληλία των διακυμάνσεων: οι μεταβολές στους αριθμούς των μαρτυριών είναι ανάλογες με αυτές στους αριθμούς των πηγών ανά αιώνα. Σε κανέναν αιώνα δεν παρατηρείται θεαματική αύξηση του πλήθους των μαρτυριών σε σχέση με το πλήθος των ερευνώμενων πηγών, γεγονός που θα μπορούσε να σημάνει μια πιθανή "αύξηση" του ενδιαφέροντος των πηγών προς την αναφορά ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών. Μια μικρή αυξητική τάση φαίνεται να διαγράφεται για τους αιώνες 4ο, 6ο, και 9ο-12ο, όμως αυτή μπορεί να εξηγηθεί συγκρίνοντας τα δεδομένα του διαγράμματος Γ2.1.4 με τα στοιχεία που αφορούν την κατάσταση των πηγών για κάθε αιώνα.[1] Εκτός αυτού, το τί σημαίνει αυτή η υποτυπώδης τάση σε επίπεδο πληροφοριών θα εξετασθεί παρακάτω (κεφ. Γ.2.3).

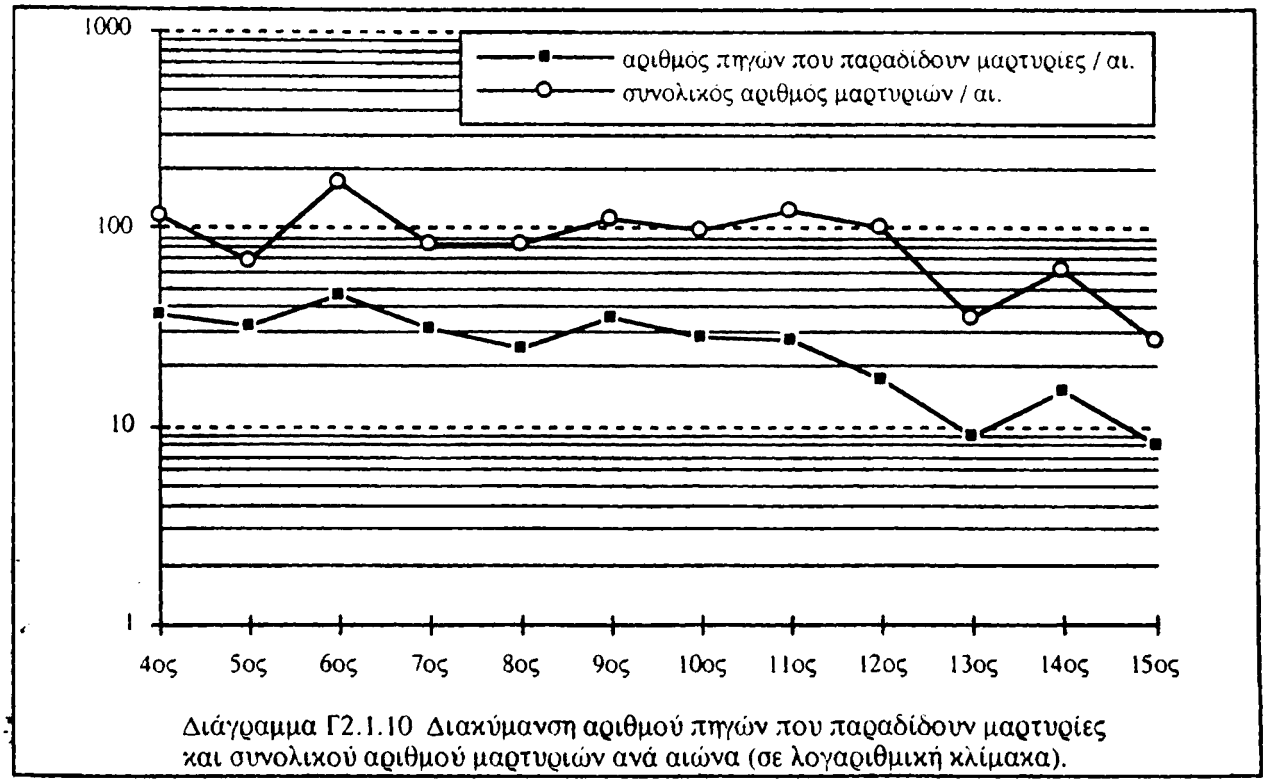

Διάγραμμα Γ2.1.10 Διακύμανση αριθμού πηγών που παραδίδουν μαρτυρίες και συνολικού αριθμού μαρτυριών ανά αιώνα (σε λογαριθμική κλίμακα).

[1] Βλ. σύντομο σχολιασμό πιο πάνω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2.2. Χρονολογικός πίνακας των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών

Στο κεφαλαιο Β.2 παρουσιάσθηκαν και σχολιάσθηκαν οι 1083 κλιματολογικές μαρτυρίες που προέκυψαν από την έρευνα των βυζαντινών πηγών για την περίοδο 300-1500 μ.Χ. Στις επόμενες σελίδες παρατίθενται όλες οι άμεσες και έμμεσες κλιματολογικες πληροφορίες που προκύπτουν από αυτές τις μαρτυρίες, μαζί με τις πληροφορίες που αφορουν καταστάσεις πείνας ή ακρίβειας ("λιμοί"). Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι δεν πρεπει να αποδίδεται αιτιακή σχέση μεταξύ μιας πληροφορίας για τη δράση κάποιου μετεωρολογικού φαινομένου και την ενδεχόμενη αναφορά σε "λιμό" την ίδια χρονική περίοδο. Οι πληροφορίες για τους "λιμούς" παρατίθενται περισσότερο λόγω τις ευρετικής τους αξίας ως "δυνάμει" έμμεσες πληροφορίες για την ιστορία του κλίματος.

Συχνά οι μαρτυριες αναφέρονται σε περιόδους μεγαλύτερες του ενός ημερολογιακού έτους ή αφορούν περισσότερες από μια γεωγραφικές περιοχές. Για να γίνει αντιληπτή η χρονική και γεωγραφική διάσταση αυτών των πληροφοριών — πράγμα που θα χρησιμεύσει και στη στατιστική επεξεργασία που ακολουθεί —, αυτές παρατίθενται για όποια έτη ή/και γεωγραφικές περιοχές αναφέρονται στις πηγές.

Οι πληροφορίες παρουσιάζονται με τη μορφή πίνακα σε 10 στήλες. Οι βραχυγραφίες και τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στην κάθε στήλη συμπίπτουν με αυτά που χρησιμοποιήθηκαν και στο *corpus* των μαρτυριών. Τα περιεχόμενα της κάθε στήλης είναι:

1η στήλη: περιέχει τη χρονολογία κατά την οποία εκδηλώθηκε το αναφερόμενο φαινόμενο. Η παρένθεση ( ) στη χρονολογία σημαίνει ότι αυτή δεν παραδίδεται άμεσα από το/τα χωρία, αλλά είναι, με μεγαλύτερη ή μικρότερη ασφαλεια, υποθετική. Η διπλή παύλα (- -) χρησιμοποιείται όταν το αναφερόμενο συμβάν έλαβε χώρα στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στις δύο χρονολογίες, χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια το έτος. Πρόκειται για χρονολογίες που τίθενται ως *terminus ante quem* και *post quem* αντίστοιχα.

2η στήλη: περιέχει τυχόν ημερολογιακές ενδείξεις των χωρίων (ημερομηνίες) ή ενδείξεις διάρκειας του συμβάντος (π.χ. επί 2 έτη). Η παρένθεση ( ), όπως και στη χρονολογία, σημαίνει ότι οι παρενθετικές ενδείξεις δεν παραδίδονται άμεσα, αλλά, είτε προκύπτουν από άλλες πληροφορίες του κειμένου, ή είναι υποθετικές. Τα κεφαλαία γράμματα (Χ, Α, Θ, Φ) σημαίνουν αντίστοιχα τις τέσσερις εποχές του έτους: Χειμώνας, Άνοιξη, Θέρος, Φθινόπωρο. Όταν τις ενδείξεις αυτές ακολουθούν αριθμοί, αυτοί αφορούν μήνες του έτους (1=Ιανουαριος, ... 12=Δεκέμβριος). Μετά από κάθετο (/) ακολουθούν τυχόν ημερομηνίες που αναφέρονται ή προκύπτουν από τα χωρία. Έτσι, π.χ. η ένδειξη Χ: 1/6-8 σημαίνει ότι το συμβάν έλαβε χώρα τον χειμώνα, από 6 έως 8 Ιανουαρίου.

3η στήλη: περιέχει ενδείξεις που αφορούν τον τόπο εκδήλωσης του φαινομένου. Προηγούνται πάντοτε ενδείξεις ευρύτερων γεωγραφικών περιοχών και ακολουθούν — όποτε το επιτρέπουν οι πληροφορίες των πηγών — ειδικότερες αναφορές. Μέσα σε παρένθεση ( ) αναγράφονται οι υποθετικές γεωγραφικές ενδείξεις που προκύπτουν από τη μελέτη των γενικότερων ιστορικών στοιχείων που παρέχει το κείμενο ή από τη δευτερεύουσα συμπληρωματική βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καθώς και τα σημερινά γεωγραφικά ονόματα πόλεων ή περιοχών, όπου ειναι δυνατές οι ταυτίσεις [π.χ. Λύκος ποτ. (= Kelkit)].

4η στήλη: περιέχει σύντομη περιγραφή του φαινόμενο και των φυσικών συνεπειων του.

5η στήλη: περιέχει τον αύξοντα αριθμό κάτω από τον οποίο απαντάται η πληροφορία στο *corpus* του κεφ. Β.2.

6η στήλη: περιέχει χαρακτηρισμό για το είδος της παρεχόμενης κλιματολογικής πληροφορίας (βλ. πίνακα IV, κεφ. Β1.2). Πληροφορίες **τύπου Α** είναι αυτές που αναφερονται άμεσα στον χαρακτήρα των μετεωρολογικών συνθηκών και του κλίματος σε χρονική κλίμακα εβδομάδων, μηνών, εποχών, ή ακόμα και ετών (π.χ. ανομβρία το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο, βαρύς χειμώνας, ξηρασία 3 ετων). Πληροφορίες **τύπου Β** αφορούν ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα, των οποίων η διάρκεια είναι περιορισμένη (π.χ. καταιγίδες, χαλαζοπτώσεις, πνεύσεις σφοδρών ανέμων, ημέρες με καύσωνα, πρώιμοι ή όψιμοι παγετοί, δυνατές χιονοπτώσεις κλπ.). Πληροφορίες **τύπου Γ** είναι αυτές που μπορεί να σχετίζονται έμμεσα με μετεωρολογικά και κλιματικά φαινόμενα κατά τρόπο περισσότερο ή λιγότερο σταθερό: **(Γλ)**= αναφορές σε λιμούς, των οποίων τα αίτια δεν διακριβώνονται μέσα από τα κείμενα, οπότε η πιθανότητα αυτά να έχουν την αιτία τους σε μετεωρολογικές ανωμαλίες είναι αυξημένη, **(Γπ)**= αναφορές σε πλημμύρες όπου δεν διευκρινίζεται το είδος του κλιματικού αιτίου, **(ΓπΝ)**= αναφορές σε ανωμαλίες (υπερβολική άνοδος στάθμης ή ελλιπής άνοδος) κατά τον ετήσια πλημμυρίδα του ποταμού Νείλου.

7η στήλη: περιέχει αριθμητικό χαρακτηρισμό για τον βαθμό αξιοπιστίας της πληροφορίας:

0 : Όταν η πληροφορία δεν είναι ιστορικώς και φιλολογικώς αξιόπιστη (π.χ. προκατάληψη του/των συγγραφέων και άρα πιθανότητα αναφοράς φανταστικών συμβάντων).

1 : Όταν η πληροφορία παρουσιάζει πιθανότητες αλήθειας - αξιοπιστίας.

2 : Όταν η πληροφορία είναι απόλυτα αξιόπιστη και τεκμηριωμένη, είτε από την προσωπική εμπειρία του συγγραφέα, είτε από διακριβωμένες ή αξιόπιστες πηγές.

8η στήλη: περιέχει αριθμητικό χαρακτηρισμό για τον βαθμό κλιματολογικής χρηστικότητας της πληροφορίας:

0 : Όταν η πληροφορία δεν είναι ιστορικο-κλιματολογικώς εκμεταλλεύσιμη.

1 : Όταν η πληροφορία παρουσιάζει κάποιο κλιματολογικό ενδιαφέρον, δεν αποτελεί ωστόσο άμεσα εκμεταλλεύσιμο υλικό.

2 : Όταν η πληροφορία έχει κλιματολογική αξία και είναι εκμεταλλεύσιμη.

Μετά από τη συνεχή κάθετη διαχωριστική γραμμή ακολουθούν δύο στήλες κλιματολογικών δεικτών που αφορούν στις δύο σημαντικότερες κλιματικές μεταβλητές, δηλαδή της Θερμοκρασίας και της Βροχόπτωσης:

9η στήλη: Δείκτης Θερμοκρασίας. Περιέχει αριθμητικό δείκτη που αφορά το είδος της τυχόν κλιματολογικής ένδειξης σε σχέση με τη μεταβλητή της Θερμοκρασίας:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

+1 : ένδειξη υψηλής θερμοκρασίας (θερμά).

- 1 : ένδειξη χαμηλής θερμοκρασίας (ψυχρά).

10η στήλη: Δείκτης Βροχόπτωσης. Περιέχει αριθμητικό δείκτη που αφορά το είδος της τυχόν κλιματολογικής ένδειξης σε σχέση με τη μεταβλητή της Βροχόπτωσης:

+1 : ένδειξη πολλών βροχοπτώσεων (υγρά).

- 1 : ένδειξη ξηρασίας (ξηρά).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(300- -311)		Αιγυπτος: ερημος (Θηβαΐς)	καυσων	*1*	Β	2	0		
(300- -311)		Αιγυπτος: Λυκος ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*2*	Γπ	2	1		
(300- -399)		Θρακη: Ηρακλεια (σημ. Marmara Ereglisi)	ανοιξια, ξηρασια	*3*	Α	2	1		-1
(303)		Μικρα Ασια ΝΑ.: Σκιρτος ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*4*	Γπ	1	1		
(305)		Μικρα Ασια (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικα φαιν.: λιμοι, επιδημιες, ξηρασιες, κεραυνοι	*5*	Α	0	0	-	-
(305)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(306)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(307)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(308)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(309)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(310)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(311)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(311)		Αιγυπτος: Αλεξανδρεια	λιμος	*7*	Γλ	2	1		
(311)		Μικρα Ασια Α.	ξηρασια, λιμος	*8*	Α	2	2		-1
(311)		Παλαιστινη	ξηρασια, λιμος, επιδημια	*8*	Α	2	2		-1
(311)		Αιγυπτος	ξηρασια, λιμος, επιδημια	*8*	Α	2	2		-1
(312)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(313)	Χ: 1-2	(Αιγυπτος)	βροχες κανονικες	*9*	Α	2	1	-	(+1)
(313)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(314)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(315)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(316)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(317)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(318)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(319)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(319)		Μικρα Ασια ΒΑ.: Λυκος ποτ. (σημ. Kelkit)	χαλαζι	*10*	Β	1	0		
(320)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(320±)	Χ: 12-2	Μικρα Ασια Α.: Ευχαΐτα	κρύο δυνατό	*11*	Β	1	1		
(320±)	Χ: 3	Μικρά Ασια Α.: Ευχάϊτα	βροχή ραγδαία	*12*	Β	1	0		
(321)		Κύπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(322)		Κύπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(323)		Κύπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(324)		Κύπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(324)	Θ: 7/5	Αιγαίο Πέλαγος ΒΑ.: Ελαιους (σημ. Seddülbahir)	πνοή ανεμων, τρικυμία	*13*	Β	2	0		
(325)		Κύπρος	ξηρασία 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(326)		Κυπρος	ξηρασία 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(327)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(328)		Κύπρος	ξηρασία 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(329)		Κύπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(330)		Κυπρος	ξηρασία 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(331)		Κυπρος	ξηρασία 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(332)		Κυπρος	ξηρασία 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)
(333)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετών	*6*	Α	1	1		(-1)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

333		Κυπρος	λιμος	*14*	Γλ	2	1		
333		Μικρα Ασια Ν.: Κιλικια	λιμος	*14*	Γλ	2	1		
333		Συρια: Αντιοχεια	(ξηρασια), λιμος	*14*	Γλ	2	1		
333		Παλαιστινη	λιμος	*14*	Γλ	2	1		
(334)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(335)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(336)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(337)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(338)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(339)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(340)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(340- -346)		Αιγυπτος	λιμος	*15*	Γλ	2	1		
(341)		Κυπρος	ξηρασια 36 ετων	*6*	Α	1	1		(-1)
(341)		Κυπρος: Τριμιθους	βροχη ραγδαια	*16*	Β	0	0		
350		Μεσοποταμια: Νισιβις	καταιγιδα	*17*	Β	2	0		
(350- -357)		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	ξηρασια	*18*	Α	2	2		-1
354	Α	Γαλλια: Ακουιτανια	βροχες συχνες	*19*	Α	2	2		+1
354	Χ-Α:	Συρια: Αντιοχεια	ανομβρια (;), λιμος	*20*	Α	2	1		-1
357/358	Χ: 12-1 (44 ημερες)	Γερμανια : Mosa ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	*21*	Α	2	2	-1	
358	Α: 4	Σερβια: Δουναβης ποτ.	πλημμυρα ποτ. (τηξη χιονιου)	*22*	Γπ	2	1		
358	Θ: 8/24	Μικρα Ασια ΒΔ.: Νικομηδεια (σημ. Izmit)	καταιγιδα	*23*	Β	2	1		
359	Α	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	πλημμυρα ποτ. (τηξη χιονιου στα ορεινα)	*24*	Γπ	2	1		
359	Α	Ουγγαρια: Παννονια Π. Δουναβης ποτ., Βαλερια	(κρυο παρατεταμενο), παγωμα ποτ.	*25*	Α	2	1	-1	
(359- -362)	Χ	(Συρια): (Κυρρος)	χιονια πολλα (2 πηχεις)	*26*	Β	2	1		
360		Μικρα Ασια Κ.: Λυκαονια: Αμβλαδα	ξηρασια	*27*	Α	1	1		-1
(361- -363)		Μικρα Ασια:	ξηρασια, λιμος	*29*	Α	1	2		-1
(361)	Θ: 6	Αυστρια: Ραιτια, Νωρικον, Παννονια: Δουναβης ποτ.	πνοη ανεμων (ετησιων)	*28*	Β	1	1		
(361/362)	Χ	Συρια: Αντιοχεια	ξηρασια	*30*	Α	2	2		1
(362)		Λιβανος: Φοινικη	ξηρασια	*31*	Α	2	2		-1
(362- -403)		Κυπρος	λιμος	*32*	Γλ	2	1		
(362)	Χ	Ευξεινος Ποντος Β.: Αζοφικη Θαλασσα	(κρυο παρατεταμενο), παγωμα θαλασσας	*33*	Α	2	2	-1	
(363)		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	πνοη ανεμου	*34*	Β	0	0		
363	Α	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	ανεμοστροβιλος	*35*	Β	2	1		
363	Α	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	πλημμυρα	*36*	Γπ	2	1		
363	Θ: 6/26	Μεσοποταμια: Κτησιφων	πνοη ανεμου	*37*	Β	1	1		
364	Χ	Συρια: Αντιοχεια	χειμωνας βαρυς	*38*	Α	2	2	-1	
364	Χ: 2/17	Μικρα Ασια Κ.: Αγκυρα ή Δαδαστανα	κρυο δυνατο	*39*	Β	2	2		
365		Γαλλια: Châlons-sur Marne	κρυο δυνατο	*40*	Β	2	1		
367	Θ: 7/2	Κωνσταντινουπολη	χαλαζι	*41*	Β	2	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

368	Φ	Βουλγαρία: Δούναβης ποτ.	πλημμύρα	42	Γπ	2	1		
368/369	Χ	Μικρά Ασία Κ.: Φρυγία, Καππαδοκία	(ξηρασία), λιμός	43	Α	2	2		-1
370	Θ: 7:	Μικρά Ασία ΒΔ.: λίμνη Iznik gölü	πλημμύρα λίμνης	44	Γπ	1	1		
372		Μικρά Ασία ΝΑ., Εδεσσα (σημ. Urfa)	(ξηρασία), λιμός	45	Α	2	2		-1
372		Παλαιστίνη	(ξηρασία), λιμός	45	Α	2	2		-1
374		Ιταλία: Τίβερης ποτ.	βροχές ραγδαίες, πλημμύρα ποτ.	46	Α	2	1		+1
374	Α: 3	Γερμανία: Hüningen	χρύο δυνατό, παγετός	47	Α	2	1	-1	
375	Φ-Χ	Γερμανία	χειμώνας παρατεταμένος	48	Α	2	2	-1	
375	Φ 11/17	Σερβία: Σιρμιον (σημ. Mitrovica)	κεραυνος	49	Β	0	0		
(375- -380:)		Αφρικη Β.: Κυρηνη;	βροχη ραγδαια	50	Β	1	0		
377- -378		Μικρα Ασια (;)	ανομβρια, ξηρασια	51	Α	1	1		-1
378	Χ: 2	Γαλλία: Ρηνος ποτ.	(χρύο παρατεταμενο), πάγωμα ποτ.	52	Α	2	2	-1	
(388- -392)	Χ	Ρουμανία: Δούναβης ποτ., Αλμυρις	(χρύο παρατεταμενο), πάγωμα ποτ.	53	Α	2	1	-1	
392		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης: καθυστέρηση ανόδου	54	Γπ Ν	2	1		
(394:)		Αιγυπτος: έρημος (Θηβαΐς)	λιμός	55	Γλ	2	1		
(394±)	Χ: 1/6-8	Αιγυπτος: Μαρεώτις λίμνη (σημ. Bahra Maryut)	βροχή ραγδαία, χρύο	56	Β	2	1		
394	Φ: 9/6	Ιταλία: Ακουίλία	πνοή ανέμου (bora)	57	Β	2	0		
(394- -395)	Χ	Βουλγαρία Α.: Δούναβης ποτ.	(χρύο παρατεταμενο), πάγωμα ποτ.	58	Α	2	1	-1	
(395- -408)		Θράκη	καταιγίδα	59	Β	1	0		
(395- -440)		Μικρα Ασια Α.: Αμιδα (σημ. Diyarbakir), Samké	λιμός	60	Γλ	0	0		
395	Φ	Παλαιστίνη: Γάζα	ανομβρία	61	Α	2	2		-1
396	Χ	Παλαιστίνη: Γάζα	ανομβρία	61	Α	2	2		-1
396	Χ: 1/3-5	Παλαιστινη: Γάζα	βροχή ραγδαία (τελος ανομβρίας)	62	Β	2	2		
397- -404		Συρία: Τίγρης ποτ., χωρίο Daskart (Abiso)	ανομβρία	63	Α	2	1		-1
399	Φ: 9 ή 10	Μικρά Ασία Δ.: Σάρδεις	βροχή ραγδαία	64	Β	2	2		
(400)		Γερμανία: Παννονία	λιμός	65	Γλ	1	1		
(400- -402)		Μικρα Ασια Ν.: Σίσα	χιονόπτωση μεγάλη	66	Β	2	0		
(400- -420)		Μικρά Ασία Κ.: Αγκυρα	λιμός	67	Γλ	2	0		
401	Χ: (;)/1-30	Θράκη: Εύξεινος Πόντος	χειμώνας βαρύς, πάγωμα θάλασσας	68	Α	2	2	-1	
402	Α: 4/27	Μικρά Ασία Ν.	θύελλα, τρικυμια	69	Β	2	0		
404	Φ: 9/10	Κωνσταντινουπολη	χαλαζι	70	Β	2	1		
(406- -435)	(συνεχώς επι 3 έτη)	Κωνσταντινούπολη: Χαλκηδών (σημ. Kadiköy)	λιμός	71	Γλ	2	1		
407	Α: 4	Κωνσταντινουπολη	βροχή ραγδαια	72	Β	2	1		
408	Θ: 7/5	Κωνσταντινούπολη	βροχή ραγδαία	73	Β	0	0		
408	Φ: 11	Ιταλία: Ναρνια	κεραυνοί, βροντές	74	Β	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

409		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: απώλεια ανόδου	75	Γπ Ν	1	1		
413	Α: 4	Μικρά Ασία ΝΑ.: Σκιρτος ποτ., Εδεσσα	πλημμύρα ποτ.	76	Γπ	1	1		
418	Φ	(Κωνσταντινούπολη)	ξηρασία	77	Α	1	1		-1
422	Α:	Μικρά Ασία Β.: Ποντος, Παφλαγονία	λιμός	78	Γλ	1	1		
(422)		Μεσοποταμία: Θεοδοσιούπολις (σημ. Ras al Ain)	βροχή ραγδαία, χαλάζι	79	Β	1	0		
423	Χ	(Κωνσταντινούπολη)	χειμώνας βαρύς	80	Α	2	2	-1	
423		Κωνσταντινούπολη (;)	λιμός	81	Γλ	2	1		
(429- -440)		Μικρά Ασία ΝΑ.: Κιλικία	ανομβρία, ξηρασία	82	Α	2	1		-1
429- -440		Συρία: Τελανισσος (σημ. Tel-Neshin)	ανομβρία, ξηρασία	82	Α	2	1		-1
431		Κωνσταντινούπολη	λιμός	83	Γλ	2	1		
(431+)		Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ	ύγρηλες θερμοκρασίες, ύγρασία	84	Α	2	1	+1	
(431- -451)		Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ	ανομβρία, ξηρασία	85	Α	2	1		-1
(435- -446)	Φ	Μικρά Ασία ΒΔ.: Ολυμπος ορος (σημ. Ulu dag)	βροχή ραγδαία	86	Β	1	1		
437	Χ	Μικρά Ασία Κ.: Καππαδοκία, Γαλατία	χειμώνας βαρύς	87	Α	2	2	-1	
443	Χ-Α	(Κωνσταντινούπολη)	(χειμώνας βαρύς): κρυο δυνατό, χιόνια πολλά	88	Α	2	2	-1	+1
444		Μικρά Ασία ΒΔ.: Βιθυνία	βροχές ραγδαίες, πλημμύρες	89	Α	2	2		+1
446		Κωνσταντινούπολη	λιμός, επιδημία	90	Γλ	2	1		
447	Φ: 9	Θρακη	χαλάζι	91	Β	2	1		
(449)		Ουγγαρία: ποτ. Temes & Theiss	καταιγίδα	92	Β	2	1		
(450- -457)		Μικρά Ασία ΒΔ.: Χαλκηδων (σημ. Kadiköy)	καταιγίδα	93	Β	1	0		
(453- -457)		Μικρά Ασία Κ.: Φρυγία, Γαλατία, Καππαδοκία, Κιλικία	ανομβρία, ξηρασία, λιμός	94	Α	2	2		-1
(453- -457)		Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ	ανομβρία, ξηρασία, λιμός	94	Α	2	2		-1
(453- -457)		Αφρική Β. (;)	ανομβρία, ξηρασία, λιμός	94	Α	2	2		-1
(461)	Φ	Κωνσταντινούπολη	βροχή ραγδαία, χαλάζι	95	Β	1	1		
(461- -466)	Χ	Κωνσταντινούπολη	χειμώνας βαρύς (;)	96	Α	1	1	-1	
(462- -466)	Χ	Κωνσταντινούπολη	χειμώνας βαρύς (;)	97	Α	1	1	-1	
463	Χ	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: απώλεια ανόδου	98	Γπ Ν	2	1		
467		Κωνσταντινούπολη	νέφωση επαναλαμβανόμενη	99	Β	1	0		
(467+)	επι 4 ημέρες	Μικρά Ασία ΒΔ.: Κωνσταντινούπολη, Νικομήδεια (σημ. Izmit), Βοανη λίμνη (Sapanca Göl)	βροχές ραγδαίες, πλημμύρα	100	Α	1	1		+1
467		Συρία (;)	λιμός	101	Γλ	2	1		
(475)		Κωνσταντινούπολη	καταιγίδα σφοδρή	102	Β	2	1		
(476- -491)		Συρία	λιμός	103	Γλ	1	1		
(483)		Παλαιστίνη	ανομβρία	104	Α	2	2		-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(488)		Μικρά Ασια Ν.: Ταρσος (σημ. Tarsus)	καταιγιδα	*105*	Β	0	0		
(492)		Παλαιστινη: ερημος	καυσων	*106*	Β	1	0		
(492- -580)	Χ	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ (Mar-Saba)	κρυο δυνατο	*107*	Β	1	0		
499	Φ: 10/23	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*108*	Γπ	2	1		
500	Χ: 12	Μικρά Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	κρυο δυνατο	*109*	Α	2	1	-1	
501	Θ: 7-8	Μικρά Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	πνοη ανεμων (θερμων)	*110*	Α	2	2	+1	
501/502	Χ-Α: 10-4	Μικρά Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	χειμωνας βροχερος	*111*	Α	2	2		+1
502	Α: 5, 3 ημερες	Μικρά Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	πνοη ανεμου (θερμου)	*112*	Α	2	2	+1	
503	Χ: 1/10	Μικρά Ασια ΝΑ.: Αμιδα (σημ. Diyarbakir)	κρυο δυνατο	*113*	Β	2	1		
504	Χ	Μικρά Ασια ΝΑ.: Αμιδα, Νυμφαιος ποτ. (σημ. Batman-sû)	πλημμυρα ποτ.	*114*	Γπ	2	2		
505	Χ	Μικρά Ασια ΝΑ.: Αμιδα	κρυο δυνατο	*115*	Α	2	1	-1	
(511)		Σερβία: Tisza ποτ.	νέφωση	*116*	Β	0	0		
515- -516		Αίγυπτος: Αλεξανδρεια	λιμος	*117*	Γλ	2	1		
(516)	επί 5 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωαμ, Βιτύλιον, Sapsas, Chorat χείμαρ.	ανομβρία	*118*	Α	2	2		-1
(517)	επί 5 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ, Βιτύλιον, Sapsas, Chorat χείμαρ.	ανομβρία	*118*	Α	2	2		-1
(518)	επί 5 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ, Βιτύλιον, Sapsas, Chorat χείμαρ.	ανομβρία	*118*	Α	2	2		-1
(518)		Συρία: Αντιόχεια, προάστιο Δάφνης	πνοή ανέμου	*119*	Β	0	0		
(518;)		Αρμενία: Πέτρα	ζέστη μεγάλη	*120*	Α	1	1	+1	
(518)		Κωνσταντινούπολη	αστραπή, βροντή	*121*	Β	0	0		
(519)	επί 5 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ, Βιτύλιον, Sapsas, Chorat χείμαρ.	ανομβρία	*118*	Α	2	2		-1
(520)	επί 5 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ, Βιτύλιον, Sapsas, Chorat χείμαρ.	ανομβρία	*118*	Α	2	2		-1
(520)	Θ: 6/8	(Παλαιστινη)	βροχη τοπικη	*122*	Β	0	0		
(521)	Φ: 9/4	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ	βροχή ραγδαία	*123*	Β	2	2		
522	Φ: 2/15	Παλαιστινη: Βιτύλιον	βροχή ραγδαία	*124*	Β	2	2		
(523- -525)		Αραβία Ν.: Ερυθρά Θαλασσα	πνοή ανέμων, τρικυμία	*125*	Β	2	0		
523	επί 15 έτη	Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ	ανομβρία, ξηρασία	*126*	Α	2	2		-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

524	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
524		(Κωνσταντινουπολη)	λιμος	*127*	Γλ	1	1		
525	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
525	Α: 4/22	Μικρα Ασια ΝΑ.: Σκιρτος ποτ., Εδεσσα	βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποτ.	*128*	Β	2	2		
525		(Συρια:)	(χειμωνας βαρυς) χιονια πολλα	*129*	Α	1	2	-1	+1
526	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
526		(Συρια:)	ανομβρια, ξηρασια	*130*	Α	2	2		-1
527	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
(527- -528)		Συρια: (Αντιοχεια)	καταιγιδα	*131*	Β	1	1		
(527- -528)	Χ: 12	Μικρα Ασια Κ.: Αγκυρα, χωριο Τραπεζας	ανομβρια	*132*	Α	1	2		-1
527	επι 3 ετη	Περσια	λιμος	*133*	Γλ	1	1		
(527- -562)		Μικρα Ασια ΒΔ.: Ελενοπολις (σημ. Hersek), ποτ. Δρακων (σημ. Kurtköy Dere)	βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποτ.	*134*	Β	2	0		
(527- -562)	Χ	Μικρα Ασια ΒΔ.: Βιθυνια	βροχες πολλες, χιονια πολλα	*135*	Α	2	1	-1	+1
(527- -562)		Μικρά Ασια Κ.: Γαλατια: ποτ. Σιβερις (σημ. Hierus)	πλημμυρα ποτ.	*136*	Γπ	2	0		
(527- -613)		Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ	ανομβρια, ξηρασία	*137*	Α	1	1		-1
(527- -613)	Φ	Μικρα Ασια Δ.: Πέργαμος, χωριο Ρεάχη	χαλάζι συχνό	*138*	Β	1	1		
(527- -613)	Φ	Μικρα Ασια Κ.: Αγκυρα, χωριο Αρκεα	βροχή ραγδαια	*139*	Β	1	1		
(527- -613)		Μικρά Ασια Κ.: Άγκυρα, χωρίο Πεσινούς	ανομβρία	*140*	Α	1	1		-1
528	επί 15 έτη	Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ	ανομβρία, ξηρασία	*126*	Α	2	2		-1
528	επί 3 έτη	Περσία	λιμός	*133*	Γλ	1	1		
528/529	Χ	Συρία: Αντιόχεια	χειμωνας βαρυς	*141*	Α	2	2	-1	
529	επι 15 έτη	Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ	ανομβρία, ξηρασία	*126*	Α	2	2		-1
529	επί 3 ετη	Περσία	λιμος	*133*	Γλ	1	1		
530	επί 15 έτη	Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ, πηγή Σιλωάμ	ανομβρία, ξηρασία	*126*	Α	2	2		-1
530		Κωνσταντινούπολη (;)	ανομβρία	*142*	Α	0	0	-	-
530/531	Χ	Μεσοποταμια: Μαρτυρόπολις (σημ. Maypharkath)	βροχες, κρύο	*143*	Β	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

531	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
532	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
(533)	Θ	Μικρα Ασια ΒΔ.: Δαρδανελλια (Αβυδος, Σιγειον)	πνοη ανεμων, τρικυμια	*144*	Β	2	1		
533	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
(534)	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
(534)	Χ:12	Τυρρηνικο Πελαγος	καταιγιδα	*145*	Β	2	1		
535	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
536	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
536		Μεσοποταμια	ανομβρια, ξηρασια	*146*	Α	2	2		-1
536		Περσια	ανομβρια, ξηρασια	*146*	Α	2	2		-1
(536)	Α: 3/23	Αφρικη Β.. Μεμβρασα	πνοη ανεμου	*147*	Β	2	1		
536/537	Χ	Συρια (;)	χειμωνας βαρυς, χιονια πολλα	*148*	Α	2	2	-1	+1
537	επι 15 ετη	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, πηγη Σιλωαμ	ανομβρια, ξηρασια	*126*	Α	2	2		-1
537		Μικρα Ασια Ν.: Ταρσος, Κυδνος ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*149*	Γπ	1	1		
(541;)	Α: 5	Αιγυπτος: Νειλου Δελτα	καταιγιδα	*150*	Β	1	1		
(541;)		Αιγαιο Πελαγος: (Ρόδος;)	πνοη ανεμου (Δ)	*151*	Β	1	1		
(541)	Θ	Μεσοποταμια	καυσων	*152*	Β	1	1		
542		(Συρια;)	λιμος	*153*	Γλ	1	1		
(542)	Χ	Ιταλια: Νεαπολις	πνοη ανέμου, τρικυμια	*154*	Β	1	1		
(544)		Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ	(υγρό φθινόπωρο);	*155*	Α	1	2		+1
544		Παλαιστινη: Ιερουσαλήμ	(υγρός χειμώνας);	*155*	Α	1	2		+1
545	Χ	Κωνσταντινούπολη	(χειμώνας βαρύς); λιμός	*156*	Α	1	1	-1	
545		Μεσοποταμια	λιμός	*156*	Γλ	2	1		
545		Συρια	λιμός	*156*	Γλ	2	1		
545		Μικρά Ασια: Αμιδα	λιμός	*156*	Γλ	2	1		
(545- -546)	Χ	Συρία: Αντιόχεια	κρύο δυνατό	*157*	Β	2	1		
(547;)		Μικρα Ασια Β.: Παφλαγονια	καταιγίδα	*158*	Β	1	0		
(547- -548)		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης Νείλου: παρατεταμένη πλημμύρα	*160*	Γπ Ν	2	1		
547- -548		Κωνσταντινούπολη	βροχές πολλές	*159*	Α	1	1		+1
548	Θ: 6	Κωνσταντινούπολη	καταιγίδα	*161*	Β	1	1		
(548- -549)	Χ	Μεσοποταμια	χειμώνας βαρύς	*162*	Α	2	2	-1	
(548- -556)	Θ: 7	Παλαιστινη: Σουσακείμ	βροχή θερινή	*163*	Β	0	0		
550	Α: 3	Μικρά Ασια Ν.: Ταύρος όρος	πνοή ανέμων (Ν)	*164*	Β	2	2		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

551	Α	Αδριατική Θάλασσα: Καλαβρία	καταιγίδα, τρικυμία	*165*	Β	2	1		
(551)	Φ	Κωνσταντινούπολη (;)	ξηρασία, πνοή ανεμων (Ν)	*166*	Α	2	2		-1
(551- -552)	Χ	(Συρία): (Αντιοχεία)	βροχή ραγδαία	*167*	Β	1	1		
(551- -553)	Χ: 12	(Συρία): (Αντιοχεία)	χειμώνας βαρύς	*168*	Α	2	2	-1	
(551- -592)		(Συρία): (Αντιοχεία)	βροχή ραγδαία	*169*	Β	0	0		
552	επι 8 ετη	Μικρά Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινουπολη	ανοιξηρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
553	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινουπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
(553- -554)		Μεσοποταμια: Δαρας, ποτ. Κυρος	βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποτ.	*171*	Β	2	1		
554	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινουπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
555	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινουπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
555	Θ: 7/19	Κωνσταντινουπολη	πνοη ανεμου, αστραπες, βροντές	*172*	Β	1	1		
(555)		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ, μονή Σαβα	βροχή ραγδαια, πλημμύρα	*173*	Β	2	1		
556	επι 8 ετη	Μικρά Ασια Α.: Αμιδα, Αμάσεια, Κωνσταντινούπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
556	Θ: 7/13	Κωνσταντινουπολη	βροχή ραγδαια, αστραπές	*174*	Β	1	1		
557	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινούπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
(558)	Α: 4	Μικρα Ασια Κ.: Συκεων	καυσων	*175*	Α	2	2	+1	
558	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινούπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*		2	2		-1
559	επι 8 ετη	Μικρα Ασια Α.: Αμιδα, Αμασεια, Κωνσταντινούπολη	ανομβρια, ξηρασια, λιμος	*170*	Α	2	2		-1
(559)		Σερβία: Μυσια, Δούναβης ποτ.	κρύο παρατεταμένο, πάγωμα ποτ.	*176*	Α	2	2	-1	
560	Φ: 9/9	Κωνσταντινούπολη	βροχή ραγδαία	*177*	Β	1	1		
562	Φ	Κωνσταντινουπολη	πνοή ανέμων (Β)	*178*	Β	2	2		
562	Φ: 11	Κωνσταντινούπολη	ανομβρία	*179*	Α	2	2		-1
563	Φ	Κωνσταντινούπολη	ξηρασια	*180*	Α	2	1		-1
568	Χ	Συρία (;)	ανομβρία	*181*	Α	2	2		-1
568	Χ	Συρία (;)	χειμώνας θερμός	*182*	Α	2	2	+1	
(571- -577)	Χ: 2-3	Κωνσταντινούπολη	κρύο δυνατό, παγετος	*183*	Α	2	1	-1	
573	Φ: 11	Μεσοποταμια: Δαρας	κρύο δυνατο	*184*	Β	2	1		
(574- -578)		Αρμενια (;)	λιμοί	*185*	Γλ	0	0		
(578- -582)		Μικρα Ασια ΝΔ.: Σκοπας ποτ.	πλημμύρα	*186*	Γπ	1	1		
(578- -582)		Συρία: Αντιοχεια	ξηρασία	*187*	Α	2	1		-1
(578- -582)		Μικρά Ασια Ν.: Παμφυλια	πνοή ανέμου, τρικυμία	*188*	Β	1	1		
580	Θ	Συρία (;)	θέρος κρυο και βροχερό	*189*	Α	2	2		+1
582		Κωνσταντινουπολη	λιμος	*190*	Γλ	2	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

582- -602		Μικρά Ασια ΝΑ.. Ταρσος (Κυδνος ποτ.)	πλημμυρες ποτ.	*191*	Γπ	2	1		
582- -602		Μεσοποταμια: Rîl. Esna. Ευφρατης ποτ.	πλημμυρες ποτ.	*191*	Γπ	2	1		
(582- -602)		Μικρα Ασια Κ.. Γαλατια: χωριο Σκουδρις	χαλαζι	*192*	Β	2	1		
(582- -602)	Φ: 9	Μικρα Ασια Κ.. Γαλατια: χωριο Απουκουμις	χαλαζι	*193*	Β	2	1		
(582- -602)	Φ: 9	Μικρα Ασια Κ.. Γαλατια: χωρια Αλιων, Απουκουμις	χαλαζι	*194*	Β	1	1		
(582- -602)		Ασια Κεντρικη: Σκυθια, ορος Ιμαιον	ξηρασια	*195*	Α	1	1		-1
583	Α: 4	Κωνσταντινουπολη	πνοη σφοδρων ανεμων	*196*	Β	2	1		
(584±)	Α: 4	Θρακη: Αδριανούπολη	χειμωνας βαρυς	*197*	Α	1	1	-1	
588	Α: 4	Θρακη: Ηρακλεια (σημ. Erekli)	καταιγιδα, τρικυμια	*198*	Β	2	1		
(588)	Χ	Συρια (;)	χειμωνας βαρύς	*199*	Α	1	2	-1	
590	Φ: 10/4	Κωνσταντινουπολη	πνοη ανεμων (Ν)	*200*	Β	2	1		
595- -596	Χ	Μεσοποταμια (;)	καυσωνες ισχυροί	*201*	Α	1	2	+1	
597- -598	Χ	Μεσοποταμια (;)	βροχες πολλές, πλημμύρες	*202*	Α	1	2		+1
599	Χ	Βουλγαρια Κ.: Αιμος ορος	κρύο δυνατό	*203*	Β	2	1		
(600- -601)		Συρια	ανομβρια, ξηρασια	*204*	Α	1	2		-1
600		Παλαιστινη	ανομβρια, ξηρασια	*204*	Α	1	2		-1
602	Χ	Κωνσταντινούπολη	καταιγιδες συχνές (;)	*205*	Α	1	2		+1
602		Σερβία: Σεκουρισκα (σημ. Nikopol)	κρυο δυνατό, βροχές ραγδαιες	*206*	Β	2	1		
602	Φ: 11/22	Μικρά Ασια ΒΔ.: Πραινετος (σημ. Karamürsel)	καταιγίδα, πνοή ανέμου (Ν)	*207*	Β	2	1		
(602- -607)		(Παλαιστινη): (Ιερουσαλήμ)	βροχή ραγδαία	*208*	Β	0	0		
(603- -642)		Παλαιστινη	ανομβρια	*209*	Α	2	1		-1
(604- -614)		Παλαιστίνη: Ιερουσαλήμ	καύσων	*210*	Β	0	0		
609/610	Χ	Κωνσταντινουπολη	χειμώνας βαρύς	*211*	Α	2	2	-1	
609	Χ	Μικρά Ασια Κ.	χειμώνας βαρύς	*211*	Α	2	2	-1	
609	Χ	Μεσοποταμία: Ευφράτης ποτ.	χειμωνας βαρύς, πάγωμα ποτ.	*211*	Α	2	2	-1	
610		Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρία	*212*	Α	2	2		-1
610- -612	Φ;	Μακεδονία: Θεσσαλονίκη	λιμός	*213*	Γλ	2	1		
610- -612	Φ;	Κωνσταντινούπολη	λιμός	*213*	Γλ	2	1		
(610- -619)		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης: καθυστέρηση ανόδου	*214*	Γπ Ν	2	1		
618		Κωνσταντινουπολη	λιμος	*215*	Γλ	2	1		
(619)		Αιγαιο Πέλαγος ΝΑ.	πνοή ανέμων, τρικυμια	*216*	Β	1	1		
623	Θ: 6/21	Περσια: Gazacum	πνοη ανέμων (δροσερού)	*217*	Β	1	0		
623	Χ: 1	Αρμενια Β.: Καύκασος	κρύο δυνατό	*218*	Β	1	1		
626	Θ: 6	Μεσοποταμία: Ευφρατης και Νυμφαιος ποτ.	χαλάζι	*219*	Β	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

628	Χ: 3	Μικρά Ασια Κ.: Σεβαστεια, ορος Ζαρας	χιονια πολλα	*220*	Λ	2	1	-1	+1
635	Θ: 10/23	Συρια: Εμεσα (σημ. Homs)	πνοη ανεμου (Ν)	*221*	Β	2	1		
(635- -645)		Μεσοποταμια: Cascar	ανομβρια	*222*	Α	2	1		-1
(644)		Αιγυπτος	λιμος	*223*	Γλ	2	1		
647- -648		Κωνσταντινουπολη	πνοη ανεμου	*224*	Β	1	1		
647- -648		Συρια	λιμος	*225*	Γλ	2	1		
647		Μεσοποταμια	λιμος	*225*	Γλ	2	1		
(650:)		Κυπρος: Τριμιθους	βροχη ραγδαια	*226*	Β	1	0		
658		Συρια: Δαμασκος, Ορροντης ποτ., Ευφρατης ποτ.	ανομβρια, ξηρασια	*227*	Α	1	2		-1
659	Α: 4/13	Συρια (;)	κρυο δυνατο, παγετος	*228*	Α	2	1	-1	
664	Χ	Συρια (;)	(χειμωνας βαρυς;) κρυο δυνατο, χιονια	*229*	Α	2	2	-1	+1
667	Χ	Μικρα Ασια ΝΑ.: Σκιρτος ποτ.	(βροχες πολλες) πλημμυρα	*230*	Α	2	2		+1
667	Χ	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	(βροχες πολλες) πλημμυρα	*230*	Α	2	2		+1
667	Χ	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	πλημμυρα	*230*	Γπ	2	1		
667- -668	Χ	Μικρα Ασια: Αμοριον	χιονια πολλα	*231*	Β	2	1		
669/670	Χ	Συρια	χειμωνας βαρυς	*232*	Α	2	2	-1	
669/670	Χ	Μεσοποταμια	χειμωνας βαρυς	*232*	Α	2	2	-1	
674		Ισπανια	λιμος	*233*	Γλ	2	1		
677- -686	επι 3 ετη	Αιγυπτος: Αλεξανδρεια	λιμος	*234*	Γλ	2	1		
678		Αιγαιο Πελαγος ΒΑ.: Συλλαιον (σημ. Assar Kioi)	πνοη ανεμου, τρικυμια	*235*	Β	2	1		
683/684	Χ	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα	*236*	Α	2	2	-1	
684- -685		Συρια	λιμος, επιδημια	*237*	Γλ	2	1		
687- -688		Συρια	λιμος, επιδημια	*238*	Γλ	2	1		
694- -695		Συρια (;)	ανομβρια	*239*	Α	2	2		-1
694- -695		Μεσοποταμια (;)	ανομβρια	*239*	Α	2	2		-1
698- -699		Αρμενια (;)	χειμωνας βαρυς	*240*	Α	1	2	-1	
699- -700		Μεσοποταμια: Makkab	πλημμυρα	*241*	Γπ	2	1		
705- -706		Αιγυπτος	λιμος	*242*	Γλ	1	1		
707	Α: 4	Συρια (;)	παγετος	*243*	Α	2	1	-1	
(711)		Αφρικη Β.	ανομβρια	*244*	Α	2	2		-1
(712- -740)		Κρητικο Πελαγος: Κρητη νησ.	ανομβρια	*245*	Α	1	1		-1
714	Α: 5	Συρια (;)	πνοη ανεμου	*246*	Β	1	1		
715	Α: 4	Συρια (;)	κρυο δυνατο, παγετος	*247*	Β	1	1		
716		Αιγυπτος (;)	λιμος	*248*	Γλ	2	1		
717/718	Χ: 100 ημερες	Θρακη	χειμωνας βαρυς	*249*	Α	2	2	-1	
(717- -740)		Κωνσταντινουπολη (;)	λιμοι	*250*	Γλ	0	0		
718		Μικρα Ασια ΒΔ.: Προποντιδα	πνοη ανεμων	*251*	Β	2	1		
719		Συρια (;)	ανομβρια	*252*	Α	1	2		-1
721- -722		Συρια (;)	ανομβρια	*253*	Α	1	2		-1
725		Μικρα Ασια ΝΑ.: Σκιρτος ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*254*	Γπ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

725		Αιγαίο Πέλαγος : Λέσβος νησ.	καταιγίδα	*255*	Β	0	0		
740	Α: 3 (24 ωρες)	Μικρά Ασία ΝΑ.: Σκιρτος ποτ.	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	*256*	Β	2	1		
742- -743		Μικρα Ασια ΝΑ	ανομβρια, ξηρασια	*257*	Α	2	2		-1
742- -743		Συρια: Bostra, Harran	ανομβρια, ξηρασια	*257*	Α	2	2		-1
744- -767	επι 3 ετη	Αιγυπτος	ανομβρια, ξηρασια	*258*	Α	2	2		-1
744- -767		Αιγυπτος. Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: απωλεια ανοδου	*259*	Γπ Ν	2	1		
744- -767	επι 2 ετη	Αιγυπτος: Αλεξανδρεια	ανομβρια, ξηρασια	*260*	Α	2	2		-1
744- -767	Φ: 9 (3 ωρες)	Αιγυπτος: Αλεξανδρεια	βροχη ραγδαια	*261*	Β	2	1		
744- -767	Χ: 12	Αιγυπτος. Αλεξανδρεια	κρυο, χιονια	*262*	Α	2	1	-1	
744- -767		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: καθυστερηση ανοδου, ανοδος 18 πηχεις	*263*	Γπ Ν	2	1		
744- -767		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλία διακυμανσης σταθμης: καθυστερηση ανοδου, ανοδος 14 πηχεις	*264*	Γπ Ν	2	1		
746	Χ	Συρια (;)	χειμωνας βαρύς, παγωμα ποτ.	*265*	Α	2	2	-1	
746- -747		Συρια (;)	ανομβρία, ξηρασια, λιμος, επιδημία	*266*	Α	2	2		-1
(750;--753)		Ισπανία	ανομβρια, ξηρασια, λιμός	*267*	Α	2	1		-1
761		Αιγαίο Πέλαγος : Λέσβος νήσ.	καταιγίδα	*268*	Β	0	0		
761- -762		Συρια (;)	χαλάζι	*269*	Β	2	1		
761- -762		Συρία (;)	λιμός	*270*	Γλ	2	1		
763/764	Χ: 10-3	Ευξεινος Πόντος Β.: Αζοφικη Θάλασσα	χειμώνας βαρύς, πάγωμα ποτ., θάλασσας	*271*	Α	2	2	-1	
764	Χ: 10-3	Κωνσταντινουπολη	χειμωνας βαρύς, παγωμα θάλασσας	*271*	Α	2	2	-1	
764	Α	Κωνσταντινουπολη (;)	ξηρασια	*272*	Α	0	0	-	-
764	Φ: 11/28	Κωνσταντινουπολη	χαλάζι	*273*	Β	1	1		
766	Θ: 6/21	Βουλγαρια Α.: Αγχίαλος	πνοή ανέμου (Β)	*274*	Β	2	1		
767		Κωνσταντινούπολη	ανομβρία, ξηρασία	*275*	Α	2	2		-1
773		Αρμενία (;)	χειμωνας βαρύς	*276*	Α	1	2	-1	
773	επί 3 έτη	Συρία	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
773	επί 3 έτη	Μεσοποταμία	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
774	επί 3 έτη	Συρία	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
774	επί 3 έτη	Μεσοποταμια	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
774		Θράκη: Μεσημβρία	πνοή ανέμου (Β), τρικυμία	*278*	Β	2	1		
775	επί 3 έτη	Συρια	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
775	επί 3 έτη	Μεσοποταμία	λιμός	*277*	Γλ	2	1		
(775- -779)		Αίγυπτος: Αλεξάνδρεια	λιμός	*279*	Γλ	2	1		
781- -782		Μεσοποταμια: Βαγδάτη	χιόνι (2 παλάμες)	*280*	Β	1	1		
(784- -806)		Μικρά Ασία ΒΔ. : Dascylium	ανομβρία, ξηρασία	*281* /	Α	2	1		-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

793	Χ: 1	Μικρά Ασια Β.: Σαμψούς (σημ. Samsun)	χειμώνας βαρύς	282	Α	2	2	-1	
(793- -837)		Μικρά Ασια Β. Απολλωνιάς λιμνη	(κρύο παρατεταμένο), παγετος, πάγωμα λιμνης	283	Α	2	1	-1	
(794- -805)		Κωνσταντινούπολη	πνοή ανέμου, τρικυμια	284	Β	1	1		
(794- -805)		Μικρά Ασια Κ.: Άλυς ποτ., Δορύλαιον	πλημμυρα ποτ.	285	Γπ	1	1		
797	Θ: 8/19-9/6	Κωνσταντινούπολη	(καταιγίδες διαρκειες;)	286	Α	0	0	-	-
802	Φ	Κωνσταντινούπολη	καιρος νεφελωδης & κρυος	287	Β	0	0		
802	Φ: 10/31	Κωνσταντινούπολη	καταιγιδα (;)	288	Β	1	1		
(803- -811)		Μικρά Ασια Δ.: ποτ. Μεανδρος η Ξανθος	βροχες, χιονια, πλημμυρα	289	Α	2	1		+1
(806+)		Μικρά Ασια Β.: Αμαστρις (σημ. Amasra)	βροχες, πλημμυρα	290	Α	2	1		+1
807		Μικρά Ασια ΝΔ.: Μυρα	καταιγιδα: πνοη ανεμων	291	Β	2	1		
808		Μεσοποταμια	λιμος	292	Γλ	2	1		
810/811	Χ: 12-1/10	Μεσοποταμια	χειμωνα ηπιος: μέτριες βροχές	293	Α	2	2	+1	
811	Χ: 1/11-1/19	Μεσοποταμια	πνοη ανεμων (Β)	294	Α	2	2	-1	
813		Μικρά Ασια ΒΔ.: Βιθυνία	καταιγιδα	295	Β	2	1		
813	Α: 5/5-5/9	Μικρά Ασια ΒΔ.: Χάλκη	πνοη ανεμου (Ν)	296	Β	2	1		
813	Θ: 6/22	Θράκη: Αδριανούπολη	καυσων	297	Β	2	1		
813	Χ: 12 (επι 8 μέρες)	Θρακη: Ergene ποτ., Αρκαδιούπολη	βροχες ραγδαιες, πλημμύρα ποτ.	298	Α	2	2		+1
(814)		Μικρά Ασια (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικα φαιν.: ξηρασίες	299	Α	0	0	-	-
(816- -820)		Μικρα Ασια Δ.: Τέμνος ορος	βροχή ραγδαια	300	Β	1	1		
(816- -820)		Μικρα Ασια Δ.: Τέμνος όρος	καταιγιδα: αστραπές, βροντές	301	Β	1	1		
820	Χ: 12/25	Κωνσταντινούπολη	κρύο δυνατό	302	Β	2	1		
(820- -821)		Μεσοποταμια (;)	ανομβρια, ξηρασια	303	Α	1	2		-1
(821- -897)		Κωνσταντινούπολη	ανομβρια, ξηρασια	306	Α	2	1		-1
(821- -823)		Κωνσταντινούπολη (;)	λιμοί	304	Γλ	0	0		
(821- -823)		Μικρά Ασια Β. (;)	καταιγιδα, τρικυμια	305	Β	1	0		
822	Χ: 12	Κωνσταντινούπολη	καταιγιδα, πνοη ανέμων	307	Β	2	1		
822	Χ: 12	Θράκη	χειμώνας βαρύς	308	Α	2	2	-1	
(822- -823)		Ισπανία	λιμός	309	Γλ	2	1		
(823±)	Χ: επι 2 ημέρες	Αιγαιο Πέλαγος: Λέσβος νήσ.	καταιγιδα, βροχή	310	Β	1	0		
824		Κωνσταντινούπολη (;)	αλλεπάλληλα μετεωρολογικά φαιν.: "σημεία" εξ αέρος	311	Β	0	0		
(829- -842)		Κωνσταντινούπολη (;)	ξηρασιες	312	Α	1	1		-1
(830- -831)		Συρια (;)	χαλάζι	313	Β	1	1		
(831- -842)		Ιταλία: Νεαπολις	καταιγιδα, τρικυμία	314	Β	1	1		
832/833	Χ	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	χειμώνας βαρύς, πάγωμα ποτ.	315	Α	2	2	-1	
832/833	Χ	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	χειμώνας βαρύς, πάγωμα ποτ.	315	Α	2	2	-1	
833		Περσία ΒΑ.	λιμός	316	Γλ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(833- -836)	Χ	Θρακη Α. Κατησια	κρυο δυνατο	*317*	Β	1	1		
(833- -836)		Κωνσταντινουπολη	βροχη ραγδαια	*318*	Β	1	1		
(835- -836)		Μικρα Ασια Α.: Zubaira	πλημμυρα ποτ.	*319*	Γπ	1	1		
(835- -836)		Μεσοποταμια: Τιγρης ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*319*	Γπ	1	1		
(835- -836)		Μικρα Ασια ΒΔ.: Καλονορος	βροχη	*320*	Β	1	0		
836		Μικρα Ασια ΒΔ.: Απολλωνιας λιμνη (σημ. Sabandja dag)	πλημμυρα λιμνης	*321*	Γπ	1	1		
(836)	Φ: 10	Ευξεινος Ποντος Β.: Χερσων	πνοη ανεμων, τρικυμια	*322*	Β	1	1		
838	Θ: 8	Μεσοποταμια: Αμιδιον	βροχη ραγδαια	*323*	Β	2	1		
839		Μακεδονια: Θεσσαλονικη	(ξηρασια)	*324*	Α	2	2		-1
841	Α: 4/10	Μικρα Ασια ΝΑ.: Harran	βροχες ραγδαιες, πλημμυρες	*325*	Β	2	1		
841	Χ: 12	Μεσοποταμια: Samarra, Τιγρης ποτ.	βροχες ραγδαιες, πλημμυρες	*326*	Β	2	1		
842/843	Χ: 12-3	Συρια (;)	ανομβρια	*327*	Α	2	2		-1
(843- -868)		Μακεδονια: Θεσσαλονικη	βροχη ραγδαια	*328*	Β	2	0		
843	Α: 4	Μικρα Ασια Α.: Djezireh	βροχες πολλες	*329*	Α	2	2		+1
843	Α: 4	Μικρα Ασια Α.: Djezireh	πνοη σφοδρων ανεμων	*330*	Β	2	1		
(843;)		Αιγαιο Πελαγος: Λεσβος νησ.	λιμος	*331*	Γλ	2	1		
846		Ισπανια	ξηρασια	*332*	Α	2	1		-1
850	Χ: 2	Ισπανια: Ταγος ποτ., Σεβιλλη	πλημμυρα ποτ.	*333*	Γπ	2	1		
851/852	Χ	Αρμενια : Taron	χειμωνας βαρυς	*334*	Α	2	2	-1	
855	Θ	Μικρα Ασια Κ.: Χωναι, Ανζης ορος	καυσων	*336*	Β	1	0		
(852/853)	Χ	Μακεδονια: Θεσσαλονικη	χειμωνας βαρυς	*335*	Α	2	2	-1	
860	Θ: 6	Κωνσταντινουπολη	πνοη ανεμων, τρικυμια	*337*	Β	1	1		
863		Βουλγαρια	λιμος	*338*	Γλ	1	1		
865		Ισπανια	λιμος	*339*	Γλ	2	1		
866		Ισπανια	λιμος	*339*	Γλ	2	1		
867		Ισπανια	λιμος	*339*	Γλ	2	1		
867		Κωνσταντινουπολη	πνοη ανεμου	*340*	Β	2	1		
867- -886		Μικρα Ασια Ν.: Ατταλεια	πλημμυρα ποτ.	*341*	Γπ	1	0		
867- -886	Χ	Μικρα Ασια ΒΔ.: Πυθιων	καταιγιδα, τρικυμια	*342*	Β	1	0		
867- -886		Μικρα Ασια ΒΔ.	πνοη ανεμων (Ν)	*343*	Β	1	0		
867- -886	Θ	Μικρα Ασια ΒΔ.	βροχη ραγδαια	*344*	Β	1	0		
867- -886		Μικρα Ασια ΒΔ.	βροχη ραγδαια	*345*	Β	1	0		
867- -886		Μικρα Ασια ΒΔ.	πλημμυρα	*346*	Γπ	1	0		
868		Ισπανια	λιμος	*339*	Γλ	2	1		
(868)		Κωνσταντινουπολη	βροχη ραγδαια	*347*	Β	1	1		
873	Χ	Ισπανια	λιμος	*348*	Γλ	1	1		
873	Χ	Αφρικη Β.	λιμος	*348*	Γλ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

873	Θ	Μικρά Ασία Α., Ευφράτης ποτ., Μελιτηνή	πλημμυρα ποτ.	*349*	Γπ	2	1		
877		Κωνσταντινούπολη	πνοή ανεμων (Ν), τρικυμια	*350*	Β	1	1		
879±		Ελλάδα: Πελοποννησος,Αργος	λιμος	*351*	Γλ	2	1	*	
880	Α:	Μικρά Ασια Κ.: Αδατα (Hadath)	χρυο δυνατο	*352*	Β	2	1		
887	Φ: 10/27	Κωνσταντινούπολη	πνοη σφοδρου ανεμου, καταιγιδα	*353*	Β	2	1		
890		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης, απωλεια ανοδου	*354*	Γπ Ν	2	1		
(893)	Φ: 11/10	Κωνσταντινούπολη	υψηλη θερμοκρασια	*355*	Β	1	2		
897	Χ: 2-11	Αιγυπτος	Ξηρασια	*356*	Α	2	2		-1
897	Χ: 2-11	Μεσοποταμια	Ξηρασια	*357*	Α	2	2		-1
898		Μεσοποταμια: Kufah, Ukâmtâ, Bâsrâ	καταιγιδα	*358*	Β	2	1		
(900- -955)	Φ: 11/13	Μικρά Ασια Δ.: Λατμος όρος	αστραπες, βροντες	*358*	Β	0	0		
(900- -955)	Θ	Μικρά Ασια Δ.: Λατμος όρος	καυσων θερινος	*359*	Β	2	0		
(900- -955)	Φ: 11/25	Μικρά Ασια Δ.: Λατμος όρος	βροχη ραγδαια	*360*	Β	1	0		
902	Θ: 7	Συρία: Εμεσα	πνοη ανεμων (Β), χρυο δυνατο, παγωμα υδάτων	*361*	Α	1	2	-1	
(903)		Μικρά Ασια Κ.: χωριο Ανατολή	λιμος	*362*	Γλ	2	1		
(904- -905)		Μεσοποταμια: Τίγρης ποτ.	πλημμυρα ποτ.	*363*	Γπ	2	1		
908	Χ: 2	Κωνσταντινουπολη	χιόνια πολλά	*364*	Α	2	2	-1	+1
908	Θ: 6	Κωνσταντινουπολη	πνοη ανέμου (Ν), βροχη ραγδαια	*365*	Β	1	1		
908- -909		Μεσοποταμια : Βαγδάτη	χιονι πολύ	*366*	Β	2	1		
918- -919		Μεσοποταμια : Τίγρης, Ευφράτης ποτ.	χειμωνας βαρύς, πάγωμα ποτ.	*367*	Α	2	2	-1	
921	Χ	Ελλάδα: Πελοπόννησος,Μονεμ βασια	χειμωνας βαρύς	*368*	Α	2	2	-1	
922	Φ: 10	Κρητικό Πέλαγος: Κύθηρα νήσ.	κρυο δυνατό	*369*	Β	2	1		
923- -924		Συρία (;)	ανομβρια	*370*	Α	1	2		-1
(926±)		Ελλάδα: Πελοπόννησος, Ζημένα	βροχη ραγδαια	*371*	Β	1	0		
927	Φ: 10	Βουλγαρια	λιμός	*372*	Γλ	2	1		
927/928	Χ: 12-3 (120 μέρες)	Κωνσταντινούπολη	χειμώνας βαρύς	*373*	Α	2	2	-1	
927/928	Χ: 12-3 (120 μέρες)	Μεσοποταμια: Βαγδάτη	χειμώνας βαρύς	*373*	Α	2	2	-1	
(927- -956)		Κωνσταντινούπολη (;)	πνοή ανέμων ασθενών	*374*	Β	0	0		
(927- -956)	Θ	Κωνσταντινούπολη (;)	καύσων θερινός	*375*	Β	0	0		
931	Χ	Μικρά Ασία: Μελιτηνή	χιονόπτωση μεγάλη	*376*	Β	2	1		
(933/934)	Χ: 12-3 (120 μέρες)	Μικρά Ασία Δ.: Ανατολή χωριο	χειμώνας βαρύς	*377*	Α	2	2	-1	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

935	Θ: 6	Συρία (.)	χρυσ δυνατ. βροχές πολλές	*378*	Α	1	2		+1
(935-[P]-940±)		Μικρά Ασία ΒΔ.: Χαλκηδών	καταιγίδα: βροχή, αστραπές	*379*	Β	1	0		
940- -941		Μεσοποταμία: Τίγρης ποτ.	πλημμύρα ποτ.	*380*	Γπ	1	1		
940		Μεσοποταμία: Βαγδάτη	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
940		Αίγυπτος: Καιρο	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
941		Μεσοποταμία: Βαγδάτη	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
941		Αίγυπτος: Καιρο	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
942		Μεσοποταμία: Βαγδάτη	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
942		Αίγυπτος: Καιρο	λιμος	*381*	Γλ	1	1		
(940- -979)		Μικρά Ασία ΒΔ.: Χαλκηδών	πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία	*382*	Β	1	0		
943	Χ 12	Κωνσταντινούπολη	πνοή σφοδρού ανεμου	*383*	Β	2	1		
945- -946		Μεσοποταμία : Βαγδάτη	λιμος	*384*	Γλ	2	1		
949	Θ: 7	(Αίγυπτος)	λιμος	*385*	Γλ	1	1		
(950±)		Ιταλία Ν.: Ροσσανο	βροχη μεγαλη, πλημμυρα	*386*	Β	2	1		
952	Θ	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: απώλεια ανόδου	*387*	Γπ Ν	1	1		
952	επι 7 ετη	Αρμενια Ν.: Tadzikistan	λιμός	*388*	Γλ	1	1		
953	επι 7 ετη	Αρμενια Ν.: Tadzikistan	λιμος	*388*	Γλ	1	1		
(952/953)	Χ	Ελλαδα : Φωκιδα, Στειριον	χειμώνας βαρυς	*389*	Α	2	2	-1	
954	επι 7 ετη	Αρμενια Ν.: Tadzikistan	λιμός	*388*	Γλ	1	1		
955	επι 7 ετη	Αρμενια Ν.: Tadzikistan	λιμος	*388*	Γλ	1	1		
956	επι 7 ετη	Αρμενια Ν.: Tadzikistan	λιμός	*388*	Γλ	1	1		
957	επι 7 ετη	Αρμενία Ν.: Tadzikistan	λιμός	*388*	Γλ	1	1		
954	Α;	Ιταλία: Πάνορμος	καταιγίδα, τρικυμία	*390*	Β	2	1		
(956)		Μικρά Ασία Β. : Παρθένιος ποτ.	πλημμυρα ποτ. (τήξη χιονιού)	*391*	Γπ	1	1		
957/958	Χ	Μεσοποταμία (:)	βροχές ραγδαίες	*392*	Α	1	2		+1
958	επί 7 έτη	Αρμενία Ν.: Tadzikistan	λιμός	*388*	Γλ	1	1		
959	επί 7 έτη	Αρμενία Ν.: Tadzikistan	λιμος	*388*	Γλ	1	1		
960	Χ;	Αραβία: Makkah	πλημμυρα χειμάρρου	*393*	Γπ	1	1		
(960)	Φ: 10	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: καθυστέρηση ανοδου	*394*	Γπ Ν	2	1		
(960/961)	Χ	Κρητικό Πέλαγος: Κρήτη νησ.	χειμώνας υγρός	*395*	Α	2	2		+1
961	Χ: 2	Μεσοποταμία: Βαγδάτη	χαλαζι	*396*	Β	1	1		
962- -963		Μεσοποταμία: Bataih	χαλάζι	*397*	Β	1	1		
963		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή ανοδος	*399*	Γπ Ν	1	1		
963- -964		Μικρά Ασια ΝΑ.: Harran, Εδεσσα	λιμός	*398*	Γλ	1	1		
963- -964		Συρια: Aleppo	λιμος	*398*	Γλ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

964		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή ανοδος	*399*	Γπ N	1	1		
965		Μεσοποταμια: Βάγδατη	χαλάζι	*400*	Β	1	1		
965		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή ανοδος	*399*	Γπ N	1	1		
966	Χ: 12	Συρία: Αντιοχεια	βροχες πολλες	*401*	Α	2	2		+1
966		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή ανοδος	*399*	Γπ N	1	1		
967	Θ: 6/6	Κωνσταντινουπολη	βροχη ραγδαια, πλημμυρες	*402*	Β	2	1		
967		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή ανοδος	*399*	Γπ N	1	1		
968	Θ: 6/4	Κωνσταντινουπολη	βροχη ραγδαια	*403*	Β	2	1		
968- -969		Αίγυπτος	λιμος	*404*	Γλ	1	1		
968- -969		Μεσοποταμια : Βαγδατη	λιμος	*405*	Γλ	1	1		
969	Α: 5	Μικρα Ασια ΒΑ.	πνοη θερμων ανεμων	*406*	Α	2	2	+1	
(969- -1004)	Χ	Μακεδονια: Αθως Ορος	χειμωνας βαρυς	*407*	Α	2	2	-1	
(969- -1004)		Μακεδονια: Αθως Ορος	πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια	*408*	Β	1	0		
971	Α- -Θ	Σερβια : Δριστρα	καταιγιδα: χαλαζι, βροχη, αστραπες	*409*	Β	1	0		
971	Θ: 6/8	Σερβια: Δριστρα	πνοη ανεμου (Ν)	*410*	Β	1	0		
(976- -992)		Κωνσταντινουπολη (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικα φαιν.: ξηρασιες, πλημμυρες, πνοες ανεμων, λιμοι	*411*	Β	0	0		
977- 978		Μεσοποταμια: Τίγρης ποτ., Βαγδατη	πλημμυρα ποτ.	*412*	Γπ	1	1		
(979)		Κωνσταντινουπολη: Βόσπορος	πνοη σφοδρου ανεμου, τρικυμια	*413*	Β	2	1		
982	Θ-Φ	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλια διακύμανσης σταθμης: απωλεια ανοδου	*414*	Γπ N	2	1		
983-984		Μεσοποταμια: Βαγδατη	λιμος	*415*	Γλ	1	1		
989	Θ: 7-8 (επι 2 μηνες)	Μεσοποταμια: Βαγδατη	πνοη σφοδρων ανεμων (Ν)	*416*	Α	1	2	+1	
(992- -1019)		Μεσοποταμια: Ευφράτης ποτ.	βροχή ραγδαια, πλημμύρα	*417*	Β	2	0		
(996)		Ελλάδα: Θεσσαλία, Σπερχειός ποτ.	βροχή ραγδαια, πλημμύρα ποτ.	*418*	Β	1	0		
(997)	Θ	Ελλαδα: Πελοπόννησος, Αμύκλιον	καυσων ισχυρος	*419*	Β	1	0		
997	Θ	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή άνοδος	*420*	Γπ N	1	1		
999		Μεσοποταμία : Βαγδάτη	κρύο δυνατό, παγετός	*421*	Α	1	1	-1	
1004- -1005		Αφρική Β.	λιμός	*422*	Γλ	1	1		
(1005- -1019)		Μακεδονια: Αθως όρος	ανομβρία	*423*	Α	1	1		-1
1005	Θ: 8	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: καθυστερηση ανόδου, πλημμύρα	*424*	Γπ N	1	1		
1006	Φ: 10/3	Αίγυπτος: Κάιρο	καταιγίδα, χαλάζι	*425*	Β	2	1		
1006	Φ: 10/3	Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης σταθμης: μικρή άνοδος	*426*	Γπ N	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1007	Χ (επι 7 μέρες)	Μεσοποταμια Baghdad, Senar, Basra, Mahruban	χειμωνας βαρυς	428	Α	1	2	-1	
1007	Χ (επι 7 μερες)	Αφρικη Α.	χειμωνας βαρυς	428	Α	1	2	-1	
1007		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	427	Γπ Ν	1	1		
1008		Μεσοποταμια. Tagrith, Dakûkâh	πνοη σφοδρου ανεμου	429	Β	1	1		
1008	Α: 3/14	Αιγυπτος: Καιρο	βροχη ραγδαια, χαλαζι	430	Β	1	1		
1008		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	431	Γπ Ν	1	1		
1010/1011	Χ	Κωνσταντινουπολη (;)	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	432	Α	2	2	-1	
1021	Φ	Αρμενια: Vaspurakan	καταιγιδα (βροχη, χαλαζι, χιονι, πνοη ανεμων)	433	Β	2	1		
1022	Θ: 8	Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνη	πνοη σφοδρου ανεμου	434	Β	1	1		
1023		Αφρικη Β.	λιμος	435	Γλ	1	1		
1024	Θ	Ρωσια: Vladimir-Suzdal	λιμος	436	Γλ	1	1		
1025		Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρια, ξηρασια	437	Α	1	2		-1
1026		Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρια, ξηρασια	437	Α	1	2		-1
1026	Α: 4	Μεσοποταμια: Βαγδατη	χαλαζι	438	Β	1	1		
1027	Χ	Μεσοποταμια: Βαγδατη	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	439	Α	1	2	-1	
1027		Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρια, ξηρασια	437	Α	1	2		-1
1028		Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρια, ξηρασια	437	Α	1	2		-1
1029		Κωνσταντινουπολη (;)	χειμωνας ηπιος, βροχες κανονικες	440	Α	1	2	+1	
1029/1030		Κωνσταντινουπολη (;)	χειμωνας υγρος	441	Α	1	2		+1
(1030- -1042)		Μικρα Ασια Β.: Ηρακλεια (σημ. Eregli)	καταιγιδα, τρικυμια	442	Β	1	0		
1031/1032	Χ	Μεσοποταμια: Βαγδατη	χειμωνας βαρυς	443	Α	2	2	-1	
1031-1032	Χ	Μεσοποταμια	ξηρασια	444	Α	2	2		-1
1032		Μικρα Ασια ΚΑ.	λιμος	443	Γλ	1	1		
1032		Αρμενια	λιμος	443	Γλ	1	1		
1033	Χ: 12	Μικρα Ασια Α.: Νισιβις	πνοη σφοδρου ανεμου	445	Β	1	1		
1033	Χ: 12	Μικρα Ασια Α.: Νισιβις	βροχη ραγδαια, χαλαζι	446	Β	1	1		
1033- -1034		Αφρικη Β.	λιμος	447	Γλ	1	1		
1034	Α: 4/14 (ωρα 11η)	Κωνσταντινουπολη	χαλαζι	448	Β	2	1		
1034		Μεσοποταμια: Περσικος Κολπος	πνοη ανεμων, τρικυμιες	449	Β	1	1		
1034		(Μεσοποταμια)	βροχες μεγαλες	450	Α	1	2		+1
(1035)	Χ: 12-2	Μικρα Ασια ΒΑ.: Τραπεζους (σημ. Trabzon)	χειμωνας βαρυς	451	Α	2	2	-1	
(1035)	Χ: 12-2	Βουλγαρια: Δουναβης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	451	Α	2	2	-1	
(1035- -1051)		Θρακη: Φιλεα	καταιγιδα, βροχη, κρυο	452	Β	1	0		
(1035- -1051)		Θρακη: Φιλεα	λιμος	453	Γλ	1	1		
1037	Α-Φ: 3-8	Κωνσταντινουπολη (;)	ανομβρια, ξηρασια	454	Α	1	2		-1
1037	Φ: 9	Κωνσταντινουπολη	χαλαζι	455	Β	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1037	Χ: 12 (επι 6 μερες)	Μεσοποταμια: Βαγδατη	κρυο δινατο, χιονια, παγωμα υδατων	*456*	Α	1	2	-1	+1
1038- -1039		Κωνσταντινουπολη (;)	βροχες πολλες	*457*	Α	1	2		+1
1040		Κωνσταντινουπολη (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικα φαιν.: πνοες ανεμων, βροχες μεγαλες	*458*	Β	0	0	*	
(1040)		Κωνσταντινουπολη	ξηρασια	*459*	Α	1	2		-1
1040	επι 3 ετη	Αφρικη Β.	ανομβρια	*460*	Α	1	2		-1
1041	επι 3 ετη	Αφρικη Β.	ανομβρια	*460*	Α	1	2		-1
1042	επι 3 ετη	Αφρικη Β.	ανομβρια	*460*	Α	1	2		-1
1042		Μεσοποταμια: Βαγδατη	χαλαζι	*461*	Β	1	1		
1043	Θ: 6	Κωνσταντινουπολη: Κερατιος Κολπος	καταιγιδα, τρικυμια	*462*	Β	2	1		
1043	Φ: 7	Κωνσταντινουπολη (;)	πνοη ανεμων	*463*	Β	1	1		
1045- -1046		Αρμενια: Ezangai	πλημμυρα	*464*	Γπ	1	1		
1046- -1047		Αρμενια: Tevin	βροχες πολλες	*465*	Α	1	2		+1
1047		Μεσοποταμια: Βαγδατη	λιμος	*466*	Γλ	1	1		
1048	Χ: 12	Σερβια: Δουναβης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	*467*	Α	2	2	-1	
(1051)		Μικρα Ασια Δ.: Εφεσος, Γαλησιον	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	*468*	Β	1	1		
1052		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*469*	Γπ Ν	1	1		
(1053)		Μικρα Ασια Δ.: Εφεσος, Γαλησιον	λιμος	*470*	Γλ	2	1		
(1054)	Χ: 1/5	Αρμενια: Αρσανιας ποτ.	(κρυο παρατεταμενο), παγωμα ποτ.	*471*	Α	1	1	-1	
1054	Θ: 7	Κωνσταντινουπολη	χαλαζι	*472*	Β	1	1		
(1054)	Φ: 11	Μικρα Ασια Δ.: Εφεσος, Γαλησιον	βροχη ραγδαια, πνοη ανεμου (Β)	*473*	Β	2	1		
(1054- -1055)	Χ: 1/5	Αρμενια: Awkawmi	(κρυο παρατεταμενο), παγωμα υδατων	*474*	Α	1	1	-1	
1055		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*475*	Γπ Ν	1	1		
1055/1056	Χ-Θ	Μικρα Ασια (;)	κανονικες μετεωρολογικες συνθηκες	*476*	Α	1	2		+1
1056		Αιγυπτος	λιμος, επιδημια	*477*	Γλ	1	1		
1056		Συρια	λιμος, επιδημια	*477*	Γλ	1	1		
1056		Μεσοποταμια	λιμος, επιδημια	*477*	Γλ	1	1		
1056		Περσια	λιμος, επιδημια	*477*	Γλ	1	1		
1058/1059	Χ	Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνη	χιονια πολλα	*478*	Α	2	2	-1	+1
1059	Φ: 9/24	Βουλγαρια: Λοβιτζος ορος	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	*479*	Β	2	1		
1059		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1060		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1061		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1062		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1063		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1063	Φ-Χ: 10-12	Μεσοποταμία: Βαγδάτη	χιονόνες, ύψηλες θερμοκρασίες	*481*	Α	1	2	+1	
1064	Χ: 1	Μεσοποταμία: Τίγρης ποτ.	χειμώνας βαρύς, παγωμα ποτ.	*482*	Α	1	2	-1	
1064		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης: μικρή ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1065		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης: μικρή ανοδος	*480*	Γπ Ν	1	1		
1066- -1067	Χ: 3	Ρωσία: Nemiga	χιονια πολλα	*483*	Α	1	1	-1	+1
(1067- -1071)	επι 5 ετη	Συρία: Δαμασκος	λιμος	*484*	Γλ	1	1		
1068	επι 5 ετη	Συρία: Δαμασκος	λιμος	*484*	Γλ	1	1		
1068	Χ: 12	Μικρα Ασια Ν.: Αλεξανδρος (σημ. Alexandretta)	κρυο δυνατο	*485*	Β	2	1		
1068- -1069	Χ	Αρμενια (;)	ανομβρια, χιονια πολλα	*486*	Α	1	2		-1
1069	επι 5 ετη	Συρία: Δαμασκος	λιμος	*484*	Γλ	1	1		
1070	επι 5 ετη	Συρία: Δαμασκος	λιμος	*484*	Γλ	1	1		
1069- -1070		Αιγυπτος	λιμός	*487*	Γλ	1	1		
(1070- -1105)		Θρακη: Φιλεα	λιμος	*488*	Γλ	1	1		
1071	επι 5 ετη	Συρία: Δαμασκος	λιμος	*484*	Γλ	1	1		
1071	Χ	Μακεδονια	χιονια πολλα	*489*	Β	1	1		
(1072)	Χ: 12	Μακεδονια: Σκοπια	χιονια πολλα	*490*	Β	1	1		
1073/1074	Φ-Χ: 11-2	Μεσοποταμια: Βαγδατη	χειμώνας υγρός, βροχές πολλές, πλημμύρες	*491*	Α	1	2		+1
1079	Φ: 10	Κωνσταντινούπολη	κεραυνός	*492*	Β	2	1		
(1081)	Θ	Ελλάδα: Ηπειρος, Αχέρων ποτ.	ανομβρία, ελαττωση υδατων ποτ.	*493*	Α	2	1		-1
(1081)	Θ: 7/17	Ιόνιο Πέλαγος: Κέρκυρα-Δυρράχιο, Γλωσσα ακρωτ.	πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία	*494*	Β	2	1		
(1081)	Θ: 7/30 (24ώρες)	Κωνσταντινούπολη	βροχή ραγδαια, πλημμυρα	*495*	Β	1	2		
(1085)		Αδριατική Θάλασσα: Κεφαλληνία-Απουλία	πνοή σφοδρού ανέμου, τρικυμία	*496*	Β	2	1		
1085	Φ: 9/27	Μεσοποταμία: Βαγδάτη	πνοή σφοδρου ανέμου	*497*	Β	1	1		
(1085±)		Ελλάδα: Στερεά, Θήβα	ανομβρία, ξηρασια	*498*	Α	1	2		-1
1086		Συρία	λιμός	*499*	Γλ	1	1		
(1087)	Α	Βουλγαρία: Γολόη	πνοή σφοδρου ανέμου	*500*	Β	2	1		
1089	επί 3 έτη	Αφρική Β.	λιμός	*501*	Γλ	1	1		
1090	επί 3 έτη	Αφρική Β.	λιμός	*501*	Γλ	1	1		
(1091)	Χ. 2-3	(Κωνσταντινούπολη)	χειμώνας βαρύς, χιόνια πολλά	*502*	Α	2	2	-1	+1
1091	επί 3 έτη	Αφρικη Β.	λιμός	*501*	Γλ	1	1		
(1091- -1094)		(Αρμενια)	λιμός	*503*	Γλ	1	1		
(1091- -1096)		Θρακη: Φιλέα	λιμός	*504*	Γλ	1	1		
(1091- -1105)		Ελλάδα: Στερεά, Θήβα	χειμώνας βαρύς, χιόνια, κρύο	*505*	Α	1	1	-1	+1
1092		Ρωσία: Kiev, Polock	ξηρασια	*506*	Α	1	1		-1
(1095)		Βουλγαρία: Γολόη	καταιγίδα σφοδρή	*507*	Β	2	1		
1095	Χ: 2	Μικρά Ασία ΝΑ.: Νίσιβις	ανομβρία	*508*	Α	1	2		-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(1095- -1096)		Αραβια: Makkah	καταιγιδα σφοδρη: βροχη, πλημμυρα	509	Β	1	1		
(1096)	Χ: 12/6	Αλβανια: Δυρραχιο	νηνεμια	510	Β	2	1		
(1096)		Αρμενια (:)	λιμος	511	Γλ	1	1		
1097		Αφρικη Β.	λιμος	512	Γλ	1	1		
(1098)		Συρια: Αντιοχεια	πνοη σφοδρου ανεμου	513	Β	2	1		
1099/1100	επι 1 ετος	Μικρα Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	ανομβρια, ξηρασια	514	Α	2	2		-1
1099/1100	επι 1 ετος	(Μεσοποταμια)	ανομβρια, ξηρασια	514	Α	2	2		-1
(1101)	Α: 3/15:	Παλαιστινη: Jaffa-Caifa	καταιγιδα, τρικυμια	515	Β	2	1		
1103	Α: 3	Μικρα Ασια ΝΑ.: Σκιρτος ποτ., Εδεσσα	βροχη ραγδαια, χαλαζι, πλημμυρα	516	Β	2	1		
1106	Α: 3	Μεσοποταμια: Τιγρης ποτ., Βαγδατη	πλημμυρα ποτ.	517	Γπ	1	1		
1106	Α: 4/5	Κωνσταντινουπολη	πνοη σφοδρου ανεμου	518	Β	2	1		
1107	Α: 4/17	Μεσοποταμια : Ευφρατης ποτ.	πλημμυρα ποτ.	519	Γπ	2	1		
(1108- -1109)	Χ	Λιβανος: Archas	βροχες ραγδαιες, χιονια	520	Β	2	1		
1115- -1116		(Μικρα Ασια ΝΑ.): (Εδεσσα)	καταιγιδα	521	Β	1	0		
1115- -1116		Μικρα Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	πλημμυρα	522	Γπ	1	0		
(1115- -1223)		Μικρα Ασια ΒΑ.: Χερειανα (σημ. Siran)	πνοη ξηρων ανεμων, ξηρασια	523	Α	1	1		-1
(1115- -1223)		Μικρα Ασια Β.: Παφλαγονια	πνοη σφοδρου ανεμου, τρικυμια	524	Β	1	0		
(1115- -1223)		Μικρα Ασια ΒΑ.: Φαγασε (σημ. Basean)	χειμωνας βαρυς, χιονια πολλα	525	Α	1	1	-1	+1
(1116)	Θ	Μικρα Ασια: Λοπαδιον (σημ. Ulubad)	καυσων, ξηρασια	526	Α	2	1	+1	
1119- -1120		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	λιμος	527	Γλ	1	1		
(1120- -1121)		Μεσοποταμια: Mardin	χαλαζι	528	Β	1	1		
(1120- -1121)	Χ	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	529	Α	1	2	-1	
1122/1123	Φ-Χ	Συρια (:)	ανομβρια, ξηρασια	530	Α	1	2		-1
1124/1125	Χ: 12-2	Συρια: Damascus	ανομβρια, ξηρασια	531	Α	2	2		-1
1124/1125	Χ: 12-2	Μεσοποταμια: al Rahba, al Qala, Μοσουλη	ανομβρια, ξηρασια	531	Α	2	2		-1
1126/1127	Χ	Συρια (:)	χειμωνας βαρυς	532	Α	1	2	-1	
1129- -1130		Μεσοποταμια: Μοσουλη	καταιγιδα, νεφη, βροχη	533	Β	1	1		
(1134:)	Χ: 2/17	Κωνσταντινουπολη	χιονια πολλα	534	Β	1	1		
(1134)	Φ	Μικρα Ασια ΝΑ.: Εδεσσα	καταιγιδα, νεφη, χαλαζι	535	Β	1	1		
(1134)	Χ	Συρια	ανομβρια	536	Α	1	2		-1
(1134)	Χ	Κυπρος	ανομβρια	536	Α	1	2		-1
(1134/1135)	Χ	Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνη	χειμωνας βαρυς	537	Α	1	2	-1	
(1135)		Συρια	ανομβρια	536	Α	1	2		-1
(1135)		Κυπρος	ανομβρια	536	Α	1	2		-1
1135	Φ: 7	Μεσοποταμια: Symnada	βροχη ραγδαια, κεραυνοι	538	Β	1	1		
1135	Χ: 12-1	Μικρα Ασια Α. (:)	χειμωνας ηπιος	539	Α	1	2	+1	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

1135/1136	Χ: 2-	Μικρά Ασία Α.: Αιιδα	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	540	Α	1	2	-1	
1136	Α: 5/24	Συρια: Δαμασκος	πνοη σφοδρων ανεμων	541	Β	2	1		
1136	Α: 5/24	Συρια: Hawran	βροχη ραγδαια, χαλαζι, πλημμυρα	542	Β	2	1		
1138/1139	Χ: 12-2	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	543	Α	1	2	-1	
1139	Χ: 1-5	Μεσοποταμια (;)	ανομβρια	544	Α	1	2		-1
(1139)	Χ: 12	Μικρα Ασια Β.: Νεοκαισαρεια (σημ. Niksar)	χειμωνας βαρυς	545	Α	2	2	-1	
1141	Α: 5	Συρια: Hanazir, Hesna Ziad	χαλαζι	546	Β	1	1		
1141	Α: 6	Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνη	πνοη σφοδρου ανεμου	547	Β	1	1		
1141- -1142		Συρια: Camha	χαλαζι	548	Β	1	1		
(1142)		Μικρα Ασια Ν.: Παμφυλια λιμνη	πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια	549	Β	1	1		
1142	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1143	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1143	Α: 4/5	Μικρα Ασια Ν.: Φυλεοι Κορακων	βροχη μεγαλη, πλημμυρα	551	Β	2	1		
1144	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1145	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1146	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1147	επι 6 ετη	Αφρικη Β.	λιμος	550	Γλ	1	1		
1147	Φ: 9/7	Θρακη Α.: Χοιροβακχαι (σημ. Bahsajys), ποτ. Μελας	βροχη μεγαλη, πλημμυρα ποτ.	552	Β	2	1		
1147- -1148		Συρια (;)	ανομβρια, ξηρασια	553	Α	1	2		-1
1148	Α: 5/12	Αιγαιο Πελαγος: Πάρος νήσ.	χαλάζι	554	Β	1	1		
1148	Φ-Χ: 10-12	Συρία (;)	ανομβρία, ξηρασία	555	Α	1	2		-1
1149	Χ: 1-2	Συρια (;)	χειμώνας ήπιος, βροχές μέτριες	556	Α	1	2	+1	
1149	Α	Ιόνιο Πέλαγος: Κέρκυρα νήσ.	καταιγίδα, πνοή ανέμων, τρικυμία	557	Β	1	1		
1149	Θ	Ιταλία: Σικελία, Αειρρονήσιον	καταιγίδα, πνοή ανέμων, τρικυμία	558	Β	1	1		
1149/1150	Χ	Θράκη (;)	χειμώνας βαρύς	559	Α	1	2	-1	
(1150)	Α: 4	Παλαιστινη: Ερμων όρος	βροχες ραγδαιες	560	Α	1	1		+1
1150	Α: 4	Μεσοποταμία: Hesna Ziad	βροχές ραγδαίες, πλημμυρα	561	Α	1	1		+1
(1150;)		Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνή, Tarshanâ	βροχές ραγδαιες, σχηματισμός χειμάρρων	562	Α	1	1		+1
1150/1151	Χ	Μικρα Ασια Α.: Μελιτηνή	χειμωνας βαρυς	563	Α	1	2	-1	
1151		Συρία: Δαμασκός	βροχές ραγδαίες, πλημμύρες	564	Α	1	1		+1
1151	Φ: 10	Συρία: Ευφράτης ποτ., Hesna Ziad, Camha	βροχή ραγδαία, πλημμύρα ποτ.	565	Β	1	1		
(1154- -1160)		Αίγυπτος: Νείλος ποτ.	ανωμαλία διακύμανσης στάθμης: μικρή άνοδος	566 /	Γπ Ν	1	1		
1156		Αίγυπτος (;)	λιμός	567	Γλ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1157	Α: 5/12	Μακεδονια: Πελαγονια	βροντη	568	Β	1	0		
1158	Α	Μικρα Ασια Α.: Φρυγια, Sandikli, Γλαυκος-Κουφις ποτ.	χιονι πολυ	569	Β	2	1		
(1159)	Α: 4	Μεσοποταμια: Βαγδατη	πλημμυρα ποτ.	570	Γπ	1	1		
1165		Μικρα Ασια ΝΑ.	λιμος	571	Γλ	1	1		
1165		Συρια: Αντιοχεια	λιμος	571	Γλ	1	1		
1167	Χ	Μικρα Ασια ΒΑ.: Samandira (σημ. Alemdagi)	κρυο δινατο	572	Α	2	1	-1	
1169	Χ: 12	Αιγυπτος: Δαμιεττα	καταιγιδες, τρικυμιες	573	Β	2	0		
1172/1173	Χ	Αιγυπτος	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172/1173	Χ	Παλαιστινη	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172/1173	Χ	Συρια	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172/1173	Χ	Μεσοποταμια	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172/1173	Χ	Αρμενια	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172/1173	Χ	Περσια	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., βροχες πολλες	574	Α	2	2	-1	+1
1172- -1173		Μεσοποταμια: Βαγδατη	βροχες ραγδαιες	575	Α	2	2		+1
1176	Α: 3-5	Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	ανομβρια, ξηρασια	577	Α	2	2		-1
1176	Α: 3-5	Συρια: Νισιβις	ανομβρια, ξηρασια	577	Α	2	2		-1
1176	Α: 3-5	Μεσοποταμια: Μοσουλη	ανομβρια, ξηρασια	577	Α	2	2		-1
1176	Φ: 17	Μικρα Ασια Κ.: Μυριοκεφαλο	πνοη σφοδρου ανεμου	578	Β	2	1		
1177/1178	Χ;	Παλαιστινη	ανομβρια, ξηρασια	579	Α	2	2		-1
1177/1178	Χ;	Συρια	ανομβρια, ξηρασια	579	Α	2	2		-1
1177/1178	Χ;	Μεσοποταμια	ανομβρια, ξηρασια	579	Α	2	2		-1
1177/1178	Χ;	Αρμενια	ανομβρια, ξηρασια	579	Α	2	2		-1
(1174)	επι 4 ετη	Παλαιστινη	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1174)	επι 4 ετη	Συρια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1174)	επι 4 ετη	Αρμενια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1175)	επι 4 ετη	Παλαιστινη	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1175)	επι 4 ετη	Συρια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1175)	επι 4 ετη	Αρμενια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1177)	επι 4 ετη	Παλαιστινη	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1177)	επι 4 ετη	Συρια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
(1177)	επι 4 ετη	Αρμενια	(ξηρασια), λιμος	576	Α	1	2		-1
1178	Α: 4	(Συρια)	βροχες κανονικες	580	Α	2	1	-	(+1)
1178	Α: 5	Συρια: Αντιοχεια	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	581	Β	1	2		
(1178- -1179)		Αραβια	λιμος	582	Γλ	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(1178/1179)	Χ	Συρία: Αντιοχεια	χειμωνας ηπιος	583	Α	2	2	+1	
1179		Μεσοποταμια (:)	λιμος	584	Γλ	1	1		
(1179)	Χ	Μικρα Ασια ΒΔ.: Νικομηδεια	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	585	Β	2	0		
(1184- -1223)	Α: 5	Μικρα Ασια ΒΑ.: Παιπερτ	πλημμυρα ποτ.	586	Γπ	1	0		
(1185)		Μικρα Ασια (:)	(κανονικες μετεωρολογικες συνθηκες:) ευκαρπια	588	Γλ	2	1		
(1185)	Φ: 11	Αιγαιο Πελαγος (Ελλησποντος)	πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια	589	Β	2	1		
(1184- -1223)		Μικρα Ασια ΒΑ.: Τραπεζους (σημ. Trabzon)	καταιγιδα, βροντες χαλαζι, βροχη	587	Β	1	0		
(1187)	Φ: 9/4	Κωνσταντινουπολη (:)	πνοη σφοδρου ανεμου	590	Β	2	0		
(1187/1188)	Χ	Βουλγαρια: Φιλιππουπολις, Ζαγορα	χειμωνας βαρυς, χιονια πολλα, παγωμα ποτ.	591	Α	2	2	-1	+1
1192	Α	Συρια: Αντιοχεια	λιμος	592	Γλ	1	1		
(1199)	Θ: 7	Μακεδονια: Προσακος	καυσων	593	Α	2	1	+1	
1199- -1218		Αιγυπτος: Καιρο	λιμος	594	Γλ	1	0		
1200		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	596	Γπ Ν	1	1		
1200	Α: 3	Αιγυπτος: Καιρο	πνοη σφοδρων ανεμων	595	Β	1	1		
1200	επι 3 ετη	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	597	Γπ Ν	1	1		
(1201)		Μικρα Ασια ΒΔ.: Αστακηνος Κολπος	καταιγιδα, τρικυμια	598	Β	2	1		
1201	επι 3 ετη	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	597	Γπ Ν	1	1		
1202	επι 3 ετη	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	597	Γπ Ν	1	1		
(1205)	Φ	Θρακη: Εβρος ποτ.	βροχη ραγδαια, πλημμυρα ποτ.	599	Β	2	1		
(1231)	Θ: 7	Μεσοποταμια: Khâtâyê	βροχες, χιονια, παγετος	600	Α	1	2		+1
1235/1236	Χ	Μικρά Ασια Α.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., ανομβρια	601	Α	1	2	-1	
1235/1236	Χ	Μεσοποταμια: Ευφρατης ποτ.	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ., ανομβρια	601	Α	1	2	-1	
1238- -1239		Μεσοποταμια: Τιγρης ποτ., Βαγδατη	πλημμυρα ποτ.	602	Γπ	1	1		
(1242)	Χ: 12	Μικρά Ασια Δ.: Σιγρινη	(χειμωνας βαρυς), κρυο χιονια	603	Α	2	2	-1	+1
(1243)		Μικρά Ασια ΒΔ.	λιμος	604	Γλ	1	1		
(1245- -1246)		Μικρά Ασια Ν.: Ταρσος	βροχη ραγδαια	605	Β	1	1		
(1256)	Χ	Θρακη: Αδριανουπολη	κρυο δυνατο, χιονια πολλα	606	Α	2	1	-1	+1
(1256)	Χ	Μακεδονια: Τζεπαινα	κρυο δυνατο	607	Α	2	1	-1	
(1256)	Φ	Μακεδονια: Μακρολιβαδα	κρυο δυνατο, πνοη ψυχρων ανεμων	608	Α	2	1	-1	
(1256)	Φ	Μακεδονια: Τζεπαινα	κρυο δυνατο, παγετος	609	Α	2	1	-1	
(1258)		Μικρα Ασια	λιμος	610	Γλ	1	1		
(1258)		Συρια	λιμος	610	Γλ	1	1		
(1258)		Μεσοποταμια	λιμος	610	Γλ	1	1		
(1258)		Περσια	λιμος	610	Γλ	1	1		
(1265)	Α: 5	Κωνσταντινουπολη	καταιγιδα: βροχη ραγδαια, χαλαζι	611	Β	1	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1273	Χ: 1/5	Μικρά Ασία Ν.	χιονια πολλα	612	Α	1	1	-1	+1
1276	Χ: 2/17	Μεσοποταμια: Μοσουλη, Αρβηλα	πνοη σφοδρου ανεμου	613	Β	1	1		
(1276)		Μεσοποταμια: Bîrâh	κρυο δυνατο, χιονια πολλα	614	Β	1	0		
(1277- -1288)	Χ	Θρακη: Αδριανουπολη	κρυο δυνατο, παγετος	615	Α	1	1	-1	
(1282,1283)	Χ: 12-2	Μεσοποταμια: Μοσουλη	χειμωνας βαρυς	616	Α	1	2	-1	
1282/1283	Χ: 12-2	Περσια: Senar	χειμωνας βαρυς	616	Α	1	2	-1	
1294- -1296		Αιγυπτος: Καιρο	λιμος	617	Γλ	1	0		
1295		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: αποτομη ελαττωση	618	Γπ Ν	1	1		
1295- -1296		Μεσοποταμια: Kûngûr Aûlân	καταιγιδα, βροχη, πνοη ανεμων	619	Β	1	1		
1296		Αιγυπτος: Αλεξανδρεια	πνοη ξηρων ανεμων	620	Β	1	2		
1296		Παλαιστινη	πνοη ξηρων ανεμων	620	Β	1	2		
1296		Συρια	πνοη ξηρων ανεμων	620	Β	1	2		
1296		Αιγυπτος: Καιρο	ξηρασια, λιμος	621	Α	1	2		-1
1296		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	ξηρασια, λιμος	621	Α	1	2		-1
1296		Συρια: Aleppo	ξηρασια, λιμος	621	Α	1	2		-1
1296		Αραβια: Makkah	ξηρασια, λιμος	621	Α	1	2		-1
(1297)	Θ: 8/29	Κωνσταντινουπολη	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	622	Β	2	1		
1297		Αφρικη Β.: Barqa	ανομβρια, ξηρασια	623	Α	1	2		-1
1297		Αιγυπτος	ανομβρια, ξηρασια	623	Α	1	2		-1
1297		Συρια	ανομβρια, ξηρασια	623	Α	1	2		-1
1297		Παλαιστινη: Ιερουσαλημ	ανομβρια, ξηρασια	623	Α	1	2		-1
(1298/1299)	Χ	Κωνσταντινούπολη	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	624	Α	2	2	-1	
(1301)	Α: 3-5	Μικρα Ασια (;)	ανομβρια, ξηρασια	625	Α	1	2		-1
(1302)	Θ: 7	Μικρα Ασια Κ.: Σαγγαριος ποτ.	βροχη ραγδαια, πλημμυρα	626	Β	2	1		
(1303- -1309)		Κωνσταντινουπολη	λιμος	627	Γλ	1	1		
1316- -1317		Λιβανος: Baalbek	πλημμύρα (ποτ.;)	628	Γπ	1	1		
1316- 1317		Μεσοποταμία: Βαβυλών (σημ. Babil)	λιμός	629	Γλ	2	1		
1317		Κωνσταντινουπολη	πνοή σφοδρου ανεμου (Β)	630	Β	1	1		
(1321)	Χ: 12	Θρακη: Τζουρουλό	κρύο δυνατό	631	Α	2	1	-1	
(1322)	Χ: 12	Κωνσταντινουπολη	πνοή σφοδρού ανέμου (Β), κρύο δυνατό, βροχή	632	Α	2	1	-1	
(1325- -1328)	Χ (επί 6 μήνες!)	Κωνσταντινούπολη	χειμωνας βαρυς, παγωμα ποτ.	633	Α	2	2	-1	
(1325- -1328)		Κωνσταντινουπολη	χειμώνας βαρύς	634	Α	2	2	-1	
1330	Φ: 11	Κύπρος: Λευκωσια	βροχή μεγαλη, πλημμύρα	635	Β	2	1		
1332	Χ: 2/12	Κωνσταντινούπολη	πνοή σφοδρου ανεμου (Ν)	636	Β	1	1		
(1333)	Χ: 12	Ελλάδα: Θεσσαλία	χιονια πολλά, κρύο	637	Α	2	1	-1	+1
1336	Χ: 2	Αιγυπτος	λιμος	638	Γλ	1	1		
(1341)	Χ: 12	Θράκη: Αδριανούπολη	χειμώνας βαρύς	640	Α	2	2	-1	
(1341)	Χ	Θράκη: Έβρος ποτ., Ορεστιαδα	βροχή ραγδαια, πλημμύρα ποτ.	641	Β	2	1		
(1341)	Χ	Θρακη: Αδριανούπολη	βροχες πολλές, χιονια	642	Α	2	1	-1	+1
(1341)	Φ: 11/23	Κωνσταντινούπολη	χιόνια πολλά	639	Α	2	1	-1	+1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(1341;)	Χ: 12 (επι 12 μερες)	Θρακη: Εβρος ποτ.	(κρυο παρατεταμενο), παγωμα ποτ.	643	Α	2	2	-1	
(1341/1342)	Χ	Θρακη: Διονυσοτειχο	χειμωνας βαρυς	644	Α	2	2	-1	
(1342)	Α: 3-5	Μακεδονια: Αξιος ποτ.	βροχες πολλες, πλημμυρα	645	Α	2	2		+1
(1342/1343)	Χ	Θρακη: Διονυσοτειχο	χειμωνας βαρυς, κρυο δυνατο	646	Α	2	2	-1	
(1343)	Α: 5	Μακεδονια: Αξιος ποτ.	βροχες πολλες, πλημμυρα ποτ.	647	Α	2	2		+1
(1343)		Κωνσταντινουπολη (;)	χαλαζι	648	Β	2	0		
(1344)		Κωνσταντινουπολη (;)	χαλαζι	649	Β	2	0		
(1346/1347)	Χ: 12-4	Κωνσταντινουπολη: Προριον	(χειμωνας βαρυς;) κρυο δυνατό, παγωμα λιμνης, χιονια	650	Α	2	2	-1	+1
(1346- -1371)		Μακεδονια: (Αθως ορος)	λιμος	652	Γλ	2	0		
(1346- -1353)	Χ	Μακεδονια: Αθως ορος	χιονια πολλα	651	Α	2	1	-1	+1
(1349)	Α: 3	Κωνσταντινουπολη	ομιχλη πυκνη	653	Β	2	0		
(1349)	Α: 3	Κωνσταντινουπολη	πνοη σφοδρου ανεμου, τρικυμια	654	Β	2	0		
(1349)	Φ: 11	Μακεδονια: Σερβια	βροχη ραγδαια	655	Β	2	1		
(1350)	Χ: 1	Μακεδονια: Βερροια	κρυο δυνατό	656	Α	2	1	-1	
(1350±)	Φ: 9	Μακεδονια: Αθως ορος	καταιγιδα, βροχη, χαλαζι	657	Β	1	1		
(1351)	Φ: 9	Μικρα Ασια Β.: Ηρακλεια	πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια	658	Β	1	1		
(1352)	Χ: 2	Μικρα Ασια ΒΔ.: Πριγκιποννησα	κρυο δυνατο	659	Α	2	1	-1	
(1352)	Χ: 2/13	Μικρα Ασια ΒΔ.: Πριγκιπόννησα	πνοη σφοδρου ανεμου (Ν), τρικυμια	660	Β	2	1		
(1352)	Α	Κωνσταντινουπολη	καταιγιδες, κρυο	661	Α	2	1	-1	+1
(1352)	Α: 5	Κωνσταντινουπολη	πνοη σφοδρου ανεμου, τρικυμια	662	Β	2	1		
(1354)	Α: 3/1-2	Θρακη: Καλλιπολη	βροχές πολλές, κρυο, χιονια	663	Α	2	1	-1	+1
(1358/1359)	Χ	Μικρα Ασια Δ.: Φωκαια	χειμωνας βαρυς	664	Α	2	2	-1	
(1359)	Θ	Κωνσταντινουπολη (;)	καλοκαιρι θερμο & ξηρο	665	Α	2	2	+1	
(1360)	Θ	Σερβια: Μοισια	πνοη σφοδρων ανέμων (Δ)	666	Β	1	1		
1373	Χ: 1/13	Μικρα Ασια ΒΑ.: Τραπεζους (σημ. Trabzon)	κρυο δυνατό, χιονια πολλα	667	Α	2	1	-1	+1
1373/1374		Συρια: Aleppo, Δαμασκος	λιμός	668	Γλ	1	0		
1374	επί 2 έτη	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλία διακυμανσης στάθμης: μικρη άνοδος	669	Γπ Ν	1	1		
1375	επί 2 έτη	Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακύμανσης στάθμης: μικρή άνοδος	669	Γπ Ν	1	1		
(1384;)		Μακεδονια: Αθως όρος	χιονια πολλά, κρύο δυνατό, παγετός	670	Α	2	1	-1	+1
1384		Συρια (;): (Δαμασκός;)	κρυο δυνατό	671	Α	1	1	-1	
1391	Χ: 1	Συρια: Aleppo	κρυο δυνατό	672	Β	1	1		
1392-1393		Συρια: Δαμασκος	λιμος	673	Γλ	1	1		
1394		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης στάθμης: μικρη άνοδος	674	Γπ Ν	1	1		
1395	Α: 4-5	Συρια (;)	ανομβρια, ξηρασια	675	Α	1	2		-1
1395	Α: 4	Αιγυπτος: Καιρο	λιμος	676	Γλ	1	1		
1397		Συρια: Δαμασκος	ανομβρια, ξηρασία	677	Α	2	2		-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1397	Α: 3	Συρία: al Zabadani, Gabal al Tag, Hawran	βροχές ραγδαίες, χιονια	*678*	Α	2	2		+1
1397	Α: 4/2	Συρία Β.. (σε πολλες περιοχες)	κρυο δυνατο, παγετος	*679*	Α	2	2	-1	
1397	Α: 5/4-6	Συρια Ν.. Barza	πλημμυρα ποτ.	*680*	Γπ	2	1		
1402	Θ	Μικρα Ασια ΒΑ.	πνοη σφοδρου ανεμου	*681*	Β	1	1		
(1403)	Χ	Μικρα Ασια Δ.: Μιλητος	χειμωνας βαρυς	*682*	Α	1	2	-1	
(1403)	Α: 3-5	Μικρα Ασια Δ. (;)	λιμος	*683*	Γλ	1	1		
1403		Αιγυπτος: Νειλος ποτ.	ανωμαλια διακυμανσης σταθμης: μικρη ανοδος	*684*	ΓπΝ	1	1		
1403/1404	Χ	Αιγυπτος	κρυο δυνατο	*685*	Α	1	1	-1	
1419	Φ: 9-11	Μακεδονια: Θεσσαλονικη	ανοιξια, ξηρασια	*686*	Α	2	2		-1
1420	Φ: 1-5	Μακεδονια: Θεσσαλονικη	ανοιξια, ξηρασια	*686*	Α	2	2		-1
1420	Χ: 12/7	Ελλαδα: Ναυπλιο	βροχη ραγδαια	*687*	Β	2	1		
(1435)	Θ: 8/29	Ελλαδα, Χαλκιδα	κρυο δυνατο	*688*	Α	2	1	-1	
(1436)	Χ: 1-2	Αλβανια: Δεπας	χειμωνας βαρυς, κρυο δυνατό	*689*	Α	2	2	-1	
(1436- -1438)		Μικρα Ασια Β.: Ηρακλεια	πνοη σφοδρων ανεμων (Β), τρικυμια	*690*	Β	1	0		
(1438- -1439)		Ιταλια: Ferrara	καταιγιδα	*691*	Β	1	0		
1440	Θ: 6/1	Κωνσταντινούπολη	καταιγιδα σφοδρη	*692*	Β	1	1		
(1444)	Θ: 8	Μικρα Ασια ΒΔ.: Ιερόν	πνοη σφοδρων ανεμων, τρικυμια	*693*	Β	1	0		
1445	Θ: 7/17	Κωνσταντινούπολη (;)	καύσων	*694*	Β	2	1		
(1451)		Κωνσταντινουπολη (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικά φαιν.: αστραπές, βροντες, κεραυνοί, σελας	*695*	Β	0	0		
(1453)	Α	Κωνσταντινούπολη (;)	αλλεπαλληλα μετεωρολογικα φαιν.: αστραπές, βροντές, κεραυνοί, σελας, βροχές μεγαλες, πνοη σφοδρων ανεμων	*696*	Β	0	0		
(1453)	Α: 4/18	Κωνσταντινούπολη	βροχη ραγδαια, χαλαζι, πλημμυρα	*697*	Β	2	1		
1453	Θ (επι 18 ημέρες)	Κωνσταντινούπολη	αλλεπάλληλα μετεωρολογικα φαιν.: αστραπες, βροντές, καύσων	*698*	Β	0	0		
(1454- -1455)		Αιγαιο Πέλαγος: Λέσβος νήσ.	καταιγίδα, βροχή, τρικυμία	*699*	Β	2	0		
1455- -1456		Κωνσταντινούπολη (;)	λιμος	*700*	Γλ	2	1		
(1456)	Χ: 1-2	Κωνσταντινούπολη	χειμωνας βαρυς	*701*	Α	2	2	-1	
(1460)		Ελλάδα: Κόρινθος	καταιγιδα	*702*	Β	1	0		
(1463;)		Αλβανια: Κλιτίη	καυσων	*703*	Β	1	0		
1469		Κύπρος	λιμός	*704*	Γλ	1	1		
1470	Χ	Ιόνιο Πέλαγος: Κέρκυρα νήσ.	χειμώνας βαρύς	*705*	Α	2	2	-1	
1470	Φ: 11/5	Κύπρος: Λευκωσια, Αμμόχωστος	βροχή ραγδαία, πλημμύρα	*706*	Β	2	1		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2.3: Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών

Οι πληροφορίες που παρουσιασθηκαν στον προηγούμενο συγκεντρωτικό χρονολογικό πίνακα των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών (κεφ. Γ2.3), ομαδοποιούνται εδώ με βάση το πλήθος τους ανά αιώνα, τη γεωγραφική τους διασπορα και τα επιμέρους φαινόμενα που περιγράφουν, με σκοπό την επισήμανση της ιστορικο-κλιματολογικής τους χρηστικότητας.

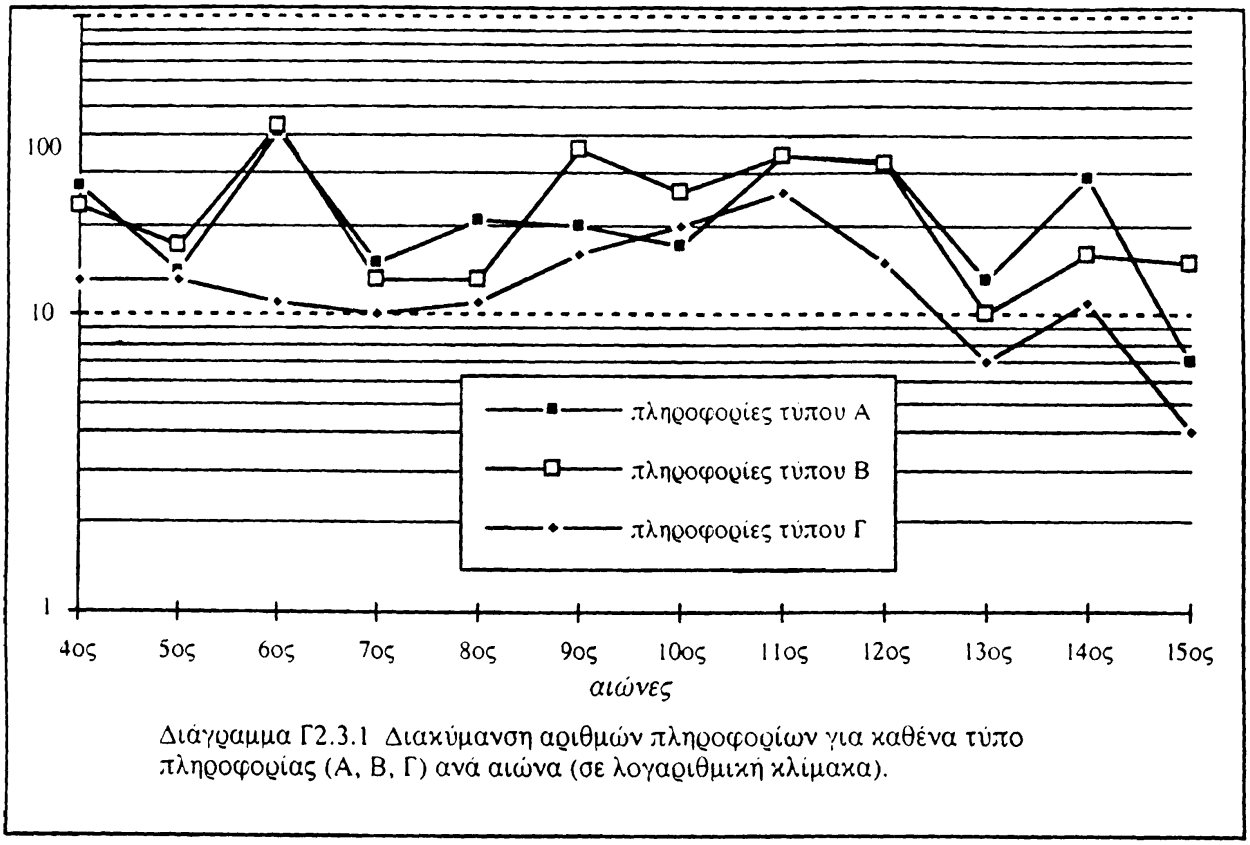

Διάγραμμα Γ2.3.1 Διακύμανση αριθμών πληροφορίων για καθένα τύπο πληροφορίας (Α, Β, Γ) ανά αιώνα (σε λογαριθμική κλίμακα).

Η κατανομή των πληροφοριακών τύπων που παρέχουν οι πηγές δεν παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις για κάθε τύπο στην κλίμακα των αιώνων. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα Γ2.3.1, το μεγαλύτερο πλήθος πληροφοριών αφορά τους τύπους Α (άμεσες πληροφορίες μεγάλης διάρκειας, σύνολο 271) και Β (άμεσες πληροφορίες μικρής διάρκειας, σύνολο 278), ενώ σε δεύτερη μοίρα έρχονται οι πληροφορίες τύπου Γ (έμμεσες πληροφορίες: "λιμοί", πλημμύρες, ανωμαλίες στάθμης Νείλου, σύνολο 157). Η αυξητική "τάση" αναφοράς πληροφοριών τύπου Α και Β που εμφανίζεται τον 6ο αι. βρίσκεται σε αντιστοιχία με το πλήθος των πηγών που αναφέρουν μαρτυρίες τον ίδιο αιώνα (46 πηγές, βλ. διάγραμμα Γ2.1.2). Ανάλογη εξήγηση μπορεί να δοθεί και για τους αιώνες 9ο-12ο. Σε επίπεδο πληροφοριών, οι αυξητικές αυτές "τάσεις" αφορούν πληροφορίες τύπου Β, δηλαδή ακραία φαινόμενα μικρής διάρκειας (που ανάγονται κυρίως στις σχετικές μνείες των χρονογραφικών πηγών της εποχής), ενώ μόνο τον 14ο αι. παρατηρείται μια σχετική πληθώρα πληροφοριών τύπου Α (οφειλόμενη κυρίως στις πληροφορίες των κειμένων του Ιωάννη Καντακουζηνού και Νικηφόρου Γρηγορά). Η διακύμανση του πλήθους των πληροφοριών τύπου Γ κινείται σε χαμηλά επίπεδα, εκτός από τους αιώνες 9ο-12ο αι., οπότε παρουσιάζεται μια ελαφρά αύξηση, στα πλαίσια της γενικότερης αύξησης των πληροφοριών λόγω πληθώρας πηγών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Γεωγραφικές Περιοχές	*αριθμός πληροφοριών*	*Γεωγραφικές Περιοχές*	*αριθμός πληροφοριών*
Αιγαίο Πέλαγος[1]	12	Ιταλία[2]	12
Αίγυπτος	84	Κρητικό Πέλαγος	2
Αλβανία	3	Κύπρος	46
Αραβία	5	Κωνσταντινούπολη[3]	119
Αρμενία	28	Λίβανος	3
Ασία Κεντρική[4]	1	Μακεδονία[5]	24
Αυστρία	1	Μεσοποταμία[6]	102
Αφρική Β.. Α.[7]	23	Μικρά Ασία[8]	171
Βουλγαρία	11	Ουγγαρία	2
Γαλλία	3	Παλαιστίνη[9]	58
Γερμανία	4	Περσία	10
Ελλάδα[10]	13	Ρουμανία	1
Εύξεινος Πόντος	3	Ρωσία	3
Θράκη[11]	29	Σερβία	9
Ιόνιο Πέλαγος[12]	3	Συρία	101
Ισπανία	10	**σύνολο πληροφοριών**	**896**

Πίνακας VII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών με βάση τη γεωγραφική τους προέλευση.

Σε ποιά όμως γεωγραφική κλίμακα κινούνται οι ιστορικο-κλιματολογικές πληροφορίες που μας παρέχουν οι πηγές; Στον πίνακα VII παρατίθενται οι ευρύτερες γεωγραφικές ζώνες στις οποίες εγγράφονται οι πληροφορίες των πηγών. Η ευρύτητα των γεωγραφικών αυτών περιφερειών δεν ανταποκρίνεται κατ' ανάγκη σε ανάλογες κλιματικές ενότητες — όπως θα ήταν αναμενόμενο — αλλά έχει να κάνει περισσότερο με τα ιστορικο-γεωγραφικά όρια των περιοχών και τις ίδιες τις μαρτυρίες των πηγών, δηλαδή με τη σχετική πυκνότητα πληροφοριών που προκύπτει για δεδομένες γεωγραφικές περιοχές. Για παράδειγμα, η συνεξέταση των πληροφοριών που αφορούν φαινόμενα τα οποία αναφέρονται σε περιοχές πέραν της Α. Μεσογείου και Μ. Ανατολής (Αυστρίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ισπανίας, Ιταλίας, Ουγγαρίας, Περσίας, Ρωσίας), καθίσταται αναγκαία αφού οι σχετικές μαρτυρίες προέρχονται από καθ' εαυτό βυζαντινά ή εξω-βυζαντινά κείμενα, των οποίων οι

[1] Ο θαλάσσιος και νησιωτικός χώρος.

[2] Η ιταλική χερσόνησος, η Σικελία, η Αδριατική Θάλασσα και το Τυρρηνικό Πέλαγος.

[3] Η πόλη και τα προάστια.

[4] Αόριστα όσο και τα δεδομένα της μοναδικής σχετικής πληροφορίας.

[5] Η περιοχή στα ιστορικά της όρια.

[6] Κυρίως το σημερινό Ιράκ.

[7] Εκτός από την Αίγυπτο (βλ. χωριστή ομάδα).

[8] Η περιοχή της σημ. Τουρκίας.

[9] Το σημερινό Ισραήλ, χερσόνησος Σινά και Ιορδανία.

[10] Οι περιοχές από τη Θεσσαλία και νοτιότερα.

[11] Οι περιοχές από την ανατολική Μακεδονία έως τον Εύξεινο Πόντο (εκτός Κωνσταντινούπολης).

[12] Ο θαλάσσιος και νησιωτικός χώρος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιστορικο-γεωγραφικές συντεταγμενες αφορουν την βυζαντινή αυτοκρατορια στις ευρύτερες γεωγραφικές της διαστάσεις.[1]

Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα είναι η μεγάλη γεωγραφική διασπορά των πληροφοριών, η οποία — σε συνδυασμό με το χρονολογικό εύρος των 12 αιώνων που καλύπτει η έρευνα και με τον αναλογικά μικρό συνολικό αριθμό πληροφοριών — καθιστά απαγορευτική κάθε προσπάθεια κλιματολογικής διερεύνησης του παρόντος υλικού, τουλάχιστον με τις μεθόδους που έχουν θεμελιωθεί από την νεότερη ιστορικο-κλιματολογική έρευνα.[2] Μ' έναν μέσο όρο 28.9 πληροφοριών ανά περιοχή για τους 12 αιώνες (δηλαδή 2.4 πληροφορίες για κάθε περιοχή ανά αιώνα!) βέβαιον είναι ότι δεν μπορούν να σχηματιστούν χρονοσειρές που θα αναφέρονται σε επιμέρους — και άρα κλιματολογικώς ομοιογενείς — γεωγραφικές περιοχές.

Εκτός όμως από αυτό το απαισιόδοξο ποσοτικό συμπέρασμα, από τον ίδιο πίνακα προκύπτει ότι το γεωγραφικό κέντρο βάρους των πληροφοριών εντοπίζεται κατεξοχήν στο χώρο της Μικράς Ασίας, στη Μεσοποταμία, καθώς και στην Κωνσταντινούπολη. Στις περιπτώσεις αυτές ο μέσος όρος πληροφοριών ανά αιώνα ανέρχεται στο 14.1, 8.5 και 9.9 αντίστοιχα. Η "προτίμηση" των πηγών προς τις περιοχές αυτές είναι απολύτως συναρτημένη με τον γεωγραφικό πυρήνα του ζωτικού χώρου των Βυζαντινών.[3]

2.3.1. Άμεσες πληροφορίες για φαινόμενα μεγάλης διάρκειας (τύπος Α)

Οι κλιματολογικές πληροφορίες τύπου Α είναι οι περισσότερο ενδιαφέρουσες για την ιστορία του κλίματος, αφού από αυτές προκύπτουν οι δείκτες που βοηθούν στην κατασκευή καμπυλών διακύμανσης των κλιματικών μεταβλητών στην κλίμακα του χρόνου.

Η γεωγραφική διασπορά των πληροφοριών τύπου Α, που υπάρχουν στον συγκεντρωτικό χρονολογικό κατάλογο των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών (κεφ. Γ2.2), φαίνεται στον πίνακα VIII, ενώ στον πίνακα IX φαίνεται η κατανομή των πληροφοριών με βάση τα επιμέρους είδη φαινομένων.

---

[1] Οι αριθμοί των πληροφοριών για τις περιοχές της Αυστρίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ισπανίας, Ιταλίας, Ουγγαρίας και Ρωσίας δεν πρέπει να εκληφθούν ούτε καν ως ενδεικτικοί για τον όγκο του ιστορικο-κλιματολογικού υλικού που προσφέρεται για τις περιοχές αυτές κατά τον Μεσαίωνα. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει (κεφ. Α1 & Α2), έχουν γίνει μελέτες σε εκατοντάδες πηγών και έχουν σταχυολογηθεί χιλιάδες ιστορικο-κλιματολογικές μαρτυρίες για τη Μεσαιωνική Ευρώπη. Πρβλ. Alexandre, climat en Europe.

[2] Χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης τέτοιας μεθόδου αποτελεί το έργο του Alexandre, climat en Europe 309-313, (βλ. και Εισαγωγή κεφ. Α1.2). Αν μάλιστα αποκλείσουμε από την εξέταση τις πληροφορίες που δεν είναι εντελώς αξιόπιστες και αυτές που αφορούν ακραία φαινόμενα μικρής διάρκειας, τότε το υλικό μειώνεται ακόμα περισσότερο.

[3] Βλ. J. Koder, *Der Lebensraum der Byzantiner; historisch-geographischer Abriß ihres mittelalterlichen Staates im östlichen Mittelmeerraum*, [Byzantinische Geschichtsschreiber: Ergänzungsband 1], Graz-Wien-Köln 1984, εδώ 13-19.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Γεωγραφικές Περιοχές	αριθμός πληροφοριών	Γεωγραφικές Περιοχές	αριθμός πληροφοριών
Αιγαίο Πέλαγος	-	Ιταλία	1
Αίγυπτος	11	Κρητικό Πέλαγος	2
Αλβανία	1	Κύπρος	39
Αραβία	1	Κωνσταντινούπολη	43
Αρμενία	13	Λίβανος	1
Ασία Κεντρική	1	Μακεδονία	15
Αυστρία	-	Μεσοποταμία	42
Αφρική Β., Α.	7	Μικρά Ασία	63
Βουλγαρία	3	Ουγγαρία	1
Γαλλία	2	Παλαιστίνη	43
Γερμανία	3	Περσία	3
Ελλάδα	7	Ρουμανία	1
Εύξεινος Πόντος	2	Ρωσία	2
Θρακη	16	Σερβία	2
Ιόνιο Πέλαγος	1	Συρία	56
Ισπανία	2	**σύνολο πληροφοριών**	**384**

Πίνακας VIII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Α με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό.[1]

Είδη Φαινομένων	Αριθμός Πληροφοριών
ανομβρία - ξηρασία	191
χειμώνες ψυχροί	86
κρύο	37
βροχοπτώσεις	35
χιόνια	9
καύσωνες	8
χειμώνες ήπιοι	7
άνεμοι	5
χειμώνες υγροί	4
καταιγίδες	2
σύνολο πληροφοριών —>	**384**

Πίνακας IX. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Α με βάση τα επιμέρους είδη φαινομένων.

Στα επόμενα διαγράμματα (Γ2.3.2, Γ2.3.3 και Γ2.3.4) συνοψίζονται οι δείκτες που αφορούν πληροφορίες τύπου Α του καταλόγου των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών (κεφ. Γ2.2). Στην πραγματικότητα, τα διαγράμματα που ακολουθούν παρέχουν μια εικόνα της συχνότητας των ετών για τα οποία αναφέρονται στις πηγές μετεωρολογικές πληροφορίες σχετιζόμενες με συγκεκριμένες κλιματικές μεταβλητές στις υπό εξέταση γεωγραφικές ζώνες ανεξαρτήτως άλλων χαρακτηριστικών τους (ένταση, διάρκεια, διαφοροποιήσεις σε τοπική κλίμακα κλπ.)

[1] Στις κατανομές αυτού και του επόμενου πίνακα (πληροφορίες τύπου Α) εξαιρέθηκαν από τους υπολογισμούς 2 πληροφορίες σχετικές με "αλλεπάλληλα μετεωρολογικά φαινόμενα" που αναφέρονται από τις πηγές χωρίς γεωγραφικό εντοπισμό, λόγω αοριστίας τους ως προς τα είδη των φαινομένων που εκδηλώθηκαν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

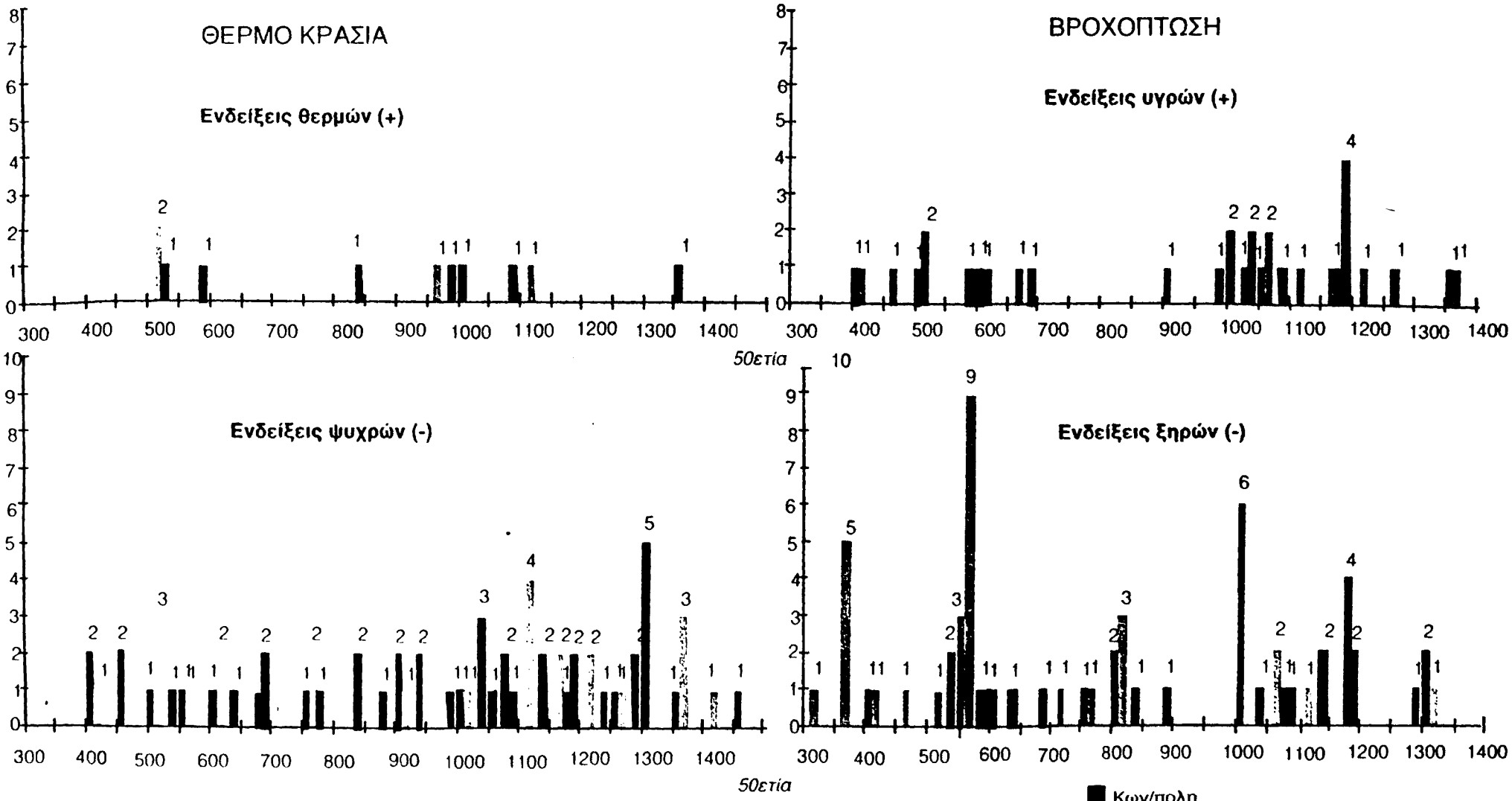

Διάγραμμα Γ2.3.2 Συγκεντρωτική κατανομή σε κλίμακα 50ετιών των βασικών κλιματολογικών δεικτών (Θερμών-ψυχρών/υγρών-ξηρών) για τις δύο βασικές κλιματικές μεταβλητές (Θερμοκρασία-Βροχόπτωση) για τις γεωγραφικές ζώνες: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ, ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΑΡΜΕΝΙΑ, ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΑΡΑΒΙΑ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ, ΠΕΡΣΙΑ.

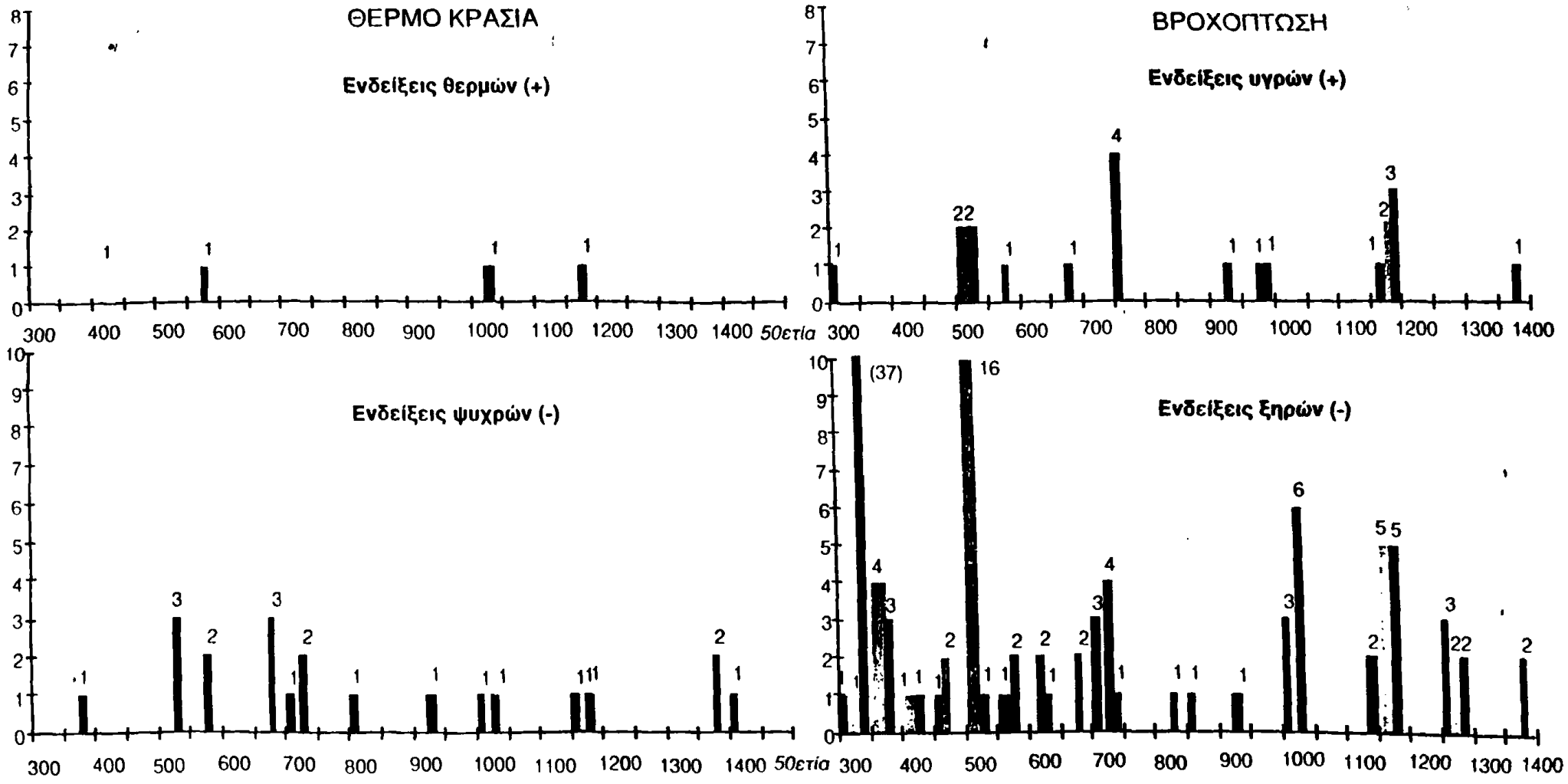

Διάγραμμα Γ2.3.3 Συγκεντρωτική κατανομή σε κλίμακα 50ετιών των βασικών κλιματολογικών δεικτών (Θερμών-ψυχρών/υγρών-ξηρών) για τις δύο βασικές κλιματικές μεταβλητές (Θερμοκρασία-Βροχόπτωση) για τις γεωγραφικές ζώνες: ΑΙΓΥΠΤΟΣ, Β.&Ν. ΑΦΡΙΚΗ, ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ, ΣΥΡΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ.

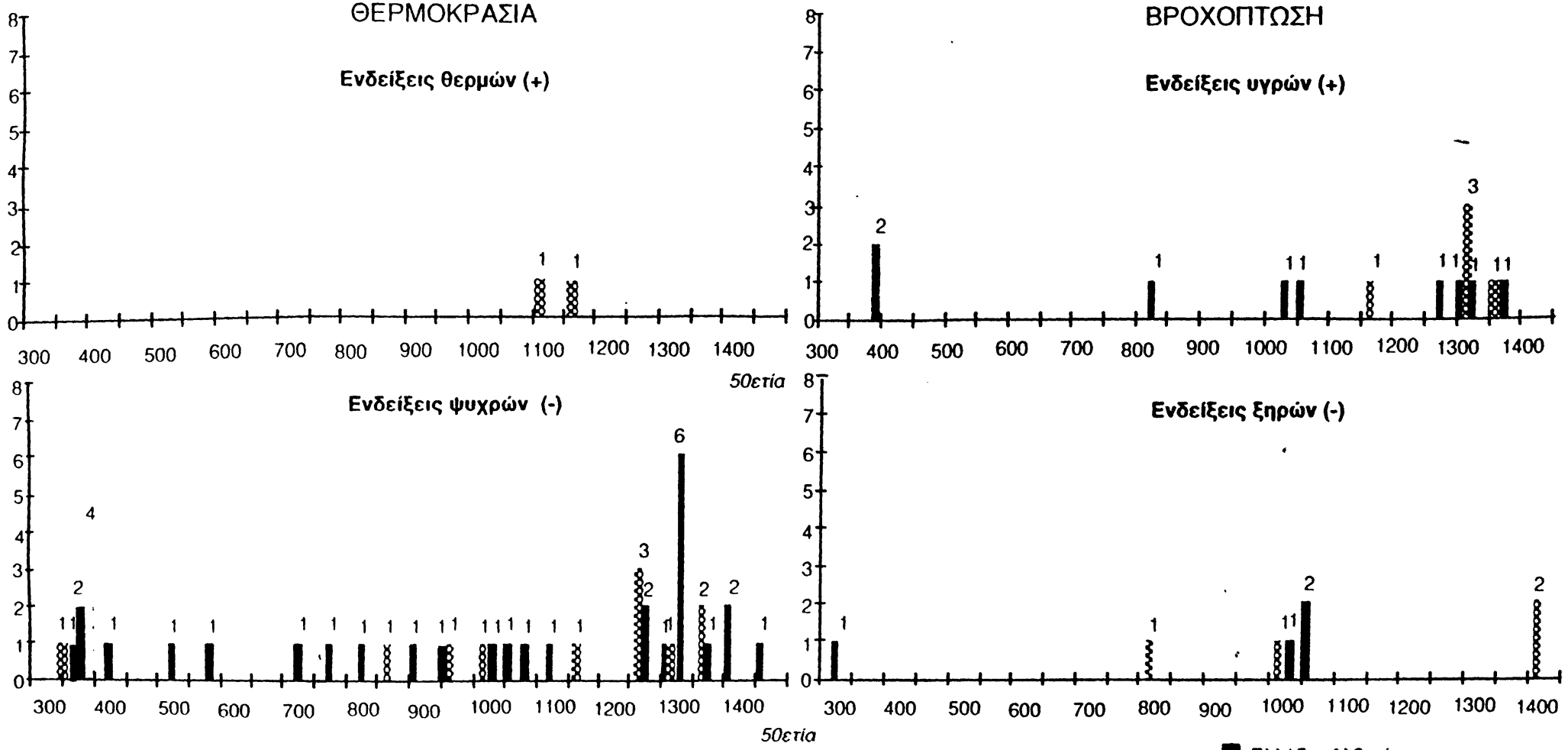

Διάγραμμα Γ2.3.4 Συγκεντρωτική κατανομή σε χιλιάκια 50ετιών των βασικών κλιματολογικών δεικτών (Θερμών-ψυχρών/υγρών-ξηρών) για τις δύο βασικές κλιματικές μεταβλητές (Θερμοκρασία-Βροχόπτωση) για τις γεωγραφικές ζώνες: ΕΛΛΑΔΑ, ΑΛΒΑΝΙΑ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΘΡΑΚΗ, ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ, ΣΕΡΒΙΑ, ΡΟΥΜΑΝΙΑ, ΟΥΓΓΑΡΙΑ, ΡΩΣΙΑ, ΓΑΛΛΙΑ, ΓΕΡΜΑΝΙΑ, ΙΤΑΛΙΑ.

2.3.2. Άμεσες πληροφορίες για φαινόμενα μικρής διάρκειας (τύπος Β)

Οι κλιματολογικές πληροφορίες τύπου Β αφορούν φαινόμενα μικρής χρονικής και περιορισμένης γεωγραφικής κλίμακας. Την κατανομή τους σε ευρείες γεωγραφικές ζώνες δείχνει ο πίνακας Χ, ενώ η κατανομή τους ως προς τα διαφορετικά είδη φαινομένων φαίνεται στον πίνακα ΧΙ.

Γεωγραφικές Περιοχές	*αριθμός πληροφοριών*	*Γεωγραφικές Περιοχές*	*αριθμός πληροφοριών*
Αιγαίο Πέλαγος	10	Ιταλία	11
Αίγυπτος	9	Κρητικό Πέλαγος	1
Αλβανία	2	Κύπρος	4
Αραβία	2	Κωνσταντινούπολη	58
Αρμενία	2	Λίβανος	1
Ασία Κεντρική	-	Μακεδονία	7
Αυστρία	1	Μεσοποταμία	29
Αφρική Β., Α.	2	Μικρά Ασία	74
Βουλγαρία	5	Ουγγαρία	1
Γαλλία	1	Παλαιστίνη	13
Γερμανία	-	Περσία	1
Ελλάδα	5	Ρουμανία	-
Εύξεινος Πόντος	1	Ρωσία	-
Θράκη	10	Σερβία	6
Ιόνιο Πέλαγος	2	Συρία	20
Ισπανία	-	**σύνολο πληροφοριών**	**278**

Πίνακας Χ. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Β με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό.[1]

Είδη Φαινομένων	*Αριθμός Πληροφοριών*
άνεμοι, ανεμοστρόβιλοι, νηνεμίες	77
βροχοπτώσεις	71
καταιγίδες	54
χαλαζοπτώσεις	26
κρύο	18
καύσωνες	12
χιονοπτώσεις	10
κεραυνοί, αστραπές, βροντές	6
νεφώσεις ομίχλες	4
σύνολο πληροφοριών	**278**

Πίνακας ΧΙ. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Β με βάση τα επιμέρους είδη φαινομένων.

[1] Στις κατανομές αυτού και του επόμενου πίνακα (πληροφορίες τύπου Β) εξαιρέθηκαν από τους υπολογισμούς 6 πληροφορίες σχετικές με "αλλεπάλληλα μετεωρολογικά φαινόμενα" που εκδηλώθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, λόγω αοριστίας τους ως προς τα είδη των φαινομένων που εκδηλώθηκαν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2.3.3. Έμμεσες πληροφορίες: πλημμύρες (τύπος Γπ)

Οι εμμεσες κλιματολογικές πληροφορίες (τύπου Γ) αφορούν φαινόμενα που έμμεσα μπορεί να ενδιαφέρουν την ιστορία του κλίματος. Οι πληροφορίες για πλημμύρες ποταμών ή λιμνών (των οποίων το κλιματικό αίτιο δεν διευκρινίζεται στις πηγές) κατανέμονται σε ευρείες γεωγραφικές ζώνες όπως δείχνει ο πίνακας XII.

	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος	10ος	11ος	12ος	13ος	14ος	15ος
Β. Αφρική, Αίγυπτος	1			1								
Συρία, Κύπρος, Παλαιστίνη											2	
Μεσοποταμία	2	1	1	1		1	3		3	1		
Μικρά Ασία, Κωνσταντινούπολη	2	1	6		2	3	1					
Αρμενία, Ρωσία								1				
Ισπανία						1						
Περσία												

Πίνακας XII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γπ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό ανά αιώνες.

2.3.4. Έμμεσες πληροφορίες: ανωμαλίες στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου (τύπος ΓπΝ)

Οι πληροφορίες για ανωμαλίες στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου κατανέμονται με βάση τους αιώνες (πίνακας XIII, διάγραμμα Γ2.3.5).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αιώνες	Είδος ανωμαλίας στάθμης Νείλου	
	ελλιπής ανοδος	υπερβολική ανοδος
4ος	1	
5ος	2	
6ος		1
7ος	1	
8ος	2	1
9ος	1	
10ος	9	
11ος	13	1
12ος	1	
13ος	4	
14ος	3	
15ος	1	

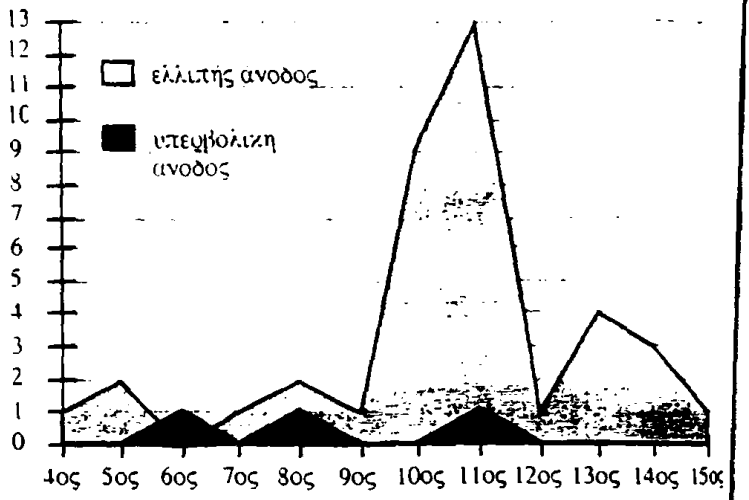

Διάγραμμα Γ2.3.5 Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών για ανωμαλίες στη διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου (τύπος Γπ) σε κλίμακα αιώνων.

Πίνακας XIII. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου ΓπΝ με βάση το είδος της ανωμαλίας στη διακύμανση της στάθμης του Νείλου σε κλίμακα αιώνων.

2.3.5. Έμμεσες πληροφορίες: οι "λιμοί" (τύπος Γλ)

αιώνες —>	4ος	5ος	6ος	7ος	8ος	9ος	10ος	11ος	12ος	13ος	14ος	15ος
Βόρειος Αφρική, Αιγυπτος	3		1	2	3	1	5	9	7		2	
Συρία, Κύπρος, Παλαιστίνη	1	2	2	3	4		1	8	3	1	1	1
Μεσοποταμία			1	1	3	1	6	2	1	1	1	
Μικρά Ασία, Κωνσταντινούπολη	1	5	3	2			2	2	1	2	1	2
Αρμενία, Ρωσία			1				8	4				
Ισπανία			1			6						
Ελλάδα, Θράκη, Μακεδονία						1		3				
Περσία			3			1		1				

Πίνακας XIV. Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γλ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό ανά αιώνες.

Στο διάγραμμα της επόμενης σελίδας παρουσιάζονται οι κατανομές των ετών με αναφορά "λιμού" ανά ομάδες γεωγραφικών περιοχών και σε κλίμακα αιώνων.

Διάγραμμα Γ2.3.6 Κατανομή των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών τύπου Γλ με βάση τον γεωγραφικό τους εντοπισμό σε κλίμακα αιώνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

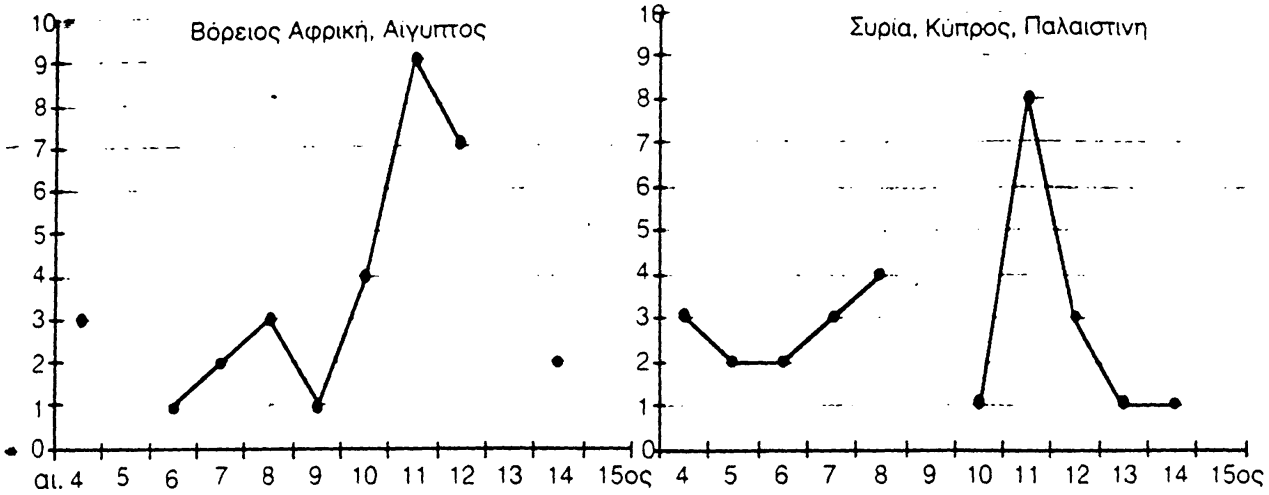

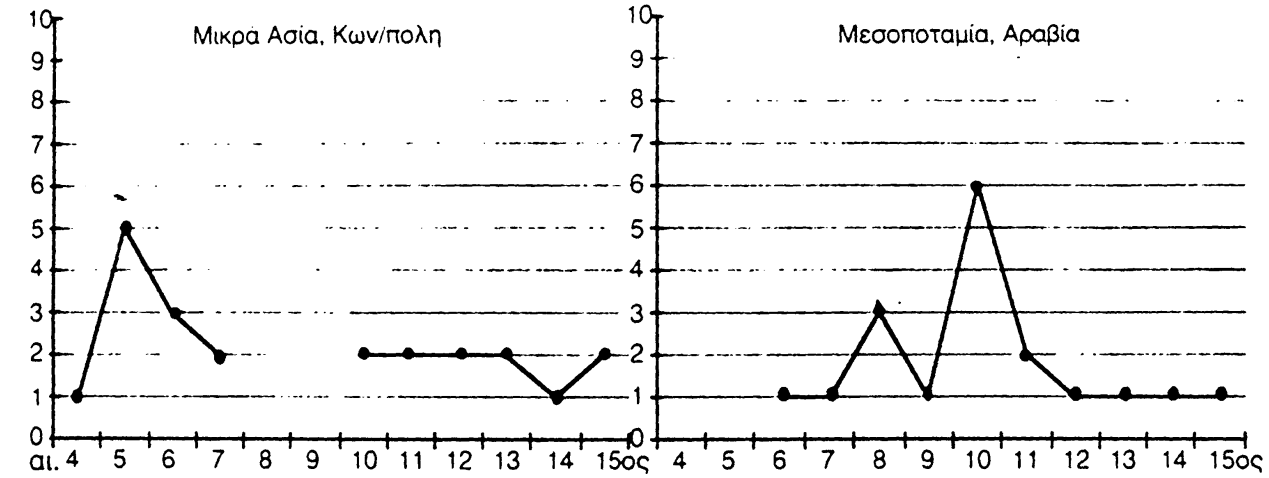

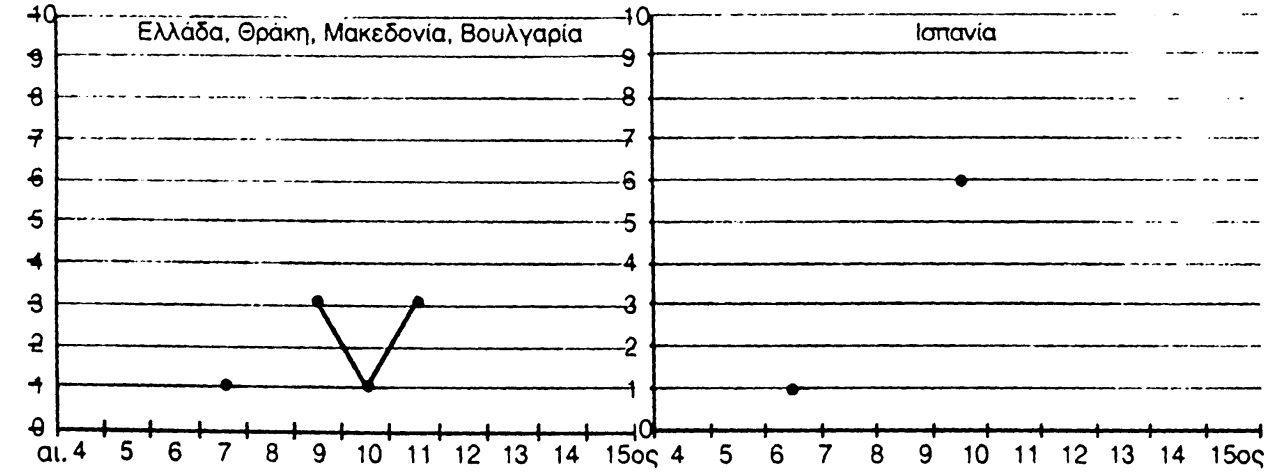

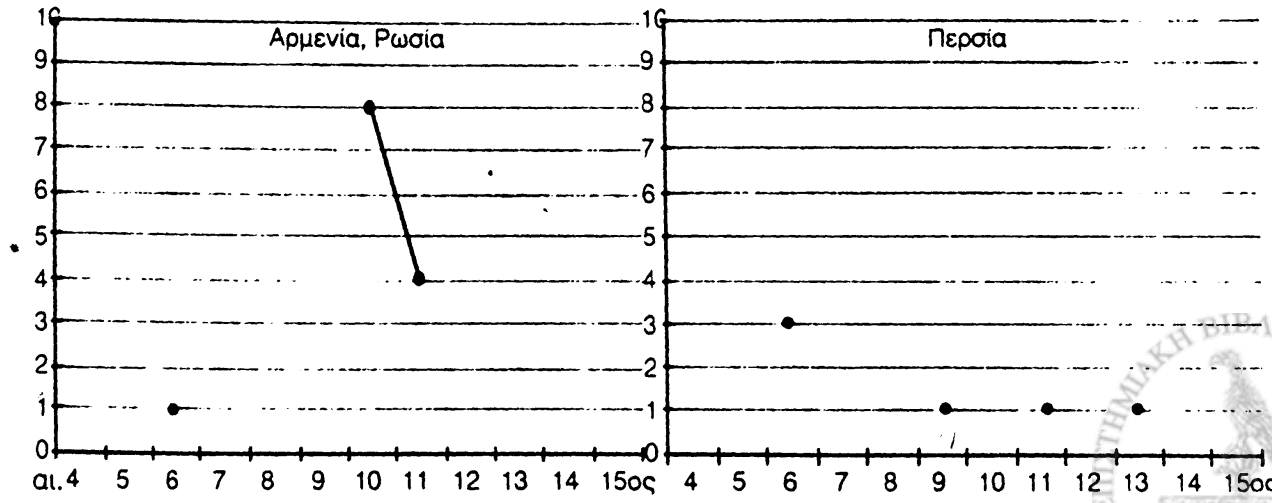

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2.4. Συμπεράσματα και συζήτηση

Η στατιστική διερεύνηση των πηγών, των μαρτυριών και των πληροφοριών που προηγήθηκε είχε ως στόχο αφενός τη διερεύνηση των "ορίων" του υπάρχοντος υλικού, αφετέρου την εκμετάλλευση των πληροφοριών στα πλαίσια της ιστορίας του κλίματος.

Ξεκινώντας από τις πηγές, είναι φανερό από την ανάλυση που προηγήθηκε ότι τα πλέον "προσανατολισμένα" προς την παραθεση ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών συγγραφικά είδη είναι αυτά της Χρονογραφίας και της Ιστορίας, όπου, ανάλογα με το μέγεθος της συγγραφικής παραγωγής διαμορφώνεται και η πληθώρα ή έλλειψη πληροφόρησης αναφορικά με κλιματολογικές μαρτυρίες.

Ως προς την αντιπροσωπευτικότητα του ο κατάλογος των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών (Γ2.3) είναι περισσότερο ενδεικτικός για τα είδη των φαινομένων που ενδιέφεραν τον μεσαιωνικό χρονογράφο, ιστορικό ή συγγραφέα Βίου Αγίου, παρά αποδεικτικός των διακυμάνσεων του κλίματος. Σε επίπεδο κλιματολογικής τεκμηρίωσης για τον υπό εξέταση — ιδιαίτερα εκτεταμένο — γεωγραφικό χώρο και για την μακρά — δώδεκα αιώνων — χρονική περίοδο, το υλικό είναι περιορισμένο. Τα χρονολογικά και γεωγραφικά κενά του καταλόγου είναι πάρα πολλά, σε σημείο που η τεκμηριωτική του ικανότητα να καθίσταται ιδιαίτερα περιορισμένη για μια περαιτέρω εφαρμογή ποσοτικών μεθόδων κλιματολογικής ανάλυσης κατά τα πρότυπα των αναλύσεων που επιτρέπουν οι μαρτυρίες των μεσαιωνικών πηγών της δυτικής Ευρώπης.

Έτσι, η ευρετική αξία του καταλόγου αφορά περισσότερο στην επισήμανση του εύρους και της χρισιμότητας των κενών που παρουσιάζει η διερεύνηση των βυζαντινών πηγών με γνώμονα την ιστορία του κλίματος της Α. Μεσογείου και της Μ. Ανατολής, παρά στην στοιχειοθέτηση μιας χρονοσειράς κλιματολογικών δεικτών ικανής να στηρίξει με ασφάλεια υποθέσεις για τις διακυμάνσεις του κλίματος την περίοδο του Μεσαίωνα.

Οι ιδιομορφίες που παρουσιάζει το υλικό βρίσκονται σε απόλυτη συνάρτηση με τη γενικότερη νοοτροπία και κοσμοαντίληψη της βυζαντινής εποχής, καθώς και με τη φύση των πηγών από τις οποίες αυτό προέκυψε. Τόσο οι παράγοντες που υπεισέρχονται στη διαδικασία πρόσληψης, εκτίμησης και καταγραφής ενός μετεωρολογικού φαινομένου σε μια μεσαιωνική πηγή — παράγοντες που είναι αδύνατο να προσδιοριστούν με ακρίβεια για κάθε μεμονωμένη περίπτωση μαρτυρίας —, όσο και οι ιδιαιτερότητες του καθενός από τα συγγραφικά είδη που προσεγγίσθηκαν, δυσχεραίνει σημαντικά το έργο της κλιματολογικής αποκρυπτογράφησης των διαθέσιμων και αξιοποιήσιμων πληροφοριών. Πέρα όμως από το σπουδαίο πρόβλημα της ερμηνείας (δηλαδή της αποκάλυψης της εσωτερικής "σημειολογίας" κάθε μαρτυρίας και της μεταγραφής των πληροφοριών που αυτή παρέχει σε όρους της τρέχουσας ιστορικο-κλιματολογικής ανάλυσης), τα προβλήματα του ακριβούς χρονολογικού και γεωγραφικού εντοπισμού του δεδομένου υλικού λειτουργούν επίσης αποτρεπτικά για παραπέρα ασφαλείς υποθέσεις.

Μια γρήγορη ματιά στις παρενθέσεις που δεσπόζουν στις τρεις πρώτες στήλες του συγκεντρωτικού χρονολογικού καταλόγου των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών (Γ2.2) πείθει για την αδυναμία ακριβούς χρονολογικού προσδιορισμού, ημερολογιακού υπολογισμού και γεωγραφικού εντοπισμού για τις περισσότερες πληροφορίες. Τα έτη συχνά — στην καλύτερη περίπτωση — προκύπτουν από έμμεσες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ενδείξεις στα κείμενα, ενώ, όχι σπάνια, η μόνη δυνατότητα προσέγγισης της χρονολογίας είναι... κατά προσέγγιση, δηλαδή περικλείοντάς την αόριστα μέσα σε ελαστικά ή στενότερα — ανάλογα με τις έμμεσες ενδείξεις των κειμένων — χρονολογικά όρια *post quem* και *ante quem*. Οι ημερολογιακές ενδείξεις, που είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την κατανόηση της κλιματολογικής αξίας και την ερμηνεία του εκάστοτε περιγραφόμενου φαινομένου, συχνότατα δεν παρατίθενται. Έτσι π.χ., η αόριστη αναφορά σε ξηρασία για έναν τόπο κάποια χρονιά δεν αποτελεί αξιοποιησιμη ιστορικο-κλιματολογική πληροφορία στο πλαίσιο των κλιματικών συνθηκών του Μεσογειακού χώρου (με δεδομένη δηλαδή τη μερική ή πλήρη απουσία των βροχών κατά τους θερινούς μήνες) αν δεν διευκρινίζεται ποιά εποχή του έτους και επί πόσο χρονικό διάστημα διήρκεσε η ξηρασία. Τέλος, τα προβλήματα γεωγραφικού εντοπισμού στις πλείστες των περιπτώσεων είναι πολύ μεγάλα. Συχνά δεν είναι εξακριβώσιμος ο τόπος στον οποίο αναφέρεται μια πληροφορία, λόγω απουσίας της σχετικής μνείας στις πηγές, οπότε είναι αναπόφευκτος ο υποθετικός γεωγραφικός προσδιορισμός με τρόπο γενικό και αόριστο, ώστε να μειωθεί η πιθανότητα σφάλματος. Άλλοτε, οι γεωγραφικές πληροφορίες που παρέχουν οι πηγές είναι τόσο αόριστες που καθιστούν την κλιματολογική πληροφορία ελάχιστα χρηστική για την ιστορικο-κλιματολογική ανάλυση. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των μαρτυριών — χρονογραφικής κυρίως προελεύσεως — που αναφέρουν μετεωρολογικά φαινόμενα ή λιμούς σε "παγκόσμια κλίμακα", γεγονός που παραπέμπει είτε σε ελλιπή πληροφόρηση του ίδιου του συντάκτη της πληροφορίας, είτε σε πρόθεσή του να υπερβάλει σκοπίμως.

Με δεδομένα λοιπόν τα παραπάνω προβλήματα και προκειμένου, παρ' όλα αυτά, να αντλήσουμε κάθε δυνατή ιστορικο-κλιματολογική ένδειξη από το υπάρχον υλικό προχωρήσαμε στην ομαδοποίηση των πληροφοριών ως προς τις χρονολογικές και γεωγραφικές τους συντεταγμένες σε κλίμακα 50ετίας ή 100ετίας και για πολύ εκτεταμένες γεωγραφικές περιοχές. Αν και μέσα από μια τόσο "γενική" προσέγγιση ενός συνόλου πληροφοριών, για τις οποίες το ειδικό βάρος πέφτει στις παραμέτρους του χρόνου και του τόπου, αποδυναμώνεται η τεκμηρίωση των όποιων ιστορικο-κλιματολογικών υποθέσεων, μπορούμε να προβούμε από τα διαγράμματα που προηγήθηκαν — και με δεδομένη την πενιχρότητα του υλικού — στις εξής παρατηρήσεις:

1. Ως προς τη γεωγραφία τους οι πληροφορίες αφορούν κυρίως τις περιοχές της Μικράς Ασίας, Συρίας, Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης και ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης, γεγονός που βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τη φύση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πηγών, καθώς και τη σπουδαιότητα των περιοχών αυτών για τη βυζαντινή κοινωνία.[1]
2. Όσον αφορά τα είδη των κλιματολογικών ενδείξεων που περισσότερο προβάλλονται από τις πηγές, αυτά είναι ενδείξεις ψυχρών (ως προς τη μεταβλητή της θερμοκρασίας) και ενδείξεις ξηρών (ως προς τη μεταβλητή της βροχόπτωσης).[2]
3. Από τις ελάχιστες μνείες πληροφοριών που αφορούν ενδείξεις θερμών φαίνεται ότι για την Α. Μεσόγειο, όπου η ζέστη τους θερινούς μήνες είναι στοιχείο "κανονικότητας" του κλίματος, οι υψηλές θερμοκρασίες περνούν γενικά απαρατήρητες από τους συγγραφείς.
4. Ως προς τα ψυχρά, παρατηρείται μια πύκνωση των ενδείξεων την περίοδο 1000-1350 για τις περιοχές Κωνσταντινούπολης, Μικράς Ασίας, Αρμενίας,

[1] Βλ. συγκριτικά πίνακες VIII, X και XII.

[2] Βλ. πίνακα IX.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μεσοποταμίας,[1] καθώς και για τη Θράκη και τη Μακεδονία την περίοδο 1250-1400.[2]

5. Οι ενδείξεις υγρών — κάπως περισσότερες για τις περιοχές Κωνσταντινούπολης, Μικράς Ασίας, Αρμενίας, Μεσοποταμίας — εμφανίζονται σχετικά αυξημένες την περίοδο 1000-1100.[3]
6. Ως προς τα ξηρά, οι ενδείξεις παρουσιάζονται σχετικά πυκνές την περίοδο 300-400, 500-750, 1000-1050, 1150-1200, 1250-1300 για τις περιοχές Αιγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας και Κύπρου,[4] καθώς και για την Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία, Αρμενία, Μεσοποταμία την περίοδο 500-600, 800-850, 1000-1050.[5]
7. Οι πληροφορίες για ακραία φαινόμενα μικρής διάρκειας δεν αποτελούν υλικό ιστορικο-κλιματολογικώς αξιοποιήσιμο εξαιτίας όχι μόνο της πενιχρότητας, αλλά και της εξαιρετικής διασποράς του στο χρόνο και τον χώρο.[6]
8. Και για τις έμμεσες ενδείξεις (πληροφορίες για πλημμύρες, διακυμάνσεις της στάθμης του Νείλου, "λιμούς"), ισχύει η γενική παρατήρηση περί ανεπάρκειας της πληροφόρησης. Οι πληροφορίες για πλημμύρες είναι αποθαρρυντικά λίγες για ένα πλαίσιο έρευνας με τόσο πλατιές χρονολογικές και γεωγραφικές συντεταγμένες.[7] Εξίσου λίγες είναι και οι πληροφορίες για τις ανωμαλίες της στάθμης του Νείλου. Όμως, από τις υπάρχουσες πληροφορίες προκύπτει κάποια αύξηση του αριθμού των ετών με ελλιπή πλημμυρίδα για τον 10ο και 11ο αι.[8]
9. Οι διατροφικές κρίσεις ("λιμοί") παρουσιάζουν κάποια αυξημένη συχνότητα εκδήλωσης τους αιώνες 10ο-11ο για τις περισσότερες γεωγραφικές ζώνες.[9]
10. Για όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ως παράμετρος η "πυκνότητα" της πληροφόρησης, δηλαδή το πλήθος των πηγών που παρέχουν πληροφορίες για κάθε αιώνα.[10]

---

[1] Βλ. διάγραμμα Γ2.3.2.
[2] Βλ. διάγραμμα Γ2.3.4.
[3] Βλ. διάγραμμα Γ2.3.2.
[4] Βλ. διάγραμμα Γ2.3.3.
[5] Βλ. διάγραμμα Γ2.3.2.
[6] Βλ. πίνακα Χ.
[7] Βλ. πίνακα XII.
[8] Βλ. πίνακα XIII και διάγραμμα Γ2.3.5.
[9] Βλ. πίνακα XIV και διάγραμμα Γ2.3.6.
[10] Βλ. διάγραμμα Γ2.1.2 και Γ2.3.1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ (300-1500 μ.Χ.)

Στην Εισαγωγή έγινε λόγος με τρόπο γενικό για την τυπολογία των έμμεσων ποσοτικών και ποιοτικών πληροφοριών που σχετίζονται με φυσικές διαδικασίες και φαινόμενα και επηρεάζονται από μετεωρολογικές παραμέτρους (proxy data). Οι κατηγορίες αυτών των πληροφοριών μαζί με τις ανθρωπογενείς πληροφορίες (π.χ. τις μαρτυρίες των γραπτών πηγών) συνθέτουν το πλαίσιο των δεδομένων για την ιστορία του κλίματος που αφορά περιόδους πριν από την έναρξη των ενόργανων μετεωρολογικών μετρήσεων.[1] Επίσης, παρακολουθώντας τα στάδια εργασίας του ιστορικού του κλίματος, έγινε λόγος — στο στάδιο της ανάλυσης των επαληθευμένων δεδομένων που προέρχονται από τις ιστορικές πηγές — για την σύγκριση των χρονοσειρών που προκύπτουν με ευρύτερες χρονοσειρές έμμεσων φυσικών δεδομένων.[2] Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάσθηκαν και αναλύθηκαν τα δεδομένα από την μελέτη και ανάλυση ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών που προέρχονται από πηγές της Βυζαντινής Ιστορίας, ενώ παράλληλα έγινε προσπάθεια να εκτιμηθεί από τις πληροφορίες που προέκυψαν το πρωτογενές υλικό που είναι χρήσιμο για την ιστορία του κλίματος του χώρου της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής την περίοδο 300-1500 μ.Χ. Στο τελευταίο μέρος αυτού του βιβλίου παρουσιάζονται και συγκρίνονται τα διαθέσιμα στοιχεία, που προέρχονται από έμμεσες φυσικές ενδείξεις (proxy data) για τις διακυμάνσεις του κλίματος της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, με τα όποια ιστορικο-κλιματολογικά συμπεράσματα προέκυψαν από την ανάλυση των πληροφοριών των κειμένων.[3]

1. Εμπειρικές ενδείξεις για την ιστορία του κλίματος της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής (300-1500 μ.Χ.)

Οι έμμεσες κλιματολογικές πληροφορίες που προκύπτουν από τη μελέτη των δακτυλίων ανάπτυξης των δένδρων (dendrochronology), των κόκκων γύρης (pollen analysis), των ιζημάτων και εναποθέσεων ποταμών και λιμνών (sedimentology), των παγετώνων (glaciology), αλλά και των αρχαιολογικών δεδομένων (κτισμάτων, οικισμών, οδικών δικτύων, εγκαταλελειμμένων αγρών και καλλιεργειών κλπ.), συγκροτούν την πλατιά διεπιστημονική βάση δεδομένων των έμμεσων φυσικών στοιχείων (proxy data) για την ιστορία του κλίματος, την οποία ο ιστορικός οφείλει

[1] Βλ. Εισαγωγή, κεφ. Α1.2, Πίνακα Ι.

[2] Βλ. Εισαγωγή, κεφ. Α1.2.

[3] Βλ. αμέσως παραπάνω, "Συμπεράσματα και συζήτηση" κεφ.Γ2.4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να λάβει υπ' όψη, συγκρίνοντας τη με τα δεδομένα των ιστορικών πηγών. Παρ' όλη τη σπουδαιότητα των εμμεσων φυσικών δεδομένων για την ιστορία του κλίματος, η χρήση των πορισμάτων που προέρχονται από την έρευνα αυτών των δεδομένων δεν αποτελεί πανάκεια για την κάλυψη των κενών που τυχόν εμπεριλείουν οι χρονοσειρές στοιχείων που προέρχονται από τις ιστορικές πηγές. Τα έμμεσα φυσικά δεδομένα παρουσιάζουν τα δικά τους χρονολογικά και ερμηνευτικά προβλήματα, που από νωρίς επεσημανε ο E. Le Roy Ladurie.[1]

Πιο συγκεκριμενα, τα προβλήματα που παρουσιάζει η μελέτη των δενδροχρονολογικών σειρών και των δεδομένων από την ανάλυση γύρης για τον υπό εξέταση ιστορικό χωρο σχετίζονται όχι μόνο με τις φυσικές ιδιότητες των εξεταζομένων υλικών (π.χ. ξύλο, γύρη κλπ.), αλλά και με τις φυσικο-γεωγραφικες ιδιαιτερότητες των τόπων προέλευσής τους. Για ολόκληρο τον μεσογειακό χώρο υπάρχουν σήμερα σχετικά πολυάριθμες και αρκετά μακρές δενδροχρονολογικές σειρες, ωστε να μπορούν να λειτουργήσουν ως βάση για την αναπαράσταση του παρελθόντος κλίματος τουλάχιστον για την τελευταία χιλιετία. Όμως αυτές οι σειρές προέρχονται κυρίως από ορεινές ζώνες και είναι πιο πρόσφορες για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με τη θερμοκρασία παρά τη βροχή. Έως σήμερα, έχουν διεξαχθεί δενδροχρονολογικές και/ή δενδροκλιματολογικές έρευνες σε 11 από τις 19 χώρες της μεσογειακής λεκάνης.[2] Ωστόσο το χρονολογικό εύρος των συνεχών δενδροχρονολογικών σειρών από ζώντα δένδρα που διαθέτουμε σήμερα για τον μεσογειακό χώρο δεν φτάνει πριν το 933 μ.Χ.[3] Για τον ελληνικό και μικρασιατικό χώρο υπάρχει μια μακρά σειρά δεδομένων — με δείγματα από ζώντα, αλλά και νεκρά ξύλα δρυός (*quercus*) — που εκτείνεται από το 1073 μ.Χ. έως σήμερα, καθώς και μια σειρά δακτυλίων κωνοφόρων από την Ελλάδα που εκτείνεται από το 1242 μ.Χ. έως σήμερα. Για τις προγενέστερες όμως χρονολογικές περιόδους, ο πράγματι εντυπωσιακός αριθμός των δειγμάτων ξύλων που προέρχονται από μνημεία και αρχαιολογικές τοποθεσίες ολόκληρης της Β.Α. Μεσογείου συγκροτεί σειρές αποσπασματικές και ασύνδετες μεταξύ τους, οι οποίες δεν μπορούν να δεχθούν απόλυτη χρονολόγηση.[4] Επί πλέον, από ιστορικο-κλιματολογικής πλευράς, είναι

---

[1] Π.χ. η ακρίβεια των χρονολογικών μεθόδων (στρατιγραφική ανάλυση και ακτινοβολία με ραδιοϊσότοπα, πχ. ^{14}C) δεν μπορεί να είναι υψηλή. Επίσης, δεν "καταγράφονται" οι απότομες κλιματολογικές διακυμάνσεις στα φυσικά μέσα — δακτυλίους δένδρων, ιζήματα, πάγο — παρά μόνον οι μεταβολές μεγάλης διάρκειας, ενώ, τέλος, η ερμηνεία των δεδομένων με όρους μετεωρολογικών μεταβλητών είναι συχνά προβληματική αφού π.χ. η ανάπτυξη των δακτυλίων των δένδρων ανταποκρίνεται στη μεταβολή τόσο της θερμοκρασίας όσο και της βροχής. Επομένως, η εικόνα που παρέχουν τα έμμεσα φυσικά δεδομένα (proxy data) γύρω από τις μεταβολές του κλίματος μόνο κατά προσέγγιση μπορεί να είναι. Βλ. E. Le Roy Ladurie, "Histoire et climat" στον τόμο: *Le territoire de l' historien*, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 1973, 424-455, εδώ ιδιαίτερα 428 κ.ε., Ingram κ.ά., Impact, 9-11, καθώς και πρόσφατα M. Magny, H. Richard, "Essai de synthèse vers une courbe de l'évolution du climat entre 500 BC et 500 AD", *Les nouvelles de l'archéologie* 50 (1992) 58-60.

[2] Βλ. F. Serre-Bachet, "Tree-rings in the Mediterranean Area", στον τόμο: Frenzel B. (εκδ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene* [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 133-147, όπου και αναλυτικός πίνακας των δενδροχρονολογικών σειρών για τον μεσογειακό χώρο κατά χώρες.

[3] Βλ. F. Serre-Bachet, όπ.π., 135. Η σειρά αυτή αφορά την περιοχή των γαλλικών Άλπεων.

[4] Βλ. P. I. Kuniholm & C. L. Striker, "Dendrochronological Investigations in the Aegean and Neighboring Regions, 1977-1982", *Journal of Field Archaeology* 10 (1983) 411-420, καθώς και P. I. Kuniholm, "Archaeological evidence and non-evidence for climatic change", *Phil.Trans.Roy.Soc.Lond.* A330 (1990) 645-655, εδώ 649.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λίγες οι μελέτες με καθ' εαυτό αντικείμενο την αναπαράσταση των κλιματολογικών μεταβολών με βάση δενδροχρονολογικές σειρές αναφορικά με τον μεσογειακό χώρο[1].

Από την άλλη πλευρά, η χρονολόγηση και μελέτη των στρωμάτων γύρης (pollen analysis) — συνήθως από ιζήματα λιμνών — είναι άλλος ένας τομέας, πρόσφορος για εξαγωγή ιστορικο-κλιματολογικών συμπερασμάτων. Όμως έχουν διατυπωθεί προσφατα επιφυλάξεις για το κατά πόσο η ανάλυση των ιζημάτων που αντιστοιχούν στην όψιμη Ολόκαινο περίοδο μπορεί να στηρίξει θεωρίες για κλιματικές μεταβολές με βάση τις διακυμανσεις των διαφόρων συντελεστών γύρης. Τα διαγράμματα γύρης που χρονολογούνται εως την Παλαιολιθική εποχή, μπορούν κάλλιστα να αποτελέσουν ασφαλή τεκμήρια για κλιματικές μεταβολές. Αλλά μετά από αιώνες εντατικής γεωργικης δραστηριότητας, υπεισέρχεται ένα ποσοστό — που αυξάνει συνεχώς καθώς πλησιαζουμε προς τη σύγχρονη εποχή — ανθρωπογενούς επίδρασης στα δεδομενα της ανάλυσης αυτού του είδους.[2] Επίσης, η γύρη του χαρακτηριστικότερου δένδρου του μεσογειακου χώρου, της ελιάς, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κλιματολογικός δείκτης γιατί αυτή διαχέεται όχι μόνο μακριά από τους τόπους ανάπτυξης των δένδρων, αλλά και με τρόπο ακανόνιστο και απρόβλεπτο λόγω του ανέμου.[3]

Μη έχοντας λοιπόν στη διάθεσή μας ολοκληρωμένες κλιματολογικές αναπαραστάσεις προερχόμενες από τις δύο προηγούμενες κατηγορίες έμμεσων φυσικών δεδομένων (proxy data), οι γραφικές καμπύλες των οποίων θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως "φόντο" πάνω στο οποίο θα προβάλλονταν οι — έστω και με όλες τις διατυπωμένες επιφυλάξεις — ενδείξεις για μεσοχρόνιες και βραχυχρόνιες διακυμάνσεις που προκύπτουν από τις χρονοσειρές των δεδομένων των κειμένων, οδηγούμαστε κατ' ανάγκη σε μια ποιοτική - αφαιρετική προσέγγιση των διαθέσιμων πληροφοριών που υπάρχουν σήμερα από την έρευνα στους διαφόρους τομείς των έμμεσων φυσικών δεδομένων για την ιστορία του κλίματος της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο,[4] παρακολουθώντας τις αντιθέσεις ανάμεσα στις διατυπωμένες αιτιοκρατικές και αντι-αιτιοκρατικές θεωρίες όσον αφορά στην εξέλιξη του φυσικού περιβάλλοντος και του κλίματος του μεσογειακού χώρου από την εποχή της όψιμης Αρχαιότητας και στην επίδραση που είχαν οι όποιες μεταβολές στις ανθρώπινες κοινωνίες, δόθηκε η ευκαιρία να αναφερθούμε στις απόψεις αρκετών ερευνητών γύρω από ζητήματα κλιματικών διακυμάνσεων ή μεταβολών την ίδια περίοδο. Και ενώ θα περίμενε κανείς ότι οι ερευνητές των κλάδων των θετικών επιστημών θα συμφωνούσαν σε ότι αφορά τουλάχιστον στα συμπεράσματα γύρω από το είδος, την γεωγραφική έκταση και τη χρονική διάρκεια των κλιματικών μεταβολών ή διακυμάνσεων — όπως αυτές προκύπτουν από τη μελέτη των κάθε είδους έμμεσων φυσικών δεδομένων (proxy data) — διαπιστώνει τελικά ότι η χρήση αυτών των

---

[1] Βλ. F. Serre-Bachet, όπ.π., 137. Παραπομπή στη μοναδική υπάρχουσα δενδροκλιματολογική μελέτη για την περιοχή της Μικράς Ασίας βλ. στη βιβλιογραφία των P. I. Kuniholm & C. L. Striker, "Dendrochronological Investigations in the Aegean and Neighboring Regions, 1977-1982", όπ.π.

[2] Βλ. P. I. Kuniholm, "Archaeological evidence and non-evidence for climatic change" όπ.π. εδώ 646, καθώς και S. Bottema, "Pollen proxy data from Southeastern Europe and the Near East", στον τόμο: B. Frenzel (επιμ.), *Evaluation of climate proxy data in relation to the European Holocene*, [Paläoklimaforschung, Bd.6], Stuttgart-Jena-New York 1991, 63-79 και J. Guiot, "Characteristics of proxy data and methods for quantitative climate reconstruction", στον ίδιο τομο, 271-284.

[3] Βλ. S. Bottema, "Pollen proxy data from Southeastern Europe and thé Near East", όπ.π. 71.

[4] Βλ. κεφ. Β2.2.

δεδομένων οδηγεί συχνά σε πολλαπλές, ίσως και αντιφατικές, ιστορικο-κλιματολογικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις του προβλήματος των κλιματολογικών μεταβολών ή διακυμάνσεων.

Οπως είδαμε, οι απόψεις του E. Huntington — του βασικού εισηγητή της υπόθεσης που αναφέρεται στην προοδευτική ξήρανση του κλίματος κατά τη μεταπαγετώδη περίοδο και τις παλμικές κλιματικές εναλλαγές θερμών και ψυχρών περιόδων για τον ευρασιατικό χώρο — κυριάρχησαν μεταξύ πολλών ερευνητών.[1] Αντίθετα, άλλοι υποστήριξαν την άποψη ότι το κλίμα την 1η και 2η μ.Χ. χιλιετία παρέμεινε γενικά σταθερό, με βραχυχρόνιες ή μεσοχρόνιες εναλλαγές ξηρών και υγρών περιόδων,[2] ενώ ως τρίτη εναλλακτική πρόταση διατυπώθηκε πρόσφατα η άποψη ότι από τον 4ο μ.Χ. αι. μια κλιματική μεταβολή προς το υγρότερο πρέπει να σχετίζεται με γεωμορφολογικές ενδείξεις στον μεσογειακό χώρο.[3]

Ας δούμε όμως με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τις υπάρχουσες ενδείξεις από τη νεότερη βιβλιογραφία, συγκρίνοντας παράλληλα αυτές με τις ενδείξεις που προέρχονται από τις πληροφορίες των πηγών.

4ος-7ος αι.

Οι ενδείξεις που προέκυψαν από τη μελέτη των βυζαντινών πηγών φαίνεται ότι συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι οι αιώνες από τον 4ο έως τον 7ο χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της ξηρασίας.[4] Οι αναφορές σε περιόδους ξηρασίας παρουσιάζονται σχετικά πυκνές την περίοδο 300-400 και 500-750 μ.Χ. για τις περιοχές Αιγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας και Κύπρου, καθώς και για την Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία, Αρμενία, Μεσοποταμία την περίοδο 500-600 μ.Χ. Αυτή η αδρή εικόνα φαίνεται να ενισχύεται από την έρευνα των έμμεσων φυσικών δεδομένων (proxy data).

Κατά γενική παραδοχή η περίοδος μεταξύ 4ου-7ου αι. χαρακτηρίζεται από τους παλαιοκλιματολόγους ως περίοδος με κυρίαρχο το στοιχείο της ξηρασίας για την Α. Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Ο E. Huntington μάλιστα υποστήριξε ότι οι χειρότερες συνθήκες ξηρασίας κατά τη μετά Χριστόν εποχή επικράτησαν γύρω στο 650,[5] ενώ ο K. W. Butzer, αν και θεωρεί ότι η μακροχρόνια κλιματική τάση της 1ης μ.Χ. χιλιετίας σχετίζεται με μια μεταβολή προς το υγρότερο υποκείμενη στη δράση βραχυχρόνιων περιόδων ξηρασιών, χρονολόγησε κλιματολογικώς τους επτά πρώτους

---

[1] Για μια παρουσίαση της θεωρίας περί παλμικών (pulsatory) κλιματικών εναλλαγών του Huntington βλ. J. R. Chappell, "Climatic pulsations in inner Asia and correlations between sunspots and weather", *Paleogeography, Paleoclimatology, Paleoecology* 10 (1971) 177-197.

[2] Βλ. H. Leiter, *Die Frage der Klimaänderung während geschichtlicher Zeit in Nord Africa.* [Abhandlungen der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien Bd. 8 No1], Wien 1909. S. Gsell, *Histoire Ancienne de l'Afrique du Nord, τ.1: Les conditions du développement historique, les temps primitifs, la colonisation phénicienne et l'empire de Carthage*, Paris 1913, 56-99. Βλ. επίσης E. W. Bovill, "The Sahara", *Antiquity* 3 (1929) 414-423. J. W. Gregory, "Is the Earth Drying Up?", *Geographical Journal* 43,2 (1914) 148-172 & 293-313 και L. Berg, "Das Problem der Klimaänderung in geschichtlicher Zeit", *Penck's Geographische Abhandlungen* 10/2 (1914) 47-70.

[3] Η άποψη αυτή βασίζεται κυρίως στην ύπαρξη και ερμηνεία ενός γεωλογικού στρώματος νεότερων ιζηματογενών αποθέσεων στις κοιλάδες πολλών ποταμών της Μεσογειακής λεκάνης (το λεγόμενο "Younger Fill"), που παρατηρήθηκε από τον C. Vita-Finzi (βλ. Βιβλιογραφία). Η αιτία αυτού του γεωλογικού στρώματος αναζητήθηκε στη μεταβολή του μεσογειακού κλίματος προς το υγρότερο από το 400 έως το 1800 μ.Χ.

[4] Βλ. κεφ. Γ2.4, συμπέρασμα αρ. 6.

[5] Βλ. E. Huntington, Civilization and Climate, New Haven 1915, 227.

μ.Χ. αιωνες ως εξής: 260-370 ξηρό κλίμα, 380-450 υγρό και ψυχρό, 450-520 ξηρο, 520-590 υγρό και ψυχρό, 591-640 ιδιαίτερα ξηρή περίοδος μετά από την οποία ακολούθησε ταση προς υγρο.[1] Ο H.H.Lamb αναφέρει ότι έως το 350/360 μ.Χ. επικράτησε μια γενική ταση προς θερμότερο κλίμα — όπως προκύπτει από ενδείξεις απολιθωμάτων — και ότι η Μέση Ανατολή και η Μικρά Ασία πέρασαν μια μακρά περίοδο ξηρασίας από το 300 έως το 800, με εξαίρεση μια ύφεση προς το ψυχρότερο και υγροτερο τον 6ο αι.[2] Ο ίδιος ερευνητής μάλιστα εικάζει ότι η μεγάλη επιδημία του 6ου αι., που έπληξε τη βυζαντινή αυτοκρατορία επί Ιουστινιανού, εκδηλώθηκε σε περίοδο αυξημένης κλιματικής ανισορροπίας, δηλαδή διακεκομμένων περιόδων θυελλώδους και υγρου, εναλλασσομενες με περιόδους ξηρασίας και μεγάλης ζέστης, στο τέλος μιας εποχής πολλών αιώνων θερμού κλίματος.[3]

Το ύψος της στάθμης της Κασπίας Θάλασσας, όπως αυτό υπολογίσθηκε έμμεσα από αρχαιολογικά ευρήματα, την περίοδο 300-800 μ.Χ. βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Παρόχθιες κατασκευές (λιμάνια), οχυρώσεις και λατομεία, από τα οποία εξάχθηκε η πετρα για το κτίσιμο της πόλη Derbent στη δυτική ακτή (στους πρόποδες του Καυκάσου) παρέχουν ενδείξεις ότι η στάθμη της Κασπίας ήταν 1-2μ. χαμηλότερα από το σημερινό της επίπεδο κατά τη διάρκεια της 1ης χιλιετίας, ενώ την περίοδο 459-484 μ.Χ. έφτανε τα -3 έως -4μ.[4]

Σύμφωνα με τον J.L.Bintliff η γενική επισκόπηση των κλιματολογικών δεδομένων για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή παρουσιάζει συνοχή στις κλιματικές τάσεις της όλης περιοχής. Το κλίμα φαίνεται ότι ήταν παρόμοιο με το σημερινό, ίσως θερμότερο και ξηρότερο έως την όψιμη ρωμαϊκή εποχή, ενώ ακολουθεί μια περίοδος έως το 1800 που — όπως αποδεικνύουν οι ιστορικές μαρτυρίες και τα γεωμορφολογικά δεδομένα — υπήρξε υγρότερη, αλλά και με εναλλαγές περιόδων ξηρασιών, καθώς και ψυχρότερου κλίματος. Δείγματα αναλύσεων γύρης προερχόμενα από τον Περσικό Κόλπο αποδεικνύουν ότι η περίοδος που ξεκίνησε ήδη από το 750 π.Χ. έως σήμερα (η λεγόμενη *Sub-atlantic period*) συνδέεται με υγρότερες συνθήκες, οι οποίες διακόπτονταν από περιόδους ξηρασιών. Στις πεδιάδες της Μεσοποταμίας το πλήθος των μικρών αρδευτικών συστημάτων για την συγκράτηση υδάτων που χρονολογείται στην υστερορωμαϊκή και πρωτοϊσλαμική εποχή, πιθανώς αναπτύχθηκε εξαιτίας του υγρότερου κλίματος. Παρόμοιες ερμηνείες προτάθηκαν και για την ανάπτυξη των αγροτικών καλλιεργειών που βασίζονταν σε συστήματα συλλογής ομβρίων υδάτων στην έρημο Negev και στο Β.Α. Σινά (Παλαιστίνη) και τα

---

[1] Η περιοδολόγηση έγινε από τον Butzer με βάση τις πληροφορίες από τη μετεωρολογική συλλογή του R.Hennig. Βλ. K.W.Butzer, "Der Umweltfaktor in der grossen arabischen Expansion", *Saeculum* 8 (1957) 359-371, εδώ 363, καθώς επίσης του ιδίου, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958, εδώ 121-128, όπου εντάσσεται το κλίμα αυτής της περιόδου σε μια ευρύτερη κλιματική φάση, τη λεγόμενη Postpluvial IVa (850 πΧ.-700 μ.Χ.) που χαρακτηρίζεται από επίπεδα λιμνών παρόμοια με τα σημερινά ή και χαμηλότερα, καθώς και πολλές ιστορικές μαρτυρίες για ζέστη και ξηρασίες και λιγοστές αναφορές σε ψυχρούς χειμώνες και υγρά έτη.

[2] Βλ. Lamb, Climate, 4 & 146.

[3] Βλ. Lamb, Climate, 262. Ανάλογες εικασίες διατυπώνει επίσης και για την επιδημία του Μαύρου Θανάτου του 14ου αι. στην Ευρώπη.

[4] Η στάθμη της Κασπίας Θάλασσας βρίσκεται σήμερα 28μ. κάτω από την από το μέσο επίπεδο των ωκεανών. Βλ. K.W.Butzer, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958, εδώ 123 και Lamb climate, 123.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οποία έφτασαν στο απόγειό τους τη βυζαντινή εποχή, όταν ιδρύθηκαν εξι πόλεις στην έρημο από τους Ναβαταίους.[1]

Στη Μικρά Ασία οι προσχώσεις στο Δέλτα του ποταμού Μαιάνδρου επεκτάθηκαν κατά 1,5 χλμ. την περίοδο 200-700 μ.Χ. Όμως τα γεωμορφολογικά δεδομένα είναι ακόμη ανεπαρκή για να καταλήξει κανείς σε οριστικά συμπεράσματα. Με την παρούσα κατάσταση των γνώσεων είναι επίσης αδύνατο να δοθεί μια πλήρης και συστηματική εικόνα των κλιματικών μεταβολών στην περιοχή της Μικράς Ασίας κατά την μεταπαγετώδη περίοδο.[2]

Η ανάλυση δείγματος γύρης από την περιοχή Khatouniye της Συρίας αποδεικνύει ότι η υστερορωμαϊκή εποχή συμπίπτει αδρά με μια υγρή φάση (300-324 μ.Χ.), όπως προκύπτει από τη μεγαλύτερη περιεκτικότητα γύρης δένδρων και αγροτικών καλλιεργειών. Από το 324 μ.Χ. και εξής, κατά τη βυζαντινή εποχή, προκύπτει μέσω της ανάλυσης του ίδιου δείγματος μια φάση ξήρανσης του κλίματος, η οποία — σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια — οδήγησαν στην εγκατάλειψη της περιοχής.[3]

Για την Παλαιστίνη, παρ' όλο που τα υπάρχοντα δενδροκλιματολογικά στοιχεία δεν είναι επαρκή, παρουσιάζονται ενδείξεις για μικρές διακυμάνσεις ξηρασίας, γεγονός που ενισχύεται από συχνές αναφορές σε ξηρασίες από την εβραϊκή ραββινική φιλολογική παράδοση του 3ου και 4ου αι.[4] Όμως και λιμνολογικά δεδομένα συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι οι υστερορωμαϊκοί και πρωτοβυζαντινοί χρόνοι ήταν σχετικά ξηροί: η στάθμη της Νεκράς Θάλασσας ήταν το 333 μ.Χ. τόσο χαμηλά όσο σήμερα.[5]

Στη Βόρειο Αφρική οι διακυμάνσεις της στάθμης του ποταμού Νείλου είναι ενδεικτικές για τυχόν θερμοκρασιακές μεταβολές. Υπάρχει αρκετή αβεβαιότητα για τις πρώιμες αναφορές στις πλημμύρες του Νείλου, οι οποίες παρέχουν ενδείξεις για υψηλές στάθμες γύρω στα 300-400 μ.Χ., όταν η Ευρώπη υφίστατο μια περίοδο

---

[1] Βλ. J.L. Bintliff, "Climatic change, archaeology and Quaternary science in the Eastern Mediterranean region", όπ.π. Για την Παλαιστίνη βλ. H.J. Bruins, "The impact of man and climate on the Central Negev and northeastern Sinai deserts during the Late Holocene", στον τόμο: Bottema W. et al. (επιμ.), *Man's Role in the Shaping of the Eastern Mediterranean Landscape*, Rotterdam 1990, 87-99.

[2] Βλ. D. Eisma, "Stream Deposition and Erosion by the Eastern Shore of the Aegean", στον τόμο: Environmental History, 1978, 67-81, καθώς και S. Erinç, "Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Glacial", στον τόμο: Environmental History, 1978, 87-110. Επομένως, οι σκέψεις του C. Foss για το αν η παρακμή της αστικής ζωής των πόλεων της βυζαντινής Μικράς Ασίας (4ος-7ος αι. μ.Χ.) οφειλόταν μόνο στις βαρβαρικές επιδρομές ή και στην επίδραση κλιματικών μεταβολών θα πρέπει να εκλαμβάνονται μόνο ως εικασίες: C. Foss, "Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia", *AJA* 81 (1977) 469-486, εδώ 486 και του ιδίου, *Ephesus after Antiquity: a late Antique Byzantine and Turkish City*, Cambridge 1979, εδώ 187.

[3] Βλ. U. Rösner-F. Schäbitz, "Palynological and sedimentological evidence for the historic environment of Khatouniye, eastern syrian Djezire", *Palaeorient* 17/1 (1991) 77-87.

[4] Αναφορικά με τα δενδροκλιματολογικά στοιχεία βλ. R. Rubin, "The debate over climatic changes in the Negev, fourth-seventh centuries C.E.", Palestine *Exploration Quarterly* 121 (1989) 71-78, ενώ για τις ραββινικές αναφορές: D. Sperber, "Drought, Famine and Pestilence in Amoraic Palestine" *JESHO* 17(3) (1974) 272-298.

[5] Βλ. J.W. Gregory, "Is the Earth Drying Up?", *Geographical Journal* 43,2 (1914) 148-172 & 293-313, εδώ 149-151, εδώ 154, και R. Rubin, "The debate over climatic changes in the Negev, fourth-seventh centuries C.E.", όπ.π. 76.

θερμότερου και ξηρότερου κλίματος. Από το 600 εως το 800 μ.Χ. σημειωνονται χαμηλές στάθμες, ενώ το 630 η στάθμη υπήρξε πολύ υψηλή.[1]

Πάντως, ενώ το κλίμα στη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία φαίνεται ότι ήταν θερμότερο και ξηρότερο από τον 4ο έως τον 7ο αι., η Ευρώπη απολάμβανε ψυχρότερο και υγρότερο κλίμα, όπως προκύπτει από παγετολογικές έρευνες, ενδείξεις ανάλυσης γύρης και μαρτυρίες κειμένων.[2] Οι παγετώνες των Άλπεων φαίνεται ότι ηταν σε υφεση εως το 400 μ.Χ., ενώ νεότερες έρευνες απέδειξαν ότι οι παγετώνες ανανεώθηκαν την περίοδο 400-750 μ.Χ.[3] Την περίοδο 489-717 μ.Χ. αναφέρονται σε ιστορικές πηγές 18 χρόνια με πλημμύρες στην Ιταλία, πιθανή ένδειξη μιας πιο υγρής φάσης.[4]

8ος-13ος αι.

Οι ενδείξεις που προέκυψαν από τη μελέτη των βυζαντινών πηγών φαίνεται ότι συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι οι αιώνες από τον 8ο έως τον 13ο υπήρξαν, σε γενικές γραμμές, σχετικά υγρότεροι και ψυχρότεροι για την Α. Μεσόγειο και Μέση Ανατολή.[5] Οι ενδείξεις υγρών — κάπως περισσότερες για τις περιοχές Κωνσταντινούπολης, Μικράς Ασίας, Αρμενίας, Μεσοποταμίας — εμφανίζονται σχετικά αυξημένες την περίοδο 1000-1100 μ.Χ. Επίσης οι μαρτυρίες για βαρείς χειμώνες (π.χ. 746, 763/4, 773, 793, 822, 832/3, 851/2, 852/3, καθώς και 902, 908, 918, 921, 927/8) επαληθεύουν την δράση βραχύτερων ψυχρών περιόδων γύρω στα 750-850 και γύρω στα 900 μ.Χ. Από την άλλη πλευρά, κάποια σχετική πυκνότητα των πληροφοριών για ξηρασίες τα διαστήματα 1000-1050, 1150-1200, 1250-1300 για τις περιοχές Αιγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας και Κύπρου, καθώς και για την Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία, Αρμενία, Μεσοποταμία την περίοδο, 800-850, 1000-1050, πιθανώς να σχετίζονται με μεσοδιαστήματα ξηρότερων περιόδων. Από τις μαρτυρίες των πηγών προκύπτει κάποια αύξηση του αριθμού των ετών με ελλιπή πλημμυρίδα του ποταμού Νείλου για τον 10ο και 11ο αι.[6]

Τα παγετολογικά δεδομένα, καθώς και τα δεδομένα από αναλύσεις γύρης παρέχουν ενδείξεις για άνοδο της θερμοκρασίας στον ευρωπαϊκό χώρο ανάμεσα στα 750/800 και 1150/1200 μ.Χ. Την εποχή αυτή οι παλαιοκλιματολόγοι την χαρακτήρισαν ως "Μικρό Βέλτιστο" (*Little Optimum*), σε αντίθεση με το "Μεγάλο Βέλτιστο" της προϊστορίας.[7] Η κλιματική αυτή περίοδος, που χαρακτηριζόταν από

---

[1] Βλ. Lamb climate, 139-140, στους πίνακες 30-31 του Appendix V, όπου υπάρχουν τα αριθμητικά στοιχεία για τις ελάχιστες και μέγιστες στάθμες των πλημμύρων του Νείλου ανά δεκαετία από το 622 μ.Χ. έως σήμερα.

[2] Βλ. DMA: λήμμα "Climatology", 453.

[3] Βλ. Lamb climate, 424 και M. Magny & H. Richard, "Essai de synthèse vers une courbe de l'évolution du climat entre 500 BC et 500 AD", *Les nouvelles de l'archéologie* 50 (1992) 58-60, εδώ 60.

[4] Βλ. Lamb climate, 143. Οι αναφορές από ιστορικές πηγές προέρχονται από τη συλλογή του R. Hennig (βλ. Βιβλιογραφία).

[5] Βλ. κεφ. Γ2.4, συμπεράσματα αρ. 5, αρ. 6 και αρ. 8.

[6] Πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται από την ιστορικο-κλιματολογική βιβλιογραφία σχετικά με την ετήσια διακύμανση της στάθμης του ποταμού Νείλου προέρχονται αποκλειστικά από κειμενικές μαρτυρίες (βασικό βοήθημα: Toussoun, Nil). Άρα πολλές από τις μαρτυριες που αναλύονται στα πλαίσια αυτής της έρευνας έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί ως βάση για την εξαγωγή των ιστορικο-κλιματολογικών συμπερασμάτων που επικαλούμαστε σε αυτό το κεφάλαιο σχετικά με το ζήτημα της πλημμυρίδας του Νείλου.

[7] Βλ. DMA: λήμμα "Climatology", 454.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ήπιους χειμώνες και ξηρα καλοκαίρια εχει τεκμηριωθεί ικανοποιητικα για την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη (π.χ. σοβαρή υποχώρηση των αλπικών παγετώνων), παραμένει ωστόσο αδιευκρίνιστη για άλλες περιοχές του πλανήτη, αφού οι πληροφορίες είναι σπανιες. Στην Α. Ευρώπη και Α. Μεσόγειο επικράτησε την περίοδο αυτη πιθανως ψυχρό και υγρό κλίμα με μεσοδιαστήματα ξηρότερων περιόδων, όπως προκύπτει από γεωλογικές ενδείξεις.[1] Κατά την υγρή αυτή περίοδο στη Μεσόγειο, που διάρκεσε έως την κορύφωση του "Μικρού Βέλτιστου" στα 1100, παρεμβληθηκαν επίσης ψυχρά διαλείμματα στα 750-850 και γύρω στα 900 μ.Χ.[2]

Η ανάπτυξη ενός γεωλογικού στρώματος νεότερων ιζηματογενών αποθέσεων στις κοιλάδες πολλών ποταμών και χειμάρρων της μεσογειακής λεκάνης (το λεγόμενο "*Younger Fill*"), χρονολογείται από τον C. Vita-Finzi την περίοδο αυτή και έως τον 19ο αι. και η αιτία του αποδόθηκε στο υγρότερο κλίμα αυτών των αιώνων.[3] Γεωλογικες ενδείξεις προερχόμενες από φαράγγια της Μακεδονίας καθιστούν πιθανή μια τάση προς ψυχρότερο και υγρότερο κλίμα τον 7ο έως 9ο-10ο αι., γεγονός που ευνόησε την ανάπτυξη των δασών της περιοχής.[4] Ο K. W. Butzer θεωρεί ολόκληρη την περίοδο από το 700 μ.Χ. έως τη σύγχρονη εποχή ως φάση ψυχρού και υγρού κλίματος για το χώρο της Μέσης Ανατολής με κορυφώσεις την περίοδο 700-1000 μ.Χ., τα τέλη του 13ου αι. και τις αρχές του 15ου.[5]

Για τη Β. Αφρική και τη Σαχάρα οι αιώνες αυτοί χαρακτηρίζονται ως περίοδος υγρού κλίματος, γεγονός που προκύπτει και από μαρτυρίες των μεγάλων αράβων γεωγράφων του 11ου-14ου αι. Ο άραβας γεωγράφος Idrisi (11ος αι.) χαρακτήρισε τους — άνυδρους σήμερα — ποταμούς San Leonardo και Ermino της Σικελίας "πλωτούς".[6] Τα επίπεδα της πλημμύρας του ποταμού Νείλου υπήρξαν χαμηλά στα τέλη του 8ου αι., πολύ υψηλά την περίοδο 850-930, χαμηλά στα 950-1000, υψηλά το 1100-1150, 1010-1011. Οι πολύ χαμηλές στάθμες που σημειώθηκαν στα 1220 και 1300

---

[1] Βλ. Lamb climate, 428. Το ίδιο και στη Μικρά Ασία, βλ.: S. Erinç, "Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Glacial", στον τόμο: Environmental History, 1978, 87-110. Μαρτυρίες για εκτεταμένες ξηρασίες στην Α. Μεσόγειο τον 7ο-8ο αι. αναφερει ο Lamb climate, 428.

[2] Βλ. Lamb climate, 146.

[3] Βλ. C. Vita-Finzi, "Carbon-14 dating of medieval alluvium in Libya", *Nature* 198 (1963) 880. Του ιδιου, "Synchronous Stream Deposition throughout the Mediterranean Area in Historical Times", *Nature* 202 (1964) 1324. Του ιδιου, "The New Elysian Fields", *AJA* 70 (1966) 175-178. Του ιδιου, *The Mediterranean Valleys: Geological Changes in Historical Times*. Cambridge Univ. Press, Cambridge 1969, ιδιαίτερα 112-115. Έχουν διατυπωθεί αντιρρήσεις για την ορθότητα της θεωριας του Vita-Finzi, ιδιαίτερα ως προς τη γεωγραφική κατανομή του λεγόμενου "Younger Fill". Π.χ. η Β.Δ. Πελοπόννησος δεν επαληθεύει την υπόθεση του Vita-Finzi, αφού δεν φαίνεται να έχει επηρεασθεί από μια μετα-ρωμαϊκή εναποθετική δραστηριότητα. Στη Β.Δ. Πελοπόννησο οι προσχώσεις των ακτών σημειώθηκαν κατά του ελληνιστικούς χρόνους. Βλ. C. N. Raphael, "The Erosional History of the Plain of Elis in the Peloponnese", στον τόμο: Environmental History, 1978, 51-66, εδώ 62-64, καθώς επίσης και τις αντιρρήσεις του J.M. Wagstaff σε σχέση με τον ευρύτερο ελληνικό χώρο: J. M. Wagstaff, "Buried Assumptions: some Problems in the Interpretation of the "Younger Fill" Raised by Recent Data from Greece", *JAS* 8 (1981) 247-264.

[4] Βλ. B. Geyer, "Esquisse pour une histoire des paysages depuis l'an mil", στον τόμο: J. Lefort (επιμ.), *Les phases constitutives du paysage I: Paysages de Macédoine*, τ.1, Paris 1986, 99-106, εδώ 103-104.

[5] Πρβλ. K. W. Butzer, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958, εδώ 121-128. Αυτή η κλιματολογική φάση, η λεγόμενη Postpluvial IVb (700 μ.Χ.-σήμερα) χαρακτηρίζεται από επίπεδα λιμνών υψηλότερα από τα σημερινά, καθώς και πολλές ιστορικές μαρτυρίες για ψυχρούς χειμώνες και υγρά έτη.

[6] Βλ. K. W. Butzer, *Studien zum vor-und frühgeschichtlichen Landschaftswandel der Sahara*. [Abhandlungen der mathematisch-naturwissenschaftlichen Klasse (τόμος χωρίς αριθμό)], Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, 1958, 1-19 και Lamb climate, 439.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φαίνεται ότι συνέπεσαν με δύο από τις πιο θερμές φάσεις του "Μικρού Βελτίστου" στην Ευρώπη.[1]

Στην Παλαιστίνη γεωλογικά τεκμήρια (κοκκινόχωμα που περιέχει βυζαντινά πήλινα όστρακα καλύπτεται από αμμοθίνες στην κεντρική παραλιακή πεδιάδα του Ισραήλ) παρέχουν ενδείξεις για περιόδους ξηρασίας κατά τη βυζαντινή περίοδο.[2] Παρ' όλα αυτά, οι σημαντικότερες εναποθέσεις σημειώθηκαν την περίοδο 1200-1700 μ.Χ., οπότε το ύψος του ιζήματος ("*Younger Fill*") έφτασε στα 4μ. Αυτή η διαδικασία συνδέεται με τη δράση κλιματικών μεταβολών. Τα δενδροκλιματολογικά δεδομένα από φοίνικες (*juniperus phoenicea*) στο Β. Σινά την περίοδο 1185-1968 αποδεικνύουν ότι το κλίμα ήταν γενικά υγρότερο από το σημερινό τις περιόδους: 1170-1320, καθώς και 1360-1430, 1470-1650.[3]

Για την περιοχή της Μεσοποταμίας η περίοδος 9ος-13ος αι. παρουσιάζεται ως φάση υγρότερου κλίματος (αναφορές σε πολλές βροχές) με βάση μαρτυρίες από χρονογραφικά κείμενα της αραβικής λογοτεχνίας.[4]

Τέλος στην Κεντρική Ασία επικράτησε μια σημαντικά υγρότερη φάση το 13ο και 14ο αι., γεγονός που θα πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος της κλιματικής μεταβολής που σημειώθηκε στον όψιμο Μεσαίωνα και οδήγησε στη λεγόμενη "Μικρή Παγετώδη Εποχή".[5] Το ύψος της στάθμης της Κασπίας Θάλασσας την περίοδο μεταξύ 915 και 921 μ.Χ. ανερχόταν στα +10.3 μ., τον 12ο αι. έπεσε στα -2.7 μ., ενώ τα τέλη 13ου αι. έφτασε τα +12.7μ.[6]

14ος-15ος αι.

Τα δεδομένα που παρέχουν οι βυζαντινές πηγές για τους αιώνες 14ο-15ο — αν και ολιγάριθμα γι αυτή την περίοδο — παρέχουν ενδείξεις για κάποια ψύχρανση του κλίματος.[7] Οι ενδείξεις ψυχρών για την περιοχή της Κωνσταντινούπολης και Μικράς Ασίας εμφανίζονται σχετικά αυξημένες την περίοδο 1300-1400 μ.Χ, καθώς και για τη Θράκη και Μακεδονία ανάμεσα στα 1250 και 1400 μ.Χ.

Από το 1300/1350 οι αλπικοί παγετώνες επεκτείνονται σηματοδοτώντας την έναρξη της λεγόμενης "Μικρής Παγετώδους Εποχής" ("*Little Ice Age*") όχι μόνο για την Ευρώπη, αλλά και για τις περισσότερες περιοχές του πλανήτη.[8] Φαίνεται ότι η

---

[1] Βλ. Lamb climate, 139-140. Η περίοδος 1000-1290 διέφερε από την προηγούμενη ψυχρή έχοντας μικρότερη συχνότητα εκδήλωσης χαμηλών πλημμύρων του Νείλου. Βλ. W. H. Quinn, "Changes in Southern Oscillation-Related Climatic Activity During the Medieval Warm Period", περίληψη στο W M W P, 1991, 19.

[2] Βλ. H. J. Bruins, "The impact of man and climate on the Central Negev and northeastern Sinai deserts during the Late Holocene", στον τόμο: Bottema W. et al. (επιμ.), *Man's Role in the Shaping of the Eastern Mediterranean Landscape*, Rotterdam 1990, 87-99.

[3] Βλ. H. J. Bruins, όπ.π. εδώ 96, όπου και παραπομπή σε άλλες εργασίες.

[4] Βλ. H. Grotzfeld, "Klimageschichte des Vorderen Orients 800-1800 A.D. nach arabischen Quellen", *Würzburger Geographische Arbeiten* 80 (1991) 21-43.

[5] Βλ. Lamb climate, 439.

[6] Βλ. K. W. Butzer, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, [Bonner Geographische Abhandlungen, Heft 24], Bonn 1958, εδώ 123 και Lamb climate, 124. Η χαμηλή στάθμη του 12ου αι. πιθανώς συνδέεται κατά τον K. W. Butzer με μια περίοδο ξηρασίας στα μέσα του 12ου αι.

[7] Βλ. κεφ. Γ2.4, συμπεράσματα αρ. 4.

[8] Βλ. Ch. Pfister, "Five Centuries of Little Ice Age Climate in Western Europe", στον τόμο: T. Mikami (επιμ.), *Proceedings of the International Symposium on the Little Ice Age Climate*, Tokyo 1992, 208-213. Για τα χρονολογικά όρια έναρξης αυτής της ψυχρής περιόδου οι ερευνητές δεν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ψυχρή αυτή περίοδος εκπροσωπείται και στην Μεσόγειο.[1] Την περίοδο 1430-1850 μερικοί ιδιαίτερα βαρείς χειμώνες έπληξαν τη Μεσόγειο, ενώ χιόνια έπεσαν στα βουνά της Αιθιοπίας κατά τη διάρκεια της "Μικρής Παγετώδους Εποχής" (γεγονός που στην εποχή μας δεν έχει ποτέ σημειωθεί).[2] Η άνοδος των βροχών τον 14ο αι. στην Ευρώπη συμπίπτει με αντίστοιχη υγρή φάση στην Ασία. Η στάθμη της Κασπίας Θαλασσας σημείωσε σημαντική άνοδο από τις αρχές του 14ου αι. φτάνοντας την περίοδο 1307-1325 τα +12.7μ.[3]

Το ύψος της πλημμύρας του Νείλου φαίνεται ότι ήταν ανώτερο στα τέλη του 14ου αι. απ' ό,τι τον 13ο, γεγονός που σημαίνει μια υγρότερη περίοδο, ενώ στα 1430 το ύψος της πλημμύρας άγγιξε τα ανώτατα επίπεδα, γεγονός που φαίνεται να συνέπεσε με την φάση ψύχρανσης της "Μικρής Παγετώδους Εποχής".[4]

Την περίοδο 1320-1460 το κλίμα υπήρξε υγρότερο για τη Συρία και την Παλαιστίνη, όπως προκύπτει από μαρτυρίες χρονογραφικών κείμενων της αραβικής λογοτεχνίας,[5] ενώ από το 1410 έως το 1480 υπάρχουν δενδροκλιματολογικές ενδείξεις για ακραίες κλιματικές καταστάσεις ψύχους στον Καύκασο.[6]

2. Αντί επιλόγου

Το πρόβλημα του χρονολογικού και γεωγραφικού εντοπισμού, αλλά και του μεγέθους και της σημασίας των μειζόνων κλιματικών διακυμάνσεων που συνιστούν την κλιματική ιστορία της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέση Ανατολής την περίοδο του Μεσαίωνα παραμένει ανοικτό.

Στο βιβλίο αυτό καταβλήθηκε προσπάθεια αφενός να παρουσιασθούν τα ιστορικο-κλιματολογικά δεδομένα που παρέχουν οι χαρακτηριστικότερες, για το θέμα αυτό, βυζαντινές πηγές, αφετέρου να τεθούν τα προβλήματα που σχετίζονται με την ανάλυση των ιστορικο-κλιματολογικών μαρτυριών.

Οι πληροφορίες που μας παρέχουν οι βυζαντινές πηγές διακρίνονται από τα χαρακτηριστικά που έχουν αναγνωρισθεί και στις αντίστοιχες πληροφορίες των δυτικών μεσαιωνικών κειμένων. Είναι δηλαδή ασυνεχείς, ανομοιογενείς και μη

έχουν ακόμα συμφωνήσει. Βλ. R. Bradley & P. Jones, "When was the "Little Ice Age"?", στον τόμο: T. Mikami (επιμ.), *Proceedings of the International Symposium on the Little Ice Age Climate*, Tokyo 1992, 1-4.

[1] Βλ. Lamb climate, 466.

[2] Βλ. H. H. Lamb, "On the nature of certain climatic epochs which differed from the modern (1904-1939) normal", στον τόμο: *Changes of Climate, Proceedings of the Rome Symposium organized by UNESCO and the World Meterological Organisation, 1961*, Liege 1963, 125-150, εδώ 128.

[3] Βλ. K. W. Butzer, *Quaternary Stratigraphy and Climate in the Near East*, όπ.π.

[4] Βλ. Lamb climate, 139-140 και H. Grotzfeld, "Langzeit-Messreihen der Nilwasserstände", *Klimaforschungsprogramm, Konferenzbericht Vortragsmanuskripte, 3 Arbeitskonferenz in Heidelberg 1-4 Okt. 1985*, Heidelberg 1985, 251-258.

[5] Βλ. H. Grotzfeld, "Klimageschichte des Vorderen Orients 800-1800 A.D. nach arabischen Quellen", *Würzburger Geographische Arbeiten* 80 (1991) 21-43.

[6] Βλ. T. T. Bitvinkas, A. Y. Daukantas, "Medieval Warm Period in the Baltic Region: Evidence from Tree Rings", περίληψη στο W M W P, 1991, 11.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποσοτικες. Η κατασταση αυτή είναι οπωσδήποτε αναμενόμενη καθως το σχετικο με την ιστορία του κλίματος πληροφοριακό υλικό προκύπτει στην πραγματικότητα από ιστορικές μαρτυρίες των οποίων ο προσανατολισμός είναι άσχετος με την παράθεση δεδομενων για το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα. Συνεπώς, οι πληροφορίες παρουσιάζουν κρίσιμες χρονολογικές και γεωγραφικές ασάφειες και είναι τόσο περιορισμένες στον αριθμό — σε σχέση με το γεωγραφικό και χρονολογικό εύρος της έρευνας, αλλα και σε σχέση με τον συνολικό όγκο των ιστορικών πηγών που αφορούν την Α. Μεσόγειο και τη Μ. Ανατολή την μεσαιωνική εποχή — ώστε να θέτουν το προβλημα αν τελικά αυτές είναι από πλευράς ιστορίας του κλίματος εκμεταλλεύσιμες. Η ποσοτική μέθοδος επεξεργασίας των ιστορικο-κλιματολογικών πληροφοριών, που αναλύσαμε στην Εισαγωγή, παραμένει στην περίπτωση του υλικού που προέρχεται από τις βυζαντινές πηγές πρακτικά ανεφάρμοστη, παρ' όλο που σε θεωρητική βάση είναι η μόνη σχετικά ασφαλής μέθοδος για την ικανοποίηση των στόχων της ιστορικο-κλιματολογικής έρευνας: δηλαδή την ποσοποίηση των πληροφοριών και την κατασκευή καμπυλών διακύμανσης στην κλίμακα του χρόνου για δεδομένες κλιματολογικές μεταβλητές. Η διαπίστωση μιας τέτοιου είδους ανεπάρκειας των πληροφοριών — παρά τον αρνητικό χαρακτήρα της — αποτελεί ήδη ένα πρώτο χρήσιμο συμπέρασμα για τον φυσικό επιστήμονα και τον ιστορικό του κλίματος που επιζητεί μακροσκελείς αριθμητικούς πίνακες με λεπτομερή επαληθευμένα δεδομένα για τα ψυχρά και τα θερμά, τα υγρά και τα ξηρά συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών επί σειρά μηνών και ετών στο παρελθόν.

Όμως, και σ' αυτή την περίπτωση, το υπάρχον υλικό παρά την αποσπασματικότητα, την ασυνέχεια και τα κενά του, δεν θα πρέπει να απορριφθεί ασυζητητί. Η μη-εφαρμογή ενός καθιερωμένου τρόπου προσέγγισης και επεξεργασίας ενός απανθίσματος ιστορικών πληροφοριών εξαιτίας εγγενών προβλημάτων που αυτές φέρουν, δεν συνεπάγεται υποχρεωτικά και την απόρριψη τους σε σχέση με τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή την αναπαράσταση των κλιματικών μεταβολών κατά την βυζαντινή εποχή στο χώρο της Α. Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Παρ' όλο που αυτή καθ' εαυτή η χρονοσειρά των πληροφοριών που προέκυψε από την έρευνα στις πηγές δεν μπορεί να ποσοποιηθεί ώστε να αποδώσει καμπύλες μεταβολής του κλίματος, είναι δυνατό, ύστερα από την επαλήθευση και την ποιοτική επεξεργασία της, να προσφέρει — τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τα φαινόμενα των οποίων η χρονική διάρκεια αναφέρεται σε εποχιακή ή ετήσια κλίμακα — κάποιες αδρές "ψηφίδες" στο μεγάλο και σύνθετο "παζλ" των κλιματικών μεταβολών στο Μεσαίωνα, για το οποίο, αν και δεν διαθέτουμε τα περισσότερα κομμάτια του, έχουμε ωστόσο κάποιες αχνές γραμμές που το μορφοποιούν (τα δεδομένα από τις έμμεσες φυσικές μαρτυρίες - proxy data). Έτσι, η σημασία αυτού του υλικού για τον ιστορικό του κλίματος δεν έγκειται στην αυτοτελή αξία του, αλλά στη δυνατότητα — έστω και ενός μικρού μέρους του — να αποφέρει εμπειρικές ενδείξεις που ενισχύουν ή αποδυναμώνουν τις υπάρχουσες θεωρίες για κλιματικές διακυμάνσεις ή μεταβολές που προκύπτουν από την διερεύνηση των έμμεσων φυσικών δεδομένων (proxy data).

Ο ερευνητής των πηγών της Βυζαντινής Ιστορίας *δεν* βρίσκεται στην ευχάριστη θέση — αντίθετα με τον συνάδελφό του της Δυτικής Μεσαιωνικής Ιστορίας — χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες που του παρέχουν οι γραπτές πηγές, να μπορεί να διατυπώνει βάσιμες υποθέσεις για τις θερμές και τις ψυχρές, τις υγρές ή τις ξηρές περιόδους της ιστορίας, ώστε να είναι σε θέση να μελετήσει τις τυχόν διασυνδέσεις του κλιματικού παράγοντα με τα οικονομικά και δημογραφικά μεγέθη της εποχής που τον ενδιαφέρει. Και ούτε — κατά τη γνώμη μου — θα καταφέρει να διατυπώσει επαρκείς επιστημονικά υποθέσεις σχετικά με το πρόβλημα των κλιματικών μεταβολών για τον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

δεδομενο γεωγραφικό χωρο με την ακρίβεια και το βαθμό βεβαιότητας (αλλά και τις αντιρρήσεις) που κάτι τέτοιο έχει γίνει στην ιστοριογραφία της Δυτικής Ευρώπης. Ιδωμένη μέσα από ενά τέτοιο "δυνητικό" πρίσμα, η παρούσα εργασία αποτελεί μια "μελέτη δείγματος" από τις βυζαντινές πηγές που ενισχύει ένα τέτοιο αποφατικό συμπέρασμα. Για τον μεσογειακό χώρο, όπου η γεωγραφική ποικιλότητα διατλέκεται με την κλιματική ετερογενεια, υποθέσεις για τις μεταβολές του κλίματος μέσ' από τη μελετη καθαρώς ποιοτικών πληροφοριών μπορούν να σταθούν με σχετική ασφάλεια αν:

α/ οι πληροφορίες αφορούν συγκεκριμένες και περιορισμένες γεωγραφικές ζώνες με ενιαία κλιματικά μεγεθη,

β/ οι πληροφορίες παρεχουν μια, κατά το δυνατό, συνεχή χρονοσειρά — έστω και ακραίων — μετεωρολογικων επεισοδίων.

Η παρούσα εργασία, στη "δειγματοληπτική" - στατιστική της διάσταση, κατέδειξε ότι:

α/ οι πληροφορίες παρουσιάζουν γεωγραφική αοριστία και διασπορά,

β/ είναι στη χρονολογική τους βάση ασυνεχείς,

γ/ δεν αφορούν αποκλειστικώς ακραία μετεωρολογικά επεισόδια.

Η συγκέντρωση από κάθε είδους πηγή της Βυζαντινής Ιστορίας και η συστηματοποίηση του μέγιστου δυνατού αριθμού μαρτυριών που αφορούν άμεσες ή έμμεσες μετεωρολογικές πληροφορίες — μιας και, σε θεωρητική βάση, κανένα κείμενο δεν μπορεί εκ των προτέρων να αποκλεισθεί ως πιθανή πηγή πληροφοριών για μια τέτοια έρευνα— είναι η μόνη οδός για να μετριαστούν οι θεμελιώδεις αυτές αδυναμίες που καταδεικνύονται εδώ. Αν δεχθούμε ότι στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας εξαντλήθηκαν οι πηγές που συγκροτούν τουλάχιστον τρία συγγραφικά είδη — ίσως τα περισσότερο "προσανατολισμένα" προς την παράθεση πληροφοριών ιστορικο-κλιματολογικού ενδιαφέροντος — μπορούμε τότε να υποθέσουμε ότι η πιθανότητα θεαματικής ποσοτικής και ποιοτικής βελτίωσης της κατάστασης στη βάσης δεδομένων που συγκροτήσαμε εδώ είναι περιορισμένη. Η μόνη ελπίδα για μια σημαντική επαύξηση του πλήθους των πληροφοριών προέρχεται από την αναδίφηση στους πολυάριθμους Βίους Αγίων, όπου όμως η στατιστική πιθανότητα ανεύρεσης πληροφοριών είναι μικρή και η αξιοπιστία τους όχι και τόσο σίγουρη.

Οι περιγραφές φυσικών - μετεωρολογικών φαινομένων στα μεσαιωνικά κείμενα δομούνται σε τρία ξεχωριστά — αλλά όχι ανεξάρτητα μεταξύ τους — επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, αυτό της φυσικής πραγματικότητας, αρθρώνονται όλες εκείνες οι πληροφορίες που απαντούν στο ερώτημα "τί - πότε - πού συνέβη στη φύση". Στο δεύτερο επίπεδο, αυτό της κοινωνικής πραγματικότητας, εντοπίζονται οι μνείες που επεκτείνουν το προηγούμενο ερώτημα προς την κατεύθυνση των συνεπειών του φαινομένου σε ατομικές ή συλλογικές καταστάσεις και διαδικασίες. Τέλος, σε ένα τρίτο επίπεδο, το οποίο διαπερνά και τα υπόλοιπα, μπορούν να εντοπιστούν οι τρόποι μέσα από τους οποίους οι πληροφορίες των προηγουμένων επιπέδων αποκτούν νόημα και "ιστορική διάρκεια", δηλαδή μεταδίδονται στους μεταγενέστερους, γεγονός που μπορεί να αποκαλύψει πώς τα φαινόμενα γίνονταν αντιληπτά από τους συγχρόνους.

Το ερώτημα για τον τρόπο και τον βαθμό ακρίβειας με τον οποίο ο βυζαντινός άνθρωπος αντιλαμβανόταν και κατηγοριοποιούσε τα μετεωρολογικά φαινόμενα, είναι άλλο ένα ζήτημα που ενδιαφέρει όχι μόνο έμμεσα τον ιστορικό του κλίματος (στην προσπάθειά του να επεξεργασθεί και να χρησιμοποιήσει μετεωρολογικές μαρτυρίες προερχόμενες από τις βυζαντινές πηγές για την αναπαράσταση του κλίματος και των μεταβολών του την βυζαντινή εποχή), αλλά και τον ιστορικό και

μελετητή του Βυζαντίου στην προσπάθειά του να διερευνήσει ζητήματα ευρύτερης κοσμοαντίληψης του μεσαιωνικού ανθρώπου, καθώς και θέματα συλλογικής νοοτροπίας.

Η θρησκευτική φόρτιση, η θεοκεντρική βιοθεωρία και γενικά ο ανορθολογικός και υπερβατικός χαρακτήρας του μεσαιωνικού τρόπου σκέψης αποτελεί το πρίσμα μέσα από το οποίο διαθλώνται — ή και παραμορφώνονται — τα φαινόμενα καθώς και η ερμηνεία τους από τον μεσαιωνικό άνθρωπο. Έτσι, το γεγονός ότι οι άνθρωποι της βυζαντινής εποχής πίστευαν πως η ανθρώπινη αμαρτία και η θεϊκή οργή και επέμβαση αποτελούσαν την αιτία για την εκδήλωση φυσικών φαινομένων και καταστροφών έχει ιδιαίτερη σημασία και συνεπάγεται ότι οι αντιδράσεις τους απέναντι στα φαινόμενα αυτά πρέπει να διερευνώνται μέσα απ' αυτό το πρίσμα. Για τον φυσικο επιστήμονα - κλιματολόγο η αποφόρτιση από το ανορθολογικό στοιχείο των πληροφοριών που αφορούν φαινόμενα της φύσης αποτελεί προϋπόθεση για την εξασφάλιση "αντικειμενικών" δεδομένων για την διερεύνηση των μετεωρολογικών φαινομένων και του κλίματος. Για τον ιστορικό όμως, που ενδιαφέρεται για ευρύτερα ζητήματα σχετικά με τις επιδράσεις των φυσικών φαινομένων στην κοινωνική πραγματικότητα, το ανορθολογικό στοιχείο πρέπει να τίθεται στο επίκεντρο του προβληματισμού, αφού αυτό φαίνεται ότι αποτελούσε αφηγηματικό μέσο και ταυτοχρόνως σκοπό για τους συγγραφείς των βυζαντινών πηγών. Οι μετεωρολογικές αναφορές χρησιμοποιούνταν από τους συγγραφείς είτε ως στοιχεία - λεπτομέρειες στο πλαίσιο της ιστορικής πραγματικότητας την οποία προσπάθησαν να συνθέσουν μέσ' από τα κείμενά τους και σε σχέση με άλλα γεγονότα, είτε αυτοτελώς με σκοπό να εντυπωσιάσουν ή να προβάλουν με έμμεσο τρόπο μηνύματα ηθικο-διδακτικού περιεχομένου.

Όπως και αν έχει το πράγμα τα μετεωρολογικά φαινόμενα δεν έπαυαν να αποτελούν στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος, μιας πραγματικότητας καθημερινής και πολύ κοντινής για τον βυζαντινό άνθρωπο, με συνέπειες των οποίων η σημασία εξαρτιόταν τόσο από την ένταση τη διάρκεια και την κρισιμότητα των επακολούθων τους, όσο και από την ετοιμότητα των πληθυσμών και του κρατικού μηχανισμού να τις αντιμετωπίσει.

Θα ήταν δύσκολο να διαγράψει κανείς με σαφήνεια τις τυχόν επιδράσεις που είχαν οι κλιματολογικές μεταβολές στη διακύμανση των οικονομικο-κοινωνικών μεγεθών κατά τη βυζαντινή εποχή και για τη γεωγραφική κλίμακα της εκτεταμένης βυζαντινής αυτοκρατορίας στους δώδεκα περίπου αιώνες της ιστορίας της. Μια τέτοια προσπάθεια θα προϋπέθετε την κατασκευή ενός πολυσύνθετου "μοντέλου" μελέτης των σχέσεων κλίματος και οικονομίας - κοινωνίας, στο οποίο θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψη το πλήθος τόσο των φυσικο-γεωγραφικών παραμέτρων που επηρεάζουν το οικολογικό περιβάλλον του ανθρώπου (βιόσφαιρα), όσο και των (εξω-κλιματικών) οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών μεταβλητών που υπεισέρχονται και διαμορφώνουν τα οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη. Ωστόσο μπορεί κανείς να ξεχωρίσει αρκετές περιπτώσεις - επεισόδια κατά τα οποία ο μετεωρολογικός παράγων — μαζί με άλλους βέβαια — επηρέασε κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο στρατιωτικές ή/και πολιτικές εξελίξεις (βλ. ομαδοποιήσεις περιπτώσεων στο κεφ.Γ1.6).

Η ιστορία του φυσικού περιβάλλοντος τη βυζαντινή εποχή δεν έχει ακόμα γραφτεί· το ίδιο και η ιστορία των σχέσεων του βυζαντινού ανθρώπου με τη φύση και τα φυσικά φαινόμενα. Το κλίμα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα αποτελούν σημαντικά συστατικά στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Σ' αυτό το βιβλίο επιχειρήθηκε μια πρώτη προσέγγιση των προβλημάτων που αφορούν όχι μόνο την

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ιστορία του κλίματος της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής κατά τη βυζαντινή εποχή με βάση τα δεδομένα των πηγών — δηλαδή μιας πτυχής της ιστορίας του φυσικού περιβάλλοντος —, αλλά και μια διερεύνηση των σχέσεων του βυζαντινού ανθρώπου με τον "κόσμο" των φυσικών - μετεωρολογικών φαινομένων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Meteorological Phenomena and Climate in Byzantium

Approach of sources' information
and empirical indications concerning climatic fluctuations
in Eastern Mediterranean and the Middle East
(A.D. 300-1500)

SUMMARY

The increased awareness of man's susceptibility to the vagaries of climate has led during the last decades to a widening international cooperation for the reconstruction of climatic change in historical time. Though many scientists have contributed since the late nineteenth century to the history of European climate, no serious attempt for making use of climate-related information hidden in Greek medieval historical sources has been made so far. In 1987 the Department of Physics at the University of Ioannina (project leader: Professor Dionysios Metaxas, Meteorology) in cooperation with the Historical Department at the same University (under the scientific supervision of Professor Evangelos Chrysos, Byzantine History), joined an EEC project [Contract EV-0028-GR (TT)] on *"The Reconstruction of past Mediterranean Climate in Historical Time"*. As a member of the historical team, I undertook the investigation of the full range of the relevant material hidden in some of the most significant genres of the Byzantine narrative sources. This book is fruit of that research and was submitted as doctoral thesis for the degree of the Doctor of Philosophy in the Department of History and Archaeology at the University of Ioannina in early 1995.

In this study an attempt is made to survey the most informative genres of the Byzantine narrative sources, to collect, methodically organize, and evaluate all direct and indirect records concerning meteorological phenomena and climate, and then analyze the available information. The aim was:

i. to investigate the material from a purely historical point of view, dealing with subjects on the relations between man and climate in the Byzantine period (i.e. human perception of climate, human response and adaptation to climatic shifts etc.)

ii. to correlate the documentary climatic data with the indirect physical evidence for the history of climate (proxy data).

The book consists of four parts.

Part one is an extensive introduction to the subject. Critical methodological information is presented concerning Historical Climatology, i.e. the sub-discipline of Paleoclimatology that deals with climatic evidence in written materials of the past.

Climate — as a function of nature and time — is subject to variation. Climatic fluctuations are able to be proved through the investigation of various natural and anthropogenic sources that provide climate-related records. Descriptive documentary evidence is an important source of information on past climates,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

particularly for periods prior to the era of instrumental meteorology (17th century for the most European countries). This is the fieldwork of Historical Climatology. Classification of the sources for Historical Climatology, as well as methodological observations on the difficulties coherent in the various genres and types of the written sources and the trustworthiness of the climatological information deriving from them, are generally outlined (chapter A.1). Interpretation and analysis of documentary sources on the history of climate are determined through the anthropogenic character and the context of information they provide. Their anthropogenic origin (i.e. that they are historical texts written for other than climatologic purposes) pushes the scientist to approach them using the traditional methods of historical research. Their particular context (i.e. the fact that they provide direct or indirect, quantitative or qualitative data for various climatic variables such as temperature and/or rain) is the reason for the application of quantitative methods of analysis and for cross-checking of the data to elements from natural sciences.

In general, research in historical climatology is structured into tree phases:

1. Material collection. The various categories of sources and the types of the seekable evidence, are determined through the setting of selection criteria.

2. Sources' criticism and evidence verification. Documentary sources of information on past climate are not equally reliable. Application of standardised techniques for evaluating sources and elucidating the trustworthiness of the available information is necessary for the acquisition of secure data. Various criteria may be used to assess the reliability and value of the sources. The principles of contemporaneity and propinquity of the authors to the events they describe, as well as faithful transmission of the information or the access to trustworthy oral or written sources are crucial for sources' criticism. The verification and interpretation of the evidence is a matter of historical analysis. The main purpose is to determine the meaning of the evidence in terms of current paleoclimate research. For this, the material must be subjected to internal and comparative analysis. Questions like: why the information was recorded, how phenomena were categorised, which was the significance of terms of degree, which was the date, the duration or the geographical extent of the phenomena, have to be answered.

3. Analysis of data. The construction of data time-series is the path through which the material will be subjected to statistical elaboration. The main conditioning factor for such a process is whether the data are continuous, homogeneous and quantitative. But most information available from documentary sources — especially for the medieval period — does not form systematic series. This type of information is markedly discontinuous, non-homogeneous, of qualitative character and biased towards the record of extreme events. When the available datasets are fragmentary and of form which does not allow the application of sophisticated quantitative methods of analysis, other more impressionistic methods are recommended so that we can obtain indication of possible major meteorological trends. C.E.P. Brooks has since long suggested the use of proxy data (tree-ring records, pollen records, glacier fluctuations, lake levels etc.) to derive climatic trends independently, and to use these as background for shorter-term fluctuations.

This theoretic schema was selected to support the process of this thesis, while the material I collected was not of encouraging quantity and form. Such a schema might have been theoretically accomplished if an attempt would have been made to examine the possible impacts of the reconstructed climatic fluctuations upon social

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

and economic developments. In the first part of the second chapter of Part one (A.2.1), I briefly discuss the methodological problems regarding the impact of climatic change upon past societies and especially medieval ones. From a consideration of various aspects (concerning sufficiency of climatic data for climate reconstructions, identification and measurement of the impact through the construction of preliminary models representing the expected links between climate and human affairs, and comprehension of the way in which people perceived and adapted to climatic phenomena, stresses and changes), I conclude that the complex interrelationships between various biospheric variables and social ones make the detection of climatic impact extremely difficult. The attempt to detect linear interrelationships between climatic variability and socio-economic affairs has led some scholars to simplistic approaches (climatic determinism).

In the second part of the second chapter of Part one (A.2.2), I focus my interest upon Eastern Mediterranean and the Middle East during the Byzantine Era (300-1500 A.D.), according to the geographic and chronological limitations of my research. A review of the recent paleoclimatic, historical and archaeological bibliography proves that, so far, little interest has been given by byzantinologists and other scholars to climate-related records. The approach of the climate-related documentary records from the Byzantine sources is fragmentary, and has been used mostly as additional testimonial material for politic/economic cases of study. In contrary, issues touching to the impact of natural (meteorological as well) phenomena upon the conscience and the mentality of the Byzantine man have been analysed in more systematic way. This happened to the direction of the eschatological context of evidence on natural disasters and to that of pagan and superstitious beliefs as filtering parameters in the comprehension and perception of natural environment.

"Climatic change", as environmental parameter in modern historiography, has also not been ignored as it regards to Eastern Mediterranean and the Middle East during the Byzantine Era (300-1500 A.D.). Climate was incorporated in historical analysis either as independent variable affecting human affairs, or as possibly important variable in historical causation occasionally, or as physical-geographic parameter that remains generally stable during the last 2,500 years. The most extreme exponent of the first "deterministic" view was Ellsworth Huntington, whose work influenced many later scholars' thought. To explain the decline of the Roman Empire, various historical cases were investigated as climatically affected. Tribe movements ("Völkerwanderung") between 200 and 400 A.D., the decline of cities in Eastern Mediterranean in the 4th-7th century, the geologic formation of a silt deposit (the so-called "Younger Fill") in the basins of many Mediterranean rivers during the first half of the 1st millennium, and the abandonment of settlements in Negev desert in Palestine during the same period, were some of the cases which stimulated the deterministic and anti-deterministic argumentation of many scholars.

Part two is the hard core of the book. An extensive *corpus* of the documentary records, culled from a big deal of sources, is presented.

The transition to that *corpus* is made through the first chapter of this Part (B.1). The fieldwork of sources and seekable information for the aims of the present research, as well as the geographic and chronological framework of the research, are defined. The existing lack in historic-climatological research of works on documentary material for the history of Eastern Mediterranean and the Middle East climate is highlighted and interpreted.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

As regards to the sources I surveyed, they belong to the most informative genres of the Byzantine narrative sources for the purpose of such a research:

i. The actual historical writers such as Ammianus Marcellinus, Zosimus and Procopius or the later Michael Psellus, Anna Comnena or Ioannes Cantacuzenus etc.

ii. The chronographers who write universal chronicles starting from the Creation of the World up to their days, such as Ioannes Malalas (6th century), Theophanes (9th century) or Ioannes Zonaras (12th century) etc.

iii. The church historians such as Eusebius, Socrates, Euagrius or Nicephorus Callistus Xanthopulos etc.

iv. Saints' Lives (*Vitae Sanctorum*) of the Byzantine Church such as Vita Pachomii, (4th century), Vita Melaniae (5th century), Vita Niconis (10th century), Vita Maximi Causocalibitae (14th century) etc.

I excluded from my research theological texts, collections of letters, papyri etc., because the climate-related records that these genres of sources might contain, appeal to more sparse and less concrete meteorological evidence than the other genres of narrative sources.

Additionally, I investigated some historical writers and chronographers belonging to adjacent lingual and historic-geographic oriental cultures (e.g. Arab, Syrian, Armenian historians and chronographers the work of whom could be found in translation to some European language). This happened because the material gathered from the Byzantine sources could be cross-checked and enriched with additional material from these non-Byzantine — but chronologically and geographically parallel — sources.

As regards to the types of information I seeked in the sources, I collected all testimonies on weather, climate and phenomena indirectly related to them (severe winters, droughts, rainfalls, hailfalls, storms, floods, food crises etc).

In the second chapter of Part two (B.2) I present the collected documentary records in database form. All records were encoded, correlated and validated through the application of various historic-philological research-criteria (evaluation of authors' reliability and information's authenticity). The database is in chronological order. When there are descriptions on a particular event recorded by more than one author, all descriptions are presented under the same code-number according to each author again in chronological order. The relevant fragments of the prototype texts are also presented literally. Over 700 records containing one up to ten pieces of evidence each — from about 166 works (1083 pieces of evidence in sum) — are presented.

On the basis of a systematically established and proved database of phenomena related to climate, I attempt in Part three to subject the obtained information to rigorous qualitative elaboration and quantitative analysis.

In the subchapters of chapter one of Part three (C.1) I investigate the form and the content of the evidence (language, style, possible philological motifs) and establish the meanings of words and categories as well as the nature of authors' biases. Relying on the assumption that the authors, either contemporary to the events they describe or compilers, report what they find most interesting and significant or think their audience would find so, I examine each piece of evidence in comparison to a maximal list of expected meteorological features.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Though it is hard to generalise, a glance at that comparison suggests that meteorological phenomena were seen by the Byzantine authors as curiosities or marvels mirroring the Divine Will. In most cases the aim of the authors — especially of the chronographers — is to demonstrate the steady and powerful interference of God in the development of human history under a concrete eschatological scope. Because of this, they present the events as God's acts of educational punishment of His people. This theological internal meaning of natural events did not prevent the authors from emphasising on the consequences of such phenomena upon material and social life. The Byzantine historian, chronographer or biographer was not concerned about the physical explanation of meteorological phenomena. He did not also go to great lengths to define them in terms of time and space, because he was more interested in reporting their material consequences and supernatural interpretation. More concrete in terms of time and space were the chronographers, because of the annalistic pattern of reporting they employed. The tendency of reporting damage on buildings and casualties (deaths and injuries) is more remarkable rather than the reporting of the experiences and reactions of those affected by the event. Some interest in the meteorological phenomena as links in the chain of military events can be determined in the work of historians. It is difficult to pattern the thoughts, the feelings and the way in which the Byzantines perceived the phenomena and the changes of natural environment; especially when the way to this understanding passes through the investigation of sparse and fragmentary accounts hidden in various texts. The available evidence is biased towards the record of extreme events and not of systematic observations.

In the second chapter of Part three (C.2) I proceed to a statistical analysis of the sources and the obtained data, in order to quantify them and construct a time-series of climatological elements.

The general impression that one retains from the statistical elaboration of the sources in century scale, is that for the 4th to 12th century A.D. more than 15 sources per century provide information in contrast to the 13th and 15th centuries with less than 8 sources. As regards to the genres of the sources, Chronography provides the best chronological cover in contrast to Saints' Lives. The most inclined genre of sources to reporting meteorological accounts is Chronography with an average of 11.6 pieces of evidence per source. Historiography averages at 6.5 and Saints' Lives at 2.4 pieces of evidence per source. In no century a remarkable increase of the amount of the sources could be observed. The estimation of the geographical dispersion of the information suggests that most information concerns Asia Minor, Mesopotamia and Constantinople, which was the capital of the Byzantine Empire and the cultural center of Byzantine mental life.

The statistics of the data-series' climatological elements (in table form appears in chapter C.2.2), does not encourage sophisticated and ambitious climatic reconstructions. From a purely quantitative point of view, I cannot claim that the product of my research is satisfactory. The direct meteorological evidence which provides data on changes in temperature or humidity — adequate for quantification in terms of standard meteorological variables and for constructing meteorological time series to introduce long-term fluctuations — is not systematic but fragmentary. Though this step of my research seems to be hopeless as the data are highly sparse, discontinuous, non-homogeneous, and thus unquantifiable, the whole task is far from meaningless.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Using descriptive quantitative methods of analysis, and approaching the material on the basis of wider geographic and chronological scales (in 50- and 100-year scale), some climatic indications are discernible. The climatic variables that attract the interest of the sources (temperature / rain), are those of coldness and dryness. More indications of coldness can be observed for Constantinople, Asia Minor, Armenia and Mesopotamia during1000-1350 A.D., as well as for Thrace and Macedonia during 1250-1400 A.D. Indications of wetness are comparatively more for Asia Minor, Armenia and Mesopotamia during 1000-1100 A.D. Dry spells appear more common during 300-400, 500-750, 1150-1200, 1250-1300 A.D. for Egypt, Palestine, Syria, and Cyprus, as well as for Constantinople, Asia Minor, Armenia and Mesopotamia during 500-600, 800-850, and 1000-1050 A.D.

In the last, fourth Part of this book I attempt to compare the imperfect and quite broad framework of climatic fluctuations, shaped by documentary material, to already existing indirect data derived from physical materials (proxy data: tree-ring records, pollen records, glacier fluctuations, lake levels etc.).

The investigation of the bibliography, based on this type of data concerning Eastern Mediterranean and the Middle East during 300-1500 A.D., proved that the relevant climatic reconstructions are also imperfect. Systematic and homogeneous research on various types of proxy data (especially pollen and tree-ring for Eastern Mediterranean and the Middle East) is still desirable. Although, from the already existing data, some comparison is possible, quite impressionistic and empirical in deed, to the conclusions based on the documentary evidence. From this comparison, a general picture can be shaped. The main climatic trend for the centuries 4th to 7th A.D. seems to be drought. The period 8th-13th centuries A.D. was, more or less, colder and wetter with some dry intervals. During the 14th and 15th centuries the high levels of precipitation continued while temperatures moderated somewhat.

A final observation must be made on the history of climate for Eastern Mediterranean and the Middle East during the Middle Ages. The problem of the chronological and geographical assesment, but also of the size and the results of climatic change for the given wide area and period is still open. Documentary evidence has its own limitations while data are sparse, discontinuous, non-homogeneous, and non-quantifiable. It is difficult to pattern the thoughts, the feelings and the way in which the Byzantines comprehended and perceived the phenomena and the changes of natural environment; especially when the way to this understanding passes through the investigation of scanty and fragmentary accounts hidden in various texts. Proxy physical data are also imperfect. Collection of more data is the only way to remove imperfections. The growing evidence for climatic patterns of the Byzantine Era will perhaps cast new light on problems in economic and social history.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΩΡΙΩΝ

Σημείωση: Παρατίθενται σε αλφαβητική σειρά οι συντομογραφημένοι τίτλοι των πηγών έτσι όπως αναφέρονται στη Βιβλιογραφία. Επισημαίνεται ότι οι αριθμητικές ενδείξεις εντός αγκυλών [ ] παραπέμπουν σε αύξοντα αριθμό καταχωρίσεως στο *corpus* των μαρτυριών του Β' Μέρους.

Agapius Menbidj p.125: [34]· p.131: [41]· p.159: [101]· p.165: [129]· p.165: [130]· p.169: [148]· p.172: [156]· p.175: [181]· p.175: [182]· p.178: [189]· p.187: [201]· p.187: [202]· p.187: [206]· p.190: [212]· p.220: [224]· p.229: [230]· p.231: [232]· p.237: [237].

Agathias V.11,6: [176].

Ammian.Marc. XIV.7,2: [20]· XIV.10,2: [19]· XVII,2,2-3: [21]· XVII,7,2-5: [23]· XVII,12,4-6: [22]· XVIII 7,9: [24]· XIX,11,4 : [25]· XXII,8,48: [33]· XXII,13,4: [30]· XXIV,1,11: [35]· XXIV,1,11: [36]· XXVII,2,8: [40]· XXVII,5,5: [42]· XXIX,6,17-18: [46]· XXX,3,1-3: [47]· XXX,5,16: [49]· XXXI,10,4: [52].

Anna Comnena III 8,6: [467]· III 8,8: [479]· III 12,4: [494]· IV 3,3: [493]· VI 6,3: [496]· VII 3,12: [500]· VIII 3,3: [502]· X 4,11: [507]· X 8,5: [510]· XI 11,1: [515]· XV 1,5: [526].

Aristakes Lastiv. IV (p.24): [433]· XVII (p.90): [471]· XVIII (p.93-94): [474]· XXI (p.106): [478]· XXIII (p.117): [417].

Barhebr.Chron. p.58: [8]· p.66: [59]· p.76: [164]· p.84: [195]· p.86: [211]· p.102: [236]· p.109: [253]· p.119: [282]· p.122: [292]· p.133: [315]· p.134: [319]· p.136: [323]· p.138: [325]· p.152: [356]· p.153: [358]· p.154: [361]· p.155: [366]· p.155: [373]· p.162: [380]· p.162: [381]· p.164: [384]· p.165: [392]· p.167: [393]· p.170: [398]· p.172: [405]· p.175: [412]· p.176: [415]· p.177: [416]· p.181: [421]· p.183: [428]· p.183-4: [429]· p.191: [438]· p.191: [439]· p.193: [443]· p.193: [444]· p.194: [445]· p.194: [446]· p.194: [449]· p.194: [450]· p.199: [456]· p.200: [461]· p.204: [464]· p.205: [466]· p.209: [477]· p.216: [481]· p.216: [482]· p.219: [487]· p.220: [489]· p.224: [491]· p.230: [497]· p.231: [499]· p.233-4: [509]· p.239: [517]· p.255: [533]· p.257-258: [535]· p.258: [537]· p.261: [540]· p.278: [561]· p.278: [564]· p.279: [562]· p.286: [570]· p.299: [574]· p.310: [584]· p.350: [596]· p.397: [600]· p.401: [601]· p.404: [602]· p.410: [605]· p.431: [610]· p.454: [614]· p.454-455: [613]· p.465: [616]· p.501: [619]· p.509: [621].

Cedren. I,p.519,8: [14]· I,p.590,7: [78]· I,p.612,18: [99]· I,p.639,21: [128]· I,p.646,15-21: [141]· I,p.657,20: [156]· I,p.658,8: [159]· I,p.658,10: [161]· I,p.674,23: [172]· I,p.676,8: [174]· I,p.679,11: [179]· I,p.691,15: [196]· I,p.708,22: [211]· I,p.727,21: [219]· I,p.745,24: [221]· I,p.754,22: [224]· I,p.763,8: [231]· I,p.764,15: [232]· I,p.765,8: [235]· I,p.789,14: [249]· I,p.791,12: [251]· I,p.794,18: [254]· I,p.802,12-21: [250]· II,p.5,10: [257]· II,p.11,18-12,17: [271]· II,p.12,18: [272]· II,p.27,16: [286]· II,p.36,1: [291].

Chron.ad a.1234 c.LIII,p.150,32: [128]· c.LX,p.153,36: [153]· c.LXVII,p.168,1: [199]· c.CXXVI,p.204,3: [224]· c.CXXXVIII,p.223,19: [230]· c.CLVIIII,p.237,27: [249]· c.CLXVI,p.243,34: [256]· c.CLXXIII,p.249,7: [257]· c.CLXVIII,p.245,16: [265]· c.CLXVIII,p.245,16: [266]· c.CLXXXV,p.265,30: [270].

Chron.ad a.819 p.8,18: [229]· p.15,33: [508].

Chron.ad a.846 p.169,18: [128].

Chron.Brev. 1/6: [141]· 2/6: [271]· 14/54: [373]· 14/55: [373]· 27/1: [635]· 27/3: [706]· 32/35 & 33/50: [687]· 33/57: [700]· 79/7: [700]· 111/2: [554].

Chron.Edess. p.9,34: [128].

Chron.Maroniticum p.56,4: [228]·

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Chron.Miscell.ad a.724 p.113,4: [211]· p.115,36: [128].

Chron..Nestor. p.105,29: [436]· p.119,33: [483]· p.154,23: [506].

Chron.Pasch. p.537,15: [17]· p.555,3: [38]· p.557,3: [41]· p.568,1: [68]· p.569,1: [70]· p.570,3: [72]· p.570,15: [73]· p.571,5: [75]· p.593,13: [98]· p.597,13: [99]· p.731,10: [220].

Chron.Seert I.XV,p.47: [7]· I.XLII,p.148: [41]· I.XLII,p.148: [44]· I.LXVIII,p.210: [63]· II.IV,p.14: [103]· II.XX,p.48: [129]· II.XX,p.48: [130]· II.C,p.278: [222].

Cons.Const. p.241: [41]· p.242: [43].

Const.Lascaris p.61,25: [99]· p.66,1: [211]· p.67,20: [224]· p.74,14: [271]· p.74,16: [272]· p.76,22: [304].

Const..Manass. vrs.4805-4830: [312].

Critob. 1.4.4/p.16,14: [695]· 1.18.6/p.37,1: [696]· 1.45.1/p.58,26: [697]· 2.4.3/p.93,1: [699]· 2.14.2/p.105,25: [701].

Dahabi,Hist.Isl. p.238 (f.57v): [376].

Ducas 17,p.76,19: [682]· 18,p.79,19: [683].

Elias Nisib. p.57,7: [128]· p.57,30: [149]· p.58,30: [164]· p.59,12: [170]· p.68,15: [228]· p.72,15: [238]· p.74,22: [241]· p.87,28: [280]· p.92,8: [356]· p.94,8: [363]· p.97,11: [367]· p.99,30: [378]· p.105,19: [396]· p.105,25: [397]· p.106,15: [400]· p.113,8: [629].

Ephraem vrs.1325-1329: [211]· vrs.1805-1823: [271]· vrs.2481-2486: [338]· vrs.3204-3208: [476]· vrs.3251-3266: [479]· vrs.3644-3651: [518]· vrs.3652-3655: [495].

Euseb. IX,8,1: [9]· IX,8,9: [8].

Evagr. II,6: [94]· II,14: [100]· IV,8: [128].

Genesius I 20,60: [302]· I 22,28: [299]· III 19,74: [312]· IV 14,26: [336]· IV 16,42: [338].

Georg.Acrop. 41,p.73,3(p.67,26): [603]· 56,p.119,9(112,24): [606]· 57,p.120(p.113,25): [607]· 59,p.127,9(120,10): [608]· 59,p.129,6(p.122,9): [609].

Georg.Bustron. p.470: [704].

Georg.Monach. p.483,4: [8]· p.561,15: [51]· p.616,5: [99]· p.641,16: [161]· p.664,12: [211]· p.669,1: [215]· p.697,9: [224]· p.707,8: [221]· p.727,24: [235]· p.745,19: [251]· p.758,11-759,15: [271]· p.759,21: [272]· p.778,2: [299]· p.798,1: [312].

Georg.Monach.Cont. p.765,16: [299]· p.792,5: [312]· p.827,3: [337]· p.865,14: [364]· p.866,5: [365]· p.908,20: [373]· p.917,19: [383].

Georg.Pachym. 1,p.270,18/4,8: [611]· 1,p.433,9/6,3: [615]· 2,p.268,15/3,28: [622]· 2,p.277,16-279: [624]· 2,p.305,12/4,14: [625]· 2,p.331,3/4,25: [626].

Georg.Sphrantz. II,11/p.160,16: [688]· II,17/p.191,15: [692]· II,19/p.200,4: [694]· IV,7/p.378,23: [698]· IV,23/p.447,14: [705].

Gesta Francorum Hierosolym. 25,p.136: [513].

Hieronym. sp.677/678: [14]· sp.695/696: [43].

Hist.de Leon.Arm. p.337,13: [297]· p.346,12: [298].

Hist.Monach.Aegypt. VIII,44: [55]· XXVI,10: [56].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Hist.Patriarch. XIV (p.501): [223]· XV (p.19): [234]· XVII (p.67): [248]· XVIII (p.97): [258]· XVIII (p.97): [259]· XVIII (p.114): [260]· XVIII (p.114): [261]· XVIII (p.139): [262]· XVIII (p.187): [263]· XVIII (p.193): [264]· XIX (p.390): [279].

Historia Lausiaca c.XL: [45]· c.LXVI: [67].

Ibn al Athir p.40: [233]· p.34: [244]· p.91 & 96: [267]· p.198: [309]· p.223: [332]· p.225: [333]· p.243: [339]· p.246: [348]· p.366: [404]· p.408: [422]· p.450: [435]· p.452: [447]· p.454: [460]· p.491: [501]· p.511: [512]· p.562: [550].

Ibn al Qalanisi p.50: [514]· p.78: [519]· p.87: [520]· p.162: [528]· p.174: [531]· p.240: [541]· p.240: [542]· p.299: [560]· p.327: [567].

Ibn Sasra c.2a: [671]·c.72a: [672]· c.135a: [673]· c.165a: [675]· c.169a: [676]· c.169a: [594]· c.169a: [617]· c.169b: [484]· c.187b: [668]· c.199b,201b,205b: [677]· c.201a: [227]· c.202a: [252]· c.202a: [370]· c.204a: [354]· c.222b: [678]· c.222b,223a: [679]· c.223a-b: [677]· c.231b: [628]· c.231b: [680].

Jacob.Edess. p.221: [41]· p.240: [128]· p.242: [162]· p.243: [156].

Joh.Antioch. p.28,11: [105].

Joh.Cantac. 1,p.125,24/1,25: [631]· 1,p.134,8/1,27: [632]· 1,p.474,14/2,28: [637]· 2,p.182,20/3,29: [640]· 2,p.185,21/3,30: [642]· 2,p.187,24/3,30: [643]· 2,p.193,2/3,32: [644]· 2,p.242,13/3,39: [645]· 2,p.347,23/3,57: [646]· 2,p.358,1/3,58: [647]· 3,p.76,21/4,11: [654]· 3,p.133,1/4,19: [655]· 3,p.162,9/4,22: [656]· 3,p.209,10/4,28: [658]· 3,p.220,7/4,30: [659]· 3,p.220,22/4,30: [660]· 3,p.226,23/4,30: [661]· 3,p.233,7/4,31: [662]· 3,p.277,23/4,38: [663].

Joh.Cinnamus p.21,3: [545]· p.22,15: [549]· p.73,18: [552]· p.96,16: [557]· p.103,20: [559]· p.196,3: [569]· p.266,13: [572].

Joh.Ephes. II p.463(fol.142v): [108]· p.472-3(fo.175): [128]· p.486 (fol.229): [156]· p.489: [156]· p.489(fol.238v): [164].

Joh.Ephes. III p.54,13: [183]· p.133,20: [190]· p.219,16: [184].

Joh.Mosch.Prat.Spirit. c.1: [118]· c.38: [121]· c.167: [107]· c.174: [208]· c.183: [210].

Joh.Niciu c.100,1-3: [191].

Joh.Scyl. 11,p.22: [302]· 16,p.41: [304]· 8,p.35: [307]· 7,p.90: [338]· 15,p.104: [324]· 18,p.136: [349]· 23,p.142: [352]· 8,p.175: [353]· 28,p.186: [365]· 18,p.222: [372]· 22,p.225: [373]· 36,p.231: [383]· 8,p.267: [390]· 15,p.270-271: [401]· 20,p.277: [406]· 3,p.286: [406]· 12,p.302: [409]· 17,p.308: [410]· 23,p.341-342: [418]· 34,p.347: [432]· 2,p.373: [437]· 2,p.376: [440]· 33,p.377: [441]· 11,p.386: [443]· 2,p.393: [448]· 9,p.399: [451]· 10,p.400: [454]· 10,p.400: [455]· 18,p.405: [457]· 21,p.408: [458]· 24,p.411: [459]· 7,p.433: [463]· 17,p.458: [467]· 30,p.477: [472].

Joh.Scyl.Cont. p.107,9: [479]· p.133,1: [485]· p.165,13: [490]· p.185,10: [492].

Josh.Styl. c.42,p.31: [109]· c.45,p.34: [110]· c.45,p.35: [111]· c.45,p.35: [112]· c.53,p.42: [113]· c.66,p.56: [114]· c.81,p.65: [115].

Laon.Chalc. p.39,14: [666]· p.150,7: [681]· p.252,2: [689]· p.261,3: [690]· p.297,4: [691]· p.327,18: [693]· p.558,15: [702]· p.538,14: [703].

Leo Diaconus p.69,3 (IV,9): [402]· p.102,22 (VI,8): [406]·p.176,6 (X,10): [411].

Leo Gramm. p.124,17: [128]· p.127,23: [161]· p.145,11: [211]· p.157,16: [224]· p.178,19: [251]· p.186,21-187,17: [271]· p.199,17: [286]· p.202,7: [288]· p.208,13: [299]· p.241,4: [337]· p.238,10: [338]· p.266,7: [353]· p.279,19: [364]· p.280,7: [365]· p.316,1: [372]· p.318,23: [373]· p.325,15: [383].

Leont.Mach. §.3,p.2,21: [6]· §.65,p.60: [635].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΟΘΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Liud.Crem.Relat. c.II: [403].

Malal. p.337,6: [38]· p.401,20: [117]· p.418,8: [128]· p.442,16: [141]· p.454,6: [142]· p.482,18: [156]· p.483,22: [161]· p.488,6: [170]· p.488,12-14: [174]· p.492,11: [178]· p.492,11: [179].

Maqrizi, Traité p.12: [242]· p.12: [385]· p.13: [387]· p.13-14: [399]· p.15: [420]· p.15: [424]· p.16: [427]· p.17: [431]· p.18: [469]· p.21: [475]· p.24-25: [480]· p.28: [544]· p.29: [566]· p.29-30: [595]· p.29-30: [596]· p.31: [597]· p.32: [623]· p.33: [618]· p.34-41: [620]· p.34-41: [621]· p.41: [638]· p.42: [669]· p.43: [674]· p.44: [684]· p.45: [685].

Marcell.com. p.67,1-4: [68]· p.70,3: [75]· p.76,4: [81]· p.78,11-14: [83]· p.81,5-8: [88]· p.81,19: [89]· p.82,5: [90]· p.102,10: [127]· p.105,9: [146].

Martyr.Arethae p.51-52: [125].

Math.Edess. c.I: [388]· c.XLIV: [443]· c.LXX: [465]· c.LXXXIII: [486]· c.CLXIII: [514]· c.CLXXVII: [516].

Mich.Attal. p.67,18: [479]· p.120,5: [485]· p.310,6: [492].

Mich.Glyc. sp.493c: [99]· sp.504c: [161]· sp.513c: [211]· sp.529a: [271]· sp.553c: [353]· sp.572b: [406]· sp.577b: [432]· sp.581a: [441]· sp.585b: [448]· sp.588b: [454]· sp.588b: [455]· sp.588d: [458]· sp.597b: [472]· sp.601a: [479]· sp.616b: [492]· sp.621c: [495]· sp.621c: [518].

Mich.Panaret. p.77,29: [667].

Mich.Psel. 6 XCV: [462]· 7 LXVII: [467].

Mich.Syr. VI,10 (1,204): [8]· VII,3 (1,259): [14]· VII,5 (1,288): [34]· VII,7 (1,295): [41]· VII,8 (1,318): [54]· VIII,1 (2,2): [59]· VII,8 (1,319): [70]· IX,12 (2,169): [128]· IX,16 (2,179): [126]· IX,16 (2,179): [128]· IX,21 (2,194): [141]· IX,29 (2,243): [164]· IX,29 (2,244): [156]· IX,32 (2,267): [170]· X,19 (2,351): [190]· X,21 (2,363): [195]· X,23 (2,374): [204]· X,25 (2,378): [211]· X,25 (2,379): [211]· XI,1 (2,401): [212]· XI,10 (2,445): [224]· XI,10-11 (2,445): [225]· XI,12 (2,451): [230]· XI,13 (2,456): [232]· XI,15 (2,470-1): [236]· XI,16 (2,474): [239]· XI,16 (2,480): [243]· XI,17 (2,482): [246]· XI,17 (2,482): [247]· XI,18 (2,486): [249]· XI,19 (2,491): [253]· XI,21 (2,504-5): [256]· XI,22 (2,506-7): [257]· XI,22 (2,506): [265]· XI,22 (2,506): [266]· XI,22 (2,508): [257]· XI,25 (2,524): [269]· XI,26 (2,526-7): [277]· XII,3 (3,9): [282]· XII,5 (3,19): [292]· XII,6 (3,23): [293]· XII,6 (3,23): [294]· XII,11 (3,48): [303]· XII,16 (3,78): [313]· XII,16 (3,78-9): [315]· XII,16 (3,79): [316]· XII,18 (3,86): [319]· XII,20 (3,35): [323]· XII,21 (3,104-5): [325]· XII,21 (3,106): [326]· XII,21 (3,108): [327]· XII,21 (3,108): [329]· XII,21 (3,109): [330]· XIII,2 (3,119): [353]· XIII,5 (3,133): [434]· XIII,6 (3,136): [443]· XV,1 (3,160): [464]· XV,11 (3,201): [521]· XV,11 (3,201): [522]· XV,12 (3,207-8): [527]· XV,12 (3,209): [529]· XV,13 (3,212): [530]· XVI,2 (3,222): [531]· XVI,2 (3,225): [532]· XVI,5 (3,236): [534]· XVI,5 (3,235): [536]· XVI,7 (3,242): [538]· XVI,7 (3,243): [537]· XVI,7 (3,243): [539]· XVI,7 (3,243): [540]· XVI,9 (3,250): [543]· XVI,9 (3,251): [544]· XVI,9 (3,251): [546]· XVI,9 (3,252): [547]· XVI,10 (3,255): [548]· XVII,6 (3,277): [553]· XVII,8 (3,282): [553]· XVII,8 (3,283): [555]· XVII,8 (3,283): [556]· XVII,12 (3,298): [561]· XVII,12 (3,299): [563]· XVII,12 (3,300): [564]· XVII,14 (3,306): [565]· XVIII,10(3,325): [571]· XIX,9 (3,348): [574]· XIX,10 (3,349): [574]· XIX,10 (3,350-2): [574]· XIX,11 (3,355): [575]· XX,1 (3,357): [576]· XX,3 (3,367): [577]· XX,4 (3,369): [577]· XX,6 (3,374): [580]· XX,6 (3,373-4): [579]· XX,7 (3,376): [582]· XX,7 (3,376-7): [581]· XX,7 (3,377): [583].

Mirac.Demetrii no.9,c.73-74: [213].

Mirac.Eugen.Trapez. (Lazar.) c.4: [523]· c.5: [524]· c.18: [525]· c.23: [586]· c.25: [587].

Mirac.Eugen.Trapez. (Xiphil.) c.10: [442]· c.11: [451].

Niceph.Brev. p.12,3-19 (c.8): [215]· p.15,10-13 (c.12): [215]· p.32,17-26 (c.34): [235]· p.53,25-54,4 (c.54): [249]· p.55,12 (c.56): [251]· p.67,4-68,26 (c.74): [271]· p.73,18-29 (c.82): [274]· p.75,22-29 (c.85): [275].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Nicēph.Callist. VII,22: [8]· VII,28: [8]· VII,28: [9]· IX,16: [45]· IX,46: [18]· X,34: [37]· X,35: [29]· X,43: [39]· XI,4: [41]· XII,29: [53]· XII,37: [54]· XII,39: [57]· XIII,5: [58]· XIII,36: [68]· XIII,36: [70]· XIII,36: [72]· XIII,36: [75]· XIII,36: [77]· XIV,4: [59]· XIV,4: [79]· XV,10: [94]· XV,20: [99]· XV,20: [100]· XVII,3: [128]· XVII,32: [156]· XVIII,43: [211].

Niceph.Greg. 1,p.42,20/2,6,3: [604]· 1,p.275,14/7,12,4: [630]· 1,p.353,3/8,11,3: [632]· 1,p.460,11/9,14,1: [636]· 2,p.624,7/12,15,4: [639]· 2,p.615,23/12,12,10: [640]· 2,p.621,5/12,14,3: [641]· 2,p.648,4/13,4,1: [646]· 2,p.694,13/14,2,1: [648]· 2,p.711,22/14,6,1: [649]· 2,p.860,9/17,6,1: [653]· 3,p.503,19/36,2,1: [664]· 3,p.509,11/36,4,1: [665].

Nicet.Chon. p.34,8-12: [545]· p.38,5-12: [549]· p.41,7-11: [551]· p.64,56-65,77: [552]· p.89,62-72: [558]· p.168,56-74: [573]· p.183,85-184,93: [578]· p.198,26-31: [585]· p.211,3-14: [568]· p.310,45-49: [588]· p.363,10-17: [589]· p.384,29-32: [590]· p.398,30-42: [591]· p.505,6-14: [593]· p.529,32-530,48: [598]· p.624,95-10: [599].

Not.Beamt.Thess. c.79: [686].

Orosius VII,35,18: [57].

Philostorg. V,2: [27]· VIII,8: [39]· X,6: [53]· XI,7: [68]· XI,7: [70]· XI,7: [72]· XI,7: [75]· XI,8: [58]· XII,8: [77].

Priscus 8,FHG,IV,p.83: [92]· 43,FHG,IV,p.110: [100].

Proc.Aedif. II,2,13-16: [171]· II,7,2-5: [128]· V,2,6-12: [134]· V,3,12-13: [135]· V,4,1-3: [136]· V,5,14-18: [164].

Proc.Bell.Goth. II,14,18: [116]· III,7,3-5: [154]· III,29,6-8: [160]· III,40,14-15: [165]· IV,15,21-25: [166].

Proc.Bell.Pers. II,14,5: [119]· II,18,18: [120]· II,19,31: [152].

Proc.Bell.Vand. I,3,1: [65]· I,13,5: [144]· II,4,37: [145]· II,15,40-41: [147].

Proc.Hist.Arc. XVIII,36-38: [128]· XXII,17: [156]· XVIII,39: [160]· XVIII,40: [164].

Pseudo-Dionys. p.119,12: [4]· p.136,1: [43]· p.142,14: [76]· p.197,31: [109]· p.199,12: [111]· p.199,34-200,5: [110]· p.200,20-24: [112]· p.206,7: [113]· p.216,3: [114]· p.223,29: [115].

Rufin. I,38: [34]· II,33: [57].

Samuel Ani, Tabl. p.391: [133]· p.395: [185]· p.409: [240]· p.417: [276]· p.437: [388]· p.455: [503]· p.455: [511].

Sempad p.7: [514].

Smbat c.29 (p.67): [592]· c.93 (p.124): [612].

Socrat. III,20,10: [34]· IV,11,1: [41]· IV,16,7: [43]· V,25,14: [57]· VI,19,5: [70]· VII,22,15: [80]· VII,43,3: [59].

Sozom. III,16,13: [45]· IV,25,3: [18]· VI,1,13: [37]· VI,2,13-16: [29]· VI,10,2: [41]· VII,20,4: [54]· VII,24,6: [57]· VIII,27,1: [70]· IX,6,4: [74].

Sym.Magist. p.607,4: [299]· p.616,11: [298]· p.665,11: [338]· p.674,18: [337]· p.709,22: [365]· p.740,14: [372]· p.743,11: [373]· p.748,13: [383]· p.758,22: [395]· p.759,12: [394].

Theod.Scut. p.206,4: [545]· p.211,21: [551]· p.224,22: [552]· p.288,15: [578]· p.488,26: [603]· p.515,9: [606]· p.519,17: [608]· p.520,23: [609].

Theodoret. III,20,4: [34]· V,24: [57]· V,37,4: [59]· V,37,5: [79].

Theodoret. Hist.Relig. VI,2: [50]· XXVI,2: [66]· XXVI,19: [82].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Theophan. p.13.15: [5]· p.29.13: [14]· p.40.1: [17]· p.51.27: [34]· p.73.7: [54]· p.115.1: [99] p.171.18: [128]· p.177.33: [141]· p.225.4: [156]· p.226.4: [159]· p.226.11: [161]· p.229.30: [172]· p.230.17-24: [170]· p.230.26: [174]· p.234.20: [177]· p.237.6-8: [179] p.237.9-12: [178]· p.239.23: [180]· p.252.27: [196]· p.268.2: [200]· p.268.14: [198]· p.283.3: [203]· p.286.14: [206]· p.297.11: [211]· p.307.19: [217]· p.308.17: [218] p.315.14: [219]· p.338.6: [221]· p.343.22: [224]· p.351.5: [231]· p.351.9: [230]· p.353.6: [232]· p.354.8-11: [235]· p.361.7: [237]· p.364.3: [238]· p.396.23: [249]· p.399.6: [251]· p.404.10: [254]· p.412.1: [256]· p.416.11: [257]· p.434.6-435.5: [271]· p.435.8: [272]· p.437.19-24: [274]· p.440.11: [275]· p.448.2: [278]· p.472.16: [286]· p.477.14: [287]· p.483.9: [291].

Theophan.Cont. I.21 (p.33.13): [299]· I.25 (p.39.7): [302]· II.14 (p.60.6): [307]· II.14 (p.61.6-10): [308]· II.20 (p.73.5): [304]· II.20 (p.73.5-11): [311]· III.39 (p.137.18): [312]· IV.14 (p.163.9): [338]· IV.24 (p.178.5): [336]· IV.28 (p.191.3): [324]· V.40 (p.269.1): [349]· V.48 (p.282.5): [352]· VI.6 (p.356.20): [353]· VI.25 (p.371.12): [365]· VI.22 (p.412.9): [372]· VI.27 (p.417.15): [373]· VI.47 (p.431.20): [383]· VI.12 (p.478.1): [395]· VI.13 (p.479.1): [394].

Theophyl.Sim. I.11.1-2: [196]· V.16.5: [200]· VI.1.1-3: [198]· VIII.4.7-8: [203]· VIII.4.11: [205]· VIII.6.7-9: [206]· VIII.9.9-10: [207].

Thomas Ardzrouni II.7: [334].

Yahya Antioch. p.25 (723): [381]· p.46 (744): [384]· p.114 (812): [399]· p.205 (413): [414]· p.266 (474): [425]· p.278 (486): [426]· p.278 (486): [430]· p.281 (489): [427].

Vita Alypii Styl. c.21: [158]· c.24: [197].

Vita Andr.Hierosol. c.9: [245].

Vita Andr.Sal. c.27: [373]· c.34-36: [374]· c.70: [375].

Vita Ant. c.54: [1]· c.60: [2].

Vita Athan.Athon. c.52,p.66: [407]· c.53,p.67: [408].

Vita Athan.Met. p.243: [670].

Vita Athan. Patr.Const. c.25: [627].

Vita Auxentii c.21: [93].

Vita Const.Iud. c.36: [341]· c.54: [342]· c.59: [343]· c.60: [344]· c.64: [345]· c.67: [346].

Vita Cyriaci p.232.29: [163].

Vita Cyrill.Phil. c.12,1: [452]· c.14,2: [453]· c.44,1: [488]· c.48,1: [504].

Vita Daniel.Styl. c.27, p.148: [95]· c.47, p.164-165: [96]· c.52-53, p.170-171: [97]· c.69, p.186: [102].

Vita David.Sym. Georg. c.4: [255]· c.6: [268]· c.13: [331]· c.34: [310]·

Vita Dometii c.14: [26].

Vita Epiphanii c.31: [31]· c.53: [32].

Vita Euthymii c.25,p.38-39: [85]· c.44,p.65-66: [104].

Vita Eutychii c.17: [170].

Vita Evaresti c.36,p.318: [306].

Vita Georgii c.42: [290].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Vita Gregor.Decapol. c.12: [314].

Vita Gregor.Sinait. c.15: [633]· c.16: [634]·

Vita Hypatii c.31.3-8: [71]· c.46: [86]· c.52: [91].

Vita Ignatii sp.525: [338]· sp.549: [340]· sp.560: [350].

Vita Jacobi c.27: [118].

Vita Joannicii c.4.§11: [289]· c.6.§20 (p.351): [300]· c.6.§20 (p.352): [301].

Vita Johan.Clim. sp.608: [209].

Vita Johan.Eleem. c.7, (p.22): [215]· c.26, (p.36): [214]· c.47, (p.68): [216].

Vita Johan.Euthym.Georg. p.68: [423].

Vita Lazari c.169: [468]· c.210: [470]· c.248: [473].

Vita Lucae Ster. c.46: [371]· c.77: [389].

Vita Lucae Styl. c.7,p.201: [362]· c.10,p.204: [377]· c.13,p.208-209: [379]· c.24,p.220: [382]· c.41,p.234-235: [413].

Vita Macarii c.9: [281].

Vita Macrinae c.12: [43]· c.26: [43].

Vita Marcelli c.26: [98].

Vita Maximi c.24,p.95: [651]· c.26,p.97: [657].

Vita Melaniae c.40: [84]· c.56: [87].

Vita Meletii c.8: [498]· c.20: [505].

Vita Nicephori Const. p.207: [299].

Vita Nicephori Medec. c.16,p.421: [295]· c.18,p.424: [296].

Vita Nicetae c.13,p.337: [317]· c.15,p.337: [318]· c.30,p.347: [322].

Vita Nicolai c.30: [150]· c.38: [151]· c.59-60: [155].

Vita Niconis c.15: [391]· c.42: [419].

Vita Nili c.41: [386].

Vita Pachomii c.21: [15].

Vita Parthenii c.12: [3].

Vita Pauli c.10: [358]· c.21: [359]· c.39: [360].

Vita Petri Arg. c.13: [351].

Vita Petri Atr. c.6: [284]· c.8: [285]· c.40: [305]· c.66: [283]· c.71: [320]· c.76: [321].

Vita Porphyrii c.19: [61]· c.20-21: [62]· c.56-57: [69].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Vita Romyli c.6: [650]· c.13: [652].

Vita Sabae c.26.p.109: [106]· c.58.p.159: [118]· c.66.p.167-168: [118]· c.66.p.167: [122]· c.67.p.169: [123]· c.82.p.187: [173].

Vita Spyridonis c.1: [6]· c.2: [16]· c.23: [226].

Vita Stephani sp.1180: [273].

Vita Symeonis c.23: [131]· c.77: [157]· c.97: [169]· c.171: [168]· c.172: [167]· c.217: [187]· c.235: [188].

Vita Theodorae c.31: [335]· c.33: [328].

Vita Theodorae imp. c.7: [312].

Vita Theodori c.11: [10]· c.14: [11]· c.14: [12].

Vita Theodori Kyth. p.286: [368]· c.214, p.288: [369].

Vita Theodori Syc. c.14: [132]· c.30: [175]· c.50-51: [137]· c.52: [138]· c.53: [186]· c.56: [139]· c.101: [140]· c.104: [205]· c.141: [192]· c.144: [193]· c.150: [194]· c.29: [211].

Vita Theodosii p.85.16: [123].

Vita Theognii c.22: [118]· c.22: [124].

Vita Theophanu imp. c.6: [347]· c.24: [355].

Zach.Mityl. I.9 (p.17): [60]· VIII.4 (p.204): [126]· VIII.4 (p.204): [128]· IX.6 (p.229): [143]· X.1 (p.298): [148]· X.14 (p.315): [156].

Zonar. XIII.14.10-12: [39]· XIV 5.29-30: [128]· XIV 14.28: [211]· XV 7.1-8: [271]· XV 7.8: [272]· XV 13.7: [286]· XVI 2.8-9: [338]· XVI 18.22-23: [372]· XVI 19.6-7: [373]· XVI 25.11-12: [401]· XVI 28.1-3: [406]· XVII 3.8-9: [410]· XVII 8.4-5: [418]· XVII 10.15-16: [437]· XVII 12.14: [443]· XVII 24.12: [462]· XVII 26.12-13: [467]· XVII 29.4: [476]· XVIII 6.2-4: [479]· XVIII 26.21: [518]· XVIII 26.23-24: [495].

Zosim. II.24.1: [13]· III.10.2-3: [28]· IV.17.1-2: [48]· IV.18.1: [49]· V.18.5: [64]· V.41.1: [74].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ